વડોદરા નિવાસી

કવિ ગિરધરદાસ કૃત

રામાયણ.

સાત કાંડ સુંદર ચિત્રો સહિત,

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

નારણલાલ મોતીલાલ.

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

રીચી રોડ—અમદાવાદ.

આવૃતિ ૧ લી — પ્રત ૧૦૦૦

અમદાવાદ.

પીરમશાના રોજા પાસે શ્રી સત્ય સાગર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં પટેલ.

પોચાભાઇ ચકુભાઇએ છાપ્યું.

સને ૧૯૩૧.

કીંમત રૂ. ૨-૮-૦

॥ ૐ ॥

॥ श्रीराममहात्म्यम् ॥

રામ રામેતિ રામેતિ રમે રામે મનોરમે
સહસ્રનામ તત્તુલ્યં રામ નામ વરાનને ॥ ૧ ॥
શ્રી રામ રામ રામેતિ યે જપન્તિ ચ સર્વદા
તેમાં ભક્તિશ્ચ મુક્તિશ્ચ ભવત્યેવ ન સંશય:॥૨॥
રામ નામ પરાયે ચ ઘોરે કલિયુગે દ્વિજા:
ત એવ કૃત કૃત્યાશ્ચ તેભ્યો નિત્ય નમોનમ:॥ ૩॥
રામ નામ જપતાં કુતો ભય સર્વ તાપ શમૈનેક
ભેષજમ્ ॥ યસ્ય તાત મમ ગાત્ર સન્નિધૌ
પાવકોઽપિ સલિલાયતેઽધુના ॥

નારણલાલ મોતીલાલ.

બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

શ્રી ગિરધરકૃત રામાયણની સાતે કાંડના વિષયોની.

અનુક્રમણિકા.

અયોધ્યાકાંડ ૨.

અરણ્યકાંડ ૩.

કિષ્કિંધા કાંડ ૪.

સુંદરકાંડ ૫.

યુદ્ધકાંડ ૬.

ઉત્તરકાંડ ૭.

ગિરધરકૃત રામાયણ.

અથ શ્રી બાળકાંડ પ્રારંભ.

અધ્યાય ૧

શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ અથ શ્રીરામચરિત્ર લિખ્યતે ॥ રાગ ધનાશ્રી ॥ શ્રી ગુરૂપદ જુગ મંગળ રૂપજી, સકળ તીરથનું ધામ અનુપજી; નમું તે પદને જોડી જુગ હાથ-જી, સિધે મનોરથ હું થાઊં સનાથજી. ૧ ॥ ઢાળ ॥ થાઊં સ-નાથ ગુરૂ કૃપાએ, પામું મનોરથપાર; શ્રીપુરૂષોત્તમ પદ કમળ જુગને, નમું વારંવાર. ૨ વાગીશ વદને હૃદય લક્ષ્મી, અખંડ જ્ઞાનપ્રકાશ; તે નરહરીને હું નમું, દુઃખ વિઘન થાય વિનાશ. ૩ શ્રી ગજાનન ગણપતિ મંગળ, સકળ ગુણમય રૂપ; નિરવિઘ્ન થાયે નામ લેતાં, અખિલ પુજ્ય અનુપ. ૪ માત ઊમયા પિતા શિવજી, સુધ બુધ સુંદર નાર; બુદ્ધિ દાતા શરણ ત્રાતા, ક્ષેમ લાભ કુમાર. ૫ એકદંત ઊજવળ પુષ્પમાળા, કનક ઉપવિત અંગ; ચતુર્ભુજ તન સુભગ સુંદર, મુગટ કુંડળ સંગ. ૬ હે વિ-ઘ્ન નાશક વિનાયક, તુજને કરૂં પ્રણામ; તુજ કૃપાયે ગાઊં પુ-નિત, શ્રી રામના ગુણ ગ્રામ. ૭ કમળભુ તનયા સતી, સરસ્વ-

તિને લાગુ પાય; હંસવાહની વિમળવાણી, આપ્ય મુજને માય. ૮ અનેક કવિ આગે થયા તે, કૃપા તારી જાણુ; તું ભારતી ભગવતી દેવી, સદા વશ મુજ વાણુ. ૯ હું બાળક બુધે સ્તવું તુજને, કરો વચન પવિત્ર; તુજ કૃપાએ સરસ્વતિ માતા, ગાઉ રામચરિત્ર. ૧૦ કલ્યાણમય કઈલાશપતિ, કરપુર ગૌર સ્વરૂપ; ઊમા અરધાંગે રહ્યાં, ત્રિલોકના છો ભુપ. ૧૧ શિર જટામાં ગંગા વિરાજે, ભસ્મ લેપન અંગ; મૃગચર્મ અંબર ત્રિશુળધર, તન અલંકાર ભુજંગ. ૧૨ જય ભક્ત વત્સળ જગતગુરૂ, ભય હરણા ભોળાનાથ; પુરૂષોત્તમના પ્રિય સખા, હું નમું જોડી હાથ. ૧૩ શતકોટી રામાયણ તણી, જેણે કરી વહેંચણ સાર જુગ શેષ અક્ષર ગ્રહણ કીધા, ધર્યાં કંઠ મોઝાર. ૧૪ એવા પરમ શિવને હું નમું, નીલકંઠ જેનું નામ; તવ પ્રસાદે રઘુવીર જશ કહું, થાય પુરણ કામ. ૧૫ સહુ ભગવતીને હું નમું, જેને સદા હરીનું ધ્યાન; વિચરે મહિ જગ પુનિત કરવા, રહિત મચ્છર માન. ૧૬ દયાક્ષમાધૃનીશાન્તિકરૂણા, મુદિત મનઆનંદ; વિષય રહિત સંતુષ્ટ આત્મા, વૃત્તિ ચૈતન્ય ચંદ, ૧૭ એવા સંતના પદ તણી રજ હું, લેઈ ચઢાવું શીશ; અવલોકન કરજો કૃપા દ્રષ્ટે, ગાઉ ગુણ જુગદીશ. ૧૮ માનુભાવ સજન સંત સરવે, ક્ષમા કરજા દોષ; પ્રાકૃત વાણી સાંભળી, મન લાવશો નહી રોષ ૧૯ જેમ પય અબ્ધિને તક્ર અર્પણ, બદ્રી ફળ સુરરૂખ; અમૃતને શર્કરા અરપણુ, વિધીને ભુતળ સુખ. ૨૦ કુબેર આગળ કોડી જયમ, સુરભી અજાનું ક્ષીર; મળિયાચળને નીંબકાસ્ટે,

ચંદ્ર શીત સમીર. ૨૧ જયમ સુરજ સામો દીપક કરીયે, માની લેછે તેહ; એમ મોટા તેજે માનીલે, રંકનું આપ્યું જેહ. ૨૨ પ્રાકૃત વાણી કરૂં અરપણ, રસહીન હોયે કાવ્ય; તે પુરણ કરીને માનજો, સહુ સંત માનુભાવ. ૨૩ હું બાળક ઉપર દયા કરજો સાધુ પુન્ય પવિત્ર; અલ્પમતિયે આદર્યું છે, ગાવા રામચરિત્ર. ૨૪।। વલણ ।। ગાવા રામચરિત્ર પાવન, ઇચ્છા મનમાં હે ધરી; કરજોડી કહે દાસ ગીરધર શ્રાતાજન બોલો શ્રીહરી, ૨૫ ।। ઈતી શ્રી રામ ચરીત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં બાળકાંડે પ્રથમો અધ્યાય. ૧. ।।

અધ્યાય ૨

।। રાગ દેશી ચાલતી ।। ક્ષીરનીધી શરણે ક્ષુધા નવ પીડેજી રવિ સંગ રહેતાં તિમિર નવ ભીડેજી; સુરતરૂ ન કલ્પના બાધેજી, હુતાશન સંગે શીત ન વાધેજી. ૧ ।। ઢાળ ।। નવ શીતવાધે અગની સંગે, સુધા પાને વીષ જથા; નવ ખાય જાંબુક સિંહ શરણે, ચિંતામણીથી ધન વ્યથા. ૨ એમ રામ કથાનો આશ્રીત જન તેને, વિઘ્ન બાધા નવ કરે; વિષય પાશ વીમુક્ત થઈને, ભવસાગર સેજે તરે. ૩ હરિકથાનો મહિમા મોટો, સંત જાણે છે ઘણા; આદિ કવિ જે મુનિવાલ્મિક, કરતા રામાયણ તણા. ૪ વાલ્મિકી રામાયણ પ્રથમ વળી, વ્યાસે રામાયણ કરી, વશીષ્ટ રામાયણ તથા, શુકદેવ રામાયણ ખરી, વળી બ્રહ્મ રામાયણ કરી, ભણાવી નારદને તથા; અંજની પુત્રે કરીછે, હનુમાન નાટકની કથા. ૬ વિભિષણે રામાયણ કરી; શંભુકૃત અભિરા-

મછે, પારવતીને ભણાવી તેનું,શિવ રામાયણ નામછે ૭ અગ
સ્ત મુનીયે કરીછે તે,અગસ્ત રામાયણ જથા;અનંત વિરચી-
તછે વળી, તે શેષ રામાયણ કથા.૮વળી સરવ મુનીયે મળીને,
અધ્યાત્મ રામાયણ કરી;કુર્મ પુરાણે વર્ણવી તે, કુર્મરામાયણ
ખરી.૯એકઆગમ રામાયણ પુનીતછે, ભરથ રામાયણ વળી
સ્વામિ કારતીકે કરી તે,સ્કંધ રામાયણ ભળી.૧૦પૌલસ્તેરા-
માયણ કરી, કાળીકા ખંડે વરણવી;રવી અરૂણ સંવાદછે તે,
અરૂણ રામાયણ હવી. ૧૧ પદ્મ પુરાણે પ્રસીદ્ધ કહાવે, પદ્મ
રામાયણ નામછે;ભગદાલવઋષીયે કરીછે, આશ્ચર્ય પુરણકામ
છે; ૧૨ વળીધરમ રાજાએકરી, તેધરમ રામાયણ ખરી; એમ
અનેક કવી આગે થયા; તેણે રામાયણ ઘણી વીસ્તરી. ૧૩ અ
પાર ગુણ રઘુવીરતણાં તે,પાર કો પામે નહી;બુદ્ધીના અનુસાર
પ્રમાણે,વરણવીકવીયે કહી.૧૪ભુમીરજ કણ ગગનતારા. બિં-
દુ ઘન જાએ ગણ્યા; પણ માપ સંખ્યા થાય નહીં, છે અપાર
ગુણરઘુવરતણા. ૧૫ સુધા જળ સિંધુ ભર્યોતે, કહો કેમ પીવા
ય; એક ચંચુ જળથી તૃષાવામે. પક્ષી સુખીયો થાય, ૧૬ એ-
મ કરૂં આદર અલ્પ બુધ્ધે,કહેવા રામ કથાય; અંતરજામી કૃ-
પા કરજો, ગ્રંથ પુરણ થાય.૧૭ સહુ કવીને પાએ નમું,કરજો-
ડી માગું માન; બાળક જાણી દયા આણી,દેજો હરી ગુણ દાન.
૧૮ હરિનામનો મહીમા ઘણો,મહા પતીત પાવન થાય; વા-
લ્મિકમુનિ મોટા થયા તે, નામનો મહિમાય.૧૯પુરવે વાલ્મિ
ક વ્યાધ કર્મે હતા અધમ અપાર;તે નારદના ઉપદેશથી,જ-

ચ્યું રામ નામજ સાર. ૨૦ એ રામ નામ પ્રતાપથી, પામ્યાતે પદ અભિરામ; સહુ કવીમાં મોટા થયા, આદી કવી જેનું નામ. ૨૧ શત કોટી રામાયણ કરી, વાલ્મિક મુનીએ સાર; ત્રીલોકમાં વેંહેંચી કરી, આપી તદા ત્રીપુરાર. ૨૨ તે માંહેથી બ અંકલીધા, શીવે તેણીવાર; કંઠ માંહે લેઈ મુકયા, રામ નામજ સાર. ૨૩ વીષ પાન મહાદેવે કર્યું, ત્યારે થઈ અગ્નીઅપાર, સહુ અંગ દાઝે વીષ થકી, દુખીયા થયા ત્રીપુરાર. ૨૪ લેલાટ ધરીયો ચંદ્રમા, શીતળ થવાને અંગ; ભસ્મ શીતળ અંગ અરચી, શીશ ઉપર ગંગ. ૨૫ શીતળ હીમાચળ તણી, કન્યા તે પરણ્યા સાર; નાગ વીંટચા તન વીષે, કરવા તે વીષનો આહાર. ૨૬ ગજ ચર્મ શીતળ કરી સજયા, અન્ય વીધી ઊપચાર; પણ અંગ શીતળ નવ થયું, વીષ તણા અગ્ની અપાર, ૨૭ પછી નીલકંઠે કંઠમાં બે, અંકમુકયા સાર; રામનામ પ્રતાપથી, શીતળ થયા તેણીવાર. ૨૮ એ નામનો મહીમા ઘણો, મહા અધમ થાય પવીત્ર; વાલ્મીકે મહીમા વરણવ્યો, શત કોટી રામ ચરીત્ર. ૨૯ યાજ્ઞવલ્કયને ભણાવી, કરૂણા કરી મુનીરાય; તે ભારદ્વાજ પ્રત્યે કહી, વીસ્તારી રામ કથાય. ૩૦ તે દેવ વાણી સંસ્કૃતે, વાલ્મીક મુનીનાં વચન; તે સમજવા પ્રાકૃત કરૂં, પદબંધ અરથ રતન. ૩૧ હનુમાન નાટકની કથા અદભુત રચના જેહ; જુગમ સંમત મેળવીને, ગ્રંથ કીધો એહ. ૩૨ ॥ વલણ ॥ એ ગ્રંથ નાટક તણો સંમત, વાલ્મિકી પુન્ય પવીત્રરે; શ્રોતાજન સાવધાન થઈને, સુણજો

રામ ચરિત્રે. ૩૩ ॥ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મીકી નાટક ધારાયાં બાળકાંડે દ્વિત્યો અધ્યાય: ૨.

અધ્યાય ૩

॥ રાગ આશાવરિ ॥ શ્રીરામ કથા વિસ્તાર ઘણો છે, પાવન પુન્ય પવિત્ર; હવે રાવણની ઉત્પતિ કહું જેને અરથે રામચરિત્ર. ૧ વૈકુંઠવાસી દ્વારપાળ તે, જય વિજય કહીયે ત્યાંહે; સનકાદિકને શ્રાપે કરીને, પડિયા ભુતળ માંહે. ૨ તેનું અનુગ્રહ કરવા હરિયે, લીધા છે અવતાર; ત્રણ જનમ મુકાવી, વળતા કીધા અંગીકાર. ૩ પહેલે જનમે પ્રગટયા બંન્યો અસુર મહા બળવાન; હીરણ્યકશ્યપુ હીરણાક્ષ નામે, બળ ગુણ રૂપ સમાન ૪ વરાહ નરહરી રૂપ ધરીને, માર્યા બન્યો વીર; ભક્તતણું પ્રતિપાલણ કીધું, ધર્મ ધોરી ધરધીર. ૫ હવે બીજે જન્મે પ્રગટયા રાવણ, કુંભકરણ અભિધાન; મુળ થકી ઉત્પત્તિ કહું છું, સુણજો થઇ સાવધાન. ૬ બ્રહ્માથી પૌલસ્ત થયા ઋષિ, માનુ ભાવ મહંત; સુરજવંત તેજસ્વી જાણે, ચાર વેદનો અંત. ૭ ત્રણ બિંદુએ એક દેવની કન્યા, પૌલસ્ત પરણ્યા તેહ; વિશ્વશ્રવા તેનો પુત્ર થયો, મહા ત્રિકાળ જ્ઞાની જેહ, ૮ ઋષિ ભારદ્વાજની કન્યા સુંદર, માહામતિ જેનું નામ વિશ્વશ્રવા તે પરણ્યા પોતે સાધવી પુરણકામ ૯ કુબેર ભંડારી પ્રગટયા તેના મહામતીનો એ તન; તેણે બ્રહ્માનું આરાધન કીધું, વરત્યો નીરમળ મન ૧૦ ત્યારે પ્રસન્ન થઈને પ્રજાપતી બોલ્યા માગ્ય પુત્ર વરદાન; કુબેર કહે આપો મુને સુંદર, વસવા કેરૂ સ્થાન. ૧૧ વિધિયે

પુરવે લંકા નીરમી સાગર બેટ મોઝાર; તે નગરીમાં દાનવ રહે
તા; બળીયા જોધ અપાર. ૧૨ પછી દેવે જુદ્ધ કરીને કાઢયા,
અસુર ગયા પાતાળ કુબેરને તે લંકા આપી બ્રહ્માએ તતકાળ.
૧૩ તે લંકા કેરૂ રાજ કરતો કુબેર પુરણ કામ; વૈમાન એક
વિધિયે આપ્યું, પુષ્પક જેનું નામ. ૧૪ હવે દૈત્ય સુમાલી
નામે રહે છે, પાતાળમાં નીરધાર; તેણે કુબેર રાજ કરંતાં
દીઠો, લંકાપુર મોઝાર. ૧૫ તેણે મનમાં વાત વીચારી, કપટ
કરૂં નીરવાણ; પુત્રી પોતાની એક હતી તે, કૈકશી નામે જાણ
૧૬ સુમાલી કન્યાલેઈને આવ્યો, ધરી વીપ્રનોવેષ, વીશ્વશ્રવા
ને તે પરણાવી, રાખી મનમાં દ્વેષ. ૧૭ જાણ્યું એના ઉદરથી
પુત્ર, થાય અસુર બળવાન; તે પક્ષે કરીને લંકાંપાછી, આવે હા-
થ નીદાન. ૧૮ એવું વીચારી કપટ કરીને, પરણાવિ કન્યાય;
પછે સુમાળી પાતાળ ગયો તેને, હઈડે હરખ નામાય. ૧૯ પછે
દીવસ કેટલાએકસમે ત્યાં, દીનકર પામ્યો અસ્ત, ત્યારે સંધ્યા
કરૂવા મુનીવર પોતે, બેઠા થઈને સ્વસ્થ. ૨૦ તેણે સમે ત્યાં આ-
સુરી આવી, વીનવીયો ભરથાર; રૂતુદાન આપો મુને સ્વામી હું
છું સાધવી નાર. ૨૧ ત્યારે વીશ્વશ્રવા કહે સાંભળ વીનતા, અ-
ઘટીતકર્મ ન થાય; આવેળા જો ભોગકરે તો, દંપતી નર્ક પળા-
ય. ૨૨ સંધ્યાકાળ નીશાદીન સંધી, બેઘટીકાનું માન; ઘોરસ
મો વિત્યા પછી તુજને, આપીશ હું રૂતુદાન, ૨૩ ત્યારે અ-
બળા આડી થઈને ઉભી, કંથ તણો કર ઝાલી મુનીવરને ત્યાં
મોહ પમાડી મંદીરમાં લેઈ ચાલી ૨૪ ભયંકર વેળા ભોગ

કર્યાં તે, ગર્ભ રહ્યો નીરવાણ.; ભાવી પદારથ ભુલે નહીં, એમ પંડીત કહે છે વાણ. ૨૫ પછે પુરે દિવસે પ્રગટયા બે પુત્ર મહા બળવાન; આસુરી ઉદરથકી તેવા બ્રહ્મરાક્ષસ પ્રેત સમાન ૨૬ પ્રથમે પ્રસવ હવો તે પુત્રનું રાવણ ધરીયું નામ, કુંભકરણ તે પુંઠે આવ્યો પાપી અઘનું ધામ. ૨૭ જનમ્યા પછી અતીપ્રૌઢ થયા, તેની કાયા જાજવલ્ય માન; રૂપ ભયંકર રાક્ષસ મોટા, પ્રલેકાળ સમાન. ૨૮ કુંભકરણ પ્રગટયો તે જાણે કરશે વિશ્વ નો અહાર; મુખ ફાડીને રૂદન કર્યું ત્યારે વરત્યો હાહાકાર. ૨૯ ત્યાર પછી બે પુત્રી થઈ. સુર્પનખા, તાડીકા નામ પાપણીયો તે બન્ને પ્રગટી, કરતી હીંસાકામ. ૩૦ કૈકશીમનમાં કષ્ટજ પામી, પ્રજા ભયંકર જાણી, ત્યારે કર જોડીને મુનીવર પ્રત્યે, દીન થઇ કહેવાણી. ૩૨ તમોગુણીઆસંતતીકરશે કુળનો નાશમાટે સાત્વીક સુત આપો મુજને તો પહોંચેમનની આશ. ૩૨ રૂતું દાનઆપ્યું અબળાને, શુભવેળાજોઈ તેહ થકી પુત્ર વીભીષણ પ્રગટયોભકતશીરોમણીજેહ. ૩૩ એમબેતનયાને ત્રણપુત્રતેપ્રગટયયાનીરવાણ; થોડાદીવસમાંવૃદ્ધીપામ્યા, રાક્ષસ બળીઆ જાણ. ૩૪ ત્રણે બાંધવ તપ કરવાને, ચાલ્યા તેણીવાર; ગોકરણ તીરથમાં રાવણે, આરાધ્યા ત્રીપુરાર, ૩૫ મંદ્રાચળ ગીરી ઉપર બેઠો કુંભકરણ બળવંત; બ્રહ્માનું તપ માંડયું તેણે, કરતો કષ્ટ અનંત ૩૬ વીભીષણે વીષ્ણુ આરાધ્યા; સાત્વીક ધરતો ધ્યાન, એમ ત્રણેબાંધવત્રણે દેવને ભજતાભાવસમાન ૩૭ ॥ વલણ ॥ એમ ભજતા ભાવે ત્રણે બાંધવ, અપુર્વ તપ મહીં

માયરે; કહે દાસ ગીરીધર તેજે વર પામ્યા તેની કહું કથાયરે ॥ ૩૮ ॥ ઈતી શ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મીકી નાટક ધારાયાં બાળકાંડે કુબેર રાવણાદીક ઉત્પત્તી કથનં નામ તૃતીયો અધ્યાય. ૩.

અધ્યાય ૪

॥ રાગ મેવાડો ॥ રાવણે શંકરને આરાધ્યા, કરીયું કષ્ટ અપારજી; દારૂણ તપ જોઈ અસુરતણું ત્યાં, આવ્યા છે ત્રીપુરારજી. ૧ માગ માગ તુજને વર આપું, પ્રસન્નથયો છું આજજી; ત્યારે રાવણ કરજોડીને બોલ્યો, સાંભળો શીવ મહારાજજી. ૨ દશ મુખ વીશ ભુજા મુને આપો; બળ ગુણ તેજ પ્રતાપજી, દેવ સકળ મારેવશ વરતે, સંતતીસંપતિ અપારજી. ૩ ત્યારેઅસ્તુ કહી અવીનાશી ઉઠયા, આપ્યું છે વરદાનજી; દશ મુખ વીશ ભુજા આપીને, અસુર કર્યો બળવાનજી. ૪ અમૃતકુપી રૂદેમાં સ્થાપી, અમર કર્યો તતકાળજી; જ્યાં લગી કુંપી ભંગ ન થાયે, ત્યાં લગી નહી તુજ કાળજી. ૫ વર આપી વિશંભર વળીયા, રાવણનેતેણીવારજી; હવે કુંભકરણ દારૂણતપ સાધે, મંદ્રાચળ મોઝારજી. ૬ ત્યારે બ્રહ્મ ભય પામીને આવ્યા શું માગશે વરદાનજી; ઇંદ્રને ક્ષોભ થયો તેણી વેળા, સુર સહુ ચિંતાવાનજી. ૭ ત્યારે સુરપતીએ સરસ્વતીને, મોકલી તેણે ઠારજી; અસુર તણા મુખ માહે પ્રવેશી, વાગીશ ત્યાં નીરધારજી; ૮ હવે કુંભ કરણને જગાડયો વિધિયે, માગ માગ વરદાનજી; તપ મુકી બોલ્યો તેણી વેળા, અસુર થયો સાવધાનજી. ૯ ઈંદ્રાસન અ-

રથે તપ સાધ્યો, ફળમાં કાંઈ નવ ફાવ્યોજી; નિંદ્રાસન માગ્યું તેણી વેળા, ભારતિયે ભુલાવ્યોજી. ૧૦ અઘોરનિંદ્રા આવી અસુરને, વિધી વળાયા નીરધારજી; નિંદ્રા પામી દાવન પડીયો, મંદ્રાચળ મોઝારજી. ૧૧ ત્યારે પડતામાં ઘણાં તરૂવર ભાગ્યાં, વાપ્યો શબ્દ બ્રહ્માંડજી; પહોળું મુખ વિકરાળ તેનું છે, ઘુમે શ્વાસ પ્રચંડજી. ૧૨ કુંજર મહિશ પ્રવેશે મુખમાં, સ્વાસથકી ખેંચાયજી; નાસિકામાંથી નીકળે પાછાં, સ્વાસે ઊડી જાયજી. ૧૩ પિતાને જાણ થયું તેણીવેળા, પામ્યા દુખ અપારજી; નિશદિન નિંદ્રા પુત્રને વ્યાપી, વ્યર્થ ગયો અવતારજી. ૧૪ ત્યારે પ્રાર્થના કરી બ્રહ્મા કેરી, બોલ્યા વચન પ્રમાણુજી; એક સંવત્સરમાં બે દિન જાગે, છઠે માસે જાણુજી. ૧૫ કુંભકરણુ ખટ માસે જાગે, ત્યારે વરતે હાહાકારજી; એક દિનમાં સહુ ભોગ ભોગવે કરતો અહાર અપારજી. ૧૬ વિભીષણે વીષ્ણુ આરાધ્યા, પ્રસંન થયા મોરારજી; વૈકુંઠનાથે ધ્યાનમાં આવી, દરશન દીધું સારજી. ૧૭ વિભીષણે તવ ભક્તી માગી, ભજતો નીરમળ મનજી; આકાશવાણી થઈ તે વેળા, સાંભળ આસુરી તનજી. ૧૮ પ્રસંન થશે પુરૂષોત્તમ તુજને, આપશે અવિચળ રાજજી; વચન સાંભળી વિભીષણુ હરખ્યો, સરીયું સરવે કાજજી. ૧૯ પછે રાવણુને બહુ અસુર મળ્યા, તેણે કર્યો મિત્રાચારજી; પાતાળમાંથી સરવે આવ્યા, રાક્ષસનો નહી પારજી. ૨૦ કુબેર સાથે જુદ્ધ કર્યું ત્યાં, વીતી ગયા બહુ દનજી; લંકા હાથ ન આવી ત્યારે, વાત વીચારી

મનજી. ૨૧ પીતાની પાસે પત્ર લખાવ્યો, જોરાવરી તેણીવા-રજી; લંકા આપજે રાવણને, ના રહીશ નગર મોઝારજી. ૨૨ કાગળ તેહ કુબેરે વાંચ્યો, લેઈ ચઢાવ્યો શિશજી; આજ્ઞા પિતાની પાળી પોતે, ના ધરી મનમાં રીસજી. ૨૩ સંપતિ સરવ પોતાની લીધી, ત્રિયા પુત્ર પરિવારજી; પુષ્પ વૈમાન ભરી ને ચાલ્યો, બ્રહ્મ સદન મોઝારજી. ૨૪ વાત કહી વીધી આગળ સરવે, દશ મુખનું વરતાંતજી; કુબેર કર જોડીને ઉભો દીનથઈ બળવંતજી. ૨૫ ત્યારે પ્રસન થયા પરમેષ્ટી પોતે, નગરરચ્યું નીરવાણજી; હીમાચળની પાસે સુંદર, અલકાપુરી તે જાણજી. ૨૬ કુબેરને તે નગરી આપી મન વાંછીત સહુ ભોગજી; દેવને દુર્લભ સરવે પદારથ, નહી વ્યાધીને રોગજી. ૨૭ ત્યારે કુંભકરણ વિભીષણ ને રાવણ, વસીયા લંકા માંહેજી. ઠામ ઠામથી દાનવ બળીયા, આવી મળીયા ત્યાંહેજી. ૨૮ પ્રહસ્ત, મહોદર વિદ્યુત જીભ્યા, વજ્ર દ્રષ્ટી કહેવાયજી; વીરૂપાક્ષ, ખર, દુખર, ત્રીશીરા માલ્યવંત મહા કાયજી ૨૯ મત્ત મહામત્ત વિદ્યુતમાલી, જંબુમાલી બળવાનજી; બળ મહાબળ શુક શારણ આદે, એરાવણના પ્રધાનજી. ૩૦ મયનામાની કન્યા સુંદર, મંદોદરી તેનું નામજી; તે રાવણને પરણાવી પ્રીતે, સાધવી પુરણ કામજી. ૩૧ બળી રાજાના કુટુંબની કન્યા, દીર્ઘ જવાળા કહેવાયજી; કુંભકરણને તે પરણાવી, દીસંતી મહા કાયજી. ૩૨ ગાંધર્વ કન્યા શરમા નામે, વિભીષણ પરણ્યા તેહજી; લંકાપુરીમાં રાજ કરે છે, રાવણ બળીયો જેહજી. ૩૩ અનેક ક-

ન્યા લાવ્યો દશાનન, હરણુ કરી નીરધારજી. દેવ દાનવ માનવ પન્નગી, યક્ષ ગાંર્ધવી નારજી. ૩૪ લક્ષ પુત્ર થયા રાવણુને, લક્ષ તેહના તનજી; મેઘનાદ તે સહુથી મોટો, પાટવી પુત્ર રતન જી. ૩૫ તેશેષ નાગની કન્યા પરણ્યો, પતીવૃતા કહેવાયજી; સુલોચના એવું નામજ લેતાં, પાપી પાવન થાયજી. ૩૬ સહુ પરીવારે પનોતો રાવણુ, લક્ષ્મી વઈભવ પુરજી, સરવદીશા જીતી વશ કીધી એવો બળીયો શુરજી. ૩૭ ॥ વલણ ॥ શુર બળીયો દશાનન તે, કોણે જીત્યો નવ જાયરે; હવે રાવણે દીગવીજે કીધો, તેની કહું કથાયરે. ॥ ૩૮ ॥ ઈતી શ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં બાલકાંડે રાવણાદી વર પ્રદાનો નામ ચતુર્થો અધ્યાય. ૪

અધ્યાય ૫

રાગસામેરી-દીગવીજે કરીયો રાવણે, જીત્યા સકળ ભુપાળ: નીજ બાહુબળથી વશ કર્યું, તેણે સ્વર્ગ ને પાતાળ. ૧ આસુરી સેના અતિઘણી. કહેતાં ન આવે અંત; અષ્ટાદશ ક્ષોણી વાજે સૈન્યમાં વાજીંત્ર. ૨ છેદવાલાગ્યો પંખીગિરિની, સુરપતિજેણી વાર કેટલા પરવત રાવણુ શરણે, આવ્યા તેણીવાર. ૩ મેઘનાથ ચઢીયો જુધ્ધે, રાવણુતણો કુમાર; તે ઈંદ્ર સાથે આથડયો, જુદ્ધ કર્યું સત્તરવાર ૪ ઈંદ્રને જીત્યો તે માટે, ઈંદ્રજીત પડીયું નામ; મઘવા પતિને બાંધીને, નાંખ્યો કારાગ્રહે ઠામ. ૫ બ્રહ્માએ છોડાવ્યો તે, વિનય કરી બહુપેર; તે દિવસથી સેવા કરે સુર, રહ્યા રાવણુ ઘેર. ૬ ઈંદ્ર લાવે હાર ગુંથી પુષ્પ કેરા તત્ર; દ્વારપાળસ્વી

થયા, ચંદ્રમા ધરતા છત્ર. ૭ વરૂણ પાણી પાય છે, કુબેર લીંપે ભોમ; વસ્ત્ર વન્હિ ધુવે, પુંજો વાળતો સુત વ્યોમ. ૮ પુરોહીત બ્રહ્મા થયા, નીત ગાય નારદ એવ, પંડિતપણું બ્રહસ્પતિ કરે, ઈષ્ટ દેવ શ્રી મહાદેવ. ૯ એમ રૂપ ધરીને રહ્યા ત્યાં નીત, સેવા કરતા સુર; તૃણ માત્રકોને નવગણે, અભિમાન વાધ્યું પુર.૧૦ નિત્ય મંત્ર મેલા જપે દાનવ, કરે અપુનિતહોમ; ગૌ બ્રાહ્મણ-ની હિંસા કરે અતિ, અસુર ધરતા ભોમ્ય. ૧૧ ત્યારે કુબેરે રા-વણ ભણી, મોકલ્યો કહેવા દુત; હે ભાઇ આપણ બ્રહ્મસુત, સંધ્યા કરમ સંયુત. ૧૨ સ્વધર્મ મુકી કુળ તણો, હિંસા કરે છે અપાર; તે પાપ ભોગવતાં ઘણું, દુઃખ પામશો નીરધાર. ૧૩ તે વચન રાવણ સાંભળી, ક્રોધ થયો તતકાળ; બહુ સૈન્ય લેઈ રજની વિષે, તે ચાલીયો ભુપાળ; ૧૪ અલકાપુરી વીંટી સકળ, પુર પ્રવેશ્યા પાપીષ્ટ; દરબાર આદે નગર લુટયું, કપટી દાનવ ઈશ. ૧૫ વૈમાન પુષ્પક આદી લાવ્યો, રાવણ વસ્તુ અપાર; કુબેર નાઠો ઇંદ્ર શરણે, ગયો તેણીવાર. ૧૬ કુબેરની સ્વાગત કરી, સંતોષિયો સુરનાથ; વઈભવ ઘણો આપી વળા-વ્યો, અનેક સુર ગણ સાથ. ૧૭ શીક્ષા ન લાગે નીચને જો, કરે કોટી ઉપાય; વ્યર્થ વાણી જાય તેની, દુખ અંતે થાય. ૧૮ એવા અધરમ કરે રાવણ, મન ઘણું અભીમાન; એક સમે કૈ-લાસે ગયો જે, પરમ શોભાયમાન. ૧૯ તે ભોવનમાં ઊ-મા બેઠાં, કરે ગોષ્ટી એકાંત; દ્વારપાળ શીવનો નંદી નામે, બેઠો છે બળવંત, ૨૦ રાવણ ધશી પેસવા, માંડયૂં શિવ તણે

ભોવન, નંદીયે આવ્યો તે સમે, અવસર વીચારી મન. ૨૧ મહાદેવ છે એકાંતમાં, નહિ જવા દેઊ ઘરમાંહે, રાવણુ ક્રોધે થયો રાતો, વચન બોલ્યો ત્યાંહે, ૨૨ અલ્યા મરકટ મુજને ખાળે, કરૂં મારી ચુર, નંદીને પ્રહાર કર્યો તદા, કોપીયો દાનવ સુર. ૨૩ ત્યારે નંદીયે ત્યાં શ્રાપ દીધો, સુણુ અધરમી વાન, નર વાનર તુજને મારશે, પ્રગટ થઇ જગતાત. ૨૪ દશ રૂદ્રને તેં વશ કર્યા, તપ કરીને નીરધાર; અગીયારમો હનુમંત થાશે, રૂદ્રનો અવતાર. ૨૫ તે ગરવ તારો ભાગશે, કપી રૂપ મહાવત; અસુરે એવું સાંભળીને, ચઢયો કરોધ અનંત. ૨૬ ઉપાડી કૈલાસને લેઇ, જાઊ લંકાં માંહે; રાવણે ગીરીને ઉખેડયો; કર તળે ઘાલી ત્યાંહે. ૨૭ ત્યારે પારવતીજી કોપીયાં, જોઈ રાવણુનું અભિમાન; પગવડે પરવત ચાંપીયો તે, ચંપાયો બળવાન. ૨૮ કર ચંપાયા રાવણુ તણા, વહી ગયાં વર્ષ હજાર; ઘણી સ્તુતિ શિવની કરી ત્યારે, મુકાવ્યોત્રિપુરાર. ૨૯ એક સમે રાવણુ સેવામાં, ધરવા બેઠો ધ્યાન; સહસ્રાર્જુન તે સમે ત્યાં આવીયો બળવાન. ૩૦ તે સ્નાન કરવા નર્મદામાં રાય પેઠો માંહે; સહસ્ર ભુજથી નીર બાંધ્યું, બુડયો રાવણુ ત્યાંહે. ૩૧ ત્યારે દશાનન અકળાઈ ઉઠયો, ચઢયો કરોધ અપાર; બહુ ગાળો દેતો આવીયો, હવડાં કરૂં સંહાર. ૩૧ સહસ્રાર્જુને તવ ઝાલીયો, બાંધીયો કરીને હાસ; કારાગ્રહમાં નાખીયો, તે વહી ગયા ખટ માસ. ૩૩ પૌલસ્ત મુની ત્યાં આવીયા, જાચીયો હૈહય રાય; રાવણુને છોડાવીયો તે, પામ્યો મન લજાય. ૩૪

અપમાન પામી ચાલીયો, મન નહિ લાજ લગાર; પાતાળ માંહે આવીયો, બળી રાયને દરબાર. ૩૫ સભામાં કહે મુને આપો. જુદ્ધ આણીવાર; અભિમાન જોઈ રાવણુતણું, બળી હશ્યાં ત્યાં નિરધાર. ૩૬ રાવણ શુણ એક વાત કહું, તું મહાબળીયો કહેવાય, હીરણ્યાકશ્યપુ સાથ પુરવે, વઢયા વૈકુંઠરાય. ૩૭ હીરણ્યાકશ્યપુના કાનનું, કુંડળપડયુંભુ સાધ; તે ઊપડીઊંચું કરે તો, જુદ્ધ કરૂં તુજ સાથ. ૩૮ વીશ કરશું બાથ મારી, રાવણે તેણી વાર; લેશ હાલ્યું નહિ કુંડળ, થયોશ્રમ અપાર. ૩૯ અધો મુખે નિસ્તેજ થઈ, અપમાન પામ્યો મન; ત્યારે વીરોચન સુત રાવણ પ્રત્યે, બોલ્યો હશીને વચન. ૪૦ બળીરાયની અરધાંગના, વીંધ્યાવળી જે નાર; તે સખી સાથે દ્યુત રમતી, હતી તેણીવાર. ૪૧ બળીરાય કહે દશાનન તું, લાવ્ય પાસા આંહે; રાવણથી તે લેવાયા નહિ, અતિ ભાર પાસા માંહે. ૪૨ એમ મંદ બુદ્ધિ પડયો હળવો, એ દૈવ ગતિ કહેવાય; તરણુ તોડે વજ્ર કુલીશે, તરણ નવ છેદાય. ૪૩ બળિરાયના અનુચરે ઝાલ્યો, રાવણને તેણી વાર; વસ્ત્રાભુષણ કાઢી લીધાં, લુટીયો નીરધાર. ૪૪ મુખ શામ કરી કર બાંધ્યો, ફેરવ્યો નગર મોઝાર નગ્ન કરીને નચાવ્યો પછે; કાઢી મુકયો બહાર. ૪૫ લંકાભણી તે ચાલીયો, અપમાન પામી મન; ધ્યાન ધરતો હતો વાલી, ઈંદ્ર કેરો તન. ૪૬ વાટે જતાં વિરોધ કીધો, ચુકાવ્યું તવ ધ્યાન; રીશ વાલીને ચઢી તે, ઉઠીયો બળવાન. ૪૭ વાલીએ રાવણ ઝાલીયો. જેમ અજાને મૃગ ઈશ; નીજ બગલ માંહે ઘાલીયો

ચાંપ્યો આણી રીશ. ૪૮ ચતુર સાગર વિષે જઈને, સ્નાન કીધું તાંહે; પછી કીશકંધામાં આવ્યો, તે ફરી બે ઘડી માંહે. ૪૯ પુત્ર વાલી તણો અંગદ, હતો નહાનું બાળ; તે અંગદને પારણે બાંધ્યો, અધોમુખ ભુપાળ ૫૦ ત્યાં પિતા રાવણ તણો આવ્યો, જાચીયો કપીરાય; વીશ્વશ્રવાયે મુકાવ્યો, મન પામ્યો લજજાય. ૫૧ વાલીએ ચરણે ઝાલીયો, કર વડે રાવણ ત્યાંહે; આકાશમાં ઉછાળી પોતે, પડીયો લંકા માંહે. ૫૨ ાાવલણાા લંકામાં આવ્યો રાવણ, માનભંગથયોજદા, ત્યારે ચિંતાપ્રગટીમનવીશેતે, બ્રહ્માને પુછેતદા. ૫૩ ઇતિ શ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટકધારાયાંબાળકાંડે રાવણશ્ય દિગવિજયેમાનાપમાન કથનં નામ પંચમો અધ્યાયઃ ાા ૫ ાા

અધ્યાય ૬

ાારાગ ચોપાઇાા રાવણ પામ્યો ઘણુ અપમાન; સભા કરીને બેઠોસ્વસ્થાન; બ્રહ્માબેઠાસભામોઝાર, રાવણેપ્રશ્નકર્યોતેણીવાર. ૧ મારૂં મરણ કહો વિધિ તમો, કોને હાથે મરીશું અમો. ૨ પ્રજાપતિકહેછે નિરવાણ, ભવિશ્ય વિચારીબોલ્યો વાણ; સાંભળ રાવણ કહુંછુંતુને, તારૂંમરણજભાશ્યુંમુને; અવધપુરીઅજપાલનરેશ, તેનો દશરથ પુત્રધરેશ. ૩ તેદશરથઘેર થાશે રામ, પુત્ર પ્રગટશે પુરાણ કરમ; તેજ રામ તુજને મારશે, ભાર ભૂમીનો ઉતારશે. ૪ એવાં વચન વિધીનાં સુણી, રાવણને થઈ ચિંતા ઘણી; મનમાં વાત વિચારી તદા દશરથને મારૂં સરવદા. ૫ મુળ થકી શત્રુને હણુ; એમ કારજ સાધુંઆપણું દશરથની કરૂં કાલે

ઘાત;તે નારદઋષિએ જાણી વાત. ૬ અવધપુરીમાંનારદગયા, અજ રાજા મન હરખીયો; આસન આપી પુજા કરી,કરજોડીને સ્તુતી ઉચરી.૭વીવાહ માંડયો દશરથ તણો, અજ રાજાનેહરખજ ઘણો; લગ્ન વચ્ચે આડા દીન સાત, નારદ મુનીતવઓલ્યા વાત ૮ સુણો રાય કહું એક પેર; મોટું વિઘ્ન થશે તમઘેર; રાવણ રાક્ષસ લંકાપતી;તે દશરથને હણશે દુરમતી.૯ એવી વાત મેં જાણી તહીં;છાનો કહેવા આવ્યો અહીં; માટેકરોજત્નન વિચારી મન; ગુપ્ત ઠેકાણે રાખો તંન. ૧૦ એવું કહીને નારદ ગયા;અજરાજાચિંતાતુરથયા;વર કન્યાનેપીડી ચઢી;માટે તેડાવું આ ઘડી.૧૧ સાંઢમોકલી રાતો રાત; જેમ કન્યાઆવે પરભાત;તેડાવી તેને તતકાળ;કૌશલ્યાગુણરૂપ વિશાળ.૧૨ સતી શીરોમણ તે સાધવી; જેમ સરીતા માંહે જાન્હવી;દશરથ કૌશલ્યાને ત્યાંહે; રાવબેસાડયાં માંહે. ૧૩ સાથે પ્રધાન સોંપ્યા ચાર;વશીષ્ટ મુનીનો વીઘારથી, પ્રોહીત કરી સોંપ્યો સરવથી. ૧૪ બીજી વસ્તુ જોઇયે જેહ;શકટ ભરીને લીધો તેહ પ્રધાનને કહે રાજા વાત,પુર્વ દેશ જજો સાક્ષાત.૧૫સમુદ્રબેટમાં રહેજો જઈ, અન્ય કોઈ જેમ જાણે નહી; ત્યાં વર કન્યાને પરણાવજો, હું તેડાવું ત્યારે આવજો. ૧૬ એવો પ્રપંચ કરીને રાય, વર કન્યાને કર્યાં વિદાય;નીશા સમે ચાલ્યા નીરધાર,પવન વેગે ખેડયા તોખાર.૧૭પૂર્વ સમુદ્રનેકાંઠે જઈ,નાવમાંહે બેઠા સજ થઈ;સમુદ્ર મધ્યે રાખ્યું વહાણ; અથાગ જળ જ્યાં છેનીરવાણ. ૧૮ અરધ કોશનું મોટું નાવ, રચના મંદીર કેરો

ભાવ; રહ્યા મરવ તે ઠામે ઠરી, ચાર દીવસ વીત્યા અનુસરી. ૧૯ રાવણને તે જાણુજ થયું, સાગરમાં જે વહાણુજ રહ્યું; દશ મુખને થયો કરોધ અપાર હવડાં જઇને મારૂં ઠાર. ૨૦ રાવણ ચાલ્યો પામી ત્રાસ, પંખીવત ઉડયો આકાશ; નિશા સમે તે આવ્યો ત્યાંહ્ય, વહાણ છે જ્યાં સાગરમાંહ્ય. ૨૧ અસુરે લાગ જોઈ સરવદા, કન્યા કાઢી લીધી તદા; ગદાએક મારી નીરવાણ ભાગી ભુકો કીધું વહાણ. ૨૨ કન્યાલેઈચાલ્યો દુરમતી, દૈવ તાણી નવ જાણેગતી; લંકામાં આવ્યો તે રાય પેટીમા ઘાલી કન્યાય. ૨૩ એક મચ્છને સોંપી તેહ, જલ કરીને રાખજે એહ; મછે બેટમાં પેટી ધરી ચારો ચરતો જોતો ફરી. ૨૪ રાવણે જાણ્યું રિપુક્ષે થયો, મન હરખીને મંદીર ગયો; માગી બ્રહ્માની આજ્ઞાય, નગર માંહે લાવીશ કન્યાય ૨૫ હરિ ઈચ્છા મોટી બળવંત, તેનો કોઇ ન જાણે અંત; જેની સાહ્ય કરે જુગદીશ, સકળ દુ:ખ વામે તે દાશ. ૨૬ નાવ ભંગ તે જ્યારે થયું. સરવે જળમાં બુડી ગયું; એક ઊગર્યા દશરથ રાય, સાહ્ય કરી શ્રી વૈકુંઠરાય. ૨૭ વહાણ પાટીયું આવ્યું હાથ, દશરથ બાઝ્યા તે સંગાથ; સુગમ સમીર થયો તાણીવાર, આવી છીપ્યુ બેટ મોઝાર. ૨૮ જે ઠેકાણે પેટી હતી, ત્યાં આવ્યા દશરથ મહામતી; મીન ગયો છે કરવા અહાર, દશરથ આવ્યા બેટ મોઝાર. ૨૯ દીઠી પેટી પાસે ગયા, ઊઘાડતામાં વિસ્મે થયા; કૌશલ્યાકન્યા સરવદા, અજ નંદન જોઇ હરખ્યા તદા. ૩૦ એટલે નારદ આવ્યા ત્યાંહ્ય, વર કન્યા બેઠાં છે જ્યાંહ્ય; ગાંધર્વ વિવાહ મુનીયે

કરી, પરણાવ્યાં આશીષ ઉચરી, ૩૧ વર કન્યાની પ્રતિ એવ, મુનીયે વચન કહ્યું તતખેવ; તમો દંપતિ મંગળ રૂપ, થશે પુત્ર ત્રિભુવન ભૂપ. ૩૨ તમારા ભાગ્ય તણો નહિ પાર, રમા રમણ લેશે અવતાર; એક પહોર રહેજો આ ઠાર, પછે જજો નીચ નગર મોઝાર. ૩૩ બે જાણુ ઘાલ્યા પેટી માંહ્ય, હતી તેમ અડકાવી ત્યાંહ્ય, ધીરજ રાખજો મનમાં સહી, નારદ ચાલ્યા એવું કહી. ૩૪ વલણ નારદ ચાલ્યા ધીરજ આપી; પરણાવી વરકન્યા ચરે; કહે દાસ ગિરિધર એ ઇશ્વર ઇચ્છા; તે કેમ મિથ્યા થાયરે. ૩૫ ઇતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં બાલકાંડે કૌશલ્યા દશરથ યોર્લગ્ન કથનં નામ ષષ્ટો અધ્યાય, ૬

અધ્યાય ૭

અધ્યાય ॥ ૭ ॥ રાગ ધનાશ્રી ॥ સુણો શ્રોતા વિવેકી જંન, રૂડી રામ કથા પાવન; મુની દશરથને પરણાવી, ગયા કુશળ વાત જણાવી. ૧ હવે લંકામાં તે દીશ, સભામાં બેઠો દશશીષ; વિધી સાથે હસીને વચન, ચાલ્યો મંદ બુદ્ધિ દશાનન. ૨ કર્યું વચન તમારૂં ફોક, કોણ બળીયો હુંથી ત્રિલોક; કર્યો લગ્ન તણો મેં ભંગ, માર્યો દશરથ બહુ જન સંગ. ૩ કન્યા હરણ કરીને લાવ્યો, નીરભે થકી પાછો આવ્યો; વિધી બોલ્યા હસીને વાણ, સુણ રાવણ સાચું જાણ. ૪ લખ્યો અંક મટે નહિ એહ, વર કન્યા પરણ્યાં તેહ; ત્યારે રાવણ કહે કેમ માનું, મારે હાથે કર્યું નથી છાનું. ૫ જો પરણ્યાં હોય વર કન્યાય, તો જે માગો તે આપું ન્યાય; વિધા કહે જો થયાં હશે લગ્ન, તો

હું માગીશ થઈને મગન. ૬ સુણી ઉઠયો તદા લંકેષ, જે અ-
ધરમી અમંગળવેશ; તે સમુદ્રનીતીરે આવ્યો, પેલા મચ્છને
પાસે બોલાવ્યો. ૭ લાવ્ય પેટી મે આપી જેહ, લેઈ જાઊં હું
મંદિર તેહ. ચાલ્યો મછ મહાબળ વાપી, તતકાળ તે આણી
આપી, ૮ સહુ દેખે સભાનાજન પેટી લેઈ ને આવ્યો દશાનન.
સભામાં હે મુકી તેણી વાર, મનમાં હે છે હરખ અપાર ૯ ઉ-
ઘાડીને જુવે જેટલે, વર કન્યા દીઠાં તેટલે: મહા મનોહરજેનો
વેશ, દેખી વિશ્મે થયો લંકેશ. ૧૦પછે કરોધ કરી તેણીવાર
કરમાં ખડગ ગ્રહ્યું નિરધાર; એથી શતરૂ થશે ઉત્પન, માટે
નેં પમાડું પતન. ૧૧મારવાને ઉઠયો જેટલે, બ્રહ્મા આવી ઉ-
ભા તેટલે, તેં આપ્યું તું મુજને વચન, તે પાળ હવે રાજંન.
૧૨ વર કન્યા જો પરણ્યા હોય, જે માગો તે આપું સોય;
મેં કહ્યું તે થયું છે સાચું, માટે આપ્ય હું તુજને જાચું. ૧૩
કહે દુષ્ટ ના જીવતાં મુકુ, વરી હાથ આવ્યો કેમ ચુકુ; એ વિ-
ના જે માગો તે આપું, આજ શિષ હું એનું કાપું. ૧૪ કૌશ-
લ્યાયે સુણ્યાં વચંન, ત્યારે થરથર ધરૂજે તંન; આપે ધીરજ
દશરથ રાય, શાને અબળા કરે છે ચિંતાય ૧૫ હું છું ક્ષત્રી
કેરો તંન,શુદ્ધ સુરજ કુળ પાવંન; આવે મારવા જો આ દીશ;
ખુંટી નાંખું એનાં દશ શીશ, એમ દશરથ ધીરજ દેછે, વિ-
ધી રાવણ પ્રત્યે કહે છે; આપ્ય માગું મુને આ વાર, તારો
થાશે જશ વિસ્તાર૧૭એમ વિનવતાં વિધી વાણી,એવે આ
વ્યા મંદોદરી રાણી. કહ્યાં નીતિ વચન સંબંધ, સમજાવ્યો

અસુર મદ અંધ. ૧૮ સ્વામી એને મારે શું થાય, કાળ વિશ્વ સકળને ખાય; આવરદાયે સહુ જન મરે, તેમાં એ બાપડાં શું કરે. ૧૯ આગે ભુપ મોટા ચક્રવરતી, જેની આણ પૃથ્વીમાં ફરતી; તે સમે પામી કાળે ગ્રહ્યા, નથી અમર કોઈએ રહયા. ૨૦ એવું જાણીને હે રાજન,આપો બ્રહ્માને માગ્યું વચન;સુ- ણી રાણી તણો પ્રતિબોધ.ઊતર્યો રાવણનો ક્રોધ. ૨૧ સોંપ્યાં વિધીને વર કન્યા,રંગ મેહેલમાં રાવણ જાય;બ્રહ્માયે પછી દેવ ની સાથ પેટી પ્હોંચાડીઆપી હાથ. ૨૨ તે મુકી ગયાપુરમાં- હે, અજરાજા તણું ઘર જયાં હે; પિતા પુત્રને જોઇ હરખ્યો, વધુ સહિત આવ્યો તેનીરખ્યો. ૨૩ કહી દશરથે માંડી વાત, અથ ઇતી થઇ જે ખ્યાત; એમ દશરથઆવ્યા ઘેર, એવી અક ળ ઇશ્વરની પેર. ૨૪ એક સમે દશાનન સુર,નિકળીયો પૃથ્વી માં ભુર;આવ્યો અલંકાપુરીની પાસ,દીઠી સુંદરીરૂપ પ્રકાશ. ૨૫ તે કુબેરના પુત્રજ તણી,વધુ અંગનીશોભા ઘણી;તેણેઝા લી દશાનન અંધ, કામે ભુલ્યો વિવેક સંબંધ ૨૬ તે સતિને ચઢયો મન કોપ, બોલી લજ્યા કરીને લોપ; અલ્યા વૃદ્ધ શું આચરે આમ, તું સ્વસુર પિતાને ઠામ. ૨૭ તોયે માન્યું નહિ દશશીષ,ત્યારે અબળાને ચઢી રીષ;પછી તેણીયેદીધો શ્રાપ, તુ ભોગવજે તારૂં પાપ. ૨૮ આવું કર્મ કરે ભય રહીત, તારો ક્ષે થાજો કુળ સહિત; એવું સાંભળી લાજ્યો રાય, તેને મૂકી ચા લ્યો મહા કાય. ૨૯એમ અધરમ કરતો અસુર,પૃથ્વી માંહે ફ રતોભુર; અતિ વાધ્યો બળ અહંકાર; એનાપાપ તણોનહિપા

ર. ૩૦ ધરી ઉપર અસુર અનેક, ફરે કહેનાં ન આવે છેક; મા-
યો અનેક મુનીવર બ્રહ્મ, કરે રાક્ષસ હીંસા કર્મ. ૩૧ શુભ જજ્ઞ
કોણે નવ થાય, તે દેખી ભંગ કરવા જાય; ગૌ બ્રાહ્મણ પામ્યાં
કષ્ટ, દુખ દેછે દાનવ નષ્ટ. ૩૨ બંધીખાને પડયા છે દેવ, તે
તો સેવા કરે નીત્ય મેવ; થયો પૃથ્વી ઊપર અતિભાર. સેવાયો
તે નહિ નિરધાર. ૩૩ વસુધા ગૌરૂપે થઇ. તે પ્રજાપતિને શરણે
ગઇ; કહ્યાં દીન વચન અપાર, નથી સહેવાતો મેં ભાર. ૩૪
એવે દેવ સકળ ત્યાં આવ્યા, સાથે સીવજીને તેડી લાવ્યા; વિ
ધી કહો કંઈ હવે ઉપાય, જેથી દુષ્ટનો નાશજ થાય. ૩૫ યજ્ઞ
કરમ થયાં સહુ બંધ, નથી પૃથ્વીમાં પુણ્ય સંબંધ. નિત્ય સે
વા કરાવે નષ્ટ, ગૌબ્રાહ્મણહણુના દુષ્ટ. ૩૬ માટેસત્વર કરીયે
ઊપાય; હવે દુખ સહ્યું નવ જાય; વિધિ કહે ચાલો સઉ જઈયે
હરિ પાસે જઈ દુખ કહીયે. ૩૭ ભીડ ભંજન દેવ દયાળ, જે
સદા કરતા સંભાળ; એવું કહી ચાલ્યા તતકાળ, આવ્યા
ક્ષિરસાગરની પાળ. ૩૮ ।। વલણ ।। ક્ષિરસાગરને ત્રઠે આવી
ઊભા સરવે દેવરે; વિનવે સઉ વિસંભરને, સ્તુતી કરતા તત-
ખેવરે. ૩૯ ઇતિ શ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટકધા-
રાયાં બાલકાંડે બ્રાહ્મણા સહપ્રથ્વ્યાદી દેવે શ્રી નારાયણ પ્રા-
ર્થનાર્થે ક્ષીર સાગરાગમનં નામ સપ્તમો અધ્યાય. ૭ ।।

અધ્યાય ૮

।। રાગ બીલાવર ।। ક્ષીર સાગર વિષે રહેતા નારાયણ અવિ
નાશ એક લક્ષ જોજન માણી મંડળ, કોટી સુરજ પરકાશ. ૧

તે મધ્યમાં છે શેષ લાંબા; જોજન સાઠ હજાર; પહોળા છે અઢ લક્ષયોજન રાખ્યારૂપે સાર. ૨ તે શેષશય્યા વિષે પોઢ્યા, નારાયણ સાક્ષાત; સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ સુંદર અખિલ જુગના તાત. ૩ મુગટ કુંડળ પીતાંબર, કટીબંધ કંકણ હાર; ચતુરભુજ ઘનશ્યામ તન માણી કનક ભુષણ સાર. ૪ અનંતશક્તિ નિજ શ્યામની, લક્ષ્મિ સદા નિષ્કામ; તે ચરણસેવા કરે નિત્યે, ધરી મન અભીરામ. ૫ એવા નારાયણને શરણે આવ્યા, દુખ કહેવા દેવ; ગદગદ ગિરાચીત સજળ લોચન, સ્તુતી કરતા એવ. ૬ જય જય અનેક બ્રહ્માંડ નાયક, પુરણબ્રહ્મ અનુપ દેવવંદીત દેવ પાળક, અગમ વેદસ્વરૂપ. ૭ જય વિશ્વંભર વિશ્વના પાળક, વિશ્વ રૂપ અનંત, વનમાળી વ્યાપક વિશ્વપતી, સર્વાત્મ કમળાકંત. ૮ જય જગતગુરૂ જુગતાત માતા અનાથનાથ દયાળકરૂણાનીધી કૈવલ્ય દાયક, દેવનાપરતિપાળ. ૯ જય કમળ લોચન કરમ મોચન, અખીલજીવ નીકાય ભકત વચ્છળ ભુવનસુંદર, સગુણ નીર્ગુણ રાય. ૧૦ જય સુર મરદન મધુસુદન, અખંડરૂપ ઉદાર; પરતીપાળ ગોસુર દ્વીજ તણા, ગુણ રૂપ નામ અપાર. ૧૧ જય મચ્છ કચ્છ, વરહી, નરહરી, વામન ફરશુરામ; અવતાર ધરી દુષ્ટને માર્યા, ધરમ સ્થાપન કામ. ૧૨ હવે પરગટ થઈ ખળને સંહારો ઉતારો ભુભાર, હે નારાયણ તુજને અમો, નીત્ય નમું વારંવાર. ૧૩ એવી સ્તુતી સુરની સાંભળી, બોલ્યા શ્રીપતી દેવ ગંભીર વાણી સાગરમાંથી, ધુની થઈ તતખેવ. ૧૪ હેદેવ ચીંતા ન કરશો હું

ધરૂછું અવતાર, અમો ચારરૂપે પરગટથઈશું, અવધપુરમોઝાર ૧૫ દશરથ કાશલ્યા થકી હું, ધરીશ રામ સ્વરૂપ; શેષ તે લક્ષમણ થશે, મુજ બંધુ ધર્મ અનુપ. ૧૬ સુરદર્શન તે શત્રુઘન વળી. સંખ ભરથ પરમાણ એમ ચતુર મુરતી પરગટ થઈશું દુષ્ટ હણવા જાણ. ૧૭ વળી પૃથ્વીનો અવતાર કહાવે, જનક રાજા જેહ; તેનીપુત્રી જાનકી તે, ધરશે લક્ષ્મી દેહ. ૧૮તે માટે સુર સરવે તમો, મુજ સાથે આવો ત્યાંય; મરકટ વાનર રીંછ થઈ અવતરો પૃથ્વી માંય. હનુમંત શીવજી પરગટશે, બ્રહ્મા તે જાંબુવાન; સુરજ સુગ્રીવ ચંદ્ર અંગદ, રષભ ધરમ સમાન ૨૦ અગ્નિ નળ ને નીલ વાયુ, સરભ રસના ઈસ; ધનવંતરી સુક્ષેણ તે, એમ સકલ થાઓ કીસ. ૨૧તમો પરગટથાઓદેવસ રવે, ગીરી વંન મોઆર; હુંયે પણ થોડા દીવસમાં, ધરૂં છું અવતાર, ૨૨ પુરવે કશ્યપ અદતીને, આપ્યું છે વરદાન; તે દશરથ કૌશલ્યા થયાં છે અવધપુર સ્વસ્થાન. ૨૩ નારાયણનાંવચન એવાં સાંભળી નીરધાર; સુર સકળ નીજ લોકે ગયા તે, કરી જયજયકાર. ૨૪વલણ જયજયકાર કરી તદા, સહુદેવગયાસ્વસ્થાનરે; હવે અજોધ્યાની કહું કથા, જ્યાંપરગટયાં શ્રીભગવાનરે. ૨૫ ઈતિશ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મીકી નાટક ધારાયાં બાલકાંડે શ્રી નારાયણ સ્તુત્યંનરતરં સર્વ દેવાના માજ્ઞાના કર્ણ નામ અષ્ટમો અધ્યાય ા ૮ ા

અધ્યાય ૯

ા રાગ ધનાશ્રી ા દશરથ રાજા પુન્ય પવીત્રજી, કહું સં-

ક્ષેપે તેનાં ચરિત્રજી; રાંવણે મુકયાં બંન્યો ત્યાંહેજી,વિધીયે પો હોંચાડયાં અવધપુર માંહેજી. ૧ ॥ ઢાળ ॥ અવધપુરમાં રાય દશરથ, રાણી કૌશલ્યા સતી; તેના આનંદમાં દીન જાયછે,ની જ ધરમ પાળે મહામતી, ૨ પછે પુત્રને નીજ રાજ સોંપી,અજ ગયા વનવાસ; તપ સાધના કરી થોડે દીવસે, પામ્યાસ્વર્ગની વાસ. ૩ ત્યારે દશરથ રાજ કરતા, નીતી ધરમ વીવેક; પુત્રની પેરે પ્રજા પાળે, દયાસત્ય વિષેક.૪ એક કેકૈ કન્યા રાયની, શુ-ભરૂપ કપટી મંન; બળવાન નીરદય અતી ઘણી, તે પરણ્યા રાજંન. ૫ વળી નાગ કન્યા સુમીત્રાને, પરણ્યા પોતે ભુપ; બી જી સાત સત કન્યા વર્યા, જેનું મહા મનોહર રૂપ. ૬ જ્ઞાન ક-ળા તે કૌશલ્યા, સુમીત્રા ભક્તિ અનુપ; કેકૈ નીશ્ચે જાણજો, એક કપટ વૃત્તિ રૂપ. ૭ ત્રિગુણ રૂપ વીવેક મુરતી, માન દશરથ રાય; પાવન જસ અદભુત પ્રાક્રમ, કહેતાંપાર ન થાયે. ૮ ધનુર વીદ્યા વીષારદ, પંડીત શાસ્ત્ર પ્રવિણ,શબ્દ વેધી વિચીક્ષણ,સ હુ શત્રુ કીધા ક્ષીણ. ૯ પણ પ્રજા નવ થઈ રાયને,કંઈ પુત્ર પુત્રી રૂપ; જોબનપણું ચાલ્યુ વહી, ચિંતા કરે છે ભુપ; ૧૦ શાસ્ત્ર પંડીત એમ કહે, પુત્ર વિના ધીક સંસાર;શુંનું મંદીર સુતવિ ના, જેમ દીપ વીણ અંધાર. ૧૧ પ્રાણ વિના જેમ દેહ કહિયે નાથ વિનાજેમ નાર; દયા વિનાભક્તિ જથા, જેમ ક્રિયાવિના આચાર. ૧૨ શાંતિ વિન વૈરાગ્ય મિથ્યા,સંપતી ધરમ રહિત જ્ઞાત રેહેણી વિના જેવું, સભા વિણ પંડીત. ૧૩ વેદાંત વિના જેમ આતમ વિદ્યા, બંધુરહિત સનેહ; સન પાત્ર પાખે દાનજે

મ, જળ વિન સરોવર જેહ. ૧૪ પ્રજા જે રાજા વિના, ઘ્રત લવણુ પાખે અંન; રાકા વિધુતરૂ ફળ વિના, સંસાર સુખ નિરધન. ૧૫ હરિ નામ અંકિત વીના વાણી, મનો જય વિણુ મુન્ય; પુત્ર વિના એમ જાણુજો, કુળ વંશ સરવે સુન્ય. ૧૬ એમ રાયદશરથ કરેચીંતા, પુત્ર ન થયો પેટ; એક દીવસ નૃપને નિંદ્રામાં, સ્વપ્ન આવ્યું નેટ. ૧૭ જાણે બે પુરૂષ એક સ્ત્રિ મારી, સ્વપ્નમાં નિરધાર; ઝબકીને જાગ્યા રાયજી, કરતા તે મન વિચાર. ૧૮ પ્રાત:ષકાળે વશીષ્ટ ગુરૂને, કહી રાયે વાત; મેં ત્રણેજણુની સપ્ન માંહે, કરી શસ્ત્ર ઘાત. ૧૯ ત્યારે ગુરૂ કહે એ ભવીષ્ય આગળ, થવાનું છે જાણુ; પછે શાંતિ અરથે રાય દશરથે, કર્યું પુણ્યપ્રમાણુ. ૨૦ કેટલાદીન વિત્યાપછી, મૃગ્યાર મત્રાગયા વન રાય; કોઈ મૃગ હાથે નવ ચઢયો; ત્યારે દુર પંથે જાય. ૨૧ તે વન માંહે નિશા પડી, ત્યારે વિમાશ્યું મન માંહે; એક સરોવરથી દુર તરૂવર તળે બેઠા ત્યાંહે ૨૨ તે સમે બ્રાહ્મણુ શ્રવણુ નામે, વૃદ્ધ અંધ માત પિતાય; તે ફરે તીરથ અટણુ કરતો, ધરી કાવડ કાય. ૨૩ ત્યારે તેને નીશામાં તૃષા લાગી, વૃદ્ધનેતેણી વાર; કાવડ સર ઊપકંઠ મુકી, ગયો ભરવા વાર. ૨૪ કમંડળમાં જળ ભર્યું, તે શબ્દ પ્રગટયો ત્યાં હે, ત્યારે રાયે જાણ્યું મૃગ કો, આવ્યો સરોવર માંહે. ૨૫ રાયે તતક્ષણુ બાણુ મુકયું, શબ્દ વેધી જેહ; તે શ્રવણુને વાગ્યું તદા, કહી રામ પડીયો તેહ. ૨૬ ત્યારે ધસી દશરથ ગયા પાસે, દ્વિજ પડયો જે ઠામ; દીન થઇ કહે શ્રવણુને, મેં કર્યું અઘટિત કામ. ૨૭ ત્યારે શ્રવણુ કહે

જઇ પાઓ જળ, મુજ માત પિતાને જાણુ; એ વૃદ્ધને તમો પાળજો, એવું કહેતામાં ગયાપ્રાણ. ૨૮ ત્યારે કમંડળ લેઇ રાય આવ્યા, વૃદ્ધ કેરી પાસ; બોલ્યા વિના જળ આપ્યું, ત્યારેથયાં ચિત્ત ઉદાસ. ૨૯ અરે શ્રવણ કેમ નથી બોલતો, તુને ક્રોધ નહિ કોઇ દીન; જળપાન નહિ કરીયે અમો બોલ્યા વિના ચિત્ત ભીન. ૩૦ ત્યારે રાય વળતું બોલીઆ, મેં શ્રવણ માર્યો ઠામ; અજ તણો હું પુત્ર દશરથ, અયોધ્યા મુજ ગામ. ૩૧ મેં અજાણે કર્મ આચર્યું, મૃગ વરાંસે કરી આજ; હું પુત્ર થઈ પાળીસ તમને, પીયો જળ મહારાજ. ૩૨ એવું સાંભળી અતિ દુઃખમાં આક્રંદ માંડયું અપાર; અરે શ્રવણ જેવો પુત્ર કયાંથી, પ્રગટશે સંસાર. ૩૩ જેમ લક્ષ્મિ નારાયણ તણી, સેવાકરે અનુદીન; એમ અમારી સેવા કરી, એ પુત્રને છે ધન. ૩૪ જેણે માત પિતાની સેવા ન કરી; ધરી મનુષ્યા દેહ; ચંડાળ તેને જાણવો. મહા પુત્ર પાપી તેહ. ૩૫ તેનું જ્ઞાંન ધ્યાનબળો સહુ, જપ તપ ક્રીયા અનુષ્ટાન; ચતુરાઈ વિદ્યા વ્યર્થ તેની, શ્રવણ અધ્યયન દાન. ૩૬ વેદ વિદ્યા ભણો મિથ્યા, સકળ શાસ્ત્ર પુરાણ; તે ને તીરથ પાવન નવ કરે, થાય વૃથા સાધન જાણ. ૩૭ માતપીતાને ઉવેખી, શુભ કરમ કરતા અન્ય, તે ધરમ અધરમ જાણજયો, સેવા સમુ નહિ પુન્ય. ૩૮ એવું કહી ધરણી ઢળ્યાં, મુરછા થઈ તવ આપ; અંતકાળે રાયને, બે જણે દીધો શ્રાપ. ૩૯ પુત્ર વિયોગે પ્રાણ તારા, જજો સત્ય વચન; એવું કહી બે મરણું, પામ્યા, રાય કંપ્યા મન. ૪૦ દાહ ક્રીયા કીધી તે તણી,

દશરથે તેણી વાર; પછે અશ્વ આરૂઢ થઈ પોતે, આવ્યા નગ્રમો ઝાર. ૪૧ ઉત્તર ક્રીયા કરી વૃદ્ધની, આપ્યાં અપરમીત દાન; રાય હરખ્યા મન વિષે, મહારે થશે સંતાન. ૪૨ એ શ્રાપનેવર માનીયો, જે પુત્ર થાશે સત્ય; વશિષ્ટ ગુરૂને વાત કહી, દ્વિજત્ર ણુ પામ્યાં મૃત્ય. ૪૩ એ કરમની છે અકળ ગતિ, કયાં શ્રવણુ દશરથ યોગ; લખ્યું ભવિષ્ય મટે નહી, સુખ દુખ મૃત્યુરોગ. ૪૪ ॥ વલણુ ॥ રોગ ભોગને સુખ દુઃખ મૃત્યુ, એ લખ્યાપ્રમા ણે થાયરે; માટે કલ્પના સરવે તજીને; ભજો વૈકુંઠરાયરે. ૪૫ ॥ ઈતીશ્રી રામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકી નાટક ધારાયાં બાલકાં ડે દશરથેન શ્રવણુ વધો નામ નવમો અધ્યાય. ॥ ૯ ॥

અધ્યાય ૧૦

॥ રાગ સામેરીની ચાલ ટુકડી ॥ હવે અસુર તણો રાજા વૃ- શપરવા, પ્રાક્રમવંત અમોઘ; તેને શુક્રાચારજ પાસે કરાવ્યો, વૃષ્ટી બંધ પ્રયોગ. ૧ મેઘ તણું આકર્ષણુ કીધું, આણી મનમાં ગર્વ; અનાવષ્ટી થઈ બાર વર્ષની, પીડાપામ્યું સર્વ. ૨ ગોબ્રાહ્મ ણુની આદે પ્રજા સઉ, પામ્યું દુખ અપાર; યજ્ઞ યાગસઉ બંધ થયા, ત્યારે વરત્યો હાહાકાર. ૩ ત્યારે ઇંદ્ર ઘણા દીન યુદ્ધ કીધુ વ્રશપરવાની સાથ; પણ નવ જીતાયો અસુર મહા બળીઓ, શુક્ર તણો શિર હાથ. ૪ બ્રહ્માએ કહ્યું મઘવા પતિને, એ તુજ- થીં નહિ જીતાય; જો દશરથ રાયને તેડી લાવે તો, દાનવ પ્રાજે થાય. ૫ ત્યારે અવધપુરીમાં ઈંદ્ર આવી, જાચ્યા દશરથ રાય; અજ નંદન ત્યાં તતપર થઈને, યુદ્ધ કરવાને જાય. ૬ ત્યારે કેકે

કહે મુજને સાથે તેડો; મારે જોવું છે યુદ્ધ; જોઉં તમારૂ બળ છે કેવું, પ્રાક્રમ વિદ્યા વિશુદ્ધ, કૈકૈને લઈ રથમાં બેઠા, ચાલ્યા ત્યાંથી નરેશ; બ્રહસ્પતી આદે સકળ દેવશું, આવ્યો સાથ સુરેશ. ૮ સિંધુ પાર જઈને માંડયું, યુદ્ધ કરવા તેણી વાર; વૃષપરવાની સાથે વઢિયા, દશરથ રાય અપાર. ૯ દારૂણ યુદ્ધ થયું તેણી વેળા, માર્યા અસુર અનંત; સૈન સહિત વૃષપરવાનો આણ્યો રાયે અંત. ૧૦ ત્યારે વૃષપરવાની પક્ષ કરીને, શુક્રાચારજ આવ્યા; કંઈ અસુરની સેના શેષહતી તે, સરવે સાથે લાવ્યા. ૧૧ અસુર ગુરૂ ત્યા મંત્ર ભણીને, મુકે બાણ અપાર; દશરથ રાજા શર મુકીને, છેદે તેણી વાર ૧૨ શુક્રને ભુપતીયે અકળાવ્યા, સેન સકળ સંહાર્યું; ત્યારે દ્વિજવરને અતિ ક્રોધ ચઢયો, જાણે રાયને હવણા મારૂ. ૧૩ પછી પાંચ બાણ મહા પ્રૌઢા માર્યા, અસુર ગુરૂ નીરધાર; દશરથનો રથ પાછો હઠાવ્યો, બાર ધનુષ તેણી વાર. ૧૪ ધરી ભાગી દશરથના રથની, નમિયો પૃથ્વી માંહે; ત્યારે કૈકેયે નિજ કર ઝાલી, રથ ઉભો રાખ્યો ત્યાં હે. ૧૫ એવું બળ છે અબળાનું તે, નથી જાણુતા રાય; તદાકાર યુદ્ધ માંહે થયા, કોણે સનમુખ નવ રહેવાય. ૧૬ દશરથ રાજા કહે હવે, એ બ્રાહ્મણને જો મારૂં; તો બ્રહ્મહત્યાનુ પાતક બેસે, મનમાં એમ વિચાર્યું. ૧૬ પછી મુગટ ઉડાડયો શીષ વિષેથી, મુકી તીક્ષણ બાણ; ત્યારે શુક્રાચારજ નાઠા ત્યાંથી, યુદ્ધ મુકી નીરવાણ. ૧૮ જયજયકાર થયો તેણી વેળા હરખ્યા દેવ અપાર; જયપામ્યા શત્રુ સંહારી, અવધપતીનીર

ધાર, ૧૯ એવે રાયે કેકૈ સામું જોયું, વિસ્મે થયા નરનાર. રથ ચકરમાં ધરી ઠેકાણે, દીઠો રાણીનો હાથ. ૨૦ પ્રષન થઈ અજ નંદન બોલ્યા, માગ્ય માગ્ય વરદાન; તે મુજને રણમાં જસ આપ્યો, રાખ્યું મહારૂં માન ૨૧ માટે ઈચ્છા હોય તે માગ હું આપું, બે વર તુજને આજ; રાણી કહે હું માગીશ જ્યારે પડશે મારે કાજ. ૨૨ વચનરાયનું લીધું પોતે, રાણી હરખી મન. દેવે જયજયકાર કર્યો; એમ જય પામ્યા રાજાન ૨૩ ઇંદ્ર આભુષણ આપીયાં, વસ્ત્ર અનોપમ સાર; આસીશ દીધી વાચસ્પતિયે, દશરથને તેણી વાર. ૨૪ ઇંદ્રે પુછયું રાય તમારે, શાં છે ઘેર સંતાન; ત્યારે દશરથ રાયને ડુમો ચાલ્યો, દીન થયા દુ:ખવાન. ૨૫ ત્યારે બ્રહસ્પતિ કહે ચિંતા નવ કરશો, ભુપ છો ભાગ્યવાન. તમારા પુત્ર થઈ અવતરશે પોતે શ્રી ભગવાન. ૨૬ વિભાંડીક રૂષિનો પુત્ર છે શૃંગી, મૃગી થકી ઉતપંન, પુત્રેષ્ટ જગન કરાવો તે પાસે, છે બ્રહ્મનિષ્ટ મુની જંન. ૨૭ તેને સ્ત્રી પુરૂષનું ભાન નથી પણ, ગાન થકી વશ થાય. બાકી અન્ય ઉપાયે તે નવ આવે, સાંભળો સાચું રાય. ૨૮ ત્યારે દશરથ કહે તમો અપ્સરા મોકલી, મુનીવર મોહ પમાડો, જેમ તેમ કરીને લાવો તેને, અયોધ્યામાં પહોંચાડો. ૨૯ એવું કહી રાયે આજ્ઞા માગી, ઇંદ્ર તણી તેણી વાર; કેકૈ સાથે રથમાં બેસી, આવ્યા નગર મોઝાર. ૩૦ વૃષપરવાને માર્યો ત્યારે, મુક્ત થયો પરજન્ય; વરષ્ટી થઇ સહુ સૃષ્ટીમાંહે, ટળીયા દુખના દીન. ૩૧ અપ્સરાને પછે આજ્ઞા આપી, ઇંદ્રે મોકલી તેહ; રંભા નામે ચ-

તુરા ચાલી, ચતુર શીરોમણી જેહ. ૩૨ ાાવલણાા ચતુરશીરો માણી નાયકા, વેગે તતબર થાઓરે; શૃંગી ઋષીને મોહ પમાડી, અયોધ્યામાં લેઈ જાઓરે. ૩૯ ાા ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં બાલકાંડે દશરથેન વૃશપર્વાહનનાનંતર કૈકૈ વર પ્રદાનં નામ દશમો અધ્યાય. ૧૦ ાા

અધ્યાય ૧૧

અધ્યાય ૧૧ ાા રાગ મારૂ ાા આપી આજ્ઞા નિરજર ભુપ, ચાલી અપ્સરા અદભુતરૂપ; મહા વનમાં તતક્ષણઆવી સાથે રૂતુ વસંતને લાવી. ૧ વન શોભા તણો નહીં પાર, ફુલી વનસ્પતિ ભારઅઢાર; જાઈજુઇ કેતુકીમેહેકે, ત્યાં ગુલાબનેચંપક બેહેકે, ૨ ફુલ્યાં ભર્ણદરૂમને રસાળ, રંભા અશોક તાલતમાલ; બોલે હંસ કારંડમોર, કોકીલા શુક મેનાં ચકોર; ચકવા ચકવી ચક્રવાક, બપૈયા મારેપિઉને હાક; સરોવરમાં ફુલ્યાં કંજ, મત્ત મધુકર કરતા પુંજ. ૪ મરૂગ જુથ મળીને ફરતાં, ત્રણ અંકુર લીલાં ચરતાં, તરૂ સફળ સઘન ગંભીર, શીત મંદ સુગંધ સમીર. ૫ ચારે પાસે ગિરિ છે અગમપ. તે મધે મુનિ આશ્રમ રમ્ય; વિભાંડિક નહી સ્થળમાં હે, શ્રંગી બેઠા એકલા તાહે. ૬ ધરે ધ્યાન તે આસન વાળી, એક બ્રહ્મની સાથે તાળી; જેને સરવે વિશ્વ સમાન, નથી સ્ત્રી પુરૂષનું ભાન. ૭ તે આશ્રમ કેરા પાસ, આવી અપસરા તેજ પ્રકાશ. મરગલોચની ભાંધનું વંક, સ્તન પીન સિંહ કટી લંક. ૮ ચંદ્ર વદની ચંપક વરણી મંદ હાસ્ય કરે ગતિ કરણી; હાવ ભાવ અતિ રસલાવે કુચમં-

ડળને કંપાવે ૯ અભુષણ ઓપે અંગે. ચીરહારચોળી નવ રં-
ગે; કરકામનિયે ગ્રહી વીણા, કરે ગાન મધુર સ્વર ભીણા.૧૦
જેના ગાનથી દિનકર થંભે, ફણી ડોલે અનંત અસંભે; મૃગ-
નું જુથ આવી મળીયું, થયાં તન્મય ભાનજ ટળિયું. ૧૧ મુ-
ની શ્રવણ પડયું તે ગાન, નેત્ર ઉઘડયાં છુટયું ધ્યાન; છે મૃગી
થકી ઊતપંન, માટે નાદે મોહ્યા મુનિ જંન. ૧૨ ઉઠી બારણે
આવ્યા ચાલી, દીઠી રંભા રૂપ રસાળી; મનજાણ્યું કો આવ્યા
મુન્ય; મુજને કરવા પાવન. ૧૩ નથી નરનારીનું ભાન, સઘળે
એક દ્રષ્ટી સમાન; ધશી આવ્યા તેની પાસ. મનમાં આણી
ઉલાસ. ૧૪ કરી પ્રદક્ષણા પાયે લાગ્યા, ત્રિયે આલીંગી અનુ-
રાગ્યા; ધન્ય દિવસ ઘડી મહારાજ માનુભાવ પધાર્યા આજ.
૧૫ આવો રૂડો તમારો વેષ, કયાંથી આવ્યા રહો કોણ દેશ;
કોણ વનમાં આચરો તપ, કોણ ગુરૂ શો મંત્રનો જપ. ૧૬ હ-
શીને બોલી તવ રંભા, તપનું સ્થળ સ્વરગ આરંભા; ગુરૂમન
મથ જપે મોહ મંત્ર, રતિ આસન તપનો તંત્ર. ૧૭ પંચ બા-
ણ અમારો પ્રયોગ, સમાધી સુખ અંગ સંયોગ; એવું વચન
સુણી મુનિ ત્યાંહે, તેડી લાવ્યા આશ્રમ માંહે. ૧૮ આપ્યું
આસન ભાવ સમાન, કરી સ્વાગત આદરમાન; પાસે લાવી
મુકયાં વનફળ, કમંડળ ભરીને જળ. ૧૯ ફળ આરોગો મુ-
નિજન, ત્યારે અપ્સરા બોલી વચન; એ ફળ આરોગું નહિ,
જુવો અમ ફળ આ છે સહી. ૨૦ એવું કહીને કાઢયું પકવાંન
ઘ્રત પકવ પીયુષ સમાન; તે મુનિને કરાવ્યું અશંન, લાગ્યું

સ્વાદ થયા પ્રસંન. ૨૧ ધન્ય મુનીવર તમ અવતાર, આવા ફ-
ળનો કરો નિત્ય અહાર; તમારૂં તપ આસન યોગ, દેખાડો
મુને તે કરી ભોગ. ૨૨ મારે આશ્રમ રહો હવે તમો, નિત સે-
વા કરશું અમો; એમ રંભા રહી આશ્રમ, કરે કામ કળા અ-
નુક્રમ. ૨૩ નીત અમરત ભોજન અહાર, મુનીને કરાવે નીર-
ધાર; શયન કરતા એક આસન, મુનીનું થયું ચંચળ મંન;
૨૪ રમે રતિ સુખ આસન ભેદ, કામ વ્યાપ્યો ટળ્યો નિર્વેદ;
માયા ઈશ્વરની બળવાન, ભુલ્યા જોગ સમાધી ધ્યાન. ૨૫ બ-
ળવાન ઈંદ્રીયનું ગ્રામ, મન આકરશ્યું અભિરામ; ત્રિયા માંહે
થયા તદાકાર, જાણ્યો જગતતણો વ્યવહાર. ૨૬ એમ વહી ગ-
યા કેટલા દીન, આવ્યા વીભાંડીક મુનીજન; રંભાયે જાણ્યું
દેશે શ્રાપ, સુત ભ્રષ્ટ કર્યો મેં આપ. ૨૭ એવું જાણીને સામી
આવી, રહી ચરણે શિષ નમાવી; હું છું શરણ તમારે સ્વામી,
આવી છું પરમારથ કામે. ૨૮ મુની કહે બાઈ તું છે કોણ,
શે કારણ અહીં આવી જાણ; અબળા કહે સુણો મહારાજ,
અયોધ્યાના દશરથરાજ. ૨૯ તેને પુત્ર નથી ઉત્પન્ન, તે માટે
કરવો છે જગંન; કહ્યું બ્રહસ્પતીને તેડી લાવો, શ્રંગીને પાસે
યજ્ઞ કરાવો. ૩૦ આપી આજ્ઞા મને સુરનાથ, શ્રંગીને મોકલો
મારી સાથ; એવું કહીને રહી જેટલે, શ્રંગી ધાઈ આવ્યા તેટ-
લે. ૩૧ મુનિને પાયે લાગ્યા ઉલ્લાસ, પછી બોલ્યા વચન પ્રકા-
શ; સુણો પિતા કહું વરતાંત, આ મુનીવર મોટા મહાંત. ૩૨
યોગ આસન સાધનવંત, ફળ લાવ્યા છે સ્વાદ અનંત; ત્યારે

મુનીયે ધરી જોયું ધ્યાન, પુત્ર ભ્રષ્ટ થયો ગયું ભાન. ૩૩ અ-
બળાને જો દેઉં શાપ, તો એ પુત્ર મરે પરિતાપ; સર્વજ્ઞ વીભાં-
ડિક જેહ, મનમાંહે વિચાર્યું એહ. ૩૪ અવતરવાના છે ભગ-
વંત, માટે લેઈ જવા દેઉ તંન; એ પુત્ર કરાવશે યાગ, થશે ની
રમળ જશ મહાભાગ. ૩૫ એવું વીચારી બોલ્યા મુન; સુણ
પુત્ર કહું તે વચંન; જાઓ રંભાની સાથે આજ, કરો નૃપ દશ-
રથનું કાજ. ૩૬ કરાવો પુત્રેષ્ઠ જગન, જાઓ રાખી ધીરજ મં-
ન; વિભાંડિકનાં સુણી વચંન, રંભા લેઈ ચાલી મુનીજંન.
૩૭ ॥ વલણ ॥ મુનિવરને રંભા લેઈ આવી, અવધપુર મોઝા-
રરે; શૃંગીને જોઈ દશરથ હરખ્યા, સ્વાગત કીધી અપારરે. ૩૮
ઈતિ શ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટક ધારાયાં બાળકાંડે
શૃંગીઋષેરયોધાગમનં નામ એકાદશો અધ્યાય. ૧૧

અધ્યાય ૧૨

॥ રાગ ધનાશ્રી ॥ શૃંગી આવ્યા અયોધ્યા મોઝારજી, દશ-
રથ પુજ્યા અરચ્યા અપારજી; રંભા મુકી ગઈ [illegible]જી, મુ-
નિને વ્યાપ્યો વિજોગે શોકજી; ૧ ॥ ઢાળ ॥ થયો શોક સંગ
વિજોગનો, સુખ સંભારી રંભા તણું; પછી ભોજન આછાદન
વડે, રાયે મુની સંતોષ્યા ઘણું. ૨ શુભ કન્યા એક બ્રાહ્મણ ત-
ણી, રાય દશરથ પાળી હતી; તે પરણાવી શૃંગી ઋષીને, લગ્ન
વિધિયે મહામતી ૩ વશીષ્ટ ગુરૂને પુછીને ઉપચાર યજ્ઞ તણો
કર્યો; શુભ લગ્ન માંહે રાયજી, આરંભ વિધીયે અનુસર્યો. ૪
અનેક મુનીવર મળ્યા છે, તે શબ્દ સ્વાહા ઉચરે; હુત દ્રવ્ય

હોમે સફળ મંત્રે, વિપ્ર વેદ ધુનિ કરે. ૫ સકળ મુનિના સાથ માંહે, મુખ્ય શૃંગી છે તદા; જેમ તારા મંડળ માંહે શોભે; રોહિણીવર સરવદા. ૬ પુરણાહુતિ થઈ યજ્ઞની, ત્યારે પ્રગટ અગ્નિ નરખિયા; જગન નારાયણ રૂપ જોઈને, મુનિ સરવે હરખિયા. ૭ ચત્વારી શૃંગને સપ્ત પાણી, ચરણ ત્રય દ્વય શિષ; એમ જ્વાળ માળી પ્રગટ મુરતી, જોઈ હરખ્યા અવધેશ. ૮ પાયસાનું પાત્ર કરમાં, આપ્યું શૃંગી હાથ, ત્રિપિંડ કરી પ્રસન્ન કરવો, ત્રિરાણીને સાથ. ૯ પ્રશાદ આપી શૃંગીને હવે, અનળ અંતરધ્યાન; શૃંગીયે આપયો વશીષ્ટને, અતિ ઘણો આદરમાન. ૧૦ તારે વશીષ્ટે વહેંચણ કરી, ત્રણ પિંડ કીધા તે તણા. જેષ્ટ ભાગ આપયો કૌશલ્યાને. જેના ગુણ છે અતિ ઘણા. ૧૧ તે થકી મધ્યમ ભાગ બે તે, કર્યા બ્રહ્મ કુમાર, કેકૈ સુમિત્રાતણે કર ચર આપીયા તેણી વાર. ૧૨ કૈકે રીસાવી તે સમે, કરી કોપ બોલી વાણ, ચર જેષ્ટ આપયો કૌશલ્યાને, શું અધીક મુજથી જાણ, ૧૩ હું ઘણા વહાલી રાયને, મેં કર્યા બહુ ઉપકાર; મેં જીવાડયા સંગ્રામમાં, જશ પામીયા નિરધાર. ૧૪ ત્યારે બ્રહ્માનંદન કહે રાણી, કરો ચર પ્રાશન, જો ઝાઝી વાર લગાડશો તો, થશે કંઇ વિઘન. ૧૫ એમ કહેતામાં કૌતક થયું, એક શમળી આવે ત્યાંહે; ઝડપ મારી પિંડ લીધો ઉડી ગઈ નભ માંહે. ૧૬ કલ્પાંત કૈકૈ કરે છે અતિ, નેત્રે આંસુ ધાર; શોક ધરતી રૂદન કરતી, થયો હાહાકાર. ૧૭ ત્યારે કૌશલ્યાને નેત્ર સમસ્યા, કરી દશરથ રાય, સુમિત્રાની સામું જોયું,

સમજી તે અભિપ્રાય. ૧૮ કૌશલ્યાં નિજ કર વિષેથી, આ-
પયો ચોથો ભાગ, વળી સુમિત્રાએ આપીયો, તેટલો ધરી
અનુરાગ. ૧૯ કૌશલ્યાને સુમિત્રાના, ચર તણા બે અંશ, તે
કૈકૈયે ભક્ષણ કર્યાં, એમ સંતોષી અવતંષ. ૨૦ રાણીયો ચર
ભક્ષણ કરી, અતિ હરખીયો મન માંહે: ઘણાં દાન આપયાં
રાયજી, મુનીર લાવ્યા ત્યાંહે. ૨૧ ત્રિયા ત્રણ સગર્ભા થઇ,
ઘણું હરખ પામ્યા રાય; પેલો પિંડ શમળી લેઇ ગઈ, તેનો
થયો કવણ ઊપાય. ૨૨ એક હતો વાનર કેશરી, તેની અંજ-
ની નાર; તે પોતાનો આશ્રમ બાંધી, રેતાં વન મોઝાર. ૨૩
કંઈ પ્રજા નવ થઈ તેહને, ત્યારે વિચાર્યું છે તાંહે; તપ કરવા
બેઠી અંજની, રૂષી મુખપરવત માંહે. ૨૪ ઘણું કષ્ટ કરતી
કામની, તે આરાધે ત્રિપુરાર; વર્ષ સાત સહસ્ર સુધી, તપ
કર્યું તે ઠાર. ૨૫ શિવ પ્રસંન થઈ બોલિયા, તું માગ્યને વરદાન
અંજની કહે મુને પુત્ર આપો, તેજસ્વી બળવાન. ૨૬ શંકર
કહે ધન્ય અંજની, તુજ પુત્ર થાશે નેટ, રૂદ્ર જે અગીયારમા,
તે પ્રગટશે તુજ પેટ. ૨૭ આ મંત્ર જપ, વાયુ તણો, બે કર પ-
સારી એહ; પ્રસાદ આપે પવન તુજને, ભક્ષ કરજે તેહ. ૨૮
શિવજી ગયા એવું કહી કરી, મંત્ર દાન પ્રકાશ; તે સમે શમ-
ળી પિંડ લેઇને, ઉડી છે આકાશ. ૨૯ ત્યારે વાયુ વાયો અતિ
ઘણો, છે આજ્ઞા શિવની અભંગ, પંખિણી તવ વ્યાકુળ થઈ
અતિ ઝપટ લાગી અંગ. ૩૦ ચર, ચંચુમાંથી પડયો તતક્ષણ,
કર્યું કારજ સાર; વાયુએ લાવી મુકીયો, અંજની કર મોઝાર.

૩૧ પ્રસાદ પડિયો કર વીષે, તે જોઈ હરખી એહ; શીવ મંત્ર ભણીને અંજનીયે, ભક્ષ કીધો તેહ. ૩૨ તે શમળી પુર્વે અપસરા, બ્રહ્મલોક રહેતી જાણુ; સુવરચસા દેવાંગના નામે હતી નીરવાણુ, ૩૩ એક સમે બ્રહ્માની સભામા, નૃત્ય કરતી નાર, ચંચળ કાયે સર્વ સામું જોતી કામ વિકાર. ૩૪ સ્વમાન ચુકી માનુની, વીધીયે તેને દીધો શાપ; તું ચંચળ દ્રષ્ટે જુવે માટે, શમળી થાજે આપ. ૩૫ અનુગ્રહે પુછયો પ્રેમદાયે ત્યારે પ્રજાપતિ કહે વાણુ; થોડા દીવસમાં રાય દશરથ, યજ્ઞ કરશે જાણુ. ૩૬ પ્રસાદ વન્હિ આપશે, રાણીઓને તેણીવાર; કેકૈ તણા કર વિષેથી, ચર લેજે તું નીરધાર. ૩૭ તે પિંડ ભક્ષ કરી શ નહી તું, ઉડજે આકાશ; ચર સ્પર્શથી પામીશ પાછો, સત્યલોક નીવાસ. ૩૮ તે સમળી કેરી ચંચુમાંથી, પિંડ પડીયો ત્યાંહે; નીજ રૂપ ધરીને અપસરા ગઈ, બ્રહ્મલોકજ માંહે. ૩૯ ચર ભક્ષ કીધો અંજની, સગર્ભ થઈ તેણી વાર; દીન દીન વૃદ્ધી થાય છે અંજની તેજ અપાર. ૪૦ ા વલણ ા અપાર તેજ અંજની કેરૂં, દિન દિન વૃદ્ધી થાયરે; શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, કહું હનુમંત કથાયરે. ૧ ઇતી શ્રી રામ ચરીત્રે સંમત વાલ્મીકી નાટક ધારાયાં બાલકાંડે પુત્રેષ્ટ યજ્ઞ કરણાતુ ચર પ્રાપતાનાંમ દ્વાદશો અધ્યાય. ા ૧૨ ા

અધ્યાય ૧૩

ા રાગ સામેરી ા હવે શ્રોતાજન સહુ સાંભળો ભાવે, હનુમંત જનમ કથાય; પુરા માસ હવા અંજનીને, પ્રસવ સમે

ત્યાં થાય. ૧ સુગમ સમીર દીશાઓ દીપેને, ફુલ્યો ફાગણ માસ વનમાંથી ઋષી પત્નીયો આવીને, બેઠી અંજની પાસ. ૨. પુત્રનો જનમ થયો તેણી વેળા, વાનર કેરો વેષ; ઉદયાચળ ઉપર જેમ ઉગે, કાંન્તી અંગ દીનેષ. ૩ વીદ્યુત જેવા કુંડળ ઝળકે, માણી જડીત્ર શીર ટોપી; વજ્ર કછોટો કોપીન કંચન, કટીયે મુંજી સોપી. ૪ મહાવીર રણધીરને શોભે, યજ્ઞો પવીત્તજ સાર; મુખ પુચ્છાગ્ર પ્રવાળા જેવું, રકત વરણ સકુઆર. ૫ એવો પુત્રજ પ્રગટ્યો દેખી. હરખ્યા સરવે કોય; ક્ષુધાતુર થયો તે બાળક, ચારે દીશાયે જોય. ૬ ત્યારે પ્રાત:કાળે સુરજ ઊગ્યો; રકતવરણ છે તેહ; કપિયે જાણ્યું પાકું ફળ છે, ભક્ષ કરૂં હું એહ. ૭ પછે રોમાવળી ફુતકાર કરીને. ગરજના કીધી ઘોર દીગ્ગજ કંપ્યા સીંધુ ઊછળ્યા, ધ્રુજી ધરા પદ જોર. ૮ સીંહનાદ કરી તલપજ મારી, ઉછળીયો આકાશ; દીનકરને ફળ જાણી પોતે, ચાલ્યો કરવા ગ્રાસ. ૯ જેમ વૈકુંઠમાં હે જાયે ઉડ્યો, વીનતા સુત બળવંત; એમ સુરજ મંડળ પાસે આવ્યો ઊછળતો હનુમંત. ૧૦ ત્યારે તાપ ઘણો પ્રગટ્યો સુરજનો, દાઝવા લાગ્યો તંન. પવને જાણ્યું પુત્રજ બળશે, વરસાવ્યો શીત પરજન્ય. ૧૧ સુરજ ગ્રહણ હતું તે દીવસે, રાહુએ રવીને ગ્રવિયો; જાણ્યું એ ફળ ખાય છે મારૂં, કપીવર વેગે ધપિયો. ૧૨ પછે હનુમંતે લાંગુલ નીઝપટે, રાહુને માર્યો અપાર; તેની પક્ષ જ કરવા કેતુ આવ્યો. યુદ્ધ કરવા તેણી વાર. ૧૩ પછી રાહુ કેતુ બેને માર્યા, નાહા પામી ત્રાસ; રૂદન કરતા આવી ઉભા,

સુરપતી કેરી પાસ. ૧૪ ત્યારે ઈદ્ર ઐરાવત બેશીચાલ્યો, લી ધી ઘણી સેન્યાય; કપીવર સામો યુદ્ધ કરવાને, આવ્યો સુર- પતી રાય ૧૫ દારૂણ યુદ્ધ થયું તેણી વેળા, વરત્યો હાહાકાર; દેવની ઉપર અંજની નંદન, મારે બહુવીધી માર. ૧૬ પછી ઐરાવતનું પુચ્છ ગ્રહને, કપીવર કોંપયો અપાર; ઇંદ્ર સહીત પછાડયો પ્રથ્વી, પામ્યો દુઃખ તેણી વાર. ૧૭ ત્યારે ઈંદ્રે ક્રોધ કરીને માર્યું, વજ્ર કપીનેશીષ, તે વજ્રપ્રહારથી મુર્છા આવી; ધરણી ઢળ્યો પતી કીપ ૧૮ ત્યારે વાયુયે પુત્ર ખોળામાં લઈને કરવા માંડયું રૂદન; તેણે પ્રાણ અપાન બે રૂંધ્યાં છે, અકળાયાં ત્રણ ભુવન ૧૯ દેવ સહું અકળાવા લાગ્યા, પવન બંધ થયો ત્યારે શિવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ લોકપતિ, મુની આવ્યા મળી તે વારે ૨૦ ત્યારે વાયુ પ્રત્યે વિધાતા બોલ્યા, શાને કરે છે રૂદન; દેવ સરવેને જીત્યા એણે, મહા બળીયો છે તંન. ૨૧ વિષ્ણુ કહે સુણ વાયુ એ છે, પુરાણ પિંડનો પુત્ર; ચઉદ લોકમાં કોઇ થકી, માર્યો મરે નહિ સુત્ર. ૨૨ હરિયેહશીને હનુમંત ઉઠાડયો, મુ- કયો મસ્તક હાથ; ચિરંજીવી રેહજે એમ બોલ્યા, પોતે વઈકું- ઠનાથ. ૨૩ શિવજી કહે મારા નેત્રનો અગ્નિ બાળે સકળ બ્ર- હ્માંડ; તેનો તાપ નહિ એ પુત્રને, બોલ્યા વચન અખંડ. ૨૪ ત્રિશુળાદિક જે મારાં આયુદ્ધ, તે એને નવ ભેદે; બ્રહ્મા કહે બ્રહ્મશાપ ન લાગે, શસ્ત્ર એકે નવ છેદે. ૨૫ ઇંદ્ર કહે મારૂં વજ્ર ન વાગે, થાજો વજ્રદેહી બળવંત; મારે વજ્રે હણાયો માટે નામ એનું હનુમંત. ૨૬ કુબેર કહે યક્ષ રાક્ષસથી, નવ

પામે પરાજય એહ; વરૂણ કહે યુદ્ધમાં યશ થાશે, અભંગ શકિત દેહ. ૨૭ યમ રાજા કહે કાળદંડ એને, નહિ પીડે અભિરામ; તે પ્રાણીને યમ ડંડ નહિ; જે સમરે તારૂ નામ. ૨૮ આશિષ દીધી સરવ મુની, થયા વીશ્વામીત્ર કૃપાળ; કોટી વરષે કરમાય નહિ, એવી આપી કમળની માળ. ૨૮ એમ હનુમંતને વરદાન આપી, દેવ ગયા નીરધાર; મુનિ સરવે નીજ આશ્રમ આવ્યા, વરત્યો જયજયકાર. ૩૦ પ્રાણ અપાન સકળ પ્રાણીના, ગતી કરવાને લાગ્યા; અખિલ વિશ્વમાં આનંદ વરત્યો, શોક સરવના ભાગ્યા. ૩૧ ત્યારે પુત્રનો શોક ધરીને અંજની, કરતી રૂદન અપાર; એવે લોક પ્રાણુશે લાવી મુકયો, ઉછંગમાં તેણી વાર. ૩૨ ત્યારે પુત્રને જોઇ માતા હરખી વાત્સલ્ય ભાવ અનંત; રૂદે ચાંપી સ્તનપાન કરાવ્યું ત્રસ થયા હનુમંત. ૩૩ વળી કોઈ સમે હનુમંત ભણ્યો છે, સુરજ કેરી પાસ; અન્ય પુરાણમાં તેહ કથા છે, સુરજ શિષ્ય પ્રકાશ. ૩૪ વળી અન્ય પ્રકારે છે ઉત્પતિ, હનુમંત જન્મ કથાય; બહુ રૂષિ મતને ભેદે કરીને, કલ્પ કથા કહેવાય. ૩૫ તે માટે સંદેહ નવ કરશો, વિવેકી સંત સુજાણ; એ અકળ ચરિત્ર જ દેવ તણાં, તે કોણે ન થાય પ્રમાણ. એહનુમંતની જન્મ કથા કહી. ૩૬ બળ પ્રાક્રમ ચરીત્ર; જે પ્રાણી સાંભળે ભાવ થકી, તે થાશે પુન્ય પવિત્ર. ૩૭ ગ્રહ પીડા થાશે નહિ તેને, વીજય સદા તે પામે; ભુત પ્રેત પીશાચ ન પીડે, વીઘ્ન સકળ તે વાંમે ૩૮ જંત્ર મંત્ર ને તંત્રની વીદ્યા, નાટક ચેટક જેહ; હનુમંતની

કથા સાંભળતાં, બાધા ન કરે તેહ. ૩૯ ।। વલણ ।। બાધા ન કરે તે પ્રાણીને, વિઘ્ન સરવે જાયરે; કહે દાસ ગિરિધર કહું હવે, શ્રી રામજન્મ કથાયરે. ૪૦ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાર્યાં બાલકાંડે હનુમાનોત્પતિ કથનં નામ ત્રયોદશો અધ્યાય ।। ૧૩ ।।

અધ્યાય ૧૪

।। રાગ ધનાશ્રી ।। રાય દશરથની ત્રણ રાણી, તે સગર્ભ થઈ ગુણ ખાણી; ચંદ્ર શુકલ પક્ષનો જેમ, પામે દિન દિન વૃદ્ધિ તેમ. ૧ ત્યારે દશરથ પ્રત્યે વચન, બોલ્યા ગુરૂ વશિષ્ટ પવન; જાઓ રાણીઓ પાસે રાજ, જે માગે તે આપો આજ. ૨ જેને જેવી ઈચ્છા હોય, તેના પુરો મનોરથ સોય, છે ધરમશાસ્ત્રની રીતિ; માટે આચરો એવી નીતિ. ૩ ઉઠયા વચન સુણીને રાય, શુભ મહુરત જોઈને જાય; પહેલા આવ્યા કૈકૈને ઘેર, તેણી એ ત્યાં વિચારી પેર. ૪ બેઠી રીસાઈ તેણીવાર, જાણે શરપીણા ક્રોધ અપાર, એવું જોઈ અયોધ્યા ભુપાળ, પાસેઆવી બોલ્યા તત્કાળ. ૫ કેમ રીસાણી તું રાણી, જે માગ તે આપું આણી; તું વહાલી છે તન મન ધન, બોલયનેમુજ સાથ વચન. ૬ મુખ મરડી બોલી તેણીવાર, સુણો રાય કહું નીરધાર; કૌશલ્યા શું રાખોછો હેત, તેને માનોછો પ્રેમ સમેત. ૭ રાખો અંતર મારી સાથ, એવું ના ઘટે તમને નાથ; તે છે વહાલી તન મન ધન, મારી સાથ ન મેળવો મન. ૮ અહીં આવ્યા શું કરવા કાજ, પુરો તેના મનોરથ આજ; એવા સાંભળી રાય વચન, દીધું રા

ણીને અલીગન. ૯ પ્રાણ વલ્લભ તુ મુને વહાલી, તુને મળવા-
હું આવ્યો ચાલી; એમ કહી ઘણા વિનય વચન, રાણી સંતોષા
રાજન. ૧૦ આપ્યાં પટ આભુષણ સાર, કરાવ્યા ભુપે દાન અ-
પાર; કરી કેકૈની આસ્નાવાસ, પછી આવ્યા સુમીત્રાની પાસ.
૧૧ ઉઠી અબળા તેણી વાર, કર્યો નરપતિને નમસ્કાર; આપ્યું
આસન પુજન કીધું, ઘણી સ્વાગતે માનજ દીધું. ૧૨ મંદ-
હાસ્ય કરીને રાણી, ઉભી સનમુખ જોડી પાણી; ઘણાં મીઠાં
મધુરા વચન, સુણી સુખ પામ્યા રાજંન. ૧૩ જે બોલી હતી
કેકૈ આપ. તેનો લાગ્યો તો રાયને તાપ; સુમીત્રાનાં વચન રૂપિ
જળ, તેથી ભુપ થયા શીતળ. ૧૪ સુમિત્રાનો ઝાલીહાથ, હસી
બોલ્યા અયોધ્યાનાથ; માગ્ય માગ્ય ઈચ્છા વરઆજ, પુરૂ સક-
ળ મનોરથ આજ. ૧૫ સુમિત્રા કહે સદા આચરણ, ચિત્ત રહે-
જ્યો તમારે શરણ; કૌશલ્યાનો પુત્ર થાય રતન, તેની સેવામાં
રહે મુજ તંન. ૧૬ જેષ્ઠની પાળવી આજ્ઞાય, ધરમ નીતીમો
એવો ન્યાય; સુમીત્રાનાં વચનવરીષ્ઠ, લાગ્યાં અમૃતરૂપે અતી
મીષ્ઠ. ૧૭ હરખી પછી આપ્યાં ભુપ, અલંકારને વસ્ત્ર અનુપ;
રાણીને હાથે ઘણાં દાન અપાવ્યાં દ્વીજને સનમાન. ૧૮ સં-
તોષીને ચાલ્યા નરેષ, કૌશલ્યા ગ્રહે કર્યો પ્રવેશ; રાણી રહીત
વ્યથા થઈ શાંત, બેઠી અંતરગ્રહમાં એકાંત. ૧૯ થયો બ્રહ્મ-
નો આવીર ભાવ, દેખે રામ સ્વતંત્ર સાવ; ઈંદીશવર પુરણ
બ્રહ્મ, શીવ બ્રહ્મા ન જાણે મર્મ. ૨૦ જેની આજ્ઞા માને લોક-
પાળ, કરતા જે ઊદે સ્થીતી કાળ; કૌશલ્યાનું ઉદર જ્ઞાન ખા-

ણી, છપાયા તેમાં સારંગપાણી. ૨૧ અંતરજામી એક ની સંગ, રહ્યા વ્યાપી સરવે અંગ; કૌશલ્યા નેત્ર અભીરામ, દેખે સર્વત્ર એકજ રામ ૨૨ સ્થુળ સુક્ષમ કારણ દેહ, ત્રી અવસ્થા કહીયે જેહ; તે રહીત થઈ છે વૃત્તી, ખટ ઉરમી પીડા નથી કરતી. ૨૩ રામ રૂપ થઈને નીષકામ, બાહ્યા ભીતર દેખે રામ; સપ્તમી ભોમીકાયે સ્થીતી, પરાત્પર તાણી જે રીતી. ૨૪ સમાધીસ્થ બેઠી એક લગ્ન, બ્રહ્માનંદમાં થઈને મગ્ન; એવી રાણીને દીઠી બેઠી, જોઈ રાયને ચિંતા પેઠી. ૨૫ જાણ્યું એ મુજ સાથે રીસાવી, નવ બોલે ઘણું એ બોલાવી; રૂદે ચાંપી આલીંગન દીધું, હાક મારી ઘણું હેત કીધું. ૨૬ સુણી રાયનાં પ્રેમ વચન, ઉઘાડયાં કૌશલ્યાએ લોચન; નથી દેહનું ભાન લગાર, ન જાણે હું છું નરકે નાર. ૨૭ ત્યારે રાજ કહે માગ્ય આજ, તારાપુરૂં મનોરથ કાજ; બોલ્યાં કઉશલ્યારાણી ગંભીર, હું છું જગદાત્મા રઘુવીર. ૨૮ અજ્ઞાન અપેક્ષા નથી, પુરાણ કામ હું છું સરવથી: રહયો વીશ્વ સકળ ભરપુર, સ્થુળ લીંગ કારણથી દુર. ૨૯ મહા કારણ ન હોયે મહા રૂપ, હું તો આત્મારામ અનુપ; દવેતાદવેતને જ્ઞાતાજ્ઞાન, નથી મારે ધ્યાતા ધ્યાન. ૩૦ હું તો સાક્ષી સરવ નીવાસી, સાખી ચૈતન્ય વીશ્વ પ્રકાશી; સચ્ચીદાનંદ છું અવીનાશી, સુખરૂપ આનંદ વીલાસી. ૩૧ એવું સાંભળી દશરથ રાય, મનમાં ઘણું વીસ્મે થાય; અરે રાણી તને તે શું થયું, આજ ભાન તારૂં કયાં ગયું. ૩૨ મને ઓળખ હું છું કોણ, કેમ થઈ ગઈ છેક અજાણ; તુને

કરી ગયો રાવણુ હરણુ,હું લાવ્યો કરી પાણીગ્રહણુ. ૩૩ સુણી રાવણુ કેરૂ નામ,કરી ગરજના બોલી ભામ; લાવ્ય ધનુષબાણુ આ દીસ, છેદ્દુ રાવણુના દશ શિષ.૩૪ ત્રિશરા ખર દુખર મારૂં, તાડીકા સુબાહુ સંહારૂં; શુરપનખાનું છેદું નાક, છોડું બંધ સકળ રિપુપાક. ૩૫ એમ સકળ ચરીત્ર અસેષ, કહ્યાં રાણીયે સુણતાં નરેશ; રાય દશરથને દુખ જાગ્યું, રાણીને કાંઈ ચેટક લાગ્યું. ૩૬ કરયું કામણ કોઈયે અચેત, વા વળગ્યું અને ભુત પ્રેત; એમ ચિંતા કરી નરદેવ,તેડાવ્યા ગુરૂને તતખેવ. ૩૭ આવી જોયું વશીષ્ટે અનુપ, કઉશલ્યાને દીઠા રામ રૂપ; જેમ અર્જંન વિદ્યારંન, આડ રહિત દેખે તે ધન. ૩૮ એમ દીઠા વશિષ્ટે રામ, કોટી કંદરપ મુર્તિ શ્યામ; સ્ત્રીની જે હતી આકૃતિ, તે જોયામાં નથી આવતી. ૩૯ રઘુવર મુર્તિ ચીત બાંધી, મુનીવરને થઈ છે સમાધી; ત્યારે બોલાવે છે રાજન, નથી બોલતા તે મુનીજંન ૪૦રાય બીના તેણીવાર,આ તો કઉતુક દીસે અપાર; આ વશીષ્ઠ જેવા મુનીરાજ, તેને ભુતે ઝડપ્યા આજ. ૪૧ મોટું ચેટક છે એ માંહે, હવે નાશીને જઈયે કયાંયે; એમ ચીંતા કરે છે ભુપાળ, એવે જાગ્યા ગુરૂ તતકાળ. ૪૨ ભુપે પુછયું લાગી પાય,ગુરૂ કહે ન હોયે ચેટક રાય; સાક્ષાત જે શ્રી ભગવાન, શીવ બ્રહ્મા ધરે જેનું ધ્યાન ૪૩ તે કઉશલ્યા ઉદર અવતાર, આવ્યા હરવા ભુમીનો ભાર; તમને ચરીત્ર કહ્યાં જેટલાં પ્રગટ થઈ કરસે તેટલાં.૪૪ આજકાલમાં હવે ભુપ, અવતરસે રામ સ્વરૂપ; એવું સાંભળી દશરથ રાય,

પામ્યા આનંદ હરખ ન માય. ૪૫ પછે ગુરૂને તેડી સાથ, સભા માંહે આવ્યા નૃપ નાથ; ઘણું હરખ ભરયા રાજંન, આવ્યો પ્રસવ સમયનો દન. ૪૬ અયોધ્યા વાસી નરનાર, તેના હરખ તણો નહી પાર, ઊદય ચંદ્રનો ઈચ્છે ચકોર, ઘન ચાહે બપઈયા મોર. ૪૭ ભાનુ આગમ પુલ્લ કુંજ, કુસુમાકર કોકીલ રંજ; એમ કુશળ ઈચ્છે પ્રજાય, કયારે રાયને પુત્રજ થાય. ૪૮ મેલ્યા અખંડ દીપક દ્વાર, નીશાયે જાગે સહુ નર નાર; બેઠા ગણુક લેઇ ઘડીયાળ, સભા પુરી બેઠા ભુપાળ. ૪૯ ।।વલણ।। ભુપાળ બેઠા સભા માંહે, વશીષ્ઠ આદે મુનીજંન; વાટ જુવે છે વધામણીની, કયારે પ્રગટે જગજીવંનરે; ૫૦ ।। ઇતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમતવાલ્મીકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેકઉશલ્યા શ્રી રામવીરભાવો નામ ચતુરદસો અધ્યાય. ।। ૧૪ ।।

અધ્યાય ૧૫

।। દોહા ।। દેવ સકળ ત્યાં આવીયા, સુતીકા ઘર જે ઠાર; ગરભ સ્તુતી કરતા સહુ, અદ્રશ્ય રહી નીરધાર. ૧ અગ્ર રહ્યા સહુ દેવને બ્રહ્મા ચતુરસુજાણ; પ્રભુ પ્રગટયા આગમ લહી, સ્તવતા મધુરી વાણ. ૨ ।। બ્રહ્મ ઉવાચ ।। જય જય અગમ અગાધ બાધ અવીચળ અવીનાશી; આદી પુરૂષ અવ્યકત, હરિસચરાચર વાશી. ૧ અખીલ વીશ્વ આધાર અમલ અજ અંતરયામી; પુરણ કામ પરમેશ, પરાપર વ્યાપકસ્વામી. ૨ અપરીછીન્ન આનંદ, રૂપ સર્વજ્ઞ સુખાકર; બ્રહ્મ સચીદાનંદ, જ્ઞાન ઘન નીગુણ ગુણાકર. ૩ નીગમ અગમ વાગીશ, ઈશ અજસી

છઅમરગણ; પાર ન પામેસકળ, લક્ષણાકરે વીશેષણ. ૪ મન
વાણી ગોતીત, અગોચર નવ પ્રમાણે; દારૂ દારા પુત્રધાર, કર-
તા નવ જાણે. ૫ આત્મારામ અગ્રાહ્ય, અપાર દ્રશ્ય અનાદી;
અકળ રૂપ અવીધાર, સકળ સ્રષ્ટીકર આદી. ૬ તદપી નીજ
ઈછાય. ભક્ત ગોસુર દ્વિજ કારણ; સ્થાપન ધર્મ અશેષ, ધરે
વીવીધ તનુ ધારણ. ૭ અંશ કળા યુધ વ્યુ, રૂપ અદભુત વર
ધરતા; નીજ જન પુરણ કામ, અનુગ્રહ નિગ્રહ કરતા. ૮ મછ
રૂપ ધરી વેદ, ગ્રહ્યા શંખાશુર માર્યો; કુરમધરા ધરી નીધી
મથન મંદ્રાચળ તાર્યા. ૯ રૂપ વરાહ વીશાળ, ગ્રહણ કરીભુમી
સ્થાપી; હીરણ્યાક્ષહતકર્યો વીમળકીરતીજગવ્યાપી ૧૦ ભીમ
ભયંકર તનુ, નરહરી સ્થંભ વિડાર્યા; હીરણ્યકશ્પુ હણ્યો, ભ
ક્ત પ્રહલાદ ઊગાર્યો ૧૧ વામન થઈ બળી દ્વાર, જઈ જાચી ભુ
ત્રિક્રમ; કરી સુરપતીની સહાય, વિસ્તર્યું અદભુતવિક્રમ ૧૨
ભૃગુકુળ કમળ પતંગ, ફરશુધર સહસ્ત્ર ભુજારી, નક્ષત્રીએકવી
શ વાર. કરી ભુવ દ્વિજ કર ધારી. ૧૩ અબ ઉદયાચળ ઉદર,
માત કૌશલ્યા કેરો; ઉદય હોઉં શ્રીરામ, રવી હરિવિશ્વ અંધે
રો. ૧૪ અસુર સઘન વન વિપુલ દુષ્ટ દશમુખ આદિ સબ;
જાત વેદ રઘુવીર, જન્મ ધરી ન કરો અબ. ૧૫ દેવ દીન હોઈ
રહે. વેદપંથ ધરમ નિવારે; ઉતારો ભુપાર, કરો સુરસંત સુખા
રે. ૧૬ જયજય શ્રી જગદીશ, પ્રભોજનઆરત ભંજન; ગંજ
ન વિમુખ સમુહ, સદામુનિજન મન રંજન. ૧૭ જયજયદીન
દયાળ, હરિ શરણાંગત વત્સળ, પ્રગટ થાઓ પરિબ્રહ્મ, કરો

પાવન પદ ભુતળ. ૧૮ જય જય જગન્નિવાસ, રમાપતી સંકટ મોચન; કોટી કામ લાવણ્ય, છબી હમ નીરખહુ લોચન. ૧૯ જય અપાર ગુણ નામ રૂપ, અદ્‌ભુત ચરિત્ર વર; ત્રિવિધી તાપ હરવિમળ, સુધાસમ શ્રવણ મંગળકર. ૨૦ કરૂણાનીધાન ભગવાન, જય પુણ્યશ્લોક પાવન કરણ; અબ પ્રગટ હોઉ ગીરીધર પ્રભુ, જય રઘુપતી અશરણશરણ. ૨૧ ॥દોહરો॥ ગર્ભ સ્તુતી કરી દેવતા, રહી આકાશ વીમાન પુષ્પ અંજલી ગ્રહી જુવે, જન્મ સમય ભગવાન. ૨૨ ઇતી શ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારયાં બાળકાંડે બ્રહ્માદીકૃત શ્રી રામસ્ય ગર્ભ સ્તુતી નામ પંચદશો અધ્યાય. ॥ ૧૫ ॥

અધ્યાય ૧૬

॥ રાગ વલળ ધનાંશ્રી ॥ શ્રી રામ જન્મ મંગળ સુખદાયક ગ્રહ સકળ અનુકુળજી; દશ દીશા દીપ્તમાન થઈ, શુભ લગ્ન છે મંગળ મુળજી. ૧ ઋતુ વસંત ચૈત્ર નોમી શુભ, શુકલપક્ષ મધ્યાનજી; પુશ્ય નક્ષેત્ર રવીવારે પ્રગટયા, રઘુવર રૂપનીદાનજી ૨ દેવ દુંદભી વાગ્યાં નભમાં પુષ્પની વૃષ્ટી થાયજી; શુરવીમાનની ભીડ, ગુણ ગાંધ્રવ કીનર ગાયજી. ૩ મુની કાગ્રહમાં કૈષલ્યાજી, જોતાં થઇ સાવધાનજી; વર્ષ અષ્ટાદશ કેરી મુરતી, પ્રગટયા શ્રી ભગવાનજી. ૪ શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ બીરાજે, ચતુર ભુજ, ઘનશ્યામજી કુંડળ મુગટ આભુષણ મંડીત; લાજે કોટીક કામજી. ૫ પીળુ પીતાંબર પદ નખ મણી દ્યુતી, કમળ મિળતા ભાજેજી; વજ્રાંકુશ ઘટ મચ્છની આદરેખા અશ્ટા-

દશ રાજેજી.૬ એવા હરીને કૌશલ્યાયે, ઉભા દીઠા પાસજી; પુ
ર્વની સ્મૃતી ત્યાં આવી, ઓળખીયા અવીનાશજી. ૭ કૌષ-
લ્યાયે સ્તુતી બહુ કીધી, કર જોડી તેણી વારજી; બાળક રૂપે
રામ થયા, પછે દશરથ રાજકુમારજી. ૮ શીશુ રૂપે થઈ
સજ્યા માંહે, કરવાને લાગ્યા રૂદનજી ત્યારે સર્વે જાણ્યું જે પુ
ત્રજ પ્રગટયો; હરખ વધાઈ ધન્યજી,૯ એવા શુતને જોઈ કૌષ-
લ્યા, આશ્ચર્ય પામ્યા મનજી; પ્રસવ તણી પીડા નવ જાણી,
જે કયારે પ્રગટયો તનજી. ૧૦ વાજીંત્ર અગણીત વાગવા લા-
ગ્યા, દેવના દુંદભી નાદજી; જયજયકારતણીધુનીઉઠીઉંપન્યો
અતિ આહલાદજી. ૧૦ વધામણીયા તે દોડયા વેગે, મળિયાં
જાચક વૃંદજી; અવધપુરીમાં ઘેર ઘેર મંગળ, નરનારી આનં
દજી. ૧૨ કનક થાળ કુમ કુમ દધી અક્ષત, મંગળ વિધી ઉ-
પચારજી; નવલ ત્રિયા સહ મંગળ ગાતી; આવી રાજદ્વારજી
૧૩ કૌશલ્યાને વધાવે વીનતા, જોતી કુંવરનું મુખજી; સેષ
સહસ્ત્ર શકે નહી વરણવી. તેહ સમેનું સુખજી. ૧૪ નૃપ દશ-
રથ સુખ પામ્યા અતી ઘણું, બ્રહ્માનંદમાં મગ્નજી; મુની મં-
ડળમાં વશીષ્ટ વીરાજે, સાધે શુભ જન્મ લગનજી ૧૫ અનેક
મુનીવર તે સમે આવ્યા. દશરથને દરબારજી;સરવ મળી મહા
મહા પર્વ વીષે જેમ, જાય પ્રયાગ મોઝારજી.૧૬ તે સમેઉઠયા
દશરથ પુત્રનું, મુખ જોવાને રાયજી; વશીશ્ટ આદે મુનીવર
સાથે ઉર આનંદ ન માયજી. ૧૭ સ્નાન કરી શુભ અખર પે'-
ર્યા, સરસ્વતી વાચનથાયજી; કોટીકંદર્પ રામચંદ્રમુખ,જોયું

દશરથ રાયજી. ૧૮ જન્મ અંધ લોચન પામે જેમ, નિરધન ધન ભંડારજી; એમ પુત્રને જોઈ દશરથ રાજા, પામ્યા હર્ષ અપારજી. ૧૯ જાતકર્મ પછી કર્યું કુંવરનું, વિદિત મહીમા યજી; ભીડ ઘણી થઈ જાચકની તવ, દાન આપતા રાયજી. ૨૦ આભૂષણ પટ મુકતા માણેક, ગજ રથ અશ્વ અનેકજી; ગો પ્રથ્વી ગૃહ ગામ વિધીયે, લેતા વિપ્ર વિશેકજી. ૨૧ દશરથે દાન કર્યાં જળ મૂકી, સરિતા ચાલી ત્યાંહેજી; તેની સંખ્યા કોણ કરે, થયો સંગમ સરજયું માંહેજી. ૨૨ વિપ્ર બંદીજન માગધ પાસે, લુંટાવ્યા ભંડારજી; જેણે જેમ લેવાય તેમ લીધું, દ્રવ્ય તણો નહિ પારજી. ૨૩ જાચક સરવ અજાચક કીધા, ભીક્ષુક થઇ ગયા ભુપજી; લક્ષ્મી પતિ દશરથ ઘેર પ્રગટયા, ઈશ્વર અકળ અનૂપજી. ૨૪ તેણે સમે નૃપ કેરી રાણી, સાતસે આવી ત્યાંહેજી; મુક્તા કુસુમ વધાવે વિધીયે, બેઠી મંદીર માંહેજી. ૨૫ જેમ આદી માયા ભગવતિ પાસે, અનંત શકિતયો આવેજી; એમ કૌશલ્યાની પાસે આવી, રાણીયો હરખે બોલાવેજી. ૨૬ રત્નજડિત્ર પર્યંકની ઉપર, છત્ર અનોપમ ઝળકેજી; ચંદ્રવરણું ચામર બે પાસે, ચંચળ થાતાં ચળકેજી. ૨૭ તેની ઉપર કૌશલ્યાજી બેઠાં, શ્રી રામને લેઈ ઉછંગજી; કીંકરી અનેક સેવામાં સત્વર, વિચરે નાના રંગજી. ૨૮ સ્વસ્થ થઈ નૃપ દશરથ બેઠા, કરી મુનિવરની સભાયજી; જન્મપત્રિકા વશિષ્ટ વાંચે; સાંભળો દશરથ રાયજી. ૨૯ એ ક્ષિર સાગરવાસી નારાયણ, આદી પુરૂષ ત્યાં જેહજી; દુષ્ટ સંહારક

નીજજનતારક,અવતરિયાછેએહજી. ૩૦ સકળ જીવન અંતર્યામી, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અવનાશજી; આત્મારામ રમે સઘળે માટે, રામ નામ અભિધાનજી. ૩૧ દ્વાદશ વર્ષના પુત્ર થશે, બળ પ્રાક્રમ વિદ્યા જેહજી; એક મુનિ જાચી લેઈ જાશે, યજ્ઞ રક્ષા કરશે એહજી. ૩૨ એમ ભવિષ્ય મુની સહુ કહેવા લાગ્યા, આગમ રામ ચરિત્રજી; શ્રવણુ કરે દશરથ કૌશલ્યા, પાવન પુત્ર પવિત્રજી. ૩૩ શ્રી રામચંદ્ર સ્તન પાન કરતા, જગજીવન આધારજી;નેત્ર તણી સમસ્યા કરી નાથે,ગુરૂનેતેણીવારજી. ૩૪ ચરિત્ર સકળ કહેજો રાયનું, મરણુન કહેશો એવજી; એમ સમસ્યામાં સૂચવીયું પોતે, ગુરૂ સમજયા તતખેવજી. ૩૫ પછે યજ્ઞ રક્ષાણુથી માંડી કથા કહી,રાવણુ કુળ સંહારજી; દશરથ મરણુ વિના ગુણુ સઘળા, ગુરૂયે કર્યો વીસ્તારજી. ૩૬ ત્યારેસુમીત્રાને પુત્ર થયો, આવી વધામણી તતકાળજી; ગુરૂ સહિત મુનિ મંડળ તેડી, આવ્યા ત્યાં ભુપાળજી. ૩૭ જાત કર્મ કુંવરનું કરિયું, આપ્યાં બહુ વિધિ દાનજી; તેણે સમે કેકઈને પ્રગટયા, સુંદર બે સંતાનજી. ૩૮ અવધપતિને આનંદ ન માયે, જાચકનાં દુઃખ કાપ્યાંજી; જાત કર્મ કરયું બે પુત્રનું. દાન અપરમિત આપ્યાંજી. ૩૯ ચારે પુત્ર દશરથને, આઘા તેણીવારજી; બારદિવસ મહોત્સવ વરત્યો, અવધપુરી મોઝારજી. ૪૦ ત્રયોદશમે દીન વશિષ્ઠમુનિયે, જન્મપત્ર કર લીધાંજી; ચારે પુત્રનાં વિધીયે કરીને, નામ કરણુ ત્યાં કીધાંજી. ૪૧ વૈકુંઠવાસી કૌશલ્યા સુત, નામ તેનું શ્રી રામ-

જી; શેષ તણો અવતાર સુમિત્રેય, લક્ષ્મણ એવું નામજી. ૪૨ કેકઈના બે પુત્ર તે હરિના, શંખ ચક્ર અવતારજી; ભરત શત્રુઘન નામજ પાડયા, ગુણ બળ તેજ અપારજી. ૪૩ એમ ચાર પુત્ર નાં નામજ પાડયાં ગુરૂયે તેણી વારજી; શ્રી રામ લક્ષ્મણ ભરથ શત્રુઘન, વરત્યો જયજયકારજી. ૪૪ ।। વલણ ।। જયજયકાર થયો અવધપુરમાં, દશરથ હરખ્યા અતિઘણું; શ્રોતાજનસહુ સાંભળો; કહું બાળચરિત્ર રાઘવતણું. ૪૫ ઇતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયા બાલકાંડે શ્રી રામ લક્ષ્મણ ભરથ શત્રુઘનજન્મ કથનં નામષોડશોઅધ્યાયઃ।।૧૬।।

અધ્યાય ૧૭

।। રાગ આશાવરી ।। શ્રી રામ ચરિત્ર કથા રસ અમૃત, પાવન સુખદ અપાર; જે સાંભળે શ્રવણ કરે નહિ, તેની બુદ્ધિને ધીકકાર. ૧ વકતા વિવેકી બૃહસ્પતિ જેવા, મુરખ શ્રોતા હોય તો વ્યર્થ. કથા જાય તે સાદરે, શ્રવણ કરે નહિ કોય. ૨ વકતાની વાણી મિથ્યા જેમ, ઉજડ વનમાં રૂદન; સુખ દુખ તેને કોઈ ન પુછે, એમ શ્રોતા મુરખ જન. ૩ જેમ ખટરસ ભોજન ભાત્ય ભાત્યના, જમનારો રોગીષ્ટ; સ્વાદ કશો રૂચે નહિ તેને ધરમ શાસ્ત્ર પાપીષ્ટ. ૪ જન્મ અંધને દરપણ જેવું, કાગને અમરત અહાર; ઉંટને રંભા ફળનું ભોજન, શુકને ઘનસાર. ૫ એમ શ્રોતા મુરખ દેખીને થાયે, સરસ્વતીને સંતાપ; રાજકન્યા જેમ પદ્મની સુંદર, ષંઢને દીધી આપ. ૬ જેમ પતિ સેવામાં જારણી રહે નહી, ભગ્ન પાત્રમાં નીર; એમ મુરખના

રૂદેમાં ઠરે નહિ, રામ કથા ગંભીર. ૭ કવિતા સિંધુમાં અર્થ રત્ન તે, નવ જાણે મતિ મંદ; જ્ઞાતા ભગવતીએ રસ જાણે, જે કાવ્ય કથા નભ ચંદ. ૮ તે માટે શ્રોતા જન સુણજો, સાદર શ્રદ્ધા સહિત; શ્રીપુરૂષોત્તમ દશરથ ઘેર પ્રગટ્યા, પુરમાં હરષ અમિત. ૯ શ્રી રામ જન્મથી સકળ વિશ્વમાં, વરત્યો જયજયકાર; એક લંકા માંહે સોક પડયો; ધરા કંપ થયો તેણી વાર. ૧૦ સિંહાસન દશાનન બેઠો, ભાગી પડયું તવ છત્ર; મુગટ ખશિ પડયા દશ શિષ વિષેથી, કંપ્યો રાવણ તત્ર. ૧૧ ત્યારે અદ્રશમાં અવલોકયું રાવણે, દીઠાં નહિ દશ મુખ; એવા માન શુકન જોઈને મતિમંદ, પામ્યો મનમાં દુખ. ૧૨ મંદોદરીને સ્વપ્નજ આવ્યું, પામી ઘણું પરિતાપ; જાણે સુલોચના અંગ પોતાનું, વિધવાદીઠું આપ. ૧૩ રાણીયે સ્વપ્નની વાત કહી ત્યારે, બોલ્યો રાવણ વાણ; દઈવ જે ઈશ્વર આપણી ઉપર, કોપ્યા નીશ્ચે જાણ. ૧૪ જેની ઉપર દઈવ કોપે તેને, થાય વિઘ્ન અનેક; ક્ષિણ પામે બળ પોતાનું થાય વેરીનું બળ વિશેક. ૧૫ તે લાભ જાણી ઉદ્યમ કરે પણ, આવે તેમાંહાણ; વિજયઠામે પરાજય પામે, વહાલાં વેરીથાય જાણ. ૧૬ આપણું રાજ ત્રિયાને સંપત્તિ, ગજરથ વાહનજેહ; તે શત્રુ ભોગવે આપણ જોઈયે, દૈવ રૂઠયા હોય એહ. ૧૭ જે લખ્યું હશે તે થશે સુંદરી સુખ દુઃખ કરમ સમાન; માટે ચીંતા શાને કરે છે, હું છું મહા બળવાન. ૧૮ પછે પ્રધાન પ્રત્યે રાવણ કહે છે, સાચવો નગ્ર ને રાજ; રાત દીવસ સાવધાન ર-

હો, શત્રુ ઉદે થયો આજ, ૧૯એ રીતે આગમ જણાવ્યું, બી ન્યો રાવણ રાય; હવે અવધપુરી દીન દીન અદકો, આનંદ ઉત્સવ થાય. ૨૦ રામજન્મ સુખ મંગળકારી, નીરખે લોકપ્રસન્ન; માગ્યા મેહ વરસે વસુધા તળ, પાકે છે ઘણું અન્ન ૨૧ વૃક્ષ સદા અમૃત ફળ આપે, ત્રિકાળ દુઝે ધે ; વ્યાધી દરદ ન ચીંતા કોને. થાય નહી દુઃખ દેહેનું. ૨૨ સ્વરૂપ સુંદર નરનારીનાં. મૂઢ થયા વિદ્વાન; ચારે વર્ણ ધરમ નિજ પાળે, ભુપતી ઇંદ્ર સમાન. ૨૩ કૌશલ્યા ઉદયાચળમાં જયારે, ઉગ્યા દીનમણી રામ; તસ્કર ઉલુક તે અંધ થયા, મુકયા જાર ચોરીનાં કામ. ૨૪ વેદાંત શાસ્ત્રે કરીને, સર્વે મતનો થાય છેદ; વિષયાશકિત ટળે સહુ જયારે, પ્રગટે દ્રઢ નિર્વેદ. ૨૫ એમ રામજન્મથી કામ ક્રોધ મદ, અન્યાય અધર્મ જેહ; શોક દુઃખ દુષ્કાળ દોષ સહુ, નાશ થયા છે તેહ. ૨૬ દ્વિતીયા ચંદ્રની પેરે દીન દીન, વૃદ્ધિ પામે કુમાર; માત પીતાની આંખ ઠરે, જોઈ હરખે છે નરનાર. ૨૭ કનક મણીના પારણાં માંહે; ચારે પુત્ર ઝુલાવે; હરખે હાલરૂ ગાતી માતા, હેત કરીને હુલાવે. ૨૮ અનેક નારીયો આવે નગરની, ઝુલાવે કરીને હેત; નોછાવર કરી લેતી ઓવારણાં, ભકિત પ્રેમ સમેત. ૨૯ શ્રી રામચંદ્રનું મુખ નીરખીને, દેતી ત્રિયા આશીષ; કૌશલ્યાજી પુત્ર તમારો, જીવજો ક્રોડ વરીષ. ૩૦ કુંવરને કાર્ણ વેધ કૃત કીધું, સરવે પામ્યા સુખ; ઉછંગે લેઈ પય પાન કરાવે, જનની જોતી મુખ. ૩૧ ાાવલણાા મુખ જોઇ સુખ પામે દશરથ, ચારે પુત્ર રતનરે; લાડ લડાવે

કુંવરને; કૌશલ્યા હરખે મનરે. ॥ ૩૨ ॥ ઈતી શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં બાળકાંડે શ્રી રામ જન્માનંતરં રાવણ ભયોત્પત્તિનામ સપ્તદશો અધ્યાય: ૧૭

અધ્યાય ૧૮

॥ રાગ વેલીના ઢાળ ॥ શ્રીરામ કથા જશ નિરમળ છે પુણ્ય પવિત્રજી, જથા મતિયે કરી ગાઉં તે બાળ ચરિત્રજી. ૧ પ્રભુ ખટ માસના થયા ઝુલે છે પારણે,સાતસેં રાણિયો આવે ઝુલાવા કારણે. ૨ મેલી મુખ કમળમાં અંગુઠો ધાવતા, કીલકી હુકાર કરી માતાને બોલાવતા. ૩ આવી ઋતુ શરદ કેરી પુનમની રાતડી,કર્યું એક કૌતક લીલા તેની કહું વાતડી. ૪ચોકમાં પારણું મુકી સુવાડયા રામને, માતા હાલો ગાય ઝુલાવે પુરણકામને.૫ તેણેસમેચંદ્રમાઉગ્યોદીશાઓદીપાવતો,કળાઓપુરણકીરણેજનમનભાવતો૬તેનુંપ્રતિબિંબપડયુંસુતમુખહેજમાં, જાણે બીજો ચંદ્રજ ઉદે થયો થંભ તેજમાં ૭ સામસામી ચંદ્ર દેખાયા તેજ એક તારમાં, કૌશલ્યાયે કૌતુક દીઠું પડ્યાં છે વિચારમાં. ૮ આતે શું ચેટક હશે કે મને સ્વપ્ન થયું, વદન વીધુ દેખાયો મુખ એનું કયાં ગયું. ૯ એવે ત્યાં ભુપતી આવ્યા આનંદન માયજી, મુખમાં ચંદ્રમા દીઠો વીસ્મય થયા રાયજી. ૧૦ આકાશમાં એક દેખાયે બીજો સુતને મુખે, નીશાકર જુગ્મ દેખી ભુલ્યા નૃપ ભર્મ વીષે. ૧૧ પુત્ર લીધો પારણામાંથી દશરથ રાયજી; લેઈને મંદીરમાં આવ્યા વીસ્મે ઘણું થાયજી.૧૨ રૂપ જોઈ રીઝયા રાજા સુંદર શ્યામ-

નું, જેવું હતું તેવું દીઠું મુખ શ્રી રામનુ. ૧૩ ગુરૂને તેડાવીને. પુછ્યું બ્રહ્મપુત્ર બોલિયા, વશીષ્ઠે વીચારી લીલા મગ્ન થઈ ડોલીયા. ૧૪ અરે નૃપ એ સુત જાણો નારાયણ રૂપ છે અલૌ કીકલીલા કરશે ત્રીભુવન ભુપછે. ૧૫મુખમાં ચંદ્રજદીઠોમાટે કારણ કહું, આજથી નામજ એનું રામચંદ્ર કહો સહુ.૧૬ ભુપ સુણી આનંદ પામ્યા દાન ઘણાં આપીયાં, એવો નીત્ય નવી લીલા જોઈ સુખ વ્યાપીયાં. ૧૭ એક સમે રાય રમાડે તે પુરાણ કામને, ચોકમાં ચોકી ઊપર બેઠા લઈ રામને. ૧૮ પ્રાતઃસમે નગ્રે નારી આવીને બોલાવતી, રામ છબી કંદ્રપ કોટી જોવા મિષ આવતી. ૧૯ પ્રભુ કીલકારીકરતા સમજાય ન વેણમાં, અંતરનો નેહ જણાવે પોતાના નેણમાં, ૨૦ ઓ-વારણાં લેઇ જાયે જોઇ રઘુવર રાજને, વળી બીજી બાળા આવે મુકી ઘર કાજને. ૨૧ સખી પ્રત્યે સખી કહેછે સુણ મારી મા-વડી, રાજ દરબારમાં ગઇતી જોઈ આવી આ ઘડી. ૨૨ આંગ-ણે ભુપતિ બેઠા લેઇ શ્રી રામને, શી કહું રૂપની શોભા લજાવે કામને ૨૩ નાજુક આભુષણ ઓપે કંચન હીરેજડયાં, ચપળ ચક્ષુ મીન જાણે સુધારસમાં પડયાં. ૨૪ મુખ શશી કંજ લ-જાવે કુંડળ છે કાનમાં, નેગનાચાળા કરી સમજાવે સાનમાં. ૨૫ ખીટલીયાળા કેશ ઝુમે લંછન મુખ ચંદ્રનાં, જાણે આ-વ્યા અમૃત પીવા બાળક ફણીંદ્રનાં. ૨૬ ટોપી શીર ઉપર અ-ળકેઝાલર મોતીતાણી, જ્યું ગરૢચળકે જાણે હીરાકણી. ૨૭ અંગોઅંગ મીનકેતન વરશી રહ્યો વાસ કરી,રૂપનાભુપશીરો

માણી જોતાં મારી આંખ ઠરી. ૨૮ ઠગારાશીહું ઠગાઇનેગઆનં દમાં, ભલીભલાભામાણુલેભ્રકુટી ફંદમાં. ૨૯સંસારનાં કારજ સરવે ભુલી એને ભજું, નર જોઈ મોહ પામે નારીનું શું ગજું ૩૦ બેની મેં તો જયારનું જોયું રઘુવર રૂપને, જયાં જોઉં ત્યાં દેખું એ રૂપના ભૂપને. ૩૧ દશરથ કૌશલ્યાનાં સુકૃત ઉદે થયાં પુન્ય તરૂ પ્રફુલ્લ થયાં પુત્ર ફળ આપીયાં ૩૨ એમ સુણી સઉ પુરની નારી ગાયે ગુણ રામને, આવે નિતરાજદ્વારે નીરખવા રામને. ૩૩ માણી બંધ આંગણા માહે રમે પ્રભુરીઝમાં; કયારે વઢે કયારે પડે કયારે રડે ખીજમાં. ૩૪ જાનુ કરવડે ચાલેઘુઘરી ગાજતી, પાયેનેપુરકટીયે કીંકણી વાજતી. ૩૫ પીત જય ઘુ- લીયું પહેર્યું ઘનશ્યામ અંગમાં. જરકશી કોર્યો ઝળકે બુટા બહુ રંગમાં, ૩૬ ટોપી શિર ઉપરશોભે કુંદન મઢાવની, રૂદેપર ચોકી ચળકે દીપક જડાવની ૩૭ મોતીનાં કુંડળ કાને સોહીયે કર સાંકળાં પ્રતિબીંબ આભુષણનાં એક એકમાં મ- ળ્યાં. ૩૮ સિંહનખસોને મઢયોહાલરૂં આપતું, ફર આકાશ- મણિ રંગ ગ્રહઘુતિ લોપતું. ૩૯ બાળવિધુ આનન ઉપર કેશ ઝુમી રહ્યા, કર પદકંજ સકોમળ નખ જાણે મણિ ગ્રહ્યા. ૪૦ અણીયાળી આંખડી આંજી બિંદુ દીધો ભલો, કપાળે કૌશ- લ્યાયે કરીયો કુમકુમ ચાંદલો. ૪૧ અલબેલો આંગણે રમતાં રમકડાં લેઈને, ચપળ ગતિયે ચાલે જાનુ કર દેઈને. ૪૨ ચા- લવા શીખ્યા ચારે તોતળું બોલતા, પુત્રને રમાડવા પુંઠે દશ રથ ડોલતા. ૪૩ ખોળામાં લેઈને રાજા બોલવું શિખવતા, કર

ચપટી વજાડી સુતને નચવતા. ૪૪ દશરથ પુત્રને જોઈ પ્રેમ મન આણુંતા, પોતાનું ભાગ્ય સરાહે વિધીને વખાણુતા. ૪૫ ભુખ્યા થાય ત્યારે રોતા પયપાન કરાવતાં, નવાં નવાં નિત્ય આભુષણુ તે અંગ ધરાવતાં. ૪૬ બે વરસના બાળક થયા રમે ઘણા રંગમાં, બંધુ આદ બીજા સખા સરખા છે સંગમાં. ૪૭ ભોજન સમે બોલાવે તોયે નથી આવતા, નાસીને બારણે જાય રડતા ને રીસાવતા. ૪૮ કાૈશલ્યા પુંઠળ ધાયે પુત્રને બોલાવતી, મધુરી મીઠી વાણી કહે મનભાવતી. ૪૯ આવો મારા કુંવર લાલા જાઉં તારે વારણે, ઘણી વાર થઇ છો ભુખ્યા રમો છો બારણે. ૫૦ રૂદે ચાંપી ચુંબન કીધું કેડે લેઈ આવતાં, પુત્રને ભોજન કરાવે રૂડાં મનભાવતાં. ૫૧ પાસે લેઈ ભુપતિ બેઠા વિષેકે વહાલમાં, ચારેને ભોજન કરાવે પોતાની થાળમાં. ૫૨ એવાં સુખ જોઈ રાજા બ્રહ્માનંદ પામતા, મગ્ન થઈ લાડ લડાવે સુખે દીન વામતા. ૫૩ વૈકુંઠાધીશ વિશ્વંભર બ્રહ્મ જેને જાણિયે, તે પ્રભુ પુત્રજ થયા શું ભાગ્ય વખાણિયે. ૫૪ બ્રહ્મા શિવ શેષ ને નારદ વખાણે ભુપને, આવે નિત્ય પ્રત્યે જોવા રઘુવર રૂપને. ૫૫ વલણ--રૂપ જોઈ રઘુવર તણું, મોહ પામે નર નારરે; પંચ વરસના પ્રભુ થયા ત્યારે, કરતા લીલા અપારરે ૫૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાલકાંડેશ્રીરામસ્યબાળચરિત્રકથનંનામઅષ્ટાદશોધ્યાય: ૧૮

અધ્યાય ૧૯

રાગ ધનાશ્રી—થયા પંચ વર્ષનાચારે કુમારજી, અંગે ધર-

તા વિવિધ શણગારજી; સહુમાં મોટાછે શ્રી રામજી, નિજજન
કેરા પુરણ કામજી, ૧ (ઢાળ.) કામપુરણ રામજી, જેની કથા
પુન્ય પવિત્ર; વસ્ત્રાભુષણ અંગ ધરીને, કરતા રામ ચરિત્ર. ૨
કર કનક સાયક ચાપ નાંનાં, ગ્રહી રમતા રામ; અસુર કરી
પાષાણના, શિર છેદતા અભિરામ. ૩ તે દુર બેઠા જુવે દશરથ
પુત્ર મુકે બાણ; તે ભણ્યા વિણ ભૂલે નહિ, શર ચોટ મારેજાણ
૪ ત્યારે સભાજન કહે રાયને, મહા પુત્ર બળિયા એહ; સિંહ
તણા હોય સિંહ નિશ્ચે, તેમાં નહિ સંદેહ. ૫ વશિષ્ઠ
ગુરૂને પુછીને, શુભ લગ્ન મુહૂરત દીધ; ઉપવિત ધરવા પુત્રને,
દશરથે આદર કીધ. ૬ અનેક મુનિવર તેડીયા, ભોજન નાના
ભાત; સજન ફરે હલમલ કરે, આનંદમાં દિન રાત. ૭ ચારે
સુતને મુંજીબંધન, કરાવ્યું ઋષિરાય; ઉપવિત અંગે ધરાવ્યાં,
તે નિગમપથ મહિમાય. ૮ વશિષ્ઠ ગુરૂએ આપિયો, જે ગા-
યત્રિનો મંત્ર; કુળ ધર્મ ક્ષત્રિ તણો જે, વળી વેદ મારગ તંત્ર.
૯ વાજીંત્ર વાગે અતિ ઘણાં, ને સ્વસ્તિ મંત્ર ભણાય; કીર્ત્તિ
જાચક વખાણે, ઘણુ દાન આપે રાય, ૧૦ ચાર દિન ભોજન
કરાવ્યું, નગર સહુ તેણીવાર; વિપ્રને બહુ દાન આપી, વળા-
વ્યા નિરધાર. ૧૧ જે વેદવંદ્ય જગતગુરૂ તે, થયા છે વૃતબંધ;
પછે વિદ્યા ભણવા ચારે, બેઠા વશિશ્ઠ સંબંધ. ૧૨ જે નિશ્વા-
સા નિગમ કહાવે, તે ભણ્યા આગમવેદ; ધરમ પાળક પ્રભુ તે
ગુરૂ. સેવતા ગત ભેદ. ૧૩ સહુલોકપતી કંપે કટાક્ષે, કાળપામે
ત્રાસ; તે આજ્ઞા ગુરૂની પાળતા, કરે વિદ્યાનો અભ્યાસ. ૧૪

વશિષ્ઠ પાસે તે ભણ્યા સહુ, કળા ગુણ સમુદાય; ત્યારે વરષ દ્વાદશના થયા, બંધુ સહિત રઘુરાય. ૧૫ ચઉદ વિદ્યા ધનુર આદી, કળા સકળ સુજાણ; ધરમ ન્યાય ને વેદ નીતિ ભણ્યા પુરૂષપુરાણ. ૧૬ રાય દશરથ બોલિયા તે, વશિષ્ઠ પ્રત્યે વાણ; હવે ચારે પુત્રને ભર્થ કરવા, મોકલિયે નીરવાણ. ૧૭ સેનાધણી સત્વર કરી, સાથે સુમંત પ્રધાન; આજ્ઞા લેઈ ગુરૂ પિતાની, પછે ચાલિયા ગુણવાન. ૧૮ ઘણું સંકટ ભરીને દ્રવ્ય લીધુ, વસ્તુ નાના ભાત; ચર્ણ વંદી નીજ માતના, ચાલીયા ચારેભ્રાત ૧૯ રથમાં બેઠા ચાર બંધુ, સેનનો નહીં પાર; શ્રી રામ ચાલ્યા ભર્થ કરવા, વરત્યો જયજયકાર. ૨૦ જયાં તીર્થ આવે તે ઠેકાણે, સ્નાન કરતા રામ; બ્રહ્મભોજન દેવ અર્ચન, કરે છે નિષ્કામ. ૨૧ જેવો મહિમા જે તીર્થનો, જેવો જયાં અનુક્રમ, તે વિધી કરતા રામજી, આચરે એવો ધર્મ. ૨૨ ગજ તુરંગ ગઉ વસ્ત્ર ભુષણ, દ્રવ્યનો નહિ પાર; તે દાન કરતા વિપ્રને, ભર્થવિષે નીરધાર. ૨૩ જેના ચરણથી ગંગા થયાં જે, તીર્થ પદપાવન. તે પ્રભુ ફરતા ભર્થ કરતા, પોતે જુગજીવન. ૨૪ જેને ચરણે સકળ તીરથ. રહ્યાં કારણ રૂપ; જેના નામથી અઘઓઘ જાયે, આપે મોક્ષ અનુપ. ૨૫ શિવવિરંચી શેષજેનું, ધરે નિત્યેધ્યાન; તે લોક સંગ્રહ અર્થ પાળે, ધરમ શ્રીભગવાન. ૨૬ વલણ- ભગવાન પાળે ધર્મ એવો, તે લોકના હિત કાજરે: હવે રામે જે તીરથ કર્યાં, તે વિસ્તારી કહું આજરે ૨૭ ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાલકાંડેશ્રીરામસ્યઉપવિ-

તદ્ધારણાનંતરંવિદ્યાભ્યાસોનામએકોનવિંશોધ્યાયઃ ૧૯

અધ્યાય ૨૦

રાગ મારૂ—સુણો શ્રોતા નિરમળ મન, રૂડી રામ કથા પાવન; રામે તીરથ કરીયાં જેહ, કહું સંક્ષેપે કરી તેહ. ૧ કાશીવિશ્વનાથત્રંબકેશ, મ્હાકાળેશ્વરઉંકારએષ રમંમલેશ્વરજેનું નામ, કેદારેશ્વર પુરે કામ; નાગનાથ ને ઘુષ્મેશ્વર જેહ, વૈજનાથ અભેકર તેહ; મલ્લિકાર્જુનશંકરભીમા, સોમનાથરામેશ્વર સીમા. ૩ જ્યોતિર્લિંગ થયાં એ બાર, કહું સપ્તપુરી વિસ્તાર; અયોધ્યા મથુરાં ને માય, કાશી કાંચિ વિષ્ણુ શિવરાય ૪ અવંતિકા ને દ્વારામતિ, સપ્તપુરી એ છે મોક્ષવતી; તિરથજ ત્રિવેણી ગોમતી, પંચ પ્રયાગ આપે સદ્ગતી. ૫ બ્રહ્મપ્રયાગ કરણપ્રયાગ, ગુપ્તપ્રયાગ દીવ્યપ્રયાગ; શિવપ્રયાગ નિમિષ્યારણ્ય, મધુવનને વૃંદાવન. ૬ચંપકારણ્યબ્રહ્મારણ્ય, બદ્રિકાશ્રમ નંદનવન; પ્રવરા ને વેદારણ્ય, આનંદવર્ધનીપાવન. ૭ ભીમરથી જુમનાં સરસ્વતિ, તાપીનર્મદા ભોગવતિ; ભાગીરથી ગોમતી કૃષ્ણા, કાવેરી કૃતમાળ પ્રયોષ્ણા ૮પીનાતુંગી મંદાકિની, સવરણમુખો, પયસ્વિની,તુંગભદ્રાનેશોમવતી, તામરપરણીને સરસ્વતિ. ૯ સાવત્રી રેવા શિશુમાળા, કંકુમતિ વેણી રસાળા; વેદાવતી છે અઘનાશની, મળપ્રહરા નિર્મળમની. ૧૦ ઘટપ્રહરા નિરમળકરણી; ગંડકી સરયુ વઈતરણી; શોમનદ ને શિવનદ જેહ, સોમભદ્ર નદેશ્વર તેહ. ૧૧ પુરંદરી ને પ્રાચીઅરૂણા, વેત્રાવતિ સપ્તઉર્ગા વરૂણા; સ્વામિ

કાર્તિક કરણુ કુમારી, પંચદ્રતા વાંજજરા હુંકારી. ૧૨ દેવી કાળિકા મહીંદ્રકાળી, સુરનંદી, ત્રીશુળી બાળી; મંત્રવર્ધની નીરાવતી, શંખોધારીણી ને રજયંતી. ૧૩ અહીરાવણી અલકનંદા, નાટકી ફલગુ ત્રીપદા; શતવરણુ નદી શેષાદ્રી, મૂળ પીઠ શોભે બ્રહ્માદ્રી. ૧૪ સિંહાદ્રી હિમાદ્રી સ્થાન. વિંધ્યાદ્રી સરોવર માન; અરૂણાચળ આનંદ વન, કમળાય ચિદાંબર ધન્ય. ૧૫ જનાર્દન ને કન્યાકુમારી, શ્રીરંગપટ્ટણ શોભાસારી; પક્ષતીરથ શંખોદ્ધાર, મચ્છતીરથ વેદોદ્ધાર. ૧૬ અગસ્તાશ્રમ ઊર્વિ સંઘટ, હીરણ્ય નદી ને સંધ્યાવટ; પ્રથકોદક ને ધરમ સ્થંભ, બ્રહ્મયોનિબ્રહ્માવર્ત રંભ. ૧૭ કુરૂક્ષેત્ર બિંદુતીર્થ, ધરમાલય પામે અર્થ; ગણુસાગર કલાપગ્રામ, સિંધુસંગમ પાવન ધામ. ૧૮ અંબિકાદેવી કૌંડન્ય પુર, યોગદાતા ભૈરવી સુર; કલોલ કબાળા લંકેશ્વરી, વીરાટરૂપી રક્તાંબરી. ૧૯ બ્રહ્મ અંબિકા જવાળામુખી, દેવી પીતાંબરી મહામુખી; શાંભવી કરવીર વાસની, સપ્તશૃંગી કમળઆસની. ૨૦ હીંગળુજા કમળજા નામ, ચાંગદેવ મોરેશ્વર ધામ; વટેશ્વર ને ગુપ્ત કેદાર, અખેવટ કુપ તીરથ સાર. ૨૧ જાંબુનદ ત્રિકુટાચલ નુર, હરિહરેશ્વર નરસિંહ પુર; મુળ માધવી જ્ઞાનેશ્વર, ચક્રપાણી ને ભુલેશ્વર. ૨૨ ગૌતમેશ્વરને જુનાટ, નાગેંદ સપ્ત યોજન ઘાટ; કોટેશ્વર દક્ષિણુ પ્રયાગ, માવવેશ્વર છે મહાભાગ. ૨૩ ધૌતપાત સિદ્ધવટ જેહ, સિદ્ધેશ્વર કહિયે તેહ; પુર્વ સાગર તીરથરાજ મહાબળેશ્વર વૈરાટરાજ. ૨૪ ઊંધુલ ખેટક શંકર, ના-

રાયણુ મળ્યા સર્વેશ્વર; પંચાલેશ્વર ને સમનાથ, પુર્ણલય ને વિશ્વનાથ. ૨૫ મહામુંડેશ્વર સીંધુપુર, ઇંદ્રાયણી ને ગોપીકેશ્વર; ભીમચંડી હીમાલય મયા, મોક્ષમઠ વેદપુર ગયા. ૨૬ અરૂણાવતીયે શેષશાઈ, શુભ રમાણી સ્વામી કાર્તિકરાઈ; કિસ્કંદા પરવત માતંગ, વિરૂપાક્ષા શોભે ઉતંગ. ૨૭ ચિત્રકુટ પંપાસરોવર, રૂકમ કુટ શોભે સુંદર; કાળચંદરિકા ને ગોકર્ણ, કૃષ્ણ સાગર નીરમળ વર્ણ. ૨૮ ભરથ હરિહર જંબુકેશ્વર, અનંતશાઈ નેમમલેશ્વર; પ્રભાકર મથુરાંવિકર્ણ, તપોવનપ્રભાસ ઉધાર્ણ. ૨૯ વિશ્રાંતિવન કુંભકોણ અર્થ, માતુલિંગ ત્રિવિક્રમ તીર્થ; મુળમાન્ધાતા જગન્નાથ, કરણમુળ ત્રિકોણ સનાથ. ૩૦ પુંડરીક્ષેત્ર ને ચંદરભાગા, દેવી આશાપુરી તે સભાગા; મંથન કાળેશ્વર મીનાક્ષી, કુશ તર્પણ ને કામાક્ષી. ૩૧ સીતાદેવી ચિદાંબરેશ્વર, ભર્થ આદિત વેશ્વાનર; હરિદ્વાર ને બ્રહ્મકટાહ, અગ્નિકુંડનો ચાલે પ્રવાહ. ૩૨ ચંદકુંડને ગોદાવરી, બ્રહ્મકુંડની જાત્રા કરી; એમ સકળ તીરથ કરી ધામ, આવ્યા અવધપુરી શ્રી રામ. ૩૩ વલણ--શ્રી રામ તીરથ કરી આવ્યા, અવધપુર મોઝારરે; માત પિતાને પાયે લાગ્યા, હરખ્યો સકળ પરિવારરે. ૩૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેશ્રીરામસ્યતીર્થયાત્રાકરણંનામવીંશોધ્યાય: ૨૦

અધ્યાય ૨૧

રાગ પરજીયો--શ્રી રામચંદ્ર તીરથ કરી આવ્યા, પ્રધાન બંધુ સમેત; માત પિતાને હર્ષ થયો ને, પ્રજાને ઉપન્યું હેત. ૧

બ્રાહ્મણને ભોજન કરાવ્યાં, વરત્યો ઓછવ ઘોષ; દાન ઘણાં અપાવ્યાં દ્વિજને, પામ્યા સરવ સંતોષ. ૨ બ્રહ્મવૃત ઋષિપણું પાળવા, લાગ્યા પોતે રામ; ખટરસ ભોજન સ્વાદ તજીને, વરતે છે નિજ કામ. ૩ દશા વિરકત વિશ્વંભર પાળે તજયું ઉત્તમ સેજ્યાસન; હાસ્ય વિનોદ જે શણગાર રસના, મૃગયા ગમના ગમન. ૪ સ્ત્રિયોતણું અવલોકન ન કરે, તેની સાથે ન બોલે; એકાંત આસનનાસાદષ્ટિ, બ્રહ્માનંદમાં ડોલે. ૫ જગતના ઈશ્વર ધર્મના પાળક, એવું વ્રત આચરતા; ત્રણ બંધુ તે સાધુપણે, શ્રી રામની સેવા કરતા, ૫ એક સમે સિદ્ધાશ્રમવાસી, જે ગાધીપુત્ર કહેવાય; તે વિશ્વામિત્ર અયોધ્યામાં આવ્યા, જાચવાને રઘુરાય. ૭ દશરથે સાષ્ટાંગ નમન કરીને સિંહાસન બેસાડયા; પૂજા વસ્ત્રાભૂષણ અરપી, મુનિવર મુખ પમાડયા. ૮ ત્યારે વિશ્વામિત્ર પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા, ધન્ય ધન્ય દશરથ રાય; બ્રાહ્મણ ઉપર ભાવ ઘણો છે, તું સત્યવૃત કહેવાય. ૯ જે બ્રાહ્મણ દેખી હર્ષ ન પામે, નિંદા કરે પાપીષ્ટ; તે બીજે જન્મ શ્વાન થઈને, ભોગવે પામર વિષ્ટ. ૧૦ જે વૃત્તિ હરણ કરે બ્રાહ્મણની, તે પ્રાણી દરિદ્રી થાય; સાત જન્મ સુધી ભીખારી તે; અન્ન વિના પીડાય. ૧૧ જે બ્રાહ્મણને કરે તાડણ મારણ, દુરવચને દે ગાળ; તે રૈરવ નરક સહસ્ત્ર વર્ષ રહે, પછી થાય શુકર ચંડાળ. ૧૨ એવાં ગાધીપુત્રનાં વચન સુણીને, નમિયા દશરથ ભુપ; હું સરખું કાંઈ કામકાજ કહો, માગો સુખ અનુરૂપ. ૧૩ ત્યારે મુનીવર કહે મારે અન્ય પદારથ, નથી જોઈતું રાજ; દ્રવ્ય અ-

સ્વજ રથને ભૂષણ, તેહ તણું નથી કાજ. ૧૪ હું મુની મેળવી યજ્ઞ કરૂંછું, તે ભંગ કરે છે અસૂર; સુબાહુ મારીચી તાડિકા આદે, મહા દુ:ખ દે છે ભુર. ૧૫ તે માટે રાય પુત્ર તમારા, રામ લક્ષમાણ છે જેહ; તે યજ્ઞની રક્ષા કરવા, આપો હું માગું એહ. ૧૬ પુરણ યજ્ઞ થશે ત્યારે હું, સંતોષ પામીશ મન; પુત્રને પાછા કુશળ લાવી, સોંપાશ તમને તન. ૧૭ એવાં ગાધીપુત્રના વચન સુણીને, રાય થયા ભયભીત; વજ્ર તણો ઘા વાગે જાણે, વીજ પડે વિપરીત. ૧૮ પ્રાણુ પ્રિય રઘુવીરજ વહાલા, જાણી તન મન ધન; એવું વિચારી ધીરજ રાખી, બોલ્યા રાય વચન. ૧૯ અરે મુનિવર પુત્ર જે મારા, બાળક છે સકુમાર; એ શું કરી જાણે યુદ્ધ તે સાથે, બળિયા અસૂર અપાર. ૨૦ બાળકમાં હજુ રામ રમે છે, શું જાણે યુદ્ધની વાત; યુદ્ધ કરવાને માગ્યા સુતને, એતો મહા ઉતપાત. ૨૧ સેન્ય સકળ લેઈને હું આવું, ચાલો તમારી સાથ; અસુર સકળ સંહાર કરૂં, દેખાડું મારા હાથ. ૨૨ પ્રાણુપ્રિય રઘુવીર ન આપું, એ મારૂં જીવન; ગદ ગદ કંઠ થયા એવું કહી, આંસુ આવ્યાં લોચન. ૨૩ ત્યારે કોપાયમાન થયા મુનિ કૌશિક, બોલ્યા ક્રોધે પર્મ; અલ્યા કેમ કહ્યું જે માગો તે આપું, ને હવે પુછે ધર્મ. ૨૪ તું સુરજવંશી થઈ સત્ય મુકે, જોને વિચારી મન; રવિકુળમાં લાંછન લગાડે, કાયર થઈ રાજન. ૨૫ તારા વંશમાં હરિશ્ચંદ્રરાજા જોને કેવું સત્ય પાળ્યું; રાજ તજી નિજ કર્મ કરી મને, જે માગ્યું તે આલ્યું. ૨૬ વળી રૂકમાંગદને શીબીરાજા, તેણે પાળ્યુ

સત્ય; તું હંસવંશમાં પ્રગટ થઈને, આવું બોલેછે અસત્ય. ૨૭ શ્રી રામને તું પુત્રજ જાણે, એ મુરખતા મન; વૈકુંઠનાથ તારે ઘેર અવતર્યા, સાક્ષાત શ્રી ભગવન. ૨૮ વશિષ્ઠે તુજને પુર્વે કહ્યું તું; તે કયમ ભૂલ્યો રાય; જે નિગ્રહ કરતા કાળ તણું મૂળ, માયાપતી કહેવાય. ૨૯ બ્રહ્મા શીવસનકાદીક જેનુ, ધ્યાન ધરે છે અભેદ; સ્તવન કરે છે અનંત પૂરાણ, બ્રહ્મ કહે છે વેદ. ૩૦ જેની કટાક્ષે લોકપતી સહુ, કંપે માની ત્રાસ; તે રામનેતું બાળક કહે છે, જે અંનતગુણ અવીનાશ. ૩૧ તત્વમસી વાકયે કરી જેણે, વેદાંતશાસ્ત્ર અભીરામ; સર્વવ્યાપક પરબ્રહ્મને સ્થાપે, તે છે એ શ્રી રામ. ૩૨ કર્મ શ્રેષ્ઠ કરી માને મિંમાંસક, જીવનું કરવા કાજ, જેને પામવા કર્મ આચરે, તે છે એ રઘુરાજ. ૩૩ જીવ અનેક અનીત્ય બંધ છે, લય નવ પામે પ્રાય; સત્ય મુકત એક ઈશ્વર કરતા, એવું કહે છે ન્યાય. ૩૪ તત્વની સંખ્યા સાંખ્ય કરી કહે, પ્રકૃતી પુરૂષનો વીવેક; તત્વાતીત સ્વરૂપ જ્ઞાને કરી, અસંગ ઈશ્વર એક. ૩૫ સપ્ત વીભકતીયે કરીને વ્યાકરણ, શબ્દઅર્થને સાધે; જેના નામના અનેક અર્થ કરી, ઈશ્વરને આરાધે. ૩૬ સાધન અષ્ટાંગ યોગે કરીને, સાધેછે મતિ ધિર; પાતાંજળી જેને ઈશ્વર કહેછે, તે એ શ્રી રઘુવીર. ૩૭ એમ ખટ શાસ્ત્ર ને ઉપનીષદ જેને, કહેછે અખંડ સ્વરૂપ; તે રામનેતું બાળ કહેછે, સાંભળ દશરથ ભુપ. ૩૮ એમ ગાધીસુતે ઘણું વચન કહ્યાં, તોયે હા નવ કહી નરદેવ; ત્યારે ક્રોધે રાતાં નેત્ર થયાં ને, કોપ્યા મુનિ તતખેવ. ૩૯ એટલે આવ્યા વશિષ્ઠ

મુનિ, જે જ્ઞાની શમ દમ શાન્ત; દશરથ ઉઠયા ગુરૂને તેડી, જઈ બેઠા એકાંત. ૪૦ વિશ્વામિત્રનું વૃત્તાંત કહીને, રોવા લાગ્યા રાજ; રામ વિના જે માગે તે આપીને, સમજાવો તમો આજ. ૪૧ ત્યારે વશિષ્ઠ કહે સુણો દશરથ રાજા, એ સમરથ છે બળવાન; જેણે સૃષ્ટિ નવી રચી, બ્રહ્માકેરૂં ઉતાર્યું માન. ૪૨ એણે લોહપિષ્ટ ભક્ષિ તપ કીધું, સંવત્સર સાઠ હજાર; ગાયત્રીનું પુરશ્ચરણ કરીને, બળિયો થયો છે અપાર. ૪૩ એના થકી ત્રિભુવન કંપે, દેવ ઇંદ્રાદિક જેહ; માટે ગાધીનંદન નહિ માને નૃપ, મહા હઠીલો છે એહ. ૪૪ તે માટે રામ લક્ષ્મણ એને આપો, ભુપતિ આજ; ભરત શત્રુઘન પાસે રાખો, થાશે રૂડાં કાજ. ૪૫ તોય દશરથથી હા કહેવાતી નથી, ઘણું રામ ઉપર છે હેત; પ્રાણ થકી અતિ રામ છે વહાલા, વાત્સલ્ય પ્રેમ સમેત. ૪૬ ત્યારે ગુરૂયે નેત્રે હાથ ફેરવ્યો, દશરથને તે દીશ; દીઠા રામને ચતુર્ભુજ ચતુરા, યુદ્ધ મંડિત વૈકુંઠાધીશ. ૪૭ શેષ રૂપ લક્ષ્મણને દીઠા સહસ્ર ફણા ધુતિવાન; ત્યારે દશરથને તવ ધીરજ આવી, ઓળખિયા ભગવાન ૪૮ પછે ગુરૂ તેડી સભામાં આવ્યા, પોતે દશરથ રાય; વિશ્વમીત્ર વશીષ્ઠ બે મળીયા, આનંદ અંગ ન માય. ૪૯ ત્યારે ભુપતી કહે ગાધીસુત પ્રત્યે, સાંભળો દિન દયાળ; રામ લક્ષ્મણ તમને આપું છું, સાચવજો બે બાળ. ૫૦ વલણ—બે બાળક મારા પ્રાણવલ્લભ, આપુ તમને આજ રે; તેવાં વચન રાયનાં સાંભળી, હરખ્યા કૌશિક ઋષિરાજ રે. ૫૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં

બાળકાંડે વિશ્વામીત્રેણ દશરથપ્રતિ રામલક્ષમણ યાર્ચાનં નામ એકવિંશતિતમોધ્યાયઃ ૨૧

અધ્યાય ૨૨

રાગસામેરી સુણી વચન દશરથ રાયનાં, તવ ગાધીસુત હરખ્યા ઘણું: બે પુત્રને તેડાવ્યા રાયે, તે કારજ કરવા મુની તણું. ૧ તવ રામ લક્ષ્મણ સજ થયા, ધર્યાં ધનુષ્ય ભાથા બાણ; ચરણ વંદી માતના, ચાલીયા ચતુરસુજાણ. ૨ કીરીટ મુગટ મણી ખચીત કુંડળ, કડાં અંગદ મુદ્રિકા; કટીમેખળા ઊર માળ મુક્તા, તીલક કેસર ચંદ્રિકા. ૩ ઘનશ્યામ તન પટ પીત અંબર, જરકશી જામા ધર્યા; કટીબંધ ઊતરી વસ્ત્રઝળકે, વીરરસ વેશે ભર્યા. ૪ વિશ્વ મોહન જગત રક્ષણ, ભકત કારણ અવતર્યા; પદ પાદુકા મણી ખચીત પહેરી, સભા માંહે સંચર્યા. ૫ રામને જોઈ સઊ સભા ઉઠી, હરખ અંગ ન માય; સાષ્ટાંગ વીશ્વામીત્ર ચરણે, નમ્યા શ્રીરઘુરાય. ૬ ઊઠાડયા કૌશીકે કર ગ્રહી, આશીષ મુખ અવીચળ વદે; પ્રેમે ગદગદ થયા મુનિ, શ્રીરામને ચાંપ્યા રૂદે. ૭ જેમ પરમતત્વનીથાય પ્રાપ્તિ, જ્ઞાનીને નિરધાર; કૌશકમુનિ રામને મળી એમ, પામ્યા સુખ અપાર. ૮ નિજ આસન બેઠા રામ લક્ષ્મણ, નમી ગુરૂને પાય; સઊ સભાજન જુવે રામને, નવ નેત્ર તૃપ્તિ થાય. ૯ આગમન કારણ કહ્યું મુનિશે, દુઃખ જે પોતા તણું; શ્રી રામ કહે કરૂં યજ્ઞ રક્ષા, દુષ્ટ સઉ પ્હેલાં હણું. ૧૦ પણસુણોમુનિવર એક સંદેહ, ઉપન્યો નિરવાણ; તમો મને તેડી જાઓછો, ત્યાં

યુદ્ધ કરવા જાણુ. ૧૧ તે દૈત્ય મહા બળવંત છે, હું કરીશ યુદ્ધ અપાર; પણ દેહ ક્ષણભંગુર છે, માટે કહો આત્મ વિચાર. ૧૨ તે આત્મપ્રાપ્તી કહોમુજને, વાસના મોહ જાય; જેણે કરી જન મોક્ષ પામે, અન્ય ગતિ નવ થાય. ૧૩ આત્મ પ્રાપ્તિ વિના સાધન, ન શોભે વળી તેહ; જેમનાસિકા વિન રૂપ સુંદર, પ્રાણ વિન જેમ દેહ; ૧૪ દીપક વિના મંદિર જેમ, ભરથાર પાખે ભામની; ઈંદ્રિય નિગ્રહ વીન જોગ મિથ્યા, વધુ વિના જેમ જામની. ૧૫ એમ આત્મપ્રાપ્તિ વિનાસાધન, સકળ જાણોવ્યર્થ; તે લક્ષ શ્રી ગુરૂ કરાવે, સરે ગુરૂસેવાયે અર્થ. ૧૬ તે ગુરૂકૃપા વિના કદાપી, નવ ઉપજે નિર્વેદ; સેવા થકી ગુરૂ પ્રસન્ન થાયે, આપે જ્ઞાન અભેદ. ૧૭ જેણે ગુરૂ સેવા ન કરી, ચાલ્યો ઉલંઘી મર્યાદ; પડી ધુળ તેના જ્ઞાનમાં, જેવી સુરાપાનીનો વાદ. ૧૮ નવ ફળે વેદ પુરાણ અધ્યયન, બળો તેજ પ્રતાપ; ધવ રહિત જોબન સુંદરી, નવ રૂપ શોભે આપ. ૧૯ જેમ અદાતાનું ઊંચુ મંદિર, લોભીનો તત્વવિચાર; ભ્રષ્ટનુ કુળ ગોત્ર તેવું, અંતજનો આચાર. ૨૦ એમ ગુરૂકૃપાવિના જાણજ્યો, તેનીવ્યર્થ વિદ્યા સર્વ; માટે આત્મસાધનકહો મુને, ટળે અહંબુદ્ધિગર્વ ૨૧ રઘુવીરનાં વાચક સુણી, સઊ સભા હરખી મન; કૌશીકમુનિ આનંદ પામ્યા, કહેતા હવા ધન્ય ધન્ય. ૨૨ પછી હર્ષ પામી વશિષ્ઠ પ્રત્યે, બોલ્યા ગાધીકુમાર; હે બ્રહ્મનંદન બ્રહ્મને તમો, જ્ઞાન આપો સાર. ૨૩ ઇશવર અનંત બ્રહ્માંડના, ધર્યો લીલા વિગ્રહ દેહ; તે ગુરૂ પ્રત્યે જ્ઞાન ઈચ્છે, ધરમ પાળક એહ.

૨૪ એવું સાંભળી શ્રીરામ ઉઠયા, નમ્યા ગુરૂને ચર્ણ; સંપુટ કર ભરી ગુરૂ સનમુખ, બેઠા અશરણશર્ણ. ૨૫ વશિષ્ઠ બોલ્યા હશીને, હે જગત ગુરૂ જુગદીશ; છો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પુરણ, પરાત્પર પરમીશ. ૨૬ ઉપદેશ તમને શો કરૂં, છો સદા એક રસ રૂપ; વધારવા ગુરૂ મહાત્મયપુછો, ભક્ત ભાવન ભુપ. ૨૭ યાચકને દાતાર જાચે, સર સ્તવે સિંધુ જેમ; મુંગાને વાચસ્પતિ, વિચાર પુછે તેમ. ૨૮ દિનપતી દીપ પ્રકાશ ઈચ્છે, ચકોર પ્રત્યે ચંદ્ર, કલ્પતરૂ દુરબળની પાસે, માગે દાનસુખેંદ્ર ૨૯ એમ જગતગુરૂ જગનાથ મુજને, જ્ઞાન પુછો આજ; ગુરૂ મહાત્મ ધર્મ વધારવા, તે કારણ કહું મહારાજ. ૩૦ સનમુખ બેસાડયા રામને, ગુરૂ વશિષ્ઠે તેણીવાર; દિક્ષા આપી રામને, વિધીયે તે બ્રહ્મ કુમાર. ૩૧ ગુરૂસંપ્રદાય પ્રમાણ શાસ્ત્ર, મહા વાકયનો અનુસાર; અનુભવ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણવાયક, બોલીયા તેણીવાર. ૩૨ તે કથા વૃહદ વશિષ્ઠ માંહે, છે સકળ વિસ્તાર, સમુદ્ર જેવો ગ્રંથ છે જેના, શલોક છત્રીશ હજાર. ૩૩ તે માંહેથી કિંચિત કથા, મેળવી લીધો ભાવ; વાલ્મિકી રામાયણ વિષે, કહી ગયા છે મુનીરાય. ૩૪ એ ગ્રંથ સંમત્ મેળવ્યો. કોઈ સંદેહ પામે સોય; એ કથા તો ઊચીષ્ટ થઈ, એમ તર્ક કરશે કોય. ૩૫પણ શ્રોતાજન સાવધાન થઈને, સુણો કહું દ્રષ્ટાંત; જેમ વત્સનું ધાવેલું પય, મક્ષીકા મધશુચી માત. ૩૬ જેમ પુષ્પ ગંધીત ભમરનું, જળમેઘ મુખનું જેહ; પુગે દાસ યજ્ઞ તણો પુનીત, મોટા ગ્રહેછે તેહ. ૩૭ પ્રસાદ જે વિષ્ણુ ત-

ણો, ઊચ્ચિષ્ટ તે નવ જાણુાયે; એમ વ્યાસ વાલ્મીકનાં કર્યાં, તે પુરાણુ પુનીત પ્રમાણીયે. ૩૮ તે વૃહદ વાશીષ્ઠ ગ્રંથમાંથી, કાઢયો રામ વશીષ્ઠસંવાદ; ને કથા કિંચીત કહુ સુણુજ્યો, શ્રોતા તજીને પ્રમાદ. ૩૯ વલણ પ્રમાદ તજી શ્રોતા સુણો. જેપાવન રામચરીત્રરે; વશીષ્ઠ વળતા બોલીયા, સુણો રાઘવ પુન્ય પવીત્રરે. ૪૦ ઈતીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેશ્રીરામસ્યગુરૂદીક્ષાધારણુનામદ્વાવીંશતીતમોધ્યાય

અધ્યાય ૨૩

રાગ કાફી બ્રહ્મપુત્ર કહે સુણો રામ, એકદ્રષ્ટી આત્મારામ; સર્વ વ્યાપક પુરણ બ્રહ્મ, હૃદય ઈંદ્રીના જાણે મર્મ. ૧ સર્વ સાક્ષી સર્વા વાસ, તેમાં વિશ્વ તેમીથ્યા ભાસ; તમો એક નીરંજન આદી, શુદ્ધ કારણ રહીત અનાદી. ૨ જકત ભાસેચીત્ર વીચીત્ર, એ તમારી માયાનું ચીત્ર; માયાનો ખેલ મીથ્યા ભુત જેવું મૃગજળ ભાસે અદભુત. ૩ તમો અલીપ્ત સર્વા વાષ, જેમ સર્વત્ર એક આકાશ; જળ ભરીયા કુંભ અનેક, સહુમાં સવીતા ભાસે એક. ૪ જેમ કાષ્ટમાં અગ્નિ વાસ, તેમ સર્વત્ર રામ નીવાસ; દરપણમાં દેખાયે રૂપ, તેમ મિથ્યા વિશ્વસ્વરૂપ. ૫ સત્ય આત્મા માટે એહ, વિશ્વ સત્ય દેખાયે તેહ; જય મ વીજમાં તરૂવર થાય, પટ તંતુ કેરે ન્યાય. ૬ જળને લેરી છે જયમ, વિશ્વ તુજમાં રહ્યું છે તેમ તું વીના અન્ય વસ્તુ નથી, સત્ય રાઘવ કહું સરવથી. ૭ જે અનેક બ્રહ્માંડના જીવ, વિષયાશકત ભુલ્યા શિવ; તારી ભકિત વીના ભગવાન, નથીથાતું

સ્વરૂપનું જ્ઞાન. ૮ એ અવીદ્યા માયાનો પ્રતાપ, અહં દેહ મા
ની રહ્યો આપ; જયમ મૃગજળપુર દેખાય, ગાંધર્વ નગરની
શોભાય. ૯ જયમ સ્વપ્ને રાજયાસન, જેવો વંધ્યા પુત્રરતન;
ચિત્રના અગ્નિની જવાળ, જયમ શુકિતમાં રજત રસાળ. ૧૦
તેમ વિશ્વ માયાનું કૃત્ય, વાચારંભ જાણો અસત્ય;તેવી રામ
તમારી માયા, તેણે જકતના જીવ વેંઢાયા. ૧૧ અઘટને ઘ-
ટાવે જેહ, માયાનું વિદ્દારણ એહ; સુણો રામ કહું એ વાત,
માયાની પ્રભુતા સાક્ષાત. ૧૨ એક ગઉતમઋષી કહે રાય,તેણે
નીરમીયું શાસ્ત્રજ ન્યાય; શિષ્ય ગઉતમનો અભિરામ, તેનું
ગાધીઋષી એવું નામ. ૧૩ ચાર વેદ છ શાસ્ત્રનો જાણ, મહા
જ્ઞાની તપસ્વી પ્રમાણ; તેણે અનુષ્ટાન કરીયું સાર, વિષ્નુ પ્ર-
ગટ થયા તેણીવાર. ૧૪ વિષ્નુ કહે માગો મુનીરાજ,જે માગો
તે આપું આજ;મુનીવાર કહે માગું મુરારી,મુને માયા દેખાડો
તમારી. ૧૫ નારાયણ હસી બોલ્યા વાણ, પરમ દારૂણ માયા
જાણ; તમને બંધન કરશે તેહ, છે મિથ્યા પણ દુરઘટ એહ. ૧૬
જયમ રજજુનો સર્પજ ભાસે, શુક્તિમાં રજત પ્રકાશે; જયમ
કાષ્ટ ખીલાનો ચોર, સ્વપને સુખદુઃખનું જોર. ૧૭આદિઅંત
માંહે નથી એહ, મધ્યમાંહે સ્ફુરી છે તેહ, છે મિથ્યા પણ
મહા દુઃખ દેશે, જ્ઞાન ધ્યાન હરિને લેશે. ૧૮મારંકડ સરખાને
ભમાવ્યા, બ્રહ્માદિક જાળમાં આવ્યા; ભ્રષ્ટ બુદ્ધિકરશેતમારી,
એવી નિર્દય માયા મારી. ૧૯ એમાં શું જોવું છે મુન્ય, ત્યારે
ગાધી બોલ્યા વચન; માયાથી દુઃખ પામું જયારે, તમો સં-

બાળ લેજો ત્યારે. ૨૦ અસ્તુ કહીને નારાયણ ગયા, પછે દીન થોડા વહી ગયા; જાન્હવી તીરે વનમાં સાર, કરી આશ્રમ રહે નરનાર. ૨૧ એક સમે મુનિ મધ્યાન, ગયા કરવા ગંગામાં સ્નાન; જળ માંહે પેઠા જેટલે, જીવ અકળાયો તેટલે. ૨૨ થયું મરણ તે વેળા અકાળ, જમ દુતે આલ્યો તતકાળ; લેઈ ચાલ્યા જમપુર માંહે, નર્ક કુંડમાં નાંખ્યો ત્યાંહે. ૨૩ નર્ક ભોગવીયું કઈ કાળ, પછી અવતર્યો ચંડાળ; નામ કંટક હીંસાકર્મ પા-મ્યો જોબન સ્ત્રી પર્મ. ૨૪ માંડયો ગ્રહસ્થાશ્રમ તેણીવાર, થયાં પુત્ર પુત્રી પરિવાર; તેનું પોષણ કરવા માટે, લુંટે લોકને પાડી વાટ. ૨૫ ગૌ બ્રાહ્મણ આદે જીવ, ઘણી હિંસા કરી છે અતીવ; તેમ કરતાં વન મોઝાર, દવ લાગ્યો એકજ વાર. ૨૬ નથી કં-ટક તે નીજ ઘેર, દઈવિ ઇચ્છાયે થઈ તેણી પેર; માત પિતા પુત્ર ને નાર, સરવે બળિયાં દવ મોઝાર. ૨૭ કંટકે આવી જોયું ત્યાંહે, મહા દુઃખ પામ્યો મનમાંહે; મુને નહિ મળે આવો સંસાર. તેવું કહીને રોયો છે અપાર. ૨૮ પછી દુર દેશાંતર ગયો, કૈરલ દેશમાં આવિયો; તે નગરનો નરપતિ જેહ, પામ્યો મર્ણ તેને દીન તેહ. ૨૯ તે રાયને નહોતી પ્રજાય, પ્રધાને ત્યાં વિચાર્યો ન્યાય; હસ્તણી શણગારી ત્યાંય, પુષ્પ માળા આપી શુંઠ માંહ્ય. ૩૦ જેને કંઠે આરોપે માળ, થાય નગ્ર તણા તે ભુપાળ; તેટલે ત્યાં આવ્યો ચંડાળ, તેને કંઠે આરોપી માળ. ૩૧ લેઈ ગયા તે રાજદ્વાર, કર્યો રાજતણો અધીકાર; કર્યું ભુ-પતિનું ક્રિયા કર્મ, રાજ સંપત્તિ પામ્યો પર્મ. ૩૨ ખટ વરસ

ભોગવ્યું રાજ, મહા અધરમી કરે કુડાં કાજ; એક સમે તે કંટક રાય, સૈન્ય સહિત ગયો મૃગયાય. ૩૩ પોતાની જન્મ ભુમીના જન, તીરથ કરતા આવ્યા તે વન; તેણે ઓળખીયો વનમાંથી, અલ્યા કંટક તું હ્યાં કયાંથી. ૩૪ સુણીમન પામ્યો લજજાય; સૈન્ય પ્રધાન વિસ્મેથાય; પ્રધાને પછી તેડી એકાંત પુછયું તેને ભાગી ભરાંત. ૩૫ અમારા ગામનોએ ચંડાળ, અહીં થઇ બેઠોછે ભુપાળ; મંત્રીએ સુણી ડંડજ દીધો, કંટકને લુંટી લીધો. ૩૬ ત્યાથી મારી કાઢયો ચંડાળ, નગ્ર માહે આવ્યા તત્કાળ; થયાં ભષ્ટ સહુ નરનાર, સર્વે કરતાહાહાકાર ૩૭ પુરની મળી સર્વ પ્રજાય, કાઢયો ધર્મશાસ્ત્રનો ન્યાય; પ્રજાયે કર્યો અગ્નિ પ્રવેશ, નગ્રમાં ન રહ્યું કાંઈ શેષ. ૩૮ આવ્યો કંટક નગ્ર મોઝાર. પ્રજાદીઠી ભસ્માકાર; મારે સારૂબળ્યાં એઆપ, મારે શીર બેઠું તે પાપ. ૩૯ કરી કાષ્ટ ચીતા તેણીવાર, બળવા બેઠો તેહ મોઝાર. ૪૦ એટલે થયું કૈતક માન, માયા ઈશ્વરની બળવાન; ઋષીપત્ની પુરવની જેહ, આવી બારણે ઊભી તેહ. ૪૧ તેણે હાક મારી ગુરૂ બોલાવ્યા સ્વામી ત્યારના શે ના આવ્યા; હું રસોઇ કરી જોઉં વાટ, વાર લાગી થયો ઊચાટ. ૪૨ ઘણા વારના આવ્યા આંહે શું નાહોછો ગંગા માંહે; એવું સાંભળી ચમકયા મન દીઠો આશ્રમ સ્ત્રીજન. ૪૩ પુર્વ સ્મરૂતી આવી મન માંહ્ય, ચીતા નગ્ર ન દીઠું તાહ્ય; દીઠો આશ્રમ પોતા તણો, ભયભીત થયો અતી ઘણો. ૪૪ અરે હું બ્રાહ્મણ અવતાર, શિષ્ય ગૈતમનો નીરધાર; હું થયો ભષ્ટ હીં

સાવંત, એવું કહી કરતો કલ્પાંત. ૪૫ વિષ્ણુ સ્મરણ કર્યું છે ત્યારે, હરી પ્રગટ થયા તેણીવારે; ગાધીને મુખે ફેરવ્યો હાથ, થયું પુરવ જ્ઞાન સનાથ. ૪૬ શ્રીહરીની ઘણી સ્તુતિ કરી, કર જોડી વાણી ઉચરી; જાણ્યો માયા તણો પરતાપ, પછી શુદ્ધ થયો નીજ આપ. ૪૭ હે નાથ એ માયા તમારી, મહા બળવંતી ને વિકારી; તે દુસ્તર નીરદ્ધે અપાર; કૃપા રાખજો દેવ મોરાર. ૪૮ હું છું શરણ તમારે સ્વામી, માયા વારજો અંતરયામી; એવું કહી મુની લાગ્યા પાય, ત્યારે હસિયા વૈકુંઠ રાય. ૪૯રૂષીને આપ્યું અભય દાન, હરી પામ્યા અંતરધ્યાન; કહે વશીષ્ઠ સુણો રઘુરાય, એવી માયા તમારી કહેવાય. ૫૦ અતી દુરજય નવ જીતાય, તમ શરણ રહે સુખ થાય; છે મીથ્યા પણ મહા બળવાન, મહા પુરૂષનાં મુકાવે માન. ૧૫

વલણ માન મુકાવે મહા પુરૂષનાં, હરીમાયા બળવાનરે; તે માટે સહુ અભીમાન મુકી, ભજવા શ્રી ભગવાનરે. ૫૨ ઈતીશ્રીરામચરીત્રેઅંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેશ્રીરામવશિષ્ઠેસંવદેમાયાચરીત્રકથનંનામત્રયોવીંશતીતમોધ્યાય

અધ્યાય ૨૪

રાગ ધનાશ્રી—વશીષ્ઠ કહે સુણો રઘુરાયજી, એ ચિદશકિત તમારી કહેવાયજી; આદી અંતે નથી આકારજી, મધ્યે માયા પામી વિકારજી. (ઢાળ.) વિકાર પામી મુળ માયા જ્યારે, ઈક્ષણા પુરૂષે કરી; મહતત્વ તેથી ઊદ્દ પામ્યું, અહં ત્રીગુણે વિસ્તરી. ૨ અહં તત્વ ત્રીગુણ વિકારથી, જે તત્વ ચોવીશ

નિરમિયાં; નભ સમીર તેજ સલીલ ભુ, પંચભુત એ તમનાં થયાં. ૩ રજોગુણથી દશે ઇંદ્રી, પંચજ્ઞાન પંચ કર્મ કહી; તે મન આધીન સકળ વરતે, નીજ વિષય ભુકતે રહી. ૪ સત્વનું આશે ચતુર મન, બુદ્ધિ ચિત અહંકાર; શબ્દ સ્પર્શ રસરૂપ ગંધ, એ તત્વ ચોવીસ સાર. ૫ સ્વરાટસરવે થયું તેનું, સ્થુળ સુક્ષ્મ જેહ; માંહે પુરૂષ સત્તા પ્રવેશી, ત્યારે થયું ચૈતન્ય એહ. ૬ બ્રહ્માંડ સરવે ભરાયું, ચર અચર જીવની કાય; પણ એક આ ૯મા રમે સઘળે, તે ન આવે ન જાય. ૭ વિરાટરૂપે એક આતમા, નથી બીજું અન્ય; તે રૂપ સંક્ષેપે કહુ, રઘુવીર ધરજયો મન. ૮ ચરણ તળ પાતાળ છે, પ્રપદ રસાતળ જાણીયે; મહાતળ બે ગુલ્ફ પદ કેરા, વિરાટ વખાણીયે. ૯ જાનુ જંઘા તે તળાતળ વિતળ ભૃકટી દેશ; નૈઋત લોકે ગુદ સ્થાનક, શિશુ પ્રજાપતિ એશ. ૧૦ આકાશ મંડળ પોળ પેટજ, ઉદર સાગર સાત; જઠરાગ્નિ તે વડવાનળ, રૂદે ભુરલોક વિખ્યાત. ૧૧ મહર લોક તે કંઠનાળે, જન લોક મુખ કહેવાય; યમલોક રહેછે દંત દાઢયો, તરૂણ તે રસનાય. ૧૨ અશ્વનીકુમાર તે ઘ્રાણ ઇંદ્રી, ભુવરલોક ભ્રકુટી વિષે, લેલાટે તપલોક મુસ્તક, સત્યલોક રહો સુખે. ૧૩ નેત્ર દિનકર હસ્ત વાસવ, રોમાવળી વનરાય; ત્વચા વાયુપૃષ્ઠ અધરમ, પર્જન્ય રેત કહેવાય. ૧૪ ક્ષુધા તે દુરભીક્ષ જાણો, ક્રોધ સૃષ્ટિ સંહાર; મોહ પાલણ પ્રજાનુતે, મત્યુ ભયનિરધાર ૧૫ મન ચંદ્રમા બુદ્ધિ વિરંચી, નારાયણ ચિત રૂપ; અહંકાર તે મહા રૂદ્ર રૂપે, મુખ તે અગ્નિ અનુપ. ૧૬ લોભ લજ્યા અ-

ધર બે ગિરિ, અસ્થિ સરિતા નાડ; એ વિરાટ સમાવરણ સુધી એક છે ગત આડ. ૧૭ એક એકથી દશ ગણું આવર્ણ, છેઅ-પાર અનુપ; એક પુરૂષ વ્યાપક રહ્યો સઘળે, અકળ અલખ સ્વરૂપ. ૧૮ જેમ બાજીગર વિસ્તારે લીલા, સમેટે નિરધાર; એમ પુરૂષ સૃષ્ટિ સમેટે, ત્યારે કહેવાય સંહાર. ૧૯ જેમ ઉરણ નાભી જાળ કાઢી, રમે તેની માંહે; પાછી સમેટે મુખે એમ લય, સૃષ્ટિ પુરૂષ માંહે. ૨૦જેમ ઉત્પત્તિતેમ લય,પામેસઘળું તેહ; પ્રલય પંચ કહું જથા, એ સુણો રાઘવ તેહ. ૨૧ પિંડને બે પ્રલય નિત્ય, નિમિત્ત નિંદ્રા માર્ણ; ત્રીજો પ્રલય ત્રીલોકનો, કરે વિધી નિંદ્રા ચર્ણ. ૨૨ ચારે યુગ જાય સહસ્ર વેળા,સૃષ્ટિનો લય થાય; પ્રલય નામજ તે તણું, તમો સુણો શ્રી રઘુરાય. ૨૩ આઠ લક્ષ યોજન ચઢે પાણી, લોક બૂડી જાય; બ્રહ્મા નિંદ્રા કરે ત્યારે, પ્રલય તે કહેવાય.૨૪ હવે મહાપ્રલય તે કહું વરસે, સત વરસ ઘનમાળ;સતવરસ સુરજ તપે,દ્વાદશાશેષમુખનીજવાળ ૨૫ બ્રહ્માંડબળીને ભસ્મ થાયે, ત્યારે અગ્નિશોષે નીર;લયથાય અગ્નિ વાયુમાં, આકાશમાંહે સમીર. ૨૬ નભ તમોગુણમાંજઈ ભળે,રજમાંહે તેમ લય થાય; રજસમાયે સાત્વિકમાં,અહંત-ત્વ સત્વ સમાય. ૨૭ અહંતત્વ તે મહત્વમાં થઈ, સમાયે ગુણ હીન; મહત્વ માયા મળે, પ્રકૃતી પુરૂષમાં લીન. ૨૮ તે પુરૂષ અચળ અખંડ નીરમળ, સદા એક રસ રૂપ; એ પુરૂ-ષોત્તમ આનંદઘન,સુખ જ્ઞાનરૂપ અનુપ. ૨૯તમોછો રઘુના-થજી, સર્વના આત્મા ઈશ; ભકિત થકી સાક્ષાત જાણે, જીવ

શ્રી જગદીશ. ૩૦ ભકિત વિના નવ લેશ થાયે, સ્વરૂપકેરૂં જ્ઞાન; ભકિતયે અંતર શુદ્ધ થાયે, ભાસે શ્રી ભગવાન. ૩૧ હવે પરલય અત્યંતીક કહું, રઘુવીર સુણજો તેહ; વળી જ્ઞાન પરલય એને કહે, માનુભાવ પંડિત જેહ. ૩૨ જે જ્ઞાની જાણે એક બ્રહ્મ, અખંડ રૂપ અભેદ, આભાસ વિશ્વ પરપંચથી, પામ્યો જથા નિવેદ. ૩૩ જેણે પરાણ આશય અક્ષ હોમી, જ્ઞાન અગ્નિ માંહે; જગત દ્રષ્ટિ ટળી તેની, દ્વૈત ન જુવે કાંહે. ૩૪ અદ્વૈત પદ ભાસ્યું તદા, એક પુરૂષ અખિલ પરકાશ; બ્રહ્માંડમા ભરપુર આત્મા, રહ્યો યથા અવકાશ. ૩૫ જ્ઞાને કરીને વિશ્વ ટાળ્યું, જીવન્મુકતે જેહ; એ પરલય કહીયે પંચમો, રઘુવીર જાણો તેહ. ૩૬ અધ્યાસનો અપવાદ કરતાં, ઉગરે જે રૂપ; તે તમે સત્ય સ્વરૂપ છો, બ્રહ્માંડ કેરા ભુપ. ૩૭ શ્રી રામને ગુરૂએ કહ્યું તે, જ્ઞાન સિંધુ અપાર; મેં મંદ બુદ્ધિયે કરી, કીંચિત કર્યો વિસ્તાર. ૩૮ અધ્યાત્મજ્ઞાન ગુરૂ થકી, સાંભળ્યું શ્રી રઘુવીર; ત્યારે અંતર લક્ષમાં ગઈ વૃતિ, થયા પોતે સ્થીર. ૩૯ સમાધીસ્થ થઈ ઠર્યા, નિજરૂપમાં નીરવાણ; સમાધી થઇ રામને તે, એક આસન જાણ. ૪૦ અષ્ટાદશ દીન વહી ગયા, નવ જુવે બોલે રામ; સમાધીમાં ભુલી ગયા, અવતાર કારણ કામ. ૪૧ ત્યારે રાય દશરથ થયા દુખીયા, સોચે કૌશિક મુન્ય; સઉ સભા ચિંતાતુર થઈ, બોલ્યા વીશ્વામીત્ર વચન. ૪૨ હે વશિષ્ઠ રામને બોલાવો, તો સરવને થાય સુખ; રાય દશરથ કરે ચિંતા, પામે છે ઘણું દુઃખ. ૪૩ વશીષ્ઠ વળતા રામ પાસે, આવી બોલ્યા

વચન; રઘુવર રાજાધીરાજ હાવે, ઊઘાડો લોચન. ૪૪ તમો જ્ઞાન સમાધી રૂપછો, વિક્ષેપ આવર્ણ રહિત; ભગવંત નીજ ગુણવંત છો, સચ્ચિદાનંદ સહીત. ૪૫ હવે યજ્ઞ રક્ષાણુ કરો જઈને, અસુર વધનું કાજ; દેવ બંધી પડયાછે તે, છોડાવો મા-હારાજ. ૪૬ એમ ઘણાં વચન ગુરૂએ કહ્યાં ત્યારે, ઉઠયા થઇ સાવધાન; લોચન ઉઘાડી મધુર હાસે, હસીયા શ્રી ભગવાન. ૪૭ પ્રદક્ષિણા કરીને નમ્યા બે, મુનીને તેણીવાર; રાજા દશર-થ હર્ષજ પામ્યા, થયો જયજયકાર. ૪૮ વલણ—જયજય કાર થયો તદા, પછે સ્નાન દાન બહુ આચર્યા; રાજા મુનીવર બંધુ સાથે, શ્રી રામે ભોજન કર્યાં. ૪૯ ઈતિ શ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડે શ્રીરામવશિષ્ઠસં-વાદેઉત્પત્તિપ્રલયોર્કથનંનામચતુરવિંશોધ્યાયઃ ૨૪

અધ્યાય ૨૫

રાગ સામેરી—શ્રી રામ લક્ષ્મણ સત્વર થયા, ધર્યાં વસ્ત્ર આભૂષણ સાર; ભાથા ધનુષ લેઇ આજ્ઞા માગી, રાયની તેણી વાર. ૧ ગુરૂને ચરણે નમી ચાલ્યા, વિશ્વામિત્રની સાથ; રામ વિયોગને દુખે કરી થયા, વ્યાકુળ અવધી નાથ. ૨ વળાવી આવી ગંગા સુધી, સુમંત વશિષ્ઠને રાય; પછે રામ લક્ષ્મણ વીર,વિશ્વામિત્ર સાથે જાય. ૩ રથ માંહે બેશી પરવર્યા, મુનિ સહિત બન્યો વીર; વાયુ વેગે રથ ચલાવ્યો, આવ્યા ગંગાતીર. ૪ શ્રી ગંગાજીમાં સ્નાન કર્યાં, મધ્યાન સંધ્યા કર્મ; પછે ના-વથી તે ઉતર્યા, રથ માંહે બેઠા પર્મ. ૫ રઘુવીર પુછે મુનીને,

તે ગંગાની ઉતપત્ય; કયાં થકી આવી કોણ લાવ્યું, કહો મુ-
જને સત્ય. ૬ શ્રી રામનાં વાકય સુણી, બોલ્યા વિશ્વામિત્ર વ-
ચન; ઉત્પત્તિ કહું ગંગા તણી, રઘુવીર ધરજ્યો મન. ૭ એક
સમે શ્રી મહાદેવજીયે, કર્યો પૂર્વે જાગ; ત્યારે મળ્યા સરવે દે-
વતા, વિષ્ણુ વિધી મહા ભાગ. ૮ કઈલાશમાં સહુ આવીયા,
મોટા મળ્યા મુનિજન; દીક્ષા લેઇ મહાદેવ બેઠા, થવા માંડયો
જગન. ૯ ત્યાં દેવ મુનિવર સિદ્ધ ચારણ, લોકપતિ સહુ જેહ;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ આદી સુર, યજ્ઞમાં બેઠા તેહ. ૧૦ પૂરણાહૂતી પુજા
સમે, આવીયાં ઊમયા ત્યાં હે; શણગાર અદભૂત ચીર ચોળી,
ધર્યાં અંગજ માં હે. ૧૧ ત્યારે વાયુ વાયો તે સમે, ઊમયાકરે
પુજન; સતિ અંગથી અંબર ખસ્યું, ને થયું ઉઘાડું તન. ૧૨
તે અંગ જોઈ ઉમયા તણું, વિધી થયા વિવ્હળ મન; કામા-
તુર પરમેષ્ટિ પોતે, ભાન ભુલ્યા તન. ૧૩ કુદ્રષ્ટિયે જોયું વિ-
ધાતા, દીઠું સરવે એહ; ત્યારે દેવ મુનીવર વિષ્ણુ શીવ, સહુ
કહેવા લાગ્યા તેહ. ૧૪ અરે બ્રહ્મા તમો અહિંથી, ઉઠી બેસો
દૂર; તમે કુદ્રષ્ટિ કરી સતી ઉપર, થયા પાપી પુર. ૧૫ પ્રજા-
પતિ પસ્તાયછે, ઘણી લાજ આણી મન; દેવ મુનિવર વિષ્ણુ
સાથે, બોલ્યા દીન વચન. ૧૬ હવે શીક્ષા દ્યો મુને સર્વ મળી,
અનુગ્રહ કરો સ્વામીન; સરવે મળી પછે વિચાર્યું, બોલીયા
ન્યાય વચન. ૧૭ અરે વિધી સરવે તીરથનું, સહુ તત્વ કેરૂં
સાર; તે મેળવી કરો સ્નાન ત્યારે, થશો શુદ્ધ અપાર. ૧૮ પછે
બ્રહ્માએ મેળવ્યું સરવે, તીરથ કેરૂં સાર; સહુ તત્વ કેરૂં તત્વ

લેઈ, નીચોવી કાઢયું વાર; ૧૯ પવિત્ર વસ્તુ જેટલી, ઔષધી પાવન જેહ; એમ સાર સરવે તણું લેઈને, ભર્યું કમંડળ તેહ. ૨૦ પછે સ્નાન કીધું પ્રજાપતિ, પાવન થયા તેણીવાર; સહુ દોષ દુર થયો તદા, વરતીયો જયજયકાર. ૨૧ પછે સ્નાન કરતાં જળ વધ્યું તે, કમંડળ મોઆર; વિધીલેઇ ગયા સત્યલોકે રાખીયું શુભ ઠાર. ૨૨ કેટલા દીવસગયા, પછી,હરિ થયા વામન રૂપ; બળીરાયને ઘેર આવીયા, ભુ દાન આપ્યું ભુપ. ૨૩ ત્યારે ત્રિવિક્રમ થયા વિશ્વરૂપે, પૃથ્વી ભરવા કાજ; વિરાટ રૂપે વિસ્તર્યા, બળી છળ્યો શ્રી માહારાજ. ૨૪ વામપદ પાતાળ દક્ષણ, સત્યલોકજ જ્યાંહે; તે ચરણ જોઈ વિષ્ણુ તણો, વિધિ હરખીયા મન માંહે. ૨૫ પેલા કમંડળમાં જળ હતું જે,સાર કેરૂં સાર; તે જળે વિષ્ણુ ચરણ વિધિયે, પખાળ્યો તેણીવાર. ૨૬ તે જળ ઘણું વિસ્તાર પામ્યું કહેતાં ન આવે પાર; પ્રજાપતિયે કરી પુજા, થયો જયજયકાર. ૨૭ તે ચરણ જળ અતિ થયું પાતન, પડયું ગંગા નામ; વિષ્ણુ પદના સ્પર્શથી, વાધ્યું અધીક અભીરામ. ૨૮ જેમ મુમુક્ષુ મળે સુકત ગુરૂને,થાયપુરાણ કામ; એમ વિષ્ણુપદ નખ સ્પર્શી જળ, થઈ પાવન ગંગા નામ. ૨૯ વિષ્ણુ ચરણ જયાં એમ થયાં રહ્યાં સત્ય લોકજ માંહે; ઘણી સ્તુતી બ્રહ્માએ કરી, ફળ અમીત મહીમા જયાંહે. ૩૦ એમ પ્રગટ ગંગાજી થયાં, રહ્યાં બ્રહ્મ લોકમોઆર હાવે પૃથ્વી ઉપર આવિયાં જેમ, તેનો કરૂં વિસ્તાર. ૩૧ વલણ—વિસ્તાર કરૂં જેમ આવ્યાં ગંગા, પૃથ્વીતળ મોઝા-

૨રે; વિશ્વામીત્ર કહે રામને, સુણો દશરથ રાજકુમારરે. ૩૨ ઈ-
તીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેશ્રી-
રામવિશ્વામિત્રસંવાદગંગોત્પત્તિર્નામપંચવીંશોધ્યાયઃ ૨૫

અધ્યાય ૨૬

રાગ મારૂ—બોલ્યા કૌશીક સુણો રઘુરાય, કહું પાવન પુ-
ન્ય કથાય; પુર્વે તમારા કુળ માંહે, થયા સગર ભુપતી ત્યાં હે.
૧ તેને રાણીયો બે શુભ મન, રૂષી વચન થકી થયા તન; બે
રાણીને સાઠ હજાર, એકને થયો એક કુમાર. ૨ નામ અશમં-
જશ અભીરામ, સાઠ સહસ્ત્રનાં કહે કોણ નામ; રાય સગર
સુધરમી અપાર, અશ્વમેધ આરંભ્યા સાર. ૩ નવાણું થયા
પુરણ જયારે,શતમો અશ્વ મુકયો ત્યારે;ઈંદ્રને થઈ ચિંતા મન,
મારૂં લેશે ઈંદ્રાસન. ૪ આવ્યો ઈંદ્ર અદ્રશ્ય તે ઠાર, તેણે હરણ
કર્યો તોખાર; પુરવ સાગર કપીલાશ્રમ; તપ આચરે પુરાણ
બ્રહ્મ. ૫ તપ ભંગ કરે જન જેહ, ભસ્મ થાય બળીને તેહ;
તે ઠેકાણે બાંધી તોખાર, ગયો સુરપતી સ્વર્ગ મોઝાર.
ઝાર. ૬ પુત્ર સાગરના સાઠ હજાર, ખોળે અશ્વને ઠારો ઠાર;
સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ, ગિરી સરિતા સર વન જાળ. ૭ મહા
જોદ્ધા વીર અભંગ, વજ્ર સરીખાં જેનાં અંગ; ખાણી પૃથ્વી
અપાર અઘાત, તેના સિંધુ થયાછે સાત. ૮ એમ ખોળીને
થાકયા એહ, નવ જડયો યજ્ઞ વાજી તેહ; એવે મળિયા નારદ
મુન્ય, તેની સાથે બોલ્યા વચન. ૯ પુર્વે સિંધુની તીરે સાર,
કપિલાશ્રમ બાંધ્યો તો ખાર; એવું કહીગયામુનિસ્વર્ગમાંહે,

સગરાત્મજ આવ્યા તાંહે. ૧૦ દીઠો અશ્વને તેણુ સ્થાન, મુનિ બેઠા ધરેછે ધ્યાન; દીઠો અશ્વ બાંધેલો જયારે, બોલ્યા ક્રોધ કરીને ત્યારે. ૧૧ અલ્યા દંભિક ચોર અજ્ઞાન, બાંધી અશ્વ ધરેછે ધ્યાન; કહ્યાં અતિઘણું કઠણુ વચન, ધ્યાન ભંગ થયું મુનીજન. ૧૨ નેત્ર ઉઘાડીયાં તત્કાળ, જાણે પ્રલે અગ્નીની ઝાળ; બળ્યા જવાળે કરીને કુમાર, થયા ભસ્મ તે સાઠ હજાર. ૧૩ જુવે સગર ભુપતિ વાટ, ન આવ્યા સુત થાય ઉચાટ; અશમંજશ કેરો તન નામ અંશુમાન રતન. ૧૪ પિતામહની આજ્ઞા માગી, ચાલ્યો ખોળવાને અનુરાગી; કાકાની રસ્તો પરીશોધ, સિંધુ તીરે આવ્યા અવિરોધ. ૧૫ બેઠા દીઠા કપિલ મુનીજન, કરી સ્તુતી નીરમળ મન; થઈ પ્રસન્ન બોલ્યા ભગવાન, માગ્ય માગ્ય આપું વરદાન. ૧૬ બોલ્યો અંશુમાન સલગ્ન, અશ્વ આપો પુરણ થાય યજ્ઞ; મુજ કાકા પામ્યા અવગત્ય, તે તણી બતાવો સદ્ગત્ય. ૧૭ બોલ્યા કપિલ મુનિ ત્યાં વચન, તારો અશ્વ લેઈ જા તન; મુજ ધ્યાન ભંગ કર્યું જેહ, બળી ભસ્મ થયાછે તેહ. ૧૮ સત્ય લોકથી આવે ગંગ, કરે સ્પર્ષ ભસ્મ જળ સંગ; ત્યારે પામે એ ઉદ્ધાર, માટે ગંગા લાવો નિરધાર. ૧૯ સુણી વાણી કપીલની શુદ્ધ, અંશુમાને વિચારી બુધ; સગરાત્મજ બળિયા તેહ, તેની ભસ્મ પડીતી જેહ. ૨૦ એક કુપમાં નાંખી ત્યાંહે. હય લેઈ આવ્યો પુરમાંહે; કહી ભુપતિને સહુ વાત, સુણી રાયે કર્યા આંસુપાત ૨૧ અંશમાનને આપી રાજ, નૃપ વનમાં ગયા તપ કાજ; અ-

શમંજન રાયનો તન, તેતો પહેલો ગયોછે વન. ૨૨ અંશુમાન કરેછે રાજ, કુળ ધર્મ નીતિનું કાજ, તેને એક થયો સંતાન, નામ દીલીપ મહા બળવાન ૨૩ આપ્યું દીલીપને રાજ્યાસન, અંશુમાન ગયોછે વન; બેઠો ધ્યાન ધરી મહારાજ, ગંગાનું તપ કરવાકાજ. ૨૪ ઘણા દીવસ કર્યું તપાચર્ણ, નાવ્યાં ગંગા તે પામ્યો મર્ણ; વૃદ્ધિ પામ્યો દીલીપ રાજન, થયો તેને ભગીરથ તન. ૨૫ ભગીરથને સોંપ્યું રાજ, ગયોદીલીપ ગંગા તપ કાજ; નાવ્યાં ગંગા થયા બહુ દીન, પછે મૃત્યુ પામ્યો રાજન. ૨૬ તે ભગીરથે જાણી વાત, નથી આવતાં ગંગા માત; માટે નીશ્ચે હું લાવું આ ઠામ, તો ભગીરથ મારૂં નામ. ૨૭ ઊઠીને ચાલ્યો તેણીવાર, તપ કરવા વન મોઝાર; જે મેરૂ થકી દક્ષીણ પાસ, માન સરોવર છે સુખ રાસ. ૨૮ મયનાકર પરવત છે જયાંહે, ભુમી કનક તણી છે ત્હાંહે; તે ઠેકાણે ભગીરથ ભુપ, તપ આચરયું ઉગ્ર અનુપ. ૨૯ તે તૂપે સ્વર્ગ ભુમિ ડોલાવી, ગંગાયે કહ્યું ધ્યાનમાં આવી; હું આવું રાય નીશ્ચે જાણ, મારીધારાધરશેકોણ. ૩૦ કાઢય ખોળીતેનેતત્કાળ, નીકર ભેદીહુંજઈશપાતાળ; ગંગાનાંસુણીએવાંવચન. રાયેઆરાધ્યા પંચાનન. ૩૧ શિવકહેસુણ દીલીપ કુમાર, હું ધરીશ ગંગાની ધાર; ત્યારે ઉતર્યા સુરસરી ત્યાંહે, પડી ધારા તેશીવજટામાંહે. ૩૨ અભિમાનકર્યુંતેકાળ, શિવસહીતઘાલું પાતાળ; શિવેવિચાર્યું તેમનમાંહે, ગંગા ગુંચવાયાંજટા માંહે. ૩૩ નીકળ્યાંસું ન સુર સરિતાય, એવી મહાદેવનીપ્રભુતાય; સ્તુતિકરીનૃપતિએ

અપાર, ત્યારે ચાલી ગંગાનીધાર. ૩૪ મેરૂ શિષ ધડી તે ધાર, મહા પ્રચંડ ને વેગ અપાર; ત્યાંથી ધારા થઈ ત્રણ ખંડ, ત્રણ લોકમાં ચાલી પ્રચંડ ૩૫ નામ સુરસીસ્વર્ગેત્યાં હે,ભોગવતી તેપાતાળ માંહે. આવ્યાં ભુતળ ભગીરથી નામ જોઈ ભુપ થયો અભિરામ. ૩૬ ગંગા કહે પુરણ કામ, ચાલ્ય દેખાડ પિત્રીનો ઠામ; રથ બેશી આગળ થયો રાય, પુંઠે ચાલે પ્રવાહ ગંગાય. ૩૭ ફોડે ગીરીવર ચાલે ધાર, થાય શબ્દ પ્રચંડ અપાર; એક મુનિવર મારગ માંહ્ય, ધ્યાન ધરવા બેઠા ત્યાંહ્ય. ૩૮ રાય કહે મુનિ શું બેઠા આંહે, આવે ગંગા તણાશો તે માંહે; અંજલી ભરીને મુનિજન, ગંગાજળ કર્યું પ્રાશન.૩૯ રાયને થઇ ચીંતા ઘણી,કરીસ્તુતિ મુનીવર તણી; જાનુમાંથી કાઢી તેઠામ, માટે જાન્હવી પડીયુ નામ. ૪૦ ગયાં ગંગા તે સિંધુ મોઝાર, ભસ્મ કુંપ ભરાયો તે વાર; ગંગા સ્પર્શે થયોઉદ્ધાર,પામ્યા સદ્ગતી સગર કુમાર.૪૧થયો વીશ્વમાંજયજયકાર,પામ્યા મુનિજન હર્ષ અપાર; ત્રઠ સુંદર શોભા રમ્ય, ઘણા મુનિયે કર્યાઆશ્રમ. ૪૨ થયાંઅનેકક્ષેત્રનેધામ,કર્યોપાવનભુતળઠામ;વિશ્વામિત્ર કહેસુણોરામ, એમઆવ્યાંગંગાઅભિરામ. ૪૩ જેકોસાંભળે એહ કથાય,નરનારીતેપાવનથાય;તેનું જન્મમરણ દુઃખવામે, ગંગાસ્નાનતણું ફળપામે. ૪૪ વલણ--ફળપામે ગંગાસ્નાન કેરૂં, પાપીપાવનથાયરે;એવીકથાકહીકૌશિકરૂષિયે, તેસુણી હરખ્યાશ્રીરઘુરાયરે. ૪૫ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીના ટકધારાયાંબાળકાંડેભગીરથેનગંગાયગમનંનામષટ્વીંશોધ્યા

અધ્યાય ૨૭

રાગ મેવાડો--વિશ્વામિત્રનાંવચનસુણીને, હરખ્યાલક્ષ્મણ રામજી; ગંગાની ઊત્પત્તિ સુણીને, ભગીરથી પડીયું નામજી. ૧ પછી ત્યાં થકી આગળ ચાલ્યા, ત્રણે સીધા શ્રમને પંથજી રામને વિશ્વામિત્ર ભણાવે, અનેક પ્રકારના ગ્રંથજી. ૨ અસ્ત્ર મંત્ર નાનાવિધકેરાં,યુદ્ધકળાબહુભાતજી;વિશ્વામિત્રેપ્રવિણ કર્યા, તે શીખ્યા બન્ને ભ્રાતજી ૩ ત્યારે આગળ જાતાં બે મારગ આવ્યા, મુનીને પુછે રામજી; બે મારગમાં જે હોય ઢુકડો, તે કહો મુજને અભિરામજી. ૪ ત્યારે કૌશિક કહે વામપંથ વેગળો, દક્ષિણ પંથ નજીકજી;પણએમારગમાં તાડિકા રહેછે, તેની છે ઘણી બીકજી. ૫ ત્યારે રામ કહે એ મારગ ચાલો, નહિં થાય કાંઈ વિઘનજી;ઘણુઘણાટ રથનો રવ વાજે, આવ્યું તાડિકારણ્યજી. ૬ એવે રથનો પડઘો સાંભળી, આવી તાડિકા તેણીવારજી; એક સહસ્ત્ર વરણનું બળ છે, પ્રચંડરૂપ અપારજી. ૭ સોએક મુનિ મુખમાં ઘાલ્યા છે, પાપિણી હીંસાવાનજી;એવી કુંભકર્ણની ભગની આવી,તનુ પર્વત સમાનજી ૮ બાર ગાઉલગી મુખ પહોળું છે,નેત્ર જાણે અંગારજી; પંચ કોશનો એકેકો સ્તન છે, શિર ગિરી શૃંગ આકારજી. ૯ અનેકરાક્ષસીઓ લેઈ સંગે,આવીમારગ માં હેજી;શ્રીરઘુવીરને દેખાડીછે,વિશ્વામીત્રેત્યાં હેજી.૧૦ત્યારેશ્રીરામેકોડંડચઢાવ્યું, શર કીધો સંધાણજી; મુનિ આજ્ઞા માગી રઘુવીરે, મુકયું તીક્ષણ બાણજી.૧૧જેમ અગ્નિ કેરી જવાળા ચાલે,ચમકેતડીત

આકાશજી; એમ રામબાણ સુઘવતુ ચાલ્યું, કરતું દિશાઓ પ્ર-
કાશજી. ૧૨ અકસ્માતઆવીનેવાગ્યું, તાડિકાના રૂદે માંહેજી
બાણુ સંગાથે પ્રાણુ ગયા, મૃત થઈ પડી પૃથ્વી માંહેજી. ૧૩
પડતામાં તેણે ચીસજ નાખી, ખળભળીયું બ્રહ્માંડજી; બીજી
અનેક રાક્ષસી સાથ હતી તે, રામે કરી શત ખંડજી. ૧૪ આ-
કાશ માંહે વિમાનમાં બેશી, દેવ જુવે તેણીવારજી; દુંદુભી
નાદ કરી પુષ્પવૃષ્ટિ. કહેતા જયજયકારજી. ૧૫ તાડિકાનો વધ
રામે કર્યો સુણી, હરખ્યા સરવે લોકજી; મુનીવર મન આનં-
દજ પામ્યા, ટળિયોભયને શોકજી. ૧૬ ત્યાંથકી સીધાશ્રમમાં
આવ્યા, રાજકુંવર રૂષિસાથજી; ત્યારે જાણુ થયું છેસરવરૂષિને,
જે આવ્યા કૌશલનાથજી. ૧૭ જેમ સરિતા કેરૂ પુર ચઢે જાય,
સાગર ભળવા કાજજી; એમ રામને મળવા દશે દિશાથી,
આવ્યા સકળમુનીરાજજી. ૧૮ પછે યજ્ઞારંભ કર્યો ગાધીસુત,
મંડપવેદી વીશાળજી; કુંડ . ં આહુતી થઈ ચાલતી, પ્રગટી
અગ્નિ જવાળજી. ૧૯ વિશ્વામીત્ર દીક્ષા લેઈ બેઠા, અનેક મુની-
વર પાસજી; રામને કહે તમો રક્ષા કરજો, અમને અસુરનો
ત્રાસજી. ૨૦ મારીચ ને સુબાહુ આદે, આવીને કરશે ભગનજી
ત્યારે રામ કહે મુનિવર નવ બીહીશો, કરો સુખેજી યગનજી,
૨૧ પછે રામ લક્ષ્મણુએ સજ થઇઉભા, ગ્રહી ધનુષને બાણુજી;
મુનીવર મંત્ર ભણે ગાજીને, વેદ સુત્ર નીરવાણુજી. ૨૨ સ્વાહા-
કાર ને સ્વધાકારના, શબ્દ ઘણા ત્યાં થાયજી; વષટ્કાર ઓંકાર
તણી ધુની, મુનીવર ભણુતાજાયજી. ૨૩ યજ્ઞચાલતોથયોત્યારે,

એમ કરતાં ગઈ મધરાતજી; ત્યારે મારીચને સુબાહુ બળીયા આવ્યા અકસ્માતજી. ૨૪ તાડિકાનો વધ સાંભળી તતક્ષણુ, ક્રોધે ભરાયા વીરજી; વીશ કોટી રજનીચર સાથે, આવ્યા સ્થુળશરીરજી. ૨૫ સીદ્ધાશ્રમની પાસે આવી, કરી ગર્જના ઘોરજી; બ્રાહ્મણુ સરવે ભડકી ઉઠયા, કરતા શોર બકોરજી. ૨૬ સુણો કૌશિક હવે કેમ રહેવાશે, આવ્યો આપણો અંતજી; એ બાળક તે શું રક્ષા કરશે, દૈત્ય મહા બળવંતજી. ૨૭ ત્યારે વિશ્વામીત્ર વિનયવચને કરી, આપે સહુને ધીરજી; બાળક એ નવ જાણુશો નીરબળ, રામ લક્ષ્મણુ બે વીરજી. ૨૮ પુરાણુ પુરૂષોત્તમ લક્ષ્મીપતી, આદ્દી નારાયણુ જેહજી; દુષ્ટ સંહારવા અવતર્યા પોતે, ધરમ સ્થાપવા એહજી. ૨૯ એક બાણે જેણે તાડીકા મારી, એવા દશરથ તનજી; માટે રક્ષા કરશે રૂડી રીતે, ભય નવ ધરશો મનજી. ૩૦ વલણુ—ભય નવ ધરશો મન વિષે, એ રક્ષા કરશે રામરે; એમ વિશ્વામિત્રે ધીરજ આપી, મુનિ બેસાડયા ઠામરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડે શ્રીરામેણમુંડિકાવધાનંતરયજ્ઞારંભોનામસપ્તવીંશોધ્યાય: ૨૭

અધ્યાય ૨૮

રાગ મારૂ—આપે ધીરજ ગાધીકુમાર, એવે આવ્યા અસુર અપાર; યજ્ઞમંડપ ઉપર જાણુ. નાખે વૃક્ષ ગિરી પાષાણુ. ૧ યજ્ઞ રક્ષા કરવા વિશેક, રામે ધરીયાં રૂપ અનેક; ચારે પાસે ઉભા રઘુવીર, અતી બાણુ મુકે રણુધીર. ૨ યજ્ઞમંડપ ઉપર વેદ, શરપંજર કરીયું અભેદ; કાળી રાત અંધારી ઘોર, દૈત્ય

દારૂણ કરતા સોર. ઉછુટે અખંડ શરની ધાર, જાણે વીદ્દયુતના ચમકાર; વીશ કોટી નીશાચર જેહ, રામે સરવ સંહાર્યા તેહ. ૪ કોનાં છેદ્યાં ભુજા ને ચર્ણ, ઉરૂ જંઘા કટી શીર કર્ણ; એમ કરતાં થયો છે પ્રભાત, નવ દીસે નીશાચર જાત. ૫ ઉડયાં આકાશમાં તે દીશ, ભમતાં ફરે દૈત્યનાં શીશ; કઈ વૃક્ષ ઉપર કઈ ધરણી, દેખાયાં જ્યારે ઉગ્યો તરણી. ૬ રહ્યા વીશ કોટીમાં બે વીર, મરીચી ને સુબાહુ ધીર; આવ્યા યુદ્ધ થયું તે ઠાર, કહેતાં ગદાઓ ગ્રહીને નીજ પ્રાણ. ૭ ઘણું યુદ્ધ થયું તે ઠાર, કહેતાં ગ્રંથ પામે વીસ્તાર; પછે વીચાર્યું મન, હવે એને પમાડું પતન. ૮ કરી ક્રોધ મુકયું એક બાણ, મહા પ્રચંડ તે નીરવાણ; તેણે છેદયું સુબાહુનું શીશ, પામી મરણ પડયો તે દીશ. ૯ લાગી ઝપટ તે શરનો પવન, તેણે મારીચી ઉડયો ગગન; તે જઈ પડયો સાગર પાર, ભય પામી રહ્યો તે ઠાર. ૧૦ થયો અસુર તણો સંહાર, મુની કરતા જેજેકાર; સુર આશિશ દે અનુકુળ, વરસાવે સુરતરૂ ફુલ. ૧૧ નીશાચરને મારી તે ઠામ, શોભે સિદ્ધાશ્રમ શ્રીરામ; મહા કલ્પે સૃષ્ટી સંહાર, એક બ્રહ્મ શોભે જેમ સાર. ૧૨ જેમ નક્ષત્ર મંડળ લોપી, તપે દીનકર તેજે ઓપી; તજે વીષય પ્રપંચ વીકાર, શોભે નીરમળ જોગી સાર. ૧૩ એમ શોભે પુરણ કામ, મુની રક્ષા કરી શ્રીરામ; જેમ જઠરા અન્ન પચાવે, પણ ગર્ભને આંચ ન આવે. ૧૪ એમ જજ્ઞ મુનીવર કેરી, કરી રક્ષા રામે ઘણેરી; સહુ મુનીવર આશીશ દેતા, રામ રૂપ રૂદેમાં લેતા. ૧૫ સહુએ ઓળખ્યા શ્રી ભગ-

વાન,ગુણ ઈશ્વરના બળવાન;ત્યારે મુનીવર પ્રત્યે વચન,હશી
બોલ્યા ગાધીતન. ૧૬ તમો રામને કહેતા બાળ, દીઠો પ્રતાપ
આણે કાળ; તેજસ્વી નવ ગણીયે કનીષ્ટ, જેના પ્રાક્રમ પ્રૌઢ
વરિષ્ટ.૧૭રવી મંડળ નાનું ભાસે,પણ વિશ્વ સકળને પ્રકાશે;
કળશોદ્ભવ નાને વાન, કર્યું સાગર જળનું પાન. ૧૮ નાના
વામન રૂપ અખંડ,કર્યું બે પગલાં બ્રહ્માંડ; પંડિતની બુદ્ધિ લ-
ગાર, જાણે સરવ શાસ્ત્રનો સાર. ૧૯ એમ રામનું પ્રાક્રમજેહ,
ઘણું અપાર બળ છે તેહ; બ્રહ્માદીકના કળ્યામાં ન આવે, કવિ
વાણીમાં કેમ કરી લાવે, ૨૦ થયો પુરણ યજ્ઞ પ્રસન્ન, મુનિ
કૌશીક હરખ્યા મન; બ્રાહ્મણને ભોજન કરાવ્યાં, આપી દશા-
ણા વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. ૨૧ સહુ બેઠા પામી વર્ત, તેવે દુત આ-
વ્યો એક તર્ત; મીથુલેશ્વર તણો પત્ર, આપ્યો વિશ્વામીત્રને
તત્ર. ૨૨ગાધીપુત્રે વાંચ્યો તેણીવાર,કહ્યા શ્રીરામનેસમાચાર;
મિથુલાપુર જનક રાજન, તેને પુત્રી સીતા ઉતપન્ન. ૨૩ તેનો
રચિયો સ્વયંવર રાયે, ત્યાં મોટો મહોત્સવ થાયે, આવશે પૃ-
થ્વીના રાજન, વળી મહા મોટા મુનિજન. ૨૪ માટે આપણે
જાવું ત્યાહે, લીલા જોવા જનકપુર માંહે: એવાં સાંભળી મુ-
નિનાં વચન, ફરકયું શ્રીરામનું જમણું લોચન. ૨૫ વળી દ-
ક્ષણ અંગ ભુજાય, શુભ શુકન થયા રઘુરાય; એમ કરતાં રવી
થયો અસ્ત, કર્યાં આસન વિપ્ર સમસ્ત. ૨૬ સંધ્યાવંદન કર્યું
રામ, કર્યાં ભોજન પુરણ કામ; એક સજાયે સુતા વીર,
રામ લક્ષ્મણ રણના ધીર: ૨૭ પાસે પોઢયા મુનિ ભગવાન,

જાણે બાળક પ્રાણ સમાન; નિશા મધ્ય ગઈછે જ્યારે; વિશ્વામિત્ર બેઠા થયા ત્યારે. ૨૮ મુનિ કૌશિક મહા તપવાન, કરે સ્મરણ હરીનુ ધ્યાન; ત્યારે લક્ષમણ પ્રત્યે રામ, કરે વારતા પુરણ કામ. ૨૯ જોને લક્ષમણ મારા વીર, કેવું ધ્યાન ધરે મુનિ ધીર; લાભ મનુષ્યા દેહનો એહ, હરિભજન કરે જન જેહ. ૩૦ હરિ નામ વિના લે અંન. તે જાણો પ્રેતભોજન; પ્રભુને અર્પણ નથી કરતા, તે પાપી જાણો આત્મ હણુતા. ૩૧ દ્રઢ ભક્તિ વિના જે જ્ઞાન. તેનુ જ્ઞાન જાણો અજ્ઞાન; તેનો ધર્મ તે અધર્મ કાર, આચાર તે તો અનાચાર. ૩૨ ભગવંતની ભકિત રહિત, તેની વિદ્યા અવિદ્યા સહિત; એમ લક્ષમણ કર્યો બોધ, જેણે ટળે સંસાર વિરોધ. ૩૩ એવી વાતો કરે બે ભ્રાત, એમ કરતાં થયો છે પ્રભાત; ઉઠી લાગ્યા મુનિને પાય, સ્નાન સંધ્યા કરી રઘુરાય. ૩૪ મુનિ સાથે કર્યાં ભોજન, પછે બેઠા નીજ આસન; સંભાળી અવધપુર વાસ, રઘુવીર થયાછે ઉદાસ. ૩૫ સુણ લક્ષમણ વીર વચન, અહીં આવે થયા બહુ દીન; વાટ જોતા હશે ત્યાં રાય, કેમ ધીરજ ધરશે માય. ૩૭ વચ્છ વિયોગે ધેનું જેમ, થયુંમાતપિતાનેતેમ; હવે પાછા કયારે વળીશું, ક્યારે માતપિતાને મળીશું ૩૭ એમ વિરહ થયો રઘુવીર, ચાલ્યાં નેત્રમાં આંસુ નિર; એમ માનુશી ચેષ્ટા રામ, જાણ વેછે પુરણ કામ. ૩૮ એવું જોઈને કૌશીક મુન્ય, રૂદેશું ચાંપ્યા બે તન; પ્રાણવલ્લભ મારા વીર, તમે રાખો રૂદેમાં ધીર. ૩૯ એવું ભાવી જાણાયછે અમને, રામ સીતા વરશે તમને; માટે જાવું જનકપુર

આજ, થાઓ શીઘ્ર બે રઘુરાજ. ૪૦ એવું કહી થયા સત્વર મુન્ય, સાથે લીધા ઘણાઋષિજન; મિથુલાપુર જાવા કાજ, થયા તત્પર શ્રી રઘુરાજ. ૪૧ વલણ—રઘુરાજ બે તત્પર થયા; ધર્યાં ધનુષભાથા બાણરે; અનેકમુનિવર કૌશિકસાથે, ચાલ્યા ચતુર-સુજાણરે.૪૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેશ્રીરામેણસુબાવ્હાદિરાત્રસહનનામઅષ્ઠવીંશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૨૯

દોહરા—જનકપુર જાવા કારણે, ચાલ્યા સુંદરશ્યામ; મુ-નિવર સરવે ચાલતા, માટે રથ નવ બેઠા રામ. ૧ મુનિ સંગાથે ચાલીયા, રામ લક્ષ્મણ બે ભ્રાત; આશ્રમ આવે મુનિ તણા, ત્યાં રહેતા સરવે રાત. ૨ મારગમાં જે મુનિ મળે, તે કરે સ્વા-ગત બહુ પેર; આતિથ્ય કરે શ્રી રામને, તેડી લાવે નિજ ઘેર. ૩ એમ કરતાં આગળ ચાલીયા, આવ્યા એક વન મોઝાર; ત્યાં અહલ્યા શલ્યા થઈ પડી, ગાતમ ઋષિની નાર. ૪ ત્યારે પદ રજ ઊડી રામની, પવન થકી નિરવાણ; શલ્યાને સ્પરશી જઇ, અહલ્યા થઈ તે જાણ. ૫ તે જડ મટીને ચૈતન્ય થઇ, પ-દરજને પરતાપ; સુંદર રૂપે સુંદરી, તતક્ષણ ઉઠી આપ. ૬ કોઇ કહે છે રામે ચરણનો, સ્પર્શ કર્યો સાક્ષાત; એતો જુઠું જાણજો, ઘટે નહિ એ વાત ૭ ધરમ ધોરીંધર રામ છે, ગૌબ્રા-હ્મણ પ્રતિપાળ; ક્ષત્રી ધરમ શુભ આચરે, એવા દીનદયાળ. ૮ અન્ય ક્ષત્રી એવું નવ કરે, આતો ધરમ્ય અવતાર; ચરણ સ્પર્શ તે કેમ કરે, બ્રાહ્મણીને નિરધાર. ૯ અહલ્યાયે તવ ઓળખ્યા,

રઘુવીરને નિરધાર; પુરવની સ્મૃતિયેકરી, મળવાઆવેનાર. ૧૦ અહલ્યા સામી આવતી, દીઠું રામે રૂપ; પુછે વિશ્વામિત્રને, સકળ ભુવનના ભૂપ. ૧૧ હે મુંની કોણ છે, સનમુખ આવે નાર, ચંપકવરણી વિધુમુખી, મૃગનેણી સકુમાર. ૧૨ જે રંભાને વળી ઉર્વશી, કરતીહશે તેની સેવ; હું જાણું તેના ઉદરથી, પ્રગટયા ઇંદ્રાદિક દેવ. ૧૩ કે આવે ભવાની ઈશ્વરી, મને આપવાને વરદાન; કે રૂષિપત્ની કોઈ આ સમે, ઉઠી નિંદ્રાવાન. ૧૪ કે કૃપા તમારી મહામુની, મૂર્તિવાન થઈ આજ; માટે કહો તે કોણ છે, કૃપા કરી મુનીરાજ. ૧૫ તેવાં ધરમ વચન સુણી રામનાં, બોલ્યા ગાધીકુમાર; તે અહલ્યા શલ્યા થઈ હતી, ગૌતમરૂષિની નાર. ૧૬ તે તમ પદરજ પ્રતાપથી, શ્રાપમુક્ત થઈ આજ; દરશન કરવા તમ તણું, આવે શ્રી રઘુરાજ. ૧૭ એટલે ત્યાં આવી તદા, અહલ્યા જોડી પાણ; સાષ્ટાંગ દંડવત કરી નમી, રઘુવીરને નિરવાણ. ૧૮ ત્યારે રામ કહે હે સાધવી, ઊઠો હાવે માત; પછે અહલ્યા ઉઠી તે સમે, ઉભી જોડી હાથ. ૧૯ નેત્ર સજળ ગદગદ ગિરા, દ્રઢ મતી નીરમળ મન; કર સંપુટ સનમુખ રહી, કરતી રામ સ્તવન. ૨૦ જેમ વસંતઋતુમાં કોકીલા, બોલે મધુરી વાણ; એમ સ્તુતિ કરતી રામની, રૂષિપત્ની તે જાણ. ૨૧ (છંદ) જય રામ કરૂણાધામ પૂરણકામ દશરથનંદનં, તવ નામ મનઅભિરામ સુંદરશ્યામ સુરમુનિવંદનં; જયજગતગુરૂજગતાતમાતા વિશ્વંભર જગનાયકં, સ્મરારિ મિત્ર ચરિત્ર ચિત્ર વિચિત્ર જનસુખદાયકં. ૧

જય પરાત્પર પરબ્રહ્મ પૂરણુસગુણુ નિરગુણુ અવ્યયં, ચર અ-
ચર જીવની કાય વ્યાપક એક અજીત અનામકં;જય નિગમ
અગમ અપારકારણુરહિતકૌશલ્યાતનં,સચ્ચીદાનંદ અખંડ
અજ ચૈતન્ય સાક્ષીચિદ્દ્ઘનં. ૨ જયશાપમોચન કમળલોચન
દીનજન પ્રતિપાળકં, નિજ ભક્તવત્સળ શરણુ જન ભવરોગ
વૈદ્યકૃપાળકં;જયમિત્રકુળકાનન કમળ રવિ ચતુરવિહુ વિપુ-
ધારકં, અવતાર કારણુધર્મસ્થાપનદુષ્ટદનુજ વિદારકં. ૩જય
યજ્ઞપાળ દયાળ કૃતવધ તાડીકા ખર દૂષણું, કર શર અમોઘ-
નિખંગ ધનુષ નમામી રવીકુળભૂષણું; બ્રહ્માંડનાયક ભુવન
સુંદર દાનકૃત મમ સદ્દગતી, જયશિવરૂદય માનસમરાળ ન-
મામી રામ રમાપતી. ૪ મુનીપત્નિ કૃત એસ્તોત્ર પાવનજપે
નરનારી સદા; તે ધન્ય ભૂતળદાસ ગિરિધર, મોક્ષપામે સર્વદા
(દોહા) તેમ સ્તુતી અહલ્યાયે કરી, જોડીને જુગ પાણુ;
તમને આશિષ દેઉંછું, હજો સદા કલ્યાણુ. ૧ સાઠસહસ્ર વર્ષ
લગી, હું રહીતી જડરૂપ; તે તમ પદ રજ પ્રતાપથી, પામી
મૂળ સ્વરૂપ. ૨ શાપ મુકત કીધો તમો, થઇ ચૈતન્ય અભિરામ;
માટે સીતા કન્યા જનકની, વરજો તમને રામ. ૩ તેવે સમે
ત્યાં ગૌતમરૂષિ, આવ્યા આકસ્માત; મળ્યા રામને હરખશું,
ગદગદ પ્રેમ અઘાત. ૪ સાષ્ટાંગ કર્યો મુનીને તદા, બોલીયા
રાજકુમાર; હવે અંગીકાર સતીનો કરો, એ છે સાધવી નાર.
૫ તેવાં વચન સુણી શ્રીરામનાં, ત્યારે હરખ્યા મુની ગૌતમ;
અહલ્યાને તેડી ગયા, તે પોતાને આશ્રમ. ૬ પછી આગળ

ચાલ્યા રામજી, સાથે મુનીવર વૃંદ; રામપ્રતાપ જોઈ સહુ,મન પામ્યા આનંદ. ૭ અષ્ટક એ અહલ્યા તણું, જે શ્રવણ કરે નર નાર; પાઠ કરે શ્રદ્ધાથકી,તે પામે પદારથ ચાર. ૮ વલણ— પામે પદારથ ચાર તેને, કૃપા શ્રી રઘુવર કરે; જે સાંભળે નર ને નાર તે, ભવસાગર સ્હેજે તરે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેશ્રીરામસ્ય અહલ્યાયાશાપમોચનંનામએકોનત્રીંશોધ્યાય: ૨૯

અધ્યાય ૩૦

રાગ ધનાશ્રી—અહલ્યા કેરો કર્યો ઉદ્ધારજી, મુની સંગ ચાલ્યા રાજકુમારજી; મારગ જાતાં પુછે શ્રીરામજી, ગૌતમપતિન અહલ્યા નામજી. ૧ (ઢાળ) નામ અહલ્યા શલ્યા કેમ થઈ, કોણે દીધો શાપ; તે મુનીવર મુજને કહી, સંદેહ ટાળો આપ. ૨ રામના વાયક સાંભળી,બોલ્યા વિશ્વામીત્ર વચન; ઉત્પતિ કહુ અહલ્યા તણી, સાંભળો દશરથ તન. ૩ પુર્વે બ્રહ્માયે રચી સૃષ્ટી, ચિત્ર વિચિત્ર અનેક; તે સ્વરૂપ સુંદર તેજ પૂરણ, રચી કન્યા એક. ૪ અહલ્યા તેનું નામ પાડયું, થઈજ પ્રૌઢી બાળ; ત્યારે દેવ સર્વે રૂપ જોઈ, મોહ પામીયા તતકાળ. ૫ વરવાને ઇચ્છે સુર સકળ, એ બ્રહ્મકન્યા જેહ; વિચાર કરી વિધીયે રચ્યો, કન્યાસ્વયંવર તેહ. ૬ ત્યારે પ્રજાપતીયે પણ કર્યું, બે પહોરમાં નર જેહ; પૃથ્વી પરિક્રમા કરી આવે, કન્યા પરણે તેહ. ૭ તે સાંભળી સુર સકળ ચાલ્યા,નવ લગાડી વાર; પાકશાસન [illegible]જારૂઢ થઇ, ચાલીયા તેણીવાર. ૮ તે સમે ગૌ-

તમ સ્નાન કરી, નીકળ્યા ગંગા બહાર; ત્યારે મારગમાં ગૌ એમુખી, ઉભી હતી તે ઠાર. ૯ જ્યારે થાય ગો પ્રસુતા સમે, વચ્છનું મુખ દેખાય; તે સમે સુરભી બે મુખી, તે ભૂમિ રૂપ કહેવાય.૧૦તે સમે પ્રદક્ષણા કરે તેને, ભૂમિનું ફળ થાય; ગૌ-તમ રૂષિયે વિચાર્યું, શાસ્ત્રનો એવો ન્યાય. ૧૧ ભણી મંત્ર ગાયત્રી તણો, પ્રદક્ષણા કરી સાત; મન વિચારયું વિધીલોક જઈ, કન્યા વરૂં સાક્ષાત.૧૨ સત્યલોક જઈ વિધીને કહ્યું, ગૌ-તમ મારૂં નામ; પ્રદક્ષણા કરી સાત ભૂની, આવ્યો છું આ ઠામ. ૧૩ વિધીયે વિચાર્યું સત્ય વાયક, મુનિ બોલ્યા જેહ; કન્યા પરણાવી તદા, ગૌતમ રૂષિને તેહ. ૧૪ તે સર્વ પહેલો ઈંદ્ર આવ્યો, ફરી પૃથ્વી પાર; જુવે તો ગૌતમ રૂષિ, પરણી-યા તેણીવાર.૧૫ ઘણો કરોધ આણી ઇંદ્રે વળતી, કર્યો વિધી-વાદ; ચતુરમુખ પ્રત્યે નવ ચાલ્યું, પામ્યો મન વિષાદ. ૧૬ પછે લાજ પામી વળ્યો પાછો, વિચારયું મન કામ; એકવાર કન્યા ભોગવું તો, ઇંદ્ર મારૂં નામ. ૧૭ તે કન્યા લેઇ મુનિ આવ્યા, માંડયો ગ્રહસ્થાશ્રમ; કેટલા દિન એમ વહી ગયા, પણ ઇંદ્ર જોતો મરમ. ૧૮ પછે અહલ્યાને ઘણે કાળે, થયાં બે સંતાન; પ્રથમ જનમ્યો પુત્ર તે, મહા તેજસ્વી વિદ્વાન. ૧૯ નામ શતાનંદ ભણ્યો વિદ્યા, પછી જનકપુરમાં જાય; તે પુરો-હિત થયો જનકનો, વળી પુરાણી કહેવાય. ૨૦ પછે થઇ પુત્રી અહલ્યા, અંજની પાવન; તે કુંવારી નિજ ઘેર છે, એમ વહિ ગયા બહુ દન. ૨૧ એક સમે સુરજ ગ્રહણ આવ્યું, પર્વ

મોટું ત્યાંહ; ગૌતમ અહલ્યા સ્નાન કરવા, ગયાં ગંગા માહ. ૨૨ તે સ્નાન કરીને આવી પાછી, સુંદરી નિજ ઘેર;ત્યાં મુનિ બેઠા ધ્યાન ધરવા, જાણી ઈંદ્રે પેર. ૨૩ એકલી જાણી અહલ્યાને, આવિયો સુરભૂપ;કપટ કરીઇંદ્રે ધર્યું, ગૌતમઋષિનુંરૂપ ૩૪ ઘર માંહે વાસવ આવ્યો, ત્યારે સતી પુછે પેર; સ્વામી નિત્ય પૂર્ણ કર્યા પાખે, કેમ આવ્યા ઘેર. ૨૫ કપટી કહે મન થયું ચંચળ, વ્યાપ્યો મનમથ રોગ; માટે આ વેળાએ ભામની, તું આપ્ય મુજને ભોગ.૨૬ ત્યારે સતીકહે મધ્યાન વેળા. સુરજ આવ્યો શીષ; અઘટિત કર્મ ન થાય હવડાં, ગ્રહણુ છે આ દીશ.૨૭ સ્વામીતમો સર્વજ્ઞછો, તે જુવોવિચારી ન્યાય; આ સમે એ કૃત્ય કરે તો, દંપતી નરક પળાય. ૨૮ વાસવ કહે તારે કારણુ શુંછે, શુભ અશુભ જે કર્મ; મારી આજ્ઞા પાળવી, એ મુખ્ય તારો ધર્મ. ૨૯ ત્યારે વચન સ્વામી તણું તેણે, કરયું અંગીકાર; પુત્રીબેસાડી બારણે. અડકાવ્યું ઘરદ્વાર. ૩૦ પછે સંગ આપ્યો સુંદરી, નવકપટ જાણ્યુંમન; સુર માયામાં ભૂલી પડી, ઓળખ્યો નહી સ્વામિન. ૩૧ બારણે પુત્રી હેરતી, જાર જનુની જેહ; જાળીયેથી જોતી તદા, કરી કોટ ઉંચી તેહ. ૩૨ તેટલે ગૌતમ આવીયા, કરી નિત્યકૃત્ત પાવન; ઉઘાડ કહી ઉભા રહ્યા, બારણે તે મુનીજન. ૩૩ સાદ સ્વામીનો ઓળખ્યો ત્યારે, નારી થઈ ભયભીત; કપટ જાણ્યું કામની કંઈ, દીસે છે વિપરીત. ૩૪ અરે દુરાચારી તું કોણુ છે, તવ ઇંદ્ર બોલ્યો વાણુ; ભામની કહે ભોગ સત્વર, કરી જા

નીરવાણ. ૩૫ ભય ઘણો માની મુની તણો, ઈંદ્ર ઉઠીયો તે-
ણીવાર; અબળા ઉઠી બેહેબાકળી, આવી ઊઘાડ્યું દ્વાર. ૩૬
તેવે ઈંદ્ર દીઠો મુનીવરે, નીકળ્યો થઈ મંઝાર; તે જોઈ ગૌતમ
કોપીયા, મન ચઢી રીસ અપાર. ૩૭ અહલ્યા કરમ કુડું આ-
ચરી, ક્યાં જાયછે મતિ પાપ; તુજ અંગ થાજ્યો સહસ્ત્ર ભગ
મુનીયે તે દીધો શાપ. ૩૮ વળી પુરૂષારથને બળે, તેં સમીયું
કર્યો વ્યભીચાર; માટે નપુંશક તું થજે, પામજે દુઃખ અપાર
૩૯ તે સહસ્ત્ર ભગ ઇંદ્રને અંગે, થયાં શ્રી રઘુવીર; વળી કેટલા
દીન નપુંષકરહ્યો, ધરીમોરશરીર. ૪૦ તેમઘણાદીન ભોગવ્યું,
પછી કર્યું પ્રાયશ્ચિન પ્રાણ; મઘવાપતિને ભગ મટી થયાં. સ-
હસ્ત્રલોચન જાણ. ૪૧ હવે અહલ્યા શું ક્રોધ કરી, ગૌતમે દીધો
શાપ; તું થજે પાષાણ શલ્યા, જાર બુદ્ધિ આપ. ૪૨ ત્યારે કર
જોડી કહે કામની, મારો નથી અપરાધ; એ કપટ રૂપે આ-
વીયો, મેં જાણ્યા તમને સાધ, ૪૩ મુનિ કહે મેં હાક મારી,
ત્યારે કેમ ન દીધો શાપ; ઈંદ્ર જાણ્યા પછી પુરણ, ભોગ કીધો
આપ. ૪૪ માટે શલ્યા થા તું સુંદરી, એ કરમ તારૂં જાણ;
વરસ સાઠ સહસ્ત્ર સુધી, ભોગવજે નિરવાણ. ૪૫ ત્યારે દીન
થઈ અબળા કહે, અનુગ્રહ કરો સ્વામીન; હવે પછી ક્યારે
પામીશ, તમારૂ દરશન. ૪૫ રૂષિ કહે રવિ કુળ માંહે. ધરશે
નારાયણ અવતાર; તે રામના પગ રજ થકી, પામીશ તું ઉ-
દ્ધાર. ૪૭ એવું કહેતામાં શલ્યા થઈને, પડી જડ આકાર; પછી
અંજનીશું બોલીયા મુનિ, કરી ક્રોધ અપાર. ૪૮ તેં જાર જોયું

માતનું, કરયું કરમ અઘટિત જેહ; વાનરની પેરે ઢુકતી, કરી કોટ ઊંચી તેહ. ૪૯ તે દોષ માટે સુતા તુજને, દેઉં છું હું શાપ, કપી રૂપ થાજો તાહરૂં, એમ બોલીયા મુનિ આપ. ૫૦ ત્યારે પુત્રી કહે હે પિતાજી, અનુગ્રહ કરો આ દન; છોરૂ કછોરૂ થાય પણ, માબાપ સાંખે મન. ૫૧ એવાં વચન સુણીને દયા આવી, બોલ્યા ગૌતમ વાણ: એ શાપ મિથ્યા થશે નહી. સુણ પુત્રી કહું પરમાણ. ૫૨ કેસરી વાનર મહા બળી તે, સુર તણો અવતાર; તે રૂષિમુખમાં તને મળશે, થશે તુજ ભરથાર. ૫૩ અગીઆરમા જે રૂદ્ર તે, તુજ ઉદર થાશે તન; તે થકી શુભ કીરતી થશે, માનજે સાચું મન. ૫૪ એવું સુણીને અંજની લાગી પિતાને પાય; તે શાપ શીશ ચઢાવીને, રૂષિમુખ પરવત જાય. ૫૫ ઘરભંગ થયું મુનીવર તણું, તપ નાશ પામ્યું તેહ; ઈંદ્ર અંજની અહલ્યાને, શાપ દીધો જેહ. ૫૬ અસ્ત્રી વિયોગે થયા ઉદાશી, દુ:ખ પામ્યા મન માંહે: બદ્રીકાશ્રમમાં જઈને, તપ કરવાબેઠા ત્યાંહે. ૫૭ આજ અહલ્યા તે ઉધરી, તમ ચરણ રજ પ્રતાપ; શુભ રૂપ પામી મળ્યો સ્વામી, નારી થઈ નિષ્પાય. ૫૮ એ અહલ્યાની ઉત્પત્તિ, તમને કહી રઘુવીર; સરાહના કરી સુણી રામે, ધન્ય મુનિ મતિધીર. ૫૯ વલણ— મતિધીર ચાલ્યા જાય મારગ, કરતા વાત વિચારરે; એવે જનકપુર દુરથી દેખાયું, ત્યારે પુછે જુગદાધારરે. ૬૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડે શ્રીરામવિશ્વામિત્રસંવાદેઅહલ્યોત્પત્તિકથનંનામત્રીશોધ્યાય:૩૦

અધ્યાય ૩૧

રાગ દેશાખ——શ્રી રઘુવીર ઋષિને પુછે, કહો મુજને મુનિ-
જન; જનકરાયની પુત્રી જાનકી. કેમ થઇ ઉત્પન્ન. ૧ શા માટે
પણ કર્યું ધનુષનું .મિથિલાપતીયેજેહ; કે દહાડાનું ચાપ પડયું
છે, કેનું છે કહો તેહ ૨ શ્રી રામચંદ્રનાં વચન સુણીને, બો-
લિયા વિશ્વામિત્ર; સીતાની ઉત્પત્તિ કહું, સુણો રાઘવ પુન્ય
પવિત્ર. ભુપતિ પુરવે એક હતો, તેનું પદ્મમાક્ષ રાજા નામ
તેણે લક્ષ્મીનું આરાધાન કીધું, ધારીનેમન કામ. ૪ પછે પદ્મા
પ્રગટ થઈને બોલીયાં, માગ્યભુપ વરદાન; ત્યારે રાય કહે મમ
પુત્રી થાઓ, એ માગું છું માન. ૫ કમળા કહે હું તારે મંદીર,
સદા રહું કરી વાસ; નિશદીન સાહ્ય કરીશ હું તારી, વિઘ્ન
સકળનો નાશ. ૬ પણ પુત્રી થઈનવ મેં રહેવાયે, હું સ્વામી
આધીન નાર; જો આજ્ઞા કરે વૈકુંઠપતિ તો, લઉ તુજ ઘેર અ-
વતાર. ૭ ત્યારે ભુપતિયેવિષ્ણુ આરાધ્યા, પ્રગટયા વૈકુંઠનાથ;
માગ્ય માગ્ય વર આપુ તુને, રાય બોલ્યો જોડીહાથ. ૮ લક્ષ્મી
મારી પુત્રી થાયે, એ માગું મનકામ; ત્યારે હરિયે હસિને ફળ
એક આપ્યું, માતુલીંગ જેનું નામ. ૯ રાખજે ફળ એ રૂડે
ઠામે, જત્ન કરી નવ માસ, એ ફળમાંથી કન્યા પ્રગટશે, સું-
દર રૂપ પ્રકાશ. ૧૦ પછે ફળ લઇને ભુપતિ ઘેર આવ્યો, રા-
ખ્યું રૂડે ઠામ; પૂરે માસે કન્યા પ્રગટી. લક્ષ્મી જેનું નામ. ૧૧
પદ્માક્ષી તેનું નામજ પાડયું, દિન દિન મોટી થાય; પછીકન્યા
તે વર જોગ થઈ, અતિ ઓપે અંગ કળાય. ૧૨ ત્યારે દેવ દ-

નુજ ને ગાંધર્વ કિન્નર, મોહ પામ્યા જોઈ રૂપ; કન્યા સમાન
દીઠો નહી વર કો, ના કહી સહુને ભુપ. ૧૩ પછે સરવે મ-
ળીને યુદ્ધ આરંભ્યું, કન્યા લેવા કાજ; સપ્ત દિવસ દારૂણ
યુદ્ધ કીધું, પોતે પદ્માક્ષ રાજ. ૧૪ સરવે મળીને રાયને માર્યો
નગ્ર તે લુંટી લીધું; સર્વ કુટુંબનો નાશ કર્યો; એવું વિપરીત
કારજ કીધું. ૧૫ ત્યારે કન્યા જે પદ્માક્ષી નામે, લાવણ્યરૂપ
અપાર; તે અગ્નિકુંડમાં સમાયાં પોતે, ગુપ્ત થયાં તેણીવાર.
૧૬ પછે સરવે મળી પરિશોધ કરી, પણ નવ દીઠી કન્યાય;
ત્યારે નિરાશ થઈ નિજલોકે ગયા સહુ, પામી મન લજજાય.
૧૭ પછે દિવસ કેટલા વહિ ગયા પુંઠે, બ્રહ્મારણ્ય મોઝાર;
એક અગ્નિહોત્રનો કુંડ હતો, મુનિ આશ્રમ કેરે ઠાર. ૧૮ તે
કુંડમાંથી કન્યા નીકળી, બારણે ઉભી આપ; અદ્‌ભુત રૂપ
અનુપમ સોભા, સુંદર તેજ પ્રતાપ. ૧૯ તેણે સમે જાતો હતો
રાવણ, બેસી પુષ્પવિમાન; પૃથ્વી ઉપર દ્રષ્ટિ કરી, દીઠી કન્યા
સોભામાન. ૨૦ વિમાન ઉતાર્યું વસુધા ઊપર, મન ના અતિ
ઉલ્લાસ; મોહની રૂપ જોઈ મોહ પામ્યો, સત્વરઆવ્યો પાસ.
૨૧ ત્યારે કન્યા તતક્ષણ યજ્ઞકુંડમાં ગુપ્ત થઈ તે ઠાર; રાવણ
વળતો વિસ્મે પામ્યો, ચિંતા વ્યાપી અપાર. ૨૨ હવડાં હતી
તે કન્યા કયાં ગઈ, એમ વિચારે મન; પછે કુંડ માંહે તે સો-
ધવા લાગ્યો, રાક્ષસનો રાજન. ૨૩ ત્યારે કન્યા તો કર ચઢી
નહી ને, જડીયાં પંચ રતન; તે રતન લઈને રાવણ આવ્યો,
લંકામાં તે દન. ૨૪ પેટીમાંહે મુકયાં લાવી, જતન કરી બહુ

પેર; પછે એકાંતમાં મંદોદરી સાથે, બોલ્યો આનંદભેર ૨૫ સુણ રાણી હું તારે કાજે, લાવ્યો રતન અમૂલ્ય; સકળ વિશ્વમાં ના મળે એવાં. નાવે તે સમતુલ્ય. ૨૬ પેલી પેટીમા રતન મૂકયાં છે, જતન કરી મેં આજ; એવી વાત સુણીને મંદોદરી ઉઠી. રત્ન જોવાને કાજ. ૨૭ રાય રાણીબન્યો જાણુજઈને, પેટી ઊઘાડી જ્યારે; તે પેટીમાં ખટ માસની કન્યા, રમતી દીઠી ત્યારે. ૨૮ છે સતીશિરોમાણીરાણી મંદોદરી, ઓળખીયું એધાણ; લક્ષ્મીરૂપજાણીનેરાવણ, પ્રત્યેબોલીવાણ. ૨૯હેસ્વામી શું કરવા ચાલ્યા. આ કન્યાને ઘેર; કારાણરૂપ એ દેવી છે, માટે વિઘ્ન થસે બહુ પેર. ૩૦ જે કહેવાય માયા આદિ શક્તિ, સૃષ્ટિ ઉદે ગુણ ખાણી; જે સરવ વિશ્વના નિયંતા ઈશ્વર, તેની એ પટરાણી. ૩૧ એતો છે અગ્નિની જવાળા, હું જાણું એની પેર; ઘણું વિઘ્નથસે નેલંકા જસે, જો રાખસોતેને ઘેર. ૩૨ તેણે મરાવ્યો પદ્માક્ષ રાજા, પુરનો કરાવ્યો સંહાર; માટે દુર દેશાંતર પેટી સુદ્ધાં, મોકલી દો નિરધાર. ૩૩ત્યારેભયપામીરાવણબોલાવ્યા, વળતા સેવક જન; પેટી લેવા માંડી ત્યારે, કન્યા બોલી વચન. ૩૪ હળવે રહીને લેજો મુજને, અંગે ન થાય પ્રહાર; હુ આવીશ પાછી લંકા, કરવા રાવણ કુળ સંહાર, ૩૫ તેવું સાંભળી રાય ખડગ ગ્રહી ઊઠયો, મારવાને કરી ક્રોધ; ત્યારે રાણી કર ઝાલી કહે, સ્વામીહવડાંથશે વિરોધ. ૩૬ જો કુશળ ઇચ્છો તો તે કન્યાને, કાઢો દૂર વિદેશ; તેવું કહીને ક્રોધ સમાવ્યો, સર્વે કરી ઉપદેશ. ૩૭ વલણ—ઉપદેશ રાણીએ કર્યો, સમ-

જાણ્યો રાવણ રાયરે; પછે સેવક પેટી લેઈને ચાલ્યા, તે ઉત્તર દેશે જાયરે. ૩૮ ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાલકાંડેશ્રીરામવિશ્વામિત્રસંવાદેપદ્માક્ષીચરિત્રકથનંનામ એકત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૧

અધ્યાય ૩૨

રાગ ધનાશ્રી—-વિશ્વામિત્ર કહે સુણો રઘુરાયજી, તે પેટી લેઈને અનુચર જાયજી;લાવીનેદાટી જનકપુરપાસજી,વળિયા પાછા રાવણના દાસજી. ૧ (ઢાળ.) દાસ દાટી ગયા પેટી, જનકપુરની પાસ; તે ક્ષેત્ર કૃષિ કરવા તણું, લક્ષમીએ પુર્યો વાસ. ૨ પદ્માક્ષ રાજા મૃત્યુ પામ્યો, થઈ પૂરવ પેર; તે જનકપુરમા અવતર્યો છે, બ્રાહ્મણ કેરે ઘેર. ૩ તે વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ ભણિયો, શીલ ધર્મ સુજાણ, એવે સમે રાજા જનક, કરતા હતા જજ્ઞ પ્રમાણ. ૪ તે દ્વિજને ભુમિદાન આપ્યું, ક્ષેત્ર પેલું જેહ; કૃષિ કરાવાને વિપ્ર ચાલ્યો, ધરી મનમાં નેહ. ૫ ખેડવા માંડી ભુમિ જ્યારે, વરષા ઋતુની માંહે; હળ તણિ અણિયે ભરાઇ, પેટી નિકળી ત્યાંહે. ૬ તે જોઈ બ્રાહ્મણ થયો વિસ્મે, સ્વધર્મિ સુવિવેક; તે હશે થાપણ રાયની. પેટીમાં દ્રવ્ય વિશેક. ૭ શિર ચઢાવીને લેઈ આવ્યો, જનકનૃપતિની પાસ; લ્યો રાયજી થાપણ તમારી, પેટી આ પ્રકાશ ૮ મહારાજ મુજને આપિયું, તમો ક્ષેત્ર જે ભુપત્ય: તે મધ્યેથી નીકળી, એ તમારી સંપત્ય ૯ સહુ સભા જોતા મિથુલાપતિયે, પેટી ઉઘાડીતેહ;તે માંદીઠી પંચ વર્ષની, કન્યા અદભુત તેહ. ૧૦ અતિરૂપ સુંદર જોઈને,

આશ્ચર્ય પામ્યું સર્વ; વખાણતાં સરસ્વતિહારે,રતિ મુકે ગર્વ ૧૧ નૃપતિ હરખ પામ્યા ઘણું, કન્યા તણું જોઈ મુખ; કાંઇ પ્રજા નહોતી રાયને, માટે થયું અતિ સુખ.૧૨ તે વિપ્રને કન્યા બરોબર, કનક આપ્યું રાય; વળી વસ્ત્રાભુષણ આપી, ભુપે લીધી છે કન્યાય. ૧૩ગજ અશ્વકંચનભુમી રથ, ગૌદાન આપ્યા રાય; જનક હરખ્યા જોઇ કન્યા, ઊલટ અંગ ન માય.૧૪ ત્યારે શતાનંદે નામ પાડ્યું, પુત્રીનું તેણીવાર;હળસીત સ્પર્શે પ્રગટ થઇમાટે, નામ સીતાસાર.૧૫ વિદેહકન્યા માટે કહીયે, વઈદેહી ગુણવાન; જનક તનયા તે માટે, જાનકી એ અભિધાન. ૧૬ સાક્ષાત લક્ષમી રૂપ એ છે, પ્રગટ થઈ તમ ઘેર; તેવું સાંભળીને રાય હરખ્યા, થઇછે લીલાલેહેર. ૧૭ વૈશાખ માસે સીત નૌમી, લગ્ન શુભ વિધુવાર; તે દિવસે પ્રગટયાં જાનકી, એ અજન્મા અવતાર. ૧૮ સહુ નગ્રમાં આનંદ વરત્યો; મંગળ ઉત્સવ થાય;પછે સુનયના રાણીને સોંપી,રાજાએ કન્યાય ૧૯ દીન દીન વૃદ્ધિ પામતાં, વિધુ શુકલ પક્ષ કળાય; નાના વિધનાં લાડ કરતાં, હરખે માતપિતાય. ૨૦ ફરશુરામે નક્ષત્રી પૃથ્વી, કરી એકત્રીશવાર; વિરામ પામી એક સમે આવ્યા, જનકપુર મોઝાર. ૨૧ ત્રંબકધનુક શિવ તણું, આપ્યું સ્કંધ ભરાવ્યું તેહ; ફરશી કર ગ્રહી કટી બાંધી, અક્ષે ભાથા જેહ. ૨૨ એવા ભ્રગુપતીને જોઈને, ઉઠયા જનક તેણી વાર, સાષ્ટાંગ નમીયા ભુપતી,પછે કરયો બહુ સતકાર.૨૩ સિંહાસન ઉપર બેસાડી, પુજા કરી બહુ પેર; ભોજન સમે થયો ત્યારે, રાજા

તેઠી લાવ્યા ઘેર. ૨૪ ચોકમાં ત્રંબક ધનુષ મુકી, ગયા મંદીર માંહે; બારણે રમતાં જાનકીયે, ધનુષ દીઠું ત્યાંહે. ૨૫ ત્યારે સીતા સાયક ગ્રહી કરમાં, રમે ચોકજ માંહ્ય; ઘોડો કરીને ફેરવે ફરે બાળ ચેષ્ટા તાંહ્ય. ૨૬ ભારગવ ઉઠયા કરી ભોજન, આવ્યા મંદીર બાહાર; જુવે તો ત્રંબક નવ દીઠું, મુકયું હતું જે ઠાર ૨૭ એટલે દીઠાં જાનકી, રમત કરતાં ધનુષ ગ્રહી પાણ; આશ્ચર્ય પામી ભ્રગુપતિ કહે, જનક પ્રત્યે વાણ. ૨૮ અરે રાય ત્રંબક શિવ તણું, મહા કઠણ ગૌરવ જેહ; એક સહસ્ર વારણ થકી સાયક, ન હાલે વળી તેહ. ૨૯ તેને કર ગ્રહી કન્યા રમે, ફેરવે ચોક મોઝાર; તે કન્યા કારણરૂપ જાણો, લક્ષમીનો અવતાર, ૩૦ તેટલે આવી જોયું જનકે, રમે પુત્રી જયાંહ; ત્યારે ધનુષ મુકી જાનકી, નાશી ગયાં ઘરમાંહ્ય. ૩૧ ભરગુપતી કહે સુણો ભુપતિ, એક પણ કરો તમો રાય; જે પણ પાળે તે પુરૂષને, પરણાવજો કન્યાય. ૩૨ પ્રત્યંચા તે ધનુષની, જે ચઢાવે બળવાન; તેમ સ્તેયંવર જીતે સહી, તેને દેજો કન્યાદાન. ૩૩ જમદગ્નીસુત તેવું કહી ગયા, બદ્રિકાશ્રમ જયાંહ્ય; તે દિવસથી ત્રંબક ધનુષ, રહ્યું જનકપુર માંહ્ય; ૩૪ તે સીતાનો સ્વયંવર કર્યો. તમો સુણો શ્રી રઘુવીર; તિહાં ભુપ સહુ આવ્યા હશે વળી મુની ઘણા મતીધીર. ૩૫ એમ કન્યા દેવા ધનુશનું પણ કર્યું છે મિથુલેશ; નિમંત્રણ લખી તેડાવ્યા, પૃથ્વીના રાય અશેષ. ૩૬ ઉત્પત્તિ તે સીતા તણી, તમને કહી શ્રીરામ; તે ધનુષ પણ કારણ કહ્યું, પાવન કથા અભિરામ. ૩૭ વલણ—

અભિરામ પાવન કથા એ, કહી રામને ગાંધી કુમારરે; એટલે આવ્યું જનકપુર ત્યારે, પામ્યા હરખ અપારરે. ૩૮ ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેશ્રીરામવિશ્વામિત્રસંવાદેસીતોત્પત્તિકથનંનામદ્વીશોધ્યાય: ૩૨

અધ્યાય ૩૩

રાગ કાફી—નગ્ર પાસેછે ઉપવન, તેમાં ઉતરયા કૌશિક મુન્ય; રામ લક્ષ્મણ બંને વીર, મુનિ પાસે રહ્યા મતિધીર. ૧ સ્થળ સુંદર શોભામાન, તરૂ છાયા ઘણી સુખવાન; ત્યાંદિનકર પામ્યો અસ્ત, કરી સંધ્યા વિપ્ર સમસ્ત. ૨ સોમૈત્રિની સાથે રામ, નિત્યકર્મ કર્યું અભિરામ;કર્યાઆસનઆચ્છાદાન પછે પોઢિયા સહુ મુનિજન. ૩ મુનિ કૌશિક કેરા ચરણ, ચાંપે વીર બે અશરણશરણ; કરે ધર્મ નિતીની વાત, એમ કરતાં ગઈ મધરાત. ૪ મુનિ કહેછે વારંવાર, હવે પોઢોને પ્રાણઆધાર:આજ્ઞા માગીઉઠયા મતિધીર, પોઢયા આશને બંને વીર. ૫ વિતી રજની ઊગ્યો સુર, ઊઠયા વિપ્ર તપસ્વી પુર; રામ લક્ષ્મણ બે ગુણવાન, મુનિ સાથે કરયાંછે સ્નાન. ૬ પ્રાત:કર્મ કરયું પાવન, થઈ સ્વસ્થ બેઠામુનિજન; માગી કૌશિકનીઆજ્ઞાય, રામ ઉપવન જોવા જાય. ૭ તરૂ સફળ શોભે અંકોર, બોલે હંસ કારંડવ મોર; સરોવરમાં સુગંધી કુંજ, ત્યાં ખટપદ કરતા ગુંજ. ૮ કરે લક્ષ્મણ સાથે વાત, વન જોતા ફરે બે ભ્રાત; તે સમે પુજવાને અંબા, આવ્યાં જનકસુતા જગદંબા, ૯ તે સુખાસન બેઠી બાળી, સંગ સુંદરી બહુ રખવાળી; દેવી

દેવળમાંહે સધારી, વીનવ્યાં ઘણું વહાલ વધારી. ૧૦ પુજ્યાં પારવતીને પ્રીતે, આરતી વારતી શુભ રીતે; કરજોડી કહે શિર નામી, હું સમોવડ આપજ્યો સ્વામી. ૧૧ પૂજ્યુંપોતેપોતાનું રૂપ, કરે માનસી લીલા અનુપ; સંગે સાહેલી લેઈ સરખી ફુલ વીણે સીતા મન હરખી. ૧૨ સાત વરસ તણી કન્યા, પામે રૂપે રતી લજ્યાય; પદ કુમ કુમવરણા રાજે, નેપુર અણુવટ ઘુઘરી ગાજે. ૧૩ નખ મણિગણ ચળકે અનુપ, વિધુ સેવે જાણે ધરી રૂપ; કરીશુંઢસકોમળહસ્ત ધર્યા અંગદઆદિ સમસ્ત. ૧૪ કર હાથેળી રાતી ચોળ, ઓઢી ચુંદડી રંગ ઝબોળ; મુખચંદ્ર કલંક રહિત, આંખ્ય અણિયાળી અંજનસહિત. ૧૫ નાકે સોહીયે મોતીનો મોર, કાને ઝાલ ઝબુકે જોર; ચારૂચિબુકેછુંદણું લીધું, ઘણું શોભે અખંડ રસીલું. ૧૬ રકત અધર હીરાકણી દંત, રંગે રાતા ઘણા ધુતીવંત; કરી કેસરી આડ કપોળ, મધ્યે ટીલડી રાતી ચોળ. ૧૭ ગળુ મંધ મુકતાની માળ, અંગોઅંગની શોભા રસાળ; ચાલે હંસગતિ જાણેકરણી, પ્રતિબિંબ પડેછે ધરણી. ૧૮ સખી સાથ કરે મંદહાસ, થાય ચંદ્રના જેવો પ્રકાશ; ઈંદિરા જક્તજનુનીજેહ, આદિશકિત ઇશ્વરની એહ. ૧૯ કવિ કયમ કરી વરણવે રૂપ, કહેતાં હારે ગિરાના ભુપ; એવી જનકસુતા શુભઅંગ, જુવે વાડીમાં સાહેલી સંગ. ૨૦ એવે સીતાયે દુરથી રામ, દીઠા શ્યામસુંદર કોટી કામ; તરૂ સઘન સરોવર પાળ, ત્યાં ઉભા દશરથ બાળ. ૨૧ એક હસ્તે ગ્રહી તરૂ ડાળ, બીજો બાહુકટિયેવિશાળ; જોઈ

ચકીત થઈછે કુમારી, જાણે તનમન નાખું વારી. ૨૨ રામે દીઠું સીતાનુ રૂપ, મોહ પામ્યા ત્રિભુવનભુપ; ઉપની ત્યાં પરસ્પર પ્રીત, જેવી ચંદ્ર ચકોરની રીત. ૨૩ સામાસામી બાંધ્યો તાર ચારે નેત્ર થયાં તદ્દાકાર; એક એકની મુરતી જેહ, રૂદે માંહે ઠરીછે તેહ. ૨૪ નિજ ધર્મ વિચારી રામ ચિત્ત રાખ્યું પોતાનું ઠામ; દ્રષ્ટી આડી કરી તેણીવાર, કહેશે લક્ષમણ આશો વિચાર ૨૫ પછી સાહેલી પ્રત્યે સીતા, બોલી વચન મધુર પુનિતા; સખી પેલા બે રાજકિશોર, ગૌર શ્યામ છબી ચિત્તચોર. ૨૬ પુછયું કોના હશે એ બાળ, આવ્ય સત્વર કાઢી ભાળ; સુણી આવી સાહેલી ત્યાંહ, રામ લક્ષમણ ઉભા જ્યાંહ. ૨૭ સખી બોલી મુસ્નક નામી, કોના પુત્ર તમો છો સ્વામી; કોણ નગ્ર તણા છો નિવાસી, કેમ આવ્યા અહાં સુખરાશી. ૨૮ ત્યારે બોલ્યા હશી રઘુરાય, નગ્ર અવધપુરી કહેવાય; રાય દશરથના સુત ધીર, હું રામ આ લક્ષમણ વીર. ૨૯ વિશ્વામિત્રની સાથે આવ્યા, અમને મુનીવર તેડી લાવ્યા; જોવા સીતા સ્વયંવર કાજ, અમો આવ્યા જનકપુર આજ. ૩૦ એવાં વચન સુણીને સાહેલી, સીતા પાસે ગઇ વહેલી વહેલી; કહ્યા સીતાને સમાચાર, રામ લક્ષ્મણ રાજકુમાર. ૩૧ બાઈ સુંદર શ્યામ સ્વરૂપ, વર એ તમ જોગ અનુપ; સખી વચન સુણી સકુમારી, મનમાં રહી વાત વિચારી. ૩૨ પિતાનું પણ સંભાળી સીતા, ચિત્ત માંહે થઇ ભયભીતા; વિનવે વિધી ને ત્રિપુરાર, ઉમયા કરજો મુજ સાર. ૩૩ કંઈ પુરવ પુણ્ય પ્રતાપ, ચઢાવે રામ તે શિવ-

ચાપ; તમો ધર્મધોરીંધર ધીર,મુજને વરજોરઘુવીર. ૩૪ એમ જાનકી કરતાં વિચાર, નેત્રેજોતાંરાજકુમાર; પુછે લક્ષ્મણ જોડી હાથ. કોની કન્યા હશે રઘુનાથ. ૩૫ જેના રૂપથકી રતિ લાજે ઉપમા નથીતેનેકાજે; ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુવીર, સુણ લક્ષ્મણ બંધવ વીર, ૩૬ તે તો જાનકી જનકકુમારી, આવી પુજવા શૈલ્ય કુમારી; અબળાનું છે તેવું રૂપ. જેથી મોહ્યા છે સુરભુપ ૩૭ આપણે રઘુકુળના તન, રાખીયે દ્રઢ નિરમળ મન; પર-નારીથી રહિયે વિરક્ત, જોઈ નવ થઇ યેઆશક્ત. ૩૮ કુદ્રષ્ટિયે ના કરીયે પ્રીત, ધર્મશાસ્ત્રની તેવી રીત; પરનારીને પરવિત્ત, સ્વપ્ને નવ દિજે ચિત્ત. ૩૯ તેવો કહી સુધર્મ પ્રકાશ, પછે આવ્યા મુનિવર પાસ; રાખીધ્યાનમાંમુરતી રામ, ગયાં જન-કસુતા નિજ ઠામ. ૪૦ જાણી જનક રાજાયે વાત, આવ્યા કૌ-શિક મુનિ સાક્ષાત; ઉઠયા સભા સહિત રાજન, ચાલ્યા તેડ-વાને મુનિજન. ૪૧ વાજે વાજીંત્ર નાના પ્રકાર, સર્વે આવ્યા તે વાડી મોઝાર; રૂષિ સુરજ સરખા અનેક, શોભે એક એક કરતાં અધેક. ૪૨ આવી લાગ્યા નરપતિ પાય, વદે આશિષ સહુ મુનિરાય; ગાંધીસુતને કર્યો સાષ્ટાંગ, બેઠા ભુપતિ મંડળ સંગ. ૪૩ રામ લક્ષ્મણ મુનિવર પાસ, બેઠા અદ્ભુત રૂપ પ્ર-કાશ; ગૌરસ્યામ કીશોરકુમાર દીઠા જનકે તેણીવાર. ૪૪ જોઈ રૂપ સુંદરતા વેશ, થયા નરપતી રહિત નિમેશ; કહાવે નામ વિદેહજ એહ, થયા જોઈ વિશેષ વિદેહ. ૪૫ પછી સુ-ણતાં સર્વ સભાય,પુછે વિશ્વામિત્રને રાય;કહોમુનિઆકોના

તન, ગૌર શ્યામ બે રૂપ રતન. ૪૬ શું રવિ શશિ બે ધરી રૂપ, કે બ્રહસ્પતિ ને સુરભુપ; ઉમાપતિ રમાપતિ એહ, ધરી કામ વસંતે દેહ. ૪૭ વારૂ કોટિક મીન કે તન, જેથી મોહ પામ્યું મુજમન; જાણે વિશ્વના પ્રાણઆધાર, તેવાકોના છે સુકુમાર ૪૮ સુણી ભુપનાં સ્નેહ વચન, ત્યારે બોલ્યા કૌશિક મુન્ય; રાય દશરથના તેહ કુમાર, બળ પ્રાક્રમ રૂપ અપાર. ૩૯ ઘન-શ્યામ તનુ શ્રીરામ, ગૌર સુંદર લક્ષ્મણ નામ; યજ્ઞ રક્ષા કરી તનુ ધારી, તાડિકા સુબાહુને મારી. ૫૦ બળ પરાક્રમ ગુણ ચરિત્ર, કહ્યાં ભુપતિને વિશ્વામિત્ર; સુણી હરખ પામ્યા રાજન, વળી શોકાતુર થયા મન. ૫૧ રામ રૂપ જોઈ થયું સુખ, પણ સંભારી પામ્યા દુ:ખ; મુનિ સર્વને તેડી રાય, નિજ નગ્રમાં નરપતી જાય. ૫૨ વલણ—નરપતી જાય નગ્રમાં, તેડી મુની-જનરે; રામલક્ષમણ સાથેચાલ્યા, હરખ્યા જનક રાજનરે. ૫૩

ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાલકાંડે શ્રીરામદર્શનાતસીતામોહનામત્રયત્રિંસોધ્યાય:૩૩

અધ્યાય ૩૪

રાગ સોરઠ—રામ જનકપુર આવીયા વિશ્વામિત્રની સાથ; હેતે કરી તેડી જાય છે, મિથુલા નગરીના નાથ; રામ જનકપુર આવીયા. ૧ ભૂમિ મંડળમાં મહાલતા, ચાલતા બેચતુર; શોભે જેમ સાધન વિષે, જ્ઞાન વિવેક પુર, રામ૦ ૨ સુંદર પુર શણ-ગારીયું, શેરી ચૌટાં ને પોળ; મનોહર મંદિર શોભતાં, સામા સામી છે ઓળ. રામ૦ ૩ ઝળકે છે ઉંચી અટારીયો, સપ્ત ભૂ-

મિના માળ; છજાં ઝરૂખા ને રાવટી, બોલે કીરમરાળ. રામ૦ ૪ ધ્વજા પતાકા ફરફરે, જાણે તડિકાકાર; શિખરે શિખંડી નાચતા, કંચન કળશ અપાર. રામ૦ ૫ ઘર ઘર કેરે આંગણે, મંગ૦ ઉપચાર; પુરણ કુંભ ને સાથિયા, મોતી તોરણ દ્વાર. રામ૦ ૬ નર નારી શોભે ઘણું, જાણેદેવનાઅંશ; વ્યાધી દરીદ્ર પીડે નહીં, પુન્યકારી પ્રશંષ, રામ૦ ૭ જેપુરમાં લક્ષ્મી રહ્યાં, ધરી સીતાનું રૂપ; તેની શોભા શી કહું, જેની કીરતિ અનૂપ રામ૦ ૮ રચના રઘુવિરનિરખતા, આવેનગર મોઝાર; ભુપના રૂપને જોઈને, મોહ્યાં સહુ નર નાર. રામ૦૯ મોહનરૂપની મોહની, મોહી નગરની નાર; જાણે પુતળીયો ચિત્રની, તેમ થઈ તદાકાર. રામ૦ ૧૦ કોઈ અબળા લેતી ઓવારણાં, કોઈ દેતી આશીશ; નેત્ર ભરીને નિરખતી, કોઇ વિનવે ઈશ. રામ૦ ૧૧ એ વર સીતા પરણજો, જે સરખી જોડ; જો વિધી જોગ તે મેળવે, ત્યારે પહોંચે કોડ. રામ૦ ૧૨ ત્યારે એક સખી સખીને કહે, સુણ બેની વચન; આવા રૂપાળા રાજવી, હશે કોના તન. રામ૦૧૩ ગૌર શ્યામ ગુણવંતછે, કામરૂપકીશોર; ધનુષબાણ કર શોભતાં, નેત્ર ચપળ ચકોર. રામ૦ ૧૪ સખી શ્યામ ઘણો સુકુમાર છે, ચાલે લટકતી ચાલ; એ વરસીતા જોગ છે, નિશ્ચે પરણશે કાલ. રામ૦૧૫ ત્યારે બીજીકહે બાઇ સાંભળો, સીતા સુકૃતવાન; અણચિંતવ્યો આવી મળ્યો, ગુણ રૂપે સમાન. રામ૦૧૬ ત્રીજી ત્રીયા બોલી તદા, શું જાણો તમો આજ; જનકે તેડાવ્યા હશે વરવાને કાજ, રામ૦૧૭ ચોથી ચતુરા કહે સખી,

ઘણું ધનુષ કઠોર; તેને કયમ ચઢાવશે, સકુમાર કિશોર. રામ૦ ૧૮ ત્યારે પાંચમી કહે પણુ પાળશે, રાખો ધીરજ મન; તેજસ્વી ગણિયેનહિં, લઘુ કોમળતન. રામ૦૧૯ એમ પંચેમળી પરમાણિયું, નિશ્ચે વરશે રામ; સુકૃત ફળશેસીતા તણું, પહોંચશે મન કામ. રામ૦ ૨૦ એવી નગ્રની નારી વાતો કરે, ધરે નેહ અપાર; સ્તુતિવીધી ઉમયાનીકરે, મનાવે ત્રિપુરાર. રામ૦ ૨૧ સુકૃત કાંઈ જે અમે કર્યા, ધરીને આ શરીર; તે પુન્યે કરી જાનકી, વરજ્યો રઘુવિર. રામ૦ ૨૨ એ રીતેરઘુનાથજી, આવ્યા રાજદ્વાર; મિથુલેશે મુનિપુજીઆ, કરી સેવાઅપાર. રામ૦ ૨૩ એક મંદિરસુંદર સોભતું, આપ્યું દેઈનેમાન; રામસહિત મુનિ ઉતર્યા; કર્યા ભોજનપાન. રામ૦ ૨૪ વલણ—ભોજન કરિયાં ભાવતાં, સંતોષ્યા મુનિજનરે; કહે દાસ ગિરિધરએ કથા પાવન, શ્રોતા ધરજોમનરે. ૨૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડે શ્રીરામસ્યજનકપુરપ્રવેસોનામચતુર્ત્રિંશોધ્યાય: ૩૪

અધ્યાય ૩૫

રાગ ધનાશ્રી—જનકે તેડાવ્યા રાય અનૂપજી, દશે દિશાના આવ્યા ભુપજી; આપ્યાંઆસનભોજનપાનજી, સહુને ઉતાર્યા કરી સનમાનજી. ૧ (ઢાળ) સમનમાનકરીસહુનેઉતાર્યા, મિથુલાપતિયે ત્યાંહે; અપાર સેના સકળ નૃપની, ભીડ થઈ પુર માંહે. ૨ કેટલા રાજા નગર બહાર, ઉતર્યા ઉપવન; ત્યાં જનકના પ્રધાન ફરતા, આપે તૃણ જળ અન્ન. ૩ રથ અશ્વ હસ્તી

પદાતી દળ, ચતુરંગસેન્યા ત્યાંહે; તેણે જનકપુર વીંટયું સકળ, જેમ નાવ સાગર માંહે. ૪ નિમંત્રણ ગયું હતું અવધપુર, સ્વયંવરનું જેહ; છે દુઃખી રામ વિજોગે દશરથ, માટે ન આ-વ્યા તેહ. ૫ મંડપ રચાવ્યો જનકરાયે, અતિ ઘણો વિસ્તાર; મણિ સ્થંભ કંચન કળશ ઝળકે, શોભાનો નહિ પાર. ૬ વિતાન બંદન જરી ઝાલર, દુલીચા બહુ રંગ; જાળી મુકતાફળ તાણી, મણી રત્ન તેજ તરંગ. ૭ સિંહાસન સોના તણાં, તે મુકયાં હારોહાર; માંહે ખંડ જુદા કર્યા છે, મંડપ ઘણો વિસ્તાર. ૮ તે મધ્યમાં ત્રંબક રહ્યું છે, છુટ ચારે પાસ; જનકે ધનુષ પુજા કરી, શુભ લગ્નમાં ઉલ્લાસ. ૯ દુતને આજ્ઞા કરી, ભુપે તેડાવ્યા સહુ રાય; તે સભા માંહે આવિયા, ત્યાં થઇ ઘણી શોભાય. ૧૦ સિં-હાસન બેઠા સકળ નૃપ, જયાં જેનો અધીકાર; ઋષિમંડળ સ-હિત આવ્યા, દશરથ રામકુમાર. ૧૧ ગૌર શ્યામ કિશોર તન, મનહરણ મોહન રૂપ; શ્રવણારીસૂતને જોઇને, મોહ પામિયા સહુ ભુપ. ૧૨ જેમ તારામંડળ ક્ષીણ પામે, ઉદે રવિનો થાય; એમ ભુપ સહુ ઝાંખા થયા, જયારે આવ્યા શ્રી રઘુરાય. ૧૩ એક દીર્ઘ સિંહાસન સુભગ છે, અધીક સહુથી સાર; શ્રીરામ લક્ષમણ મુનિ કૌશિક, બેઠા તેણે ઠાર. ;૧૪ અન્ય મુનિજન સરવ બેઠા, સકળ પૃથ્વીરાય; રૂપ જોઈ રઘુવર તણું, નવ નેત્ર તૃપ્તિ થાય. ૧૫ સર્વે મળી એમ વિચાર્યું, ધનુષનું મિથ્યાનામ; એ રામને પરણાવશે, કન્યા જનક અભિરામ. ૧૬ તે મંડપના એક ખંડમાં, શોભા અધીક છે જયાંય; સિંહાસન ઉપર વિ-

રાજે, જનકતનયા ત્યાંય. ૧૭ ઇંદ્રાણી જેવી અનુચરી તે, અનેક ઊભી દાસ; રત્ન ડાંડી તણા ચમ્મર, કરે છે બે પાસ. ૧૮ પુષ્પમાળા હાથ ઝાલી, બેઠી અદ્‌ભુત રૂપ; ચપળ નેત્રે કરી જોતી, સકળ પૃથ્વી ભુપ. ૧૯ એ આદીમાયા ઈશ્વરી છે, પ્રાણુ-વરૂપિણી જેહ; ત્રિભુવનપતિ પરિબ્રહ્મની છે, મુખ્ય રાણી એહ. ૨૦ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ, સંહાર કારક જાણ; જે બ્રહ્માદિ દેવની જનની, ઇંદિરા ગુણ ખાણ. ૨૧ અનંત શકતી જેની આગળ, સ્તવે જોડી હાથ; એ રૂપ વરણવી નવ શકે, હારે ગીરા ગણનાથ. ૨૨ તમ જાંબુનંદ સરીખું, અંગ ઝળકે બાળ; મૃગાંક મુખ શોભે પ્રફુલ્લ, આકરણ નેત્ર વીશાળ. ૨૩ અનેક આભુષણ ધર્યાં, મણી કનક મોતી જડાવ; કર માંહે કંકણ સાંકળાં, તે પદીક રત્ન મઢાવ. ૨૪ પવન સ્પર્શે મધુર ચાલે, અંગ રંગ સુવાસ; વીસ્તરે દશ દીશા ભેદી, જાય મહદાકાશ. ૨૫ જેણે વશ કર્યા આદીપુરૂષને, ભુલાવ્યા નીજરૂપ; તેનશ્રી સોભા શી કહું, જેની પાવન કીરતી અનૂપ. ૨૫ એવાં સીતા સિંહાસને બેઠાં, જુવે ચારે પાસ; એવે મુનીમંડળ માંહે દીઠા, કોટીકામ નીવાસ. ૨૭ રઘુવરને જોઈ જાનકી, મોહ પામ્યાં નીરધાર; ત્યારે વિજયાનામે સખીશું, બોલીયાં તેણીવાર. ૨૮

વલણ—બોલીયાં તેણીવાર સીતા, સુણ વિજયા મુજવચનરે; પેલી શ્યામ સુંદર મુરતી સાથે મોહ્યું મારૂં મનરે. ૨૯ ઇતી શ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મીકીનાટકધારાયાંબાળકાંડે શ્રીરામ સ્વયંવરેસભાપ્રવેશોનામપંચત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૫

અધ્યાય ૩૬

રાગ સોરઠ--મુનિ પાસે બેઠા શ્રીરામ, કોટી કંદર્પ સુંદર-શામ; દીઠા સીતાયે પૂરણકામ, જોઈમોહ પામીયાંરે. ૧ સુણ વિજયા સઈયર મારી, પેલા બેઠા અવધવિહારી: રૂપઉપરજાઉં બલિહારી; થાઉં તેની કિંકરીરે. ૨ મારૂં માન્યું તેશું મન, તેની સાથે કરજો લગન; થાઉં ત્રિભુવનમાં.હું ધન્ય; સધન સૌભા-ગ્યનું રે. ૩ ત્યારે પહોંચે મારા કોડ, પામું એ વર કામ કરોડ; નથી ચઉદ ભુવનમાં જોડ, રઘુવર રૂપનીરે, ૪ છે સરાશન શિ-વનું કઠોર, તે કુંવરનુ કેટલું જોર; ઘણું કોમળ રાજકિસોર, તે કેમ ચઢાવસેરે. ૫ જો નહી વરે શામળગાત, તો હું તુરત કરૂં દેહ પાત; પણ કઠણ કર્યું કયમ તાત, ધનુષવેરી થયું રે. ૫ઘણો નિરદે થયો મુજ બાપ, લાવી મુકયું સભામાં ચાપ; મને થાય ઘણો પરીતાપ, હવેહુ શું કરૂ રે.૭ કોઇજનકને જઇ કહોઆજ પણ મુકી કરો શુભ કાજ; તમ પુત્રીયે રઘુરાજ, તે મન સાથ વર્યોરે. ૮ એમ સીતા અરત વન, જોઈ વીજયા બોલી વચન; બાઈ ધીરજરાખો મન, ચિંતાશાને કરે.રે. ૮ નીશ્ચે વરસેનમને રામ, ચીત રાખો તમારૂં ઠામ; છે ભકતના પુરણકામ, તે કયમ ભુલી જસેરે. ૧૦ તમોરામને જાણોબાળ, પણકાળતણા છે કાળ, વળી બાહુ નેત્ર વીશાળ, જુઓ એની આકૃતીરે. ૧૧ મારી તાડીકાને એક બાણ, સુબાહુના લીધા પ્રાણ; તે થયું છે મુજને જાણ, મુની વાતો કરેરે, ૧૨ માટે ત્રંબક તોડસે તેહ, તમો ટાળો મન સંદેહ; જેમ પ્રાત બપૈયા મેહ, એને અવધા-

રશેરે. ૧૩ કરે વાત સકળ પુરજન, વરસે સીતાને દશરથતન; પંચ કહે તે સાચું વચન, થાયે નિશ્ચે ખરૂંરે. લઘુ લાગણીએ તેજવંત, સિંહબાળક સૂક્ષમ જંત; આણે મદગળ કેરો અંત, એવા રઘુવીર છેરે. ૧૫ સખી વચન સુણી તેણીવાર, સીતા કરતાં મન વિચાર; મનાવે વિધીને ત્રિપુરાર, ત્રંબક હળવું થજ્યોરે. ૧૬ જોઈ ધનુષ પ્રચંડ અઘાત, સીતા કરતાં તે આંસુપાત; તમો હરજ્યો ઉમયા માત, ગૌરવતા એ તણીરે ૧૭ સચ્ચિદાનંદ છો સુખરાશી, મારી અરજ સુણો અવિનાશી; પ્રભુ હું છું તમારી દાશી, રખે ભૂલી જતારે. ૧૮ તમ અર્થે ધર્યુંછે શરીર, છો ધર્મધોરીંધર ધીર; તમને મૂકી રઘુવીર, બીજાને નહિ વરૂંરે. ૧૯ એમ જાનકી શોચે મન, સ્તુતિ કરતાં દીન વચન; અંતરયામી જુગજીવન, તે સરવે જાણીયુંરે. ૨૦ વલણ—જુગજીવને સહુ જાણીયું, જે સોચે જનક તનયાયરે; શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, હવે સ્વયંવરમાં શું થાયરે. ૨૧ ઈતિ શ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેવિજયા સહસીતાયાંજનકેપણુપરિતાપોનામષડત્રીંશોધ્યાય: ૩૬

અધ્યાય ૩૭

રાગ સામેરી—આવી રહ્યા સહુ ભૂપતિ, સ્વયંવરમાં જેણી વાર; ત્યારે જનક રાયનો ભાટ ઉઠી, બોલ્યો તેણીવાર. ૧ સાંભળો સરવે નરપતિ, જનકે કર્યું પણ જેહ; જે આ સમે ત્રંબક ચઢાવે, વરે કન્યા તેહ. ૨ માટે શૂરવીર પરાક્રમી શુભ, હોય ક્ષત્રી રાજ; તે ઉઠો તત્પર થઈ કરી, ત્રંબક ચઢાવો આજ. ૩

એવું સુણી વાયક સરવ,રાજા કરે મન વિચાર;સરાસન ભણી જોતા સકળ, શિવ ધનુ પ્રચંડ અપાર. ૪ ઘણુ કઠણુ ત્રંબક જોઈને, ગતબળ થયા રાજન; પછે પરસ્પર વાતો કરેછે, રાય અન્યો અન્ય. ૫ એ શરાસન જે ચઢાવે, તેવો નથી કો રાજ; બીજો કહે અમો આવ્યાછું, જોવા સ્વયંવર કાજ. ૬ એક કહે અમારે જનક સાથે, ઘણો મિત્રાચાર; તે માટે આવ્યા અમો કરવા, ગ્રહસ્થનો વહેવાર. ૭ કેટલાયે આવી હલાવ્યું,ન હાલ્યું તે ચાપ;તે પાછા બેઠા માન મૂકી,પામ્યા મન પરિતાપ. ૮ કેટલાક કહે અભિમાનથી, જો ઉઠીશું આ વાર; અપમાન થાશે આપણું, તેમ કરે મન વિચાર. ૯ તેમ ધનુષ્ય હાલ્યું નહિ કોઈથી, થઈ ઘડી બે ચાર; ત્યારે જનક નૃપતિ બોલીયા, સાંભળો રાજકુમાર. ૧૦ રાજેન્દ્ર બળીયો હોય જે, ત્રંબક ચઢાવે આજ; પરણાવું તેને જાનકી, માટે ઉઠો કરવા કાજ. ૧૧ જોઈ રહ્યા નીચું સુણી સરવે, કોઈ ન ઉઠયો શૂર; તે સમે દશમુખ આવીયો, અભિમાન સાગરપુર. ૧૨ કંકોતરી લખી હતી જનકે, રાવણને તે દીશ; બે મિત્ર સાથ આવીયો, તે સભામાં દશશિષ. ૧૩ લંકાપતીને જોઈને, સહુ કંપ્યા રાજકુમાર;સન માન કરી આસન બેસાડયો, વિદેહે તેણીવાર. ૧૪ અભિમાન કરીને બોલીયો, તે સમે રાવણ રાજ; અલ્યા જનક તેં શું પણ કર્યુંછે. કહે મુજને આજ. ૧૫ તવ વિદેહે ત્રંબક દેખાડયું, રાવણને તત્કાળ; તે ચાપ ચઢાવે તેને કન્યા, આરોપે વરમાળ. ૧૬ તેવું સાંભળીને અટ્ટહાસે, હસ્યો રાવણ રાય; કઈલાશ સરખો

હલાવ્યો. કુણ માત્ર ધનુષ કહેવાય. ૧૭ મેં અમર બંદીવાન કીધા, હું રાવણ બળિયો સત્ય; કંદુકની પેરે ઉછાળું મેરૂ, મંદ્રાચળ પરવત. ૧૮ પૃથ્વી ઉંધી કરી નાંખુ, પલકમાં નિરધાર; બ્રહ્માંડ ચાક ચઢાવું તો, એ ધનુષના શા ભાર. ૧૯ એમ ઘણાં વચન બોલી પછે, ઉઠીયો રાવણ રાય; વસ્ત્રાભુષણ સંભાળીને, ધનુષ ભણી તે જાય. ૨૦ ત્યારે સીતાને ચિંતા થઈ જે રાવણ કરશે કામ; પછે સ્તુતિ શીવ ઉમીયા તણી, કરતાં સતિ અભિરામ. ૨૧ મહારાજ શિવ સંકટ હરણ, રાખજો મારી લાજ; હાલેનહીં રાવણથકી, ત્રંબક તમારૂં આજ. ૨૨ એમસીતાના મન તણી ચિંતા, જાણી રામે તેહ; કરી વિકટ દ્રષ્ટિ ધનુષ ઉપર, થયું ગૌરવ તેહ. ૨૩ રાવણે આવી બાથ મારી, વિશ કરશું ત્યાંહ્ય; લેશ હાલે નહિ તે ઘણો, ભાર ત્રંબક માંહ્ય. ૨૪ તદા થયો નિસ્તેજ રાવણ, સ્પર્શતાં શિવચાપ; હલાવ્યું હાલે નહિ, ત્યારે પામ્યો મનપરિતાપ. ૨૫ પછેઅધરપીસેદંતરોસે, રક્તલોચન ક્રોધ; ધનુષ તે તવ ઉપાડયું, ઘણું જોર કરીને જોધ. ૨૬ પરસ્વેદ ચાલ્યો અંગથી, ઊંચું કર્યું બળવાન; ઘણો શ્વાસ ચઢિયો શુરને, થયું મન ઘણું અભિમાન. ૨૭ ઉભું કર્યું તવ ધનુષને, અતી બળ કરી મહાકાય; કર માંહેથીલથડયું તદા, તવ પડયો રાવણ રાય. ૨૮ પૃથ્વી ઉપર પડયો દશમુખ. થયો પુર્ણ પ્રહાર તેની ઉપર પડયું ત્રંબક. ચંપાયો તણીવાર. ૨૯ તે ભડાકો સબળો થયા, ઘણી ઉડી રજ તે ઠાર; રૂધીર ચાલ્યું મુખ થકી, કુચ્ચર થયો નીરધાર. ૩૦ પોકાર કરતો બોલિયો, તમે સુણો

સરવે જન; હું દબાયાછું મને કાઢો, થાય પીડા તન. ૩૧ અરે જનક મુજને કાઢ વહેલો, જશે મારા પ્રાણ; તો કુંભકરણ ઇંદ્રજીત તુજને, મારશે નીરવાણ. ૩૨ પુરભંગ કરસે અસુર તારૂ, લેશે મારૂં વેર; પામું નવો અવતાર જો, જાઉં જીવતો મુજઘેર. ૩૩ એમ તે સમે ચંપાયો રાવણ, થયું દુઃખ અપાર; પૃથ્વી ઉપર પડયો નિશિચર, કરે મુખ પોકાર. ૩૪ વલણ—પોકાર કરતો મુખે રાવણ, પીડા પામે તનરે; ત્યારે સર્વ સભા સાંભળતાં બોલ્યા, જનકરાય વચનરે. ૩૫ ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેરાવણમાનભંગોનામસપ્તત્રીંશોધ્યાય: ૩૭

અધ્યાય ૩૮

રાગ મારૂ—બોલ્યા જનક તે પુરૂષ વચન. નથી બળીયો કો રાજન; મેં જોઈ સરવની કરણી, નિરધાર થઈ આજ ધરણી. ૧ શું નક્ષત્રી કરી ભ્રગુનાથ, ગયું બળ પરાક્રમ તે સાથ; પછી જનમ્યો નથી કોઈ શૂર, રાણીજાયો ક્ષત્રી પૂર. ૨ સરવે બેઠા હીંમત હારી, રહી કન્યા કુંવારી મારી; સરવે ભુપતિ શોભા સહી, પણ છે પુરૂષાર્થ રહિત. ૩ કહ્યાં અઘટિત એવાં વચન, રહ્યા સાંભળી સહુ રાજન; સુણી જનકની વાણી વિરોધ, ચઢયો લક્ષમણને અતિ ક્રોધ. ૪ થયાં લોચન રાતાં ચોળ, ફરકે ભ્રકુટી અધર કપોળ; પ્રગટયાં રોમાંચિત્ત અંગ, ચઢયો કામાનુજ રણ રંગ. ૫ જે છે શેષ તણો અવતાર. ક્ષણમાં કરે વિશ્વ સંહાર; વીરાસન ઉંચો કરી પાણ, ગુરૂ પ્રત્યે બોલ્યા વાણ.

૬ હે મુનિવર આવાં વચન, કયમ બોલે જનક રાજન; બેઠા રામચંદ્ર રઘુરાજ, કયમ લોપી એણે લાજ. ૭ સુણતાં ભાનુ-કુળતન, કયમ બોલે કઠણ વચન; કહો તો ઉર્વી ઊંધી નાંખુ, એકહસ્તમાંમેરૂરાખું. ૮ કરૂ ત્રંબક ચોળી પીષ્ટ,તો હું રામનો દાસ કનીષ્ટ: સુમીત્રિનાં વચન સુણીધીર. નેત્ર સમસ્યા કરી રઘુવીર.૯રામેલક્ષમણવાર્યા જ્યારે,મુનિકૌશિક બોલ્યા ત્યારે ઉઠો રામ હવે કરો કાજ; પાળો જનક તણું પણ આજ. ૧૦ ગુરૂ આજ્ઞા ચઢાવી શીશ, પછી ઊઠયા શ્રી જગદીશ; જેમ નિશા અંતે ઊગે તરણી. એમ શોભા શી કહું વરણી. ૧૧ જ્ઞાન વેદાંતે અવરોધ, થાય અંતરમાં નિજ બોધ; જેન આ-રાધ્ય મુરતી દેવ, યજ્ઞ અંતે પ્રગટે એવ. ૧૨ પ્રહલ્લાદ કારણ મન ધરી,જેમ પ્રગટયા શ્રી નરહરી;ગુરૂ વચન પાળવા આપ, હરવા જનક તણો સંતાપ. ૧૩ જાનકીના પુરણકામ, તે સમે ઉઠયા શ્રી રામ; ગુરૂ ચરણ વંદ્યા તેણીવાર, કર્યા સહુ મુનિને નમસ્કાર. ૧૪ તેવા વિરકત રામ બ્રહ્મચારી ઉઠયા સરજુતીર વિહારી, પુરણ આનંદ રૂપ, ચાલ્યા કોટિ બ્રહ્માંડના ભૂપ. ૧૫શ્યામ સુંદર રાજકુમાર,પહેર્યું પીતાંબર ચળકાર; મણી જડિત મુગટ શિર શોભે, જેના તેજથી દિનકર થોભે. ૧૬ કાને કુંડળ મચ્છાકાર,ઉર મુકતાફળના હાર; મણીમાળ હીરા ગળુ-બંધ, કર કંકણ બાજુબંધ. ૧૭શોભે વસ્ત્રાભૂષણ સાર,એમ બોલ્યા વિશ્વાધાર; પામ્યા વિસ્મે સરવે ભૂપ,જોઇ રઘુવર કેરૂં રૂપ. ૧૮ આવીઊભા ધનુષની પાસ,થયાં જાનકી જોઇ ઉદાસ;

મન ગભરાયું તેણીવાર, રામચંદ્ર ઘણા સકુમાર. ૧૯સોરઠ— વિચારે જાનકી મન, જોઈ કઠીનતા ધનુષની; રઘુવર કોમળ તન,ઉપડશે કયમ એ થકી. ૧શિવનું ધનુષ કઠોર, કોણ ગજું એ બાળનું; એમાં એટલું કયાંથી જોર, હજી મુખ પર મુછ આવીનથી. ૨તું નિર્દયહે તાત, આવું દુસ્તર પણ તેં કેમકર્યું; તે મદન મનોહર ગાત, તેને જોઈ દયા કેમ નથી આવતી. ૩ અરે તાત વિચારી જો આપ, તું વેરી કયમ થઈ નીવડયો; હું જાણું ખરો મુજ બાપ, પણ મૂકી પરણાવે જો રામને. ૪ મુજ પ્રાણ તજું પણ કાજ,હું જીવીને હવે શું કરૂં; રામ વિના વર આજ, હું તો બીજા વરને નહીં વરૂં. ૫ રાગ મારૂ—એમ કરે શોચના સીતા,મન ઉપન્યું દુઃખ અમિતા; જાણ્યું અંતરયામીયે તેહ, કરે ચિંતા જાનકી જેહ. ૨૫ જાણી પ્રીત તેવી મન મોહ્યું, પછે ધનુષનીસામુજોયું; પીતાંબરનોકાછડોવાળી,કટિવસ્ત્ર બાંધ્યું સંભાળી. ૨૬ચાંપ્યો મુગટવાળી અંબોડો, સંભાળયો કુંડળનો જોડો;હેમ સાંકળાં હીરે જડાવ્યાં. કરનાં કડાં ઉંચાં ચઢાવ્યાં. ૨૭ સભાના જન અશેષ, જુવેસહુ થઈ રહિત નિમેષ;લઘુ લાઘવતા કરી રામ,ચાંપ્યો પગના અંગુઠો વામ. ૨૮ એક ખૂણે દાબ્યોજેણી વાર, થયું ઉંચુ નડિતાકાર; અકસ્માત ઉપડયુંએહ.વામ કરશું ઝાલ્યુંનેહ. ૨૯પ્રત્યંચાગ્રહી જમણે હસ્ત, રઘુવીરથયાછે સ્વસ્થ;નમાવ્યું તે ચઢાવા માટ, ત્યારે થવા માંડયું તડેડાટ ૩૦નાખે ચીસ ત્રંબક તડેડાટ,પુંઠે ફાટે થાયે ફડેડાટ; પૃથ્વીમંડળ ડોલવા લાગ્યું, શેષનાગ તણું

બળ ભાગ્યું. ૩૧ કડકડયા અહિ વરાહના દંત, જેની ઉપર પૃથ્વી અનંત; દિગપાળે કર્યો ચિકકાર, ભાનુ થકિત થયો તેણીવાર. ૩૨ શિવજીની સમાધી છુટી, ત્યારે પવનતણી ગતિ ખૂટી; પામ્યા મૂર્છા. સભાના જન, કર શસ્ત્ર પડયાં રાજન. ૩૩ જયમ તોડે ગજ ઈક્ષુદંડ, તેમ રામે ભાગ્યું કોદંડ; નમાવતાં ભાગ્યું ભડેડાટ, કાટકા થયા કડેડાટ. ૩૪ શિવ ત્રંબક ટુટ્યું પ્રચંડ, થયો શબ્દ તે વાપ્યો બ્રહ્માંડ; થયા ધનુષ તણા બે ખંડ. પામ્યા મૂર્છા વીર અખંડ. ૩૫ થયું અચેત સરવે જયારે, છે સચેત પંચ જાણ ત્યારે; સીતા જનક ને વિશ્વામિત્ર, રામ લક્ષ્મણ વીર્ય વિચિત્ર. ૩૬ છપ્પય છંદ--ધર ધરા ધર્ક ધર હરત, ડરત દિગ્ગજર; અરક ચંદ રથ ખરત ઝરત નિરઝર અનિક ધર. ૧ સરિત સિંધુ સર ડોલ, ગરત ગિરિ ગરજય ઘોરકર; ચકિત કચ્છ અહિ કોલ્લ, નાયકા થકી તન રતવર. ૨ અજ ઈંદ્ર ચલિત દશકંધ ડર, ચીકકાર ચંડ ધુની ધર અલખ; દશરથ નંદન ગિરિધર કહે, જનકનગર તોરો ધનખ. ૩ વલણ--ધનુષ ભાગ્યું રામચંદ્રે, વ્યાપ્યો શબ્દ બ્રહ્માંડરે; પૃથ્વી ઉપર નાખ્યા વળતા, સાયકના બે ખંડરે. ૪૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંબાળકાંડેશ્રીરામેણધનુષખંડનનામઅષ્ટત્રીંશોધ્યાય

અધ્યાય ૩૯

રાસ ધનાશ્રી—શ્રી રામે કર્યો ધનુષના ભંગજી, જનક પણ પાળ્યું રાખ્યો રંગજી: રાવણ ઉઠયો થઈ સાવધાનજી, તે ગયો લંકા પામી અપમાનજી. ૧ (ઢાળ.) અપમાન પામી ગયો

રાવણ, રામે ભાગ્યું ચાપ; તે સમે જય જયકાર વરત્યો, થયો અધીક પ્રતાપ, ૨ સહુ સભાને મૂર્છા વળી, તે થયા સરવ સચેત; શ્રી રામને જોતાંતદા, વાત્સલ્ય પ્રેમ સમેત. ૩ સહુ પરસ્પર વાતો કરે, રઘુવીર અતિ સકુમાર; એ કઠણ સાયક કેમ ભાગ્યું, એમ કરે મન વિચાર. ૪ હર્ષ આંસુ આવ્યાં સહુને, રોમાંચિત ગદ્દ વાણ; જનક સીતા સહિત સરવે, હર્ષ પામ્યાં જાણ. ૫ તેસમે વિશ્વામિત્રઉઠયા, હર્ષ પ્રેમ અપાર; રૂદે ચાંપીયા રઘુવીરને, આશિશ દેતા સાર. ૬ ત્યારે જનક આજ્ઞા થકી ઉઠયાં, જાનકીજી ત્યાંહે; હંસગમની હરખશું, વરમાળ ગ્રહી કરમાંહે. ૭ શણગાર સજ્યા સોળ અંગે, ચુંદડી ઝગકાર: પ્રકાશ પૃથ્વી થાયછે, જેમ તડિતનો ચળકાર. ૮ ગજગતિ ચાલે ચપળચરણે,ઘુઘરી ઘમકાર,પદ્દપાન અણુવટ વીંછીયા, નેપુર તણો ઝણુકાર. ૯ એવાં જકતજનુની આવીયાં જાનકી રૂપ રસાળ: રઘુવીરકેરા કંઠ માંહે, આરોપી વરમાળ. ૧૦મુનિયે કહ્યું પાયે નમો,તવ વિચારેમન સાથ; પેલી ઉપરની સ્ત્રી થઈ,રજ પરશી પદ રઘુનાથ ૧૧ કર અંગુળી દશ મુદ્રિકામાં, જડયા પદિક વિશાળ; તે પરસતા થાય પ્રેમદા મુજ શોકય કેરૂંસાલ્ય.૧૨ એવુંવિચારીસનમુખઉભાં, જનકતનયા ત્યાંહે; વિજ્યા સખીએ તે સમે,સમજાવ્યાં સમશ્યા માહે, ૧૩ પછે પાય લાગ્યાં પ્રીતમશું, ત્યારેથયો જય જયકાર દેવનાંદુદંભીવાગીયાં, થઈપુષ્પવૃષ્ટીઅપાર૧૪ નીજ આસને બેઠાં જઇ, હરખ્યાં તે સીતા મન; વાજીંત્ર વાજે અતી ઘણાં

કરે ગાનમંગળજન. ૧૫ આનંદમનપામીતદા, ઉઠયા જનક રાજન; રામ લક્ષ્મણને બેસાડયા, પોતાને આસન. ૧૬ આસન શ્રી રઘુવીર થયા, તે જોઈ હરખે રાય; પછે વિશ્વામિત્રની સાથ બોલ્યા, સુણતાં સરવ સભાય. ૧૭ કંકોત્રીલખો અવધપુરમાં રાય દશરથ જયાંહે; સહુ સાથ તેડી ભુપતી, વહેલા પધારે આંહે. ૧૮ મુનિ કૌશીકે કંકોતરીલખી, વીનયકરી બહુ ત્યાંહે; કુમકુમે છાંટી પત્ર બીડયો, આપ્યો દ્વીજ કરમાંહે. ૧૯ ચાલ્યો વીપ્ર ઉતાવળો; અતિહરખશું તેણીવાર; તે અવધપુરમાં આ- વિયો, જયાં રાયનો છે દરબાર. ૨૦ તે સમે દશરથ સભા કરીને બેઠા છે ગુરૂ સાથ; વિજોગ છે રઘુવીરનો, ચિંતા કરે નર નાથ. ૨૧ અરે ગુરૂ વિત્યા દીન બહુ, ગયા રામ લક્ષ્મણ જયાંહે; પછે ખબર કંઈ આવી નથી, શું હશે કારણ ત્યાંહે. ૨૨ એટલે દ્વિજવર આવિયો છે, સભામાં તે દિસ; રાયને કર કંકોતરી; આપી દેઈ આશીશ. ૨૩ શ્રી રામ લક્ષ્મણ કુશળ છે, રાજે જનકપુર માંહે, નરપતી જોતાં સર્વ રામે, ધનુશ ભાગ્યું ત્યાંહે. ૨૪ જાનકીયે વરમાળ ઘાલી, થયું રૂડું કાજ; જાન સરવે લેઈ તમને. તેડયા જનકે આજ. ૨૫ મિથુલાપતિયે કહ્યા છે, પર- ણામ અતિ અહાલાદ; ઘણો કરી તમને કહ્યો, કૌશિકે આશિ- ર્વાદ. ૨૬ એવું સાંભળતામાંરાય દશરથ, પામ્યાહરખ અપાર; રામે સ્વયંવર જીતિયો, સુણી થયો જયજયકાર. ૨૭ પછે દશ- રથે કંકોતરી, આપી ગુરૂ કર માં હે; સહુ સભા સુણતાંવશિષ્ટ વાંચે, ઉકેલીને ત્યાં હે. ૨૮ સ્વસ્તિ શ્રી મહા શુભસ્થાનક, અવ

ધપુર પાવન; પુજ્ય મુર્તિ પાવન જશ.નૃપમુગટમણીરાજન. ૧૯અખંડ લક્ષ્મિઅલંકૃતગુણ,સકળબળ મહિમાય,કેતુવત રવિકુળ વિશે,મહારાજ દશરથ રાય.૩૦લખીતંગ મિથુલાપુર થકી,સેવકજનકઅભિરામ;ચુડામણીમહિપતી મારો,માન-જયો પરણામ.૩૧શુભકામકારણલખ્યાનું, તેસાં મળોનૃપના થતમ પુત્ર,મુજ પુર વિષેઆવ્યા, મુનિ કૌશિક સાથ. ૩૨ તે સ્વયંવરમાં ધનુષ ભાગ્યું, પાળ્યું મુજ પણ રામ; મમ પુત્રીયે વરમાળ ઘાલી,થયાં પુરણ કામ.૩૩માટે પરણાવા રઘુવીરને, શુભ લગ્ન કરવા કાજ; સહુ સાથને તેડી તમો, વહેલા પધારો આજ. ૩૪તમો સદા જસવંત છો,શોભા સહિતરાજન; માટે વહેલા પધારીને,મુજનેકરો પાવન. ૩૫એ વિનતી સેવકતણી લખ્યું તેહધરજો ચિત્ત;કોટી ઘણું કરી માનજો,ભુપતી ભાગ્ય-વંત.૩૬એમ પત્ર વાચ્યો વશિષ્ઠે, તેસુણ્યોદશરથરાય;થયા મગ્ન બ્રહ્માનંદમાં,અતિ હરખ અંગ ન માય.૩૭સહુસભાને ભુપે કહ્યું, જાને જવાને કાજ: પ્રધાનને કહે સકળસેન્યા, કરો તત્પર આજ. ૩૮ વીર બન્યો હરખીયા જે, ભરથ શત્રુઘન; સહુ અવધપુરમાં વાત ચાલી, લોક કહેછે ધન. ૩૯ રાણી-વાસમાં જઈ રાણીયોને, કર્યું રાયે જાણ; જનકપુરનો પત્ર તે, સંભળાવિયો નિરવાણ.૪૦રાણીયો સહુ આનંદ પામી, ઉં-લટ અંગ ન માય; થયો કૌશલ્યાજીને તદા,તે હરખ નવ કહે-વાય. ૪૧ દ્વિજવર તણી સેવા કરી, સંતોષીયોબહુપેર; ગીત મંગળ ગાય સરવે, થઈછે લીલા લેહેર. ૪૨ પછે અશ્વ ગજ

રથ પાલખી, શણુગારીયાંવાહન; વસ્ત્રઆભુષણ ધરી, તત્પર થયા સહુ જન. ૪૩ અવધપુરીનીપ્રજા સહુ, વહેવારીયાશ્રીમંત; જવા જનકપુર થયા તત્પર, જાન શોભાવંત. વલણ—શોભાવંત થઈ જાન સરવે, વાજે બહુ વાજીંત્રરે; સૈન્ય સકળ શણુગારીયું, તે ચળકે ચિત્ર વિચિત્રરે. ૪૫ ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારત્યાબાળકાંડેશ્રીરામસ્યશીતાપ્રાપ્તિશ્રવણાત્દશરથહર્ષોત્સવોનામએકોનચત્વારીશોધ્યાયઃ ૩૯

અધ્યાય ૪૦

રાગ સામેરી—દશરથ રાજા હરખ્યા અપારજી, જનકપુર જાવા કર્યોવિચારજી; પડોવજડાવ્યોપુરમોઝારજી, જાનેજવાને સહુ થાઓ તૈયારજી. ૧ (ઢાળ) તૈયાર થાઓ જવાજાને જનકપુર મોઝાર; માટે જેને ઇચ્છા હોયને, આજે નીકળો નરનાર ૨ એવું સાંભળી પુરજન સકળ, અતિહરખ પામ્યા મન વૃદ્ધ બાળક વિના સરવે, થયા સત્વર જન. ૩ ગજ ઊપર બેસાડયા પ્રથમ, ગુરૂ વસિષ્ઠને તેણીવાર; રથમાંહે બેઠારાય દશરથ, જોડીયા હય ચાર. ૪ અશ્વ ઊપર ચઢયા બંન્યો, ભરથ શત્રુધન; સહુ રાણીયો બેઠી સુખાસન, સંગ દાસી જન. ૫ અનેક રથ હય ગજ પદાતી, સુખાસન અપાર; ચતુરંગ સૈન્યા નીકળી, તે અવધપુરની બહાર. ૬ વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, થઈ રહ્યો જયજયકાર; હણહણે કેકાણ કચ્છી, ગજ કરે ચિકકાર. ૭ હસ્તી ઉપર વિપ્ર બેઠા, બંદીજન બહુ રંગ; રઘુકુળ તણીકીરતી વખાણે, પામેહરખ ઉમંગ. ૮ નેજાઅંબાડીધ્વજા ઝળકે, કનક

મણિમય સાર; છત્રચામરચળકતાં, ઝળકતાંતડિતાકાર ૯વીર શૂરાવેશ પૂરા, ચાલ્યાચઢી કેકાણ; આભુષણ શુભ શસ્ત્ર ઝળકે, રત્નજડિત પલાણ. ૧૦શુભ શુકનવંદીનીકળ્યા, ચાલ્યાજનક પુરની વાટ; સરિત વન આવે બહુ, ઓળંગતા ગિરિઘાટ. ૧૧ વાટે જ્યા વાસો રહે, દશરથ સહિત સમાજ; સુરલોક જેવું સ્થળ ભજે, જાણે ભુપતિ સુરરાજ. ૧૨ એવી શોભા સહિત આવ્યા, મિથુલ દેશ મોઝાર; જનકપુરની બહાર ઉપવન, ઉ- તર્યા તે ઠાર. ૧૩ નિશાન નોબત ગડગડે, શોભાસહિતરાજન; રૂપક બાંધે તે તણું, શ્રોતા સુણો એક મન. ૧૪ પાયદળ શમ દમ તણું માંહે, સદ્‌વિવેકી તુરંગ; તે ચાલેઆગળ મલપતા, રક્ષા કરે નિજ અંગ. ૧૫ તેની પુંઠે નિજ બોધના, કુંજર વિરાજે સાર; રામ નામ તણા મુખે, કરતા ઘણા ચિકકાર. ૧૬ નિજાનુભવના દિવ્ય રથમાં, બેઠા મોટા સંત; તે રામરૂપને નિરખવા, અનુભવ ચઢયા મહાનંત. ૧૭ પ્રયાણ પ્રથમે જા- ગૃતી, પુરગ્રામ સ્થૂળ નિવાસ; ત્યાં રહી દશરથ રામને, સં- ભારતા સુખરાસ. ૧૮ સ્વપ્નાવસ્થા ગામડાં સૂક્ષ્મ, ત્યાં નથી રહેતા રાય, ઘોર વન વાટે ઘણાં તે, સુષોપ્ત સુપ્તા કહેવાય. ૧૯ એમ કરતાં જનકપુરને, આવીયા ઉપવન; ત્યાં કરી રહ્યા રાય જણાયા, રામ પ્રાપ્તિ ચિન્હ. ૨૦ વિદેહનેતવ ખબરથઈ, જે પધાર્યા માહારાજ; સામા આવ્યા વાજીંત્ર વાજતે, સાથે ઘણા પૃથ્વીરાજ. ૨૧ગુરૂ વશિષ્ઠને ચરણે પ્રથમ, નમીયાજનક રાજન; પછી રાય દશરથને મળ્યા, ભેટીયા અન્યોઅન્ય. ૨૨

ભુપની પાસે પુત્ર છે જે, ભરથ શત્રુઘન: રાય જનક તેને જોઈને. સ્થિર થયાં છે લોચન. ૨૩ પડયા વિદેહ વિચારમાં, બે બે પુત્રને જોઇ ત્યાંહે; રામ લક્ષ્માણ મુજ ઘેર છે, શું રીસાવી આવ્યા આંહે. ૨૪ એમ નન બે તદવન જોઈને, વિચારે મન વિદેહ; વશિષ્ઠને પૂછ્યું તદા, ત્યારે નિવર્ત્યો સંદેહ. ૨૫ ઘણું માન દેઇને જાય તેડી, રાય નગર મોઝાર; સુમંતે સૈન્યા સકળ પછે, ઉતારી તે ઠાર, ૨૬ જનકપુરમાં ગયા દશરથ, શોભાનો નહિ પાર; સહુ લોકજોઈવિસ્મેથયા, વળી ગૌરશ્યામ કુમાર. ૨૭ એક સુંદીર મંદિર શોભતું, રહેવાને આપ્યું ત્યાંહે; સહુ સાથ શું નરનાથ પોતે, ઉતર્યા તે માંહે ૨૮ પછીરામ લક્ષ્મણ મળ્યા આવી, લાગ્યા ગુરૂને પાય; પિતાને ચરણે નમ્યા, તવ હરખીયા જોઈ રાય. ૨૯ રાયે ચાંપ્યા રૂદે સાથે, રામ લક્ષ્મણ તન; સંતોષ પામ્યા રાયજી, જેમ પામે ધન નિરધન. ૩૦ કૌશલ્યા કૈકે સુમિત્રાયે, બેસાડયા ઉછંગ; રૂદે ચાંપી સુંઘે શિર જેમ વચ્છ ઘેનું સંગ. ૩૧ સહુ સભા સાથે રાય દશરથ, ગુરૂ બ્રહ્મકુમાર; તે મંડપ જોવા ચાલીયા, સીતા સ્વયંવરસાર. ૩૨ ભૂપન સરવે દેખાડયા, જે ચાપ કેરા ખંડ; આ જુઓ નૃપશ્રી રામજીયે, ભાગીયું કોદંડ. ૩૩ તે જોઈ દશરથ થયા વિસ્મય અતિ પ્રચંડ કઠોર; એ કેમ ભાગ્યું પ્રાણવલ્લભ, કોમળ રામ કિશોર. ૩૪ પછી વિદેહે આદર કરી, બેસાડયા આસન; રાય દશરથ પાસ બેઠા, ચારે પુત્ર રતન ૩૫ વસિષ્ઠગરૂ આદે સભા સહુ, બેઠા થઈ નિશ્ચિંત; અન્ય પૃથ્વીરાય બેઠા, હરખ પામી

ચિત્ત. ૩૬ પુત્ર ચારે સહીત દશરથ, શોભતા શ્રીમંત; તે સમે જનકે માનીયા, ભુપતી ભાગ્યવંત. ૩૭ પછી જનકરાજા બોલીયા સુણો ભુપતી કહું પેર; પુત્ર ચારે તમારા તે; પરણાવો મુજ ઘેર. ૩૮ બે કન્યા છે માહરી, ઉર્મીલા સીતા નામ; માલતી શ્રૂતકીર્તિ બે, મુજબંધુની અભિરામ ૩૯ રામને સીતા વરે, ઉર્મીલા લક્ષ્મણ વીર; માલતી વરે ભરથને, શ્રુતકીર્તિ શત્રુસુદનધીર. ૪૦ એવું સાંભળી સહુ સભા હરખી, આનંદ્યા ભુપાળ; પછે સામસામી રચ્યા મંડપ અતિસે સુવિશાળ. ૪૧ વાજીંત્ર બે મંડપ વિષે વાજતા અતી ઘનઘોર, ગાય મંગળ ગીત સુંદર, સુંદરી ચિતચોર. ૪૨ વલણ--ચિત્ત ચોર ચતુરા ચોળે પીઠી, વર કન્યાને તેણીવારરે; સહુ કરે ભોજન ભાવતાં, મન પામે મોહ અપારરે. ૪૩ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેઅયોધ્યાપુરવાસીશ્રીદશરથસ્યજનકપુરીગમનંનામચત્વારીશોધ્યાય: ૪૦

અધ્યાય ૪૧

રાગ ધોળના દશી.—શુભ મુહુરત માંહે લગ્ન લીધું, કરી મુનીએ વિચાર; માર્ગશીર્ષ સુદ પંચમી, શુભ યોગ ગ્રહ ચંદ્ર વાર. ૧ ગણપતિ પધરાવીયા, જે સકળ મંગળ રૂપ; ગોત્ર કેરી સ્થાપના કરી, પૂજ્યા દશરથ ભુપ. ૨ ચાર કન્યા ચાર વરને, પીઠી ચોળી અંગ; સ્નાન વિધીયે કરાવ્યાં, ધર્યાં અલંકાર ઉમંગ. ૩ રાય જનકને ઘેરથી આવી, લઈ કલુવો નાર; તે ગીત મંગળ ગાય છે, આનંદ હરખ અપાર. ૪ તે કેવી

શોભે કામની, કવી ઉપમ દે સાર; જાણે શાંતિ કરૂણા દયા, ક્ષમાધૃતિ ઉન્મની અવિધાર. ૫ સદબુદ્ધિ સદા વિધં- તિતિક્ષા, સમાધી શ્રદ્ધા વિનીત; મુમુક્ષતા તુરીયા ઉપરતી, સદગતી સુનીત પુનીત. ૬ એવી રામ મંદીરમાં પ્રવેશી, સું- દરી શુભ કામ; ત્યારે વરઘોડાનો સમો હવો, તતપર થયા શ્રી રામ. ૭ તે સમે જનકે તેડવા, મોકલ્યા નિજ પરધાન; તે આ વીયા શ્રીરામ પાસે, સકળ શોભામાન. ૮ જાણે સદા વિવેકને, બોધ આનંદ જ્ઞાન તપ વૈરાગ; પરમારથ નિષ્કામ નિશ્ચે, સં- તોષ ને અનુરાગ. ૯ વરરાયને શણગારીયા, જરકશી જામા અંગ; તિલક મૃગમદનાં કર્યાં, કુમકુમ અક્ષત સંગ. ૧૦ મેંશ બીંદુ આંખ્યઆંજી, કરમાં શ્રીફળપાન; વરરાય વરઘોડેચઢયા, તત્પર થઈ સહુ જાન. ૧૧ વરઘોડાની દેશી—તત્પર થઈને રામ ઉઘલીયા, મુનિવરને લાગ્યા પાય; તીખો તુરંગ ચાલે નાચ- તોરે, નિજબંધુ સહિત રઘુરાય; રઘુવરજી ઘોડે ચઢયા. ૧ અંગો અંગની શોભા શી કહું, જોતાં લાજે કોટીક કામ; લક્ષણવંતા લઘુવેશે વિરાજતારે, ત્રણે બંધુની આગળ રામ. રઘુ૦ ૨ તોરા કલગી મુગટપર ઝળકતી, ઉપર મુકતાફળના ખુંપ; થાકે વર- ણતાં શેષ સારદારે, શું વખાણું સુંદરરૂપ. રઘુ૦ ૩ શોભે દશરથ સહુજન સાથમાં, ગ્રહી ચાલે ગુરૂનો હાથ; જોઈ શોભા ચારે પુત્રનીરે, બ્રહ્માનંદ માને નૃપનાથ. રઘુ૦ ૪ મોડ બાંધી માતાયો ચાલતી, ગ્રહી નામણ દીવો હાથ; ગીત મંગળ મધુરાં ગાય- છેરે, ચાલે સરવ રાણીનો સાથ. રઘુ૦ ૫ વાજે વાજીંત્ર નાના

પ્રકારનાં, નાચે અપસરા ગાંધર્વ ગાય; બંદીજન બહુ કીરતી વખાણુતારે, જયજયકાર મંગળ ધુની થાય. રઘુ૦ ૬ નભદેવનાં દુંદભી ગડગડે. સુર જોતા ચઢીને વિમાન; દઈ આશીશ પુષ્પ વરસાવતારે, સુર અંગના કીરતી ગાન. રઘુ૦ ૭ જુવે નરનારી સરવે નગ્રની, વધાવે ભરી મોતીડે થાળ; હરખી નરખીને લેછે ઓવારણાંરે, ગણું જીવજો દશરથ બાળ રઘુ૦ ૮ આગળ સાબેલા સરવે શોભતા, છેલ છબીલા રાજકુમાર; જરી જીન મણીના મોરડારે, રત્ન જડીત પલાણ તોખાર. રઘુ ૯ એવું આપતા સુખડું સર્વને, તોરણ આવ્યા ત્રિભોવનભુપ; ગિરિધારી પ્રભુ ગુણવંતનુરે, સરવે મોહ પામ્યા જોઈ રૂપ, રઘુવરજી ઘોડે ચઢયા. ૧૦ વલણ--રૂપ જોઈ રઘુવરતણું, માહ પામ્યાં નરનારરે; હવે સાસુ આવ્યા પોંખવા ત્યાં, થઇ રહયો જયજયકારરે. ૧૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેભ્રાતૃભીસહ શ્રીરામચંદ્રસ્ય અશ્વારોહણંકૃત્વામંડપ સામીપ્યાગમનંનામએકચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૧

અધ્યાય ૪૨

રાગ ચાલ ચાતુરીની--વરરાય રાય તોરણ આવીયા, તે અશ્વ ઉપરથી ઊતાર્યા; મણી બાજઠપર ઊભા રહ્યા, આવ્યા આચારજ હરખે ભર્યા. ૧ સુનેનારાણી જનકની, સુમતી તે કુશ કેતુ તણી; તે બન્યો આવી પોંખતા, ગાય ગીત ગોરી અતિ ઘણી. ૨ શતાનંદ વશિષ્ઠ કૌશિક, આદે મુનીવર આવિયા; વિધીયે કરી પુજન કરાવ્યું, ચારે વર પોંખાવિયા. ૩

મધુપર્ક વિધી વહેવાર સર્વે, આરતી વરની કરી: એમ પુરૂ-
ષોત્તમને પોંખીયા,રાણીયો અતિ હરખે ભરી ૪ ત્યાં મંડપ-
માં ક્ષેમાહરૂં,બાજઠ કનકમણીના ધર્યા;વરરાયને પધરાવિયા
આચાર કુળ રીતે કર્યા.૫ સહુ ભુપને બેસાડિયા,તે મંડપમાં
આદર કરી; એક ખંડમાં મરજાદથી;ત્યાં બેસાડી સહુ સુંદરી
૬ પુરજન પરિજન જ્ઞાતિ ગુરૂજન, બેઠા મંડપમાં મળી;સહુ
લગ્નરચના જુવે છે,વાજીંત્ર બહુ વાજે વળી.૭ કનકઝારી જળ
ભરી લાવી, રાણી સુમેધા વાહાલમાં; પગ પખાળ્યા વરના
વિદેહે, કનક કેરી થાળમાં. ૮ યજ્ઞોપવિત પહેરાવીયાં, તે વેદ
મંત્રે અનુસરી; જનકે તે વરને પુજ્યા, પછી શોડષ ઉપચારે
કરી. ૯ લગ્નઘટિકા સાધે ગણીક,ઘડીયાળ બાંધીને તદા; પછી
પધરાવી ત્યાંચાર કન્યા,શણગારીનેસર્વદા ૧૦સાવધાનવા-
ણી વિપ્ર બોલે,અંતરપટઆડા ધર્યા;મંગળાષ્ટક ઊચ્ચારકર-
તા, મુનિ મન હરખે ભર્યા. ૧૧ જ્યારે લગ્નઘટિકા પુર્ણ થઈ,
ત્યારે વેદઆચારજ ભણે;મંગળાક્ષત મંત્રીને કર,આપ્યાવર-
કન્યા તણે.૧૨ કન્યા કેર શીશ ચરણે,વરે મુકયા તેજદા; પછી
વર તણે પદ શીશ અક્ષત, કન્યાયે મુકયા તદા. ૧૩ એમ વેદ
વિધીયે લગ્ન થાય,કર્યો હસ્ત મેળાપ;સ્વસ્તિવાચન બોલતા;
વરમાળ ઘાલી આપ. ૧૪એમ ચાર કન્યા કરી અર્પણ,જનક
ભુપે ત્યાંય; મંગર તુર વાજીંત્ર જયજય, થાય મંડપ માંય.
૧૫ રામ સીતા પરણીયાં, ઉર્મીલાને લક્ષ્મણ વર્યા; શત્રુઘન
શ્રુતકીરતિયે, માલવી ભરત હરખે ભર્યા. ૧૬ મંગળ ફેરાફરે

છે, વરકન્યા હરખે અતિ ઘણું; શેષનાગ ન કહી શકે અતિ, શોભા સુખ તે સમે તણું. ૧૭ મણિથંભમાં પ્રતિબીંબ ભાસે, ફરે વરકન્યાય; અલંકાર અંગે ઝળકતા, શી વરણવું શોભાય, ૧૮ જાણે ચાર અવસ્થા શોભીયે, અભિમાનીસાથેજેમ; એમ ફેરા ફરતાં તે સમે, વરકન્યા શોભે તેમ. ૧૯ ચાર મંગળ વરતીયાં, જનકે કર્યાં બહુ દાન; વળી જાચકને આપ્યું ઘણું, ધન વિપ્રને દેઈ માન. ૨૦ શાખોચ્ચાર કરે પરસ્પર, આચારજ તેણી વાર; કુળ રીતથી વરકન્યા વળતાં, આરોગ્યાં કંસાર. ૨૧ હોમ હુતાશનમાં કર્યા, ગોત્રજ પુજા પ્રસન્ન; એમ વર કન્યા પરણી રહ્યાં, પછી કરાવ્યું ધરૂવ દરશાન. ૨૨ ગુરૂ ચરણ નમીયા ભાવશું રઘુવીર સાથે ભ્રાત; પછી પિતાને પાયે નમ્યા, પદ વંદન કરી માત. ૨૩ મિથુલાપતિના કોડ પહોત્યા, હરખ્યા દશરથ ભુપ; વખાણે છે જન સકળ, જોઈ વરકન્યાનું રૂપ. ૨૪ વલણ-- વરકન્યાનું રૂપ જોઇને, હરખે સહુ નરનારરે; દુંદભી વાજે દેવનાં, થઇ રહ્યા જયજયકારરે. ૨૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેભ્રૂતૃભીસહશ્રીરામસ્યસીતાદ્વિજકપુત્રીભીલગ્ન:કર્ણનામદ્વીચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૨

અધ્યાય ૪૩

રાગ રાવળ ધનાશ્રી—શ્રોતાજન સુણો ભાવ ધરીને, પાવન રામ કથાયજી; નિત નિત આનંદ મિથુલાપુરમાં, મંગળ ઊચ્છવ થયાજી. ૧ શ્રીરામ લગ્ન જોઇ મગ્ન થયા, મુનીદેતા આશીરવાદજી; ક્ષણ ક્ષણમાં થાય પુષ્પવૃષ્ટી; કરે દેવ દુંદુભી

નાહજી. ૨ શિવબ્રહ્મામધવાપતિ આદે, દેવસકળ કહેવાયજી તે વિપ્ર વેશ ધરી આવ્યા જનકપુર. જોવા રામ વિવાહજી. ૩ અન્ય મુનીવર પૃથ્વી કેરા; માનુભાવ માહાનંતજી; તે લગ્ન જોવાને જનકપૂર આવ્યા; પામ્યા હરખ અનંતજી. ૪ નગ્ર નિવાસી નરનારી જન, ગીત મંગળ સહુ ગાયજી; અવધ-વાસી જન સુખ બહુ પામે. આનંદમાં દિન જાયજી. ૫ નિત નિત ભાવના ભોજન બહુને, નિતનિત ઝાઝા માનજી; નિત-નિત નવલારંગ વિધાનો, નિતનિતનવલાંગાનજી. ૬ સરવે પ-પરસ્પરવાતો કરેછેનરનારીગુણવાનજી, દશરથજનકસંબંધી સરખા ભૂપતિ ભાગ્યવાનજી. ૭ અન્ય સમોવડનથી આ જગમાં, ઉપમા એહ સમ નજી, વિવેકવૈરાગ જેવાનૃપ જાણે, વરકન્યા ભક્તિજ્ઞાનજી. ૮ એમ પુરજન સરવે વાતો કરે, રખે રામ હ્યાં થકી જાયજી; ઘણાદિવસ હ્યાંરઘુપતિ રહેતો, આપણે મહાસુખથાયજી. ૯ પછી સરવ સભા સાંભળતાં બોલ્યા રાય વિદેહવચનજી; કૃપાકરીએકમાસ રહે. મુજ ઘેરદશરથ રાજન-જી. ૧૦ ત્યારેશ્રીરામેસમશ્યાકરીગુરૂને, સમજાય બ્રહ્મ કુમારજી આગળ કામ ઘણાં કરવાં છે, જે કારણ ધર્યો અવતારજી. ૧૧ પછે બાર દિવસ રહ્યા મિથુલાપુરમાં, સાથ શું દશરથ રાયજી; ત્યારે વશિષ્ટ ગુરૂ કહે ભૂપતિ હવે, અમને કરો વિદાયજી ૧૨ તમો અમને ઘણું સુખ આપ્યું, અતિ સેવા કરી રાજનજી; રામને હવે ગમતું નથી, મૂકયે થયા ઘણા દિનજી. ૧૩ એવાં વચન સાંભળી મુનિવર કેરાં, જનક ઉઠયા તેણીવારજી, પેહે-

રામ ગા બહુ વિધની આપી, કહેતાં ન આવે પારજી. ૧૪ હય ગજ રથ મણિ ભૂષણ પટકુળ, પહેરાવ્યાં નર નારજી; ગ્રામ સૈન્ય સુખ આસન સજજા, દાસી દાસ અપારજી. ૧૫ સકળ જન સંતોષીજનકે કરજોડી લાગ્યા પાયજી; વિનય વચનથી કીવિનતી, રીઝ્યા દશરથ રાયજી. ૧૬ પછીકન્યા એશણુગારી સુંદર, વળાવી તેણીવારજી; વાજીત્ર વાજે વિધ વિધનાં થઇ રહ્યા જયજયકારજી. ૧૭ સૈન સકળ સાવધાન થયું ને, ચાલ્યા દશરથ ભુપજી; રાણીયોસહુસુખાસન બેઠી, વરકન્યા અનૂપજી. ૧૮ ચારહસ્તીશણગાર્યા સુંદર, બેઠા ચારે ભાતજી નિજ વધુ સહિત સંગાથે શોભે, ભુષણ નાના ભાતજી. ૧૯ એવી શોભા સહિત રઘુપતિ નીકળ્યા નગ્રની બહારજી; જનક ભુપતિ જાનવળાવા, ચાલ્યાતેણીવારજી. ૨૦ત્યારે નારદજીએ કર્યું કૌતક બદ્રીકાશ્રમ ગયા મુન્યજી; ભરગુપતિ બેઠા છે તપ કરતા, ત્યાં જઈ બોલ્યા વચનજી. ૨૧ ફરશુરામ સુણો વચન અમારૂં, બેશી રહ્યા શું આંહેજી; ત્રંબક ધનુષ તમારૂં રામે, ભાગ્યુ જનકપુરમાંહેજી. ૨૨ ત્યારે ભાર્ગવ કહે ભગવાનજ એ છે. અવતાર કૃત્યઅમારોજી; નારદ કહે છે કે બ્રાહ્મણ થઈ ગયા, શો રહ્યો મહિમા તમારોજી. ૨૩ કિંચિત ક્રોધ જો નહિ રાખો તો, થશે મૃત્યુ તમારૂં વહેલુંજી; જુવોજ મદગ્નિએ ક્રોધ તજ્યા ત્યારે; વિઘ્ન થયું ઘણું પહેલુંજી. ૨૪ એવાવચનસાંભળીનારદ કેરાં, ચઢયો ક્રોધ અપારજી; તરત ઉઠીને આવ્યા જનકપુર સાથ બ્રહ્મકુમારજી. ૨૫ જેમ બળિયોસિંહસુતેલોઉઠે, છંછે-

ડર્યો વિખ ભુપજી; હિરણ્યકશ્યપુ કારણજેમસ્થંભથી. પ્રગ-
ટયા નરહરી રૂપજી. ૨૬ જેમઘીહોમ્યેથીવૈશ્વાનળની, પ્રચંડ
થાયે જવાળજી; અમફરશીધરઅતિ ક્રોધે આવ્યા, જાણે કરશે
મલ્લેકાળજી. ૨૭પુરમાંથીજયારે જાન નીકળી, દશરથ સહિત
સમાજજી; ગજ રૂઢ થઈ આગળ ચાલે, શ્રી રામચંદ્ર રઘુરા-
જજી. ૨૮તેણે સમત્યાંભરગુપતિઆવ્યા,ક્રોધેકાળસ્વરૂપજી
દૂરથકી તે દીઠા ત્યારે, કંપ્યા સરવે ભુપજી. ૨૯ વક્ષણુ-
કંપ્યા સરવે ભુપતિતે, જોઈ જમદગ્નિ કુમારરે; સંકોચ પામ્યા
જનક દશરથ, શું થશેઆણીવારરે. ૩૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સં-
મતવાલ્મિકી નાટકધારાયાં બાલકાંડે નારદવચનાતફરસુરા-
માગમનં નામત્રીચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૩

અધ્યાય ૪૪

રાગ મારૂ---આવ્યો ઉપવનમાં સહુ સાથ, એવે સામા
સહ્યા ભૃગુનાથ; ઊભા સનમુખ મારગ રોકી, કોઈ શૂર શકે
નહી ટોકી. ૧. જયારે દીઠા રેણુકાતન, સરવે ભય પામ્યા ઘણું
મન; થંભ્યું સોળ પદમ દળ ત્યાંહે, મોટા ભુપ કંપ્યા મન
માંહે. ૨ રાયજનકને દશરથ ભુપ, કંપ્ય જોઈ ભૃગુપતીનુ રૂપ
તપ્ત કાચન જેવું તન, હુત પામેલો હુતાશન. ૩ કર ફરશી
ધર્યે ચાપ સ્કંધ, અક્ષે ભાથા કટીબંધ. શિરજટા મસ્તકે ધરી
અંગ, નેત્ર વિશાળ લોહીતરંગ. ૪ ફરકે અધરભ્રકુટી કપોળ;
ક્રોધે તન થયું રાતું ચોળ; ક્ષત્રી કુળ નિકંદનકશાનું, જેવો પ્રલે-

સમેનો ભાનુ. ૫ એવા દીઠા ફરશુરામ, ત્યારે મુકીસરવે મામ; તે સમે પોતે રઘુવીર. ચલાવ્યો ગજ શ્રી રણધીર. ૬ ભ્રગુપતી સનમુખ શ્રી રામ, ગજ રાખ્યો પુરણ કામ; તવ ઉતર્યા જુગદ્ધાધાર, ઉપર રહીને કર્યો નમસ્કાર. ૭ જોઈ ક્રોધ ચઢયો અતિમન, અલ્યા કોણ તું કોનો તન; રામ કહે સુણો મુનિવર સુત્ર, હું દશરથ રાયનો પુત્ર. ૮ રામ નામ મારૂ દ્વિજરાજ મેં કર્યું ધનુ ભંગ ગજકાજ, એવું સાંભળીને ભ્રગનાથ, ક્રોધેબોલ્યા કરી ઉંચો હાથ. ૯ ચઢયો મરગગ મહા અભિમાની, મુને આવી નમ્યો નહી માની; ક્ષત્રી કુળ થયો ઉત્પન, અવિવેકી દુષ્ટતા મન. ૧૦ રામ કહે હું ન સમજયો મન, શસ્ત્રધારી ન જાણ્યા બ્રહ્મ; જો જાણું તમને દ્વિજરાય. તો હું આવી નમું તમ પાય. ૧૧ જેમ નટુવો ધરે બહુ વેશ. મને એમજ ભાખ્યુ મુનેશ; ત્યારે બોલ્યા ફરશુરામ, નથી માગ ખતો મને રામ. ૧૨ આ જો ફરશુની તીક્ષણ ધાર, કર્યે ક્ષત્રી તણો સંહાર; મારૂં નામ સુણીને અર્ભ. છુટે ગર્ભવંતીના ગર્ભ. ૧૩ એણે મારૂહું તુજને આજ, તેં કર્યું ઘણું કુડું કાજ; ભાગ્યું ત્રંબક શિવનું પ્રચંડ, માટે દેવો ઘટે તન દંડ. ૧૪ ત્યાર થાય મારૂં પ્રતિકાજ ગુરૂનો રાખ્યો ટળુ આજ; કહે રઘુપતી સુણો મુનિશ, આવડી કરો શાને રીશ. ૧૫ એ સડેલું સરાસન જુનું, પોચું વિત્ત રહિત પુરાણું; ભાગ્યું ચઢાવતાં ન ખેવ. તેમાં હું શું કરૂં મુનિ દેવ. ૧૬ અમો બાળપણામાં એવાં, ધનુ તોડયા ત્રંબક જેવાં; તમારે હોય અની આશ, તો મંગાવો કારીગર પાસ. ૧૭ એવાં

સાંભળીહાંસીવચનનવ કહેજમદગ્નીનન; અલ્યારામતું બોલ વિચારી, આ જો તીક્ષણ ફરશી મારી. ૧૮ એણે ક્ષત્રી માર્યા અનંત, શુરવીરનોઆણ્યો અંત; તું બોલેછે વક્રવચન, જાણી બાળક આંખુ મન ૧૯ શું જાણે મને હેરળવીમ, પુછી જેમુજ કારજ ક્ષિપ; રામ કહે શું દેખાડો કુઠારી, ભાટની પેરે કીરતી વિસ્તારી. ૨૦ નોહે કુસુમાંડ ફળ શિશુ પ્રાય, જે તરતજની દેખી વિલાય, હું છું રઘુકુળકેરો તન, એ દેખાડે ડરૂ નહી મન ૨૧ કહે ભરગુપતી હોય પ્રબુદ્ધ, તો તું કર મુજ સાથે યુદ્ધ અરે તમ પ્રત્યે મુની રાજ કેમ શસ્ત્ર હું મારૂ આજ, ૨૨ સ્ત્રીરોગી ને મુરખ બાળ, પરાધીન અંધ પંગાળ; વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ ગુરૂ ને ગાય, જેષ્ટબંધુ ને માતપિતાય. ૨૩ જેહો શસ્ત્ર રહીન વિરથ પળાયે રણથી સમરથ; એટલા પર જો કરે ઘાત, તે અધરમી પામે નર્કપાત ૨૪ આ લોકે પામે અવજશ, પડેનરકમાં અંતે અવશ, તમો બ્રાહ્મણ સાથે આજ, યુદ્ધ કેમ કરૂં મહારાજ. ૨૫ અલ્યા ધર્મ તારો હું જાણું, પરપંચી પ્રતીત ન આણું; આજ થઈ બેઠો મોટો સાધ મારી તાડીકા વિન અપરાધ. ૨૬ તેણે શો કર્યો તુજ અન્યાય, કરી સ્ત્રી તણી હત્યાય; રામ કહે તે અધરમી અપાર, નિત્ય કરતી મુનીનો અહાર, ૨૭ તેમાં શાનો કર્યો અન્યાય, તે નહતી કાંઈ મારી માય; તમો નિજ માતને મારી, તમથી કયો બીજો દુરાચારી. ૨૮ તમો બ્રાહ્મણ થઇને આજ, શસ્ત્ર ધર્યાં શું કરવા કાજ; શસ્ત્ર મુકીને ધરોજઈ ધ્યાન, કરો જપ તપ ને અનુષ્ઠાન. ૨૯ વલણ—અનુષ્ઠાન

જપ તપ કરો જઈને, શસ્ત્ર મુકીનીરધારરે; એવાં વચનરામનાં સાંભળી, ભરગુપતિ કોપ્યા અપારરે. ૩૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાચાંબાલકાંડેશ્રીરામપરશુરામસં-વાદોનામ ચતુશ્ચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૪

અધ્યાય ૪૫

રાગ સામેરી---અનીહાંરે ભરગુપતિ કોપ્યા સુણી રામવ-ચન, અતિ ઘણો વ્યાપ્યા કામાનુંજ તન; અનીહારે રીસેકરી રાતાં થયાંછે લોચન. વીરરસ પ્રગટયો રોમાંચિત તન. ૧ (ઢાળ.) તન રોમાંચિત મન કરોધ પ્રગટયો, ગાજીનેબોલ્યા ભરગુપતિ; અલ્યા શૂરો બળિયો હોય તો, મુજ સાથ યુદ્ધકર રઘુપતિ. ૨ એમ કહી શરાશન કર ગ્રહ્યુ. સંધાનકરીયું બાણુ; ત્યારે રામે ધનુષ ચડાવીને. કર્યું શર તણું સંધાણ ૩ ભાર્ગવ કહે તું મૂક શર, ત્યારે બોલ્યા શ્રીરઘુવીર; તમો વિપ્ર માટે પ્રથમ મૂકો, સુણો મુનિ મતિધીર. ૪ ત્યારે ફરશુરામે સજ થઈને. નંત્ર ભાણીયા સાચ; ધનુષ ખેંચી કરણ. સુધી મૂકીયું નારાચ. ૫ સુસવાટ કરતું છટીયું, વીજળી સરખું બાણુસહુ દિશાઓ દીપાવતું. જેમ અગ્નિજવાળા પ્રમાણ, ૬ તે બાણુ દ્વારે ભરગુપતીનું, તેજસરવે જેહ: રઘુવીરનામુખનાં પ્રવેશ્યું, પરમ જયોતી તેહ. ૭ તે બાણુ પાણ તેજે કરીને, થયું તેજ સ્વરૂપ; ઈશ્વરના ગુણ બળ પ્રભુના અવતાર કૃત્ય અનુપ. ૮ સુરીનર મુનિવર સરવ જોનાં, સમાયું તેણી વાર; થઈ પુષ્પ-

વૃષ્ટી રામ ઉપર, દુદુંભી જયકાર ૫ ભરગુપની થયા નિસ્તેજ ત્યારે વીપ્ર કેવળ રૂપ તતકાળ નમીયારા મને, સાષ્ટાંગ ભરગુકુળભુપ. ૧૦ ત્યારે ગજ ઉપરથી ઉતર્યા, રઘુવીર તેણી વાર; ભેટીયા ભાર્ગવ તદા, વરતીયો જયજયકાર. ૧૧ પછે ફરશી ધર કર યુગલજોડી, રોમાંચિતગદવાણુ; સ્તુતીકરતા રામની તે રહ્યા સનમુખ જાણુ. ૧૨ (તોટક છંદ. જય રામ સદા સુખ ધાણુ જન, મનકામતરૂ ઘનશ્યામ તન; અવધીપુર પાવન પુન્યધગ, અજનંદન વંદનભુપ વરા. જનની કઉશલ્યા ભાગ્યભરી, તન પુરણ બ્રહ્મ અખંડ હરિ અજ આદિ અનંત અરૂપ યદા, જન સાહ્યક રૂપ સગુણ સદા. કરૂણાયતનં મનુજાદઅર, પટપીત તનુ ઘનસ્યામ હરી; સરસિહનેન કૃપા ભવનં, પરમારણ ભોગ છબી ક્વનં. ધૃત સાયક ચાપ નિખંગવરા, ક્રત એ રજનીચર હીન ધરા, જગતીતળ પાવન રૂપ ધરી, પદ તીરથરાજ નુતોન કરો દશરથનંદનભુપમણી સુતનં જશ મંગળ વ્યાપી રહ્યો ભુવનં; જય શેષ મહેષ ગિરેષ ગણું સ્તવતે ગુણ પાવન મુકતરણ દુખદીનદરિદ્રવનંદવનં, પ્રણુમામી વિદેહસુતારમનં; જગ જીવઅનીક ચરાચર જે. ભટકે ભવ કુપ અજા સરજે. તવ ભક્તિ વિના મદ મુઢ મતિ, સપને ન લહે સુખ લેશ ગતી; પરમાનંદ પુરણ કામ વિભો. પ્રણુતારતીમોચન પાહી પ્રભો. અજ આદી અનામય ચીદઘનં, મનમાનસહસરીપુઅતનં; સનકાદીક નારદ દેવ પતિ, નિગમાગમ સાર અપાર ગતિ. મદ મોહ નિશાતમદીનકરં, ખળ

નાગહન્ત મૃગરાજ વરં; ત્રય તાપશમાનવન નામ વિધુ, ભવ રોગ નિવારણ ગીત મધુ.તરણી કુળકંજપ્રકાશરવી, પ્રગટયા હત માઇક ભાર ભુવી; રઘુવીદ્દ મહા રણધીર ધરં, પ્રણમામી અભીમત દાનવરં. (દોહરા.) અખિલ વિશ્વ મંગળ કરણ, હરણ સકળ ભવ પીર; લીલા વિગ્રહ વપુ ધરણ, જયજય શ્રી રઘુવીર ૩૨ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં બાળકાંડેપરશુરામકૃતશ્રીરામસ્તુતિનિર્નાનપંચચત્વારીંશો.

અધ્યાય ૪૬

રાગ ધનાશ્રી—સ્તુતિસુણી બોલ્યા શ્રીરઘુવીરજી, સુણો મુજ વાયક ભરગુનાયકધીરજી; મેં જે ચઢાવ્યું ધનુષપરબાણજી તે પાછું ફરે નહિ એ નિરવાણજી. ૧ (ઢાળ.) નિર્વાણ બાણ અમોઘ મારૂં, ક્યા મુકું હું આજ: નવ ઉતરે પ્રત્યંચા થકી, માટે કહો મુનીરાજ. ૨ ત્યારે ભરગુપતિ કહે રઘુપતિ, એ મુકો શર નભમાં હે; કાળને છેદા તમો, મુજ મૃત્યુ આવે જ્યાં હે. ૩ મૂજ કાળ કયારે થાય નહિ, કરો મૃત્યુ મારગ રોધ; સદા અમર કરો મન, હું સાધીશ તપ નિજ બોધ. ૪ એવું સાંભ-ળીને મૃત્યુ મારગ, મૂકીયું તે બાણ; નિરાધ કીધો કાળ મારગ, મૃત્યુંજય કૃત ત્રાણ ૫ તે સમે ફરશુરામનું, આવતું હતું અ-વશાન; ત શર થકી નિરાધ કીધો, જીત્યું મૃત્યુ માન. ૬ ભરગુ-પતિ મૃત્યુ નિરોધ કૃત, રઘુપતિ બાણ વિચિત્ર; એ કથા છે હનુમાન નાટક, વિશે પરમ પવિત્ર. ૭ પછે નમ્યા શ્રીરગુવીરને

જમદગ્નિનંદન જેહ; બદ્રિકાશ્રમમાં ગયા, તપ કરવા બેઠા તેહ. ૮ એવી પ્રભુતા જોઇ રામની, આશ્ચર્ય પામ્યા ભુપ; સહુ મુની આશિરવાદ દેતા, અખિલ મંગળ રૂપ. ૯ સજન સકળ હરખ્યા તદા, વરત્યો જયજયકાર; ભરગુપતી સાગર ક્રોધ જળથી, ઊતર્યા તે પાર. ૧૦ પછી વળ્યા જનક વળાવીને, ભેટિયા દશરથ રાય; વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, સહુ અવધપંથ પળાય. ૧૧ માર્ગે જે રાજા મળ્યા તેણે, કર્યો બહુ સતકાર; એમ કુશળ રઘુપતિ જાન સાથે, આવ્યા પુર મોઝાર. ૧૨ શુભ મુહુર્તમાં મંદિર પ્રવેશ્યા, પૂજ્યા ગુરૂ મુનીરૂપ; વધુ સહીત ચારે પુત્ર જોઈને, હરખ્યા દશરથ ભુપ. ૧૩ ગોત્રજ પુજા વિધી કરી, આપ્યાં અપરિમિત દાન; સહુ નગ્રને ભોજન કરાવ્યું, થાય મંગળ ગાન. ૧૪ અવધપુરના લોક સરવે, હરખીયા નરનાર; રઘુવીર વિવાહ ગીત મંગળ, ગાય ગુણ વિસ્તાર. ૧૫ ઘેરઘેર તોરણ પતાકા, સાથીયા કુંભવિતાન; નિત નવાં ભુષણ ધરી, નારી કરે મંગળગાન. ૧૬ સહુ વિશ્વનો આનંદ મંગળ, સમેટી સમુદ્રાય; તે અવધપુરમાં રહ્યો આવી, નગ્રમાં ન સમાય. ૧૭ પ્રસર્યો પછી તે દશદીશા, વિસ્તર્યો ચૌદ ભુવન; પદ રામ પદ્મપરાગ વાસિત જેમ મળયાચળનો પવન. ૧૮ એ સુખ સમાજ અવધપુરી, રઘુવીરનો વિવાય; કોટી અનંતગિરાથકી વરણવી ન વ કહેવાય. ૧૯ રાજધાની દશરથ રાયની, સુખ સકળ શોભાખાણ; તે વિસ્તારીને વખાણતાં, હારે કવિ નિર્વાણ. ૨૦ વાલ્મિક મુનિ આદ્દે કવિ તેણે કહ્યાં ચરિત્ર અપાર

મેં મંદ બુદ્ધિયે કરી, કિંચિત કર્યો વિસ્તાર. ૨૧ એ બાળકાંડ-
ની કથા કોઈએ. પૂરણ નવ કહેવાય; લીલાસાગર સુધારસ
રઘુવીરનો વિવાય. ૨૨ જે ગાય શીખે સાંભળે. આદરે શ્રદ્ધા
પ્રેમ; સહુ પાપથી મૂકાય પ્રાણી, થાય મંગળ ક્ષેમ. ૨૩ કરે
મનન રામ ચરિત્રનું, સમજે કથાનો મર્મ. નિજભક્તિ આપે
તેહને, રઘુવીર પૂરણ બ્રહ્મ. ૨૪ અમૃત નિત્યે સેવના જે, અ-
મર વસતા વ્યોમ; તે સુધાપાને પડે પાછા, ક્ષીણ પુન્યે ભોમ
૨૫ પણ કથા અમૃતપાન કરતાં, જન અમર તે થાય; પદ
મૂકી મસ્તકપર સુર તણે, અપવર્ગ પંથ પળાય, ૨૬ એ અધી-
કતા અમૃત થકી રઘુવીર જસ મહિમાય; જે બ્રહ્મવેત્તા મુક્ત
તે પણ, કથા નિત્યે ગાય. ૨૭ કરે શ્રવણ સાદર એ કથા, મન
પ્રેમથી ઊલાસ; રઘુવીર તેના રૂદેમાંહે, સદા પુરે વાસ. ૨૮
વાલ્મિકી રામાયણ થકી પ્રાકૃત કર્યો વિસ્તાર; માંહે નાટક ધારા
તણો, સંમત મેળવ્યો છે સાર. ૨૯ બાળકાંડની કથા પૂરણ
કરી મતિ અનુસાર; પદ પૂરાં સત્તરસેં ને પાંત્રિસ, કથા રસિક
વિસ્તાર. ૩૦ સહુ સંત કવિજન મહામતિ; કહું વિનવી ક-
રજોડ, પ્રાકૃત વાણી સાંભળી, મુજને ન દેશો ખોડ. ૩૧ ગુરૂ
પુરૂષોત્તમ શ્રીધર કૃપાયે, કરી કથા આનંદ; દાસ ગિરિધર નિ-
મિત માત્ર, એ કર્ત્તા શ્રીગોવિંદ. ૩૨ એ બાળકાંડની કથા કહી
જેના અધ્યાય છે તાળિસ; હવે અયોદ્ધાકાંડની કથા કહું કૃપા
શ્રી જુગદીશ. ૩૩ વલણ—જુગદીશ કેરી કૃપાયે, કહું અ-
યોદ્ધાકાંડ ક્યાયરે; શ્રોતાજન સહુ ભાવ ધરી, કહો જયજય

વૈકુંઠરાયરે. ૩૪ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધા-
રાયાંબાળકાંડેભારતૃભારતૃવધુભી:સહ સીતારામ અયોદ્ધાપુર
પ્રવેશ મંહોત્સવોનામષડ્ચત્વારીશોધ્યાય:૪૬બાંલકાંડ સ-
માપ્તશુભં ભવતુ. શ્રી કૃષ્ણાર્પણ મસ્તુ:

ઇતિ શ્રી

બાળકાંડ સમાપ્ત.

ગિરધરકૃત રામાયણ.

અથ શ્રી અયોધ્યાકાંડ પ્રારંભ.

અધ્યાય ૧

શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ શ્રીરામચરીત્રે અયોધ્યાકાંડ લીખ્યતે.

રાગ કાફીની દેશી—શ્રી ગુરૂપદપંકજ ઉપર, હું વારીરે; રહું ધરી મન મધુકર રૂપ; જાઉં બલીહારીરે. ૧ જે જકત અંકુરના મુળ કંદ, હું વા૦; જે કૈવલ્ય પદના ભુપ, જાઉં૦ ૨ વૈરાગ વેલી તણા પુષ્પ, હું વા૦; જે મંગળ સુખના સમુદ્ર, જાઉં૦ ૩ વેદાંતસિંધુનામીનરૂપ, હું વા૦; નભશાંતિરસનાચંદ્ર, જાઉં૦ ૪ જે ધીરજ મેરૂ તણા શિખર, હું વા૦; દયા જળધર રૂપ દયાળ, જાઉં૦ ૫ અજ્ઞાન તીમીરના પ્રકાશ રવી, હું વા૦; સત્વ સરોવર કંજ કૃપાળ, જાઉં૦ ૬ ભક્તિ વિરક્તિ જ્ઞાન શુધ, હું વા૦; ત્રિગુણાત્મક તીર્થરાજ, જાઉં૦ ૭ શુદ્ધ બ્રહ્મ ભાગીરથીના જળછો, હું વા૦; ભવસિંધુ તારક ઝાઝ, જાઉં૦ ૮ એવા સદ્‌ગુરૂ નાથ અનાથ તણા, હું વા૦, નથી ઉપમા સમ કહેવાય, જાઉં૦ ૯ પારસ લોહનું હેમ કરે, હું વા૦; પણ આપ રૂપે નવ થાય, જાઉં૦ ૧૦ સુરભી ચિંતામણી કલ્પતરૂ, હું વા૦; ઇચ્છિત

ફળ આપે તેહ, જાઉં૦ ૧૧ ગુરૂ પોતાને રૂપે કરે, હું વા૦; મણુ મેળવે નિઃસંદેહ, જાઉં૦ ૧૨ નિજ માબાપ જન્મ મરણ પામે, હું વા૦; યોની પ્રત્યે નવાં નવાં થાય, જાઉં૦ ૧૩ શ્રી ગુરૂ જન્મ મરણ ટાળે, હું વા૦; વળી સ્વતંત્ર એક સહાય, જાઉં૦ ૧૪ એવા શ્રી ગુરૂને નમસ્કાર કરૂં, હુ વા૦; ગાઉં સુખનિધી કરૂં રામચરિત્ર, જાઉં૦ ૧૫ નીજસેવક જાણી કૃપા કરજો, હું વા૦; સહુ ભગવતી સંત પવીત્ર, જાઉં૦ ૧૬ કરૂણા અનુગ્રહ કરજો ઘણી, હું વા૦; કવી હરીજન મોટા સાધ, જાઉં૦ ૧૭ જેમ તેમ ગુણ ગાઉં રામ તણા, હું વા૦; તેમ ક્ષમા કરજો અપરાધ, જાઉં૦ ૧૮ જેમ બાળક બોલે બોબડું, હું વા૦; સુણી માત પિતા હરખાય, જાઉં૦ ૧૯ એમ પ્રાકૃત વાણી સાંભળી, હું વા૦; મન ધરજો વાત્સલ્યતાય, જાઉં૦ ૨૦ હરિ ગુરૂ સંત તણે ચરણે હું વા૦; નમું પ્રીતે વારંવાર. જાઉં૦ ૨૧ બાળક બુધ્ધે કર જોડી, હું વા૦; કરૂં રામ કથા વિસ્તાર, જાઉં૦ ૨૨ વલણ— રામ કથા વિસ્તાર કહું છું, દ્રઢ વિશ્વાસ મનમાં ધરી; કર જોડી કહેદાસગિરધર, શ્રોતાજન બોલોશ્રી હરી. ૨૩ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડેપ્રથમોધ્યાયઃ ૧

અધ્યાય ૨

રાગ દેશાખ—શ્રી રઘુવીર ચરિત્ર કથામૃત, લીલા સિંધુ અપાર; પ્રાકૃત વાણી પદબંધ કરૂં છું, બુધ્ધિમાને વિસ્તાર. ૧ બાળકાંડમાં પ્રથમ કથા કહી, રાવણ કુળ ઉત્પન્ન; દશરથ લગન શ્રવણ વધ સમર, શૃંગીચરિત્રજગન. ૨ હનુમંતની ઉ-

ત્પત્તી કહી, પછી રામ જન્મ સમુદાય; બાળચરિત્ર કહ્યું રાઘ-
વનું, તીર્થાટન વિદાય. ૩ વિશ્વામિત્રઆગમનઅવધપુર;વ-
શિષ્ટ બોધ વિચાર; તાડિકા વધમખરક્ષણનિશિચર, આદિ-
સુબાહુસંહાર. ૪ મુનિવધુશાપમુકતકરીને,સુણીસીતાજન્મ
કથાય; જનકપુરીમાં પ્રવેશ્યા વળતા, સ્વાગત કીધી રાય. ૫
ધનુષ ભંગ કરી જાનકી પરણ્યા, ભ્રગુપતિ ગર્વ ઉદ્ધાર; પછે
કુશળ અવધપુરીમાં આવ્યા, વરત્યો જયજયકાર. ૬હવેશ્રોતા
જન સહુ ભાવે સુણજો, અયોધ્યાકાંડ વિચાર;રાજતજીરઘુવર
નીકળ્યા, વનમાં એ વિસ્તાર: ૭ શ્રી રામ લક્ષ્મણ ભરથ શ-
ત્રુઘન, પરણીનેઆવ્યાઘેર;ઉછંગમાંદિન જાય સરવના, સહુને
લીલા લેહેર. ૮ ત્રણ વીર રઘુવીરને સેવે, ભકિત શ્રદ્ધા સહિત
માતપિતાનીઆજ્ઞાપાળે,અધરમકપટ રહિત, ૯ ચાર બંધુની
ચાર વધુ તે, પાળે પતિવૃત ધર્મ;સુરપતિસુખથી કોટી ગણું
સુખ, ભોગ ભોગવે પર્મ, ૧૦ સાસુ તણી આજ્ઞામાં રહેતાં
કુળવધુ ધર્મ સમેત; ભેદ રહિત માતાઓ સર્વે, સહુનું સરખું
હેત. ૧૧ એમ ઘણા દિવસ વીત્યા મહા સુખમાં, સાચવતાં
નિજ ધર્મ;પિતાની આજ્ઞાપ્રમાણેકરતા,રાજકાજનું કર્મ. ૧૨
હવે કેકૈકેરો બંધુ કહિયે, સંગ્રામજીત એવું નામ;તેએકસમે
આવ્યો પુર મધ્યે, ભુપતિ કેરે ધામ. ૧૩ તે ચાર માસ રહી
નિજ પુર જાવા,થયોતત્પરજેણીવાર; ત્યારેકૈકે સાથે બોલ્યો
વચન, સંગ્રામજીત તેણીવાર.૧૪ભરથશત્રુઘન બંન્યોબાંધવ
મોકલ્ય મારી સાથ; થોડા દિવસ હું રાખીશમાટે;બેનીસાં-

ભળ વાત. ૧૫ ત્યારે કેકૈ કહે હું હા કહું છું, પણ રાયને પૂછો પેર; જો ભુપતિ આજ્ઞા આપે તો તેડી જાઓ તમ ઘેર, ૧૬ ત્યારે મામાએ કહ્યું મહિપતીને, સુણો ભુપતિ મુજ વચન; આજ્ઞા આપો તો તેડી જાઉં, ભરથ ને શત્રુઘન. ૧૭ મોશાળ માંહે ગયા નથી કોઈ દિન, માટે મનોરથ મન; એક માસ રાખીને વળતા, સોંપીશ તમને તન. ૧૮ એવાં વચન સુણીને દશરથ રાયને, જળભરાઇ આવ્યું નેણ; ભરથ શતરૂઘન પાસે તેડાવીને, રાજા બોલ્યા વેણ. ૧૯ સુણો પુત્ર આમામોતમારો આગ્રહ કરેછે અપાર; માટે થોડા દિવસ જઈને રહી આવો, મોશાળમાં નિરધાર. ૨૦ જોનાકહીયેતોતમારીમાતને, દુઃખ લાગે મન માંહે; મામો તમારો રીસાય માટે, જઇ આવો સુત ત્યાંહે. ૨૧ એવું કહી રાય રૂદેશું ચાંપ્યા, ગદગદ થઈ બહુપેર; જાઓ બાપ સુખે એક માસ રહીને, આવજયો પાછા ઘેર ૨૨ ભરથને ભાવ જવાનો નથી, મુકી રામ તણી સેવાય; પછે માત પિતાશું ભરથજ બોલ્યા, કર જોડી નમી પાય. ૨૩શ્રી રામની સેવા સમાગમ પાખે, મુજને રૂચે નહિ આન; રામ વિજોગે એક ક્ષણું તે, કોટી કલ્પ સમાન. ૨૪ શ્રી રામચંદ્ર હું ચકોર ચીત્રુક, રઘુપતિ જળધર રૂપ; મુજ મન કંજ સરા પ્રફુલ્લિત, રહે રાઘવ દિનકર ભૂપ. ૨૫ રામ સુરભિહું વત્સ કહો તે, વિ-યોગ કેમ કરી સહેશે; કલ્પવૃક્ષનાં વિહંગમ તે વળી; બંબુલ ઉપર નવ બેસે, ૨૬ એવું કહી ગદગદ કંઠ થયા ને, આંસુ આવ્યાં લોચન; ત્યારે કૈકેયે કહ્યું એક માસ રહી વહેલા આ-

વળો તન. ૨૯ત્યારે ભરથથી માતપિતાનું વચન,લોપાયું નહીં ત્યાંહે; પછે સત્વર થઇ બે વીરજ આવ્યા,રઘુપતિ બેઠા જ્યાંહે. ૨૮ શ્રી રામચંદ્રને ચરણે લાગ્યા, ભરથને શત્રુઘન; ત્યારે રામે ઊઠીને રૂદેશું ચાંપ્યા, દીધુ આલીંગન. ૨૯ મોશાળ જવાની આજ્ઞા લીધી, સાથે ઘણી સેન્યાય;ભાંતુળ સાથે રથમાંબેસીને ભરથ શત્રુઘન જાય. ૩૦ એમ બંન્યો વીરમોશાળ ગયા, પણ મન રઘુવરનું ધ્યાન; રામ લક્ષમણ તે ઘેર રહ્યા છે, વીર બંન્યો બળવાન. ૩૧ વલણ—બળવાન બંન્યો રહ્યા મંદિર, રામ લક્ષ્મણ વીરરે; નીતિ ધરમથી ચલાવે છે, ધરમ ધોરીંધર ધીરરે, ૩૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડેભરતશત્રુઘનયોમાતુળગ્રહાગમનંનામદ્વીતિયોધ્યાય:

અધ્યાય ૩

રાગ સામેરી—મોસાળ માંહે ગયા બન્યો ભરથ શત્રુઘન; શ્રીરામ લક્ષ્મણ રહ્યા મંદિર,વરતે નિર્મળમન. ૧નિતસેવતા ગુરૂચરણપંકજ,ધરમપંથ પળાય;વશિષ્ટ મુનિના મુખ થકી, સુણતા પુર્ણ કથાય. ૨ સભા કરી એક સમે બેઠા, રાયદશરથ ભુપ; રંગ મંડપ માંહે બેઠા, ગુરૂ સહિત અનૂપ. ૩ ત્યારે જોવા વિદ્યાની પરિક્ષા,તેડયા લક્ષ્મણ રામ; પછી કળા યુદ્ધનીદેખાડી, સહુ પોતે પૂરણ કામ. ૪ અસ્ત્ર શસ્ત્ર અનેક વિદ્યા, સકળ મંત્રજ જેહ; મલ્લ મેષ મહિષનું યુદ્ધ, કરી દેખાડયું તેહ.૫ પ્રસંદ થયા ઘણું રાયજી, જોઈ પુત્રનો પરતાપ; ત્યારે સકળ ગુણ સંપુરણ જાણ્યા, રઘુવરને બાપ. ૬ એ પ્રકારે આનંદમાં

દિન, જાયછે સુખ માંહે; રઘુવીરને સેવતાં ભાવે, જનકતનયા ત્યાંહે.૭ એકવાર બેઠા મંદિરમાં, અજપાળનંદન જેહ;નિજ મુખને અવલોકતા, આદર્શમાંયે તેહ.૮ ત્યારે કરણુ આગળ કેશ શિરનો, શ્વે દીઠો રાય; ઉદાશી આવી અતિ ઘણી, મન માંહે થઇ ચિંતાય. ૯ જાણ્યું જરા આવી વાત કહેવા,ચેતાવા નરદેવ;એમ વિચારી વૃશિષ્ઠ ગુરૂને.તેડાવ્યા તતખેવ.૧૦ ગુરૂને કહે માહારા છતાં, હવે કરે રઘુવર રાજ; સંકલ્પ મારે મન ણુયો, તે કરો ગુરૂ મહારાજ. ૧૧ અભિષેક રઘુવરને કરો,શુભ લગ્ન જોઈ આજ; રામને દેખુ રાજ કરતાં, થાય મારૂં કાજ. ૧૨ ગુરૂ કહે તમો રૂડું વિચાર્યું, ગટે એમજ ભુપ સાહિત્ય સરવે કરાવો એ, યથાયોગ્ય અનુપ.૧૩ ત્યારે દશરથે તેડાવીયા, રઘુવીરને એકાંત; પાસે બેસાડીનેકહ્યું નિજમનતણુંવરતાંત. ૧૪ હે રામ મુજને એમ ભાસ્યું, કહું સત્ય વચન; થોડાદિવસમાં જાણું હવે પડશે મારૂં તંન. ૧૫ મુજ ગ્રહ પણ વિપરીત છે, અવદશા બેઠી જાણુ; શની આઠમે ગુરૂ બારમે, તે કરે રીષ્ઠ પ્રમાણ. ૧૬ મુજ મરણ ચિન્હ જણાય છે,માટે રામકરવું રાજ;તમે તમારૂં સંભાળો, પુર દેશ ઘરનું કાજ.૧૭એવાં વચન સુણીને ભુપ ચરણે નમ્યા શ્રી રઘુરાય; મહારાજ જે કહો તે શિર ચઢાવી આજ્ઞાય, ૧૮ પછે રાજાયે સહુને તેડાવ્યા, પોતાના પરધાન; શાહુકાર સરવે નગ્રના તે બોલાવ્યા દેઈ માન. ૧૯ દરબારના અષ્ઠ અધીકારી આદે સરવ સભાય; તે સરવ સાંભળતા પછે, બોલીયા દશરથ રાય. ૨૦ ભાઈ સહુ

સભાજન સાંભળો, મેં મન વિચાર્યું આજ; માટે પંચ સહુને ગમે તો, રામને આપું રાજ. ૨૧ એવું સુણી સરવે હરખીયા, ધન્ય ધન્ય હે રાજન; એ કાજ તો રૂડું વિચાર્યું, અરે રિપુનાશન. ૨૨ વશિષ્ઠ આદી સરવ રૂષિયે, મુહૂર્ત આપ્યું સાર; ચૈત્ર સીત સપ્તમી શુભ, ગુરૂ પુષ્પ યોગ વિચાર. ૨૩ સાહિત્ય સહુ તત્પર કરાવ્યું, વશિષ્ઠે તેણીવાર, ઉપલક્ષણ આણી-મેળવ્યાં, અભિષેકનો ઉપચાર. ૨૪ ચ્યાર દંતનો ઉજ્વળ હસ્તી, શ્વેત હય શુભ અંગ; નવિન સિંહાસન કનકનું, છત્ર ચામર સંગ. ૨૫ સપ્ત પલ્લવ પંચ મૃતિકા, ચાર સમુદ્રનું વાર; મોટા વિપ્રને જપ કરવાને, બેસાડયા નીરધાર. ૨૬ સહુ નગરને શણગારીયું, ઘર ચોટાં શેરી ને પોળ; નરનારી અતી હરખે ભર્યાં. થઈ રહ્યો રંગ ઝકોળ. ૨૭ પહેલે દીવસે વશિષ્ઠ ગુરૂયે, આજ્ઞા આપી તાસ; શ્રીરામ સીતા બંને જણને, કરાવ્યો ઉપવાસ. ૨૮ રઘુનાથને હાથે કરીને, અપાવ્યાં બહુ દાન; હોમ હુતાશનમાં કર્યો. ત્યાં થાય મંગળગાન. ૨૯ આહુતી આપી સ્વહસ્તે, કર્યો તૃપ્ત હુતાશન; ધુમરે કરી રઘુવીરનાં. રાતાં થયાં લોચન. ૩૦ કૈકૈ કૌશલ્યા સુમીત્રા, મન હરખનો નહીં પાર; સુખવંત સરવે રાણીયો; આપતી દાન અપાર. ૩૧ બારણે મંડપ રોપીયો, ગુણીજન કરે છે ગાન; બહુ રંગ તોરણ બાંધીયાં, ઝળકે વીચીત્ર વિમાન. ૩૨ એમ કરતાં નિશા થઈને સુરજ પામ્યો અસ્ત; ત્યારે કુશાસનપર રામ સીતા, પોઢીયાં થઈ સ્વસ્થ. ૩૩ સિંહાસન ઉપર પ્રભાતે, બેશશે રઘુરાય; સહુ

લોક આનંદ પામીયા, દેવને થઈ ચિંતાય. ૩૪ વલણ—ચિંતા થઈ સહુ દેવને, જે રઘુવર કરશે રાજરે; ત્યારે દુષ્ટને ક્યારે મારશે, કયમ થશે આપણું કાજરે. ૩૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડે દશરથેનવશિષ્ઠાજ્ઞા શ્રીરામરાજ્યાભિષેકવિચરોનામતૃતિયોધ્યાય: ૩

અધ્યાય ૪

રાગ મારૂ—સુણો શ્રોતા કહે વૃતાંત, હરિ ઈચ્છા મોટી બળવંત; રામને આપવું ઠર્યું રાજ, કર્યું તત્પર સાહિત્ય કાજ. ૧ તે જાણીને સરવે દેવ, મન ચિંતા પામ્યા તતખેવ; સરવે મનમાં થયા ઉદાશ, આવ્યા બ્રહ્મા કેરી પાસ. ૨ સુણો વાત પિતામહ આજ, કાલે રામને આપે છે રાજ; સ્વર્ગ તુલ્ય રાજસુખ એહ, તજી કયમ નીકળશે તેહ. ૩ રાવણાદિક અસુર અપાર, ક્યારે કરશે તેનો સંહાર; તે માટે કરો એવો ઉપાય, રામ રાજ તજી વન જાય ૪ ત્યારે છુટે આપણા બંધ, મારે રામ જઈ દશસ્કંધ; એવાં વચન સુણ્યાં વિધી જયારે, ઊભો કરયો વિકલ્પ કળી ત્યારે. ૫ જા તું અવધપુરી એશ, કર કેકૈના મનમાં પ્રવેશ; માગે રાયની પાસે વચન, ભરથ રાજ રઘુપતી વન. ૬ ત્યારે કળજુગ કહે મહારાજ, કયમ થાશે તે મુજથી કાજ; સત્યવંત છે સરવે પ્રજાય, તે પુરીમાં નહી પ્રવેશાય. ૭ વિધી કહે સુણ સાચું વચન, છે રામને ગમતું મન; માટે જા તું ઉતાવળો આજ, કર સકળ દેવનું કાજ. ૮ એવું સુણી કળી થયો વિકલ્પ, ચાલ્યોમનમાં કરતો સંકલ્પ; આવ્યો અવધ-

પુરી છે જયાંહે, નવ પેસાયું નગ્રજ માંહે. ૯ છે સુધર્મા નર ને નાર, માટે જઈ રહ્યો વાડી મોઝાર; સુણો શ્રોતા થઈ સાવધાન, એ કથાનું અનુસંધાન. ૧૦ મંથરા નામે એક દાસી, હતી, કૈકેરી ખવાસી; તે પુર્વના પાપે એશ, રાખે રામ ઉપર ઘણો દ્રેષ. ૧૧ એક સમે પ્રભાતે રામ, શેજયાથી ઊઠયા પૂરણકમ, દંતધાવન કરવા કાજ, બેઠા ચોકમાં શ્રી મહારાજ. ૧૨ પાસે ઉભો એક ખવાસ, બેઠા ચોકી ઉપર અવિનાશ; તે સમે આવી મંથરા પાસ, પુંજો વાળતી નિજ અવાસ. ૧૩ રામ ઉપર ઉડી રજ, બોલ્યો સેવક થઇને ધજ; હવાણાં રહેવા દે તારૂં કાજ, રજે ભરાય છે મહારાજ. ૧૪ એવું વદતામાં વઢવા લાગી, ગાળો દેતી તે બોલી અભાગી; દુર્વચન કહ્યાં તજી લાજ, જાણ્યા તારા મોટા મહારાજ. ૧૫ એવાં સાંભળી વચન વિરોધ; ચઢયો શ્રી રઘુવરને ક્રોધ; એરે રંડા તું તારે માર્ગ જાને, વઢે છે કુબજા તું શ્યાને. ૧૬ એમ નીકળ્યું મુખથી વચન, દાસીનું થયું કુબડું તન; અષ્ટ અંગ થયાં છે વંક, કાળી કુબડી આડે અંક, ૧૭ જોઈ રૂપ પામી લજજાય, નમી શ્રી રઘુવરને પાય; હું અજ્ઞાને બોલી તમ સાથ, અપરાધ ક્ષમા કરો નાથ. ૧૮ હું વિમુખ થઇ પડયોવંક, પ્રભુ દાસી તમારી રંક; રામ કહે સુણ કુબજા વચન, રહેશે ઘણા કાળ તુજ તન. ૧૯ જુગ દ્વાપર મથુરા ગામ, થશે જન્મ તારો તે ઠામ; નામ કુબજાકુબડું રૂપ, થઈશકીંકરી મથુરાંભુપ, ૨૦ હું ધરીશ કૃષ્ણ અવતાર, ત્યારે તારો કરીશ ઉદ્ધાર; કંસ મારવા

કારણ ત્યાંહ્ય, હું આવીશ મથુરાં માંહ્ય. ૨૧ તારૂં કરીશ સુંદર રૂપ, સુખ આપીશ પરમ અનુપ; એમ બોલ્યા શ્રી રઘુવીર, થયું કુબડું તેનું શરીર. ૨૨ વહી ગયા પછે કેટલાદંન, રામને ઠર્યું રાજયાસન; તે મહુર્તને પેહેલે દન, વાડીમાં ગઈ દાસી જન. ૨૩ મંથરા ત્યાં વીણુતી ફુલ; તે વિકલ્પે દીઠી અનુકુળ; કુળ રહિત અધરમી કુપાત્ર, કર્મ કુછિત કુબડું ગાત્ર. ૨૪ એવો જોઇ અમંગળ વેશ, કર્યો મનમાં વિકલ્પેપ્રવેશ; પાકાં રૂળ કળીંગનાં જેહ, મંથરાયેભક્ષણુકરયાંતેહ, ૨૫ દાસીભરષ્ટ થઈ ફરી ગત્ય. તે વિકલ્પેભુલાવીમત્ય; ફુલ વીણુતાં ઉપન્યો વિંચાર, પાછી આવી તે નગ્ર મોઝાર. ૨૬ વલણુ—નગ્રમાં આવી મંથરા, તે કરવા કુડું કાજરે; મારા ભરથનો કોઇ ભાવ ન પુછે, કેમ રામને આપે રાજરે. ૨૭ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સં-મતવાલ્મિકીનાટકધારયાંઅયોધ્યાકાંડેમંથરાશરીરેકળીયુગ પ્રવેશો નામ ચતુર્થોધ્યાય: ૪.

અધ્યાય ૫.

રાગ ધનાશ્રી—દાસી આવી રાજદ્વારજી, કુછત્સિત કરતી મનમાં વિચારજી; કળીયે કીધીબુદ્ધિભરષ્ટજી, મુળેઅધરમી થઈમતિનષ્ટજી. ૧ (ઢાળ) નષ્ટમતિઅતિભરષ્ટથઈને, આવી રાજદ્વાર; ત્યાં કૈકેકેરા ચોકમાં, મંડપ રચ્યોછેસાર. ૨ ચંદ્રવા તોરણુ બાંધીયાં, વાજીંત્ર ગરજે ત્યાંહ્ય; તે જોઈ દાસી બળી મનમાં, આવી મંદિર માંહ્ય. ૩ થઈ રહ્યો મંગળ સોહલો, જોઈ દ્રેષ આવ્યો મન; જેમ સંત મુરતિ જોઇને, કરે દવેષ

પાપીજન. ૪ વસંતરૂતુમાં કોકીલાનો સુણી નાદ રસાળ; જેમ કાગ મનમાં ખેદ પામે; તેમ લાગી ઝાળ. ૫ પંડિતની વ્યુત્પત્તિ જોઈ, થાય મુરખને સંતાપ; શ્રીમંતને જોઈ બળેજેમ દુરબળ દરિદ્રી આપ. ૬ આચારીની લીલા જોઈ, અપવિત્રને થાય ખેદ; હિંસકને જેમ દયા ન રૂચે, વિષયને નિરવેદ. ૭ પતિવ્રતાનો ધર્મ જોઈ, કરે જારણી મન દ્વેષ; તેમ મંગળ જોઈ મંથરા, કરવાને આવી કલેષ. ૮ કેકૈ કને કટુનાઆવી; શિર પોતાનું જેહ, પુષ્પ પછાડી લાગી, રૂદન કરવા તેહ. ૯ કેકે કહેરે શું થયું તે કહે મુજ વિચાર; આનંદનો દિન આજ છે, કયમ રડે છે તું નાર, ૧૦ દાસી કહેરે અભાગ્યણી, તારૂં થયું કુડું કાજ; સુત મોકલ્યા મોશાળમાં રામને આપે રાજ. ૧૧ રાણી કહેરે મુરખ તું, એમ શું બોલે બોલ; મારે ભરથ જેવા રામ છે, બે પુત્ર તે સમતોલ ૧૨ એમ કહી મોતીમાળ ઘાલી તેને કરવા શાંત; તે તોડી નાંખી પછાડી, કરતી મહા કલપાંત ૧૩ તારે ઉગરશે શું એ થતાં, તુજ પુત્રની શી પેર; તારે જી-વ્યાનો આરો નથી, શું રહ્યું સુખ તુજ ઘેર. ૧૪ ભાવ નહીં પુછે ભરથનો. થશે રામ જયારે ભુપ; તું સેવા કરજે કઉલ્યાની, થઈને દાશી રૂપ. ૧૫ કેકૈ કહે છાની રહે. શાં કરે ફોકટ ચેન; રામને અંતર કંઈ નથી. તું સાંભળ મારી બેન. ૧૬ સહુમાતને સરખી ગણે, રઘુવીર ધરમ સ્વરૂપ, ભરથ પણ એને ભજે છે, સમાન ભાવ અનુપ. ૧૭ એમ કહી આલીંગનદેઈ, ભુજ માંહ્ય બીડી નાર; પ્રવેશ તવ કળિયે કર્યો, કેકૈ રૂદે મોઝાર. ૧૮ બુદ્ધિ

ફરી રાણી તણી, મન મલિન થયું તેણીવાર; મંથરાશું બોલી પછે, કરી કપટ કુડ વિચાર. ૧૯ સુણુ બેન હું સમજી હવેતુજ વચન કેરો મર્મ; વિચાર રૂડો મેં કર્યો, ત્યારે થયો ખુલ્લો ભર્મ. ૨૦ તેં ભલી ચેતાવી મને, ઉપકાર કીધો આજ; આપણે શું ઊગરે જો રામને આપે રાજ. ૨૧ મંથરા કહેરે માવડી, એવી અકલ સુઝીમુજ; એ સાંજે પાળજ બાંધીયે, માટે ચેતાવી તુજ ૨૨ કૈકે કહેયે પ્રાણવલ્લભ, ખરી કહીતેં વાત; રામનેઆપે રાજ કાલે, આડી છે એક રાત. ૨૩ હવે શો ઉપાયજ હું કરૂં, તે કહે મુજને પેર; જો રાજ પામે ભરથજી તો થાય લિલા લે-હેર. ૨૪ ત્યારે દાસી કહે રાણી સુણો, આવે નિશાયે રાય; ત્યારે રિસાઈને બેસજો, ધરી રૂપ કદરૂપ કાય. ૨૫ જયારે મનાવે મ-હિપતિ તમને, ત્યારે માગી લેજો વચન; રાજ આપો ભરથને, રઘુવીર જાયે વન. ૨૬ પુર્વે બે વરદાનનું, તને વચન આપ્યું રાય; તે માગી લેજે મોજથી, જે રામ વનમાં જાય. ૨૭ ચઉદ વરસ વન ભોગવે, ત્યાં અસુર કરશે ઘાત; પછે રાજ નિષ્કંટક થશે, તે રાખ્ય મનમાં વાત. ૨૮ તેવાં વચન સુણી કીં*ર કેરાં, કૈકે હરખી મન; પછે અલંકાર સહુ તજીને બેઠી શોકભુવન. ૨૯ વલણ—શોકભુવનમાં સુંદરી, તેની સાથે બેઠી નારરે; મુક્ત કેશ ને વેશ કુત્સિત, ધરતી દુઃખ અપારરે. ૩૦

ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકિનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડેમંથરાવચનશ્રવણાતકૈકૈવિશાદોનામપંચમોધ્યાયઃ ૫

અધ્યાય ૬

રાગ સોરઠની ચોપાઇ--સુણો શ્રોતા એક ચિત્તે કરી, થઈ રજનિ દિવસ ગયો અનુસરી, ત્યારે રાજા દશરથ તેણી વાર, આવ્યા કેકઈના ભુવન મોજાર. ૧ દાશી મંથરાને પૂછ્યું કથી કયાં ગઈ રાણી દેખાતી નથી. ત્યારે કુબજા બોલી રીશે ચઢી, એ પેલી તમારી રાણી પડી. ૨ રાજા દશરથ આવ્યા પાસ, ઈહાં કયમ બેઠી છું થઈને ઉદાશ; મીઠાં વચને બોલાવે રાય. તેમ તેમ રાણી અવળી થાય, ૩ હસ્ત સ્પર્શવા માંડયો જદા, રાણીયે કર તરછોડયો તદા; પછે રૂદન કરવા માંડયું ઘણું; ન જાણ્યું રાયે કપટ તે તણું. ૪ બોલ સાચું તને મારા સમં, તું રીસાઈને રડે છે કયમ; આંસુ ધારાયે ભિંજે રૂદે, રૂદન કરતી રાણી વદે. ૫ હું નહીં બોલુ તમારી સાથ, જાઓ શું કરવા આવ્યા નાથ; હેત તમારૂં જાણ્યું રાય. તમને હું આપીશ હત્યાય. ૬ ત્યારેરાજા કહે આવડું કાં કરે,શા માટે દુઃખ મનમાં ધરે; જો કોઈએ દૂભી હોય તને, તો દેઊં દંડ સાચુ કહે મને. ૭ માગ્ય માગ્ય જે માગે તુંય,સત્યવચનથીઆપુહુંય;હુંસરખો સ્વામી તારે, નથી ન્યૂન વસ્તુ મારે. ૮ વળતી કેકઈ બોલી વચન, કયમ જાઓછો ભૂલી રાજન;ગયાજુદ્ધકરવા વૃશપર્વ સાથ, હું તમ સંગેઆવીતીનાથ.૯ત્યારે આપ્યાં છે જુગલ વચન, તે આજ મને આપો રાજન; રાજા કહે માગીલે સુખે, સત્ય વચન ના નહી કહું મુખે ૧૦ ત્યારેકેકઈકહેવનમાં જાય રામ, ચઉદ વરસ લગી રહે તે ઠામ; મારાભરથને આપો રાજ,

એ બે વચન માગુ છું આજ. ૧૧ એવું વચન સુણ્યું જેટલે, વ્યાકુળ રાય થયા તેટલે વજ્ર વીજળી આવી અડે, જેમ શિર પરવત તૂટી પડે. ૧૨ જેમ વહેરે કાળજું કરવતધાર; એમ દશરથને થયું દુઃખ અપાર; પ્રલય અગ્નિ કેકઇનું વચન, બળી ગયું રાયનું આયુષવન, ૧૩ પડયા ભુપતિ પૃથ્વિ માંહ, આંખે આંસુધાર ચાલી ત્યાંહ; અંગ મોડીને બેઠા થાય. ખોળાપાથરી કહે છે રાય. ૧૪ અરે પ્રિયે કાંઈ બીજું માગ્ય, એ વિણ આપુ ધરી અનુરાગ; મારે રામ કોમલ સકુમાર, શીદ મોકલે વન મોઝાર. ૧૫ નહીં કરે રામ રાજ વહેવાર ભરથને સોંપુ સહુ ઘરબાર; એ રાજ ભરથ કરે સર્વદા, રામ ઘેર બેસી રહે સદા. ૧૬ એ બાળકને શીદ કાઢે વન, છે ઘણું રામનું કોમલ તન; એમ દીન વચન કહ્યાં રાયે જદા, તારે કેકઈ ઘુરકી બોલી તદા. ૧૭ શું અધરમી હો રાજન, લાગશે રવીકુળમાં લાંછન; સત્ય વચન નહીં પાળો સાર, તો પુરવજ પડશે નરક મોઝાર; ૧૮ કેકઈ વચન તે લાગ્યું બાણ, ભેધું રૂદે જેમ જાયે પ્રાણ: મૂર્છિત થઈને પડયા રાય, નેત્ર થકી જળ ચાલ્યું જાય. ૧૯ એમ સ્ત્રી વશ રાજા થયા, વચન બંધમાં આવી ગયા; ત્રિયાલોભી દુઃખ પામે ઘણું, વિવેક જ્ઞાન જાય તે તણું. ૨૦ વિનતાને વશ જો અનુસરે, તો સકલ પાપ તે પુરૂષ કરે; સ્ત્રી અવિદ્યા પરમાણુજયો, મુરતીમંત વ્યાધી જાણુજયો. ૨૧ અચેત થઈ પડીયા રાજન, નવ જાણે કો બીજું અન્ય. રજની તે મહા દુઃખમાં ગઇ અરૂણ ઉદયની વેળા થઈ. ૨૨ ગુરૂ વશિષ્ઠ વહેલા ઉઠીયા,

સભા માંહે સત્વર આવીયા; સુમંતને કહે જા ઘર માંહ, તેડી લાવ્ય રાજાને આંહ. ૨૩ સુમંત ચાલ્યો તેણીવાર, આવ્યો કૈકઈના ભુવન મોઝાર; દશરથ રાજા પડીયા જયાંહ, સુમંત આવી ઉભો ત્યાંહ. ૨૪ પ્રધાને ચરણ વંદ્યા ભૂપ તણા, દીઠા રાયને દુઃખીયા ઘણા; વિકલ વેશ મૂકે નિશ્વાસ, નેત્રે જલ અતિ વદન ઉદાસ. ૨૫ મંત્રી બોલ્યો કરી વિનતી, સભા માંહ્ય ચાલો ભુપતિ; સર્વ સાહિત તત્પર કરયું આજ, તમને બોલાવે ગુરૂ મહારાજ. ૨૬ વચન સુમંત તણાં સાંભળી, રાયે રડવા માંડયું વળી; અરે સુમંત સુણ કહું આ દીસ, મારૂં મરણ આવ્યું છે શીશ. ૨૭ તે માટે ઉતાવળો જઈ આવ્ય, તું અહીં રામને તેડી લાવ્ય; સુણી રાયનાં શોક વચન, સુમંતને દવ લાગ્યો તન. ૨૮ પડયો ત્રાસ મુખ ઉતરી ગયું, ન જાણે રાયને શું દુઃખ થયું; ચિંતાતુર થઈ મંત્રી એહ, રામધામ ભણી ચાલ્યો તેહ. ૨૯ જેમ કળાહીણ ગ્રહવે રવી થાય, એમ થઈ નિસ્તેજ સુમંત જાય; સંસાર તાપે તપીયો જન, જેમ આવે મુમુક્ષુ સંત સદન. ૩૦ વલણ--સંત સદન આવે મુમુક્ષુ, આત્મપ્રાપ્તિ સુખ કાજરે; એમ સુમંત આવ્યો ઉતાવળો, જયાં બીરાજે શ્રી રઘુરાજરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડેસુમંતશ્રીરામમંદિરાગમનંનામષષ્ઠોધ્યાયઃ ૬

અધ્યાય ૭

રાગ ધનાશ્રી--રંગમેહેલમાં પોઢયા રામ, સીતા સેવતાં પુરણ કામ; બ્રાહ્મ મુહૂરતમાં રઘુવીર, ઉઠયા નિંદ્રા તજી રણ-

ધીર.૧ કર્યું સ્નાન દાન જપ હોમ, દ્વિજ ધેનુપુજા પતિવ્યોમ
તેમ કરતાં થયો છે પ્રભાત, આવી નમ્યા લક્ષ્મણ ભરાત. ૨
પે'ર્યાં વસ્ત્ર આભુષણ સાર, કુંડળ મુગટ તિલક ઝલકાર; બેઠા
આસન થઈ સ્વસ્થ, સુમિત્રીનીગ્રીવે મુકી હસ્ત. ૩ તેટલે ત્યાં
આવ્યો સુમંત, મુખ કરમાયું મહાદુઃખવંત; આવી નમિયો
તે રામને પાય, હસી બોલ્યા ત્યારે રઘુરાય. ૪ આવો સુમંત
સુખના રાસી, થયા છો કયમ ચિત ઉદાસી; અધિકારી છોમુ-
ખ્યપ્રધાન, મુખ કરમાયું કમળ સમાન. ૫ તમો જેષ્ટબંધુસમ
મહારે, શી વ્યથા પ્રગટી છે તમારે; રામનાં સુણી હેત વચન,
થયો ગદ્દગદ આંસુ લોચન. ૫ કરજોડીને બોલ્યો સુમંત, સ્થિર
મન કરી ધીરજવંત; કેકઈને મંદિર છે રાય, તમને તેડે ત્યાં
રઘુરાય. ૬ સુણી રામ ઉઠયા તત્કાળ, સાથ મંત્રી સુમિત્રાબાળ;
ચાલ્યા ભુષણ મંડિત તન, લાજે કોટીકમીન કે તન. ૭ નિરખે
લોક સહુ ભગવાન, નેત્રે કરતા સ્વરૂપનું પાન; આજ મંગલ
દિન વિશેક, થશે રામને રાજ્યાભિષેક. ૮ આપણા ભાગ્યતણો
નહીં પાર, એમ વાતો કરે નર નાર; એવે આવ્યા કેકઈને ઘેર,
જુવે તો થઈ વિપરીત પેર. ૯ રામ સાથ સુમિત્રી સુમંત,
દીઠા રાયને મહા દુખવંત; પિતાને પાયે લાગ્યા રામ, કરજો-
ડી ઉભા અભિરામ. ૧૦ સ્પુંદ સ્પુંદ રડે છે રાય, નેત્રેથી જળ
ચાલ્યું જાય; જાણે મદગળ પડીયો કુપ, પાસે બેઠી સિંહણી
રૂપ. ૧૧ ત્યારે રાય કેકઈને પુછે, કહો માત આ કારણ શું છે;
રાયને શી વ્યથા થઈ મન, કયમ ભૂમી કર્યું શયન. ૧૨ બોલી

કૈકઈ સાંભળ રામ, અન્ય દુઃખ નથી આઠામ; મને આંપ્યાંતાં બે વરદાન, રાય પાસે લીધાં માગી માન. ૧૩ રામ ચઉદ વરષ જાય વન, ભરથ ભોગવે રાજ્યાસન; મેં માગ્યાં નિશાયે વચન સુણી ખેદ પામ્યા છે રાજન. ૧૪ નથી બીજું દુઃખ લગાર, માટે પડયા છે પૃથ્વિ મોઝાર; રામ કહે સુણો માતા મારી, મારે પાળવી આજ્ઞા તમારી. ૧૫ મારો ભરથ કરે જો રાજ, તો હું પ્રસન્ન ઘણો છું આજ; આપ્યું વરદાન તમને રાજન, મારે પાળવું સત્ય વચન. ૧૬ તેવું સાંભળી લક્ષ્માણ વીર, ક્રોધવંત થયા રણધીર; કરી વિકટ ભ્રૂકુટિ કપોલ, ફરકે અધર રીસે રાતાચોળ. ૧૭ શેષનાગનો અવતાર જેહ, તેણે નવ સહેવાયું તેહ; જાણે કૈકઈને હવડાં મારૂં, તેણે અઘટિત કર્મ વિચાર્યું. ૧૮ રામ આજ્ઞા વિના ન બોલાય, માટે ક્રોધ થંભાવ્યો કાય, એવે આવ્યા ત્યાં ગુરૂદેવ, સુણ્યું સકળ વૃત્તાંત એવ ૧૯ બેઠા મુનિવર શિષ ડોલાવી, વિચાર્યું મન વિપ્રિત ભાવી; અરે દૈવ તણી ગતિ મોટી, આપણી મતિ સરવે ખોટી ૨૦ નમ્યા રામ ગુરૂને પાય, કરજોડિ બોલ્યા રઘુરાય; આપોઆજ્ઞા હું જાઉં વન, આંસુ આવ્યાં મુનિનેલોચન, ૨૧ ગુરૂ પિતાને કૈકઈમાત ત્રણેને નમિયા જુગતાત; આવ્યા કઉશલ્યાને મંદિર, રામસાથે લક્ષ્માણવીર. ૨૨ છેરામનામનમાંશૂર, મારવા છેઅનેકઅસુર; માટે મનમાં છે આનંદ, આવ્યા કઉશલ્યા ઘર નભચંદ ૨૩ જાયઅમૃતલેવાસુપર્ણ, જેમવંદેવિનતાનાચર્ણ; એમમાતા ચરણે રામ; આવી નમિયા પુરણકામ. ૨૪ કઉશલ્યાને કહ્યું

વર્ત્તમાન, જે કૈકઈયે માગ્યું વરદાન; પિતાનું પાળવાનેવચન માતા આજ્ઞા આપો જાઉં વન. ૨૫ રામના સુણિ તેવાં વચન, ધખિ ઉઠયો દાવાનળ તન; મૂર્છા ખાઈ પડિયાં માત, શુદ્ધિ ગઈ થયાં પૃથ્વિપાત. ૨૬ વાગે વજ્રનો ઘા વિપરીત, પડે શિર ટુટિ આભ અનીત; જાય લોભિયાનું સહુ ધન, જેમ ઓચિંતા ફોડે લોચન. ૨૭ જેમ સહસ્ર વીંછીનો ડંક, એમ દુખ થયું આંડે અંક; સુકાયો કંઠનવ બોલાય, નેત્રથી જળ ચાલ્યું જાય ૨૮ વાગી અવધપુરીમાં હાક, રડે પ્રજા સહુ ચડી ચાક; સુણ્યું રામને વન તે કાલ, નગ્રમાંહે પડી હડતાલ. ૨૯ જોઈ માતનું દુખ અપાર, ભરાયું રામ નેત્રમાં વાર; પાસે બેઠા શ્રી ભગવાન, કઉશલ્યાનેકર્યાસાવધાન. ૩૦ માતાએજોયુંરામનુંમુખ, મનમાં અતિ પામ્યા દુખ; મારા શ્યામ સલુણા તન, બાપ એ શું બોલ્યો વચન. ૩૧ રંગમાં ભંગ કોણે કીધો, મારો હરખ હરીને લીધો; હુતાશન પ્રગટ્યો મુજ તનમાં, તને નહિ જાવા દેઉં વનમાં. વલણ-વનમાંતુજનેનહિ જાવા દેઉં, લાગેકોમલ અંગે તાપરે; એવાં વચન કહીને કઉશલ્યાજી, કરવા લાગ્યાં વિલાપરે ૩૪ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડેકઉશલ્યાસોકપ્રાપ્તનામસપ્તમોધ્યાય. ૭

અધ્યાય ૮

રાગ ગોડી-ત્યારે માતા કઉશલ્યાજી બોલીયાં, હો વાલારે; તને નહીં જાવા દઉં વન, કુંવર કાલારે. ૧ ઘણી કોમલ છે તારી દેહડી, હો વાલારે; મારા લાડકવાયા તન, કુંવર કાલારે. ૨ તને

ગુપ્ત રાખું મારી વાડીમાં, હો વાલારે; બીજું અવર ન જાણે જેમ, કુંવર કાલારે. ૩ મેં તો તુજ વિણ રહેવાય નહીં, હો વાલારે; મને મુકીને જાશો કયમ, કુંવર કાલારે. ૪ પાયે કંકર કંટક ખુંચશે, હો વાલારે; નહીં ચલાય વસમી વાટ, કુંવર કાલારે. ૫ વેઠવી શીત તાપને તૃષા, હો વાલારે; કયમ ઓલંઘશો ગિરિઘાટ, કુંવર કાલારે. ૬ વ્યાઘ્ર સિંહ વનમાં ઘણા, હો વાલારે; સર્પ સૌાહર ને મદરક્ષ, કુંવર કાલારે. ૭ રજનિચર સાથે યુદ્ધ થશે, હો વાલારે; કોણ કરશે તમારી પક્ષ, કુંવર કાલારે. ૮ વનમાં વલકલ કયમ પહેરશો, હો વાલારે; તજીવસ્ત્ર આભુષણ સાર, કુંવર કાલારે. ૯ અહીં જમતા ભોજનભાવતાં, હો વાલારે; કયમ કરશો વનફળ અહાર, કુંવર કાલારે, ૧૦ તજી સજ્જા ભમર પલંગની, હો વાલારે; કયમ પોઢશો પૃથ્વી માંહ્ય, કુંવર કાલારે. ૧૧ તારે બાલપણામાં તે વન શું, હો વાલારે; મારૂં વચન માની રહો આંહ્ય, કુંવર કાલારે. ૧૨ મારે કીયા જનમનાં કરમ હશે, હો વાલારે; તે આવીને નડીઆં આજ, કુંવર કાલારે. ૧૩ તે દૈવે રંગમાં ભંગ કર્યો, હો વાલારે; કર્યું વન તજીને રાજ, કુંવર કાલારે. ૧૪ વાત સાંભળી વન જવા તણી, હો વાલારે; વહેરે કરવત કાળજા માંહે, કુંવર કાલારે. ૧૫ દવ લાગ્યો મારા અંગમાં હો વાલારે; હવે નાસીને જઈયે કયાંય, કુંવર કાલારે. ૧૬ મારો પાપી પ્રાણ જતો નથી, હો વાલારે; હશે કોણ કરમના ભોગ, કુંવર કાલારે. ૧૭ એમ કહીને રૂએ રૂદન કરતે, હો વાલારે; કયમ સહેવાય પુત્ર વિયોગ,

કુંવર કાલારે. ૧૮ એવાં વચન સુણી બોલ્યા રામજી,હો માતારે; તમે ધીરજ રાખો મન, સુણો સુખદાતારે. ૧૯ પાછો આવીશ થોડા દિનમાં, હો મા૦ આપો આજ્ઞા હું જાઉં વન, સુણો૦ ૨૦ મારે આજ્ઞા પિતાની પાળવી, હો મા૦;રહેવુંચઉદ વરસ વન માંહ્ય, સુણો૦ ૨૧ અવધ વીત્યા પછે નહિ રહું,હો મા૦, વહેલો આવીશ નિજ પુર માંહ્ય, સુણો૦૨૨ નવ વચન મિથ્યા કરૂં તાતનું, હો મા૦;જો પશ્ચિમ ઉગે સુર, સુણો૦ ૨૩ જેણે આજ્ઞા ઓલંઘી મા બાપની, હો મા૦; તે પાપી પુત્ર અસુર, સુણો૦ ૨૪ જે માતા પિતા ગુરૂ દેવનું હો મા૦; નવ પાળે આજ્ઞા વચન,સુણો૦૨૫ તે પ્રાણી જીવતાં મુવાજાણજો, હો મા૦; અજા કંઠ જેવા સ્તન, સુણો૦૨૬ તેનો મિથ્યાધરમ સહુ જાણજો,હો મા૦;જેવું કપટી કેરૂં ધ્યાન,સુણો૦ ૨૭જેમ અદાતાનું ઊંચું મંદિર,હો મા૦; જેમ લોભિયાનું તત્વજ્ઞાન સુણો૦ ૨૮ એમ મનુષદેહ તેનો મિથ્યા,હો મા૦; જેવોઉદર માંહે કૃમી જંત,સુણો૦૨૯ જેણે માત પિતાની આજ્ઞા પાળી, હો મા૦;શુભ પુત્ર તે સુકૃતવંત,સુણો૦ ૩૦તે માટેમેં રહેવાય નહિ, હો મા૦;જાય તાતનું સત્ય વચન,સુણો૦ ૩૧ હર્ષેઆશિષ દેઈ આજ્ઞા આપો,હો મા૦;નિશ્ચે જાવું મારેવન, સુણો૦

વલણ—વનમાં મારે નિશ્ચે જાવું, આજ્ઞા આપો માતરે; એવું સાંભળી કૌશલ્યાયે, કરવા માંડયો આંસુપાતરે. ૩૩

ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડેશ્રીરામકૌશલ્યાસંવાદોનામઅષ્ટમોધ્યાયઃ ૮

અધ્યાય ૯

રાગ પરજીયો—ત્યારે કઉશલ્યાયે નિશ્ચેજાણ્યું, જે જશે વનમાં રામ; નિશ્વાસ મૂકે અધર સુકે, ચિત રહ્યું નહીં ઠામ. ૧ હો પુત્ર મુજને મુકીને, કયમ જાય છે તું વન; અતિ વેદના વાટે હશે, ઘણું કોમળ છે તુજ તન. ૨ પાણીલાગે પરદેશનાં, જાણ્યું માતાયે મન સાથ; માટે ઔશધી મણી બાંધીયોરઘુ-વીર કેરે હાથ. ૩ દ્રષ્ટીનો દોરો બાંધીયો,વિષ જંતુન કરે ઘાત; તે માટે ઔષધી મહોરા બાંધીયા, જતન કરીને માત, ૪ એ પુરણ બ્રહ્મ અખંડ છે, અવિછેદ્ય અજ અવિનાશ; પણ માત વાત્સલ્યતા વડે, ઘણો પ્રેમ જણાવે તાસ. ૫ પછે જનુનીયે પંચભુતની, કરી પ્રાર્થના તે કાળ; સહુ મળી મારા રામની, કરજો સદા સંભાળ. ૬ઈંદિરાપતિ ઉમાપતિ,શચીપતીપ્રજા-પતી દેવ; મુનિ સપ્ત અષ્ટવસુ સદા, તમો રક્ષા કરજો એવ. ૭ નવગ્રહ દશદ્દિગપાળ જે, રૂદ્ર એકાદશ જાણ; રવિદ્વાદશ રક્ષા કરજો, પિતૃ મરૂત પ્રમાણ. ૮ યક્ષ ગણ ગાંધર્વ કિન્નર, સિદ્ધ ચારણ જેહ; સહુ દેવને ઉપદેવ કરમજ, દેવકહિયે તેહ. ૯ સહુ ચરાચરના જીવ જે, જળ સરિતસિંધુ વન; વળી અધ ઉધર ને મધ્યમા,રાખજોપ્રાણ જીવન.૧૦ એમ સ્તુતીકીધી સરવની, કઉશલ્યાએ તેણીવાર; મુખ વચન કહેતાં થાય ગદ-ગદ, નેત્રે આંસુધાર. ૧૧ આદિ પુરૂષ અવિનાશ જે, સ્થિતિ ઉદે કૃત સંહાર; તે રઘુપતિને પુત્ર જાણે, માતા પ્રેમ અપાર. ૧૨ વન્હિઅસુરકુળદહનકાનન,મુનિમનમાનસહંસ ;અજ્ઞા-

ન તમછેદકદિવાકર, પ્રણુતપાળ પ્રશંસ. ૧૩ જે ભક્ત ચાત્રુક તણી જળધર, અખિલ પુરણુકામ; બ્રહ્માંડ કોટી રોમ તન, વિશ્વના આત્મારામ. ૧૪ જેની કટાક્ષે કાળ કંપે, જેદેવકેરા દેવ; તે કઉશલ્યાના શોક જળમાં, બુડીયા તતખેવ. ૧૫ જદપિએ ભગવાનછે, પણુભક્તવત્સળઈશ; કરૂણાવચન સુણી માતનાં, ગદ્દગદ્દ થયા જુગદીશ, ૧૬ રૂદે ભરાયું રામનું ,જોઈ માતાનું કલ્પંત;તેસમાનેશોકેકરી,ધરૂજીધરા દુખવંત ૧૭ ત્યારે વીર લક્ષ્મણુ બોલીયા, કરી કેકઇ ઉપર રીસ; મહારાજ આજ્ઞા આપો મુજને, છેદું એનું શીશ. ૧૮ જયારે તમોવનમાં જશો, ત્યારે પીતા તજશે પ્રાણુ: નિરમળ બંધુ ભરથ તે, નહિ કરે રાજય પ્રમાણુ, ૧૯ સહુ અયોધ્યા ઉજડ થશે, ને બુડશે સહુ રાજ; કલેશ કેરૂ મુળ કેકઈ, તને છેદુ આજ. ૨૦ તે માટે એને મારતાં, આજ ટળે સહુંનું દુઃખ; જેમ વાસના છેદતાં સાધુ, પામેઆત્માસુખ. ૨૧રઘુવીર કહેઓ બાપ વીરા,એ શી બોલ્યો વાણુ; સહસા ન કરીયે કાજ વીપ્રીત, જયાં લગી તનમાં પ્રાણુ. ૨૨ આપણેમાતા સરવસરખી,તેમ જાણોમન આપણો ધરમ ન મુકીયે, જો પડે હવડાં તન. ૨૩ નથી દુખદાતા કોઈ કોનું, મિથ્યા તે સંદેહ; સહુ પોતાને કરમે કરી, ભોગવે સુખ દુખ જેહ. ૨૪ ત્યારે લક્ષ્મણુ કહે હું નહીં રહું, તમ વિજોગે નીરવાણુ; તેડી જાઓ મને સાથે નિકર, તજીશ મારા પ્રાણુ. ૨૫ ત્યારે સુમીત્રાજી બોલીયાં, સાંભળો શ્રીરઘુરાય; તમ વિયોગે ક્ષણુ એક તેણે, ઘેર નહીં રેવાય. ૨૬તેમાટે

તેને સાથે તેડો, કહું સાચી વાણ; એકઠા બે બંધવ રહો તો, ધીરજ આવે પ્રાણ, ૨૭ બાળપણામાં માત રાખે, વૃદ્ધ પણે સુત ધીર; તન વેદના જાણે ત્રીયા રણમાં સંભાળે વીર. ૨૮ તેવાં સુમિત્રાનાં વચન સુણીને, બોલિયા શ્રી રઘુનાથ; વારૂ માતા વીરને હું લઈશ મારી સાથ. ૨૯ હર્ષ થયો લક્ષ્મણને તદા, હા કહી શ્રી રઘુવીર; વન જવાને તત્પર થયા, માતાયે મૂકી ધીર. ૩૦ કલ્પાંત કરતાં કઉશલ્યાજી, બોલિયાં તેણે ઠામ વરશ ચતુર્દશ તુજ વિના, હું કયમ કાઢીશ રામ. ૩૧ મારા લાડકવાયા લાલજી, ક્યારે દેખીશ તારૂં મુખ; ભૂખ્યા તરશ્યા વનમાં થશો, કોણ પૂછશે સુખદુ:ખ. ૩૨ કૈકઈની વાણી ખરી કરી, પાળ્યું પિતાનું વચન; હવે મારી આજ્ઞા ભંગ કરી, કયમ જાય છે તું વન. ૩૩ ત્યારે રામ કહે હો માત ચિંતા નવ કરશો મનમાંહ્ય; થોડા દિવસમાં તમ કને; આવીશ પાછો આંહ્ય. ૩૪ ત્યારે આજ્ઞા પાળીશ અતિ ઘણી, માનજો સાચું માય; ઘણાં વરસ મારે તમારી કરવી છે સેવાય. ૩૫ તોયે માત રોના રહે નહીં, નથી આવતી મન ધીર; આકાશવાણી થઈ તદા, બોલી વચન ગંભીર. ૩૬ હે કઉશલ્યાજી રામની, ચિંતા ન કરશો લેશ; સર્વ ઠામે વિજય થાશે, કુશળ રહેસે એશ. ૩૭ તે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પુરણ, કોઈ ન જાણે પેર; કારજ કરવા દેવનું અવતર્યા છે તમ ઘેર. ૩૮ શેષનો અવતાર લક્ષ્મણ, સીતા લક્ષ્મી સ્વરૂપ; તે રામ શ્રી ભગવાન છે. બ્રહ્માંડકોટીભુપ. ૩૯ આકાશવાણી સાંભળી, મનમાં વિચાર્યું માય; પણ મુખે કહે-

વાતું નથી, જે રામ વનમાં જાય. ૪૦ પછે પ્રદક્ષણા કરીમા-તની ચરણે નમ્યા શ્રી રામ; કર જોડી સન્મુખ રહ્યા ઊભા, પોતે પુરણકામ. ૪૧ ત્યારે કઉશલ્યાયેહૃદયેસાથેચાંપિયા ર-ઘુવીર; મોકળે મુખથી રૂદન કરતાં, મૂકી મનની ધીર. ૪૨ તે સમાનું દુ:ખ શોક જે, કવિયે તેનવકહેવાય;રઘુવીરજીને નેત્ર આંસુ, ધારા ચાલી જાય. ૪૩ પછેનિશ્ચેજાણ્યુંમાતાયે, વન જવાનું રઘુનાથ; કરૂણા કરી કઉશલ્યાયે; મુકયો મસ્તકહાથ ૪૪ ચરણે નમી ચાલ્યા તદા, આજ્ઞા ગ્રહી અભિરામ; શ્રી જાનકીને મંદિરે આવ્યા, લક્ષ્માણ સાથે રામ. ૪૫ વલણ— શ્રી રામ લક્ષ્માણ સહિત આવ્યા, સીતાજીની પાસરે; આજ્ઞા આપો જનકતનયા, અમો કરી આવું વનવાસરે. ૪૬ ઇતિ-શ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારયાંઅયોધ્યાકાંડે શ્રી રામસીતાસામીપ્યાગમનંનામનવમોધ્યાય: ૯

અધ્યાય ૧૦

રાગ આશાવરી—શ્રી રામચંદ્ર આવ્યા નિજ મંદિર, જોયું જાનકીયે રૂપ; રાજ્યચિન્હ કાંઇયે નવ દીઠાં, ઉદાસીત્રિભોવન ભૂપ. ૧ કમળ નેત્ર આરકત થયાં છે, કરમાયું મુખગાત્ર; પછે કરૂણા વચને સીતાની સાથે બોલ્યા જનકજામાત્ર, ૨ સુણો સાધવી કૈકઈયે માગ્યું, રાયની પાસે વચન; તેમાટેઅમોવર્ષ ચતુર્દશ, જઈને રહીશુંવન. ૩ પિતાનીઆજ્ઞા પાળવીનિશ્ચે મારો તેહજ ધર્મ; તે માટે તમો રહેજો મંદિરમાં, માતા પાસે પર્મ. ૪ સર્વ માતાની સેવા કરજો, પાળજોધર્મ અશેષ; કૈકઇ

કઉશલ્યા સુમિત્રામાં, નવ અંતરગણુશો લેશ. ૫ સદાકાળ અહીં રહોજોસુંદરી, નવ જાશો તાતને ઘેર; તેવાં વચન સાંભળી જાનકી વળતાં;રૂદન કરે બહુ પેર. ૬ અહો નાથ હું દાસી તમારી, વિજોગ નવ સેહેવાય; તમ વિના હું કયમ રહું એકલી, એક ઘડી જુગ થાય. ૭ જળ વિણુ જળચર કયમ જીવે, જો કરિયે ક્રોડ ઉપાય; હું છાયા તમારા દેહ તણી પ્રભુ, કહો કયમ અળગી થાય. ૮ કનક કાન્તિ જયમ દીપશીખા; રવિરશ્મિ સદા રહે પૂરી; તે કલ્પાંતે વિલક્ષણુ ન થાય, જયમ પરિમલ ને કસ્તુરી. ૯ તેમ હું તમથી કયમ રહું વેગળી, સુણીયે શ્રી રઘુરાય; જયમ સદા વિવેક સાધુનું રૂદે, તજી કલ્પાંતે નવ જાય, ૧૦ તમ વિના મંદિરમાં હું નહિ રહું, સ્વામી સુણો સુખરાશી; તે માટે મને સાથે તેડો;સેવા કરવા દાસી. ૧૧ ત્યારે રામ કહ તમો આવેથી મને થાય ઘણો જંજાળ; કોમળ ચરણે ચલાશે નહિં વળી, વનમાં સિંહ ને વ્યાળ. ૧૨ આ તપ શીત વૃષા ગિરિ કંટક, કયમ સહેવાશે દુઃખ; સીતા કહે તમને દુઃખ સ્વામી, તો મારે કયાંથી સુખ. ૧૩ મન મારૂં મધુકરછે તે તમ ચરણુકમળ અનુરાગ; જો સ્વામી સાથે નહિ તેડો તો, હું કરીશ દેહનો ત્યાગ. ૧૪ સીતાનાં એવાં વચન સાંભળી, સંતોષ્યા મન રામ; અરે પ્રીયા તમો પુછો ગુરૂને જો આજ્ઞા કરે અભિરામ. ૧૫ ગુરૂ આજ્ઞાએ તેડી જાઊં તો, કોઇ ન કરે નિંદાય; લોક તણો અપવાદ ન લાગે, કારજ સિદ્ધિ થાય. ૧૬ ત્યારે ગુરૂને કહાવ્યું જનકસુતાયે,આવ્યા તતક્ષણુ મુન્ય;આ-

સન પુજન ચરણે નમીને,સીતાબોલ્યાં વચન.૧૭ હું સ્વામી સાથે વનમાં જાઊં છું,કરવા પતિ સેવાય; માટે આજ્ઞા આપો ગુરૂજી,વીજોગ મેં નવ રહેવાય.૧૮ એવું સાંભળી ગદ્દગદ્દ કંઠ થયા ગુરૂ, આંસુ આવ્યાં લોચન; પછે મુનિ રઘુવીરની પ્રત્યે, બોલ્યા પરમ વચન. ૧૯ અહો રામ તમો તેડો નિશ્ચે, જનક સુતાને સાથ; લક્ષ્મણને પણ તેડી જાઓ,નિજ સંગે શ્રી રઘુ- નાથ.૨૦ આજ્ઞા આપી ગુરૂ આવ્યાપાછા,ભુમિપતિની પાસ; વૃતાંત જાણ્યું રાજાયે,જાયે ત્રણ જન વનવાસ. ૨૧ મુખે બો- લાતું નથી દુઃખે કરી, પીડા ઘણી મન વ્યાપી; અરે મુની મેં શું કૃત્ય કીધું હું કયા જન્મનો પાપી. ૨૨ ત્રિગુણાત્મક એ અપત્ય મારાં, જાયે વનમાં આજ; હજુ પાપી પ્રાણ જતો નથી, તે શું કરવા રહ્યો છે કાજ. ૨૩ એમ રાજા તલસે તન પછાડે, ખુટયું નેત્રનું નીર; સુણો શ્રોતાંજન શું કરતા હવા, પછે પોતે શ્રી રઘુવીર. ૨૪ વહેંચી આપ્યું ઘણું ધન વિપ્રને, અંધ પંગુને ત્યાંહે; વળી જે કો દુરબળ તેને આપ્યું, પોતાના પુંર માંહે. ૨૫ અસીત કરણુવ દુરવાસા આદે, અત્રી ને કઉં- શિક મુન્ય; તેને ઘેર પહોચાડી રામે. ઘણું એક આપ્યું ધન્ય. ૨૬ વળી ચાકર નિત પોતાના સેવક, તેને ઘણું એક આપ્યું; ભાટ બંદીજન આદે સરવે,જાચકનું દુખ કાપ્યું.૨૭માતાઓ સરવેને ઘેર પહોંચાડયું, ધન તેણીવાર; સહસ્ત્ર વરસ લગી ખુટે નહિં, એમ વસ્તુ મોકલી અપાર. ૨૮ પોતાનાઘરની જે સં- પત્તિ, ભારે પદારથ ભોગ; તે સરવે ગુરૂને ઘેર મોકલી, પોતે

લીધો જોગ. ૨૯ વસિષ્ઠ ગુરૂનોપુત્રજ કહાયે,સુયજ્ઞ એવું નામ. તેને પોતાનાં જે વસ્ત્ર આભુષણ, તે પહેરાવ્યાં રામ.૩૦તેની વધુને સીતાજીયે, પહેરાવ્યા નિજ શણગાર; પોતાના રથમાં બેસાડી, ઘેર મોકલ્યાંસાર.૩૧ ઘણી ગુરૂને ઘેરપહોંચાડી વસ્તુ કહેતાં નાંવે પાર; ગુરૂને ભાવે ભજે નહી; તેના ડહાપણનેધીક્કાર. ૩૨ ગુરૂને ઘેર સંકીરણ આપદા, આપણે સુખ અભિરામ; સંપત્તિ સરસ તેનીબળી જાઓજે, ગુરૂને ન આવીકામ ૩૩ એમ યથાયોગ સહુને ધન આપ્યું, રઘુપતિયે તેણીવાર; પછે સીતા લક્ષ્મણ સાથે આવ્યાં, કેકઈ ભોવન મોઝાર. ૩૪ કઉશલ્યાદિ માતાઓ સરવે, આવી કેકઈ દ્વાર; ઈષ્ટમિત્ર બંધુજન સજજન, મળ્યું તેણે ઠાર, ૩૫ વન્રાણ--મળ્યું સહુ કેકઈ મંદીરે, શોક રૂદે નવ માયરે; તત્પર થઈ રઘુવીર આવ્યા લાગ્યા પીતાને પાયરે. ૩૬ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડેદશરથઆજ્ઞાપ્રતિપાળનાર્થશ્રીરામેણકેકઈગ્રહગમનંનામદશમોધ્યાયઃ ૧૦

અધ્યાય ૧૧.

રાગ સામગ્રી--પિતા પાસે આવ્યા રઘુરાય, કરી પ્રદક્ષણા લાગ્યા પાય; સનમુખ ઉભા જોડી પાણ, સાથે સીતાલક્ષ્મણ જાણ. ૧ સુમંતે રાયને બેઠા કર્યા, અતિ દુખસાગર શોક ભર્યા; અરે દૈવ તેં આ શું કર્યું, મારે રામ જતાં કાંઈન ઉગર્યુ ૨ પછે રાજા ધીરજ રાખી પ્રાણ, રઘુવીર પ્રત્યે બોલ્યા વાણ; અરે રામ જો જાઓ વન, તો સકટ ભરી લ્યો સાથે ધન. ૩

સાથે રાખો ઘણી સેન્યાય પ્રધાન સંપતિ લ્યો રઘુરાય; વાહન વસ્ત્ર આભુષણ મુખે, કરી આશ્રમ રહો વનમાં સુખે. ૪ દશરથનાં એવાં સુણી વચન, કર જોડી કહે જુગજીવન; અરે તાત સંપત્તી શું કરૂં, હું વનમાં જઈને તપ આચરૂં. ૫ વલકલ અંગ કરીશ પરીશ પરીધાન, નવ જોઈયે સેન્યા પરધાન; એવું સાંભળ્યું કૈકઈ જદા; વલકલ લાવી મુકયાં તદા. ૬ કરી મુકયાંતાં ઘરમાં તૈયાર, પહેરાવ્યાં રામ લક્ષ્મણ સાર; સીતાનાં વસ્ત્ર આભુષણ જેહ કૈકઈયે ઊતરાવ્યાં તેહ ૭ વલકલ પહેરાવ્યાં સુંદરી, ત્યારે વસિષ્ઠ બોલ્યા ક્રોધ કરી; અરે રાણી તું નીરદે ઘણી, રાજ બુડાડયું તેં પાપણી. ૮ જાનકીનાં આભુષણ ચીર શું કરવા ઉતરાવ્યાં અધીર; એમ ઘણાં કહ્યાં છે ગુરૂએ વચન પછે અકળાઈને બોલ્યા રાજન. ૯ અરે ઉઠ અહીંથી તું જા પાપણી, બળિ જાઓ બુદ્ધિ તુજ તણી; મંદ ભાગ્યણી નિરદે ઘણી, તારી જનુનીએ શું કરવા જણી. ૧૦ અતી સુકુમાર એ મારા તન, દુરમુખી તેં આજ કાઢયા વન; શું કરૂં જો બંધાયો વચન, નિકર તુજને પમાડું પતન. ૧૧ (દોહા) એવું કહીને મંગાવિયાં, વસ્ત્ર આભુષણ સાર; તે સીતાને પહેરાવીયા જેની શોભાનો નહી પાર. ૧ પછે ભુપતીયે વઇદેહીને, બેસાડી ખોળામાંય; મસ્તક કર મુકયો તદા, ઘણું રૂદન કરે રાય ત્યાંય. ૨ (સોરઠ.) મારી કુળવધુ અતિસકુમાર; મેં તમને દુખીયાં બહુ કર્યાં; મારા જીવ્યાને ધીકકાર, મેં બાળક કાઢયાં વનવિષે ૧ કયમ સહેશો વનમાં દુ:ખ, આતપ શીત તૃષા તણું; કર-

માશે સુકોમળ મુખ, પાયે કઠણુ કંકર ઘણું ખુંચશે. ૨ મારા કુળદીપક વય-બાળ, કયાં કહેશો વાત સુખ દુઃખની; તારા અંગ તણી સંભાળ, તે કયાં કરશે મહા વન વિષે. ૩ મારા ડહાપણુને ધીકકાર, આજ સ્ત્રી વશ હું કયમ થયો; મારૂં ઉજડ થયું ઘરબાર, જાય રામ લક્ષ્મણુ ને જાનકી. ૪ મારા તનમાં લાગી લાહ્ય, હું કયાં જાઉંને કયાં રહું, મારો પાપીપ્રાણુ ન જાય, હજી શું દુઃખ જોવાને રહ્યો. ૫ એમ રાજા કરે કલ્પાંત આંખે આંસુની ધારા વહે; સહુ સભા થઈ દુખવંત, જાણેપુર આવી નદી શોકની. ૬ પછે જાનકીને તે દીસ; અમૂલ્ય આભૂષણુ આપીયાં; પછે રાયે દીધી આશીષ, તારો જશ થજો ત્રિલોકમાં. ૭ જે પોતાનો રથ કહેવાય, તે મહિપતિયે ત્યાં મંગાવિયો; પછી કહ્યું સુમંતને રાય દશરથ, બેસાડી તેડીજા રામને. ૮ સુરસરી ત્રટ વનમાંય, જજે ત્યાં લગી રથ હાંકીકરી થોડા દિવસ રહી ત્યાંય, પછે રામને તેડીને આવજે. ૯ પછે જગત તણી જે માય, તેણે સ્વસુરની પ્રદક્ષણા કરી; કરજોડીને લાગ્યાં પાય. ત્યારે રૂદન કરે ઘણું રાયજી. ૧૦ ચાલ્યાં કૌશલ્યાએ રૂદે સાથ, માતા આક્રંદ ઘણું કરે; સીંતાને શિર મૂકી હાથ, પછે આશિષ અવિચળ ઉચરે. ૧૧ (ચોપાઈ,) સુમંત લાવ્યો રથ જોતરી (માંહ્ય) બેસાડયાં સીતાસુંદરીઃ સરવ સાસુને ચરણે નમી, રથ બેઠાં ગુરૂપદ પ્રણમી, ૧૨ થયા તત્પર બે વીર સુજાણ, લીધાં ધનુષ ભાથાને બાણુ; પિતા તણે તવ નમીયા પાય, ગુરૂ ચરણ વંદ્યા રઘુરાય. ૧૩ વશિષ્ઠે આશિષ

દીધી ઘણી, જયાં લગી તપે ચંદ્રસુરમણિ; ત્યાં લગી અખંડ રહેજો સદા, વિજય પામજો રણ સર્વદા; ૧૪ પછે રામ સહુ માતને નમ્યા, પિતા ગુરૂના પદ્દ પ્રણુમ્યા; જાનકી બેસાડયાં રથ માંહે, રામ લક્ષ્મણ બોલ્યાં ત્યાંહે. ૧૫ દશરથ પડયા ક-લ્પાંતજ કરે, માતા સહુ લોચન જળ ભરે; નગ્ર બારણે આવ્યા રામ, રૂએ લોક સહુ ઠામો ઠામ ૧૬ પ્રાણ વિના દેહ હોયજદા અવધપુરી એવી થઈ તદા; ભકત મિત્ર ને વિપ્ર પ્રજાય, તે સહુ રામની પુંઠળ જાય. ૧૭ દૂર જઈ ઉભા રઘુવીર, સર્વ પ્રજાને આપી ધીર; કરજોડી કહે છે શ્રી રામ, (હવે) તમોસર્વ પાછા જાઓ ગામ. ૧૮ થોડા દિવસમાં આવું અમો, માટે જાઓ નગ્રમાં તમો; એવું સાંભળી સરવે જન. આયાં માંતે જાઓ રૂદન. ૧૯ કેટલા ભકત બ્રાહ્મણ ને મિત્ર, જ્ઞાનીતપસ્વી પરમ પવિત્ર; તે શ્રી રામની સાથે થયા, નિસ્ચે વચન મુખથી બો-લીયા. ૨૦ જો પ્રાણ અમારો જશે અહીં, સંગતમારોમુકીશુ નહીં; રામ સંગ ચાલ્યા બળપૂર, પડી સાંજ આથમિયો સૂર ૨૧ આવ્યા રામ જુમનાંની તીર, ત્રટે ઉતરયા શ્રી રઘુવીર; અવધપુરીમાં આનંદકૂશ, પ્રવેશીરામજતાંઅવદસ, ૨૨જતાં શુદ્ધ વિવેકજ સાર, અજ્ઞાન પ્રવેસે રૂદેમોઝાર; કઉશલ્યાઆદે રાણીયો જેહ, કેકઈને મંદિરબેઠીતેહ. ૨૩ગુરૂનીઆદે સજ્જન સહુ, વીંટી રાયને બેઠું બહુ; નથી ચિત્ત રાજાનું ઠામ, ઘડી બે ઘડીયે બોલે રામ. ૨૪ રામ વિજોગ તણું દુખજેહકોઈએસહે-વાતું નથી તેહ; સહુ માતાયે મરણઆદર્યું, ઝેરપીવાનેતત્પર

કર્યું. ૨૫ બોલ્યા વશિષ્ઠ કહું તે મન ધારો, સહસા પ્રાણઘાત નવ કરો; રામ જશે લંકા મોઝાર, કરશે રાવણ કુળ સંહાર. ૨૬ કુશળ ચઉદ વરશે આવશે, હેતે મળશે બોલાવશે; જો હું જુઠી કહેતો હઉં વાણ, તો મુજને રાઘવનીઆણ. ૨૭ ગુરૂનાં એવાં સુણી વચન, સહુને ધીરજ આવી મન; વિશ્વાસ આવ્યો ને મન કર્યું. માટે વિખપાન કોઇએ ન કર્યું. ૨૮ વાલમીકની મૂળ કાવ્યની કથા, તેનો અરથ એ છે સર્વથા; કોઈ કહેશે મિથ્યા કહ્યું એહ, તે માટે નિવરત્યો સંદેહ. ૨૯ અવધપુરીમાં એ ગત થઈ રહ્યા રામ જુમનાં ત્રટ જઈ; પત્ર પાથર્યાં પૃથ્વી માંહે, શ્રમિત થઇ સહુ સૂતાં ત્યાંહે ૩૦ વલણ—સુતાં સર્વે શ્રમિત થઈને, જુમના ત્રટે વિખ્યાતરે; બે પહોર રજની વહી ગઇ, ત્યારે શ્રી રામે વિચારી વાતરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડે સીતા લક્ષમણ સ્યાંસહશ્રીરામવનાભિગમનંનામ એકાદશોધ્યાય: ૧૧

અધ્યાય ૧૨

રાગ સામેરી—રઘુવીર જુમનાં ત્રટરહ્યા, તેવિચાર કરતામન રથ સહિત વીંટી રામને, સુતા સકળ પુરજન. ૧ તે સરવ નિંદ્રાવશ થયા, મધ્યનિશા ગઇછે ત્યાંહ; ત્યારે રામ લક્ષમણ જાનકી બેઠાં ત્રણે જણ રથમાંહ્ય ૨ સુમંતને કહે હાંકય રથ, અંતરીક્ષ મારગ આજ; જેમ જાણે નહી કો અવધવાશીતેમ કરવું કાજ; ૩ પછે સુમંતે રથ ચલાવ્યો, આકાશમારગત્યમ શ્રંગબેર માંહે ઉતર્યાં, જ્યાં ગુહ્યકનો આશ્રમ. ૪ તે ગંગાજીના

તીર ઊપર,આવીયા શ્રી રામ;નમસ્કાર કર્યો જાન્હવીને, પોતે પૂરણકામ, ૫ ત્યાં રામ લક્ષ્મણ જાનકી, સાથ સુમંત પ્રધાન; તે સગર કુળતારણી, ગંગામાંહ્ય કીધાં સ્નાન, ૬ સુરસરીની સ્તુતી કહી,રામે આચર્યું નિત્યકર્મ;પછે ઉતર્યા એકવડતળે, આસન રચીને પર્મ. ૭ પેલા વિપ્ર જાગ્યા પ્રભાતે, નવ દીઠા રથ રઘુવીર; ત્યારે રૂદન કરવા માંડયું સરવે,મૂકી મનની ધીર. ૮ રથ ચક્રનો ચીલો ન દીઠો, વિચાર્યું મન સાથ; ગયા હશે પાછા અવધપુર,રથ બેસીનેરઘુનાથ.૯તેસર્વ આવ્યાનગરમાં, મિળવા તણી મન આશ;શ્રી પતીને દીઠાં નહીં,ત્યારેથયાછેક નિરાશ. ૧૦ રહ્યા રામ ગંગા તીર ઊપર, વડ તળે તે જાણુ; તે દિવસ અહાર કર્યો નહીં, દિન બે થયા નિરવાણ. ૧૧ત્યાં રાત શ્રી રઘુવીર રહ્યા, પછે થયો પ્રાતઃકાળ;સ્નાન સંધ્યા આચર્યાં, જે ધર્મના પ્રતીપાળ. ૧૨વડદુધસિંચીજટાબાંધી,ભસ્મચરચી અંગ;જેમ હોય જોગીનિરંજની,તેમ શોભતા શ્રીરંગ૧૩. રામે જટામાંદુધવડનું સીંચિયું જેણીવાર;ત્યારેસુમંતેકલપાંત કીધું, નેત્રે આંસુધાર. ૧૪રઘુવર વળતા બોલીયા સુમંતપ્રત્યે વાણ; હે વીર હવે જાઓ વહેલા, અવધપુરમાં જાણ, ૧૫ અમો નાવ બેસિ ગંગાજી; ઉતરૂં પેલે પાર; તમો અમારી ચિંતા ન કરશો,જઇશું વન મોઝાર.૧૬ રાયને ધીરૂજઆપજો સંભાળજો પુરકાજ; રૂડી પેરે પ્રજાને પાળજો, નીતિસાથેરાજ. ૧૭ વળી ઇષ્ટ મીત્ર ગુરૂ પિતાને, કહેજો મુજ પ્રણામ; ચઉદ વરસ વીત્યાપછી, અમો આવીશું નિજ ગામ. ૧૮ સુમંત

એવું સાંભળી કરતો રૂદન અપાર; રઘુવીર ચરણે શીષ મુકી, પડિયો તેણીવાર. ૧૯ મહારાજ તેડો સાથ મુજને આવુંસેવા કામ; તમ વિના નહીં જાઊં પુર વિષે, શું મુખદેખાડું સ્યામ ૨૦ ઠાલો રથ લઈ તમવિના, પુર જાઉં જેણીવાર,તો આત્મ-હત્યા કરે તતક્ષણ, માત પિતા પરિવાર. ૨૧ માટેતમારીસાથે આવીશ, સુણો પુરૂષપુરાણ; જો તેડી નહીં જાઓ મુજને તો તજીશ મારા પ્રાણ. ૨૨ નિકર પાછા ચાલો પુરમાં,દશદિવસ રહી આંહીં; રાયે કહ્યું છે વન ફેરવી, પાછો લાવજે પુરમાંહી. ૨૩એવાંસ્નેહવાયકસાંભળી, થયા દ્રવિતશ્રી રઘુનાથ;સુમંત ચાંપ્યો રૂદે સાથે, મુસ્તક મુકયોહાથ. ૨૪તમેડાહ્યાછો સુમંત માટે, રાખો મનમાં ધીર; આજ્ઞા પાળો માહરી, ઘેર જાઓ નિશ્ચે વીર. ૨૫ એમ ઘણાં કરૂણા વચન કહીને સમજાવ્યો ધરી નેહ; લોપાઈ નહીં રામની આજ્ઞા, વળ્યો પાછો તેહ. ૨૬ શ્રી રામલક્ષ્મણ જાનકીને, નમ્યોમનઉચાટ;સુમંતરથહાંકી વળ્યો, તે અવધપુરની વાટ. ૨૭ સુમંત મહા દુઃખવંતથઇને વળ્યો પાછોત્યાંહ;ગંગાઉતરવારામજી,પછેવિચારેમન માંહ્ય ૨૮ ત્યાં જાન્હવી નિરમલવહે,ગુહ્યકતણોઆશ્રમ;ઘણાભીલ કોળકિરાત રહેછે, ઘાટ શોભા રમ્ય. ૨૯ સહુગુહ્યકમાં સરદાર છે, ઘોરાય તેનું નામ; તે કર્મનાવિકનું કરે છે,ગંગા તીરેઠામ ૩૦ ગયા રામજી તે ઘાટ ઉપર જયાં ગુહ્યકનો આશ્રમ; ભાઈ પાર અમને ઉતારો, એમ કહે પૂરણબ્રહ્મ. ૩૧ જેના નામની નૌકાવડે, ભવ સિંધુ તરતા જન; તે પ્રાર્થના પોતેકરેબોલતા

દીનવચન. ૩૨ ધોરાય કહે તમો કોણ છો, કોણ માત પિત
ને ગામ; શે કારણ તમો નિકળ્યા, કહો શું છે તમારૂં નામ. ૩૩
શ્રી પતિ કહે ધોરાય સુણ. પુર અયોધ્યા કહેવાય; સૂરજવંશી
સત્યપાળક, ભુપ દશરથ રાય. ૩૪ અમો પુત્ર છું તે રાયના,
વળી આજ્ઞાકારી ચાર; હું રામને આ વીરલક્ષ્મણ, સાથે સીતા
નાર. ૩૫ વરદાન માગ્યું અપરમાતે, રાય પાસે વચન; આજ્ઞા
પિતાની પાળવા, અમો નિકળ્યા છું વન. ૩૬ તે માટે પાર
ઊતાર અમને, જવું વનમાં જાણ; મનવાંછિત સુખ પામશો,
ને થશે તુજ કલ્યાણ. ૩૭ એવાં વચન શ્રી રામનાં, તે સુણ્યાં
સત્ય પ્રમાણ; ત્યારે માતા ગુહક તણી. ઘરમાં થકી બોલી
વાણ. ૩૮ અરે પુત્ર સુણ એ રામને નવ ઊતારીશ તું પાર;
મેં સાંભળ્યું મુની મુખ થકી, તે કારણ કહું નિરધાર. ૩૯ એક
શલ્યા થઈ ગઈ સુંદરી, એની ચરણ રજ પરતાપ; માટે નાવ
નારી થઈ જશે, જો સ્પર્શ કરશે આપ. ૪૦ સુણી માતા વાણી
કહે ગુહક, સત્ય એ નિરધાર; કંઈ અટક છે તમ ચરણ રજમાં;
નહીં ઊતારૂં પાર. ૪૧ પખાળ્યાથી એ કાષ્ટ કુંડું. શાપ નારીરૂપ;
પછે ઉદ્યમ શો કરૂં [illegible], [illegible] ૪૨ માટે
ફરી [illegible] કહું આજ, ત્યાર [illegible] નાવમાં
તમને [illegible] પાણી [illegible],
[illegible],
[illegible] જેમ તુજ [illegible] ૪૪ [illegible] શ્રી [illegible]ને
[illegible] ૪૫

કાષ્ઠની કથરોટ લાવી, તેહ મૂકી ધાર્ણ; તે મધ્યે ધોયા જતનથી શ્રીપતિ કેરા ચર્ણ. ૪૬ લુછી પટે નિજ ગોદમાં, પદ મૂકીયા પરિધાન, પછી રામપદજળ સહુ કુટુંબે, મળીને કીધું પાન. ૪૭ દેવનાં દુંદભી ગડગડયાં, થઈ પુષ્પવૃષ્ઠી અપાર; ધન્યધન્ય કહેતા સુરસકળ, એના ભાગ્યનો નહીં પાર. ૪૮ તેચરણથી ગંગા થયાં, મુનિપતિનથઈનિષ્પાપ; શિવવિરંચીસહસ્ત્રલોચન, જે રજ ઈછે આપ. ૪૯ માયાપતિ એ શુદ્ધ ચૈતન, જગતગુરૂ રઘુવીર; તે પ્રભુના પગ ધોઈ પીધું, ગુહ્યકે ત્યાં નીર ૫૦શ્રીપતિ પદ પ્રતાપથી, ઉપની ભકિત અપાર; ફળ ફૂલલાવી ત્રણેજણને, કરાવ્યો છે અહાર. ૫૧ ગુહ્યકે લીધા સ્કંધ ઊપર, શોભતા શ્રીરંગ; પછે નાવમાં બેસાડીયા, તે સીતા લક્ષમણ સંગ. ૫૨ નાવ ખેડયું ગુહ્યકે, ઊતર્યા ગંગા તીર; જેમ જોગીપામેનિવૃત્તિ એમ પામ્યા પેલી તીર. (વલણ)—તીર ગંગાને ઉતર્યા, નાવમાંથી રઘુરાયરે; ઘણી સ્તુતિ કીધી ગુહ્યકે, કરજોડી લાગ્યો પાયરે, ૫૪ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડેશ્રી રામસ્યનાવેનગંગોત્તરણુનામદ્વાદશોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૩

રાગ મારૂ--રામ ઊતર્યા ગંગા પાર, સાથે સીતા સુમિત્રાકુમાર; પછે નાવિક પ્રત્યે વચન, હસી બોલ્યા કમળ લોચન. ૧ માગ્ય માગ્ય આપું વર હુંય, મુજને ઘણો વહાલો તુંય; પુરૂં સકળ મનોરથ આજ, કર્યું ઘણું મારૂં કાજ. ૨ નમ્યો ગુહ્યક જોડીપાણ, બોલ્યોગદગદકંઠેવાણ; નિજભકિતઆપોરઘુનાથ,

મારે મુસ્તક મૂકો હાથ. ૩ સુણી રામ થયા પ્રસંન, તેને દીધું આલિંગન; જા તું ભકિત કરજે મારી; અંતે સદગતિ થાશે તારી ૪ એમ કરૂણા કરી ભગવાન, થયું ગુહ્યકને સહુ જ્ઞાન; પામ્યો પદરજ નિરમળ ગાત્ર, થયો રામકૃપાનું પાત્ર. ૫ નમી રામને આવ્યો ઘેર, કરે ભકિત અતિ સુખભેર; મૂકયું નાવિક કેરૂં કર્મ થયો રામ અનુગ્રહે પર્મ. ૬ તે દિવસથી પામ્યો અધીકાર. ઘો રાજા થયો વિશ્વ વિસ્તાર; ભોગવે રાજધાની ભોગ, મન શ્રી રઘુવીર સંજોગ. ૭ રામ ઉતર્યા ગંગા તીર, પડી રાત્રી રહ્યા રણુધીર; બીજે દિવસ આવ્યા પ્રયાગ, ત્યાં સ્નાન કર્યું મહાભાગ ૮ ત્યાંથી આવ્યા પુરણબ્રહ્મ, ભારદ્વાજ તણે આશ્રમ; ઋષી રામને મળીયા હેત, વિનય ભકિત પ્રેમ સમેત. ૯ ભારદ્વાજે કરી સ્વાગત્ય, સંતોષ્યા છે ઘણું રઘુપત્ય; જાણ્યું સર્વ મુનિ વનમાંય, આવ્યા રામને મળવા ત્યાંય. ૧૦ ભારદ્વાજને આશ્રમ ધીર, એક રજની રહ્યા રઘુવીર; બોલ્યા મુનિ સુહુ પૂરણકામ, રહો ચઊદ વરસ અહીં રામ, ૧૧ રઘુવીર કહે ઋષિરાય, મેં આઠામે; ન રહેવાય; પાસે રહ્યા વિચારી મન, આવે માતપિતા પુરજન. ૧૨ મારી સંગે તે કષ્ટ જ પામે, માટે રહેવાય નહિ આ ઠામે; એવુ કહીને ઉઠયા રઘુવીર, ચાલ્યા જાય પ્રયાગની તીર. ૧૩ સિદ્ધવડ છે ત્યાં ગંભીર, દેવી સાવિત્રી છે મહાધીર; ત્યાં લગી ભારદ્વાજ આવીયા, તે વળાવીને પાછા ગયા. ૧૪ સાવિત્રી દેવીનું પૂજન, કર્યું સીતાએ નિરમળ મન; પ્રાયગ તીરે સિદ્ધવડ ઠામ, ત્યાં કલ્પ કર્યો શ્રીરામ. ૧૫ વનજઈને આવીશું જ્યારે

કરીશું અહિં રહીને ત્યારે; કરાવીશું બ્રાહ્મણને ભોજન, વળી સંત નિરમળ મન. ૧૬ ત્યારે બે લક્ષ આપીશું ગાય, એવું બોલ્યા શ્રી રઘુરાય; ત્યાંથી ચાલ્યા જાનકી કંથ, ચિંતવ્યો ચિત્રકૂટનો પંથ. ૧૭ સીતા લક્ષમણ સાથે ધીર, ચિત્રકૂટ ચઢયા રઘુવીર; તે ગિરિ મહારમ્યવિશાળ, તરૂ સફળ છે ભુમીરસાળ ૧૮ તેની ઉપર ચઢીયા રામ, ભકતવત્સળ પૂરણકામ; ગિરિ આશ્રમ છે પાવન, ત્યાં રહેછે વાલ્મિક મુન્ય. ૧૯ જે નારદના ઉપદેશે થયા આદિ કવી શુભ વેશે, જેની શાન્ત મતી છે મોટી કરી રામાયણ શત કોટી. ૨૦ એવા વાલ્મિક રહે તે ઠાર, જેની પાસે મુનિ છે અપાર; ત્યાં ગયા પોતે રઘુરાય જઈ લાગ્યા મુનિને પાય. ૨૧ રઘુવીરને દીઠા જયાહે, ઘણું હરખ્યા મુનિ મન માંહે; ઉઠાડયા રામને તેણીવાર, ભેટયા મુનિવર પ્રેમ અપાર. ૨૨ પછે સર્વ મુનિને રામ. પાયે લાગી કર્યા પ્રણામ; ઘણું હરખ્યા વાલ્મિકમુન્ય, ફળપુલ કરાવ્યાં આશન. ૨૩ ધનદિવસ ઘડી મહારાજ, રામ દરશન પામ્યો આજ; સહુ બેઠા થઈ સુખવંત, કહ્યું મુનિવરને વરતાંત ૨૪ હવે રહો અહિં કહે મુની જન, ચિત્રકુટ કરો પાવન; તેવું સાંભળી શ્રી રઘુવીર, કરી ઈચ્છા રેવાની ધીર. ૨૫ જોઈ વિશાળ ભુમિ પવિત્ર, બાંધી પાર્ણ કુટી ત્યાં વિચિત્ર; તરૂછાયા છે ઘણી રસાળ, શિલાસ્ફાટિક ભોમ્ય વિશાળ. ૨૬ ત્યાં રહ્યા કહીને આશ્રમ, સાચવે નિજ કુળનો ધર્મ; રહે અનેક મુનિવર ત્યાંહ, કરી આશ્રમ પરવત માંહ. ૨૭ મુનિપત્નિયો મળવા આવે, જાનકી હરખે બોલાવે;

વન ભીલ કિરતા પ્રમુખ, રામને જોઈ પામ્યા સુખ. ૨૮ ભાતભાતનાં વનફળ જેહ, લાવી રામને આપેતેહ; આવે ભીલડિયો ભાગ્યવાન,સીતાને કરતી ઘણાં માન. ૨૯ વનભુષણના કઈ સાજ, કરી લાવે સીતાને કાજ, એમ સેવા કરે વનવાશી; તે માની લેછે અવિનાશી. ૩૦ જેપ્રભુને કરવા પ્રસન,કરે જપ તપ જોગ જગન; તે માને છે વનચરની સેવ, વખાણે છે તેને ઘણું દેવ. ૩૧ વલણ—દેવતા વખાણે છે વનવાસિને,રહ્યા ચીત્રકુટ રઘુવીરરે; હવે અવધપુરીની કથા કહું, સુણો શ્રોતામતી ધીરરે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડે ચિત્રકુટાશ્રમેસાતાલક્ષ્મણાભ્યાંસહશ્રીરામનિવાસો નામત્રયોદશોધ્યાય. ૧૩

અધ્યાય ૧૪

રાગ વેરાડી—સુમંત સંચર્યોરે, મારગે કરતો જાય રૂદન; રથ હાંકી વળ્યોરે, પસ્તાયછે અતિ ઘણું નિજ મન. ૧ અરે હું અભાગીયોરે, વનમાં મૂકીને આવ્યો રામ; મને જનનિયેજન મ્યો વૃથારે,કરવા આવું નિર્દય કામ. ૨ દેખશે રથ રામ વિનારે, પામશે માત પિતા ઘણુ દુઃખ જ્યારે મને પુછશેરે, ત્યારે હું શું દેખાડીશ મુખ. ૩ સુમંત એમ શોચતોરે, રોઈ રોઈ રાતાં થયાં લોચન; અશ્વ ઝુરે ઘણુંરે, પગ પાછા પડે દુર્બળ તન. ૪ અવધપુર આવીયુંરે દીઠી નગરી પ્રેત સમાન; લોક સહુ રૂદન કરેરે જે જ્યાં તે ત્યાં મુકી ભાન. ૫ જ્યારે રામ વન ગયારે, પુરમાંહે પડી છે હડતાળ; દેહ જયમ પ્રાણ વિનારે, તેમ થઈ

અવધપુરી તેકાળ. ૬ પ્રધાનત્યાંપરવર્યોરે,પુરમાંઢાંકી પોતાનું મુખ; કેકઈને આંગણેરે રથ છોડયો થયું અતિ ઘણું દુખ. ૭ મંદિરમાં મંત્રી ગયોરે, જ્યાં છે દશરથ ભુપસુજાણ; સહુ સાથ વીંટી વળ્યોરે, રાયના કંઠે આવ્યા છે પ્રાણ. ૮ સુમંતે ત્યાં જઈરે, કીધો રાયજીને પ્રણામ;ભૂપતિ બોલિયારે, સુમંત ક્યાં મુકી આવ્યો રામ. ૯ લક્ષ્મણ જાનકીરે,પ્રાણવલ્લભ મારોરઘુવીર; મારૂં સરવસ ધનગયુ રે, હવે હું કયમ કરીરાખું ધીર. ૧૦ સુમંત તેં શું કર્યુંરે, રામને શિદ મુકી આવ્યોવન; મંદિર મારૂં ઉજડ થયુંરે, કોણે ફોડયાં મારાં લોચન. ૧૧ હું અંધની લાકડીરે, રામને ચોરી ગયું કોણઆજ; દૈવે દુઃખ દીધું ઘણુંરે, મેં શાં કર્યાં હશે કુડાં કાજ. ૧૨ મને મુકી ક્યાં ગયારે, આવા મારા રામ કુંવર સુકુમાર; મારી આજ્ઞા કોણ પાળશેરે, કોણ ચલાવશે રાજવેહેવાર. ૧૩ વૈદેહી ક્યાં ગઈરે; સુંદર ચંપકળી સુકુમાર; આવો મારી માવડીરે, મેં તુને દીધું દુઃખ અપાર ૧૪ હવે મુખ નથી દેખતોરે, લાડકવાયા લક્ષ્મણ વીર; આવો ડાહ્યા દીકરારે, મારૂં તન મન ધન રઘુવીર. ૧૫ હે વિધિ તેં કર્યુંરે, લુંટીલીધું દેખાડીનેસુખ; આવું કોનેથાયનહીંરે, હા હા દઈવે દીધું ઘણું દુઃખ. ૧૬ બાળકબાળપણેરે, મેં પાપીયેકાઢયાં વન; સુમંત સાચું કહેરે, ક્યાં મુકી આવ્યો પ્રાણ જીવન. ૧૭ ક્યાં લગી સંગ કર્યોરે, ક્યાંથી તું પાછોઆવ્યોઘેર; રામે ત્યાં શું કર્યુંરે, તે માંડી કહે મુજને પેર. ૧૮ સુમંત થયોગળગળો નેત્ર સજળ થઈ બોલ્યો વાણ; મહારાજ મેં ઘણું કહ્યુંરે, પાણ

પાછા ન વળ્યા પુરૂષપુરાણ. ૧૯ હું શૃંગબેર સુધીગયોરે, ત્રણ દિવસ લગી રહ્યા નિરાહાર; મનેપાછોવાળિયોરે,ગુહ્યકેઉતાર્યા ગંગા પાર. ૨૦ દક્ષિણ દિશા ભણીરે, ગંગાઉતરીનેગયા રામ; તમને ઘણા કરીરે, રઘુપતિયે કહ્યા છે પ્રણામ. ૨૧ સુણીએવું ભુપતિરે. રૂંરૂં લાગ્યો હુતાશન; ઘાડે સ્વર થકીરે, રાયે કીધું શોક રૂદન. ૨૨ કંઠ મળિ ગયોરે, અંગ પછાડે અવની માંહ; રામ વિજોગનોરે, અંગે અગ્નિ લાગ્યો ત્યાંહ, ૨૩ આરતનાદ-થીરે, પોકાર્યું રાયે રામનું નામ; દેહ મુકી દશરથેરે, પ્રાણ ગયા કહેનાં હે રામ. ૨૪ વલણ—રામ રામ રઘુવીર કહેતાં ત-જ્યા ભુપે પ્રાણરે; હાહાકાર હવો તદા; સહુ રૂદન કરે નિર-વાણરે. ૨૫ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં અયોધ્યાકાંડેશ્રીરામવિયોગાતદશરથમરણનામચતુર્દશોધ્યાય

અધ્યાય ૧૫

રાગ ભૈરવ—સુણો શ્રોતાજન ગતીકર્મની,ક્યાંરામને વ-નવાસ; ક્યાં મરણ દશરથ રાયનું; એ અકળ ગત્ય અવિનાશ ૧ સુત ચાર દશરથ રાયને, મહા પરાક્રમી બળવાન; પણ અં-તકાળે રાય પાસે, નથી એક તન. ૨ ત્યારે પ્રધાનેપોકારકર્યો, પડ્યા જ્યારે ભૂપ; રામ રામ કહેતાં મરણ પામ્યા, થયા રામ સ્વરૂપ; ૩ નગ્રમાં હાહાકારથયો, કરતી પ્રજાઆક્રંદ કૌશલ્યા સુમિત્રા આદે, રૂએ રાણીવૃંદ. ૪ એક દુઃખ રામ વિયોગનું બીજું રાજા પામ્યા મરણ; જેમ વીંછી કરડેશીશ ઊપર, ડસે પન્નગ ચરણ. ૫ જેમ ચોર લુંટી જાય વળતો, અંગ મારે ઘો-

ય; અગ્નિ લાગ્યો ઘેર વિષે, તે જ્યમે ચાલ્યો વાય. ૬ એ દુઃખ ન આવે હૃદ્ય માં, હારે કવિની વાણ; એમ રાણીયોરોતી ઘણું વિલાપ કરીને જાણ ૭ ત્યારે વશિષ્ઠે વાર્યા સહુને; ન કરશો રૂદન; જે થનારૂં તે થયું, હવે ધીરજ રાખો મન. ૮ તેડાવો ઉતાવળા, ભરથ ને શત્રુઘન; રાજ્યાસન બેઠા પછી, ભૂપને થાય દહન. ૯ પછી અંગ દશરથ રાયનું, તેલમાં રાખ્યું તેહ, તેડવા મોકલ્યા ભરથને, સુમંત મંત્રિ જેહ. ૧૦ ગુરૂકહેતું નવ કહીશ, કંઇ ભરથને એ ઉપાય, જે વન ગયા રઘુવીર, પામ્યા મરણ દશરથરાય. ૧૧ જો સાંભળશે એવું ભરથજી, તત્કાળ તજશે પ્રાણ, કહયા વિના તું લાવ્ય તેડી, ઉતાવળો નિરવાણ ૧૨ સુમંત સત્વર લેઇ રથ, મારગે ચાલ્યો જાય; હવે ભરથ છે મોશાળમાં તેને અપશુકન બહુથાય. ૧૩ મામાનામંદિર વિષે સુતા સજ્યા મોઝાર; ત્યારે ભરનિંદ્રામાં સ્વપ્ન આવ્યું, નિ-શાયે નિરધાર. ૧૪ કૃષ્ણ પહેરી કામનિ, કર ગહ્યું તેલનું પાત્ર તેણે ભરથને શીષ ઢોળ્યું, આવી અકસ્માત. ૧૫ ત્યારે ભરથ ઝબકી જાગિયા; ને કરવા લાગ્યા રૂદન; તવ પાસે માતુલ વર્ગનાં, આવી મળ્યાં સહુ જન. ૧૬ ભરથજીકહેમામાસુણો મને આવ્યું ઘોર સ્વપ્ન, માટે અવધમાં ઉતપાત કાંઇ એક હશે મોટું વિઘ્ન, ૧૭ અમો ચાર બંધુ ને પિતા, વિપ્રીત કાંઇ એક વાત અમો પાંચ જણમાં એકજણની, હોય નિશ્ચે ઘાત. ૧૮ તેવું સુચવે અશુકન ફળ; તેમ કહી કરે છે રૂદન; સંગ્રા-મજીતે સમજાવ્યા, ભરથને શત્રુઘન. ૧૯ એમ કરતા અરૂણ

ઉદે હવો, ને થયો પ્રાતસકાળ; ત્યારે આજ્ઞા લઈ મામા તણી તત્પર થયા બે બાળ. ૨૦ નીકળી ઉભાનગ્રબહારે, શુકન જોવા માટ, વેગે દીઠી ઉડતિ રજ, અવધપુરનીવાટ, ૨૧ ત્યારે દેખા- યો રથ દૂરથી, ઝાંખુ ધજાનું ચીર. હય હળવે હળવે હીંડતા, ઝુરતા નેત્રે નીર. ૨૨ સુમંત બેઠા સુનમુનો, છે શોક સાગરપુર રઘુનાથ લીલાસંભાળી, મનમાંહે રડતોશૂળ. ૨૩ વસ્ત્રેકરીઆં- સુ લુહ્યે, રાતાં થયાં લોચન; સુમંતને ઓળખી ધાયા, બન્યો કૈકઈનન. ૨૪ આવતા જોઈનેઉતર્યો તે ધીરજ રાખી મન: પછે સુમંતે બે વીરને, દીધું આલીંગન. ૨૫ ત્યારે ભરથ કહે ઓ ભાઈ મારા, કુશળ છે રઘુનાથ; મુજ પીતા લક્ષ્મણ વીરઆદે, સુખી છે સહુ સાથ. ૨૬ મુખ કયમ કરમાઈ ગયું, રાતાંથયાં લોચન; તમ કાંતિ કયમ ઝાંખી થઈ, મને કહો સત્ય વચન ૨૭ સુમંત કહે ઓ ભરથજી કુશળ શ્રી રઘુનાથ; મને તેડ- વા મોકલ્યો છે, માટે ચાલો મારી સાથ. ૨૮ પછે બેઠાંરથમાં બેઉ જાણા; ભરથ ને શત્રુઘન; નિજ સેન સાથે આવીયા, તે અવધપુર પાવન. ૨૯ ત્યારે ભરથે દીઠી અયોધ્ધા, જેમ પ્રાણ રહિત શરીર; લુંટયા સરખા લોક દીઠા, સહુને નેત્રે નીર. ૩૦ સુમંતે રથ રાખ્યો તદા; તે કૈકઇ કેરે ઘેર; ઉતર્યા બેવીર ત્યા- રે, વિપ્રીત જાણી પેર. ૩૧ છત્રભંગ દીઠું ભરથજીયે, શોકાતુર સહુ જન; મંદિરમાં સહુ બેઠું, વીંટીને રાજન. ૩૨

વલણ—રાજન પામ્યા મરણ દીઠા, ભરથે તેણીવારરે ત્યારે મૂર્છા ખાઈને પડયા તતક્ષણ હવો હાહાકારરે, ૩૩ ઈતિશ્રી

રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્ધાકાંડેભરથશ-
ત્રુઘનયોરયોદ્ધાગમનંનામપંચદશોધ્યાય: ૧૫.

અધ્યાય ૧૬

• રાગ વેરાડી—મૂર્છા ખાઈને પડયા ભરથજી, ગઈ છે શુદ્ધ ને સાન; સુમંતે ભરથને બેઠા કર્યા, ત્યારે બોલ્યા થઈ સાવધાન. ૧ ઘણા શોકથી રૂદન કર્યું, થયાં લોચન રાતે વાર્ણ; હો સુમંત તું કહેને સાચું, પિતા કેમ પામ્યા માર્ણ. ૨ કયાં છે રામ રઘુપતિ; કરૂણાસાગર પરમ ઉદાર; હવે સુમંત તું મેળવને, આ મા પ્રાણ તણા આધાર. ૩ આ શું થયું ઓચિંતું અનરથ, પિતા ગયા સુરલોક; પણરામચંદ્રનાચરણજોઈનેસમશેમારો શોક. ૪ પિતા સમાન રામ છે મારે, વડીલ બંધુ રઘુવીર; મારે માથે છત્રજ એ છે, મુગટમણી રણધીર. ૫ એવું કહી મરડાઈ ઉઠયા રામ મંદિર જાવા ભરથ; કોઈ નથી બોલતું કહેતું નથી, જે રામ ગયાનો અરથ. ૬ ત્યારે રૂદન કરે છે કોશલ્યાજી, ત્યા આવીને લાગ્યા પાય; પ્રાણજીવન મુજ રામજ કયાં છે, કહો મને સાચું માય. ૭ રૂદે તાડણ કરીને રૂદન કરતાં કઉશલ્યા કહે વાણ; અરે બાપ રામ વન ગયાનેરાજાયે તજીયા પ્રાણ. ૮ એવું વચન સુણીને ભરથ તે, પૃથ્વી પછાડ્યું શીષ; રૂદન કરતાં ઘોડેસ્વરથી, આલોટતાઅવનીનાશ. ૯ રઘુપતિવન ગયા તે વિજોગે, રાય મુવા નિરવાણ; હજુ શામાટેજતોનથી, એ મારા પાપી પ્રાણ. ૧૦ સાચો સ્નેહ જણાવ્યો રાયે, નવ સહ્યો રામવિયોગ; હું અભાગીયો જીવુંછું, એકે ણા ... મના

ભોગ. ૧૧ એમવિલાપ કરીનેરૂએભરથજી,અખંડઆંસુધાર ભરથ રડતાં એકે કાળે, રોયું સર્વ તેઠાર. ૧૨ કલપાંતનોત્વર-સાદજ વરસ્યો, દુઃખનો દરીયો પુર, વાણી થકી નવ ક-હેવાય કવિયે, મંદ થઈ મતિ ઊર. ૧૩ વજ્ર થકીઘણીકઠોર થાયે; કવિની વાણી જેહ; તોયે કહેતાં ઘણી હારપામે છે, શોક ભરથનો જેહ. ૧૪ તેવે સમે તિહાં વશિષ્ઠ આવ્યા જ્યાં, થઇ રહયો શોક અનરથ; ત્યારે ગુરૂપદ ઉપર મસ્તક મુકી પડીયા પોતે ભરથ. ૧૫ હો ગુરૂદેવ કહો મને સાચું, રામ ગયા કયમ વન; ભુપતિ મરણ પામ્યા શા માટે, કયમ થયાં સાથ વિઘન ૧૬ ગુરૂ કહે તમારી માતાયે માગ્યાં, રાયનીપાસેવચન;મારો ભરથજી રાજ કરે ને, રઘુપતી જાયે વન. ૧૭ ચઉદ વરસની અવધ કરી છે, વન રહેવાની ણુ ૧; રામવિજોગે કરીને રાયે, તતક્ષણ તજીયા પ્રાણ. ૧૮ તે માટે તમો સુણો ભરથ, રાજ્યા-સન બેસો આજ; ત્યાર પછી થાય દહન રાયનું; ક્રિયાકર્મનું કાજ. ૧૯ તેવું સાંભળી ભરથે કર્યું, પછી ઊંચે સ્વરે રૂદન; શરીર સુકાઇ ગયું, ને પૃથ્વી પછાડે તન. ૨૧ જેમ પુષ્પ-કળીપર પડે વિજળી, કેળ ઊપર હિંગપાળ; મુકતા અગ્નિ માંહે પડ. તેવી દયા થઈ તતકાળ, ૨૨ અરે અભાગ્યણી કેકઇ સ-હુને તેં દુઃખ દીધું નેટ; મેં પુર્વે મહા પાપ કર્યાં હશે, જે જનમ્યો તુજ પેટ. ૨૨ પછે સરવે સાંભળતાં હસ્ત ઊંચો કરી, બોલ્યા ભરથજી વાણ; જો હું રાજ કરૂં તો મુજને રઘુપતિકેરી આણ. ૨૩ પૃથ્વી કેરા વિપ્ર જેટલા, તેને પમાડેપતન;તે પાપ

મારે શિર છું, ભોગવું રાજ્યાસન. ૨૪ શ્રીરામચંદ્રજીની સેવા મુકી. જો હું કરૂં તે કાજ; તો વ્યભિચારણી વિધવા કેરા, ગર્ભ-માં આવું આજ. ૨૫ રાજ કર્યાનું જો મન હોય મારે, તો કોટી થાજો શરીર; રજસ્વળાના રૂધીર જેવું મારે, રાજ્યા-ભિષેકનું નીર. ૨૬ શ્રીરઘુવીરના રાજધાની તે, જો હું ભોગવું આજ; તો માત્રગમની હું થાઊ જો, કરૂં અવધપુરીનું રાજ. ૨૭ વન ભોગવે રઘુવીરને, જો હું રાજ કરૂં વળિ અહ; તો સુરૂવધ બ્રહ્મહત્યાનું પાતક, મુજ શિર લાગે તેહ. ૨૮ મૃગજળ માંહે અગસ્ત બુડે, જો પશ્ચિમ ઉગે સૂર; સર્પ સુવર્ણ ભક્ષ કરે. વિધુ વરસે અગ્ની નૂર. ૨૯ મશક મેરૂ ઉખેડી નાંખે, ગંગાને વળગે પાપ; જાતવેદમાં પતગ નાચે, આકાશનું કરે માપ. ૩૦ એ દઇવજોગે થાયતેટલું, સરવે અઘટિત કાજ, પણ ગુરૂ તમારા ચરણની આણ મને, જો કરૂં હું રાજ. ૩૧ તેવું કહીને ઘણી ગાળો દીધી, કેકઈને તેણીવાર; ત્યારે ગુરૂ કહે એ શું કરે કેકઈ, મંથરા કેરા, વિચાર. ૩૨ ત્યારે ભરથે ઉઠીને મંથરા કેરા કેશ ઝાલ્યા કરી રીશ; ક્રોધ કરીને ખડગ ગ્રહ્યું કર, છેદવા તેનું શીષ. ૩૩ ત્યારે ભરથનો હાથ વશિષ્ઠે ઝાલ્યો, સ્ત્રી હત્યા ન કરીશ; પછે ઘણી પાટુઓ મારી ભરથે, કુબજાને કરી રીશ ૩૪ હવે ભરથ તણું પણ કઠણ સાંભળી. વશિષ્ઠે વિચાર્યું મન; પછે રામ તણી જે ચરણ પાદુકા, મૂકી સિંહા-સન. ૩૫ ચામર છત્ર કરાવ્યું તેને, રાખ્યો રાજ વહેવાર; પછે ભરથની પાસે ભુપતિને, કરાવ્યો અગ્નિસંસ્કાર. ૩૬ ત્યારે સા-

તસેં રાણીયો સતી થઈ, જે, પતિવ્રતા કહેવાય; ભુપનીસાથ તે બળી જેમ, સર્યમાં કીર્ણું સમાય. ૩૭ કઉશલ્યાસુમિત્રા થયાં તત્પર, બળવાને જેણીવાર; ત્યારે વાર્યાં વશિષ્ઠેતમેનવ બળશો, શિક્ષા દીધી અપાર. ૩૮ શાસ્ત્ર પ્રમાણે વચન કાઢી, બોલ્યાતેણીવાર; તેને બળવાનું કાંઈ કારણ નહિ જે, પુત્રવંતી હોય નાર, ૩૯ કઉશલ્યા કહે રામ વન ગયા, ને ભુપતી પામ્યા માર્ણું; હવે જીવિનેઅમો શું કરીયે, નથીસુખનું કાંઈઆચર્ણું ૪૦ ત્યારે ગુરૂ કહે તમને રામ મળીને, વળતા જાસે વન; ચૌદ વરસ વિત્યા પછી પાછા, આવશે પુર પાવન. ૪૧ ત્યારે તમે સુખ પામશો અતિ ઘણું, થાશે રૂડાં કાજ; સહસ્ત્ર એકાદશ વરસ લગી, અહીંયાં રઘુવરં કરશે રાજ. ૪૨ એમ સમજાવ્યાં સુમિત્રાકઉશલ્યા, ગુરૂ વશિષ્ઠેતેહ; બળવા ન દીધાં નપ સાથે નિવર્ત્યાં સંદેહ. ૪૩ મુનિ વાલમિકની મુળ કાવ્યનો, એહ જથારથ અર્થ; તે માટે શ્રોતાજન સંદેહ, નવ કરશો કોઈ વ્યર્થ. ૪૪ વલણ—વ્યર્થ સંદેહ કરશો નહિ શ્રોતા. એ મુળ કાવ્યનો અર્થ રે; કહે દાસ ગિરિધર રામને મળવા, પછી થયા તત્પરભર્થ રે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોદ્ધાકાંડેભરથશોકાનંતરંદશરથદેહદાહોનામષોડધ્યાય:

અધ્યાય ૧૭

રાગ બિલાવર—એમ દહનક્રિયા દશરથની કરી, તે રજની દુ:ખમાં અનુસરી; મનમાં ધીરજ રાખી ઘણી, ઉત્તરક્રિયા કરી રાજા તણી. ૧ નાનાવિધના આપ્યાં દાન, કુળ રીતે કર્યું

વિધાન: બીજે દિવસે થયો પ્રાત:કાળ, ભરથે વિચાર કર્યો તતકાળ, ૨ તજ્યાં આભૂષણ નાના રંગ, વસ્ત્ર મૂકી ધર્યાં વલકલ અંગ; બાંધી જટા જોગી હોય જેમ, અંગે ભસ્મ ચરચી છે તેમ. ૩ તત્પર ભરથ થયા તેણી વાર, રામને મળવા વન મોઝાર; ગુરૂ વશિષ્ઠને કહે મહારાજ, રામને મળવાં ચાલો આજ. ૪ મુનિ કહે અતી રૂડું એ કામ, પાળજો આજ્ઞા કરે જે રામ; વાગી હાક નગરમાં તદા, ભરથ મળવા જાય સર્વદા ૫ તેવું સાંભળી પુરના લોક, ચાલ્યા સર્વ તજીનેશોક; સકળ સેન્ય આદે પ્રધાન, ભરથ સાથ ચાલ્યા બળવાન. ૬ ગુરૂ વશિષ્ઠ આદે દ્વિજ જેહ, સરવે રથમાં બેઠા તેહ; પાલખીયે બેસાડયાં માત, સુમિત્રા કઉશલ્યા વિખ્યાત. ૭ કેકઈ રહી ઘેર સર્વથી, ભરથ તેનું મુખ જોતા નથી; ભરથશત્રુઘનચાલેપાય, ચાલે સંગ પ્રધાન પ્રજાય. ૮ અવધવાસિ જન નર ને નાર, નિકળ્યાં સરવે તજી રખવાળ. ૯ જેમારગરઘુપતિગયા, તેમારગ ઘણા મૂકયા રખવાળ, ૯ જે મારગ રઘુપતિ ગયા, તે મારગ સરવે ચાલિયા; ગુરૂ નાથ પાસે તે કાળ, વામ દક્ષણ ચાલે બે બાળ. ૧૦ વશિષ્ઠ કહે હો ભરથ સધીર, નહીં ચલાય કોમળ પદ વીર; માટે બાપ બેસો રથ માંહે, ચાલજો રામ સમીપે ત્યાંહે. ૧૧ ભરથ કહેનવ કહેશો તમો ગુરૂ આજ્ઞાજો બેસું અમો; રઘુપતિ ચર્ણ ચાલીને ગયા, તેથી અમો શું કોમળ થયા. ૧૨ સ્વામી રામ હું સેવક વટે. તો માથાભેર ચાલવું ઘટે; હું અપરાધી રઘુવર તણો, શું દેખાડીશમુખદામણો ૧૩

મારો જન્મ ભુતળ નત્ર થાત, તો શું કરવા વન રઘુવર જાત; ભરથ એમ કહી રોતા જાય, ધીરજ આપે છે મુનિરાય. ૧૪ એવાં ભરથનાં સુણી વચન, ખેદ પામે છે સરવે જન; મારગ ચાલતાં માંહયો માંહ્ય, નર નારી સહુ કહે છે તાંહ્ય. ૧૫ કેકઈ પાપણી કેરે પેટ, જન્મ ભરથનો ન ઘટે નેટ; કાગ વિષ્ટા વેષ્ટિત અશ્વસ્થ, કલ્પતરૂ કર્મ ના સાતટસ્થ. ૧૬ કાગ ઉદરથી કોકિલ સાર, એમ કેકઈ કુખ ભરથ અવતાર; એમ વાત પરસ્પર કરતા લોક, તે ભરથ સાંભળી પામે શોક. ૧૬ અપકીર્તિ એવી સુણી અપાર, ગુરૂનેભરથ પૂછે તેણીવાર; કહો મહારાજ કેકઈ પાપાણી, એણે અપકીર્તિ કીધી આપાણી. ૧૮ પૂર્વે પાપ એણે શું કર્યું, જેઆવું વિપ્રીતકર્મ આચર્યું; ત્યારે વશિષ્ટ કહે સુણ રાજકુમાર, એના પાપનો કહું વિચાર. ૧૯ બાળપણામાં એ દુરમતિ, જ્યારે પિતા તણે ઘેર રહેતી હતી; ત્યારે કોઇક મુનિવર આવ્યાં ત્યાંહ, રાયે રાખ્યા મંદિર માંહ. ૨૦ ચાતુર માસ રહ્યા મુનિરાય, રાજા નિત્ય કરતો સેવાયએક દિન ધરવા બેઠા ધ્યાન, ત્યારે આવી પાસેકેકઇ અજ્ઞાન. ૨૧ કરમાં કાજળ લાવી સુખે કર્યું લેપન મુનિવરને મુખે; એમ બાળક બુદ્ધી હાંસી કરી જાગ્યા મુની ધ્યાન અનુસરી. ૨૨ મુખ ઉપર ફેરવ્યો હાથ, કર કાળો થયો કાજળ સાથ; તે જોઇને ક્રોધવશ્યોમન આપ, તતક્ષણ મુનિયે દીધો શ્રાપ. ૨૩ જેણે મુજ હાંસી કરી નિ:શંક, તેનું મુખ કાળું થજો કલંક; તેવું સાંભળી માત પિતાય, મુનિવરને તવ લાગ્યાં પાય. ૨૪

એ બાળક ભૂલી મહારાજ, સાપ અનુગ્રહ કીજે આજ; મુનિ
કહે મટે ન વાચક તેહ, ભવોભવ ભૂરી કહે થાશે એહ. ૨૫ તેને
હસ્ત થાશે જશ તથા, એ સ્વામીને વશ કરશે સર્વદા; માટે
સુણો ભરથ એ સત્ય વચન, જ્યારે યુદ્ધ કરવાને ગયા રાજન
૨૬ ત્યારે રથ ચક્રમાં ઘાલ્યો હાથ, પામી જશ જીત્યા નરનાથ
ત્યાં રાયે વચન આપ્યું દેઇ માન, તે સમે જોઇ માગ્યું વરદાન.
૨૭ વલણ--વરદાન માગ્યું રાય પાસે, રામને મોકલ્યા વનરે
એ કલંક કાળું રહ્યું જુગો જુગ, સુણો ભરત વચનરે. ૨૮
ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડે
ભરથવશિષ્ટસંવાદેકેકઈકલંકકારણકથનંનામસપ્તદશોધ્યાય

અધ્યાય ૧૮

રાગ મારૂ--સુણી ભરથ કેકઈની વાત, ચાલે કરતા આંસુપા-
ત; બોલ્યા સુમંત સાથ વચન, જે મારગ ગયા પ્રાણજીવન.
૧ તે મારગ તું વહેલો ચાલ, મને મેળવ્ય દીનદયાળ; એમ
કહેતાં ચાલ્યા જાય, ખુંચે કંકર કોમળ પાય. ૨ એવે આવ્યું
ગંગાતીર રમ્ય, શૃંગબેર ગુહક આશ્રમ; ત્યાં રહે છે ભીલરાજન,
તેણે દુરથી દીઠું સૈન્ય. ૩ મનમાંહે વિચારી વાત, આવતા
હશે રામના ભ્રાત; રાજ લઈને કાઢ્યા વન, તેથી [illegible] આવ્ય
વિઘન ૪ એવું જાણીને બુદ્ધિવાન, [illegible];
તેણી બીજી [illegible] કિરાત, આવ્યા તેણી [illegible] સંખ્યાત.
૫ કરમાં ધનુષ સાયક શસ્ત્ર, તેના પાસે જાડું વસ્ત્ર, લઇ સૈન્ય
ધોરાય પ્રમુખ, યુદ્ધ કરવા ઉભા સન્મુખ. ૬ જોઇ [illegible]

વનચર જન, બોલ્યા ભરથશું શત્રુઘન; આ કો દુષ્ટ આવ્યા
આણે ઠાર, આપો આજ્ઞા કરૂં સંહાર. ૭ ત્યારેસુમંતબોલ્યો
વ્યકત, એ ગુહ્યક છે રામનો ભકત; માટે યુદ્ધ ન કરશો વીર,
મળો એને રાખી મન ધીર, ૮ ભરથ કહે ઉભા રહો આ ઠાર,
હું જઈને પૂછું સમાચાર; એવું કહીને આવ્યા ત્યાંહે, ઊભો
ગુહ્યક રાજા જયાંહે. ૯ દીઠા આવતા ભરથને જયારે. ઘો રાજા
આવ્યો સનમુખ ત્યારે; મળ્યા ભરથજી તેણીવાર કહયો પો-
તાનો સર્વ વિચાર. ૧૦ સુણી સજળ નેત્ર થયો રાય, ઘોરાજા
લાગ્યો ભરથને પાય; કહે ભરથતું મોટોદેવ, તેં કરી રઘુવીરની
સેવ. ૧૧ હું અભાગીયો પામુદુઃખ,થયોરામચરણથીવિમુખ
એમ કહી થયા બન્યો દ્રવિત, ઉપની ત્યાં પરસ્પર પ્રીત, ૧૨
નિજ આશ્રમમાં ઘોરાય, તેડી લાવ્યો સહિત સેન્યાય; ગંગા
તીર વિષે ઉપવન,ત્યાંઊતર્યાસર્વેજન.૧૩રાયેમોકલ્યા ભીલ
અપાર, લાવ્યા વનફળ તેણીવાર;આપ્યાંવહેંચી સરવે સાથ,
કરી સ્વાગત ગુહ્યકનાથ. ૧૪ એક ભરથ વિના તે દન, ફળ
ખાધાં સરવે જન; ભરથ કહે કરૂં ભોજન ત્યારે, કરૂં રામનું
દરશન જયારે. ૧૫ કહ્યાં ગુરૂએ અતિસે વચન, ત્યારે પાણી
કર્યું પ્રાશન; જયાં રાત્રી રહ્યાતા રામ, તે સુમંતેદખાડયોઠામ
૧૬ તે રજમાં આળોટયા ભર્થઘણુંરૂદનકર્યુંસમર્થ;પછેરાત્રી
પડી નિરધાર, સુતા સરવે તેણે ઠાર. ૧૭ થયો જયારે પ્રાતુ-
સ્કાળ આવ્યા ઘાટ ઉપર તતકાળ; સહુ અવધપુરીના જન,
નાહ્યા ગંગામાં નિરમળ મન. ૧૮ મંગાવી રાયે નાવ અપાર

સર્વે ઉતર્યા ગંગાપાર; ચાલ્યો ઘોરાજાતત્ર સાથ, હીંડે ઝાલી ભરથનો હાથ. ૧૯ લીધા સાથ ભીલ ભૂપાળ, કરવા ફળજળ તૃણ સંભાળ; એમ ચાલે સરવ સમાજ, આવ્યા પ્રયાગતીરથરાજ. ૨૦ મલ્યાભારદ્વાજમુનિરાય, કર્યાં દરશનલાગ્યાપાય; સર્વેસમરેજાનકીકંથ, ચાલ્યાચિત્રકોટનેપંથ. ૨૧ વલણ—પંથેપાળાચાલેભરથજી, કહેતા રામકથાયરે. પાવનગિરિચિત્રકૂટ ઉપર. શું કરતા હવારઘુરાયરે. ૨૨ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડેઅયોધ્યાપુરવાસિભિઃભરથશત્રુઘનયોઃચિત્રકૂટસામીપ્યાગમનોનામ અષ્ટાદશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૯

રાગ સામેરી—ચિત્રકૂટમાંરહ્યારઘુપતિ, અતિરમ્યસ્થળપાવન; ફળ લેવા લક્ષ્મણજી ગયા, તગિરિપાસેવન, ૧ શ્રીરામ આપે આહુતિ; કરે, હોમ અગ્નિ માંહે; સામગ્રી કર લેઈ ઉભાં જનક તનયા ત્યાંહે, ૨ તેણે સમે એક સુદરશન, ગાંધર્વ નામે જેહ હતો આકાશ મારગ, સ્વઈચ્છાયે તેહ. ૩ તેણે દીઠાં જાનકી અતિ સુંદર રૂપ અનૂપ; તે હરણ કરવા આવિયો, ધરિ કાગકેરૂં રૂપ. ૪ પાનીએ આવી ઝડપ મારી, ગ્રહવાને તેણીવાર; પૃથ્વી ઉપર પડયાં સીતા, કર્યો મુખ પોકાર, ૫ આ જુવોની મહારાજ મુજને, ચાંચ મારે કાગ; તે સાંભળીને જોયું રામે, કોપિયા મહાભાગ. ૬ કુશની શળી કર માંહે લેઈને. નાંખીશ્રી રઘુરાય; તે બાણ થઈને કાગ પુંઠળ, ધાયું વિદ્યુત પ્રાય. ૭ આવતું દેખી બાણ નાઠો, કાગ રૂપે તેહ; થયું પુઠળે બાણ, શ્રી

રઘુવાર કેરૂં જેહ. ૮ બ્રહ્મલોકસુધીભમ્યો,જાણ્યુંનિશ્ચેઆવ્યું મરણ; અપરાધી શ્રી રઘુવીરનો કોઇયે ન રાખ્યો શરણ. ૯ એટલે ત્યાં નારદ મળ્યા, ગાંધર્વ લાગ્યો પાય; આ રામબાણ થકી મને, રાખો શરણ ઋષિરાય. ૧૦ ત્યારે નારદ કહેરે મુરખ તું જા રામ કેરી પાસ; તે શરણવત્સળ છે સદા, નમ ચરણ થઈને દાસ. ૧૧ એવું સાંભળી તત્કાળ આવ્યો, ચિત્રકુટજ માંહે;સાષ્ટાંગ આવી નમ્યો, શ્રીરઘુવીરચરણેત્યાંહે. ૧૨ ઘણી સ્તુતિ કીધી દીન વચને, પામીયો મન લાજ, આ બાણથી રાખો મને, નવ મારશો મહારાજ. ૧૩ રઘુવીર કહેરે બાણ મુજ, પાછું ફરે નહિ સત્ય; અભિમાની તુજને કરૂં શિક્ષા ધારી તેં દુરમત્ય. ૧૪ એક પતિવ્રત એક વચન, વળી એક બાણ મુજ ટેક; એવું કહી તે શરે ફોડયું, સવ્ય લોચન એક ૧૫ એક નેત્ર ફોડી કાગ સાથે, બોલીયા શ્રી રઘુવીર; બે નેત્રની એક દ્રષ્ટિ; ત્યારે હશે કાગ શરીર, ૧૬ તેં ચંચુ પ્રહાર કર્યો તે માટેકરજેવિષ્ઠાઆહાર, પ્રતપિંડસ્પર્શ્યાવિનાનહી. થાય કાગનો ઉદ્ધાર. ૧૭ એવું કહીને જાવા દીધો, કાગને તે-ણીવાર; રઘુવીર ચરણે નમા, તતક્ષણ ગયો તે નિરધાર. ૧૭ હવે શ્રોતાજન સાવધાન થઈને સુણો તેહચરિત્ર;ચિત્રકુટપાસે આવીયા, તે ભરથ પુન્ય પવિત્ર. ૧૯ તે સમે લક્ષ્મણઆવતા ફળ લેઈ નિજ આશ્રમ; ઘણું સૈન્ય દીઠુંઆવતું,ઉભાવિચારે મન. ૨૦ પોતા તણો ધ્વજઓળખ્યો,લક્ષ્મણેતેણીવાર; મન વિચાર્યું એ કેકઇયે, મોકલ્યું શૈન્ય અપાર. ૨૧ એવું જાણીને

બહુ બાણ મુક્યાં, લક્ષ્મણે કરી ક્રોધ; સુસવાડ કરતાં આવિયાં સૈન્યા ઉપર અવરોધ. ૨૨ ત્યારે સૈન્ય સરવે ખળભળ્યું, જોઈ દીવ્ય બાણ પ્રચંડ; શત્રુઘ્ને તવ બાણ મુકી, શર કર્યાં શત ખંડ. ૨૩ વન માંહેથી સહુ ઋષિ નાઠા, આવ્યા રઘુવર પાસ; મહારાજ દળ આવ્યું ઘણું, તે જોઇ પામ્યા ત્રાસ. ૨૪ તવ ધીરજ આપી વીપ્રને, પછે ઉઠીયા રણધીર; કર ધનુષ બાણ ગ્રહી તદા ચાલીયા શ્રી રઘુવીર. ૨૫ ઓળખ્યો ધ્વજ પોતા તણો, ત્યારે પામ્યા હરખ અપાર; પછી લક્ષ્માણની પાસે જઈને, બોલ્યા જુગદાધાર. ૨૬ હે વીર શું કરવા વઢે તું, અજાણ્યો થઈ આજ; આપણો એ ભાઈ આવે, ભરથ મળવા કાજ. ૨૬ સહુ અવધવાસિયે દૂરથી, દીઠા તે શ્રી અવિનાશ; જેમ ઉદયાચળની ઊપર શોભે; સૂરજ તેજ પ્રકાશ. ૨૮ એમ રામ લક્ષ્મણ ગિરિ ઊપર, શોભતા શુભ અંગ; તે ભરથે દીઠા ભકતવત્સળ, આવ્યો મન ઊમંગ. ૨૯ સાષ્ટાંગ કરતા આવતા, ભરથજી તેણીવાર; જેમ આવે મળવા માતને, સુત ધરીને સ્નેહ અપાર. ૩૦ સહુ અવધવાસિ હરખીયા, જોઈને પુરણકામ; પરસ્પર દેખાડતા, ઓ પેલા ઉભા રામ. ૩૧ તે જોઈ સરવે લોક દોડયા, ઉછળ્યો અતિ પ્રેમ; પડે ખડે પાશાણમાં. ચાલતા ઊંડી એમ. ૩૨ ત્યારે સર્વ પેહેલાં ભરથ આવ્યા, રામ કેરી પાસ; ભરથને જોઈ ભગવાન સામા, આવીયા અવિનાશ. ૩૩ પછે ધીરજ છોડી રામચરણે, મૂકયું ભરથે શીશ; દંડની પેરે પડયા કહી, પ્રણતપાહી ઈશ. ૩૪ રઘુવર કેરા ચરણ સીંચ્યા, નેત્ર આંસુ ધાર;

ત્યારે પ્રેમે ગદ્દ ગદ્દ થઈ બોલ્યા, રામ જુગદાધાર. ૩૫ હે ભરથ ઊઠો ભાઈ મારા, પ્રાણવલ્લભ વીર; પછે કર ગ્રહીને ભરથને ઉઠાડયા રણધીર. ૩૬ કરૂણા કરી ભીડયા પછે, ભરથને હ્રદયા સાથ; અતિ પ્રેમ આવ્યો પરસ્પર, ગદ્દ ગદ્દ થયા રઘુનાથ. ૩૭ શત્રુઘ્નને સાષ્ટાંગ કરયો, મળ્યા લક્ષ્મણ ભરથ; પછે અવધવાસિ નમ્યા ચરણે, રામને સમરથ. ૩૮ વિપ્રને મળિયા રામજી, મિત્રને ભેટયા ધીર; સહુ સૈન્યના પ્રણામ લીધા, તેવા શ્રી રઘુવીર. ૩૯ સુમંતને ઘોરાય આવી, નમ્યા રઘુપતિચરણ; ગુરૂને કર્યા સાષ્ટાંગ લક્ષ્મણ, સહિત અશરણશરણ ૪૦ વશિષ્ઠે આશિષ દીધી, હજ્યો જય કલ્યાણ; હે રામજી તમ માત આવ્યાં, મળો જઈ નિરવાણ ૪૧ એવાં વચન ગુરૂનાં સાંભળી, સત્વર થયા રઘુવીર; જેમ ગાય પાસે વછ આવે, સજળ પ્રેમ એ ધીર. ૪૨ રામને દીઠા આવતા, માતાયે જેણી વાર; સુખાસન મુકી પૃથ્વી ઉપર, ઉતર્યા નિરધાર. ૪૩ શ્રી રામે જઈ સાષ્ટાંગ કરયા, નમ્યા જોડી હાથ; પ્રેમે મલ્યા બે માતને, ગદ્દ ગદ્દ થયા રઘુનાથ. ૪૪ રઘુવર કહે ઓ માત કહોને, કુશળ છે મમ તાત; તેવું સાંભળી માતાયે, કરવા માંડયો આંસુપાત. ૪૫

વલણ—આંસુપાત કરતાં માત બન્યો, મુકી મનની ધીરરે; વિધવા દેખી માતને, રોવા લાગ્યા શ્રીરઘુવીરરે. ૪૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યા કાંડે શ્રી રામ ભરથસમાગમો નામ એકોનવિંશોધ્યાયઃ ૧૯

અધ્યાય ૨૦

રાગ આશાવરી.--ત્યારે રોતા શ્રી રઘુવરજ કહે છે, પિતાની શી થઈ પેર; વિઘન સકળ કયમ આવ્યાં અમઘેર, દઈવે કીધો કેર. ૧ ત્યારે ગુરૂ કહે રામ તમારે વિયોગે, રાયે તજીઆ પ્રાણ; રામ રામ કહેતાં દેહ તજ્યો, ગયા મોક્ષ પંથ નિરવાણ. ૨ સતિયો સાતસેં બળિયો રાયની, સાથકર્યું સગમનભરથે ઘણા અઘરા ક્ષમ ખાધા, ના બેઠા રાજ્યાસન. ૩ તેવું સુણીને નેત્ર કમળમાં, ચાલીઆંસુધારાં;રામરડંતા રોયું સરવેવરત્યો હાહાકાર, ૬ ઘણા વિલાપ કર્યા રઘુનાથે,પ્રાકૃતજનઅનુરૂપ; અહા તાત તમે સત્ય સાગર, ધર્મધોરિંધરરૂપ. ૫દશરથવીર પ્રતાપિક મહાબળી, સૂર સકળના ખ્યાત; ભૂપ મુગટ મણિ ભૂપતિ કેરા; રવિકુળમાં વિખ્યાત. ૬ જેણેવૃશાપરવાનેમાર્યા યુધ્ધે, શુકર્મના વિહાર; દેવસકળની શાહાય કરી, તેવા પ્રાક્રમવંત અપાર. ૭ એમ ઘણા વિલાપ કર્યારઘુનાથ, માનુષી ચેષ્ટા કાજ; તેતો પૂરબ્રહ્મ અખંડ અનામય, કોટી બ્રહ્માંડનાં રાજ.૮આનંદરૂપસદાસુખસાગર, માયાપતિ ભગવાન; શોક ને મોહ નથી એ પ્રભુને, જાણાવે માનુષ માન. ૯ત્યારેવશિષ્ટ કહે હો રઘુપતિ હવે, શોક તજો બુદ્ધિવાન; પ્રયાગમાં જઈને તાત તણી, કરો ઉત્તરક્રિયા વિધાન.૧૦પછેઆશ્રમમાં સહુને ઉતાર્યા, સૈન્ય પ્રજા ગુરૂજન; સીતાજી સાસુને મળ્યાં, કરતાં શોક રૂદન. ૧૧ સ્નાન કરાવ્યુંસીતાનેપછે.માતાયે લીધાઉછંગ; પાર્ણકુટીમાં મળીને બેઠાં ત્રણે જણ એક સંગ. ૧૨ હવે

રઘુપતિ ચાલ્યા ત્યાં થકી, પોતે પ્રયાગજ માંહ્ય; વશિષ્ઠ વા-લ્મિક આદે સકળમુનિ, સાથઆવ્યાંત્યાંહ્ય ૧૩ તીરથરાજમાં સ્નાનકરીને,શ્રાદ્ધકર્યું શ્રીરામ;ઉત્તરક્રિયાકરીતાતની,પામ્યા છે સુરધામ. ૧૪ કવિ કેટલા એમજ કહે છે, સ્વર્ગ રહ્યા છે રાય; પણ મોક્ષ પામ્યા છે દશરથ, તે કથા ઉત્તરકાંડે કહેવાય ૧૫ જેના નામ થકીનરપામર;પામીમોક્ષપળાય;તેદશરથની ગતિનું શું કહેવું, પુત્ર જેના રઘુરાય. ૧૬ એમ ઉત્તરક્રિયાપિ-તાની કરી, ચિત્રકૂટમાં આવ્યા રાય; પછે સર્વ તણી સંભાળ કરી જે, પોતે પૂરણકામ. ૧૬ ઘોરાજાયે મંગાવ્યું અગણિત ફળ જળ તૃણ ને અન્ન; સુમંતે વેંચી અપાવ્યું સર્વને, પ્હો-ચાડે સેવક જન. ૧૮ કોઇ અહાર કરે કોઈ નથી કરતા, રાખી મનમાં ધીર, ના કરે ભોજન તેને મારા સમ છે, એમ બોલ્યા શ્રી રઘુવીર. ૧૯ ત્યારેઅવધવાસિએઆજ્ઞામાની, ફળખાધાં તેણીવાર; અમૃતના કરતાં વધી રામે, મૂક્યો સ્વાદ અપાર. ૨૦ પછે પાર્ણકુટીમાં રામ ગયા,કર્યો માતાનેઘણોબોધ;જેણે કરી મોહ નિવૃત પામે, શોક રહિત અવિરોધ. ૨૧ એમ રામે ઘણો આગ્રહ કરીને, માતાને કરાવ્યો આહાર; પછે જાન-કીને પાશે લઈ જનુનીયે, ફળ ખાધાં તેણીવાર. ૨૨ગુરૂવશિષ્ઠ ભરથ શત્રુઘન લક્ષમણ; સુમંતને ઘોરાય, એ સહુને લેઇનેભો-જન કરવા, બેઠા શ્રી રઘુરાય. ૨૩ એમ ભોજન કરીને સુખી-યો થયો સહુ અવધપુરીનો સાથ; રજની થઇ એમ કરતાં ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુનાથ, ૨૪ અરે ભાઇ સહુશયન કરો, હવે

નિશા વિષે નિરવાણ; મારગમાં ઘણું શ્રમિત થયા છો, માટે નિંદ્રા કરો જાણ. ૨૫ પછે રામ આજ્ઞાયે કરીને, સર્વ ત્યાં સુતા જન; એક આસને રામ સુતા, ભરથ લક્ષમણ શત્રુઘન. ૨૬ એમ ભરથને આસનપત્ર નવાંકુર, આચ્છાદન કરી ત્યાંહ્ય; શ્રી રઘુવીર રૂદેમાં રાખી, સુતા પૃથ્વી માંહ. ૨૭ પછે કઉશલ્યા ને સુમિત્રા, પોઢયાં પર્ણકુટી પાવન; જાનકીને મધે લેઇ માતા જાણે પ્રાણજીવન. ૨૮ એરીતે સહુ નિશા નિર્ગમી, સુખીયા સહુ લોક; પ્રાત:કાળ હવો ત્યારે, બોલવા લાગ્યાં પંખીવિશેક ૨૯ વલણ—પંખી લાગ્યાં બોલવાને, હવો પ્રાત:કાળરે; સરવ પેહલા ઉઠીને, ગુરૂને પાયે લાગ્યા ચારે બાળરે. ૩૦ ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં અયોધ્યાકાંડેદશરથ મૃત્યુંશ્રુત્વાશ્રીરામેણઉંત્તરક્રિયાકર્ણનામવિંશંતીતપાધ્યાય ૨૦

અધ્યાય ૨૧

રાગ સામેરી—પ્રાત:કાળે ઉઠયા બંધુ. સહિત પુરણકામ; સ્નાન સંધ્યા કરી બેઠા, સ્ફાટિક શિલારામ. ૧ સજજન ગુરૂજન પુર પ્રજા, બંધુ સકળ પરિવાર; સહુ વીંટી બેઠા રામને, સોભા તણો નહીં પાર. ૨ રઘુવીર સજજન વૃંદ વેષ્ઠીત, શોભા તેણીવાર; નક્ષત્ર મંડળ વચમાં, જેમ શોભે અત્રીકુમાર. ૩ એમ સભા સરવે મળી બેઠી રામ કેરી પાસ; સહુ એક દ્રષ્ટે નિરખતા, રઘુવર રૂપ પ્રકાશ. ૪ તે સમે જનકપુર થકી, આવ્યા જનકરાજન; તેમણે જાણીવાત જે ગયાં, રામ સીતા વન. ૫ તે સાંભળી ઉઠિયા જેમ તેમ, દુ:ખી થયા ભુપાળ; સહુ સાથ

તેડી નિકળ્યા, થઇ ચિત્રકુટની ભાળ. ૬ અનુચરે આવીનેકહ્યું જે આવે મિથુલનાથ; સુણી રામ ઉઠી ચાલ્યા સનમુખ. તેડીને સહુ સાથ. ૭ એટલે પાસે આવીયા, મિથુલાપતિ તેણીવાર; રામને જોઇ ગઇ ધીરજ નૃપની, ચાલી આંસુધાર. ૮ પછે ભેટીયા રઘુવરને, ચાંપ્યા હૃદયા સાથ; જામાત્ર ચારેને મળી, રોયા સુનયનાનાથ. ૯ વશિષ્ઠના પદ પ્રણમ્યા, સહુને કર્યા પ્રણામ પછી આવીયા આશ્રમ વિષે, આદર કર્યો બહુ રામ. ૧૦ ત્યાં વૃક્ષ છાયા મંડપ નીચે, બેઠા સરવે જન; જોઇ વેષ તાપસ રામનો, ઘણું જનક શોસે મન. ૧૧ કઉશલ્યાને મલ્યાં રાણી, સુમિત્રા સુચિ મન; જાનકીને રૂદે ચાંપી, કરે માત રૂદન. ૧૨ પછે દેવગત વિપ્રીત જાણી, શોક સમાવ્યો માત; ત્યારે કઉશલ્યાયે કહી માંડી, અવધપુરની વાત. ૧૩ પછે શીબીકરીને ઉતર્યો, જનકનો સહુ પરિવાર; સભા કરી બેઠા સહુ, મનમાં હે દુઃખ અપાર. ૧૪ મધ્યમાં રાજ રામ પાસે, ગુરૂ જનક પ્રમુખ; સહુ પ્રજાજન વીંટી રહ્યા, બંધુ ભરથ સન્મુખ. ૧૫ ત્યારે વશિષ્ઠે કહી વાત સરવે, જનકને તેણીવાર; ભરથની ભકિત નેમ સુણી, મન પામ્યા દુખ અપાર. ૧૬ પછી વિચાર્યું ને કાળ બળ, કહેવા ન સુણી વાત; સહુ સભા અણબોલી રહી, નિરખે ત્યાં જુગતાત. ૧૭ ત્યારે ભરથજી ઉભા થયા, કર જોડીને તેણી વાર; રઘુવર સન્મુખ બોલિયા, સુણતાંસભાજન સાર. ૧૮ મહારાજાધીરાજ હવે, પધારો પુર માંહે; બંધુબાળક પ્રજાને પાળો, સદા રહીને તાંહે. ૧૯ કરો કામ પુરણ દાસનાં,

વિનતી ધરો ચિત્ત આજ; કલંક મારે શિર ચડયું, તે ઉતારો મહારાજ. ૨૦ હું અપરાધી તમ તણો, તે શરણ રાખો નાથ; તમો દીનબંધુ ઝાલો પ્રભુ, હું દીન કેરો હાથ. ૨૧ છો પ્રણતપાળ દયાળ નિરમળ, અજીતબોધ અગાધ; પુરો મનોરથ દાસના, કરો ક્ષમા મુજ અપરાધ. ૨૨ એવું કહી ભરથ ગદગદ થયા. ચાલ્યાં નેત્રે આંસુ નીર; ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુવીર, કરૂણાવચન મૃદુ ગંભિર. ૨૩ હે ભાઈ ભરથ કહ્યાં તમો, તે વચન સરવે સત્ય; પણ આપણા કુળ તણી રીતિ, જાણો છો તમો ગત્ય. ૨૪ તે માટે હું કયમ ભંગ થાય, તાત કેરૂ વચન; લંછન લાગે કુળ વિષે, થાય પુરવજ નરક પતન. ૨૫ જુઓ પિતાયે કેવું વચન પાળ્યું, નવ ડગાવી મત્ય; તે કારણ તજીયા પ્રાણ પણ, નવ જાવા દીધું સત્ય. ૨૬ પાળવાને પિતુવચન હું, નિકળ્યો વન મોઝાર; જો આવું અવધ ગયા વિના, મુને સહુ કરે ધીકકાર. ૨૭ વરષ ચતુર્દશ વન રહી, કરૂં દેવઋષિનાં કામ; એમ પિતા વાણી સત્ય કરીને, આવીશ પાછો ગામ. ૨૮ તે વારે ભરથ કહે મહારાજ પળશે, પિતાનું સત્યવચન; વરષ ચૌદ રહો સુખે, જે અવધપુર ઉપવન. ૨૯ નિકર મુજને કરો આજ્ઞા, હું જાઉં વનમાં નાથ; તમો અવધપુરમાં પધારો, તેડી સીતા લક્ષમણ સાથ. ૩૦ હું દાસ કેરે નિમિતે, સ્વામી તમારે જે વન; તેણે કરી અપકીર્તિ મારી, થાય ચૌદ ભોવન. ૩૧ માટે પધારો પ્રભુ પુર વિષે, તો થાય સર્વ સનાથ, હું શોકસિંધુ માંહે બુડું, ઝાલો મારો હાથ. ૩૨ જો ગમે તો વન કરો પુરણ, ચતુર્દશદિન

આંહ્ય; ચઉદ વરષ તે જાણજો, એ ચતુર્દશ દિન માંહ્ય. ૩૩ જેમ મનુષ્યનો એક સંવત્સર, થાય દેવનો એક દિન; એ ન્યાય કરીને જાણજો, તેમ અમારે સ્વામીન. ૩૪ એમ અમો પ્રાકૃત જીવ છે, તમો દેવ છો ઉત્કર્ષ; ચૌદ દિન જે તમારા, તે અમારે ચતુર્દશ વર્ષ. ૩૫ જેમ તેમ કરી પ્રભુ પધારો, તમો અવધપુરમાં આજ; પુર આવતાં જે પાપ થાય, તે મહારે શિર મહારાજ. ૩૬ રઘુવર કહે એમ થાય નહિ, અઘટિત કર્મ અસત્ય; એક બાણુ ને એક પત્નિવૃત, એક વચન મારે સત્ય. ૩૭ મેરૂ ચળે દિગપાળ ડોલે, પશ્ચિમ ઉગે સૂર; પૃથ્વી અવળી થાય, વરસે ચંદ્ર અંગ્નિ નૂર. ૩૮ સમુદ્ર સાત મરજાદ મુકે, એ થાય અઘટિત જાણુ, પણ વચન ભંગ ન થાય મેં, સુણો ભરથ સાચી વાણુ. ૩૯ તે માટે ભાઈ જાઓ તમો, હવે અવધપુરમોજાર, રૂડી રીતે પાળજો સહુ, પ્રજા ને પરિવાર. ૪૦ એવાં વચન સુણી શ્રી રામનાં, થયાં લોક સર્વે નિરાશ; રોમાચિત થયા ભરથજી. મુખે મુકતા નિશ્વાસ. ૪૧ તે દિવસ એમ વહી ગયો, પછે મુકી મનની ધીર: કલ્પાંત ઘણું ભરથે કર્યું, હા નવ કહી રઘુવીર. ૪૨ સાયંકાળ થયો તદા, આજ્ઞા કરી ગુરૂ નાથ; ગયા સેવા કરવા રામજી, તે વારે ઉઠયો સરવે સાથ, ૪૩ વલણ,--સહુ સાથ ઉઠયો તે સમે, ભરથે વિચાર્યું મનરે; મેં રહેવાશે નહીં રામ વિયોગે, માટે પાડું મારૂં તનરે. ૪૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્હિમકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડેશ્રીરામભરથસંવાદે ભરથશોકોનામએકવિંશતીતમોધ્યાયઃ ૨૧

અધ્યાય ૨૨

રાગ મારૂ,--પડી નિશા રવિથયો અસ્ત.ત્યારે ઉઠયો સાથ સમસ્ત; ગુરૂ સહિત ગયા શ્રી રામ, સેવા વંદન કરવાકામ.૧ સાથ લક્ષ્મણ શત્રુઘન,પરીચર્યા કરે પાવન;તેવે ભરથને આ- વ્યો લાગ, ત્યાંથી ઊઠી ચાલ્યા મહાભાગ, ૨ ગિરિ ઊપર જઈને દુર, ત્યાંથી કાષ્ટ મેળવ્યાં શૂર; મુકયો અગ્નિ તેહ મોઝાર, કર્યા બળવાનો નિશ્ચે વિચાર. ૩ અગ્નિ પુંઠે પ્રદક્ષણા ફરતા, કર જોડીને સ્તુતિ કરતા; રઘુવરને અર્પ્યું મન, મુખ બોલતા એમ વચન. ૪ જ્યાં હું પામું જન્મ નિવાસ, થાઉં રઘુવર કેરો દાસ; તેમ કહી સત્વર થયા તાંહે, ઝંપલાવાને અગ્નિ માંહે. ૫ ત્યારે વાલ્મિક મુનિ મહારાજ, દીઠું કરતાં વિપ્રીત કાજ; તતક્ષણ ધાયા મુનીનાથ, આવી ઝાલ્યો ભરથનો હાથ. ૬ રૂદે સાથ આલીંગન દીધ, મન ભરથનું શીતળ કીધ; ભાઈ ભરથ આ શું કરે કામ, પાળ આજ્ઞા જે કરે રામ. ૭ તું ડાહયો બુધ્ધિવંત કહેવાય, સહસા કરે આત્મહત્યાય; માટે ધીરજ રાખો મન, તે વાતે થાય મોટું વિઘન. ૮ તે વારે ભરથ કહે મુનિરાય, મેં તો રામ વિના ન રેહેવાય; તે માટે પાડું મારો દેહ, ઘણો પાપી અમંગળ તેહ.૯ હું કહેવાયો કેકઈનો તન.જે કારણ રામ જાય વન; માટે શું કરૂં જીવીને આજ, ત્યારે બોલ્યા શ્રી મુનિરાજ. ૧૦સુણભકતશિરોમણી ભરથ,તેવો લાવીશનહીંમન અરથ; કરે શું કરવા તું કલેશ,રામને નથી અંતર લેશ.૧૧ તારી વિ- શ્વમાં રૂડી ખ્યાત,નથી કહેતો તું કો ભુંડી વાત;સાક્ષાત તે શ્રી

હરિરામ,અવતર્યા કરવાસુર કામ.૧૨ભુમિનો ઉતારવાભાર, કરવા અસુર તણો સંહાર; કહ્યું ભવિષ્ય સકળ મુનિરાજ, રાવણાદિક વધનું કાજ.૧૩તેકરી પછેઆવશેઘેર,ત્યારે પામશો સુખ બહુ પેર; એમ સમજાવ્યા ઘણું ભર્થ, તેડી લાવ્યા મુનિ સમર્થ. ૧૪ નિત્યકર્મ કરી રઘુવીર, પુછે લક્ષમણને રણધીર; ભાઈ ભર્થ ગયા છે ક્યાંયે, જુવોને તેડી લાવો આંચે. ૧૫ તેવે ભરથનો ઝાલી હાથ; તેડી લાવ્યા ત્યાં મુનિનાથ; શમસ્યામાં સુચવ્યું તેહ, ભરથ કરતા હતા કૃત્ય જેહ. ૧૬ તેવું સાંભળી શ્રી રઘુનાથ, ભીડયા ભરથને હૃદયા સાથ; દુઃખ ઊપન્યું ભરથને મન, મોકળે મુખ કરતા રૂદન. ૧૭ સહુ સાથ આવી મળ્યો ત્યાંયે, રઘુનાથ ઉભા છે જયાયે; જેમ કરૂણા વિરહે ભુપ, એમ ભરથ ને રઘુકુળ ભુપ. ૧૮ રામ જોઈ ભરથ દુઃખ મન, હૃદે ચાંપીને કરતા રૂદન; મારા બાંધવ એમ નકીજે, ક્ષત્રીધર્મ સંભાળી લીજે. ૧૯ તમો છો ડાહ્યા ઘણું શું કહીયે. મોટાની આજ્ઞામાં રહીયે; પૃથ્વીનું પડ જો ફરી જાય, તો મેં હવડાં ન પુરમાં અવાય ૨૦ ત્યારે ભરથ કહે મહારાજ, સાથે મને તેડો સેવા કાજ; રામ કહે તેમ ન થાય વીર, મારી આજ્ઞા પાળો મતિધાર. ૨૧ ચઉદ વરસ પુરાં પાવન, તેથી અધીક ચતુર્દશ દન;પંદરમાદિવસની મધ્યાન,હું તમનેમળીશ દેઈ માન.૨૨ સાચી અવધ કરૂંછું આંહે, ત્યારે હું આવીશ પુર માંહે;સરવે સાંભળતાં શ્રીરામ,તેમ બોલ્યા પુરણકામ.૨૩પછેકરૂણાકરી રઘુનાથ, ભરથ શિર મુકયો હાથ; શોક હરણ કર્યો શ્રીરામ,

ભરથનું મન પામ્યું વિરામ. ૨૪ રામ આજ્ઞા થકી તેણી વાર, સરવે કર્યો ફળનો આહાર, મુનિ માત બંધુ ને પ્રજાય, સહુને ખવરાવે ફળ રઘુરાય. ૨૫ ગયા જનક પોતાને શિબીર, જાણ્યા સત્ય વચન રઘુવીર; સુનેના સીતા તેડી સંગ, ગયા નિજ આસન મન ભંગ. ૨૬ સીતા લાગ્યાં પિતાને પાય, રૂદે ચાંપી રોયા ઘણું રાય: કુળદીપક પુત્રી મારી, વિશ્વમાં નથી ઉપમા તારી. ૨૭ ઘણું દોહલું વસવું વન, બાપ રાખજે ધીરજ મન; સીતાને એમ ઘણું સમજાવ્યા, નિજ આશ્રમ પ્રતે વળાવ્યાં, ૨૮ તેમ પાંચ દિવસ પરિવાર રહયો ચિત્રકુટ મોઝાર; જાણે અવધવાસિ જન ત્યાંહે, અહિંથી નવ જઈયે પુરમાંહે. ૨૯ આજ્ઞા રઘુવરની ન લોપાય, રામે આગ્રહ કરી ન કહેવાય; વિચારી પછે પૂરણકામ ગુરૂ સાથે બોલ્યા શ્રી રામ. ૩૦ વલણ—શ્રી રામ બોલ્યા ગુરૂ સાથે સુણો મુનિ મહારાજરે; સહુ સાથને તેડી જાઓ પુરમાં, તો થાય અમારૂં કાજરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અયોધ્યાકાંડે શ્રીરામેણ ભરથશોક નિવારણં નામ દ્વાવિંશતીતમોધ્યાય: ૨૨

અધ્યાય ૨૩

રાગ મેવાડો—સરવે સાથ મળીને બેઠા, ચિત્રકુટ મોઝારજી; સ્ફાટિક શિલાપર રામ બિરાજે, પાસે બ્રહ્મ કુમારજી. ૧ સનમુખ સરવે અવધપુરવાસિ, બંધુ આદે પરિજનજી; તે સરવે સાંભળતા ગુરૂની પ્રતે, બોલ્યા રામ વચનજી. ૨ મહારાજ હવે પધારો અવધપુર, તેડીને સર્વે સાથજી; સરવે રાજ પ્રજાને બંધુ

સાંભળો મુનિનાથજી. ૩ તમારે ભરૂંસે છે ભરથ શત્રુઘન રાખજો મસ્તક હાથજી, ઘટે તેવી શિખામણ દેજો, સમરથ છો મુનિનાથજી. ૪ તમે અમારે દશરથ સમ છો, છત્ર મુગટમણિ જાણજી; ગુરૂ પિતામાં ભેદ ન ગણવો, એમ કહે વેદપુરાણજી ૫ ત્યારે મુનિવર કહે હો રામ સુણો, સહુ થાશે રૂડાં કાજજી; પણ ભરથે પ્રતિજ્ઞા કઠણ કરીછે, માટે નહિકરેરાજજી. ૬ ત્યારે તતક્ષણ ભરથ સભામાંઊઠીને બોલ્યાતેણીવારજી;નિશ્ચેવાત કહું છું હવે, નહી જાઉં પુર મોઝારજી ૭ તમો આવ્યા વિના જો હું પ્રવેશું, નગ્ર માંહે નિરવાણજી; તો ગુરૂના ચરણતમારા પદની, નિશ્ચે મુજને આણજી. ૮ હું નંદીગ્રામપાસે તપસાધીશ, મૂકી માયા જંજાળજી;જો અવધવીતશે આવ્યાની તો, પ્રાણ તજીશ તત્કાળજી. ૯ એવું કઠણ પણ સુણી ભરથનું દ્રવિત થયા રઘુનાથજી; ત્યારે રત્નજડીત્રપોતાનીપાદુકા આપી ભરથને હાથજી. ૧૦ ભરથે લઈને જટામાં બાંધી, તતક્ષણ તેણીવારજી; ભરથની ભક્તિ જોઈને સુર મુનિ, વખાણ કરતાં અપારજી. ૧૧ જેમ શિવને મસ્તક ચંદ્ર બિરાજે, તેમ શોભે પાદુકા શિશજી; તેણે કરીને ભરથનો સર્વે, વિરહશમ્યોતેદિશજી. ૧૨ પછે રામે બોલાવ્યાએ જણને, જે સુમંતને શત્રુઘનજી; ભાઈ તમો ગુણવાન છોડાહ્યા,પાળજોમુજવચનજી.૧૩ રાજ ચલાવે રૂડી પેરે, પિતાના જેવી રીતજી; ન્યાયે કરીને વરતજો, કારજ ન કરશો વિપ્રીતજી, ૧૪ પરનો દ્રોહ પરધન પરદારા તે, સ્વપ્ને ન લાવશો મનજી; ઓલંઘનનવ કરશોનિ

ગમ પંથ, નવ જશો મારગ અન્યજી. ૧૫ સદા સેવજો સંત ગુરૂ, દુરજનથી રહેજયો દૂરજી; સાધુ દુરબળ ગૌ બ્રાહ્મણ, પ્રતિપાલન કરજો સુરજી, ૧૬ ગણો કલેષ દુઃખ આવે ત્યારે, રાખવી ધીર સંભાળજી; કથા કિરત પુરાણ શ્રવણથી; સ્વધર્મે નિર્ગમજો કાળજી. ૧૭ વર્ણાશ્રમનોધર્મ નતજીયે, પ્રાણજતાં નિરધારજી; નિત્યમેવ મન સાથ કરીયે, સારસાર વિચારજી. ૧૮ દૈવે આપી હોય સંપતી તેનું, ન કરીયે માનજી; જગત સહુ એક આત્મા જો જો, પુરણ દ્રષ્ટિ સમાનજી. ૧૯ કુસંગમાં નવ રહેશે ક્ષણું એક થાશે બુદ્ધિનો નાશજી; લોભી લંપટ વિષયી કામી, તે થકી રહેજયો નિરાશજી. ૨૦ પરનું ભુંડું જો ચિંતવશો તો, પામસો દુઃખ અપારજી; પ્રજા પાળજો રૂડી પેરે, ચલાવજો રાજવહેવારજી. ૨૧ ગુરૂને પૂછીને પગલું ભરજો, કહે તે કરજો કામજી; માતાઓની સેવાકરજો, એકરવાનો ઠામજી. ૨૨ અમૃતનીવૃષ્ટીથાયજેવી, એવાંરામવચનજી; સુણતાંશીતળ થયા સર્વ જન, ધીરજ આવી મનજી. ૨૩ ઉછવેજનકરાયને કહે છે રઘુપતિ, તમો જાઓ અવધપુર જયાંહેજી; રાજ કાજ સંભાળીને વળતા, જાઓ જનકપુર માંહેજી. ૨૪ તમોઅમારે માથે છત્ર છો, વૃદ્ધ વડીલ અમિતજી; જઈ શીખવજો શત્રુઘનને, રાજકાજની રીતજી. ૨૫ એમ સુમંત શત્રુઘન જનક ગુરૂને સોંપણ કીધી રામજી; પછે માતાઓની પાસે આવ્યા, પોતે પૂરણ કામજી. ૨૬ સાષ્ટાંગ કરીને ચરણેલાગ્યા બોલ્યા વિનય વચનજી; માતાજી હવે મંદિર પધારો, ધીરજ

રાખી મનજી. ૨૭ અવધવાસિ જન સહુ દુઃખ પામે, વસવું ગિરિ પાષાણુજી; શીતળ જળ ફળ આહાર ને આનપ, ભુમિશયન નિવારણુજી. ૨૮ હું ચઉદ વરસ વીત્યા પછી આવીશ, ચિંતા નકરશો મારીજી; સર્વ ઠેકાણે વિજયહું પામિશ, આશિષ ફળશે તમારીજી. ૨૯ તમારા પુન્યે કરીને માતા, કુશળ થશે સહુ કાજજી; ગુરૂસુમંતશત્રુઘન મળીને, ચલાવશે શુભરાજજી ૩૦ ત્યારે રૂદનકરતાં માતા કહેછે, શું કહું તમને રામજી; સર્વ વાત વિધીયે કરી શવળી, વણુસાડયું સહુ કામજી. ૩૧ અમો અનાથની સંભાળ લેજો, રઘુવર કુળનાદીપજી; તમો ત્રણેજાણ વિખુટાં નવ પડશો, રહેજો સદા સમીપજી. ૩૨ એવું કહીપછે જનકસુતાને, ભેટયાં બન્યો માતજી; રૂપ સુકોમળ જોઈ સીતાનું, કરતાં આંસુપાતજી, ૩૩ અરે બાપ તને બાળપણામાં દૈવે દીધો વનવાસજી; મારી મીઠી હવે કયારે મળીશું, કયારે બેશીશું પાસજી. ૩૪ પછી રામલક્ષ્મણને રૂદેશું ચાંપ્યા, સુમિત્રા કૌશલ્યાયે ત્યાંહજી, સુનયના સીતાને મળીયાં, દુઃખ પામ્યાં મનમાંહજી. ૩૫ સીતાયે માતને ધીરજ આપી, નિવર્ત્યો સંદેહજી; થયાં તત્પર પછેપુર જવાને, સુખાસન બેઠાં તેહજી. ૩૬ સૈન્ય સકળસાવધાન થયું, વળી અવધપુરીના લોકજી; સજળ નેત્રે થઈ રામને ભેટયા, મનમાં થયો ઘણો શોકજી. ૩૭ સુમંત શત્રુઘનઆદે સરવે, મળિયો પ્રજાનોસાથજી; ગુરૂવશિષ્ટનેપાયે લાગ્યા, લક્ષ્માણુ શું રઘુનાથજી. ૩૮ જનકરાયને ભુજ ભરી ભેટયા, વિનવિયા બહુ પેરજી; પાંચ દિવસ અયોધ્યામાં રહી,

પછીજાજો તમારે ઘેરજી. ૩૯ ઘોરાજા આવીચરણે નમ્યે ત્યારે, બોલ્યા શ્રી રઘુરાયજી; રાય તમો ઘણો ઉપકાર કર્યો, ને રાખી મારી લાજજી. ૪૦ ફળ જળ તૃણ પહોચાડયું સહુને. જથાજોગ સુણો ધીરજી; અવધપુરીના લોક સકળ તે, સુખીયા કીધા વીરજી. ૪૧ હવે જાઓ ઘેર સુખ પામશો બહુ વિધ, રહેજો નિરમળ મનજી; ભરથની પાસે જઈ આવજો કોઈ દિન, પાસે છો રાજનજી. ૪૨ એવાં દીનદયળના વચન સુણી, થયો ગદ ગદ ગુહ્યકરાયજી; કૃપાનાથ સહુ કૃપા તમારી. હું પામરથી શું થાયજી. ૪૩ પછી નમી ગમન ચાલ્યા ભરથજી, ગુરૂ જનક તેણાવારજી; ચિત્રકૂટ ઉપરથી ઉતર્યા, પ્રજા સૈન્ય પરિવારજી. ૪૪ વલણ--પરિવાર સરવે ચલિયો, સાથે અવધપુરની પ્રજાયરે; મન નથી જવાનું પુર વિષે, પણ આજ્ઞા કરી રઘુરાયરે. ૪૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યા કાંડે પુરવાસાંભિસહસરથસ્ય અયોધ્યાગતિગમન નામત્રયોવિંશતીતમોધ્યાય: ૨૩

અધ્યાય ૨૪

રાગ વેરાડી--હવે ચિત્રકોટથી ચાલ્યા સરવે, અવધવાસિ તેણીવાર; ભરથજીયે સાષ્ટાંગ કર્યો, પછે દુર જઈ નિરધાર. ૧ ભરથ નમીઆ નમતાં સરવે, સજળ થયાં લોચન; પ્રયાગ આવ્યા ત્યારે વળતો, આથમિયો છે દન. ૨ તીરથરાજને તીરે ઉતાર્યા, મન રઘુવરનું ધ્યાન; ઘોરાજાયે ફળજળ આપ્યું, કર્યું છે સનમાન. ૩ પછે પ્રાત:કાળે ઉઠી ચાલ્યા, આવ્યા ગંગા-

તીર; ત્યાં ઘોરાજાએ રાખ્યા સહુને, સ્વાગત કીધી વીર. ૪ હવે ત્યાં થકી આવ્યા નંદીગ્રામમાં, બાનણે બેઠા ભરથ; ઊપવન માંહે આશ્રમ કીધો, તપ કરવા સમરથ. ૫ રામ તણી જે ચરણપાદુકા,શીશ ધરી મહાભાગ;કનક કામની આદે સુખનો, ભરથે કીધો ત્યાગ. ૬ વટપય સીંચી બાંધી જટાને, વલ્કલ વેષ્ટિત અંગ; અન્ય તપસ્વી સાધુ કેટલા,આવી રહ્યા છેસંગ ૭ રામચરિત્ર તે કહે સાંભળ. અહર્નિશા અનુરાગ; અન્ય વિરક્ત તે વિસ્મે પામ્યા, જોઈ ભરથનો ત્યાગ. ૮ હવે ગુરૂ સુમંત શત્રુઘન આદે, સાત પ્રજા પરિવાર; જનકસહિત અવધપુર આવ્યા, સરવે રાજદ્વાર. ૯ રામપાદુકા મુકી સિંહાસન,સભા કરી તેણીવાર;પછે શત્રુઘનને સુમંત ચલાવે,રાજ કાજ વહેવાર ૧૦ ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે વરતે, પાળે પોતાનો ધર્મ; શત્રુઘનની હાક ઘણી તે, લોક માને છે પર્મ. ૧૧ પાંચ દિવસ રહ્યા જનક અવધપુર, ચલાવ્યો રાજવહેવાર; પછે વશિષ્ઠની આજ્ઞા માગી ગયા,તે મિથુલાપુર મોઝાર ૧૨ નંદીગ્રામમાં ભરથ રહ્યા; શત્રુઘન ચલાવે રાજ;વશિષ્ઠ મુની નિત્ય આવે સભામાં, શિખવતા સહુ કાજ, ૧૩ રાજ એ રીતે અવધપુરીમાં, કારજ ચાલ્યું જાય; હવે રામ રહ્યા ચિત્રકોટમાં, તેની કહું કથાય. ૧૪ ભરથ વળાવી રામને લક્ષ્મણ, આવ્યા નિજ આશ્રમ; પછે સીતા સહિત મળીને બેઠા, પોતે પુરણબ્રહ્મ.૧૫ ભરથની ભક્તિ-ભાવ લોકનો,માતનો શોક અપાર; તે સંભારી થયા ગદગદ રઘુપતિ, કહેતા વારંવાર. ૧૬ ત્યાર

પછી શ્રોતાજન સુણજો,રામ રહ્યા છે જયાંયે;ચિત્રકોટના વિપ્ર સકળ તે, મળ્યા એકઠા ત્યાંયે. ૧૭ ભકિત રહિત બહિરમુખ બ્રાહ્મણ, દંભી કર્મ જડ જેહ; તે સર્વે રામની પાસે આવ્યા, કહેવા લાગ્યા એહ. ૧૮ સુણો રામ તમો અહિં નવ રહશો, જાઓ બીજા વનમાંયે; સુંદર નાર તમારી છે, માટે અસુર આવશે આંયે. ૧૯ ત્યારેઅમને વિઘન કરશેઅતિ ઘણું, આ- વશે નિશિચર જુથ; હજુ જાણ્યું નથી, માટે કો નથી આવ્યા અધરમી અસુર વરૂથ. ૨૦ ડંડક વનમાંરહે છે ઘણા, ખર દુ- ખર ત્રિસરા જેહ; એ આવશે અહીં તો અમારાં સરવે, ઘર ભંગ કરશે તેહ ૨૧ તે માટે તમો અહિંથી જાઓ લેઇ, સુંદર સ્ત્રીનો વેશ; નહિ તો અમારે જવું પડશે,ઘર મુકીને દુર વિદેશ. ૨૨ વાલ્મિક મુનિ ઘણું વારેછે પણ,વિપ્ર અતિ અજ્ઞાન;નથી જાણતા રૂપરામનું, મિથ્યાજાતિમાન. ૨૩ ત્યારે રામ કહે મુ- નિવર નવ બિહિશો, ધીરજ રાખો મન; જો કોઈ અસુર અહીં આવશે તો, હું નિશ્ચે પમાડું પતન. ૨૪ હું અસુરને હણવા નિકળ્યો છું વન, પાળવા તમને વિપ્ર;માટે નિરભે થકી તમો આશ્રમ રહો, વરતોસુખ આનંદ ક્ષિપ્ર. ૨૫ એમ ઘણાવચન કહી ધીરજ આપી, રઘુપતીએ તેણીવાર; પણ બ્રાહ્મણ સહુ અવિશ્વાસી,તેણે નવમાન્યું નિરધાર. ૨૬ પછેનિશાવિષેસહુ વિપ્ર વળાવ્યા,નિજ કુટુંબલેઈ સાથ;એક વાલ્મિકવિનાગયા સહુ બ્રાહ્મણ, ઓળખ્યા નહિ રઘુનાથ. ૨૭ વલણ--ઓ- ળખ્યા નહિ રઘુનાથમે, ગયા વિપ્ર ઉઠીને સત્યરે; પ્રાત:કાળ

હવો તદા, ત્યારે શ્રી રામે જાણી વાતરે. ૨૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅયોધ્યાકાંડેભરથેનશ્રીરામર્થતપસમારંભોનામચતુર્વિંશતીતમોધ્યયા. ૨૪

અધ્યાય ૨૫

રાગ ધનાશ્રી--બ્રાહ્મણ ઉઠી ગયા સહુ રાતેજી, તે રઘુપતિયે જાણ્યું પ્રભાતેજી; ઘણું દુખ ધરીને શોચે શ્રી રામજી, વાલમિક, મુનિ આવ્યા તેણે ઠામજી. ૧ (ઢાળ) તે ઠામ આવ્યા મુનિ વાલમિક, રામશું બોલ્યા તદા; તમો શું કરવા કરો શોચના, એ વિપ્ર સકળ ગયા જદા. ૨ નથી જાણતા તે રૂપ તમારૂં, ઈશ્વરતા ગુણ ઓજ; સૌ બ્રાહ્મણ તે અજ્ઞાન છે, શિર લહે મિથ્યા બોજ. ૩ સુણો રામ જેણે ઓળખ્યા નહિં, પ્રભુ જે શાક્ષાત; ધીક્કાર તેના જ્ઞાનને, શું થયું દ્વિજકુળ જાતે, ૪ તેનાં કર્મનેવિકર્મ સૌ, આચાર તે અનાચાર; તેની વિદ્યાસર્વ વ્યર્થ જેમ, ખર વ્યથા ચંદન ભાર. ૫ જેમ મુગ્ધ બત્રિસ લક્ષણી, સુંદરી ચતુર અનુપ; પતિ સેવામાં અનુકુળ નહિ, તો બળો એનું રૂપ. ૬ એમશાસ્ત્ર વેદપુરાણ ભણિયા, ભજ્યાનહીં ભગવાન; તે સ્વારથી જડ નીચ જાણો, ઉદર પોષણ ધ્યાન. ૭ ભગવંત ભક્તિ વિના નવ, પામે કો સદગત્ય; નથી આપતી ફળ અન્ય વિદ્યા, તેહ જાણો સત્ય. ૮ કિરાતનું તીર્થાટનજેમ અંત્યજનો આચાર; એમ સર્વે વિદ્યા વ્યર્થ જો, નવ ભજ્યા જુગદાધાર. ૯ તે પ્રકારે રઘુવીરશું, બોલિયા વાલ્મિક મુન્ય; ત્યારે રામ કહે હવેઅમો અહીંથી, જઈશું બીજા વન. ૧૦ મુનિ

કહે સહુ દ્વિજ તેડી લાવું, તમો રહો મહારાજ; રામ કહે જાઉં સર્વથા, મારે કરવું બહુ કાજ. ૧૧ ચિત્રકુટ મુકી રામ જાશે, આગળ દંડક વન; આરણ્યકાંડમાં તે કથા હવે, કહેવાશે પાવન ૧૨ તે અયોધ્યાકાંડની કથા કહી, પુર્ણ અરથ સહીત; ગાતાં સુણતાં શિખતાં જન, થાય વિશદ પુનિત. ૧૩ મુરખ કાંઈ જાણે નહી, હરીકથારસનો સ્વાદ; હરીજન સુણો સાદરે, શ્રદ્ધા સહિત અપ્રમાદ, મતિમંદ આગળ મિથ્યા રસ, તે કથા ન ધરે કાન; જેમ ભસ્મમાં આહુતી જેવી, બધીર આગળ ગાન, ૧૫ સુવાસ કંજની ભ્રમર લે, સુખ દાદુરને નહી લેશ; ચકોર સેવે ચંદ્ર તે, સુખ નહીં કુર્કટ વેશ. હંસ મુક્તાફળ ચરે તે, બગ ના જાણે સ્વાદ, ઘન ગરજનાયે મોર નાચ, ઉલુક નહિ આલ્હાદ. ૧૭ ખર નજાણે સ્વર ગાનમાં, ભોજન ખટરસ કાગ; વિષયી લંપટ ન જાણે, હરિભક્તી વીરતી ભાગ. ૧૮ તે રામકથાના રસીકજન, રઘુનાથ ભક્ત સુજાણ; સુણી મગ્ન ડોલે પ્રેમમાં કહે, કરે અમિત લખાણ. ૧૯ સહુ ભગવતીની કૃપાયે, ગુરૂ ઈષ્ટ કરૂણાવાન; એ અયોધ્યા કાંડની કથા કહી, યથામતી અનુમાન. ૨૦ વાલ્મિકી રામાયણ થકી પ્રાકૃત કર્યા વિસ્તાર; માહી સંમત છે નાટક તણો તે, મેળવ્યો અનુસાર, ૨૧ સંસ્કૃતથી પ્રાકૃત કર્યું, પણ અરથનો એક ભાવ; પતિતપાવન રામગુણ, ભવસિંધુ તરવાનાવ. ૨૨ ચોપાઈ આઠસેં એકાવન, પંચવીસ અધ્યાય સાર; તે કથા અયોધ્યાકાંડની, પરાણુ કર્યો વિસ્તાર. ૨૩ વર્ણન—વિસ્તાર

કર્યો યથા બુધ્યે,રામ કથા ગુણગાનરે;દાસ ગિરિધર નિમિત્ત માત્ર એ, કરતા શ્રી ભગવાનરે. ૨૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકી નાટકધારા યાં અયોધ્યાકાંડેવાલ્મિકીનાંતપસ્વીરૂપકથનંનામપંચવીંશતિતમોધ્યાય: ૨૫

ઈતિ શ્રી

અયોધ્યાકાંડ સમાપ્ત.

આદિ કવિ ગિરધરદાસ પ્રણીત

રામાયણ.

અરણ્યકાંડ.

અધ્યાય ૧

રાગ ધનાશ્રી---શ્રી ગુરૂ ચરણે સદા શિર નામું જી, શ્રી પુ-રૂષોત્તમની કૃપા ફળ પામું જી; રઘુવરલીલાસુખદઅપારજી; કાંઈ એક વાતનો વિસ્તારજી. ૧ (ઢાળ.) વિસ્તાર કરૂં રઘુ-નાથ-લીલા જથા બુદ્ધિ અનુસાર; શ્રી ગણપતિ સરસ્વતિ શિવજી, ઉમા કરજો સાર. ૨ સહુ સંતને ચરણે નમું, કરજોડી લાગું પાય; બાળક જાણી દયા કરજો, ગાઉ રામ કથાય. ૩ બાળકાંડ ને અયોધ્યાની, કથા કહી પાવન, અરણ્યકાંડ કથા કહુ તે, શ્રોતા ધરજો મન. ૪ આધારરામાયણતણો,વાલ્મિ-કી જેનું નામ, હનુમાન નાટકની કથા, માંહે મેળવી અભિ-રામ. ૫ જય જાનકીવરજગતભૂષણ,ભકતવત્સળ ભૂપ; ધર્મ સ્થાપન અવતર્યા, ભૂઅખિલ મંગળ રૂપ. ૬ નિલોત્પલદલ શ્યામ સુંદર, જટા મુગટ વિશાળ; રાજીવલોચનદુ:ખમોચન અભયવરદ કૃપાળ. ૭ કટી તૂર શર કર ધનુષ્યધર, સૌમિત્ર હિતા સંગ; પિતુ વચન પાળક સત્યવૃત,વન નીકળ્યાશ્રીરંગ

૮ ચિત્રકોટમાં આવી રહ્યા, વાલ્મિક મુની રહે જયાંહે; સહુ સાથશેં રઘુનાથ મળવા, ભરથ આવ્યા ત્યાંહે. ૯ ઘણાં કહ્યાં વચન વિવેકનાં; ભરથને શ્રી રઘુવીર; પાદુકાઆપી શોકસ- રવે, સમાવ્યોરણુધીર. ૧૦ ગયા અવધવાસી મળી સરવે, અ- વધપુરની માંહે; નંદીગ્રામપાસે ભરથબેઠા, તપ કરવાનેત્યાંહે ૧૧ પછી રામચંદ્રે વિચાર્યું. બોલ્યા લક્ષ્મણ સાથ; આ ઠામ દીઠો આપણો, વળી આવશે સહુ સાથ. ૧૨ જો અવધવાસી આવશે અહીં, નિરંતર દીન રાત; તો ઉપાધી થશે આપણે, માટે જઈયે અહીંથી ભરાત. ૧૩ એમવિચારીરઘુનાથજી. ત- ત્પર થયા બે વીર; કટી કશી ભાથા ધનુષ લીધાં. ચાલીયાર- ણુધીર. ૧૪ વાલમીક મુનીને નમ્યા વળતા, જોડીને જુગહાથ પછી સીતા લક્ષ્માણુ સહિત ચાલ્યા. ત્યાં થકી રઘુનાથ ૧૫ ચિત્રકુટ ઉપરથી ઉતર્યા, ચિતવ્યો દક્ષિણુ પંથ; નમસ્કારકરી તે ભુમીને, ચાલીયા સીતા કંથ. ૧૬ આગળ શ્રી રઘુનાથજી, વચમાં છે સીતાય; પુંઠે લક્ષમાણુ આવતા, એમ ચાલ્યા જાય. અનેક આશ્રમ મુની તાણા, આવતા મારગ માંહે; તે મુની આગ્રહ કરી રાખે, કહેતા રઘુવર ત્યાંહે. ૧૮ કંઇ વરસ કંઈ એક માસ રહે કંઈ પક્ષ કંઇ એક રાત્ય; ખટ માસ કંઈ બે માસ કંઇ, દિન પાંચને કંઈસાત. ૧૯ એમ મારગમાં રહેતા થકા, ચાલતા શ્રી રઘુવીર; એવે સિંહાદ્રી પર્વત વિશે, આ- વીયા છે રણુધીર. ૨૦ ત્યાં આશ્રમછે અત્રિતણો, અનુસુયા સહિત કહેવાય; થયા જેના પુત્ર બ્રહ્મા, વિષ્ણુને શિવરાય. ૨૧

વિધી ચંદ્રમા શિવ દુરવાસા, વિષ્ણુદત્તાત્રી રૂપ; એમ દેવત્રણે અવતર્યા, જેની કીરતી તેજ અનુપ. ૨૨ સાક્ષાત પુરણ બ્રહ્મ સ્વામી, દત્ત જે કહેવાય; તે સિંહાદ્રી પર મળ્યા તે, ભેટયાશ્રી રઘુરાય. ૨૩ જેમ ગંગાનેયમુનામળે, એક ગૈર ને એકશ્યામ એમ દત્તને રઘુવીર મળીયા, બન્યા પુરણ કામ. ૨૪ જેનો નાશ કલ્પાંતે નથી, અવધુતવેસે એહ; સ્વર્ગથીઆવે દેવત, નિત્ય પુજન કરવા તેહ. ૨૫ તે દત્તાત્રીનું કરી દરશન, જાયપાછાદેવ એમ અમર અર્જુન નગાન સેવા, આચરે નિત્યએવ. ૨૬ તેદ-તાત્રી એવું નિત્ય કરતા, પ્રાત:સ્નાન પ્રયાગ; અબેષ્ટ ન પંચા-ળેશ્વરીમાં, જપ કરે મહા ભાગ. ૨૭ મધ્યાન્હેભીક્ષા માગતા કરવીપુરની માંહે; સીંહાદ્રી સાંજે આવતા, નિવાસ કરતા ત્યાંહે. ૨૮ એવા દત્તાત્રીને મળ્યા રઘુપતી, હરખ્યા અન્યો અન્ય પછી અત્રરૂષીની પાસ આવ્યા, પોતે જુગજીવન. ૨૯ તે મુની તણે ચરણ નમ્યા, લક્ષ્મણ સહીત રઘુનાથ; અનીસુ-યાયે કરી વંદન, ત્રણ જણ લાગ્યા પાય. ૩૦ સતિયે ઘણીઆ-શીશ દીધી, સીતાને તેણીવાર; શિર હસ્ત મુકી અનુસુયાયે, લીધાં અંક મોઝાર, ૩૧ વચન—અંકમાં લીધાં જાનકીને અનુસુયા જે માતરે; રામ લક્ષ્માણ મુની પાસેબેઠા, કરતાપર-સ્પરવાતરે. ૩૨ ઇતિશ્રીરામચરીત્રેશ્રીમતવાલ્મિકીનાટકધારા યાંઅરણ્યકાંડેદંડકારણ્યેઅત્રીશાશ્રમગમનોનામપ્રથમોધ્યાય.

અધ્યાય ૨

રાગ દેશાખ—મુનીયે પુછ્યું રામને ત્યાંહે, જે કારણનિ-

કળ્યા વન માંહે; તે વત્તાંત સહુ માંડી કહુ રે. ૧ (ઢાળ.) તે વત્તાંત સરવે માંડી કહ્યું, મુનિવરને રઘુરાય; અનુસુયા કરૂણા કરી બોલ્યાં, સાંભળ હો સીનાય. ૨ સ્ત્રીનેસ્વામીની સેવાકરવી, મોક્ષ ધર્મ છે એહ; સાચા વાત પતીને કહેવી, રાખવો નહી સંદેહ. ૩ અંગ પંગુને દરીદ્રી રોગી. વ્યસની પાપી કામી; પણ ઇંદ્ર સમાન સતીને ગણુનો, જે પોતાનો સ્વામી. ૪ આપત્તકાળે દુઃખ વેઠાયે, રહીએ સ્વામીની સાથ; અખંડ આજ્ઞા પાળીયે સત્વર, કયારે ન દુભીને નાથ, ૫ ઈશ્વરે આપી હોય ઘણી સંપતી, દાસ દાસી ઘેર ઘર્મ; પણ સ્વામી સેવા સ્વહસ્તે કરવી, એહ સતાનો વર્મ. ૬ નીર્દય શઠ મુરખપતી હોય પણ, તેની સેવા કરીયે;સ્વામીને ચરણે ચિત રાખીને, ભવસાગરને તરીયે. ૭ પતીવંચક વ્યભીચારીસ્ત્રી, તેનોસંગ ન સ્વપ્ને કીજે; ઇશ્વર સમ અન્ય પુરૂષ હોય પણ, તેશું ચિત્ત નવ દીજે. ૮ પહેલા પતી પછી પરમેશ્વર, ભજીયે એક સ્વરૂપ તે સતી કેરી કરે વંદના, બ્રહ્મ સુરપતીભુપ ૯ એમ પ્રતિષ્ઠતાવ સાચી, જે કો પાળે વ્રત્ત પતિનું; તપસ્વી કેરાતપથીવાધે, અધીકુ તેજ સતીનું. ૧૦ સુણુ સીતા તું પરમ સાધવી, લક્ષ્મીનો અવતાર; તુજનેહું શો ધર્મ શીખવું, ત્રિભુવનપતીની નાર. ૧૧ પણ લોકના હીતકારણમેં; કંઇ એક ધર્મ કહ્યાસુણ માય; તું કલ્યાણી હરીની રાણી; સકળ ધર્મ તુજ પાય. ૧૨ પછે આશિરવાદ ઘણો એવું કહી, અનુસયાયે દીધો; નિજલલાટેથી લેઈ કુમકુમ, સીતાને ચાંદલો કીધો, અમુલ્ય વસ્ત્ર

આપ્યાં કે કાળે, ન ફાટે ન થાય મલીન; પુષ્પનો હારઘાલ્યો સીતાને, ન કરમાયે કોઈ દીન. ૧૪ સુવાસ લેપન અંગ કર્યું, રહે સદા સુગંધીવાન; એમ સીતાની સ્વાગત કરીને, પછે આપ્યું અભય વરદાન. ૧૫ તુજને કંઇ ઘણું વિઘ્ન થશે પણ ધીરજ રહેશે મન; કુશળ રહીશ તું જનક નંદની, વ્યથા નહી પીડે તન. ૧૬ અનુસુયા એવું કહીઉઠયાં, તેડીરામ લક્ષ્મણને સાથ; પછે રેણુકાનાં દર્શન કરાવ્યાં, ગ્રહીસીતાનો હાથ. ૧૭ જેને પેટ ભ્રગુપતી અવતર્યા.એવાં જગતઅંબાય; પ્રથમઅ-વતારની રામની માતા, જેઅવતર્યાં કૌશલ્યાય. ૧૮એવાંરે-ણુકાજીને જોઇને, રામે કરીયો છે સાષ્ટાંગ; ચરણ વંદનાબહુ વિધ કીધી, લક્ષ્મણ સીતાસંગ.૧૯પછેરેણુકાનીઘણીસ્તુતી કરી છે, કર જોડી રઘુવીર; તે દીવસ રહ્યા મુનીવરને આશ્રમ, ધર્મ ધોરીંધર ધીર, પ્રાતઃસમે ઊઠીને વળતા, દક્ષિણ પંથ પળાય; અનુસુયાઅત્રીનીઆજ્ઞા,માગીશ્રી રઘુરાય.૨૧ત્યારે અત્રી કહે સુણો હો રઘુનંદન. કહું તમને એકવાત આવનમાં એક વીરાધ નામે, જક્ષ રહેસાક્ષાત.૨૨ માટેજાનકી કેરૂજત્ન કરજો, સાચવજો બહુ પેર; નહિતો દુષ્ટમારગમાં આવીકરશે મોટો કેર. ૨૩ એવું સુણીને ચાલ્યા ત્યાંથી, સીતા સહીત બે વીર; કોદંડ ભરાવ્યાં સ્કંધ વીષે, કર શર એકેકો ધીર. ૨૪ કો-મળ ચરણે નથી ચલાતું, થાકે છે સીતાય; ત્યારે દુર જઈ ત-રૂવરની હેઠળ, ઉભા રહે રઘુરાય. ૨૫ પછે પુંઠેથી આવી મળે સીતા ,જાણે એ મુજ મન; ઘણું થાકયા હશે રામ લક્ષ્મણ,

જે કોમળ તેમનાં તન. ૨૬ ત્યારેજાનકી કહેઆ વૃક્ષનીહેઠળ બેસો તમો મહારાજ; શીતળ જળે પખાળી તમારા; ચરણહું ચાંપુ આજ. ૨૭ તેવાંવઇદેહીનાં વચનસાંભળી; દ્રવીતથયા ચિત રામ; હે જનકકુમારી હતી સુકુમારી, સુંદરી પુરણકામ ૨૮ તારૂં મુખકમળ કરમાય છે, તે મને દુ:ખ લાગે ઘણું મન તારા કોમળ ચરણે ચલાતું નથી, જોઈ દાઝે મારૂ તન. ૨૯તેવુ કહી લોચન જર ભર્યું, પ્રેમેકરીરઘુનાથ; પછેકૃપા કરી સીતા ના મુખ પર.ફેરવ્યો રામે હાથ. ૩૦ ત્યારે શ્રમ સકળ તે દુર થયો ને, સીતા થયાં સાવધાન; કૃપાનાથ હવે ચાલો અહીંથી લક્ષ્મણજી ગુણવાન. ૩૧ પછેઉઠીનેચાલ્યાવૃક્ષ તળેથીસુણી સીતાનાં વચન; આગળરઘુપતીમધ્યજાનકી, પુંઠે સુમીત્રાતન ૩૨ સરોવર આવે ત્યાં ત્રણે જણ, બેસી કરે જળપાન; તરૂ-છાયા વિશ્રામ કરીને,, ચાલે શ્રી ભગવાન. ૩૩ વલણ---ચાલે શ્રી ભગવાન પોતે, દક્ષિણ પંથપળાયરે; તેમાર્ગમાં જેવિરાધ મળિયો, તેની કહું કથાયરે, ૩૪ ઈતીશ્રીરામચરીત્રેસંમત-વાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેસીતામતિ અનુસુયા પતિ વૃતાધર્મકથનોનામદ્વિતિયોધ્યાય: ૨

અધ્યાય ૩

રાગ મારૂ--ચાલ્યા જાયે લક્ષમણને રામ પુઠે આવે સીતા અભિરામ; તે વનમાં આવ્યો વિરાધ, રજનિચર ઘોર અગાધ ૧ મહા પ્રચંડ રૂપ વિશાળ, તેણે દીઠી જનકનીબાળ; પુંઠેથી આવી માયા કીધી, તેણે જનકસુતા હરી લીધી. ૨જેમવ્યાઘ્ર

લેઈ જાય હરણી, કરી દુષ્ટે તે તેવી કરણી, લેઈ ચાલ્યો ગગન મોઝાર, ત્યારે સીતાયે કર્યો પોકાર. ૩ હા લક્ષમણ હા રઘુવીર મારી વારે ધાઓ રણધીર; જોયું પાછું રામેજયારે, જાનકી નવ દીઠાં ત્યારે. ૪ અરે લક્ષમણ કયાં ગઈ સીતા, તેવું કહીનેથયા ભયભીતા; છે સઘન વૃક્ષની છાંય, તેણે આકાશ નવ દેખાય. મુકયાં લક્ષમણે બાણુ પ્રચંડ, તરૂ શાખા છેદી કરી ખંડ; દુષ્ટને દીઠો રામે દ્રષ્ટ, સીતાને બેસાડી પૃષ્ટ. ૬ રામ કહે ઉભો રહે ભુર, અલ્યા હવે કયાં જાય અસુર; અરે અંત્યજ દુરમત વ્યાપી, જીવતો નહીં મુંકું પાપી. ૭ તેવું સાંભળીવઢવા આવ્યો; સીતા મુકીને પરવત લાવ્યો; કરી ગર્જના ઘોર અપાર ભુમીકંપ થયો તેણીવાર. ૮ રામ બાણુ મુક્યાં થઈ સ્વસ્થ, કાપી નાંખ્યા તેના બે હસ્ત, ભુજ રહીત ધાયો તે દીશ, મુકી બાણુને છેદયું શીષ. ૯ પામ્યોમૃત્યુ અસુરનિરધાર, દિવ્યરૂપ થયો તેણીવાર; આવી ઉભો રામ સનમૂખ; સ્તુતી કરવા લાગ્યો પામી સુખ. ૧૦ ધન્ય ધન્ય રૂષી મહારાજ, મને શાપ મુકત કર્યો આજ; હું પુર્વે હતો ગાંધર્વ, નામ તુમ્બર ધરતો ગર્વ. ૧૧ મદ્યપાન કરી એકવાર, જ્ઞેયોધનદ સભા મોઝાર; ત્યાં કરવા માંડયું ગાન, ત્યારે ચુકયો તાલ સ્વર માન. ૧૨ કુબેરે તવ દીપો શાપ, દુષ્ટ અસુર થજે તું આપ; નામ વિરાધ ઘોર વન માંહે, નિશાચર થઈ રેહેજે ત્યાંહે. ૧૪ત્યારે કંપ્યો હું નીરધાર, અનુગ્રહ પુછયો તેણીવાર; કુબેરે કહ્યું દશરથરાય તેને પુત્ર થશે રઘુરાય. ૧૪ પાળવાને પીતાનું વચન, તે રામ

નીકળ્યા વન; ત્યારે મુજને મારશે રામ શાપ મુક્ત થશે તે ઠામ. ૧૫ પાછો પામીશ મુળસ્વરૂપ.તુનેમળશે રઘુ કુળ ભુપ તે હું શાપ મુકાયો આજ, મુને કૃપા કરી મહારાજ. ૨૬ એવું કહીને નમ્યો ચર્ણ વિશોક, ગયો ગાંધર્વ તે નીજ લોક; રામે માર્યો વિરાધને જ્યારે, જેજેકાર થયો વન ત્યારે. ૧૭ જશ કીરતી થઈ વીસ્તાર, મુની પામ્યા હરખ અપાર; જેમ દેતાં સુપાત્રને દાન, થાય કીરતી મેરૂસમાન. ૧૮ કહેતાં હરીજનને ગુહ્ય વાત, વિસ્તરે લોકમાં વિખ્યાત; કરતાં કુગર્વતને ઉપકાર જશ વીસ્તરે નિરમળ સાર ૧૯ જેમ સંત સમાગમે જ્ઞાન કુસંગે વીસ્તરે અજ્ઞાન; એમ હણતાં વિરાધ કુરૂપ રામની થઈ કીરતી અનુપ. ૨૦ પાસે આવ્યાં જનકસુતાય નમ્યાંશ્રી રઘુવીરને પાય; કર્યો વીરાધ વધ રઘુવીર, પછે ત્યાંથી ચાલ્યા રણધીર. ૨૧ મુની શરભંગનો આશ્રમ, દુરથી દખાડયોરમ્ય; ઉભો અહિરાવત મુનિ દ્વાર, ઈંદ્ર આવ્યો છે ત્યાં નિરધાર. ૨૨ કર્યો મુનિવરને પ્રણામ, મહારાજ મારૂં ઈંદ્રનામ; મોકલ્યોછે મુને બ્રહ્માય, તમને તેડવાને મુનિરાય. ૨૩ માટે ચાલો મારી સાથ, સત્ય લોકમાં મુનિનાથ; ત્યારે મુનિવર કહે સુણો ઈંદ્ર, વન નીકળ્યા છે રામચંદ્ર ૨૪ મુજ આશ્રમ આવસે જ્યારેહુ મળીશ રામનેત્યારે; કરીરઘુપતિનુ દરશન, પછી આવીશબ્રહ્મ સદન. ૨૫ મુંનિવરને કહેછેઈંદ્ર, જ્યારે તમને મળે રામચંદ્ર; કહેજ્યો સત્વર મારે અસુર, ઘણું દુખ પામે છે સુર. ૨૬ એવું કહીને સુરપતિ દેવ, ગયો સ્વર્ગ માંહે તતખેવ; તે સમે પોતે

પૂરણબ્રહ્મ, આવ્યા મુનિવરને આશ્રમ. ૨૭ છે દુખી તન દ્વિજ નિરધાર, ગળત કોડ થયો છે અપાર; કૃશ રાય કંપે ઘણું વાય ચાલે અંગથી રૂધીર પ્રવાહ. ૨૮ મુનિયે જાણ્યું આવે અંગ, કેમ મળીશ રામની સંગ; પછે કંથા પોતાની જેહ. કાઢીને દૂર મૂકી તેહ. ૨૯ તેને સોંપ્યો સરવે રોગ, ધરી બેઠા સુંદર ભોગ; એટલે આવ્યા શ્રીરામ, ભકતજનનાપૂરણકામ. ૩૦ઉઠી મળ્યા મુની શરભંગ, રૂદે સાથ ચાંપ્યા શ્રીરંગ; સુમિત્રીને ભેટ્યા આહલાદ, સીતાને દીધો આશીરવાદ. ૩૧ બેસાડ્યા છે ઉત્તમ આસન, કરાવ્યાં ફળ મિષ્ટપ્રાસન, ઘણા આવી મળ્યા ત્યાં મુન્ય, કરવા રઘુપતિનાં દરશન. ૩૨ કંથા દૂર મૂકીછેજેહ માંહે છે રૂજ કંપે તેહ; ત્યારે લક્ષમણ મુનિને પૂછે, પેલીકંથા કંપે તે શું છે. ૩૩ શરભંગ કહે મહારાજ, સુણો સત્ય વચન કહું આજ; એ દેહતણાંજેકર્મ, નછુટેભોગવ્યાવિણુપર્મ. ૩૪ જ્ઞાની પંડિત રાયને રંક, ભોગવે સહુઆડેઅંક; તમો આવતા જાણી આજ વ્યાધી દૂર રાખી મહારાજ, ૩૫ હું ઘણું દુઃખ પામુ દેહ, રામ મળવા રાખી છે તેહ; તે થયું તમારૂ દરશન, આજ મૂકીસ મારૂં તન. ૩૬ રામ કહે હો મુની સુખરાશ, કાંઈ માગો અમારી પાસ; મુનિ કહે નથી ભાવના અન્ય, ઉષ્ણ જળે નહાવાનું મન. ૩૭ મુને સ્નાન કરાવો તેહ, પછી મૂકીશ મારો દેહ; વળી કહું છું તમને રામ, મારી અસુર કરો સુરકામ, ૩૮ સુણી રામે કર્યું સંધાણ, મૂકયું પાતાળમાંઅગ્નિબાણ; નિકળ્યું જળ ઉષ્ણ અપાર, તેનોકુંડથયો તેણીવાર

૩૯ તેમાં સ્નાન કર્યું મુનિ જેહ, થઈ તતક્ષણ દિવ્યજ દેહ; તેવે આવ્યું વિમાનજ ત્યાંહે, બેસી ગયા સત્ય લોકજમાંહે ૪૦ સહુમુનિયે કર્યો જયજયકાર, પામ્યાશરભંગતેમઉદ્ધાર; તેવાં રાઘવ કેરાં ચરિત્ર, કહેતાં સુણતાં થાય પવિત્ર. ૪૧ વલણ-- પાવન થાયે નરનેનારી, તેવું પાવન રામચરિત્રરે; કહે દાસ ગિરિધર જે શ્રવણ કરશે તે, થાશે પુણ્ય પવિત્રરે. ૪૨ ઈતિ-શ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેવિરાધવધશરભંગમોક્ષોનામતૃતિયોધ્યાય: ૩

અધ્યાય ૪

રાગ સામેરી--શરભંગ મુનિ ગયા સત્યલોકે, રહ્યા એક દિન રઘુવીર; પછી ત્યાંથી ચાલ્યા ડંડક વનમાં, ગઉતમીને તીર. ૧ મારગ માંહે ચાલતા છે, અનેક મુનીવર સાથ; વન માંહે અસ્થિ પડયાં દ્વિજનાં, પૂછ્યું શ્રી રઘુનાથ. ૨ મુનિ કહે સુણો મહારાજ માર્યા, અસુરે વિપ્ર અનેક; તે તણાં અસ્થિ અપાર પડીયાં, કહેતાં ન આવે છેક. ૩ પછે રોમાંચિત દ્રવી-ભૂત થઈને, બોલ્યા શ્રી રઘુવીર; હવે અસુર સરવે મારીશ હું, એવું કહીને આપી ધીર. ૪ પછે સુતીક્ષણ મુનિ તણે આશ્ર-મ, આવીયા શ્રી રામ; મુનિયે ઘણી સ્વાગત કરી, રહ્યા ત્રણ દિવસ તે ઠામ. ૫ સુતીક્ષણે એક ખડગ આપ્યું, રામનેતત્કાળ ત્યાં થકી આગળ ચાલીયા, ગૌતમી તીર વિશાળ. ૬ સુતી-ક્ષણ સાથે થયા વળી, બીજા વિપ્ર અપાર; તેવે પંપાળેશ્વર તીરથ આવ્યું, મારગમાંનિરધાર. ૭ ત્યાં વિવર છે ભૂમી વીષે

માંહે થાય અદ્દભુત જ્ઞાન; તે સાંભળી મુનિવરને, પૂછે પોતે શ્રી ભગવાન. ૮ દ્વિજ કહે સુણો રઘુનાથજી, થાય ગાન તે કહું વાત; એક મંદકરણ બ્રાહ્મણ હતો તે, રેહતો અહિં વિખ્યાત. ૯ દશ સહસ્ત્ર વર્ષજ તપ કર્યું, તે દ્વિજે આણે ઠાર; ત્યારેઈંદ્રે મોકલી અપ્સરા, તપ ભંગને નિરધાર. ૧૦ રંભાદ્રતાચીમિનકા, એ આદ્દે આવી પંચ; તેણેસુસ્વરેથીગાનમાંડયું,કામને પ્રપંચ. ૧૧ તે ગાન સુણતાં મુનિ જાગ્યા, થયો તપનો ભંગ; અપ્સરાને જોઇ મોહ પામ્યા, કામવ્યાપ્યોઅંગ૧૨ મુનિકહે સ્ત્રી અમને વરો, ત્યારે બોલીઅબળાવાણ;વઈભોગસરવેજોઈયે અમારે, સુંદર મંદિર જાણ. ૧૩ તપને બળે મુનિયેરચ્યું મણિ ભોવન ભોમ્ય મોઝાર; ત્યાં અપ્સરા સાથે રહી, ભોગવે ભોગ અપાર. ૧૪ તે ગાન કરે છે અપ્સરા રીઝવે દ્વિવજને રંગ; એવું સુણી પેઠા ગુફામાં, પછે રામ લક્ષમણ સંગ ૧૫ ઘણી સેવા કીધી મંદકરણે, રહ્યા એક દિન ત્યાંહે; પછે રામ લક્ષમણ જાનકી, ચાલીયાં તે વન માંહે. ૧૬રામનીસાથે સુતીક્ષણ છે, અન્ય બીજા બ્રહ્મ; ત્યાં થકી સરવે આવિયા; એક મુનિ તણા આશ્રમ. ૧૭ અગસ્ત કેરો બંધુ તે,મહામતિ એવું નામ; તેણે રામને આદર કર્યો, ઉતારીયા શુભ ઠામ.૧૮ એક રાત્રી ત્યાં રઘુવર રહ્યા, પછે ચાલ્યા રણધીર; અગસ્તનો આશ્રમ દીઠો, દૂરથી રઘુવીર. ૧૯ આશ્રમ પુંઠળ એક જોજન, કદળી વન સાર; વન સઘન વૃક્ષ ફળે સદા, શાખા ગગન વિસ્તાર. ૨૦ પક્ષી પશુ નિર્વૈર વિચરે, જળાશ્રય શુભ જયાંહે;

વળી શાસ્ત્રની ચરચા કરે ખગ, જરઠ બેઠા ત્યાંહે. ૨૧ પંડિત જેમ બોલતા હોય, એમ શિષ્ય ઠામોઠામ; વેદાધ્યયન ત્યાં કરે વાડવ, મઠ ઘણા મુનિ ધામ. ૨૨ કોઈ સાંખ્ય પાતાંજળભણે કોઇ મિમાંસા ને ન્યાય; વેદાંત ને વ્યાકરણ કોઈ, એમ વાદ કરતા જાય. ૨૩ કો સમાધીમાં મગ્ન છે, કો મુનિ ધરતા ધ્યાન કો કથા કહે ઇતિહાસની, કો શ્રવણ કરતા પાન. ૨૪ કોમુનિ કરતા યોગ સાધન, તપે કો તપ રૂપ; કો હરિ અરચા તણી સેવા. કરે ભાવ અનૂપ. ૨૫ તેવું દેખતાં રઘુવર લક્ષ્મણ, થયા મન પ્રસન; ત્યારે સુતીક્ષ્ણને પૂછતા જે, જેષ્ટ દશરથતન. ૨૬ અરે મુનિ આ ઉપવન કોનું, પુન્ય સ્થળ પાવન; માનુભાવ રહેછે કોણ અહીં, તેકહોસત્ય વચન. ૨૭ ત્યારે સુતીક્ષ્ણકહે સાંભળો, રાજીવલોચન રામ અગસ્ત મુનિ રહેછે અહીં, આ વન આશ્રમઠામ. ૨૮ જેણે આતાપિ વાતાપિ ઇલ્વણ, અશુર માર્યા અર્થ; સમુદ્ર કેરૂં પાન કીધું, એવા છે સમર્થ. ૨૯રઘુ-વીર કહે હો સુતીક્ષ્ણ, કેમ પ્રારિયા બળવાન; અગસ્તની ઉ-ત્પત કહો, કેમ કર્યું સાગરપાન. ૩૦ ત્યારેસુતીક્ષ્ણકહેરામ જી, હું જાણું સરવે ગત્ય; અથ ઈતિ તમને કહું, કુંભજ તણી ઉત્પત્ય. ૩૧ વલણ--ઉત્પતિ કહું કુંભજ ઋષિની, કથા જે પાવનરે; સુતીક્ષ્ણ વળતી બોલિયા, તમો રાઘવ ધરજો મનરે. ૩૨ ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્ય કાંડેસુતીક્ષ્ણમંદકરણાશ્રમગમનોનામચતુર્થોધ્યાય: ૪

અધ્યાય ૫

રાગ દેશાખ--સુતીક્ષણુ કહે સાંભળો રઘુપતિ, પાવન પુન્ય પવિત્ર; વિસ્તારી તમને સંભળાવું, અગસ્તનું જન્મ ચરિત્ર૧ મિત્ર વરૂણુ નામે જે મુનીવર, રેહેતા સિંધુ તીર; તપ અનુષ્ઠાન ક્રિયા જપ કરતા, બ્રહ્મવેત્તા મુનિ ધીર. ૨ સાગર કેરી છોળો આવે ત્યારે, પોતાની વસ્તુ તણાય; કોઈ દીન આસન કમંડળ, કોઈ દિન પાત્રજ જાય. ૩ અકળાયા મુનિ સિંધુ ઉપર, થયા ઘણું ક્રોધવાન; હવે ઉદ્દે કરૂં એક પુત્ર એવો, કરે સાગર જળનુ પાન. ૪ પછે મૃતિકાનો એક કુંભ કર્યો, મુકયું શુક્ર પોતાનું તે માંહે; કુંભ જત્ન કરીને મુકયો, એકાંત સ્થળમાં ત્યાંહે ૫ જ્યારે પુરા માસ થયા ત્યારે, ઘટ ભાગીને નિકળ્યો પુત્ર; અદ્દભુત આકૃતિ સહિત છે અંગે, યજ્ઞોપવિત્ર કટીસુત્ર. ૬ અગસ્ત એવુ નામજ પાડયું, મોટો થયો તે તન; પિતાની આજ્ઞા માગી આવ્યો, કાશીક્ષેત્ર પાવન. ૭ ત્યાં સંપુરણુ વિદ્યા ભણીઆ, પછે પામ્યા તન યોવન; હવે કન્યા સુંદર મળે તો પરણું, તેમ વિચાર્યું મંન. ૮ એક કાન કુબ્જ દેશનો રાજા, તેને ઘણી કન્યાય; ત્યાં આવીને કરી યાચના, કન્યા એક મુનિરાય. ૯ ત્યારે રાજા કહે હજુ નાની છે, વરજોગ થશે જેણીવાર; ત્યારે તમો આવજો મુનિવર, આપીશ કન્યા એકનિરધાર. ૧૦ એવું સાંભળીને ગયા પાછા, અગસ્તમુનિવર જેહ; પછી થોડે કાળે સ્વયંવર કરી રાય, કન્યા પરણાવી તેહ. ૧૧ ત્યારે અગસ્તને તો ભુલી ગયા, પરણાવી સહુ કન્યાય;

રાજકુંવરને જયાં ત્યાં આપી, નિવૃત્તિ પામ્યો રાય. ૨૨ પછી દિવસ કેટલે અગસ્ત આવ્યા, કન્યા લેવા કાજ; પુજા અર્ચા ભુપતિયે કરી, મન ભય પામ્યો રાજ. ૧૩ ત્યારે અગસ્ત કહે કન્યા લાવ્ય, તેં મુજને કહી’તી જેહ; એવું સુણી નૃપ થયો ચિંતાતુર, ગયો મંદીરમાં તેહ. ૧૪ રાણીને સહુ વૃત્તાંત કહ્યું જે, ભુલી ગયો હું આપ; હવે કન્યાની ના કહીશ મુનિને, તો દેશે શ્રાપ ૧૫ ત્યારે સતિ શિરોમણ રાણી બોલી, રાખો ધીરજ મહારાજ; દ્વાદશ વરષનો પુત્ર છે આપણે, તેથી સરશે કાજ. ૧૬ સ્ત્રીનાં આભુષણ વસ્ત્ર પહેરાવો, કરી કન્યાનો વેષ વિધીયે થકી કરો દાન કન્યાનું, મુનિને આપો એશ. ૧૭ કુંભજ ઋષિ સફળ મંત્ર ભણી, સંકલ્પ કરશે જયારે; કન્યા જાણી પ્રતિગ્રહ કરશે, થશે એ નરની નાર ત્યારે. ૧૮ પછી રાય કુંવર શણગારી લાવ્યો, સભામાં તે દન; અદભુત વેશ કન્યાનો જોઈને, મુનિવર હરખ્યા મન. ૧૯ ત્યારે ભુપતિયે સહુભોગ સહિત, કન્યા આપી બહુ માન; અગસ્ત મુનિયે સ્વસ્તિ કહી, લીધું કન્યાદાન. ૨૦ મંત્ર ભણીને હસ્ત ગ્રહયો ત્યારે, તતક્ષણ થઈ તે નાર; ભુપતિ મનમાં આનંદ પામ્યો, વરત્યો જયજયકાર, ૨૧ આશીર્વાદ અગસ્તે દીધો, પુરણ થયાં મનકામ; રાજા પ્રતિ મુનિવર કહે એ, કન્યાનું શું નામ. ૨૨ ત્યારે રાય વિચારી બોલ્યો, અર્થ કરી અભિરામ; પુરૂષ તણી મુદ્રા લોપી માટે, લોપામુદ્રા નામ. ૨૩ અગસ્ત લેઈ કાશીમાં આવ્યા, માંડયો ગ્રહસ્થાશ્રમ; નિત્ય કર્મ પોતાનું કરતા, તપસ્વી નિ-

મંળ બ્રહ્મ. ૨૪ હવે હીમાચળનો પુત્રજ કહીયે, વિંધ્યાચળ ગિરિવર્ણ; તે વશિષ્ઠ સાથે વૈર કરીને, આવ્યો અગસ્તને શર્ણ. ૨૫ શ્રી રામચંદ્ર કહે સુણો સુતીક્ષ્ણ, કહો મુજને એનાટ; વશિષ્ઠ અને વિંધ્યાચળને, વળી વૈર થયું શા માટ. ૨૬ સુણો રઘુપતિ એક સમે રહે, વશિષ્ઠ ઉત્તરદેશ; ત્યારે કામદુર્ગા ઘેનુ પોતાને, આશ્રમ રાખી એશ. ૨૭ એક દિવસ તે ચરવા ગઈતી, ઘેનુ વન મોઝાર; તે વનમાં એક ખોહ છે મોટી, ઉંડો ખાડ અપાર. ૨૮ કામદુર્ગા તે પડી ખાડમાં, રોધ થયો તે માંહે; ત્યારે ખોળવા નીકળ્યા વશિષ્ઠ મુનીવર, જોતા આવ્યા ત્યાંહે, ૨૯ પછી કામઘેનુએ દુધ શ્રવી, નિજ ખાડ ભર્યો નિરધાર; તે પય માંહે તર્રાને ઉપર, ઘેનું નિકળી બહાર. ૩૦ વશિષ્ઠે વિચાર્યું એ ખાડજ ખોટો, પુરૂં એને નીરવાણ; એક પરવત લાવી નાંખું એમાં. તો પુરાય નિશ્ચે જાણ. ૩૧ હીમાચળને પુત્ર ઘણાં છે, તેમાંથી લાવું એક; તેને લાવી એ ખાડમાં નાંખું, ટાળુ દુખ વિશેક. ૩૨ પછી હીમાચળને ઘેરજ આવ્યા, વશિષ્ઠ તેણીવાર; પોતાનું વૃત્તાંત કહીને, જાચ્યો એક કુમાર. ૩૩ ત્યારે હીમગિરિયે આજ્ઞા આપી, વિંધ્યાચળને ત્યાંહે; વશિષ્ઠ સાથે ચાલ્યો તતક્ષણ, વિચાર તો મન માંહે. ૩૪ એ મુનિ મુજને લઈ જાય છે, પુરવા ખાડ મોઝાર; એવું જાણી વશિષ્ઠને મુકી, નાઠો તેણીવાર. ૩૫ અગસ્ત કેરે શરણે આવ્યો, વશિષ્ઠે વિચાર્યું મન; હવે વિરોધ કોણ કરે અગસ્ત સાથે, બીજો લાવું તન. ૩૬ પાછા ફરીને વશિષ્ઠ મુનીવર, આવ્યા હીમાચળ ઘેર; ભાઈ

પુત્ર એ તારો નાશી ગયો છે, કરી મુજ સાથે વેર. ૩૭ માટે બાંજો આપ મને ગરીબ હોય તે, જેથી સરે મુજ કામ; પછી પુત્ર એક પાંગળો હતો, ગિરિ આબુ તેનું નામ. ૩૮હીમાચળે તે આપ્યો તતક્ષણ; લેઈ ચાલ્યા મુનિ જન; તે ખાડમાં આબુને મુકયો, પ્રસન્ન થયું છે મન. ૩૯ હવે વિંધ્યાચળ એમ વૈર કરીને, આવ્યો અગસ્તની પાસ; વચન આપ્યું જે કહો તે કરૂં, એમ થઈને રહયો છે દાસ.૪૦અગસ્ત કેરો શિષ્યથયો પછે, રહયો તે દક્ષિણ દેશ; લક્ષ યોજનનો ઊંચો પરવત, મહા અભિમાની વેશ.૪૧એમ ઉંચો વધવા માંડયો અતિશે, સ્વર્ગમાં થયું અંધકાર; ત્યારે અગસ્ત પાસે ઇંદ્રે આવી, કહયો ગિરિનો સમાચાર. ૪૨ અગસ્ત ત્યાંથી આવ્યા પોતે, પર્વત કેરી પાસ; સાષ્ટાંગ કરીને પડિયો પૃથ્વિ, સુતો યથા અવકાશ.૪૩ત્યારે અગસ્તકહે હો વિંધ્યાચળ,હવેસુતો રહેજેઆપ; મુજ આજ્ઞા વિના જો ઉઠીશ તો, તુને બાળીશ દઈને શ્રાપ.૪૪ પછે તે દિવસના અહીં રહ્યા છે, આ ડંડક વન મોઝાર; પત્નિ સહિત નિજ આશ્રમ બાંધી, અગસ્ત રહ્યા આ ઠાર. ૪૫ સુતિક્ષણ કહેસુણો રઘુકુળભુષણ,સમરથ શ્રી ભગવાન; હવે બીજું ચારેત્ર કહું કુંભજનં,જે કર્યું સાગર પાન.૪૬ લવણ-સાગર જળનું પાન કીધું, એવા મિત્રો વરૂણના તનરે; સુતિક્ષણ વાણિ બોલિયા, તમ્મા રાઘવ ધરજ્યો મનરે. ૪૭ ઈતિશ્રી રામ ચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડે શ્રી રામ સુતિક્ષ૧સંવાદેઅગસ્તોત્પત્તિકથનોનામપંચમોધ્યાય: ૫

અધ્યાય ૬

દેશી ચાલતી----સુતિક્ષણ કહે સુણો દશરથનંદન, પાવન પુણ્ય પવિત્ર; વિસ્તારી તમને સંભળાવું. અગસ્તઋષિનું ચરિત્ર. ૧ અસુર ત્રણે બંધુ કપટી, વનમાં રહેતા તેહ; ઘણા મુનિવર માર્યા તેણે, કપટ કરીને જેહ. ૨ આતાપી થાયફળરૂપે વાતાપી થાય દાતાર; ઈલ્વણ આશ્રમ કરી કારમો, રહેતો વન મોઝાર. ૩ આદર કરીને તેડી લાવે, મુનિવરને નિજ ઘેર; કારમાં ફળ ખવરાવે તેને જળ પાય રૂડી પેર. ૪ ત્યારે પેટ ફાડીને અસુર નિકળે, વિપ્ર તે પામે મરણ; તેમ ઘણાક મુનિવરને માર્યા, તેવું કરે આચરણ. ૫ પછે બ્રાહ્મણ સરવે ટોળે મળીને, આવ્યા અગસ્તની પાસે; સ્વામિ સર્વનું મત્યું આવ્યું હવે કેમ રહેવાશે. ૬ પેટ ફાડીને મારે સહુને, કપટ કરી મતિ પાપ; શંભુતણું વરદાનજ પામ્યા, માટે ન લાગેશ્રાપ. ૭ તેવાં વચન સુણીને અગસ્ત ઉઠી આવ્યા અસુરને ઘેર; ત્યારે પાપીએ ઉઠીને આદર કીધો, મુનિ પુજ્યા બહુ પેર, ૮ મહારાજ પરોણા હમ ઘેર હવે, રહો આજનો દન; આ ફળ જળ અંગીકાર કરોને, અમને કરો પાવન. ૯ ત્યારે અગસ્ત કહેઆજ પાવન કરવા, આવ્યો છું હું આંહે; આતાપી થયો સુંદરફળ પાકા, વાતાપિયે આપ્યાં ત્યાંહે. ૧૦ પછે અગસ્ત મુનિ ફળ અશન કરીને, હાથ ફેરવ્યો પેટ; પેલો અસુર ઉદરમાં બળવા લાગ્યો, કાઈ નવ ચાલ્યું નેટ ૧૧ ત્યારે વાતાપિયે હાંક મારી, બોલ્યો ઉદરથી તેહ; મને જઠરાગ્નિમાં બાળી પચાવ્યો, તમને

મારશે તેહ. ૧૨ તેવાં વચન સુણી બન્યોજાણ ઉઠયા, શસ્ત્ર ગ્રહીને હાથ; ત્યારે ધનુષ બાણ ગ્રહી યુદ્ધ કરી માર્યો, વાતાપિને મુનિનાથ. ૧૩ એમ આતાપિ વાતાપી બન્યો, માર્યા મુનિવર શુર; ત્યારે ઇલ્વણે જાણ્યું મુજને મારશે, નાઠો ત્યાંથી ભુર. ૧૪ ત્રિભુવનમાં કોઇયેનહી રાખ્યો. અગસ્ત ઋષિનો ચોર; જ્યાં જાય ત્યાં મુનિવર પુંઠે, ફરતા કરતા જોર. ૧૫ પછે અસુર આવી સાગરમાં પેઠો, જળ રૂપે થઇ તેહ; મુનિવરે આવી માગ્યો પણ, નવ કાઢી આપ્યો તેહ. ૧૬ પછે કળશોદ્દભવ ક્રોધાતુર થઈને, ઊતારયું અભિમાન; ભરી અંજળી મંત્ર ભણી કર્યું, સાગર જળનું પાન. ૧૭ તે જળવત આવ્યો અસુર ઉદરમાં, એમ ત્રણે પામ્યા પતન; સિંધુ સરવે સુકાઇ ગયોને, તલખે જળચર જન. ૧૮ સહુ દેવે મળી કુંભજ ઋષિ કેરી, પ્રાર્થના કરી ત્યારે; પછે દિવસ કેટલે કરૂણા કરી, મુનિ સાગર ભરિયો વારે. ૧૯ ક્ષાર સમુદ્ર થયો તે માટે, મોતી જેમાં થાય; રત્ન પાકે માટે રત્નાગર, તે અગસ્તનો મહિમાય. ૨૦ અગસ્ત મુનિનાં ચરિત્ર ઘણાં છે, તે વિણ બીજાં અન્ય; તેરામ તમારા ભજન પ્રતાપે, મોટા થઈ ગયા મુનીજન. ૨૧ તે અગસ્તનો પેલો આશ્રમ, આવ્યો શ્રી રઘુરાય; શ્રી રામ લક્ષ્મણ આનંદ પામ્યા, સુણી અગસ્ત કેરી કથાય. ૨૨ વલણ—અગસ્ત કેરી કથા સુણીને, હરખ્યા શ્રી રઘુરાયરે; પછે વિદ્યાર્થિયે રામને દીઠા, ત્યારે મુનિને કહેવા જાયરે. ૨ ૩ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાંઅરણ્યકાંડેશ્રીરામ સુતિક્ષણ

સંવાદેઅગસ્ત્યેનસમુદ્રપાનોનામષષ્ઠોધ્યાયઃ ૬

અધ્યાય ૭

રાગ—અનેક શિષ્યે કહ્યું આવી, સુણો મુની માહા-રાજ; રામ લક્ષમણ જાનકી આવે, આપણે આશ્રમ આજ. ૧ તેવું સાંભળીને અગસ્ત હરખીયા, ઉઠીયાતેણીવાર;રઘુનાથને તેડવા ચાલ્યા, સાથે વિપ્ર અપાર, ૨ મુનિ કહે તપ જપ જોગ સાધન, સમાધી અનુષ્ઠાન; જેને પામવા કરિયે સહુતે,આવ્યા શ્રી ભગવાન. ૩ તેવું કહી ઉતાવળા, સામા ગયા ઘટજાત;તેવે દીઠા સનમુખ આવતા, સીતા સહિત બે ભ્રાત. ૪ ત્યારે રામ લક્ષમણ નમ્યા આવી, અગસ્ત કેરે પાય; આશીષ દેઈમુનિયે પછી, ચાંપ્યા રૂદે રઘુરાય. ૫ નિજ આશ્રમે લાવી પછે, બેસા-ડયા આસન; રઘુવરને વીંટી કરી, બેઠા સહુ મુનીજન. ૬ જા-ચક જેમ દાતાર પુંઠે, મુની શોભે તેમ; સ્વાગત બહુ વિધીયે કરી, પૂછે કુશળતા પ્રેમ. ૭ ઋષિપત્ની વેષ્ઠિક જાનકી, મળી બેઠાં મંડળ માંહે; જેમ આદિ માયા ભગવતી પંઠે, અનંત શકિત ત્યાંહે. ૮ સમાચાર પૂછે સીતાને મુનિપત્નયો બહુ પેર જેમ ઘટે તેમ કહ્યું જાનકી, જે થયું કારણ ઘેર. ૯ મુનિપત્ની કહે રે જાનકી, કહો કીયા તમ ભરથાર; ત્યારે સીતાયે શામશા કરી, દેખાડીયા તેણીવાર. ૧૦ શામ સુંદર સુભગ તન, મમ સ્વામી રઘુવીર; પેલા ગૌર લક્ષમણ નામ એ મુજ, દીયર બા-વન વીર. ૧૧ તેવાં વચન સુણી સીતા તણાં,હરખી સહુ દ્વિજ નાર, સોભાગ રેહેજો કુશળ તમ,આશિષદીધઅપાર. ૧૨ ઘણો

આગ્રહ કરીને અગસ્તે રાખ્યા શ્રી અવિનાશ; આતિથ્ય બહુ વિધીયે કર્યું, રહ્યા રામ ત્યાં એક માસ. ૧૩ અખંડ ચાપ ને અક્ષય ભાથા, શસ્ત્ર કવચ અભેદ; તે અગસ્તે આદર કરી રામને આપ્યાં વેદ. ૧૪ વળી મહા મહા અમોઘ પ્રચંડ એક, આપ્યું તીક્ષણ બાણ; જેમ નવે ગ્રહમાં રવીપ્રતાપિક,તેવોતે નિરવાણ. ૧૫ અગસ્ત કહે હો રામ થાય જયારે, યુદ્ધ રાવણ સાથ; આ બાણ છેલું મૂકજો, જય પામશો રઘુનાથ.૧૬મુનિ તણો મહીમા વધારવા કર્યું રામે અંગીકાર; એક માસ રહી પછે થયા સત્વર, જાવા વન મોજાર. ૧૭ અગસ્તને કહે રામજી, કહો અમે રહિયે કયાંયે; હમને બતાવો શુભ સ્થળ, નિવાસ કરીયે ત્યાંહે. ૧૮ મુનિ ગોદાવરી તઠ, પંચ વડ છે સાર; પવિત્ર છે તે ભોમ્ય માટે, રામ રહો તે ઠાર. ૧૮ પછે આજ્ઞા માગી મુનિ તણી, નિકળ્યા શ્રી રઘુવીર; પંચવટીને મારગ ચાલ્યા, પોતે શ્રી રણધીર. ૨૦ જાનકીને મધ્યે રાખી, જાય ચાલ્યા ત્યાંહે, એક પરવત જેવો પઉંઢપક્ષી, બેઠોમારગ માંહે. ૨૧ લક્ષ્મણ કહે મહારાજ આ કોઈ, અસુર પક્ષી રૂપ; તેમ કહી ચડાવ્યું ધનુષ ઉપર.બાણપન્નગભૂપ.૨૨ ત્યારેજટાયુ બોલ્યો પછે, તમો કોણ છો બે વીર; શું કરવા મારો મને સાચું કહો રણધીર. ૨૩ રઘુવીર કહે રાય દશરથ, અવધપુરછે જયાંહે; તે તણા અમો પુત્ર બે નિકળ્યા છું. વનમાંહે. ૨૪ તું કોણ પક્ષીરૂપ છે, દીસતો મોટી કાય; ત્યારે જટાયુ તવ બોલીયો, તમો સુણો શ્રી રઘુરાય. ૨૫ અરૂણ કેરો પુત્ર છું અમો

વીર બે બળવાન; ગીધ જાતિ પક્ષી છું હું, જટાયુઅભિધાન. ૨૬ મુજ જેષ્ટબંધુ સંપાતી, તે રહે સાગર તીર; રાય દશરથ સાથે મારે, મિત્રાઈ છે રઘુવીર. ૨૭ જ્યારે સ્વર્ગમાંરાજાગયા દેવની કરવા સાહ્ય; ત્યારે અમો રહેતા એકઠા, ઘણી પ્રીતમાંહે માંહ્ય. ૨૮ તે તણા તમો પુત્ર બન્યો, રામલક્ષ્મણવીર; કહો સુખી છે મમ બંધુ દશરથ, પ્રતાપી રણધીર. ૨૯ તેવું સાંભળી રઘુવીરને, જળ ભરાયું લોચન; દ્વિજરાજને સરવે કહ્યું જેપામ્યા રાય પતન. ૩૦ તે સુણી ગીધે રૂદનકીધું; સંભાળીનિજ હેત; પછે જટાયુ તેમને મળ્યા પોતે, રામ પ્રેમ સમેત. ૩૧ પિતા સમ છો તમો મારે, સુણો પક્ષીરાજ; માટે દેખાડોશુભ ઠામ; રહેવા તણો અમને આજ. ૩૩ ત્યારે જટાયુ કહે રહો સુખે, આ પંચવટી મોઝાર; હું એ પણ રહું છું અહિં, આવન વિષે નિરધાર. ૩૩ જો કામ પડશે તમારે તો, કરીશ આવી સહાય; પછે જટાયુને મતે કરી ત્યાં રહ્યા શ્રી રઘુરાય. ૩૪ ગૌતમી ગંગા તટે, વડ પંચ છે જે ઠાર; ત્યાં પર્ણકુટી રચીસુંદર રહ્યા જુગદાધાર. ૩૫ બેસવાનો મંડપ કર્યો, આગળ ઘણોવિસ્તાર; પાસે વહે ગોદાવરીનું, નીરનિરમળ સાર. ૩૬ ત્યાં સીતાયે શુભ બાગ રચિયો. પુષ્પ નાનારંગ; તુળશી તણુંવન વાવ્યું, કેવડો ડમરો સંગ. ૩૭ પક્ષી બોલે બહુ ભાતનાં, વહે શીતમંદ સમીર; તેવી શોભા કરીને રહ્યા. પંચવટીમાંરઘુવીર ૩૮ વલણ---રહ્યા શ્રી રઘુવીર પોતે, પંચવટી મોઝારરે; સહુ આવે મળવા રામને; મુનિ પામ્યા હરખ અપારરે. ૩૮ ઈતિ-

શ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેશ્રીરા-મચંદ્રસ્યપંચવટયાગમનોનામસપ્તમોધ્યાયઃ ૭

અધ્યાય ૨

રાગ શોરઠ ગરબાની દેશી—પંચવટીમાં શ્રી રઘુવીર વી-રાજતા જો, સેવા કરતાં સીતા લક્ષ્મણ સંગજો; કુળનો ધર્મ પોતાનો સરવે પાળતાજો, લીલા કરતા નિત્ય નિત્ય નૌતમ રંગજો. પંચવટીમાં શ્રી રઘુવીર વિરાજતાજો. ૧ પાસે વહેજે નિર્મળ ગોદાવરીજો, ઠામ ઠામ મઠ છાઈ રહ્યા મુનિ ધીરજો; સફળ સઘન તરૂ છાયા ગટ ગંગા તણુંજો, ચાલે મંદ સુગંધી શીત સમીરજો પંચ૦ ૨ પર્ણકુટી પાસે સીતાયેવાડી કરીજો વાવ્યાંછે માંહે તુળશી કેરા વૃંદજો; જાઈ જુઈ મુચકુંદનેમરવો મોગરો જો, ખટપદ ગુંજે લેતા મધુ મકરંદ જો. પંચ૦ ૩ ગુ-લાબ ચંપક ડમરો ચંબેલી માલતી જો, હીંચોળા ખાતી ક-રેણી આંબા સાખજો; જામફળી દાડમ નારંગી કદળી જો, મંડપ ઉપર લચકે લુમી દ્રાખ જો. પંચ૦ ૪ નારીયેળ જંબીર ફણસને ફોફળી જો, સીતાફળી શતપત્રી કુંદ કલ્હારજો; ચો-પાસે મહમહતો મહેકે કેવડોજો, ભાત ભાતનાં ફુલ્યા ફુલ અપારજો. પંચ૦ ૫ તરૂપર પંખીશબ્દકરેસોહામણાજો, બક પારાવત ચકવા ચકવી ભૃંગજો; હંસ કારંડવ ચકોર ચાતુક કોકીલાજો, કપોત ખંજન આદે લલિત વિહંગજો. પંચ૦ ૬ ભૂમિ ઉપર મોર કળા કરી નાચતાજો, મેના પોપટ બોલેજય-જય રામજો; સારસ સુંદરશબ્દ કરે સોહામણાજો, પિઉને

બોલાવે બપૈયા પુરણકામજો. પંચ૦૭ એવાં ખગ મૃગને જોઇ સીતા સનમુખ આવતાંજો, પ્રભુને દેખાડે લાંબા કરી કરકંજજો; જે જગતજનુની આદિ માયા ભગવતીજો, તે લીલા કરે છે જન મન કરવા રંજજો. પંચ૦૮ કયારે પ્રભુ કળી કુસુમની ભરતા કેશમાંજો, કયારે કરતા કેસર આડ કપોળજો; એમ જનકસુતાને રઘુપતિ લાડ લડાવતાજો, સકળ વિશ્વમાં નહીં ઉપમા દેવા તોલજો. પંચ૦૯ વનવાસિ સહુ રઘુવરપાસે આવતાજો, મહા વડભાગી કોલ કીરાત આહીરજો; તે પડિયા ભરી ભરી વનફળ મેવા લાવતાજો, તુંબીફળ ભરી લાવે પાવન ખીરજો. પંચ૦ ૧૦ સાધન જપ તપ જોગ જગન દુર્લભ સદાજો, જે પદ રજ ઈચ્છે બ્રહ્મા ત્રિપુરારજો; તે અચ્યુત આદર કરી તેને બોલાવતા જો, કરતા તેની સેવા અંગીકાર જો. પંચ૦ ૧૧ મોટા મુનિવર આવે દરશન કારણેજો, મંડળ મળી બેસે મંડપ એકાંતજો; તેની સાથે કરતા ચરચા વારતા જો, આત્મનિરૂપણ ભકિત તણું સિદ્ધાંતજો. પંચ૦ ૧૨ તે પ્રભુ ધર્મ નિગમપંથપાળક અવતર્યાજો, નિજ ઈચ્છાયે કરવા લીલા અપારજો; મુનિ મનરંજન લાડ પાળવા ભકતનાંજો, વનમાં વસિયા દશરથ રાજકુમારજો. પંચ૦ ૧૩ એ પુરૂષોત્તમ પુરણાનંદ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે જો, જેને શાસ્ત્ર નિગમ ઉપનિષદ ગાયજો; તે પ્રભુ પ્રગટયા ભકત તણા દુખ ટાળવા જો, જન ગિરિધર ગુણ ગાતાં તૃપ્ત ન થાય લગારજો. પંચ૦૧૪

ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડે

પંચવટયાશ્રમલીલાવર્ણનોનામઅષ્ટમોધ્યાયઃ ૮

અધ્યાય ૯

રાગ સારંગ——પંચવટીમાં રામ રહ્યા છે, આનંદમાં દિન જાય; સેવા કરે રઘુવીરની, ભાવે લક્ષમણને સીતાય. ૧ ભીલડિયોનાં જુથ મળીને, સીતાજે જોવા આવે; ભાત ભાતનાં વનફળ મેવા, પડિયા ભરી ભરી લાવે. ૨ મૃગનાં ટોળાંચરવા આવે, સીતાની વાડી માંહે; તે જનકસુતાનું રૂપ જોઈ, સહુ ચકિત થઈ રહે ત્યાંહે. ૩ નિજ કુળ કેરો ધર્મ પાળતા, ધર્મ ધોરીંધર ધીર; પરિચરિયા સહુ સીતા કરે, ફળ લાવે લક્ષમણ વીર ૪ નિત્યે સુમિત્રી ફળ લાવીને, મૂકે સીતા પાસ; શ્રી રામને આરોગાવીને વળતાં, પોતે કરે ફળ ગ્રાસ. ૫ સીતા જાણે જે લક્ષમણ વનમાં, કરતા હશે આહાર; તેવું જાણી ફળ નથી આપતાં, કહેતા નથી નિરધાર. ૬ રામ આજ્ઞા વિના ફળ નથી ખાતા, પોતે લક્ષમણ વીર; આગલ્યું ભવિષ્ય વિચારીને નથી કહેતા શ્રીરઘુવીર. ૭ સુમીત્રી સદા ઉપવાસી રહે, પણ ક્ષુધા ન પીડે તન; એ રીતે નિત્યમેવ આચરે, હરખ શોક નહીં મન ૮ શ્રીરામ જાનકી પર્ણકુટીમાં, પોઢે નિશાએ જયારે; લક્ષમણ બારણે ચોકી કરતા, નિદ્રા કરે નહીં ત્યારે. ૯ એમ ક્ષુધાનિંદ્રા બે જીતી લક્ષમણે, સેવતા શ્રીરઘુવીર; બ્રહ્મચર્ય વૃત પાળે સદા એવા જતી શિરોમણી ધીર. ૧૦ હવે એક દિવસ લક્ષમણજી પોતે; ફળ લેવા ગયા વન; તે મહાવનમાં એક વાંસનું જાળું દીઠું ગંભીર સઘન. ૧૧ તે જાળામાં એક અસુર બેઠાછે, તપ

કરવા ધરી હેજ; સંબર નામે સુર્પનખાનોસુત, રાવણનોભા-
ણેજ. ૧૨ સાઠ સંવત્સર કેરૂં, બેઠો લેઈને નીમ; આરા-
ધન શંકરનું કરતો, થઈ છે તપની સીમ. ૧૩ નથીદેખતું બા-
રણેથી કોઈ, બેઠો વાંસના ભોથા માંહે; કાળશસ્ત્રની કરી કા-
મના, તપ આચરતો ત્યાંહે. ૧૪ જો કાળ શસ્ત્ર શિવ આપે
તો, કરૂં સકળ દેવનો નાશ; એવું આદરી ગુપ્ત બેઠો છે, તપ
કરવાને તાસ. ૧૫ ત્યારે લક્ષ્મણ મન વિચાર કરે છે, આવાંસ
કરૂં છેદન; તો વાઘ વરૂ સંતાઈ રહે નહીં, નિસકંટક થાય વન.
૧૬ એટલે કાળશસ્ત્ર પડયું શિવનું, વિદ્યુતવત ચળકાર; ત્યારે
લક્ષ્મણે કરમાં લેઈને જોયું, દીઠી તીક્ષણ ધાર, ૧૭ લક્ષ્મણ
કહે તું કોનું શસ્ત્ર, ત્યારે વાચા થઈ તેણીવાર; હું શિવનું શસ્ત્ર
તે આપું અસુરને, તપનું ફળ નિરધાર. ૧૮ પછી લક્ષ્મણેશિ-
વનો મંત્ર ભણીને મૂકયું તતક્ષણ ત્યાંહે; તે જાળુકપાઈનેપડયુ
વેગળું, છેદાયો અસુર તે માંહે ૧૯ અસુર પડયોબે ભાગથઈ
ગયું શસ્ત્ર પાછું શિવલોક; સુમિત્રીયે જાણ્યું કો મુનિછેદાયા
પામ્યા ઘણું મન શોક. ૨૦ પછી ફળલેઈ આવ્યા પંચવટીમાં
પસ્તાતા મન માંહ્ય; વનમાં જે કાંઈ વાત નીપની, તે કહિ ર-
ઘુવરને ત્યાંહ ૨૧ ત્યારે શ્રી રઘુવર હસીને બોલ્યા, સાંભળ
મારા વીર; એ મુનિ નહિરાવણનોભાણેજ, સુર્પનખારણધીર
૨૨ એ અસુર મરાયો માટે આવશે ઘણાનિશાચરઆંહે; માટે
સાવધાન થઈ રહેજો વીરા, હવે આ વન માંહે. ૨૩ તેવાં વ-
ચન સુણીને લક્ષ્મણ કેરો, શોક સમ્યો નિર્વાણ; પછીભાથા

ધનુષ કવચ ધરી રહેતા, સજ થઈ ફરતા જાણ. ૨૪ હવે લંકામાં સુર્પનખા રહે, તેને આવ્યું ઘોર સપન; તે નિશા વિશે ઝબકીને જાગી, જાણ્યો પુત્ર પતન. ૨૫ પછી ચાર નિશાચરી સાથે લેઈને, ચાલી પ્રાત:કાળ; જ્યાં સુત બેઠા તપ કરવાને, ત્યાં આવી તતકાળ. ૨૬ જુવે તો જાળું કપાયું દીઠું; પુત્ર તણા બે ભાગ; પછી વિલાપ કરવા લાગી વનિતા, આણી સુત અનુરાગ ૨૭ કલ્પાંત કરતાં કહે કામની, સખિયોશું તેણી વાર; હવે ખેપ કરીને ખોળી કાઢું, એનો મારણહાર. ૨૮ આ વન માંહે હશે એ વૈરી, ઝાલું જઈને આજ; ભક્ષણ કરૂં તે દુષ્ટ તણું તો, હોલાય મારી દાઝ. ૨૯ એવે મનુષ્ય તણાં ત્યાં પગલાં દીઠાં, પડિયાં પૃથ્વી માંહે, સુર્પનખા કહે સુતનો વૈરી દિસે છે કો આંહે. ૩૦ સુણો સખી કો યોદ્ધો મોટો, મનુષ્ય મધ્યે મહાવીર; માટે શામ દામ દળ છળ બળ કરી ઝાલું, મારૂં થઈને ધીર. ૩૧ પછે સોળ વરશની થઇ સુંદરી, મુગ્ધા ગોરે ગાત્ર; તેના રૂપ થકી બ્રહ્માદિક, મોહ પામે નર માત્ર. ૩૨ પીન પયોધર કટિ કેસરી તન. સુક્ષમ કોમળ ચર્ણ; જઘનસ્થળ રંભા ભુજ કરીકર, ચતુરા ચંપક વર્ણ. ૩૩ વિધુમુખિ મૃગનયણી ચપળા, પહેર્યાં ચોરી ચીર; અલંકાર તન મંડિત જોઈને, મુનિવર મુકે ધીર. ૩૪ એમ બની ઠણીને ચાલી બાળા ફરતી વન મોઝાર; સાથે સુંદર સખિયો બન્ને પાસે નિરધાર. ૩૫ તે વાટે વળી સખિયો સાથે, ચાલે લટકતી ચાલ; ઉરમંડળ ને કટી કંપાવે, ઉઘાડે ઉદર વિશાળ. ૩૬ એવી થઈ સુર્પનખા

ચાલતી, જુવે દ્રષ્ટે ત્યાં હે; ત્યારે દુર થકી લક્ષ્મણને દીઠા, વિણતા ફળ વન માંહે, ૩૭ સ્કંધે ભરાવ્યું કોદંડ, બાંધ્યા કટિયે ભાથા સાર; ત્યારે સુર્પનખાયે તે સખિયોને, દેખાડયા તેણીવાર. ૩૮ પેલો વીર ફરે છે એણે, માર્યો મારો તન; માટે છળબળ કરી પમાડું, એને નિશ્ચે આજ પતન. ૩૯ વલણ— પમાડું આજ પતન એને, એમ કહે ભગની રાવણ તણી; એવે લક્ષ્મણ પાસે આવી ઉભી. તેના રૂપની શોભા અતિ ઘણી. ૪૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેસંવરાસુરછેદનેસુરપનખાંપંચવટયાગમનોનામનવમોધ્યાય: ૯

અધ્યાય ૧૦

રાગ બિહાગડો—આવી આસુરી લક્ષ્મણ પાસ, ઊભિ સનમુખ કરતી હાસ; હાવભાવ કટાક્ષ કરેછે, નેત્રે ઉત્તમ નેહ ધરે છે. ૧ મોહ પમાડે રતિરસ તંત્ર, પ્રયોજ્યા મનમથના મંત્ર; ચંચળ કરતી ચીર નવરંગ, દેખાડે છે પોતાનું અંગ. ૨ મંદહાસ્ય કરી મૃગનેણુ, બોલી લક્ષ્મણ પ્રત્યે વેણુ; હે સમરથ રાજકુમાર, હું કરવા ઈચ્છું ભરથાર. ૩ હજુ હું છું કુવારીજાત્ય ખોળું છું વરને દિન રાત્ય; ફરૂં જોતી સ્વામીનો પંથ, મારા જેવો મળ્યો નહિ કંથ. ૪ આજ ઈશ્વરે મેળવ્યા તમને, પામી હરખ વરો હવે અમને; તમ યોગ્યજ હું છું નાર, માટે પરણો મને સુખકાર. ૫ વિધીયે મેળવ્યો સંયોગ, ભોગવો મનગમતા ભોગ; તેવાં સાંભળી મધુર વચન, મોહ પામ્યા નહીં લક્ષ્મણ મન. ૬ છે રામ કૃપાના પાત્ર, વિષય સ્વપ્ને નથી ત-

લમાત્ર; તેનો દેખી સુંદર વેશ, નવ મોહ્યા સાક્ષાત શેષ. ૭ ઈંદ્રિયજીત જતી છે વિરકત, રઘુવીર ચરણુ આશકત; કરી વાસંના મુળ છેદન, તેનું ચંચળ નવ થાય મન. ૮ જેણે કર્યું અમૃતનું પાન, તે પિયે ન હળાહળ આન; રવિને તમ ન કરે બાધા, પુજે નહીં પ્રેત વિષ્ણુ આરાધ્યા. ૯ જેને ઘેર કામગોધન, તે ન હોય દરિદ્રી જન; જેને આંગણે સુરતરૂ લીખ, તે શું કરવાને માગે ભીખ. ૧૦ નંદન વનનો ભ્રમર વિલાસ, ન લે અરક પુષ્પની વાસ; એમ આત્મ લાભે જે સંતુષ્ટ, તે ન થાય વિષયથી પુષ્ટ. ૧૧ એમ લક્ષ્મણુ સાહસ ધીર, બોલ્યા વચન મૃદુ ગંભીર; સુણુ સુંદરી સાચી વાત, તું વરવા ઇછે શાક્ષાત, ૧૨ મારે માથે છે વડીલ અત્ર, રઘુવીર સીતા શિરછત્ર; તે છે શિવ પારવતી જેવા, મુજ માત પિતા ગુરૂ તેવા. ૧૩ પેલી પંચવટીમાં રહે છે, નિજ ધર્મ સદા શિર વહે છે; તેની આજ્ઞા વિના ન પરણુાય, આ પૃથ્વી રસાતળ જાય. ૧૪ ઊગે પશ્ચિમ દિનમણી આજ, ન કરૂં એ સાહસ કાજ; રામ આજ્ઞા વિના સતબંધ, તુજ સાથે ન થાય સંબંધ. ૧૫ તેવાં વચન સુણી તે નાર, આવી પંચવટી મોઝાર; રહ્યા વનમાં લક્ષ્મણુ વીર, જતીધર્મ ઘોરીંધર ધીર. ૧૬ સુર્પનખા સખીને કહે છે, તે ત્રણે જાણુતો અહીં રહેછે; હમણાં પ્રપંચ કરીને મળીશું, ત્રણે જાણને નિશાયે ગળાશું. તેવું કપટ વિચારી કરણ આવી લાગી સીતાને ચરણુ; ભાભીજી તમે કરૂણા લાવો, મને લક્ષ્મણુને પરણાવો. ૧૮ આજ લગી હું કરણુ કુમારી,

છું કામાતુર વિરહ દુઃખ ભારી; માટે શરણ તમારે આવી, લખ્યો છે મુજ એ વર ભાવી. ૧૯ હું કરીશ તમારી સેવાય, છું કુળવંત પતિવ્રતાય; તમો સ્ત્રીની ગતિ સહુ જાણો. તે માટે દયા મુજપર આણો. ૨૦ મેં મન સાથે વર્યા એહ, છે તેના મનમાં સંદેહ; તેને આજ્ઞા આપો નિરધાર, કરો આરતિનો ઉપકાર. ૨૧ માટે પરણાવો તેવું જાણી, હું દેરાણી તમો જેઠાણી; સીતાયે સુણ્યાં તેવાં વચન, ઘણું મનમાં થયાં તે પ્રસન્ન ૨૨ ભલી વિધીયે મેળવી જોડ, એના રૂપ વિષે નથી ખોડ; જાનકીએ વિનવ્યા રામ, સુણો વિનતિ પુરણકામ. ૨૩ આ કન્યા આવી વરવા કાજ, આપો આજ્ઞા લક્ષમણને આજ, મળી આવી લક્ષમણ સરખી, એને દેખીને હું ઘણું મન હરખી. ૨૪ મારે ગમત થશે મહારાજ, કરશે પરિચર્યા કાજ; સુણી વચન હસ્યા રઘુવીર, છે સર્વાત્મા શ્યામશરીર. ૨૫ ચર-અચર પરિક્ષક ચિત્ત, છે માયાચક્ર ચાળક નિત્ય; કરતા હરતા પાળક પોતે, તે નિશાચરી ઓળખી જોતે. ૨૬ જયમ રૂપે પરિક્ષા વચને, વર્ણાશ્રમ તે ક્રિયા રચને; જયમ ભુત દયાયે જ્ઞાન શબ્દે ઉતરે પંડિત માન. ૨૭ પ્રેમે કરી જાણાયે ભકિત, સાચો સ્નેહ હોય આસકિત; દાને કરી ઉદારતા કહેવાય, શુરતાપણું રણમાં જાણાય ૨૮ નીતિ લક્ષણે કરી રાજન, એમ આસુરી ઓળખી મન; ત્યારે રામ કહે જા નારી, વરશે લક્ષમણ તુજને વિચારી. ૨૯ રામ સનમુખ ઘુંઘટ તાણી, હસી બોલી તે વનિતા વાણી; લખો અંક મારા કર માંહે, વાંચી પરણશે મુજને

ત્યાંહે. ૩૦ રઘુવીર કહે સુણ નારી, મારે એક પત્નિવ્રત ભારી; તુજ કરનો કરૂં હું સ્પર્શ, તો જાયે મુજ વ્રત ઉત્કર્ષ. ૩૧ તુજ પૃષ્ટે લખું આજ્ઞાય, ત્યારે અવળી થઇ અબળાય; લીધી દર્ભશળી નિરધાર, રામે લખ્યું પ્રષ્ટ મોઝાર. ૩૨ એ રાવણની ભગની પ્રમાણ, સુર્પનખા નિશાચરિ જાણ; એના કરણ નાસિકા જેહ; નિશ્ચે છેદન કરશો તેહ. ૩૩ પછી જીવતી મુકશો ધીર. સ્ત્રી હત્યા ન કરશો વીર; એવું લખી મોકલી રામ, ચાલી અબળા જાણ્યું થયું કામ. ૩૪ સુમીત્રીશું બોલી ધીરે, જુવો વાંચો લખ્યું તમ વીરે; વાંચ્યા લક્ષમણે અક્ષર તેહ, ત્યારે નિવર્ત્યો સંદેહ. ૩૫ આવ્ય અબળા તું એકાંત, પરણું તુજને તજી ભ્રાંત; પેલી સખીયોને કરી દુર, લેઈ ચાલ્યા એકાંતે સુર; ૩૬ ચોટલો ગ્રહી પૃથ્વી પાડી. ચાંપી ચરણ થકી ઘણું તાડી કાઢયું ખડગ વિદ્યુત સમાન. તેનાં છેદ્યાં નાસિકા ને કાન. ૩૭

વલણ--નાસિકા છેદી નારની, વળી કાપ્યા બન્યો કાનરે; ચીસ પાડીને નાઠી ત્યાંથી, તન થયું ગેરૂ સમાનરે ૩૮

ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાં અરણ્યકાંડે સુર્પનખાવિરૂપકર્ણનામદશમોધ્યાય: ૧૦

અધ્યાય ૧૧.

રાગ મેવાડો--સુર્પનખા કેરાં કરણ નાસિકા, લક્ષમણે છેદ્યાં જયારેજી; પ્રચંડ રૂપ થઈ રૂધીરે ગળતી, નાઠી નિશાચરી ત્યારેજી. ૧ મનમાં ભય જાણે મારશે મુજને, એવો પામી ત્રાસજી; ઉતાવળી તે આવી અભાગ્યણી, ખર દુખણની પાસજી.

૨ વૃત્તાંત સર્વે કહ્યું પોતાનું, કરવા લાગી રૂદનજી; તમારે કાજ ગઈતી લેવા, એક નારી રૂપ રતનજી. ૩ મનુષ્ય મધ્યે બેવી રહે છે બળિયા, પંચવટી મોઝારજી; તેણે હાવીગતિ મુજ કીધી, તમને છે ધીકકારજી. ૪ ખર દુષણ તેવું સમજીને બોલ્યા, તે મનુષ્ય આપણો આહારજી; અસુર ચતુર્દશ મોકલિયા, જાઓ કરી આવો સંહારજી. ૫ તે રાક્ષસ ચતુર્દશ સાથે તેડી, સુર્પનખા આવી ત્યાંહેજી; તેવે સમે લક્ષમણજી આવ્યા, પંચવટીની માંહેજી. ૬ ત્યારે જનકસુતા જોઈ હસવા લાગ્યાં, ક્યાં છે દેરાણી મારીજી; પરણીને શું ગુપ્ત જ રાખી, દિયરજી તમારી નારીજી. ૭ જે કૃત્ય કીધું તે કહ્યું લક્ષમણે, ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુવીરજી; હવે અસુર આવશે યુદ્ધ કરવા, માટે તત્પર રહેજો ધીરજી. ૮ તેટલે અસુર ચતુર્દશ આવ્યા, સુર્પનખા કેરી સાથજી; ચૌદ બાણ મુકીને તતક્ષણે, માર્યા તેને રઘુનાથજી. ૯ સુર્પનખાને હણવા શર કાઢયો, લક્ષમણે જેણી વારજી; ત્યારે રામ કહે હો વીરા તેનો, નવ કરશો સંહારજી. ૧૦ જો હશે નીશાચરી તે તો, લાવશે મેલી અસુરજી; આપણે પણ તે કૃત્ય કરવું છે, હણવા નિશિચર ભુરજી. ૧૧ પછે સુર્પનખા નાઠી રોતી આવી, ખર દુખરની પાસજી; અરે ભાઈ હવે નવ કરશો, જીવ્યા કેરી આશજી. ૧૨ તેતો નિયમ લેઈને નિકળ્યા વન, કરવા અસુર સંહારજી; તેવું સુણીને ઉઠયા તતક્ષણ, રાક્ષસ બળિયા અપારજી ૧૩ ખર દુખરને ત્રિશિરા ત્રણે, ચાલ્યા યોદ્ધા જેહજી; સહસ્ર ચતુર્દશ રાક્ષસ સંગે, કરે ગરજના તેહજી. ૧૪ ખરનું

મુખ તે ખરના જેવું, દુખરનું કુબડું વદનજી; ત્રિશિરાને શિર ત્રણજ મોટા, ભુધર જેવા તનજી. ૧૫ ત્રણ પુત્ર છે દુષણ કેરા, તે સેનાપતિ કહેવાયજી; કપાળી પ્રમાથીને સ્થુળલોચન, નામ તેવાં મહા કાયજી. ૧૬ તે સરવે યુદ્ધ કરવા ચાલ્યા, પંચવટી પાવનજી; વિપ્રીત વાયુ તેણે સમે વાયો, થયા ઘણા માન શુકનજી. ૧૭ જ્યારે અસંખ્ય દળ રઘુપતિએ દીઠું, આવતું જેણી વારજી; ત્યારે લક્ષમણને કહે લઇ સીતાને, જાઓ પરવત મોઝારજી. ૧૮ પછે જનકસુતાને તેડી લક્ષમણ, ચઢ્યા પરવત શીષજી; પંચવટીમાં સજ થઇ ઉભા, પોતે શ્રી જુગદીશજી. ૧૯ તેવ સમે ત્યાં અસુરજ આવ્યા, ગ્રહી ગિરિવર પાષાણજી; શ્રી રામચંદ્ર મુકેછે ચો દિશ; અમોઘ તીક્ષણ બાણજી. ૨૦ દારૂણ યુદ્ધ થયું તે વેળા, વઢતા કરીને ખેપજી; વરણવતાં વિસ્તારજ પામે, માટે કહ્યું સંક્ષેપજી. ૨૧ પછે રાક્ષસચઉદસસહસ્ર સંહાર્યા, રઘુપતિએ તેણી વારજી; ત્યારે તેણે સમે ત્યાં દુષણ ધાયો, કરતો મારો મારજી. ૨૨ બે શર મુકી રામે વળતા કાપ્યા તેના હાથજી; શિર છેદયું પછે દુખર કેરૂં, સમરથ શ્રી રઘુનાથજી. ૨૩ ત્યારે ત્રણ પુત્ર તેના તે આવ્યા, કરવા પિતાની પક્ષજી; તેને શ્રી રઘુવીરે માર્યા, દેખતાં સહુ પ્રત્યક્ષજી. ૨૪ પછે ત્રિશિરાયે યુદ્ધ અતિ ઘણું કીધું, જોતા નવ રહે ધીરજી; સફળ મંત્ર ભણી બાણજ મુકે, રણમાં હે રઘુવીરજી ૨૫ અંકુ સ્વામી કારતિકની આપેલી જે, સાંગ હતી નિરધારજી; તે રામચંદ્રની ઉપર મુકી, નિષ્ફળ થઇ તેણીવારજી. ૨૬ પછે ત્રણ

બાણ મુકી ત્રીશીરાનાં, છેદ્યાં ત્રણે શિષજી; ત્યારે બધુ મરણ જોઈને ખર ધાયો, ધરતો મનમાં રીસજી. ૨૭ તેણે દારૂણ યુદ્ધ આરંભ્યું, રાક્ષસ મહા બળવંતજી; અસુર શસ્ત્ર મુકે બહુ વિધનાં, છેદે તે ભગવંતજી. ૨૮ કરે ગરજના ખર મુખ ગાઢે, ખળભળિયું બ્રહ્માંડજી; ધરૂજી ધરા ને સિંધુ ઉછળ્યા, ગિરિનાં શિખર થયાં ખંડજી. ૨૯ જુદ્ધ જોવાને અમર સહુ આવ્યા. અંતરિક્ષ બેસી વિમાનજી; ખરનું દારૂણ જુદ્ધ દેખીને, મારથી મુકે મામજી. ૩૦ રામને અંગે અગસ્ત તણું છે, કવચ આપેલુ જેહજી; શકિત એક મુકીને રાક્ષસે, છેદી નાંખ્યું તેહજી, ૩૧ તેવું જોઈ સહુ દેવજ કંપ્યા, અસુર તણું બળ પુરજી, વશિષ્ટદત્ત એક બાણ હતું તે, સાંધ્યું રઘુપતિ સુરજી. ૩૨ તે બાણે ખરનું મસ્તક છેદયું, પડીયો પૃથ્વી મોઝારજી; પછે શેષ અસુર માર્યા રઘુવીરે, વરત્યો જયજયકારજી. ૩૩ દેવદુંદુભી વાગ્યાં નભમાં, જયધ્વની ચાલી પુરજી; પુષ્પવૃષ્ટિ રઘુવરના ઉપર, કરતા સરવે સુરજી. ૩૪ રાક્ષસ સરવે મુકિત પામ્યા, કર્યું દંડકવન પાવનજી; નિર્મળ જશ વિસ્તાર્યો દશે દિશે, દેવ કહે ધનધનજી. ૩૫ જયમ શુદ્ધ જ્ઞાને કરી રથુ-ળલિંગે દેહે, કારણ પાવન થાયજી; એમ પાવન કરી પંચવ-ટીમાં, શોભે શ્રી રઘુરાયજી. ૩૬ પછે લક્ષમણ સીતા આવી નમિયાં, રઘુપતિ કેરે ચરણજી; સુમિત્રા સુતને ભુજ ભરી ભેટ્યા, પોતે અશરણ શર્ણજી. ૩૭ હવે ચઉદ સહસ્રમાં એક ઉગરી, રાવણ ભગની ત્યાંહેજી; તે સુર્પનખા રૂધીરે ગળતી, આવી

લંકા માંહેજી. ૩૮ વલણ—લંકામાં આવી રૂદન કરતી,જયાં બેઠો રાવણ ભુપરે; સભા સરવે વિસ્મય પામી, જોઈ સુર્પનખાનું રૂપરે. ૩૯ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેખરદુષણાદિઅસુરવધોનામએકાદશોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૨

રાગ ધનાશ્રી—સુરપનખા કેરૂં જોઇ કુરૂપજી, વળતો પુછે લંકાભુપજી; કોણે દુખ દીધું કહે રાખી ધીરજી, ત્યારે સુરપનખા બોલી સાંભળ વીરજી, ૧ (ઢાળ.) વીર સાંભળ હું ગઈતી,દંડક વન મોઝાર;ત્યાં પંચવટીમાં આવી રહ્યા,કો બન્યો રાજકુમાર. ૨ રામ લક્ષમણ નામ તેનું, સંગ સીતાનાર; ત્રણ લોકમાં રૂપ એવું,નથી કર્યું કિરતાર.૩ મેં વિચાર્યું આસુંદરી લેઈ, જાઉં રાવણ કાજ; મુજ વીર સુખ પામે ઘણું, રૂડું શોભે એનું રાજ. ૪ હું તારે કાજે લેવા ગઈતી, સુંદરી સુંદરવાન; તારી બેહેન જાણી છેદ્યાં મારાં. નાસિકા ને કાન. ૫ મૂજ પુત્ર શંબર મારીયો, ખર દુખર ત્રિશિરા જેહ; ચૌદ સહસ્ત્ર રાક્ષસ સંગાથે, રામે માર્યા તેહ. ૬ દંડકારણ્યમાં વિપ્ર સહુ કરે હોમ જપ તપકાજ; હવે બ્રાહ્મણને લેઇ આપશે,તેરામ તમારૂં રાજ.૭ ધીકકારતારા પરાક્રમને,તુજ રાજ બુડયું આજ:તુજતાં મુજ હાવી ગતિ થઈ, લીધી તારી લાજ. ૮ માટે ઉઠશું બેશી રહયો, જઈ સાધ્ય તારૂં કામ; તે સીતા લે હરણ કરી તો રાવણ તારૂં નામ. ૯ તેવાં વચન સુણી રાવણે.વળતો કર્યો મન વિચાર; કાંઈ કપટ કરીને હરી લાવું,રામની તે નાર.૧૦ તેવું વિ-

ચારી લંકેશઉઠયો, બેઠો રથ મોઝાર; મારીચી મામો તપ કરે છે, આવ્યો તેણે ઠાર. ૧૧ પુરવે રઘુપતિ શરણુતણી, જે ઝપટ લાગી અંગ; ઊડી પડયો સાગર ત્રઠ, બેઠો થઈ મનભંગ. ૧૨ માતુલ જાણી પોતાનો, આવ્યો રાવણ ત્યાંહે; સનમાન કરી આસન બેસાડયો, મળિયા માંહોમાંહે ૧૩ પછે નમ્ર થઈને મધુર વચને, બોલ્યો રાવણ રાય; એક કારજ તમ સરખું પડયું, માટે કરો મુજ કરૂણાય.૧૪ પંચવટીમાંરહ્યાઆવી,રામ લક્ષમણ વીર; તેણે સુર્પનખા કરણ નાસા, કરીયાં છેદન ધીર ૧૫ શંબર આદે ખર દુખર, સહુનો કર્યો સંહાર; શત્રુ અગ્નિ થઈ બળશે તે, અસુર વન નિરધાર. ૧૬ તે માટે મામા મૃગ થઈ ત્યાં, જા તું હવડાં ઊઠ; ત્યારે રામ લક્ષ્મણ આવશે, મારવાને તુજ પુઠ. ૧૭ ત્યારે હરણ સીતાનું કરી. હું લઇ જઈશ લંકા માંહે; પછે રામ લક્ષ્મણનેહણીશું, આવશેએ ત્યાંહે૧૮ તેવા વચન સુણી મારીચી, બોલ્યો ધીરજ રાખી મન જયમ જાળ વાણી મુરખની, પંડિત કરે છે ધન. ૧૯ હે રાવણ પુર્વે યાગરક્ષણ કરવા આવ્યા તેહ; ત્યારે વીશ કોટિ સહિત માર્યા સુબાહુને તેહ. ૨૦ એક શરે ભેદી તાડિકા, એમ કર્યું પ્રાક્રમ ત્યાંહે; મને ઝપટજ લાગી શરતણીતે,પડયોઆવીઆંહે૨૧ તે વાત સંભારૂં તદા, ભય ઉપજે છે મન; જાણું હવડાં મારશે શર, ભેદસે મુજ તન. ૨૨ તે રામને તું મનુષ્ય જાણે, અરે રાવણ મૂઢ; સાક્ષાત તે ભગવાન છે, જેની ગતિ અવિગત ગૂઢ. ૨૩ આદિ નારાયણપુરૂષપુરાણ, બ્રહ્મમાયાઇશ; પૃથ્વીનોભા-

૨ ઉતારવા થયા, પ્રગટ તે જુગદીશ ૨૪ તુજ હૃદે પર ત્રંબક પડયું તું, લેઈને ભાંગ્યું તેહ; તુને જીવતદાન આપ્યું. ભૂલી ગયો કેમ એહ. ૨૫ તું ભૂડું ઇચ્છે તે તાણું, રઘુવર કેરૂ આજ; શું ભલું તારૂં થશે રાવણ, એમ કરતાં કાજ. ૨૬ જેણે અમૃત આહાર કરાવિયો, તેને વિખ દઈયે કેમ; નિવાસ રહેવા આપ્યો તેનું બાળિયે ઘર જ્યેમ. ૧૭ માટે ધરમ પંથે ચાલીયે, સુણ રાવણ સાચી વાત; પર નારીનો અભિલાખ કરતાં, જાશે નિસ્ચે પ્રાણ ૨૮ માટે સદ્વિવેક જ રાખિયે, ગુરૂ વચન ધરિયે મન; કપટબુદ્ધે કરી કોનું, ન કરીયે હેલ્લન. ૨૯ વેદના જોઈ પરતાણી, ઉપકાર કરીયે સત્ય; સહુ ભૂતમાં ભગવંત જોઈયે, તેહ સાચી મત્ય. ૩૦ આ દેહ ક્ષણભંગુર છે, અસ્થિર ભોગ અનેક; માટે પરમારથ સાધિયે, કરી સારાસાર વિવેક. ૩૧ જે શંભુ તારા ઇષ્ટ તે પણ, ભજે નિત્યે રામ; તે તણી સ્ત્રી જે માત સમ, શું ઇચ્છે અઘટિત કામ. ૩૨ ને માટે સાંભળ દશાનન, કર મૈત્રિ રઘુવર સાથ; તુને અભે કરીને થાપશે, મુકશે મસ્તક હાથ. ૩૩ એમ મારીચે કહ્યાં વચન બહુ જે, અવિદ્યા તરૂ છેદન; મદ અંધ નિજ અભિમાનથી, એક ન સમજ્યો મન. ૩૪ કરી ક્રોધ રાવણ બોલીયો, અરે મુરખ દંભી દુષ્ટ; શું શીખવે છે મુજને, કરી રામ કેરી પુષ્ટ. ૩૫ રામનું કેવું જોર છે, તે મનુષ્યના શા ભાર; મારૂં જો નહીં કરે તો, મારીશ તુજને ઠાર. ૩૬ તેમ કહી રાવણે હાથ નાંખ્યો, ખડગ ઉપર જાણ; ત્યારે મારીચી મન કંપિયો, તે મારશે નિરવાણ. ૩૭ તે દુષ્ટને

હસ્તે કરીને, થશે મુજ અવગત્ય; જો રામને હાથે મરૂં તો, મુકિત પામું સત્ય. ૩૮ તે અરથિ દોષન વિચારે, વળી અભિમાની જેહ; વળી મુરખ કાંઇ સમજે નહીં, તે અંધ ત્રણે તેહ, ૩૯ એમ વિચારી મારીચી બોલ્યો, રાવણ સાથ વચન; મારે કારજ કરવું તમારૂં, માટે ચાલો હે રાજન. ૪૦ તેવું કહીબેઠા બન્યો જાણ, રથમાંહે તેણી વાર; વાયુ વેગે હાંકયો રથ, આવ્યા પંચવટી મોઝાર. ૪૧ રહયો રાવણ ગુપ્ત થઈને, વનમાં વૃક્ષ કુંજની માંહે; પછી મારીચ બે મુખો મૃગ થઈને, તતક્ષણ આવ્યો ત્યાંહે. ૪૨ સીતાયે વાડી કરી છે, મૃગ આવ્યો તેને ઠાર; કુંદન જેવી ત્વચા ઝળકે, શોભાનો નહીં પાર. ૪૩ માણી જેવા બુટા ઝળકતા. બહુ રંગ નાના ભાત્ય; ભુલે બ્રહ્મા જોઈ કર તવ, સૃષ્ટિમાં નહીં તે જાત. ૩૪ એક મુખે ચરનો હરિત ત્રાણ, બીજે નીહાળે ચોપાસ; તે સીનાયે દીઠો તદા, ત્યારે પડયો મોહને પાસ. ૪૫ તે જકતજનુની અંબિકા જે, ઇંદિરા ગુણ ખાણ; તે મોહ પામે નહિ કદા, કરે મનુષ્ય લીલા જાણ. ૪૬ તે માટે શ્રેનાજન સુણો, નવ કરશો તે સંદેહ; જાણી જોઈને જાનકી, આચરે લીલા એહ. ૪૭ મૃગ દેખી મોહ્યાં જાનકી, તેની ત્વચા અતિ સુકુમાર; તેની કરાવું કંચુકી, મુજ અંગ શોભે સાર. ૪૮ તેવું વિચારી રઘુનાથ પ્રત્યે, વદે સીતા વાણ; મહારાજ આ મૃગ જુવો, ત્વચા કનક પ્રમાણ. ૪૯ વલણ— ત્વચા કનકના જેવી એની, બુટા મણિ સમાનરે; માટે એ મૃગ મારી કંચુકી, મુજને શિવડાવો ભગવાનરે. ૫૦ ઈતિશ્રી

રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેરાવણુ-સ્યમારીચેનસહપંચવટ્યાશ્રમપ્રતિગમનોનામદ્વાદશે.ધ્યાય

અધ્યાય ૧૩

રાગ ગરબાની દેશી---રૂપ જોઈ રઢ લાગી રામને. સાવજ સુંદરવાનજી; જનકનંદની કહેરઘુપતિને,સુણિયે શ્રીભગવાન મૃગને મારોજી. ૧ ત્વચા રૂપાળી બુટ્ટાવાળી જાણે,કુંદનમણી જડિયાજી; વિધી વિશ્વકર્મા જોઈ ભુલે, એની સૃષ્ટિમાં નથી નિમડિયા. મૃગને૰ ૨ ઉઠો સ્વામિ વિલંબ ન કરશો, હેલામાં હણી આવોજી; એ મૃગચર્મ લાવીને મુજને,કાંચલડી શિવડાવો. મૃગને૰ ૩ત્યારે રઘુપતિ કહે તમો સુંદરી,એ શી બોલ્યાં વાણી; એ ચર્મની ચોળી કોણુજ પેહેરે, વાત વિચારો રાણી. વાત વિચારોજી. ૪ આવો રૂપાળો મૃગ કેમ હણીયે, કંચન જેવી કાયાજી; એ મિથ્યા રૂપને જોઈ મોહ પામ્યા, શી લાગી તમને માયા. વાત૰ ૫સ્વામી માયા મોહ મુજનેનથી સ્વપ્ને, હઠ નથી કરતી ઠાલીજી; હું જાણું તમારૂં હેત છે કેવું, તમને કેવી છું વહાલી. મૃગને૰ ૬ મહારાજ જન્મ મધ્યે નથી મેં મૃગ દીઠો,આવોરૂપાળો રંગેજી; એનાચર્મતણી ચોળી,શિવડાવો મારે અંગે. મૃગને૰ ૭ અરે જનકસુતા બોલો ઘેલું, એ ચર્મ તણી શી ચોળીજી; આપણે અવધપુરીમાં જઈશું, ત્યારે સરવે કરશે ઠઠોળી. વાત૰ ૮વિના અપરાધે રત્ન સરિખું,સાવજતે કેમહણિયેજી;દયા રાખીયેપ્રાણી ઉપર,સહુનાઆત્મા સમ ગણીયે. વાત૰ ૯આંવડી દયા હતી મનમાં ત્યારે, ધનુષ

બાણુશિદધાયાંજી;શા અપરાધે સુબાહુતાડિકા,આદે નિશા-
ચર માર્યાં.મૃગને૦ ૧૦ સુંદર નારી વરવા આવી,તેનો શોહતો
વાંકજી;તે નરીનાં કરણ નાશિકા,છેદ્યાં આડે આંક. મૃગને૦
૧૧અરે રામા તે રાવણની ભગની, આવીતી કરવા વિઘનજી;
કપટ જાણ્યું તેના અંતરનું, માટે અંગ કર્યાં છેદન.વાત૦૧૨
સુબાહુ તાડીકા આદે અસુર તે, વિપ્રને કરતા વિઘનજી; નિ-
ત્ય ઉઠી મુનિવરને પીડે,માટે પમાડયા પતન.વાત૦૧૩એવો
ધર્મ વિચારી હણોછો અસુરને, તો મૃગયા ક્ષત્રીનો ધર્મજી;
ત્યારે તેને મારતાં અધરમ શાનો, કોણ નિંદે કરતાં એ કર્મ.
મૃગને૦ ૧૪ સ્વઈચ્છાયેથી મૃગયા કરતાં, અનેક મારી આ-
વોજી;મારી સારૂ એક મૃગને મારતાં, મોટી દયા મન લાવો.
મૃગને૦ ૧૫ અરે બાળા એવું શું બોલો,હું એક પતિનવ્રત ક-
હાવુંજી; જો અંતર હોય તો વનમાં સાથે, શિદ તેડીને લાવું.
વાત૦૧૬ આવડી હઠ નવ કરીયે થોડામાં, છે સદગુણ સંદે-
હજી; આપણે ઘેર શી ન્યૂન છે રાણી, એ ચર્મ ઉપર શો મોહ.
વાત૦૧૬ વરસ ચતુરદશમાં હવે સ્વામિ,છે બાકી થોડાદિન
આંહેજી; ત્યાર પુંઠે એ કંચુકી પહેરી, મારે જાવું અવધપુર
માંહે. મૃગને૦૧૮તે માટે મનોરથ પુરો મારા,સ્વામિવિચારી
મનજી; એ કહ્યું નહિ કરો ત્યારે હું,હવડાં પાડીશ મારૂં તન.
મ્રગને૦૧૯ એવો હઠ લઈ બેઠાં સીતાજી, કરવાને લાગ્યાં
રૂદનજી; ત્યારે આશ્વાસન કરી ધીરજ આપી,સમરપ્યાં સ્ને-
હવચન. મ્રગને૦૨૦ સીતાનું કારણ કરવાને થયા,સત્વર શ્રી

રણધીરજી; આગલ્યું ભવિષ્ય વિચારી પોતે ઉઠયા, શ્રી રઘુ-
વીર. મ્રગને૦ ૨૧ વલણ--ઉઠયા શ્રી રઘુવીર પોતે, સત્વર થઈ
તેણીવારરે; ધનુષ્ય બાણ ગ્રહી કર વિષે, પછે ચાલ્યા જુગદા-
ધારરે. ૨૩ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલમિકી નાટક ધારાયાં
અરણ્યકાંડે મારીચસ્ય મ્રગરૂપં દ્રષ્ટવા જાનકી મોહાવિર્ભા-
વોનામત્રયોદશોધ્યાયઃ ૧૩

અધ્યાય ૧૪

રાગ આશાવરી—જાનકીજીનું વચન પાળવા, ઉઠયા પુર-
ણબ્રહ્મ; આગળ કામ જે કરવું પોતાને તે કોઈ ન જાણે મર્મ.
૧ લક્ષમાણને કહે સાચવજો, સીતાને આણે ઠાર; સાવધાન થઈ
રહેજો વીરા, અસુર ફરેછે અપાર. ૨ તેવું કહી કોદંડ ચઢાવ્યું.
શર કીધો સંધાણ; મ્રગને મારવા ચાલ્યા તતક્ષણ, પોતે પુરૂષ
પુરાણ. ૩ રામને દેખીને મ્રગ નાઠો, પુંઠળ રઘુવર જાય; ગૌત-
મકેરે પુરવ ભાગે, તે ઉપકંઠ પળાય. ૪ એ નીલકંઠ ભોગેન્દ્ર
વજાધર, વિધી આદે સુર તેહ; તેના ચર્ણ તણી રજ ઈચ્છે સ-
રવે; પોતે ઇશ્વર તેહ. ૫ છે પદ વજ્રાંકુશ ધ્વજ મંડિત, સકળ
તીરથનું ધામ; તે પ્રભુ ધાયા મ્રગના પુંઠળ, ફરતા ઠામોઠામ.
૬ પછે દુર જઈને બાણજ મુકયું, માર્યો મ્રગને ત્યાંહે; ત્યારે
પ્રચંડ દેહ થયો રાક્ષસનો, પડયો પૃથ્વીમાંહે. ૭ તેના અંગથી
તેજ નિકળ્યું; ચૈતન્ય આત્મા જેહ; રઘુપતિના મુખ માંહે
પ્રવેશ્યું, મુકિત પામ્યો તેહ. ૮ જે ગતિ પામે વિરકત યોગી,
કરતાં જપ તપ ધ્યાન; તે ગતિ આપી સ્હેજે અસુરને, તેવા

શ્રી ભગવાન. ૯ પરમ દયાળ કૃપાનીધી કેશવ, વિશ્વના પ્રાણ આધાર; તેવા પ્રભુને ભજે નહિં તે જન, તેને છે ધીકકાર. ૧૦ એહ પ્રકારે શ્રી રઘુવીરે, મૃગ માર્યો તે ઠાર; પછે શ્રમીન થઇ એક પીંપળ હેઠળ, બેઠા જુગદાધાર. ૧૧ હવે પંચવટીમાં રહ્યાં છે સીતા, પર્ણકુટીમાં જ્યાંહ; લક્ષ્મણ બારણે રક્ષણ કરતા, ધનુષ બાણ ગ્રહી ત્યાંહ. ૧૨ જેમ શાન્તિની રક્ષા જ્ઞાન કરે, સદબુદ્ધિ કરે વિવેક; તેમ લક્ષ્મણજી સાચવતા, જેને મોટી ટેક. ૧૩ ત્યારે રાવણે જાણ્યું રામ ગયા પણ, લક્ષ્મણ છે આશ્રમ; માટે કપટ કરીને કાઢું અહીંથી, કારજ થાયે જયમ. ૧૪ પછે રામના જેવો સ્વર કાઢીને, રાવણે પાડી ચીસ; હું મહા સંકટમાં પડયો છું, માટે ધાજો લક્ષ્મણ વીર. ૧૫ તે સીતાયે સાંભળ્યું ત્યારે, પડયો મનમાં શોક; આકળવિકળ થઇબે લ્યાં, જાણ્યા દુખિયા પુન્યસ્લોક. ૧૬ અરે દીયરજી જાવો ઉતાવળા હાંક મારે તમ વીર; કાંઇ અસુરતણા સંકટમાં આવ્યા, દુખિયા હશે રઘુવીર. ૧૭ ભાઈ વિના કોણજ દુખ ભાગે, રણમાં જઈને આજ; માટે જાવો ઉતાવળા આળસ મુકી. કરો બંધુનું કાજ. ૧૮ રણે બંધુ ને મિત્ર સંકટે, વૃદ્ધપણામાં નાર; વિષમ કાળમાં પુત્ર પિતાને, સંભાળે નિરધાર. ૧૯ તે માટે વહારે જાઓ લક્ષ્મણ, અસુરે વિંટયા તમ વીર; એમ સીતાજી ગભરાઈ ગયાં, ને મુકી મનની ધીર. ૨૦ ત્યારે લક્ષ્મણ કહે સીતાજી સુણો કાંઈ, એ છે કપટવચન; બાકી સંકટમાં રઘુવીર ન આવે, માનજો સાચુ મન. ૨૧ તે સચરાચર ને બીજ

૨૧ વળી, સ્વામી નિયંતા એવ; કોટિ બ્રહ્માંડપતિ તે રઘુવર, સરવે દેવના દેવ. ૨૨ જેની કટાક્ષે કાજળ કંપે, લોકપતિ માને ત્રાસ; તે પ્રભુ સંકટમાં નવ આવે, કલ્પાંતે અવિનાશ. ૨૩ જો સુરજ અકળાયે અંધારે, વન્હિને વ્યાપે શીત; આ જગત જો ભક્ષણ કરે કાળને, તેમ થાયે વિપ્રીત. ૨૪ પણ સંકટમાં નવ આવે રઘુપતિ, અમોઘ બળ મહિમાય; અસુર તણી કાંઈ માયા હશે માટે, ભય નવ ધરશો માય. ૨૫ ત્યારે સીતા કહે નથી માયા અસુરની, મેં ઓળખ્યો તેમનો સાદ; તમો જાવો ઉતાવળા આળસ મુકી, પોકારે છે આરત નાદ. ૨૬ ત્યારે લક્ષમણ કહે મેં નવ જવાયે, મને સોંપી ગયા છે રામ; કો અસુર આવી હરિ જાય તમને, વિઘ્ન કરે આ ઠામ. ૨૭ ત્યારે ક્રોધ કરીને સીતા કહે છે, જોયું તમારૂં હેત; તમો બંધવનું ભુંડું ઈચ્છો છો, અંતર કપટ સમેત. ૨૮ તેવાં અઘટિત વચન સનાયે કહ્યાં, ઘણાં વાંકાં તીક્ષણ જાણ; તે બાણ જેવાં લક્ષમણને વાગ્યાં, જાણે જાયે પ્રાણ. ૨૯ હૃદય ભેદાયું લક્ષમણનું જાણે, તસ શાસ્ત્રના ઘાય; તન નિસ્તેજ થયું તેણી વેળા, મનમાં થઇ પીડાય. ૩૦ પછે ગદ ગદ કંઠે કરજોડીને, બોલ્યા લક્ષમણ ત્રાણ; અરે જાનકી તે શું બોલ્યાં, અઘટિત વચન પ્રમાણ. ૩૧ મેં તો યથારથ વાત કહી, નથી બોલ્યો કાંઈ અન્યાય; તેના સાક્ષી પંચભુત ને સુરજ, સાંભળો સાચું માય. ૩૨ તમો માત હું પુત્ર તમારો, તેવું જાણું છું મન; ઈશ્વર જાણી હું સેવા કરૂં, નથી કપટની વાત સ્વપન. ૩૩ પણ તમને કહેવાં

ન ઘટે, એવાં મરમ વચન; શું કરૂં રામ નથી જો પાસ, નિકર મુકું તન. ૩૪ એવું કહી લક્ષમણુની આંખે, ચાલી આંસુ ધાર; પછે મઢિની પુંઠળ લીકજ તાણી, ધનુષ તણી તેણી વાર. ૩૫ અરે જાનકી અમો આવ્યા વિણુ, જો તમો નિકળો બહાર; તો રામચંદ્રની આણુ છે તમને, સત્ય વચન નિરધાર. ૩૬ અમો આવ્યા વિણુ આણુ ઓળંગી, મઢિમાં પેસે જેહ; તો બળીને ભસ્મ થજો તે પ્રાણી, નિસ્ચે કહું છું તેહ. ૩૭ એમ આણુ દેઈને ચાલ્યા લક્ષમણુ, મળવાને રઘુવીર; સીતાજીનાં વચન સાંભરે, નેત્રમાં આવે નીર. ૩૮ શ્રુતિ આધારે સ્વરૂપ ખોળવા, સંત પ્રવેશે જયમ; સંસાર તાપે જીવ તપ્યો જાય, સતગુરૂને આશ્રમ. ૩૯ જેમ તૃષાવંત જાન્હવી જળ ઊપર, પીવા તતક્ષણુ જાય; તેમ રામની પાસે લક્ષમણુ આવે, સત્વર પંથ પળાય. ૪૦ રામનાં પગલાં ધ્વજાંકુશ મંડિત, પડયાં પૃથ્વી માંહે; તે પગલાં જોતાં લક્ષમણુ આવ્યા, રઘુપતિ બેઠા જ્યાંહે. ૪૧ અશ્વત્થ હેઠળ બેઠા છે, મનમોહન સુંદરશ્યામ; ત્યારે કંજ સમું કરમાયું દીઠું, લક્ષમણુનું મુખ રામ. ૪૨ પછી સુમીત્રિયે જઈ સત્વર મુકયું, રામને ચરણે શીશ; ભાઈ સીતાને એકલી મુકી, તું કેમ આવ્યો આ દીશ. ૪૩ ત્યારે લક્ષમણુજીને રડવું આવ્યું, ચાલી આંસુધાર; મહારાજ મુજને દુઃખ થયું જાણુ દેહ તજું આવાર. ૪૪ કો અસુરે હાંકજ મારી વનમાં, લઈને મારૂં નામ; તે સાદ સુણીને સીતાયે મુજને, મોકલ્યો આણે ઠામ. ૪૫ વળી વચન બાણુ માર્યાંછે મુજને, ભેદાયું સહુ

અંગ; કહેવાય નહિ એ વાણી જાણે, માણુ તજું શ્રીરંગ. ૪૬ પછે લક્ષમણજીને રૂદે ચાંપી, આપી ધીરજ શ્રીરઘુવીર; એવાં સ્ત્રિયોનાં મન અધીર હોય, માટે દુ:ખ નવ ધરીયે ધીર. ૪૭ પુન્યપવિત્ર છો બંધવ મારા, શોક સમાવો સર્વ; હું જાણું છું તમને નથી સ્વપ્ને, મોહ કામ મદ ગર્વ. ૪૮ એમ સમાધાન લક્ષમણનું કરીને, ઉઠયા શ્રીરઘુનાથ; પંચવટી ભણી ચાલ્યા પોતે, ગ્રહિ લક્ષમણનો હાથ. ૪૯ વલણ--લક્ષમણ કેરો હાથ ઝાલી, રઘુપતિ આશ્રમ જાયરે; હવે પંચવટીમાં રાવણ આવ્યો, તેની કહું કથાયરે. ૫૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલમિકીનાટક ધારાયાંઅરણ્યકાંડેમાયા મૃગંહત્વાસીતા પાદુર્વચનાદ્રાગતેન લક્ષમણેનસહ રામચંદ્ર સમાગમો નામ ચતુર્દશોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૫

રાગ સામેરી---જયારે પંચવટીથી નિકળ્યા, ચાલ્યા પન્નગભુપ; ત્યારે દશાનન ત્યાં આવ્યો, ધરી જોગી કેરૂં રૂપ. ૧ શેલી શીંગી પાવડી, શિર જટા ઝોળી સંગ; જેમ હોય યોગી નિરંજની, તેમ ધરી વિભુતિ અંગ. ૨ એવું કપટ કરીને આવ્યો, મન હરણ કરવા ચાહ; જયમ ચંદ્રમંડળ જાનકીને, આવે ગ્રહવા રાહ. ૩ જયમ હરણી ગ્રહવા વ્યાઘ્ર આવે, અગ્નિ પાસ પતંગ; ચારવાક જયમ વેદાંત આગળ, ગરૂડ પાસ પનંગ. ૪ જયમ શિવની પાસે કામ આવે, ભસ્મ થાવા તેહ; તેમ જાનકીની પાસે આવ્યો, પાપી રાવણ એહ. ૫ તે સીતાજીનું રૂપ દીઠું, રાવણે તેણીવાર; ત્રૈલોકમાં એવું નથી,

કોટી રતિ અવતાર. ૬ હવે દેવ સરવે ગુપ્ત રૂપે, રહ્યા નભમાં જોય; તે પરસ્પર વાતો કરે હવે, રાવણ કુળક્ષય હોય, ૭ એણે આદિશક્તિ માત ઉપર, કરી કુદ્રષ્ટી જાણ; માટે આજથી રાવણને બેઠી, અવદશા નિરવાણ. ૮ કામધેનુના અભિલાષથી ક્ષય પામ્યો સહસ્રાર્જુન; થયો ભસ્મ જાલંધરતથા, ધર્યું પારવતીપર મન. ૯ હવે રાવણ આવી બોલિયો, વૈદેહી પ્રત્યે વાણ; આ વનમાં તું એકલી સ્ત્રી, સ્વામી તારો કોણ. ૧૦ ત્યારે સીતા વળતાં બોલ્યાં, સુણો મહા પુરૂષ મતિ ધીર; કાકુસ્થપુર અયોધ્યા મમ, સ્વામી શ્રી રઘુવીર. ૧૧ ચંડાશનું કોદંડ ખંડી, વર્યા મુજને રામ; દશાનનો દર્પ હરિયો, એવા પુરણકામ. ૧૨ તે પ્રભુની હું સુંદરી છું, જનકતનયા જાણ; પાળવા પિતુવચન આવ્યાં, વન વિષે પરમાણ. ૧૩ જેણે હણ્યા સુબાહુ તાડિકા, ખર દુખર ત્રિશરા જેહ; વિરૂપ કીધી સુર્પનખાને, એવા સમરથ તેહ. ૧૪ હવે રાવણ કુંભકરણ તણો કરી, કુળ સહિત નિપાત; અવધપુરમાં પછે જઇશું, સુણો જોગી વાત. ૧૫ માટે એક ક્ષણ બેસો તમો, આવશે હમણાં રામ; આતિથ્ય પૂજન તમારૂં કરશે, યથામતિઅભિરામ. ૧૬ ત્યારે રાવણ કહે હો સુંદરી, તું એકલી છે આંહે; કો હરણ કરી જાશે તને, ફરે અસુર અતિ વન માંહે, ૧૭ જાનકી કહે તું નથી જોગી, કપટી દીસે કોય; તું વચન બોલે છળતણાં, વળી કપટ દ્રષ્ટે જોય. ૧૮ સુણી કહે રાવણ અરે હરહર, હું અતિથી આજ, હું ભૂખ્યો છું કાંઇ આપ્ય ભિક્ષા, થાય મારૂં

કાજ. ૧૯ તે સમે સુર સહુ ગુપ્તરૂપે રહ્યા અંતરિક્ષ જેહ; વિનય વચન કહેતા જાનકીને, સ્તુતિ કરતા તેહ. ૨૦ હે જગત જનુની જાઓ તમો, લંકા વિષે નિરધાર; બંધ છોડો અમારા, કરો રાવણ કુળ સંહાર. ૨૧ જો સ્પર્શ કરશે તમારો, થશે ભસ્મ રાવણ ભૂપ; માટે ગુપ્ત રૂપ કરો તમારૂં, ધરો છાયા રૂપ, ૨૨ તમારે વિષે આવશે, રઘુવીર લંકાં માંહે; ત્યારે અસુર કુળ સંહારશે, માટે જાઓ સત્વર ત્યાંહે. ૨૩ પછે સુર તણી સાખે કરી, કર્યું ગુપ્ત રૂપ અનૂપ; કારજ કરવા દેવાનું, તવ ધાર્યું છાયા રૂપ, ૨૪ ફળ લેઈ કરમાં જાનકી, આપવા આવ્યાં ત્યાંહે; કર આવ્યો રેખા બારણે; તવ રાવણે ગ્રહી બાંહે. ૨૫ કર ગ્રહી લીધાં જાનકી, અંતરીક્ષ તેણીવાર; રાવણે રૂપ પ્રગટ કર્યું, તવ થયો હાહાકાર. ૨૬ સીતાને રથમાં બેસાડયાં, પોતે બેઠો માંહે; ઉતાવળો રથ હાંકીયો, પછે વાયુ વેગે ત્યાંહે. ૨૭ ભયભીત થઈને જાનકી. કરતાં ઘણું આક્રંદ; નેત્ર આંસુધારચાલે, પડયાં અસુરને ફંદ. ૨૮ રૂદન સુણી સીતા તણું, વન પક્ષી તરૂવર રોય; ભય પામી નાઠા મુનિ સહુ ઉભા રહ્યા નહિ કોય. ૨૯ રૂદન કરતાં જાય સીતા, આરત નાદ અપાર; હા રામ લક્ષ્મણ ધનુરધર, ધાઓ મારી વહાર. ૩૦ સીતા વિચારે મન વિષે જે, કરમ કીધું આપ; મેં લક્ષ્મણને કુવચન કહ્યાં તે, લાગ્યું મુજને પાપ. ૩૧ કોઈ કરશે છળ સાધુ પ્રરૂષને, કહેશે કુવચન જેહ; ઘણું દુઃખ ભોગવશે અહીં પછી નરક પડશે તેહ. ૩૨ એમ રૂદન કરતાં જાય સીતા, રટે

રસના રામ; રથ હાંકી રાવણ જાય છે,દક્ષિણ દિશા અભિરામ ૩૩ વલણ—દક્ષિણ દિશાયે જાય રાવણ, આણી મન ઉન્મા- દરે; એવે જટાયુએ સાંભળ્યો, સીતાનો આરત નાદરે. ૩૪ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતિવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડે- રાવણેનપંચવટયાશ્રમમાત સીતાહર્ણનામ પંચદશોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૬

રાગ ધનાશ્રી—સીતા કરતાં વિવિધ વિલાપજી, સુણી જ- ટાયુને થયો પરિતાપજી; ધાઇને આવ્યો તે પક્ષિરાજજી, કેમ જાય પાપી કરી વિપ્રીત કાજજી.૧ (ઢાળ.) કરી કાજ વિપ્રીત જાય છે, અલ્યા ઉભો રહે મંદ; કરી હરણ રઘુવરની પ્રિયા, જયમ ગ્રહે રાહુ ચંદ્ર. ૨ બ્રહ્મ વંશમાં ચંડાળ પ્રગટયો, આ- ચરણ ઉત્તમ શુંય; દીપક થકી જયમ થાય કાજળ, તેવો પ્ર- ગટયો તુંય. ૩ ધીક ડહાપણ તાહરૂં, તપ તેજ બળ ધીક્કાર; તેવાં વચન પંખીનાં સુણી, મુકયાં રાવણે બાણ અપાર. ૪ ચંચુ વડે તે બાણ કાપ્યાં, ગાજીયો દ્વિજરાજ; પછે રાવણનો રથ ભાગી નાંખ્યો, કરયું એવું કાજ. ૫ ચુંટી નાંખ્યું ચંચુયે કરી, સારથીનું શીષ; દશ મુગટ લઈ રાવણ તણા, કર્યા ચૂર્ણ તે ધરી રીસ. ૬ અલંકાર તોડયા અંગથી, વળી ફાડી નાંખ્યાં વસ્ત્ર; એમ રાવણને અકળાવીયો, ભાગી નાંખ્યાં સર્વે શસ્ત્ર. ૭ તેમ યુદ્ધ ઘણું કર્યું જટાયુયે, આણી અંતર રીસ; કોચી નાંખ્યાં ચંચુયે કરી, રાવણના દશ શીષ. ૮ ઘણી ધાર ચાલી રૂધીરની,વળિ અંગ થઇ પીડાય;પછે રાવણ નાઠો નગ્ન થઈ ને

મુકીને સીતાય.૯ પછે આગળ જઈ ઉભો રહીને,વિચારે મન સાથ; અપકીર્ત્તિ થાશે માહરી, જીત્યો પક્ષિયે લંકાનાથ. ૧૦ ત્યારે જટાયુને કહે રાવણ તુજ, મરણ કેમ થાય જાણુ,જો સાચુ નવ કહેતો તને છે, રામ કેરી આણ.૧૧ તે આણ માની પંખી બોલ્યો, વચન સુણીને કર્ણ, જયારે પાંખ ઉપડે મારી ત્યારે,નિશ્ચે પામું મર્ણ.૧૨ એવું સાંભળીનેરાવણ ધાયો,કરી ક્રોધ અપાર;તેણે જટાયુને ઝાલ્યો ત્યારે, થયો હાહાકાર. ૧૩ પછે પાંખો ઝાલી વીશ કરશું,ફાંશી નાંખી ત્યાંહે;ઘણુ રૂધીર ચાલ્યું અંગથી,પડયો વિકળ પૃથ્વી માંહે. ૧૪ પછી રાવણ ચાલ્યો ત્યાં થકી, સીતા ચઢાવી સ્કંધ; અવાચક થઈ પડયો પંખી, છૂટયા દેહના બંધ.૧૫ સીતાયે ઘણો શોકકરીયો,જટાયુંનો જાણ; શ્રી રામ મળતાં લગી તારા રહેજ્યો પંખી પ્રાણ,૧૬ દેહ ત્યાગીયો મુજ અરથ માટે, થજો તુજ કલ્યાણ; કહેતાં ગયાં એમ જાનકી,માટે રહ્યા એના પ્રાણ.૧૭ આકાશ મારગ લેઈ ચાલ્યો, રૂવે સીતા ત્યાંહે; માતંગ પરવત ઉપર બેઠા, પાંચ વાનર જયાંહે. ૧૮ નળ નીળ જાંબુવાન, સુગ્રીવ, પાંચમા હનુમંત; વિલાપ સુણી સીતા તણો, તે થયા છે દુખવંત.૧૯ તે કપીને જોઇ જાનકીયે, ભુષણ નાખ્યાં ત્યાંહે, ચીર કેરો પદર ફાડી, નાંખ્યો પરવત માંહે.૨૦ પછે રાવણને જોઈ કોપીયા, હનુમંત તણીવાર; જેનો મહિમા વ્યાસ વાલ્મિકે, વખાણ્યો છે અપાર. ૨૧ કપિ રૂદ્રનો અવતાર જે,કુધો ગદાગ્રહીને હાથ;હનુમંને આવીને કર્યું,ઘણું યુદ્ધ રાવણસાથ

૨૨ ત્યારે હાર્યો રાવણ માયા કીધી, થયો અંતરધ્યાન; રાવણ દીઠો નહીં ત્યારે, પાછા વળ્યા હનુમાન. ૨૩ પછે આભુષણ સીતા તણાં, બાંધીયા પાલવ માંહે; રૂષિમુક પરવત દાટીયા, હનુમંતજીયે ત્યાંહે. ૨૪ હવે લંકામાં લેઈ આવિયો, જાનકીને અઘવંત; ઘણી પ્રાર્થનાકરીસીતાનીતેણે, બેસાડી એકાંત. ૨૫ હું તને પટરાણી કરૂં, તું મને ભજ હો નાર; એમ કાલાવાલા ઘણા કર્યા, રાવણરહિતવિચાર. ૨૬ નથીથતોઆગ્રહ સ્પર્શનો, છે શ્રાપનો ભય મન; તે રામ રાવણ એક છે, સુણ સીતા મુજ વચન. ૨૭ અમો બંને જાણ છું એક રાશી, નથીકાંઈ ય ભેદ; મારી અવગણના શાને, કરે, માટે મને વર તું વેદ. ૨૮ ચિત્રા નક્ષત્રમાં રામ પરણ્યા, હું હરિ લાવ્યો સત્ય, ચિત્રા નક્ષત્ર ને તુળારાશી, એક છે એમત્ય. ૨૯ માટે ભામની મુજને ભજો, હું બળિયો રાવણરાય; તેવાં વચન સુણી રાવણ તણાં, પછે બોલિયાં સીતાય. ૩૦ અરે મુર્ખ રાવણ મંદબુદ્ધિ, મલિન તસ્કર અંધ; પતંગ જેમદીપનેમળવા, તેમઈચ્છેસંબંધ. ૩૧ અલ્યા રામ રાવણ એક રૂપે, જાણે છે તું જેહ; બે એક રાશી ગણે છે જયમ, વાયસ ને વિનતેહ, ૩૨ શૃંગાલ ને સિંહ એક રાશી, પણ આવે કેમ સમાન; તરણી તમ ને મેરૂ મશક, સુધા ને સુરાપાન. ૩૩ દરીદ્ર દાતાર કુરકટ, કુંજર રાશી એક કાંશી ને વળી કર્મનાસા, હરખ હાણ વિશોક. ૩૪ કપટી ને કમળાસન જેવા, કુબડો ને કામ; સમાન એવા જાણજે, તું રાવણને એ રામ. ૩૫ અલ્યાકામે જીત્યું સર્વને પણ, બળિયો

શિવનાથ; દહન અગ્નિ કરે સહુ પણ, ન ચાલે ધન સાથ. ૩૬ અલ્યા ગાંજેછે તું સર્વને, નવ કરીશ મુજશું આળ;ક્ષણુ માંહે થઈશ ભસ્મબળી,મુનેસ્પર્શતાંતત્કાળ. ૩૭ શ્રીરામલક્ષ્મણુ આવશે, થોડા દિવસમાં જાણુ; કુળ સહિત તુજ સંહારકરશે, કહું સત્ય પ્રમાણુ. ૩૮ તેવાં વચન સુણી સીતા તણાં, મન વિચાર્યું દશશીશ; ભાવી હશે તે વાત બનશે; જેહ કરશે ઈશ ૩૯ પછે અશોક વાડી માંહે રાખ્યાં, સીતાને તેણીવાર; એક રાક્ષસી ત્રિજટા નામે, પાસે મૂકી સાર. ૪૦ રાવણે તેને શીખવી, તું મળી રહેજે અંગ; વળી સીતાને સમજાવજે, જેમ કરે મારો સંગ. ૪૧ ચોકી કરવા જાનકીની,મુકિયા રખવાળ પાંચ કોટિ નિશાચર મહા, અધમ તનુ વિકાળ. ૪૨ અનેક બીજી રાક્ષસી, બીહિવરાવતી નિત્યમેવ; તેમધ્યે ત્રિજટા વિવેકી છે, કરે સીતાની સેવ. ૪૩ પછે સીતાજીયે અવધપુરની કહી સરવે રીત્ય; તે ધીરજ આપે જાનકીને, થઈપરસ્પરપ્રીત્ય ૪૪ બાઈ કાલ્ય રઘુપતિ આવશે, મુકાવશેકરીયુદ્ધ; માટેચિંતા નવ કરશો તમો, નિજ ઠામ રાખો બુદ્ધ. ૪૫ એમ અશોક વનમાં રહ્યાં સીતા, રટે રસના રામ; હવે દંડક વન માંરઘુપતિ કરતા હવા શું કામ. ૪૬ વલણુ---કરતા હવાશું રામલક્ષ્મણુ આવ્યા મૃગ મારી કરી; કહે દાસ ગિરિધર સહુ ભાવ ધરીને શ્રોતાજન બોલો શ્રી હરી. ૪૭ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અરણ્યકાંડેજટાયુસંજીત્વાસીતાહરણે અશોકવનાગમનંનામષોડશોધ્યાય: ૧૬

અધ્યાય ૧૭

રાગ વેરાડી--મૃગને મારી કરીરે, આશ્રમ આવે છે દશરથતન; કુલાહલ પંખી કરેરે, મારગે થાય છે માન શુકન. ૧ લક્ષ્મણને રામ કહેરે, ભાઈ કાંઈ વિપરીત દીસે વાત;હું જાણું કાંઈ વિઘ્ન થયુંરે,આશ્રમમાં નથી જનકની જાત. ૨ એમ કહેતાં રઘુપતિરે,આવ્યા પંચવટી મોઝાર; સૂની પડી પર્ણકુટીરે,નવ દીઠાં સીતા નાર. ૩ જેમ દેહ પ્રાણ વિનારે, ઉદક વિના સર શોભે જેમ; મુખ નાસિકા વિનારે, ફળ વિણ તરૂવર દીસે તેમ ૪ એમ સીતા વિના ગુફારે, રામે સુની દીઠી તેણી વાર; મુનિ સહુ નાસી ગયારે, દિશાઓશન્ય થઈ નિરધાર.૫ ત્યારે રામ વ્યાકુળ થયારે, આંખે ચાલી આંસુધાર; હો લક્ષ્મણ સાચું કહેરે,ક્યાંછેજનકસુતા સકુમાર, ૬ એવું કહી ધરણી ઢળ્યારે, મુર્છા ખાઈને શ્રી રઘુવીર; લક્ષ્મણજીયે બેઠા કર્યારે, આંસુ લુચ્છે ને આપે ધીર.૭ સીતા સીતા કરેરે, વિલપે છે એમ રઘુકુળદીપ; રૂદન કરે ઘણુંરે, નવ દેખે સીતાને નેત્ર સમીપ. ૮ ચંદ્રમુખી ક્યાં ગઈરે, હો મૃગનયની દે દરશન; તને મેં દુભી નથીરે, શા માટે રીસ ચઢી તુજ મન.૯ હો જનકની નંદનીરે, સુંદર ચંપકળી સકુમાર; ગોરી ગજગામીનીરે, પ્રિય મુજ પ્રાણ તણો આધાર. ૧૦ હો ગુણસરીતા સતીરે, સાધવી પરમ મનોહર રૂપ; તું દરશન દે મનેરે, કેમ નાખી ગઈ મોહને કુપ.૧૧ અહો દૈવ રૂઠીઓરે, કેમ થયું આવું વિપરીત કાજ; કોણ એ હરી ગયુંરે, કોણે લીધી અમારી લાજ. ૧૨ વન પુ-

રણુ કરીરે, જ્યારે જઈશું અવધપુર માંહે; માતા ગુરૂ પુછશેરે, ત્યારે શું મુખ દેખાડીશું ત્યાહે. ૧૩ જાનકી તુજ વિનારે, નહિ જાઉં પુર માંહે નિવારણુ; તુજ વિયોગથીરે, નથી રહેવાતું તલસે પ્રાણુ, ૧૪ પંચવટી તણાંરે, તરૂવરને પુછે રઘુવીર; કોઇ કહેતું નથીરે, ત્યારે રૂદન કરે રણુધીર. ૧૫ એમ કરતાં નિશા થઈરે. ઉગ્યો ઔષધીપતિ નભ માંહે; ત્યારે રઘુપતિ બોલિયારે; સૌમિત્રા સુત સાથે ત્યાંહે. ૧૬ જાણુ વિધુને વિધીયેરે, લક્ષમણુ લાવ્ય તું શરને ચાપ, એ કિરણુ બાળે મનેરે, નથી સહેવાતો તન પરિતાપ. ૧૭ નવ ગમે વિરહીનેરે, ચંદન ચંદ્ર ને શીત સમીર; ઉપચાર ગમે નહીરે, જાય જ્ઞાન વિવેકને ધીર. ૧૮ હળાહળ જાણે સુધારે, કોમળ કુસુમ તે જાણે કુલીશ; એમ વિરહ જણાવતારે, માયા નાટક કરતા ઈશ. ૧૯ પ્રાતઃસમે થયોરે, ત્યારે લક્ષમણુને કહે રામ; ભાઈ ચાલો વન વિષેરે, શોધીયે સીતાને અભિરામ. ૨૦ વલણુ--શોધવા ચાલ્યા સીતાને તે જોતા ઠામો ઠામરે; વન ગિરિવર સરિતા સરોવર, ફરતાં લક્ષમણુ રામરે ૨૧ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટક ધારાયાઅરણ્યકાંડેસીતાવિયોગાતૂરામચંદ્રવિલાપવચનંનામસપ્તદશોધ્યાયઃ ૧૭

અધ્યાય ૧૮

રાગ સારંગ--શ્રોતાજન સહુ ભાવે સુણજો, રાખી મનમાં ધીર; જેમ મનુષ્ય પ્રાકૃત ચેષ્ટા કરે એમ, કરતા શ્રી રઘુવીર. ૧ જેનું શિવ સનકાદિક ધ્યાન ધરે છે, વેદ વખાણે રૂપ;

તે આત્મારામ રઘુપતિ એ છે, કોટી બ્રહ્માંડના ભુપ. ૨ પુર્ણ પુરૂષોત્તમ રઘુનંદન, સર્વદ્રષ્ટા એક પોતે; આ વિશ્વ જેનો ભાસજ કહીયે, એ જગતના કારણુ જોતે. ૩ જે શુદ્ધ ચૈતન માયાપતિ પ્રભુ, વ્યાપક એક અજીત; તે માયા તણો અભિ- પ્રાય દેખાડેછે, માઈકજનની રીત્ય. ૪ અંધકુપમાં રવિ નવ બુડે, મૃગજળ માંહે ચંદ્ર; કલ્પવૃક્ષ ભિક્ષા નવ માગે, ન મશ્યક મારે ગજેંદ્ર. ૫ એમ શ્રી રઘુવીરજ મોહ ન પામે, જે પોતે પૂરણુ કામ; પણુ અવતાર લીલા મનુષ્ય તણી; તે દાખવતા એરામ. ૬ જેમ સ્વપ્નમાં પતિવૃતાનો સ્વામી, મરણુ પામે મહા ભાગ; પછે જાગે ત્યારે જેમનું તેમ છે; પોતાનુ સૌભાગ્ય ૭ એમ અખંડ જ્ઞાન અમોઘ ઈશ્વરતા, ધર્મ સ્થાપન અવ- તાર; તે પ્રભુને માયામય જાણે, તે જનને ધીકકાર. ૮ એમ અપાર લીલા અટપટી છે, જાણે વિરલા કોય; જે વિમુખ જી- વને મોહ પમાડે, ભકત ને અતિ સુખ હોય. ૯ હવે વનમાં શ્રી રઘુવીર ફરતા, લક્ષમણુ સાથે આપ; હો સીતા હો સીતા કહેતા, કરતા વચન આલાપ. ૧૦ પશુ પંખી તરૂ ગિરિ સરિ- તાને, પૃથ્વીને પુછે રામ; સર્વ મળી મુજને દેખાડો, જનકસુ- તાનો ઠામ. ૧૧ મૃગ કોકીલા ચકોર ચાત્રુક, રાજહંસને મોર; મેંના પોપટ પારવાને પુછે, કૌશલ્યરાજકિશોર. ૧૨ કારંડવ ચક્રવાક ભ્રમરને, પુછે પુરણુકામ; કોઇ જનકસુતા દેખાડો મુ- જને, એમજ કહેતા રામ. ૧૩ નકુળ શુકરને શૃંગાલ શશાકને, તરૂગિરિવરને પુછે; અરેલક્ષમણુ કોઈનથીબોલતું, કહેને કારણુ

શું છે? ૧૪ અરે વીર લાવ્ય ધનુષ્ય બાણ, હું છેદું ગિરિ ને વૃક્ષ; કોઈ સીતાની શુદ્ધ નથી કહેતું,દેખે છે પ્રત્યક્ષ. ૧૫ એમ અજ અદ્ભુત આનંદરૂપ તે, સીતાનો વિરહ કરતા; વન વન પ્રત્યે શ્રી રઘુનંદન, વ્યાકુળ થઈને ફરતા. ૧૬ પાષાણ તરૂને આલિંગન કરતા, પોતે જુગદાધાર; તે દિવ્ય રૂપ ધરી વિમાન બેસી, જાય વૈકુંઠ મોઝાર. ૧૭ એમ જડ ચૈતનને મોક્ષ આ-પતા, ફરતા દીનદયાળ; એમ પંચવટીથી ઉત્તર પાસે, જોયું વન સુવિશાળ. ૧૮ તે દંડકવન જોઈ આવ્યા,પાછા પંચવટી મોઝાર; નિરાશ થયા તે આશ્રમ જોઈ, ચાલિયા દક્ષિણમાં તેણી વાર. ૧૯ જેમ અહં દેહ બુદ્ધિ મુકીને, વિચરે નિરંજન યોગી; જેમ સંસાર માયા વિરક્ત તજે, વળી ઉરગજીરણ દેહ ભોગી. ૨૦ જેમ કાયા તજીને જાય પ્રાણ,વળી ત્યાગે તપસ્વી કામ; પવિત્ર ત્યાગે ભ્રષ્ટ કર્મ, એમ પંચવટી તજી રામ. ૨૧ જેમ સંસાર દુઃખ વિવેકી ત્યાગે, સંત તજે પરદ્રોહ; જેમ ભગવતી પરનિંદાને તજે, વળી જ્ઞાની તજે જે મોહ. ૨૨ એમ રામે પંચવટીને તજી, પછી ચાલિયા દક્ષિણ પંથ; હે સીતા હે સીતા કરતા,જાતા જાનકીકંથ. ૨૩ પછી આગળ જાતાં પ-ગલાં દીઠાં, રાક્ષસનાં નિરધાર; બાર હાથ લાંબાં તે દીસે, પ-હોળાં છે કર ચાર. ૨૪ તેની પાસે કુમકુમ અંકિત, સુક્ષમ ને શોભાવંત; તેવાં સીતાજીનાં પગલાં દીઠાં, જોતાં તે ભગવંત. ૨૫ એક મોતીની માળા પડેલી દીઠી, તે લીધી શ્રી રઘુવીર; હૃદે સંગાથે ચાંપી વળતાં,નેત્રમાં ભરતા નીર. ૨૬ તેમ સીતાની

પરિશોધ કરતા, જાતા બન્યો વીર; પછી આગળ જતાં જટાયુ દીઠો, પરવત પ્રાય્ શરીર. ૨૭ રકતબિંબ દેખાય દૂરથી, કિંસુક ફૂલ્યો જેમ; તેમ રકત પાંખોવિણુપડયો, પંખીદેખાયછેતેમ ૨૮ તે અસુર જાણીને બાણુ ચઢાવ્યું, લક્ષ્મણેતેણીવાર; પાસે આવ્યા ત્યારે રામ નામ ધુની, શ્રવણુ પડી નિરધાર. ૨૯ વલણુ—રામ નામને જપતો પંખી, ધુની સાંભળી ધીરરે; જટાયુને ઓળખ્યો ત્યારે, ધાઈ આવ્યા રઘુવીરરે. ૩૦ ઇતિ શ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંશ્રીરામચંદ્રેણુસીતાવિયોગાત્પંચવટયાશ્રમત્યાગોનામાષ્ટાદશોધ્યાયઃ ૧૮

અધ્યાય ૧૯

રાગ ધનાશ્રી—શ્રી રામે જટાયુને દીઠો જ્યારેજી, આવ્યા પાસે ધાઈ તે વારેજી; મહા દુઃખ પામે પંખી વેદજી; તેજોઇને રઘુપતિ પામ્યા ખેદજી. ૧ (ઢાળ) મન ખેદ પામ્યા રઘુપતિ, જોઇ વેદના પંખી તણી; જયમ પુત્રનું દુઃખ જોઈ માતા; તેમ તે ત્રિભુવન ધણી. ૨ વૃતાંત સહુ તેણે કહ્યું, સુણી દુખિ થયા રઘુનાથ; ઉપકાર માન્યો પંખી તણો, મુકયા મસ્તક હાથ. ૩ મહારાજ આ ગતિ કરી મારી, દશાનન મતિમંદ; મેં તમને મળવા પ્રાણુ રાખ્યો, સુણો રઘુકુળચંદ. ૪ કરી હરણુ સીતા તણું, રાવણુ ગયો લંકા માહે; મેં યુદ્ધ કર્યું પણુ મને પીડી વિકળ કીધો આંહે. ૫ તેવું સુણીને રઘુનાથજી, વ્યાકુળ થયા મન તેહ; એક સીતાનું હતું, બીજું પંખીનું દુખ જેહ. ૬ પછી રામ સુરતિ ધ્યાન, રાખી, કરી એકાગ્ર મન; પ્રાણુ

મુકયા પંખીએ, રઘુવીર આગળ તન. ૭ વૈમાન લઈને વિધી આવ્યા, થયો દિવ્ય સ્વરૂઈ; વિષ્ણુલોકે તે ગયો, પામ્યો મોક્ષ અનુપ. ૮ નિજ ભકત માત પિતા તણો, તે જાણી પુરણકામ; તેની દાહક્રિયા ઉત્તરક્રિયા તે, સ્વહસ્તે કરી રામ. ૯ જેવી ક્રિયા દશરથ રાયની, તેમ કરી ત્યાં તતખેવ; સહુ જટાયુને વખાણતા, સુરપતિ આદિ દેવ. ૧૦ તેવા ભકતવત્સલ શરણ પાલક, દીનબંધુ દયાળ; પછે ચાલ્યા દક્ષિણ દિશા, દશરથ તણા બે બાળ. ૧૧ તેવે આવ્યો યમુનાગિરિ, ઊપર ચઢયા રઘુવીર; મુખ રટણ કરતા જાનકીનું, દ્રવિત ચિત ગતધીર. ૧૨ તે પરવત છે કૈલાસ સરખો, ગહન વન ગંભીર; કોકિલા બપૈયા મોર, બોલે કળા કર કીર. ૧૩ શિવ પારવતિ બેઠાંત્યાં કરે જ્ઞાન ગોષ્ટી વાત; મુખ રટણ કરતા રામનું પાસે રહ્યાં ગિરિજાત. ૧૪ તેવે દુરથી રઘુનાથ દીઠા, શિવે તેણી વાર; જયસચ્ચિદાનંદ પૂરણબ્રહ્મ, તેમકહીકર્યો નમસ્કાર. ૧૫ત્યારે પારવતીપુછેતદા, કોનેનમ્યાજોડીહાથ; કલ્યાણરૂપ કહો મુને, નિત્યભજોકોનેનાથ૧૬શિવકહેસાંભળ સુંદરીરવિવંશભુષણ રામ;નમસ્કારમેંતેનેકર્યો,જેઅખિલપૂરણકામ.૧૭કરૂંસ્મ-રણકિરતન ધ્યાનતેનું,દેવનાજેદેવ;ત્યારેપારવતિજીબોલિયાં, સાંભળો શ્રીમહાદેવ. ૧૮ તે રામ તો રડતા ફરે, સ્રીનેવિયોગે આજ; વિરહે કરીને ભ્રંશ પામી, બુદ્ધિ શ્રી મહારાજ. ૧૯ માહાદેવ કહે સુણો સાધવી, નવ જાણે તું એ મર્મ; એ લીલા વિગ્રહ દેહ ધર્યો, અવતાર પૂરણબ્રહ્મ. ૨૦સહુ વેદવિધી ભો-

ગીંદ્ર તેનો, જાણીયે નહિ પાર,તે ભકત માટે સગુણ લીલા,કરે છેજ અપાર. ૨૧ વળી રામ વનમાં ચાલતા,આલિંગતા શિલાવૃક્ષ; વઈમાન બેસી જાય તે ધરી, દિવ્ય દેહ પ્રત્યક્ષ. ૨૨ ત્યારે પારવતિ પૂછે તરા, શિવ સુણો મારા સ્વામ; આ વૃક્ષ ને પાષણ આ, આલિંગન કરે કેમ રામ. ૨૩ શિવજી કહે તે તરૂ તળે થયું, હશે સ્મરણ ભજન;વળિ શિલા ઉપર બેસીને, તપ કર્યું હશે મુનિ જન. ૨૪ રઘુવીર તેને મોક્ષ આપે, ભજન સંચિત ભાગ; તે સીતાને વિશે કરીને, આલિંગતા અનુરાગ. ૨૫ ત્યારે સતી કહે હું જોઉં પરિક્ષા, હોય જો ભગવાન; શિવ કહે લેતાં પરિક્ષા, પામશો ઉપમાન. ૨૬ શિવે ઘણું વારીયાં પણ,સતીયે ન માન્યું ત્યાંહે;પછી સીતાજીનું રૂપ ધરીને,ગયાં મારગ માંહે. ૨૭ રઘુવીર હસીને બોલીયા, કયાં ફરો વનમાં આજ; દાક્ષાયણી તજી પશુપતિ, કહો શું ઇચ્છો કાજ. ૨૮ એવું સાંભળી સતી લાજીયાં,વળ્યાં પાછાં તતકાળ;શિવ પાસે આવી કહ્યું નહિ, પણ જાણ્યું પશુપાળ. ૨૯ સતીયે સીતાનું રૂપ લીધું,શિવે જાણ્યું મન;તે દિવસથી કર્યો ત્યાગ સતીનો, આસન આપ્યું ભિન્ન. ૩૦ ઊમયાયે જાણ્યું તજી મને,ઉતર્યો અનુરાગ; પછે દક્ષ કેરા જજ્ઞમાં, સતીયે કર્યો દેહ ત્યાગ. ૩૧ પછે હિમાચળને ઘેર પ્રગટયાં પારવતિ તેનું નામ; તપ કરી પરણ્યાં શંભુને,પામ્યાં તદા નિજ ઠામ. ૩૨ જયારે રામ ચરિત્ર સુણિયું સકળ,કહ્યો શિવે કથાનો મર્મ;ત્યારે જથારથ સમજયાં સતી, જાણિયા રામ પૂરણબ્રહ્મ. ૩૩ એમ શિવે માન્યા

ઇષ્ટ માટે, તજ્યાં સતી તે માટે પછે રામ લક્ષમાણ ઉતર્યા, ય-મુનાગિરિને ઘાટ. ૩૪ તે વન સકળ જોતા થકા, દક્ષિણ દિશા મોઝાર; ત્યાં થકી આગળ ચાલીઆ, રઘુવીર જુગદાધાર. ૩૫ વલણ--ચાલ્યા જુગદાધાર ત્યાંથી. સાથે લક્ષમણ વીરરે; સીતાની પરિશોધ કરતા, આવ્યા કૃષ્ણવેણીને તીરરે. ૩૬ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડે-જટાયુમોક્ષપ્રાપ્તિર્નામએકોનવીંશોધ્યાય: ૧૯

અધ્યાય ૨૦

રાગ મારૂ--લક્ષમણ સાથે શ્રી રઘુવીર, આવ્યા કૃષ્ણવે-ણીને તીર; સ્નાન કરવાને પેઠા ત્યાંહે, રામે ડુબકી મારી જળ માંહે. ૧ ઘડી એક રહ્યા માંહી જ્યારે, લક્ષમણને દુખ પ્રગટ્યું ત્યારે; નવ દીઠા રઘુવર આપ, ત્યારે કરવા લાગ્યા વિલાપ. ૨ જાણ્યું બુડ્યા શ્રીરઘુવીર, ત્યારે લક્ષમણે મુકીધીર; પછે કૃષ્ણાને શોષવા જાણ, ચઢાવ્યું છે અગ્નિનું બાણ. ૩ મુકે અગન્યાસ્ત્ર લક્ષમણ જ્યારે; રામ જળથી નીસર્યા ત્યારે; મળ્યા લક્ષમણને અતી હેતે, હસી બોલ્યા પ્રેમ સમેતે. ૪ ત્યાં કર્યું શિવ સ્થાપન રામ, તેનું ક્ષત્રી બાહુ એવું નામ; જ્યાં જ્યાં ગયા રઘુપતિ એવ ત્યાં સ્થાપ્યા શ્રી મહાદેવ ૫ કૃષ્ણવેણી થકી રઘુવીર, ચાલ્યા આગળ શ્રી રણધીર; ત્યાં બેઠો છે એક કબંધ, તેણે મારગ કીધો બંધ. ૬ જોજન દ્વાદશના બે હસ્ત, તે પસારીને બેઠો સ્વસ્થ; તેનું મસ્તક ઉદર મોઝાર, નથી ચરણ તણો આકાર. ૭ રામ લક્ષમણ આવ્યા ત્યારે, સમેટી લીધા કર મોઝારે; એવું જોઇ

કબંધનું રૂપ,મુકયું બાણત્રિભુવનભુપ.૮ગયાતેકબંધનાપ્રાણ થયો દિવ્ય રૂપ નિરવાણ; રામની સ્તુતી તેણે કરી, પોતાની કરતુત વિસ્તરી.૯ હું કશ્યપનો સુત એષ, હતો દનુજ તણો મુજ વેષ; મેં કરી ગર્જના એકવાર, સુણી મુનીવર બીન્યા અપાર.૧૦ સરવે મળી દીધો શ્રાપ,તું કબંધ થજે મતિ પાપ; એમ રહેજો દુ:ખી તુજ પ્રાણ,શીષ ચરણ વિના નિરવાણ ૧૧ એવો સાંભળી દ્વિજનો શ્રાપ;મેં અનુગ્રહ પુછયો આપ; મુ-ની કહે રઘુકુળ મોઆર, ત્યાં રામ ધરશે અવતાર. ૧૩ તે મા-રશે તુજને બાણ, ગતિ આપશે પુરૂષપુરાણ; વજ્ર માર્યું ઈન્દ્રે પછી નેટ,શિર પેશી ગયું મુજ પેટ.૧૩ છેદ્યા સુરપતિએ મુજ પાય, તે દિવસનું મેં કંઇ ન જવાય;બેઠો ત્યારનો થઇને ઉચાટ નિત્ય જોતો તમારી વાટ.૧૪ આજ મળિયા પુર્વ સબંધ, હું પતિતના છોડયા બંધ: થયો ચત્રુભુજ નિરવાણ. શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ પાણ.૧૫ પીત વસન તનુ ઘનશ્યામ,શોભે રૂપ સું-દર જેમ કામ; વંદી રામચરણ તેણીવાર, પછે બેઠો વિમાન મોઆર.૧૬ બોલ્યો રઘુવર પ્રત્યે વાણી,તમો સાંભળો શારંગ-પાણી; આગળ રૂષિમુખ પરવત માથ, રહેછે સુગ્રીવ કપીનો નાથ. ૧૭ તે શું કરજો મિત્રાઈ મહારાજ, તેથી સરશે તમારૂં કાજ; એમ કહી ગયો વૈકુંઠ માંહે,જયજયકાર થયો છે ત્યાંહે. ૧૮તેમ કબંધ ઉદ્ધાર્યો રામ,પાળ્યું અધમ ઉધારણ નામ;જે કો ભાવે ભણે નરનાર,તેના પુન્ય તણો નહી પાર. ૧૯ જોગી ક્ષાયક જે ગતિ કહીએ,ભકિત કરતાં જે ગતિ લહિયે; તે ગતિ

આપ અસુરને મારી, હરી સમ નહિ કો ઉપકારી. ૨૦

વલણ--નહિં ઉપકારી હરિ સમ બીજો, જેને નિગમ અ-ગમ મુનિ ગાયરે; હવે રામ આવ્યા શવરીને આશ્રમે, તેની કહું કથાયરે. ૨૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલમિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેકબંધશાપમોચનોનામવીંશોધ્યાય: ૨૦

અધ્યાય ૨૧

રાગ મેવાડો--હવે શ્રોતાજન સહુ ભાવે સુણજો, પાવન રામ કથાયજી;ગાતાં સુણતાં નરને નારી, પાપી પાવન થા-યજી. ૧ એક શવરી નામે નારી ભીલડી,રહેતી વન મોઝારજી તે ભાવે ભકિત કરતી હરિની, મનમાં પ્રેમ અપારજી. ૨ નિ-ત્ય હરિનું નામ જપતી,તપ આચરતી તેહજી;તેમ વહી ગયા દિવસ કેટલા, વૃદ્ધ થઈ છે દેહજી. ૩ તેને જાણ થયું જે રામજ આવ્યા; નિકળ્યા છે વન માંહેજી; ત્યારે સવરીયે જાણ્યું હું સ્વાગત કરીને, રાખીશ પ્રભુને આંહેજી. ૪ તે નિત્ય નવાં ફળ લાવી મૂકે,જોતી પ્રભુની વાટજી;વાસી થાય ત્યારે કાઢી નાખે, ધરતી મન ઉચાટજી. ૫ જે ફળ પુલ્લજ સારૂં દેખે,તે લાવે નિજ આશ્રમજી;આ ફળ મીઠાં હરિનેઅરપીશ,તેમ વિચારેમર્મજી ૬ત્યારે અંતર જામીયે જાણ્યો સરવે, તેના મનનો ભાવજી; પછે તેના આશ્રમ પ્રત્યે આવ્યા, જીવન જાનકી નાવજી. ૭ નિત્ય મુનિ તેની નિંદા કરતા,દુખ દેતા બહુ પેરજી;તે અનાથ બંધુ બિરદ પાળવા,હરિ આવ્યા તેને ઘેરજી. ૮ આપણે આશ્રમ રામ આવશે, મુનિ એમ જાણે મનજી;તે મુનિ સરવનું માન

ટાળવા, ન ગયા જુગજીવનજી, ૯ પછે દુર થકી તેણે દીઠા પ્રભુને, ગૌર શ્યામ બે વીરજી; જટા મુગટ મંડિત ધનુસાયક. ભુજ પ્રલંબ રણધીરજી. ૧૦ તેવા પ્રભુને જોઈ પ્રેમદા, સનમુખ આવી ધાઈજી; કરી પ્રણામ તે પડી દંડવત, રામના જુગપદ સાહીજી. ૧૧ હરખ આંસુયે ચરણજ સીંચ્યા, ગદગદ પ્રેમ અપારજી; કરૂણા વચન કહીને રઘુપતિયે, ઉઠાડી તેણીવારજી ૧૨ પછે નિજ આશ્રમ તેડી લાવી, બેસાડયા છે આસનજી; પૂજા કરી ફળ મૂકયાં લાવી, કરાવ્યાં પ્રભુને અસનજી. ૧૩ શીતળ જળ ફળ પુષ્પ પત્રથી, પ્રસન કર્યા રઘુવીરજી; પછે પોતાના પટ પદરે કરીને, નાખે શીત સમીરજી. ૧૪ ભિલડી કેરૂં ભાગ્ય વખાણે, દેવ સકળ અનુકર્મજી; તે પ્રભુ જપ તપ જજ્ઞે દુર્લભ, જોગી ન જાણે મર્મજી. ૧૫ તે પ્રભુ શવરીનાં ફળ આરોગ્યા, વખાણે છે વારમવારજી; એક ભાવને વશ ભગવાન થાય, નથી નિચ ઉંચનો વિચારજી. ૧૬ પછે શવરી પ્રત્યે બોલ્યા રઘુપતિ, માગ્ય માગ્ય વરદાનજી; ત્યારે શવરી કહે તમો શરણે રાખો, મોક્ષ આપો ભગવાનજી. ૧૭ તેવું કહેતામાં વૈમાન આવ્યું, દિવ્ય દેહ થઈ નારજી; તે શવરી વૈમાનમાં બેસી, ગઈ વૈકુંઠ મોઝારજી. ૧૮ તેવી કૃપા કરી કરૂણા નિધીયે, નારી પામી અપવર્ગજી; દેવ પુષ્પની વૃષ્ટી કરતા, દુંદુભી વાગ્યાં સ્વર્ગજી. ૧૯ તેમ શવરીનો ઉદ્ધાર કરીને, ચાલ્યા ત્યાંથી રઘુધીરજી; ત્યારે લક્ષમણ કહે ઉપદેશ કરો મને, અધ્યાત્મજ્ઞાન રઘુવીરજી. ૨૦ પછે લક્ષમણને ઉપદેશ કર્યો છે,

રામગીતા તેનું નામજી; એક અખંડ જેવ્યાપકઆત્મા, નિ-સ્ચે કરાવ્યો રામજી. ૨૧ સારાસાર વિવેક કરીને, નિસંશય કર્યું મનજી; પૂરણ સત્ય શાશ્વત જે જ્ઞાન ધન, અગ જગમાં દરશનજી. ૨૨ આ પ્રપંચ સર્વે મિથ્યા જણાવ્યો, રજ્જુસર્પ મૃગતોયજી; જેમ હતું તેમ જાણ્યું જથારથ, સર્વત્ર આત્મા જોયજી. ૨૩ એમ લક્ષ્મણને ઉપદેશ કરી, વિરૂપાક્ષીયેઆવ્યા રામજી; પછે પંપા સરોવર તીરે આવ્યા, પોતે પુરણકામજી. ૨૪ વિશ્રાંતિ સ્થાન ત્યાં છે શિવ કેરૂં, વળી શોભે વિશ્રાંતિ વનજી; સ્ફટિક ગુહા ત્યાં સુંદીર દીસે, સ્ફટિક શિલા પાવ-નજી. ૨૫ તે સ્ફટિક શિલા ઉપર જઈ બેઠા, પંપાસરોવરતીર-જી; લક્ષ્મણના ખોળામાં શિર મુકી, સુતા શ્રી રઘુવીરજી. ૨૬

વલણ----સુતા શ્રી રઘુવીર પોતે, લક્ષ્મણજી ઉછરંગરે; પછે સીતાજીને સંભારીને, વિરહ ધરતા અંગરે. ૨૭ ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઅરણ્યકાંડેશવરી મોક્ષાનંતરંપંપાતીરગમનંનામએકવીંશોધ્યાય: ૨૧

અધ્યાય ૨૨

રાગ સામેરી----શીતળ છાયા તરૂતણી, પંપા સરોવરતીર લક્ષ્મણ ઉછંગે શીશ મુકી, સુતા શ્રી રઘુવીર. ૧ સીતા તણો વિરહ થયો, ચાલ્યાં નેત્રે આંસુધાર; વન માંહેપંખી પશુકીડે, બોલે શબ્દ અપાર, ૨ તે સુણી શ્રી રઘુવીરને, મન ચડી સબળી રીસ; પછે શ્રાપ દીધો તે સમે, સર્વને શ્રી જુગદીશ. ૩ રઘુવીર કહે કોકિલા તારો, ખુટજો સ્વર રંગ; મૃગમૃગી તમને

મારજો, પારધી કરતાં સંગ ૪ ત્યાં સંગ કરતાં હતાં ત્યારે, કરી કરણી જેહ; રઘુવીરે તેને શ્રાપ દીધો, વચન બોલ્યા તેહ. ૫ હસ્તિણી હસ્તી સાંભળો તમો, જ્યારે કરશો સંગ; ત્યારે સાત દિન મૂર્છા થશે, એ ગજેંદ્રકેરે અંગ. ૬ મોરને થાઓ નપુંસક, નવ ગણી મારી લાજ; થશે જન્મ મધ્યે સંગ તે, એકવાર સુણ સિંહરાજ. ૭ ચકવા ચકવીને કહે, થજો તમારે વિયોગ; હું વિરહીને દેખી કરી, તમે ભોગવો છો ભોગ. ૮ એમ શાપ સુણીને સકળ ખગ મૃગ, પામ્યા મન પરિતાપ; રઘુવીર શરણે આવ્યા પુછવા, અનુગ્રહે આપ. ૯ રઘુવીર કહે કોકિલા તુજ, કહું શ્રાપ સંબંધ; તારો વસંતરૂતુમાં સ્વર ઉઘડશે, પછી રહેશે બંધ. ૧૦ મૃગ મૃગીની કહે મારશે, જો દિવસે કરશો સંગ; નિરભે થશો રજની વિષે, માટે નિશાયે રમજો રંગ. ૧૧ હસ્તીને કહે ત્રિયાસંગ કરતાં, થશે એ ઘડી મુર્છાય; મોરનાં આંસુબિંદુયે કરી, વંશવૃદ્ધિ થાય. ૧૨ ચકવા ચકવીને કહે, રહેશે નિશાતમ વિયોગ; દિવસે મળશો દંપતી ત્યારે, થશે તમ સંજોગ. ૧૩ સિંહને કહે એક વાર સંગે, પ્રજા થાશે એક; વિશ્વ સહુ ઉજડ કરે જો, સૃષ્ટી થાય અનેક. ૧૪ એમ સર્વનો અનુગ્રહ કર્યો, સમર્થ શ્રી રઘુવીર; લક્ષમણ સહિત વિરાજતા, પંપાસરોવરતીર. ૧૫ અરણ્યકાંડ તણી કથા, એ પુરાણ થઈ પાવન; બુદ્ધિપ્રમાણે કહી જથારથ, તે સુણો શ્રોતાજન. ૧૬ અપાર ગુણ રઘુવર તણા, નવ પાર તેનો થાય; અગાધ જળસિંધુ ભર્યો, તે ઘટમાં કેમ ભરાય. ૧૭ અનેક કવી આગળ થયા, વળી થાજો બીજા અનંત; કેટલા હમણાં

ગયાછે પણ, પામે નહીં કો અંત. ૧૮ હરિકથા અમૃત સ્વાદ અદ્દભુત,શ્રવણથી સુખથાય;હરિભક્તિકેરૂં મુળપહેલું,શ્રવણ એક કહેવાય. ૧૯ વળી વિષયથી પામર મુમુક્ષુને, પ્રિય લાગે એહ;જેજીવનમુકતબ્રહ્મવેત્તા,શ્રવણકરતા તેહ. ૨૦હરિકથાને અધીકાર સહુને, નપુંસક નર નાર; જે સાદરે નવ સાંભળે,તે જીવને ધીકકાર. ૨૧સુધાને સેવતાં મદચઢે વળી,અજ્ઞઉન્મત થાય, કથામૃતે ટળે મોહ મત્સર, ત્રિવિધી તાપ પળાય. ૨૨ સુધાનો અધીકાર સુરને, નહીંતર પામે રંચ; હરિ કથામૃત અધીકાર સહુને, રાય રંક ઊંચ નીચ. ૨૩ વળી ગંગ પાવન કરે સહુને, માંહે બુડતાં જાય પ્રાણ; હરિકથા માંહે બુડતાં તે, પામેપદ નિરવાણ. ૨૪એ અધીકતા હરિકથાની તે,જાણેવિ-રલા કોય; જેની ઊપર કેશવ કરે કરૂણા, તેની મતિ એવી હોય. ૨૪ તે માટે જન આળસ તજી કરો, કથાઅમૃત પાન; એ થકી અઘ સહુ પરજળે, થાય પ્રસન્ન શ્રી ભગવાન. ૨૬ એ અર્થ વાલ્મિકી તણો.હનુમાન નાટકસાર;એ જુગમ સં-મત મેળવીને;કર્યો છે વિસ્તાર.૨૭ પદ સાતસેં અડતાળીસ પુરાં, અધ્યાય થયા બાવીશ; અરણ્યકાંડ કથા કહી તે, કૃપા શ્રી જુગદીશ. ૨૮ વલણ.---જુગદીશ કેરી કૃપાયે જે, પ્રાકૃત રામકથા કરી; દાસ ગિરિધર નિમિત માત્ર એ કરતા પોતે શ્રીહરી. ૨૯ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં શ્રીરામચંદ્રેણપશુપંખીઅનુગ્રહકર્ણનામદ્વાવીંશતીતમોધ્યાય

ઇતિ શ્રી અરણ્યકાંડ સમાપ્ત.

આદિ કવિ ગિરધરદાસ પ્રણીત.

રામાયણ.

કિષ્કિંધાકાંડ

અધ્યાય ૧

રાગ ધનાશ્રી-શ્રી પુરૂષોત્તમ પરમકૃપાળજી; ભકતવત્સળ પ્રભુ દીનદયાળજી; શરણાંગતની કરોસંભાળજી, તમારોસેવક છું મતી બાળજી. ૧ (ઢાળ) છું બાળમતિ સેવક તમારો, સ્વામી પડયો તમ શરણ; ભકતવત્સળ બિરદ જાણી, રાખો પ્રભુ નિજ ચરણ. ૨ વંદુ વારંવાર જુગપદ, તમારા મહારાજ; તમ કૃપાયે રઘુવીર જશ કહું, રાખજો મુજ લાજ. ૩ સહુ ભગવતીના ચરણુની રજ, લઈ ચડાવું શીશ; અનુગ્રહ કરો સરવે મળી તો, ગાઉ ગુણ જુગદીશ. ૪ સતસંગથી સહુ તાપ જાયે ટળે દુ:ખ અશેષ; એવા ભકતને ભગવંત માંહે, નથી અંતર લેશ. ૫ એ જોયામાં તો સમાન દીસે, ઇતર જનને સંત; ઓળખાય આચરણે કરી, જે મહા પુરૂષ મહાનંત. ૬ બ્રહ્માનંદમાં સદા, ડોલે સંત આનંદઘન; વિષયી જન ડોલે વિષયમાં મલિન જેનાં મન. ૭ સમાન બક ને મરાળ ઉજવળ, જોયા માંહે પ્રશંસ; જયારે ક્ષીર જળ જુદાં કરે, ત્યારે જાણુાયે તેહંસ

૮ જેમ વાયસ ને વળી કોકિલા તે, સમાન સ્યામ જણાય; વસંતમાં પિક રાગ પંચમ, આલાપીને ગાય. ૯ સ્ફાટિકમુકત શ્વેત સમ પણ, મુલે મોતી જણાય; તક્ર પયનું પાન કરતાં સ્વાદથી ઓળખાય. ૧૦ એમ ઈતર જનને ભકતમાં, અંતર ઘણો કહેવાય; વિષયીથી દુખ ઉપજે. સતસંગથી સુખ થાય. ૧૧ જેમ પારસ લોહનું કરે કંચન, સ્પર્શ માત્રે અનુપ; એમ સંત ખળને કરે સાધુ, આપે રહે નિજ રૂપ. ૧૨ એવા ભગવતીના ચરણ વંદુ, નમું વારંવાર; તમ કૃપાયે રઘુવર કેરા, કરૂં જશ વિસ્તાર. ૧૩ રઘુવંશમાં દશરથ ઘેર, પ્રગટયા પુરણકામ; તે પાળવા પિતુવચન વનમાં, નિકળ્યા શ્રી રામ. ૧૪ પંચવટીમાં રહ્યા આવી, સીતા લક્ષ્મણ સાથ; જાનકીનું હરણ કરીને, ગયો લંકાનાથ. ૧૫ તે ખોળવાને નીકળ્યા, વન માંહે શ્રી રઘુવીર; સોમિત્રી સાથે આવિયા, પંપા સરોવર તીર. ૧૬ એ કથા પુર્વે કહી જથારથ વિસ્તારી એક મન, હવે કિષ્કિંધાકાંડની કથા કહું, સુણો શ્રોતાજન. ૧૭ પંપા સરોવરને ત્રટે, સુંદર સ્ફાટિક શિલાય; ત્યાં વિરાજે રઘુવીર લક્ષ્મણ, અધીકતન શોભાય. ૧૮ લક્ષ્મણ ઉશીંગે શિશ મુકી, શયન કીધું રામ જેમ શેષસજ્યા હરી પોઢે, ક્ષીરસાગર ઠામ. ૧૯ તે સમે રૂષિમુખ પરવત ઉપર, બેઠા વાનર પંચ; નળ નીળ જાંબુવાન સુગ્રીવ, મારૂતિ બળ સંચ. ૨૦ જેમ કનકાદ્રિનાં પંચ શ્રૃંગ, એમ શોભતા તે અજીત; જેમ ઉદયાચળ પર એક કાળે ઉગિયા આદીત. ૨૧ રઘુવીર કેરૂં કાજ કરવા, અવતર્યા કપિરાજ; મહા

ભુત જાણે મગટિયા એમ, શોભતા શુભ કાજ. ૨૨ સુગ્રીવે દીઠા રામ લક્ષમણ,સરોવરની તીર;લક્ષમણ ઉછંગે શીષ મુકી શયન કર્યું રઘુવીર. ૨૩ સુગ્રીવ ડરપ્યો મન વિષે,જોઇ ધનુરધારી જેહ;સહી વાળિયે મોકલ્યા, મને મારવાને એહ. ૨૪ એમ વિચારી સુગ્રીવ ઉઠયો, એકલો તેણીવાર; રામ લક્ષમણ ભણી ધાયો, ગદા કર ગ્રહી સાર. ૨૫ હનુમંતજીએ વારિયો, સહસા ન કરીયે કાજ; હું પરિક્ષા કરી આવું ત્યાં લગી, ઉભા રહો કપીરાજ.૨૬ સુગ્રીવ કહે સુણો મારૂતી, આજ નિશાયે નિરધાર;મને સ્વપ્નએવું આવીયું તે,કહું તમને વિચાર.૧૭ જાણે વીરએકો આવિયા, તેણે માર્યો વાળી રાજ; મને કિષ્કીધાનું રાજ આપ્યું, એવું કીધું કાજ. ૨૮ તે વીર દીઠા આજ મેં ત્યારે, ઉપન્યો મન ત્રાસ;હનુમંત કહે કાંઈ ભય નથી,તમે રાખજો વિશ્વાસ.૨૯ તમો રાય અહીં ઉભા રહો, નવ કરશો મન ચિંતાય; જોઉં વીર બે એ કોણ છે, હું કરી આવું પરિક્ષાય.૩૦ વલણ—હું કરી આવું પરિક્ષા જઈને, એમ કહીને કપિવર જાયરે;હનુમંત વેગે આવિયા, જ્યાં વિરાજે શ્રી રઘુરાયરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં કિષ્કિંધાકાંડેહનુમાનશ્રીરામસામીપગમનંનામપ્રથમોધ્યાય

અધ્યાય ૨

રાગ મારૂ—દીઠા હનુમંતે બે વીર, શોભે સ્ફાટિક શિલા રણધીર;રાજે લક્ષમણને રામચંદ્ર, જાણે બ્રહસ્પતિને વળી ઈન્દ્ર.૧ કે ઉદાશી તપસ્વી વીર, કે ઉદાર ને રણના ધીર; જ્ઞાન

વિજ્ઞાન જશ ને પુન્ય, સિદ્ધ સાધકમાં નથી નુન્ય. ૨ જેમ આ-નંદ ને સમાધાન, જેવા નિરગુણ ને ગુણવાન; આનંદ મોક્ષ બોધ વૈરાગ, એવા કપીએ દીઠા માહાભાગ. ૩ વડ વૃક્ષ તળે બે વીર, બેઠા પંપા સરોવર તીર; જોઈ વિસ્મે થયા હનુમંત, દીસે વીર કો મહા બળવંત. ૪ વડ ઉપર કપિવર ચઢિયા, લા-ગ્યા કુદવા ને ગડગડિયા; કહે છે લક્ષ્માણને દેવેશ, ભાઈ જો આ કપીનો વેશ. ૫ એને વજ્ર કછોટો છાજે, વળી કનકનું કોપીન રાજે, એ કપિવર મહા બળવંત, એનું નામ હશે હનુમંત. ૬ એવાં રામનાં સુણી વચન, હનુમંત વિચારે મંન; મારી માતે કહ્યું હતું મુજને; સુત ઓળખશે જે તુજને. ૭ કોપીન કનક કછોટો ઓળખશે, છે ગુપ્ત તે પરગટ લખશે; તેને સ્વામિ જાણજે સુત્ર તેની સેવા તું કરજે પુત્ર. ૮ કહયું તું અંજનીએ જેહ, મુજ સ્વામી મળિયા તેહ; જોઉં પરિક્ષા પરાક્રમ જેમાં, કેટલું એક બળછે એમાં. ૯ એમ વિચારીને હનુમંત, તરૂ શાખા નાખી બળવંત; લક્ષમણે શર મુકી નિવારી, ત્યારે ગાજયો કપી બળ ભારી. ૧૦ પંચ પરવત ઉચકી લાવ્યો, નાખવા રામ ઉપર આવ્યો; રામે સજ કર્યું કોદંડ, શર પંચ મુકયાં પરચંડ: ૧૧ ઉડાડયા કરથી ગિરિ પાંચ, લાગી ઝપટતે બાણની આંચ; તેણે કરીને ઉડયા આકાશ, હનુમંત ભમ્યા ઘણું તાસ. ૧૨ ત્યારે વાયુ મળ્યા આકાશ, સુણ પુત્ર એ છે અવિનાશ; સાક્ષાત એ શ્રી ભગવંત, આવ્યા કરવા અસુરનો અંત. ૧૩ આદિ નારાયણને શેષ, આવ્યા સ્થાપવા ધર્મ

અસેષ; માટે થા તું રામનો દાસ, સેવા કરજે સદા રહી પાસ. ૧૪ સુણિ વાયુની વાણી કપીશ, આવી નમ્યું રામને શીષ; અહંદાશોસ્મિ કહી વાણી, રાખો શરણે શારંગપાણી. ૧૫ કર જોડીને મારૂત તન, સ્તુતિ કરતો દીન વચન; જય રઘુકુળ કમળ સભાનું, જય ખળ વન દહન ક્રષાનું. ૧૬ જય વૈકુંઠના ધરમેશ, જય આદિ નારાયણ શેષ; જય બ્રહ્મસનાતનઈશ; જય માયાપતિ જુગદીશ. ૧૭ જય મંગળરૂપનિધાન, જયભકત-વત્સળ ભગવાન; પરમેશ્વરપુરણકામ, જયવિશ્વનાઆતમારા-મ. ૧૮ જય જીવના અંતરયામી, સાક્ષિદ્રષ્ટાચરાચરસ્વામી પુરૂષોત્તમ પુર્ણાનંદ, મધુહંતા મુરારી મુકંદ. ૧૯જયયજ્ઞના કારણરૂપ, નમું વેદાંત વેદ સ્વરૂપ; ધર્મસ્થાપનતમઅવતાર નમું રામને વારંવાર. ૨૦ એમ સ્તુતિ કરી હનુમંત, સુણીપ્ર-સન્ન થયા ભગવંત; સ્નેહ ઉપન્યો શ્રી રઘુનાથ; ચાંપ્યો મા-રૂતી રૂદયા સાથ. ૨૧ એમ હરિહર ભેટયા જય રે, જયજયકાર કર્યો સુર ત્યારે; દીધી રઘુપતિયે આશીશ, ચિરંજીવી તું રહે-જે કપીશ. ૨૨ તપે રવિ શશિજ્યાંલગીધરણી, વળીવેદવિધી કહે વરણી, રહેજે અક્ષય ત્યાં લગી તુંય, સત્ય વચન કહુંછું હુંય. ૨૩ અવતાર અંશ તું હરનો, તું છેભાગઅમારા ચરનો થયો અંજની કર્મસંભુત, તારૂં વાધજો બળ અદભુત. ૨૪એ-વાં વચન સુણી હનુમંત, ઘણું સુખ પામ્યો બળવંત પછીલ-ક્ષમણને પાયેલાગ્યો; નિજસ્વામીઅનુરાગ્યો. ૨૫લાગ્યોચાં-પવા રામના ચર્ણ, કહ્યું નિજદુખ અશરણશર્ણ; હનુમંતકહે-

જુગદીશ, છે સુગ્રીવ કપીનો ઈશ. ૨૬ પેલા રૂષિમુક પરવત માંહે; વાળીના ભયથી રહે ત્યાંહે; તેને આપો અભય વરદાન, પોતાનો તે કેરો ભગવાન. ૨૭ તેસુમિત્રી કરોમહારાજ, તેથી સરશે આપણું કાજ; રામ કહે સુણ હો હનુમંત, એવોસુગ્રીવ છે બળવંત. ૨૮ વાળી સાથે થયું કેમ વેર, એનાં માત પિતા કોણ પેર; વાળી સુગ્રીવની ઉતપત્ય, મુજને સંભળાવો, સત્ય. ૨૯ સુગ્રીવને છેશું દુઃખ, કેમ રહેવાયું છે રૂષીમુક; અથથી સહુ વિસ્તાર, મુજને, કહો, વાયુકુમાર. ૩૦ વલણ--વાયુકુમાર તે કહો મુજને, કેમ પ્રગટયા એ બળવંતરે; એવાં વચન રઘુપતિનાં સાંભળી, પછે બોલ્યા કપી હનુમંતરે. ૩૧ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડેશ્રીરામ ચંદ્રહનુમાનસમાગમોનામદ્વિતિયોધ્યાયઃ ૨

અધ્યાય ૩

રાગ ચોપાઈ.—કહે હનુમંત સુણો ભગવાન, એક સમે ધરતા વિધી ધ્યાન; (ત્યારે) આવ્યો મનમાં પ્રેમ અપાર; અશ્રુ બિંદુ પડયો તે વાર. ૧ (તેથી) વાનર એક પ્રગટયો તે ઠામ, રૂક્ષરાજ કપી તેનું નામ; તે વિધીને વહાલો ઘણું ત્યાંહે ફરતો હીંડે ઉપવન માંહે. ૨ (તે) એક સમે આવ્યો કૈલાશ, (ત્યાં) સુંદર સરોવર છે સુખરાશ; (છે) પારવતીનો દુસ્તર શ્રાપ, જો તે પુરૂષ જળ સ્પરશે આપ ૩ પુરૂષ ટળીને થાય પ્રેમદા, રૂક્ષરાજ ત્યાં રહયો તદા, તતક્ષણ નર ફીટી થયો નાર, સુંદર તેણ અતિ સકુમાર. ૪ રંભા થકી છે અદભુત રૂપ, તન

મંડિત અલંકાર અનુપ; સુંદર અંગ આભુષણ ચીર, (તે) નારી ઉભી સરોવર તીર. ૫ (ત્યારે) જતા હતા કયાંય ઈન્દ્ર ને રવિ, તેણે દીઠી નારી અભિનવી; તે મોહ પામી ઉતર્યા નર્પે, ધીરજ ગઈ ખળિયો કંદર્પ. ૬ તે સ્ત્રિની ઊપર પડયું એમ, પાછા વળી ગયા લાજ્યા દેવ; શુક્ર સુરજનું ગ્રીવાએ અડયું, હવે ઇન્દ્રનું વીર્ય મસ્તકે પડયું. ૭ તેથી બે પુત્ર થયા તતકાળ, વાનર વેશ પ્રચંડ વિશાળ; (ત્યારે) બ્રહ્માને થઈ ચિંતા ઘણી, કરી પ્રાર્થના ઉમયા તણી. ૮ થયાં પ્રસન્ન પારવતિ તદા, રૂક્ષરાજ નર કીધો જદા; પછી તેડી રૂક્ષને સહિત કુમાર, વિધી આવ્યા મૃતલોક મોઝાર. ૯ પર્વત રૂષિમુક પાસ વિશેક રચ્યું નગર કિષ્કિંધા એક; રૂક્ષરાજને આપ્યુ તેહ, થાપ્યો ભુપ કરી વિધીયે એહ. ૧૦ બન્યો પુત્રનાં પાડયાં નામ, વિધી ગયા સત્યલોકજ ધામ; વાસવ વીર્ય શીશ અનુસર્યું, વાળી નામ તે સુતનું ધર્યું ૧૧ પડયો સુરજનો ગ્રીવાયે કામ, તેનું પાડયું સુગ્રીવ નામ; ઘણા દિવસ એમ કરતાં ગયા, પુત્ર બન્યો તે પ્રૌઢા થયા. ૧૨ વાળીને સોંપ્યું સહુ રાજ, ગયો રૂક્ષ તપ કરવા કાજ; મય કન્યા તારા શુભમતી, તે પરણ્યો વાળી મહા સતી. ૧૩ સુક્ષેણ કન્યા રૂમા જેહ, સુગ્રીવ સુંદરી પરણ્યો તેહ, મોટા વાળી લઘુ સુગ્રીવ, કરે રાજ સુખ બળના શીવ. ૧૪ ત્યારે ઈન્દ્ર આવી તતકાળ, વાળીને ઘાલી જય માળ; રણમાં સદા વિજય કહેવાય, સનમુખ શત્રુ નિરબળ થાય. ૧૫ સુરજ આવ્યા સુગ્રીવ કને; સુગ્રીવ પાસે શોંપ્યો મને; મારા ગુરૂ સુરજ પરકાશ, આજ્ઞા માની

રહ્યો હું પાસ. ૧૬ સંભાળજે તું અને સદા, એમ કહી ગયા દિનકર તદા; પછે વાળીને સુત અંગદ થયો, મહા બળિયો તારાનો જયો. ૧૭ (દોહરા.) હનુમંત કહે રઘુપતિ સુણો, રાજીવલોચનરામ; એક મહિષાસુરનો દીકરો, દુંદુભી તેનું નામ. ૧૮ મહા બળિયો તે અસુર થયો, ફરતો પૃથ્વી માંહે; કોઈ જોધો તેને મળ્યો નહિ, જુદ્ધ કરવાને ત્યાંહે. ૧૯ પછી જમરાજા પાસે ગયો, કહે જુદ્ધ કરો મુજ સાથ; કે વઢનારો દેખાડ કો, ચળવળે છે મુજ હાથ. ૨૦ ત્યારે દુંદભીને જમરાજ કહે, તું જા કિષ્કિંધા માંહે; તુજ સાથે વઢશે કપી, વાળી રહેછે ત્યાંહે. ૨૧ એવું જાણી કિષ્કિંધા આવિયો, રજનિચર તેણીવાર; સિંહનાદ કરી પ્રૌઢો થયો, સત જોજન વિસ્તાર. ૨૨ તે નાદ સાંભળી વાળીને, ચઢીયો મનમાં કરોધ; તતક્ષણ સનમુખ આવિયો, જુદ્ધ કરવાને જોધ. ૨૩ બળવંત વીર બે બાઝિયા, મલ્લજુદ્ધ કરતા ત્યાંહે; એક મુષ્ટી મારી વાળિયે, દુંદભીના શિર માંહે. ૨૪ તે અશુર ભુમિ ઢળી પડયો, ત્યારે કીધો પાદુ પ્રહાર; દુંદભી મ્રત્યુ પામીયો, પ્રાણ ગયા તેણીવાર. ૨૫ પછી ચરણ ઝાલી તે શબ તણા, ઉછાળ્યું નભ માંહે; મૃતક દેહ આવી પડયો, રૂષિમુક પરવત જ્યાંહે. ૨૬ ઘણા રૂષિ રહેછે તિહાં, પામ્યા મન પરિતાપ; સહુમાં મુખ્ય માંતંગ મુનિ, તેણે દીધો શ્રાપ. ૨૭ જેણે કર્મ આવું કર્યું, તે આવે પરવત માંહે; બળિને ભસ્મ થજો તદા, એવું બોલ્યા ત્યાંહે. ૨૮ (માટે) વાળિયે નવ જવાય ત્યાં, રૂષિપુક પરવત માંહે; તે દિનનું તન અસુરનું, ખોખું

પડિયું ત્યાંહે. ૨૯ તે કરંક ઉપર ઉગિયા, સપ્ત તાડ તરૂ જેહ; એક દિવસ માતંગ મુનિ, મળ્યા વાળિને તેહ. ૩૦ પાયે લાગી પુછીયું, કહો મુજને મુનિદેવ; કોને હાથે મરણ મુજ, થાશે નિશ્ચે એવ, ૩૧ મુનિ કહે સુણ વાળિ તું, કહું તુજ સાચો બોલ; કરંક ઉપર ઉગિયો; સપ્ત તાડ થઈ ગોળ. ૩૨ તે વિંધે એક બાણથી, એવો બળિયો જેહ; તે નર તુજને મારશે, સત્ય માનજે એહ. ૩૩ એવું કહી મુનિવર ગયા, સાંભળો શ્રી રઘુરાય; (હવે) વૈર થયું બે વીરને, તેની કહું કથાય ૩૪ વલણ.--તેની કહું કથાય, જેમ વૈર થયું બે વીરને; તે સુણતાં સંદેહ જાય, હનુમંત કહે રણધીરને. ૩૫ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડે શ્રીરામચંદ્રહનુમાનસંવાદેવાળીસુગ્રીવયોરૂત્પત્તિકથનંનામતૃતિયોધ્યાય: ૩

અધ્યાય ૪

રાગ સામેરી—અંજનીસુત કહે સાંભળો, તમો સ્વામી શ્રી મહારાજ; સુગ્રીવ વાળી કિષ્કિંધામાં, કરતા નિરભયરાજ. ૧ ત્યારે દુંદભીનો પુત્ર કહિયે, મયાસુર તેનું નામ; તે પિતા કેરૂં વૈર લેવા, આવ્યો તેણે ઠામ. ૨ તેણે વાળિ સાથે યુદ્ધ કર્યું, પછે હારિયો રણમાંય; એક વિવરમાં પાતાળ મારગ, નાસી પેઠા ત્યાંય. ૩ તે અસુરની પુંઠે થયા, સુગ્રીવ વાળી વીર; તે ગુફા માંહે પેઠો, વાળી યુદ્ધ કરવા ધીર. ૪ તે વિવરને મુખે રહયો સુગ્રીવ, રક્ષા કરવા પુંઠ; માંહે બન્યો બળિયા યુદ્ધ કરે, મારે પરસ્પર મુંઠ. ૫ એમ ઘણા દિન

ત્યાં વહિ ગયા, નવ મરણ પામ્યો તેહ; ત્યારે શુનું દેખી આવ્યા પુરમાં. યક્ષ કિન્નર જેહ. ૬ ઉજાડવા લાગ્યા નગર. સુગ્રીવે જાણી વાત; ત્યારે ગુફાને મુખ ઢાંકીયો એક, પ્રૌઢ ગિરી વિખ્યાત. ૭ સુગ્રીવ આવ્યો નગરમાં, કર્યા યક્ષકિન્નર દુર; વીશ માસ વિતી ગયા, નવ આવ્યો વાળી શુર. ૮ ત્યારે સરવ જાણ્યું મુવો વાળી, થયું વિપરીત કાજ; પ્રજા પ્રધાને મળી બેસાડયો, સુગ્રીવને ત્યાં રાજ. ૯ પછે વીસ માસે વાળીયે, માર્યો નિશીચર ભુર; આવ્યો ગુફાને બારણે, ગિરી ઢાંકયો દીઠો શુર. ૧૦ સુગ્રીવને દીઠો નહિ ત્યારે, ચઢયો મનમાં ક્રોધ; એ બંધુ મુજને ગયો મુકી, ન કરી મારી શોધ. ૧૧ એ વીર શાનો વૈરી મારો, ધાર્યું વિપરીત કામ; મને મુવો જાણીનગરમાં જઈ બેઠો કરવા રાજ. ૧૨ એણે કામ શત્રુનુ કર્યું, મુજ લાજ લોપી સુખ; હવે તજું એને સર્વથા, નવ જોઉં એનું મુખ ૧૩ દેશ તજીયે દયાવિણ, સ્નેહ રહિત બંધુ મિત્ર; ગુરૂજ્ઞાન હીણ કુમુંખી નારી, તે તજીયે અપવિત્ર. ૧૪ એવું વિચારીને ધાયો વાળી શસ્ત્ર લેઈને શુર; સુગ્રીવને મારવા આવ્યો. નગરમાં બળપુર. ૧૫ સુગ્રીવ નાઠો ત્યાં થકી, નળ નીલ જાંબુવંત; હું સહિત સાથે આવ્યા, રૂષિમુક પરવત અંત. ૧૫ સુગ્રીવને હણવા તદા ધાયો, પુંઠે લીધી વાટ; નવ અવાયું પરવતવિષે, મુનિશ્રાપના ભય માટ. ૧૮ છે બળે બત્યો બરોબર, સુગ્રીવ વાળી રાય; પણ વિજયમાળા કંઠમાં. તેણે કરી નવ જીતાય. ૧૮ પછે નગરમાં વાળી રહયો, નિજ રાજ કરતો તેહ, સુગ્રીવની સ્ત્રી ઘેર

રાખી રૂમા નામે જેહ. ૧૯ તે દિવસનો સુગ્રીવ દુઃખી, રહેછે ગિરી મોઝાર; અમો ચાર જણા પાસે રહ્યા, છું કરવા એની સાર. ૨૦એ પ્રકારે થયું વૈર જે, સુગ્રીવ વાળી વીર; એ ઉત્પત્તિ તમને કહી, રઘુપતિ શ્યામશરીર. ૨૧ સુગ્રીવ મેળવ્ય મુજને, રઘુવીર કહે હનુમંત; કરાવ્ય મિત્રિ એની સાથે, વાયુ પુત્ર બળવંત. ૨૨ એના શત્રુને મારી કરીને, અપાવું નિજ નાર; રાજ્યાસન સુગ્રીવને હું, બેસાડું નિરધાર. ૨૩ હનુમંત એવું સાંભળીને, ગયા સુગ્રીવ પાસ; વૃત્તાંત સહુ માંડી કહયો, એ રામ છે અવિનાશ. ૨૪ તે વચન સુણીને સુરજનંદન, પામિયો આનંદ; ધન્ય વાર તું હનુમંત મુજને, મેળવ્યા જગવંદ. ૨૫ અનેક વાનર સાથ સુગ્રીવ, આવ્યો તેણીવાર; સાષ્ટાંગ કરી રઘુવીર ચરણે, નમ્યો ભાનું કુમાર. ૨૬ બે કર ગ્રહી સુગરિવને, ઉઠાડયો રઘુનાથ; હૃદય સાથે ચાંપીયો, મેલ્યો મસ્તકે હાથ. ૨૭ મળી સ્વસ્થ થઇ બેઠા પછે, સુગરિવ ને રઘુરાય; વાનર સભા જોઈ રામને, મનમાં હરખ ન માય. ૨૮ પછે અગ્નિ ત્યાં ચેતાવિયો, મારૂતીએ તેણે ઠામ; બે પાસ બેહુ બેસાડીઆ, સુગરિવને શ્રીરામ. ૨૯ અગ્નિકેરી સાક્ષિયે, પછે કર્યો મિત્રાચાર; કપી સરવે હરખ પામ્યા, થયો જયજયકાર. ૩૦ રામ કહે સ્ત્રી ને રાજ અપાવું, મારૂં વાળી કીશ; કહે સુગરિવ સીતા શોધ મંગાવું મારી ને દશ શિશ. ૩૧ પછે સુગરિવ તેડી ચાલિયો, સૌમિત્રિ શ્રી રઘુનાથ; રૂષિમુક પરવત આવિને, મળિ બેઠા સરવે સાથ. ૩૨ એક મનોહર મંડપ રચ્યો

કર્યું સભા કેરૂં કામ; એક સુંદર આસન રચિને, બેસાડયા શ્રી રામ ૩૩ સુગરિવ કહે એક રાક્ષસ, સુંદર નારી સંગ; આકાશ મારગ લઈ જતો, તે દીઠો અમો શ્રીરંગ. ૩૪ ઘણું રૂદન કરતાં કામની, તેણે દીઠા અમને આંહે; ત્યારે ચીર પદરે બાંધી ભુષણ, નાખીયાં ગિરિ માંહે. ૩૫ રઘુવર કહે તે લાવો કયાંછે, જોઉં એ અલંકાર; સીતા મળ્યા સમ થશે મુજને, માનીશ હું ઉપકાર. ૩૬ હનુમંતજીએ લાવી આપ્યાં, ભુષણ ને પટચીર; તે રૂદે સાથે ચાંપીને, ગદગદ થયા રઘુવીર. ૩૭ પછે સીતાને વિરહે કરી, ઘણું રૂદન કરતા રામ; રઘુવીર રોતાં સરવે રોયા, થયો શોક સમાન, ૩૮ સુગરિવ આપે ધીરજ બહુ, એમ ના કીજે નાથ; શોધ મંગાવું સીતાની, મુજ સંગ બળિયો સાથ. ૩૯ જો જાનકી નવ મેળવું તો, શુણો શારંગપાણ; તો કલ્પ શુધી નરકમાં, હું પડું નિશ્ચે જાણ. ૪૦ નળ નીળ જાંબુવાન બળી, હનુમંતજી મુજ સાહે; ભુગોળ ઊંધું કરી નાંખે. કાળને કર સાહે. ૪૧ એવાં વચન સુણી સુગરિવનાં, પછે બોલીયા રઘુપત્ય; શુણ કપીપતી હું કરૂં પ્રતિજ્ઞા, માનજે તું સત્ય. ૪૨ તુને રાજ સ્ત્રી આપ્યા વિના, જો મંગાવું પરિશોધ; મને આણ દશરથરાયની, એ પ્રતિજ્ઞા અવિરોધ. ૪૩ એમ પરસ્પર આપિયાં વચન, આનંદીયો સહુસાથ; હનુમંત આદે કપિ સરવે, સેવતા રઘુનાથ. ૪૪ વલણ—શેવતા શ્રી રઘુવીરને, જે કપિ મોટા બળવાનરે; એ રામ લક્ષમણ રૂપિમુક સંતોષ્યા માનવંતરે. ૪૫ ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી

નાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડે શ્રીરામસુગરિવયો મૈત્રિકરણાત્‌- રૂષ્યમુકાગમનંનામચતુર્થોધ્યાયઃ ૪

અધ્યાય ૫.

રાગ મારૂ ---પ્રતિજ્ઞા કરી અન્યોઅન્ય, પછે બોલ્યા શ્રી રામવચન;સુણસુગરિવતું મુજ વાણ, મારૂં વાળીનેએકબાણ. ૧ ત્યારે સુગરિવ કહે મહારાજ, વાળી વધ એમ નહી થાય આજ; પેલા સપ્ત તાડ એક બાણ, જે કો વિંધે પુરૂષ પ્રમાણ. ૨ તેથી વાળી એ નિશ્ચે મરે, બ્રહ્માદિકથી તે નવ ઊગરે; તવ બાણ મૂક્યું રઘુવીર, વિંધ્યા સપ્ત તાડ રણધીર. ૩ મારી ખોખાને ઠોકર ચરણ,ઊડી પડ્યું દિગાંતર ધરણ;પછે સુગરિવને કહે રામ, તેવે કર વાળી સાથે સંગ્રામ. ૪ તુજ પુંઠે આવુ છું હુંય, મન ભય નવ રાખીશ તુંય; બંન્યો બંધુ છે રૂપે સમાન,વિચાર્યું એમ શ્રીભગવાન. ૫ઓળખવાને સુગરિવનું રૂપ, ઘાલી માળ ત્રિભોવન ભુપ; પછે આજ્ઞા આપી શ્રી રંગ, ચાલ્યો સુગરિવ પામી ઉમંગ. ૬ કરી ગર્જનાજક્ષ પુર પાસ, પડ્યો સરવ નગરને ત્રાસ; જાણ્યું વાળી મહાબળ, શીદ્ર આવ્યો જુદ્ધ કરવા સુગરિવ. ૭ તે સુણીને ઉઠયો તતકાળ, ગ્રહી હસ્તમાં ગદા વિશાળ; તે સમે આવી તારા રાણી, બોલી કર જોડીને વાણી. ૮ સ્વામી સાંભળો મુજ વચન, જુઓ વાત વિચારી મન; યુદ્ધ કરવા જશો નહિ આજ, કાંઈ કારણ છે મહારાજ. ૯ આટલા દિન સુગરિવ વીર, તમથી ડરતો રણધીર; ભય પામી ન આવતો આંહે,રહ્યા કાયર થઈ ગિરિમાંહે.

૧૦ આજ યુદ્ધ કરવાને આવ્યો, એટલુ બળ કયાં થકી લાવ્યો; કોઈ જોધ મળ્યો એને આજ, પામ્યો પક્ષ મોટા થયું કાજ. ૧૧ બાકી એનું શું બળમાન, થયો તેને બળે બળવાન; મેં સુણી છે એવી વાત, રાય દશરથ ઘેર સાક્ષાત. ૧૨ ત્યાં જન્મ ધર્યો જુગદીશ, બ્રહ્મપૂરણ માયા ઈશ; પાળવાને પિતાનું વચન, તે પ્રભુ નિકળ્યા છે વન. ૧૩ સીતા સુંદરી તેની વરીશ, ગયો હરણ કરી દશશિષ; તેનો શોધ કરતાં વન માંહે, રામ લક્ષમણ આવ્યા આંહે. ૧૪ મળ્યો સુગરીવ તે નિરધાર, તે સાથે કર્યો મિત્રાચાર; પ્રભુની પ્રેરણાએ પ્રબુધ, આવ્યો સુગરીવ કરવા યુદ્ધ ૧૫ તે માટે ત્યાં જશો નહીં નાથ, જીતશો નહીં સુગરીવ સાથ; નિશ્ચે મારશે તમને રામ, છે સમરથ પૂરણ કામ. ૧૬ જેના ભય થકી કંપે કાળ, જેની આજ્ઞા માને લોકપાળ; તે પ્રભુએ ધર્યો અવતાર, ઉતારવાને ભુમિનો ભાર. ૧૭ ધર્મસ્થાપન કરવા કાજ, ફરે ભુતળમાં મહારાજ માટે માનો મારૂં વચન, જો કુશલ ઈચ્છો સ્વામિન. ૧૮ સાંભળી તારાની એવી વાણી, બોલ્યો વાળી અહંતા આણી; જયમાળ મારે છે ગ્રીવ, મને નહિં જીતે સુગરીવ. ૧૯ અમો બે બંધુને વિરોધ, શું કરવા રામ કરશે ક્રોધ; ન કર્યો તેમનો અપરાધ, શું કરવા મને હણશે સાધ. ૨૦ ધર્મસ્થાપન પૂરણબ્રહ્મ, તે કયમ કરશે અધર્મ; જો એ પ્રભુ હશે પ્રત્યચ, કદાપિ એની કરશે પક્ષ. ૨૧ વિના વિરોધ એ નિષ્કામ, શું કરવા મને મારશે રામ; જો મને હણશે રઘુપત્ય. નિશ્ચે પામિશ હું સદગત્ય. ૨૨ હરિ હાથે મરણ સં-

બંધ, છુટશે જનમ મરણના બંધ; તે માટે સાંભળ સતી એહ બંન્ને વાતે નિઃસંદેહ. ૨૩ નથી સુગરીવનો કાંઈભાર,ક્ષણમાંહે મનાવું હાર; પ્રભુથી ભવનું દુઃખ વામું, રામહાથે પરમપદ પામું. ૨૪ સુણ સાધવી ચિંતામૂકી,નથીબોલતોહુકાંઈ ચુકી એવું કહીને ઈંદ્રકુમાર, આવ્યો યુદ્ધ કરવા પુર બહાર. ૨૫

વલણ—પુર બાહર આવી યુદ્ધ આરંભ્યુ, બન્ને બળિયા વીરરે; એક એકને મારે ગદા, નવ હાર પામે કો ધીરરે. ૨૬ ઈ-તિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં કિષ્કિંધાકાંડ સપ્તતાડવિભેદનાતતારાવાલિવિબોધનંનામપંચમો અધ્યા.

અધ્યાય ૬

રાગ મારૂ—પછી વાળી ક્રોધે ગડગડિઓ, સુગરિવ ઉપર રીસે ચઢિયો; બાઝ્યા બન્ને વીર બળવંત. રોસે રાતા અધર ડશે દંત. ૧ ગદા મૂકીને બન્ને વીર, મલ્લ યુદ્ધકરેરણધીર; મુ-ષ્ઠી પ્રહાર કરે પદ ઘાય, શીશે શીષ કુટે મહાકાય. ૨ પદપ્રહારે ધ્રુજે છે ધર્ણ, થયો સૂરજ ધુંધળવર્ણ; કંપ્યાદિગ્ગજસ્સરકયો શેષ. ભય પામ્યા તે અમર અશેષ. ૩ જેવા મેરૂ ને મંદ્રાચળ, એવા છે કપિ સ્થળસબળ; પરછંદાપડેપડવાય,દારૂણયુદ્ધ કો-ઈએ નવ જોવાય. ૪ કરે વાલિ સુગરિવ સંગ્રામ,હાહાકારથયેછ તે ઠામ; વિજયમાળ વાલિને ગ્રીવ, તેથી હાર પામ્યો સુગરીવ ૫ બળ ક્ષીણ થયું તેનીવાર, સુગરીવે સેહેવાતો નથી માર; થયો દુઃખિયો જાણે આવ્યું મરણ,ઉઠેબેસેપડેછેધર્ણ. ૬ ત્યારે સુગરીવે સમર્યા શ્રી રામ, વારે ધાજયો તે સુંદરશ્યામ; તે સુ-

ણીને આવ્યા રઘુવીર, સાથે લક્ષ્મણજી રણધીર. ૭ જુવે રામ લક્ષ્મણ રહી દૂર, બળ અતુલિત વાળિ શૂર; દીઠો સુગરિવ પામ્યો હાર, બળ ક્ષીણ થયું નિરધાર. ૮ વિજયમાળ તણો મહિમાય, દ્રષ્ટિયે બળ હરણજ થાય; વાલિ સન્મુખ રહેજે કોય તેનું બળ આકર્ષણ હોય. ૯ એમ જાણ્યું શ્રી ભગવંત, કપટે આણું વાળિનો અંત; છે કરતું અકરતું સમર્થ, તોપણ તરનથી કરતા વ્યર્થ. ૧૦ પછે કોપ્યા પુરૂષ પુરાણ, કર્યું ધનુષે શર સંધાણ; તરૂ ઓઠે રહી ભગવન, માર્યું બાણ વાલિને તન. ૧૧ રૂદે ભેદ્યું ને બાણ કરાળ, તેણે વાલિ પડ્યો તતકાળ; ત્યારેપાસે આવ્યા રઘુવીર, કપી સહિત સુમિત્રી ધીર. ૧૨ વલિયે તવ દીઠા રામ, કોટી કંદર્પ સુંદરશ્યામ; રાખી ધીરજ બોલ્યો વચન. વાલિ કહે સુણો શ્રી ભગવન, ૧૩ પ્રભુ પ્રગટ્યા રઘુકુળ માંહે, ધર્મ સ્થાપવા આવ્યા આંહે; આવું કરવું અનુચિત કામ તમને ન ઘટે હે રામ. ૧૪ છળભેદ કરીને મને માર્યો, ગયો ક્ષત્રીધર્મ તમારો; એક પત્નીવૃત કરો અન્ય, આજ વરી અપકીર્તિ કન્ય. ૧૫ સત્યવંત પ્રતાપી ધીર, રણ પંડિત છો રઘુવીર; ભેદ્યું કપટ કરી મુજ તન; લાગ્યું રવિકુળમાં લંછન ૧૬ એવું કર્મ કર્યું રઘુરાય, અપકીર્તિ ત્રિલોકમાં થાય; જેમ મૃગને મારે કિરાન, તમો એમ કર્યું જગતાત. ૧૭ મનેમારતો તો ચેતાવી, તો હું જાણત જાત જે ફાવી; રામ કહે અલ્યા પારધી જેહ; ક્યાં મારે મૃગ ચેતાવી તેહ. ૧૮ તું ન હોય કંઈ યોદ્ધો વીર, કપિ વનચર જાત અધીર; છું વનચર પણ મારાં

કર્મ,છેવિદિતત્રિલોકમાંપર્મ.૧૯તમોકર્ત્તાઅકર્ત્તાસમર્થ, તમ આગળ મુજ બધા વ્યર્થ; પણ અધરમ શો હતો મારો, જુઓ ધરમવિચારી તમારો.૨૦ ધર્મ સ્થાપનતમ અવતાર, મને માર્યો એધર્મ અપાર;રામ કહે સત્ય વૃતછે મારૂં,વિના અધરમ કોને ન મારૂં. ૨૧ રાખી અનુજ વધુ તે પર્મ, એથી બીજો કયોરે અધર્મ; રૂમા રામા સુગરિવની જેહ, લાગ્યું પાપ તે ભોગવ્યું એહ. ૨૨ તે માટે મેં તુજને માર્યો, મોટોઅધરમ એહ વિચાર્યો;વાલિ કહેતમો સુગરિવ સાથ, એસુ મિત્રિકરી રઘુનાથ.૨૩મનેમલ્યાહોતમહારાજ.તો હું કરત તમારૂં કાજ; જઈ રાવણ મારત રણમાં, સીતાને લાવત એક ક્ષણમાં. ૨૪ એ રાવણ મારો ચોર, સુણો કઉશલરાજકિશોર; મેં બગલમાં ઘાલ્યો એને, પુત્ર પારણે બાંધ્યો જેને. ૨૫ એ માં શું કરવું તું કાજ. એને બાંધીને લાવત આજ; પણ ભલું થયું આચરણ, તમ હાથે હું પામ્યો મરણ. ૨૬ મારા ભાગ્ય તણો નહીં પાર, મારાં પુરવ પુન્ય અપાર; સુણીપ્રસન્ન થયા રઘુરાજ, વાલી જી-વાડું હું તુજને આજ ૨૭તને આપું જીવિતદાન,માગ્યમાગ્ય કપિ વરદાન; વાલી કહે સુણીએ રઘુરાય,આવું મરણ ફરી નવ થાય. ૨૮ અંતકાળની સારૂ જોગી, કરે ભજન બ્રહ્મરસ ભોગી અંતે પામે તે મોક્ષ નીદાન, પણ પાસે કયાંથી ભગવાન. ૨૯ દ્રષ્ટિગોચરતેપ્રભુ આજ,મારી પાસેઉભાછો મહારાજ;આથી લાભબીજો ધરી મન,કોણ કારણરાખું તન,૩૦ ધન્ય સુગરિવ બંધુ વીર. મને મેળવ્યા શ્રીરઘુવીર,ન હોય વીરગુરૂ તું મારો,

ઉપકાર શો માનીશ તારો. ૩૧ કરાવ્યું રામનું દરશન, અપાવી ગતિ મુજને ધન્ય, સુણુ બંધવ ચતુરસુજાણ, હું મુકું છું મારા પ્રાણ. ૩૨ હવે કરજે તું નગરનું રાજ, અંગદને આપજે યુવરાજ; એવું કહી કાઢી કંઠેથી માળ, ઘાલી સુગ્રીવને વિજય માળ. ૩૩ સુણો રઘુપતી દીનદયાળ, મુજ પુત્યની કરજો સંભાળ છો ભકતવત્સલ શ્રી રંગ, અંગદ છે તમારે ઉછંગ. ૩૪ એવું કહી રામ સાનિધ્ય જાણ, તજ્યા વાલીએ તતક્ષણ પ્રાણ; પામ્યો સદગતિ ઈન્દ્ર કુમાર, ગયો વૈકુંઠમાં તેણી વાર. ૩૫

વલણ—વૈકુંઠમાં તે ગયો વાલી, મુકયું રામની સાનિધ્ય તનરે; પછે તારા રાણી વાલી તણી, તે આવી કરતી રૂદનરે.

ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમનવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુગ્રીવવાલીસંગ્રામેશ્રીરામેણવાલિવધોનામષષ્ઠોધ્યાય: ૬

અધ્યાય ૭

રાગ સારંગ—હવે વાલી તણી રાણી છે તારા, સતી શિરોમણી જેહ; પછી અંગદ પુત્રને આગળ કરીને, રણમાં આવી તેહ ૧ ત્યારે કરજોડી રઘુવીરની પ્રત્યે, તારા બોલી વાણ; હવે એક બાણ મુકી મુજને, મારો સારંગપાણ. ૨ હે અયોધ્યાપતિ તમો મારા પતિને, શું કરવા માર્યો, હું પતિવૃતાને વિધવા કરી, શણગારજ મારો ઉતાર્યો. ૩ એમ કહી પછી વાલી પાસે, બેઠી તારા રાણી; વિવિધ પ્રકારે વિલાપ કરંતી, રોતી મધુર સ્વર તાણી. ૪ ત્યારે શ્રી રઘુપતિએ પાસે આવીને, તારાને સમજાવી; બાઈ શું કરવા કલ્પાત કરેછે, એ

લખીત વાત જે ભાવી. ૫ તું કોનો શોક કરે છે સુંદરી, કહે મુજને તે વચન; જો દેહનો શોક કરે તો, એ તુજ પાસે પડયું છે તન. ૬ અનિત્ય અશાશ્વત નાશવાન,એ પંચભુતનું શરીર; તે કર્માનુસારે થાયે જાય, તેનો શોક કરે નહિ ધીર. ૭ વળિ તું કહીશ હું આત્માને રડું છું, એ મોટો અવિવેક; અખંડ અજ અવિનાશી આત્મા, ચૈતન્ય દ્રષ્ટા એક. ૮ અપરિછિન્ન માટે એ પુરાણ, જાય ન આવે જેહ; દુઃખ રહિત માટે સુખસાગર, અમર આત્મા એહ, ૯ તે માટે બે એ મધ્યે જેનો, શોક કરે તે ફોક; નાશવંતનુ દુઃખ શું ધરવું,અખંડનો શો શોક. ૧૦ એમ રામે તારાને ઉપદેશી, પ્રતિબોધ બહુ દીધો; રામ વચને અગસ્તે શોકનો, સીંધુ શોષી લીધો. ૧૧ પછી તારા સમજી પાય લાગી, રઘુપતિને તેણીવાર; મસ્તક કર મુકીને વળતા, બોલ્યા જગદાધાર. ૧૨ અરે તારા સુગરિવને વર, તુજ રહેશે સત્ય પ્રમાણ; મુજ આજ્ઞાએ પતિવૃત તારૂં, નહિ ભાગે નિરવાણ. ૧૩ કોઇએ નહિ કરે નિંદા તારી, માટે વચન મુજ પાળ: પછે સુગરિવને તે તારા સોંપી, નંખાવી છે વરમાળ. ૧૪ એમ દેવચરિત્ર છે ઘણાં અટપટાં, અઘટઘટાવે જેહ; એ જોઈ કો અન્ય મનુષ્ય કરે તો, પડે નરકમાં તેહ. ૧૫ જળ ઉપર જેણે પૃથ્વી રાખી, સ્થંભ વિના આકાશ: એવા પ્રભુ છે એક સ્વતંત્રજ, અખંડ અજીત અવિનાશ. ૧૬ તે પ્રભુ કરે કરાવે કરતવ, તે થાય સત્ય પ્રમાણ; તે જોઈને કો અન્ય કરે-તો, નરક પડે નિરવાણ. ૧૭ પછી તારાને પટરાણી કરીને, સોંપી

સુગરીવને હાથ; પછી સુગ્રીવ પાસે વાલી કેરી, કરાવી ક્રિયા રઘુનાથ. ૧૯ વળી અંગદને પોતાનો કર્યો, શિર હસ્ત મુકયો રઘુવીર; હવે સુગ્રીવને કહે જાઓ નગરમાં, રાજ્ય કરો મતિ-ધીર. ૨૦ અમો ઋષિમુક ઉપર રહી ગાળીશું, ચોમાસું ચાર માસ, ત્યારે સુગ્રીવ કહે પ્રભુ તમો પધારો, પ્હોંચે મારી આશ. ૨૧ સુણો મિત્ર મુજ ભાઈ ભરત તે. ભોગવે છે વનવાસ; ત્યારે હું કેમ પુરમાં પ્રવેશ કરૂં, દુઃખ જોઈ થયોછું ઉદાસ. ૨૨ જેમ નાના બાળકને મુકીને, વિદેશે જાએ માત; તેમ હું આવ્યોછું એનેમુકી, પુન્ય પવિત્રએ ભ્રાત. ૨૩ પછી લક્ષ્મણને મોકલિયા પોતે, કિષ્કિંધા મોઝાર; રાજ્યાભિષેક કર્યો વિધીએ થકી, સુગ્રીવનો તેણીવાર. ૨૪ અંગદને સેનાપતિ થાપ્યો, વરત્યો જયજયકાર; સુગરિવ રાજ ચલાવે નિત્ય, રાજનિતિ વહેવાર. ૨૫ પછી ઋષિમુક ઉપર રામ રહ્યા છે, સાથે લક્ષ્મણવીર; શ્રી રઘુવીરની સેવા કરતા, અંજનીસુત રણધીર. ૨૬ એવે ગ્રીષ્મ રૂતુ વીતી ગઇ, આવ્યા ચોમાસાના દન; વિદ્યુત ચમકે, નભ ઘન ગાજે વરષે છે પરજન્ય. ૨૭ તરૂકુસુમિત શોભે નવ પલ્લવ, રમ્યગિરા ચોપાસ; મધુપનિ કર ગુંજારવ કરતા, લેતા મકરંદ વાસ. ૨૮ વાસ લેતા મધુકર ગુંજે, વૃષ્ટી અગણિત થાય; ત્યારે લક્ષ્મણને રઘુવીર દેખાડે, વૃષારૂતુ શોભાય. ૨૯ વલણ—

વૃષારૂતુની શોભા અદ્ભુત, ઘન ગાજે નભ માંહેરે; મોર કળા કરી નાચતા, બપૈયા બોલે ત્યાંહેરે. ૩૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમ-તવાલ્મિકીનાટકધારાયાં કિષ્કિંધાકાંડે તારાવિલાપે શ્રીરામે

ાગુશોકનિવાર્ણેસુગ્રીવરાજ્યાભિષેકોનામ સપ્તમોધ્યાયઃ ૭

અધ્યાય ૮

રાગ મલ્હાર---રઘુવીર કહે તુ જોને લક્ષમણુ, વૃષારૂતુશોભાયરે; વનવેલી કુસુમિત બોલે, ત્રિવલ્લી શબ્દસુંદરથાયરે૧ દેખી વારીદ મોર નાચે, કરે મુદિત કળાયરે; જેમ વિરતીવંત હરિ ભક્તને દેખી, હરખ પામે કાયરે. ૨ ઘનમાંહે દમકે દામની જેમ, ખળ પ્રીત સ્થિર નવ રહે કયમરે; જેમ ઘનવરસે નીચો ઉતરી, જેમ વિદ્યા પામી બુધને નમેરે. ૩ અઘાત બુંદ ગિરિ સહે, ખળ વચન સાધુ જેમરે; લપટાયો કર્દમ ભૂમીપર, જીવને માયા તેમરે. ૪ નદી ક્ષુદ્ર ભરી ગભરાઈ ચાલી, જળ દશો દિશા જાયરે; જેમ સુક્ષમ ધન પામીને ખળ, અભિમાન કરી ઇતરાયરે. ૫ સમેટી જળ જયાં ત્યાં થકી તે, નીચી ભોમ્ય ભરાયરે; સદ્ગુણ સરવે સમેટી જેમ, સજ્જન રૂદયે સમાયરે. ૬ સર્વ સરિતા જળ મળિને, જળ નિધીમાં જાયરે; જેમ જીવ પામી હરી પદને. અચળ નિરભે થાયરે. ૭ હરિતભુમી તૃણસંકુલે, નવ જાણાયે પંથરે; પાખંડ વાદ તે કરિ થાયે, ગુપ્ત જેમ સદ્ગ્રંથરે. ૮ દાદુર ધુની ચોદિશ કરે, જાણે પઢે બટુક અનેકરે; નવપલ્લવ થયાં વિપટ જેમ; મળ્યાસાધકનેવિવેકરે ૯ થયા જવાસા પત્રહીણ જેમ, રૂડે રાજ્ય ખળઉદ્યમરે; કયાંય ધુળ ખોળી નવ જડે, તજે ક્રોધ ધરમી જેમરે. ૧૦ ભુમીશોભે શસ્ય સંપન્ન, જેવી ઉપકારીની સંપત્યરે. તેમ નિશામાં ખદ્યોત ચમકે, જેમ દંભિ સમાજ દુરમત્યરે. ૧૧ ચ્યારિઓ પુરી

ચાલે જળ, નવ રોકીયે નિરધારરે; જેમ ત્રોડી કુળ મરજાદ ત્રિયા, જ્યાં ત્યાં કરે વ્યભિચારરે. ૧૨ કૃષિ સુધારે કૃષિવંત જેમ મોહ મદ તજે બુધવંતરે; પછે શશ્ય નિરમળ થાય જેમ, જ્ઞાની શોભે મોહને અંતરે. ૧૩ પંથી મારગ પડે રપટી, મલીન અંબર થાયરે; જેમ અશુભ કરમે કરી સાધુ, વીષયમાં લેપાયરે. ૧૪ ત્યારે ચક્રવાક દેખાય નહીં, પામી કાળધર્મ પળાયરે વિવિધ જંતુ ભૂમી જેમ. રૂડે રાજ વૃદ્ધી પ્રજાયરે. ૧૫ ઉસર ભુમી તૃણુ ન જામે, જેમ હરીજન હૃદયે કામરે; પંથી જ્યાંત્યાં રોકાંયા. જેમ જ્ઞાનેંદ્રી દામરે. ૧૬ ક્યારે મારૂં પ્રબળ જ્યાં ત્યાંહી પ્રબળ મેઘને લઈ જાયરે; જેમ કપૂત આચરણ કરી, કુળ ધર્મ દુર પળાયરે. ૧૭ ક્યારે દીવસે ઘનઘટા વળી, ક્યારે પ્રગટે પતંગરે; જાય આવે જ્ઞાન જેમ, પામી કુસંગસુસંગરે. ૧૮ એમ વૃષારૂતુ વહિ ગઇ વળતી, આવી શરદ સુજાણુરે; અરે લક્ષ્માણ જોને સોભા, કહેછે રઘુપતિ વાણુરે. ૧૯ કાસ પુલ્યો સ્વેતરંગે ક્ષમા છાઈ તેમરે; વૃદ્ધા અવસ્થા વૃષારૂતુને, આવી શોભે જેમરે, ૨૦ અગસ્તપંથ ઉદે થયો. શોષવા માડયું વારરે: જેમ લોભના પરિતાપથી, સંતોષ જાયે સારરે. ૨૧ સરસરિતજળ સ્વાદિષ્ટ નિરમળ, શોભતું મહાભાગરે: જેમજ્ઞાનપામીમોહ મમતા, કરે જ્ઞાની ત્યાગરે, ૨૨ પ્રગટયાં ખંજન શરદમાં જેમ પામી સમય સુકૃતરે; પંકજ રહીત થઈ ધરા જેમ, તજે રાય અનીતરે. ૨૩ જળ અલપમાં થાએ વિકળ, મચ્છ પામે પરિતાપરે; બહુ કુટુંબીજનુ હીણુ ધન, તે પામે જેમ સંતાપરે,

૨૪ ઘન રહીત નિરમળ શોભતું, ઋતુ શરદમાં આકાશરે; નિરમળ હરીજન શોભતા જેમ, તજે વિષયની આશરે. ૨૫ કહુ વૃષ્ટી શરદ માંહે. અલપ થાએ મેહરે; જેમ કોઈક પામે ભક્તિ મારી, ભકત વિરલા જેહરે. ૨૬ તજી નગર ચાલ્યાનૃપ વણિક, તપાસ ભિખારી જાણુરે; હરિ ભક્તિ પામી ચાર આશ્રમ, તજે શ્રમ નિરવાણુરે. ૨૭ સુખી મચ્છનીર અગાધના, જેમ હરી શરણે જનરે; ફુલ્યાં કમળ શર શોભતું, જેમ બ્રહ્મ સર ગુણ ધન્યરે. ૨૮ દુખી ચક્રવાક નિશાગમન, ખળજોઈપર સંપત્યરે; અતિ તૃષાતુર ચાત્રુક દુખી, જેમશિવદ્રોહીનેવિપત્યરે. ૨૯ શરદ આપદ દિવસનો, હરે ઈન્દુ તો પરિતાપરે; જેમ સંતદરશનશરણથીથાય, સુકતત્રિવિધતાપરે. ૩૦ ચકોરસરવે ચંદ્ર નિરખે, જેમ હરી જુવે હરીજનરે; વીત્યા મશક હીમ ત્રાસથી, દ્વિજદ્રોહ કુળ નાશનરે. ૩૧ ભુમી જીવ વૃષા તણા તે, ગયા શરદ વીલાયરે; સદગુરૂ કૃપાએ જાય જેમ, સંશ ભરમ સમુદાયરે; એમ વૃષા રૂતુ વીતી ગઇ, આવી નીરમળ શરદ પ્રભુધરે; અરે બાપ લક્ષ્મણ સીતાની, હજી ન પામ્યા કાંઇ શુદ્ધરે. ૩૩ વલણ--કંઈ શુદ્ધ ન પામ્યા સીતાની, આવી શરદરૂતુ પાવનરે; એમ વીરહે વ્યાકુળ થયા વળતા, રઘુપતિ શોચેમનરે. ૩૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારા ચાંકિષ્કિંધાકાંડેવરષાશરદરૂતુવર્ણનંનામઅષ્ટમોધ્યાયઃ ૮

અધ્યાય ૯

રાગ મારૂ--ગયા ચોમાસાના દન, આવી શરદઋતુપાવન;

લક્ષમણને કહેછે રામ, ભૂલ્યો સુગરીવ આપણું કામ. ૧ થયો રાજયમદે કરી માતો, નારી સંગ વિશે રંગ રાતો; તારા રૂમા મળી રૂપવાન, ભોગે કરીયાસબપાન, ૨ પામ્યુંચિત્તવિષય માં લીન, થયો મરકટ તેને આધીન; એને કરવો ઘટે શિક્ષાય, આપણો એ મિત્ર કહેવાય. ૩ ચાલે કુપંથ સજન જેહ; લાવીએ સદામારગ તેહ; માટે લક્ષમણ જા તું ત્યાંહે, તેડી લાવ્ય સુગરીવને આંહે. ૪ જો ન માને વચન કપિરાય, તો કરજે એને સીક્ષાય; એ ભૂલી ગયો આપણું કાજ, માટે દંડ દેવો ઘટે આજ. ૫ કરે ભકત બ્રાહ્મણનો જે દ્રેષ દંડ દેવો ઘટે તેનેએષ; હરીહરનાં નિંદે ચરિત્ર, કરે પરને પીડાઅપવિત્ર. ૬ સદપાત્રનું કરે અપમાન બળ પામી કરે અભિમાન; વરતે વેદ વિરૂદ્ધને પંથ, કરે હિંસા નિંદે સદગ્રંથ. ૭ જે સજન મિત્રને વાહાયતે કૃતઘ્ની અધરમી કહેવાય; જે કો કરતા છળ પાખંડ, એટલાને દેવો દંડ. ૮ બળ હોય તો કરીએ શિક્ષાય, નહી તો તજીયેતેને સર્વથાય; માટે જા તું સુગરિવ પાસ, ના માનેતો કરજે નાશ. ૯ ચાલ્યા લક્ષમણ સુણીને વચન, અતિ ક્રોધ ધરીને મન; કરે ધનુષ બાણ ગ્રહીસાર, આવ્યાકિષ્કિંધામોઝાર. ૧૦ ગયા આગળ હનુમંત ત્યાંહે, ચેતવ્યોસુગરીવ છે જયાંહે; રામે મોકલ્યા લક્ષમણ આજ, ગયા ભૂલી શું રામનું કાજ. ૧૧ કહે સુગરીવ ઘણું એ થાસે હળવેહળવેસુધીમંગાંવાસે; એમગણકાર્યું નહિ જયારે, રામાનુજ કોપ્યા તેણીવારે. ૧૨ કર્યો ધનુષતણો ટંકાર થયો નગરમાં હાહાકાર; નાઠા વાનર પામીત્રાસ આવ્યાસરવ

સુગરીવની પાસ. ૧૩ ત્યારે સુગરીવ ડરીયો મન. હનુમંત શું બોલ્યો વચન; એમનો ક્રોધ સમાવો આજ, ચાલો કરીયેશ્રી રામનું કાજ. ૧૪ ઉઠયો સુગરીવમનભયઆણી, કરી, આ- ગળ બન્યો રાણી; સુમિત્રા સુતની સ્તુતિ કીધી, ચરણનીરજ શિરપર લીધી. ૧૫ બોલી રાણિયો દેઈને માન, અમને આપો એવાતન દાન; પામ્યા શાન્ત એવું સુણી શેષ, ત્યારે ઉતર્યો ક્રોધ અશેષ. ૧૬ લેઇ અનેક વાનરને સાથ, રામ પાસે આવ્યો કપીનાથ; પાહી પાહી કહી મુખે વાણી, રાખો શરણે સારં- ગપાણી. ૧૭ એવું કહી નમ્યો રામને ચરણ, ત્યારે બોલ્યા અશરણ શરણ; અરે સુગરીવ પામ્યા રાજ, તેણે ભુલી ગયા અમ કાજ. ૧૮ ચારમાસ ચોમાસું વામ્યા, પણશુદ્ધ સીતાની ન પામ્યા; ત્યારે સુગરીવ કહે મહારાજ, હવે નિસ્ચે કરૂં તમ કાજ. ૧૯ એમ કહી સુગરીવ બળવંત, તેડયા મરકટ રીંછ અનંત; સપ્તદ્વિપતણા કપી જેહ, તેડાવ્યા દુત મોકલીતેહ. ૨૦ આવ્યા અસંખ્ય વાનર ત્યાંહે, ગિરિ વૃક્ષ ગ્રહી કર માંહે; કુદે ઉછળે પાડે ચીસ; આપી મગિયા તે સરવે કીસ. ૨૧ બો- લ્યા સુગરીવ તે શું વચન; કરો સરવે ધરજો મન; કરવું આપણે રામનું કાજ, કોઈ આળસ નવ કરશો આજ. ૨૨ કાળને કરીયે શીક્ષાય, મેળવીયે રામને સીતાય ત્યાં સુધી રહેવું સહુને પાસ. કરવું કારજ થઈને દાસ. ૨૩ ત્યાર પહેલો જે કો જાય આપ, તેને બ્રહ્મહત્યાનું પાપ; એ કર્યા વિના જે ઘેર જાય, તે કપી માતુ ગમની થાય. ૨૪ એ કારજમાં જે કરે ખોટાઇ, તેને માથે છે

રામદુવાઈ; જે કો કરશે આળસ અભિમાન, તેનાં છેદીશ નાક ને કાન. ૨૫ એવાં સુણી સુગ્રીવનાં વચન, સરવે કપીવર કંપ્યા મન; સહુ વનચરને લાગી ધાક, વાગી રવીસુત કેરી હાક. ૨૬ કપી સૈન્ય જોઈ રઘુવીર, મન માં હરખ્યા શ્રીરઘુવીર; કહે પૃથ્વી વને રઘુરાય, મુજને ઘણી ચિંતા થાય. ૨૭ આમળ્યું કપીસૈન્ય અપાર; એ શું ખાશે શો કરશે અહાર; ત્યારે બોલ્યા રમાપતિ વાણી, તમે સાંભળો પુરૂષ પુરાણી. ૨૮ ફલ પુલ પત્ર કંદમૂળ કરશે અહાર કપી અનુકૂળ; જો નહિ મળે બીજું અન્ય, તો એ કરશે પવન પ્રશાન. ૨૯ ગિરિતરૂવરશસ્ત્રસમસ્ત, એમને ન જોઈયે કાંઈ વસ્ત્ર; એવું સુણીને હસ્યા શ્રી રામ, પામ્યા હર્ષ તે પૂરણકામ. ૩૦ પછે સુગ્રીવે વીચારી મતી, કર્યા નળને સેન્યાપતી; કરવા સીતાની પરિશોધ, દેશદેશ મોકલિયા જોધ ૩૧ જોયું પૃથ્વી ને પાતાળ; સ્વર્ગ લોક માંહે જોઈ ભાળ; સપ્ત દ્વીપ ભુમી નવ ખંડ, જોયા છપ્પન દેશ અખંડ. ૩૨ સર સરિતા ગિરિ ઉપવન, સરવે ખોળી વળ્યા કપીજન; ન જડયાં તેને સીતા અનૂપ, નથી ઓળખતા તેનું રૂપ ૩૩ રામનાજ્ઞાન શક્તિ સીતા, મૂળ માયા જે પરમ પુનિતા; તેતો સેહુ વિના કેમ જડે, બીજા બાપડા ભુમી આથડે. ૩૪ જેમ અહંતા કરી જન, પામે વિભ્રમ બુદ્ધિ મન; ગુરૂ શરણ વિના નિદાન, કહો તે કેમ પામે જ્ઞાન. ૩૫ એમ વાનર ફરીને આવ્યા. નવ સીતાની શુધ લાવ્યા; ત્યારે સુગ્રીવે તેણીવાર, મોકલ્યા દક્ષીણ દેશ મોજાર. ૩૬ ખટ વાનર મહા વળવંત, કોપે કાળને આણે

અંત, દશ શહસ્ત્ર કપી તેની સાથ, આપી આજ્ઞા તે કપીનાથ ૩૭ નળ નીળ જાંબુવંત, રષભ અંગદ ને હનુમંત, ચાલ્યાતત્પર થઈ તેણીવાર, પુછે રામને વાયુકુમાર. ૩૮ કેવું છે જાનકીજીનું રૂપ, આપો એંધાણી રઘુકુળભુપ; કહો અંતરની કાંઈ વાત ત્યારે બોલ્યા શ્રીજગતાત, ૩૯ સુણ મારૂ ની સીતા અનૂપ, નથી ત્રિભુવનમાં એવું રૂપ; એના અંગ તણી જે સુવાસ અડધ જોજન ચાલે પ્રકાશ. ૪૦ મુખ કર્પૂર ગંધ સુઠામ, અહોરાત્રી જપે મુજ નામ; જે શમીપના વૃક્ષ પાષાણ, બાર હાથ લગી નિરવાણ ૪૧ જપતાં હસે નામજ મારૂં સુણ અંતરવાત ઉચરૂં; જ્યારે નીકળ્યા વન નિરધાર, ત્યારે કૈકે ઘર મોઝાર. ૪૨ પેહેરાવ્યાં કૈકે વનકુળ, અમો પેહેર્યાં જાણી અનુકૂળ; સીતાને પેહેરાવા મૂક્યાં જ્યારે, નેત્ર શમસા કરી અમો ત્યારે. ૪૩ તે માટે ન ધર્યાં વનચીર, છાની વાત એ કેહેજે વીર; પોતાની મુદ્રિકા રઘુનાથ, ઘાલી અંજનીસુતને હાથ. ૪૪ નિસ્ચે ઓળખી સીતાને જાણી, આ તું આપજે મુજ એંધાણી; સુણી પાએ લાગ્યો કપી ધીર; શિર હસ્ત મૂક્યો રઘુવીર. ૪૫ જા તું સીતાની સુધ લાવજે, વિજય પામી વેહેલો આવજે; ઉડ્યા આકાશમાં પછે કીસ. રામ ચરણે, નમાવી શીષ. ૪૬ વલણ—શીશ નમાવી રામચરણે, ચાલ્યા વીરજ વિચિત્રરે; કહે દાસગિરિધર સુણો શ્રોતા, હવે કહું હનુમંતચરિત્રરે. ૪૭ ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સમંતવાલ્મિકીનાટકધારાર્યાંકિષ્કિંધાકાંડેસીતાશોધનાર્થે હનુમાનપ્રેતિરામઆજ્ઞાકર્ણુનામનવમોધ્યાય: ૯

અધ્યાય ૧૦

રાગ આશાવરી--હવે રૂષિમુક ઉપર રામ રહ્યાછે.સેવે સુગ્રીવ રાજ; અનેકદેશના કપી આવ્યા છે, કરવા રામનું કાજ. ૧શોધને અરથે ગયા કેટલા. કેટલા રામની પાસ; અનક પ્રકારની રમત કરે છે, રીઝવે રમાનિવાસ. ૨ કેટલા ગાન કરીને નાચે, ગાય રાગ ઉપગીત; રાગ મુર્છના રાગણી સાથે; સપ્તતાળ સંગીત. ૩ પ્રબંધ ખંડ રચનાને દ્રુપદ, ત્રાણુગ્રામપદછંદ;બહુ વિધી કળા કરે કપીવર, એમ રીઝવે રઘુકુળચંદ. ૪ હવે શ્રોતાજન સાવધાન થઇને, સુણજો એકે મન; પેલા કપીવર દક્ષીણ દેશ ગયા, તેમાં મુખ્ય અંજનીતન. ૫ રવભનીગનળ જાંબુવાન વળી, અંગદ ને હનુમંત, ચાલ્યા રામચરણ શિરનામી, ઉછળતા બળવંત. ૬ ત્યારે વન એકદીઠું દગ્ધ થએલું, આવ્યા તે મોઝાર; ત્યારે અચેત થઇને કપી ત્યાં પડિયા. પામ્યા દુઃખ અપાર. ૭ પછી રામનું સ્મરણ કર્યું સહુ કપિયે. ત્યારે થયા સાવધાન; એટલે એક બ્રહ્મરાક્ષસ આવ્યો, તનુપર્વત સમાન. ૮ પહોળું મુખ કરી ભક્ષણ કરવા જેવો આવ્યો ધાઇ; ત્યારે અંગદે ક્રોધ કરીનતેને, પછાડયો બે પદ સાહી. ૯ તે રાક્ષસ મુકી દીવ્ય રૂપ થયો, તેને પુછે વાયુકુમાર;ભાઈકોણ હતો કેમ અસુર થયો તો. કહે મુજને વિસ્તાર. ૧૦ ત્યારે દિવ્યરૂપ કહેકપીસાંભળો,હું ડીઋષિનોતન;વરષઅષ્ટાદશ કેરો થયો, ત્યારે રમતા હતા આવન. ૧૧ ત્યારેએકસમે વનદેવી આવી, ભક્ષણ મુજને કીધો; પિતાએ જાણ્યું તવ ક્રોધ; કરીને

ઘોરશાપ તે દીધો. ૧૨ આ વન બળીને ભસ્મ થજોજે, થયું વિપરિત આચાર્યું; આ વનમાં કોઇ પ્રાણીઆવે તે નિશ્ચેપા-મજો મરણ. ૧૩ તે શાપે કરીને ભસ્મ થયું વન, હું થયો બ્રહ્મ રાક્ષસ રૂપ જોજન બારલગી જીવહિંસા, કરતો કર્મ કરૂપ. ૧૪ મુજ નિમિને જે વન બળીયુ, થયો અનેક જીવનો નાશ; તે પાતક મારે શિર બેઠું, એ અકળ ગત અવિનાશ. ૧૫ તેઆજ તમારા દરશનથી હું, પામ્યો ગતિ મહારાજ; જે અરથે કરી તમો જાઓ છો, સિદ્ધ થાશે તમ કાજ. ૧૬ એવું કહી ગયો ભુવન પોતાને, દંડી રૂષિનો પુત્ર; પછી વાનર સરવે ભુખ્યા થયા, કંઈ અહાર મળ્યો નહીં તુત્ર. ૧૭ તે દગ્ધ વનમાં કંઇયે મળે નહીં, પત્ર પુલ્લ ફળ મુળ; આહાર ખોળતા ફરતા સરવે, કપી થયા વ્યાકુળ. ૧૮ તે વન બહાર એક વિવરજ આવ્યું, દીઠું ગુફાનુ મુખ; પંખી નિકળેપેસે તેમાં, તેજોઈ પામ્યાસુખ. ૧૯ પ્રવેશ્યા સરવે તે વિવરમાં, થયા આગળ હનુમંત; ત્યારે કપીસર્વ ત્યાંપડયાતતક્ષણ, થઈને મુર્છાવંત. ૨૦ પછીપોતાના પુંછવડે કરી, બાંધ્યા હનુમંત તેણીવાર; ત્યારે આગળ જાતાં પ્રકાશજ આવ્યો, વન એક શોભા અપાર. ૨૧ ત્યારે સાવચેત થયા મારૂત સ્પર્શે, કપી સહુ ચાલ્યા જાય; જેમ સંતની પુંઠે મુમુક્ષુ ફરે, એમમારૂતિ પુંઠે પળાય. ૨૨ ત્યારે આગળ જાતાં કનકનાં મંદિર, સુંદર શોભા વિશાળ; તે જોઇ કપીસહુ વિસ્મે પામ્યા, રચના દીઠી રસાળ. ૨૩ એટલે એક ખેચરી આવીને, ઉભી તેણે ઠામ; દેવકન્યા અતિ સુંદર રૂપે, સુપ્રભા તેનું નામ.

૨૪ ત્યારે અંજની પુત્રે પુછયું તેને, કહે બાઈ તું છે કોણ; આ મણી જડીત્ર સોનાનાં મંદિર, કોણતણાં નિરવાણ. ૨૫ ગુફા માંહે કંચનનાં મંદીર. કોણ રહેતું એ માંહે; બીજું કોઈ દેખાતું નથી. તું એકલી કેમ છે આંહે. ૨૬ વલણ- આંહી કેમ રહી છે તું એકલી, તે કહેને સત્ય વચનરે; પછી સુપ્રભા વળતી ઉચરે, તમે સાંભળો મારૂત તનરે. ૨૭ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસં-મતવલ્મિકીનાટકધારાચાં કિષ્કિંધાકાંડેદગ્ધત્રને બ્રહ્મરાક્ષસ મોક્ષાણાર્થવાનરાણાંગુહાપ્રવેશોનામદશમોધ્યાય: ૧૦

અધ્યાય ૧૧

રાગ ધનાશ્રી--ખેચરી બોલી સુણ કપીરાજજી, વાત પુરવ-ની કહું મહારાજજી; અસુર એક રહેતો મયાસુરનામજી, તે તપ કરતો આણે ઠામજી. ૧ (ઢાળ) આ ઠામ તપ કરતો હતો, તે મયાસુર બળવંત; તેણે આરાધન કર્યું બ્રહ્માનું, પ્રગટયું તપ તેજ અનંત. ૨ ત્યારે ચીંતાતુર થઈ વિધી આવ્યા, શું માગશે વરદાન; આવી આપ્યું દર્શન અસુરને, ત્યારે બોલીયો બળવા-ન. ૩ વરદાન આપો વિધી મને, ત્યારે બ્રહ્માએ કહી વાણ; ન-થી થયો તપ હજુ પુરણ તારો, માટે સુણ નિરવાણ. ૪ હવે આજથી તું ગુપ્ત રહી તપ. સાધ નિરમળ મન; છાનો રહે તું ગુફામાં જેમ, જાણે નહીં કો જન. ૫ એવું કહી વિધીએ વિવર રચિયું, વન સરોવર સાજ; કર્યા મહેલ કનકતણા, અ-સુરને રહેવા કાજ ૬ મય દૈત્યને રાખ્યો અહીં. પછે વિધી બો-લ્યા વાણ; આ વિવર બહેર નીકળે તો, જાએ તારા પ્રાણ. ૭

ગયા પ્રજાપતિ એવું કહી, રહયો અસુર આણે ઠાર; તેણે બ્રહ્મા કેરૂં કપટ જાણ્યું, કર્યો મન વિચાર. ૮ જો વિવર બાહેર નીકળું તો, મરણ પામું આપ; મુજ તપ થકી વિધી આવિયા, ઉલટો દીધો શાપ. ૯ માટે ક્ષય કરૂં સહુ દેવનો, અસુરની વૃદ્ધિ થાય; એવું વિચારીને મંત્ર મેલા, જપતો મહાકાય. ૧૦ તે જાણતો તો મંત્ર બહુ, આસુરી વિદ્યા એવ; કલ્યાણ ઈચ્છે અસુરનું પામે પરાજય દેવ. ૧૧ તે ઈન્દ્રે જાણ્યું કાજ વિપરીત, ગયો બ્રહ્મા પાસ; એક હેમ કન્યા કરી વિધીએ, નામ હેમા તાસ. ૧૨ મહા રૂપવંત રસાળ ભુષણ, એવી નિરમી નાર; તે કન્યા લેઈ ઈન્દ્ર આવ્યો, વિવર કેરે દ્વાર. ૧૩ કન્યા પ્રવેશી વિવરમાં, બારણે ઉભો ઈન્દ્ર; અસુરે દીઠી સુંદરી, મૃગલોચની મુખ ચંદ્ર. ૧ તે મયાસુર મોહ પામીયો, જોઈ રંભા રૂપ પ્રમાણ; હે સુંદરી વર મુજને, એમ અસુર બોલ્યો વાણ. ૧૫ ત્યારે કન્યા કહે બારણે ચાલો, વરૂં તમને આજ: એવું સાંભળતા માં ઉઠયો, જાણે થયું મારૂં કાજ. ૧૬ તેને મકરધ્વજનાં બાણ વાગ્યાં, થયો કામે અંધ; ભુલ્યો વચન બ્રહ્મા તણું, નવ જાણ્યો મરણ સંબંધ ૧૭ બારણે આવ્યો કન્યા વરવા, અસુર કામી જેહ; ત્યારે ઈન્દ્રે માર્યું વજ્ર શિરમાં. મરણ પામ્યો તેહ. ૧૮ પછે હેમાને રાખી ઈહાં, હું દેવકન્યા સાથ; મુને અનુચરી સોંપી કરી, ગયો સ્વર્ગમાં સુરનાથ. ૧૯ કેટલા દિન હેમા રહી, પછે જાવા માંડયું બહાર; તે કન્યા પ્રત્યે કરજોડીને, મેં પુછયું તતકાળ. ૨૦ મુને મુકીને કેમ જાઓ છો, એકલી આણે ઠાર; શી ગતી

થાશે માહરી, એવું સુણી બોલી નાર ૨૧ થોડા દિવસમાં રામ કેરા, દુત મળશે સત્ય; પછી દર્શન કરજે રામનું, ત્યારે પામીશ તું સદગત્ય. ૨૨ એવું કહી તે કન્યા ગઈ, ત્રિવી લોકમાં નિરધાર; તે દિવશની હું રહી છું, એકલી આણે ઠાર, ૨૩ તમો દુત શ્રી રઘુવીરના, મેં ઓળખ્યા થયું કામ; તમ વિના કો બીજા થકી, નવ અવાયે આ ઠામ. ૨૪ કહો વીર ક્યાં છે રામજી, મુને મેળવો મહારાજ; કલ્યાણ થાયે માહરૂ. દર્શન થાયે આજ. ૨૫ હનુમંત કહે રશીમુખ ઉપર, બિરાજે શ્રી રામ; અનેક સેવક સેવના, ભકતના પુરણ કામ. ૨૬ પછે સુપ્રભાએ કર્યું પુજન દિવ્ય ફળ જળ અહાર; સર્વે કપી સંતોષિયા, ત્રપ્ત થયા તેણીવાર. ૨૭ હનુમંત કહે બાઇ દેખાડો, મારગ જવાનો જેહ; ત્યારે સુપ્રભા કહે નેત્ર મીંચો, થશે કારજ એહ. ૨૮ ત્યારે સઉ કપીએ નેત્ર મીંચ્યાં, મંત્ર ભણીયો ધીર; ક્ષણ માંહે આવી રહ્યા, ઊભા સિંધુ કેરી તીર. ૨૯ લોચન ઉઘાડયાં ત્યાહરે, દીઠો સિંધુ શત જોજન; પેલી ગુફા નારી ન દીઠી, આશ્ચર્ય પામ્યા મન. ૩૦ સંસાર દુખ વેષ્ટીત પ્રાણી, વિકળ થાએ જેમ; તેને જ્ઞાન આપી ગુરૂ બારણે કાઢે, કરે સુખીઆ તેમ ૩૧ એ પ્રકારે કપી સર્વ ઉભા, જળનિધીને તીર; તે કૃપા માની રામની, મન કર્યું નીસ્ચે વીર. ૩૨ પેલી સુપ્રભા તજી વિવર ચાલી, આવી રઘુવર પાસ; સાષ્ટાંગ નમી રામને ચરણે, સ્તુતિ કરી સુખરાશ. ૩૩ ઉપદેશ તેને કર્યો પ્રભુએ, આપ્યું જ્ઞાન અભેદ; તેને બદ્રીકાશ્રમ મોકલી, પ્રગટયો હ્રદે નિર્વેદ. ૩૪ તે ધ્યાન

ધરી થોડા દિવસમાં, પામી પદ નિરવાણ; હવે સિંધુ તીરે કપી ઉભા, વિચાર કરતા જાણ. ૩૫ (વલણ)----વિચાર કરતા કપિ સર્વે, દીઠો સિંધુ શત જોજનરે; નવ પામ્યા શુદ્ધિ સીતાની, ઘણી ચિંતા પ્રગટી મનરે. ૩૬ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડે સુપ્રભાયાંશ્રીરામચંદ્રદર્શનાર્થબદ્રીકાશ્રમપ્રવેશોનામએકાદશોધ્યાયઃ ૧૧

અધ્યાય ૧૨

રાગ સારંગ—હવે સિંધુ તીરે કપિ સર્વ ઉભા, ચિંતા કરવા મન; કહો ભાઈ હવે કેમ કરીશું, આવ્યો સાગર શતજોજન. ૧ સીતાની કાંઈ શુદ્ધી જડી નહીં, વાટ જુવે છે રામ; આપણે પાછું જવાય નહીં ત્યાં, કર્યા વિના એ કામ. ૨ વળી કાયર થઈ જો પાછા જઈએ, તો દેખાડીએ શું મૂખ; તે કરતાં મરવું એ ઉત્તમ, રહેવાય નહીં તે દુખ. ૩ એવું વિચારી કાષ્ટ એકઠાં, કરીઆં તેણીવાર; સરવ કપિ બળવા થયા ઉભા, અગ્નિ મુંક્યો તે મોઝાર. ૪ ત્યારે જાંબુવાન કહે સાંભળો ભાઈ, એમ સહસા ન તજીએ પ્રાણ; ધીરજ રાખો એમ કરતાં થશે, અપકિર્તિ નિર્વાણ. ૫ ત્યારે મારૂતી કહે હો જાંબુવાન, તમો વૃદ્ધછો માટે આજ; જો કાંઈ સુઝ બતાવો અમને, તો થાય રૂડાં કાજ. ૬ ત્યારે રીંછપતિ હનુમંતને કહે, તમો રામકૃપાના પાત્ર; તમથી કામ થશે નિશ્ચે, સહુ દુર જશે દુખમાત્ર. ૭ વળી મુદ્રીકા રામે આપી તમને, અમર કરી છે કાય; માટે વિઘ્ન કશું નડશે નહીં તમને, નિર્ભે કારજ થાય. ૮ એવાં વચન સુણીને અગ્નિ ચેતા-

લ્યો. મારૂતીએ તેણી વાર; પરિક્ષા જોવા માટે પ્રવેશ્યા, અગ્નિગ્નાં વાયુકુમાર. ૯ પણ આંચ ન લાગી અંગ કપિને, રામ ભજન પરતાપ; જેના નામ થકી ટળે ત્રિવિધી, ભવનાં ભુતિક ભૌતિકપાપ૧૦ એમહનુમંતેત્રણવારઝંપાવ્યું,બળવા અગ્નિ માંહે; પણ રામ કૃપાએ થયો તે શીતળ, આંચ ન લાગી ત્યાંહે. ૧૧ તે સમે જેજેકાર કર્યો ને, ચાંપ્યા હૃદયે હનુમંત; તમ જેવો પૃથ્વીમાં બીજો, નથી કોઈ બળવંત. ૧૨ એટલે અરૂણનો પુત્ર સંપાતિ, આવ્યો તેણે ઠાર. ક્ષુધાતુર મુખ પહોળું કરી આવ્યો. કરવા કપિનો અહાર. ૧૩ તેને જોઇ સહુ રામ સ્મરણ કરી, કહેતા પરસ્પર વાત; આ જટાયુ જેવો પંખી દીસે ભાઈ, જાણે એનો ભ્રાત. ૧૪ એવાં કપિનાં વચન સુણ્યાં ગીધે, નવી પાંખો ફુટી તેણીવાર; ત્યારે હરખી સંપાતી આવ્યો, સહુને પાયે લાગ્યો નિરધાર. ૧૫ તમો રામ દુત ઓળખ્યા મેં નિશ્ચે, ક્યાં છે કહો રઘુનાથ; જટાયુ બંધુ મારો છે તે, તમે શું જાણો છો ભ્રાત. ૧૬ ત્યારે કપિવર કહે તે જટાયુને માર્યો. રાવણે યુદ્ધ કરી જાણ; તાતના જેવી ક્રિયા કરી રામે, આપ્યું પદ નિર્વાણ ૧૭ જ્યારે મરણ સાંભળ્યું બંધું તણું, ત્યારે સંપાતિ રોવા લાગ્યો; અરે ભાઈ ગયો મળ્યા વિના, મારે તારો વિયોગ ન ભાગ્યો. ૧૮ એમ ઘણા વિલાપ કર્યા સંપાતિએ. સંભારી નિજ વીર; પછી આશ્વાસન કરી છાનો રાખ્યો, કપિએ આલી ધીર. ૧૯ ત્યારે સંપાતિ કહે અરૂણ પુત્ર, અમો બંધુ બે બળવાન; બાળપણામાં ઉડયા સુરજ, મંડળ જોવા માન. ૨૦ જ્યારે તેજે

દાઝવા લાગ્યા ત્યારે, જટાયુ પાછો વળિઓ; હું મમતે કરી ગયો રવિ મંડળ લગી, પાંખો મારી બળિઓ. ૨૧ પછે થયો કુળ થઇને પડયો ત્યાંથી, પૃથ્વી ઉપર તેણીવાર; પાંખો બળી તેણે પીડા પામ્યો. પ્રગટયું દુઃખ અપાર. ૨૨ પેલા પરવતમાં એક મુનિવર રહે છે, ચંદ્ર રૂષિ તેનું નામ. હું જઈ તેને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી તે ઠામ. ૨૩ ત્યારે મુજને જોઇને દયા મન આવી, પ્રસન્ન થયા મુનિનાથ; તતક્ષણ મુજને શીતળ કર્યો, મસ્તક મુકી હાથ. ૨૪ ત્યારે ચંદ્રરૂષિ કહે રામદુત જ્યારે, આવશે સિંધુ તીર; ત્યારે ઉગશે તુજને નવી પંખ, તેનું દર્શન કરતાં વીર. ૨૫ તે દિવસનો હું અહીં રહુ છું, જોતો તમારી વાટ; આજ મુને નવી પાંખો આવી, તે તમ દર્શન માટ. ૨૬ હવે કહો કપિવર કયાં જાઓ છો, કરવાને શું કાજ; તમે મને ઉપકાર કર્યો, માટે કહો મુજ સરખું કાજ. ૨૭ વલણ----કંઇ કાજ કહો મુજ સરખું મુનિવર; કેમ આવ્યા આ ઠારરે, એવાં વચન સાંભળી સંપાતિનાં, પછે બોલ્યા અંજનીકુમારરે. ૨૮ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમનવાલ્મિકીનાટકધરાયાંકિષ્કિંધાકાંડે સમુદ્રતીરેવાનરસંપાતિસમાગમાનામદ્વાદશોધ્યાયઃ ૧૨

અધ્યાય ૧૩

(રાગ સામેરી)---હનુમંત વળતી બોલિયા, સુણ સંપાતિ દ્વિજરાજ; અમો નિકળ્યા છું કપિ સહુ, રઘુવર કેરે કાજ. ૧ સીતા પ્રિયા શ્રી રામની દશાનન કરી, ગયો હર્ણ; તેની સુધી અર્થે અમો આવ્યા, શોધતા ગિરિ અર્ણ. ૨ તે શુધી કંઈ પામ્યા

નહીં માટે,થાયચિંતાઅપાર;ત્યારેસંપાતિકહે સાંભળો,તુજ વાયુકુમાર. ૩ આ પેલી લંકાં હું દેખું છું, બેટ સિંધુ માંહે; યાં થકી શત જોજન છે, કરે રાજ રાવણ ત્યાંહે. ૪ ત્યાં જાનકી ધ્યાનસ્થ બેઠાં,અશોક વનમોઝાર;મુજ પ્રષ્ઠ ઉપર બેસો સહુ, લેઈ જાઉં ત્યાં નિરધાર.૫ આ પરવતમાં મુજપુત્ર છે,શત એક બળિયા જાણ; તેને બોલાવી તમને પોહોંચાડું, લંકામાં નિ-ર્વાણ. ૬ સુણી વચન સંપાતિનાં સર્વે, કર્યો મન વિચાર; અપકીર્તિ થાએ આપણી, જો એ ઉતારે પાર. ૭ ત્યારે રીંછ-પતિ કહે ગીધને, કરી અમને આજ્ઞા રામ; માટે સરળ પંથ દેખાડો અમને, થાય રૂડું કામ. ૮ ગીધ કહે આ મળયાચળ ગિરિપર, તરૂ પ્રૌઢ સઘન:ચંદન કેરો વૃક્ષ છે તેની,શાખા શત જોજન. ૯ તે ડાળ લંકામાં પ્રવેશી, તેની ઉપર થઈને જવાય; પણનાગવિંટાયાછે ઘણા,શીતળ થવાને કાય.૧૦વિખજવાળ તે નાંખે ઘણી, તમાં નવ જવાએ ત્યાંહે; શત જોજન સિંધુ ઓળંગો તો,જાઓ લંકા માંહે.૧૧ એવું કહી નમસ્કારકરી ગીધ, ગયો નિજ આશ્રમ; પછી કપિ સર્વે વિચારતા, કહો હવે કરવું કેમ. ૧૨ મારૂતી કહે ઓ રૂક્ષપતિ, હું પુછું તમને વાત; કહો બળ તમારૂં કેટલું, કંઈ કારજ કરૂં સાક્ષાત. ૧૩ જાંબુવાન વળતા બોલિઆ, મુજ બળતણો નહીં પાર; પણ ક્ષીણ પામ્યું જોર મુજ તે, કહે સત્ય વિચાર. ૧૪ જે સમે બળને ઘેર વામાન, ત્રિવિક્રમ ભગવાન. વિરાટરૂપ ધર્યું તદા, બ્રહ્માંડ અખીલ સમાન. ૧૫ તે સમે હું ને વૈદસુષેણ, બળિયા

એ વિખ્યાત; એક દીવસમાં વૈરાટની, પ્રદક્ષિણા કરી સાત. ૧૬ તે દિવસનું બળ ઘટયું મારૂં, કહું બીજીપેર.હું મેરૂઉપર ગયો એક દિન, મમતથી મદભેર. ૧૭મન વિચાર્યું રથ આલું રવિનો, તલપ મારી ત્યાંહે; તે રવિ તણા રથ ચક્રની, લાગી ઝપટ પદ માંહે, ૧૮ તે દિવસના થયા બોદળા પગ,ઘટયું સામર્થ્ય કામ; હવે થયો હું વૃદ્ધ માટે, ન ચાલેમુજહામ. ૧૯હવે તમારૂ પરાક્રમ કહો, અંજની સુત બળવંત; કહો તમો ઉડો કેટલું, ત્યારે બોલિયા હનુમંત. ૨૦ જયારે જન્મ મારો થયો ત્યારે, ભુખ લાગી તાસ; રવિ બીંબને ફળ જાણીને, હું ઉડયો કરવા ગ્રાસ. ૨૧ ગયો રવિમંડળ લગી હું, એકફાળથીઉત્કર્ષ સંજોગ તે દિન ગ્રહણનો, આવ્યો રાહુ કરવા સ્પર્શ. ૨૨ મેં જાણ્યું એ ફળ લેશે મારૂં, કર્યું જુદ્ધ સંદેહ; પછી સિંહીકા સુતને મારિયો, ગયો ઈંદ્ર પાસે તેહ. ૨૩ તેની પક્ષકરીને ઈંદ્ર આવ્યો લઈ સૈન્યા અપાર, ઘણું જુદ્ધ તે સાથે કર્યું તેણે મનાવીહાર. ૨૪ તે સમે હું વરદાન પામ્યો, થયા દેવ પ્રસન્ન; મુજ અધીક બળ વાધ્યું તદા, થયો વરથકી બળવંત. ૨૫ એવાં વચન સુણી હનુમંતનાં, બોલિયા જાંબુવાન; તમપ્રાક્રમનો પારનહિ, નવ થાય કોણે માન. ૨૬ પણ મિત્ર સુગ્રીવ તમારો, તે થયો મહા દુઃખવંત; ત્યારે શા માટે માર્યો નહીં, કહે વાલિને હનુમંત, ૨૭નગરમાંથી કાઢીમુકયો,હતાઆપણ સાથ; ત્યારે તમો કેમ સાંખી રહ્યા, દુખિયો થયો કપિનાથ, ૨૮ ત્યારે વાલિ સાથે કેમ ન ચાલ્યું, કહો એઅભિપ્રાય; તમ

થકી નડાતો એ બળિ શું તમે નવ જીતાય, ૨૯ (વલણ) નવ જીતાયો વાલિ શા માટે, કહો મુજને વૃત્તાંતરે; એવાં રાંછપતિનાં વચન સુણીને, બોલ્યા શ્રી હનુમંતરે. ૩૦ ઇતીશ્રી રામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડે જાંબુવાનહનુમાનસંવાદેબળકથનંનામત્રયોદશોધ્યાયઃ ૧૩

અધ્યાય ૧૪

(રાગ સામેરી)—હનુમંત વળતા બોલિયા સુણો રિંછપતિ વિખ્યાત; સંદેહ નિવારૂં હું તમારો, કહુ બાળપણાની વાત. ૧ વનમાંહે હું ફરતો સદા ત્યાં મુનિતણા આશ્રમ હું નિત્યે હેલાણ કરૂં તેનું સમજું નહીં કંઈમ મર્મ. ૨ પાત્ર ફોડું મુનિતણા વળિ ફાડું વનકુળ ચીર; આશ્રમ લેઈ જાઉં ઉચળી વળી મુકું સાગર તીર. ૩ એમ બાળચેષ્ટાકરૂં નિત્યે, અકળાયા સહુ બ્રહ્મ; સરવે મળી એક ગિરિ ઉપર, રહ્યા કરી આશ્રમ. ૪ એક સમે હું ગયો વળતો. નિશામાં તે ઠાર; તે ગિરિ લીધો કર વિષે જઈ મુકયો સાગર પાર. ૫ જયારે પ્રભાતેઉઠયામુનીત્યારે નવ દીઠું તેવન; ચોફેરસાગરઘુઘવે, જોઈ શોચ પામ્યા મન. ૬ એ કપીએ કાયર કર્યા, શો ઉપાય કરીએ આપ, એછેબ્રહ્માનું વરદાન છે, માટે ન લાગે શાપ. ૭ તે સર્વમાં એક મુખ્ય મુનિ શકિત રૂષિ તેનું નામ; સહુ વિપ્રનેધીરજઆપી, ગયાનિધાન ધામ. ૮ કહ્યું દુખસર્વે પ્રજાપતિને, મુનિવરેતેણીવાર; અંજની સુત દુખ દે ઘણું; તે પીડે અમનેઅપાર. ૯ વિષ્ણુએ ચિરંજીવી કર્યો માટે, થયો નિર્ભય આપ; વરદાન વળી આપ્યું તમો,

માટ ન લાગે શાપ. ૧૦ હવે શું કરાએ પિતામહ, રહીએ જઈ કોણ ઠાર; એ અમારી કેડે પડયો, કપિ રૂદ્રનો અવતાર ૧૧ ત્યારે બ્રહ્મા કહે હો શકિતઋષિ, ઉપાય કહું એક જાણ; એને શ્રાપ દો વર રૂપ જેવો, લાગશે નિરવાણ. ૧૨ એવું સુણીને મુનિવર આવિયા. હું હતો જેણે ઠાર: મુજ સાથે બે લ્યા ક્રોધ કરી, શકિતઋષિ તે આચાર. ૧૩ રઘુવંશ માંહે પ્રભુ પ્રગટયા, નારાયણ નિરધાર, સ્થાપન કરવા ધર્મનું, હરવા ભુમીનોભાર ૧૪ તે અવધપુરપતિ રાય દશરથ, પુત્ર શ્રી રઘુવીર; તે પાળવા પિતુવચન વનમાં, આવશે રણધીર. ૧૫ને થશે સ્વામીતાહરા કરશે કૃપા શુર; તું થઈશ સેવક તે તણો, ત્યારે વાધશે બળ પુર. ૧૬ અરે સુણ કપિવર કહું તને, એ સત્ય વાણી મુજ; તને રામજી મળતાં લગી, બળ ક્ષણ રહેજો તુજ. ૧૭ ત્યાં લગીરહેજો ગુપ્ત બળ, તું નહીં પામે રણજીત; એવા વચન સુણી મુનિવર તણાં, ત્યારે ઉપજી મને પ્રિત. ૧૮ તે શ્રાપ મેં વર માનીઓ, ઘણું હરખ્યો મનમાંહ્ય; મુજ માતાએ પુર્વે કહ્યું તું, વચન મળીયું ત્યાંહ. ૧૯ પછે કિષ્કિંધામાં આવીને રહ્યો, સુગ્રીવ કેરી પાસ; અનુદીન પંથ નિહાળતો રહુ; સ્વામી મળવા આશ ૨૦ મુનિ વચન માટે વાલિને, નવ મરાયો નિરધાર; એ સંદેહ ટાળ્યો તમતણો, કહ્યો પુરવનો વિસ્તાર. ૨૧ હવે સ્વામી શ્રીરઘુવીર મળિયા, કરી કરૂણા પ્રેમ; માટે વિજય પામું સર્વે ઠામે, થાય મંગળક્ષેમ. ૨૨ એ કથા કહેતા વારમાં, બળ વાધ્યું રામ કૃપાય; હવે કાળ જીતી વશ કરૂં તો, ઈતર શું કહેવાય. ૨૩ જેની

ઉપર રામ કૃપા કરે, થાય નિરમળ તે બળવાન, તરણુ તોડે વજ્રને, જો સહાય શ્રી ભગવાન. ૨૪ (વલણ)--ભગવાન જેને સહાય કરતા, તેનાં સંકટ દુર પળાયરે; જાંબુવાનને હનુમંત કહે, એ રામ કૃપા મહિમાયરે. ૨૫ ઈતીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડેજાંબુવાનપ્રતિહનુમંતાસ્વચરિત્રકથનંનામચતુર્દશોધ્યાયઃ ૧૪

અધ્યાય ૧૫.

(રાગ મેવડો)--શ્રોતાજન સહુ સુણજો ભાવે, હનુમંત ચરિત્ર પ્રબંધજી; અન્ય પુરાણમાં એ કથા છે, શકિતઋષિને સંબંધજી. ૧ હવાસુતનો મહિમા જાણ્યો; કપિસહુલાગ્યાપાયજી, તમથી કામ થશે એ નિશ્ચે, બીજા થકી નહીં થાયજી, ૨ તમો રામના પરમ પ્રિય છો, સેવક ભકતઅનન્યજી; વળી મુદ્રિકા પોતાની આપી છે તમને, રામેવિચારીમનજી. ૩ માટે તમો એ કારજ કરશો, અમને થયો વિશ્વાસજી; એમ કહી સહુ પાયે લાગે, સ્તુતિ કરતા જેમ દાસજી. ૪ ત્યારે રામનું સ્મરણ કર્યું હનુમંતે, ધ્યાન ધર્યું એકમનજી, રઘુપતિરૂપરૂદેમાં રાખી, મારૂતિ બોલ્યા વચનજી. ૫ સુણો ભાઈ હું જાઉં છું નિશ્ચે, લાવું સીતાની શોધજી; પંથ વિષે કાંઈ નહિથાય મારો, રામ કૃપાયે રોધજી. ૬ જ્યાં લગી હું જઈ આવું ઓળંગી, સાગર શત જોજનજી; ત્યાં લગી રહેજો તમો આ ઠામે ધીરજ રાખી મનજી. ૭ કરી ગર્જના એવું કહી થયા, તત્પર તેણીવારજી; એક મહેંદ્ર પર્વત ઉપરચઢી; ઉભાવાયુકુમારજી

૮ બહુ કપિને કહે ચાર પાશે, ઝાલો ગિરિ મહા કાયજી; હું ઉડું ત્યારે ડગે નહિ જેમ, લાગશે પદ પડઘાયજી.૯ ત્યાં ઊભા સ્મરણ કરે રઘુપતિનું, ચિંતવ્યો દક્ષિણ પંથજી,ચિત્ત એકાગ્ર કરીને ધ્યાનમાં, રાખ્યા જાનકી કંથજી. ૧૦ જુવે દેવતા રહી આકાશે, કરે પરસ્પર વાતજી; એ મારૂતી સીતાની શોધ લેવાને, જાય છે બળ વિખ્યાતજી.૧૧ હવે જળનિધી ઓળંગીગી જાશે,અંજનીસુત બળવંતજી;સીતાની સોધ લાવસે વળતા, ચઢસે શ્રી ભગવંતજી. ૧૨ એ કથા સુંદરકાંડમાં, આગળ કહેવાસે વિસ્તારજી:રઘુપતિ કેરા જશ પાવન,શત કોટી ચરિત્ર અપારજી. ૧૩ જે શીખે ગાય સુણે ભણે કરે, મનન ધ્યાનને વખાણજી; આ લોકે સુખ પામે ઘણું, પરલોકે ગતિ નિરવાણજી.૧૪ શ્રી રઘુવીર કૃપા કરે તેને, જે કરે એ અભ્યાસજી; નિર્મળ જશ જુગમાં થાય તેનો, પ્હોંચે મનની આશજી.૧૫ આવો મનુષ્યદેહ નહિં આવે ફરીને,દેવને દુર્લભ જેહજી;સકળ સુણી ન હરિ કથા, ભજ્યા નહિ ભગવાનજી; આત્મ હત્યારો કર્મ તન કરવા સમરથ,દ્વાર મોક્ષનું એહજી; આત્મ હત્યારો જાણવો તેને,જીવતાં પ્રેત સમાનજી ૧૭ ચોથો કાંડજે કિષ્કિંધા કેરો. પુરાણ યથા મતિ એહજી:પદ ચારસેં પુરાંને, અધ્યાય પંચદશ જેહજી. ૧૮ હવે સુંદરકાંડ કહેવાસે નિર્મળ.સુણજો શ્રોતાજનજી; સાદર શ્રધાએ કરી પ્રેમે, રામચરિત્ર પાવનજી. ૧૯ (છંદ) પાવન જશ રઘુવીરના, જે સુણે નરનારી સદા; તે શુભ પદારથ ચાર પામે, દુખી નવ હોએ કદા.૧ ત્રય તાપનો

પરિતાપ વામે, સુખ પામે અતિ ઘણું; આદરે અવલંબન કરે, નિત્યમેવ રામકથાનણું, ૨ કળિ માંહે સાધન ક્ષીણ પામ્યો, જોગ જપ તપ નવ સધે; હરિ નામ મહિમા બળ ઘણું. દિન-દિન પ્રતાપ અધીક વધે. ૩ તે માટે તન મન ધન અરપી, સુધા સેવો હરી કથા; કલ્યાણ કર્તા પાપહરતા, રામના ગુણ સર્વથા. ૪ તજી આશા અવર ઉપાશ ઈંદ્રિય, વિષય મમતા પરહરો; અવિનાશ કેરા દાસ થઈ, ભવનાશ હરિ ગુણ વિસ્તરો. ૫ ધરિ મનુષ દેહ સ્નેહ, શ્રી રઘુવીર સાથે જે કરે; તે અખિલ પાપ વિમુક્ત થઈને, ભવસાગર સેહેજે તરે. ૬ જે જીવનમુકતા બ્રહ્મતરપણ, હરિચરિત્ર તજે નહિ; કરે અનાદર હરિકથાનો, તેને પશુથી ગણવો સહિ. ૭ અપવર્ગ સ્વર્ગ થકી ઘણું, સુખ ભક્તિમાં કહે છે મુનિ; વળિ અન્ય સાધનથી અધીક, જે રામ નામનણી ધુનિ ૮ એ અધીકના હરીકથાની તે. પુરાણ નિગમાગમ કહે; ધન્ય ધન્યતેજનદાસ ગિરિધર, હરિચરણ શરણ સદા રહે. ૯ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંકિષ્કિંધાકાંડેસમુદ્રોલંઘનાર્થેહનુમંતમહેંદ્રાચળારોહણં નામપંચદશોધ્યાય: ૧૫ કિષ્કિંધાકાંડસંપૂર્ણ. શુભંભવતુ:

ઇતિ શ્રી

કિષ્કિંધા કાંડ

સમાપ્ત.

આદિ કવિ ગિરધરદાસ પ્રણીત

રામાયણ.

સુંદરકાંડ.

અધ્યાય ૧

(રાગ ધનાશ્રી.)—શ્રીપતિ સુંદર સુખના ધામજી, ભકતવ-
ત્સળપ્રભુ પુરણકામજી; મંગળદાયક લાયક નામજી, સ્મરણ
કરતાં આપે અભિરામજી. ૧ (ઢાળ) અભિરામ થાએ નામ
લેતાં, પામે અવિચળ ઠામ. એવા પુરૂષોત્તમપદ કમળજુગને,
નમી કરૂં પ્રણામ. ૨ સહુ ભગવતી સંતને વંદુ, કવિ મોટા જેહ;
હોય પ્રાકૃત કાવ્યમાં કાંઈ, ક્ષમા કરજો તેહ. ૩ ચરિત્ર કહું ર-
ઘુવર તણાં જે, પાવન રામ કથાય; મુજ વાણી પોહોચે જે-
ટલી, તેટલું મેં કહેવાય. ૪ બાળકાંડને અયોદ્ધા, આરણ્યકિ-
ષ્કિધાય; એ કથા પુરણ કહી હવે, સુંદરકાંડ કથાય. ૫ જય
જાનકીવર જગતપતિ, કાકુસ્થ કુળના દીપ; દશરથસુવનક-
રૂણાનિધી, જય અવધનાથ અધીપ. ૬ આજ્ઞા પિતાની પા-
ળવા, નિકળ્યા વન મોઝાર; સંગે લક્ષ્મણ જાનકી લેઇ, ચાલ્યા
જુગદાધાર. ૭ ચિત્રકુટમાં કેટલા દિન રહી, ગયા દંડકવનમાંહે-
પછે પંચવટીમાંહે વશ્યા, ગોદાવરી ત્રટ જાંહે. ૮ રાવણ હરણ

કર્યું તદા, સીતાતણું તેણીવાર; તેની શોધ કરવા લક્ષ્મણ, નિકળ્યા નિરધાર.૯ રૂષીમુક પર્વત આવિઆ,ત્યાં મળ્યા રૂદ્ર સ્વરૂપ; સુગ્રીવ સાથે મિત્રિ કીધી,માર્યો વાલીભુપ.૧૦રાજય આપ્યું સુગ્રીવને,રહ્યા શ્રી જુગદીશ;શોધ સીતાની કરવા, મોકલ્યાબહુકીશ.૧૧દક્ષિણદીશામાંમોકલ્યા,ખટ કપી મહા બળવંત;નલ નીલ જાંબુવાન અંગદ,રષભને હનુમંત.૧૨ તે આવિઆસાગરત્તટે,ઊભાથઈદીગમુઢ; તે સિંધુ શતજોજનછે, ગંભીર મહા ગતી ગુઢ. ૧૩ હનુમંતની સ્તુતી કરી સર્વે, વીનવ્યા તેણીવાર; તમ વિના એ કોણ ઓળંગે, બળવંત વાયુકુમાર. ૧૪ કુદવા સાગર થયો સત્વર, મારૂતી તતખેવ; મહેન્દ્ર પર્વત ઊપરચઢીને, ઊભા મહાબળી દેવ.૧૫ ગત કાંડમાં એ કથા કહી તે, કરી સકળ વિસ્તાર; વાલ્મિકી નાટક તણો, સંમત મેળવી નિરધાર.૧૬હવે સુંદરકાંડ કથા કહું,હનુમંત લાવ્યા શુદ્ધ;પછે સૈન્ય લેઈ રઘુવરચઢયા,અસુરશું કરવા યુદ્ધ. ૧૭ સિંધુ ઊપર પાજબાધી, ઉતર્યા પેલે તીર; ત્યાં વિભીષણ આવી મળયો,જે રાવણકેરો વીર.૧૮ એ કથા સુંદરકાંડમાંહે, કહેવાશે વીસ્તાર;રઘુવીર જશ વરણન કરૂં, તે યથામતિ અનુસાર.૧૯માટે શ્રોતાજન સાવધાન થઈને,સુણો રામ ચરિત્ર જે શ્રવણ મંગળ હદે અમૃત; અખીલ પુન્ય પવિત્ર. ૨૦

વલણ--પવિત્ર થાએ ચરિત્ર સુણતાં,પાવન જશ રઘુરાયરે;કર જોડીને દાસ ગિરિધર,કહે સુંદરકાંડ કથાયરે.૨૧ઈતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેપ્રથમોધ્યાય:૧

અધ્યાય ૨

(રાગ સમેરી) હવે શ્રોતાજન સાવધ ન થઈને, સુણોરામ કથાય; શતજોજન સિંધુ ઓળંગવા, હનુમંત તત્પર થાય. ૧ મહેન્દ્ર પર્વત ઉપર ચઢીને, કર્યું પ્રૌઢ શરીર; અવતાર રૂદ્ર મતાપ ઝળકે સુરજવંત મહાવીર, ૨ વજ્ર કછોટો કટી પ્રદેશે, ઝળકે કનક કોપીન; મુખ પુછાગ્રે રક્ત દીસે, પ્રવાળ સરખું પીન. ૩ કપાળ ચપળા સમ ચળકતું ત્રિગુણુ યજ્ઞોપવીત, લાંગુલ લાંબું કર્યું ઉંચું કેશ દેશ અમિત. ૪ એવા મારૂતી મહાવીર ધીર, સમીરસુત બળવંત, ઉડવા પુંછ પછાડીને, કરી ગર્જના તે અનંત. ૫ ભુભુકાર નાદ કર્યો તદા, ખળભળ્યું સકળ ભુગોળ; ધરા કંપી તે સમે, થયાં સિંધુ જળ અંટોળ. ૬ એમ ખળભળ્યાં પાતાળ સાતે, નભ થયા ધુનીકાર; ચળ્યા દિગ્ગજ શેષ કંપ્યો, મેરૂ ને મંદાર. ૭ બ્રહ્માંડમાં ભરપુર વાપ્યો, શબ્દ જે ભભકાર; તે સાંભળ્યો રૂષિમુક પર્વત, ઉપર જુગદાધાર. ૮ સુગ્રીવ લક્ષ્મણુશું કહે, રઘુપતિ તેણી વાર; ભાઇ થયો તત્પર મારૂતી. કુદવા સાગરપાર. ૯ એમ નાદ વ્યાપ્યો દશદિશા, ધુરધુર ભયકંર ઘોર; છુટી સમાધી શીવ તણી, ગયો બ્રહ્મ લોકે સોર ૧૦ બ્રહ્મ કહે સહુ દેવને જાય કપિ કરવા કાજ; વિમાન બેશી જોવા આવ્યા, દેવસું સુરરાજ ૧૧ પછે પુંછ શીષ ચઢાવીને; કંપાવીયાં સહુ રોમ; ગરજના કરી મારી તલપ, હનુમંત ઉડયા વ્યોમ. ૧૨ મહેન્દ્ર પર્વત ચાંપી પોતે, ગયો તરત પાતાળ; અંગ અપટણી પ્રસર્યો પવન તે, પ્રલય સમો ત-

તકાળ, ૧૩ એમ કુદીયા હનુમંતજી, આકાશ મારગ જાય; ૫૬ હસ્ત ચપળ હલાવતા, તે ઉછળતા મહાકાય, ૧૪ વળી તલપ ઉપર તલપમારે,વાયુથીવેગઅપાર; દિવ્ય બાણછુટયું ચાપથી જાણેરામનું નિરધાર. ૧૫ એમ જાયઉડાગગન મારગ, મારૂતી બળવંત; આશ્ચર્ય કરતા દેવતા, જોતા સકળહનુમંત. ૧૬ ત્યારે ઈંદ્રે જોવાને પરિક્ષા, બળ તણો મહિમાય; એકરંભા દેવી મોકલી, તેની પ્રૌઢ પરવત કાય. ૧૭ તે મુખ પહોળું કરી ઉભી, આપ મારગ માહે; તેના મુખ માંહે પ્રવેશ્યા, અંજનીસુત ત્યાંહે. ૧૮ પછે કારણ મારગ નિકળ્યા, સુક્ષમ કરીને રૂપ; તે સ્તુતિ કરી ગઈ દેવ પાસે; હરખીયો સુરભુપ. ૧૯ ત્યારે સમુદ્રે મીનાક પર્વત, મોકલ્યો તેણીવાર; મનજાણ્યું શ્રમિત થયા હશે, ક્ષણ સ્થંભે વાયુકુમાર. ૨૦ છેદવામાંડી પાંખો જયારે, ઈંદ્રે ગિરિની ત્યાંહે; ત્યારે હિમાચળનો પુત્ર એ સંતાયો સાગર માંહે. ૨૧ સિંધુએ તેને કહ્યું જે, તું આપ્ય જઈ વિશ્રામ; તે ગિરિ વધીયો ગગન મારગ કહ્યું કપિને કામ, ૨૨ હે મહા પુરૂષ ક્ષણ એક મુજપર, વિરામો ધરી ધીર; હનુ. મંતને કંઈ શ્રમ નથી;જેને રૂદેશ્રી રઘુવીર. ૩૩ પછે ટેકીદીધી હાથની ત્યારે, ગયો, તે પાતાળ; મુખ રામ નામની ગરજના, કરી મારી પોતે ફાળ. ૨૪ ત્યારે સીંહીકા નામે આસુરી છે, રાહુ જેનો પુત્ર; તે. પોહોળું મુખકરીને રહી, તેણે સાધ્યું છાયા સુત્ર. ૨૫ પંખી આદે જાય જે કો; ગગન મારગ ત્યાંહે;તે સુત્ર સંકલના થકી, આવી પડે મુખ માંહે ૨૬ બાર યોજન વદન

પોહોળું, વિકાશ્યું તે નાર; તેના મુખમાંહેહનુમંતજી, આવી પડયા નિરધાર. ૨૭ તેઉદરમાંહેપ્રવેસ્યા, વળતું વિચાર્યું મન પછી પેટ ફાડી નિકળ્યા, બળવંત વાયુતન. ૨૮ જેમ વિષય પાસ સમસ્ત તોડી, વિરકત જે બુધવંત; પરમારથમારગનિ-કળે. એમ નિકળીયા હનુમંત. ૨૯ તે સીંહીકા પામી મરણ વળતા, ઉઠીયા કપીરાજ; ત્યારે લંકાદેવી આડી આવી, વિ-પ્રીત કરવા કાજ. ૩૦ તે મારગ રોધ કરી રહી, કપીયેકર્યો પદ પ્રહાર; ત્યારે ક્રોધે કરી મુખ વિકાશીને, આવી કરવા આહાર. ૩૧ પછે રામસ્મરણ મુખે કરી, કોપીયા હનુમંત; તેના શિર વિષે એક મુઠી મારી, પડી મુર્છાવંત. ૩૨ પદ તણી ઠોકરથી ઉડાડી, પડી લંકા માંહે; તે લંકણીનું તન થયું કચ્ચર વિકળ થઈછે ત્યાંહે. ૩૩ લંકણી પડતાં નગર હાલ્યું, થયો ભુમીકંપ ત્યારે દશાશન ડરિયો તદા, મન થયો અે અજંપ. ૩૪ એમ સિંધુ શત જોજન ઓળંગી, પામિયા કપી પાર; નગર માંહે પેસવાનો કર્યો મન વિચાર. ૩૫ એ ક્રોચા નામે કનિષ્ટ ભ-ગની, રાવણ કેરી તેહ; તેનો સ્વામી ઈંદ્રે માર્યો ઘરગર નામે જેહ. ૩૬ તે ક્રોચાને રાવણે સ્થાપી, લંકા રક્ષા કાજ; તેઆવી સનમુખ રહી ઉભી, રોકીયા કપીરાજ ૩૭ હનુમંતને ઝાલી કરી, મુકીયા મુખ મોઝાર; તે ઉદર માંહે ઉતારી, મુખ બી-ડીયું તેણીવાર. ૩૭ તેનું પેટ ફાડી નિકળ્યા, તે મરણ પામી ત્યાંહે; એવે સાંજ પડી દિન આથમ્યો, ત્યારે ગયા લંકામાંહે. ૩૯ (વલણ) લંકામાં ગયાઅંજનીસુત, નિશાએનિરધારરે;

રામ કૃપાએ વિઘ્ન ટળિયાં આમ્યા સિંધુ પારરે. ૪૦ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેસમુદ્રોલ્લંઘનેહનુમંતલંકાપ્રવેશોનામદ્વિતીયોધ્યાયઃ ૨

અધ્યાય ૩

રાગ પરજ—હનુમંત લંકામાં પ્રવેશ્યા, નિશાએ નિરધાર સુક્ષ્મરૂપ ધરીને જોતા, કરતા મન વિચાર. ૧ કેમ જડશે હવે જાનકી મને, રહ્યાં કોણ ઠામ; ઘેરઘેર ફરતા ચિંતા ધરતા, કરતા કળાએ કામ. ૨ જેમ સાધક આત્માપ્રાપ્તિ અર્થે, ખોળેસારાસાર વિચાર; જેમ મેળા યાત્રામાં વિછોહ થયો હોય, માતને ખોળે કુમાર. ૩ જેમ મહા વૈદ વનમાંહે નિકળ્યો, શોધે સંજીવની મુળી; જેમ મહા વરાહરૂપ હરિએ ધરીને, શોધી ધરા સમુળી. ૪ એમ સાગર માંહે મુકુંદે શોધ્યા મચ્છરૂપધરી વેદ; સતગુરૂને જેમ શોધે મુમુક્ષુ, પામો જથા નિર્વેદ, ૫ એમ સીતાને ખોળે કપી, તેને નથી દેખતું કોય; એવે ઇંદ્રજીતનું મંદિર દીઠું હેમ રત્નમય શોય. ૬ તે મંદિરમાં હનુમંત પ્રવેશ્યા, અદ્રશ્ય થઈ નિરધાર; ત્યારે રાવણ સુત શક્રજીત સુલોચના, પોઢયાં પલંગ મોઝાર. ૭ શેષનાગની એ છે કન્યા ઈંદ્રજીતની રાણી; જેના રૂપથકીરતીલજ્યા પામે, માન મુકે ઇંદ્રાણી. ૮ એના રૂપની ઉપમા લાયક, ભુતળમાંનથાનારી; તેને જોઈ હનુમંત વિસ્મે પામ્યા, શું એ હશે જનક કુમારી૯ એટલે ઇંદ્રજીતની સાથે બોલી, સતી શિરોમણી જેહ; અરે સ્વામી તમારા પિતાએ કર્યો છે, મોટો અધર્મ એહ. ૧૦ જન-

કની તનયા લક્ષ્મી રૂપ, જે રામચંદ્રની રાણી; તે સની ઉપર કરી કુદ્રષ્ટી, હરણ કરીને આણી. ૧૧ તે પાપે કરીને રાજયજશે, નવ કરશો જીવ્યાની આશ; પરસ્ત્રીનો અભિલાખ કરતાં, થાશે કુળનો નાશ ૧૨ જે સાધુની સેવા ઉપર દ્વેષ કરે, ગુરૂ આજ્ઞા તણો કરે ભંગ; તિરસ્કાર કરે જે માત પિતાને, પર સ્ત્રીનો કરે સંગ. ૧૩ બ્રહ્મત્વહરણ કરે બ્રાહ્મણનું, જીવનીહિંસા વેદ; નિંદે ચરિત્ર જે હરિહરનું, સદ્ગ્રંથનો કરે ઉચ્છેદ. ૧૪ તે પાપીનું મરણ થાય વેહેલું, અપજશ રહે જુગમાંહે; એવાં સુલોચનાનાં વચન સુણી, રાવણસુત બોલ્યો ત્યાંહે. ૧૫ અરે સુંદરી સાચું કહ્યું તેં, ધર્મ ન્યાયનાં વચન; પણ શું કરૂં જો પિતા છે માટે, હું સમજી રહુ છું મન. ૧૬ ભલું ભુડું જે તાત કરે, પણ મેં કંઈ નવ કહેવાય; જો અન્ય હોય તો નવ સાંખું; તેને કરૂં શિક્ષાય. ૧૭ માટે સુણ સતી જે કંઈ ભાવી હશે, તે થાશે તેવી પેર; સુખ દુખ સરવે લખ્યા પ્રમાણે, મૈત્રી અથવા વર, ૧૮ જેવું કર્મ હોય જીવનાણું તેવી સુઝ પડે મન માંહે; એમ નર નારીએ વાત કરી, તે સુણી હનુમંતે ત્યાંહે. ૧૯ મનમાં વિચાર્યું એ સીતા ન હોએ. પણ સતી શીરોમણીસાર; ધન્ય ધન્ય બુદ્ધી એ નારીની, જોગમાયા અવતાર. ૨૦ એમ કરી સરાહનાં ત્યાંથી ચાલ્યા, મારૂત સુત બળવંત; પછે વિભીષણ કેરે મંદીર આવ્યા, દીઠું શોભાવંત, ૨૧ હરીનો પરમભક્ત વીભીષણ છે, નહીં રજ તમની પ્રવૃતી; સહીત દયા ક્ષમા શાંતી કરૂણા, રહીત હીંસાનીપ્રકૃતી. ૨૨ સત્વ ગુણાકાર

રહીત માનમદ, શમદમ લક્ષયુકત; શુભસંકલ્પહરીચરણવાસના, વીષય સંગથી મુકત. ૨૩ નીશા સમેહરીકીર્તન કરતા જંત્ર લેઈ કરમાંહે; એવા વૈષ્ણવમાણી વીભીષણને દેખી, વીચારે મારૂતી ત્યાંહે. ૨૪ જે રાક્ષસ વંસમાંભક્તરાજછે, આશ્ચર્ય એ નિરધાર; જેમ વાયસકુળમાં ઉદેકોકીલા, વંશાવનેઘનસાર; ૨૫ કાગવિષ્ઠા વેષ્ટીત જેમ ઉગે, અશ્વસ્થ વીષ્ણુરૂપ એમ અસુર વંશમાં એ પ્રગટયો છે, ભકતશીરોમણીભુપ ૨૬ સદ્ગુણ સકળ અલંકૃત પુરાણ, એ વીભીષણ હરીજન; તેને જોઈને પ્રસન્ન થયા, હનુમંત વીચારે મન, ૨૭ લંકામાં રામ આવશે ત્યારે, કરશે એનુ કાજ; રાવણ મારીને નીસ્ચે, આપશે એને રાજ. ૨૮ એવું કહી નમસ્કાર કરી ત્યાંથી, ચાલ્યા વાયુકુમાર; પછી કુંભકરણનું મંદીર જોયું, દુરગંધ દીઠી અપાર. ૨૯ જેમ મંદ્રાચળ પડયો હોય એવો ઊંઘે છે અસુર; નાક બોલે જાણે મેઘ ગડગડે; વાયુ ચાલે ભરપુર. ૩૦ એનો જન્મ સહુ જાય છે મીથ્યા, એમ કહી હનુમંત; પછે કુંભકરણનું ઘર તજી ચાલ્યા, દુરગંધ દીઠી અનંત, ૩૧ જેમ અગ્નીહોત્રી તજે અત્યંજનું ઘર, સાધુ તજે વીષય વાત; એમ અનાચાર જે ઠામ દેખે, તે તજે મારૂત જાત. ૩૨ એમ ઘેરઘેર જોતા ફરતા મારૂતી, નવ દીઠી સીતાય; ત્યારે નીરાશ થઈ નેત્રે જળ ભરતા, ચીત કરતા ચીંતાય. ૩૩ અરે રામ વીયોગે સીતાએ શું, કર્યો હશે દેહ ત્યાગ; કે સાગરમાંઝંપલ્યું હશે મને મળ્યા નહીં મહાભાગ. ૩૪ હું ખોળવા આવ્યો ખેપ કરી

સિંધુઓળગ્યો શત જોજન; તે શ્રમ મારો મિથ્યા ગયો, એમ મારૂતી શોચ મન, ૩૫ (વલણ)—મનમાં શોચે મારૂતી, નવ જડયાં જનક તનયાયરે; કહે દાસ ગિરધર જેમ મળિયાં સીતા, તેનીકહું કથાયરે ૩૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડે લંકાયાંસીતા શોધનાતુરસ્ય હનુમંત શોકે નામ તૃતિયોધ્ય, ૩

અધ્યાય ૪

રાગ મારૂ---હનુમતે જોયું લંકા ગામ, નવ દીઠો સીતાનો ઠામ; બળવંતને સરવે સેહેલ, પછે આવ્યા રાવણને મહેલ. ૧ ત્યાં નિશા વિષેદશાનન, કરેછે હોમ વિઘ્નનાશન; છે રાવણને અસંખ્ય રાણી, તેમાં મંદોદરી પટરાણી. ૨ નાગણી પદ્મણી ગાંધ્રવી, કીન્નરી દેવકન્યા માનવી; આસુરી આદે નારી અનેક, જેના રૂપથી વળીઓ છેક. ૩ જેના ચરણ કમળની વાસ, ગુંજે ખટપદ ચારેપાસ; મોટામુનિવર મુકેધીર, લાજે ચપળા તે ચમકે ચીર. ૪ એવી નારીયો કપીયે નરખી, સુંદરીસરવે રતી સરખી; પોઢી પુષ્પ શય્યામાંહે હનુમંતે દીઠી ત્યાં. ૫ પોતે ઈંદ્રજીત મહાવીર, ન પામ્યા મોહ નવ ગઈ ધીર; ઉર ધરતા પ્રીય ઘણું રામ જેને સ્વપ્ન વિષે નહી કામ, ૬ એવા વજ્રદેહ નીર્લેપ, ફરે જોતા કરીને ખેપ; જેમઘટ માંહે આકાશ, નિર્લેપ વ્યાપક અવકાશ. ૭ એમ હનુમંત સઘળે ફરતા, વિષે સંકલ્પ મન થકી કરતા; પછે મંદોદરીને મંદીર, આવ્યા જોતા જોતા મહાવીર. નિદ્રાવશ થઈ પોઢી

પલંગ, મુખચંદ્ર કનક તન રંગ; ઉભા અદ્રશ્યરૂપે ત્યાં સોય મન જાણ્યું એ જાનકી હોય. ૯ સુતી પવિત્ર પણે પતિવૃના. હશે એ ભુમિજા સત્ય ગૃતા; થઈ સ્ફુરણા કહ્યું તું જે રામ, નહી સ્મરણ થતું રામનામ. ૧૦ સુંધી જોયું મારૂતીએ મુખ મદ ગંધજોઈપામ્યાદુ:ખ;ન હોય સીતા જે જનક કુમારી,આ દીસે અસુરની નારી. ૧૧ એટલે કરી હોમનિરવિઘન, આવ્યો રાવણ રંગભોવન; ત્યારે ઉઠી મંદોદરી રાણી, ધોયા પતિપદ નિર્મળપાણી.૧૨ પછેપધરાવ્યોપર્યંક માંહે, પતિસેવાકરતી ત્યાંહે; દીઠો વાયુસુતે દશાનન, જોઈ ક્ષોભ પામ્યો ઘણું મન. ૧૩ નિંદ્રાવશ થયાં બે જણ જયારે, અંજની સુત મનમાં વિચારે; લેઉં ઉચકી અહીથી પલંગ, જઈ નાખું સિંધુ જળ સંગ. ૧૪ નીકરલઇ જાઉં રૂશીમુક, જોઈ રઘુપતિ પામે સુખ; કે રાવણને મારૂં આ ઠાર, નથી આજ્ઞા જુગદાધાર. ૧૫ એમ વિચારે મારૂતી મન, એવે રાણીને આવ્યું સપન, જાગી ઝબકીને તેણીવાર, કહેછે રાવણ પ્રત્યે વિચાર. ૧૬ સ્વામીઆપો સીતાને આજ, નહિતો થસે વિપરીત કાજ; મને આવ્યું હવડાં સ્વપન, તેમાં સુચવ્યા માન શુકન, ૧૭ એક વાનરે ઉજાડયું વન, માર્યો અખેકુમાર મુજતન; તેણે બાળ્યું લંકા ગામ પછે સૈન્ય લઈ આવ્યા રામ. ૧૮ તેણે તમને માર્યા કુળ સહિત કુંભકરણ આદે ઈંદ્રજીત; માટે સ્વામીવિચારો મર્મ એતો રામ છે પુરણબ્રહ્મ. ૧૯ તેની સીતાલઈ આજ જાઓ રામશરણ મહારાજ; નથી મનુષ્ય રામ નિરવાણ, અ-

વતર્યા છે એ પુરૂષપુરાણ. ૨૦તમો સર્વ જીત્યું થઇ ધીર, પણ નહિ જીતાય રઘુવીર; પરસ્ત્રીના અભિલાષી અધમ, કહો સુખ પામે તે કયમ. ૨૧ બાંધી છાતી ઉપર પાષાણ, તરે સાગર એવો કોણ; વિષપાન કરે નર જેહ, તેથી અમર થાય ન તેહ. ૨૨ સર્પને મુખ ઘાલતાં હાથ, કેમ દંશ કરે નહિં નાથ; માટે રામ સાથે વૈર પામી, કેમ સુખેવર્તશો સ્વામી. ૨૩ કહો તો હું જાઉં રામને શરણ, સ્તુતિ કરીને ઊગારૂં મરણ: દયાળુ છે એ શ્રી ભગવાન, માગી લાવું એવાતન દાન. ૨૪ રાણીનાં સુણી એવાં વચન, હશી બોલ્યો તવ રાજન; તું ચિંતા કરે છે શાને, નથી મરણ મુકતું કોને. ૨૫ નીચ ઉંચ રાયને રંક, સર્વે ભોગવે આડે અંક; પ્રાચીન કરમ તેણે અનુસાર, વર્તે જીવ સકળ સંસાર. ૨૬ જેમ થનાર હોય તે થાય, પણ પાછી ન આપું સીતાય; એટલું સર્વે વર્તમાન, તે સુણ્યું હનુમંતે કાન. ૨૭ એક અનુચરી મોકલી રાય, જોને શું કરે છે સીતાય; તેની પુઠે ચાલ્યો હનુમંત, આવ્યા અશોક વન બળવંત. ૨૮ વલણ--બળવંત શ્રી હનુમંત આવ્યો, અશોક વાડી માંહ્યરે; ત્યારે અશોક તરૂની તળે, બેઠાં દીઠાં સીતા ત્યાંહ્યરે. ૨૯ ઈતિશ્રીરામચરિત્રસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેરાવણમંદોદરી સંવાદાનંતરં અશોકવનેહનુમંતસીતાદર્શનંનામચતુર્થોધ્યાય

અધ્યાય ૫

રાગ ભેરવી.--હનુમંત આવ્યા અશોક વનમાં, દીઠા જનકકુમાર; પાંચ કોટી રાક્ષસી કરે, રક્ષા તેણે ઠાર. ૧ ત્યાં જા-

નકી ધ્યાનસ્થ બેઠાં અશોક તરૂની છાંયે; ચોપાસ વૃક્ષ પાષાણુમાં.રાંમ નામ ધુનીથયા ત્યાંયે. ૨ સીતાના મુખની સુગંધી, ચાલે કપુરવંત; અંગે મૃગમદ વાસના જોઇ, મળયું સહુ દ્રષ્ટાંત. ૩ ત્યાં ગુપ્તરૂપે અંજનીસુર, આવી લાગ્યા પાય; હનુમંત હરખ ને શોક પામ્યા, જોઇ તદા સીતાય. ૪ પાસે મુકી મુદ્રીકા, પછે ચઢયા તરૂવર ડાળ;સુક્ષ્મ રૂપે તરૂલતામાં, ગુપ્ત રહ્યા તે કાળ. ૫ પાછલી રજની ખટ ઘડી છે, ધ્યાનમાં સીતાય; નખ શિખ મુરતી રામની, અવલોકતાં જગ માંય: ૬ ત્યારે મુદ્રિકા દીઠી નહિ, કર વિષે તે ણીવાર; જાનકી જાગ્યાં ધ્યાનથી, નેત્રે ઉઘાડયાં નિરધાર.૭ પાસે પડેલી મુદ્રિકાનું.થયું ત્યાં દર્શન;કરમાંહે લેઇને રૂદે ચાંપી,આંસુ આવ્યાં લોચન. ૮ હે મુદ્રિકે માત કહે તુને, કોણુ લાવ્યું આંહે; સૌમિત્રિ સાથે રઘુપતિ, સાચું કહે છે કયાંહે. ૯ શું પ્રાણપતિએ મુજ ઉપરથી, ઉતાર્યો છે પ્રેમ; ચર અચરના નાયક રામની,તું કહે સ્વસ્તિ ક્ષેમ. ૧૦ પ્રભુને તજી તું કેમ આવી, તે રહ્યા કોણુ ઠાર; એમ કહી વિલાપ કરે ઘણુા, વઈ દેહા તેણીવાર. ૧૧હે હે રામ લક્ષ્માણુ ધનુર્ધર, પરાક્રમી રણુધીર; વિહારી સરજયુ તીરના, મુને દર્શન ઘો રઘુવીર ૧૨ એક હારનો અંતર હતો, જયારે કરતા આલિંગન; તે પ્રભુનો અંતર પડયો,વિચ સિંધુ પર્વત વન. ૧૩ વાલ્મિક મુનિયે કરી છે જે, ભવિષ્ય રામકથાય;મેં બાળાપણુમાં સુણી છે તે, મલ્યો નહિ અભિપ્રાય. ૧૪ એક કપિયે આવી ઉજાડયું,આઅશોકવન નિરધાર;તે લંકાબાળી

ગયો પાછો, ચઢયા જુગદાધાર. ૧૫ સિંધુ ઉપર પાજ બાંધી ઉતર્યા મહારાજ; કુળસહિત રાવણ મારીને.વિભિષણનેઆ- પ્યું રાજ. ૧૬ એવું ભવિષ્ય બોલ્યા છે મુનિ તે, થયું નહી કંઈ કામ; તે કાવ્ય શું મિથ્યા ગઈ, હજુ મળ્યાનહિમુનેરામ ૧૭ હે મુદ્રિકે મુજ વિરહથી પામ્યા વિરતિ પ્રાણ આધાર; થયા ગુપ્ત જોગીના ધ્યાનમાં, કે ચઢયા ભકતનીવહાર ૧૮હા હા રામ રાજીવ લોચન; દ્યો મુને દરશન; દશ કંઠ રિપુ વિષ કંઠ મિત્ર, શીતળ કરો મુજ મન. ૧૯ હા પ્રાણવલ્લભ પ્રાણ- જીવન, પ્રાણપતિ મુજ નાથ; અશોકસિંધુ બુડતાં, પ્રભુ ગ્રહો આવી હાથ. ૨૦ મૃગચર્મ ઈચ્છાયે કરી. કંચુકી કારણમનમે પરમ સાધુ છળયા લક્ષ્મણ, કહ્યાં મર્મવચન.૨૧તેપાપમાટે તજી મુજને, નિશ્ચે શ્રી ભગવંત; કલ્પાંત કરતાંજાનકી, એમ સુણે તે હનુમંત. ૨૨ પછે ગુપ્ત રહીને અશોક ઉપર, કરવા માંડયું ગાન; કલ્પાંત મુકી સીતાયે,સુણવાનેધરિયાકાન૨૩ છે રૂદ્રનો અવતાર જે, સાક્ષાત શ્રી હનુમંત; તે રૂદ્ર વીણા સુસ્વરેથી, કરે ગાન અનંત. ૨૪ મુળથી રામચરિત્ર સર્વે, ગાવા માંડયું ત્યાં હે; મંગળ ધ્વનિ ઉઠી તદા, તે અશોકનાં તરૂમાં હે. ૨૫ વલણ-અશોક તરૂથી ધુની ઉઠી, સુણતાં સીતા ધરીને પ્રીતરે; કહે દાસ ગીરિધર સુણો શ્રોતા, કહું રૂદ્ર વિણા ગીતરે. ૨૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટક ધારા- યાંસુંદરકાંડેમુદ્રિકાદર્શનેસિતાયાંવિરહવચનંનામપંચમો- ધ્યાયઃ ૫.

અધ્યાય ૬

(રાગ બીલાવર)- અવધપુરીનો રાજીયો, રાય દશરથ જોતે; તેને ઘેર પ્રગટ થયા, પુત્ર પરિબ્રહ્મ પોતે. અવધ૦ ૧ રામ લક્ષ્મણુને ભરથજી, શત્રુઘન બળવંત; એ ચારે પુત્રમાં રામજી જાણો શ્રી ભગવંત. અવધ૦ ૨ તેણે માર્યા સુબાહુને તાડિકા, અનેક નિશીચર સાથ; યજ્ઞ કરાવ્યો વિશ્વામિત્રનો, રક્ષા કરી રઘુનાથ. અવધ૦ ૩ કોદંડ ખંડી ચંડાશનું, વર્યા જનકકુમારી; ભ્રગુપતિ ગર્વ ઉતારિયો, પુરમાં આવ્યા મોરારી. અવધ૦ ૪ ત્યારે અપર માતે વર માગિયો, રાય પાસે વચન; આજ્ઞા પિતાની પાળવા, રામ નિકળ્યા વન. અવધ૦ ૫ સીતા લક્ષ્માણુ સંગમાં. ચીત્રકુટમાં આવ્યા; ત્યાં ભરથ આવી મળ્યા ભાવશું. બોધ કરીને વળાવ્યા. અવધ૦ ૬ ત્યાં થકી આવ્યા ગોદાવરી, રહ્યા પંચવટી માંહે; અસુર ઘણાને મારીયા, ખરદુખર આદે ત્યાં હે. અવધ૦ ૭ ત્યારે સીતાનું હરણુ કરી ગયો, રાવણુ લંકાનો ઈશ; તે ખોળવાને પોતે નિકળ્યા, વનમાં શ્રી જુગદીશ. અવધ૦ ૮ પછે સુગ્રીવ સાથે મિત્રી કરી, માર્યો વાન્નર વાળી; શોધ લેવા કપી મોકલ્યા, જોવા જનકની બાળી. અવધ૦ ૯ શ્રી રામ સેન્યા લેઈને સંચર્યા, બાંધી સાગર સેતુ; જળનીધી તીર ઉતર્યા, રહ્યા રઘુકુળ કેતુ. અવધ૦ ૧૦ પછી જુધ કરી રાવણુ મારિયો, વિભિષણુને રાજ આપ્યું; જાનકી લેઇ અવધ ગયા, દેવનું દુખ કાપ્યું. અવધ૦ ૧૧ એમ ચરિત્ર અશેષ શ્રી રામનાં, તે ગાયાં હનુમંતે, સુંદર સ્વરના ગાનથી, શિશ ડોલા-

વ્યું અનંત. અવધ.૧૨ જડચૈતન મોહ પામીયું,સ્થંભ્યાં સરિતાનાં વારિ;પશુ પક્ષી તન્મય થયાં,નિદ્રીત નીશીચર નારી. અવધ૦૧૩ પાછલી રાત્યનો ચંદ્રમા, રથ સ્થીર થયો જ્યારે; પાષાણ પ્રસર્યા જળ થઈ, વાયુ થંભ્યો તે વારે. અવધ૦ ૧૪ સહુ રાક્ષસ નિંદ્રા વશ થયા, રાક્ષસી મોહ પામી: રૂદ્રવીણા સ્વર ગાનથી, શુદ્ધિ સરવની વામી. અવધ૦૧૫ એવાં ચરિત્ર સુણી ચિદ્રુપનાં,મંગળ ધુનીમન મોયું;તન્મય થઈને જાનકી, ચારે પાસે જોયું. અવધ૦ ૧૬ દીઠું નહીં જ્યારે કોઈને, ત્યારે મનમાં વિચારે; કાંઈ કપટ દીસે છે અસુર તણું, કોણ ચરિત્ર ઉચારે અવધ૦ ૧૭ત્યારે સીતાને મહા વિરહ થયો, ધીરજ ગઈ સહુ મનથી; નિસ્ચે કર્યું મનને વિષે,પ્રાણ તજું હવે તનથી.અવધ૦૧૯ફાંશી ઘાલી પછે કંઠમાં,વેણીની લટ તાણી; રઘુપતિનું સ્મરણ કરી, મુખ બોલ્યાં વાણી. અવધ. ૧૯ હે પ્રભુ જ્યાં જ્યાં દેહ ધરૂં,ત્યાં થાઊં દાશી તમારી;મુદ્રિકા મુર તી ધ્યાનમાં,રાખીજનકકુમારી અવધ૦૨૦ત્યારે વિપરિત દીઠું વાયુસૂતે, સીતા દેહ તજે જેવે; ગર્જના કરી રામના નામની, કપિ ઉતર્યા તેવે. અવધ૦ ૨૧ વલણ---ઉતર્યા અશોક ઉપરથી, ત્યારે પાસે આવ્યા હનુમંતરે; જયરામ જયજય રામ કહીને પ્રગટ થયા બળવંતરે. ૨૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદકાંડેરૂદ્રવીણાકથનાનંતરં સીતાહનુમાનસમાગમોનાષષ્ટોધ્યાય: ૬

અધ્યાય ૭

રાગ સામેરી—એમ પ્રાણ તજતાં જાનકી જોઈ, પામ્યા કપીવર દુ:ખ; રઘુનાથ પાસે જઈશ ત્યારે, શું દેખાડીશ મુખ. ૧ એમ વિચારી ઊતર્યા તતક્ષણ, પ્રગટિયા હનુમંત; સાષ્ટાંગ કરી જાનકી ચરણે, લાગિયા બળવંત. ૨ પછી રહ્યા સનમુખ હાથ જોડી, ઊભા પવન કુમાર; હે કલ્યાણી મુજ માતા સુણો, છે કુશળ જુગદાધાર. ૩ અંજની સુતનાં વચન સુણીને, સીતા હરખ્યાં મન; કેશ પાસ કાઢી કંઠથી. બોલ્યાં હેતવચન. ૪ શાલી સુકાયે જે સમે, તે સમે વરશ્યો મેહ; જેમ મળે અમરૃત અંતકાળે, અમર થાયે તેહ. ૫ મહા જળ નિધીમાં બુડતાં, જેમ મળે આવી નાવ; એમ મારૃતિને જોઈ સીતા, ઊપન્યો અતિ ભાવ. ૬ હે મંગળદાયક વીર, મંગળરૂપ છે તું કોણ; ક્યાં થકી આવ્યો ક્યાં રહે, મને કહે સાચી વાણ. ૭ મારૃતી કહે હે માત હું છું, રામ કેરો દાસ; સુત વાયુનો કપી રૂપ, મુજ હનુમંતનામ પ્રકાશ. ૮ શ્રી રામે મુજને મોકલ્યો કરવા તમારી શોધ; તમ કૃપાયે સીંધુ ઓળંગી. આવિયો અવિરોધ. ૯ કિષ્કિંધાયે પ્રભુ રહ્યા છે, રામ લક્ષ્મણ સાથ; ત્યાં વાળિ વાનર મારિયો, સુગ્રીવ કર્યો કપીનાથ. ૧૦ આભુષણને ચીર પાલવ, નાખ્યાંતાંતમો જેહ; મેં જતન કરીને રાખ્યાં હતાં, રામને આપ્યાં તેહ. ૧૧ મુને શુદ્ધિ લેવા મોકલ્યો, મુદ્રિકા આપી હાથ; થોડા દિવસમાં આવશે મા, કુશળ છે રઘુનાથ. ૧૨ સુણી વચન વાયુ પુત્રનાં, સંતોષ પામ્યા સીત; હે વીર કહે કંઇ વાત

છાની, આવે મુજને પ્રતિત. ૧૩ હનુમંત કહે મુજને કહ્યું, એકાંત શ્રી રઘુવીર; કેકૈ તણે મંદીર તમો, ધરતાં હતાં વન ચીર. ૧૪ ત્યારે નેત્ર શમશાયે કરી, ઊતરાવિયાં વનકુળ; સીતા કહે હનુમંતજી, ખરી વાત એ અનુકુળ. ૧૫ પણ ક્યારે રઘુપતી આવશે, ટાળશે મારૂં દુઃખ; તન શ્યામ સુંદર કમળ સરખું, ક્યારે દેખીશ. મુખ. ૧૬ મારૂતી કહે ત્યાં મેળવ્યું છે, કપી સૈન્ય અપાર; અહિં થોડા દીનમા આવશે, જાણજો જુગદાધાર. ૧૭ જયારે સૈન્ય વાન્નરનું સુણ્યું, ત્યારે બે લીયાં સીતાય; ભાઈ તું સરખા કપીયે કરીને, રાવણ કેમ જીતાય. ૧૮ એવાં વચન સીતાનાં સુણી, ધર્યું સ્થુળ રૂપ પ્રચંડ; જાણે મંદ્રાચળ મેરૂ તદા, ઉજાડશે બ્રહ્માંડ, ૧૯ એવું ભીમરૂપ દેખાડિયું, મહા વજ્રદેહ કરાળ; રાક્ષસનું કુળ મારવા જાણે, અવતર્યો હોય કાળ. ૨૦ તે જોઈ સીતા વિચારે, એ રૂદ્રનો અવતાર; વૈદેહીયે વીનતી કરી, પછી સમાવ્યું તેણીવાર. ૨૧ હનુમંત કહે હું સરીખા, છે કપી જોધ અનેક; રઘુવીર પાસે તે રહ્યા, હું આવ્યો એકાએક. ૨૨ મુને નથી આજ્ઞા રામની, મારૂં રાવણને નીરધાર; લંકાં ઉંધી કરી નાંખું, સાગર જળ મોઝાર. ૨૩ હવે માતા મુજને ભુખ લાગી, આજ્ઞા આપો આજ; આ વનમાં ફળ પાકયાં ઘણાં તે, કરૂં ભક્ષણ કાજ. ૨૪ ત્યારે સીતા કહે ભાઈ પડેલાં ફળ, ખાઓ જઈને સુર; રાવણે રક્ષા કરવા મુકયા, સાઠ સહસ્ર અસુર. ૨૫ તેવું સાંભળી સીતા તણે, ચરણે નમ્યા કપીરાજ; રઘુવીર કેરૂં સ્મરણ કરીને, ચાલ્યા કરવા કાજ. ૨૬

વનમાં જઇ ઊભા રહ્યા, પછી વિચાર્યું હનુમંત; રાવણ મુને શું જાણશે જે, આવ્યો તો બળવંત. ૨૭ તરૂ ઉપાડીને પૃથ્વી ઉપર, પછાડે તેણીવાર; તે ગગન માંહે ઉછાળતાં, કરે પકવ ફળનો અહાર. ૨૮ એમ વન સકળ ઉજાડ કર્યું, ફરે તરૂ ભમતાં વ્યોમ. મુખ કુંડ માંહે રામમંત્રે, કરે ફળનો હોમ. ૨૯ જે રામ નામ સ્મરણ કરે, જેની સઘન શીતળ છાંયે; સીતા તણી ચોપાસનાં તરૂ, રહેવા દીધાં ત્યાંયે. ૩૦ રક્ષકે દીઠો કપીને, ઉજાડતો વન સાર; સહુ અસુર આવ્યા ગાજતા, તે કરે મારો માર. ૩૧ વિક્રાળ રૂપ ધર્યું તદા. અંજનીનંદન ત્યાંહે; સો બસે બાંધે પુંછડે, ઝાપટે પૃથ્વી માંહે. ૩૨ જેમ ફાટે ફળ તુંબી તણાં, એમ પામ્યા મરણ અસુર; તે તણાં શબ સીંધુમાં નાંખે, ઉછાળીને સુર ૩૩ તે સાઠ સહસ્ત્ર અસુરમાં, ઉગર્યાં કોઈ એક ત્યાંહે; તે રાવણ પાસે પોકારતા, આવ્યા લંકા માંહે. ૩૪ વલણ--

લંકામાં રાવણની પાસે, આવી કર્યો પોકારરે; એક વાનરે ઉજાડયું વન, વળી રક્ષક માર્યા અપારરે. ૩૫ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેહનુમંતા વૃક્ષરાક્ષસહનનંનામસપ્તમોધ્યાય: ૭

અધ્યાય ૮

(રાગ મારૂ) સમાચાર સુણ્યા દશાનન, હસી બોલ્યો તવ રાજન; એ વનચરના શા ભાર, એને બાંધી લાવો આ ઠાર. ૧ એંશી સહસ્ત્ર મોકલ્યા જોધ, તે આવ્યા કરીને ક્રોધ; મુખ્ય જંબુમાલી છે તેમાં, બળ અતુળિત કહીએ જેમાં. ૨ આવ્યો

ત્રિશુળ ગ્રહીને હાથ, જોઈ કોપે ચઢયા કપિનાથ; એક મુષ્ટી તે શિરમાં મારી, ભમિ ભુમિ પડયા તે મુરારી. ૩ પછે અસુર સર્વને તાડયા, પુંછે બાંધી બાંધીને પછાડયા; જાણ્યું રાવણે તે પરતક્ષ, યોદ્ધા મોકલીયા એક લક્ષ. ૪ તેમાં સેન્યાપતિ છે પંચ, મલ્લ પ્રતિમલ્લ બળના સંચ; જંઘ પ્રજંઘ ને જંઘન, આવ્યા ક્રોધ કરીને મન. ૫ તેને દીઠા જયારે કપિનાથ, ઘણું જુદ્ધ કર્યું તેની સાથ; પછે સરવનો આણ્યો અંત, રણ ગાજયા બળી હનુમંત. ૬ જે મુવા હનુમંતને હસ્ત, તે પામ્યા ઉદ્ધાર સમસ્ત; એમ વિજય પામ્યા રણધીર, સીંહનાદ કરયો પછી વીર. ૭ એક દેવીનું દેવળ ત્યાંયે, હનુમંતે દીઠું વનમાંયે; અર્ધ યોજનમાં વિસ્તાર, સ્થંભ-સહસ્ત્ર મણી-મય સાર. ૮ શિલા સ્ફટીક કેલી કંચન, ઉંચું શિખર શોભે છે ગગન; ઈષ્ટ દેવી તે રાવણ કેરી, નિત્યે પુજા થાયે ઘણેરી. ૯ કરે નિત્ય રૂધિરનું પાન, લે છે બ્રાહ્મણનું બળિદાન; દીઠું દેવળ કપિયે જયારે, મુળમાંથી ઉખેડયું ત્યારે ૧૦ કરૂં ચુરણ તતક્ષણ તાસ, તે ઉછાળયાં ઉંચે આકાશ; પક્ષી નભમાં ઉડે જેમ, એવા પાષાણ ભમતા તેમ. ૧૧ મહા પાપતણું સ્થળ જાણી, ના રહેવા દીધી એંધાણી; પછે દીર્ઘ રૂપ મદમાતા, ફરે રામચરિત્રજ ગાતા. ૧૨ દેવળના ઉછાળયા પાષાણ, પડયા નગ્રમાં થઈ ભું-બાણ; લોક કે, વરશ્યો વરસાત, નાસે કરતા બુંબાપાત, ૧૩ જાણ્યો રાવણે તે સમાચાર, ભાગ્યું દેવળ જોધસંઘાર; આપી આજ્ઞા કરીને ક્રોધ, ચઢયો અક્ષેકુમાર મહા જોધ. ૧૪ બીજા

સાથે સપ્ત કુમાર, વળી સૈન્ય તણો નહીં પાર; જીહા રહ્યા વનમાં હનુમંત, ત્યાં આવ્યા અસુર બળવંત. ૧૫ તત્ર અક્ષે કર્યો સીંહનાદ; હનુમંતને દીધો સાદ; અલ્યા વનચર વાનર વેશ, ઉભો રહે મુજ સનમુખ દેશ. ૧૬ હમણાં કરૂં તારો સંહાર, મારૂં નામતો અક્ષેકુમાર; એવાં સાંભળી ગર્વવચન, ત્યારે બોલ્યો મારૂત તન. ૧૭ અલ્યા અક્ષય નામ તુજ વ્યર્થ, હવડાં તુજ ક્ષય કરૂં અર્થ; અલ્યા ભુલી ઘણું તારી ફોઈ, અક્ષય નામ પાડયું શું જોઈ. ૧૮ એવું સાંભળતાં ચઢી રોસ, લાગી ઝાળ તે પગથી શીશ; કર્યું ધનુષ ચઢાવી સજ, મુકયાં અનેક બાણ મહાધજ. ૧૯ ઝાલે મારૂતિ આવતાં એહ, ભાગિ નાંખે છે તતક્ષણ તેહ; મારે કપિવર તરૂ પાષાણ, ઘણા અસુરના લીધા પ્રાણ. ૨૦ એમ જુધ થયું છે અપાર, કહેતાં ગ્રંથ પામે વિસ્તાર: સપ્ત પુત્ર આદે સૈન્ય જેહ, અંજનીસુતે માર્યું તેહ. ૨૧ પછે હણિયો અક્ષયકુમાર, દેવ કરતા જયજયકાર; પુત્ર મરણદશાનને જાણ્યું, મનમાંહે ઘણું દુખ આણ્યું ૨૨ કપિનું બળ જાણી વિશેક, રાક્ષશી મોકલી લક્ષ એક; તેનાં પરવતપ્રાય સુરીર, જોઈ મહારથી મુકે ધીર. ૨૩ ગજ અચુતનાણું બળતન, મુખ પહોળાં એકેક યોજન; હનુમંતે વિચારી વાત, ધરયાં તેટલાં તન સાક્ષાત. ૨૪ રૂપ સુક્ષમ ધરીને ત્યાંયે, પ્રવેશ્યાં તેના મુખ માંહે; કર્યાં ઉદરમાં રૂપ વિશાળ, તેનાં પેટ ફોડયાં તત્કાળ. ૨૫ એમ કૌતક કર્યું તણીવારે, રાક્ષસી મરણ પામી ત્યારે; એમ કીધો સરવનો નાશ, થયો રાવણ સુણીને

ઉદાસ. ૨૬ (વલણ)----ઉદાસ થયો તે સુણીને રાવણ, કર્યું કપિયે વિપ્રિત કાજરે; પછે ઈંદ્રજીતને આજ્ઞા આપી, લાવ્ય ઝાલી વાનરને આજરે. ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડે અક્ષયકુમાર મર્ણ રાવણસ્યશોક પ્રાપ્તિર્નામઅષ્ટમોધ્યાય: ૮

અધ્યાય ૯

(રાગ ધનાશ્રી)આજ્ઞા માગી ચઢયો ઈંદ્રજીતજી, જે મહા જોધ્ધો બળ અતુલીતજી; રાવણે પુછયું બ્રહ્મા પ્રત્યેજી, મહુરત આપો જીતાયે એ શરતેજી. ૧ (ઢાળ) જીતાયે વાનર સર્વથા, ત્યારે વિધી બોલ્યા વચન; જાઓ ઝલાશે એ કપિ નિસ્ચે, તજો ચિંતા મન. ૨ ઈંદ્રજીત સેના લેઈ આવ્યો, અશોકવન મોઝાર; સીંહનાદ કીધો મેઘનાદે, ધરા કંપિ અપાર. ૩ ભુભુકાર નાદ કરી તદા, કોપે ચઢયા કપિરાજ; પછે મારૂતી મેઘનાદે વઢતા, જુવે દેવ સમાજ. ૪ એક અસુરની લોહ સાંગ લીધી, ઝડપીને હનુમંત; તે સાંગથી સહુ સેન માર્યું, ગાજીઓ બળવંત. ૫ એક તલપ મારી તે સમે, અંજનીપુત્ર સુજાણ; ઈંદ્રજીત કેરા કરથકી, લીધાં ધનુષને બાણ. ૬ (. બાણથી રાવણ કેરો, મુગટ પાડયો ત્યાંહે; તવ ઈંદ્રજીતે ધનુષ બીજું ગ્રહ્યુ નિજ કરમાંહે. ૭ બ્રહ્મપાશ મેલ્યું મંત્ર ભણી, કર્યું કપિનું બંધન અંગ; ત્યારે તનવધાર્યું મારૂતી, જાણે પૃથ્વ પર્વત શૃંગ. ૮ તે પાસ બંધન તોડીને, એક સાંગ મારી સુર; ઈંદ્રજીતનો રથ ભાગિયો, સારથી કીધો ચુર. ૯ કર્યો નગ્ન ફાડી વસ્ત્ર ત્યારે,

નાઠો અસુરકુમાર; એક વિવરમાં પેઠો તદા, ભય પામીને તેણીવાર. ૧૦ પાષાણ મોટો મુકીયો તે, ગુફા મુખ હનુમંત; તે ખબર જાણી રાવણે, ત્યારે થયો મહા દુઃખવંત. ૧૧ પછી પ્રાર્થના કરી વિધીતણી, હો પિતામણ મહારાજ; તમો જાઓ ત્યાં ઉતાવળા, વાનર ઝલાવો આજ. ૧૨ પુત્રનું જીવતદાન મુજને, આપો જઈ આ દન; એવું સુણી આવ્યા અશોકવન, બ્રહ્મા વિચારી મન. ૧૩ ઈંદ્રજીતને બ્રહ્મા કહે, તું નીકળ હવે બહાર; કુમાર કહે નહિ નીકળું, મુને કપિ મારે માર. ૧૪ કરી પ્રાર્થના હનુમંતની, પરમેષ્ટીયે તતખેવ; હે વજ્રદેહી વચન મારૂં, સત્ય કર તું દેવ. ૧૫ મુજ પાસથી બંધાઈને તું, ચાલ રાવણ પાસ; પછી પરાક્રમ દેખાડજે, કહ્યું માનવ રઘુવર દાસ. ૧૬ એવું કહી વિધીયે પાસ મુકી, બંધાયા હનુમંત; પછી વિવરમાંથી નીકળ્યો, ઈંદ્રજીત જે બળવંત. ૧૭ તેણે દોર મોટા લાવીને, બાંધીયો પવનકુમાર; તે બંધન કંઈ નવ લેખવે, હનુમંત મન મોઝાર ૧૮ સંસારના બંધન વિષે, દેખાય જ્ઞાની જેમ; પણ અંતર માંહે મુકત છે, હનુમંત જાણો તેમ. ૧૯ શક્રારિને વળિ પરમેષ્ટી, તે લેઈ ચાલ્યા હનુમંત; પછે રાવણ કેરી સભા માંહે. આવિયા બળવંત. ૨૦ મારગવિષે મારે અસુર તે, અનેક શસ્ત્રના ઘાય; મહા વજ્રદેહમાં વાગતાં, તે સર્વ ભાગી જાય. ૨૧ હનુમંતને જોઈ રાવણને મન, ચઢી સબળી રીશ; અધર પીસે દંતશું, રાતો થયો દશશીષ. ૨૨ ત્યારે બંધન સરવે તોડીયું, વાયુસુતે તેણીવાર; પછે કુંડાળું કરી પું-

છાસન, બેઠા સભા મોઝાર. ૨૩ ત્યારે રાવણ પુછે રીસથી, અલ્યા મર્કટ છે તું કોણ; દુત કોનો કયાંથી આવીયો, કહે સાચી વાણ. ૨૪ હનુમંત કહે રે દુષ્ટ મશ્યક, પાપી દુરમતિવંત; તુજ કુળ તણો હું કાળ છું, અવતર્યો કરવા અંત. ૨૫ તુજ રૂદ્રે પરથી ધનુષ લેઇને, ભંગ કીધું તાસ; જેણે જીવાડયો તુજને, તે રામનો હું દાસ. ૨૬ જેણે સુબાહુ તાડીકા મારયાં, કરી યજ્ઞ રક્ષાય; તુજ ભગની કેરાં કરણ નાશા, છેદ્દી તે રઘુરાય. ૨૭ ખર દુખર ત્રિશિરા આદિ મારયા, અસુર જે બળવંત; હું દાસ છું તે રામનો, મુજ નામ તે હનુમંત. ૨૮ તુને શિક્ષા કરવા આવ્યો, કર્યો સકળ દળ સંઘાર; અશોકવન ભાંજી માર્યા, અક્ષ આદિ કુમાર. ૨૯ ઈંદ્રજીતને મેં ગાંજયો, ટાળ્યો દેવળ કેરો ઠામ; એ વિના વળી બીજું કરૂં, પણ નથી આજ્ઞા રામ. ૩૦ તે મને કેમ નવ ઓળખે, સુણ દુષ્ટ લોચન અંધ; કાલે રઘુવર આવશે, કરી સાગર સેતુબંધ. ૩૧ દશ શિષ છેદ્દી તાહરાં, દશ દિશામાં બળિદાન; તે આપશે અયોધ્યાપતિ, તું સત્ય સુણજે કાન. ૩૨ ઘરમાં થકી જેમ શ્વાન આવી, વસ્તુ લેઇને જાય; અરે તસ્કર એમ લાવ્યો, હરણ કરી સીતાય. ૩૩ સુણી રાવણે મન વિચાર્યું, એ વજ્રદેહી જાણ; સ્વામી ઉપાસક સત્યવચની, નહિ મરે નિર્વાણ. ૩૪ ત્યારે રાવણ કહે રે કપિ તારૂં, મરણ કહે મુને સત્ય, હનુમંત કહે હું અમર છું, તે જાણજે દુરમત્ય. ૩૫ રાવણ કહે રે બ્રહ્માદિકનો, થાય કાળે નાશ; માટે મરણ તારૂં થાય નહીં કેમ, કહે સત્ય પ્રકાશ. ૩૬

હનુમંત કહે અમા કપિ કેરૂં પુંછમાં જીવન; જો પુંછ બાળે અમારૂં તો, પડે નિશ્ચે તન. ૩૭ (વલણ)—પછે નિશ્ચે પડે તન કપિનું. જો પુંછ બાળે સત્યરે; એવાં વચન સુણીને રાવણે, કરી બાળવાની મત્યરે. ૩૮ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેહનુમાનઈંદ્રજીતસંગ્રામેબ્રહ્મપાશાતહનુમંતબંધનંનામનવમોધ્યાયઃ ૯

અધ્યાય ૧૦

(રાગ સોરઠ) હનુમંત કેરાં વચન સુણીને, હસિયો રાવણ રાય; પછી પુંછ બાળવા કારણ સરવે, કરવા લાગ્યા ઉપાય. ૧ અનેક વસ્ત્ર ભીજવી તેલમાં, વીંટયાં કપિને પુંછ; તેમ તેમ લાંગુળ લાંબુ વધે છે, દેખીતું મહાગુછ. ૨ જેમ બોલતાં વાણી વધે પંડિતની, મહા કવિની પદ રચનાય; એમ પટકુળ જેમ લાવી વીંટે, તેમ લાંગુલ લાંબુ થાય. ૩ત્યારે ઘણાં ગોદડાં લવી ગામનાં, બોળ્યાં તેલ માઝાર; તે ભીજવતાં ઘૃત તેલજ ખુટયું, નાવે પુંછનો પાર. ૪ પછે અગ્નિ ચેતાવા લાગ્યા સર્વે, નવ ચેતે તેઠામ; અનેક ઉપાય કરીને થાકયા, સ્પર્શ કરે નહિ ચામ. ૫ ત્યારે રાવણ કહે લાવો હું ચેતાવું, બેઠો જઈને પાસ; ત્યારે વેદ્જાતવાયુની પ્રાર્થના, કરી હનુમંતે પ્રકાશ. ૬ થયો એચિંતો ભડકો જયારે, પુંક મારી દશાનન; તવ દાઢી મુંછ બળી રાવણની, વરવું થયું છે વદન. ૭ઘણું પાપ કર્યું છે લંકાપતિયે, કહેતાંન આવે પાર; તેનું અર્ધ પ્રાયશ્ચિત કર્યું હનુમંતે, લાગ્યો તેણી વાર. ૮ પછી પ્રચંડ જવાળા પ્રગટી તતક્ષણ, કુદ્યા કપિ

હનુમંત; પ્રથમ રાવણના મેહેલજ ઉપર, બેઠાજઈ બળવંત.૯
નાસે ત્રાસે સરવ રાણિયો,લાગી ભોવનમાં લ્હાય;તલપમાર-
તા કુદે કપિવર, કોણે નજવાળ સહેવાય.૧૦છુટયો પ્રભંજન
તેણે સમે. ઘણી મારી ઝપટ ચોપાસ; તેમ હનુમંતફેરવે વા-
ળધી, બાળ્યા સરવ અવાસ. ૧૧નગર લંકામાં લ્હાયજ લા
ગી, લોક કરે પોકાર; જેમ કલ્પાંત રૂદ્રજ કોપ્યો, કરવાને
સંહાર.૧૨ ભડભડાટ સહુ ભોવનજ લાગે,મણીધાતુ પાષાણ
અતિ ઘણો દુખિયો થયો દશાનન, લોક કરે ભુંભાણ.૧૩ હ-
નુમંતને બાળે છે એવી, કોણે સીતાને કહી વાત; ત્યારે ધ્યાન
ધરીને જઠરાગ્નિને પુછી જોયું માત. ૧૪ ત્યારે અગ્નિ કહે ચિં-
તા નવ કરશો, એ રહેશે કુશળખેમ;લંકા નગર બાળીને જાશે
રઘુપતિ પાસે પ્રેમ. ૧૫ હવે ત્રીજા ભાગની લંકા બાળી, સમ
રથ વાયુતન; વિભિષણ આદિ ભગવતી કેરાં, ઉગાર્યાં ભોવન.
૧૬ એવું કાજ કરીને કુદ્યા ત્યાંથી, આવ્યા સિંધુ તીર; સાગર
માંહે બુઝાવા માંડ્યું, પુંછ પોતાનું વીર ૧૭જળજંતુ બળવા
લાગ્યાં ત્યારે, જળનિધી બોલ્યા વાણી; રાખો બારણે પુંછ ત-
મારૂં, હું છાંટું પાણી. ૧૮ તે વચન માનીને મારૂતી
વળતા, બેઠા સિંધુ તીર; પુંછ શીતળ કરયું સિંધુએ તતક્ષણ,
છોળે ઉછાળ્યું નીર. ૧૯તે સમે હનુમંતને લલાટે, થયો શ્રમ
પરિસ્વેદ; તે શ્રમ બિંદુ સાગરમાં પડયો, એક માછલીયે ગ-
ળ્યો વેદ,૨૦ પુત્ર મકરધ્વજ તેનો થયો,તે હનુમંતને કહેવાય;
પરાક્રમ તેનું કહેવાસે આગળ, યુદ્ધકાંડમાં કથાય. ૨૧ હવે

હનુમંત શ્રી રઘુવીર પ્રતાપે, નવ દાઝયા કાંઈ તન; જેમ નામ પ્રતાપે પીધું હળાહળ, શોભ્યાં પંચવદન. ૨૨ એવું અદ્દભુત કાજ કરીને વિચારે, મારૂતસુત મન માંહે; મેં નવ જવાયે સીતાને મળ્યા વિણુ, માટે જાઉં ત્યાંહે. ૨૩ વળિ પુછશે મુજને રઘુપતિ, કહેશે શું કરી આવ્યો કાજ; ત્યારે મારૂં પ્રાંક્રમ મારે મુખથી, કહેતાં આવે લાજ. ૨૪ માટે બ્રહ્મા રહેછે રાવણુ પાસે, જાઉં ઉતાવળો તત્ર; વિધી પાસે લેઈ જાઊં લખાવી, આ વર્તમાનનો પત્ર. ૨૫ એવું કહ્યું છે શાસ્ત્રમાંહે જે, નિજ પ્રાક્રમ બળ તીર્થ; જશ ધરમ વિદ્યા પુરૂષાર્થ, ભજનદાન નિજ અર્થ. ૨૬ એટલી વાત ન શોભે કહેતાં, ન કહેવી પોતાને મુખ; અન્ય કહે ને આપણુ સુણીયે, ત્યારે શોભા સુખ. ૨૭ એમ વિચારી સુક્ષમરૂપે, ચાલિયા અદશ્ય બળવંત; એકાંતમાં બ્રહ્માની પાસે, આવી બોલિયા હનુમંત. ૨૮

(વલણુ)---હનુમંત કહે હો પ્રજાપતિ, હું જાઉંછું જ્યાં રઘુરાજરે; આ પરાક્રમ જે મેં કર્યું, તે પત્ર લખી આપો આજરે. ૨૯ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેલંકાદહનાનંતરહનુમાનબ્રહ્માસમાગમોનામ દશમોધ્યાય

અધ્યાય ૧૧

(રાગ મેવાડો)---વચન સુણી વિધા પ્રસન્ન થયા, હનુમંતને કહે ધન્ય ધન્યજી; ધન્ય પુરૂષારથ ડહાપણુ તારૂં, સમરથ વાયુતનજી. ૧ એવું કહી પછે લખ્યો વિધીયે, શ્રી રામની ઉપર પત્રજી; વર્તમાન સહુ તેમાં લખીયું, આપ્યો કપિને

તત્રજી. ૨ તે બ્રહ્મપત્ર કરમાં લેઈ ચાલિયા, આવ્યા જાનકી પાસજી; કરી વંદના ગદગદ થઈને, ચરણે નમિયો દાસજી. ૩ માતા મુજને આજ્ઞા આપો, હું જાઉં જ્યાં રઘુવીરજી; સંદેશાની વાટ જોતા હશે, રામ લક્ષ્મણ રણધીરજી. ૪ ત્યારે જાનકી ગદગદ થઈને બોલિયાં, અતિ દુઃખ પ્રગટ્યું મનજી; સાચું કહે ભાઈ ક્યારે મળશે, મુજને પ્રાણજીવનજી. ૫ મુગ થકી દુખ છે મુજ મનમાં પતિવિરહ ને રોગજી; વળી તે મધે દુખ બીજું પ્રકટ્યું, વીરા તારો વિજોગજી. ૬ ત્યારે કરજોડીને કપિવર કહે છે, ધીરજ રાખો માતજી; હવે થોડા દિવસમાં મળશે તમને, આવશે અહીં જગનાતજી. ૭ માત મુજને કંઈ આપો અંધાણી, છાની વાત કહો આજજી; ત્યારે વેણી તણો મણિ છોડી આપ્યો, આ લેઈ જા તું કપિરાજજી. ૮ છાનીવાત કહેજે પ્રભુને, રહેતાં ચિત્રકુટ મોજારજી; લક્ષ્મણજી વનમાં ગયાતા, ફળ લેવા એક વારજી. ૯ રઘુપતિના ખોળામાં શિર મુકી, નિંદ્રા કરી મેં જાણજી; ત્યારે મારા લલાટે પ્રભુએ, કેશર આડ કરી નિરવાણજી. ૧૦ એ વાત અંતરની કહેજે વીર, મારા ઘણાં કહી પરણામજી; વાનર સેન્યા લેઈ રઘુપતી, કેમ આવશે આણે ઠામજી. ૧૧ છે શતજોજન સિંધુ વચમાં. કેમ ઉતરશે પારજી; એવા વચન સુણી સીતાનાં વળતાં, બોલ્યા પવન કુમારજી. ૧૨ સેતુ બાંધશે સાગરપર, વા સોષસે મુકી બાણજી; વા કરશે પાળય મુજ પુંછતણી, તેથી ઉતરશે નિરવાણજી. ૧૩ જળ ઉપર જેણે પૃથ્વી રાખી, સ્થંભ વિના

આકાશજી: તો સાગર કેરો ભાર કેટલો, માતા રાખો વિશ્વા-
સજી.૧૪જેઉદરમાંહેજઠરાથીજાળવે,ગર્ભને શ્રીભગવાનજી;
એકલા જડે નહિ કોઈને કરાતે, માંસ વિષે પય પાનજી. ૧૫
એક ક્ષણમાં બ્રહ્માંડ ઉડે, કરે પાળે તથા કરે ભંગજી, સાહ્યક
બીજો સંગ નહીં તે, શું ન કરે શ્રીરંગજી. ૧૬ એવું કહી સા-
ષ્ટાંગ કરી પછે. ચાલ્યા વાયુતનજી; ત્યારે સીતાયે કલ્પાંત
કર્યું, જળ ભરિયું લોચનજી. ૧૭ પછે લંકાગિરિનેશિખરચઢી
દિવ્યરૂપ ધર્યું તતકાળજી;ઉત્તર પંથ ચિંતવી હનુમંતે. કુદીને
મારી ફાળજી. ૧૮ ત્યારે જયજયકાર કરી કહે સુર સહુ, નિજ
દુખ હેતુ સંબંધજી; હવે વહેલા આવજો રામને તેડી, છોડો
અમારા બંધજી ૧૯ ત્યારે હનુમંત કહે ચિંતા નવ કરશો,
ધરજો મનમાં ધીરજી; કાલ્ય બપોરે સિંધુ તીરે. આવશે શ્રી
રઘુવીરજી. ૨૦ એવું કહી પછે સિંધુ ઓળંગી,આવ્યા મારૂત
તનજી; જાંબુવાન આદે સહુ મળિયા,દીધા આલિંગનજી.૨૧
સરવે કપિ હનુમંતને દેખી,પામ્યા હરખ અપારજી; કો પ્રદ-
ક્ષણા કરી પાયે લાગે, વંદે વારંવારજી.૨૨ કો જાનુ જંઘા કો
હસ્ત પુંછને, ચુંબન કરતા કીશજી;પુષ્પ લાવી કો પુજે પ્રેમે,
કો દેતા આશીષજી. ૨૩ એમ બ્રહ્માનંદમાં મગ્ન થયા કપિ,
પુછે સહુ સમાચારજી; ત્યારે હનુમંત કહે કુશળ છે જાનકી,
મલ્યાં મુજને નિરધારજી.૨૪ સકળ વૃતાંત લખ્યું છે પત્રમાં,
બ્રહ્માયે નિરવાણજી;ચાલો પ્રભુની પાસે ત્યારે,થશે તમને સહુ
જાણજી. ૨૫ એવું કહી પછે ચાલ્યા તતક્ષણ,આવ્યા રૂષિમુક

પાસજી; ત્યાં સુગ્રીવ કેરૂં મધુવન છે, ફળ પકવ રમ્ય તરૂ વાસજી. ૨૬ તે વનમાંહે પેઠા સરવે, ફળ ખાધાં નિરધારજી; તરૂ ઉપડયાં રક્ષક માર્યા, મન અભિમાન અપારજી. ૨૭ તે અનુચર નાઠા આવ્યા રૂષિમુક, બોલ્યા નામી શીષજી; વૃતાંત સરવે કહ્યું સુગ્રીવને, સુણી હરખ્યો પતી કીશજી. ૨૮ ત્યારે સુગ્રીવ કહેછે રઘુપતી પ્રત્યે, કપિ કરી આવ્યા કાજજી; નહિ તો મારૂં મધુવન તે, કો નવ મોડે મહારાજજી. ૨૯ એટલે આવ્યા કરી ગરજના, કહેતા જયજય રામજી; મંગળધુનિ સુણી જોઈ હનુમંતને, ઉઠી સભા અભિરામજી. ૩૦

વલણ---અભિરામ પામી સભા સરવે, થઇ છે મહા સુખવંતરે; કિષ્કિંધાપતિ અયોધ્યાપતી ઉઠયા, આવતા દેખી હનુમંતરે. ૩૧ ઇતીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડેસાગરોલ્લંઘનાનંતરં મધુવનભંગાતરામદર્શનો નામએકાદશોધ્યાય: ૧૧

અધ્યાય ૧૨

રાગ સોરઠ--જેમ સુપર્ણ અમૃત લેઈને આવે, વિનતા કેરો વત્સ; જેમમૃતસંજીવનીસાધીઆવે, બ્રહસ્પતિનોસુત કચ્છ. ૧ એમ હનુમંત અતિ હરખ ભર્યા, તે કરીને આવ્યા કાજ; સાષ્ટાંગ કરીને ચરણે લાગ્યા, પ્રસન્ન થયા રઘુરાજ. ૨ ઘણીવાર શિર મુકી રહ્યા, હનુમંત પ્રભુને પાય; ત્યારે મારૂતીને મસ્તક કર મુકી, ઉઠાડયા રઘુરાય. ૩ ભુજ ભરીને આલિંગન દીધું, ચાંપ્યો રૂદયા સાથ; પછે હરખ આંસુ પ્રેમે થઇ, ગદગદ

બોલ્યા શ્રી રઘુનાથ. ૪ અરે ધન્ય ધન્ય મારૂતસુત બળિયા, તું કરી આવ્યો કાજ; પછે સભા કરીને રામનો સનમુખ, બેઠો સરવ સમાજ. ૫ ત્યારે પ્રથમ વૃત્તાંત કહ્યું વાળીસુત, અંગદે માંડી વાત; અહીંથી નિકળતાં શ્રાપમુકત થયો, ડંડીઋષીનો જાત. ૬ પછે વિવરમાંહે સુપ્રભા મળી, ત્યાંથી ગયા સિંધુ તીર; ત્યાં ગીધજાતી સંપાતિ મળ્યો, જે જટાયુ કેરો વીર. ૭ પછે મારૂતસુત સિંધુ ઓળંઘ્યા, ચઢી પરવતને શીષ; એટલી વાત અમો જાણું છું, સુણીયે શ્રી જુગદીશ. ૮ પછે રામે હનુમંત સામું જોયુ, ત્યારે બોલ્યા વાયુકુમાર; મહારાજ સુખી છે જનકનંદિની, અશોકવન મોઝાર. ૯ ઘણું કૃશ થયાં છે તમારે વિયોગે, ચિંતા કરે દિન રાત; હું મુદ્રિકા આપી પાયે લાગ્યો. કહી કુશળની વાત. ૧૦ તમારા નામની સુધાયે કરીને તનમાં રહ્યા છે પ્રાણ; મેં જઈને ત્યાં ધીરજ આપી, શુધ લાવ્યો નિરવાણ. ૧૧ એટલું કહી રઘુવીરને આપ્યો, ચુડામણી સાક્ષાત; વળી વિસ્તારીને કહી રામને, ચિત્રકુટની વાત. ૧૨ તે સુણીને ગદગદ કંઠ થયા, મણિ રૂદે ચાંપ્યો રઘુવીર; વિરહે વ્યાકુળ થઈને રઘુપતિ, નેત્રે ભરતા નીર. ૧૩ જે અજ અજીત ત્રિગુણાતીત પુર્ણ, રહિત ઉદય અવસાન; તે સીતા વિયોગના શોકસિંધુમાં, મગ્ન થયા ભગવાન. ૧૪ પછે અંજનીસુતને પુછેછે વળી, પોતે પુરાણબ્રહ્મ; તું કેમ ગયો મેળાપ થયો તે, કહે મુજને સહુ મર્મ. ૧૫ ત્યાં જઈશું પ્રાક્રમ કીધું તેં, શું બોલ્યો રાવણ સાથ; એ સરવ વાત માંડી કહે મુજને, એમ પુછે

રઘુનાથ. ૧૬ ત્યારે શ્રી રઘુવીરના કરમાં આપ્યો, મારૂતિયે બ્રહ્મપત્ર; મહારાજ એ પત્ર વિધીયે લખ્યો છે, વર્તમાન સહુ તત્ર. ૧૭ શ્રી રામે લેઈ લક્ષ્માણુને આપ્યો, વાંચવાને તે કાળ; પછે ઊકેલ્યો સહુ સભા સાંભળતાં, વાંચે સુમિત્રા બાળ. ૧૮ વલણ—સુમિત્રાસુને કર કાગળ લીધો, થઈ એકચિત સભા સર્વત્રરે; કહે દાસ ગિરધર સુણો શ્રોતા, વાંચે લક્ષ્મજી બ્રહ્મ-પત્રરે. ૧૯ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમનવાલ્મિકીનાટકઆરાયાં સુંદરકાંડેહનુમંતશ્રીરામહસ્તેબ્રહ્મપત્રાર્પણોનામદ્વાદશોધ્યાય

અધ્યાય ૧૩

રાગ દોહા—કનકપત્ર વિધીયે લખ્યો, શ્રી રામની ઉપર જેહ; તે લાવ્યા હનુમંતજી, આપ્યો પ્રભુને તેહ.૧ તે કરમાં લેઈ હરખિયા, રઘુપતિ જુગદાધાર; પછે વાંચવા કારણ આપિયો, લક્ષ્માણુને તેણીવાર, ૨ તે કરમાં લેઇ અનંતજી, ઉકેલ્યો નિર-વાણ; સુણે સહુ વાનર સભા, લક્ષ્મણ વાંચે જાણ. ૩ પ્રથમ સ્તુતિ રઘુવીરની, પછે હનૂમંત ચરિત્ર; તે સાવધાન થઈ એક ચિત સુણો, શ્રોતા પુન્ય પવિત્ર. ૪ (ગજલછંદ.) જયજય અનંતકોટિ બ્રહ્માંડ, નાયક અજ અજીત અખંડ; પતિવૈકુંઠ જગપ્રતિપાળ, વ્યાપક શ્રી નિકેત દયાળ. અંકુર મુળ માયા-કંદ, ગુરૂજગ સત્ય ચિદઆનંદ; કારણરૂપ ધારણતત્વ, ચૈતન સગુણનિરગુણીસત્વ.નમું વેદાંત વેદસ્વરૂપ, માયાચક્રચાલક ભુપ; શોષક દૈત્યજળધી અગસ્ત, છેદક દેવ બંધ સમસ્ત. હરતા ભાર ભુમિ દુષ્ટ, કરતા ધરમ ભકિત પુષ્ઠ; ચાત્રુક ભકત

જળદ સમાજ, ભવ ગજવિદારક મૃગરાજ. સંતચકોર ચંદ્ર
અમીષ, હરિમમ જનક ત્રીભોવન ઈશ; મંગળરૂપ તવ અવ
તાર, સ્થાપન ધરમ પરમ ઉદાર. જયજય મીન કમઠ વરાહ,
નરહરિ ત્રિવિક્રમ ભ્રગુનાહ; દશરથસુવન શ્રી રઘુવીર, ધારણ
સત્યવ્રતરણધીર. લક્ષ્મણ ભરથ શત્રુઘન, પ્રગટયા ચતુર વ્યુહ
પાવન; મુનિમ ખરક્ષત્રિય ઉદ્ધાર, નિશિચર તાડિકા સંહાર.
શિવકોદંડખંડન રામ, તનયા જનક પુરણકામ; પાળક પિતુ
વચન વનવાસ, ગૌતમીગંગાતીર નિવાસ. ગૌદ્વિજ સંત
સંકટહરણ, ભવરૂજ [illegible] કરણ; મનુજાકૃતિધૃત સુરકાજ,
પદપદ પૃથ્વી તીરથ રાજ. કોટિ મનોજ તનું કમનીય, નમું
નિત ભુમિજારમનીય; તવ ગુણ શમન ત્રિવિધી તાપ, હરતા
નામ કલીમળ પાપ. રાજીવનયનશ્યામલગાત્ર, અદભુત કરન
જનકજમાત્ર: સદ્ગુણ અલંકૃત સુખરાશ, સુણો એક વિનતિ
અવિનાશ. લંકાપુરીથી લખીતંગ સેવક કમળભુતવઅંગ;
આવ્યો ઈહાં વાયુતત, કુદો સીંધુ શતજોજન. ટાળયાં વિઘ્ન
પંથ અમીત, ખોળ્યું નગર સરવ અભીત; સીતાતણીપામ્યો
શુદ્ધ આપી મુદ્રિકા મળ્યો બુદ્ધ, ઉજાડયું અશોક ચંડીધામ
માર્યા અસુર કરી સંગ્રામ; હણિયા અખે આદિકુમાર, શુર-
વીર એજ અપાર; એ વિણ અસુર માર્યા ઓક, પડયો દશા-
નનને શોક. ચઢયો ઈંદ્રજીત અમોઘ, વિદ્યાવંત બળગુણ ઓઘ
તેશું કર્યું જુદ્ધ અનંત, નાઠો રાવણીબળવંત; પેઠો વિવરમાં
લેઈ પ્રાણ, ગાજયો પવનપુત્રસુજાણ; એવું કર્યું અદભુત કામ,

તે તમ પ્રતાપે શ્રી રામ; મેં જઈ મારથ્યો હનુમંત,ત્યારે બંધાયો બળવંત; લાવ્યા નગર માંહે પ્રમુખ, જોઈ ભય પામ્યો દશમુખ; બાળી લંકાં આડે અંક, થઈ તવ કનક કેરી લંક. એ હનુમંતને છે ધન્ય, સેવક સ્વામી ભક્ત અનન્ય; સ્વામી તણું એવું કાજ, બીજે થાય નહિ મહારાજ. એ મેં લખ્યું સરવે સત્ય, સાચું માનજોરઘુપત્ય;રાંખોસદાચરણનિજવાસ, કહે કરજોડી ગિરધરદાસ. દોહા—બ્રહ્મપત્ર સુણી કપિસહિત, હરખ્યા શ્રી રઘુનાથ; ધન્ય ધન્યકહીમારૂતી, ચાંપ્યો રૂદયા સાથ. ૨૫ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેબ્રહ્મપત્રેહનુમાનચરિત્રકથનંનામ તૃયોદશોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૪

(રાગ મારૂ.)—-સુણી બ્રહ્મપત્ર પાવન, પામ્યા આશ્ચર્ય સર્વે જન; ત્યાંરે હરખ્યા ઘણું રઘુનાથ, ચાંપ્યો મારૂતી રૂદયા સાથ. ૧ પ્રાણવલ્લભ પાવનકુમાર.તુનેશોકરૂં હું ઉપકાર; કહ્યાં રામે કરૂણા વચન, ત્યારે બોલ્યા મારૂતન. ૨ જો આજ્ઞા કરો મહારાજ, તો લાવું જાનકીને આજ; કહો તો રાવણને જઇ મારૂ, કુળ રાક્ષસનું સંઘારૂ. ૩ ત્યારે બોલ્યા દશરથતન, ભાઈ ધીરજ રાખો મન, હજી કરવું છે કાજ અપાર, ઘણું જુદ્ધથશે તે ઠાર, ૪ પણ પુછું તને હનુમંત,કેવીલંકાંછેશોભાવંત;લોક શો પાળેછે ધર્મ કહો રાક્ષસ કેરૂં કર્મ. ૫ હનુમંત કહે ગઢ વંક મનુસેં ગાઉ લાંબી છે લંક; એકવીશ કોટી બાર લક્ષ, પુરમાં મંદિર છે પ્રત્યક્ષ. ૬ એકેકા ઘરમાં દશદશ વાસ સોળ

માળના ઉંચા અવાસ; તેની વિગત કહું વિસ્તારી, એક એ-
કપે શોભા સારી. ૭ પાંચ લક્ષઆરસનાં ધામ, સાતલક્ષત્રાં-
બાનાં કામ; પાંચકોટીકનકનાંવિખ્યાત,રત્નહીરાતણાં કોટી
સાત. ૮ શિવનાં દેવળ છે નવકોટી, થાય ત્રિકાળ પુજા મોટી
અગ્નિહોત્ર અસુરને ઘેર, થાય વેદાધ્યયન બહુ પેર, ૯ રૂદ્રાક્ષ
વિભુતી સંગ, કરે ધારણ નિશિચર અંગ; કર્યા રાવણે વેદના
ખંડ, દેવને દેછે ઘણો દંડ. ૧૦ તપ દારૂણ કરતા અસુર, જપે
મલીન મંત્ર મહા ભુર; નહીં દયા રાક્ષસને લેશ, રહિત આ-
ચાર અપવિત્ર લેશ, ૧૧ ગોબ્રહ્મણ સુરને પીડે, નિત્ય હીંસા
કરતા હીંડે; ત્રણ લોકનો વઈભવ જેહ, છે રાવણનાઘરમાતેહ.
૧૨ જેને સુંદરીયો છે અશંખ્ય, કરે નિશદિન ક્રીડા નિશંક;
જેને પુત્રી જમાત્ર અપાર, પુંત્ર પૌત્રતણોનહીપાર ૧૩લંકામા
એક વિભીષણ ભકત, જે છે તમ સાથે આસકત;બાંકીસરવે
અસુર છે અધરમી,નિરદે અપવિત્ર હિંસાકરમી. ૧૪ એવી
કહી હનુંમંતે વાતતે સુણીને હરખ્યા જુગતાત; એમના તપ
હોમ ને ધીકકાર, ન જાણ્યો જેણે તત્વ વિચાર. ૧૫ જે શાસ્ત્ર
સુણ્યાં તે વ્યર્થ, જેણે આત્મા નજાણ્યોસમર્થ; જેવીસર્પની
શાન્તિમાણો, એવીક્રીયાઅસુરનીજાણો.૧૬ જેવું વિધવાનું
રૂપ યૌવન, અંત્યજનું જેવું રમ્ય ભોવન; જારનાં જે શુભ
આચરણ,જેવું તસ્કરનું ડહાપણ. ૧૭ દંભીનું ભજન ને
ધ્યાન, જેમ ભુત દયાવિણ જ્ઞાન; એસરવે જેમ મિથ્યાજાણો,
એવાં અસુરનાં કરમ પ્રમાણો. ૧૮ સુણ હનુમંત નિશ્ચેજાણ,

મારે હણુવા અસુર નિરવાણુ; કરે રાક્ષસ જે અનાચાર, મારે કરવો તેનો સંઘાર ૧૯ લંકા હનુમંતે બાળી જયારે, સોનાની પૃથ્વી થઈ ત્યારે; પામ્યા આશ્ચર્ય પુરણકામ, જાંબુવાનને પુછે રામ. ૨૦ કહો રીંછપતિ એક વાત, મને સંદેહ થયો સાક્ષાત ઘણા કાળના વૃદ્ધ અપાર, તમો બ્રહ્મા તણો અવતાર. ૨૧ માટે કહો લંકાની ઉતપતિ પુરવે કોણ વસાવી સત્ય; કેમ સાગરમાં થયો બેટ, તે કહો અથ ઇતિ નેટ. ૨૨ વલણ-- અથ ઈતિ કહો લંકા કેરી, રીંછપતિ બળવાનરે; એવાં રામચંદ્રનાં વાયક સુણીને, બોલ્યા જાંબુવાનરે. ૨૩

ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેશ્રીરામસામીપ્યંહનુમંતલંકાશોભાવર્ણનનામચતુર્દશોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૫

(રાગ સામેરી.)--જાંબુવાન કહે સુણો રામજી, પુર્વે ગ્રહ્યોગજ ગ્રાહે; ત્યારે હરિ આવ્યા ગરૂડ બેશી, કરવા ગજની સાહે. ૧ ત્યારે ચક્ર મુકીને છેદીયો, નક્રને તેણીવાર; ત્યાં ગતિ આપી ગ્રાહને, ગજનો કર્યો ઉદ્ધારરે ૨ મારમાણુતવ ચાલિઆ, વૈકુંઠ પ્રત્યે જાય; તવ ક્ષુધા લાગી ગરૂડને વિનવ્યા વૈકુંઠરાય ૩ ત્યારે વીષ્ણુ કહે એ કલેવર, ગજ ગ્રાહનાં છે જેહ; હું જાઉં છું વૈકુંઠમાં, જા ભક્ષ કર તું તેહ. ૪ ત્યારે ગરૂડે આવી કુણુપ બેહુના, ગ્રહ્યાં ચંચુ માંહે; મન જાણ્યું જે કરૂં ભક્ષ એ એકાંત જઈને તાંહે. ૫ એકલે એક અભંગ રાક્ષસ, તેણે માગ્યો ભાગ; તેને મારીઓ વિનતાસુતે, મેરૂ ગયો મહા ભાગ. ૬ તે મેરૂ

ઉપર જાબુનો એક, વૃક્ષ પ્રૌઢ અપાર; એક શાખા ઉપર બેઠો જક્ષ, તેનો શત જોજન વિસ્તાર. ૭ સાઠ સહસ્ત્ર વાલખીલ્ય ઋષી, ટીંગાયા હતા તે ડાળ; વળી ગરૂડને ભારે કરી, ભાગી પડી તતકાળ, ૮ ગરૂડે જાણ્યું મુની ચંપાશે, ગ્રહી શાખા કર મોઝાર; ગજનકુ ચંચુમાં ગ્રહીને, ઉડયો તેણી વાર. ૯ કશ્યપ ઋષી બેઠા હતા, આવીને પુછયું ત્યાંહે; હે પિતા કહો આ શાખા હવે, જઈને મુકુ કયાંહે, ૧૦ એ પુત્રાસંકટમાં પડયો, કશ્યપે જાણ્યું મન; પછે વાલખીલ્યની સ્તુતિ કરીને,ઉતાર્યા મુનિજન. ૧૧ પછે પુત્રને કહ્યું પ્રજાપતિએ, જા તું દક્ષિણદેશ; લંકાગિરિની ઉપર જઈને, ભક્ષ કરજે એશ. ૧૨ તે ગિરિ સાગર મધ્યમાં છે, આવ્યો તેણે ઠાર; ત્યાં ગરૂડે આવી ગ્રાહ ગજતન, તણો કીધો અહાર. ૧૩ તે ભક્ષ કરીને અસ્તી નાખ્યાં, ગરૂડે ત્યાં સાક્ષાત; તે તણો ત્રિકુટાચળથયો. તમો સુણો રઘુવર વાત. ૧૪ પેલી શાખા શત જોજનની, હતી કનક કેરી જાણ; તે સીંધુમાં નાંખી તદા, થયો બેટ ત્યાંનિરવાણ. ૧૫તે બેટમાં વિધીયે રચ્યું લંકા નગર વિખ્યાત; મહા કનકમાણીમય ધામ સુંદર કોટ પાછળ સાત. ૧૬ તે જાબુનંદની ભોમ નીચે, મલીન થઈતી આપ; તે લંકાં બાળી હનુમંતે, લાગ્યો અગ્નિ કેરો તાપ. ૧૭ ત્યારે દેખાઈ શુદ્ધ કનક ભોમિ, સુણો શ્રી રઘુવીર; એ પ્રકારે લંકાં થઈ, ઉતપત્તિ કહી રણધીર. ૧૮ સુગ્રીવાકહે શ્રી રામને, તમો સુણો શ્રીમહારાજ;પ્રયાણકરીયે આપણે શુભ, મહુરત છે વળી આજ. ૧૯ રઘુપતિ કહે હવે

ચાલવું ભાઈ, નવ લગાડો વાર; સુગ્રીવે કપીનું સૈન્ય સહુ તતપર કર્યું તેણીવાર. ૨૦ શરદઋતુનો માસ આશ્વિન, પક્ષ ઉજવળ જેને; વિજયા દશમી ચંદ્રવાસર, શ્રવણ કહીયે તેહ ૨૧ અભીજીત મહુરત માંહે રામે, પ્રયાણ કીધું સાર; અઢાર પદ્મ સૈન્યા સંગાથે, ચઢયો સુરજકુમાર. ૨૨ (વલણ)-- ચઢયો સુરજ કુમાર સુગ્રીવ, અઢાર પદ્મદળ સાથેરે; શુભ મહુરતમાં પ્રયાણ કીધું, લક્ષમણનેરઘુનાથરે. ૨૩ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડેશ્રીરામસામિપ્યે જાંબુવતાક્ષંકોત્પત્તિકથનંનામપંચદશોધ્યાય: ૧૫

અધ્યાય ૧૬

(રાગ સોરઠ)--જીતવા રાવણ રાયને, રઘુવર ચઢયા તેણીવારરે; સહુ કપિ તણો શિરદાર સુગ્રીવ, સૈન્યનો નહિ પારરે. ૧ હનુમંત સ્કંધે રામ ચઢિયા, ચાપ શર ગ્રહી હાથરે જેમ ગરૂડ ઉપર શ્રીપતિ, એમ શોભતા રઘુનાથરે. ૨ અંગદ કેરે સ્કંધ બેઠા, લક્ષમણજી તેણીવારરે; જેમ એરાવતપર ઈદ્ર શોભે, નંદીપર ત્રિપુરારરે ૩ વિશાળ વૃક્ષ ઉપાડીને, કપિયે ગ્રહ્યાં કરમાંહ્યરે; તે છત્ર કરતા રામને, નવપલ્લવચમર ત્યાંહરે. ૪ જય બોલાવી રઘુનાથની, દળ ચાલ્યું દક્ષિણ દેશરે; ચિકાર કરતા ચાલતા, ગિરિસમ કપિના વેશરે. ૫ ભુભુકારનાહુહુકાર કરતાં, કુદતા બળવાનરે; કર માંહે ગિરિ ઉછાળતા, તે કુસુમ ગેંદ સમાનરે. ૬ કેટલા કપિયે વૃક્ષ ઝાલ્યાં; કેટલાયે પાષાણરે; કેટલા કરનખદંત કરડે, કરે મહા બુમાણરે. ૭ જયજય ધુનિ

કહી ગર્જતા,મદમહારધુજે ધાર્ણરે; સિંધુજળ ઊછળ્યાં,સુરજ થયો ધુંધળવાર્ણરે. ૮ દિગ્ગજ ડગ્યા ને શેષ સળક્યો, ભુમિ ન સહે ભારરે. એમ ચાલી સેન્યા રામની, કહેતાં ન આવે પારરે. ૯ જોજન દશ વિસ્તાર પહોળી, કપિ સૈન્યા જાયરે; મારગતાણા પાષાણતરૂ, તે ભાગી ભુકો થાયરે. ૧૦ એકએકના શિર વિષે પગદઈ; કુદતા કપિ તાસરે; કો પૃથ્વી ઉપર હીંડતા, કો આકાશરે ૧૧ જય રામ જય રામ કહીને, ગર્જતા મહાવીરરે; એમ કપિ સેન્યા સહીત આવ્યા, રામ સાગર તીરરે. ૧૨ દશ યોજનમાં ઉતરી સૈન્યા, શોર થાય અમિતરે; ભુભુકાર વ્યપ્યો દશદિશા, સિંધુથયો ભયભીતરે. ૧૩ તે ખબર થઈ લંકાવિષે જ્યાં, બેઠો રાવણ રાયરે; શ્રીરામ આવ્યા સાગર તીર, લેઈ કપિ સેન્યાયરે. ૧૪ એવું સાંભળીને દશાનન નવ ચમકીયો મનમાંહરે; સભાવિષે તેડાવ્યા સહુ, જે અધીકારી ત્યાંહરે. ૧૫ ઈંદ્રજીત આદ પુત્રનેવળી. મહસ્ત આદી પ્રધાનરે; એવિના અન્ય અસુર તેડાવ્યા. સભામાં દઈ માનરે. ૧૬ તે સર્વ સાથે વિચાર કરવા, લાગ્યોરાવણ ભુપરે; ભાઈ આપણે હવે શું કરવું, તે કહો સમય અનુપરે. ૧૭ દશરથ તણા સુત આવિયા, ઉતર્યા સાગર તીરરે; કપિ સેન્યા તે સાથે વળી હનુમંત સરખા વીરરે. ૧૮ શત્રુ સર્પને અગ્નિ ત્રણે. ન ગણવા લઘુ એહરે; કરે વિઘ્ન તે ક્ષણ માત્રમાં, માટે ધરીયે નહિ તેહરે. ૧૯ એક વાનરે લંકા પ્રજાળી, અક્ષે આદિ અસુરરે; તે હણી નિર્ભય ગયો પાછો મળ્યું કપિદળ પુરરે.

૨૦ તે માટે પુછું સર્વને, કહો હવે કરવું કેમરે; નિસ્ચે વિચાર કહો સહુ, મુજ કુશળ થાયે જેમરે. ૨૧ એવાં વચન સુણી રાવણતણાં, પછી બોલ્યા પુત્ર પ્રધાનરે; મહા ક્રોધઆણી કહે વાણી, કરી મન અભિમાનરે. ૨૨ અરે રાય શું ચિંતા કરો, એ રામના શા ભારરે; શું યુદ્ધ કરશે કપિ એ વર વાનર આપણો અહારરે. ૨૩ રામલક્ષ્મણ મનુષ્ય બે કરી તપ થયા કૃશકાયરે; કપિ ભાલુ રીછ મર્કટ, તે થકી શુંથાયરે. ૨૪ આજ દૈવે મોકલ્યું ઘેર બેઠાં, ભક્ષ આપણું એહરે; તમે નિર્ભે થઇ રહો ભુપતિ, ચિંતાન કરશોતેહરે. ૨૫ એમશુક્રજીતઅતિકાય, દેવાંતકનરાંતકનીઆદયે; વજ્રદ્રષ્ટીમહોદર, કરતા ઘણોબકવાદરે. ૨૬ તે સમે સભામાંવિભીષણ, બેઠાહતાતે ઠારરે; રામની નિંદા શ્રવણસુણી મનથયો ક્રોધ અપારરે. ૨૭ મહા પુન્ય પાવન વિભીષણ, સદ્‌ગુણ ગંગા નીરરે; જેમ વાયસ કેરી સભામાં રાજહંસ બેઠો વીરરે ૨૮ પુષ્પ પરમારથ વૃક્ષનાં, જે સત્યસિંધુ ન્યાયરે; ભક્તિજ્ઞાનવૈરાગ સાગર, વિવેકીકહેવાયરે. ૨૯ એવા વિભીષણજેવિચિક્ષણ તેણે, સુણ્યાં અસુરવચનરે; પછે સભા માંહે બોલિયા. ઘણું ક્રોધઆણીમનરે. ૩૦

વલણ—મનમાંહે આણી ક્રોધ બોલ્યો, વિભીષણ તેણીવારરે; તે શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, કરૂં સંક્ષેપે વિસ્તારરે. ૩૧ ઇતિ શ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકનારાયાંસુંદરકાંડેસન્યાસહિતશ્રીરામચંદ્રસમુદ્રતીરાગમનંનામસોડસોડસોધ્યાય: ૧૬

અધ્યાય ૧૭

(રાગ બિભાસ)---નિંદાસુણી રઘુવરની ત્યારે, થયો વિભીષણને ખેદ; યથારથ પોતે જાણે છે પ્રભુને, નિર્ગુણ સગુણ અભેદ. ૧ તે સભા માંહે પછે બોલ્યા વિભીષણ, નિતિ વચન નિરધાર; રાવણ તણા પ્રધાન પુત્રશું ક્રોધ કરી તેણીવાર, ૨ અલ્યા દુષ્ટ દુર્જન પામર પાપી: બોલો વિચારી મન; શું દશ મુખને અનરથ સમજાવો, મિથ્યા ગર્વ વચન. ૩ જે સ્થિતિ ઉદ્‌ભવ સંહરણ, કોટી બ્રહ્માંડના ઈશ; જે જીવના જીવન સકળ કર્મના; ફળદાતા જગદીશ. ૪ તે રામ આવ્યા સાગર તીર, સાથે સૈન્ય અપાર; એ રાક્ષસનો સંહાર કરસે. ઉતારશે ભુભાર. ૫ એક હનુમંતનું બળ સહિ ન શકાયું, અક્ષેકુમારનેમાર્યો;ઇન્દ્રજીતનાશીવિવરમાંપેઠો,તેબ્રહ્માએ ઉગાર્યો ૬ ગોપવત જેણે સિંધુ ઓળંગ્યો બાળ્યું લંકાં ગામ; અસુર અનેક સંહારી પાછો, નિર્ભય ગયો નિજ ઠામ. ૭ તે રામને તમો મનુષ જાણો, જેના દાસનો મહિમા અપાર; તેને ભક્ષ કરવા ઈચ્છો, તમારી બુદ્ધિને ધિક્કાર ૮ અલ્યાનિશાપતિને નિંદે તસ્કર. મુકતાને જેમ કાગ; એમ તમા રઘુપતિને નિંદો જે પુન્ય શ્લોક મહાભાગ. ૯ જેનુ શિવ સનકાદીક ધ્યાન ધરે છે, સ્તવન કરે વિધી સેષ; જેનો અપાર મહિમા વેદ કહે જે દેવતણા દેવેશ. ૧૦ એ દશરથનોપુન્યપર્વતજેની, ત્રિલોકમાં કીર્તિ વ્યાપી; એ તમારા કુળનો ક્ષય કરશે, તેને મનુષ જાણો છો પાપી. ૧૧ કેવળ વનચર નથી એ વાનર, અવતર્યા સહુ

દેવ; નિજ દુ:ખ જાણી હણવા તમને, કરે છે પ્રભુની સેવ. ૧૨
જેણે સહસ્રાર્જુનનો નાશ કર્યો, હણ્યા અશેષ ક્ષત્રિ ધીર; તે
ભ્રગુપતિનો ગર્વ ઉતાર્યો, એવા શ્રી રઘુવીર. ૧૩ હે મુર્ખ રાવ
ણ તુજને કાઢયો ધનુષ તળેથી જેણે; સર્વ નૃપનો દર્પ હરીને.
કોદંડ ભાગ્યું તેણે. ૧૪ ને રામને તું સીતા સોંપી, જઈને ચરણે
લાગ્ય; કરી વિનતી દીનવચનથી અભયદાન તું માગ્ય. ૧૫
શરણાંગત વત્સલ છે રઘુપતિ, નહિ જુવે અવગુણ તારા;
માટે સુણ રાવણ એ પરમહિતકારી, બોલ માનજે મારા. ૧૬
જેમ ઔષધ કટુ લાગે પણ, ટળે મુળ રોગ નિરવાણ. એમ
હમણાં કઠિણ લાગે મુજ વાકય, પરિણામે કલ્યાણ. ૧૭ આ
સર્વે મળ્યા છે કુબુદ્ધિ તમને, કરશે વિપરીત પેર; અલ્યા
જાણી જોઈને સુર્ખ રાવણ, શીદ ખાય છે ઝેર. ૧૮ એમ ઘણાં
વચન વિભીષણે કહ્યાં, તે નિતિનાં જેણીવાર; ત્યારે પ્રધાન
આદે ઈંદ્રજીતને, ચઢીઓ ક્રોધ અપાર. ૧૯ અલ્યા વિભીષણ
તું બોલ વિચારી, ડાહાપણ જાણ્યું તારૂં; શું કરીએ જો રાજ બંધુ
છે; નીકર હણાં મારૂં. ૨૦ અલ્યા વહાલો થઈ તેવેરવધારે, જા
તું તારે ઘેર; જીવતો મુકીએ જાણી જોઈને, નહિ તો હણીએ
ઠેર, ૨૧ રાવણને કહે જુવો તમ બંધુ, કેવાં કહે છે કુડું;
શત્રુનો પક્ષ કરીને બોલે, આપણું ઈચ્છે ભુંડું. ૨૨ ત્યારે કહે
વિભીષણ તમો સર્વ મળીને, રાવણને કર્યો ભ્રષ્ઠ; રાજ બોરવા
બેઠા છો, ઉપજાવી કુબુદ્ધિ સ્પષ્ટ. ૨૩ અલ્યા પ્રધાન રાયને
નિયમ રાખે, ગજને અંકુશ એક; મંત્ર નાગને જ્ઞાન ચતુરને.

જ્ઞાનીને વિવેક. ૨૪ સ્ત્રીને લજ્જા સાધકને ગુરૂ, સમુદ્રને મરજાદ; એમ રાયને નિયમે રાખે, ત્યિ પ્રધાન રહિતપ્રમાદ. ૨૫ હવે તારૂ રાજ નહિ રહે, રાવણ નિસ્ચે સાચું માન; તને સંગી સર્વે દુષ્ટ મળીયા, જેમ વૃકની પાસે શ્વાન. ૨૬ એવાં વચન સુણીને રાવણ ઉઠયો, કરોધ કરી નિરધાર; ડાબા પગની પાટુ મારી, વિભીષણને તેણીવાર. ૨૭ અલ્યા મુરખ રામની પક્ષ કરે તો, જા તું તેની પાસ; બાંધો મારો એવું કહીને, દેખાડયો બહુ ત્રાસ. ૨૮ ત્યારે તેણે સમે મુકાવ્યો આવી, રાવણ કેરી માત; અરે પુંત્ર તું રામ શરણ જા, નહિ તો કરશે ઘાત. ૨૯ ત્યારે રાવણ કહે જા અહિંથી, તારૂં નથી અમારે કામ; ચઢાવી લાવજે સૈન્ય જા, શું કરશે તારો રામ ૩૦ એવું સાંભળી વિભીષણ ઉઠયા. તતક્ષણ તેણીવાર; ચાર પ્રધાનપોતાના સંગે, લીધા તે નિરધાર. ૩૧ રાવણને કહે વિભીષણ, તુંછે મારો ભ્રાક; માટે તુજ આજ્ઞાથીઅસો જાઉં છું, રામશરણસાંક્ષાત. ૩૨ એવું કહી વિભીક્ષણ ચાલ્યા, લેઈ પોતાના પ્રધાન; જેમ કાયા છોડી પંચ પ્રાણ તે, જાય યથા અવસાન. ૩૩ કલ્પાંતે મહાભુત મળે, જેમસ્વરૂપમાંનિરધાર; એમવિભીષણત્યાંથી ઉઠી ચાલ્યા, સાથે મંત્રિચાર. ૩૪ જેમ વાયસ કેરા મેળામાંથી, ઉઠી જાય મરાળ; ખળ નિંદે કુસંગીમંડળીમાં, ઉંઠે સાધુ દયાળ. ૩૫ એમ ચાર મંત્રિશું ચાલ્યાવિભીષણ, રામશરણ નિરધાર; ઉર્ધ્વ પંથ ઉડયા પાંચે જાણ, આવ્યાસિંધુપાર. ૩૬ પૃથ્વી ઊપર ઉતરી ઉભા, સૈન્યતણે પ્રદેશ; પંચે રાક્ષને જોઈને

ભય, પામ્યા કપિ અશેષ. ૩૭ (લક્ષણ) અશેષ વાનર ભય પામ્યા જોઇ રાક્ષસ દેહ દીર્ઘ ગણી; પછેવિભીષણકરજો-ડીને ઉભા, કરે, વિનતિ કપિવર તણી. ૩૮ ઇતિશ્રીરામચરિ-ત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડેરાવણેનવિભીષણા પમાનાત્શ્રીરામચંદ્રશરણાગમનંનામસપ્તદશોધ્યાય: ૧૭

અધ્યાય ૧૮

(રાગ ધનાશ્રી)---વાનરે દીઠા રાક્ષસ પંચજી. જાણ્યું આવ્યા કપટનો કરી સંચજી; કપિ લેઇ ધાયા વૃક્ષ પાષાણજી ત્યારે વિભીષણ બોલ્યાજોડીપાણજી. ૧ (ઢાળ.) પાણજોડી બોલ્યા વિભીષણ, સુણો સહુ કપિ કરણ;હું કનિષ્ટબંધુ રાવણ કેરો, આવ્યો રઘુપતિ શરણ. ૨ હોકપિતમારાપાયેલાગુ,તમો સેવક છો રણધીરના; પતિત પાવન પદકમળ મને, દેખાડો રઘુવીરના. ૩ મને કાઢી મુકયો રાવણે, તે કરોપ્રભુનેજાણ;હું આવ્યો હોઊં છળ કપટથી, તો શ્રી રામ કેરી આણ. ૪ માટે મેળવો મને સીતાવલ્લભ, જેનું ધ્યાન શિવ બ્રહ્મા ધરે; વેદ વાગીશ વિનાયકજેનું,સ્તવનશેષસનકકરે. ૫ કોટીબ્રહ્માંડા-ધીશ જે પ્રભુ ભકત માટે અવતર્યા; લીલા વિગ્રહેતનધર્યું છે ભારભુતળના હર્યા. ૬ અજ અજીત આતમારામ વ્યાપક, નિર્ગુણ એક નિષ્કર્મ; તત્વમસીપદમેળવી,વેદાંતકહેછેબ્રહ્મ. ૭ વ્યાકરણ સાધે શબ્દને, નિશ્ચે કરેછે રૂપને; જેના નામના કરે અર્થ અગણિત, દેખાડો રવિકુળ ભુપને; પાતાજળી અ-ષ્ટાંગયોગે,સાધન કરી પામે યતી; કહે નિરંજન જે રૂપને,

દેખાડો સીતાપતી. ૯ પ્રકૃતિ પુરૂષને વિવેકે કહે. સાંખ્ય તત્વાતિત; તેદશરથાત્મજમેળેવોજે,અખંડએક અજીત. ૧૦ મિમાંસક જે કર્મ મારગ, થકી પામે બ્રહ્મને; તે મેળવો મિત્ર-કુળ ભાષણ, શ્રેષ્ઠ માને કર્મને. ૧૧ન્યાયકહેએકઈશ્વર કરતા પાર ન જડે જીવને; જીવ અનેક તે આજ્ઞાની. નથી જાણતા તે શિવને. ૧૨ તે મેળવો મને અવધપતિ, અજરાજ પુત્ર કુમાર જેની ભકિત કરતાં ભવતરે, મોક્ષ પામે સાર. ૧૩ એવાં વિભીષણનાં વચન સુણી, થયા ચકિતકપિવરમાત્ર; તતકાળ આવ્યા ખબર કહેવા જયાંછે શામળગાત્ર. ૧૪ સમુદ્ર કાંઠે સળા કરીને, બેઠા શ્રી રઘુવીર; અષ્ટાયુથપતિ સુગ્રીવ, આદે સુમિત્રિ રણધીર. ૧૫ મહારાજ રાવણતણોબંધુ,કનિષ્ટ વિભીષણ છેહ; અતિ દીન થઈ કરે વીનતિ. તમ શરણ આવ્યો તેહ. ૧૬ એવું સુણી જોયું સુગ્રીવ સામું, રઘુવરે તણીવાર; વિચાર કરી રઘુવીર સાથે, બોલ્યો અર્ક કુમાર. ૧૮એ રાવણ બંધુ કપટ કરી, અહા આવ્યો હોય આજ;કાંઈદગો આપણ-શું કરે, ત્યારે શું કરીયે મહારાજ. ૧૮ જાંબુવાનકહે પ્રભુ શરણ આવ્યો શુદ્ધ ચિતે જેહ;ત્યારેપોતાનો તેને કરોછો, બિરૂદ તમારૂં એહ. ૧૯ અંગદ કહે એ વાત ખરી પણ. તેડાવો એને પાસ; એને બોલાવી લ્યો પરીક્ષા, પછી કરો ચરણનો દાસ. ૨૦ સુક્ષેણ કહે સમો કઠિણ છે, માટે કરોવિચારી કામ એ રાક્ષસ રાવણ તણો, બંધુ આવ્યો આણે ઠામ. ૨૧ એમ કરવા માંડયા તર્ક બહુ, બુદ્ધિતણેઅનુસાર; પછીછેવટીયેકરી

ગર્જના, ત્યાં બોલ્યાપવન કુમાર.૨૨હનુમંતકહેહુંગયોતો. લંકામાં એને ઘેર; આચરણ શુભછે એ તાણાં, હું જાણું સર્વે પેર. ૨૩ તમો અસુર દેખો ઉપરથી,માંહેપરમસાધુઇષ્ટ;જેમ ફણુસ કંટકેનું ભર્યું, અંતર મધુરસ્વાદિષ્ટ. ૨૪બિરૂદતમારૂ શરણવત્સલ, વજ્રપિંજરરૂપ; માટેપાસેતેડી ભકતને, કરો અભયરવીકુળભુપ. ૨૫ એવાં વચન સુણી હનુમંતનાં, થયાં ચિત્ત સર્વનાં શાંન્ત; જેમ ઈતર શાસ્ત્રના તર્કમાં, નિશ્ચેકરે વેદાંત્ત. ૨૬ શ્રી રામચંદ્રે કરી આજ્ઞા, અંગદનેનિરધાર;ત્યારે તેડીલાવ્યા વિભીષણને, કરગ્રહી તેણીવાર. ૨૭ વિભીષણે દીઠારામને, થયો સજળ લોચન ત્યાંહે; રઘુવીર ચરણે શીશ મુકી, પડયો પૃથ્વી માંહે.૨૮લંકેશઆવ્યોએવુંચહીને. હશ્યા શ્રીજગદીશ; કલ્યાણદાયક અભયકર, કર મુકયો એને શીશ ૨૯ પછે કર ગ્રહી ઊઠાડીયો, ચાંપ્યો રૂદે ભગવાન; આશીશ દીધી વિભીષણને, અતિ આદરમાન. ૩૦જયાંલગીરવિ શશી તપે ધરણી, લોકનાથસમાજ;તું ચિરણજીવતિહાંલગી, કરજે લંકાનું રાજ. ૩૧ જેમ અંજનીસુતચરણજીવી;તું પણ એવો જાણ; એમ પ્રસન્ન થઇ જાનકીવલ્લભ, બોલ્યાવચન પ્રમાણ ૩૨ પછે લક્ષ્મણને ભેટયા વિભીષણ યુથપતિને ત્યાંય, પુષ્પ વૃષ્ટિ કરી દેવે, દુંદુભી [illegible] માંહે. ૩૩પછે રામસનમુખરહ્યા ઉભા, વિભીષણ તેણીવાર; યુગ હસ્ત સંપુટ ગિરા, ગદગદ સ્તુતિકરતા સાર. ૩૪[illegible]--સારસ્તુતિ કરતા વીભીષણ, જોડીને યુગ પાણરે; [illegible]ધર સુણો શ્રેતા, થાય પરમ

કલ્યાણુરે ૩પઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મીકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડેશ્રીરામચંદ્રવિભીષણુશર્ણાગીકર્ણંનામઅષ્ટાદશે

અધ્યાય ૧૯

(રાગ છંદ)—જય રામ રાજીવ નયન, કરૂણા અયન જન સુખ દાયકં; દુખ દવન સીતા રવન મંગળ ભવન ત્રિભોવનનાયકં. ૧ જય શામસુદરસુભગતનધન,કોટી કામ પ્રભાહરે; શિર જટા મુગટ વિશાળ ભુજ,કોદંડ શર ભાથાધરે. ૨ જય અરૂપ અદ્રેત બ્રહ્મા નિર્ગુણ, વાણી મન પહોંચે નહિ; તે ભકતકારણ સગુણ તનુધારી, ભાર હણુવાનેમહી. ૩ કોદંડ ખંડ પ્રચંડ નિશીચર, તાડીકાદીવદારણં;વનગમનસીતારામન, પદરજ કોટી જીવ ઊદ્ધારણં. ૪ જય સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પુરાણ, અજ અજીત અનામયં; બ્રહ્માંડવ્યાપકરૂપ અગજગ. સગુણ નિગુણ અવ્યયં. ૫ સુરબંધછેદક અસુર ભેદક, પંથવેદકપાલયં; જયશરણુવત્સલ દીનબંધુ.અભયકર કરૂણાલયં. ૬ જાણે નહિ જગજીવન મને, અજ્ઞાનનેકદીઆવર્યા.જે કામ કર્દમ કલ્યા મુરખ, મોહ માયાના ભર્યા. ૭ ભવયોની નાના ભમત નિશદીન, કાળકર્મ ગુણેકરી; નવ પામે તે વિશ્રામસુખ તવ, ચરણ શરણુવિના હરી. ૮ કરી અનાદર તવ ભકિતનો, જેવી મતી જ્ઞાનસદાવહે; સુખ હીત કેવળ ઉગરે, શ્રમ મંદભાગીવિબુધ કહે. ૯ ભકિત તમારી અંગ નવ યુત, પ્રેમ સહીતકરે સદા; સુખ સ્વર્ગ ભુ અપવર્ગ તુલના, અવર નવ આવેકદા. ૧૦ જે પદ અનંત અનંગ અજરા, અમર અજ-

નીત સેવતા; ત્રૈલોકય પાવન જળ વિમળ, જે ગંગપદ નખ નીર્ગતા. ૧૧ જે રમાકર લાલીત્ય પદાંબુજ, ધ્યાનમાં જોગી ધરે; મમ શીષ પામ્યું શરણુ તે, પદ અભયદાનકીધું કરે. ૧૨ મમ તામસીયોની અધમ, તન મલીન મનધી ભમ હરી; કોણુ જન્મ સંચીન કર્મ ફળ, પ્રભુ અંગીકૃત કરૂણા કરી ૧૩ અહોનાથ તવ ગુણગાય નીર્મળ, શ્રવણ કીર્તન જે કરે; તજી ત્રાસરહીતપ્રયાસ ભવ જળ, વત્સ પદ ઇવ તે તરે ૧૪ માંગું હવે વરનાથ જોડી, હાથ હરી તમને કહું, જન્મોજનમ તવ દાસ ગીરીધર. ચરણ શરણ સદા રહું. ૧૫ (દોહા)---વી-ભીષણની એવી સ્તુતિ સુણી, પ્રસન્ન થશા રઘુનાથ; ભુજ ભરી ભેટયા ફરીફરી. મસ્તક મુકયો હાથ. ૧૬ ઇતિશ્રીરામ ચરિત્રે સંમતવાલ્મિીકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડે વીભીષણકૃતાશ્રીરામચંદ્રસ્તુતીનામએકોનવિંશતીતમોધ્યાય:૧૯

અધ્યાય૨૦

(રાગ આશાવરી)—વિભીષણની એવી સ્તુતિ સાંભળી, બોલ્યા શ્રી રણધીર; જેવાં અમો છું ચારબંધુ, એમપાંચમો તું મુજવીર.૧ પછી હનુમંત પાસે લંકાં કરાવી, વેળુ તણી તેણીવાર; ચાર સમુદ્રનું નીર મંગાવ્યું, ક્ષણું ન લાગીવાર. ૨ પછે વિભીષણને અભિષેક કરીને, આપ્યું લંકાનું રાજ; રાજ્ય તિલક સ્વહસ્તે કરીને, બોલ્યા શ્રી મહારાજ. ૩ હવે લંકામાં અવિચળ રહેજે, એવું કહ્યું રઘુરાય; દેવે દુંદુભી નાદ કર્યા ને, પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય, ૪ ત્યારે તેણે સમે ત્યાં સુગ્રીવ કહે, એક

સુણો વિનતી રામ; લંકા આપી વિભીષણને, તે કર્યું વગર વિચાર્યું કામ. ૫ કદાપિ રાવણ આવશે, સીતાને લેઈ આજ; ત્યારે રાવણને શું આપશો વળતી, કહો મુજને મહારાજ. ૬ ત્યારે રઘુપતિ કહે જો રાવણ આવશે, શરણાંગત કરી હેત; ત્યારે મારી અયોદ્ધા આપીશ એને, વૈભવ રાજ સમેત, ૭ હું કરીશ તપવનમાં જઇ,રાજ કરશે રાવણરાય; પણ વિભીષણને જે લંકા આપી, તે મિથ્યા નવ થાય. ૧ એવાં વાયક સુણી પ્રભુનાં, થયા ગદ્દગદ્દ સર્વે સાથ; ધન્ય ધન્ય સહુ દેવજ કહેછે, સત્ય વચન રઘુનાથ. ૯ પછે સ્વસ્થ થઈને બેઠા સર્વે, સભા કરી તે ઠામ; ત્યારે મધુર વચનથી પુછે વળતા, વિભીષણને શ્રી રામ. ૧૦ કહો કેમ કરી સિંધુ શત જોજન, ઉતરીએ પેલી પાર; કાંઈ ઉપાય હોય તે કહો મને, તમો વિશ્વશ્રવાના કુમાર. ૧૧ ત્યારે વિભીષણને કહો કરો પ્રાર્થના,તમો સિંધુતણી મહારાજ; આપે માગ જો જળનીધી, ત્યારે થાય આપણું કાજ. ૧૨ ત્યારે સાગરની પુજા કરી રામે, પ્રાર્થના કરે છે રઘુવીર; દર્ભ આસન પર બેઠા પોતે, સિંધુ કેરી તીર. ૧૩ ફળ જળ વર્જીત નિરઅહાર સહુ, બેઠા તટ મોઝાર; એમ સાગરનીપ્રાર્થના કરતા,પોતે જગદાધાર ૧૪ એક રાવણ કેરો દુત આવ્યો હતો, શાર્દુલ નામે ત્યાંહે; તે સર્વે ચર્ચા પેર જોઈ,ગયો પાછો લંકા માંહે. ૧૫ રાવણને કહે રામ આવ્યા છે, જળનિધી કેરી તીર; કપિનું સૈન્ય અપરિમિત છે, ત્યાં મળ્યો તમારો વીર. ૧૬ લંકા આપી વિભીષણને,કર્યું રાજ તિલક નિરધાર; એવી

ખબર સાંભળી રાવણુ મનમાં, પામ્યો ખેદ અપાર.૧૭ત્યારે શુકનામે એક અસુર હતો, તે બોલાવ્યો રાવણુ રાય; તું સાગર પાર જઈ કહે સુગ્રીવને, જે મિત્ર અમારો થાય. ૧૮ તારે સીતાનું શું કારણુ છે,તું જાને તારે ઘેર;એ રામને અર્થે રાવણુ સાથે, શાને કરે છે વેર. ૧૯ એવાં વચન સુણી શુકરૂપ થઇને, આવ્યો સૈન્યા માંહે; છાનો રહીને કહેવા લાગ્યો, સુગ્રીવ બેઠો જયાં હે. ૨૦ તું સૈન્યા સર્વે લેઈને સુગ્રીવ,જા કિષ્કિધા ગામ; રાવણુ તુજને મિત્ર માનશે, શું કરશે એ રામ. ૨૧ તું પક્ષ કરીને શિદ આવ્યો, તારે સીતાનું શું કાજ; જો વચન અમારૂં નહિ માને તો, મારીશ તુજને આજ. ૨૨ ત્યારે સુગ્રીવે તેને ઝાલ્યો તતક્ષણુ, પ્રગટ્યો અસુર મહાકાય; પછે મારવા લાગ્યા વાનરસર્વે, મુષ્ટિ પદના ઘાય. ૨૩ ત્યારે પોકાર કર્યો અસુરે, મુજને છોડાવો શ્રી રામ; ભાઈ જાવા દ્યો એને મારશો નહિ, એમ બોલ્યા પુરણુ કામ. ૨૪ તેને મુકી દીધો તે જતાં નભ બોલ્યો, વાંકાં વચન તે દીશ; તેને ઝાલીને બંધીખાને નાંખ્યો, ચઢી અંગદને રીશ. ૨૫ હવે ત્રાણુ દિવસ વીત્યા રામ માગે, મારગ સિંધુ પાસ;પણુ માગ ન આપ્યો જળનિધીએ, છેઉપવાસી અવિનાશ.૨૬ ત્યારે શ્રી રઘુપતિએ વિચાર્યું મનમાં, થયો એને મદ નિર્વાણુ;આજ સર્વ જળ સોસું એનું, જાતવિંદનું બાણુ, ૨૭પછે કરોધ કરી કોદંડ ચઢાવ્યું,શર કીધું સંધાન; મંત્ર બ્રહ્માસ્ત્રનો થાપ્યો તેને મુખ, કોપ્યા શ્રી ભગવાન. ૨૮ તેણે સમે સિંધુ તપ્ત થયો, અકળાયાં જળચર

જાત; સરિતા સહિતધરી રૂપત્યાં આવ્યો, રામશરણુવિખ્યાત. ૨૯ જળનિધી આવી ચરણે લાગ્યો, જોડીને યુગ હાથ; પાહિ પાહિ શરણાંગતવત્સળ, શ્રીપતિ શ્રી રઘુનાથ. ૩૦ ત્યારે રઘુ-પતિ કહે અલ્યા અભિમાની, તું ન માને દીધા વિણુ માર; હવે ચાપ ચઢેલું બાણુજ પાછું, નહિ ઉતરે નિરધાર. ૩૧ માટે અમોઘ બાણુ એ મારૂં, જ્યાં મુકું ત્યાં પ્રલય થાય, ત્યારે કરજોડી અંબુનીધી બોલ્યો, સુણીએ શ્રી રઘુરાય. ૩૨ એક પશ્ચિમ દેશમાં મરૂ દૈત રહે છે, પીડે ગો દ્વિજ સંત; તેની ઉપર એ બાણુ મુકો, તે પાપ કરે છે અનંત. ૩૩ તવ શ્રી રામે અગ્ન્યસ્ત્રબાણુ તે, મુકયું પશ્ચિમ દેશ; શિરછેદયું તે મરૂ દૈતનું પૃથ્વી પડયું એશ. ૩૪ પડતામાં જળ સર્વે સોષ્યું; પૃથ્વી તણું નિરધાર; પછી દેશ વશ્યો તે મારવાડ નામે, અદ્યાપિઉંડું વાર. ૩૫ તે દેશમાં જળ સ્વલ્પ રહ્યું, પણુ સફળ સદા રહે વૃક્ષ; રામબાણુનો મહિમા જોજો, હજુ એ છે પ્રત્યક્ષ. ૩૬ પછે દિવ્ય રત્નવડે પુજા કીધી, જળનીધીએ રઘુવીર; અનેક વસ્ત્ર આભુષણુ અર્પ્યાં, સંતોષ્યા રણુધીર. ૩૭ પછે મુકાફળનો થાળ ભરીને, વધાવ્યા સિંધુયે રામ; સ્તુતિ અપાર કરી કરોધ સમાવ્યો, પ્રસન્નકર્યા તે ઠામ. ૩૮ ત્યારે સહુ કપિયે પ્રાર્થના કીધી, રઘુપતિની તેણીવાર; કૃપાનાથ એ પટ આભુષણુ, તે કરો અંગીકાર. ૩૯ સંગ્રામમાં વનકુળ ઘટે નહીં, માટે ધરીયે એહ; ત્યારે ભકત વચન પાળવાને, શ્રી રામે પેહેર્યાં તેહ. ૪૦ મણિમય મુગટ મનોહર કુંડળ, અંગ કંકણુહાર; લક્ષ્મણુને

વળી પેહેરાવ્યાં,ઘણું શોભ્યા દેવમોરાર. ૪૧ એમ અંગિકાર કરી સાગરકેરી, પુજયા શ્રી રઘુરાય; દેવે જયજયકાર કર્યો ને, પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય. ૪૨ (વલણ)--પુષ્પવૃષ્ટિ વરસાવે દેવતા,કરતા જયજયકારરે;પછે સર્વે સાંભળતાં સાગર પ્રત્યે, બોલિયા જુગદાધારરે. ૪૩ ઈતિશ્રીરામચત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંસુંદરકાંડે શ્રીરામબાણત્રાશીતસમુદ્રેણશ્રીરામચંદ્રેશર્ણંનામવિંશતિતમોધ્યાય: ૨૦

અધ્યાય ૨૧

(રાગ ધનાશ્રી)----સાગરપ્રત્યે કહે રઘુરાયજી, હવે લંકા જવાનો કહો ઉપાયજી; સિંધુ બોલ્યો સુણો મહારાજજી; મુજપર બાંધો પાષાણની પાજજી ૧ (ઢાળ)----પાજ બાંધો પાષાણની, ઉતારો પેલી પાર; નળવાનરને કર વર થકી, તરશે ઉપર નિરધાર. ૨ એ બાળપણમાં નળ કપિ, રહેતો હતો વનમાંહે; માતંગ ઋષિ નીત આવતા, પંપાસરોવર જયાંહે. ૩ મુનિ સ્નાન કરીને વસ્ત્ર ધોતા, શીલા ઉપર જેહ; નળ કપિ આવી નાખે ગ્રહીને, દુર જળમાં તેહ. ૪ વળી મુનિ ખોળી કાઢતા, નળ નાખતો [illegible]તમેવ; માતંગ ઋષિયે ક્રોધ કરીને, શ્રાપ દીધો એવ. ૫ નળના હાથે પાષાણ તરજો, જળ વિષે નિરધાર; તે મુનિવચન મિથ્યા નહીં. છે સત્ય જુગદાધાર. ૬ તે માટે નળને હાથે બાંધનો, સુવેળુ લગી પાજ; સૈન્યસહીત શતજોજન સિંધુ, ઉતારો મહારાજ. ૭ પછી આજ્ઞા માગી એવું કહી, થયો સાગર અંતરધ્યાન; ધન્ય ધન્ય કહી નળને

બોલાવ્યો પાસે શ્રી ભગવાન. ૮ ભાઇ તારે હાથે તરેછે, પા-
ષાણુ જળમાં જેહ; માટે સાવધ થઈને સીંધુ ઉપર, પાજ બાંધો
એહ. ૯ એવાં વચન સુણીસહુ કપિવરને, સુગ્રીવે આજ્ઞા કરી;
ગિરી લાવતા કરી ગર્જના ગ્રહી, હસ્તમાં શીરપર ધરી. ૧૦
નળે પાજ બાંધવા માંડી, સીંધુ ઉપર ત્યાંહે; તુંબી ફળવતતરે
જળમાં, સ્પર્શ કરતાં માંહે. ૧૧ જેમ સદગુરૂની કૃપાયે, ભવ-
જળ તરે છે જંત; જેમ સિદ્ધમંત્ર પ્રયોગ સાધક, થાય છે
બળવંત. ૧૨ એમ નળતણાકર સ્પર્શથી, જળમાંતરેપાષાણુ;
સહુ કપિવર લાવે ગિરી, કરે ગર્જના બુંબાણુ. ૧૩ વાનર પદ્મ
અઢાર છે, વળી રીંછઓતેરકોટી; છપનકોટી ગોલાંગુળ જેની,
કાયા બળવંત મોટી. ૧૪ જળમાંહે સર્વે મુકતા, ગિરી શી-
ખર લાવી ત્યાંહે; નળ સ્પર્શ કર કરી હેલતો, તે જાય સાગર
માંહે. ૧૫ સહુના થકી લાવે અધીક, ગિરીશીખર પવનકુમાર;
વાલ્મિકે ગણુના કરી છે, તે કહું કરી વિસ્તાર. ૧૬ ચાર લક્ષ
ગિરી પુંછડે વીંટયા, શીર ઉપર ખટ લક્ષ; બે લક્ષતે બે હાથમાં,
એમ લાવતા પ્રત્યક્ષ. ૧૭ કાંઇ બગલમાં કાંઈ સ્કંધ ઉપર,
લાવતા બળવંત; આશ્ચર્ય પામે રઘુપતી એમ, જોઇ બળ
હનુમંત. ૧૮ અભિમાન નળને આવિયું જે, થયું મુજથીકાજ;
ત્યારે પ્રથમ દિવસે આઠ યોજન, બંધાઇ તે પાજ. ૧૯ તે રા-
ત્રિયે એક મચ્છ આવ્યો. પાજ સર્વ ગળી ગયો; પ્રભાતે જુવે
તો કાંઈ ન દીઠું, શોક સર્વેને થયો. ૨૦ જાણ્યું પાજ ભાંગી
રાવણે, તે જણાવ્યું શ્રીરામને; મહારાજ શ્રમ મિથ્યા ગયો,

કોણે વણુસાડયું એ કામને. ૨૧ જે વરૂણનો અવતાર છે,જેનું શરભ વાનર નામ; તેને કહ્યું તું શોધકર, એમ બોલિયા શ્રી રામ. ૨૨ તે પ્રવેશ્યો સાગર વિષે, લાવ્યો ઝાલીને બે મચ્છ; તેણે કહ્યું રઘુનાથને, કો ગળી ગયો એમ વચ્છ. ૨૩ આશ્ચર્ય પામ્યા એમ સુણી, પછી કહ્યું તેને રામ: ત્યારે મચ્છ લાવ્યા પાજ વળિ, સ્થાપન કરી તે ઠામ. ૨૪ મચ્છે કહ્યું રઘુવીરને અમો, પાજતળે રહીશું યદા; ત્યારે રહેશે ઠામ નહિં તો, ગળી જશે જળચર તદા. ૨૫ એવું સુણીને નળતણું, વળતું ઉતર્યું અભિમાન; ગર્વગંજન કર્યો તેનો, લીલા હરી ભગવાન. ૨૬ બાંધવા માંડી પાજ વળતી, નળે મુકી ગર્વ; હનુમંત આદે લાવતા, મહા પ્રૌઢ પર્વત સર્વ. ૨૭ કેટલાક કવિ કહેછેલખ્યું, પાષાણ ઉપર રામનામ; પણ એ અસંભવ વાત છે, નવ કરે એવું કામ. ૨૮ સહુ કપિ ઉપાસક રામના, મહા અનન્ય કહિયે જેહ; રામનામ ઊપર ચરણ મુકી, કેમ ચાલે તેહ. ૨૯ માટે શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, સંદેહ નીવર્તું એહ; હનુમાન નાટકમાં કહ્યું છે,કહું યથારથ તેહ. ૩૦ મુખે રામનામ સ્મરણ કરી, નળ મુકતો પાષાણ; તેણે કરીને પરસ્પર તે, જોડાયા નિરવાણ. ૩૧ નાના મોટા નીચા ઊંચા, વક્રગિરિ તેકાળ;શ્રી રામનામ પ્રતાપથી, બેઠા બરોબર ઢાળ. ૩૨ જેમ હોય ચોક જડાવ ચોરસ,ઊપર ચોંટયા એમ; પાંચ દિવસે પાજ પુરણ, થઈ કુશળક્ષેમ, ૩૩ શત યોજન લાંબી સત્તર પહોળી. એક જોજન ઊંચી ત્યાંહે; નળે આવી પ્રણામ કીધો, રામ બેઠા

જયાંહે ૩૪ (વલણ)—બેઠા જયાં શ્રીરઘુપતિ, આવી નળે કર્યો પ્રણામરે; પાજ પુરણ થઇ જાણી, પ્રસન્ન થયા શ્રી રામરે. ૩૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડેસમુદ્રાપરિસેતુબંધુનંનામ એકવિંશતિતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૨૨

(રાગ મારૂ.)---જયારે બંધાઈ પુરણ પાજ, ત્યાં પ્રસન્ન થયા રઘુરાજ; શિવસ્થાપન કીધું રામ, તેનું રામેશ્વરછે નામ. ૧ત્યાં તેડાવ્યામુનિઅનેક, રામેકર્યોશિવનેઅભિષેક. ૨ એમ રામે સ્થાપ્યા શિવ જેહ, સેતુબંધુ રામેશ્વર તેહ; પછે સુણતાં સર્વ સભાય; પોતે બોલિયા શ્રી રઘુરાય. ૩ મમ સ્થાપન આ મહાદેવ, જે કો ભાવે કરે એની સેવ; તે તો મન વાંછિત ફળ પામે, કોટિ જનમનાં કલ્મશ વામે ૪ચઢાવે ગંગાજળલાવી જેહ, ચાર પદારથ પામે તેહ; જે રાખે શિવ ઉપર સ્નેહ, મને ઘણો વલ્લભજન તેહ. ૫ રાખે મુજશું અનન્ય આશકત, શિવ-દ્રોહ કરે મમ ભકત; ના થઉં પ્રસન્ન તેને કો કાળ, તે પ્રાણીને ગણુવો ચંડાળ. ૬ એમ શ્રી મુખે શ્રી રઘુવીર, બોલ્યા વાણી મૃદુલ ગંભીર; પછે રામેશ્વરને કરી નમસ્કાર, સેતુ પર ચઢયા જુગદાધાર. ૭જયારે સુગ્રીવ વિભીષણે કરી વિનતી, હનુમંત સ્કંધે બેઠા રઘુપતિ; અંગદ ઊપર સુમિત્રાકુમાર, ચાલ્યું સકળ સેન તેણીવાર. ૮ દે છે કપિ એક એકને સાદ, વળી કરે ગાલ કરે સીંહનાદ; કુદે ઉછળે પાડે ચીસ, કપિ દળ જોઈ હરખ્યા જુગદીશ. ૯ વ્યાપ્યો વિશ્વ માંહે ભુભુકાર, ચાલ્યું કપિ દળ

પુર અપાર;જાયે રામ સૈન્ય બળવાન,જુવે દેવ ચઢીનેવિમાન. ૧૦સમાતા નથીપાજ મોઝાર,કુદે આકાશમાં તેણીવાર;મૂકે એક એક શિરપર પાય, એમ ઉછળતા કપિ જાય. ૧૧ કપિ રીંછ ભાલુ મર્કટ. ચાલે સેતુ ઉપર સંઘટ; કરમાં ગ્રહ્યાં તરૂવર પાષાણુ,કુદે કપિ કરતા બુંબાણુ.૧૨પાજ ઉપર સૈન્યનમાય, રામ રાવણુ જીતવા જાય;ચાર ઘટિકામાં તેણીવાર, સૈન્યઉતર્યું પેલી પાર. ૧૩ આવ્યા સુવેળુએ શ્રી રામ, કર્યો મુકામ તેણુ ઠામ; ઊતર્યું સર્વ સૈન્ય તે ઠાર, દશ યોજનમાં વિસ્તાર. ૧૪ રામ સુવેળુ આવ્યા જ્યારે, લંકા નગર ખળભળ્યું ત્યારે; શુંકને રાખ્યો તો બંધન ઠામ, તેને છોડાવ્યો શ્રી રામ. ૧૫ વંદી રામચરણુ તેણીવાર, ગયો અસુર તે લંકા મોઝાર; રાવણુને કહ્યું સહુ વર્તમાન, રામસૈન્યા તણો અનુમાન. ૧૬ મળ્યો સાગર મુર્તિમંત,સેતુ બંધાવી શ્રીભગવંત; એમપાર ઉતર્યા રામ, સુવેલુએ કર્યો છે મુકામ. ૧૭ તમારો સંદેશો જેહ,મેં કહયો સુગ્રીવને તેહ; નવ ચળ્યો રવિપુત્ર લગાર, મને બાંધીને માર્યો માર. ૧૮ ત્યારે મુકાવ્યો શ્રી રઘુવીર, મહા દયાળુ છે શ્યામ શરીર;માનો મારૂં સત્ય વચન,આપોજાનકી હેરાજન. ૧૯તમથી રામ નહિં જીતાય,જાઓ શરણુ તોમહા સુખથાય; એવાં વચન સુણ્યાં દશશીષ, ત્યારે ચઢી મનમાં રીસ. ૨૦ મુરખ શત્રુનાં કરે વખાણુ, અલ્યા હવડાં હરિશ તુજ પ્રાણુ; એવું કહી પછે રાવણુ સુર, તેડયો શુકસારણુ જે અસુર. ૨૧ અલ્યા સમાચાર જઈ લાવ્ય, સૈન્યાની ગણુના કરી આવ્ય;

જોજે મુખ્ય જોદ્ધા છે કોણ, તેનું કરી આવો પ્રમાણ. ૨૨ એવાં વચન સુણીને એશ, આવ્યો ધરીવાનરનો વેશ; જોતો સેન્યમાં ફરતો એહ, ત્યારે વિભીષણે ઓળખ્યો તેહ ૨૩ ઝાલ્યો કપિયે તેણીવાર, તેને મારવા માંડયો માર; લેઈ ગયા તે રામની પાસ, ત્યારે હશાને પુછે અવિનાશ. ૨૪ કહે ભાઈ તું અહિં કેમ આવ્યો, શા માટે કપિનો વેશ લાવ્યો; શુકસારણ કહે મહારાજ મને રાવણે મોકલ્યો આજ. ૨૫ જોવા સેન્ય સકળ સમુદાય તેની કરવાને ગણુનાય; રામ કહે સુણો કપિ તજી ગર્વ, એને સેન્ય દેખાડો સર્વ. ૨૬ કોઈ મારશો નહિં અન્યાય, દળ દેખાડીને કરો વિદાય; પછે જોઈ સકળ દળ પુર, ગયો લંકામાં તે અસુર. ૨૭ સોળ માળનું ગોપુર જેહ, છે કનકમણિમય તેહ; અર્ધ જોજનમાં વિસ્તાર, જાણે રત્નતણો ગિરિસાર. ૨૮ તેની ઉપર અસુર ભુપાળ, બેઠો સભા કરી તે કાળ; ત્યાં આવ્યો શુકસારણ દુત, જોઈ રામ સેન્યા અદ્દભુત. ૨૯ ત્યારે રાવણ તેને પુછે, કહે કપિનું સેન્ય કેટલું છે; તેમાં કોણ કોણ છે જોધ, મુજ શું કરે રણમાં વિરોધ. ૩૦ (વલણ)—વિરોધ કરે મુજ સાથે જોધા એવા, કોણ છે ત્યાં બળવંતરે; ત્યારે વચન સુણી રાવણ તણાં, બોલ્યો શુકસારણ ગુણવંતરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડેસેતમંધુરામેશ્વરસ્થાપનાનંતરંસુવેલુપર્વતેશુકશિક્ષાકરણનામદ્વાવિંશતિતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૨૩

(રાગ બીલાવર ચોપાઇ)—શુક સારણ કહે સુણો હો રાય,

કહું તમને કપિ દળની સંખ્યાય; જુવો પેલો સુગ્રીવ કપિનો ઇશ, શોભે છે શ્વેત છત્ર જેને શીષ. ૧ કિષ્કિંધાવાસી વાળીનો લઘુ વીર, ગજ સાઠ સહુસ્રનું બળ છે શરીર; કપિ આઠ પદ્મ-તણો એ નાથ, રામે મિત્રી કરી જેની સાથ. ૨ વિશ્વકર્માનો નળ કપિ અવતાર, જે પંપા સરોવરનો રહેનાર; સપ્ત તાડ જેનું ઉંચું શરીર, એક પદ્મ યોધાપતિ રણધીર. ૩ તામ્રગિરી ગૌતમી તટવાસી. અગ્નિનો પુત્ર નિરબળ રાશી; એક પદ્મ કપિનો તે સ્વામી, બળ વાધ્યું શરણુ રામનું પામી. ૪ તારા તણો સુત અંગદ વીર, સંધ્યા સમાન જેનું શ્યામ શરીર; સપ્ત તાડ સમો પ્રૌઢ અંગ, જેણે કર્યો વાસવ વજ્રમાં ભંગ. ૫ સરિતા પુલિદા તટનો નિવાસી, એવો વાળીનો પુત્ર અંગદ સુખરાશી; અવતાર ચંદ્રતણો એ કહેવાય; જેની સાથે પાંચ પદ્મ સૈન્યાય. ૬ હવે કુમુદ કપિ સિંધુતટ કેરો, રૂપાદ્રિ જેવો સ્વેત ઘણેરો; નિત્યે કરે ગોમતી જળપાન, જયારે તે જનમ્યો મહા બળવાન. ૭ ત્યારે કુદયો ચંદ્ર મંડળ ગ્રહવા સુર, કર્યો એણે ગિરી ગોમતીચળ ચુર; એવો કુમુદ જેની ગતી મહા મોટી, જેની સાથે કપિ મળ્યા પચાસ કોટી. ૮ કાશીનો નિ-વાસી ધુમ્રકેતુ ધીર, જાંબુવંત કેરો કહાવે લઘુ વીર; બાર કોટી રીંછતણો સરદાર, હવે જાંબુવંત બ્રહ્માનો અવતાર. ૯ નિવાસી નર્મદા તટ જળ પાન, સુગ્રીવનો મિત્રી દેહ વજ્ર સમાન; દી-ર્ઘાયુષ વૃદ્ધ માને રઘુનાથ, સાઠ કોટી રીંછ જેની સાથ. ૧૦ પીતવર્ણ તન પહાડ સમાન, મેરૂ પર્વતનો વાસી બળવાન;

નામ કેશરી હનુમંતનો પિતાય,તેની સાથે સાઠ કોટી સેનાય. ૧૧ ગંધમાદન કુબેર અવતાર, રહેછે પત્ર ગંગાની પાર; તું-ગભદ્રાનુ કરે જળપાન, સાઠ સહસ્ત્ર ગજ સમ બળવાન. ૧૨ ભેરી સમાન જેનો સ્વર ઘોર,જેની સાથે કપિત્રાણુ કોટી કઠોર; સુગુણ ધનવંતરીનો અંશ એહ. કૈલાસ સૃંગ સમાન જેનોદેહ ૧૩ઇન્દ્રનો મિત્રછે ઈચ્છાચારી,જાણેસકળ ઔષધીઉપચારી; કમલ પત્ર સમ કોમળ અંગ, એકવીશ કોટી કપિ તેની સંગ. ૧૪ કેશરી સુત કહીએ હનુમંત, અવતાર રૂદ્રનો મહા બળ-વંત;જેણે પ્રજાળ્યું લંકા ગામ,કોણે ન થાય એવાં એનાંકામ. ૧૫ભણ્યો સુરજની પાસે વિદ્યાય,ચાલ્યો રવી રથની આગળ પાછે પાય; મેરૂ સપક્ષ હોય એવું તન; અગિયાર કોટી તણો એ રાજન. ૧૬ ગિરી વિંધ્યાચળનો વાસી એ મયંદ, શરીર પુષ્ટ તનુજાણુગયંધ;બળવંત કાળના સરખો ક્રોધ,તેની સાથે શિતેર કોટી જોધ.૧૭ગવાક્ષ ગોકરણ ગિરીનો નિવાસી,તેના કપિ સસકોટી બલરાશી; સરભ વાનરતે વરૂણનો અંશ, તેની સાથે કોટી પંચાણું અવતંશ. ૧૮ દધીમુખ સિંધુ તણો અ-વતાર,કોટી બેતાલીશજોદ્ધ જુઝાર;દ્વિવિધ વાનર રહેતો મધુ-વન, તેની સાથે મર્કટ કોટી છપ્પન. ૧૯ ઋશીમુકનો વાસી તારક ને માતંગ, શત કોટી વાનર તેની સંગ; તક્ષક નાગનો અવતાર કીશ,તેની સાથે સેન કોટી ચાલીશ. ૨૦ પણછ કપિ તે પવન સ્વરૂપ, દશ કોટી યોદ્ધા તણો તે ભુપ; સ્વેતાચળપ-ર્વતનો રહેનાર,ગંજ કપિ નામે બળિયો અપાર. ૨૧યુગલપક્ષ

કંપ તેની સાથ; એવા અનેક બીજા છે કપિનાથ. હિમાચળનો વાસી સુનાભ, જેણે માન્યો રામ સેવામાં અભિલાભ. ૨૨ મહા બળિયો જેની મતિ મોટી, તે સાત કોટી યોદ્ધાનો પતિ; ત્રિકુ-ટાચલનો મહાબલી નામ, ચઉદ કોટી યોદ્ધાનો સ્વામ. ૨૩ શૈલાચલનો રિપું મર્દન, બત્રીશકોટી પતિ કપિજન; અન્યકપિ બળિયા બહુ સરદાર, તેનું સૈન્ય કહેતાં ન આવે પાર. ૨૪ (છંદ) નવ પાર થાએ કપિ દળને, શુકસારણ કહે ભુપતિ; મહારથી મોટા માન મુકે, કહેતાં લાજે સરસ્વતી. ૨૫ હવે સંખયા કહું મહા પદ્મની, બુદ્ધી થકી ગણના કરી; તે મરખ જન સુણી મોહ પામે, ચતુરા રાખે ચિત્ત ધરી. ૨૬ જયારે સહસ્ત્રકોટી થાય ત્યારે, એક શંકુ બુધ કહે; એવાં સહસ્ત્ર શંકુ મળે તવ, અર-બુદ એક થઈ રહે. ૨૭ અરબુદ સહસ્ત્રની અવધીએ, એક વૃંદ તે કહેવાય છે; એવાં સહસ્ત્ર વૃંદ મળે તદા, એક પદ્મ સંખયા થાય છે. ૨૮ એવાં પદ્મ અષ્ટાદશ કપિદળ, રીંછ બોતેર ક્રોડ છે; મર્કટ છપ્પન ક્રોટિ બળિયા, અસુર હણવા હોડ છે. ૨૯ દશ યોજનમાં જડાવ જડિયો, સખયા કપી સેનાતણી; નવ પામે બીજા પેસવા, એમ ચોકસાઈ કીધી ઘણી. ૩૦ તેની મધ્ય શ્રી રઘુવીર લક્ષમણ, ગૌર શ્યામ વિરાજતા, સનમુખ અષ્ટ પ્રધાન બેઠા, ગોષ્ટિ કરતા ગાજતા. ૩૧ હું જાણું છું રાય તમ થકી, નહિ રામ જીતાએ શરે; એક સમે આવે કૃતાંત ચઢી ને, તેને ઝાલી વશ કરે. ૩૨ માટે મળો જઈને રામને, આપો જનકત-નયા સતિ; તે અભય તમને આલશે, છે શરણુવત્સલ રઘુપતિ.

૩૩ જે નમે જઈને રામને, તેને અભય કર મસ્તક ધરે; દાસ ગિરિધર તેહ ઉપર, દયા શ્રી રઘુવીર કરે. ૩૪ (દોહા) શુકશારણનાં વચન સુણી, હશિયો રાવણ રાય; અલ્યા મુરખ અધિકતા શી કરે, એ કપી નરથી શું થાય. ૩૫ મુજ પ્રતાપ જાણે સહુ, શિવ સુરપતિ દિગપાલ; તો કપી ભાલુથી કયમ ડરૂં, છું કાળ તણો હું કાળ. ૩૬ એમ ક્રોધ કરીને દશવદન, બોલ્યો ગર્વ ધરી મન; તે કાળ વિવશ માને નહીં, જે શિક્ષા હિત વચન. ૩૭ બેત ફળે ફુલે નહીં, જો વરસે અમૃત મેહ; શત વિરંચી સમ ગુરૂ મળે, પણ મુરખ ન સમજે તેહ. ૩૮

ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં સુંદરકાંડેરાવણંપ્રતિસુંકનપીસૈન્યવર્ણનંનામત્રયોવિંશતિતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૨૪

(રાગ ધવળ ધનાશ્રી)--શુકસારણે કહ્યું દશ મુખને, કપી દળની સંખયાયજી; હવે સુવેલુ પર્વતની પાસે, શું કરતા હવા રઘુરાયજી. ૧ સભા કરી ત્યાં રઘુપતી બેઠા, અષ્ટયુથ કપીનાથજી; તે સમે વિભીષણ દેખાડે રામને, ઉંચો કરીને હાથજી. ૨ જુવો મહારાજ પેલો રાવણ ચઢિયો, ગોપુર ઉપર એહજી; દશ છત્ર મસ્તકપર શોભે, રવી સમ ઝળકે તેહજી. ૩ બે પાસે થાય ચમ્મર ઉભા, આપે સેવક ઉપભોમજી; ગાંધર્વ ગાય અપ્સરા નાચે, તાન તાળ સંયોગજી. ૪ મણી જડિત્ર મુગટ શિર ઝળકે, વિદ્યુતવંત અલંકારજી; એમ સીંહાસનપર બેઠો રાવણ, ધરતો મન અહંકારજી. ૫ તે રાવણ કેરા છત્રની છાયા, આવી પડી

રામને શીષજી; ત્યારે ક્ષોભ થયો મનમાં તેણી વેળા, ચઢી લક્ષ્મણને રોશજી. ૬ પછી ધનુષ ઉપર બાણ ચઢાવી, મુક્યું સુમિત્રા કુમારજી; રાવણના દશ મુગટ છત્ર દશ, ઉડાડયાં તેણીવારજી. ૭ ત્યારે મનમાં અતિ ભય પામ્યો દશાનન, નાઠો થઈ ભય ભીતજી; મન જાણ્યું હવડાં મુને મારત, થાત વાત વિપરીતજી. ૮ રંગ મહેલમાં આવ્યો વળતો, ભય ઉપન્યો અતિ મનજી; તેજ દિવસનું નથી ભાવતું, રાવણને જળ અન્નજી. ૯ અહરનિશતન થયો અજંપો, નિદ્રા નઆવે નેણજી; મગ્ન થયો મનસુબા મધ્યે, કોનું બોલ્યું ગમે નહિં વેણજી. ૧૦ સુણો શ્રોતા સમરથની સાથે, વેર કરે જન જેહજી; સુખ શાતા કયારે નવ પામે, ઠરી નવ બેસે તેહજી. ૧૧ લક્ષ્મણે છત્ર ને મુગટ ઉડાડયા, રાવણના તેણીવારજી; ત્યારે સર્વ સભાયે વખાણ્યા તતક્ષણ, સુમિત્રા સુતને અપારજી. ૧૨ એમ સુવેળુએ કપી સૈન્ય સાથે, વીરાજે શ્રી રઘુરાયજી; એ સંબંધ અહિ પુરાણ થયો જે, સુંદરકાંડ કથાયજી. ૧૩ હવે યુદ્ધકાંડ આગળ કહેવાશે, રામ રાવણ સંગ્રામજી; પછી દશમુખને હણીને જાશે અવધપુંર, લક્ષ્મણ સીતા રામજી. ૧૪ એ સુંદરકાંડ થયો સંપુરાણ, હરિગુરૂ સંત કૃપાયજી; પદ સાતસેં સાતે પુરાં, અધ્યાય ચોવીશ કહેવાયજી. ૧૫ વાલ્મિકી રામાયણનોઅર્થ એ, કર્યો પ્રાકૃત પદ્યબંધજી; હનુમંત નાટક કેરો એમાં, મેળવી લીધો સંબંધજી. ૧૬ પદે પદે પાવન એ રામ ગુણ, અધમ ઉધારણ કહાવેજી; જે શ્રવણ કીર્તન ભાવે કરે તે, ફરી ગર્ભવાસ

નવ આવેજી. ૧૭ (વલણ)---નવ આવે ફરી ગર્ભવાસ તે જન, જે રાખે રામ રૂદે ધરી; કહે દાસ ગિરિધર નિર્મળ શ્રોતા, એકવાર બોલો શ્રી હરી. ૧૮ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંસુંદરકાંડે લક્ષ્મણોરાવણસ્યમુકુટછેદનંનામ ચતુરવિંશતિતમોધ્યાય: ૨૪

ઇતિ શ્રી

સુંદર કાંડ

સમાપ્ત.

આદિ કવિ ગિરધરદાસ પ્રણીત

રામાયણ.

યુદ્ધકાંડ.

અધ્યાય ૧

(રાગ ધનાશ્રી)——શ્રી પુરૂષોતમ પુર્ણાનંદજી, મંગળ મુર્તિ સુખનાકંદજી; અંતરજામી ચૈતનચંદજી, વિશ્વનાઆત્મા સુરમુનિ વંદજી. ૧ (ઢાળ.) વંદે નિત્ય સુરનર મુનિવર, અખિલ પુરણ કામ; એવા પુરૂષોત્તમ પદ કમળ યુગને, નમીકરૂં પ્રણામ. ૨ તવ કૃપાએ કરૂણાનિધી, કહું રસિક રામચરિત્ર; યથામતિએ ગાઊં ગુણ જશ, કરૂં વાણી પવિત્ર. ૩ કૃત ધ્યાન ત્રેતામાં કૃતુ, પરિચર્યા દ્વાપર સાર; કેશવકિર્તન થકી કળીમાં પામે જીવ નિસ્તાર. ૪ ગત સાર સાધન સહુ થયાં, બીજોનથી ઉપાય; હરિનામ તરવા જીવને, સંસાર સાગર નાવ. ૫ એમ વિચારીને કર્યો આદર, ગાવા ગુણ જગદીશ; સહુ કવિજન ભગવતિ સાધુ, ચરણે નામું શીષ. ૬ વાલ્મિકીરામાયણ થકી, પ્રાકૃત કર્યો વિસ્તાર; હનુમંત નાટક મેળવી, પદ્યબંધ રચના સાર. ૭ બાળકાંડ ને અયોધ્યા, આરણ્ય કિષ્કિંધાય; સહિત સુંદર પંચ કાંડની, કહીપુર્વે કથાય. ૮ સાગર ઉપર સેતુ બાંધી

ઉતર્યા રઘુવીર; કપિ સેન સાથે સુવેલુ એ, રહ્યા શ્રી રણુ વીર. ૯ જોવરાવી ચર્ચા દશાનન, કપીદળ કર્યું ગણુનાય; દશ છત્ર પાડયાં લક્ષ્મણે, ત્યારે થઇ ઘણી ચિંતાય. ૧૦ પરમ ગ્લાનિ પામીઓ મન. રાવણુ તેણીવાર; તે સુંદરકાંડ કથા વિષે, વર્ણવી કહ્યા વિસ્તાર. ૧૧ હવે યુદ્ધકાંડ કથા કહું, તે શ્રોતા ધરજો મન; રણુ માંહે કોપ્યા રામજી કર્યું રાવણુકુળ નાશન. ૧૨ તે કથાનો વિસ્તાર અદભુત, કહું યથા મતિ અર્થ; હરિનામ અંકીતવાણી નહિ તે, કાવ્ય જાણે વ્યર્થ. ૧૩ જ્યારે રાવાણુનાં દશ છત્ર પાડયાં, મુકી અનંતે બાણુ; ત્યારે વ્યાકુળ દશવદન આવ્યો, સભામાં નિર્વાણ. ૧૪ પછે પોતાના જે પ્રધાન મિત્ર, તેને પુછે રાવણુ વાત; હું ઈચ્છું છું મન કામના તે, કહો મને સાક્ષાત. ૧૫ સુણો મંત્રિ છે મુજ મન વિષે, સંકલ્પ બે ચિંતાય; રામ લક્ષ્માણુ સંહારૂં ને. જાનકી વશ થાય. ૧૬ એ રાત દિવસ ચિંતા રહે. માટે પુછું તમને વાત; એ બે કારજ સિદ્ધિ પામે, કરો એવું ભ્રાત. ૧૭ ત્યારે વજ્રદ્રષ્ટી પ્રધાન કહેછે, રાખો રાય વિશ્વાસ; હમણાં લેઇ આવું જાનકીને, બેસાડું તમ પાસ. ૧૮ રાવણુ કહે મને બ્રહ્મા કેરો, શ્રાપ છે વળી એહ; આગ્રહે પરસ્ત્રી સંગ કરતાં, ભસ્મ થાએ દેહ. ૧૯ માટે એની મેળે આવે સીતા, પ્રસન્ન થઈ મનમાંહે; ઉપાય એવો કરો સત્વર, તમો જાઓ ત્યાંહે. ૨૦ ત્યારે વિદ્યુતજીહ્વા પ્રધાન બીજો, બોલિયો તેણીવાર; હું કપટ રચી માયા દેખાડું, સીતાને નિરધાર. ૨૧ ત્યારે રાવણુ હરખ્યો મન વિષે, ભાઈ ભલો મંત્રિ તું ય; છે તે થકી અધીકાર

તુજને, ઘણો આપીશ હુંય. ૨૨ જેમ મદ પામીને મળે ભ્રંગી, જારને સ્ત્રીયારાજ; જેમ લીમનાં ફળ પકવ જોઈને, હરખે કાગ સમાજ. ૨૩ એમ રાવણ હરખ્યો મન વિષે, જોઈ મંત્રિબળ તે ઠામ; પછે આજ્ઞા આપી દશવદન, જાઓ કરી આવો એ કામ. ૨૪ તે કપટ રચવા ગયો વળતો, પામી મન ઉલ્લાસ; ત્યાર પહેલો રાવણ આવી બેઠો, સીતા કેરી પાસ. ૨૫ જાનકી બેઠાં નીચી દ્રષ્ટે, રામચરણે મન; પાસે આવી બોલવા લાગ્યો, રાવણ દુષ્ટ વચન. ૨૬ (વલણ.)—દુષ્ટ વચન બોલતો રાવણ, સીતાશું તેણી વારરે; કહે દાસ ગિરીધર જે જન અભિમાની, તેને નવ હોય વિવેક વિચારરે. ૨૭ ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેસીતાસમીપેરાવણાગમનંનામપ્રથમોધ્યાય: ૧

અધ્યાય ૨

(રાગ દેશાખ.)—જેમ હરિણી સમિપે વ્યાઘ્રજ આવે, સીંહકરીણી પાસ; તેમ સીતાસમિપે રાવણ આવિને, બોલ્યો વચન પ્રકાશ. ૧ હે સીતા સુણ નિશ્ચે વાત કહુ, જેથી સરે તુજ અર્થ; આટલા દિન તેં ધીર રાખી, તે સર્વે થઈ વ્યર્થ. ૨ હવે વર તું મને તજી સંદેહ, થા લંકાની રાણી; મંદોદરી તારી સેવા કરશે, પટરાણી તને જાણી. ૩ તું આશા રાખે છે જેની તે થયું, તારા પતિનું મરણ; તે માટે મુજને ઉવેખીને, રહીશ તું કોને શરણ. ૪ તે વર્તમાન કહું તુજને સુણ, જનકસુતા અભિરામ; સાગર ઉપર પાજ બાંધીને, સુવેલુએ ઉતર્યા રામ. ૫

ત્યારે મારો પ્રધાન પ્રહસ્ત નિશાએ, ગયો હતો તે ઠાર; સર્વ સૈન્ય નિંદ્રાવશ જાણી, પ્રાક્રમ કીધું અપાર. ૬ તેણે તુજ પતિનું શિરછેદ્યું, માર્યા બીજાજોધ અનંત; લક્ષ્મણ નાશીગયો અવધપુર, જે તું કહેતી બળવંત. ૭ સુગ્રીવ અંગદ વિભીષણ કેરાં, શિર છેદ્યાં તેણીવાર; જાંબુવાન હનુમંતના કાપ્યા, કર પદ ત્યાં નિરધાર. ૮ રાક્ષસ ગળી ગયા અન્ય સૈન્ય, કપિ મર્કટ કેરૂં જેહ; સેતુભંગ કરી સાગર મધ્યે, કારજ કીધું એહ. ૯ એવું વર્તમાન સીતાની આગળ, જુઠું કહ્યું દશશીશ; એટલે આવ્યો વિધુત જીભ્યાં, કપટ કરી તે દીશ. ૧૦ માયામય શિર ધનુષ્ય રામનું, કરગ્રહી લાવ્યો તેહ; તે લાવી સીતાની પાસ મુકયું, કૃત્રિમ મિથ્યા જેહ ૧૧ શ્યામ સુંદર મુખ કંઠ નાળથી, રૂધીર શ્રવે છે જાણ; કીરિટ કુંડળ મંડીત શુભ ઝળકે, કાન્તિ સુરજ પ્રમાણ. ૧૨ કુંચિત કેશ કુટીલ શુક નાસા, અધર દંતધુતિ ચળકે; આરકત નેત્ર કમળ કેસરનું, તિલક ભાલ માં ઝળકે. ૧૩ એવું દીઠું જનકનંદિની, મુર્છા આવી ત્યાંહે; જેમ કદળી ઉપર વીજ પડે એમ, થઇ પડયાં પૃથ્વી માંહે. ૧૪ દગ્ધ થાય મહિમા કહુ તાણી, ગુલીકને વન્હિ તાપ; એમ શોકમાં દગ્ધ થયાં વૈદેહી, મહા દુઃખ પામ્યાં આપ. ૧૫ પછે મુર્છા વળીતે શીર જોઈ, દ્રષ્ટે દીઠું પૃથ્વી મોઝાર; કરવા માંડયું ઉંચે સ્વરથી, શોક રૂદન તેણીવાર. ૧૬ હા હા નાથ અયોધ્યા નાયક, રાજીવ નેત્ર રઘુરાજ; અનંત ગુણ સંપન્ન જગમોહન, આ શું કર્યું મહારાજ. ૧૭ કોમળચરણે વનપર્વતમાં, ચાલ્યા ચતુર્દશ

વર્ષ;મુજ અર્થે ઘણો શોક કરીને,શ્રમ કર્યો ઉતકર્ષ.૧૮મુજ માટે વાળી માર્યો, સુગ્રીવશું મૈતિ કીધી; મારૂતિ પાસે શોધ કરાવી, સંભાળ મારી લીધી. ૧૯ સાગર ઉપર સેતુ બંધાવી, આવ્યા સુવેલ ઠામ; છેલે વારે તમને ઘટે નહીં, આવું કરવું કામ. ૨૦ હે અવધપતિ હવે તમો વિના મને, કોણ છોડાવશે અહીંથી; પ્રભુ વિદેશમાંહે મુકી ગયા હવે,મેળાપ થાશે કયાંથી ૨૧ હે ભુધરનો અવતાર સુમિત્રિ, કેમ ગયા બંધુને મુકી; વન આજ્ઞા પાળી વર્ષ ચતુર્દશ,અંતે સેવા ચુકી. ૨૨ ભરથ કૌશલ્યાજી પુછશે તમને, ત્યારે શો દેશો જવાબ; સુરજ વંશમાં દૂષણ લાગ્યું,એમ કરે છે વિલાપ. ૨૩વાલ્મિકે કાવ્ય કરી તે મેં સુણી,જુઠી પડી સહુ આજ;અહો પ્રાણનાથ મુજ વિયોગ ટાળો, પાસે તેડો મહારાજ. ૨૪ એમ સીતા રડતાં પશુ પંખી સહુ, રોયાં વૃક્ષ પાષાણ;એ દુઃખ કહેતાં કવિની વાણી,કુંઠીત થાયે જાણ. ૨૫ પછે રાવણ પ્રત્યે કહે જાનકી, તું મારે જનક સમાન; માટે અગ્નિ પ્રવેશ કરાવ્ય મને, સહગમન કરૂં હું નિદાન. ૨૬ એવાં વચન સુણીને રાવણ લાજ્યો,એ સતી નહિ ચુકે સત્ય; એમ વિચારી ઉઠી ગયો તે, લંકામાં ભુપત્ય. ૨૭ એમ સીતા એક ઘડી મોહ પામ્યાં,પછે જોયું ધરી ધ્યાન;ત્યારે એ કર્ત્તવ્ય મિથ્યા જાણ્યું.કુશળ છે શ્રીભગવાન. ૨૮તેણેસમે વિભીષણની રાણી,શરમા એવું નામ;તે તતક્ષણ આવી જાનકી પાસે, ગુપ્તરૂપે તે ઠામ. ૨૯ તે કહી જાય છે નિત્ય, લંકાનુ વર્ત્તમાન;અસુર તણી સહુ માયા જાણે,તે નારી ગુણવાન. ૩૦

તે શરમા આવી પાયે લાગી, જાનકીને તેણીવાર; અરે માતા શા માટે રૂઓ છો, કહો મુજને નિરધાર. ૩૧ આ શીશ ધનુષ કૃત્રિમ છે નિશ્ચે, અસુર માયા બળવાન; એવું કહી શરમાએ સ્પર્શ કર્યો, ત્યારે થયું અંતરધ્યાન. ૩૨ પવને કરી અકસ્માત વળી, દીપ બુઝાવે જેમ; જલદ જાળમાં ઈંદ્ર ધનુષ્ય થાયે, ગુપ્ત થયું છે તેમ. ૩૩ છે કુશળ સુવેલુએ રામસુમિત્રિ, શરમા બોલી વાણી; માતા શોકતજોએ મિથ્યા, અસુરનું કર્ત્તવ્ય જાણી. ૩૪ પછે જનકનંદિનીયે તેનવ દીઠું, પ્રસન્ન થયાં તેણીવાર; ધન્ય ધન્ય તું શરમા રાણી, ચાંપી હૃદય મોઝાર. ૩૫ અરે માતા મને શોક સાગરમાં, તું થઈ નાવ સમાન; વળી માયા અસુરની તું સમજે, મને આપ્યું અભયનું દાન. ૩૬ આશિષ દીધી સીતાએ તું, થાજે લંકાની રાણી; મને મહા દુઃખમાંથી મુક્ત કરી આવી, તતક્ષણ વેળાજાણી. ૩૭ એવે સમે આકાશ થઈ વાણી, હે સીતા ન ધરશો શોક; સવેલુએ કપિદળ સાથે છે, સુખીયા પુણ્યશ્લોક. ૩૮ તે વચન સુણી સીતા મન હરખ્યાં, શોક વિરકત થયું મન; હવે લંકામાં રાવણ શું કરતો, તે સુણો શ્રોતાજન. ૩૯ નવ થયાં સીતા સ્વાધીન ત્યારે, મનમાં થઈ ચિંતાય; પછે અકાંતમાં મંદોદરીસાથે, બોલ્યો રાવણરાય ૪૦ હે શુભકલ્યાણી રાણી જાતું, અશોકવન મોઝાર; તું લાવ સીતાને મારી પાસે, જ્ઞાન બોધ કરી સાર. ૪૨ કપટ થકી નવ ચળી જાનકી, માટે પ્રારથું તુજ; જો સતાને સમજાવી લાવે, તો સુખ થાયે મુજ. ૪૩ એવાં વચન સુણીને પતિવૃત મંડાણ,

સતી મંદોદરી રાણી; સુહાસ્ય વદન કરી ઉઠી તે વેળા, પતિ આજ્ઞા પરમાણી. ૪૩ નિષ્કલંક વિધુવદની આવી, અશોકવન મોઝાર, ત્યાં સીતા પાસે ત્રિજટા બેઠી, કરે છે વાત વિચાર. ૪૪ ત્યારે દૂર થકી જોઈ મંદોદરીને, ત્રિજટા બોલી વાણ; તમારા દર્શન કરવા ભુમિજા, મયજા આવે જાણ. ૪૫ એટલે આવી ચરણે લાગી, હરખ્યાં જાનકી મન; પછે મંદોદરીને ઉઠાડીને, દીધું આલિંગન. ૪૬ જેમ ભાગીરથીને મળે ગૌતમી ઈન્દરાને ઈન્દ્રાણી; જેમ ઉમિયાને સાવિત્રી મળે એમ મળ્યાં સીતાને રાણી. ૪૭ પરસ્પર આનંદ પામી બેઠાં, સુખ થયું અન્યો અન્ય; રાણી કહે ધન્ય દિવસ આજનો, પામી તમ દર્શન. ૪૮ ત્યારે જાનકી કહે કેમ આવ્યાં રાણી, કહોતે મુજને વાત; પછે મંદોદરી કહે તમને પુછવા, પ્રશ્ન એક સુણો માત. ૪૯ કહેવું ઘટે નહિ તમને પણ, એક વાત કહું છું પર્મ; પતિ આજ્ઞા પ્રમાણુજ કરવી, મુખ્ય એ મારો ધર્મ. ૫૦ જકતજનેતા તમો જાનકી, જગતપિતા રઘુરાય; પણ પતિ આજ્ઞાએ પ્રશ્નજ પુછું, ક્રોધ ન કરશો માય. ૫૧ વલણ—માતા ક્રોધ ન કરશો પુછું, અધ્યાતમપક્ષની રીતરે; અદ્વૈત બ્રહ્મ એક સર્વાત્મા, એમ વેદાંત બોલે અમિતરે. ૫૨ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકની ટકધરાયાંયુદ્ધકાંડેસીતાપ્રતિમંદોદરીગમનંનામદ્વિતિયોધ્યાય.

અધ્યાય ૩

રાગ કાફી—કહે મંદોદરી સાંભળો સીતા, મારું વચન તે પરમ પુનીતા; રામરાવણમાં શો ભેદ, એક આત્મા વ્યાપક

વેદ. ૧ સર્વ ભુત તમારાં રામ સમાન,સર્વ દ્રષ્ટાને સત્તાવાન;
એક જળને અનેક તરંગ, એક આકાશ બહુ ઘટ સંગ.૨ એક
સુત્રમાં મણિઅપાર,એકસુવર્ણ બહુઅલંકાર.૩એક ઓંકાર
માત્રા અનેક, કિર્ણ વિપુળ ને દિનમણિ એક. ૩ એક મૃત્તિકા
કુંભ અપાર, તરૂ એક બહુ ફળ સાર; એ સકળ ચરાચર ભુત,
રામવ્યાપક એક અદ્ભુત. ૪ માટે કરતાં રાવણશું મિત, કહો
શું તમારે વિપ્રિત; છે સર્વ દેહી એક રામ, તો લંકેશ જુદા
કોણ ઠામ. ૫ એવું પ્રશ્ન કર્યું જ્યારે રાણી,સુણી બોલ્યાં વૈદેહી
વાણી;હે સતિ તમો જે કહી વાત, તેનો ઉત્તર કહું સુણ માત.
૬ એક અભેદ વ્યાપક રામ, નથી એ વિણ ઠાલો ઠામ; સુણો
સુંદરી કહું તે રીત, નભ વ્યાપક સહુ ઘટ ગીત. ૭ ઘટ ભંગ
થતાં આકાશ, નથી ફુટતું કંઈ અવકાશ; એમ વિશ્વનો થાતાં
નાશ, નથી ભંગ થતો અવિનાશ ૮ આ જગત માયાનો પ્ર-
પંચ, છે અશત્ય અશાશ્વવત સંચ: જેમ મૃગજળ કેરૂં પુર,
વંધ્યા વેલના ફળ અંકુર. ૯ પામે સ્વપ્ને સંપદા જેમ, દરિ-
દ્રિના મનોરથ તેમ;વંધ્યા સુતનખ પુષ્પ કહેવાય,જેમ શશક
શ્રૃગ મિથ્યાય.૧૦ જેમવાચારંભણનથીજકત,આદિઅંતમાં
છે તે સત્ય; મધ્ય માંહે સ્ફુર્યું છે અસત્ય,પણ મિથ્યા માયાનું
કૃત્ય. ૧૧ સત્ય આત્મા માટે એહ, સત્ય સરખું ભાસે તેહ;
આત્મામાં આરોપણ એ આળ, નથી વિશ્વ સાચું ત્રણ કાળ.
૧૨ સાચુ કનક મિથ્યા અલંકાર, મિથ્યા તરંગને સાચું વાર;
ઘટ મિથ્યા સાચી મત્ય, એમ જોતાં એ વસ્તુ અકૃત્ય. ૧૩

રઘુનંદન અભેદ એક, તેમાં આરોપ મિથ્યા અનેક; તેમાં રાવણ આદિ જગત, કયાં છે જો વિચારી અવ્યક્ત. ૧૪ બ્રહ્માનંદ સ્વરૂપને જોતાં, બ્રહ્મ ભાશે દ્વૈત બુધ ખોતાં; મિથ્યા રાવણ રામ એ સત્ય, નાવે સમાન કૃત્ય અકૃત્ય. ૧૫ સચ્ચિદાનંદ પુરૂષ પુરાણી, તેને જાણો મંદોદરી રાણી; અપ તેજ ભુ વાયુ આકાશ જોતાં રૂપ એ મિથ્યાભાસ. ૧૬ ત્રિભુવન છે માયાનુ ચિત્ર, છે મિથ્યા પણ ભાસ્યું વિચીત્ર; ત્યાં રાવણ કોણ બિચારો, એમ દ્વૈતબુધ વિચારો. ૧૭ જેમ સકળ બ્રહ્માંડ અનેક, તેમાં આકાશ વ્યાપક એક; ત્યાં ઘટકાશ તે શુંય, જ્યાં મહદાકાશ સમુહ. ૧૮ એમ નિર્વિકાર જે રામ, ત્યાં દ્વૈત ગોષ્ટિ કોણ ઠામ; ત્યારે મંદોદરી કહે સીતા, પ્રશ્ન પુછું પરમ પુનીતા ૧૯ કહો એક દેશી છે રામ, કે વ્યાપક સર્વ અકામ; પરિછીન્ન કે પુરણ એહ, ટાળો માતા મુજ સંદેહ. ૨૦ ત્યા જાનકી બોલ્યાં વચન, સુણ મયતનયા પાવન; છે સર્વ વ્યાપક રઘુરાય, પણ અદ્વૈત બુધ જાણાય. ૨૧ જેને સદ્‌ગુરૂ સાચા મળે, દ્વૈતવાસના તેની ટળે; જયારે વિલય ત્રિપુટી પામી, જ્યાં વેદની વાણી વિરામી. ૨૨ જ્યાં નહિ ધ્યેય ધાતા ધ્યાન, નહિ જ્ઞેય જ્ઞાતાને જ્ઞાન; પામી દ્વૈતભાવની સુરતા, નહિ ક્રિયા કરણ ને કરતા. ૨૩ ત્યાં એક અખંડ છે રામ, સર્વવ્યાપક પુરણ કામ; ત્યાં રાવણ કોણ અનિતા, ત્યાં કોણ મંદોદરી સીતા. ૨૪ ઈષ્ટશ્રુત એ સર્વે નાશ, જાણો એક રામ અવિનાસ; જેછે શાશ્વત વસ્તુ વેદ, અજ્ઞાને તેમાં આરોપ્યા ભેદ. ૨૫ રજ્જુ સર્પની ભ્રાન્તિતાશ, જેમ શુ-

ક્તિમાં રજત પ્રકાશ:શાખાહીન ત્રિટપ કહેવાય,નિશાયેતેનો ચોર જાણુ. ૨૬ એમ મિથ્યા જગતનો ભાસ, આત્મા માહે આરોપે તાસ; અધ્યારોપ તણો અપવાદ, કરીને જુવો મુકી પ્રમાદ ૨૭ માટે તજો એ મિથયા ભાસ,એકાત્મા જુવોપુર્ણ-પ્રકાશ; હે મયકન્યા ગુણવાન, વિચારો થઈને સાવધાન. ૨૮ દ્રષ્ટી અદ્વય રૂડે પ્રકાર, જુવો વસ્તુ છે નીર્વિકાર; નથી કહેવા સાંભળવાનું ત્યાંહે, છે સર્વનો અવધી જયાંહે. ૨૯ તેને કહીયે આત્મારામ, એક અભેદ પુરણકામ; જે એ રૂપમાં પામ્યો તદાત્મ, તેને કહિયે સમાધી આત્મ ૩૦ ત્યાં મન વાણી લય પામી, ત્રિ અવસ્થા વૃત્તિ વિરામી;રહ્યો કૈવલ્ય જ્ઞાન સ્વરૂપ, એ પક્ષે નથી રાવણ ભુપ. ૩૧ હવે રાણી સુણો ધરી લક્ષ; વળી કહું એક બીજો પક્ષ; આદિ બ્રહ્મ એ અવિનાશ, તેના જીવ થયા ચિદાભાસ. ૩૨ જેમજળમાંસવિતાબીંબ.તેનું નામધર્યું પ્રતિબિંબ; એમ માયામાં ઇશ્વર કેરૂં,પ્રતિબિંબ પડયું અતિ-નેરૂં. ૩૩થયા અંશ ઈશ્વરનાજીવ.માયાપક્ષીઅજ્ઞાનીઅતીવ; નવ જાણે હરિનુ રૂપ, પડયા મોહ વિષયને કુપ. ૩૪ કર્મે કરી વાધ્યાં કર્મ,પછેભુલ્યા પોતાનો ધર્મ;તેણેજન્મમરણસંસા-ર. ભોગવે દુ:ખ વારંવાર.૩૫ કાંઈ સંચિત પુર્વનું પુન્ય. મળે સત સંગત પાવન; હરિકિર્ત્તન શ્રવણ કથાય, કરે નિશદિન સંત સેવાય. ૩૬ ત્યારે સમજે સારા સાર, મુમુક્ષુ તે નિરધાર; પછી સદ્ગુરૂ શરણે જાય, ત્યારે ભકત વિવેકી થાય. ૩૭ ભકિત કરતાં હરિને પામે,ત્યારે જન્મમરણ દુ:ખવામે; જ્યારે

શ્રી હરિ કરૂણા આણુ, ત્યારે જીવ હરિને જાણે. ૩૮ બાકી એનું નથીબળ લેશ, જીવ અજ્ઞાની માયાવેશ; જીવ કામીને અલ્પજ્ઞ પ્રભુ નિષ્કામી સર્વજ્ઞ. ૩૯ જીવ અનેક ને પરતંત્ર, એક ઈશ્વર આપ સ્વતંત્ર; વિકારી જીવ કર્મના કર્ત્તા, ઈશ્વર ફળદાતા ને ભર્તા. ૪૦ પંચ મહાભુત જીવનીદેહ, સચ્ચિદાનંદવિગ્રહ એહ; જીવને દુ:ખ કલેષ અપાર, હરિ સુખ સિંધ રહિત વિકાર. ૪૧ જીવને જન્મ મરણુ જમદંડ, કાળના કાળદઇ અખંડ; જીવથી ન સરે કંઈ અરથ, ઈશ કર્ત્તુ અકર્ત્તુ સમરથ. ૪૨ માટે જીવને શ્રી ભગવાન, કહો તે કેમ આવે સમાન; એ બે પક્ષ કરી અભિરામ, સમ નાવે રાવણુ ને રામ. ૪૩ આદિ અંત સર્વનો જેહ, એક ઈશ્વર કહિએ તેહ; હે મય કન્યા પ્રત્યક્ષ, કરો એહ સ્વરૂપનો લક્ષ. ૪૪ એવાં જકતમાતાનાં વચન, તે મંદોદરીયે ધર્યાં મન; થઈ બ્રહ્માનંદમાં મગન, લાગી સ્વરૂપવિષે એક લગન ૪૫ થયું બંધ બોલવુ ત્યારે, સ્થિતિ થઈ સ્વરૂપમાં જ્યારે; તે આનંદ અંતરમાં ઠારી, મગ્ન થઈ દૈતકુમારી. ૪૬ સાવધાન થઈને જાગી, પછે સીતાને ચરણે લાગી; થઈ ગદ્ગદ કહે છે રાણી, હે જકતમાતા કલ્યાણી. ૪૭ મારો સંશય નિવૃત્ત કીધો, બ્રહ્માનંદનો લહાવો લીધો; તે દીવશ ઘડીને ધન્ય, થાય સતસંગત પાવન. ૪૮ આત્મવિચાર જેમાં એક, થાય સારાસાર વિવેક; બીજો લાભ નથી એ સમાન, જેથી ટળે સકળ અજ્ઞાન. ૪૯ કરી પ્રદક્ષિણા પાયે લાગી, પછે સીતાની આજ્ઞા માગી; વૈદેહીને માન્યા ગુરૂ રૂપ, જેથી પામી જ્ઞાન અનુપ. ૫૦ પછે

ચાલી મંદોદરી ભામ, પ્રવેશી લંકામાં નિજ ધામ; દશાનન બેઠો તો જ્યાંહે આવી રાણી મંદોદરી ત્યાંહે. ૫૧

(વર્ણન.)—ત્યાં આવી મંદોદરી,જ્યાં બેઠા રાવણ રાય,શિખામણ દેછે સ્વામીને, કરજોડી લાગી પાય.૫૨ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડેસીતા મંદોદરી સંવાદેતૃતિયોધ્યાય:૩

અધ્યાય ૪

(રાગ સોરઠ.)—પછે મયકન્યા વાણી વદે, સ્વામિ સુણો અભિપ્રાય;મેં પ્રશ્ન બહુ વિધના કર્યા પણ,નવચળ્યાંસીતાય. ૧ સાક્ષાત એ વિશ્વની માતા, મહાલક્ષ્મી જેનું નામ; કુદ્રષ્ઠી કરી તમો તે ઉપર,નહિ કુશળ થાયે સ્વામ. ૨ તમો આદર્યો છે નાશ કુળનો, ધરી સતી અભિલાખ;પણ સ્પર્શ કરતાં અગ્નિ કેરો, બળી થાશો રાખ. ૩ કોટી વિદ્યાવંત મળી જો, કરે અનેક ઉપાય; કલ્પાંત કાળે જાનકી વશ, તમારે નહિ થાય. ૪ તે માટે હઠમુકીને રાણા,તજો અસદ્ આચર્ણ; મન કર્મ વચને કાયાથી, જાઓ રઘુપતિને શર્ણ. ૫ સીતા સોંપો રામને જઈ, સ્વામી લાગો પાય; કરશે ક્ષમા અપરાધ સહુ, છે દયાળુ રઘુરાય. ૬ બાકી સીતાનો અભિલાખ એ, છે મરણ કેરો ઠામ; કુળ નાશ થાશે લંકા, માટે મુકો મામ. ૭ કર ઘાલતાં સર્પના મુખમાં, ડંશ ન કરે કેમ; પાન કરતા હળાહળનું,મરણ પામે જેમ. ૮ એમ ગ્રહણ કરતાં પરત્રિયા, પરધન ફરસતાં હાથ; અનર્થ થાયે અતિ ઘણો,તે સત્ય માનો નાથ. ૯ જુવો પરમ

સાધુ વિભીષણ, જોઈ તમારો અવિવેક; રઘુવીર શરણે તે ગયા, ત્યારે કર્યો રાજ્યાભિષેક. ૧૦ તે જન્મમરણ રહિત થયા, જેણે ઝાલ્યું રાઘવ શરણ; સ્વામી તમો હાથે કરી શીદ, માંગી લ્યો છો મરણ. ૧૧ પાષાણ તાર્યા જળ વિષે, એવા પ્રતાપિ રઘુવીર; તે સુવેલુઅ ઉતર્યા, સાથે કપિ રણધીર. ૧૨ કયાં કરો સ્વામી દ્વેષ તેનો, જે પરમેશ્વર પરમાણ; માટે રાઘવને જાનકી સોંપી, શરણ રહો નિરવાણ. ૧૩ એવાં વચન રૂપી પુષ્પે પુજ્યો, રાણીયે રાવણ ભુપ; પછે હશી બોલ્યો દશવદન જે, મહા અભિમાની રૂપ. ૧૪ હે સુંદરી વિધુ કમળવદન, કલ્યાણી સુણ વાત; તું વચન બોલે જેટલાં તે, સત્ય છે સાક્ષાત. ૧૫ પણ વૈર કર્યું મેં રામશું તે, જાણે ત્રણે લોક; જો હવે મુંકુ પુરૂષારથ તો જીવ્યું થાયે ફોક. ૧૬ એ વિભીષણ શરણે ગયો, થયો ચિરંજીવીદાસ; પણ પરિણામે પામશે, કલ્પાંત કાળે નાશ. ૧૭ તે માટે દેહનો લોભ ધરીને, કાયર થાયે મન; તેમાં સાર્થક શું જીવ્યા તણું, નથી અમર કોઈયે જન. ૧૮ જીવ્યા કદાપિ કલ્પ લગી, પુરૂષાર્થ ન કર્યો લેશ તેનું જીવ્યું મિથયા જાણજો, જેવો નાભી મધ્યે કેશ. ૧૯ એકવાર મરવું જયારે ત્યારે, સર્વને સંસાર; પણ પરાક્રમ કાંઈ નવ કર્યો, તે જીવ્યાને ધીકકાર. ૨૦ જેણે જગત માંહે અવતરી કર્યો જશ પરાક્રમ નામ; આલોકમાં થાયે રૂડી કીર્તિ, પરલોકે શુભધામ. ૨૧ એ આદિપુરૂષ અવતર્યા, છે રઘુનંદન રામ; ભુ ભાર હરવા ધર્મ સ્થાપન, કરવા સુરનાં કામ. ૨૨ છે હરિ ઈશ્વર ભગવાન એ, હું જાણું છું સાક્ષાત; પણ હવે

શરણુ જવાય નહીં તે સુણુ સતી કહું વાત. ૨૩ કરી મારીસાથે કામના, યુદ્ધની શ્રી રઘુવીર; સાગર ઊપર સેતુ બાંધી, આવ્યા આણી તીર. ૨૪ તે પુરી ન કરૂં કામના, રઘુનાથ કેરી આજ; જો સીતા સોંપુ જઇ મળું, તો જાય મારી લાજ. ૨૫ એણે મારા સારૂ શ્રમ કર્યો, મેળવ્યું દળ યુદ્ધ કામ; હવે પુરૂષારથ શું મારૂં જો મળું જઈને રામ. ૨૬ માટે સુંદરી સુણુ નિશ્ચે કરવું, યુદ્ધ રઘુવર સાથ પામીશ રૂડી ગતી જો થાશે, મરણુ હરિને હાથ. ૨૭ એ અમારા યુદ્ધ તણો યશ, વિસ્તાર થાશે જ્યાં હે; મારા ગુણુ પણુ રામ સાથે, ગવાશે જગ માંહે ૨૮ માટે સીતા નહિ આપું હવે. ઉદ્યમ કરૂં યુદ્ધ કાજ; રઘુવીર કેરી કામના મારે, પુરણ કરવી આજ. ૨૯ એવાં પુરૂષાર્થનાં વચન સુણી, રાવણનાં નિરધાર; રાણી મંદોદરી તણા મનમાં, ચિંતા વ્યાપી અપાર. ૩૦ ભાવી તણું બળ વિચારી, પછે ગઈ નીજ ભોવન; ત્યારે ગોપુર ઉપર ચઢયો રાવણુ, લેઈ સભાના જન. ૩૧

(વલણુ.)---ગોપુર ઉપર સભાજન, લેઇ ચઢયો રાવણુ રાયરે; ત્યાં માનભંગ થયો દશાશન, તેની કહું કથાયરે. ૩૨

ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેરાવણુમંદોદરીસંવાદેચતુર્થોધ્યાય: ૪

અધ્યાય ૫

(રાગ ધનાશ્રી)---ગોપુર ચઢીયો અસુર ભુપાળજી, જે છે ઊંચુ ખટદશ માળજી; ત્યાં જઈ બેઠો સિંહાસનજી; પાસેઉભા સેવક જનજી ૧ (ઢાળ.) સેવક જન ઉપભોગ આપે, રાવ-

ણુને તેણીવાર; અલંકાર ઝળકે અંગના મહિ. હીરા જડિત્ર
અપાર. ૨ દશ શીશ ઊપર મુગટ ઝળકે, તેજ સુરજ સમાન;
તે તેજના ચલકાટથી થઈ, દિશાઓ દીસમાન. ૩ ત્યારે વિ-
ભીષણે કહ્યું રામને, કાંઈ કરવા કૌતક કાજ; પેલા ગોપુર ઊપર
ચઢયો રાવણ, જુવો તે મહારાજ. ૪ રઘુપતિયે દીઠો દશાનન,
ઝળકે મુગટ દશશીશ; ત્યારે સુવેલુ ગીરી ઉપર ચઢયા, સહુ
સભા લેઈ જગદીશ. ૫ એક હસ્ત ઝાલ્યો વિભીષણે, બીજો
ગ્રહ્યો હનુમંત;તે શોભા જોવા લંકાની,ચઢયા સુવેલુ ભગવંત
૬ તે શિખર ઉપર સભા કરી, બેઠા રઘુકુળ ચંદ્ર; જેમ ઉદયા-
ચળ પર બાળ સુરજ, ઐરાવત પર ઈંદ્ર.૭ સમાજ લેઈ ગિરિ
શીખર બેઠા, જાણે દેવ સભાય; સૃષ્ટી સહીત જેમ વેદો નારા-
યણ, એમ શોભે રઘુરાય. ૮એમ વાનર વેષ્ઠિત રામ બેઠા,સુ-
વેલુને શિષ;ત્યારે શોભા જોઇ રાવણ તણી,ચઢી સુગ્રીવને મન
રીશ. ૯ વંદી ચરણ રઘુવીરના ત્યાંથી,કુદિયો કપિરાજ;ઝડપ
મારી રાવણ ઊપર, કર્યું મોટું કાજ, ૧૦ જેમ વજ્ર પડે પરવ-
તની ઉપર,એમ પડયો કપિનાથ; ઝડપ મારી છત્ર પાડયા,મુ-
ગટ બીજે હાથ.૧૧જ્યારે છત્રમુગટપાડયાં તદા,ગભરાયો ઘ-
ણું દશશીશ;પછીસુગ્રીવને એક પાટુમારી,ચઢી મનમાંરીશ.
૧૨ ત્યારે સુગ્રીવે એક મુષ્ટી મારી, રાવણના રૂદે માંહે; એમ
એક ઘડી બે વીરને, મલ્લ યુદ્ધ થયું છે ત્યાંહે. ૧૩ સોળ મા-
ળના ગોપુર ઉપર, થાય ભડાકા અપાર; ત્યારે લંકામાંહે શોક
પડિયો, થયો હાહાકાર. ૧૪ એક એકને પદ ઘાવ મારે, કરે

મુષ્ટિ પ્રહાર; ગોપુર ઉપર ગર્જના થાય, હોકારે હોકાર. ૧૫ ત્યારે લોક કહે હનુમંત આવ્યો, જેણે બાળી લંક; પાછો વળી શું વિઘ્ન કરશે, કપિ બળિયો નીશંક. ૧૬ રાવણે ઘાલ્યો બાથમાં, રૂમાપતિને ત્યાંહે; સુગ્રીવે જાણ્યું પ્રાણ જાશે, અકળાયો મન માંહે. ૧૭ પછે રાવણ કેરા કર વિષેથી, વછુટયો જોઈ લાગ; ત્યારે તરણી તન નાઠો તદા, તે મુકાવીને માગ. ૧૮ મૃગેંદ્ર કેરી ઝપટમાંથી, જાંબુક જેમ પળાય; ઘરધણી જોઈ ચોર ભાગે, એમ નાઠો રાય. ૧૯ જેમ સર્પ મુખથી મુષક છુટે, સુગ્રીવ નાઠો એમ; સુવેલુપર આવીયો, સુગ્રીવ કુશળક્ષેમ ૨૦ સહુ કપિએ દીઠો રાયને. ત્યારે કર્યો જયજયકાર; શ્રી રામે ચાંપ્યો હૃદય સાથે, વખાણ્યો બહુ વાર. ૨૧ પછે સુવેલુથી ઉતરી, સ્વસ્થાન આવ્યા રામ; યુથપતિ આદે સર્વ બેઠા, સભા કરી તે ઠામ. ૨૨

(વલણ.)---સભા કરી તે ઠામ બેઠા, વિચારે રઘુવીરરે; પછી વિભીષણની સાથે બોલ્યા, ગુણસાગર રણધીરરે. ૨૩ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડે સુગ્રીવ રાવણયોર્મલ્લયુદ્ધકથનંનામપંચમોધ્યાયઃ ૫

અધ્યાય ૬

(રાગ બિલાવર)--સભા કરીને રઘુપતિ બેઠા, પાસે લક્ષ્મણ હનુમંત; સુગ્રીવ વિભીષણ પાસે બેસાડયા, જે રાજનીતિ ગુણવંત. ૧ શ્રી રામચંદ્ર છે ચતુર શિરોમણી, સમર્થ રાજધીરાજ; રાજનીતિનો ધર્મજ પાળે, લોક તણા હિત

કાજ. ૨ સુણો વિભીષણ યુદ્ધ કર્યા વીણ, રાવણ તે નહિ માને; એ સમજી સીતા નહિ આપે, માટે વિલંબ કરિયે શાને. ૩ ત્યારે વિભીષણ કહે મહારાજ સુણો, કંઈ ધીરજ મનમાં ધરિયે; શામ દામ દંડ ભેદ કરીને, શત્રુને વશ કરિયે. ૪ શ્યામ તે શત્રુને સમજાવી, વાત ન્યાયની કહિયે; કોઈ શાણા પાસે શખજ કહાવી, ધીરજ ગ્રહીને રહિયે. ૫ તે ન માને તો દામ દેખાડી, કરિયે લાલચથી લાચાર; તે લોભ થકી વેર જાય વિસરી, વશ વરતે નિરધાર. ૬ તે દામ થકી વશ થાય નહિ તો, કરિયે કંઈ છળ ભેદ; તે માયા જાળમાં મોહ પામે, શત્રુ વશ થાય વેદ ૭ એમ કશી વાતમાં કે ન આવે, ત્યારે દઈયે દંડ, તે માને નહિ પછી માર વિના જે, મુરખ લંપટ લંઠ. ૮ એમ સમા પ્રમાણે કારજ સાધવું, સુણીયે સીતા કાન્ત; જેમ મંત્ર થકી વશ થાય મણીધર, ઉદકે અગ્નિ શાન્ત. ૯ આત્મજ્ઞાને ભવસાગર તરિયે, શમ દમે જીતીયે મન; વિવેકે જીતિયે કામ ક્રોધ મોહ ભકિત બળે ભગવન ૧૦ સભા જીતે જેમ પંડીત તેવી, વિદ્રત્તાનું બળ ધરીને; પાષાણ નીચે કર આવે, તે કાઢિયે કળે કરીને. ૧૧ માટે શામ ભેદ કરીને સમજાવો, રાવણને નિરધાર; વિષ્ટી કરવા મોકલો જે હોય, ચતુરશિરોમણી સાર. ૧૨ વાયક એવાં સુણી વિભીષણનાં, રાઘવ થયા પ્રસન્ન; પછે સુગ્રીવ સામુ જોઈને બોલ્યા, પ્રેમે હેત વચન. ૧૩ અરે સુગ્રીવ જુવો આપણા સાથમાં, હોય ચતુર ગુણવંત; તનક્ષણ તેને ખોળી કાઢો, જે જાણે કળા અનંત. ૧૪ લંકામાં તેને મોકલીયે જે, વિષ્ટી કરવા ધીર; એકલો જ-

ઈને પાછો આવે. એવો છે કો વીર. ૧૫ જેમ ગરૂડ એકલો અમૃત લાવ્યો, દેવ પમાડયા હાર; વળી ગુરૂપુત્ર સંજીવનીસાધીને, ગયો સ્વર્ગ મોઝાર. ૧૬ જેમ હનુમંત સિંધુ ઓળંઘીને સીતાનીશુધ લાવ્યો; અનેક વિઘ્ન ટાળીને વાટે, રરીમુક ઉપર આવ્યો. ૧૭ એમ વિષ્ટી કરી રાવણની સાથે, તુરત આવે આ ઠાર; આપણા સાથમાં હોય એવો તેને, દેખાડો આ વાર. ૧૮ પછે સર્વ પરસ્પર જોવા લાગ્યા, વાનર રહેતા જેહ; ત્યારે વિભીષણે દીઠો વાળી પુત્રને, અંગદ બેઠો તેહ. ૧૯ જેમ રત્ન પરીક્ષક ખોળી કાઢે, ભારે હળવું નંગ; તેને જોઈને વિભીષણ બોલ્યા,સાંભળીયેશ્રીરંગ. ૨૦ અંગદનેમોકલવોસર્વથાવિષ્ટી કરવા ત્યાંહે; એ બળ લક્ષણ ગુણ સંપુર્ણ તે, જાણે નીતિ માંહે. ૨૧ જેમ નવ ગ્રહમાં દિન કર તેજસ્વી, શસ્ત્રમાં સુદર્શન; વિષ ધરમાંધરણીધર જેવો, ખગમાંહરિવાહન. ૨૨ એમવાનરમાંહે ચતુર છે અંગદ, નિશ્ચે જાણો રામ; ત્યારે વિભીષણનાં એવાં વચન સાંભળી. હરખ્યા પુરણ કામ. ૨૩ પછે અંગદને આજ્ઞા કરી, પોતે ઉઠયો તેણીવાર; રઘુવર સનમુખ કર જોડીને, વચન બોલ્યોનિરધાર. ૨૪ મને રાવણ સાથે વિષ્ટિ કરવા, મોકલોછો તે ઠામ; પ્રભુ એમાં તે શું મુજને બતાવ્યું, ભારેમોટું કામ. ૨૫ મહારાજ રજા આપો તો બાંધી, લાવું રાવણને આંહે; લંકા ઉખેડી ઉંધી કરીને, નાખું સાગર માંહે. ૨૬ ત્યારે શ્રી રઘુવીર હશીને બોલ્યા, થઈ ચિત્ત માંહે પ્રસન્ન; રાવણ પાસે વિષ્ટી કરવા, જાતું વાળીતન. ૨૭ જો માને રાવણ તો સારૂં, કહેતાંનીતિ

વિચાર; નહિ તો યુદ્ધ કરીને મારીશું, અંતે એ નીરધાર. ૨૮ એવું સાંભળી અંગદ ચાલીયો, વંદી રઘુપતી પાય; ઓચિંતો લંકામાં આવ્યો, વાળી પુત્ર મહાકાય. ૨૯ સભા કરીને રાવણ બેઠો, ત્યાં આવ્યો બળવંત; અંગદને જોઈ સહુ સભા ખળભરી શું આવ્યો હનુમંત. ૩૦ (વલણ)---હનુમંત જાણી ભય પામ્યા સર્વે, રાવણ ડરીયો મનરે; સભા સ્થંભ પુંઠ રાખી અંગદ કરી બેઠો પુંછાસનરે. ૩૧ ઈતીશ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેરાવણસભાયાંવિષ્ટિકર્ણાર્થે અંગદાગમનંનામષષ્ટોધ્યાય: ૬

અધ્યાય ૫

(રાગ આશાવરી)--રાવણકેરીસભામધ્યે, આવ્યોવાલી-કુમાર; તે જોઈ સહુ ભય પામીઆ, કરે માંહોમાંહે વિચાર. ૧ છત્ર મુગટ એકે પાડીયાં, બાળ્યું નગર હનુમંત; વળી આ કો ત્રીજો વાનર આવ્યો, દીસે છે બળવંત. ૨ ત્યારે અંગદ કહે અલ્યા પરજન આવે, મળવાને વિખ્યાત; તે સભા મુરખ જાણજો, જે ન પુછે આદર વાત. એમ કહીને રાવણસનમુખ, બેઠો વાલી તન; સ્તંભ પૃષ્ટે રાખીને કર્યું, ગોળ પુંછાસન. ૪ રાવણના કરતાં ઉંચે આસન, બેઠો થઈને ધીર, તૃણ માત્ર લેખવતો નથી, એ અસુરને મહા વીર. ૫ ત્યારે રાવણ હશીને બોલીઆ, કહે કપિ તું છે કોણ, કોણે મોકલીયો તું કેમ આવ્યો, સભામાં નિર્વાણ. ૬ વાલીસુત કહે દશાનન, મુજ નામ અંગદ આજ; હું દુત શ્રી રઘુવીરનો, આવિયો વિષ્ટી કરવા

કાજ. ૭ હવે સીતા આપી રામને, જો મળો લંકા રાય; મૃત્યુ તમારૂ ઉગરે ને, રાજ નિર્ભય થાય. ૮ હે દશાનન આ દેહ પામી વરતે નિર્મળ મન; વિસ્તાર પામે જગતમાં, જશ તેનું જીવ્યું ધન્ય. ૯ સદ્દબુદ્ધિએ સદ્દવિવેકે, ધરીએ અંતર જ્ઞાન સંતપુરૂષનો સંગ કરીએ ટાળીએ અજ્ઞાન. ૧૦ નવ કહીએ કોઇને દુષ્ટ વાયક, નકરીએ હેલન; સર્વેનું રૂડું ચીંતવીએ, જેમ સુખી હોએ જન, ૧૧ પરાયા ગુણનેવંદીએ, વળીકરીએ પર ઉપકાર; આત્મા જોઇએ એક સહુ, કરીએ સારાસાર વિ-ચાર. ૧૨ કામ ક્રોધ ને લોભ મત્સર, હોય અંતર માંહે; તેને શત્રુ જાણીએ, ટાળીએ તતક્ષણ ત્યાંહે. ૧૩ આ અશાશ્વત દેહ જાણીને, ટાળિએ અશુભઆચરણ; હું કરતાંઅભીમાન મુકી, રહીએ હરિએ શરણ ૧૪ ગુણ દોષથી નિરબંધ થઈને વરતીએ સંસાર; જળ વિષે રહેછે કમળપણ, નવ થાંયસ્પર્શ લગાર. ૧૫ઇન્દ્રિયોનીયમેરાખીએ, સદૂકર્મથીનિર્વાણ; ભ-ગવદ્દ ભજનમાં યોજના, મન તણી કરીએ જાણ, ૧૬ રમીએ આત્મારામમાં, તજીયે વિષયની આશ; પ્રપંચ મિથ્યા મા-નીએ, જે અસદ જગદાભાસ. ૧૭ પરનિંદા પરહિંશાસ્વપ્ને ચિંતવીએ નહી મન; પરદારાપરધન વિષેચિત, નવ રાખીએ રાજન. ૧૮ સદ્દગુરૂ વચન વિશ્વાસ ધરીએ, રાખીએસદભાવ સંતસમાગમ નીત સેવીએ, ભવસિંધુ તરવાનાવ. ૧૯ કલેશ કાળ દુખ આવે પણ, નવ મુકીએ સ્વધર્મ; યથા ન્યાયેરાજ્ય કરીએ રાખીએશમદમ. ૨૦ દયાક્ષમાઉપરનીશાન્તી, ભકતી

જ્ઞાન વૈરાગ; આનંદ સદ્‌વિદ્યા સમાધી, રાખીએ અનુરાગ. ૨૧ વિદ્યા તન ધન રૂપ યૌવન, ન કરીએ અભિમાન; કાળે કરીને ભોગ સર્વે, નાશ થાય નિદાન. ૨૨ કોઈ સમે મહા સુખ પામીએ, ત્યારે ગર્વ ન કરીએ વીર: કો સમે દુ:ખ દરિદ્ર આવે, મુકીએ નહિ ધીર. ૨૩ તે માટે હે લંકાપતિ, મુજ વચન માનો સત્ય; રઘુનાથ સાથે કરો પ્રીતિ, એજ સાચી મત્ય. ૨૪ છે રામ કેવળ ગુણનિધી, વળી દીનવત્સલ એહ; ગુણ દોષ શરણાંગત તણા, મન લાવીએ નહિ તેહ. ૨૫ માટે કરો મૈત્રિ સર્વ ભાવે, ધારી મનમાં ધીર; એક બાણ ને એક પત્નિવ્રત, એક વચન શ્રી રઘુવીર. ૨૬ તે માટે આપો જાનકી, કરો રામ સાથે પ્રીત; નિર્ભય થકી વરતો પછે, ભોગવો રાજ અમિત. ૨૭ એવાં વચન સુણી અંગદ તણાં, બોલિઓ રાવણ રાય; અલ્યા કપિ હું સર્વજ્ઞ છું, મને શી કરે શિક્ષાય. ૨૮ ઘણી રામની મોટમ કરી તું, વખાણે શું કીશ; પણ ત્રિભુવનમાં મુજ સમો, કોણ છે બળિયો ઈશ. ૨૯ મેં દેવજીતી વશ કર્યા, વળી લોકપતિ આધીન; હું રામને કેમ નમું હવે, પામે પ્રભુતાહીન. ૩૦ એ રામથી શું થવાનું છે, શો કરશે ઉપકાર; નિજ કરમથી સુખ દુ:ખ સર્વે, ભોગવે સંસાર. ૩૧ તું કહેશે એ ભગવાન છે પણ અમારે શું કામ; અમો ઉપાશક છું શિવતણા, કેમ નમુ જઈને રામ. ૩૨ મેં વેર બાંધ્યું રામ સાથે, લાવ્યો સીતા નાર; હવે જઈને મળું તો, કરે સહુ ધીકકાર. ૩૩ કહેશે ડર્યો એ રામથી, જઈ મળ્યો રાવણરાય; જો પશ્ચિમ ઉગે સુર્ય પણ કપિ,

કામ એ નવ થાય. ૩૪ જેમ દંત ગજના નીકળ્યા તે,ન ચોંટે ફરી ઠામ; મેં વેર કીધું રામ સાથે, શીશ સાટે કામ. ૩૫ જેમ કૃપણુ ધન ભોરીંગ મણી, સિંહ મુછ કેરા વાળ; તેજીવતાંકર નવ ચઢે, એમ જાણજો કપી બાળ. ૩૬ જઈ કહે તારા રામને કરગરે નહીથાય કામ;હું જીવતાસીતાતણું મુખ,દેખશેનહી રામ. ૩૭ વલણ---એમ નહી દેખે મુખ સીતાનું, હું જીવતાં નિરધારરે; એવાંવચનસુણીરાવણુતણાં, પછેબોલ્યો વાળી-કુમારરે. ૩૮ઈતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડેરાવણાંગદસંવાદે'નામસપ્તમોધ્યાય: ૭

અધ્યાય ૮

(રાગ ધનાશ્રી) -અંગદ બોલ્યા સુણુ રાજનજી, આવડો ગર્વ કરે શું સમજી; નથી ઓળખતો રામનું રૂપજી,જોનેવિ-ચારી અંતરમાં ભુપજી. ૧ (ઢાળ) જો વિચારી મન ભુપતી, એ મનુષ્ય નોયે રામ એવું પરાક્રમ નવ થાયે બીજે, ઇશ્વર કેરૂં કામ. ૨ તું જેનું આરાધન કરે જે સદાશીવ ભગવાન; તે પણુ ભજે તે રામને, નિત્ય ધરે છે ધ્યાન. ૩ એ તારા સ્વામી તણા સ્વામી,જો વિચારી પેર; માટે સ્વામીદ્રોહી થઈશ તું, કરી રામ સાથે વેર. ૪ ઈંદ્ર બ્રહ્મા લોકપતી, જેની માને છે આજ્ઞાય; જેની કટાક્ષે કાળ કંપે, તે છે એ રઘુરાય. ૫ શીવ સનકાદીક શેષ જેનું, ધરે જોગી ધ્યાન; ગુણુ ગાય નિર્મળવેદ જેના. તે સ્વયં ભગવાન. ૬ તે રામ શું તું મૈત્રિ કર; હે દશા-નન મતિ મુંઢ, જે કરતું અકરતું કરવા સમર્થ, ગતી જેની

શું ૬, ૭ ઉત્પત્તિપાલણ સૃષ્ટિનું, સંહારણ કરતા જેહ; સર્વના કારણ એ અંકારણ, રામ કહીયે તેહ. ૮ તે ભકત માટે અવતર્યા, ઉતારવા ભુ ભાર; ધર્મનું સ્થાપન કરવા, દુષ્ટનોસંહાર ૯ અપરાધ કોટી કરી પ્રાણી, શરણ આવે જેહ; તેના દોષ સર્વ દુર કરીને, અભય આપે એહ. ૧૦ તેપ્રાણીનેકરે પોતાનો એવા શરણવત્સલ નાથ; કલ્યાણ થાશે દશાનનકરમૈત્રી રઘુવીર સાથ, ૧૧ ત્યારે રાવણ કહે અલ્યા મર્કટ, છાનોરહેનીરધાર; તારા રામને હું જાણું છું શું વખાણે બહુવાર; ૧૨ અલ્યા બંદીજન થઈ રામનો, જશ વખાણે જેમ ભાટ, કીર્તિ કરવા નિકળ્યો શું, બોલે બારે વાટ; ૧૩ હું જાણું છું પરાક્રમ, એ શું કરશે કાજ; જેણે વાનરશું મૈત્રી કરી, એ ન્હોયે ક્ષત્રીરાજ ૧૪ વન માંહે વનફળ આહાર કરીને, થયો નિર્બળ દેહ; વળી વાનર સૈન્યા મેળવી, શું યુદ્ધ કરશે એહ, ૧૫ અલ્યા રાવણ મારૂ નામ મુજને, શો કરે તું બોધ; હું પંડીત કેરો પંડીત છું વળી ક્રોધ કેરો ક્રોધ. ૧૬ તૃણ નાખે જેમ અગ્ની ઉપરથાય શિવ ઉપર પંચ બાણ; એમ શિખ તારી મારી ઉપર, થાય મીથ્યા વાણ. ૧૭ અલ્યા મશ્યક મુજને શીખવે શું, હુંનથી અજ્ઞાન; તમો જાણો છો જે છળ કરીને, છેતરીએ બળવાન, ૧૮ પણ યુદ્ધ કર્યાવીણનહીઆપું, જાનકીને આજ; જઈકહે તારા રામને, કરગરે નહી થાય કાજ. ૧૯ અલ્યા મર્કટ કહે મુજને, પિતા તારોકોણ; એવાંવચન સુણી રાવણ તણાંપછે અંગદ બોલ્યો વાણ. ૨૦ અરેપાપી મારા પીતાનેહજુજાણતો

નથી તું ય; જેણે તુનેકાખમાંઘાલ્યો,ગયોભુલી શું ય. ૨૧ પછે ચાર નીધીમાં સ્નાન કરીને, આવ્યો પાછો ઘેર; તને બાંધીયો મુજ પારણે, મેં મારીયો બહુ પેર. ૨૨ અધોમુખેત્યાંરાખીયો ચોરને બાંધે જેમ; મુખ માંહે મેં પ્રહાર કીધા, ગયો ભુલી કેમ. ૨૩ પૌલસ્તમુનીએ આવીને તને, મુકાવ્યો માગીભીખ, અપમાન પામ્યો અતિ ઘણું, તોય ન લાગી શીખ. ૨૪ તે વાળી કેરો પુત્ર હું,મુજ નામઅંગદ જાણ;અયોધ્યા પતી રઘુ-વીરનો હું, દુત છું નીર્વાણ. ૨૫ તુજ રૂદે પરથી ધનુષ લઈને જેણે કીધું ભંગ; ત્યાં માન મોડી રાયનાં,સીતા વર્યા શ્રીરંગ ૨૬ એક બાણે મારી તાડીકા, સુબાહુ આદ્દે અસુર ત્યાં વીશ, કોટી પીસી તાસન, મારી કીધા ચુર. ૨૭નારી ભગનીસુર્પ-નખા કરી, કરણ નાસા રહીત; ખર દુખર ત્રિશોરા મારિયા, ચૌદ સહસ્ત્ર રાક્ષસ સહીત. ૨૮ તે રામની અર્ધાંગના, તું હરી લાવ્યો જાંબુક; તે સુખે કેમ રહેશો હવે,ભાઈ પડી મોટી ચુક. ૨૯ જેમ હોમશાળા માંહેથી, પુરો ડાશ લેઇ જાય શ્વાન એમ હરી લાવ્યો જાનકી, તસ્કર થઇ અજ્ઞાન હવે ખોળી મા-રગ ચોરનો, આવ્યા સુવેલ ભગવંત; તે રાજ આપશે વિભી-પણને, લેશે તારો અંત. ૩૧ અલ્યા મુરખ રાવણકરીનાખ્યા વેદના તે ખંડ; તે માટે રઘુવીર અવતર્યા છે, દેવા તુજને દંડ ૩૨ (વલણ)--દંડ દેશે અંત લેશે, જયારે કોપશે જગદી-શરે; એવાં વચન અંગદનાં સાંભળી, પછે ચઢી રાવણને રી-સરે. ૩૩ ઈતિશ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટકધા-

રાયાંયુદ્ધકાંડેરાવણાંગદસંવાદોનામ અષ્ટમોધ્યાયઃ૮

અધ્યાય ૯

(રાગ મારૂ)--ઘણું ક્રોધે ચઢયો દશાનન, રીસેરાતાંથયાં છે લોચન; અગ્નીમાંઘ્રત હોમે, જમ જવાળા નખશીખ લાગી તેમ. ૧ અલ્યા વનચર બોલ વિચારી, વારે વારે શું કહેછે વિસ્તારી; લાજ લોપી બોલેછે ધુત,સાંખી રહુછું જાણીને દુત. ૨ અલ્યા રાવણ માહારૂં નામ, નથી દીઠાં તેં મારાં કામ બંધીવાન કીધા મેં દેવ, તેની પાસે કરાવું છું સેવ. ૩ નંદન વનમાં પુષ્પ અપાર, ઈંદ્ર ગુંથી લાવેછે હાર; મારાંવસ્ત્ર ધુવેછે કૃશાનું, ધરે દીપક નિત્યે ભાનું. ૪ મારૂં પાણી ભરેરશ ઈશ ચંદ્ર છત્ર ધરે મુજ શીશ; લખે દફતર સરસ્વતી નાર, વાયુ પુંજો વાળે મુંજ દ્વાર. ૫ પુરોહીત બ્રહ્મા કહેવાય, નિત્ય નારદ તુમર વાય; મારા ઈષ્ટદેવ મહાદેવ,કરૂં ત્રીકાળ જેની સેવ. ૬ તેવો રાવણ હું બળવંત, આણું નર વાનરનો અંત; ત્યારે અંગદ કહે મતી પાપ, શિર મીથ્યા કરે છે આલાપ. ૭ એક કપિબળ ન થયું સહન, જેણે ઉજાડયું અશોકવન; એણે રાક્ષસ માર્યા અપાર, સાત પુત્રશું અક્ષેકુમાર. ૮ ગયો લંકા બાળીને કુશળ, ત્યારે કયાં ગયું તું તુંજ બળ; એવા અનેક કપિ છે બળિયા, રામદુત તે ન જાય કળિયા. ૯ જેરામ ત્રિભુ-વનપતિ, તેને મનુષ્યજાણે મંદ મતિ; જેમ વહેકલો ગંગાસ-માન, તે ન હોય કયારે અજ્ઞાન. ૧૦ ઐરાવતને બીજા માતંગ ઉચ્ચૈશ્રવા ને અન્ય તુરંગ;; જેમ આગિયો ને વળી ભાન, કેમ

દાદુરને ગરૂડ સમાન. ૧૧ વાયુનંદન વાનર અન્ય, પશુ બીજાંને શંભુ વાહન; જેમ પારસ અને પાષાણ, કલ્પવૃક્ષ બીજાં તરૂ જાણ. ૧૨ જેમ ભુમી સર્પ ફણી પાળ, નાવે સમાન બક ને મરાળ; એમ રામને માનુષ આન, તેને મુરખ જાણે સમાન. અલ્યા પામી તું શીવ વરદાન, તેણે મસ્ત થયો કરે માન; આદ્દી માયા ભવાની છે સીતા, લેશે ભોગ તમારો અભીતા. ૧૪ રણમંડળમાં કરશે કુંડ, તેમાં હોમશે રાત્રચર રૂંડ; પુર્ણાહુતી સમે કરી રીસ, શ્રીફળવત હોમશે દશશીશ. ૧૫ તું વનચરનેમારવાકીરાત, આવ્યા સુએલુએ જગતાત; એવું કહ્યું જ્યારે અંગદ યોધ, બોલ્યો રાવણ કરીને ક્રોધ. અલ્યા પામર મર્કટ જાત, એ રામે માર્યો તુજ તાત; આપ્યું સુગ્રીવને એ રાજ, દાસ થઈ કરે તેનું કાજ. ૧૭ એવા રામને સ્વામી ગણીયો, હજુ રહ્યો તું પીતાનો રણીયો તારી માયે કર્યો વ્યભીચાર, તને પુત્રને છે ધિકકાર. ૧૮ તારા વેરી સુગ્રીવને રામ, તેનો થઈ રહ્યો છે તું ગુલામ, માટે સેવા મુકી રામ ચરણ, જો તું આવે મારે શરણ. ૧૯ તો સુગ્રીવને મારૂં આજ, તને આપું કિષ્કિંધાનું રાજ; અંગદ કહે કરે મિથ્યા વકત, તારૂં પુરૂષારથ જાણે છે જકત. ૨૦ સહસ્ત્રાર્જુનને બાંધીન રાખ્યો; બળીરાજાએ કાળાગ્રહે નાખ્યો; બળિરાયની દાસી એક બાળી, નાખ્યો કંદુકવત ઉછાળી. ૨૧ મુજપિતાએ ઘાલ્યો કક્ષ તે તું રાવણ જો પ્રત્યક્ષ; ત્યારે ક્યાં ગયુંતું તું જબળ, હવે મિથ્યા બકે છે વ્યંડળ. ૨૨ મારાતાતને દેવ વખાણે, પામ્યા પર-

મગતિ રામબાણે; કાળના કાળ ઈશ્વિર એવ, કરે શિંવ બ્રહ્મા જેની સેવ. ૨૩ છે અખંડ એક અવિનાશ, એવું જાણી થયો છું દાસ; હવે તુજને મારવા રામ, થયા સત્વર પુરાણુકામ. ૨૪ જ્યારે કોપશે શ્રી જગદીશ, રણમાં રડવડશે તુજ શીશ; મુરખને શીખ દઈએ શાને, દંડ દીધા વિના નવ માને. ૨૫ શું કરૂં જો આજ્ઞા નથી રામ, બાકી મારૂં તને આ ઠામ; એવાં વચન અંગદનાં વિરોધી, સુણી બોલ્યો દશમુખ ક્રોધી. ૨૬ અલ્યા મારવા ઈચ્છેછે મુજ, જોઈએ કેટલુંક બળ છેતુજ; દેખાડ પરાક્રમ મને તારૂં, નહિ તો હવડાં હું તુને મારૂં. ૨૭ થયો ઉભો અંગદ મહા કાય, સભા માંહે રોપ્યો એક પાય; પછે બોલ્યો કરી પણ તેહ, સુણ રાવણ કહું છું એહ. ૨૮ (દોહા) અંગદ કહે સુણ દશવદન, ડગાવે જો મુજ પાય; તો જીત્યો તું સર્વથા, હાર્યા શ્રી રઘુરાય. ૨૯ પછે યુદ્ધ કરશે નહિ, જશે રામ અવધપુર માંહે; કપિ સહુ નિજ સ્થાનક જશે, પછે રહ્યાં જાનકી આંહે. ૩૦ મેં પણ કર્યું શ્રી રઘુપતિ બળે, જો ઉપાડે મુજ પાય; તો હું તારો સેવક થઈ રહું, સત્ય વચન કહું રાય. ૩૧ (સોરઠ) એવું પણ સુણી રાવણ રાયા, આજ્ઞા કરી સહુ જોધને; તે વળગ્યા અંગદ પાય, પણ લેશ માત્ર હાલે નહિ. ૩૨ ચઢયો અસુરને સ્વાસ, ચરણ અંગદનો નવ ખશ્યો; પછે બેઠા થઈને નિરાશ, જેમ મેરૂ અચળ ચળે નહિ. ૩૩ જેમ જાનકી સ્વયંવર ઠાર, ચળ્યું ન ત્રંબક શિવ તણું; એમ રાવણ સભા મોઝાર, પદ રોપી અંગદ રહ્યા. ૩૪ જેમ કામી તણા મોહ મંત્ર, ચળે

ન મન સતી નારનું; જ્ઞાની ચિત્ત સ્વતંત્ર, ડગે ન જોઈ સંસાર દુઃખ. ૩૫ જુવો રામકૃપાનો પ્રતાપ, નિર્બળ થાય બળીયો ઘણું; સ્પર્શતાં પદ આપ, હરણ થયું બળ અસુરનું. ૩૬ (રાગ મારૂ) એમ જોધા થાકયા સર્વ, બળ ભાગ્યું ને ઉતર્યો ગર્વ; ઊઠયો રાવણ તેણીવાર, અલ્યા એ કપિના શા ભાર. ૩૭ આવ્યો ચાલી જયારે દશાનન, ત્યારે વિચાર્યું અંગદે મન. ૩૮ પણ કઠણ કર્યું છે મે આજ, કદાપિ થાય વિપરીત કાજ; એ રાવણ બળિયો પ્રકાશ, એણે કર માંહે તોળયો કૈલાશ. ૩૯ માટે જુક્તિ કરૂં ઉત્કર્ષ; મુજચરણ કરે નહિ સ્પર્શ; પદ ગ્રહવા આવ્યો દશાનન, હશી બોલ્યો વાળીનો તન. ૪૦ અલ્યા શીદ નમે મુજ ચરણ, તેથી નહિ ઉગરે તુજ મરણ; માટે રામ ચરણ જઈ લાગ્ય, ઉગરે મૃત્યુ અભય વર માગ્ય. ૪૧ એવું સુણી થોભ્યો દશશીશ, લાજયો મનમાં ચઢી ઘણી રીસ; કર્યો હોકારો તેણીવાર, બાંધી ઝાલો કપિને નિરધાર. ૪૨ અંગદને મારવા બોલ્યો ત્રાડી, શસ્ત્ર વિજળી સરખું કાઢી; કરી ગર્જના વાળીતન, સભા માંહે કોપ્યો બળવંત. ૪૩ રાવણના હૃદય મોઝાર, કર્યો અંગદે પુંછનો પ્રહાર; ચરણ અંગુઠે મુગટ ઉડાડયો, પદ પ્રહારે અસુરને તાડયો. ૪૪ જયાં સુવેલુએ બેઠા રામ, મુગટ જઈ પડયા તેણે ઠામ; ત્યારે સર્વે વિચાર્યું મન, આ પરાક્રમ વાળી તન ૪૫ ચઉદ કોશનો સભામંડપ, રચ્યો વિશ્વકર્મા કરી ખપ; અંગદે સ્થંભ ઝાલ્યા હાથે, મંડપ ઉખેડી લીધા માથે. ૪૬ કર્યા મુર્છિત રાક્ષસ સર્વ, ઉતાર્યો દશશીશનો ગર્વ; ત્યાંથી કુદીને

મારી ફાળ, આવ્યો સુવેલુએ તતકાળ. ૪૭ વલણ--તતકાળ અંગદ આવ્યો સુવેલુ, સભામંડપ લેઈ શીશરે; દૂરથી દીઠો આવતો, ત્યારે વિસ્મય પામ્યા જગદીશરે.૪૮ ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં યુદ્ધ કાંડેશ્રી રામ સમિપ્યં અંગદાગમનો નામ નવમોધ્યાય: ૯

અધ્યાય ૧૦

રાગ ધનાશ્રી--અંગદ આવ્યો મંડપ લેઇ શીશજી,આશ્ચર્યે પામ્યા તે જોઇ જગદીશજી;આવી લાગ્યો પ્રભુને પાયજી,મમંડપ મૂકયો રામ સભાયજી. ૧ (ઢાળ.) રામ સભાની ઉપર મુકયો, મંડપ તેણીવાર;સાષ્ટાંગ કરી પછી રામચરણે, લાગ્યો વાળી કુમાર. ૨ પછી અંગદને ઉઠાડીને, ચાંપ્યો રૂદે રઘુનાથ; વારંવાર વખાણ કરીને,મસ્તક મુકયો હાથ. ૩ જે દશાનનના મુગટ,ઉડાડયા વાળી તન;તે વહેંચી આપ્યા રામેસહુને,સુણો શ્રોતાજન. ૪ વિભિષણ સુગ્રીવ હનુમંત, અંગદ જાંબુવાન; નળ નીલ શરભ ગવાક્ષ સુષેણ, વીર મહા બળવાન. ૫ એમ માણી જડિત્ર તે મુગટ ઘાલ્યા, દશે જણને શીશ; સહુ સભા સુણતાં બોલિયા પછી,અંગદશું જગદીશ.૬ અરે ભાઈ કરશે રાજ વિભીષણ,જયારે લંકા માંહે;ત્યારે મંડપ વિણ એસભા સર્વે, શોભશે નહિ ત્યાંહ. ૭ તે માટે જઈ મુકી આવ પાછો, હતો તેમનો તેમ;વિરંચીકૃત બીજા થકી, નિપજે એવો કેમ. ૮ એવું સુણી મંડપ લેઇ ચાલ્યો, ત્યાંથી વાળી કુમાર; હતો તેમ રોપીને આવ્યો,ક્ષણું ન લાગી વાર.૯ અંગદે કહ્યું પછી

રામને સહુ, રાવણનું વરતમાન; મેં શિખામણ દીધી ઘણી પણ,ન માને અજ્ઞાન.૧૦ પયસ્નાન કરાવિયે કાગનેપણ,રા-જહંસ ન થાય;પાઈયેપન્નગને પયશર્કરા, મુખ થકી વિષ ન જાય.૧૧ ઢોલ મુરખને પશુ વળિ,દુઃખી જે નાર;એહ ત્રિણુ માને નહિ,એને મારનો અધીકાર.૧૨ તે માટેસુણો મહારાજ હવે, નિશ્ચે કરવું યુદ્ધ; પામશો નહિ એમ સીતાને આદર્યા વિણ વિરૂદ્ધ.૧૩ એવાં વચન સુણી અંગદ તણાં,ત્યારેકોપ્યા શ્રી રઘુનાથ;તત્પર થયા સંગ્રામ કરવા, ધનુષ લીધું હાથ.૧૪ કોદંડનીપ્રત્યંચાચઢાવી,કર્યો છિટંકાર;બ્રહ્માંડસર્વે ખળભળ્યુ ગિરિ સિંધુ ભુકંપાર. ૧૫ સહુ સૈન્યને આજ્ઞા કરી, કપિપતિ સુગ્રીવ જેહ; જય બોલાવી રઘુવીરની, તત્પર થયા સહુ તેહ. ૧૬ભભુકાર વ્યાપ્યો દશદિશા, સિંહનાદકરતાકીશ;ગિરિધર ગ્રહીને ઉછર્યા, કપિ પાડતા મુખ ચીશ ૧૭ કોટ ઉપર કોપે ચઢિયા, કરે મહા બુંબાણ; કાંગરા તોડી કોટના, મારતા પુર-માં જાણ. ૧૮ હળમેખળ લંકામાં થયું,સહુ કરે હાહાકાર; તે ખબર સાંભળી રાવણે,મોકલ્યું સૈન્ય અપાર.૧૯ પછી અસુ-રને વાનર તણું, યુદ્ધ થવા લાગ્યું ત્યાંહે; ઉભે દળની પદ રજે, અંધકાર થયું નભ માંહે.૨૦ તેસમેરાવણગોપુર ઉપર,ચડયો જોવા યુદ્ધ; સંગ્રામ દારૂણ થાય છે ત્યાં, અસુર કિશ વિરૂદ્ધ. ૨૧ અનેક રાક્ષસ શસ્ત્ર ગ્રહીને,નિકળ્યા પુર બહાર; વાનરનાં પુતળાં કરીને,બાંધ્યાં પગમોઝાર; ૨૨સર્વમાંસૈન્યાપતિધુમ્રાક્ષ ચઢિયો ત્યાંહે;તેણે અનેક વાનરમારિયા, રામની સૈન્યા માંહે.

૨૩ તે સમ મોટું વૃક્ષ લેઈને, ધાયો મારૂતતન; ધુમ્રાક્ષનો રથ ભંગ કરી, સારથી પમાડયો પતન. ૨૪ તે ત્રિશુળ ગ્રહીને ધાયો તદા, હનુમંત ઉપર જાણુ; એક મુષ્ટિ મારી મારૂતીએ, હર્યા તેના પ્રાણ. ૨૫ જેમ પકવ મૃદ ઘટ થાય ચુરણ, એમ પડિઓ દેહ; તે ખબર રાવણને થઈ ત્યારે, ખેદ પામ્યો તેહ. ૨૬ પછી વજ્રદ્રષ્ટી મોકલીઓ, તેણે કર્યું યુદ્ધ અપાર; ત્યારે વાળી સુત ધાયો તદા, મારતો અગણિત માર. ૨૭ ગિરિ વૃક્ષને પાષાણ લેઈને, પ્રહાર કરતો જાણુ; ને નિરવાણ કરતો તદા, ત્યાં અસુર મુકી બાણ. ૨૮ એક વૃક્ષ મોટું કરવિષે લઈ, ઝાપટયું નિરધાર; વજ્રદ્રષ્ટી કર્યો ચુરણ, ગાજયો વાળીકુમાર. ૨૯ ત્યાર પછી આવ્યો અસુર, અંકપુરણ એવું નામ; મારૂતીએ પદ પ્રહાર કીધો, તેને માર્યો ઠામ. ૩૦ ત્યારે અસુર સેના હાર પામી, હવો તવ સંહાર; તે જાણીને દશમુખને, મન થયો શોક અપાર. ૩૧

વલણ-શોક થયો દશમુખના મનમાં, ચિંતા કરતો અપારરે; પછે પિતા કેરી આજ્ઞા માગી, ચઢયો ઈંદ્રજીત કુમારરે. ઈતિ શ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડે વાનરાસુર સંગ્રામોનામ દશમો અધ્યાય: ૧૦

અધ્યાય ૧૧

(રાગ મારૂ)-ચઢયો ઈંદ્રજીત મહા જોધ, જેનો સમર ત્રિલોક વિરોધ; વાજે વાજીંત્ર નાના પ્રકાર, બેઠો રથ માંહેસતી કુમાર. ૧ ચતુરંગી સેના સાથ, ઘણાં શસ્ત્ર ગ્રહ્યાં છે હાથ; આવ્યો રણમાં જયારે ઈંદ્રજીત, નાઠાં વાનર પામી ભીત. ૨ ઈંદ્રજીતે

કર્યો સીંહનાદ, ચઢયો સુગ્રીવ સુણતાં સાદ; કરમાં ગ્રહી વૃક્ષ પાષાણ, કુદ્યા કપિ કરતા ખુંબાણ. ૩ ગાજયો રામ કહેતો કીશ, મારે મુષ્ટિ અસુરને શીષ; ઈંદ્રજીત સામો સુગ્રીવ, વઢે બન્યો બળના શીવ. ૪ જાંબુમાળી સામા હનુમંત, જંઘ અસુરને જાંબુવંત; સુષેણ ને વિદ્યુતમાળી, મહોદર સામો સુત વાલી. ૫ શુકશારણને નળ નીલ, અતિ કાયર શુભ બળ શીળ; એમ ભીરૂ ભીડે છે અપાર, એક એક ન પામે હાર. ૬ થયો અતિ દારૂણ સંગ્રામ, મોટા મહારથી મૂકે મામ; એમ કરતાં નિશા પડી ત્યાંહે, અંધકાર થયું નભમાંહે ૭ ત્યારે કોઇએ નવ ઓળખાય, ત્યાં અસુર કપિ અકળાય; પછે ઈંદુ ઉગ્યોછે આકાશ, ત્યારે થયું સર્વત્ર પ્રકાશ. ૮ યુદ્ધ કરવા માંડયું ઈંદ્રજીત, કરે બાણની વૃષ્ટિ અમિત; જઈ આકાશ મારગ માંહે, ઈંદ્રજીત અદ્રશ્ય રહ્યો ત્યાંહે. ૯ ત્યાંથી મારે બાણ સઘન, જાણે વરસે છે પરજન, વાગે આવી કપીને શીશ, કૂદે ઉછળે પાડે ચીશ. ૧૦ ત્યારે બોલ્યા પુરૂષપુરાણ, જુવો આવે છે કયાંથી બાણ; જોયું હનુમંતે નભ માંહે, મેઘનાદ જડયો નહી ત્યાંહે. ૧૧ પછે કોપ્યો તે અસુર કુમાર, સર્પાસ્ત્ર મૂકયું તેણીવાર; કોટીસર્પ થયા ઉત્પન્ન, તેણે બાંધ્યાં કપીનાં તન ૧૨ પડી અચેત સૈન્યા માત્ર, કર્યાં બંધન સહુનાં ગાત્ર વાગ્યાં રામલક્ષ્મણને બાણ, પડયા અચેત થઈ નીરવાણ. ૧૩ પોતે કરવા પ્રભુ મંત્ર સત્ય, આવ્યા બંધનમાં રઘુપત્ય; પરાક્રમ કરી એવું અમીત, ઊતર્યો પૃથ્વી ઉપર ઈંદ્રજીત. ૧૪ તેણે મુર્છિત દીઠા સર્વ, ત્યારે વાધ્યો મનમાં ગર્વ; મુખ્ય

અસુરનાં મૃતક શરીર,લેવરાવીનેચાલ્યો વિર. ૧૫ વાજે વા-
જીંત્ર બહુ વીધી ત્યાંહે, ઈંદ્રજીત આવ્યો પુર માંહે; કહ્યોરાવ-
ણને સમાચાર,ત્યારેમનમાંહરખ્યો અપાર.૧૬ ચાંપ્યો પુત્રને
રૂદયા સાથ, વખાણે ઘણું લંકાનાથ; પછે ત્રિજટાને બોલાવી
આપી આજ્ઞા કહ્યું સમજાવી. ૧૭ બેસાડી પુષ્પ વિમાન માંહે
લેઈ જા સીતાને રણ જ્યાંહે; રામ સહીત દેખાડ સૈન્યાય, જો
મુજને ભજેસીતાય.૧૮ સુણી રાવણકેરાં વચન,ત્રિજટા આ-
વી અશોકવન; જાનકીને વિમાન બેસાડી, ફેરવી સહુ સૈન્ય
દેખાડી. ૧૯ રામ લક્ષ્મણ સહિત સૈન્યાય, દીઠાં મુર્છીતવત
સીતાય; દીઠાં બંધનમાં પુન્ય શ્લોક. જોઈને પામ્યા જાનકી
શોક. ૨૦ ઘણું રૂદન કરે વૈદેહી, દેખી બંધન માં પ્રાણસ્નેહી
ત્રિજટા ત્યાં ઘણું સમજાવે, સીતાને નવ ધીરજ ન આવે ૨૧
એવે વીભીષણ કેરીરાણી, આવી શરમા તે સંકટ જાણી; જા-
નકીને કર્યો ઘણો બોધ, જેથી જાય અજ્ઞાન વિરોધ. ૨૨ બાઈ
કુશળ છે પુરણકામ, કેમ મનુષમાટક જાણોરામ; જેનાનામના
સ્મરણ સબંધ, છુટેજીવસંસારનાબંધ. ૨૩ તે પ્રભુને બંધન
એ આળ કંપે જેની કટાક્ષે કાળ; સચ્ચિદાનંદ સુખ સંદોહ
કરે લીલા માનુષ મનમોહ. ૨૪ હમણાં ઉઠશે જગદાધાર, કરશે
રાવણ કુળ સંહાર; ગઈ શરમા એમ સમજાવી. ત્રિજટા વાડીમાં
સીને લાવી. ૨૫ સીતાને બેસાડયાં નીજ ઠાર, કહ્યો રાવણને
સમાચાર; હવે રણમાં તે શું થાય, પામીમુર્છા સકળ સૈન્યાય.
૨૬ (વલણ)—સૈન્ય સકળ સહિતબંધાયા, રામલક્ષ્મણનાગ

પાશરે; માંહે કેટલા કપિ સાવચેત છે, જે અનિત્યરામના દા-
સરે. ૨૭ઇતીશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધ
કાંડેઈંદ્રજીતેનાગપાશરામસૈન્યાબંધનંનામએકાદશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૨

(રાગ ધનાશ્રી) ત્યારે વીભીષણ બોલ્યો સુગ્રીવ સાથજી, એક વાત કહું તે સુણો કપી નાથજી; જો અસુર નાખંશે શસ્ત્ર પાષાણજી, તો વાગશે અંગપુરાણજી. ૧ (ઢાળ) પુરાણ પુરૂષ બે રામ લક્ષમણ; થયા મુર્છીત આંહે; કો અસુર કંકરનાંખશે, તો વાગશે તન માંહે. ૨ એવાં વચન સુણી વિભીષણ તણાં, હતો સુચેત કપીવર જેહ; તેણે પુછનો મંડપ રચ્યો, રઘુવર ઉપર તેહ. ૩ રાય દશરથનો પુન્યપર્વત, રવીવંશ મંડનરામ; સર્વે કપી વીંટાઈ પુંઠળ, બેઠા તેણે ઠામ. ૪ પછે ખોળી કાઢયા વીભીષણે, હનુમંતને તેણીવાર; સુક્ષેણ પાસે આવીને, કરે પરસ્પર વીચાર. ૫ જે સ્વસુર છે સુગ્રીવનો, સુકમેન જેનું નામ; હનુમંત વિભીષણનું તદા, બોલ્યોવચન.અભીરામ ૬ ઘણી ઔષધી છે દ્રોણ ગીરી પર, લાવે કો આ વાર; તો રામ લક્ષમણ હવડાં ઉઠે, સૈન્યશું નિરધાર. ૭ વીભીષણ કહે ભાઈ ઈંદ્રજીતે, બાંધીઆ નાગ પાખ; માટે ઔષધનું કારણ નહિ, એ સત્ય વચન પ્રકાશ. ૮ સહુ સેનમાં બંધન થકી, ઉગર્યા આપણ ચાર; રામને બંધન કર્યાં પુંઠે, રહ્યા તે નીરધાર, ૯ સુગ્રીવ કહે સહુ સૈન્યશું, હું અંગદ રહીશું આંહે; રામ લ-ક્ષમણ તમો લેઈ ભાઈ, જાઓ કિષ્કિંધા માંહે. ૧૦ હું તથા

અંગદ બે જણા, કરી રાવણ કુળ સંહાર; પછે સીતાને લેઈ આવીશ, એમ કહે અર્ક કુમાર. ૧૧ એટલેથઈઆકાશ વાણી ન કરશો ચિંતાય; સેનશું હવડાઉઠશે. સૌમિત્રને રઘુરાય. ૧૨ તે સુણી સહુને ધીરજ આવી, વીંટી બેઠા પાસ; તવ રામે નેત્ર ઉઘાડયાં, જોતાં હવાંઅવિનાસ ૧૩ નીજભકતવીંટી બેઠાપાસે; જોયું તો નીજ સંગ; મરાળ વિષ્ટત માનસર, એમશોભતા શ્રીરંગ. ૧૪ સુગ્રીવનેકહે તમોનેડી,સહુને જાઓકિષ્કિંધાય; અમા રાવણ જીતી આવશું; એમ બોલ્યા રઘુરાય. ૧૫ તેવાં વચન સુણીને થયો ગદગદ, સુગ્રીવ તેણીવાર; મહારાજ એ કેમ થાય અઘટીત, વ્યર્થ તેહ વિચાર. ૧૬ રવિતજી રશ્મિજાય કયાં જળ તજે લહેરી કેમ; ઘટમૃતીકાને કનક શાન્તીભિન્ન; થાય ન જેમ. ૧૭ એમ તમો સ્વામી અનારા પ્રભુ, અમો તમારા દાસ;તનધનપ્રાણ જતાંલગી, અમોરહું તમારીપાસ. ૧૮ એવાં સ્નેહ વચન સુગ્રીવનાં, સુણી થયા રામ પ્રસન્ન; પછી ગરૂડ કેરૂં સ્મરણ કીધું, આવ્યો વીનતા તન. ૧૯ હરીવાહનને જોઈ વિસ્મય પામ્યા, સર્પ તેણીવાર; મુકત બંધન થયાં સહુનાં, વર્ત્યો જયજયકાર. ૨૦ પદ્મ અષ્ટાદસકપીસેન ઉઠી છે તતકાળ; પુષ્પવૃષ્ટી કરી દેવે,પુજ્યા દશરથબાળ. ૨૨ સાવધાન થઈને ઉઠીયા, પછે રામ લક્ષ્મણ વીર; એમ મનુષ્ય નાટક કરે જે, બ્રહ્માડપતી રણધીર. ૨૨ કોદંડ સાયકસજ કરી, રામ કર્યો ટંકાર; ભુગોળ સર્વે ખળભર્યું, પામ્યોરાવણ ભીતી અપાર. ૨૩ ભુભુકાર નાદ કરી તદા, કુદીયા સર્વે

દીશ; લંકા ઘેરી ચોદીશા, પુર પ્રવેશ્યા તે દીશ. ૨૪ પાડવા માંડયાં ભોવન કપીએ, કરે લોક પોકાર; તે જોઈ રાવણ ખેદ પામ્યો, ચિંતા કરતો અપાર. ૨૫ રાવણે તવ આજ્ઞા કરી; ચઢયો પ્રહસ્ત પ્રધાન; વીસ ક્ષોણી સેના લઈને, ચાલીયો બળવાન, ૨૬ તે સમે વાયો ઘોર વાયુ, થયા માન શુકન; તે અજ્ઞાની અભીમાનશું; નવ લેખવે કાંઈ મન. ૨૭ પછી બંન્યો દળ ભેળાં થયાં, તે શોભા નવ કહેવાય; સંગ્રામ કેરી ઝડી લાગી, પરસ્પર યુદ્ધ થાય. ૨૮ વિભીષણ કહે છે રામને, તમો સુણો શ્રી ભગવાન; આ રાવણ મુખ્ય મિત્રી, એ છે મહાબળવાન. ૨૯એણેવરૂણ જીત્યોયુદ્ધ કરી, બાંધી લાવ્યો લંકા માંહે; જેણે જીત્યો જમરાયને, તે આવ્યો યુદ્ધને આંહે ૩૦ સામેઆવી નમીઓ પ્રભુને,નીળ વાનર જેહ; મહારાજ મને આજ્ઞા કરો, હું હણું હવડાં એહ. ૩૧ પછી રામ આજ્ઞા લેઇ ચાલીયો, નીળ મહા બળવંત;તેણે પ્રહસ્ત ઉપર નાંખીયો, એક ગીરી પ્રૌઢ અનંત, ૩૨ તે બાણ મારી કરીયો ચૂરણ પ્રહસ્તે તેણીવાર; એમ સાત પર્વત નાંખીયા તે, નિર્વાયા નીરધાર. ૩૩ પ્રહસ્ત અગ્નિપુત્રનું યુધ, જુવે શ્રી રઘુવીર; એટલે ધાયો નળકપી તે, મહા બળિયો રણધીર. ૩૪ તેણે તાડ કેરા વૃક્ષ શતનો, કર્યો કલ્લો હસ્ત; તે એકે કાળ ઝાપટીયો તવ, થયો ચુરણ પ્રહસ્ત. ૩૫ રથ સહિત મારી ચુર્ણ કીધો ગાજીઆ નળ નીળ; પછી અન્ય સેના અસુરની તે, નીવારી બળશીળ. ૩૬ નળ નીળને રામે વખાણ્યા, થયો જયજયકાર

સમાચાર જાણ્યો રાવણે ત્યારે, થયો ખેદ અપાર. ૩૭ સુણ્યું મરણ મંત્રિ તણું ત્યારે, કોપીયો દશશીશ; પછે યુદ્ધ કરવા થયો તત્પર, ધરી મન રીશ. ૩૮ પછેયોધ શણુ સાંપ્રદ કર્યા, પુર માંહે વાગી હાક; વાજીંત્રવાજે અતીઘણાં, સુણી પડે શ્રોત્રે ધાક. ૩૯ તે સમે રાવણ પાસ આવી, સતી મંદોદરી નાર માલ્યવંત પ્રધાન સાથે, અતીકાયકુમાર. ૪૦ શીશ નમાવ્યું સ્વામીને કર જોડી લાગી પાય; ત્યારે રાણીને ઘણું માન દઈને બોલ્યો રાવણરાય. ૪૧ (વલણ)--રાય રાવણ કહે રાણી, કેમ આવ્યા શે કાજરે; ત્યારે કર જોડી મયતનયા બોલી એક વાત સુણો મહારાજરે. ૪૨ ઈતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેરાવણપતિમંદોદરીજયાપ્રાર્થનંનામદ્વાદશોધ્યાય: ૧૨

અધ્યાય ૧૩

ચોપાઈ.--મંદોદરી કહે સુણો હો રાજન, કંઈ એક વાત વિચારો મન; શાને કુળનો નાશ કરો, વણ મોતે શામાટેમરો ૧ રામની સાથે વેરજ કરી, કહો કોણ બેઠો છે ઠરી; માટે હઠ મુકો તમે રાય, રામ કદાપી નહી જીતાય. ૨ હવે યુદ્ધકરવા નવ જશો, જય નહીં પામો હળવા થશો; તમ સ્વામી શિવનો રિપુ કામ, તે શું મિત્રિ કરો તમે સ્વામ. ૩ તે માટે કોપ્યા શીવરાય, પામશો મરણ જય નહિ થાય; સ્વામી તમોજીત્યા ત્રૈલોક, કામ જીત્યા વિણ સર્વે ફોક. ૪ કામે ઘણાને ફજેત કર્યા, યોગી મુની તપશી છેતર્યા; અનેક રાણી જાયા જેહ, ર-

ણુ માંહે અવટાયો તેહ. ૫ મુકાવ્યાં મહા પુરૂષનાં માન, કામ એવો દુર્જય બળવાન; એમ જાણી તજો વીપ્રીત કાજ હવે ક્ષમા રાખો મહારાજ. ૬ પતિવ્રતાસીતાઅભીરામ, તે સોંપી રામને કરો પ્રણામ; જો રઘુપતી શરણ જાઓ નીર્વાણ, તો કંથ તમારૂ થાય કલ્યાણ. ૭ એ શરણાંગતવત્સળ છે નાથ, તમારે મુસ્તક મુકશે હાથ; અવગુણ એક ધરશે નહિ મન, અભયદાન દેશે સ્વામીન. ૮ પછી નીર્ભય રાજ નગ્રનું કરો, અખંડ ભોગ ભુકતીને ઠરો; પરનીંદા પરધન પર નાર, એહ તજયો તે ધન સંસાર. ૯ વિરોધ હીંસાને અભીમાન, એહ તજે તવ શોભે જ્ઞાન; દેહ ધર્યાનો લાભજ એહ, સત્ય આચરણ આચરે જેહ. ૧૦ હું જાણું છું સર્વજ્ઞ છો તમો, પણ હવે મુરખ જાણ્યા અમો; તમાર કોણ વાતની કમી, અણીમાદીક રહી પાએ નમી, ૧૧ સુરતરૂં કામધેનું સ્વાધીન, દેવ થઈ રહ્યા ચાકર દીન; અપાર તમ છાયા તળે, જે દેખી બ્રહ્માદીક ચળે. ૧૨ તોએ સીતાને લાવ્યા હરી, એ અંતકાળની બુદ્ધિ ફરી; જયારે નકટ આવે અવસાન, ત્યારે જાય વિવેક નેજ્ઞાન ૧૩ જે ગ્રહ જકતને પીડા કરે, તે તમ બંધીવાન થઈ રહે; સહુવિશ્વને દંડે યમરાજ, તે તમથી બ્હીતો ફરે આજ. ૧૪ પણ આવાં કર્મ થકી ક્ષય થશે, કુટુંબરાજ સર્વે જશે; માટે કરો પ્રીત રઘુવરની સાથ, થાય કુશળ કહું માનો નાથ. ૧૫ એ સીતા કાળ અનળની ઝાળ, તે તમ કુળ દહન કરશે ભુપાળ; તમો કહો છો હું જીતીશ રામ, તે મુકો મિથ્યા મન કામ. ૧૬ તમો સર્વ પુ-

રૂષાર્થ ઈશ પણુ સહાસ્ત્રાર્જુન ધર્યા દીપકશીશ;તેને માર્યો ભ્રગુપતી કળા હરી, જેણે એકવીશવાર નક્ષત્રી કરી. ૧૭ એવા ફરશુધર પુરણુ કામ, પણુ તેનું તેજ હરી લીધું રામ; તેરામને કેમ જીતશો નાથ, માનો વચન જોડી કહું હાથ.૧૮તમને રાખ્યા બગલ મોઝાર, જે વાળીબળવંત અપાર;તે કપિને માર્યો એક બાણુ, એવા રામ છે પુરૂષ પુરાણુ.૧૯ જેણે મચ્છ રૂપ ધરી વાળ્યો વેદ, શંખાસુરનો કરીયો છેદ; કૂર્મ થઈ ધર્યો ભુતળ ભાર; સાગર મથક કર્યો મોરાર. ૨૦ ઉર્વિ સ્થાપીશુકર થઈ, હિરણ્યાક્ષને માર્યો જઈ; હિરણુકશ્યપુ હણિયો નરહરી, પ્રેહ્લાદ ભક્તની રક્ષા કરી. ૨૧ વામન થઈ જાચ્યો બળીરાય, મઘવાપતીની કરીરક્ષાય; ફરશુંરામે ન ક્ષત્રી કરી, માતપિતા આજ્ઞા અનુસરી. ૨૨ દશરથ ઘેર રામ અવતાર, પ્રગટ થયા વર્યા ભુભાર; એપુરણુ બ્રહ્મ સ્વયં ભગવાન, જેને આદી મધ્ય નહી અવસાન. ૨૩ જેને કટાક્ષે કંપે કાળ, જે સૃષ્ટિ ઉદય હરતા પ્રતીપાળ; તેજ રામ છે એ નિરવાણુ, જેને વશ થર ચરના પ્રાણુ. ૨૪ તે રામનેતમો કેમજીતશો જે અંતરયામી ઘટઘટ વસ્યો; જો સ્વામી કરો કોટી ઉપાય, પણુભકિતવિના એ વશ નહી થાય. ૨૫ એક ભકતીને વશ છે હરી, જોયું સર્વ સિદ્ધાંતજ કરી; માટે ખોળા પાથરીકહું છું નાથ,તમોરામને જોડી હાથ. ૨૬ જનકનંદિનીસોંપો આજ,રામ શરણુ જાઓ મહારાજ; જે રઘુપતિનો ચોર થઇ ફરે, તે શીવ બ્રહ્માથી નહી ઉગરે, ૨૭ માટે જોઈચ્છો કલ્યાણુ, તો માનો નાથ એ

મારી વાણુ. એવાં વચન રાણીનાં સુણી, પછી હશી બોલ્યો લંકાનો ધણી. ૨૮ (દોહા) રાવણ કહે સુણસુંદરી, સતિ શિરોમણ નાર; તું કહે છે તે સર્વ ખરૂં, પણએનો કહું વિચાર ૧ મેં વૈરજ બાંધ્યું રામશું, થયું જગતમાં જાણ; હવે જોહું જઈ મળું. તો થાયે જશની હાણ. ૨ પુરશાર્થ શું માહરૂં, લોક કરે નીંદાય; કહેછે રામના ભય થકી, બ્હીનો રાવણરાય. ૩ હું છું અસુર પુરૂષારથી, બળ પ્રાક્રમ મહો ખાય; મૈત્રીકરતા રામશું, જશ મારા સહુ જાય. ૪ હું જાણું છું ભગવાન એ, પુરણબ્રહ્મ જગદીશ; પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા, પ્રગટ થયા છે ઇશ, ૫ વેર કરતાં શું મેં કર્યું, આરભ્યું મોટું કાજ, હવે મળતાં રામને, આવે છે મુને લાજ. ૬ નથી મુકાતું માન મેં, નમુ નહિ સુણ નાર; જયારે ત્યારે જગતમાં, મરવું એકજ વાર. ૭ વળીયુદ્ધ કરતાં આ રામશું, મરણ થશે મુજ જાણ; તો મારી સત્કીરતી થશે, ત્રિલોકમાં નીરવાણ ૮ જેણે અવતરી આ જગતમાં, ન કર્યો જશ વિસ્તાર. તે પ્રાણી જીવતા મુવા, પ્રેતરૂપ સંસાર. ૯ થોડું જીવી જશ કર્યો, તે નર અમ્મર જાણ; કલ્પ લગી જીવ્યા ઘણું, જશરહીતનીરવાણ. ૧૦ તોતે.જનજીતવા મુવા, પુરૂષારથ વિના જે. માટે મરણ મેં આદર્યું, જશનીસાટે દેહ. ૧૧ વળી મુજ મનમાં અભીલાષ છે, નરવા નર નાશા ભાર; મારે સાહ્યક છે ઘણા, બળીયા યોધ અપાર. ૧૨ લક્ષ પુત્ર સવા લક્ષ તન, કુંભકરણ મુજ વીર; કાળ જીતીને વશ કરે, એવા છે રણધીર. ૧૩ માટે રામને નહી નમું નહી આપું

સીતાય, નીશચે કહું છું સુંદરી, જે થનાર હોય તે થાય.૧૪ રાવણ બોલ્યો બળ કરી, મન આણી અભીમાન; રાણીયે નીશ્ચે જાણીયું, નહી માને અજ્ઞાન.૧૫ જેવી ભકતી વ્યભીચારી તણી, દંભિકનો વૈરાગ; પરદ્રોહી જ્ઞાનીજ શો, કપટીને અનુરાગ. ૧૬ ભ્રષ્ટ તણો આચાર જેમ, સુમ તણું જે મહાન એવું ડહાપણ જાણજો, રાવણનું જે જ્ઞાન ૧૭ એને માથે આવીયું, મરણ નજીક નીરવાણ; માટે એ માને નહી, જ્યાં લગી ઘટમાં પ્રાણ. ૧૮ પછે એમ વિચારી મયસુતા, ગઈ નિજ મંદિર માંહે; હવે રાવણ યુધ કરવા ચઢયો, તત્પર થઈને ત્યાંહે. ૧૯ (વલણ)--તત્પર થઈને ચઢયો રાવણ, યુધ કરવા તેણી વારરે; કહે દાસ ગિરધર શું વખાણું, તેની શોભાનો નહી પારરે. ૨૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં યુધકાંડે રાવણમંદોદરીસંવાદેત્રયોદશોધ્યાય: ૧૩

અધ્યાય ૧૪

છંદ ભુજંગીની દેશી--ચઢિયો રાય લંકા તણો યુધ કરવા, જાણે કે કોપિઆ વિશ્વના પ્રાણ હરવા; વાગી હાક પુરમાં અસુર સર્વે મળિઆ, વાહન સૈન્ય સજી ચઢયા યુધે બળિઆ ૧ લક્ષ પુત્ર પોતા તણા કાળ ભાથી, સવાલક્ષ ચઢયા નેનાસંગસાથી; મંત્રિ મહારથી સારથી સંગ શુરા, જાણે યુધની પેર પ્રપંચ પુરા. ૨ ચતુરંગ સેના ચઢી રાય સાથે, ધર્યાં શુરવીરે વીજય પત્ર માથે; ફાટે સિંધુ જેવો પ્રલેકાળકેરો એવું દળ દેખાએ ઘટા ટોપ ઘેરો. ૩ સકળ સેન મધ્યે કનક મેરૂ જેવો દીસે રત્ન-

મય રાયનો રથ તેવો; રચ્યોછે સ્વહસ્તે વિરંચી સુવાને, નથી જોડ ત્રિલોકમાં એ સમાને. ૪ રવિસહસ્ત્રનું તેજ રથમાંહે ચળકે કનક કળશ મણિમય ધ્વજા દંડ ઝળકે; બેઠો રાય રથમાં સજી શસ્ત્ર ભાથા, પહેર્યાં કવચ અંગે અભે ટોપ હાથા. ૫ શીર પર છત્ર દશ તે સુર્ય પત્ર તેવાં, ચમરવિંજણાવીજળીજયોતી જેવાં શ્યામ કર્ણ ઘોડા જોડ્યા રથ રાજે, જેને જોઇ ઉચ્ચૈઃશ્રવા અશ્વ લાજે, ૬ ગાજે ઘુઘરી ઘણુઘણે ઘંટ ઘંટા, ખાંડાં ખટખડે વાંકટા વીર કંટા; હયહણહણે પાણીપંથા નચંતા, ચાલે જળ અનળમાં આકાશે મચંતા. ૭ ચાલે ઘુમતા ગજ ચીત્કાર કરતા, સીંચે શેરીઓ મદ્ર માતંગ ઝરતા; અંબાડી નપેતેજ રવિબીંબ જાણે, થાએ ઘંટનો ઘોર સ્હેવાય કોણે. ૮ ગાજે દુદુંભી ગડગડે છે ત્રંબાલુ, ગોમુખ ભેરી રણતુર વાજે રસાળુ; પરવત પ્રાય ચાલે જાતુ ધાન શુરો, સીંહનાદ કરતા યુધે વીર પુરા. ૯ છુટે નાલ જંજાલને બાણ ભાલા, ફરે ચક્ર મુદ્ગર ત્રિશુલ તેજ જવાળા; ગદા સાંગ ફરશી તુમર ખડ્ગ હસ્થે, ચાલે ગાજતા યોધના યુથ સાથે. ૧૦ મદપ્રહાર ભારેધરાધીરક પે, ડગ્યો અહિ કમલ કે ઠદ્દિગ ભુમી ચંપે: એવા સેનશું તેરા ત્રણ રાય ચઢિઓ દેખી દેવને ત્રાસ મનમાંહીપડીઓ. ૧૧ આવ્યોરીસેદશશીષ રણ માંહે જ્યારે, નાઠા વાનર ત્રાસ પામીને ત્યારે; ત્યારે વિભીષણને રઘુનાથ પુછે, મારૂ સૈન્ય નાઠુ કહો કેમ શું છે. ૧૨ સુણી વાણી રઘુનાથની શીષ ડોલ્યો, જોડી હાથને રાવણાનુજ બોલ્યો: મહારાજ યુધે ચઢયો લંકાસ્વામી, વાધ્યોગર્વ બો-

હોળો પરિવાર પામી. ૧૩ સાથે પુત્ર પૌત્ર જમાત્ર ઘણેરા, મિત્રિ મહારથીછે માની રાય કેરા; બળિઆ છેજાતુધાન કોટાનકોટી, જેની રણ વિષે યુદ્ધ માં ખ્યાત મોટી. ૧૪ ઘણો સાજ સજી રાવણરાય ચઢીઓ, ઝળકે મધ્યમાં રથ મણિરત્ન જડિઓ; દીઠો સુગ્રીવે એ વૈભવ શત્રુ કેરો, રીસે રાતો મન ક્રોધ વ્યાપ્યો ઘણેરો. ૧૫ રઘુનાથને પાય તે શીષ નામી, ચઢયો યુદ્ધ કરવા કપિનાથ સ્વામી; વ્યાપ્યો નાદ ભુભુકાર કપિ હાક મારે, થયો કંપ અંડોળ ભુગોળ ત્યારે. ૧૬ વલણ—ભુગોળ સર્વે ખળભળ્યું, ચઢયોયુધ્ધે કપિનો નાથરે; નળ નીળ આદે યૂથપતિ, તે ચઢયા સુગ્રીવની સાથરે. ૧૭ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેરાવણસુગ્રીવસંગ્રામારંભણં નામચતુર્દશોધ્યાયઃ ૧૪

અધ્યાય ૧૫

રાગ મારૂ.—રાવણ સામો ચઢયો સુગ્રીવ, સાથે યૂથપતિ બળના શિવ; એક મોટો ગિરિ ગ્રહીહાથ, નાખ્યો દશ મુખપર કપિનાથ. ૧ રાવણે તવ મુકયું બાળ, કર્યો પર્વતપિષ્ટ પ્રમાણ; પછી સુગ્રીવના હૃદે માંહે, દશ બાણજ માર્યા ત્યાંહે. ૨ ઉછળ્યા સુગ્રીવ તેણીવાર, નાખ્યો બીજો ગિરિ નિરધાર; કર્યો તે પછી ચુરણ જાણ, વેંધ્યો સુગ્રીવને શત બાણ. ૩ થયો મુર્છિત કપિપતિ ત્યાંહે રૂધીર ધારા ચાલી તન માંહે; તે સમે ઉછળ્યો વિક્રાળ, અષ્ટાદશ ક્ષોણી કપિકાળ. ૪ મારે વૃક્ષગિરી પાષાણ, થાય વૃષ્ટિ કરે બુંબાણ; રાવણ નથી ગણતો લગાર, જેમ ગિ-

રિપર મેઘ નિરધાર. ૫ દશાનને મુકયાં બહુ બાણુ, કર્યું સર્વે નિરવાણુ જાણુ; જેમ વાદિ કુતર્ક અનેક, નિવારણુ કરે પંડિત એક. ૬ પછી મુકયાં નારાચ અમિત, કર્યો સહુ કપિ જરજરી ભુત; લેઈ રામની આજ્ઞા ત્યારે, ધાયા સાત કપિ તેણીવાર. ૭ મયંદ શરભંગ ગયગંધમાદન. ગવાક્ષ કુમુદ દ્વિવિધ બળવાન; સાતે ધાયા ગ્રહી પાષાણુ, રાવણે ઉડાડયા મુકી બાણુ. ૮ કર-માંથી તે ગિરિને નિવાર્યા, સાતેને શર શત શત માર્યા; પડયા વ્યાકુળ થઈ નિરવાણુ, થયું સેન માંહે ભંગાણુ. ૯ જોઈ રાવ-ણુનું પ્રાક્રમ, કોપ્યા લક્ષ્મણ જે યતિ ધર્મ; રામ આજ્ઞા માગી તેણીવાર, રણુ ચઢિઆ સુમિત્રા કુમાર. ૧૦ આવી સનમુખ કરીઓ હોકાર, કીધો ધનુષ તણો ટંકાર; બોલ્યા લક્ષમણ ક-રીને રીસ, અલ્યા મુરખ તસ્કર દશશીષ. ૧૧ આપ સીતાને હો મતિમંદ, શિદ કુળનો કરાવે નિકંદ; નહિતો મારીશ આણે ઠામ, મોકલીશ કૃતાંતને ધામ. ૧૨ બોલ્યા રાવણુ રીસે ખુંખારી, અલ્યા તપશી બોલ વિચારી; હું જીવતાં જાનકી સ્પષ્ટ, તમો નથી દેખતા દ્રષ્ટ. ૧૩ એવું સાંભળી પવન કુમાર, ધાયો ગિરિ લઈ કર મોઝાર; ક્રોધે માર્યો રાવણુ શીર તેમ, પડે વીજ ઓ-ચિંતો જેમ ૧૪ ઝાલ્યો આવતો વીસ ભુજાય, ચોળી નાખ્યો કરિઓ પિષ્ટિપ્રાય; રીસે મારૂતિ તવ ગડગડીઓ, રાવણુના રથ ઉપર ચઢીઓ. ૧૫ રાવણે કર્યો પદનો પ્રહાર, પાડી નાખીઓ પ્રથ્વી મોઝાર; ત્યારે લેઈ ગિરિ કરમાં વિશાળ, ધાયો નળ કપી તેણુ કાળ ૧૬ નાખિઓ રાવણુ ઊપર જેવે, કરીઓ ચુરણુ મુકી

શર તેવે; મારિઆં નળને હ્રદે પંચ બાણુ,ત્યારે કોપીઓ કપી નીરવાણુ. ૧૭ તવ જપીઓ બ્રહ્મદત્ત મંત્ર, કોટી કોટી થયા નળ તંત્ર; લાગ્યા રાવાણુશું યુધ કરવા, જાણે પ્રગટયા પ્રાણુજ હરવા. ૧૮ જોઈ નળ કપીનું મહાવીર્ય, ઉભે સૈન્ય કરે આ-શ્ચર્ય, જ્યાં જુવે ત્યાં નળ છે અપાર, મારે રાવાણુને ઘણો માર. કરિઓ અનેક રાક્ષસનો નાશ. જેમ વનને બાળે હુતાશ; એક મહુરત એવું રહ્યું, દશદીષે ના જાએસહ્યું. ૨૦મુકયું બ્ર-હ્માસ્ત્ર કરીને કોપ, નળ થયા ત્યારે સર્વે અલોપ; પછી રહ્યો એક નળ પ્રાય, જેમ રવી ઉદે તારા વીલાય. ૨૧પછી દઈરા-વાણુને સાદ.કરીઓરામાનુજેસીંહનાદ;ચઢયોક્રોધ લક્ષમાણુને અપાર, કરીઓ ધનુષ તણો ટંકાર. ૨૨ ત્યારે રાવાણુ બોલીયો વાણી, અલ્પ્યા શું દેખાડે ચાપ તાણી;તુંમનુષ્યનોપુત્ર પ્રમા-ણે, રાણુમાં યુધ કરી શું જાણે. ૨૩ તેં કર્યું છે શું પુરૂષાર્થ, અલ્પ્યા કહે મુજને તે અર્થ; એવું સાંભળી લક્ષમાણુવીર, ઘણાં બાણુ મુકયાં રાણધીર. ૨૪ જઈ ચોટયાં રાવણુને અંગ, ઘણું રૂધીર ચાલ્યૂં તે સંગ; બ્રહ્મશ્ક્ત્રી કાઢીદસશીશ,મંત્રયુકત કરી તે દીશ. ૨૫ લક્ષમાણુ ઉપર મુકી અમોઘ, જેમપ્રલયવીજનો ઓઘ; દીઠી આવતી લક્ષમાણુ વીર, મુકયું બ્રહ્માસ્ત્રધરીનેધીર ૨૬ ચાલ્યું વુઘત્તુ તે પ્રચંડ, કર્યા શકતી તાણાબે ખંડ અગ્ર-ભાગ ઉછળીઓ ત્યાંહે, વાગ્યોલક્ષમાણુના રદય માંહે. ૨૭પડયા લક્ષમાણ મુર્છા સહીત, થયા શ્વાસોશ્વાસ રહિત;પીડા પામ્યા સુમીત્રિ અપાર, થયો સેનમાં હાહાકાર. ૨૮ વલણુ—

હાહાકાર થયો સેનમાં જ્યારે, પડ્યા લક્ષ્માણ વીરરે; તે સમે કરમાં ગદા લેઈ ધાયો, મારૂત સુત રણધીરરે. ૨૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં યુદ્ધકાંડેબ્રહ્મશકત્યા રાવણેનલક્ષ્માણમુર્છા કરૂણાનામપંચદશોધ્યાય:૧૫.

અધ્યાય ૧૬

રાગ સામેરી.--હનુમંત ધાયો તે સમે, કરગદા ગ્રહી નિરવાણ; પ્રલય સમે જેમ રૂદ્ર કોપે, લેવા જગતના પ્રાણ. ૧ તે ગદા મારી ભંગ કીધો, રાવણનો રથ જેહ; પછે તરૂ ગિરી પાષાણની વૃષ્ટિ કરી જેમ મેહ. ૨ ત્યારે રાય બેઠો બીજે રથ કરગ્રહ્યાં દશ કોદંડ; બહુ બાણ મુકી રાવણે. તરૂ ગિરિ કર્યા શત ખંડ. ૩ એકબાણમાર્યુંમર્મમાં,મુર્છાથઇહનુમંતવાળી સુવન ધાયો તદા, મુષ્ટિ કરી બળવંત. ૪ તે રાવણના રૂદે માંહે મારી,અંગદે કરી રીસ, પછે ચુંટી નાખ્યું કરવડે, તે સારથીનું શીષ. ૫ સાવચેતી થઈ એક સાંગમારી રાવણે તેણીવાર, તે અંગદના અંગમાં વાગી, પડયોપૃથ્વી મોઝાર. ૬ ત્યારે મારૂતસુત લક્ષ્માણ તણી, ત્યાં વળી છે મુર્છાય; તે યુધ્ધ કરવા ઉઠીયા, ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુરાય. ૭ અરે ભાઈ શ્રમીત થયા તમો, હવે ઉભા રહો ક્ષણવીર; એમ કહીને મારૂતી સ્કંધ, ચડયા શામશરીર. ૮ ટંકાર કરીયો ધનુષનો ત્યારે કડકડીયું બ્રહ્માડ; પછે રાવણ સનમુખ યુધ કરવા, આવ્યા બ્રહ્મ અખંડ. ૯ મહા ક્રોધ કરી શર મુકીયાં,કર્યો સૈન્યનો સંહાર; ચાલી સરિત શ્રોણીતની તેમાં. તણાયા ગજ તોખાર.

૧૦છેદાય કોના કર ચરણ, ઉડતાં કોના શીષ; એમ રાક્ષસનો સંહાર કરીયો, કોપીયા જગદીશ. ૧૧ એમ બાણ મુકયાં રઘુપતિ જે, સંહારક સરવત્ર; દશ બાણથી રાવણ તણાં, ઉડાડીયાંદશછત્ર.૧૨ ધ્વજા ચામર છેદિયાં, દશ ધનુષ કાપ્યાં ધીર; દશ મુગટ પૃથ્વી પાડીયા, પછે બોલ્યા શ્રી રઘુવીર. ૧૩ અરે દુરીજન જીવતો તુંને, મુકું છું હું આજ; સહુ ભોગ ભોગવ્ય ઘેર જઇને, કરી લે સહુ કાજ. ૧૪ સ્ત્રીયોને વળી પુત્રને તું, પુછી જઇને ત્યાંહે; પછે સાથે યુદ્ધ કરવા, આવજે તુ આંહે. ૧૫ હવે જીવ્યાની આશા ન રાખી, સત્ય કહું નીરવાણ; એવાં વચન સુણી રાવણના મનમાં, ક્ષોભ પામ્યો જાણ. ૧૬ મન એમ જાણ્યું મારશે, હમણાં મુને એ રામ; એમ વિચારીને રાવણ નાઠો, મુકીને સંગ્રામ. ૧૭ જેમ દેશ ત્યાગ દરિદ્ર પીડયો, કરે જન નિરધાર; એમ રાવણ નાઠો રણ થકી, આવ્યો નગર મોઝાર. ૧૮ પછે શોકાતુર થઇ સભા મધ્યે, બેઠો જઈ દશશીશ; દવે બળ્યો જેવો તરૂ, રાહુ ગ્રસ્યો રજનીશ. ૧૯ એ રીતે તેજ ક્ષીણ થઈને, બેઠો સીંહાસન; છત્ર ચામર વસ્ત્ર ભુષણ, નથી ગમતું મન. ૨૦ ભયે કરી રઘુ-વીરને, સરવત્ર દેખે રામ; ઉદાસ થઈને ચિંતા કરતો, રાવણ તેણેઠામ. ૨૧ પછે સહોદર મિત્ર પોતાનો, તેને તેડયો પાસ; હે મિત્ર હવે શું કરૂં, મુને રામનો બહુ ત્રાસ. ૨૨ આજ પરાજય યુદ્ધમાં પામ્યો, થયું ઘણું અપમાન; એવાં વચન સુણી રા-વણ તણાં, પછે બોલીયો પરધાન. ૨૩ જો કુંભકરણ તમ વી-

રને, હવે ઊઠાડો મહારાજ; તે યુધ્ધ કરવા જાય ત્યારે, થાય સરવે કાજ. ૨૪ રામ લક્ષમણુ સહીત વાનર, સૈન્ય એ ગળી જાય; એવાં વચન સુણી આપી દશાનન, મિત્રને આજ્ઞાય. ૨૫ ત્યારે સહોદર વિરૂપાક્ષ બે જાણુ, ચાલિયા તેણીવાર; દશ લક્ષ રાક્ષસ સંગ લેઈ; આવ્યા કુંભકરણને દ્વાર. ૨૬ ચાર સહસ્ર પખાલ મદ્યની, હસ્તી ઊપર તેહ; અપાર પણુ અન્નના પર્વત, ભક્ષ કરવા જેહ. ૨૭ જગાડવા માંડયો પછે, કુંભકરણુને દીશ; વજાડવા લાગ્યા ઘણાં, વાજીંત્ર એને શીષ. ૨૮ કુંભકરણના કરણુ માંહે, કરે ભેરી નાદ; ઘણો ઘોર તે વાજીંત્રનો,સંભળાય સ્વર્ગે સાદ. ૨૯ હસ્તિની હાર્યો હૃદય ઊપર, ચલાવે છે તેહ;પણ કુંભકરણ નથી જાગતો, છે મહા નિદ્રીતજેહ. ૩૦ અનેક તરૂનાકમાં ઘાલે, સર્પનો નહિ પાર તે શ્વાસકેરાસપાટામાં,ઉડી પડે પુર બહાર. ૩૧ તે કુંભકરણને જગાડવા, એમ કર્યા ઉપાય; લેશ માત્ર તે નવ લેખવે, સઊને થઈ ચિંતાય. ૩૨ કાર્ણમાં બેસાડી તદા, પછી સ્ત્રીઓ કિન્નરી જેહ; તે સુસ્વરેથી સુંદરી, માંહે ગાન કરતી એહ. ૩૩ તે ગાન અંતર ઉતરિયું, ઘટ શ્રોત્ર જાગ્યો ભુર; આળસ મોડી બેઠો થયો,લોચન ઉઘડયાં ક્રુર. ૩૪ ક્રુર લોચન રાતાં છે, જાણુ ઉઘડી અગ્નિ ખાણુ; એમ કુંભકરણ જાગીને બોલ્યો, પરધાન પ્રત્યે વાણુ. ૩૫ વલણ—પ્રધાન પ્રત્યે વાણી બોલ્યો, કુંભકરણ તેની વારરે; કહો કેમ જગાડયો મને આ વેળા, શી ભીડ પડી નીરધારરે. ૩૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક

ધારાયાંયુવકાંડેકુંભકરણપ્રબોધનંનામષોડશોધ્યાયઃ૧૬

અધ્યાય ૧૭

રાગ સારંગ--કુંભકરણ જાગીને બેઠો, કરીયું મદિરા પાન; અનેક પશુ અન્ન માંસ તણોતે, અહાર કરીયો બળવાન. ૧ ત્રપ્ત થયો છે લોચન લુછી, પુછી પ્રધાનને વાત; કહો મુજને જગાડયો શા માટે, શી ભીડ પડી મુજ ભ્રાત. ૨ ત્યારેજેથયું તે વૃતાંત કહ્યું મિત્રિએ તેણી વાર; તે સુણીને ઘટશ્રોત્રજ ઉઠયો, આવ્યો સભા મોઝાર. ૩ જયારે ઉભો થયો ત્યારે ગગન લગી, મોટું રૂપ દીસે વિકરાળ; જેમ કાજળનો ગિરી ઉંચો દીસે, કે પ્રગટ થયોજાણે કાળ. ૪ ત્યારેવિભીષણે રામનેદેખાડયો, જુવો પેલો ઉઠયો કુંભકરણ; તે સઉને આશ્ચર્ય કરે, જાણે પર્વત કાજળવરણ. ૫ ત્યારે વિભીષણ કહે એનો જન્મ થયો, ત્યારે વરત્યો હાહાકાર; ત્રીશ સહસ્ત્ર સ્ત્રાને તેસમે ગળી ગયો નીરધાર. ૬ વળી એક સમે સુરપતીનીસાથે યુધ કરતો એહ; ત્યારે ઐરાવતનું પુંછ ઝાલીને, પૃથ્વી પછાડયો તેહ. ૭ તે તણા દાંત કાઢીને માર્યો, ઈંદ્રને તેણીવાર; ઈંદ્રે ઘણા વજ્ર પ્રહાર કર્યા પણ, અંગે ન વાગ્યા લગાર. ૮ એવો કુંભકરણ છે બળીયો, વિભીષણે કહી એમ વાણ; તેણે સમે મારૂતસુત કુદ્યો, આવ્યો લંકામાં જાણ. ૯ સભાભરી કુંભકરણજ હતો, ઘુમતો જેમ ગજરાજ; ત્યાંરે અંજની પુત્રે પ્રાક્રમ કીધું, તે બીજે ન થાય કાજ. ૧૦ ઓચીંતાઆવીબાથજમારી, કુંભકરણને તન; કટી લગી ઉછળી આપોતે, પછે વિચાર્યું મન૧૧

જોપૃથ્વી ઉપર આડો નાખું તો, ચંપાય લંકા ગામ; પછે ઉભો મુકીને કુંભકરણને, આવ્યા પોતાને ઠામ. ૧૨ ઘટ શ્રોત્ર મદમાં મગ્ન છે માટે, નવ જાણીઉં કંઈ ત્યાંહે; પછે સભા માંહે ચાલીને આવ્યો, રાવણ બેઠો જ્યાંહે. ૧૩ ત્યારે રાવણે માન દઇ બેસાડયો, કનક તણે આસન; કુંભકરણ બોલ્યો મેઘ ગર્જવત, રાવણ સાથ વચન. ૧૪ અરે ભાઈ મુંને કેમ જગાડયો, શું સંકટ આવ્યું આજ; ભીડ સકળ હું ભાગું તારી કહે મુજને તે કાજ. ૧૫ ત્યારે રાવણે સહુ વૃત્તાંત કહ્યું, હરી લાવ્યો સીતા જેહ; રામ લક્ષ્મણ કપી સૈન્યા લેઇ, આવ્યા યુદ્ધ કરવાને તેહ. ૧૬ હું યુદ્ધ માંહે પરાજય પામ્યો, થયું મારૂં અપમાન; તે માટે મેં તુજને જગાડયો, ભીડ પડી બળવાન, ૧૭ ત્યારે કર કપાળે દઈને બોલીઓ, કુંભકરણ કહે સુણ ભ્રાત; ભાઈ સર્વે ખેલ ખોટા રચી હવે, મુજને શી કહે છે વાત. ૧૮ પણ બુદ્ધિ કર્માનુસારિણી વરતે, લોક કહે છે સત્ય; જ્યારે વિનાશ થવાનો હોય ત્યારે, ઉપજે વિપરીત મત્ય. ૧૯ તું જાનકી શું કરવા લાવ્યો, ક્ષય થાશે કુળ સર્વ; હવે રામની સાથે વેરજ બાધ્યું, ભુલ્યો કરીને ગર્વ. ૨૦ એ નારાયણ અવતરિયા નિશ્ચે, વાનર સર્વે દેવ; મને નારદજીએ કહ્યું તું પુર્વે, જાણુ છું એવ ૨૧ પણ ભાવિ હોનારૂ તે નવ ચુકે, ડહાપણ સર્વે જાય; તેં કાઢી મુકયો વિભીષણને, ત્યારે પેઠી પુરમાં અવદશાય. ૨૨ ચંદ્ર વિના રજની જેવી, દીપક વિના જેવું ધામ; વિભીષણવિના તું એવું જાણજે, ઉજડ લંકા ગામ. ૫૨[illegible] પાવકની

જવાળા, જેવીં વિષની વેલી; મોક્ષ માર્ગનો રોધ કરી નાંખે, નરક કુંડમાં ઠેલી. ૨૪ અલ્યા નવ જીતાઇ જાનકીને, તો કેમ જીતાશે રામ; જો સ્વાધીન સીતા નવ થઈ ત્યારે, લાવ્યાનું શું કામ. ૨૫ ત્યારે રાવણ કહે એ કોટી ઉપાએ, જાનકી વશ નવ થાએ; એક રામ વિના બી ૧ અવર પુરૂષ પર, દ્રષ્ટિ એની નવ જાએ. ૨૬ ત્યારે કુંભકરણ કહે કપટ કરીને, ધર તું રામનું રૂપ સીતા ભજશે ત્યારે તને, થઈ જા તેવો અનુરૂપ. ૨૭ ત્યારે રાવણ કહે રામરૂપ ધરૂં પણ ગુણ તે ન આવે ત્રણ; એક વચન એક બાણ, વળી એક પત્નિવૃત પાવન. ૨૮ એ ત્રણે ગુણ મુજ માંહે નથી, માટે ઓળખે જાનકી આપ; તો તતક્ષણ બાળી ભસ્મ કરે, દે સીતા મુજને શ્રાપ. ૨૯ માટે રામલક્ષ્મણનો પરાજય કર્યા વિણ, સિદ્ધિ નથી સુણ વીર; તેવાં વચન સુણીને વળતો. કુંભકરણ રણ વીર. ૩૦ રામ રાવણ બન્નેને નમિયો, કહેતો ગયો આમ વાણ; હવે મારી વાટ ન જોશો વીર, યુદ્ધમાં જશે મુજ પ્રાણ. ૩૧ પછી અપાર સેના લેઈને આવ્યો, રણ માંહે કુંભક રણ તે જોઈ વાનર સર્વ નાઠા, આવ્યા રઘુપતિ શરણ. ૩૨ ત્યારે ઉભા થયા અષ્ટ યુથપતિ તે, નમ્યા રામને પાય; કુંભકરણશું યુદ્ધ કરવાને, ચાલ્યા લેઈ આજ્ઞાય. ૩૩ વલણ—આજ્ઞા લીધી રામની, પછી અષ્ટ યુથપતિ જાયરે; શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, કહું કુંભકરણની કથાયરે. ૩૪ ઈતિશ્રીરામ ચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધ કાંડે કુંભકરણ રયુદ્ધાર્થેરણાગમનો નામસપ્તદશોધ્યાય: ૧૭

અધ્યાય ૧૮

રાગ મારૂ—આવ્યો કુંભકરણ કાળ ભાથી, જાણે ઘુમતો મ
કનો હાથી;તેને જોઈયુથપતિઆઠ,ચઢયા સેન તણો સજી ઠાઠ.
૧ કુંભકરણે કર્યો સીંહનાદ, કંપ્યા કપિવર સુણતાં સાદ;ગિ
રિ તરૂવરને પાષાણ, મારે કપિવર કરતા બુંબાણ. ૨ નથી
વાગતું તેને અંગ, જાણે પરવત કેરૂં શૃંગ; કહે છે આ યુદ્ધ તે
શે લેખે,એમ કપિકપિને ઉવેખે. ૩ કરમાં એક મુદ્દગળઝાલી,
રામના ભણી આવ્યો ચાલી; તે સમે વાનરે એક કાળ, કરી
પાષાણ વૃષ્ટિ વિશાળ.૪ પડે પુષ્પ કુર્મની પ્રષ્ટ,એમતેનથી
ગણુતો નષ્ટ; જેવો ગિરિ ઉપર પરજન્ય,એમલેખવતોતેમન,
૫ કુંભકરણ કરે પદ પ્રહાર, થાય વાનરનો સંહાર; ઝાલી મ-
સળે મશક વત ડીલે, ચારે પાસે કપિને પીલે. ૬ તે જોઇને કુધો
હનુમંત, મોટો પરવત લેઈ બળવંત; નાખ્યો અસુરની ઉપર
જેવે,ઝાલ્યો આવતો ગિરિને તેવે.૭તેને ચુરણ કર્યો એક હ-
સ્તે, પછી ત્રિશુળ ગ્રહ્યું મદમસ્તે; તે ત્રિશુળે ભરાવ્યાહનુમંત,
પછાડયા પૃથ્વી બળવંત. ૮ આવી મુરછા પડયા બળશીલ,
ત્યારે ધાયા નળ ને નીલ;તેને એકેકી મુષ્ટિ મારી,થયાપુર્છિત
ગાજ્યોસુરારી. ૯ ધાયાચાર કપિ બળવાન,શરભ ગવાક્ષ ગં-
ધમાદન; ચોથો વૃષભ ગયોતેણીવાર,કુંભકરણેતેઝાલ્યાચાર.
૧૦ બેને આકાશ માંહે ઉછાળ્યા, બેને પૃથ્વી ઉપર પછાડયા;
ગાજ્યો કુંભકરણ તે પ્રચંડ, ત્યારે ખળભળ્યું સકળ બ્રહ્માંડ.
૧૧ ઝાલ્યા અનેક વાનર જેહ,મેલી મુખમાં ગળી ગયો તેહ;

કેઈ કપિ જઠરામાં બળિઆ,કેટલા કરણમાંથઇને નિકળીઆ
૧૨ કાંઈ નીકળ્યા નાશિકામાંથી,સર્વે વાનર નાઠા ત્યાંથી; ઘટ
શ્રોત્રની વાગી હાક, તેણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાક. ૧૪ તે સમે
જોઈ સેન ભંગાણુ,ચઢયો સુગ્રીવ બળિઓ જાણુ;કુંભકરણને
ભાન કીશોર, તેણે યુદ્ધ કર્યું મહા ઘોર. ૧૫ ઘટશ્રોત્રે ગ્રહ્યો
સુગ્રીવ, ઘાલ્યા કાખ માંહે બળ શીવ; પછી બોલ્યો આનંદ
ભેર, આજ વાળ્યું મેં વીરનું વેર. ૧૬ કર્યું વાળિએ રાવણને
જેવું, આજ મેં પણ કીધું તેવું; અકળાયો સુગ્રીવ પછી તાંહે
ઘણી દુરગંધી તે માંહે. ૧૭ કાચી કાખ સુગ્રીવે તે વાર, બેઠો
નીકળી સ્કન્ધ મોઝાર; કુંભકરણનાં નાકને કાન, દંતે કરીને
છેદ્યાં બળવાન. ૧૮ પછી કુદયો કરી ગર્જનાય, આવ્યો જ્યાં
છે શ્રી રઘુરાય; થયો કપિમાં જયજયકાર, વખાણ્યો રામે સુ-
રજકુમાર. ૧૯ સુગ્રીવે છેદ્યાં નાશિકા કરણ, નથી જાણતો જે
દુષ્ટાચરણ; જેમ દેહ પીડા નવ જાણે જોગી, દેહાધ્યાસ રહિત
શ્રમ ભોગી. ૧૯ એમ ન લહ્યું અસુર નિરવાણ, તે થયું દશાન-
નને જાણ;નાસા કરણ રહિત કર્યો વીર,સુણી રાવણે મુકી ધીર.
૨૦ પછે નાપિક મોકલ્યો ત્યાંહે,આવ્યો કુંભકરણ છે જયાંહે;
વાંસ ગગન ચુંબિત તે દીશ, બાંધ્યુ મોટું આદર્શ તેને શીષ.
૨૧ કુંભકરણની સનમુખ ધરિયું,ત્યારેઅવલોકન એણે કરિયું;
ઘટશ્રોત્રે જોયુ મુખ જ્યારે, નાસા કરણ ન દીઠાં ત્યારે. ૨૨
તેમાંથી ચાલે રૂધીર પ્રવાહ, જાણે ગીરી શૃંગ ગેરૂ સરીતાય;
એવું જોઇ મન પામ્યો ખેદ, ઊપન્યો દેહ થકી નિર્વેદ.

૨૩ આવી સ્મૃતિ તેને મન, જે સુગ્રીવે કર્યાં છેદન; દેહ કુરૂપ થઈ નિરધાર, હવે વ્યર્થ જીવ્યું ધીકકાર. ૨૪ જો જીવું તો પામું દુખ, રાવણને શું દેખાડું મુખ; હવે નિશ્ચે મારે મરવું, થયો વિરૂપ જીવી શું કરવું. ૨૫ એવું કહી કરી ગર્જના ઘોર, થયો ત્રણ ભોવનમાં સોર; ક્રોધે રામની સનમુખ ચાલ્યો, મેદની સહિત મેરૂ તવ હાલ્યો. ૨૬ આવતો જોઈ રાવણનો વીર, ઉઠ્યા લક્ષ્માણજી રણધીર; રામ ચરણે નમાવ્યું શીશ, આપી આજ્ઞા શ્રી જગદીશ. ૨૭ વલણ---જગદીશ કેરી આજ્ઞા લેઇ, ચાલ્યા લક્ષ્માણજી તેણીવારરે; કુંભકરણની સાથે જઈ, યુદ્ધ કરવા માંડ્યુ અપારરે. ૨૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટધારાયાંયુદ્ધકાંડે સુગ્રીવેનકુંભકરણ વિરૂપકર્ણંનામઅષ્ટાદશોધ્યાય: ૧૮

અધ્યાય ૧૯

રાગ સોરઠ---કુંભકરણ સામા લક્ષ્માણ આવ્યા, મુકીયાં બહુ બાણરે; તે સપક્ષ થયો ગુપ્ત તનમાં, પ્રવેશે નિરવાણરે. ૧ અમોઘ શર લક્ષ્માણ તાણાં, વાગે કુંભકરણને તનરે; તે અસુર લેશ ન લેખવે, નવ ક્ષોભ પામે મનરે. ૨ જેમ પંડિત કેરા વચનથી, નવ થાય ખળને ખોભરે; કરે દાન દાતા યાચકને, પાણ તૃપ્તી ન થાએ ક્ષોભરે. ૩ એમ કુંભકરણ માને નહિ, શર લક્ષ્માણ કેરાં જેહરે; ત્યારે ગદા ગ્રહીને ધાયો વિભીષાણ, બંધુ સનમુખ તેહરે. ૪ અલ્યા મારી સનમુખ એક ક્ષાણ, તું ઉભો રહે અનુકુળરે; રાવણ વિખવેલીનાં ફળ, તમો સરવ

અનર્થ મુળરે. ૫ એવું સુણીને કુંભકરણ કહે, તુંને વિભીષણ ધીકકારરે; કુળમાં કલંક ઉદ્દય થયો, કરવા દહન અંગારરે. ૬ જેમ સીંહના કુળમાં થાય જાંબુક, એમ પ્રગટિઓ શુંડરે; કાયર થઈ ગયો શત્રુ શરણે, લાજ નહિ તુંને મુઢરે. ૭ અલ્યા કુળ લજાવ્યું અમારૂં, કોણ કરે યુદ્ધ તુજ સાથરે; એમ કહી ધાયો રામ સનમુખ, મુદ્દગળ ગ્રહીને હાથરે. ૮ ત્યારે ધનુષ ગ્રહી ઉઠયા તદા, શ્રી રામ રણરંગ ધીરરે; કુંભકરણ સાથે યુદ્ધ કરવા, ચાલ્યા શ્રી રઘુવીરરે. ૯ શર ચઢાવીને સજજ થયા, શત્રુશું બોલ્યા વાણરે; ઘટશ્રોત્ર સુણ મુજ બાણથી, હવે જશે તારા પ્રાણરે. ૧૦ ત્રિલોકને પીડયું તમો કર્યો, પૃથ્વીને બહુ ભારરે; તે દુષ્ટ તમને હણવાને, અમો લીધો છે અવતારરે. ૧૧ મારે રાવણ કુળ સંહારવું, દેવનું કરવું કાજરે; પછે લંકામાં નિર્ભય થકી, કરશે વિભીષણ રાજરે. ૧૨ એવું વચન સુણી કુંભકરણ બોલ્યો. સાંભળ દશરથ તનરે; તું જન્માંતરનો વેરિ અમારો, જાણું છું હું મનરે ૧૩ પણ મોટા હોય તે મુખ ન કહે, આપણું બળ સામર્થરે; તે અણબોલ્યો રણમાંવઢે, સાધે પોતાનો અર્થરે. ૧૪ શું કરૂં જો હતો નિદ્રાવશ, બાકી દેખાડત બળ ભારરે; વળીઉજાડત ત્રિલોકને, કરૂં સૃષ્ટિનો સંહારરે. ૧૫ એવું સાંભળી સજ થઈ રામે, મુકયાં બાણ અપારરે; તે કુંભકરણ મુખ કરી પહોળું, ગળી ગયો તેણીવારરે. ૧૬ જેમ બિલ્ફળ માંહે પ્રવેશે, પછી સર્પ નવ દેખાયરે; એમ કુંભકરણના મુખ વિષે, સહુ બાણ ગુમ્સ થાયરે. ૧૭ તે. રામબાણ ઉદરમાં

કરી, અંત્રજાળ છેદનરે; પણ પીડા કાંઈ પામે નહિ, નથી ક્ષે-
ખવતો તે મનરે. ૧૮ એમ ગળી ગયો તે અસંખ્ય શર, પણ
ન પામે તે હારરે; એવું જોઈ ચિંતાતુર થયા, સહુ કપિ તેણી-
વારરે. ૧૯ ઘટશ્રોત્ર ધાયો રામ ઉપર, તુંમર ગ્રહીને હાથરે;
ત્યારે દિવ્ય શકિત બાણ મંત્રી, મુકયું શ્રી રઘુનાથરે. ૨૦ પ્રલય
અગ્નિ સ્થાપિયો. બાણને અગ્રે રામરે; આ કરણ પર્યંત ખેં-
ચીને, મુકયું તેણે ઠામરે ૨૧ મુદ્ગર સહિત કર છેદિયો. આ-
કાશ ઉઠયો એહરે; જેમ ઉડે સપક્ષ જલમાં, એમ ઉડયો તેહરે.
૨૨ પછે બીજે હસ્તે ગદા ગ્રહી, ધાયો કુંભકરણ તેઠામરે; ત્યારે
સૂરજ મંત્ર ભણીને, બીજું બાણ મુકયું રામરે. ૨૩ તે બાણે
બીજો હસ્ત છેદયો, સમરથ શ્રી અવિનાશરે; પહોળું મુખ કરી
ધાઈને અસુર, જાણે કરશે વિશ્વનો ગ્રાસરે. ૨૪ બે બાણ મુકી
બે ચરણ, છેદીઆ શ્રી રઘુનાથરે; ત્યારે કુંભકરણ પૃથ્વી પડી-
આ, તે વિકળ થઈને શરીરે. ૨૫ પછે પેટભેર ચાલવા માંડયું,
મુખ કરી વિકરાળરે; ફુંફાડા મારે ફુંકના, જાણે પ્રલય અગ્નિ
જ્વાળરે. ૨૬ તે જ્વાળે કરીને કપિ દાઝે, પાડતા બહુ ચીસરે;
પછે ભીમકાળાસ્ત્ર શર ચડાવી, કોપ્યા શ્રી જગદીશરે. ૨૭ તે
બાણે કરીને કુંભકરણનું, શિર કર્યું છેદનરે; મહાવજરે કરી પર્વ-
તતણું, જેમ શિખર થાય પતનરે. ૨૮ શિર અસુરનું ગર્જના
કરતું, ઊછળીયું આકાશરે; વિમાન લેઈને દેવ નાઠા, પામી
મનમાં ત્રાસરે. ૨૯ તે મસ્તક લંકામાં પડયું. ત્યારે ચંપાયાં
બહુ ધામરે; અનેક રાક્ષસ મરણ પામ્યા, શિરથકી તે ઠામરે.

૩૦ હવે કુંભકરણ મરતે થકે, કરિઆ દેવે જયજયકાર; કરી પુષ્પ વૃષ્ટી રામ પર, દુંદુભી માદ અપારરે. ૩૧ કંઈ શેષસૈન્યા રહી હતી, કુંભકરણ કેરી જેહરે; ઘણું ભય પામી નાઠા સહુ, ગયા લંકામાં તેહરે. ૩૨ સમાચાર રાવણને કહ્યા, જે પામિઓ મરણ મહાકાયરે; ત્યારે સિંહાસન ઉપરથી પડયો, વિકળ થઈને રાયરે. ૩૩ પછે રાવણ લાગ્યો વિલાપ કરવા, દુખ ધરીને મનરે; આજ બંધુ પાખે માહરે સહુ, દિશા થઇ ગઈ શુન્યરે. ૩૪ તે જાણીને ઈંદ્રજીત આવિઓ, રાવણ કેરી પાસરે; અરે તાત શું કરવા રૂઓ, જેનો જન્મ તેનો નાશરે. ૩૫ મૃતલોક માંહે અવતરી, નથી ચિરંજીવી કોયરે; માટે શોક શું કરવા ધરો જે હોનારૂં તે હોયરે. ૩૬ નર વાનરે જયારે કુંભકરણને, માર્યા નિશ્ચે જાણરે; હું જાણું હવે કાળ વિપરિત, આવિયો નિરવાણરે. ૩૭ માટે ક્ષમા રાખો પિતા હવે, ધરો ધીરજ મનરે; જયારે ત્યારે જકતમાં પડે, એક વારજ તનરે, ૩૮ એમ બોધ બહુ પુત્રે કર્યો, સમજાવ્યો રાવણરાયરે; ત્યારે આજ્ઞા માગી પ્રધાને, પછે યુદ્ધ કરવા જાયરે. ૩૯ મહા બળિયા સુત રાયના, વળી ચાર મિત્રી જેહરે; દેવાંત્તકને નરાંત્તક વળી, ત્રિશીર નામે તેહરે. ૪૦ વળી શક્રજીતનો કનિષ્ટ બંધુ, નામ તેનું અતિ કાયરે; તે ચાતુરંગ દળ સાથે લેઈને, યુદ્ધ કરવા જાયરે. ૪૨

વલણ—જયારે યુદ્ધ કરવાને રણમાં, રાવણ સુત અતિ કાયરે; વળીરાજકુંવર બીજાઅતિઘણા, વળી મિત્રીજે કહેવાયરે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધ કાંડેકું-

ભકરણ મર્ણનાંમ એકોનવિંશતિતમોધ્યાય: ૧૯

અધ્યાય ૨૦

રાગ સામેરી--ત્યારે મહોદર અતિ ક્રોધ ચઢિયા, સાથે રાજકુમાર; ચતુરંગ સેન્યા સાથે લેઈને, આવ્યા રણ મોઝાર. ૧ વા-જીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, મુદ્દગર કરે ચિક્કારરે; શુરવીર તે સીંહ નાદ કરંતા, હણહણે તોખારરે. ૨ ત્યારે ગીધપક્ષી ગયો બેશી, અતિ કાય કેરે શીશ; તેને માન શુકન સુચવ્યા, પણ ગણતો નથી તે હીશ. ૩ એવું અસુરનું દળ જોઈને, કપિ સન્ય ધાયું ત્યાંહે; વાનર અસુરને થવા લાગ્યું યુદ્ધ માંહો માંહે. ૪ ગિરિ વૃક્ષ ને પાષાણ વૃષ્ટિ, કરે છે બહુ કીશ; તે આવતાં આસે અ-સુર, મારતા કરીને રીશ. ૫ કપિ અસ્થિ લેઈ રાક્ષસ તણાં, મારે અસુરના શિરમાંહે; તે પુંગી ફળવત થાય ચુરણ, ફાટે ઘટસમ ત્યાંહે. ૬ વાળી કપિ કરડે અસુર કેરાં, નાસિકાને કરણ; ત્યાં રૂધીર ધારા ચાલતી, દશ દિશે લોહિત વરણ. ૭ દળ ભંગ જો-ઈને કોપ્યો જે, નરાંત્તક રાજકુમાર; સ્યામ કરણ તુરી ઉપર બેઠો, આવિઓ તેણીવાર. ૮ જાણે ઉચ્ચૈ:શ્રવાનો વીર હય, ગ-ગરૂડના સરખો વેગ: તેની ઉપર રાજકુંવર ચઢયો, આવી થયો ભેગાભેગ. ૯ ઝળકતું વિધુત લતા જેવું, ખડગ ઝાલ્યું પાણ; ચોપાસ કપિને મારતો, એમ કર્યું દળ ભંગાણ. ૧૦ એકઘાએ સહસ્ત્ર વાનર, મારતો રણ માંહે:તેણે કપિ અષ્ટાદશ લક્ષ મા-ર્યા કર્યું પ્રાક્રમ ત્યાંહે. ૧૧ એવો અનર્થ જોઈને, ધાયો વાળી સુત બળવંત; આકાશ મારગ ઉછળ્યો, કરિ ગરજના અનંત.

૧૨ પછે ક્રોધે મારી અંગદે, એક મુષ્ટિ મસ્તકમાંહે; અશ્વ સહિત મારી કર્યો ચુરણ, નરાંત્તકને ત્યાંહે. ૧૩ ત્યારે મહોદર મહાપાર્શ્વ, ત્રિશીરા દેવાંત્તક નિરધાર; એ ચારે મળીને અંગદ ઉપર, કરવા માંડયો માર. ૧૪ એમ અંગદ સંકટમાં પડયો, ત્યારે કપિ ધાયા ચાર; નળ નીલને વળી રૂષભ સાથે, ચોથો વાયુકુમાર. ૧૫ તેનળે માર્યો મહોદરવળી, નીલે ત્રિશિરા જાણ; લીધા દેવાંત્તક મહાપાર્શ્વના, હનુમંત રશભે પ્રાણ. ૧૬ એમ અંગદને ઊગારિયો, માર્યા ચારેચાર અસુર; અતિકાયતવ કોપે ચઢયો, વજડાવિયાં રણતુર. ૧૭ તે રાજકુંવર રથ માંહે બેઠો, જોડયા સહસ્ર તોખાર; તેની રસી એક સારથીએ, ગ્રહી છે નિરધાર. ૧૮ ઇંદ્રજીત જેવો પરાક્રમી, અતિકાય સ્થુળ શરીર; તે યુદ્ધ કરવા આવિયો, સીંહ નાદ કરતો વીર. ૧૯ ત્યારે તેની સામા ગવાક્ષ ગવય, શરભ કુમુદને મયંદ; અતિકાય આવતો આંતરીને યુદ્ધ કરે મહાદ્વંદ. ૨૦ તે સર્વને મુર્છિત કરી ચાલિયો. આગળ અભિરામ; સારથિને કહે હાંક રથ, જ્યાં હોય લક્ષ્મણ રામ. ૨૧ આવતો જોઈને વિભીષણને, પુછીઉં શ્રી રઘુવીર; આ કોણ આવિયો રથમાં બેશી, યુદ્ધ કરવા ધીર. ૨૨ ત્યારે વિભીષણ કહે રાવણ કેરો, કુંવર એ અતિકાય; મહા પરાક્રમી બળવંત છે, વાનરે નહિ જીતાય. ૨૩ આ રથ આપિઓ છે બ્રહ્માજે, અભેદવજ્ર સ્વરૂપ; એવું વચન સુણીને રામચરણે, નમિઆ પન્નગભુપ. ૨૪ આજ્ઞા માગી રામની, સજ થયા લક્ષ્મણ વીર; અતિકાય સાથે યુદ્ધ કરવા, ચાલીઆ રણધીર. ૨૫ ધનુષ

પર સંધાન કરી, સૌમિત્રી મુકે બાણ; તે આવતાં અતિકાય છેદે, શરે શર નિરવાણ. ૨૬ રાવણ તણો સુત પરાક્રમી, અસ્ત્ર-વિદ્યાએ સમર્થ; લક્ષ્મણજી જે જે બાણ મુકે કરે તે તે વ્યર્થ. ૨૭ અતિકાય ને લક્ષ્મણ તણું, થયું યુધ્ધ દારૂણ ત્યાંહે; શ્રોણિતની સરિતા વહી. થયો સંગમ સાગર માંહે. ૨૮ ઘણું બળ દીઠું અતિકાયનું, કોપ્યા અનંત અપાર; બ્રહ્માસ્ત્ર શર સંધાન કરીને, મુકીઓ તેણીવાર. ૨૯ જેમ પ્રલય કેરી વીજ ચમકે. એમ ચાલીયું બાણ; તે બાણથી અતિકાયનું, શિર છેદિયું નિર-વાણ. ૩૦ તે સમે કપિ સેના વિષે, વર્ત્યો જયજયકાર; અસુર કેરૂ સેન નાઠું, ગયું પુર મોઝાર. ૩૧ સમાચાર જાણ્યો દશમુખે, અતિકાય કેરૂં મરણ; ત્યારે મુર્છા આવી રાયને, ખેદથી પડિઓ ધરણ. ૩૨ ઘણા પુત્ર મિત્ર જમાત્ર શુરા, મરણ પામ્યા જેહ; રાય તેને સંભારીને, રૂદન કરતો તેહ. ૩૩ સાવધાન કરિઓ ઇંદ્રજીતે, રાવણ તેણીવાર; પછી ધીરજ આપી યુધ્ધ કરવા, ચઢિઓ સતિકુમાર. ૩૪ ચતુરંગ સેના સાથ લીધી, કર્યું રકતે સ્નાન; રકતભુષણ રકતઅમ્બર, કર્યાં તન પરિધાન. ૩૫ પછી શકિતકેરો હવન કરિયો, કુંડ રચી રણ માંહે સર્વ મંત્રિ હોમી-આ મદ માંસ ઘણું વળી ત્યાંહે. ૩૬ રણદેવીને કરી પ્રસન્ન ભોગ સમર્પ્યા બહુ રીત; વાજીંત્ર બહુ વજડાવિયાં, યુધ્ધે ચઢિ-ઓ ઇંદ્રજીત. ૩૭ (વલણ)——ઇંદ્રજીત ચઢિઓ જુધ્ધ કરવા, બેઠો રથ મોઝારરે; ચારે પાસે કોટ રચિઓ, સેના તણો નિરધા-રરે. ૩૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુધ્ધ

કાંડેસંગ્રામેયુદ્ધર્થઈન્દ્રજીતગમનનામવિંશતિતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૨૧

(રાગ મારૂ)--આવ્યો ઇંદ્રજીત રણમાંહે, રઘુવીરનું સેન છે જયાંહે; ત્યારે કપિદળ થયું સાવધાન, મારે માર કરે બળવાન ૧ ચારે પાસે કપિએ ઘેર્યો, અકળાયો સુત રાવણ કેરો; મુખે બોલતા જય જય રામ, મારે વૃક્ષ ગિરી તે ઠામ. ૨ ત્યરે અદ્રશ્ય થયો ઇન્દ્રજીત, કરતો આકાશ જઈને અનિત્ય; તિહાં રહી મૂકે બાણ અપાર, જાણે અખંડ મેઘની ધાર. ૩ ચારે પાસે કપિ સહુ જોય, તેને નથી દેખતું કોય; આવે વિજળી સરખાં બાણ, છેદે કપિના શિર પદ પાણ. ૪ કોટીવાનરપામિઆમરણ, પડિયા નિર્જીવથઇનેધરણ; ત્યારેવર્ત્યોહાહાકાર, બળિયોમેઘનાદઅપાર. ૫ શત બાણમૂકયાં ઇંદ્રજીત, ખીલ્યા રામનેલક્ષ્મણસહિત; કરમાંથીપાડયાંશરાશન, પડયામૂર્છિતથઈભગવાન ૬ જાણવી માનુષી લીલા તે ઠામ, જે અભેદ છે આત્મારામ; વળી મુકયાં ઇંદ્રજીતે બાણ, લીધા અનેક વાનરના પ્રાણ. ૭ અષ્ટાદશ બાણે સુગ્રીવ પડયો, છ બાણે ગંધમાદન તાડયો; બાર બાણે ઋષભને મયંદ, નીલને બાણ માર્યા દ્વંદ. ૮ રૂક્ષપાળને માર્યા સાત, કર્યો ખટ બાણે નળને પાત; ગવય ગવાક્ષ અંગદ જેહ, પાડયા ત્રણ બાણે કરી તેહ. ૯ દધીમુખ શરભને દ્વાદશ તન, સોળ બાણે પાવક લોચન; ચૌદ બાણે સુક્ષેણ કેસરી, હેમકુટને વેંધ્યો ત્રણે કરી. ૧૦ સુમુખ દુર્મુખને જોતી મુખ, દશ બાણે પ માડયા તેને દુ:ખ; ગૌરમુખને પાડયો ચાર

બાણુ, પંચ શરે દધીમુખ નીરવાણ. ૧૧ કર્યા મુર્છીત સહુ કપિ માત્ર, પડ્યા ભુમી શિયળ થયા ગાત્ર; કરી સકળ સૈન્યા મુર્છીત, ઊતર્યો ભુમી ઉપર ઈંદ્રજીત. ૧૨ પામ્યો વિજય જીતીને રામ, ઈંદ્રજીતે કર્યું એવું કામ; વજડાવ્યા વાજીંત્ર અપાર, આવ્યો લંકામાં સતીનો કુમાર. ઉઠી રાવણ પુત્રને ભેટ્યો, તાપ બંધુ મરણનો મેટ્યો; સાબાશ કર્યું રૂડું કામ, પુત્ર રાખ્યું તેં મારૂં નામ. ૧૪ એમ રીઝ્યો રાવણરાય, હવે સુવેળુયે શું થાય, કપિ સૈન્ય પડ્યું તું જેહ, તેમાં ઉગર્યા બે જાણ તેહ. ૧૫ એક વિભીષણ ને હનુમંત, ચિરંજીવી એ બે બળવંત; તે બેઠા આવી રામની પાસ, દેખી વિપરીત થયા છે ઊદાશ. ૧૬ રામ લક્ષ્મણનું જોઈ મુખ, મનમાં ઘણું પામ્યા દુઃખ, પછે મુકી મનની ધીર, રોવા લાગ્યો તે બન્યો વીર. ૧૭નીશ્ચે આવ્યો ભાઈ વિપ્રીત કાળ, પડીયા જયારે રઘુકુળ બાળ; એમ બે જાણ શોચે આપ, કરે વિવિધ પ્રકાર વિલાપ ૧૮ એમ કરતાં નિશા થઈ જયારે, ગયા સૈન્યમાં મારૂતીત્યારે જોયા, સર્વ કપિને હલાવી, થાકયા નામ દેઇને બોલાવી. ૧૯ પડ્યા સર્વ થઈને અચેત, તેમાં જાંબુવાન સાવચેત; તનેબેઠો કર્યો બળવંત, રીંછપતી કહે હો હનુમંત. ૨૦ ભાઈ સુખીછે લક્ષ્મણ રામ; કહો બેઠાછે કોણ ઠામ; એવું સુણી રોયા મારૂતતન. બોલ્યા ગદગદ થઈનેવચન. ૨૨ શું પુછો છોમુનેજાંબુવાન, સૈન્ય સહિત પડ્યા છે ભગવાન; મનુષ્ય લીલા કરી રઘુરાય, હવેકરવોકવણઊપાય. ૨૨ એવાં વચન સુણી રૂક્ષરા-

જ, આવ્યા જ્યાં વિરાજે મહારાજ ત્રણે જણ મળી બેઠા પાસ જોઈ રામને મુકે નિશ્વાસ. ૨૩ વિભીષણ ને વાયુકુમાર, રૂક્ષપતિ મળી કરતા વિચાર; કહો ભાઈ હવે કરવું કેમ, સૌ-ઘોસમયથાયે સુખ જેમ. ૨૪ વળતાબોલ્યારીંછપતિ ત્યાંહે, જો લાવો દ્રોણાચળ આંહે; તેની ઔષધી વન પસાર, ઉઠે સકળ સૈન્ય નિરધાર. ૨૫ અહિંથી યોજન કોટી ચાર, ક્ષીર સિંધુની પેલીપાર; તે આવે નીશામાં આ ઠાર,, તોસરે અર્થ નવ લાગે વાર. ૨૬ એવું સુણી ઉઠયા વાયુ તન, થયા સત્વર બોલ્યા વચ્ચન; ત્રણ પહોરમાં લાવું દ્રોણાચળ, રામકૃપાનું છે મુજમાં બળ. ૨૭ તમો રક્ષણ સહુનું કરજો, આવે અસુરતેને સંહરજો, ઘણી ધીરજ,ધરજો મન, પ્રાણપતીનું કરજો જતન. ૨૮ (વલણ) પ્રાણપતિનું જતન કરજો, ધરજો મનમાંધી-રરે, એવું કહી દ્રોણાચળ લેવા, ચાલ્યા હનુમંત વીરરે. ૩૯ ઈતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડેઈ-દ્રજીતેનરામસૈન્યામુર્છાનંનામએકવિંશતિતમોધ્યાય:૨૧

અધ્યાય ૨૨

(રાગ મારૂ)--હવે દ્રોણાચળ લેવાને કાજે, કુધો વાયુ-તન; આકાશ માર્ગે જાયછે ઉડયો, ભય નથી ધરતો મન. ૧ રામ નામનું સ્મરણ કરે મુખ, મારેમનોમયફાળ; નિશાવીશે નિરભે થકી જાતાં, વજાહદી વિકરાળ. ૨ સમુદ્ર સરીતા દ્વિપ ગિરિ તે, ઓળંગતાતેણીવાર; મનથી અધીકો વેગ છે જેનો, એવો વાયુકુમાર. ૩ પછે દ્રોણાચળની પાસેઆવીનેઉભાશ્રી

હનુમંત; તે પર્વતને ચિંતવીયો પોતે,લેવાને બળવંત૪જેમ અંબુનિધીને અગસ્ત ચિંતવે, તસ્કર નૃપ ભંડાર;જેમ કુકાર પાણી વૃક્ષ ચિંતવે.યુવંતી રૂપને જાર. ૫એમ દ્રોણાચળનેચિં-તવે કપિવર, સ્તુતી કરતા કર જોડ; તું પરઉપકારી પર્વત છે, માટે પુર અમારા કોડ. ૬ તુજ નામ સ્મરણથી રોગજ નાસે, ત્રાસે તન પરિતાપ; હું યાચક તુજને યાચવા આવ્યો, માટે ઔષધી મુજને આપ. ૭ જે જગદોદ્ધારક રામ લક્ષમણ થયા મુર્છીત સન્ય સહીત; તુજને જશ આપવાને કારણ, લીલાકરી છે અજીત. ૮ એમ હનુમંતે ઘણી કરી પ્રાર્થના, ત્યારેબોલ્યો ગિરી દ્રોણ, પ્રત્યક્ષ મુર્તિ થઈને કહે,અલ્યા તું મર્કટ છેકોણ૯ દ્વેષને દુર્લભ ઔષધી મારી, તે તુને કેમ અપાય;જાનહિઆપું કોણ છે, એવા લક્ષમાણને રઘુરાય.૧૦ એવું સાંભળી કપિવર કોપ્યા, બોલ્યા ક્રોધ વચન; અલ્યા જડબુધી પાષાણ રૂદેકંઈ જ્ઞાન નથી તુજ મન. ૧૧ જેમ વાયસને વિવેકનહિ, મદ્યપા-નીને તત્વ વિચાર; જેમ દયા નહિ નિર્દય હિંસકને. વ્યસનીને આચાર. ૧૨ ધર્મશાસ્ત્ર તે ભ્રષ્ટ ન જાણે,મુઢનો વિદ્યાભ્યાસ જારને શીળ કૃપણને ધર્મ શું, કપટીને વિશ્વાસ. ૧૩ એમ તું નિર્દય જડ નથી જાણતો, રામ કામનું હેત;માટેહવડાં તુને ચુર્ણ કરી નાંખું, શિક્ષા કરૂં અચેત. ૧૪ એમકહી પછે પુંછ વધાર્યું. પ્રચંડ ચક્રકાકાર;શેષનાગનાજેવું કરીને,બાંધ્યો ગીરી તેણીવાર. ૧૫ પછે મુળથકીઉખેડી લીધો દ્રોણાચળહનુમંત આકાશ માર્ગ લેઈને ચાલ્યા, ઉછળતા બળવંત.૧૬જેમ અ-

ળકે કાન્તીસુદ્દામાપર્વંત. રવિમંડળરથ સાજ; જેમઉરગપ-
ત્તિ ઉર્વી લેઇ ઉડે, એમઉડયા કપિરાજ.૧૭જ્યારેએક પહોર
રજની રહી ત્યારે, આવિઆ સુવેળુ જ્યાંહે; તે સમે સીત
પ્રભંજનછુટયો,પ્રસર્યોસેનામાંહે. ૧૮દ્રોણઔષધીનોવાયુ
લાગ્યો,સેન ઉઠયું તેણીવાર; શ્રીરામલક્ષમણ સાવચેત થયાને
વર્ત્યો જયજયકાર ૧૯સર્વનાં અંગ નવીનથયાં તલ માત્ર
રહ્યો નહીં થાક;ત્યારે અરૂણ ઉદય ત્યાંસભા કરીને બેઠા શ્રી
રઘુરાય. ૨૦ તે મારૂતી મુકી આવ્યા પુર્વ સ્થળ, દ્રોણાચળને
ત્યાંહે; આવી મહાવીરસાષ્ટાંગ કર્યા,શ્રીરઘુપતી બેઠા જ્યાંહે
૨૧ શ્રી રામે ઉઠાડીઅંજનીસુતને,ચાંપયો રૂદયા સાથ;ધન્ય
ધન્ય કહીઆશીશદીધી,મુસ્તક મુકયો હાથ ૨૨પ્રાણદાતાર
થયો તું સહુનો, સાંભળ હો હનુમંત; તુજ વિના કોણ સાહ્ય
કરે, આ રણુમાંહે બળવંત. ૨૪ ત્યારે કરજોડીને કહે અંજની-
સુત. સમર્થશ્રીરઘુરાય; એસર્વ તમારી કૃપાનું બળછેમુજથી
કંઈનવ થાય. ૨૪ એમ અંજની સુતનાં વચન સુણીનેપ્રસન્ન
થયા મોરાર; સર્વ કપિજન આનંદ પામ્યા.કરતાજયજયકાર
૨૫ વલણ--વર્ત્યો જયજયકાર; સહુ કપિ ભેટયા હનુમંતને;
વળી શ્રી સુખે જગદાધાર;વખાણેઘણું બળવંતને. ૨૬ઇતીશ્રી
રામચરિત્રસંમનવાલ્મિકી નાટકધારાયાંયુધકાંડે હનુમંતદ્રો-
ણાચળૌષધ્યારામસેનામુર્છાનિવારણોનામદ્વાવિંશતીતમોધ્યાય

અધ્યાય ૨૩

રાગ ધનાશ્રી--હનુમંતે કરીયું અદભુત કાજજી ત્યારે વા-

નર પ્રત્યે બોલ્યા કપિરાજજી; સહુ અગ્નિ લગાડો લંકામાં આજજી, એવું સુણી ઉઠયો કીશ સમાજજી. ૧ (ઢાળ) સમાજ કપિનો ચાલિયો સુણી, સુગ્રીવ કેરૂં વચન; કોટ ઓળંગી પ્રવેશ્યા. પુર માંહે સહુ કપિજન. ૨ દેવદારૂ કેરાં વૃક્ષ કરમાં, ગગન ચુંબીત જેહ; તે સળગાવી કપિ કુદીયા, કોટાનકોટી તેહ. ૩ ઘણો વાયુ વાયો તે સમે, લંકામાં લાગી લાય; સહુ લોક હાહાકાર કરતા, કોળાહળ બહુ થાય ૪ તે જાણ રાવણને થયુ ત્યારે, ખેદ પામ્યો મન; જે દ્રોણાચળ હનુમંત લાવ્યો, કર્યા સહુ સજીવન ૫ વળી વાનર આવ્યા લંકામાં, બાળવા માંડયાં ધામ; એ ઉજડ કરશે પુર સકળ, કો નહિ રહે આ ઠામ. ૬ રાજકુંવરને આજ્ઞા કરી, જંઘ મજંઘને વિરૂપાક્ષ; તતપર થઈને ચાલીયા વળી, ક્રોધ નેન શ્રોણીતાક્ષ. ૭ વળી કુંભકરણના પુત્ર બે જેનું, કુંભ નીકુંભ એવું નામ; પરજન્યાસ્ત્ર મુકી અગ્નિ, સરવે સમાવ્યા તે ઠામ. ૮ પછી બાણ મારી સર્વ વાનર, કાઢયા પુરથી બહાર; રણ માંહે આવી રાક્ષસે, યુદ્ધ આરમ્ભ્યું તે ઠાર. ૯ ઘટશ્રોત્રને પુત્રે તદા, રણમાં કર્યું યુધ્ધ ઘોર; મારવા માંડયું કપિદળ ત્યારે, ધાયો ભાનુકીશોર. ૧૦ કુંભના કરમાં થકી. લીધું સુગ્રીવે કોદંડ; કરીગરજના પછી ભંગ કીધું ધનુષના બે ખંડ. ૧૧ સુગ્રીવ કુંભને થયું પછે, મલ્લયુધ્ધ મહુર્ત એક; પદ પ્રહારે મેદની કંપે, મારે ઘાય અનેક. ૧૨ સુગ્રીવે માર્યો કુંભને, ધાયો નિકુંભ તેણીવાર; આવતો રોકયો તેને કર્યું યુધ્ધ પવનકુમાર. ૧૩ નિકુંભના શિર વિષે મારી, મુષ્ટી

એકહનુમંત; તત્કાળ પામ્યો મરણ તે, એમ અસુર હણ્યા બળવંત. ૧૪ રાજકુંવર સરવે આવ્યાતા, ઘણા રાક્ષસ લેઈને જેહ; હનુમંત સુગ્રીવમળીને,સર્વ મારયા તેહ. ૧૫ તે ખબર જાણીરાવણે,ત્યારે મોકલીઆ ત્રણ વીર;વિશાલક્ષને મકરાક્ષ નામે અક્ષ એ રણધીર.૧૬ તે રાક્ષસેધયુકર્યું દારૂણ, કોપીઆ શ્રીરામ;મહા બાંણ મુકી ત્રણે જણને મારિઆ તે ઠામ. ૧૭ તે પુંઠે ચઢિયો શક્રજીત, રચ્યો કુંડ રણમાં જાણ; તેણે હોમ કરીને ઉપજાવી,એક કૃતિકા નિરવાણ. ૧૮ તેકૃતિકાની ઉપર બેઠો પરાક્રમી ઇન્દ્રજીત; આકાશ મારગ જઈ રહ્યો, કરતો તે યુધ્ધ અમીત.૧૯તેની બાણ વૃષ્ટીયે કરી ઘણા કપિ પામીઆ મર્ણ; કોના હસ્ત શિરચરણ. તુટે નાસિકાને કર્ણ.૨૦ જ્યારે ઇન્દ્રજીતે કપીદળ, કરવા માંડયું સંહાર; ત્યારે લોક પ્રાણુશે કહ્યું આવીરામનેનિરધાર. ૨૧ અંગીરાસ્ત્રેકરીકૃતિકાને છેદો શ્રીમહારાજ; મેઘનાદ માનેહાર જે વળી થાય ત્યારે કાજ ૨૨ તે સુણી રામે મુકીયું,અંગીરાસ્ત્રકેરૂં બાણ;તે રામબાણે કૃતિકા બળી, ભસ્મ થઇ નિરવાણ, ૨૩ ઈદ્રજીત તવ કોપે ચઢયો, સીંહનાદ કીધો ઘોર; બ્રહ્માંડ સરવે ખળભળ્યું, ગયો બ્રહ્મલોકે સોર. ૨૪ પછે વૃષ્ટી કરતો શર તાણી, નભમાં રહીભલપુર;અંધકાર અતિશે આદર્યું, તેણે દેખાય નહિં સુર. ૨૫ કોટાનકોટી કપિ કેરો; કરિઆ રણ સંહાર;અષ્ટ યુથપતી મુરછીત કરિઆ ત્યારે કોપ્યાજગદાધાર. ૨૬ કોદંડસજ કરી શરચઢાવ્યો રામ રણ રંગ ધીર; ઈન્દ્રજીત સાથે યુદ્ધ કરવા, ઉભા શ્રી રઘુવીર.

૨૭ એક બાણુ મુકીશક્રજીતનું, ધનુષ કાપ્યું રામ; બીજું માર્યું મુગટમાં, પ્રથ્વી પડયો તેઠામ. ૨૮ કાર્મુકત્રીજું મુકીર્યુંરાવણી ઉંપર જેહ; તે બાણુ કેરી ઝપટથી તતકાળ ઉડયો એહ. ૨૯ મુરછીત થઈ જઈને પડયોઈન્દ્રજીતલંકા માંહે; સાવચેત થઈને ઉઠીઓ, પછે કપટરચીયુંત્યાંહે ૩૦તેણેમાયામયનિરમાણ, કીધું જાનકીનું રૂપ કનકરથમાં બેસાડી અલંકાર ચીર અનુપ. ૩૧ એવું કપટ રચીનેઆવીઓ રણુમાંહેઅસુરકુમાર આવતો જોઈગિરી લેઈ ધાયો જે રૂદ્રનો અવતાર. ૩૨ હનુમંત પાસે ગયા ઈન્દ્રજીત ઉભો જયાંહે વાયુપુત્રને તવદેખાડી કૃત્રિમ સીતા ત્યાંહે ૩૩ અલ્યા જો કપી તુજ ઈષ્ટિદેવી, જનકતનયા જેહ. એ અંગના રઘુવીરની મુજ પીતા લાવ્યો તેહ ૩૪ અમારા કુળનો ક્ષય કરીઓ, સહુ અસુરનો સંહાર; જાતુધાન કુળ વન દહન કરવા, અગ્નિ શીખા એ નાર. ૩૫ કુંભકરણુ આદે નીશાચર, એણેકરીઆંભક્ષજાણુ; એ કૃત્યાપ્રગટી ત્રેતાયુગમાં ભોગ લેવા નીરવાણ. ૩૬ તે માટે કપી મારૂ એને, ટાળુ અસુરનું દુખ; એ કલહકારિણીનો વધ કરતાં થાશે અમને સુખ, ૩૭ એમ કહીવચનકહી રાવણુસુતેગ્રહ્યુંખડગનીજ કર માંહે; કૃત્રીમ સીકા તણો વધ કરયો ઈન્દ્રજીતે ત્યાંહે ૩૮ તે દેખાડીયું હનુમંતને, રામને જઈ કહે આજ જે જાય ઉઠી અયોધ્યામાં હવે શું છે કાજ. ૩૯ એવું જોઈને હનુમંતજીએ સત્ય માનીયું ત્યાંહે; સીતા તણો વધ દેખતાં પડીઆ વીકલ પ્રથ્વીમાંહે. ૪૦ઈન્દ્રજીત ત્યાંથી ગયા પુરમાં કરીકપટ પ્રકાર;

મારૂતી મુરછીત થઈ પડિઆ દેહે શુદ્ધિ નહી લગાર. ૪૧ વલણ—દેહે શુદ્ધીભુલીઆ મારૂતી ક્ષણ એક રહી મુરછાયરે; પછે સાવચેત થઈને બેઠા તારે રૂદન કરે કપીરાયરે. ૪૨ ઈતી શ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડેઇન્દ્રજીતેનનામકૃત્રીમસીતાહનનાંતરં મારૂતીમોહોનામત્રયોવિશતીતમોધ્યાય. ૨૩

અધ્યાય ૨૪

રાગ વેરાડી—હવે કૃત્રીમ સીતાનો વધ જોઈને, મારૂતી કરના રૂદન; હું સમાચાર શો કહીશ રામને એમ શોચતા મન ૧ મેં ઘણાં કામ કરી હરખ પમાડયા પવન કર્યા શ્રી રામ; સીતાનોશોકહરણરઘુપતીએપાડયું મારૂ નામ. ૨ તેઆ સમાચાર મેં કેમ કહેવાશે, શોક સીંધુનીવાત; એમ સોચનાકરતા રામની પાસે, આવ્યા મારૂત જાત. ૩ ઉભા રહ્યા આવીઅધો વદને, નેત્રે આંસુ ધાર ત્યારે સર્વ કપી થયા વ્યાકળ જોઈને. દુઃખીયા પવન કુમાર. ૪ પછી ચીંતાતુર થઈ રામ પુછે છે, મારૂતસુતને વાત; હે પ્રાણ સગે તને શું દુખ પ્રગટયું, તે કહે મુજને ભ્રાત. ૫ ત્યારેમારૂતસુતકહેઈન્દ્રજીતે કર્યો જાનકીનો વધ આજ; રણમાં લાવીને મુજ દેખતાં કીધું કુડું કાજ. ૬ એવું વચન સાંભળી અજ અજીત, સુખ સીધુ આત્મારામ; તે માનુષી લીલા જણાવા માટે કલેશ કરતા આમ ૭ આંસુ ચાધારાં ચાલ્યા નેત્રમાં પ્રગટયો શોક અપાર; રઘુપતી રોતાં રોયાં સર્વે વરત્યો હાહાકાર ૮ એકે કાળેશોકઊછળ્યોદુખનો દરીઆ પુર; કહેતાં કંઠીત થાય કવીની વાણી રોકાએ ઉર

૯ એમ શોક સાગરમાં બુડયા સર્વે રૂદન કરે રઘુવીર; ત્યારે ધીરજ આપીને સમજાવે, લક્ષ્મણજી રણધીર. ૧૦ હે બ્રહ્માંડ નાયક પુરણ બ્રહ્મ; શું કરવા ધાર્યો છે શોક; જેનો આકાર બંધાયો તે જાય, નાશવંતસહુલોક, ૧૧ માટેવીવેક વજરગ્રહીને મોહગીરી ચુરણ કરો મહારાજ; આપણા ગુરૂએ જ્ઞાન કહ્યું છે ને વીચારો આજ, ૧૨ તમો સર્વ દેવના દેવ પરીબ્રહ્મ આનંદ મુર્તી વેદ માયાનો સંભ્રમ ન હોય તમને એ લીલા નાટક ભેદ,૧૩ તમ થકી જાનકી અળગાં કયાંછે પ્રભા દીપની જેમ, કનક કાંતી જેમ સુર્ય કીરણ વળી દેહને છાયાતેમ ૧ તે કલ્પાંત કાળે થાયે ન અળગી એમ જાણો સીતાય; જગતપિતા જગદિશ તમો છો એ છે જગતની માય.૧૫ એ ઇચ્છા શકતી તમારી સીતા તે કેમ થાએ દુર; જે દ્વઈત ભાવ આરોપે તેને, જાણવા મુરખ ભુર. માટે શોક મુકીને ધીરજ રાખો હણો રાવણને આજ; બંધી પડયા તે દેવ છોડાવો દુખ ટાળો મહારાજ. ૧૭ એમ ભોગીન્દ્રે ઘણા વચન કહ્યાં, જેવાં વીવેક સીંધુ રતન; તે સુણીને રઘુપતી જોઈ રહ્યા છે કરીને નીચું વદન. ૧૮ત્યારેવિભીષણપોતાનો મિત્રી મોકલ્યો હતો અશોકવન; તે સીતાની શોધ જોઈને આવ્યો જ્યાં બેઠા જુગજીવન. ૧૦ તે પ્રધાન શ્રી રઘુવીરની સાથે બોલ્યો હશીને વાણ; સર્વ સભા સાંભળતાં કહે છે સુણીએ પુરૂષપુરાણ, ૨૦ મહારાજ સુખીછે જનકનંદનીઅશોકવન મોઝાર, પાસે ત્રીજટા ગાન કરે છે ચરિત્ર તમારાં સાર ૨૧ ત્યારેરામે વિભીષણ

સામું જોયું, વચન સુણીને તેહ; પછી વિભીષણ કહે તે વાત ખરી છે, એમાં નહીં સંદેહ. ૨૨ એ મિત્રીને મોકલ્યોતો મેં, જોવા કારણ ત્યાંહે; તે ક્ષેમ કુશળતા જોઈ સીતાને, પાછો આવ્યો૦ આંહે ૨૩ તે માટે સુખી જે જનક નંદની, અશોક વનમાં જાણ; એવાત જો કંઈ જુઠી હોય તો, તમારા પદની આણ. ૨૪ એઇંદ્રજીતની માયા જાણો, મોહ પામે જોઈ લોક; હનુમંતે દીઠું એ કૃત્રીમ, મિથ્યા સરવે ફોક. ૨૫ એવાં વિભીષણ કેરાં વચન સાંભળી, હરખ્યા જુગદાધાર; સુમિત્રીસહિત કપિ આનંદ પામ્યા વરત્યો જેજેકાર. ૨૬ વખાણ્યો વિશ્રશ્રવા સુતને ત્યાં, મુખે શ્રી રઘુવીર; અરેભાઇ આ મહા દુખમાં તમો, આપી ધારણ ધીર. ૨૭ એવી ઇન્દ્રજીતની અટપટી માયા, જાણીશ્રી રઘુનાથ; તેના મરણ તણો વિચારજ પુછે; ગ્રહી વિભીષણનો હાથ. ૨૮ અરે વિભીષણ કહો એકેમ કરશે, રાવણ સુત બળવન; એવિદ્યાવંત માયાવી ઘણો છે, એ ચીંતા મુજ મન. ૨૯ વિભીષણ કહે જેણે બાર વર્ષ, તજયાંહોય નીંદ્રાને અહાર; ચૌદ વર્ષ પાળ્યું હોય જેણે, બ્રહ્મચર્ય નિરધાર. ૩૦ એવો પુરૂષ જો હોય આ સમે, અમોઘ ઇન્દ્રજીત; તોતે નિશ્ચે જીતે એને, તેથી ણુરે ઇન્દ્રજીત. ૩૧ વળિ સુણોનાથ એક વાત મર્મની, તેમધ્યે છે વિચાર; મેં ચરચા જોવડાવી એની, હવડાં આણીવાર. ૩૨ એક વિકુંભળા દેવી છે એની, ઈષ્ટ માત નિરવાણ; મેઘનાદ બેઠો તે મંદીર, સાધન કરવા જાણ. ૩૩ તે નિકુંભળાના દેવળ માંહે, કુંડ રચ્યો છે ત્યાંહે; મલીન મંત્ર જપી હોમ કરે, આપે

આહુતી તે માંહે ૩૪ તે કુંડ માંહેથી રથ નીકળશે, અશ્વ સારથી સહીત, તે રથ પર આરૂઢ થશે; પછે નહી મરે ઈન્દ્રજીત. ૩૬ એ ચાર વાર જય પામી ગયો વળી.હોમ પુરણ થશે આજ; પછે કોઈ થકી મેઘનાદ મરે નહીં,સત્ય કહુ મહારાજ. ૩૬ માટે હોમતણો વિધ્વંશ કરો.જઈ ઉતાવળા આ વાર;વળી પુર્વે કહ્યો તેવો પુરૂષ હોય તો મરે રાવણનો કુમાર ૩૭

વલણ.--કુમાર રાવણનો મરે, જો હોય પુરૂષ એવો ધીરરે; એવાં વચન સુણીને લક્ષ્મણ સામું, જોયું શ્રી રઘુવીરરે. ૩૮

ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધરાયાંયુદ્ધકાંડેઈન્દ્રજીતસ્યનિકુંભગારાયનેવિધ્નાર્થશ્રીરામવિભિષણસંવાદો-ચતુર્વિશોધ્યાય: ૨૪

અધ્યાય ૨૫

રાગ મારૂ---લક્ષ્મણ સામુ જોયું રઘુનાથ, ત્યારે ઉઠીને જોડયા હાથ; બોલ્યા સુમીત્રી સુણો મહારાજ. આપો આજ્ઞા મુજને આજ. ૧ તમારી કૃપાએ નિરવાણ, આજ લેઉ ઈન્દ્રજીતના પ્રાણ; લક્ષ્મણે વૃત પાળ્યું છે જેહ, રામ જાણે છે સર્વે તેહ. ૨ માટે આજ્ઞા આપો રઘુનાથ, લક્ષ્મણને શિર મુકયો હાથ;બનાવી અસ્ત્ર મંજનીજુકત,રૂદેચાંપીબોલ્યા સ્નેહે યુકત ૩ કરજો ઈન્દ્રજીત વધકાજ, વહેલા વળજો જય પામી આજ; એવું સુણીલક્ષ્મણ શીર નામી,ચાલ્યા રામકૃપા બળ પામી. ૪ સાથે વિભીષણને હનુમંત, મયદ શરભને જાંબુવંત;કણશ કેશરી દવીધની આદ, ચાલ્યા કપી કરતા સીંહનાદ. ૫ પંથ

કઠણ નિકુંભળા કેરા, તે દેખાડયા વિભીષણેનેરા; અંગદઉપર બેઠા સુમીત્ર ઊડિઆ આકાશે વીર્ય વીચીત્ર. ૬ થયા આગળ લંકારાય, પુંઠે સહુ કપી ચાલ્યા જાય; નીકુંભળાકેરે સ્થાન, સપ્ત દુર્ગ છે વજર સમાન. નગ્ર બારણે ગીરી મોઝાર ઘણું સૈન્ય મુકયું છે તે ઠાર; રચ્યું છે દેવળ ગીરી કોરી, તેમાં આસુરી દેવી કઠોરી ૮ કરે અનેક ભુત રક્ષાય તે ઓળંગીને કપીવર જાય; સરવે આવ્યા દેવીને ભોવન, બેઠો દીઠો રાવણનો તન. ૯ રકતોદકે કર્યું છે સ્નાન રકતવસ્ત્રઅંગેપરીધાન સપ્ત શબ પાથરીંયાં ત્યાંહે, વજરાસન કરી બેઠો તે માંહે. ૧૦ આપે આહુતી વિપ્રનું માંસ, આસ્થિમાળા કંઠેઅવતંસ; મૃતસર્પ વિંટયા છે માથે દવીજદંતનો શરૂવો ગ્રહયોહાથે ૧૧ તણેહોમ કરે કુંડ માંહે, મલીન મંત્ર જપેછે ત્યાંહે; થયોપુર્ણાહુતીસમે જયારે રથ, અડધો નીકળીયો ત્યારે. એટલે આવી પહોચ્યા હનુમંત પ્રાક્રમ કર્યું મહા બળવંત પાછળ ભુત રહ્યાં ૧૨ જેહ પુંછ આપટે ઝુડયાં તેહ. ૧૩ કુંડ ઉપર વાયુ તન મોટા પર્વત કરીયો પતન; કુંડ વીધ્વંસ કર્યો તેણીવાર અગ્ની વીખરાયો નિરધાર. ૧૪ રશભ ધર્મ તણો અવતાર તેણે પાત્ર ફોડયાં તે ઠાર; કુંડ માંહે કર્યા મળમુત્ર અકળાવ્યો ઘણો સતી પુત્ર ૧૫ પામ્યો ઈન્દ્રજીત એવ શું કોપ્યા આજ આરાધ દેવ; દીઠા વાનર કરતા વિરોધ ત્યારે ઉઠયો આણીમન ક્રોધ. ૧૬ કરવા માંડયો કપીયે માર શૈલવૃક્ષને મુષ્ટી પ્રહાર મેઘનાદે મંગાવ્યો રથ, બેઠો તેની ઉપર સમર્થ. ૧૭ સાથે લીધું સૈન્ય અપાર,

નીકુંભળાથી નીકળ્યો બહાર; દીઠા લક્ષ્માણસહિત રીસે રાતો થયો ઈન્દ્રજીત ૧૮ ત્યારે કરવા માંડયું યુદ્ધ ઈન્દ્રજીત સુમીત્રી વિરૂદ્ધ; પામ્યા રાક્ષસ માર્ણ અપાર થયો અનેક કપીનો સંહાર ૧૯ મુકે લક્ષમાણ જે જે બાણ તે છેદે મેઘ ાદ પ્રમાણ; ઈંદ્રજીત તણા શર જેહ, છેદી નાખે છે લક્ષમાણ તેહ ૨૦ થાય યુદ્ધ સંહાર સમાન જુવે દેવ ચઢીને વીમાન કોપ્યો રાવણી કરીને રીશ, મુકયા અનેક બાણ ને દીશ ૨૧ લક્ષમાણ ઉપર અખંડ ધાર, રવી ઢાંકયા થયું અંધકાર પછે કોપ્યા રામાનુજ ત્યાંહે દિવ્ય બાણ મુકયાં રણ માંહે ૨૧ શરજાર છેદી તતખેવ, ભેદ્યુ રાવણીનું તન એવ; થયો ત્યારે સુરજનો પ્રકાશ, કર્યો સકળ નારાચનોનાશ. ૨૩ વિવેકે કરીને જેમ સંત, છેદી નાખે ક્રોધ અનંત; જ્ઞાની આત્માજ્ઞાને તતકાળ છેદે સંસાર દુખની જાળ. ૨૪ એ પ્રકારે છેદ્યાં શર સર્વ. ઊતાર્યો ઈન્દ્રજીતનો ગર્વ; મુકે સાયક શેષવિશેક, એકનાં તે થાય અનેક ૨૫ જેમ કરતાં સુપાત્રને દાન કીર્તી વીસ્તરે મેરૂસમાન કરતાં કુળવંતને ઉપકાર તેમ વીસ્તરે સુજશ અપાર ૨૬ એમ લક્ષમણે મુકયા બાણ તેણે જય કીધો નીરવાણ પછી મુકયું અનંતે અગન્યાસ્ત્ર મેઘનાદે મુકયું પર્જન્યાસ્ત્ર ૨૭ ત્યારે પવનાસ્ત્ર મુકયું ભોગીંદ્ર, સરપાસ્ત્ર મુકયું ઈંદ્રજીત; મુકયું ગરૂડાસ્ત્ર સહસ્ત્ર વદન પરપાસ્ત્ર મુકયું સતી તન. ૨૮ તવ લક્ષમણે મુકયુ વજરાસ્ત્ર, ઈન્દ્રજીતે મુકયું શીવાસ્ત્ર, બ્રહ્માસ્ત્ર મુકયું સુમીત્રતન તે શીવાસ્ત્ર પમાડયું પતન. ૨૯ એમ વીર બન્યો બળવાન,

ઉતર્યા અસ્ત્ર વિદ્યાએ સમાન, બન્યો ચતુરશીરોમણી વીર, રણ પંડીત રણના ધીર. ૩૦ વલણ—રણધીરબન્યો યુદ્ધ કરે, જુવે દેવ સંગ્રામ સંવાદરે, પછી રાવણ સુત કોપેચઢયો, તેણે ગાજી કર્યો સીંહનાદરે. ૩૧ ઈતીશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેઈંદ્રજીતલક્ષ્મણસંગ્રામોનામ પંચવીશોધ્યાય:

અધ્યાય ૨૬

રાગ આશાવરી—સિંહનાદ કીધો ઈન્દ્રજીતે, કર્યો ધનુષ ટંકાર; પછે પંચ શરસંધાનકરીને, મુકયાતેણીવાર ૧ વીજળી સરખાં ચમકતાં, સુસવાટ કરતાં જાણ; જાણે ફોડશે મંદાન મેરૂ એવા તીક્ષણ બાણ. ૨ તેણેઅંગભેદયુંસુમીત્રીનું મર્મ વાગ્યાં જેહ; પણ ભોગીંદ્રનો અવતાર લક્ષ્મણ સહન કીધાં તેહ. ૩ પછે બાણ નવ મુકયાં તદા, લક્ષ્મણે તીણીવાર; લેલાટફોડયું શક્રજીતનું, ચાલી રૂધીરની ધાર. ૪ પછે વીકળ થઈ મેઘનાદ કોપ્યો લક્ષમણ ઉપર જાણ; ત્યારે વીભીષણ ધાયો તદા, કર ગદા ગ્રહી નીરવાણ. ૫ મેઘનાદ બોલ્યો મર્મ વાયક, નીતિનાં તેણીવાર; અરે કાકા કુળ લજાવ્યું, તમને છે ધિકકાર. ૬ તમો રામને શરણે જઈ, કર્યું બંધુ કુળનાશન; એમાંરૂડાતમનેકોણ કહેશે, જુવો વીચારીમન. ૭ તમો કહેશો હું શરણજઈ નેથયો અમર જાણ; વળી મોક્ષ અંતે આપશે. એ રામ પુરૂષ પુરાણ. ૮ પણ અંતે કો અમર નથી, થાય બ્રહ્માદીકનો નાશ વળી વૈરભાવે મોક્ષ તે, પણ આપેછેઅવિનાશ. ૯ કરી ઝાંખી કીર્તી કુળ તણી, નવ કર્યા જશ લવલેશ; ઘણું જીવ્યા તેણે શું થયું,

જેવો વ્યંઢળ કેરો વેશ. ૧૦ પછે ક્રોધ કરી કોડંડ તાણ્યું કહી વચન વીપરીત; તે ગદા ઉડાડી કર થકી, શરમ મુકીને ઇન્દ્રજીત. ૧૧ પછી વિભીષણના હૃદયમાં, પંચ બાણ મરિઆં પ્રૌઢ; તે મર્મમાં વાગ્યાંતદા, ત્યારે થઈરહયો દીગમુઢ ૧૨ ત્યાં વિકળ થઈ વીભીષણ પડયા, ત્યારે ધાયો જાંબુવાન એકમુષ્ટી મારી બળ કરી, તે વાગી વજ્ર સમાન. ૧૩ રાવણીનો રથ કરીયો ચુરણ, અશ્વસારથી સહિત; તે વિકળ થઈ પૃથ્વી પડયો, ઉભો થયો ઇન્દ્રજીત. ૧૪ ત્યારે એકે કાળે કપી સર્વે કરવા માંડીઆ માર; થાય વૃષ્ટી તરૂ પાષાણની. વળીમુષ્ટીને પદ પ્રહાર, ૧૫ પણ ઈંદ્રજીત પરાક્રમી, રણપંડીત ચતુરસુજાણ, નીરવાણ કરતો સર્વને મુકી, ચારે પાસે બાણ ૧૬ આકાશ માર્ગે ઉતપત્યો, ગયોમેઘમંડલજયાંહે; યુદ્ધ કરવા લાગ્યો ત્યાં જઈ, મુકે બાણ રહી નભ માંહે. ૧૭ ત્યારે લક્ષમણને લઈ સ્કંધ ઉપર, ઉડયા મારૂતતન; યુદ્ધ કરવા લાગીયા નભ જઈ, રહી ઉભા શત જોજન. ૧૮ ઇન્દ્રજીત ઊંચો બાર જોજનરહ્યા શત જોજન હનુમંત; ત્યાં થકી લક્ષમણ યુધ્ધ કરે, મારતાબાણ અનંત. ૧૯ શર માર સહન થયો નહીં ઉતરીયો ધરાઈન્દ્રજીત ત્યારે પ્રથ્વી ઉપર આવીઆ, હનુમંત લક્ષમણ સહીત. ૨૦ બે વીરના તન માંહે ચોંટયા, શોભતા શર જેમ; જાણે કળા કરતાં પીંછવાં, ગીરી પર તરૂવર તેમ. ૨૧ પછી લક્ષમણે એક દીવ્ય શર, કાઢી કરિઓ સંધાન; શિવ નેત્ર કેરો અગ્ની જેવા દીવાચર મધ્યાન. ૨૨ મંત્રન્યાસયુકતકરિઓ તદા, થયોવજ્ર

ભુત અખંડ; છેદ્યા મુદ્રાકીત રામનાં તે ચઢાવીઓ કોડંડ. ૨૩ લક્ષમણે મન ચીંતવ્યું, હોય બ્રહ્મ પુરાણરામ; ચૈતન્ય સનાતન, માયા પોતે પુરણકામ. ૨૪ એક પત્નિવ્રત સુરજવંશી, હોય રઘુવર આજ; તો ઈન્દ્રજીત મરજો હવે, આ બાણથી મહારાજ. ૨૫ હું નીરહારી બ્રહ્મચારી, બાર વર્ષ પર્યંત; રઘુવીર આણે આ શકિત હોયતો, આવજો એનો અંત ૨૬ હોય સતી સીતા સાધવી વળી, દાસ અનીન્ય હનુમાન; તો ઈન્દ્રજીતનું શીરછેદાજો, આવજોઅવશાન. ૨૭ એવું કહી આ કરણ સુધી. ખેંચીયું નારાચ; પછી મુકીયું લક્ષમણે ત્યાં વીજળી સરખું સાચ, ૨૮ ઝળકે મુખે ચળકે પુંખે, સુસવાડ કરતું બાણ; સહુ દીશાઓ દીપાવતું, ધનુપથી છુટયું બાણ. ૨૯ ઈન્દ્રજીતે જાણ્યું મારશે, એ બાણ મુજને આપ; તે છેદવા સામું ચઢાવ્યું, બાણ તિક્ષ્ણચાપ. ૩૦ એટલે શરલક્ષમણ તણો આવીને વાગ્યો ત્યાંહે; એક ભુજ સહીત શીર છેદીયું તે પડયો પૃથ્વી માંહે. ૩૧ તે ભુજ પડિઓ પુરમાં જઇ, શીર ઉછળયું આકાશ; નભમાં ભમીને પડિઉં પાછું કમળવદન પ્રકાશ. ૩૨ તે પડતાં ઝીલ્યું શરભ વાનર, લીધું છે કર માંહે મેઘનાદ પામ્યો મરણ એમ, જેજેકાર વરત્યો ત્યાંહે ૩૩ પુષ્પ વૃષ્ટી કરી દેવે, લક્ષમણ ઉપર જાણ; દુંદુભી કેરા નાદ કરીને, બોલે જયજય કાર. ૩૪ રઘુવીર ચીંતા કરે છે, કહે સુગ્રીવ આગળ વાત; વળી વાર થઈ કેમ આવ્યો નહી, એ રણથકી મુજ ભ્રાત. ૩૫ ઈન્દ્રજીત એ ઘણો બળિઓ છે, મુજ બાળ

સકોમળ વીર; સુગ્રીવ કહે ચિંતા નવ કરશો, રાખો મનમાં ધીર. ૩૬ પ્રભુ ક્ષમાણાં લક્ષમણ આવશે, જય પામીને મહા-રાજ; એટલે લક્ષમણ કપિ સહીત, આવ્યા કરીને કાજ. ૩૭ ઈન્દ્રજીત સાંથે યુધ્ધ કરી ઘણું, થયાશ્રમીત સુમીત્ર;આવતા જોઈને ઉઠીઆ, રઘુવીરપુન્ય પવિત્ર. ૩૮લક્ષમણે આવીશીષ નામ્યું રામને તેણીવાર; રઘુવીરે ચાંપ્યા હ્રદેશું, ગદગદ થયા છે અપાર. ૩૯ ઇંદ્રજીત કેરો વધ કહયો, શરભે દેખાડયુ શીષ પછી સભા કરી સુક્ષેણ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રી જુગદીશ. ૪૦ અરે સુક્ષેણ લક્ષમણને, કાંઈ કરો ઔષધ આજ;પછી રામઆજ્ઞા થકી વૈદે,કર્યું રૂડું કાજ. ૪૧ સાવધાનલક્ષમણને કર્યાં દઢથયું સર્વે અંગ; પછી સુવેલુએ સભા કરીને બેઠા છે શ્રીરંગ. ૪૨ વલણ--શ્રીરંગ બેઠા સભા કરી, કપી સેવા કરે સુખભેરરે; હવે ઈન્દ્રજીતનો ભુજપડયો પુરમાં,તેની શીથઇ ગઈ પેરરે ૪૩ ઇતિશ્રી રામચરીત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં યુધ્ધકાંડે લક્ષમણેનઇન્દ્રજીતહનનંનામષડવિંશોધ્યાય: ૨૬

અધ્યાય ૨૭

(રાગ કાફી)--લક્ષમણ વિજય કરીને આવ્યા, ઈંદ્રજીતનું મસ્તક લાવ્યા; તન ભુમી પડિયું રણ જ્યાંહે, ભુજ ઉડી આ-વ્યો પુર માંહે. ૧ ઈંદ્રજીતનું આંગણું જેહ, માણીબંધ રચીયું છે તેહ; આવી તે ચોકમાં પડયો હસ્ત, અલંકાર સહિત સ-મસ્ત. ૨ અંગના ઈંદ્રજીતની ત્યાંહે, તે સુલોચના મંદીરમાંહે શેષનાગ તણી એ કુમારી, સુંદરી રૂપ શોભા સારી. ૩ પરમ

સતી શીરોમણી મેહરી, ગણુણ વાણ્ય સાગર લેરી; જેનું રૂપ જોઈ રતી લાજે, ઉપમા નથી એને કાજે. ૪ એનો જોઈ સુંદ્ર-રતા વેશ, મોહ પામે મોટામુનેશ; કામદેવને કામ ઉપજાવે ચંદ્ર ચંપક કનક લજાવે. ૫ અંગનો જે સુવાસ મેહકે એક કોશ સુધી બેહકે; જે નૈષધ રાયની રાણી, કાવ્યમાં દમયંતી વખા-ણી. ૬ તે પણ શેષ કન્યા સમ નાવે, એવી રાવણ સુત વધુ કહાવે; મીનાકારી મહેલમાં બોલી, બેઠી હેમહીંડોળે રૂપાળી ૭ અંગના ઝળકે અલંકાર, જાણે વિદ્દુતનો ચલકાર; વિધુવ-દની કલંક રહીત મુખ કમલ સહાસ્ય સહિત. ૮ દેવ ગંધર્વ કિન્નર કુંવરી, એવી અનેક છે પાસે કીંકરી; તે સુલોચનાની નિત્યમેવ, અહો રાત્રી કરે છે સેવ. ૯ કીન્નર કન્યાઓ શચી સમાન, કરે મધુર સ્વરેથી ગાન; કો વજાડે વીણા ને મ્રદંગ, કોઈ શરાણાઇ સજતી અંગ. ૧૦ કો સખી સનમુખ ઝુલાવે, કોઈ વાત કરીને રીઝાવે; કોઇ અમર વીંજણ યોગ, કો સખી આપે ઉપભોગ. ૧૧ પારીજાતનાં પુષ્પજ લાવે, સખી હાર ગુંથીને પહેરાવે; એમ આનંદમાં સુલોચન, બેઠી પતીપદશું જેનું મન ૧૨ તે સમે ઈંદ્રજીતનોહસ્ત, ચોકમાંપડયો આવી તટસ્થ; વીખ બીંદુ સુધામાં જેમ, પેડેઆવી થયું છે તેમ૧૩ દાસીએ આવી જોયું ત્યાંહે, દીઠું વિપ્રીત ચોકજ માંહે; તેણે કહ્યું સતીને આવી, બાઈ આજ ખુટયું તમભાવી૧૪આકાશ માર્ગથી અસ્ત, પડયો આવી સ્વામીનોહસ્ત; આપણાચોક-માંહે એહ, પડયો હવડાં મેં દીઠો તેહ. ૧૫ એવું સુણતાં પડી

છે ફાળ, બેહેબાકળી ઉઠી બાળ; રત્નપાદુકા પહેરી પાય, અ-
લકે ચીર જાલે ચપલાય. ૧૬ બે સખીને સ્કંધે ધરી પાણી,
ચાલી બારણે આવી રાણી; જુએ તો ચોકમાં પડયો હાથ નિ-
શ્ચે ઓળખ્યો એ કર નાથ. ૧૭ પંચ મુદ્રીકા રત્ન ખચીત,
મણી કંકણ બાજુ સહિત; ઓળખિ હસ્ત તે સુલોચનાઆ-
વિ મુર્છા પડેરે અંગના. ૧૮ થઈ સુચેતકરંતિ વિલાપ પછાડે
પૃથ્વી પોતાનું આપ્ત; કરે તાડણશીષ નેરૂદે; શોક રૂદનકરંતી
વદે. ૧૯ જાય લોભીનું સરવસ્ત ધન થાયમછ વિયોગ જીવન
એમ કંથ વિયોગે તે નાર, શેષ કન્યા રૂવે છે અપાર. ૨૦ સહુ
સખીઓએ શિખ પમાડી, સાવચેત કરિને બેસાડી; સ્વામી
નો ભુજ લઈ નીરધાર, ચાંપ્યો રૂદયા શું તેણિવાર. ૨૧ કહે છે
દરૂન કરંતી ભામ, હા હાનાથ આ શું કર્યુંઆ કામ; પુરણબ્રહ્મ
સનાતન રામ, હતિ જીતવાની મોટી હામ. ૧૨ તે રામને સ-
મર્યા પ્રાણ, તમે ઈચ્છું તમારૂકલ્યાણ, પામ્યાપ્રાણપતી કેમ
મર્ણ, હવે હું રહીશ કોનેશર્ણ. ૨૩ વર્તમાનમરણનું કાજલખી
દેખાડો મુજને આજ; પછિ ખડીઓ કાગળ ને કલમ, પાસે
મુકયું લખો થયું કેમ. ૨૪ કોણે માર્યા તમને કંથ કર આવ્યો
તે આકાશ પંથ; ત્યારે શરીર રહ્યું છે કયાંહે, લખી દેખાડો
કાગળ માંહે. ૨૫ જો હું શુદ્ધ પતિવૃતા હોય, લખજો મુજ સ-
ત્યથિ સોય; ત્યારે ચૈતન્ય થઈ કર ત્યાંહે, ગ્રહી કલમ લખ્યુ
પત્ર માંહે. ૨૬ જે થયું રણમાં વતાંત; તે લખ્યુ સહુ ભાગીને
ભ્રાંત; હોમ વિધ્વંસ યુદ્ધ વિસ્તાર; લખ્યું પ્રથમ તે પત્ર મો-

ઝાર ૨૭ હે પ્રિયે જે સુત સુમીત્ર મહા તપસ્વિ ને પુન્ય પવિત્ર નિંદ્રાજીત લક્ષમણ નિરાહારિ શુદ્ધ સત્યવાદીરેબ્રહ્મચારિ ૨૮ તે લક્ષમણે છેદયું મુજ શીષ, લઈ ગયા જ્યાંછે જુગદીશરાણમાં પડયુ છે મુજ તન, પૃથ્વિ ઉપર થઈને પતન. ૨૯ અહિં ઉડિને આવ્યો એક ભુજ, વર્તમાન જાણવા તુજ; હું ઓલંઘ્યો માયા નદીઘાટ, પેલી તિરે જોઉં છું તારિ વાટ. ૩૦સ્વદેહે ગયો વિભિષણ શરણ, હું દેહ ત્યાગીને તરણ; કર્યા મીત્રમેં શ્રિ જગદીશ, મુકી કૃપણતા અરપ્યું શિષ. ૩૧ માટે આ દુઃખ રૂપ સંસાર તજી રામ શરણગયો નાર;રામ ચર્ણે રેતાં ટાળ્યું દુઃખ હું પામ્યો છું બ્રહ્માનંદ સુખ. ૩૨ એમ હસ્તે લખિ ઘણિ વાત; વાંચિને સ્ત્રિ કરે આંસુપાત; તે સમે પશુ પંખિ સર્વ; રોવા લાગ્યાં તજીને ગર્વ. ૩૩ ત્યારે સખિયે કર્યો પ્રતિબોધ, જે થકિ ટળે શોક વિરોધ; પછિ સ્વામી તણો કર જેહ; સુખાસન માંહે મુકયો તેહ. ૩૪ સાથે પત્ર મુકયો તે માંહે પોતે ઘોડિ ઉપર ચઢી ત્યાંહે; કરવા સ્વામી સાથે સહગમન, શિષ લેવા ચાલી શુભ મન. ૩૫ સંગ ચાલે અનેક વેત્રધાર, આવિ રાવણની સભા મોઝાર જ્યાં બેઠો છે સીંહાસન રાય; ત્યાં આવી લાગી સુંદરી પાય. ૩૬ વલણ--પાયે લાગી સ્વશુરને, આવી સુલોચના તેણિવારરે; સ્વામી તણું વર્તમાનકહિને રૂદન કરતિ અપારરે. ઈતિશ્રિરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકિનાટકધારાયાંયુધકાંડેસુલોચનશોકોનામસપ્તવીશોધ્યાય:૨૭

અધ્યાય ૨૮

(રાગ વેરાડી) સુલોચનાએ શીષ નમાવીને, કરવા માંડ્યું રૂદન; ત્યારે રાવણ મહા દુઃખ પામ્યો જોઈને, બોલ્યો દીન વચન. ૧ અરે સતી કુલ દીપક દેવી તું. કેમ રૂવે કે, થઈ સ્વસ્થ; ત્યારે સુલોચનાએ દેખાડિયો તત્ક્ષણ, સ્વામીનો પત્ર ને હસ્ત. ૨ જ્યારે શક્રજીતનું મર્ણ સાંભળીયું વિકળ થયો દસ શીષ; મુર્છા આવી થયો અચેતન, પૃથ્વી પડિયો અસુરીશ ૩ પછે સાવચેત થઈ ઘાડે સ્વરથી, રોતો રાવણરાય; તે સમે હાહાકાર જ વરત્યો, કવીએ તે ન વર્ણવાય. ૪ સભા સર્વ ત્યાં રોવા લાગી, દશમુખ કરતો વિલાપ; વીશ નેત્રથી આંસુ ચાલે પૃથ્વી પછાડે આપ. ૫ અરે દૈવ તેં આ શું કીધું, ગયો પાટવી પુત્ર; ઈદ્રજીત જતાં સર્વ ગયું, મારૂં ઉજડ થયું ઘરસુત્ર. ૬ અરે પુત્ર તુજ બળ માટે મેં, કર્યું રામશું વેર; આજ બેલ્ય ભાગી ગઈ મારી, વરત્યો મોટો કેર. ૭ મેં જાણ્યું મારે ઇન્દ્રજીતને કુંભકરણ બળવાન; તો કોણ માત્ર એ રામ લક્ષ્મણ, જો કાળના ઝાલે કાન. ૮ એ બે પાંખો તુટી ગઈ મારી, અપંગ થયો હું આજ મારા જીવ્યાને ધીકાર છે, હવે બુડયું લંકાનું રાજ. ૯ અરે પુત્ર મુને મુકી ગયો, એ ઘટે નહી નીરવાણ; મેં જાણ્યું હોત તો તુજ માટે, આપત મારો પ્રાણ. એવે સમે મંદોદરી ત્યાં આવી, તાડન કરતી તન; અન્ય રાણીઓ આવી મળી, સહુ કરતી શોક રૂદન. ૧૧ રાણી મંદોદરી પુત્ર સાંભરીને, કરતી વિવિધ વિલાપ; અરે દૈવ મુને કરી વાંઝણી, શું પુર્વે કર્યું હશે

પાપ. ૧૨ મેં આચર્યાં નહીહોયજપતપ, પુરણુકર્યો હશે પંકતી ભેદ; કુશબ્દ કહ્યા હશે સાધુને, શીવ વિષ્ણુ નિંદા કરી વેદ ૧૩. કેં હરી કીર્તનમાં ભંગ કર્યો હશે, હરણુકર્યો પરલાભ, કેસાધુ સતીને શીષજ કુડાં, આળ ચઢાવ્યાં આભ. ૧૪ કે ક્ષુધારથીને ભુખ્યો ઉઠાડીઓ, ભોજન કરતાં જાણુ; કે નીરમુખ કાઢિઓ અતિથી, મેં ગુરૂ દ્રોહ કર્યો નીરવાણુ. ૧૫ તે પાપે કરીને હું દુખ પામી, દૈવ કોપીઓ નીરધાર; ઈન્દ્રજીત જેવો પુત્ર મુને હવે, કયાંથી મળે સંસાર. ૧૬ એમ કહી પછી સુલોચનાને, ભીડી રૂદયા માંહે; તેહ સમાના શોક રૂદનથી, પૃથ્વી કંપી ત્યાંહે. ૧૭ ત્યારે રૂદન કરંતા શેષ કન્યા કહે, આણી આપો મુને શીષ; મારે સ્વામી સાથે સહગમન કરવા, વિલંભ થાય આ દીશ. ૧૮ ત્યારે રાવણુ ક્રોધ કરીને કહે, અલ્યા ચાલો જોધ અપાર; લાવીને સત્વર પુત્રનું શીર, કરી રામ લક્ષ્મણનો સંહાર. ૧૯ અથવા હું ત્યાં મર્ણુ જ પામું, જાઉં પુત્રની પાસ. ઈન્દ્રજીતજતાં મારે કાંએ ન ઉગર્યું નિષ્ફળ થઈ સહુ આશ. ૨૦ એમ રાવણુ કરોધ કરીને કહે છે મહા દુખીઓ થયો જાણુ; ત્યારે સુલોચ-નાની સાથે બોલી, રાણી મંદોદરી વાણુ. ૨૧ અરે બાપ જા તું રામની પાસે, લાવ માગીને શીષ નિશ્ચે તુજને આપશે છે દયાળુ જગદીશ. ૨૨ ધરમ ધોરીંધર ભકત વત્સલ, પ્રભુ કરૂણા સિંધુ ઉદાર; દીનબંધુ શરણાંગત ત્રાતા, દશરથરાજકુમાર. ૨૩ એક પત્નીવૃત જાનકી જીવન, અવર તે માત સમાન; એક બાણુ એક વચન સત્ય નીધી, એવા છે ભગવાન. ૨૪ તે રામનાં

તું દરશન કરજે, અંત સમે સુણુ માય; એ જન્મ ધર્યાનોપ-રમ લાભ છે, જે થકી બંધ મુકાય. ૨૫ વળી રામનાપાસેપ-રમ ભકતછે, સુગ્રીવજાંબુવંત;ન્યાયસીંધુવીભીષણુને અંગદ અનીત્ય દાસ હનુમંત, ૨૧ એ સર્વેરામ ભકત માટેતુનેનહી કરે કો અંત્રાય; માટે કુલવધુ સુખે શીષ્ય લાવ્યતું જાચ જઈ રઘુરાય. ૨૭ એવું વચન સુણી સુલોચના, બોલી રાવણુ પ્રતે વાણુ, જે પર સતીનો અભીલાશ કરે, તેનું નહી થાય કલ્યાણુ ૨૮ એમ કહી પછે ચાલી ત્યાંથી, હસ્ત ધરી સુખાસન આ-ગલ પાલખી પુંઠે અશ્વની, ચઢી ચાલી શુભ મન. ૨૯ વિદ્વ-જન બ્રહસ્પતી જેવા વિચીક્ષણુ, સાથે લીધા તેહ; સહસ્ત્ર દા-સીઓ જોડે સુવેલુએ, આવી સુલોચના એહ. ૩૦ જેમ આવે વિશ્રાંતી સંત ગ્રહે, એમ આવી શેષકુમારી; પછીઘોડી ઉપ-રથી ઉતરી ચાલી, હંસગમન તેનારી. ૩૧ ત્યારે અનેક વાનર વેષ્ટીત બેઠા, રામ લક્ષમણુ બે વીર; ત્યાં કપિ આવીનેકહેવા લાગ્યા, સુણો શ્રી રણુધીર. ૩૨ જુવો મહારાજ સીતાજી આ-વ્યાં, આ પેલાં નિરવાણુ; રાવણે ભય પામીને ત્યાંથી, મોકલી દીધાં જાણુ. ૩૩ એવાં વાનર કેરાં વચન સુણીને, બોલીઆ અયોધ્યા ઈશ, ભાઈ સીતાનું મુખ ન દેખીએ, જ્યાંલગીજીવે દશશીષ. ૩૪ તે આવતી જોઈને રામે પુછ્યું વીભીષણુને નિરધાર; તારે લંકેશે ઓળખી ઈન્દ્રજીત વધુ રૂદન કર્યું તે-ણીવાર. ૩૫ નેત્રે જળ ગદગદ કંઠેથી બોલ્યા વિભીષણુ વાણી; સુણો મહારાજ એ શેષ કન્યાં ઈન્દ્રજીતની રાણી.

૩૬ એ સતિ કેરૂં નામજ લેતાં, બળી જાએ સર્વે પાપ; એ સ્વામી તણું શિર લેવા આવી, સહગમન કરવા આપ. ૩૭ જેના પદઅંગુષ્ટરવિ કીરણ પડે નહીં, નપામે દરશ સુર રીત, તે રણમાં શિર લેવા આવી, એ દૈવગતિ વિપ્રીત. ૩૮ એમ કહીને વિભીષણ રોયા, વિસ્તારી સતિ ગુણ ખ્યાત; એટલે આવીસુલોચના, લાગીરામચરણ સાક્ષાત. ૩૯સાષ્ટાંગ કરીને પડી પ્રભુના, પદ શીંચ્યા અશ્રુધાર; સુલોચના પ્રભુના પાએ શિર, મુકી રહી ઘણીવાર. ૪૦ ત્યારેકરૂણા વચન બોલ્યા શ્રી રઘુપતિ, ઊઠહવે હે માત; અક્ષયસુખ હું આપું તને,જે માગે તે સાક્ષાત. ૪૧ પછી ઊઠી સુલોચના સનમુખ ઉભી, બે કર જોડી નારી; નખશીખ મુરતી રામચંદ્રની,ધ્યાંન માંહે ઉતારી. ૪૨ વલણ---ઊતારીમુરતિ ધ્યાનમાં, તે રાખી હૃદયમોઝારરે; પછે ગદગદ કંઠે સ્તુતિ કરતી, સુલોચના તેણીવારરે. ૪૩

ઇતીશ્રીરામચરિત્રેસંમનવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેસુલોચનાયાંશ્રીરામસામીપ્યાગમનંનામઅષ્ટવિંશોધ્યાયઃ ૨૮

અધ્યાય ૨૯

(દોહો)--ચઢી વિમાન સુર સકળ નભ, રહ્યા જુવે ધરી ધીર; સુલોચના મધુરે સ્વરે, સ્તવતી શ્રી રઘુવીર. ૧ (છંદ ભુજંગીની દેશી). જયજય રામ રઘુવીર વીશકંઠ મીત્રા, રમાનાથ રઘુનાથ રાજીવનેત્રા;ચાલાક ચક્રમાયા ચપલચારૂગાત્રા, જીવન જાનકીનાથ જનક જમાત્રા. ૧ નમો નિરગુણ ગુણમય ગુણ અગારં, નમો વિશ્વહેતુ અહેતુઅપારં; નમો વિશ્વવ્યાપી

વિશ્વંભર વિધાતા, નમોવિશ્વતનુવિશ્વપતી વિશ્વત્રાતા.૨ નમો શુદ્ધ ચૈતન્ય સાક્ષી પ્રકાશં. નમો ઈંત્રિયાતીત સહુ ક્ષેત્રવ્યાસં; નમો જ્ઞાન ગમ્યં પરાપાર ભુપં,અજં શાશ્વતં બ્રહ્મવેદ સ્વરૂપં. ૩ શ્રષ્ટિ ઉદ્દભવં પાલ સંહારકારં, વીધી વિષ્ણુ શિવરૂપત્રીગુણાંધારં;લીલાવિગ્રહંસચ્ચિદાનંદ રૂપં,અવિછીન્ન આદી અખંડ અનુપં. ૪ જનકજાપતી શ્રીપતી ભુપવીરં, નમુ દશરથી રામ રણુરંગ ધીરં; નમો ભકત ચિંતામણી કામધેનુ,શરણુંસુરતરૂમહાત્મએઅપ્રમેનું. ૫ ભુતલ અવતર્યા ચતુર્વ્યુહ ચાપ પામી, વનમાં નીકળ્યા દેવનું દુખ જાણી; જાતુધાનહણુવાઅભય ભકત કરવા,નિગમધર્મ ધરવાં ભુમી ભાર હરવા. ૬ દૈવી તારવા મારવા દુષ્ટ પાપી, પુન્યશ્લોક કિરતી રહિ વિશ્વ વ્યાપી; ઘનશ્યામ તનકામ કોટી બીરાજે; શોભા મુખની જોઈને કંજ લાજે. ૭મુગટ રત્ન પારા ખચીત શીષ સોહે, તીલક કેસરી ભાલમાં મન મોહે; કુંડળ કરણુ મણિ જળ હળે જોત સારી, જાણુસેવના એજ રૂપે તમારી. ૮ કેયુંર કંકણુ મેખલા સુત્ર રાજે; અંગદ મુદ્રીકા મુકતની માળ ભ્રાજે; સોહે પિત ઉપવિત ને પિત વાસં, વીધુ રશ્મી જેવી મુખે મંદહાસં. ૯ અભય સુખદાતા સુબાહુ અજાનુ, દહન દુઃખ અજ્ઞાન ભાનુ કષાનુ; ચરણુ ચારૂ સકુમાર નખ ચંદ્ર વેષા, ધ્વજા વજ્ર અંકુશ યવયાદી રેખા. ૧૦ હરે પિર પદ તિર સરજયું વિહારી, પાવન પદરજેવિપ્રની નાર તારી; કર્યુ અંઘરીજળપાનતેવારવારં,તેણુઉધર્યું દુષ્ટકુલકર્ણ ધારં.

૧૧ જેથી વનચરી દુખ સંસાર પામી, તેવા ચર્ણનું શર્ણ હું આજ પામી; સદા લાલીતં જે રમા સેવ્યમાનં, કરી એક આશે ધરે જોગી ધ્યાનં. ૧૨ ગીરી શૈલ વન સર સરીતા વિરાજં, કરી પુનિત શ્રપદ્મપદે તિર્થરાજં; ધર્યો દેહ ગોસુર દ્વિજ હેતકારી, કીર્તિ વિસ્તરી વિશ્વમાં દોષહારી. ૧૩ સનક વાગીશ નારદં શેશિશાનં, વિશદ વિક્રમં તે કરે ગીત ગાનં; મુનિ સિદ્ધ યોગી લીલારૂપ ધેયં. મંગળ મુજવળં શીવસદા નામગેયં ૧૪ રાખો ચરણેશરણે મને રામચંદ્ર, પ્રભુ પાહીમાં આગુત જન રાઘવેંદ્રં; પુરો દીન જનકામના પુરણકામી, સદા રામચરણે નમામીનમામી. ૧૫ (દોહો)— ગુણસાગરનાગરનીપુણ ધર્મ સત્યવૃત ધીર; અખીલ શોક સંકટ હરણ, જે જેશ્રી રઘુવીર. ૧૭ ઇતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મીકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડે સુલોચનાયાંકૃતાશ્રીરામસ્તુતિનામએકોનત્રીંશોધ્યાય: ૨૯

અધ્યાય ૩૦

રાગ ધનાશ્રી—સુલોચના કહે છે સુણો મહારાજજી, શરણાંગતની પ્રભુ રાખો લાજજી; હું પામી તમ દરશનજી, તેણે કરી છુટી ત્રીદેહીના બંધજી. ૧ (ઢાળ) બંધન છુટી દેહના હવે, શીર આપો મુજ સ્વામી તણું, સહગમન કરવા પતી સાથે, મને વીલંબ થાએ ઘણું. ૨ વર્તમાન જાણ્યું નાથનું, પંચ પ્રાણ તો તતક્ષણ ગયા; પણ દેહ નીમીત શીર માગવા આવી આપો કરીને મયા. ૩ એવું સુણી પ્રસન થયા રઘુપતી, ધન્ય શેષકન્યા સાધવિ; સહુ સ્ત્રીઓમાં રત્ન રૂપ છે, જેમ

નદીઓ મધે જાનવી. ૪ ત્યારે સુગ્રીવ જાંબુવાન કહે એને, આપો શીર મહારાજ; એ સતી પરમ પતિવૃતાછેસહુ સ્ત્રીઓ શીરતાજ. ૫ રઘુવીર કહે બાઈ તેં કેમ જાણ્યું, જેશીર લાવ્યા આ ઠામ; ત્યારે સુલોચના કહે કહું જથારથ, સુણો પુરણકામ ૬ એક હસ્તપતિનોપડયોઆવી, મુજચોકમાં આવી નીરધાર તેણે રણનાણું વર્તમાન સર્વે, લખ્યું પત્ર મોઝાર. ૭ તે માટે મને માલમ થયું, શીર લાવ્યા આણે ઠાર; મને આપજો જાણીં સમાગમે, રઘુપતી પરમ ઉદાર. ૮ હું અયાચક યાચવા આ-વી, પ્રભુ જાણી આજ; અનાથનાથ અવધપતી આજ, રા-ખો મારી લાજ. ૯ એમ કહી તદા રઘુવીરને, દેખાડયો ભુજ-પત્ર; સર્વે સભા તે દેખતાં, આશ્ચર્ય પામ્યાં તંત્ર. ૧૦ અમને પતિજ પડે નહિં એમ કપી સહુ કહે વાણ; એ મૃતકહસ્તે પત્ર લખિયો, મનાયે નહીં જાણ ૧૧ માટે અમો કહીયે સ-ત્ય એ, મસ્તક કરે જો હાસ; તો વાત સાચી માનીયે, અમને આવે વીસ્વાસ. ૧૨ ત્યારે રામ કહે ભાઇ સત્ય છે, એ પત્ર કેરી વાત; તે સતી તે શું નવ કરે, તેનો મહિમા ઘણો વિખ્યાત. ૧૩ પછે રામ આજ્ઞાયે સુગ્રીવે આપ્યું મસ્તક તે-ણીવાર; સુલોચનાએ રૂદે ચાંપી રૂદન કીધું અપાર. ૧૪ ચી-રનો પાલવ પાથરીને, મુકયું તેમાં શીષ; પછી બે કર જોડી સ્તુતી કરે, સુલોચના તે દીશ ૧૫ હે પ્રાણવલ્લભ પ્રાણજીવન, રાખો મારિ લાજ; એકવાર હાસ કરો પ્રભુ. જેમ સભા દેખે આજ. ૧૬ ક્ષમા કરો અપરાધ મારો, સ્નેહ ધરો મુજ સાથ;

દીકરી જાણી દયાઆણી,દોષટાળોનાથ. ૧૭ચતુરશીરોમણી સ્વામી મારા, અતુળબળ ગુણકર્મ, દેખાડોઆજરામને મારો પતીવૃત ધર્મ, ૧૮ એમઘણાંવચનસતીએકહ્યાં પણ હશ્યું નહીં શીર તેહ; સુલોચના કહે શું કરૂં હું, પ્રથમ ચુકી એહ. ૧૯ જો તેડાવત મુજ પીતાને તો, કરત આવી સાર ; નવમર્ણ પામત પ્રભુ, કરત તે શતરૂ સંહાર. ૨૦ એવું કહેતામાં શીર હશ્યું ખડખડ, કમળવદન પ્રકાશ; જમણું નેત્ર ઉઘાડીને તે, જુવે ચારે પાસ. ૨૧ ઈંદ્રજીત કેરૂં મુસ્તક, હશ્યું જેણીવાર; આશ્ચર્ય પામ્યા સર્વ કો, કપી સહીત જુગદાધાર. ૨૨ સુગ્રીવે પુછ્યું રામને, કહો કૃપા કરી મહારાજ; શું વચન એ સતીએ કહ્યું, જે હશ્યું મુસ્તક આજ. ૨૩ રઘુવીર કહે એણે કહ્યુંયુદ્ધમાં, તેડાવત જો મુજ તાત; તે શેષ સાહે કરત તમારી તો, કયમે મરણ નવ થાત. ૨૪ તે શેષનો અવતાર લક્ષમણ, એણે મારિયો ઈન્દ્રજીત; તો સાહે એ શું કરત તમારી,જેણેકર્યું વિપરિત. ૨૫ તારા પીતાએ માર્યો મુજને, શેષજે કહેવાયએમ જાણી ઈન્દ્રજીતનું શીર, હશ્યું એ અભિપ્રાય. ૨૬ એવાંવચન સુણી રઘુવીરનાં, લાગ્યું લક્ષમણને દુઃખ;રોમાંચીત ગદગદથયા, કરમાયું કોમળમુખ. ૨૭ એમ સુમિત્રીમોહમાયાવ્યાપી તેણીવાર;સુલોચનાની સામુ જોઈ રૂએ, આંખે આંસુધાર. ૨૮ રૂદન કરતા કહે લક્ષમણ, સુણો શ્રી રઘુરાય; જમાત્રને મેં મારિયો, એ ઘણો કર્યો અન્યાય. ૨૯ રામ કહે ભાઈ ક્ષત્રીનો છે, ધર્મ જે સંગ્રામ; રણમાં હણે પુત્ર પિતાને, ન ગણે સંબંધતે

ઠામ. ૩૦ વળી અનીત્ય દેહનો ધર્મ છે, તે નીશ્ચે થાએ નાશ માટે શોક ન કરીએ વીર મારા ધરીએ જ્ઞાન પ્રકાશ. ૩૧ તોએ લક્ષ્મણ છાના રહે નહી, જોઈ સુલોચનાનું મુખ; ત્યારે રઘુપતી ગદગદથયા,લાગીયુ લક્ષ્મણજીનું દુ:ખ. ૩૨ જળ ભરાઈ આવીયું નેત્રમા, બોલ્યા રામ કરૂણાવાન:અરે સતીતારા સ્વામીને, હું જીવાડું નીરવાણ. રચી આપું બીજું નગર લંકા, તેમાં રહો જઈ આજ; સહસ્ત્ર કલ્પ લગી સ્ત્રી પુરૂષ,તમે કરો નીરભે રાજ. ૩૪ એમ પ્રસન્ન થઈ પ્રભુએ કહ્યું; ત્યારે બોલીસુલોચન;આજતમારા ચરણનું,દરશન પામીઆં પાવન. ૩૫ ફરી આવો જોગ મળે નહી, અંત સમે શ્રી ભગવાન હવે શરણ પામ્યા તમારૂં, નથી લાભ એહ સમાન. ૩૬ જન્મ ધરીને જયારે ત્યારે, મરવું એકજ વાર, હરી જોઈ ભોગવે જગતને: તેના જીવ્યાને ધીકકાર. ૩૭ સુલોચનાનાં વચન સુણી થયા રામ એ કરૂણાવાન; લક્ષ્મણજીનો શોક સમીઓ સુણી એવું જ્ઞાન, ૩૮ રઘુવીર કહે બાઈ ધન તુજને, જશ કર્યો તેં જાણ; પતીવૃતા મંડન તજી માયા, થજો તુજ કલ્યાણ. ૩૯ પછી આજ્ઞા માગી રામની, સુલોચના તેણીવાર;રઘુપતીચરણે નમી ચાલી, શીષ લઈ તે નાર. ૪૦ મહારાજહું સહગમન કરૂ એમ સતી કહેછે વાણ; ત્યાં લગી કો વાનર નઆવે, લંકામાં નિરવાણ ૪૧ એવું કહી ચાલી ત્યાંથી, આવી રણ મોઝાર; ઈન્દ્રજીતનું તન લીધું ત્યાંથી, પડયું હતું જે ઠાર, ૪૨ ચીતા રચી સાગર ત્રઠે, ત ચંદન કાષ્ટ અપાર; ત્યાં રાવણ મંદોદરી

આવ્યાં, સાથે સહુ પરિવાર. ૪૩ દેવાંગનાશુ દેવ જોતા, ચઢી નભ વિમાન; સુલોચનાએ કર્યું તદા, પછેસીંધુજળમાંસ્નાન. ૪૪ પતી ચિતામાં પધરાવ્યો, આચર્યો વિધી વહેવાર, પ્રદક્ષણાકરી પોતે બેઠી, કર્યો અગ્નિસંસ્કાર. ૪૫ દુંદુભીવાગ્યાં દેવનાં, થઈ પુષ્પ વૃષ્ટિ અપાર; વિમાનમાં બેઠાં પછે, દીવ્ય દેહ ધરી તે નરનાર. ૪૬ સ્વર્ગમાં ગયાં દંપતી ધન્યધન્ય કહે છે દેવ; રઘુવીરની કરૂણા થકી, સદગતિ થઈ સતમેવ ૪૭ મંદોદરી રાવણે ઘણું, કલ્પાંત કરીયું ત્યાંહે; પછે સમુદ્ર માંહે સ્નાન કરીને, ગયાં લંકા માંહે. ૪૮ ઈન્દ્રજીતની એ ગતિ થઈ, સતી તણું સત્ય પ્રકાશ; એ કથા અગ્નિપુરાણમાં કહી, સત્યવતી સુત વ્યાસ. ૪૯ વલણ.---વ્યાસ તણાં એ વચન છે; અગ્નિપુરાણ કથાયરે; કહે દાસ ગિરિધર હવે લંકામાં, શું કરતો રાવણરાયરે. ૫૦ ઈતીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેઈન્દ્રજીતમુખાવલોકાનસુલોચનાયાસહગમનંનામત્રીંશોધ્યાય: ૩૦

અધ્યાય ૩૧

રાગ સામેરી---હવે રાવણ ચીંતાતુર થયોને, બેઠો મંદીર માંહે, પુત્ર બંધુ આદે સર્વે, મરણ પામ્યા ત્યાંહે ૧ હવે કોને મોકલું રણ વિષે, હું યુદ્ધ કરવા કાજ; વળી શત્રુનું બળ અધીક, દિનદિન વૃદ્ધી પામ્યું આજ. ૨ એમ વિચારેછે દશાનન મન કરે શોચ અપાર; ત્યારે વિદ્યુતજીભ્યા મિત્રી વિચિક્ષણ, બોલ્યો તેણીવાર. ૩ મહારાજ સુણો એક વિનતિ, તમ મીત્ર

છેરણધીર; અહીરાવણ મહીરાવણ નામે, બળિયા બન્યો વીર. ૪ તે હિતકારી છે આપણા, તેને તેડાવો મહારાજ; રામ લક્ષ્મણને હરિ જશે તો, થશે આપણું કાજ. ૫ એવાં વચન સુણીને હરખિઓ, સંતોષ પામ્યો તત્ર; પછે વીરએ તેડાવિઆ, રાવણે લખિને પત્ર. ૬ તે વીર બન્યો આવિયા, મળ્યા રાવણને મહા યોધ; અહંકારને જેમ આવી ભેટે, કામ ને વળી ક્રોધ. ૭ કુંભકરણને ઈન્દ્રજીતનું, વર્તમાન કહીને રાય; પછે રાવણ લાગ્યો રૂદન કરવા, રૂદે શોક ન માય. ૮ અહી મહી કહે તમે ધીરજ રાખો, દુખ નધરશો રાજ; રજની વિષે અમો હરી જઇશું, રામ લક્ષ્મણને આજ. ૯ બલીદાન દઈશું દેવીને બે વીરને લઈ ત્યાંહે; પછી સન્યાનો સંહાર કરજો, તમો રહીને આંહે. ૧૦ તે સુણી સુખ પામ્યો દશાનન, થયું જાણે કામ; પણ મુરખ મન નથી જાણતો, જે બ્રહ્મ પુરણકામ. ૧૧ તે સમે પ્રધાન વિભિષણનાણા, જોતા હના ચરચાય; તે ગુપ્ત રૂપે સુણિ ગયા, જ્યાં વિરાજે રઘુરાય. ૧૨ તેણે આવી વિભિષણને કહ્યું, અહિમહિ તણું વર્તમાન, ત્યારે વિભિષણ પાસે તેડાવ્યા સુગ્રિવ ને હનુમાન. ૧૩ ભાઈ સુણો આજ નિષા વિષે, કંઇ કરશે કપટ અસુર; માટે કપિ સર્વે જાગજો. સાવધાન થઈને સુર. ૧૪ અવું સુણિને રઘુવિર પાછળ; રચ્યો કપિએ કોટ; આકાશ લગિ ઉંચો દુર્ગ રચ્યો, પુંછ કેરિ ઓટ. ૧૫ ઠેર ઠેર કપિ પાષાણ તરૂ ગ્રહિ, બેઠા થઈ સાવધાન; મધ્યમાં રાખ્યા રામજી, ઘણું જતન કરિ બળવાન. ૧૬ પછિ એમ કરતાં

નિશા થઇ, મહા ઘોર તમ તેણીવાર; ત્યારે અહી મહી બે બંધુ, આવ્યા સુવેલુ મોઝાર. ૧૭ ચારે પાસે કપી ફેરે, કોટ દીઠો ત્યાંહે; અણુમાત્ર માર્ગ નવ જડયો, જવા રામ સેના માંહે. ૧૮ પછી આકાશ માર્ગ ઉતપત્યા, તે અસુર બળિઆ જાણ; કોટ ઓળંગી અદ્રષ્ય રૂપે, ઉતરિઆ નીરવાણ. ૧૯ પછી ઘારણ નાખ્યું સર્વેને, થયા કપી નીંદ્રાવાન; મહિકાવતી પતિ આવીઆ, જયાં સુતા છે ભગવાન. ૨૦ મૃગચર્મ કેરી સજજા ઉપર, પોઢયા લક્ષ્મણ રામ; ત્યાં અસુરે ઘારણ નાખીઉં, મોહની નિદ્રા જેનું નામ. ૨૧ જેના સ્મરણથી જાય ઘોરતમ, અજ્ઞાન આવરણ જેહ; તે પ્રભુએ મનુષલીલા જણાવા, કરી અંગીકૃત તેહ. ૨૨ પછી ચર્મ સજજા ઉચકીને, માથે મુકી વીર; રામ લક્ષ્મણનું હરણ કરીને, ચાલીઆ બે મતિ ધિર. ૨૩ આકાશ માર્ગ જઇ કરી, પછીઉતર્યા ભુ માંહે; એક વીવર પૃથ્વીમાં રચ્યું હતું, ગહન દુરગમ ત્યાંહે. ૨૪ તે યોજન શત સહસ્ત્ર લાંબુ, પેઠા તે મોઝાર; સસ ઘડીમાં નીકળ્યા તે, અસુર પેલી પાર. ૨૫ પછી યોજન તેર સહસ્ત્રનો, દધિ સમુદ્ર જે કહેવાય; તે ઓળંગી ચાલ્યા અસુર, નીજ નગ્ર માંહે જાય. ૨૬ તે તણું નગ્ર મહિકાવતી, મહા રમ્ય અતિ વીસ્તાર; શત ગણી શોભા લંકા કરતાં, અધીક રચના સાર. ૨૭ તે નગ્રમાં નીજ સદનમાં જઈ, મુકી છે સજજાય; વળી નાગ પાસે બંધન કરિ ત્યાં, રાખ્યા શ્રી રઘુરાય, ૨૮ જેમ લાવે આત્મારામને કામ ક્રોધ આવરણમાંહે; એમ અહી મહીએ રામ લક્ષ્મણ, ગુપ્ત રાખ્યા

ત્યાંહે. ૨૯ નગ્ર બારણે એક દેવિ છે, ભદ્રકાળિ તેનું નામ; તે દેવળ શતયોજન ઉંચુ,કનક માણીનું કામ.૩૦ વળિ રક્ષા અર્થે આણી તીરે, સમુદ્ર કાંઠે જ્યાંહે; વિશ કોટી પિશીતાશન લેઈને,રહ્યા મકરધ્વજ ત્યાંહે.૩૧ એમ મહિરાવણના મહેલમાં, રહ્યા રામ લક્ષમણ ભ્રાત; હવે સુવેલુએ પછી શું થયું, વિતી ગઈ સર્વે રાત. ૩૨ વલણ—રજની સર્વે વિતી ગઈ, થયો અરૂણ ઉદય તે ઠામરે;ત્યારે કપિ સર્વે જાગિઆ,નવ દીઠા લક્ષમણ રામરે. ૩૩ ઈતિશ્રીરામચારિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેઅહીરાવણમહીરાવણભ્યા શ્રીરામલક્ષમણયોહરણંનામએકત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૧

અધ્યાય ૩૨

રાગ વેરાડી.—હવે પ્રાતઃસમે વાનર સહુ જાગ્યા, ન દીઠા લક્ષમણ રામ; ત્યારે વ્યાકુળ થઇ એક એકને પુછે. કયાં ગયા પુરણકામ. ૧ નળ નીળ અંગદ સુગ્રિવ વિભિષણ, જાંબુવાન હનુમંત, એ આદે કપી સર્વે ખોળતા, રોતા થઈ દુખવંત. ૨ હા હા નાથ સખા પ્રિયા બંધુ, ભકતવત્સળ રણધિર;આ સમે કહો કયાં ગુપ્ત થયા, દીયો દરશન શ્રી રઘુવિર. ૩ પછિ સર્વે કપિએ ચારે પાસે, જોવા માંડયું તેણીવાર; ત્યારે અસુર તણાં ત્યાં પગલાં દીઠાં, પડયાં પૃથ્વિ મોઝાર. ૪ તે બાર ગાઉ લગિ પગલુ ચાલ્યું,પેઠુ ગુફાની માંહે;ત્યારે વિવરને મોઢે સર્વે બેઠા, શોકાતુર થઈ ત્યાંહે. ૫ કપિ સર્વે થયા આકુળ વ્યાકુળ, કરવા માંડયું રૂદન; ત્યારે સર્વેને છાના રાખીને વળતા, વિભિષણ

બોલ્યા વચન. ૬ ભાઈરામલક્ષ્મણનું હરણકરીગયા, અહીં મહી
બંને વીર; હવે તે તણો વિચાર કરો, તમો રાખો મનમાં ધીર.
૭ તમો શોર બકોર ન કરશો કોઇએ, જો વાત લંકામાં જાય;
તો સુનું દેખીને યુદ્ધ કરવાને આવશે રાવણરાય. ૮ માટે ગુપ્ત
ખોળ કાઢો કોઈ ઠામે, સમરહ્યા હોયજ્યાંહે; પછી સર્વે મળી
હનુમંત પ્રારથ્યા, સ્તુતી કરતા સહુ ત્યાંહે. ૯ અહો મારૂતી
તમો છો બળિઆ રામના દાસ અન્યય; માટે તમો વિના
કોણ શોધજ લાવે, અમો સર્વે છું દીન. ૧૦ જેમ પંડિત
અર્થ શાસ્ત્ર સોધે, વળિ મચ્છરૂપ ધરિ વેર; વળિ પકવ મુમુક્ષુ
ગુરૂને ખોળે, પામિ જથા નિરવેદ. ૧૧ સત્વરસહિત જેમવૃષ્ટિ
સમષ્ટિ, શોધે સુર્ત સુજાણ; પછી સાક્ષાતકાર તે પ્રાપ્તી કરે
છે, આત્માની નીરવાણ. ૧૨ એમ કામ ક્રોધ અહીં મહી
મારીને, આત્માસમ દેખાડો; અરે હનુમંત તમે ઉપકારકરી
અમને હરખ પમાડો. ૧૩ ત્યારે વળતા વચન મારૂતી કહે,
સુણો વિભીષણને સુગ્રીવ; હું બ્રહ્માંડ સર્વે ખોળી લાવું, રામ
નેત્ર રાજીવ. ૧૪ પણ તમો સેનાની રક્ષા કરજો ધરજો મનમાં
ધીર; હું લીધા વીના પાછો નહી આવું, રામ લક્ષમણ બે વીર.
૧૫ એમ કહી ચાલીઆ વાયુ સુત, સમરી જુગદાધાર રીછ-
પતી નળ નીળ ને અંગદ સાથે લીધા ચાર. ૧૬ તે પગલું
જોઈ વીવરમાં પેઠા માંહે ઘણું અંધકાર; ચારે જણ મુર્છા
પામ્યા, થયો પવન બંધ જેણીવાર. ૧૭ પછી નિજપુંછેચારે
ને બાંધી ઉતપતીઆ હનુમંત; સાત સહસ્ત્ર યોજન ગુફા છે

પામ્યા તેનો અંત. ૧૮ વીવર બહાર નીકળ્યા ત્યારે, લાગ્યો શીત પવન, ત્યારે ચારે જણ સાવચેત થયા ને, શાતા આવી તન. ૧૯ પછી દધી સમુદ્રને કાંઠે આવ્યા, ચોકી બેઠી છે જ્યાંહે; વીશ કોટી પીશીતાશન લેઈને રહેયો મકરધ્વજ ત્યાંહે ૨૦ ત્યારે પાંચ કપીએ વેશ પાલટયો, ધર્યા કાપડી રૂપ પછે; અસુર તણી સેનામાં થઈને, ચાલ્યા વનચર ભુપ. ૨૧ તે અસુરે પુછ્યું કોણ તમો છો, કયાં જાઓ છો આજ; કપીવર અમો નીકળ્યા છું, ભાઈ તીરથ કરવા કાજ. ૨૨ ભાઈ મહીકાવતી નગરી જોવાનું, અમને ઘણું છે મન; અસુર કહે કેમ સીંધુ ઉતરશો, તેર સહસ્ર યોજન. ૨૩ ત્યારે કાપડી કહે અમારા ગુરૂએ, આપ્યો છે એક મંત્ર, તે જપતાં ઉડીને જઈશું સેજે અમો સ્વતંત્ર. ૨૪ ત્યારે રાક્ષસ કહે તમો છો કપટી, પછી મારવા માંડયો માર; ત્યારે હનુમંત રૂપે પ્રગટ થઇને, કરિયો છે હોકાર. ૨૫ ચાર ચાર કોટીના ભારા બાંધ્યા અસુર પુંછડે જેહ; પૃથ્વી ઉપર પછાડી નાખે, દધી સમુદ્રમાં તેહ. ૨૬ એમ વીશ કોટી રાક્ષસને માર્યા, હનુમંત તે તેણીવાર; ત્યારે ક્રોધ કરીને મકરધ્વજ ધાયો, કીધું યુદ્ધ અપાર. ૨૭ ત્યારે મુષ્ટિ એક હૃદે માં મારી, ક્રોધ કરી બળવંત: તે પૃથ્વી પડયો તેની ઉપર ચઢીને બેઠા કપી હનુમંત. ૨૮ કહે મારૂતી મકરધ્વજ તુજને, મારીશ આણીવાર; કોણ છે તુજને છોડાવનાર, તેનું સ્મરણ કર નીરધાર. ૨૯ મકરધ્વજ કહે જો હોય આ સમે, પીતા મારા હનુમંત, તો આવી મુજને મુકાવે ને, આણે તારો અંત ૩૦

એવું સુણતાં મારૂતી વીસ્મે પામ્યો, સંદેહ પ્રગટયો મન; અલ્યા હનુમંત છું અંજનીનંદન,તું કેમ મારોતન. ૩૧ પછે હૃદેઉપરથીઉતર્યા પોતે.કરગ્રહી પુછી વાત; ત્યારે મકરધ્વજે બોલાવી તતક્ષણ, આવી પોતાની માત. ૩૨ વલણ --માતા આવી મકરધ્વજની, પાય લાગી હનુમંતરે;પછે તેણે કહી વીસ્તારી સર્વ, પુત્રની જન્મ કથાયરે. ૩૩ ઈતીશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેહનુમાનમકરધ્વજસંગ્રામોનામદ્વાત્રિંશોધ્યાય: ૩૨

અધ્યાય ૩૩

રાગ ધનાશ્રી---મકરી કહે છે સુણો મહારાજજી, લંકાદહનનું તમો કર્યું કાજજી; પુંછબુઝાવા આવ્યાશિંધુ માંહેજી, ત્યારે પરસ્વેદ બિંદુ પડિઓ તાંહેજી. (ઢાળ.) પરસ્વેદબિંદુ લલાટેથી, પડિયો શિંધુ માંહે; તે સમે હું પાસે હતી, મેં ગળ્યો તતક્ષણ તાંહે. ૨ તમ સ્વેદથી એ પુત્ર પ્રગટયો, મકરધ્વજ એનું નામ; અહિરાવણે પુરરક્ષા કરવા, મુકયો આણે ઠામ. ૩ એ પુત્ર તમારો પરાક્રમી, તમ આકૃતિ મહારાજ; સ્વામી એ સેવક છે તમ તણો, જેસોંપો તે કરે કાજ. ૪ કહો તમે આવ્યા શે અરથે, અહિં શું તમારે કામ; હનુમંત કહે લાવ્યો કરી, હરણ લક્ષમણ રામ. ૫ મકરી કે' તે છે સુખી, રાખ્યા ગુપ્ત મંદીર માંહે; કાલે હોમ કરશે દેવિનો, લેઈ જશે તે સમે તાંહે ૬ માટે દેવળમાં જઈ ગુપ્ત રહેજો, આવશે અસુર તે ઠામ;ત્યારેઅહિ મહિને મારજો, લાવજો લક્ષમણ રામ,

તેર હસ્ત્ર યોજન નગર છે, અહિં થકી દુર અપાર; વચ-માંહે આડો દધી શિંદુ, કેમ ઉતરશો પાર. ૮ તે માટે તમો પાંચે કપો, મુજ પ્રષ્ટે બેસો આજ; લેઈ જાઊં તમને પેલી તીરે, થાય સત્વર માજ. ૯ એવું સુણીને પંચે મળી, કીધો એકાંત વિચાર; વિસ્વાસ એનો ન કરીએ, એમ બોલ્યા વાળી કુમાર. ૧૦ ભાઈ કદાપી એ કપટ કરીને, બોળે સાગર માંયે; એ પક્ષ-પાતી શત્રુની રહે, તેની રાખી આયે. ૧૧ ત્યારે મારૂતી કહે તમો, ચારે રહો આણે ઠાર; હું રામકૃપાએ સિંધુ ઓળંગી, જ-ઈશ પેલી પાર. ૧૨ તેર સહસ્ત્ર યોજન દધી સિંધુ, ઓળંગ્યો હનુમંત; દીઠું નગર મહીકાવતી; મહા રમ્ય શોભાવંત. ૧૩ તે નગર પા[illegible] [illegible] [illegible]મ, દુર્ગ છે એકવીશ; ઘણા રજ-નીચર ત્યાં રક્ષા કરવા, મુકીયા અસુરીશ. ૧૪ પછી અણુ પ્રમાણે રૂપ સુક્ષમ, ધર્યું મારૂતતન; પુરમાં પ્રવેશ કર્યો તદા, ઘણી ધીરજ રાખી મન. ૧૫ માલમ થયું નહીં કોઈને જે આવીઓ હનુમંત; પછી ભદ્રકાળી તણે મંદિર, પ્રવેશ્યો બ-ળવંત. ૧૬ તે દેવળમાંહે ઘણા અસુર, કરે કપટ જપ અનુષ્ઠાન; ભ્રષ્ટ શાસ્ત્રનાં જપે મંત્ર મલીન, પ્રયોગહોમ વિધાન. ૧૭ પછે અદ્રશ્ય થઈને નિશાએ, માંહે પ્રવેશ્યા કપી ભુપ; દાબી મુઠે તે દેવીને ધરી, બેઠા દિવ્ય સ્વરૂપ. ૧૮ સિંદર ચરચીત તન દીરઘ, વિકરાળ મુખ લોચન; જીહ્વા પ્રલંબ ચતુર ભુજા એવા થયા મારૂતતન. ૧૯ પછે દેવ કેરાં દ્વાર ભીડી, બેઠા મંદિર માંહે; પ્રભાત કાળ હવે તદા, સહુ અસુર આવ્યાં ત્યાં હે. ૨૦

અહિ મહિ પુજા સિદ્ધ કરીને, આવ્યા તેણીવાર; તેણે ઘણી સ્તુતિ કરી માતની, પણ ઊઘડે નહીં દ્વાર. ૨૧ ત્યારે બોલ્યા દેવી મારૂતી, માંહેથી સ્વર અતિ ઘોર; અલ્યા વચન મારૂં સાંભળો, તમો અસુર મુકો શોર. ૨૨ આટલા દીન હું ગઈ હતી, લંકામાં લેવા ભોગ; અલ્યા ધન્ય છે તમો અસુરને, ભલો મેળવ્યો સંજોગ. ૨૩ મેં વાનરનો સંહાર કર્યો, ખપર ભરાયું તાંહે; તમો રામ લક્ષમણ લાવિઆ, તે માટે આવી આંહે. ૨૪ હું પ્રસન્ન થઇ છું આજ તમને, કરો કહું તે કામ; મને ભોગ પુજા સમરપી, પછે લાવો લક્ષમણ રામ. ૨૫ મદ્ય માંસથી હું ત્રપ્ત થઇ, હવે રૂચે નહીં લગાર; માટે પંચામૃત પકવાન લાવો, કરીશ તેનો આહાર. ૨૬ એવું સુણીને કહે વૃદ્ધ અસુર, આજ થયાં માત પ્રસન્ન; હવે વિઘ્ન એક નહીં નડે, અહિ મહિં હરખ્યા મન. ૨૭ તે મંદિર તતક્ષણ ઊઘડ્યું, દરશન પામ્યા તેહ; આશ્ચર્ય સર્વે પામીઆ, જોઈ અદભુત એહ. ૨૮ પકવાન મેવા વિવિધના, પછે મંગાવ્યા તેણે ઠાર; મારૂતી દેવીએ તદા કર્યો, સકળ અમરૂત આહાર. ૨૯ પછે ત્રપ્ત થઈને બોલિઆ હવે, લાવો લક્ષમણ રામ; પછી મનોરથ પુરૂં તમારા, સકળ જે મનકામ. ૩૦ એવું સુણી મન આનંદ પામ્યા, અસુર અહિ મહિ જેહ; ત્રીશ કોટી અસુર સાથે, લેવા ચાલીઆ તેહ. ૩૧

વલણ—લેવા ચાલીઆ રામ લક્ષમણને; અહિ મહિ બન્યો વીરરે; તે મંદીર ઉઘાડી માંહે પ્રવેશ્યા, જ્યાં પોઢ્યા શ્રી રઘુવીરરે. ૩૨ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં

યુદ્ધકાંડેહનુમંતદેવીરૂપધારણનામત્રયત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૩

અધ્યાય ૩૪

રાગ સામેરી—-અહિ મહિ તણા મંદીર વિષે. જ્યાં પોઢીઆ લક્ષમણ રામ;તે લેવા સારૂ અસુર સરવે,વાણિઆ તેણે ઠામ. ૧ ત્યાં આવીને આકર્ષિયું, નાગપાશ તેણીવાર; મોહ નીંદ્રા નીવારણ કરી,ત્યારે જાગ્યા જુગદાધાર. ૨ મૃગચર્મ સજ્યાઉ-પર બેઠા, થયા લક્ષમણ રામ; ત્યારે સુમીત્રી કહે અહીં કેમ આપણ, આવિઆ પુરણકામ. ૩ રઘુવીર કહેરે ભાઇ, હવે ધીર જ રાખો મન; એ હરણ કરી આપણને લાવ્યા, અસુર પાપી જન. ૪ આપણે ભાર ઊતારવો, પ્રથ્વી તણો નિરધાર; ત્યારે અહિરાવણ મહિરાવણનો, પણ કરીશું સંહાર. ૫ પછે રામ લક્ષમણને કરાવ્યાં,પંચામૃતથી સ્નાન; અમુલ અંબર પવીત્ર લાવી. કરાવ્યાં પરીધાન. ૬ શણગાર સુંદર પેરાવ્યા,શુભ ચં-દન ચરચ્યાં અંગ;પુષ્પની માળા કંઠ ઘાલી,શોભિયા શ્રીરંગ. ૭ એવા શામસુંદર જગત મોહન, કોટી કામ સ્વરૂપ;પધરા-વીયા પછે કનક રથમાં, જુગલ રવીકુળ ભુપ. ૮ એક રાણી મહિરાવણ તણી. ચંદ્રસેના તેનું નામ; તે સ્ત્રીયે દીઠા રામને, મોહ પામી તેણે ઠામ. ૯ તેને કામભાવ ઊદે થયો, જોઈ રૂપ શ્રી રઘુવીર;મુરતી ઊધારી ધ્યાનમાં,થઈ સમાધી મતિ ધીર. ૧૦ ધ્યાનસ્થ થઈ મંદીર વિષે, તે ઠરી બેઠી નાર; રથમાં બે-સાડી રામ લક્ષમણને, ચાલિયા અસુર અપાર. ૧૧ વાજીંત્ર આગળ વાજતાં, થાય ચમર ચારે પાસ; શેરીયે લોક જોવા

મળ્યા, જે કોટી કામ નીવાસ.૧૨ મોહ પામી નારી નગરની, જોઈ રામ રૂપ રસાળ; પછે પરસ્પર વાતો કરે, એ હશે કોના બાળ.૧૩ એકત્રિયા કહે તમે શું જાણો,અનરથ એહ અપાર; ભોગ આપવા ભદ્રકાળીને,આણ્યા રાજકુમાર.૧૪એવું સુણી હાહાકાર વરત્યો,કરે સહુ કલપંત; લોક કહે એ કુશળ રહેજો, થજો અસુરનો અંત.૧૫ પછે ભદ્રકાળી તણે મંદીર,લાવીયા રણધીર; દેવી સનમુખ ઉભા રાખ્યા, રામ લક્ષમણ વીર. ૧૬ હનુમંતે દીઠા રામને,કર્યો મનોમયનમસ્કાર;હનુમંતનોજોઇ વેશ અદભુત;હસ્યા જુગદાધાર. ૧૭સહુ સામગ્રી પુજા તણી, અસુરે તે મુકી પાસ; શ્રી રામ લક્ષમણ પુજા કરતા, સ્વહસ્તે અવિનાશ. ૧૮ મારૂતી દેવી પુજતા, રઘુવીર પુરાણબ્રહ્મ; અં-જનીસુત સંકોચ પામે, કો ન જાણે મર્મ. ૧૯ હનુમંત અંગે તેલ સીંદુર, ચરચ્યું શ્રી રઘુવીર; ધુપ દીપને પુષ્પમાળા, શોભે રકત શરીર. ૨૦ શ્રી રામે સિંદુર તેલ ચરચ્યું, મારૂતીને તન; તે માટે અદ્યાપી ચઢે છે, સુણો શ્રોતાજન. ૨૧ એ સેવક સ્વામી રામ માટે, કર્યું રામ અંગીકાર; તે સદાએ લાગે પ્રિય વળી, કહું બીજો પ્રકાર. ૨૨ શનિશ્ચરનું ભુષણ કહીએ, તેલ સિંદુર જેહ; તેને ચરણે ચાંપિયો, અંજની પુત્ર એહ. ૨૩ વળી પનોતી સહુ લોક કહે પણ, શનિશ્ચર એક રૂપ; તેની પુજાએ તેલ સિંદુર,ચઢે અંગ અનુપ. ૨૪ એ પ્રકારે હનુમંતજીયે,પુજ ન કર્યું અંગીકાર;પુજા કરી એમ રામ લક્ષમણ; ઉભા તેણેકાર. ૨૫ વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, અસુર હરખે મન;અહિ મહિ

કરમાં શસ્ત્ર લેઈને, બોલિઆ ગરવ વચન. ૨૬ અલ્યા તમારે કરવું હોય તેનું, સ્મરણ કરી લ્યો જાણ; આ ભવાનીને ભોગ હવડાં, આપીશું નીવારણ. ૨૭ રઘુવીર કહે મુજ સ્મરણ કરીને, પ્રાણી પાપ મુકાય; ત્યારે સ્મરણ કોનું હું કરૂં છું, બ્રહ્માંડ કેરો રાય. ૨૮ પણ પ્રાણસખા હનુમંત તમારો, વજ્રદેહીસુર; જેનું નામ લેતાં વિઘ્નકોટી, થાય ક્ષણમાં દુર. ૨૯ અમો સ્મરણ કરીયે તે તણું, છે ઘણો વલ્લભ એહ; અમો જાણું છું ક્ષણ માંહે હવડાં, પ્રગટ થાશે તેહ. ૩૦ પછે ખડગ ઊઘાડાં કરી અસુરે, બ્રહ્માં જોણીવાર; તે સમે રૂપ પ્રગટ કર્યું, ગાજ્યો પવનકુમાર. ૩૧ વલણ.--વાયુકુમાર પ્રગટ્યો તદા, કરી ગર્જના ઘોર પ્રચંડરે; અશેષ અસુર ભય પામીયા, ખળભળ્યું સકળ બ્રહ્માંડરે. ૩૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેશ્રીરામલક્ષમણપુજનાનંતરંહનુમંતાસ્વરૂપધારણંનામચતુઃત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૪

અધ્યાય ૩૫

રાગ મારૂ.--ધર્યું દીર્ઘ રૂપ હનુમંત, જાણે વિશ્વનો કરશે અંત; કરી ગર્જના ઘોર રઘુરાવ, કર્યા આસુરીના ગર્ભ શ્રાવ. ૧ લીધા ઊચળી લક્ષમણ રામ, સ્કંધ પર બેસાડયા અભિરામ વધાર્યું રૂપ ઉંચું આકાશ, કરવા માંટયો અસુરનો નાશ. ૨ પુંછ ઝાપટે કેટલા પાડયા, કોને ચરણ ઝાલીને પછાડયા; કોના કર થકી ઉઘાડયાં શીશ, પદ ઘાયે મારે કરી રીશ. ૩ એમ વજરદેહી મહાવીર, માર્યા અસુર ઘણા રણધીર; અહિરાવણને

પાટું એક મારી, પામ્યો મરણ પડયો અસુરારી. ૪ જોઈ બંધુ મરણ નીરધાર, કોપ્યો મહિરાવણ તેણીવાર; થયો સાંપ્રદ કરવા યુદ્ધ સૈન્ય તેડાવ્યું કરીને ક્રોધ. ૫ પછી નિકળ્યા પુરની બહાર, મહિરાવણ ને પવનકુમાર; છેમહિરાવણમહાબળવાન પામ્યો છે તપ કરી વરદાન. ૬ ન પામે હનુમંતથી મરણ, વિચાર્યું એમ અશરણાશરણ; ભાથા ધનુષ સ્મર્યા તેણીવાર. આવ્યા તતક્ષણ ત્યાં નિરધાર. ૭ બન્યો વીરે ગ્રહ્યાં કર માંહે, ઉતર્યા પૃથ્વી ઉપર પ્રભુ ત્યાંહે; રામે કર્યો ધનુષ ટંકાર, મહિરાવણ તવ કોપ્યો અપાર. ૮ મહિરાવણ મુકે છે બાણ, તે છેદે છે પુરૂષપુરાણ; રામ બાણ મુકે છેઅખંડ, વાગેઅસુરને અંગ પ્રચંડ. ૯ તનમાંથી રૂધીર શ્રવે જ્યારે, ઉદે થાય મહિરાવણ ત્યારે; પડે બીંદુ તે પ્રથ્વી મોઝાર. તેના પ્રગટે છે અસુર અપાર. ૧૦ મહિરાવણ થયા કોટાનકોટી, એવી અસુરની માયા મોટી; તે તદવત અસુર સમસ્ત, ધાયા રામ ઉપર ગ્રહી શસ્ત્ર. ૧૧ કરવા લાગ્યા બહુવીધ માર. રામ વીસ્મે પામ્યા તેણિવાર; વાધ્યું અસુર તણુ બળ જાતે, જોયું હનુમંત સામું પોતે. ૧૨ ત્યારે મારૂતી કહે મહારાજ, આતો દિસે છે વિપરિત કાજ; માટે પુછિ આવું એનું મરણ, તમો યુદ્ધ કરોઅશરણ શરણ. ૧૩ એમ કહીને ઉડયો હનુમંત, સાગર ઓળંગ્યા બળવંત; પેલી મકરી પોતાનીજેહ, આવીવૃત્તાંત પુછયુંતેહ. ૧૪ ત્યારે મકરી કહે મહારાજ, સુણો ઉતપતિ કહું આજ; એક સમે દેવાંગના રંભા, જતીતી સ્વઇચ્છાયે અંસભા. ૧૫ભ્રગુ બેઠાત

મારગ માંહે, તે પાસે થઈ ચાલી ત્યાંહે; તે મુનીને નમિ નહિ તાસ, અભિમાનથી કીધું હાસ. ૧૬ ભ્રગુને તવ ચઢીયો ક્રોધ, દીધો શ્રાપ તે પામી વિરોધ, મુને નમી નહિ પાપિણી, માટે રંડા તુ થાજે સાપિણી. ૧૭ તામસી ઘોર વનમાં ફરજે, નીત્ય જીવની હીંસા કરજે, એવો શ્રાપ સુણી તે કરણ, લાગી રંભા મુનિને ચરણ. ૧૮ મુજ અનુગ્રહ કરો મુનિદેવ, ત્યારે બોલ્યા ભ્રગુ તતખેવ; આખા દિવસે મધ્યે ક્ષણ એક, થઇશ પદ્મની રૂપ વિશેક. ૧૯ કોઇ સમે તુને દેખશે રવિ, ઊદે કામ થશે અનુભવી; પડશે તુજ પર રવિ કંદર્પ. ત્યારે દેહ મુકાશે સર્પ ૨૦ ત્યારે પામીશ મુળ સ્વરૂપ, એવું બોલ્યા મુનિવર ભુપ; તે રંભા થઈ સર્પણી ત્યાંહે, ફરતી હીંડે ઘોર વન માંહે. ૨૧ એક સમે તે થઈ પદ્માણી, ત્યારે મોહ પામ્યા દિનમાણી; પડયું રેત અમાસને દીન, તેના ભાગ થયા બે ભિન. ૨૨ પડનામાં થઈ સર્પણી એહ, આવી મુખમાં પડયું વીર્ય તેહ; અહિમુખમાં થયું જે રોધ, તેનો પ્રગટયો અહિરાવણ જોધ. ૨૩ મસ્ટ પરસી પડયું મહી માંહે, તેનો મહિરાવણ થયો ત્યાંહે; પછે રંભા પામી ઊદધાર, થયા બળીયા તે અસુર અપાર. ૨૪ તેણે નગર મહિકાવતી જાણ, વશાવીને રહ્યા નિરવાણ; કહે મકરી હું એટલું જાણું, બીજું જાણ્યાવિનાશું વખાણું. ૨૫ રકનબીંદુના રાવણ થાય, કહું તે જાણવાનો ઊપાય, મહિરાવણને ઘેર છે નાર. ચંદ્રસેના પૃથ્વીનો અવતાર. ૨૬ તેને જઇને પુછો આજ તેનું મરણ કહેશે માહરાજ; એવું સુણીને ઊડયા, હનુમંત, આ-

વ્યા નગ્ર માંહે બળવંત. ૨૭ વલણ--બળવંત શ્રી હનુમંત આવ્યા, મહિકાવતી મોઝારરે; સુક્ષ્મ રૂપ ધરીને પેઠા, જ્યાં રાયનો રાજદ્વારરે. ૨૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમનવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડે અહિરાવણમહિરાવણયોરૂત્પત્તિકથનંનામપંચત્રિંસોધ્યાય: ૩૫

અધ્યાય ૩૬

રાગ આશાવરી--રાજદ્વારમાં આવ્યા મારૂતી, સુક્ષ્મ રૂપે ત્યાં હે; મહિરાવણની રાણી, ચંદ્રસેના, બેઠી મહોલજ માંહે. ૧ સમાધીસ્થ બેઠી વિધુવદની, રામસ્વરૂપનું ધ્યાન; એક લગ્ન રઘુવર મુર્ત્તિ, માનતી કંઈ બીજું ભાન. ૨ જ્યારે મહિરાવણ શણગારી રામને, લેઇ ચાલ્યો જેણીવાર; ત્યારે ચંદ્રસેના જોઈને મોહ પામી, વાધ્યો કામ અપાર, ૩ મન એમ જાણ્યું સ્વામી, થાય મનોરથ કામ; એ અભિપ્રાયે ધ્યાન ધરેછે, બેઠી તેણે ઠામ. ૪ ત્યારે મારૂતીયે ત્યાં આવી જગાડી, ધ્યાનમાંથી તે નાર; નેત્ર ઉઘાડી જુવે તો પાસે, ઉભા પવનકુમાર. ૫ અરે ભાઈ તું કોણ છે કપીજન, કેમ આવ્યો કહે વાત; ત્યારે નમસ્કાર સતીને કરી વળતી, બોલ્યા મારૂતજાત. ૬ અરે માત સંકટમાં પડયા છે, રઘુપતિ રાણ મોઝાર; રકત બીંદુના ઉદ્દે થાય છે, મહિરાવણ તે અપાર. ૭ તેનો શો ઉપાય જ કરીયે, કેમ પામે એ નાશ; તમો જાણો છો માટે હું આવ્યો પુછવાને તમ પાસ. ૮ ત્યારે સતિ કહે સુણ અંજનીનંદન, મુને મેળવ રઘુરાય; જો મારો મનોરથ પુરણ કરે તો, કહું એ તુજને ઉપાય.

૯ જો તેડી લાવે રઘુપતિને અહીં, પીડા ટાળે મારી; હનુમંત કહે મહિરાવણ મુવા પછી, લાવું અવધવિહારી. ૧૦ પછે વજાદેહીચે વચન જ આપ્યું, ચંદ્રસેનાને ત્યાંહે; તારા પુરણ મનોરથ કરવા લાવીશ, રામચંદ્રને આંહે. ૧૧ ત્યારે ચંદ્રસેના કહે સુણો મારૂતી; કહું એ કારણમેવ: મહિરાવણે ઉગ્ર તપ કરીયો; આરાધીઆ મહાદેવ. ૧૨ પ્રસન્ન થયા શિવ પ્રગટયા તતક્ષણ, માગ્ય માગ્ય વરદાન; ત્યારે મહિરાવણ કહે મુજને આપો, અમોઘવર વરદાન. ૧૩ હું રણમાં યુદ્ધ કરૂં ત્યારે મુજ પર, અમ્રતવૃષ્ટિ થાય; સજીવ થાય મુજ રક્તબિંદુ, એ વર આપો શિવરાય. ૧૪ ત્યારે અસ્તુ કહી શીવ ચાલ્યા તતક્ષણ, વર આપી તેણીવાર: પાતાળ માંહે કુંડ ભર્યો છે, તે અમૃત કેરો સાર. ૧૫ તે શિવ આજ્ઞાયે ભ્રમર લક્ષાવધી, સુધા ચંચુ ભરી તેહ; તે યુદ્ધ સમે મહિરાવણ ઉપર, વૃષ્ટિ કરે છે એહ. ૧૬ તે અમ્રતશ્રાવ થકી રક્તબીંદુ, સજીવ થાય નિરવાણ; તે માટે તે કોઈએ જીતાય નહીં, વળી મરણ ન પામે જાણ. ૧૭ માટે ભ્રમર આવતા બંધ કરો તો, આવે એનો કાળ: એવાં વચન સુણીને અંજનીનંદન, ગયા તરત પાતાળ. ૧૮ અમૃત કુંડ ઉપર જઈ જોયું, દીઠું તે પરતક્ષ; સ્થુળ રૂપે શીલીમુખ અમરૂત લેઈ જાય લક્ષાનુલક્ષ. ૧૯ પછી હનુમંતે ત્યાં રોધ કર્યો, તે ખટ પદ કેરો ત્યાંહે; ત્યારે અમરૂત સરવે બંધ થયું, જે જાતુ તુ યુદ્ધ માંહે. ૨૦ ત્યાં લોકપાળનું રક્ષણ છે, કુંડ અમરૂત ઉપર જેહ તે સાક્ષાત રૂદ્રાવતાર હનુમંતને જોઇ, નવ બોલ્યા તેહ. ૨૧ તે

ભમર મધ્યે એક મોટો હતો, સઉ ભમર તણો સરદાર; તેને વાયુકુમારે ઝાલ્યો તતક્ષણ, મારવા માંડયો માર. ૨૨ તેણે અંજનીસુતની સ્તુતિ કરી, આવ્યો શરણાંગત તેણીવાર; પ્રાણ દાન પ્રભુ આપો મુને, હું કરીશ કંઈ ઉપકાર. ૨૩ તેનું વચન લેઈ પાસે રાખ્યો, ખટપદને હનુમંત; પછી રામચંદ્રની પાસે આવ્યા, મારૂતસુત બળવંત. ૨૪ રઘુપતિને કહ્યું પ્રભુ તમો હવે, મુકો બ્રહ્માસ્ત્ર બાણ; એ સકળ રૂપ મહિરાવણનાં તે, નાશ થશે નિરવાણ. ૨૫ પછે રામે બ્રહ્મશર ક્રોધ કરીને, મુકીયો તેણીવાર; અનેક રૂપશું મહિરાવણનો, કરિયો છે સંહાર. ૨૬ વળી મહિરાવણનું સૈન્ય હતું, ઘણા રાક્ષસ બળિયા ત્યાંહે; તે પુંછ વડે બાંધી હનુમંતે, નાખ્યા સાગર માંહે. ૨૭ એમ અહિ મહિરાવણ માર્યા રામે, વર્ત્યો જયજયકાર; દેવે દુંદુભી નાદ કર્યા, ને પુષ્પની વૃષ્ટિ અપાર. ૨૮ તે સમે શ્રીરઘુવીરે ચાંપ્યા, હનુમંત રૂદીયા સાથ; ધન્ય ધન્ય મારૂસુત તુજને, વખાણ કર્યા રઘુનાથ. ૨૯ વલણ--રઘુનાથ પુછે હનુમંતને, શું કરી આવ્યો કાજરે; જેમ મહિરાવણ સરખો અસુર બળિયો મૃત્યુ પામ્યો આજરે. ૪૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેમહિરાવણમરણનામષટ્ત્રિંશોધ્યાયઃ ૩૬

અધ્યાય ૩૭

રાગ મારૂ---રઘુવીર પુછે મારૂતસુતન, તું જઈ આવ્યો ક્યાંહે; શે ઊપાયે કરી મહિરાવણ, મૃત્યુ પામ્યો આંહે. ૧ એવું સુણીને હનુમંતનું, મુખ કરમાયું સાક્ષાત; પ્રભુ અંતર-

જામી છે તમે, નથી અજાણી કંઈ વાત. ૨ વૃતાંત કહ્યું સહુ મારૂતી; ઉત્પત્તિ શિવ વરદાન; એક બંધનમાં હું આવ્યોછું; તે સુણો શ્રી ભગવાન. ૩ મહારાજ રાણી મહિરાવણની ચંદ્રસેના એવું નામ; તેને ઈચ્છા છે પ્રભુ તમારી, જોઈ રૂપ વ્યાપ્યો કામ. ૪ તેણે મહિરાવણનું મૃત્યુ બતાવ્યું, સુણો શ્રી મહારાજ; તેને મેં આપિઉં વચન પ્રભુ, થયું એવું કાજ. ૫ એવાં વચન સુણી હનુમંનનાં, પછી બોલ્યા શ્રી રઘુવીર; હે પ્રાણ સખે તું જાણે છે, મુજ ધરમ કારણ ધીર. ૬ એક પત્નીવૃત જે માહેરૂ, નથી અજાણ્યું તુને આજ; તું ચતુર થઈ ભુલો પડયો, કેમ થાય એવું કાજ. ૭ પણ વચન જે તેં આપિયું, મારે કરવું સત્ય પ્રમાણ; જો વચન તારૂં જાય તો, મુજ લાજ ગઈ નિરવાણ. ૮ માટે ચંદ્રશેનાની પાસે ચાલો, સત્ય કરીએ એહ; વિવેકે કરી સમજાવિયે, કંઈ કળાયે કરી તેહ, ૯ એવું કહી હનુમંત સાથે, રામ લક્ષ્મણ વીર; ચંદ્રસેનાનેઘેર આવ્યા સત્યવૃત રણધીર ૧૦ ત્યારે રાણીએ આદર થકી; પુજા કરી બહુ પેર; આનંદશું આસન પર, પધરાવીયા નીજ ઘેર. ૧૧ પેલા ભમરને આજ્ઞા કરીતી, હનુમંતે પ્રથમ ત્યાંહે; તેણે પાઈયા પોલા કર્યા પલંગના, પેઠો સુક્ષમ થઈ તે માંહે. ૧૨ રંભા પત્ર પ્રમાણે રાખ્યું. ઉપર દળ સાબુત; માંહે પાઈયા સહુ પોલા કર્યા, ક્ષણ માંહે તે અદભુત. ૧૩ મારૂતી કહેરે ચંદ્રસેના, પધાર્યા શ્રીરામ, માટે સજ્યા તું સાવધાન કર, પુરે મનોરથ કામ. ૧૪ વિરાજશે પ્રભુ પલંગે, તારે અમારે એ

સરત; જો ભાગી પડશે પલંગ એ તો, ઉઠી જાશે તરત. ૧૫ ચંદ્રસેના કહે પ્રભુ દ્રઢ પલંગ છે, પધારો હવે આંહે; હનુમંત લક્ષ્માણ બા'ર બેઠા, રામ ગયા ઘર માંહે. ૧૬ પલંગે જઈ બેઠા પ્રભુ ત્યારે, ભાગી પડયો તતખેવ; રઘુવીર હશીને ઉઠિયા, આવ્યા બારણે અવશ્યમેવ. ૧૭ ત્યારે ક્રોધ કરી ચંદ્રસેના બોલી, પામી મન પરિતાપ; અલ્યા કપિ તેં કપટ કીધું, દેઈશ તુજને શ્રાપ. ૧૮ તેં મંચ કોરાવ્યો માહરો, પછે બેસાડયા રઘુ-રાય; મને છળ કરીને છેતરી, માટે કરૂં તુને શિક્ષાય. ૧૯ એમ ક્રોધ કરી બોલી સતી, હનુમંતશું તેણીવાર; ત્યારે સજળ-નેત્રે રામ સામું, જોયું પવનકુમાર. ૨૦ પછે કૃપા કરી પ્રભુયે તદા, તેને મુસ્તક મુકયો હાથ; તેનો ક્રોધ સર્વ સમાવિયો, હશી બોલ્યા શ્રી રઘુનાથ. ૨૧ અરે સતી ચીંતા નવ કરીશ, નવ થઇશ ચિત્ત અધીર; એક પત્નીવ્રત છે માહરે, માટે રાખ્ય મનમાં ધીર. ૨૨ મારી મુરતી હમણાં ધ્યાનમાં, તું ભોગવ્ય કરીને પ્રીત્ય; પછી આગળ કરી અરધાંગના, તુને આપીશ સુખ બહુ રીત્ય. ૨૩ હું દ્વાપર માંહે ધરીશ જે વારે કૃષ્ણનો અવતાર; ત્યારે સત્યભામા તું થઈશ મુજ, પટરાણી નિરાધાર. ૨૪ વરદાનએવું આપિયું, ચંદ્રસેનાનેભગવાન; પછે રામમુર્તિ રૂદે રાખી, ધરવા બેઠી ધ્યાન. ૨૫ એમ સમાધાન સહુનું કર્યું, સમરથ શ્રી રઘુપત્ય; એ કથા અગ્નિપુરાણમાં છે, વ્યાસ વાણી સત્ય. ૨૬ વલણ----સત્યવતીસુતવ્યાસેકહીછે, અગ્નિપુરાણુ કથાયરે; કહે દાસ ગિરિધર એકવાર બોલો, જય જય શ્રી રઘુ-

રાયરે. ૨૭ઈતીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધ કાંડેશ્રીરામેણુચંદ્રસેનાયવરપ્રદાનંનામસપ્તત્રિંશોધ્યાયઃ૩૭

અધ્યાય ૩૮

રાગ મેવાડો---એમ ચંદ્રસેનાને વરદાન આપ્યું, પાળ્યું વચન રણધીરજી; મકરધ્વજને તેડાવ્યો તતક્ષણ, પોતે શ્રી રઘુવીરજી. ૧ રાજ આપ્યું તેને મહિકાવતીનું, બેસાડયો આસનજી; પછી રામ લક્ષ્મણને સ્કંધે લેઈને, કુદ્યો વાયુતનજી. ૨ દધી સમુદ્ર ઓળંગી આવ્યા, આણી તીરે રઘુરાયજી; ત્યાં નળ નીળને અંગદ મળિયા, લાગ્યા રામને પાયજી. ૩ પછે સર્વ એકઠા થઈને ચાલ્યા, આવ્યા સુવેલુ મોઝારજી; સુગ્રીવ વિભિષણ મળ્યા રામને, વરત્યો જેજેકારજી. ૪ સૈન્ય સકળ હરખ્યું વાનરનું, જોઈ કુશળ ભગવંતજી; સરવ સભા કરી મહિકાવતીનું, રામે કહ્યું વરતંતજી. ૫ હનુમંતને વારંવાર વખાણ્યા, ધન્ય ધન્ય પવનકુમારજી: હે પ્રાણ સખે એવો હું તુજને, શો કરૂં પ્રતિ ઉપકારજી. ૬ સુણો વિભિષણ સુગ્રીવ સરવે, સત્ય કહું છું વાણજી; આ મારૂતિ સરખો પૃથ્વીમાં કો, નથી બળિઓ નિરવાણજી ૭ એણે મારાં કારજ બહુ કીધાં, દુર્ઘટ ન કહેવાયજી; એમ ઘણી સરાવના કરી હનુમંતની, દ્રવિત થયા રઘુરાયજી. ૮ ત્યારે વિભિષણ કહે પ્રભુ શું ન કરે જે, શેવે તમારા ચરણજી; તે ભય નવ પામે કાળ થકી જેણે, ગ્રહ્યું તમારૂં શરણજી. ૯ જેમ પન્નગને વળી પાંખો આવે, સહી પરવતને શીષજી; શુરો ને વળી રણમાં ચઢિયો, પંડિતને

પ્રસન્ન લાગીશજી. ૧૦ દાતારને વળી દ્રવ્ય સાંપડે, વૈદને વિદ્યા સજીવજી; મુમુક્ષુને વળી સદગુરૂ મળિયા, થયા પ્રસન્ન અસુરને શીવજી. ૧૧ અમુલ્ય રત્ન આભુષણ જડિયું, નૃપ નિષ્કંટક રાજજી; એમ મહા બળિ ને વળી દાસ તમારો, તે શું ન કરે એવું કાજજી. ૧૨ એવાં વચન સુણિને રઘુપતિહરખ્યા, પ્રસન્ન થયા હનુમંતજી; એમ સભા સહિત સુવેલુએ બેઠા, લક્ષ્મણ ને ભગવંતજી. ૧૩ હવે રાવણકેરા અનુચર ફરતા, ચરચા જોતાં ત્યાંહેજી; તેણે જઈ વૃત્તાંત કહ્યું સહુ, દશમુખ બેઠો જયાંહેજી. ૧૪ અહિ મહિનો સંહાર કરીને, આવ્યા લક્ષ્મણ રામજી; કુશળ સુવેલુએ સભા કરીને, બેઠા તેણે ઠામજી. ૧૫ એવાં વચન સુણીને દશમુખ કંપ્યો, નિષ્ફળ થઈ સહુ આશજી; અતિ ઘણી ચીંતા મનમાં પ્રગટી, છેક થયો નિરાશજી. ૧૬ ઈંદ્રજીત સરખો પુત્ર ગયો વળી, કુંભકરણ જેવો ભાઇજી; અહિ મહિ સરખા મિત્ર પ્રધાન તે, કાળે નાખ્યા ખાઈજી. ૧૭ હવે શું કરવું છે મારે જીવીને આ દુઃખરૂપી સંસાજી; કુટુંબ સર્વનો નાશ થયો, હવે જીવ્યાને ધીકકારજી. ૧૮ એમ રાવણ ચિતમાં ચીંતા કરે, મન આવ્યો શ્મશાન વૈરાગજી; પછી સાવધાન થઈ જુદ્ધ કરવાને દલમાં લાગ્યો ડાઘજી. ૧૯ જેટલું સૈન્ય પોતાનું હતું તે, સજ કરાવ્યું સોયજી; પડો ફેરવ્યો પુર પોતાને, જોધ રહે નહિ કોયજી. ૨૦ ચાતુરંગ દળ સજી રાવણ, નિકળ્યો પુરની બહારજી; નાના પ્રકારનાં વાજીંત્ર વાજે, શસ્ત્ર કરે ચળકારજી. ૨૧ સૈન્યની સંખ્યા નવ

થાય કોણે,યોધ ઘણાબળવંતજી;પરવત જેવા હસ્તી ઘુમતા, હણુહણે હય નહીં અંતજી. ૨૨ રથ પદાતીનો પાર જડે નહીં, ખચ્ચર ઉંટ મહિષજી;તેની ઉપર રાક્ષસ બેઠા, પાપી તણા જે ઈશજી. ૨૩ સહસ્ત્ર વીજળી જેવો ઝળકતો,રાવણનો રથ જે- હજી; વિધી વીશ્વકરમા જોઈ મોહ પામે એવો અદભુત તે- હજી. ૨૪અસ્ત્ર શસ્ત્ર રતનમંડિત બેઠો,રાવણ તે રથ માંહેજી; દશશીષ ઉપર છત્ર ચળકતાં,ચામર વીંજન તાંહેજી. ૨૫ દશ કોડંડ ગ્રહી વીશ ભુજા, રથ બેઠો રાવણરાયજી;એમ યુધ્ધ ક- રવાને રણમાં આવ્યો, જયાં છે કપી સેનાયજી. ૨૬ તે જોઈને વાનર સર્વે ઉઠયા,મનમાં લાવી ક્રોધજી;જયબોલાવીરામની, ચાલિઆ યુધ્ધ કરવાનેજોધજી ૨૭વલણ--યુધ્ય કરવાનેકપિ કુધા,નાદ થયો ભુભુકારરે;પછેઊભે દળસંગ્રામકરવા, માંડયો તેણીવારરે૨૮ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં યુધ્ધકાંડેશ્રીરામરાવણસંગ્રામોનામઅષ્ટત્રિંશોધ્યાયઃ ૩૮

અધ્યાય ૩૯.

રાગ મારૂ---મહા કરોધ કરીને રાવણ આવ્યો યુદ્ધ કરવા તેણીવાર; તેની ઉપર પાષાણ ગીરીનો, વાનર કરતા માર. ૧ મહા દારૂણ યુધ્ધ મંડાયું તે સમે કોપીઆ સહુ કીશ; પ્રૌઢ પરવત મારતા, ફાટે અસુરનાં શીષ. ૨ રીંછ મરકટ કપી ભા- લુ, ઉછળ્યા ચોપાસ; પદ ઘાવ મુષ્ટિ વજા મારે, કરે અસુરનો નાશ. ૩ કર નખે કરીને નેત્ર ફોડે, કરણ નાશા જેહ; કપી ક- રડતા દંતે કરી, થયા વિરૂપ રાક્ષસ તેહ. ૪ રાવણ તણા રથ

ઉપર ચઢીને, કુદી કરના ખંડ; તે રથ ઉપર મળ મુત્ર કરી, મારે ઝાપટ પુંછ પ્રચંડ. ૫ એમ કપી તણુ બળ જોઈને, કોપ્યો રાવણ અપાર; દિવ્ય બાણુ મુકી કપી સેના, કરી તારો તાર. ૬ સુસવાડ કરતાં ચાલતાં, વીજળી સરખાં બાણુ; તે અંગ ભેદે કપીતણાં, તતકાળ જાયે પ્રાણુ. ૭ ઘણો મારજોઇ રાવણ તણો, દશ દીશા નાઠા કીશ; કોના કર પદ ત્રુટતા તે; કપી પાડે ચીશ. ૮ દળ ભંગ જોઇને કોપીયા, પછે રામ રણરંગધીર; શર ચાપ ચઢાવી રાવણ સનમુખ, ઉભા શ્રી રઘુવીર. ૯ છુટવા માંડયાં ધનુષ્યથી, રામનાં બાણુ પ્રચંડ; રાક્ષસ તણો સંહાર વળિયો, વૃષ્ટિ થાય અખંડ. ૧૦ તેજોઈને દશકંધ કોપ્યો, કર્યા અનેક ઉપાય; પણ અમોઘ શર શ્રીરાંમનાં, રાવણે નવ છેદાય. ૧૧ પછે રાવણે મુકયાં પંચ શર, બ્રહ્માસ્ત્ર એકે કાળ; વિદયુતલતાકે પંચાગ્નિ, પંચ પ્રાણુકાર કરાળ. ૧૨ સચ્ચિદાનંદને અંગ ભેદી, ગયા પેલી પાર; પણ પ્રભુ પછી નવ ખશ્યા, વળી મુકીને તે ઠાર. ૧૩ જેમ ખળ અતિ નીંદા કરે, નવ પામે સાધુ ખેદ; અપાર ઘન વરસતાં ગિરિને વ્યથા નવ થાય વેદ. ૧૪ એમ રાવણનાં પંચ બાણુ વાગ્યાં, ખશ્યા નહિ રણધીર: પછે ચાપ ચઢાવ્યા સપ્તશરણ, પંડીત શ્રી રઘુવીર. ૧૫ તે ક્રોધ કરીને મુકીયા, સીતાપતિયે ત્યાંહે; રાવણ તણુ તે રૂદે ભેદી, પડયા લંકા માંહે. ૧૬ ક્ષણેક મુર્છીત રહ્યા રથમાં, વ્યથા થઈ ઈશ શીષ; સાવધાન થઈ પછે ઉઠીયા, યુદ્ધ કરવાને તે દીશ. ૧૭ ત્યારે લક્ષ્મણ કહે રઘુવીરને, પ્રભુ કરો તમો વિશ્રામ; હું રાવણ

સાથે યુદ્ધ કરૂં, તમ પ્રતાપે શ્રીરામ. ૧૮ એવું કહીને અર્ધચંદ્ર શર મુકીયું પન્નગ ઈશ; રાવણ તણા સારથી કેરૂં, છેદીઊ તવ શીષ. ૧૯ દશ બાણ મુકી દશાનનનાં, કાપ્યાંદશ કોડંડ; વળી કવચ છેદીઊં અંગથી, પચ બાણ મુકી પ્રચંડ. ૨૦ વળી વિભિષણે તે સમે, અષ્ટ બાણ મુકયાં રણ માંહે; તેણે રાવણના રથ તણા, ઘોડા અષ્ટ માર્યા ત્યાંહે ૨૧ વળી એક બાણે ધ્વજા છેદી, ભાગ્યો રથ શર વીશ; ત્યારે બીજા રથ પર બેઠો રાવણ, ગાજીયો દશ શીષ. ૨૨ પ્રલે અગ્નિવત કોપ કરી, બ્રહ્મશકિત કાઢી સંહારવા; તે પરમ દારૂણ તેજસ્વી, મુકી વિભિષણને મારવા. ૨૩ તે શકિત દીઠી લક્ષમણે, જાણ્યું વિભિષણને મારશે; એ શરણાંગત છે આપણો, અન બીજો કોણ ઉગારશે. ૨૪ એમ વિચારી એક બાણ મુકયું, લક્ષ્મણે તેણીવાર; તે શકિતના ત્રણ ભાગ કરિયા, જેદીને નીરધાર, ૨૫ તે ખંડ પડતાં પૃથ્વી પર થયા દગ્ધ અસુર અતિ ઘણા; જો લક્ષમણ તે છેદત નહિ તો, પ્રાણ હરત વિભિષણ તણા, ૨૬ માન ભંગ પામ્યો દશાનન, બ્રહ્મશકિત વ્યર્થ ગઈ જદા; ત્યારે રાવણ તે વિભિષણની સાથે, ક્રોધ કરી બોલ્યા તદા. ૨૭ અલ્યા નપુંષક ધીકકાર તુજને, શત્રુને શરણે ગયો; તું અસુર કુળમાં અવતરીને, કુબુદ્ધા કાયર થયો. ૨૮ અલ્યા અમે તારૂં કર્યું પાલણ તે સરવ મિથ્યા ગયું; જેમ ભસ્મમાં અવદાન આપે, એમ તુજપર તે થયું. ૨૯ અલ્યા મૃતકને શણગાર જેમ, પરણાવી પદ્મની શંઢને; કૃતઘ્નીને ઊપમાર જેમ, ગુણ કરીયે લંપટ લંઠને. ૩૦ એમ

અમો તુજને પાળિયો, જેમ પાળે પયથી સર્પને; તે આજ શત્રુનો થયો, મુકી સકળ કુળ દર્પને. ૩૧ કુળમાં કલંક ઉદે થયો, કુળ તણો કરવા નાશ; જેમ વાંસ બાળે સકળ વન કરી, પ્રગટ અંગ હુતાશ. ૩૨ અલ્યા કુળ તણો ક્ષે કરાવ્યો, તુજ બંધુને ધીક્કાર;ઇન્દ્રજીતને તેં મરાવ્યો, કહી સકળ મર્મ વિચાર. ૩૩ જેનું ઘર ફુટયું તેનું કર્મ ફુટયું, એમ કહેછે શાસ્ત્ર પુરાણ; એવાં વચન સુણીને રાવણ તણાં, બોલ્યાવિભિષણ વાણ. ૩૪અલ્યા મંદબુદ્ધિ મલીન પાપી, શી બોલેજુઠી જલ્પના; પહેલો વિચાર સુઝયો નહીં હવે, મિથ્યા શી કરે કલ્પના. ૩૫ તેં તારે હાથે ક્ષય કર્યું કુળ, શીદ લાવ્યો સીતા કરી હરણ; રઘુવીર શરણે હું ગયો, જેથી ટળે જન્મ ને મરણ. ૩૬ દુરભાગી મેં તુજને કહ્યાં, ઘણાં વચન હેતુ મર્મનાં, તેમાન્યાં નહીં હવે તારી મેળે, ભોગવ્ય ફળ જે કર્મનાં. ૬૭ રૂડી શીખદેતાં પાટુ મારી, કાઢી મુકયોમુજને; અલ્યાપ્રલ્હાદે જેમ પિતા તજીયો, એમ તજયો મેં તુજને. ૩૮ એવાં વિભિષણનાં વચન સુણી, બોલ્યા રાવણ રીસે જાણ; અલ્યા લક્ષમણે તને ઊગાર્યો, નહીં તો લેત તારા પ્રાણ. ૩૯ પણ હવે જો તું મારૂં પરાક્રમ, નામ રાવણપુજ તણું; અલ્યા તુજને જેણે રાખીયો, તે લક્ષમાણને હવડાં હણું. ૪૦ વલણ—અલ્યા હણું હવડાં લક્ષમાણને, જેણે બ્રહ્મશકિત કરી ખંડરે; એમ કહીને કોપ્યો દશાશન, જાણે ઉજાડશેબ્રહ્માંડરે. ૪૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડે વિભિષણરાવણસંગ્રામેએકો

નચત્વારીંશોધ્યાય: ૩૯

અધ્યાય ૪૦

(રાગ મારૂ)—કોપ્યો રાવણ તેણીવાર, મારૂ લક્ષમણને નિરધાર; મારો વિજયી પુત્ર ઈન્દ્રજીત, એણે માર્યો કરીને અનિત. ૧ પુત્રનું વૈર લેઉ આજ, ત્યારે ઓલાય મારી દાઝ; એવું કહી કાઢી શકિત એક, ધગધગતી તેજ વિશેક. ૨ સહસ્ત્રસુર્ય ઉગ્યા હોય જેમ, જેવી જીંહા કૃતાંતની તેમ; પ્રલય મેઘ તણી મુખ્ય વીજ, સર્વ અગ્નિ તણું જેમ બીજ. ૩ તે સમેટી સપ્ત કોટી મંત્ર. શકિત રૂપે થયા એક તત્ર; એવી અમોઘ શકિત જેહ, મયનામાયે આપીતી તેહ. ૪ દશાનન પોતાનો જમાત્ર, કર્યું'તું દાન જાણીને પાત્ર; નોતી કાઢીતે રાવણરાજ, રાખીતી જીવ રક્ષણ કાજ. ૫ કાઢી લક્ષમણનેહણવા તેહ, મંત્ર ન્યાસ યુકત કરી એહ; પછે મુકીશકિતદશશીષ, ચાલીગર્જનાકરતી તે દીશ. ૬ નવ ખંડવતી ધરા સ્થાન, તેસમે થઇ કંપાયમાન; ઉછળ્યા સિંધુ ડોલ્યા દિગપાળ, ગિરિ શિખર પડયા તે કાળ. ૭ પળ્યા દેવ લેઈને વિમાન, ઉભી સૈન્યા થઇ ભયવાન; ચાલી સાંગ કરતી સુસવાડ, જાણે વિશ્વનો કરશે ઉજાડ. ૮ દીઠી આવતી તે હનુમંત, ડાબે હાથે ઝાલી બળવંત; ત્યારે શકિત થઈ સ્ત્રીરૂપ, સુંદરી વરસ સોળ અનુપ. ૯ બોલી હનુમંત સાથે વચન, મુકય મુકય મુને વાયુતન; હે મારૂતી તું બ્રહ્મચારી. કેમ ગ્રહણ મરે પરનારી. ૧૦ હું રાવણની કન્યાઆજ, જાઉંસુમીત્રિને વરવાકાજ; એવું સુણી ઈન્દ્રજીત યોગીંદ્ર, લાજ્યા મનમાં

તે મુકી બળીંદ્ર. ૧૧ ચાલી શકિત થઈ મુળરૂપ, દીઠી આવતી પન્નગ ભુપ; તેને છેદવા તતક્ષણ જાણ, ખેંચ્યું ધનુષ ચઢાવીને બાણ. ૧૨ એટલે આવી શક્તિ તેણીવાર, ચોટી લક્ષમણ રૂદય મોઝાર; નીકળી ભેદી પ્રષ્ટે તતકાળ, પૃથ્વી ફોડીનેગઈપાતાળ ૧૩ પડયા લક્ષમણજીતેણીવાર પ્રષ્ટે ચાલી રૂધીરની ધાર; નિચેષ્ટીત્ત પડયા થઈ જેમ પ્રેત, શ્વાસોશ્વાસ રહીત અચેત. ૧૪ જયારે પડયા સુમિત્રાકુમાર, કર્યો વિભિષણે તવ પોકાર; તે સુણી પછી રામને ફાળ, પાસે ધાઈને આવ્યા તતકાળ. ૧૫ સરવે કપિ મનમાં પામ્યા ત્રાસ, વિંટી બેઠા લક્ષમણની પાસ; સરવે કલપાંત કરતા અપાર, તે સમે વરત્યો હાહાકાર. ૧૬ બેઠા રામ લક્ષમણની પાસ, ઘણું રૂદન કરે અવિનાશ; રામ રોતાં રોયા કપિ માત્ર, જોઈ જોઇને સુમિત્રીનું ગાત્ર ૧૭ ધનૂષ પર ખેંચ્યુંછેબાણ, એમ પડયા સુમીત્રી નિરવાણ, લક્ષમણનેલીધા રામે ઉછંગ, પછી રૂદન કરે શ્રીરંગ. ૧૮ વલણ--શ્રીરંગ રામ રૂદન કરે, જણાવે માનુષીલીલા અપારરે; લક્ષમણજીને ઉછંગમાં લઈને, કરતા વિવિધ વિલાપરે. ૧૯ ઈતિશ્રીરામચરિતે સંમતવાલિમકી નાટક ધારાયાં યુદ્ધ કાંડે રાવણેન પ્રેરીતં મય કત્યા લક્ષમણ મુરછાનં નામચત્વારીંશો ધ્યાય ૪૦

અધ્યાય ૪૧

(રાગવિલાપ)--મારા લાડકવાયા વીર, લક્ષમણબોલોરે બાળા; હવે હું કેમ રાખું ધીર, લક્ષમણ બોલોરે બાળા. એમ રૂદન કરે રઘુવીર, લક્ષમણ૦ ચાલે નેત્ર ચોધારાં નીર. લક્ષમણ.

૧ કહો વીરા તમને શું થયું રે બોલો વચન વિખ્યાત; તું નેત્ર ઉઘાડી જો મુજ સામું, કહે સુખ દુખની વાત લક્ષમણ૦ ૨ તેં ત્રિભુવનમાં કિર્તિ વિસ્તારી, બાળ અવસ્થા માં હે ભાઈ મુને એકલો મુકી ચાલ્યો, ફરી હવે મળીશું કયાંહે. લક્ષમાણ૦ ૩ વરસ ચતુરદશ વનમાં સાથે, ફળ જળ આપ્યાં અમને; અમો એવા નિર્દય ન કહ્યું કોઈ દીન, ફળ ખાવાનું તમને લક્ષમાણ૦ ૪ તેં ચઉદ વરસ નીંદ્રા નવ કીધી, રહ્યો સદા ઉપવાસી: માટે રીસાઇ નથી બોલતો અમ સાથે, આવી છે ઉદાશી. લક્ષમણ ૫ તેં ત્રિભુવન વિજયી ઈન્દ્રજીતને. કષ્ટ કરીને માર્યો; પરાક્રમ તારૂં કહ્યામાં ના આવે, નિર્મળ જશ વિસ્તાર્યો લક્ષમણ૦ ૬ મુજ મરજી માફક સેવા કરતો, કપટ રહિત વૃતધારી; હવે બંધવ કેમ નથી બોલતો, કોણ પાળશે આજ્ઞા મારી, લક્ષમણ૦ ૭ હું અવધપુરીમાં જઈને હવે, શું દેખાડીશ મુખ; તુજ વિના હું થયો દામણો, દૈવે કેમ દીધુ આવું દુ:ખ. લક્ષમાણ૦ ૮ ઉત્તર શો હું આપીશ પુછશે, ભરથ શત્રુઘન ભ્રાત; તારૂં મરણ સાંભળીને નહિ જીવે, સુમિત્રા માત લક્ષમાણ, ૯ પુત્ર વિના પરીવારજ સુનો, ત્રિયા વિના ઘર જેમ; બંધવ વિના નહિ બેલજ કોની, મિત્ર વિના શો મર્મ. લક્ષમણ૦ ૧૦ ઉઠો બંધવવારજ લાગે, મારવો રાવણરાય; આપણે અવધપુરીમાં જઇએ, સંગે લેઈ શીતાય. લક્ષમણ૦ ૧૧ હવે રાવણને હણવા માટે, આવ્યો તો રૂડો દાવ; તે દઈવે કારજ વિપરીત કીધુ, તેડે આવેલું બુડયું નાવ લક્ષમાણ ૧૨ રઘુપતિ એમ વિલાપ કરે, જોઈ લક્ષમાણજીનું

વદન; પછી આંસુ લુછી ધીરજ આપી, વિભિષણ બોલ્યા વચન. લક્ષમણ૦ ૧૩ વલણ-નીતિ વચન કહી વિભિષણે શ્રી રામને આપી ધીરરે; શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, પછી શું કરતા રઘુવીરરે ૧૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડે લક્ષમણસ્યમુર્છાનાનંતરશ્રીરામચંદ્ર વિલાપો નામ એકચત્વારીંશોધ્યાય. ૪૧

અધ્યાય ૪૨

રાગ સોરઠ--સુણો શ્રોતાજન સાવધાન થઈ, એમ રૂદન કીધુ રામ; એ પ્રભુ મનુષચેષ્ટા કરે જે, બ્રહ્મ પુરણકામ ૧ અજ અજીત સુખ સીંધુ સદા છે, અમોઘ જ્ઞાન અખંડ; ક્ષણમાંહે સૃષ્ટિઉદ્દકરે,ક્ષણમાંભાજે બ્રહ્માંડ. ૨ વિશ્વનાઆત્મારામપોતે પ્રકાશક જગદીશ; હે જગતગુરૂજગનિયંતા,ભગવાન માયાઈશ. ૩ તે પ્રભુને નથી શોક મોહ, આવરણ રહિત અવિનાશ પણ જન્મ કારણ જણાવે, એ માયા મનુષવિલાસ.૪ભોગીંદ્ર લક્ષમણજી તદા,તેને શું કરે કોઈ હાણ;બળી થાય ભસ્મ બ્રહ્માંડ, જેના સ્વાસથી નિરવાણ.૫ એ લીલા ગાવાદાસને કરે, રામ મનુષ્ય ચરિત્ર; હવે શ્રોતાજન સાવધાન થઈ,સુણો કથા પુન્ય પવિત્ર. ૬ રોતા રાખી રામને, પછી બોલ્યા વિભીષણ વાણ; મહારાજ રાખો ક્ષમા હવે, ધીરજ પુરૂષ પુરાણ. ૭ એ ક્ષત્રી કેરો ધર્મ છે, સુખ દુખ જન્મ ને મરણ; માટે શત્રુઉભો સાંભળો, તજો માયાનું આવરણ. ૮ સાવધાન થઈને શત્રુનો કરો, પરાજય મા'રાજ; પછી લક્ષમણનો ઉપાય કરીયે, થાય

સુખ જેમ આજ. ૯ એવું સુણીને રઘુવીર કોપ્યા, ઉઠિયા તેણીવાર સંગ્રામ અરથે સજ થયા, કર્યો ધનુષ્યનો ટંકાર. ૧૦ બ્રહ્માંડ સરવે ખળભળ્યું. ડોલ્યા દશ દીગપાળ; આસુરી કેરા ગર્ભ ગળિયા, ધ્રુની ગઈ પાતાળ. ૧૧ પછી રાવણને રઘુવીર કહે, અલ્યા ઉભો રહે તું આંહે; તેં શકિત મારી સુમીત્રીને, હવે જઈશ કયાંહે. ૧૨ એવું કહીને મુકવા લાગ્યા, રામ તિક્ષણ બાણ એકનાં થાય અનેક ભેદ, અસુરને નિરવાણ. ૧૩ જેમ રેણુકાની વારે ધાયા, ફરશુધર નિરધાર; સહસ્ત્રબાહુને હણી કર્યો, ક્ષત્રી નો સંહાર. ૧૪ પડાનનને વળી સંઘાર્યું, તારકાસુર દળ જેમ; એમ લક્ષમણને શોકે કરી, રઘુવીર કોપ્યા તેમ. ૧૫ ઘણા અસુરનો સંહાર કરીયો, શર ચઢાવી ચાપ; જેમ સ્નાન કરતાં પ્રયાગમાં જાય, કોટી જન્મનાં પાપ. ૧૬ એમ રામ બાણઅ મોઘ ચાલે, સકળ મંત્રે જેહ; સુસુવાડ કરતાં ચમકતાં વીજળી સરખાં તેહ ૧૭ તે સમે સૈન્યા કેટલી ત્યાં, હણી દશરથ તન; વાલ્મિક મુનિયે કરી ગણના, સુણો શ્રોતાજન. ૧૮ દશ સહસ્ત્ર મદગળ મત્તવારણ, ત્રીશ સહસ્ત્ર તુરંગ; પચાસ સહસ્ત્ર મણી કનકરથ તે સ્વાર માંરથી સંગ. ૧૯ પાયદળ શનકોડ જ્યારે હણે યુદ્ધ સબંધ; એટલી સૈન્યા સંહારે ત્યારે, નાચે એકેક બંધ. ૨૦ એવાં કોટીક બંધ ઉઠીને નાચે, શિર રહિત જેણીવાર ત્યારે રામ ધનુષની ઘુઘરી એક, વાજે ત્યાં નિરધાર. ૨૧ આતો ચતુર્દશ ઘુઘરી વાગી, વાજવા એકે કાળ; ચાર ઘડી પર્યંત વાગી, વરત્યો પ્રલેકાળ. ૨૨ રાવણ તણી જે સકળ સેન્યા,

પડી તેણીવાર; નવ ગણુતી થાયે શેષનાગે, થયો એમ સંહાર. ૨૩ એકલો રાવણ રહ્યો રણમાં, થયો મન ભયભીન; જાણ્યું મને હવડાં મારશે, એમ થયું વિભ્રમ ચીત્ત ૨૪ દેખવા લાગ્યો રામને, સર્વત્ર સઊ જન રૂપ; ઉભે સૈન્યમાં જીહાં જુવે ત્યાં, દેખે રવિકુળ ભુપ. ૨૫ નથી દેખાતું કંઈ અન્ય બીજું, રામવિના તેણીવાર; કોટાનકોટી દશરથી, દેખાય છે નિરધાર. ૨૬ દશે દિશામાં રામ દેખે, પૃથ્વી ને આકાશ; કપી રાક્ષ પશુ પંખી, રામરૂપ પ્રકાશ. ૨૭ ત્યારે વિકળ થઇને નેત્ર મિચ્યાં; દશમુખે જોઇ રામ; તે અંતરમાં દેખવા લાગ્યો, રામ પુરણકામ. ૨૮ મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર સર્વે, રામરૂપ જાણાય; દશ ઈન્દ્રિયો પંચ પ્રાણ ને, પંચભુત જે કહેવાય. ૨૯ વળી વિષય માત્રાચાર દેહે, ત્રિઅવસ્થા ભોગસ્થાન; એમ સ્થળ સુક્ષમ સકળ વસ્તુ, જાણાયે ભગવાન. ૩૦ અકળાઈ નેત્ર ઉઘાડીયાં ને, જોયું લંકાભુ-પ; રથ સારથી હશર ચધનુષ, તે દીઠાં રામસ્વરૂપ ૩૧ અણુરેણુ પર્યંત રામ મય, બ્રહ્માંડ આખું રામ; થયો રામ રૂપ તદાત્મ રાવણ, ઠાલો નહિ કંઈ ઠામ. ૩૨ ત્યારે રાવણ મન ભય પામીયો, સર્વત્ર જોઈ જગદીશ; રથ માંહેથી કુદી પડયો, પછી નાઠો તે દશશીષ, ૩૩ ત્યારે પુંઠળ ધાયા રામ જાણે, મારવા નિરવાણ; રાવણ નાઠો જીવ લેઈ, જાણે હર્યા હવડાં પ્રાણ. ૩૪ ત્યારે લંકામાં આવ્યો તદા, સહુ લોક દીઠા રામ; જયાં જયાં જાયે દશાનન, દેખે દશરથી તે ઠામ. ૩૫ પછે એમ કરતાં આવિયો, મંદોદરીની પાસ; હો રાણી મુજને રાખતું, એમ બોલતો બહુ

શ્વાસ. ૩૬ જયારે સતિની પાસે ગયો, ત્યારે શાન્તિ પામ્યો મન: સુણુ રાણી મેં કર્યું પુરૂષારથ, મારીયો, સુમિત્રા તન. ૩૭ પણ રહેવાયું નહિ રણ વિષે, રામબાણથી મેં આજ; હું નાશી આવ્યો તુજ કને, કરી એવું મોટું કાજ. ૩૮ પણ રહ્યા છે એક રામ હવે, જીતવો નિશ્ચે આજ: ઉપાય તે સત્વર કરૂં જેમ, થાય મારૂં કાજ. ૩૯ મુને અસુર ગુરૂએ મંત્ર આપ્યો છે, મૃત્યુંજય તેનું નામ; અનુષ્ઠાન તેનું કરીને, પછે જઇને જીતું રામ. ૪૦ ત્યારે કર જોડી રાણી કહે, સુણો સ્વામી કહુંછું સત્ય; હવે શું કરવા સાધન કરો. નહિ જીતાય રઘુપત્ય. ૪૧ આટલે યુદ્ધે ન જીત્યા, કરીયો સકળ કુળનો નાશ; સઉ સૈન્ય કેરો ક્ષય થયો હવે જીત્યાની શી આશ. ૪૨ માટે સીતા સોંપી રામને, જઈ નમો સ્વામી પાય; બાકી મરણથી નહિ ઊગરો, જો કરો કોટી ઊપાય. ૪૩ ધરમ ધોરીંધર છે પ્રભુ, શરણાગતવત્સળ નાથ; તે અભય કરશે સ્વામી તમને, મસ્તક મુકી હાથ. ૪૪ એમ ઘણાં વચન સતિએ કહ્યાં, પણ ન માન્યાં તે ઠામ: અરે હું રાવણ પુરૂષારથી, કેમ નમું હવે રામ. ૪૫ પુર કોટ હેઠળ પૃથ્વી કોરી, ગુફા રચી છે જ્યાં હે; સહુ સામગ્રી લેઈ સાધન કરવા, રાવણ બેઠો ત્યાંહે. ૪૬ એક કાળનેમી નિશાચર તેણે, તેડાવી કહી વાણ; તું બેશ જઈ દ્રોણાચળ પાસે, કપટ રચીને જાણ. ૪૭ કદાપી ગિરિ લક્ષમણ અર્થે, લેવા આવે હનુમંત; ત્યારે વિઘ્ન કરજે તેને તું, વા મારજે બળવંત ૪૮ એવું સુણી રાક્ષસ લેઈ ઘણા, ગયો કાળનેમી ત્યાંહે; તે વિપ્ર વેશ ધરી ક-

૫ટ રચીને, બેઠો મારગ માંહે. ૪૯ હવે રાવણ બેઠો હોમ કરવા, મ્રત્યુંજય અનુષ્ટાન; હવે રામ વળિઆ રણ થકી જ્યારે, નાઠો રાવણ અજ્ઞાન. ૫૦ વલણ—અજ્ઞાન રાવણ નાઠો જ્યારે, મુકી મનની ધીરરે; કહે દાસ ગિરિધર સુણો શ્રોતા, હવે શું કરતા રઘુવીરરે. ૫૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડેશ્રીરામણરાક્ષસસેનાહનનંનામદ્વીચત્વારીંશોધ્યાયઃ ૪૨

અધ્યાય ૪૩

રાગ સામેરી—હવે રાવણ નાઠો ભય પામી ત્યારે, પાછા વળ્યા રઘુવીર; પછે લક્ષમણ પાસે આવી બેઠા, મુકી મનની ધીર. ૧ ધનુષ બાણ નાખીને બેઠા, લેઈ લખમણને ઉછંગ; સુમીત્રાસુતનું વદન જોઈને, રૂદન કરે શ્રી રંગ. ૨ એટલે સુરજ અસ્ત થયો ત્યારે, સુક્ષેણ બોલ્યો વાણ; સુણો રઘુપતિ અરૂણ ઉદે થતાં, લખમણના જશે પ્રાણ. ૩ માટે દ્રોણાચળ પરવત ઉપરછે, અમ્રતવેલી નામ; તે રાતોરાતમાં કોઈજઈ આવે, લાવે આણે ઠામ. ૪ સુરજ ઉગતા પેહેલાં લાવે, તો જીવે લખમણ વીર; એવાં વચન સુણી સહુ વાનર, શામું જોયું રણધીર, ૫ પણ સરવે નીચાં વદન કરીને, જોઈ રહ્યા તેણે ઠામ; ત્યારે તેણે સમે મારૂતસુત ઉઠયા, કર્યો પ્રભુને પ્રણામ. ૬ કૃપાનાથ મુને આજ્ઞા આપો, હું જાઉં લેવાને આજ; ત્રણ પોહોરમાં લાવું દ્રોણાચળ, તમ કરૂણાયે મા'રાજ. ૭ ત્યારે ગદગદ થઈ મારૂતસુત પ્રત્યે, બોલ્યા શ્રી રઘુનાથ; હે પ્રાણ પ્રિયે તું વેહેલો

આવજે, મુસ્તક મુકયો હાથ. ૮ પછે રામચરણ વંદીને ઉડયા, મારૂતી ઉત્તર પંથ; મુખે ગરજના રામનામની, ધ્યાનમાં સીતા કંથ. ૯ શિર પર લાંગુલ્ર મુકી ઉડયા, આકાશ મારગ જાય; ફાળ ઉપર ઘણી ફાળ જ મારે, વજ્રદેહી મહાકાય. ૧૦ એમ બે ઘડીમાં ગીરિ દ્વિપ ઓળંગી, ઉતર્યા પેલી પાર; ત્યારે દ્રોણાચળની આણીપા દીઠો, ચંદ્રાચળ ગિરી સાર. ૧૧ તે શિવના કઈલાસજ સરખો, ઉજવળ કરપુર વન; વિધુ સરખો તેજસ્વી શીતળ, ઉંચો એક જોજન. ૧૨ તે પરવતની પાસે બેઠો, કાળનેમી જે અસુર; ત્યાં પુરાતની સરોવર છે સુંદર, નિરમળ વારી પુર. ૧૩ વન સોહામણું સફળ સઘન છે, તેમાં રચ્યો આશ્રમ: અનેક રાક્ષસ શિષ્ય કર્યા, થઇ બેઠો નિર્મળ બ્રહ્મ. ૧૪ જાણે તપસ્વી માનુભાવ જેવી, બેઠો થઈ તે ઠાર; અગ્નિહોત્રનો કુંડ રચ્યો ત્યાં, વેદાધ્યયન થાય સાર. ૧૫ કાળનેમી કપટ કરીને, બેઠો રચી એવો ઘાટ; ચપળ ચીતે કરી ચાર દિશાયે, જોતો હનુમંતની વાટ. ૧૬ ત્યારે તેણે સમે હનુમંતને લાગી, જળ પીવાની તૃષાય; તે આશ્રમ સરોવર જોઈને ઉતર્યા, પૃથ્વી ઉપર મહાકાય. ૧૭ આશ્રમ પાસે આવ્યા ચાલી, સત્વદ્દ મારૂતતન; ત્યારે કપટી મુનિયે આદર કરિયો, આપ્યું છે આસન. ૧૮ આવો બેસો માનુભાવ રહો, સુખે ઘણા દિન આંહે; જ્ઞાની પુરૂષને ગોઠે ઘણું, વળી સતસંગત હોય જયાંહે. ૧૯ તમ સરખા મહાપુરૂષ પધાર્યા, કરીશું ગોષ્ઠિજ્ઞાન; ત્યારે મારૂતી કહે મને તૃષા લાગી; મારે કરવું છે જળપાન.

૨૦ કહે કપટ મુની એ પેલું સરોવર, સુખે પીયો જળ ત્યાંહે; જળપાન કરીને વેહેલા આવજો, મારા આશ્રમ માંહે. ૨૧ પછે અંજનીસુત સરોવરમાં પેઠા, જળ પીવા તેણીવાર, ત્યારે દીર્ઘરૂપ એક મગરી આવી, ચરણ ગ્રહ્યો નિરધાર. ૨૨ તે મગરીને જોઈને મનમાં, ક્રોધ ચઢયો હનુમંત; બારણેકાઢીપછાડી તેને, પૃથ્વી ઉપર બળવંત. ૨૩ ત્યારે મગરીનો દેહ મુકી તતક્ષણ, થઈ દેવાંગના નાર; તે સનમુખ ઊભી મારૂતીને, કરજોજોડી કર્યો નમસ્કાર. ૨૪ અંજનીપુતરે પુછયું તેને. કહે બાઈ તું છે કોણ; ત્યારે દિવ્યરૂપ કહે પુર્વે હતી હું, દેવાંગના નિરવાણ. ૨૫ દેવઋષિને નમી નહી માટે, મુજને દીધો શ્રાપ; પછે સ્તુતિ કરી મુનિવરની વળતી, પુછયો અનુગ્રહ આપ. ૨૬ મુનિવર કહે હનુમંત આવશે, લેવા દ્રોણાચળ જયારે; તેના પદનો સ્પર્શ કરતાં, ઉદ્ધારપામીશ ત્યારે. ૨૭પછે તે દિવસની મગરી થઈ હું, રેહેતી આણે ઠાર; આજ પ્રભુ તમ ચરણ પ્રતાપે, પામી છું ઉદ્ધાર. ૨૮પણ પેલો બેઠો રાક્ષસ મુનિ થઇને, કરવા તમને વિઘન; એવું કહીને ઉડી અપ્સરા, ગઈ તે સ્વર્ગ ભોવન. ૨૯ વલણ--સ્વર્ગભોવન ગઈ અપ્સરા, તેણે ચેતાવ્યા હનુમંતરે; જળપાન કરીને આવ્યા પાછા, આશ્રમ પાસે બળવંતરે. ૩૦ઇતિશ્રીરામચરિતરેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેદ્રોણાચળાનયનાર્થગતે હનુંમંતમગરીશાપવિમોચનુંનામત્રીચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૩

અધ્યાય ૪૪

રાગ સામેરી—જળપાન કરીને હનુમંત આવ્યા, ત્યારે બોલ્યો મુનિ મર્મ; મહારાજ આવો પધારો, કરો પાવન મુજ આશ્રમ. ૧ હનુમંત કહે લ્યો કરૂં પાવન, આવો, મલિયે મુનિરાય; પછે કાલનેમીના શિર વિષે, એક માર્યો મુષ્ટી ઘાય ૨ તે અસુર ભમી પૃથ્વી પડ્યો, તતકાલ તજીઆ પ્રાણ; પાંચ યોજન વિસ્તર્યો, દેહ પડ્યો છે નિરવાણ. ૩ ત્યારે શિષ્ય રાક્ષસ જે હતા, તે નાઠા તેણીવાર; તેને પુંછે બાંધીને પછાડ્યા, મારૂતીયે નિરધાર. ૪ ત્યારે રહેતાતા ચંદ્રગિરિ પદ, ગાંધર્વ ચતુર્દશ સહસ્ત્ર; તે ધુની સુણીને યુધ કરવા, આવ્યા ગ્રહી કર શસ્ત્ર. ૫ હનુમંતે જાણ્યું યુધ કરતાં, લાગશે ઘણીવાર; પછે પુંછ વધારી ભારો બાંધ્યો, પછાડિઆ પ્રથ્વી મોઝાર ૬ ત્યાં થકી ઉડ્યા મારૂતી, આવિઆ દ્રોણાચળની પાસ; હનુમંતે પ્રાર્થના કરી, તે પરવત કેરી પ્રકાશ. ૭ હો દ્રોણાચળ સુણ વિનતી, પડ્યા લક્ષ્માણ રણ મોઝાર; એક સાંગ મારી રાવણે. થયા ચેષ્ટિત નિરધાર. ૮ માટે આપ્ય મુજને ઔષધી, હું લેવા આવ્યો આજ; રવી ઉદે પેહેલો જાઊં ત્યાં, ત્યારે થાય રૂડું કાજ. ૯ ગિરિ કહે એકવાર લેઈ ગયોતો. કપી મુને નિરધાર; ગુણને ઉપાધી અતિ ઘણી, વળી આવ્યો બીજીવાર. ૧૦ જા હવે હું નથી આપતો. ઔષધી તુજને જાણ; એવાં વચન સુણીને કોપીઆ, પછે મારૂતસુત નિરવાણ. ૧૧ અલ્યા ખળ મુરખ અભિમાની, જે સમજે નહિ તે વિમુખ; તેને કારજ કંઈ કહેવું નહિ, હા નવ

કહે તે મુખ. ૧૨ પછે પુંછ શેષ્યાકૃતી કરી,ગિરિ બાંધીયો તે-
ણીવાર;સમુળ લીધો ઉખેડીને,ચાલ્યા પવનકુમાર.૧૩ આ-
કાશ મારગ જાય ઉડયા, મહાબળી હનુમંત; રામકૃપાએભાર
તે નથી, લેખવતા બળવંત. ૧૪ ત્યારે ભરથજી રહેતા હતા,
જે નંદીગ્રામ મોઝાર; તે રાત્રીએ ભરથને આવ્યું, દુઃસ્વપ્ન
નિરધાર. ૧૫ એક કાળપુરૂષ આવીને ગળ્યો, દક્ષિણ બાહુ
ત્યાંહે; ત્યાયે ભરથ ઝબકી જાગીઆ,ચીંતા કરે મનમાંહે૧૬
તે સમેગુરૂ પાસે હતા,કહ્યું વશિષ્ઠને વર્તમાન;ત્યાયેમુનિકહે
તમ બંધુને,કંઇ વિઘ્ન છે તે સ્થાન. ૧૭ જે હરણ સીતાનું થયું
રામ રાવણનો સંગ્રામ; તે વિદિત છે મુનિ ભરથાને,માટેશોચે
તેણે ઠામ. ૧૮ શાન્તિ હવન પછે કરાવ્યો,ભરથની પાસેએવુ
રાત્રીયે બે જણ બેઠા છે, ત્યાં ભરથ ને ગુરૂદેવ, ૧૯ એટલે ત્યાં
આકાશ મારગ,આવતા હનુમંત;જેમ આવેભડકો અગ્નિનો
જળહળે જોત્ય અનંત. ૨૦ એમ દ્રોણાચળ લેઇ મારૂતીજાતા
હતા નભ માંહે; તે ભરથજીને વશિષ્ઠ તેજ બીંબ દીઠું ત્યાંહે.
૨૧ મુનિરાય ભય પામ્યા ઘણું, ત્યારે ભરથે આપી ધીર પછે
ધનુષ પર શર ચઢાવ્યો, કરી સ્મરણશ્રી રઘુવીર. ૨૨ તે બાણ
વળતું મુકીઉં, હનુમંતને વાગ્યુ ત્યાંહે;શ્રી રામસ્મરણ કરીને
મારૂતી, પડયા પૃથ્વી માંહે. ૨૩ જયારે ધુની સુણી રામનામ-
ની, ગયા ભરથ ઉઠી પાસ; જુવે તો પરવત સહીત કપી,
પડયો રામનો દાસ, ૨૪ ત્યારે પ્રેમે કરી હિત વચન બોલ્યા,
ભરથજી તેણીવાર; અરે ભાઈ રામનો ભકત કહે તું, કોણ છે

નિરધાર. ૨૫ ત્યારે હનુમંતેસહુવાત કહી જે,રણુ તણો સમાચાર; અચેત થઈ ત્યાં પડયા લક્ષ્મણ, નિચષ્ટિ નિરધાર. ૨૬ તે ઔષધીને કાજ લાવ્યો, દ્રોણાચળ ગિરિ આજ; પ્રભાત પે'લું જવાશે નહિ તો થશે વિપરીત કાજ; ૨૭ ત્યારે ભરથ કહે સાબાશ છે તુજને, ધન્ય છે હનુમંત;ચારકોટી યોજનથી લાવ્યો, ગીરી તું બળવંત. ૨૮ તું ઈશ્વર કેરૂં રૂપ છે, નત્ર થાય બીજે કાજ; માટે ચિંતા નવ કરશો તમો,પ્હોંચાડું હવડાઆજ. ૨૯ હું દાસ છું રઘુવીરનો, વળી કનિષ્ઠ બંધુ જાણુ મુજ નામ ભરથ કે' સહુ,અહિં રહયો છું નીરવાણુ. ૩૦ હું રણીયો છું શ્રી રામનો, અપરાધી પુરણ આજ; સંભારે છે પ્રભુ કરી સુરત, કોઈદીન મુને મા'રાજ. ૩૧ હનુમંત કે પ્રભુ ક્ષણે લે છે તમારૂં નામ; હવે આજ્ઞા આપો મુજને, ત્યાં છે જરૂરનુ કામ. ૩૨ રવિ ઉદે પે'લો જાઉ ત્યારે, જીવે લક્ષણ વીર; ત્યારે ભરથ કે હનુમંતજી તમો, રાખો મનમાં ધીર. ૩૩ રવિ ઉંગતા પે'લાં પ્હોચાડું, લંકામાં નીરધાર; પરવત સહિતમુજ બાણ ઉપર, બેસો પવનકુમાર. ૩૪ આશ્ચર્ય પામ્યા મારૂતી સુણી ભરથ વાકય એહ ધન્ય રામબંધુ રામ જેવા, હોય નિઃ-સંદેહ. ૩૫ ચરણ વંદી ભરથના, ઊઠીયા મારૂતતન; સ્વામી તમો કો'છો તે ખરૂં, જે બોલો સત્ય વચન. ૩૬ પણ દાસછું રઘુવીરનો,હું આજ્ઞા વરતી જાણુ; મારૂ બળ પરાક્રમ જાણેછે, રઘુપતિ પુરૂષ પુરાણ. ૩૭ માટે રામકૃપાએ જઈશ હું, ક્ષણ માંહે તેણે ઠામ; ભરથ કે' જો પ્રભુને, મારો ઘણો કરી પ-

ણામ. ૩૮ પછી ઊડ્યા નમી તે ભરથને, આકાશ મારગ જાયે; હજુ મારૂતી આવ્યો નહિં, ચિંતા કરે રઘુરાય. ૩૯ એટલે રજની ખટ ઘડી, પાછલી રહી નિરધાર; ઉત્તરદિશા ઊગે રવિ, એમ આવ્યો પવનકુમાર. ૪૦ ત્યારે કપી સર્વે કહેવા લાગ્યા, સુણો શ્રી મહારાજ; જુઓ આ અરૂણ ઉદે થયો, હવે શું કરીશુ કાજ. ૪૧ ત્યારે રામ કહે હજુ ખટ ઘટી, પાછલી રજની સોય; ઉત્તર દિશા કેમ સુરજ ઉગે, એ શું કારણ હોય. ૪૨ એમ કહી રામે બાણ કાઢયું, રાહુમુખ વિકરાળ; એ સુરજ-મંડળ કરૂં ગ્રશણ, આ બાણથી તતકાળ. ૪૩ ત્યારે વઈદ સુક્ષેણ બોલિયો, એ સુરજ ન્હોયે મહારાજ; હનુમંત આવ્યા દ્રોણાચળ લેઈ, થયાં રૂડાં કાજ. ૪૪ એટલે હનુમંત ઉતર્યા, મુકયો પરવત પૃથ્વી મોઝાર; સાષ્ટાંગ કરી રામને ચરણે, લાગ્યો પવનકુમાર. ૪૫ વલણ.--પવનકુમાર આવી પાયે લાગ્યા, રઘુપતિને નીરધારરે; રામે ઊઠાડી હનુમંતને. પછી ચાંપ્યો રૂદે મોઝારરે. ૪૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેકાળનેમીહનનાનંતરંદ્રોણાચળ ગમનાંનામચતુશ્ચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૪

અધ્યાય ૪૫

રાગ મારૂ-- ભેટ્યા હનુમંતને રઘુનાથ, પછી મસ્તકમુકયો હાથ; પ્રાણવલ્લભ પવનકુમાર. તેં કર્યો મુને ઘણો ઉપકાર. ૧ મળ્યા મારૂતીને કપી સરવ, જોઈ કારજ મુકયો ગરવ; પછી સુક્ષેણ વઈદ પ્રકાશ, ઉડી આવ્યો દ્રોણાચળ પાસ. ૨ કર્યો પ-

૨વ તને નમસ્કાર, જેની શોભા તણો નહી પાર; ઔાષધી કેરી પરિક્ષા કીધી, મંત્રબળે આકર્ષિ લીધી. ૩ તેના રસ કાઢયો તણીવાર, ભર્યો પાત્રમાંહેનિરધાર; લક્ષમણનેશકિતવાગીતી જયાંહે, તે મધ્યે રસ મુકયો ત્યાંહે. ૪ સંચર્યો સરવ સંધીને સંગ થયું કંચન સરખું અંગ; નથીદેખાતોઅંગે ઘાય, એવો ઔાષધીનો મહિમાય, ૫ ઉઠયાઆળસ મોડી અનંત, જેમ ઉઠે નીંદ્રાવંત; નમ્યા રામચરણ અભીરામ, ભેટયાલક્ષમણને શ્રી રામ ૬ જોઇ હરખ્યાં જુગદાધાર. કપી કરતા જયજયકાર; મુખ્ય વાનર કેટલા જેહ, કર્યા સજીવ સુક્ષેણેતેહ, ૭ કરવા સગરાત્મજનો ઉદ્ધાર, જેમ ભગીરથલાવ્યાગંગાસાર; તેણે પૃથ્વી કરી પાવન, અમ કીધું તેં મારૂતતન. ૮ ઊગે રવિ ચક્રવાક આશકત, કરે પ્રકાશ સરવેજકત; જેમચંદ્ર ચકોરને અર્થ, ચાત્રક અરથે મેઘ સમર્થ. ૯ એમ લક્ષમણ કેરે કાજ, લાવ્યા ઔાષધી એ કપીરાજ; તેથી થયું ઘણાનું કામ, પછી આજ્ઞા કરી શ્રી રામ. ૧૦ ઊઠયા મારૂતી પાછા ત્યાંહે, લીધો દ્રોણાચળ કર માંહે; ચાલ્યા મુકવા પવનકુમાર, જાણ્યો રાવણે તેસમાચાર. ૧૧ જે ઊઠયા લક્ષમણબળવંત, લાવ્યો દ્રોણાચળ હનુમંત; પાછો મુકવા જાયે વેદ, તે સુણી મન પામ્યો ખેદ. ૧૨ પછી રીસ કરીને વિસેક, મોકલ્યા રાક્ષસ શત એક; જાઓ જઇ હણો પવનકુમાર; દ્રોણાચળ લાવ્યા લંકા મોઝાર. ૧૩ એવું સુણીને તે ચાલ્યા અસુર, પંથે આડા આવી રહ્યા ક્રુર; એટલે જાતા દીઠા કપીરાય, ત્યારે કરવા માંડયા અન્યાય.

૧૪ હનુમંત થયા તવ સ્વસ્થ, લીધો દ્રોણાચળ એક હસ્ત; પૂછે ઝાપટ લાંગુલ કેરી, અસુરનાં અસ્થી નાખ્યાં વેરી. ૧૫ રાક્ષસ મરણ પામ્યા તે ઠાર, ત્યાંથી ચાલ્યા પવનકુમાર; મુકયો દ્રોણાચળને સ્વસ્થાન, પાછા આવ્યા જ્યાં છે ભગવાન. ૧૬ વંદ્યા રઘુપતિ કેરા પાય. પછી કહી નંદીગ્રામ કથાય; ભરથ તણાં જે વિનય વચન, કહ્યાં રામને વાયુંતન. ૧૭ તમારૂં સ્મરણ કરે છે તે ઠામ, ઘણો કરીને કહ્યો છે પ્રણામ; સુણી ભરથ તણું વર્તમાન, ત્યારે દ્રવિત થયા ભગવાન. ૧૮ ભરથનો પ્રેમ નેમ સંભારી, ચાલ્યું રામ નેત્રમાં વારી; અહો બંધુ એ ભરથ સમાન, એવા નિર્મળ ને ગુણવાન. ૧૯ થયો નથી થશે નહિ જકત, એવું કહીને રોયા રઘુ પત્ય; મન કરી પોતાનું ધીર, બોલ્યા સુગ્રીવશું રઘુવીર. ૨૦ ભાઈ હવે ન કરવી વાર મારવો રાવણને નિરધાર; નથી ગોઠતું મુજને આંહે. મારે જાવું. અવધપુર માંહે. ૨૧ વલણ --અવધપુરીમાં નિશ્ચે જાવું, એમ કહે છે પુરૂષપુરાણરે: ત્યારે તેણે સમે રઘુવીર સાથે, વિભિષણ બોલ્યાવાણરે. ૨૨ ઈતીશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેલક્ષ્મણમુર્છાનિવારણેંનામપંચચત્વારીંશોધ્યાય

અધ્યાય ૪૬

રાગ ધનાશ્રી.--વિભીષણ કહે સુણો જગજીવનજી, રાવણ બેઠા કરવા ગુપ્ત હવનજી; ઈન્દ્રજીતના જેવું કરેસાવધાનજી, મૃત્યુંજય મંત્ર જપે દશાનનજી. ૧ (ઢાળ.) જપે મંત્રમત્યુંજય દશાનન, તે પુરણ થશે અનુષ્ઠાન; પછે કોઈ થકી મરશે નહિ,

કહ્યું સત્ય એ ભગવાન. ૨ માટે વિઘ્ન કરો કંઈ ત્યાં જઈ, જે હોમ પરાણુ ન થાય; એવું સુણતામાં દશ કપી ઉઠયા, નમ્યા રામને પાય; ૩ ગવાક્ષ વાળી પુત્ર અંગદ, ગવયજાંબુવંત; પાવક લોચન નીળ નળ, કેશરી શરભ હનુમંત. ૪ તે દશે જણુ દશ દીશા જીતે, એવા બળિયા ત્યાંહે; દશ સહસ્ત્ર વાનરસંગ લેઈ, તે આવ્યા લંકા માંહે. ૫ સહુઘરઘરે ખોળ્યાં કપીયે,જડયે નહિ લંકેશ; એમ સકળ પુરમાં વળ્યા શોધ, ગુપ્ત સ્થાન અશેષ. ૬ જે મળે રાક્ષસ મારગમાં, તેને મારતા કપી ઠ ર; છે પછે એકલા હનુમંત આવ્યા, વિભિષણને દ્વાર, ૭ત્યાં વિભિષણની રાણી શરમા, પુછયું તેનેજાણુ;તેણેરાવણકેરૂં ગુપ્તસ્થાનક, દેખાડયું નિરવાણુ,૮નગર કેરો કોટ નીચે, વીવર છે અંધકાર; તેની આગળ ભોંયરૂ છે, પ્રકાશ અતિ વિસ્તાર. ૯ તે સાંભળીને કપી આવ્યા વિવેરકેરે દ્વાર; કાઢી નાંખી શિલા મુખથી, પેઠા તે મોઝાર. ૧૦અનેક રાક્ષસ અસુર માર્યા; પ્રવેશ્યો તે માંહે; મોટું ભયંકર ભોંયરૂં, વિસ્તાર્ણ દીઠું ત્યાંહે. ૧૧'તે મધ્યે મોટું દેવળ છે, દેવી તણું કહેવાય; તેની આગળ કુંડ રચીને, બેઠા રાવણ રાય. ૧૨ વજાસને બેઠોદશાનન, કરી રકતે સ્નાન; અનેક મસ્તક હોમ વાને, મુકયાં છે તે સ્થાન. ૧૩ આહુતી આપી કુંડમાં, મદ્ય માંસની તે માંહે; પછી મત્યુંજયનો મંત્ર જપતો, એકાગ્રે થઈત્યાંહે. ૧૪ તે જોઈ કપી આશ્ચર્યપામ્યા, કહે પરસ્પર વાણુ, જીવ્યા તણી આશા હજુ,નથી મુકતો નિરવાણુ.૧૫ ક્ષે થયો સરવે કુળ તણો, નથી

માનતો હજુ હાર; પ્રભુતા ન જાણી રામની, એના ધ્યાયનેધી-
કકાર. ૧૬ એમ કહી કપીયે શીલા નાખી, કુંડ કીધો ભંગ;
મળમુત્ર તે મધ્યે કર્યાં, યજ્ઞ પાત્ર ફોડયાં સંગ. ૧૭ ફાડી ના-
ખ્યાં વસ્ત્ર કરીયો, નગ્ન તે અજ્ઞાન, નખે ઉઝરડયું અંગ પણ;
નથી મુકતો તે ધ્યાન. ૧૮ દશ વદન ફાડી રાવણનાં, ભરીધુળ
તે મુખ માંહે; અનેક યત્ન કર્યા તદા, પણ જાગતો નથી
ત્યાંહે. ૧૯ નવ ધ્યાન મુંકયું રાવણે, ત્યારે કર્યો કપીએ વિ-
ચાર; પછી અંગદ લાવ્યો તે સમે, ગ્રહી રાણી મંદોદરી નાર.
૨૦ તે સુંદરીકુમારસતિ, તેને લાવ્યો રાવણ પાસ; નગ્ન કરવા
માંડી કપીયે, ફાડતા ગ્રહી વાસ. ૨૧ ત્યારે રાણીએ પોકાર ક
ર્યો, જેમ સુણે રાવણ કાન; કરે નગ્ન આ વાનર પુને, બળી
જાઓ તમારૂં ધ્યાન. ૨૨ તમ છતાં મારી લાજ લે છે, મુ-
કાવો સ્વામિન; હવે શોભા ગઈ સહુ તમારી, એમ કહી
કરે છે રૂદન. ૨૩ તે રૂદન સુણી રાણી તણું, પછી ઉઠીયો
રાવણરાય; ક્રોધ કરીને કપી પુંઠળ, ચારે પાસે ધાય. ૨૪ હનુ
મંત અંગદને તદા, ઘણો કર્યો મુષ્ટીમાર; કેટલા ઝાલી રોળી-
યા, કેટલાને પદ પ્રહાર. ૨૫ પછી નાશી છુટયા સરવ વાનર,
વધારીને વેર; સુવેલુએ આવી કહી; રઘુવીરને સહુ પેર. ૨૬
મહારાજ રાવણને ઉઠાડયો, યજ્ઞ કીધો ભંગ; આવશે હવડાં
યુદ્ધ કરવા સૈન્ય લેઈ ચતુરંગ. ૨૭ એવાં વચન સુણી કપીવર
તણાં, સજ થયા શ્રી રઘુવીર; કટી કસ્યા ભાથા ધનુષ ગ્રહીને,
બેઠાં શ્રી રણધીર. ૨૮ હવે રાવણ તેડી રાણીને, પછી ગયો નીજ

ભોવન; તે યુદ્ધ કરવા થયો તત્પર ધર્યાં ભુષણ તન. ૨૯ મંદોદરી કહે સ્વામી તમને, હજીુન આવી લાજ, તમો મરણ નિશ્ચે પામશો, નહીં જીતાયે રઘુરાજ. ૩૦ ત્યારે રાવણ કહે આજ છેલ્લુ યુદ્ધ છે, હાર અથવા તજી;રામને મારૂં કે મરૂં હું નથી ધરતો ભીત. ૩૧ હે પ્રિયે ચીંતા શીદ કરે, સુખ દુખ દેહ સંજોગ; છુટકો નથી ભોગવ્યા વિના, કર્મ કેરા ભોગ. ૩૨ એવું કહી લેઈ શેષ સૈન્યા, ચઢયો રાવણરાય; વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, શિર છત્ર ચામર થાય. ૩૩ વલણ.—છત્ર ચામર થાય શિર પર, ચઢયો રાવણ ભુપરે; આવતો જોઇને ઉઠયા પોતે, સુંદરશ્યામસ્વરૂપરે ૩૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેરાવણાનુષ્ઠાનભંગોનામષડચત્વારિંશોધ્ય

અધ્યાય ૪૭

રાગ મારૂ-આવ્યો રથમાં બેશી રાવણભુપ,ક્રોધેજાણે કાળ સ્વરૂપ; સાથે હયદળ ગજદળ પુર, મારૂ રાગ અપાયે સુર. વાજે રણતુર ભેદી વાદ, મોટાસુર કરે સિંહનાદ; જોઈ આવતુ સૈન્ય અસુર, ધાયું સનમુખ કપિદળ પુર. ૨ સામાસામી મંડાયું યુદ્ધ, કરે વાનરઅસુર વિરૂદ્ધ; કપિ ગ્રહી કર તરૂપાષણ મારે અસુરને કરતા બુંબાણ. ૩ ચઢાવ્યાંરાયે દશકોડંડ,ચાલે બાણની ધાર અખંડ; જેમ થાય વૃષ્ટિ પરજન્ય, એમ બાણ મુકે રાજન. ૪ થવા લાગ્યો કપિનો સંહાર, ત્યારે વરત્યો હાહાકાર; તે સમે રામ લક્ષ્મણ બે વીર, ઉઠયા યુધ્ધ કરવા રણધીર. ૫ આવ્યા રાવણ સનમુખ રામ, પદ રોપી ઉભા એક

ઠામ; રાવણને રથ વાહન સાજે, પૃથ્વી ઉપર રામ વિરાજે. ૬ એવું જાણી બ્રહસ્પતિ સમર્થ, કહ્યું ઈન્દ્રને મોકલ રથ; રાવણના ભયથી સુરેશ, પામે ભય જાણે કરશે કેશ. ૭ ગુરૂએ કહ્યા સર્વે મર્મ, અલ્યા રામ એ પુરણબ્રહ્મ; ત્યારે સુરપતિએ તેણીવાર; મોકલ્યો રથ રણ મોઝાર. ૮ મારથી સારથી અશ્વસહિત, ઊતર્યો પૃથ્વી ઉપર તે અજીત; જ્યાં ઉભા છે જુગદાધાર, રથ લાવી રાખ્યો તે ઠાર. ૯ સુત ઉતર્યો તેણ ઠામ, રઘુપતિને કીધો છે સલામ; મારથી કહે શ્રી રઘુવીર, પધારો રથમાં રણધીર. ૧૦ ઈન્દ્રે મોકલિયો તમ કાજ, અંગિકાર કરો મહારાજ; દુરખ્યા રામ એ રથ અનુભવિઓ, ધન્ય સુરપતિ સમો સાચવિઓ. ૧૧ ગુરૂ ચરણ તણું કરી ધ્યાન, પછી રથમાં બેઠા ભગવાન; ઉદિયાચળ પર દિનકર જેમ, રામ રથપર શોભે તેમ. ૧૨ જ્યાં હતો રથપર દશમુખ, ત્યાં રામે રાખ્યો સનમુખ; રાવણે રથ દ્રષ્ટે કળિઓ, ઈન્દ્ર ઉપર રીસે બળિઓ. ૧૩ પછી ક્રોધે કરીને વચન, રામ સાથે બોલ્યો દશાનન; અલ્યા ઉભો રહે રઘુનાથ, જોઈએ યુદ્ધ કર મારી સાથ. ૧૪ આજ બળ દેખાડું મારૂં, કપી સહિત તુને સંહારૂં; રામ કહે રે મુરખ દુરીજન, શીદ બોલે છે ગર્વ વચન. ૧૫ કર્યો પાપી તેં કુળનો નાશ, જેમ કાનનબાળે હુતાશ; સંતતિ સંપતિ બળ માની, હરી લાવ્યો સીતા અભિમાની. ૧૬ કરી નાખ્યા તેં વેદના ખંડ, દીધો દેવતાને ઘણો દંડ; કર્યો અધર્મનો ભુભાર, તુજ અર્થે મેં લીધો અવતાર. ૧૭ માટે મારીશ તુજને આજ, મારે કરવું છે દેવનું કાજ; હ-

માણાં હણીશ તુને કરી જુક્તિ,બીજે અવતાર આપીશ મુક્તિ. ૧૮ રાવણ કહે અલ્યા તું રામચંદ્ર, હું રાહુભયં કરછું તમીંદ્ર; શત્રાસ કરીશ સમગ્ર, સર્વ જોધામાં હું છું અગ્ર. ૧૯ મારે ભ્રૂણે મેરૂં ને મંદાર. થાયે ચુરણ ન લાગે વાર; તો તું માનવ તે કોણ માત્ર, બળહીણ ને કોમળ ગાત્ર, ૨૦ જ્યાંલગી જીવું છું હુંય, નહિ દેખે સીતાનું મુખ તુંય; એવાં વચન કહ્યાં દશશિષ તે સુણી કોપ્યા શ્રી જુગદીશ, ૨૧ સીતાપ તીએ કર્યો સીંહનાદ તે ગયો સત્ય લોકે સાદ; કર્યો ધનુષ્ય તણો ટંકાર; ભુમિકંપ થયો તેણીવાર, ૨૨ રામ મુકે છે તિક્ષણ બાણ, તે કુર્નાન તણાં લે પ્રાણ; સામાં રાવણના શર છુટે, રામબાણથકી તે તુટે ૨૩ શર તણો થાય સુસવાટ, જાણે વિદ્યુત અગ્નિ કિવાટ; રામરાવણ કેરૂં યુધ, થયું દારૂણ કોપ વિરૂધ. ૨૪ દેવતાએ મુકી જોઈધીર વઢે રાવણ ને રઘુવીર; મુકયું રાવણે ત્યાં સરપાસ્ત્ર.રામે સાંધ્યું ગરૂડનું અસ્ત્ર. ૨૧ અગ્નિબાણ મુકયું દશશિષ, પરજન્યાસ્ત્ર મુકયું જુગદીશ; વાવાસ્ત્ર મુકીયું વીશહાથ પરવતાસ્ત્રમુકીયું રઘુનાથ. ૨૬ એમ અસ્ત્રવિદ્યાએ સમાન,ઉતર્યાં બન્યોબળવાન; મુકયાં રાવણે બાણ અપાર, રવિ ઢાંકયો થયું અંધકાર ૨૭ દિવ્ય બાણ મુકીયું અવિનાશ; છેદીશરજાળ કીધોપ્રકાશ; લંકાપતિએ મુકીયું એક બાણ, મહા તેજસ્વી પ્રચંડ પ્રમાણ. ૨૮ અનિવાર અમોઘ કહેવાય, જઈવાગીયું તેરામને પાય, વામ ચરણ ભેદી તેણીવાર, નિકળી ગયું પેલી પાર. ૨૯ નથી ચિન્હ જાણાતું તેહ, સચ્ચિદાનંદ વિગ્રહ એહ; કર્યું વીર્ય

દશાનન વીર ના ડગ્યા રામ રણરંગ ધીર ૩૦ વલણ—રણ રંગધીર રઘુવીર ન ડગ્યા, ભેદ્યા બાણ કરાળરે; તે જોઈ સરવે કપિ બળિયા, ઉઠ્યા એકે કાળરે. ૩૧ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાયુદ્ધકાંડે શ્રીરામરાવણસંગ્રામો નામસપ્તચત્વારીંશો ધ્યાય: ૪૭

અધ્યાય ૪૮

રાગ છંદ હરિગીત--કપિદળ ઉછળ્યા સહુ એકે કાળે, રાવણદળ ઉપર તદા; રણમાં પડયાંતાં અસુરનાં તે, શસ્ત્ર કર ગ્રહી સર્વદા. ૧ પાષાણ તરૂ પદ ઘાય મુષ્ઠી, કપી અસુરને મારતા, જેમ પરમારથને બળે જ્ઞાની, પ્રપંચ દળ સંહારતા૨ એમ રામ ઉપાસક નિરમળ વાનર, હણે દનુજ જેમ તમરવિ; ઊપમેય ઉપમા તે તણી, દ્રષ્ટાંત કરી કહે છે કવિ. ૩ પરમારથ બાણે કરી, અભિમાન મુગટ કર્યા; નિરાશચક્રેલોભમાથા, છેદય કરી હેલા હર્યા. ૫ અભેદ કવચ ત્રય અવસ્થાનાં, સુરતા ખડગે તે હણ્યા; શમવૃત્તિ શસ્ત્ર અંડોળ ગ્રહીને. દ્રૂષધનુષ કાપ્યાં ઘણાં. ૫ સંતોષ શકિતયે કરી છેદી, સાંગ તૃષ્ણા સર્વદા; હરિભક્તિ અસિએ પાપ; શારથી તણાં શિર છેદ્યાંતતદા. ૬ સ્વરૂપ સાક્ષાતકાર શસ્ત્રે. સિદ્ધીપતાયાભેદયં; બોધ ફરશીધાર તિક્ષણ, ગ્રહી મોહધ્વજછેદયં. ૭ અનુસંધાન પરીઘ ગ્રહીને, અવિદ્યારથ ચુરણ કર્યો; નવૃત્તિ શસ્ત્રે પ્રવૃત્તિ પરીવાર, અસુર તણો હર્યો. ૮ વિરકત અચળ ગદા ગ્રહીને, કામકુંજર મારિયા; મદમાન ક્રોધ અહંપદાતી, સમદમાસ્ત્રે

નિવારીયા, ૯ સંકલ્પ વિકલ્પ દ્વેષ, હ્રય, સમાધાન શકિત સંહારયં ભીડમાલ આશા કલ્પના, તે મનોજય ફરશી વિદ્દારયં. ૧૦ એ પ્રકારે કપી રામ ભકતે, અસુરની સૈન્યા હણી; માંહે તણાયા હય ગય અસુર, ચાલી સરીત શ્રોણિતતણી, ૧૧ રગદ્દોળે રોળે અસુરને, કપી ચરણ ગ્રહીને પછાડતા; કરડે ઉઅરડે કંઠ મરડેમુષ્ટિ ઘાયેતાડતા. ૧૨ શમણી સીચાણા કાગ ગરધત્ર, ભક્ષ રૂડું ભાવિયું; પીશાચ ભૈરવભુત તેને, પર્વ મોટું આવિયું. ૧૩ શકિતશીકોતર તૃપ્તા થઈજે. આમીષરકતની ભોગ્યાણી; કરી તાળ અસુર કપાળ કેરી, ગાય નાચે જોગ્યણી. ૧૪ એમ દળ દળ્યું રાક્ષસતણું, કપી રીંછ મરકટ કુદતા; કો અસુર પૃથ્વીતરફડે, પદ ઘાય મારીખુંદતા. ૧૫ સંહાર વાળી શત્રુનો, પછી કુશળતા નિજ સાથની; દાસગીરીધરવિજે કરી, જય બોલાવી રઘુનાથની. ૧૬ દોહા——જય બોલાવી રઘુનાથની, રૂદે કીશ અપાર; તે જોઈ કોપ્યો દશવદન, હવે કરૂ કપીનો સંહાર. ૧૮ ઈતિ શ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં યુદ્ધકાંડે શ્રી રામરાવણ સંગ્રામોવાનરેણરાક્ષસહનંનામ અષ્ટચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૮

અધ્યાય ૪૯

રાગ મારૂ—કોપ્યો રાવણ તેણીવાર, હવે કરૂ કપીનો સંહાર; શર વૃષ્ટિ કરે દશશીષ, નાસે વાનર પાડેચીસ. ૧દળભંગ જોઇ તે ઠામ, રાવણ સામા આવ્યા શ્રી રામ; મુકે રાવણ જેજે બાણ, છેદે છે તે પુરૂષ પુરાણ. ૨ બન્યોજાણ કરતા સીંહનાદ,

માડયું યુધ તજીને પ્રમાદ; થયો દારૂણ તે સંગ્રામ; ઘણું કરોધે ચઢયા શ્રી રામ. ૩ ત્રિલોકમાં ભય ઊપજાવ્યો, જાણે પ્રલેકાળ શું આવ્યો; થયો સુરજ ધુંધળવરણ, દેખાયે ભયંકર આચરણ. ૪ અંધકાર થયુ નભ એવ, વિમાન મુકી નાઠા સહુ દેવ; વરસે મેઘ રૂધીરનો ત્યાંહે, નક્ષત્ર તુટી પડે ભુ માંહે. ૫ ઘણા પાત વિદ્યુતના થાય, ત્યાં વાયુ ભયંકર વાય; પૃથ્વી સહિત સાતે પાતાળ, ડોલાયમાન થયા તે કાળ. ૬ ડોલ્યા દિગ્ગજ મેરૂ મંદાર, ઊછળિઆં સાત સાગરનાં વાર; એમ સમે વરત્યો વિપરિત, ચરે સંગ્રામ બન્યો અજીત. ૭ એક કાળ મહાકાળ જેમ, વઢે છે રામ રાવણ તેમ; દાવાગ્નિ વડવાનળ જોડ, એમ યુધ કરે બાંધી હોડ. ૮ સામાસામી અડયા છે રથ, બન્યો સારથી ચતુર સમરથ; કો કોના હય નથી હઠતા, એક એકનાં શર નથી ઘટતાં. ૯ રામ રાવણ કેરાં બાણ, છુટે ગરજના કરતા જાણ; એમ અખંડ યુધ દિન સાત, થયું રાત દિવસ વિખ્યાત. ૧૦ પણ રામ રાવણે ક્ષણ એક, નથી વિશ્રામ કીધો વિષેય; પછે કોપ્યા શ્રી રઘુરાજ, હવે મારૂં રાવણને આજ. ૧૧ મુકયાં રઘુપતિએ ચાર બાણ, ચાર હય માર્યા નિરવાણ; એક બાણ મુકીઉં જગદીશ, છેદીઉ સારથી કેરૂં શીષ. ૧૨ બે બાણે મુગટ છત્ર પાડયાં, ધ્વજાદંડ છેદીને ઉડાડયાં; અર્ધચંદ્ર નામે એક બાણ, તે કાડયુ પછે પુરૂષ પુરાણ. ૧૩ નવ ગ્રહ માંહે જેમ ભાન, એમ તેજસ્વી દીપતમાન; તે બાણ મુકયુ જગદીશ, છેદ્યાં રાવણનાં દશશિષ. ૧૪ તે પડયાં જ્યારે પ્રથવી મોઝાર, બીજાં નવાં થાય તેણીવાર; મુકયું

રવિચક્ર બીજું બાણ, તે મુસ્તક છેદ્યાં નિરવાણ. ૧૫ વળી થયાં તેવાં દશશિષ, ત્યારે વિસ્મે પામ્યા અવધીશ; થયા ચીંતાતુર સહુ દેવ કરે વાત પરસ્પર એવ. ૧૬ છેદે છે મસ્તક શ્રીરામ, નવાં ઉગે છે તે ઠામ; પુરવે પુજ્યા એણે શિવરાય, શિર છેદી કરી કમળ પુજાય. ૧૭ તે માટે થાય છે નવાં શિષ, દેવ કહે એ કૃપા જુઓ ઈશ; ત્યારે રાજાધીરાજ વિશેક, ચીંતાતુર થયા ક્ષણ એક. ૧૮ શિર ફરી ફરીને નવાં થયા, કેમ મરશે એ રાવણરાય; ત્યારે મારથી સારથી જેહ, બોલ્યો રામની સાથે તેહ. ૧૯ હે પરમાત્મા અંતરજામી, સુણો થરચર નાયક સ્વામી; અમ્રત કુંપી એના હૃદે માંહે, ફોડો બાણ મુકી ત્યાંહે. ૨૦ પ્રભુ રાવણ મરશે ત્યારે, છેદો અમ્રત કુંપીકા જ્યારે; રામ પ્રસન્ન થયા સુણી વાણ, કાઢ્યું અગસ્તદત્ત એક બાણ. ૨૧ સુરમાં જેમ સરપતિ સુત્ર, અંડજમીં જેવા વિનતાપુત્ર; જેમ સકળ નાગમાં અનંત, સર્વ વાનરમાં હનુમંત. ૨૨ જેમ વેદાંતશાસ્ત્ર મોઝાર, જેમ સવિતા તેજસ્વીમાં સાર; શાસ્ત્ર માત્રમાં સુદરશન વન સકળમાં નંદનવન. ૨૩ જેમ તીરથ માંહે પ્રયાગ, એવું, બાણ કાઢિયું માહાભાગ: રામે લીધું તે કર મોઝાર, મંત્રકત કર્યું તેણીવાર. ૨૪ શેષ કુર્મ વરાહ સમુદ્ર, શશિ તરણી અગ્નિ વાયુ ઈન્દ્ર; શિવ કુબેર વરૂણ ને યમ, સપ્ત ઋષિ પંચ ભુતને બ્રહ્મ. ૨૫ એ સ નું સામર્થ જેહ, બાણ અગ્રે મુકીઊ છે તેહ; તે શર ધનુષે કર્યો સંધાન, સહસ્ત્ર સુરજ સમ દીસમાન. ૨૬ સ્થાપ્ય બ્રહ્માસ્ત્ર તેને અંત, પછી તાણ્યું આકર્ણ પર્યંત, કહ્યું

રામના કરણુમાં બાણે, કુપી શહિત હરીશ એના માણે. ૨૭ મુ
કીઉં બાણુ તે શ્રી રઘુવીર, ચાલીઉ ગરજના કરતુ ગંભીર;
પડે સહસ્ત્ર વિદ્યુત થઈ ઉદે, એમ પડીઉ તે રાવણુને રૂદે. ૨૮
વૃક્ષસ્થળ કુપી સહિત વિદાર્યું, તેણે આયુષ્યસર્વ સંધાર્યું; પા
ડિયું છીદ્ર ગવાક્ષના જેવું, પ્રષ્ટપાર નિકળિઉ તેવું. ૧૯ ત્યાંથી
ઉછળીઉં બાણુ તે દીશ, છેદ્યાં રાવણુનાં દશ શિષ; પછી રામ
ભાથામાં આવી, પાછું પેઠું તે બાણુ સમામી. ૩૦ ઘણું ક્રોધ
ભરાયા છે રામ, બીજું બાણુ કાઢિઉતેણે ઠામ; ત્યારે લક્ષ્મણે
ઝાલિઆ હાથ, હવેક્ષમા કરો રઘુનાથ. ૩૧ પ્રભુ મૃત્યુપામ્યો
દશશિષ, થયું યુદ્ધ પુરાણુ આદિશ; ત્યારેધનુષ ભાથા તે ઠામ
આપિયાં લક્ષ્મણુનેશ્રીરામ. ૩૨ અવતાર કૃત્ય અમારે આજ
થયું પુરાણુ કહે મહારાજ; પડ્યો રાવાણુરાણુ મોઆર વરત્યોવિ
શ્વમાં જેજેકાર. ૩૩ વલાણુ-જેજેકાર વરત્યો વિશ્વમાં, જયારે
પડયો રાવાણુરાયરે; દુંદુભી વાગ્યા દેવનાં, પુષ્પની વૃષ્ટિ થાયરે.
ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાંયાંયુદ્ધકાંડેશ્રી
રામચંદ્રેણુ રાવાણુ વધો નાણુ એકોનપંચાશતમોધ્યાય:૪૯

અધ્યાય ૫૦

રાગ વેરાડી,--હવે પૃથ્વી ઉપર મરાણુ પામીને, પડીયો
રાવાણુરાય; પુષ્ટ અંગેથી રૂધીર નિકળે, મુગટ શિર પ્રથ્વી રો-
ળાય. ૧ તે જોઈ વિભીક્ષણુને મુરછા આવી, વિકળ થયાતેણી
વાર; ત્યારે સુગ્રીવે આવીને બેઠા કર્યા, પછી શાતા વળી
નિરધાર, ૨ ત્યારે વિભિષણુ રાવણુ પાસે બેઠા, ને કરવા માંડ

યું રૂદન; આંખે આંસુનીધારા ચાલે, વિકળથયા ઘણું મન. ૩ રાવણને પડયો જોઇને વિભિક્ષણ, કરતાંવિવિધ વિલાપ, અહો વીર રણધીર વિજે કૃત, અમોઘ તેજ પ્રતાપ. ૪ પરમ દારૂણ તપ અગ્નિ જેવો, કાળનાસરખો ક્રોધ; હવેફરી એવો ક્યાંથી મળશે, રાવણ બંધવ જોધ. ૫ અધીક વૈભવ સુરપતીનાકરતાં સંતતિ સંપતિ યુકત; દેવ સકળનો ગરવ હર્યો જેણે, પ્રાક્રમ બળ સંયુકત. ૬ જેને કારણ આદિ પુરૂષ અવતર્યા, હરિ ઈશ્વર ભગવાન; નિરગુણ બ્રહ્મને સગુણ કરયા જેનું, યોગી ધ-રે છે ધ્યાન. ૭ એ રાવણ સીતાને હરી લાવ્યો, કરયો અમને ઉપકાર; રામની સાથે મિત્રી કરાવી, જશ પામ્યો વિસ્તાર. ૮ કિર્તિ વિસ્તરી એની જગતમાં, જીહાં લગી રવી શશિધરણી શ્રી રઘુવીરના ગુણની સાથે, ગવાશે એની કરણી. ૯ અહો મારે આજ બંધવ પાખે, દીશાપડી ગઈશુન્ય; મુષ્ટિ થકી કરેનીજ રૂદે તાડણ વિભિક્ષણ કરતા રૂદન. ૧૦ એવાવિલાપ સાંભળી વિભિક્ષણના, ત્યારે પાંસે આવ્યા રઘુવીર; પછી કર ગ્રહીને સમજાવે, પોતે વચન કહે રણધીર. ૧૧ તમો વિવેક મુર્તિ થઈને વિભિક્ષણ, આ શું કરો છો રૂદન; એ નાશવંતનો શોક ન ધરિયે, જુવો વીચારી મન, આ માયીક જગડંબર જેવું, મૃગજળ પિંડ બ્રહ્માંડ; આકાર તેજ વીકાર અશાશ્વત, જાણ તું સ્થીર અખંડ. ૧૩ માટે કરવો ઘટે નહી શોકજ તેનો, જે મોહરૂપ સંસાર; એવાંવચનરામનાં સુણીનેવીભીક્ષણ; છાના રહ્યા તેણીવાર. ૧૪ પછી રાણીયોસર્વે અગ્ર મંદોદરી, આવી

તે રણ માંહે; પાસે બેશીને રૂદન કરંતી, રાવણ પડિયો જાંહે. ૧૫ વિવિધ પ્રકારે રાણી મંદોદરી,કરતી શોકે વિલાપ;તે સુણી મોટા મુનિવર જોગી, ધીરજ મુકે આપ. ૧૬ અરે સ્વામી મેં ઘણું સમજાવિ,માન્યુ ન મારૂં વચન;સંતતિ સંપતિ નાશ કરીને, ખોયું અંતે તન. ૧૭ અહો નાથ રઘુનાથની સાથે, ભલું ભજવ્યું તમો વેર; ત્રિભુવનમાં કિરતી વિસ્તારી, ગવાશે ઘેર ઘેર. ૧૮ પ્રાણપતિ તમ અર્થે કરીને, રઘુપતિ નિકળ્યા વન; કર્યાં કામ ઘણાં તમારે નિમિતે, પૃથ્વી કરી પાવન. ૧૯ હવે સ્રષ્ટિમાં નિપજશે નહિ, તમ જેવો પુરૂષ પ્રતાપી; જેને અર્થે કરી રામ અવતર્યા,ત્રિલોકમાં કિર્તિ વ્યાપી. ૨૦ અહો દઈવ ગતિ જુઓ વિપરીત, જેને લોકપતિ લાગે પાય; તેહ પુરૂષ આજ રણમાં પડિઓ, મસ્તક ભુમિ રોળાય. ૨૧ એમ ઘણા વિલાપ રાણીના સુણી, જળ લોચન ભરિયું રામ; પછી સતિની પાસે આવીને બેઠા, શિક્ષા કરે પુરણકામ. ૨૨ અરે પુન્યપાવની સતિ શિરોમણી, જ્ઞાન વિવેકની ખાણ; એ નાશવંતનો શોક શું કરવા, કરે છે તું નિરવાણ. ૨૩ મુળ દ્રષ્ટિ ઘાલીને જો તું, શું છે એમાં સત્ય; આ જગત સર્વ માયાનું ચિત્ર છે, જેવું સ્વપ્ન અસત્ય. ૨૪ પંચભુતની નાશવંત દેહ, વિકારી અશાશ્વત રૂપ;માટે આતમા તણો વિચાર કર, અવિનાશી અખંડ અનુપ. ૨૫ માટે મોહ તજી મન ધીરજ રાખી ઘેર જાઓ હે માતા;એની ક્રિયા કર્યા પછી વરજે,તું વિભીષણને વિખ્યાત. ૨૬ પતિવ્રતા ધર્મ તારો નહીં ભાગે,તું લંકાની રાણી;

રાજ્યાસનની ભોકતા તું, જેમ ઇન્દ્રતણી ઇન્દ્રાણી. ૨૭ શ્રી રામને વચને મોહ ગયો, મંદોદરીનો તેણીવાર; રઘુપતિને પાએ નમી રાણી, ગઈ લંકા મોઝાર. ૨૮ પછી વિભીષણે રામની આજ્ઞા માગી, ને રાવણુની દેહલીધી; સીંધુગામની સરિતા ત્રટ જઈ, દાહક્રિયા ત્યાં કીધી. ૯ મયતનયા વિણુ અન્ય રાણીઓ, તેમાં કેટલીક જેહ; સહગમન કર્યું તેને સ્વામી સાથે, ભસ્મ થઈ છે તેહ. ૩૦ પછી લંકામાં સહુ સાથજ આવ્યો, સ્નાનકરી નિરધાર, ઉત્તરક્રિયા વીધીએ કરાવી, વિભીષણુ પાસે સાર. ૩૧ વલણુ—વિભિષણુ પાસે બ્રહ્માએ કરાવી, ઉત્તરક્રિયા રાવણુતણી; પછે પ્રજાજનલેઈ વિભીષણુ આવ્યા, તેડવાને ત્રીભુવનધણી. ૩૨ ઈતિશ્રીરામચરિતરેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડે રાવણુદાહનાતરં વિભીષણેઉત્તરક્રિયાકરણંનામપંચાશતમોધ્યાયઃ ૫૦

અધ્યાય ૫૧

રાગ ધનાશ્રી—રાવણુની કરી ક્રિકા વિધાનજી, વિભીષણુ ચાલ્યા જયાં છે ભગવાનજી; લંકાપુરની પ્રજા જન સાથજી, આવી નમીયા ચરણુ રઘુનાથજી. (ઢાળ) રઘુનાથ ચરણે નમ્યા વિભીષણુ, પ્રજાજન વળી જેહ: એક પ્રધાન ઉગર્યો વિધુતજીભ્યા, આવી નમિયો તેહ. ૨ વળી અન્ય રાક્ષસ ઉગર્યા યુધ માંહેથી તેણીવાર; નિરવૈર થઈ તે નમ્યા આવી, રામને નિરધાર. ૩ તે સમે વિભીષણે હાથ જોડી, વિનવ્યા શ્રી રામ મહારજ પુરમાં પધારો, ભકતના પુરણકામ. ૪ વિરંચી નીર

મીત નગર તે, પ્રભુ જુવો દ્રષ્ટે આજ; ત્યાં પધારી પાવન કરો, મુજ મનોરથ મહારાજ, ૫ ત્યારે રામ હશીને બોલીયા, સુણી વિભીષણનાં વચન; મુજ ભકત જ્યાં વાસો વસે, તે સદા છે પાવન, ૬ મેં દાન કરીને આપી તમને, લંકાજે કહેવાય; સુણો વિભીષણ સાચું કહું ત્યાં, અમો નવ અવાય. ૭ તેના ઘરનું અન્ય લેવાય નહિં, કચ કન્યાદાન વિશુધ્ધ; ગાદાન કચ સદ-પાત્રને, ન ખવાય તેનું દુધ. ૮ એમ લંકા દાન કરી મેં તમને, તે માટે ન અવાય; વળી ભરથજીને મળ્યા વીના મેં, પુરમાં નવ પેસાય. ૯ ભરથને મળીને કરીશું જ્યારે, સ્નાન મંગળ જોગ; તાર પુંઠે તાંબુલ આદે, ભોગવીશું સહુ ભોગ. ૧૯ પછી સુગ્રીવે લક્ષમણને કહ્યું, તમો જાઓ લેઈ કપી જન; સુમહુરત માંહે વિભીષણને, બેસાડો રાજ્યાસન. ૧૧ જેની વસ્તુ આણી હોય રાવણે. તેને આપજો જઈ ત્યાંહે; વળી મૂકત કરજો દેવને, જે હોય બંધી માંહે. ૧૨ એવાં વચન સુણી શ્રી રામનાં, સુમીત્રી મીત્ર કુમાર; ગયા લંકામાં વિભીષણની સાથે, કપી તણો નહિ પાર. ૧૩ પછે રાજ્ય બેસાડયા વિભીસણને, સુમ-હુરત જોઈ ત્યાંહે; ત્યારે વિભીષણની આણ વરતી, સકળ લંકા માંહે. ૧૪ મંદોદરીયે કુંડ રચીયો, અગ્નિનો તેણીવાર; તેમાં પેશી શુદ્ધ થઈને, નીકળી તે બહાર. ૧૫ રામ અજ્ઞાયે મંદો-દરી વરી, વિભીષણને ત્યાંહે; વરતીયો જયજયકાર સહુ હરખી પ્રજા પુર માંહે. ૧૬ પછે લક્ષમણ સુગ્રીવ આદ સહુ કપી, મુખ્ય જે કહેવાયે; તેને વસ્ત્રાભુશણ આપવાં, વિભિષણે

કરીને પસાય. ૧૭ વળી વસ્તુ જે કંઇ હતી જેની, સોંપી તેને તેહ; મુકત કીધા દેવ સરવે, હતા બંધી જેહ ૧૮ પછે સરવે કપીને દેખાડી તે, લંકાની રચનાય; વિભીષણ સહીત પછે આવીયા, જ્યાં વિરાજે રઘુરાય, ૧૯ સાષ્ટાંગ કરી વિભીષણ નમ્યા, ગ્રહી ચરણ શ્રી રઘુનાથ; ત્યારે વચન બોલ્યા રામજી, એને મુસ્તક મુકી હાથ. ૨૦ અરે વિભીષણ કરજો અચળ, તમો લંકા કેરૂં રાજ; એવા ધ્રૂવ બળી ઉપમન્યુ તેની, પંકિતમાં તમો આજ. ૨૧ આશિર્વચન એવું કહી, પછે બેસાડયા સનમુખ; તે સમે સર્વે દેવ આવ્યા, મળવા પામી સુખ. ૨૨ ઇન્દ્ર બ્રહ્મા સદાશીવ, તેત્રીશ કોટી દેવ; અષ્ટવસુને મરૂતગણ રૂદ્ર, એકાદશ એવ, ૨૩ આદિત દ્વાદશ યક્ષ ગંધર્વ, કિન્નર ચારણ સીધ; અષ્ટ નાયકા દિગપાળ દશ, યમ વરૂણ રિધ સિધ નીધ. ૨૪ સહસ્ત્ર અઠયાશી મુનિ મંડળ, ભુન તત્વ સ્વરૂપ; સપ્ત દ્વીપ ને નવ ખંડના, આવી મળ્યા સહુભુપ ૨૫ સહુ આવ્યા મળવા રામને, વાજે ઘણાં વાજીંત્ર; રઘુવીરનાં દરશન કરીને, થયા પુન્ય પવિત્ર. ૨૬ તે મધ્યે શિવ વીધી ઇન્દ્ર, આદે હતા જે દેવ; તેણે સ્તુતી કરી શ્રી રામની, બેઠા સભા કરી એવ. ૨૭

વલણ.--સભા કરીને બેઠા સર્વે, નારદ તુમર વાયરે; તેણે સમે હનુમંતની સાથે, બોલ્યા શ્રી રઘુરાયરે. ૨૮ ઇતિશ્રી રામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાંયાંયુદ્ધકાંડે વિભીષણ રાજ્યભિષેકકરણં નામ એકપંચાશતમાધ્યાય: ૫૧

અધ્યાય પર

રાગ ચોપાઈ---હનુમંતને કહે છે શ્રીરામ,હવે સીતાનેલા-
વો આ ઠામ; મંગળ સ્નાન કરાવી તાંહે,જાનકીને પછેલાવો
આંહે. ૧ એવાં વચન કહ્યાં શ્રી ભગવંત, સુણી ચાલ્યા વિ-
ભીષણુ હનુમંત; સાહીત્ય સરવે લેવાને તાંહે, ગયા વિભીષણુ
લંકા માંહે. ૨ અશોકવન આવ્યા મારૂતી; જીઆં બેઠાં છે
સીતા સતિ; જેમ ધેનુ પ્રત્યે આવે વછ પ્રશંસ. માનસરોવર
જાએ હંસ. ૩ જેમ વીનતાસુત લક્ષ્મી દરશન, એમ આ-
વ્યા અશોકમાં મારૂત તન; સીતાજીને સાષ્ઠાંગજ કર્યો, ત્યારે
જાનકીએ કર મસ્તક ધર્યો. ૪ કંઠે પ્રાણુ આવ્યા હોય જેમ,
કો અમ્રતપાન કરાવે તેમ, એમ હનુમંતને જોઈ હરખ્યા સ-
તિ, ત્યારે વજદેહીએ કરી વીનતી. ૫ માતા'સુખી છે રઘુ-
વીર, માર્યો દશાનન તે રણુધીર; વિભીષણુને બેસાડયા રાજ,
હું આવ્યો તમને તેડવા કાજ. ૬ એવું સુણી હરખ્યાં સીતા
મન, બોલ્યા હનુમંત સાથે વચન; અરે મારૂતી મારે કાજ,
તેં બહુ શ્રમ કર્યો કપીરાજ. ૭ ઘણું કષ્ઠ કર્યું તેં મારી વતી,
તે જાણે છે સરવે અયોધ્યાપતિ; માટે દીન દીન બળ અદકેરૂ
હજો, તેજ પ્રતાપ અધીક વાધજો. ૮ એટલે આવ્યા વિભિ-
ષણુ ત્યાંહે, સરવે સાહિત્ય લેઈ વાડી માંહે; સીતાનેચરણે ના-
મ્યું શિષ, ત્યારે જાનકીએ દીધી આશીષ. ૯ અરે વિભીષણુ
વીર પ્રચંડ, કરજો લંકાનું રાજ અખંડ; સુરજ ચંદ્ર તપે જયાં
લગી. ચીરણુજીવી રેહજો ત્યાં લગી. ૧૦ એમ સુણી સતિનાં

આશિષ વચન, વીભીષણ તવ હરખ્યાં ઘણું મન; પછે બે કર જોડીને નીરધાર, વિભીષણ સ્તુતી કરતા તેનીવાર. ૧૧ જય જગતજનુની જગતકારિની, અખીલ વૈરાટ તત્વ ધારીની; પ્રાણુવ રૂપિની શુણુસરીતાય, આનંદવર્ધની જનકસુતાય. ૧૨ આદી માયા ઈંદીરા ગુણ ખાણ, આદી પુરૂષની ઇચ્છા જાણ; પ્રભુએ આપી છે આજ્ઞાય, માટે મંગળ સ્નાન કરો હવે માય. ૧૩ જાનકી કહે પ્રભુએ નથી કર્યું, ત્યાર પહેલું કેમ હું આચરૂં; ત્યારે હનુમંત કહે કહ્યું છે રઘુવીર, અમને આજ્ઞા કરી રણધીર, ૧૪ વળી શરમા ત્રીજટા બે જણી, વેણી ઉકેલી સીતાતણી; તેણે સમે મંદોદરી નાર, આવી લેઈ સકળ ઉપ-ચાર. ૧૫ મરદન તેલ સુગંધીવાન, પછે કરાવ્યુ મંગળસ્નાન સુરજકાન્તી આભુષણ સાર, ત્રિભુવન દુરલ્લભ જે અલંકાર, ૧૬ તે પેહેરાવ્યા જાનકીને અંગ, અમલઅંબરસુંદરનવરંગ; રત્ન જડીત્ર પાલખી મોઝાર, સીતાનેબેસાડયાંતેનીવાર. ૧૭ સંગે ચાલ્યુ સેન્ય વિચીત્ર, આગળ વાજે બહુ વાજીંત્ર; નમી રાણીઓ ને ત્રીજટાય, અમ પર કૃપા રાખજો માય. ૧૮ કરી સ્તુતી કરૂણા વચન, ત્રણ જાણીએ ભરીઆં લોચન; પછી સીતાએ સમાધાન જ કરિયુ, તેનું હેત હદયમાં ધરીયું. ૧૯ મનવાંછીત આપ્યાં વરદાન, સંતોષી ત્રણે ગુણવાન; પછી જત્ન કરી વિભીષણ રાજન, ચલાવ્યું ત્યાંથકીસુખઆશન. ૨૦ જેમ અમુલ્ય રત્ન ધરે પેટી માંહે, એમ જનકસુતાને રા-ખ્યાં તાંહે; જેમસંત રદયનું જ્ઞાન અપાર, ન જણાવે બાહેર

નીરધાર. ૨૧ એમ સુખાસન કરી આછાદન, ત્યાંથી ચલાવ્યું હરખી મન; ડાબે પાસે વિભીષણ ગુણવંત, જમણી પાશે ચાલે હનુમંત. ૨૨ જેમ ઉમયા સાથે સ્કંધ ગણપતી, એમ ચાલે વિભીષણ મારૂતી; વાજે વાજીંત્ર ચાલે વેત્રધાર, આવ્યા એ રીતે સેના મોઝાર, ૨૩ ચામર વીંજન કરતા જાણ, ખમા ખમા બોલે મુખ વાણ; પછી શીબીકા રાખી તે ઠાર, પૃથ્વી ઊતર્યા જનક કુમાર. ૨૪ વલણ.—જનકકુમારી ઊતર્યાં, મુકીયું પૃથ્વી સુખઆશનરે; પછી ચરણ ચાલી જાય છે, જ્યાં બીરાજે જુગજીવનરે. ૨૫ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેશ્રીરામસામીપ્યેસીતાનયનેનામદ્વિપં-ચાશતમોધ્યાયઃ ૫૨

અધ્યાય ૫૩

રાગ મેવાડો.—જ્યારે સીતા નીકળ્યાં સુખઆસનમાંથી, અદ્દભુત રૂપે જાણજી; જેમ આભ માંહેથી વીજળી ચમકે, વા ઉઘડે રત્નની ખાણજી. ૧ એમ ગજગમની તન ભુષણ મંડીત, ચાલીને આવ્યાં ત્યાંહેજી; દેવગંધર્વ કિન્નરસીધ નાયક, ચકિત થયા મન માંહેજી. ૨ ત્યારે આવતાં જોઈ એમ જનક-સુતાને, બોલ્યા પુરૂષપુરાણજી; મારી પાસે નવ આવશો, સીતા દુર રહો નિરવાણજી. ૩ રાવણ હરણ કરી ગયો તમને, રહ્યાં ત્યાં ખટ માસજી; લોકાપવાદ લાગ્યો તેણે કરી, વિશ્વમાં થયું પ્રકાશજી. ૪ લોક કહેશે રહ્યાં રાવણને ઘેર, સુંદર રૂપે એ-હજી; ત્યાં શીળવૃત કેમ રહ્યું હશે, એ મોટો સંદેહજી. ૫ માટે

દીવ્ય કરી મુજ પાસે આવો, કરૂં અંગીકારજી; તે વચન બાણુ સીતાને વાગ્યાં ઉભાં રહ્યાં તેનીવારજી.૬ આંખે આંસુનીધારા ચાલી, દુઃખ પ્રગટ્યું ઘણુ મનજી; જેમ કદળી ઉપર વીજ પડે, એમ તપ્ત થયુ છે તનજી,૭ પછે ધીરજ રાખી સીતા બોલ્યાં, હે જગદાત્મા રઘુરાયજી; આનંદકંદપ્રભુઅંતરયામી, અખીલ બ્રહ્માંડની કાયજી, ૮ મેં ઘણા દીવશ મહા દુઃખ વેઠયું, પ્રભુ તમારે વીજોગજી; આજચરણને શરણુ આવી, તમ દરશનને સંજોગજી. ૯ કઠીન કર્મ તોયે રહ્યાં મારાં, પભુ તજો વિન અપરાધજી; નથી ચુકી ધ્યાન તમ ચરણ તણું, હે અખંડ બોધ અગાધજી. ૧૦ જેમ અમૃત કેરૂ પાત્ર ભરીને, કરવા માંડીયું પાનજી; તે હેલા માંહે હળાહળ થઈ ગયું, એમ મારે ભગવાનજી. ૧૧ મ્રગેન્દ્રને શરણે જાતાં, જેમ જાંબુક મધ્યે ખાયજી; સુપરણ પાસે જાતાં, સરપે દંશ કર્યો રઘુરાયજી. ૧૨ ભગીરથ સિંધુ શરણે ગઈ ત્યારે, સાગર કહે નથી ઠામજી; એમ તમારે શરણે આવી, કીં કરી પુરાણુકામજી, ૧૩ તોએ તમને પતિજ નવ આવે, તો સુણો શ્રી મહારાજજી: જેમ અગ્નિમાં સુવર્ણ તપાવે, એમ તપુ હુ આજજી. ૧૪ એવું કહી પછે આજ્ઞા આપી, વાનરને સીતાયજી; કાષ્ટ મંગાવી કુંડ રચાવ્યો, જુવે છે સર્વ સભાયજી.૧૫ ભડભડાટ માંહે અગ્નિ લાગ્યો, પ્રગટી પ્રચંડ જવાળજી; ત્યારે જનકસુતા સાવધાન થયાં, માંહે ઝંપાવા તે કાળજી.૧૬ રઘુપતિ ચરણે ચિત્ત રાખી, કરી પ્રદક્ષણા તેનીવારજી; પણ કરી જવાળમાં ઘડયાં સીતા, કહી સત્ય ત્ર-

ણુવારજી; પૃથ્વીકંપ થયો તેની વેળા, ત્રિલોક ડોલીયું ત્યાંહેજી; તે સમે ઘણો ઉતપાત થયો, જ્યારે સીતા પ્રવેશ્યાં તેમાંહેજી. ૧૮ એક ઘટીકા પર્યંત ગુપ્ત રહ્યાં, તે અગ્નિમાં નિરધારજી; મહા દિવ્ય રૂપ ધરીને, જાનકી નિકળિઆં પછે બહારજી. ૧૯ પેહેલાં પ્રથ્વીમાં ગુપ્ત થયાંતાં, ધર્યું છાયા તનજી; આરણ્યકાંડમાં તે કથા કહી, સુણો શ્રોતા ધરીને મનજી. ૨૦ તે મુળ રૂપે પાછાં નિકળ્યાં, પૃથ્વી થકી નિરધારજી; એ સીતા રામની ચીદ શકિત નથી, ગઈ રાવણને દ્વારજી. ૨૧ તે સંબંધ જાણે છે શ્રોતા જ્ઞાની, વિચિક્ષણ ભકતજી; પણ શુદ્ધ અશુદ્ધ તાણી જે પરિક્ષા, તે શું જાણે જકતજી. ૨૨ તે માટે અગ્નિમાં પ્રવેશી, જાનકી નિકળ્યાં બહારજી; દેવ મુનિજન આનંદ પામ્યા. વરત્યો જયજયકારજી. ૨૩ દિવ્ય દેહ તન ભુષણ મંડિત, જોઈ હરખ્યો કપી સાથજી; પછે જનકસુતા ચાલીને આવ્યાં, જીહાં બેઠા રઘુનાથજી. ૨૪ ત્યારે મે ગદગદ થઈને ઉઠયા, રમાપતિ જુગદીશજી; પછે વૈદેહીએ આવી મૂકયું, રઘુપતિ ચરણે શિષજી ૨૫ ત્યારે જનકસુતાનો કર ઝાલીને, ઉઠાડયાં તેનીવારજી; વામ ભાગે બેસાડયાં રામે, વરત્યો જયજયકારજી. ૨૬ પછે જુકતરૂપની સ્તુતિ કરી સર્વે, શિવ બ્રહ્મા મુનિરાયજી; નારદ ઉભા જંત્ર વજાડે, ચરિત્ર રામનાં ગાયજી, ૨૭ વલણ.—ચરિત્ર મંગળ ગાય રામનાં, સહુ સભા હરખી મનરે; પછે રઘુપતિ સનમુખ કરજોડીને બ્રહ્મા બોલ્યા વચન રે. ૨૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંયુદ્ધકાંડેશ્રીરામવચનાતસીતાદિવ્યરૂપધારણું

નામત્રિપંચાશતમોધ્યાયઃ ૫૩

અધ્યાય ૫૪

રાગ સામેરી--પરમેષ્ટિ કહે રઘુવીરને. લેઈ સીતા લક્ષમણ સાથ; આનંદથી હવે અવધપુરમાં, પધારો રઘુનાથ. ૧ સચ્ચીદાનંદ અખંડ વ્યાપક, બ્રહ્મ પુરણકામ; નીજ ચરણ કેરો દાસ જાણી, કહો મને કાંઈ કામ. ૨ રઘુવીર કહે હો પ્રજાપતી, તમો રચિ પુર્વે લંક; તે દહન કીધી મારૂતી, થઈ ક્ષિણ શોભા અંક ૩ તે કરો પાછી હતી તેવી, અધીક શોભા જેહ; મેં લંકા કેરૂં દાન કીધું, વિભીષણને એહ. ૪ મારો વિભીષણ રાજ કરશે, એ નગર મોજાર; તે દહનપુર શોભે નહીં માટે, કરવી રચના સાર. ૫ એવું સુણી વિધીએ મનોમય, નિરવાણ કીધુ જાણ; હતી તેથી અધીક શોભા, થઈ તદા નિરવાણ. ૬ ત્યારે સદાશિવ તે સમે બોલ્યા, સુણો શ્રી મહારાજ; કંઈ કરો આજ્ઞા મુજને તે, કરૂં સત્વર કાજ. ૭ રઘુવીરકહે મહાદેવજી, કલ્યાણરૂપ કૃપાળ; તમારી સેના ભુત ભેરવ, તેડાવો તતકાળ. ૮ રણ માંહે જે રાક્ષસ પડયા, પામી મરણ નીરધાર; વાનર વિના તે અસુર તન લેઈ, નાખે સિંધુ મોઝાર. ૯ મહાદેવે તવ આજ્ઞા કરી, નિજ સેન્યને તે કાળ; પીશાચ ભેરવ ભુત શાકણી, વીર ને વૈતાળ ૧૦ ભુતાવળીએ કર્યાં ભક્ષણ, અસુર તનં તેનીવાર; તેનાં અસ્થી નાખ્યાં સિંધુમાં, ક્ષણું ન લાગી વાર. ૧૧ તન રહેવા દીધાં કપી તણાં જે, પણ પડયાં પ્રથવી માંહે; રાક્ષસ વિના ભોમી કરી, અદ્‌ભુત કારણ તાંહે ૧૨ ત્યારે સભામાં સુ-

રપતિ ઉઠયો, કરજોડી તે ઠામ; મહારાજ હું સેવક તમારો, કહો મને કાંઈ કામ. ૧૩ રઘુવીર હસીને બોલિઆ, સુણો સુરપતિ સમરથ; તમો કર્યો અતિ ઉપકાર મને, મોકલ્યો રણમાં રથ. ૧૪ તે રથે કરી મેં રાવણ જીત્યો, વિજયપામ્યો આજ; ત્યારે ઇન્દ્ર કહે પ્રભુ તમો, મોટા દયાળ મહારાજ. ૧૫ કિંચિત સેવા જીવની તે, માની લ્યો છો નાથ; અઘ ભસ્મ થાએ મેરૂ સમજો; ચીત ધરે તમ સાથ. ૧૬ ક્ષણુ માંહે કોટી બ્રહ્માંડ રચના રચો ઇચ્છા કાજ; તમ કૃપાએ અધિકાર સહુ; અમો ભોગવીએ મહારાજ, ૧૭ પ્રભુ એમાં તે સેં શું કર્યું, તમો સદા સમર્થ રૂપ; રઘુનાથ કહે એક વાત કહું, સાંભળ સુરપતિભુપ. ૧૮ સહુ શાસ્ત્રનો છે મહત નિશ્ચે, સુણો કહુ તે આપ; નહીં પુન્ય પર ઉપકાર સમ, પર પીડા સમ નહી પાપ. ૧૯ હવે મારે અર્થે પ્રાણુ તજ્યા છે, સરવ કપીએ જેહ; આજ અમ્રત કેરી વૃષ્ટિ કરી, જીવાડો સરવે તેહ. ૨૦ એવાં વચનશ્રી રઘુવીરનાં સુણી; શચિપતિ નીરધાર; પિયુષ મેઘને કરી આજ્ઞા, વરશ્યા તેણીવાર. ૨૧ તે અમ્રતની વૃષ્ઠિ થકી, થયા સજીવન સહુ કપીજન; જાણે નિદ્રામાંથી ઉઠીયા, એમ દ્રઢ થયાં છે તન. ૨૨ રઘુવીર ચરણે નમ્યા આવી, વરત્યો જયજયકાર; સહુ કપી જીવ્યા તેણે કરીને, હરખ્યા જુગદાધાર. ૨૩ પછે વિભીષણની સાથે બોલ્યા, રામ પુરાણુકામ; હવે અમને આજ્ઞા આપો તો, જઈએ અમારે ગામ. ૨૪ વરસ ચતુરદશ થયાં અમને, નીકળ્યા વનમાં જાણુ; જો અવધ એ વીતીજશે તો, ભરથ તજશે

પ્રાણ. ૨૫ તમો સુખે અહીં રહીને કરો ભાઈ, લંકાપુરનું રાજ; માટે ભકત શિરોમણી હવે, અમને દ્યો આજ્ઞા આજ. ૨૬ એવાં વચન સુણીને વિભીષણે, ગ્રહ્યા રઘુપતિના ચરણ; ગદ ગદ કંઠે બોલીઆ, પ્રભુ રાખો મુજને શરણ. ૨૭ અહીં મને મુકી જાઓ છો તમો, અવધપુર રઘુરાય; વિજોગ તમારો એક ક્ષણ, મને કલ્પ કોટી થાય. ૨૮ વળી તમો કહેશો રાજ કર તું લંકાપુર મોઝાર; પણ તેથી તમ દરશન અધીક, કોટીગણું સુખસાર. ૨૯ મને નથી અપેક્ષા રાજની, હું સત્ય કહું છું આજ તમ દરશન ઊપર વારી નાંખું, ત્રિલોકને આજ ૩૦ પ્રભુ તમારા જ ભકત કહાંવે, તમ કૃપાના પાત્ર; તે જાણે તૃણસમ મોક્ષ, તો એ રાજ તે કોણ માત્ર. ૩૧ હે નાથ દરશન સમાગમ તમ, સેવામાં સુખ જેહ નથી સ્વર્ગ ને અપવર્ગમાં, સત્ય લોકમાં સુખ તેહ. ૩૨ માટે પ્રભુ મને સાથે તેડો, અવધપુર મોઝાર; કિંકર થઈ સેવા કરૂં સ્વામી તણે દરબાર. ૩૩ મુજ મન તણો સંકલ્પ એ છે, તે સત્ય કહુ નિરવાણ; જો સાથે નહીં તેડો પ્રભુ તો, તજીશ મારા પ્રાણ. ૩૪ નિજ ભકતનાં એવાં વચન સુણી થયા રામ કરૂણાવાન; પછે વિભીષણને રૂદે ચાંપી, બોલિઆ ભગવાન. ૩૫ અરે વિભીષણ તમો હવડાં, આવો મારી સાથ; સુગ્રીવ સહિત વાનર સકળ પણ, તેડીશ કહ્યું એમ નાથ. ૩૬ ત્યાં સોહલો જોઈ અવધપુરનો, થોડા દીન સુખભેર; પછે મિત્ર પુત્ર તથા તમો, આવજો પાછા ઘેર. ૩૭ એવાં વચન સુણીને હરખિઆ, સઉ કપી કરે કીલકાર; વિભીષણ સંતોષ પામ્યા,

હરખનો નહીં પાર. ૩૮ વિશ્રશ્રવા સુત આનંદી, પછે ગયા લંકા માંહે; રાજ સોંપ્યું પ્રધાનને, પુરરક્ષક મુકયા ત્યાંહે. ૩૯ જે પુષ્પવિમાન કુબેરનું હતુ, લંકાપુર મોઝાર; તેલઈને આવ્યો વિભીષણ, જીહાં બેઠા જુગદાધાર. ૪૦ વલણ--જીહાં બેઠા શ્રી રઘુનાથજી, ત્યાં આવિયું પુષ્પવિમાનરે; શોભા તેની અતિ ઘણી, જોઇ હરખીઆ શ્રી ભગવાનરે. ૪૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં યુદ્ધકાંડે અમ્રતવૃષ્ટિરામ સેના જીવનં નામ ચતુઃપંચાશતમોધ્યાયઃ ૫૪

અધ્યાય ૫૫

રાગ ધવળ ધનાશ્રી--પુષ્પવિમાન વિભીષણ લાવ્યા, શોભા તણો નહિ પારજી; ચંદ્ર મંડળ સરખું તે દિસે, કનક મણીમય સારજી. ૧ ઈચ્છા પ્રમાણે તે વિસ્તાર પામે. નાનું મોટું થાયજી; થોડા ઘણા જેટલા જન બેસે, તેટલા સર્વ સમાયજી. ૨ તે મધ્યે એક કનક સિંઘાસન, પદીક જડીત્ર પ્રકાશજી; દીવ્ય રત્ન મુકતાફળ કેરી, ઝળકે ઝાલર ચોપાસજી. ૩ એવું વિમાન કુબેર તણું, લાવ્યો તો રાવણ જેહજી; તે વિભીષણ લાવ્યા પ્રભુ અર્થે, જાવા અવધપુર તેહજી. ૪ પછી શુભ મહુરતમાં ઉઠયા રઘુપતિ, ગ્રહી સીતાજીનો હાથજી; હીરા કેરાં પગથીયાં ઉપર, ચઢીયા શ્રી રઘુનાથજી. ૫ વામ ભાગ વૈદેહીને લેઈ, બેઠા સિંઘાસનજી; શ્રીઘનસ્યામ દામની રાજે, જોડી જગત મોહનજી. ૬ પછી પદ્મ અષ્ટાદશે વાનર ચઢિયા, ગોલાંગુળ છપન કોટીજી; બહોતેર કોટી રીંછ જબળિયા, જાંબુવંત મતી

મોટીજી. ૭ વળી વિભીક્ષણ કેરૂં અસંખ્ય દળ તે, ચઢિયું વિમાન મોઝારજી; નાના પ્રકારનાં વાજીંત્ર વાજે, ઘુઘરીના ઘમકારજી. ૮ અષ્ટજુથપતિ આઠે ખુણે, ઉભા ચારે પાસજી; રત્નસિંઘાસન ઉપર રાજે, રઘુપતિ રમા નિવાસજી. ૯ લક્ષમણજી અંગદજીઉભા, બે પાસે બે વીરજી; મણી જડીત્ર ડાંડીના ચામ્મર, કર ગ્રહી કરતા ધીરજી. ૧૦ પછી રઘુપતિની આજ્ઞા માગી, સહુ દેવ ગયા નીજ લોકજી; રાવણ મરણ પામ્યો તેણે, બંધ છુટા થયા વિશેકજી. ૧૧ જયારે સરવ સ્વસ્થ થઈ બેઠા, વિમાનમાં શુભ ઠામજી; ત્યારે ગુરૂનું સ્મરણ કરી અયોધ્યાનો, પંથચિંતવ્યો રામજી. ૧૨ પછે સીતાપતિએ આજ્ઞા આપી, વિમાન ઉડયું આકાશજી; ઉત્તર પંથે ચાલ્યું તતક્ષણ, દીનમણી જેવો પ્રકાશજી. ૧૩ હવે અવધપુરીમાં રામ આવશે, વરતશે સુખ આનંદજી; ઉત્તર કાંડમાં તે કહેવાશે. ચરિત્ર જે નોતમ છંદજી. ૧૪ હવે યુદ્ધકાંડ તે પુરણ થયો, કહ્યાં રઘુપતિ કેરાં ચરીત્રજી; ગાતાં સુણતાં નર નારી, પાપી થાય પવિત્રજી. ૧૫ જથા મતિયે વરણવ કીધા, શ્રીરામ તણા ગુણ ગ્રામજી; એ વૈશ્નવજનને વહાલા લાગે, વિનોદનો વિશ્રામજી. ૧૬ શ્રીપુરૂષોત્તમનીપરમ કૃપાયે, કરી કથા બુધમાનજી; કવિજન કોઈએ ખોડ માં દેશો, સુણી પ્રાકૃત આખ્યાનજી ૧૭ મંગળકારી હરિના ગુણ છે, પતિત પાવન સારજી; પદબંધ એ પ્રાકૃત વાણી પણ, શાસ્ત્ર તણો આધારજી. ૧૮ વાલ્મિકી રામાયણ કેરો, એ અર્થ લીધોછે જાણજી. ૧૯ પદ અઢારસેં

પંચવીશ પુરાં, અધ્યાય પંચાવનજી; રાગ ઢાળની ચાલ્ય જુજવી,યુદ્ધકાંડ પાવનજી.૨૦પતિત પાવનઅધમ ઉધારણ, રામ તણા ગુણ સારજી; પ્રહુ વૈશ્નવ કેરી પરમ કૃપાયે, કીધો એ વિસ્તારજી.૨૧ પદભંગ એ કોઇએ નવ કરશો, સંત વિવેકી જનજી; જેવા તેવા પણ હરીના ગુણ છે,અખિલ વિશ્વ પાવનજી.૨૨ ભાવે શ્રધા સહીત સુણે, જે પાવન રામ કથાયજી; મનવાંછીત ફળ તે જન પામે, શતૃ તણો ક્ષય થાયજી. ૨૩

વલણ--થાય શતૃ ક્ષય તે વિજય પામે, જે સુણે શ્રધાએ કરી; કર જોડીને કહે દાસ ગીરીધર, શ્રોતાજન બોલો શ્રીહરી. ૨૪. ૧૮૨૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં યુદ્ધકાંડેશ્રીરામલક્ષ્મણસીતાસેન્યાસાર્ધંપુષ્પકારોહણં નામ-પંચપંચાશતમોધ્યાય: ૫૫

ઇતિ શ્રી

યુદ્ધ કાંડ

સમાપ્ત,

આદિ કવિ ગિરિધરદાસ પ્રણિત.

રામાયણ.

उतरकांड.

અધ્યાય ૧

રાગ ધનાશ્રી.--શ્રી ગુરૂપદ શુભ સુરતરૂ રૂપજી, શિતળ છાયા સુખદ અનુપજી; શરણુ રહ્યાથી ટળે ત્રિવિધી તાપજી, દીનતા વામે થાયે નિષ્પાપજી. ૧ (ઢાળ) નિષ્પાપ થાયે સેવતાં પદ, જુગલ શ્રી ગુરૂદેવના; ત્રય તાપ વામે સુફળ પામે, કરજો નિત્ય સેવના. ૨ તે પુરૂસોતમપદને નમું, કર જોડી વારંવાર; તવ કૃપાએ રઘુવીર જશ કહુ, યથામતિ વિસ્તાર. ૩ બાળકાંડ ને અયોધ્યા, આરણ્ય કિષ્કિધાય; સુંદરને યુદ્ધકાંડની કહી સકળ એહ કથાય. ૪ હવે ઉત્તરકાંડ કથા કહુ, આવ્યા પુર વિષે મહારાજ; સહુ અવધપુરમાં આનંદ થાશે, રામ કરશે રાજ. ૫ તે શ્રોતાજન સાવધાન થઈને, સુણજો એકે મન મંગળદાયક રામના ગુણ, અખિલ જગ પાવન. ૬ અહંકાર દુર્ગ દશાનન, અહંદેહ બુધ લંકાપુરી; કુંભકરણ તે ક્રોધજ જાણુ, હીંસા અતિ જેણે આચારી. ૭ ઈન્દ્રજીત તે કામ કહીએ, લોભ તે અતિકાય; મહામદ પ્રહસ્ત પ્રધાન પ્રમુખ, જેને વશ

વરતે રાય. ૮ દેવાંત્તક ને નરાંત્તક, અજ્ઞાનને વળી દંભ; શોક કલેશ કુતર્ક આદે, ઘણા અસુર ખળ સ્થંભ. ૯ અહં દેહ લંકાને બળે, રાવણે કર્યો અનર્થ; સહુ દેવ બંધીવાન કીધા, જે હતા સમર્થ. ૧૦ વાસુદેવ ચિત્તને વિષે, મન ચંદ્રમા નિરવાણ; બ્રહ્મા બુદ્ધિમાં રહ્યા, અહંદેહ રૂદ્ર પ્રમાણ. ૧૧ સૂર્ય ચક્ષુ વરૂણ રસના; ઘ્રાંણે અશ્વનિકુમાર; અગ્નિ મુખે પાણી પુરંદર, દીગ્જ શ્રવણ મોઝાર. ૧૨ એમ દેવ બંધીવાન કીધા, દશાનન અ-હંકાર તે હણવા કારણ રામ પ્રગટયા, નારાયણ અવતાર. ૧૩ અંતઃકરણ તે અયોધ્યા, સરજયુ સુષુમણા જાણ; વિષયલોક પુરમાં વસે, વાસના કોટ પ્રમાણ. ૧૪ શુધ મન તે રાય દશ-રથ, કહું તેનો અરથ; દશ ઈન્દ્રિ વાહન તેહ માટે, મન તે દશરથ. ૧૫ સદક્રિયા શકિત કૌશલ્યા, ધર્યો જ્ઞાનરૂપી ગર્ભ; તે જ્ઞાનથી હવા પુત્ર જેને, રામ આત્મા અર્ભ. ૧૬ સુબુદ્ધી તે સુમિત્રા, કલ્પના કેકઈ અધર્મ; સંતોષ સત્રુહન વિવેક લક્ષમણ, ભરથ તે સુધર્મ. ૧૭ સંજમ જનકની પુત્રી થઇ, જે સીતા શાન્તિ રૂપ; તેને આત્મારામ પરણ્યા, કોટી બ્રહ્માંડના ભુપ. ૧૮ ત્યારે કલ્પના કૈકૈયે માગ્યું, દશરથ પાસ વચન; તે સીતા લક્ષ્માણ સંગ લેઈને, રામ વસીયા વન. ૧૯ માયા મૃગ છેદવા પ્રવેશ્યા. નિરંજન રણધીર; કપટ શબ્દની પુંઠે ધાયા, વિવેક લક્ષ્માણ વીર. ૨૦ ત્યારે સીતાજીનું હરણ કીધું, દશાનન અ હંકાર; અહં દેહ લંકા માંહે રાખ્યાં, વીંટી આસુરી દુરાચાર. ૨૧ વૈરાગ્ય હનુમંત શુદ્ધિ લેવા, ગયો તેણે ઠામ; સીતાને મ-

ળી બાળ્યુ પછે, અહંદેહ લંકા ગામ. ૨૨ પછી સીતાનું સમા ધાન કરીને, આવ્યો રઘુવર પાસ; મોહ સાગર ઉપર સેતુ બાંધી ઉતર્યા અવિનાશ. ૨૩ સદભાવ વિભીષણે ત્રાસદેખાડયો અહંકાર રૂપી દશશિષને; પછે વિભીષણ લે શરણ આવ્યો આત્મારામ જુગદીશને. ૨૪ રામચંદ્રે મારીયો, અહંકૃતિ રાવણ રૂપ; અહંદેવ લંકામાં સ્થાપ્યો, ભાવ વિભીષણ ભુ'.. ૨૫ પછે જ્ઞાન કળા જે શાન્તિસીતા, તેનેભેટયાઆત્મારામ, સ્વાનંદ વિમાનમાં બેસીને, પછે ચાલ્યા નીજ ધામ. ૨૬

વલણ—નિજ ધામ અવધપુરીમાં ચાલ્યા, વિમાન બેશી રઘુરાયરે; કહેદાસગિરીધર સુણો શ્રોતા, હવે ઉત્તરકાંડકથાયરે. ૨૭ ઈતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તકાંડે પથમોધ્યાય: ૨

અધ્યાય ૨

રાગ મારૂ.—પુષ્પ વિમાનમાં બેઠા રામ, ચાલ્યાભકતના પુરણકામ; સાથે સીતાને લક્ષ્મણવીર, વિભીષણ આદે કપિ રણધીર, ૧ પૃથ્વીથી બે સહસ્ત્ર યોજન, ચાલે ઉંચું વિમાન ગગન; જેમ પુનમ તણો ચંદ્રમાય, રોહણીવર પશ્ચિમ જાય. ૨ સાગરમાં નવ ચાલે જેમ, એ રીતે ચાલે વિમાન તેમ; વાજે નાના પ્રકાર વાજીંત્ર, ગાય વાનર રામચરિત્ર. ૩ ઘણઘણાટ ઘંટાના થાય, જાણે મેઘ તણી ગર્જનાય; મેઘ શ્યામ શોભે રઘુવીર ચમકે ચપળા સીતાનું શરીર. ૪ વૈદેહીને દેખાડે છે. રામ, અનુક્રમે કરીને બહુ ઠામ; જો આ લંકા તું જનકદુલારી,

વિધી નિરમીત શોભા સારી. ૫ આ રણભુમિ વિસ્તાર અમિત, અહીં માર્યો લક્ષ્મણે ઈન્દ્રજીત; કુંભકરણ આદે આ ઠામ, હણ્યું રાક્ષસકુળ અભિરામ, ૬ અહીં યુદ્ધ કર્યું સસ દન, ત્યારે મરણ પામ્યો દશાનન; આ જુવો બાંધી સાગર-પાજ, નળ નીળ તણું એ કાજ. ૭ મળયાચળવિંધ્યાચળસારો; આ કિષ્કિંધા જયાં વાળીને માર્યો; આ પંપાસરમારૂતિમળી-યો, કર્યો મિત્ર મેં સુગ્રીવ બળિયો. ૮ અહિં શબરીને આપ્યો ઉદ્ધાર. હણીયો કબંધને આ ઠાર; આ ગંગા ગૌતમી પંચ-વટી, ખર દુખરના સેના આવટી. ૯ અહીં જટાયુ પામ્યો મરણ અહીં કરી ગયો રાવણ તને હરણ; જો વઈદેહી પેલા આશ્રમ, મુનિ તણા દેખાય છે રમ્ય ૧૦ શરભંગસુતિક્ષણને મંદકરણ, જે મુનિવરનાં રૂડાં આ ચરણ; સુમુખી જો અગ-સ્તાશ્રમ, પેલો ચિત્રકોટ અનુક્રમ. ૧૧ પેલો આશ્રમ ભારદ્વાજ, પુંઠે આવશે તિરથરાજ; પેલું શ્રૃંગવેલપુરગંગા, જેમાં સ્નાન કરે ભવગંગા. ૧૨ મારો ભકત વસે છે કિરાત, જે ધો રાય જ-ગત વિખ્યાત; દેખાએ દુરનંદીગ્રામ જયાંભરથે કરયો વિશ્રામ, ૧૩ રામે જોઈ અગસ્તાશ્રમ, સીતાને કહે પુરાણબ્રહ્મ; કરતાં જઇએ મુનિ દરશન, સીતા કહે ચાલો પ્રાણજીવન. ૧૪ સુણો સીતા કહે ભગવંત, લોપામુદ્રા જો પુછે વૃતાંત; કહેજો સકળ કથા વિખ્યાત, ન કહેશો સેતુબંધની વાત. ૧૫ આપી આજ્ઞા વિમાનને તાંહે, ક્ષણમા ઉતર્યું પૃથ્વી માંહે; આવી રહ્યું મુનિ આશ્રમ પાસ, માંહેથી ઉતર્યા અવિનાશ. ૧૬ શિષ્ય દોડી ગ-

યા તે ઠામ, મુનિને કહ્યું આવ્યા શ્રીરામ; હરખે ઉઠીને ચાલ્યા અગસ્ત, સંગે લીધા તે શિષ્ય સમસ્ત.૧૭ ભેટ્યા રામને ત્યાં મુનિજન, બ્રહ્માનંદ પામ્યા મુનિ મન; રામે કુંભજને તેણીવાર, સાષ્ટાંગ કર્યા નિરધાર.૧૮ જેમ વાચસ્પતિ શચીનાથ, એમ મળ્યા મુનિ રામની સાથ; પ્રેમે પુલકિત નેત્રમાં નિર, મુનિ હરખયા તે જોઈ રઘુવીર.૧૯ નમ્યાં લક્ષ્મણજીને સીતાય દીધી આશિષ ત્યાં મુનિરાય;સુગ્રિવ વિભીષણ આદ્ય. નમ્યા સર્વે મુનિને આલ્હાદ. ૨૦ આપ્યું આશ્રમમાં આસન, ત્યાં બેસાડયા શ્રી ભગવન; રામ સ્તવન કરે ઘટ જાત, જય લક્ષ્મિ પતિ જગતાત. ૨૧ સચ્ચિદાનંદ પુરણબ્રહ્મ, નિરોપાધીક નૈષ્કર્મ્ય; જય અવ્યાપ્ત કામ અજીત,સર્વ વ્યાપક માયાતિત. ૨૨ ઘણી સ્તુતિ કરી તે ઠામ, ત્યારે પ્રસન્ન થયા શ્રીરામ; કહ્યું રઘુવરે સહુ વર્તમાન, જે માર્યો રાવણ બળવાન. ૨૩ મુનિ કૃપા તમારી એહ, પામ્યો હું રણમાં જય જેહ; લોપામુદ્રાએ તેણીવાર, સીતાને ચાંપ્યાં હૃદય મોઝાર ૨૪ બેસાડયાં પછે શુભ આસન, જાનકીનું કર્યું પુજન;પુરણ પ્રેમે મુનિ પતિનઓ તાસ, મળી બેઠાં સીતાની પાસ. ૨૫ લોપામુદ્રા કહે હો સીતાય કહો હરણ તણી જે કથાય; સીતાએ કહ્યું માંડી તેહ, રાવણ હરણ કરી ગયો જેહ. ૨૬ મને લેવા કારણ રઘુનાથ, મેળવ્યો કપી સૈન્ય સાથ: શત યોજન સિંધુ ઠામ, પાળ બાંધીને ઉતર્યા રામ. ૨૭ ત્યાં થયું છે યુદ્ધ અપાર, કર્યો રાવણકુળ સંહાર; વિભીષણને આપ્યું રાજ, મને લેઈને આવ્યા

મહારાજ. ૨૮ વલણ-મહારાજ મુજને તેડી આવ્યા, હણ્યો એમ દશાનનરે; એવી વાત સાંભળી સીતાની, મુનિપત્નિ બોલ્યાં વચનરે. ૨૯ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેલોપામુદ્રાસીતાસંવાદેદ્વિતિયોધ્યાયઃ ૨

અધ્યાય ૩

રાગ આશાવરી—અગસ્તની જાયા હસીને બોલ્યાં, જનકસુતા સુણો આજ; એમાં રામે તે શું પરાક્રમ કીધું, જે સાગર બાંધી પાજ. ૧ એક બાણ મુકીને કેમ ન શોષ્યો સિંધુ જળને તેમ; મારા સ્વામિએ જેમ પાન કર્યું, એમ રામેકર્યું નહિકેમ ઉત્યારે જનકસુતા કહે શ્રીરામચંદ્રનું, અતુળિત બળ છે તાંહે; એક બાણે કરીને સમુદ્ર સાતે, ભસ્મ કરે ક્ષણ માંહે. ૩ પણ અનેક જીવ સાગરમાં રહે છે, ને તેની તે હિંસા થાય; તે માટે સાગર નવ શોષ્યો, છે દયાળુ શ્રી રઘુરાય. ૪ વળી રામની પાસે અનેક કપિવર, હતા મહા બળવાન; એકે કાળે સાતે સમુદ્રનું કરે મારૂતી પાન. ૫ પણ મુત્ર તમારા સ્વામિ કેરૂં, જાણી મનમાં તેમ; તે છુવે નહીં કોઈવાનર એ તો, પાન કરે વળી કેમ. ૬ માટે સેતુબંધ કરી પાર ઉતર્યા, સેન સહિત ભગવાન એવાં જનકસુતાનાં વચન સુણી, મુનિપત્નિ થયાં છે પ્રસન્ન. ૭ પછે અગસ્ત કેરી આજ્ઞા માગી, નમ્યાં સહુ દ્વિજને તેનીવાર; રઘુનાથ સહુ સાથને લેઈને, બેઠા વિમાન મોઝાર. ૮ ત્યાં થકી પુષ્પવિમાન ચલાવ્યું, પોતે પુરણબ્રહ્મ; પ્રયાગરાજને તિરે ઉતર્યા, ત્યાં ભારદ્વાજનો આશ્રમ. ૯ ત્યાં ભારદ્વાજશું

સરવ મુનિવર, મળવા આવ્યા રઘુરાય; જેમ મોટી નદીનું પુર ચઢીને, સાગર પ્રત્યે જાય. ૧૦ એમ અનેક મુનિવર રામને મળિયા, પામ્યા મન ઉલ્લાસ; ભારદ્વાજનેશાષ્ટાંગ કર્યા, ત્યાં પોતે રામ નિવાસ. ૧૧ ભારદ્વાજ કહે ધન્ય ઘડી આજ, મળ્યા અયોદ્ધાનાથ; પછે શ્રી રઘુવીરને પુંઠળ વિંટી, બેઠામળીમુનિ સાથ. ૧૨ ત્યારે ભારદ્વાજ કહે રઘુવર તમને, અવધ મુકે મહારાજ; વર્ષ ચતુર્દશ દિવસ ત્રયોદશ. પુયણું થયાં છે આજ. ૧૩ ત્યારે શ્રી રઘુવીરને સ્મ્રતિ આવી, જ્યારે નીકળ્યાતા વન; ત્યારે તિરથરાજમાં સ્નાન કરીને, પણ કર્યું તું ભગવંત. ૧૪ એ વન પુરાણ કરી આવશું જ્યારે, એમ બોલ્યાતા રઘુરાય; ત્યારે અહિં બ્રહ્મ ભોજન કરાવી, બે લક્ષ આપીશું ગાય. ૧૫ તે વચન સત્ય કરવા માટે, ત્યાં પોતે જુગદાધાર; નિરમાણ કરી સ્વઇચ્છાએ ધેનું, કામદુર્ગા શી અપાર ૧૬ પછે અન્નપુર્ણાનું સ્મરણ કર્યું તે, આવી ઉભી તાંહે; તેણે ભાતભાતનાં શાકપાક, તે નિરમાણ કર્યા ક્ષણ માંહે. ૧૭ જે પ્રભુને ચરણે સદા રહે લક્ષ્મી, તેને શી વાતની નુન્ય; પછે ગાદાન ઊપર દક્ષણા આપી, દ્વિજને કરાવી ભોજન. ૧૮ પછે ભરથનું પણ મન માંહે વિચાર્યું, અવધ થઈ આજ; તે માટે અંજનીસુત સાથે બોલ્યા શ્રી મહારાજ ૧૯ અરે મારૂતી જાઓ તમે જઇ, કરો ભરથને જાણ; અવધ થઈ માટે આશા મુકી તતક્ષણ તજશે પ્રાણ. ૨૦ વળી શ્રંગવેલમાંભકત છેમારો, ગુહ્યક ઘોરાજન; તેને જાણ કરીને જાઓ, વળતા નંદીગ્રામ પાવન. ૨૧

એવાં વચન સુણીને વાયુ વેગે; ચાલ્યા પવનકુમાર; તે ઘો રા-
જાને મંદીર આવ્યા, શ્રંગવેલ મોઝાર. ૨૨ નમસ્કારકરીપાસે
જઈને કહ્યું આવ્યા શ્રી રઘુવીર; ઘો રાય સુણી થયો તતક્ષણ
ઉભો ગદ્દગદ્દપરેમ અધીર, ૨૩ પછી હનુમંતને ભેટયા ભાવે,
સ્વાગત કીધી અપાર; તે બંન્યો ભકતમળીનેઆવ્યા, નંદી-
ગ્રામ મોઝાર. ૨૪ હવે ભરથ રામની વાટ જુએ છે, વિત્યાં ચ-
તુદર્શ વર્ષ; હજી રામ તે કેમ નવ આવ્યા, વિરહ થયોઊત્કર્ષ.
૨૫ અહો નાથ મુજને વિસાર્યો, કપટીજાણીઆજ; દુર્ભાગી
અપરાધી માટે, મુને તજયો મહારાજ. ૨૬ અહો વિરલક્ષમણ
બડભાગી, તેડી ગયા પ્રભુ સાથ;વનમાં ફળજળ સ્વાગત સે-
વા, કરીને થયો સનાથ. ૨૭ હું થયો જોગી રહ્યોવિજોગી,દુ:ખ
પામું છું મન; નિશ્ચે તજયો રઘુપતિએ મુજને,જાણી કેકઈનો
તન. ૨૮ અવધ વિતી હજુએ ના આવ્યા, અવધપતિ મહા-
રાજ; શું કરૂં હવે જીવીને માટે. દેહ તજું હું આજ. ૨૯ એવું
વિચારી કુંડ રચ્યો ત્યાં, અગ્નિ નોનિરધાર;તેનીપાસેઉભારહ્યા
ભરથજી, સ્નાન કરી તેણીવાર. ૩૦ શ્રી રઘુવીરનું ધ્યાન ધર્યું
પછે કરી એકાગ્ર મન; મુગટ કુંડળ પીતાંબર મંડિત, સુભગ
સુહાસ્ય વદન. ૩૧ એમ ધ્યાન ધર્યું બેપહોર લગી,પછી બો-
લ્યા વચન પ્રકાશ; જ્યાં જન્મ ધરૂ ત્યાં થઉં, શ્રી રઘુપતીનો
દાસ. ૩૨ એમ સ્તુતિ કરીને અગ્નિકુંડમાં,ભરથપડેજોણીવાર;
એવે સમે ત્યાં આવ્યા તતક્ષણ, ગુહ્યક પવનકુમાર. ૩૩ અ-
કસ્માત આવીને કહ્યું, હો ભરથ આવ્યા શ્રી રામ; તિરથરા-

જને તિર ઉતર્યા, ભકતના પુરણકામ. ૩૪ એવાંવચનસુણીને ભરથજી હરખ્યા, તતક્ષણ થયા સચેત; વધામણી રઘુવીરની સુણતાં, મન ઉપન્યું અતિ હેત. ૩૫ જેમમહાસિંધુજળમાંહે બુડતાં, આવેઓચિંતુનાવ; તષાતુરચકોરજાણીઉગે, રોહિણી વરસે ભાવ. ૩૬ જેમ ઉષ્ણ કાળમાં સર સુકાતાં, જીવ પામે પરિતાપ; પછી ઓચિંતુ વારિધન વરસે,શાલીસુકાતાંઆપ. ૩૭એમહનુમંતેકહીવધામણી, ભરથને કર્યોનમસ્કાર ;ત્યારે ભરથે મારૂતસુતને લેઈને, ભીડયા હૃદય મોઝાર. ૩૮ અહો ઉપકારી પ્રાણ સખે, કહો કયાં છે ભગવાન; મુને પ્રાણ તજતાં તમે કરાવ્યું, અમ્રત કેરૂં પાન. ૩૯ પછી સંતોષીને બેઠા આસન, ભરથ ગુહ્યક હનુમંત; બ્રહ્માનંદ પામીને ભરથજી, પુછે છે વૃતાંત. ૪૦ વલણ--વૃતાંત પુછે ભરથજી. કહો કયાં આવ્યા રઘુવીરરે; એવાં વચન સુણીને બોલિયા, પછે મારૂતસુત રણધીરરે. ૪૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઊત્તરકાંડેહનુમાનભરથસમાગમોનામતૃતિયોધ્યાય: ૩

અધ્યાય ૪

રાગ સામેરી--હનુમંત કહે ભરથજી, રામે હણ્યો રાવણ ભુપ; પછે સીતાને લેઇને આવિયા, બેસીપુષ્પ વિમાન અનુપ. ૧ પ્રયાગ તિરે ઉતર્યા, ભારદ્વાજના આશ્રમમાંહે; મને આગળ મોકલ્યો છે, કહેવા તમને આંહે. ૨ તે પ્રભાતે અહીં આવશે, સીતા સહીત રઘુનાથ; સાથે વિભીષણ સુગ્રીવ છે, સહુ કપિ બળિયો સાથ. ૩ ત્યારે ભરથ કહે હનુમંતજી, તમોસ્હેતાનિ-

ત્યે પાસ; કોઈ દિન મને સંભારતા, પ્રભુ જાણીપોતાનો દાસ. ૪ હનુમંત કહે હું શું કહું.ધન્યભરથપુરણકામ; નથીવિસાર્યા ક્ષણ એક તમને, રહ્યા જ્યાં જ્યાં રામ. ૫ અરે ભરથજી છે ધન્ય તમને, આ જગતમાં આજ; સંસાર ભોગસકળ તજીયા, વળી શક્રપદ સમ રાજ. ૬ ત્યારે ભરથ કહે જો ચળે મેરૂ પશ્ચિમ ઊગે સુર; સરિતપતિ મરજાદ મુકે, બુડેઅગસ્ત પ્રગજળ પુર. ૮ ભાગીરથીને પાપ વળગે,તજ ક્ષિતિ ભાર અનંત; અગ્નિ તજે દાહ શકિત જો, અધોગતિ પામેસંત. ૮એદૈવજોગે થાય અવળું, અમોઘ જે કહેવાય; પણવાસના મને રાજ કેરી, સ્વપ્નમાં નવ થાય, ૯ એવાં વચન સુણી ગદગદ થયા, હનુમંત ઘો રાજન; બ્રહ્માનંદ વર્ત્યો ભરથને, જે આવ્યા પ્રાણજીવન. ૧૦ તે સમે નંદીગ્રામ માંહે, હતા શત્રુઘન; ભરથે તેડાવીને કહ્યું, તતકાળ હેત વચન. ૧૧ અરે શત્રુઘન તું જા ઉતાવળો, અવધપુરમાં આજ; કર જાણ જઈને સર્વેને, જે આવ્યા શ્રી રઘુરાજ. ૧૨ ગુરૂ પ્રજા માત પ્રધાન આદિ, તેડીને સહુ સાથ; પ્રભાતે વેહેલા આવજો સામા જવારઘુનાથ. ૧૩ એવું સુણીને ઉતાવળા, ગયા શત્રુઘન પુર માંહે; વધામણી રઘુવીરની, સહુ સાથને કહી ત્યાંહે. ૧૪ તે સુણી હરખ્યાં ગુરૂમાતા, સુમંત આદિ પ્રધાન; પુર માંહે ચાલી વારતા, જે આવ્યા શ્રી ભગવાન. ૧૪ કૌશલ્યાયે આજ્ઞા કરી, સુમંતને તેણીવાર; દશ સહસ્ત્રહસ્તિ ભરી,સાકરવહેંચી પુરમોઝાર. ૧૬ વધાઈનાં વાજીંત્ર વાજે, સકળ પુર દરબાર; જે રામ વિજોગે કૃષ હતાં,

થયાં પ્રફુલ્લિત નર નાર. ૧૭ વશિષ્ટ મુનિયે સભા કરી, મેળવ્યો સકળ ઊપચાર; દરબાર ઊપર કળશ ધ્વજ તે, ચઢાવિયા તેણીવાર. ૧૮ ઘણાં દાન માતાએ કર્યાં, ગૌ મણિ વસ્ત્ર અમુલ્ય; મંદીર સકળ શણગારિયાં, સુરપતિ ભોવન સમતુલ્ય. ૧૯ સુમંતને આજ્ઞા કરી, ગુરૂ વશિષ્ઠે તેણીવાર, સામા જવા તત્પર કર્યું, ચતુરંગ સેન અપાર. ૨૦ વરણ અઢારે થઈ સત્વર, નારી નર વૃદ્ધ બાળ; પુર બહાર સરવે નિકળ્યાં, પેહેરી પટ્ભુષણ તે કાળ. ૨૧ શ્રીમંત વણિક કુબેર સરખા, અવધપુરના જેહ; વળી વિપ્ર વાચસ્પતિ સરખા, નિકળ્યા સહુ તેહ. ૨૨ બેઠી માતાઓ સુખાસન, રથ ઉપર શ્રી ગુરૂદેવ; સુમંત શતૃઘન બન્યો, પાળા ચાલે એવ. ૨૩ હસ્તિ ચઉદ સહસ્ત્ર ઉપર, નોબત વાજે સાર; ચતુરંગ સઈન્યા નિકળી વાજીંત્રનો નહીં પાર ૨૪ જેમ જુથ મૃગનાં તૃષાતુર, ગંગાજળ પીવા જાય; એમ મળવા શ્રી રઘુવીરને, ચાલી અવધપુરની પ્રજાય. ૨૫ બ્રહ્માનંદ સુખ માંહે સર્વે, ચાલે મારગ માંહે; હવે નંદીગ્રામમાં પ્રભાતે, ભરથજી ઉઠયા તાંહે. ૨૬ નિત્યનિયમ કરીને ચાલીઆ, રામની સનમુખ એહ; કિરાતપતિ શ્રી શેકહારણ, સંગ ચાલ્યા તેહ. ૨૭ ભારદ્વાજના આશ્રમ વિષે, ઉઠયા પ્રભાતે રામ; સ્નાન સંધ્યા આચર્યાં; લક્ષ્મણ સહિત તે ઠામ. ૨૮ વિમાનમાં બેઠા પછે, સહુ સાથ લેઈ ભગવાન; પાવન પુર અયોધ્ધા ભણી તે, ચલાવ્યું પુષ્પવિમાન. ૨૯ તે વિમાન આવતું દેખાડયું; ભરથને શ્રી હનુમંત; દુરથી જોઈ

આકાશમાં થયા, દ્રવિત કરૂણાવંત. ૩૦ કેકઇસુતે સાષ્ટાંગ કરિઓ, વિમાન દેખી વ્યોમ; ભરથને જોઈ રઘુનાથજીએ, વિમાન ઉતાર્યું ભોમ. ૩૧ પછી શીતા લક્ષમાણ સહિત પોતે, ઊતર્યા રઘુનાથ; ત્યાં અવધને સાષ્ટાંગ કરિઓ, રામે જોડી હાથ; એટલે દીઠા ભરથને, નમસ્કાર કરતા તાંહે; તદાકાર છે જે અષ્ટભાવે, રામ રઘુવર માંહે. ૩૩ કૃષ કાય રામ વિયોગથી, વનફુળ કર્યું પરિધાન; તન ભસ્મ ચર્ચિ જટા બાંધી જોગ રૂપ નિધાન. ૩૪ એવા ભરથને જોઈ રામ ધાયા, મુકી સઉનો સાથ, જેમ વચ્છ વિરહે ધેનુ દોડે, એમ આવ્યા નાથ. ૩૫ પરદેશથી જેમ પિતા આવે, પુત્ર હરખે મન; વળી ઘણે કાળે પતિવૃતાનો, મળે સ્વામિન. ૩૬ એમ સ્નેહ કરીને રામચરણે, ભરથે મુકયું શિષ; ડંડની પેરે પડયા ભુમિ, દ્રવિત થઈ તે દીશ. ૩૭ જેમ લોભીનું ધન ગયું આવે, જન્માંધનાં લોચન; અંત સમે જેમ અન્ન પાએ, સુખી થાએ જન. ૩૮ દરિદ્રીને ચિંતામણી, જેમ મળે આપત કાળ; એમ ભરથને સુખ ઉપન્યુ, મળી રામને તે કાળ. ૩૯ અશ્રુયે કરીને ચરણ સિંચ્યા; પ્રભુ તાણા તેણીવાર; નાથે ઉઠાડી ભરથને, ભીડયા હૃદય મોઝાર. ૪૦ એક ઘટીકા રહ્યા ચાંપી, ભરથને રઘુવીર; આંસુ ચાલ્યાં નેત્રમાં, થયા ગદગદ પરેમ અધીર. ૪૧ જેમ ક્ષીર સાગર ઉછળે, દેખી પુર્ણિમાયો ચંદ્ર; એમ મળ્યા ભરથને રામજી, જેમ વિષ્ણુને યોગેંદ્ર. ૪૨ પછી લક્ષમાણને ભરથજી ભેટયા, બંધુ સ્નેહ સહિત; સુગ્રીવાદિક વિભીષણ મળ્યા, મન ઉપની

અતિ મિત. ૪૩ બંધુ સાધુ વિરકત ભક્તને, જ્ઞાની પરમઉદાર; એ પંચ પ્રકારે ભરથ પુરણુ, રામ મય તદાકાર. ૪૪ એમ વખાણે છે ભરથને, મળી સર્વ મંડળ ત્યાંહે; ઘો રાયંને પછે રામ મળીયા, હરખીયો મન માંહે. ૪૫ પછી સીતાને ચરણે નમ્યા, ભરથજી તેણીવાર; વન હેતુ મનમાં વિચારીને, કરતા રૂદન અપાર. ૪૬ હે માત મારા જન્મથી, દુઃખ થયું તમને નેટ; હું કલેશકારી અવતર્યો, દુર્ભાગ્યણીને પેટ. ૪૭ પછે સીતાજીએ કર્યું શાંતવન, ભરથને તેણીવાર; હે વિર સમરથ ધીર જ્ઞાની, સકળ ગુણ ભંડાર. ૪૮ મનમાં ન એવું લાવશો તમો, નિર્મળ બંધુ આજ; ઈચ્છા પ્રભુની હતી એવી, કરવાં-તાં બહુ કાજ. ૪૯ પછે ભરથ કેરો કર ગ્રહી પ્રભુ, ચઢયા પુષ્પવિમાન; સહુ સાથને માહે બેસાડી, આજ્ઞા કરી ભગવાન ૫૦ વિમાન ચલાવ્યું ત્યાં થકી, આકાશ મારગ જાણુ; નંદી-ગ્રામ સમીપ આવી, ઉતર્યું નિર્વાણુ. ૫૧ વલણુ—ઉતર્યું નંદીગ્રામ પાસે, પુષ્પવિમાન તે ઠારરે; એટલે આવી અવધ-પુરની, પ્રજા સઇન્ય અપારરે, ૫૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકી નાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામભરથસમાગમાનંતરંનંદીગ્રામાગમનંનામચતુર્થોધ્યાય:

અધ્યાય ૫

રાગ ધવળ ધનાશ્રી.—જેમ ક્ષીરસાગરને ત્રટ જઈ બેસે, વિષ્ણુવાહન બળવંતજી; એમ નંદીગ્રામનીપાસે ઉતર્યું, આ ચિંતુ પુષ્પવિમાનજી. ૧ પછે પૃથ્વી ઉપર સર્વે ઉતર્યા, સેન

સહિત રઘુનાથજી;તે ગ્રામ સમિપે ઊપવન માંહે, પડાવ કર્યો સહુ સાથજી.૨ પછે પુષ્પકને આજ્ઞા કરી રામે, જા તું કુબેર અવાસજી; અમો ચિંતવીએ ત્યારે આવજે, પાછું અમારી પાસજી. ૩ ત્યારે પુષ્પક ત્યાંથી ગયું અલકાપુરી,પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણીજી:હવે સભા કરી બેઠા ઉપવનમાં, પોતે પુરૂષપુરાણીજી.૪તે સમે સોળ પદ્મ દળ સાથે, આવ્યા શતરૂઘનજી; અવધપુરીની પ્રજા સંગાથે, ગુરૂમાતા પરિજનજી. ૫ ચઊદ સહસ્ર હસ્તિ પર વાજે, નોબત અતિ ઘનઘોરજી; વળી ધ્વજા પતાકા નેજા ઝળકે, અન્ય વાજીંત્રનો સોરજી. ૬ તે આવતું જોઇને રઘુવર ઉઠયા,સભા સહિત નિરધારજી:શતૃઘન શાષ્ટાંગ કરતા, આવી પડયા તેણીવારજી. ૭ પ્રાનુતપાહી કહી સત્વર મુકયું,રઘુપતિ ચરણે શિષજી;શત્રુસુદનને ઊઠાડીને,ભેટયાશ્રી જુગદીશજી.૮પછે સુમંતને સીતાપતિ મળીયા,બંધવ જેવો જાણીજી; લક્ષમાણને બંન્યો જાણુ મળિયા, આણંદ ઊરમાં આણીજી. ૯ ત્યારે સુમંતને રિપુમદને મુકયું, સીતા ચચર્ણે શિષજી; અક્ષય મંગળદાયક સતિએ,દીધી ઘણી આશિષજી ૧૦ અષ્ટ યુથપતિ તેને મળિયા,વિભીષણ આદે સર્વેજી:ભાવ જોઈ બંધુ મિત્રનો, મુકયો સર્વે ગર્વજી. ૧૧ એટલે આવ્યા બ્રહ્મનંદ મુનિ, બ્રહ્મવેત્તા નિરધારજી; શાન્તિ ક્ષમાના પરવત જેવા, ગુરૂ વશિષ્ઠ ઉદારજી.૧૨ રથથી ઉતર્યા રામને દેખી, રોમાચિંત જળ લોચનજી: ગુરૂને જોઈને ધાયા રઘુપતિ,નમિયા પદ પાવનજી. ૧૩ જુગ ચરણ ગ્રહી શાષ્ટાંગ કર્યા,અષ્ટ-

ભાવે જુગદાધારજી; ત્યારે હસ્ત ગ્રહી ઉઠાડયા રામને, ભીડયા હૃદય મોઝારજી. ૧૪ જેમ વાચસ્પતિને ઇન્દ્ર મળે, એમ મળ્યા વશિષ્ઠને રામજી; ત્યારે ગદગદ કંઠે વાણી બોલ્યા, બ્રહ્મતનય તે ઠામજી. ૧૫ હે જગતવંદ્ય રઘુવીર તમારૂં, દુર્લભછે દરશનજી; પુરણપુરૂષોત્તમ જગદાત્મા, સંકટ દુખ મોચનજી ૧૬ રાવણકુળ હણીદેવ મુકાવ્યા, એ કરીયું રૂડું કાજજીત્યારે રામ કહે એ તમારી કૃપાનો, મહિમાબળ મહારાજજી; ૧૭ ગુરૂ ભકતને સુર મુની વંદે, શિવ બ્રહ્માને શેષજી; રોગકાળ ભયથી મુકાવે, ગુરૂકૃપા હોય લેશજી, ૧૮ ત્યારે સીતાજીને લક્ષ્મણ આવી, લાગ્યાં ગુરૂને પાયજી; સીતાને મસ્તક કર મુકીને બોલિઆ ત્યાં મુની રાયજી. ૧૯ હે ગંગે જગદંબે પાવની, તમો રામની કીર્તી વિસ્તારીજી; તું પ્રણવરૂપીની વિદેહશકતી બ્રહ્માંડ રચનાકારીજી. ૨૦ અનંત કલ્યાણ સૌભાગ્યન મને રહોસદા રામપદ પ્રિતજી; પછેલક્ષ્મણને વીભીષણ મળીયા સુગ્રીવને કપી સહીતજી. ૨૧ એટલે સર્વે માતા આવી, બેઠી સુખઆસનજી વેત્રધાર આગળ દોડે છે, અનેક દાસીજનજી. ૨૨ ઉર્મીલા માલ્યવી શ્રુતકિર્તી વધુ, આવ્યાં તેણીવારજી; સુમંતે સુચના કરી તે વેળા, ધાયા જુગદાધારજી. ૨૩ ત્યારે પાલખીયો ભોમી પર મુકી, પડદા કીધા દુરજી; એટલે દીઠા રામ આવતા, માત ઉધરશું ઉરજી. ૨૪ ચતુર શીરોમણી રઘુપતિ પ્રથમે નમ્યા કેકઈને પાયજી; ગદગદ થઈને આશીશ દીધી, મનપામી લજ્જાયજી. ૨૫ પછી સુમીત્રાને મળી આવ્યા, કૌશલ્યા પાસે રામ-

જી; સાષ્ટાંગ કરી ચરણે શિર મુકયું, પોતે પુરણ કામજી. ૨૬
રામને ઉઠાડયા થઈ ગદગદ, બેસાડયા ઊછંગજી;નિજ અશ્રુયે
કરી કૌશલ્યા, શિર સિંચ્યું શ્રીરંગજી. ૨૭ જેમ વચ્છને ધેનુ
વહાલ કરે, એમ જનુની થયાં દ્રવિતજી; વારંવાર મુખ જુવે
રામનું,માત પ્રસન્ન અતિ ચિત્તજી. ૨૮હે રાજહંસ મારા રામ
સકોમળ, મુકી અવધ સરોવર માનજી; કંટકવનમાં વરસ
ચતુર્દશ,દુખ વેઠયું ગુણવાનજી.૨૯ મારા રામચંદ્રને આવૃત
કીધો, વનરૂપી જે રાહજી; હવે શુદ્ધ મંડળ થયું પામ્યા,તમ
દરશન અવગાહુજી. ૩૦વરસ ચતુર્દશની હતી રજનિ,અવધ-
પુરી મોઝારજી;તે આજ ઉદય થયો દિનમણી, ફુલ્યાં પુરજન
કમળ અપારજી. ૩૧ વિયોગ વાયુયે દુર કર્યો, નવરંગ મેઘ
રઘુવીરજી;ત્યારે કૃષ થયા કરણ પ્રાણ અમારા, સુકાયાં ક્ષેત્ર
શરીરજી. ૩૨ તે સંજોગ જળની વૃષ્ટિયે કરીને,પુષ્ટ થયાઅભિ-
રામજી;આજ અવધી મૃતકમાંપ્રાણ પ્રવેશ્યા,ચઈતન પુરણ-
કામજી. ૩૩ વિયોગ અગસ્તે શોષણ કીધો, અવધીસાગર
ભોગજી;તરફડતાંતાં મિન સકળ જન,પામ્યાં જળ સંજોગજી
૩૪એમ ઘણાં વચન કહીને સંતોષ્યાં, માતા મન સુખ પા-
મ્યાંજી,પછે લક્ષ્માણ સીતાએ સર્વે માતાને, આવી ત્યાં શિર
નામ્યાંજી.૩૫ ત્યારે મળવાનો મનોરથપુરજનને,જાણીઉઠયા
રામજી;પછે જનકસુતાને હ્રદે ચાંપ્યાં,માતાએ તે ઠામજી ૩૬
લક્ષ્માણને શિર ભુજ મુકીને, દીધો આશિર્વાદજી; ઊછંગમાં
બેસાડયાં માતે,વૈદેહી આહલાદજી. ૩૭ અરે બાપ: કુળદીપક,

સતિશિરોમણ સારજી; વરસ ચતુર્દશ વનમાં વસીને, વેઠયું દુઃખ અપારજી. ૩૮ ત્રણ ભગનિઓને ત્યાં મળિઆ ઊલટ અંગ ન માયજી; મુનિપત્નિઓ સહુને સીતા, તતક્ષણ લાગ્યાં પાયજી. ૩૯ વિપ્ર શકળને મળ્યાં પ્રેમશું, ભેટયા શ્રી રઘુવીરજી; કરી વંદના ચરણે લાગ્યા, ધરમ ધોરીંધર ધીરજી. ૪૦ પછે કૌતક એક કરયું કરૂણાનિધી, સુણો શ્રાતા બુધવાનજી; અનેક રૂપ ધરીને સહુ, ભેટયા શ્રી ભગવાનજી. ૪૧ જેટલા પુરજન પરિજન આદે, તેટલાં ધરિયાં રૂપજી; યથાયોગ જેને ઘટે જેવું, મળિયા રામ રવિકુળ ભુપજી. ૪૨ જેને મળે તે એમજ જાણે, મુજ ઊપર ઘણો પરેમજી; એમ શ્રી રઘુપતિને મળીને સર્વે, પામ્યાં મંગળ ક્ષેમજી. ૪૩ એવી અદભુતલીલા લક્ષિમવરની, સુરનર મુનિ મોહ પામેજી; શ્રવણ કરે જે નરને નારી, દુકૃત દુઃખ સહુ વામેજી. ૪૪ વલણ—વામે દુકૃત દુઃખ સકળ સુણી, પામે પદારથ ચારરે; કહેદાસ ગિરિધર એવે સમે, આવ્યા ભુપ જનક તેણીવારરે. ૪૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસં-મતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઊત્તરકાંડેનશ્રીરામેણઅયોદ્ધાપુ-રવાસીસમાગમોનામપંચમોધ્યાયઃ ૫

અધ્યાય ૬

રાગ સામેરી—અનિહાંરે આવ્યા જનક નૃપ તેણીવાર, ચતુરંગ સૈન્યા સહિત પરીવાર; અનિહાં રે રામ લક્ષમણને મળિયા વિદેહ, જોઈ જાનકીને ઊપન્યો મન સ્નેહ. ૧ (ઢાળ.) સ્નેહ ઊપન્યો વિદેહ નૃપને, જોઈ સીતા રઘુવીરને; સુનયનાને

મળ્યાં સીતા, નેત્ર રોકી નિરને ૨ સુમંતને શતરૂઘને ત્યાં, સેવકને હલકારિયા, જે આવ્યા તે સરવને, સનમાન કરી ઊતારીયા. ૩ જેમ પદ્મસોષ રાજદળ વળી, પુર પ્રજા છે અતિ ઘણી; સહુ કપિ મરકટરીંછને વળી, સેન્યા જે વિભીષણ તણી. ૩ વળી સરવ દેશના રાય આવ્યા, મળવા શ્રીરઘુનાથને; તે સેન્ય સંખ્યા શી કહું, કર ભાર લેઈ નિજ હાથને. ૫ અનેક મુનિવર મળ્યા આવી, ગાંધર્વ ચારણ અપ્સરા; ભાટ બંદી કિરતી બોલે, ભાનુકુળ જશ ગુણ ભરયાં. ૬ વાજે અષ્ટાદશ ક્ષોયણી, વાજીંત્ર તે સહુનાં મળી; સૈન્યાતણી સંખ્યા ન થાયે, કવિયે નવ જાયે કળી. ૭ લક્ષાનું લક્ષ વિશાળ ડેહેરા, જરી તણા નિરધાર; ઉપવનમાં ઉભા કરાવ્યા, સુમંતે તેણીવાર. ૮ માંહે સ્થંભ રત્ન જડાવ છે, વળી ઝાલરમુકતાફળતણી; શિર શિખર કંચન તણાં ઝળકે, જે મધ્યે જડીયા મણિ. ૯ પૃથ્વી તણા સહુ રાયને, તે શિબિરમાંહે ઉતારીયા; વળી યથાયોગે મુનિસહુતે, શિબિરમાં પધારીયા. ૧૦ નિજ સૈન્યાસારૂ જનકે પોતાનું, શિબિર ત્યાં જુદું કર્યું; એમ હળી મળી રઘુવીરને, સંતોષ પામી સહુ ઠર્યું. ૧૧ સહુ શિબિર મધ્યે રામનું છે, વિશાળ અતિ ઊંચુ ઘણું; જેમ પર્વત મધ્યે મેરૂ શોભે, તેજ અદકું તે તણું. ૧૨ ત્યાં ગુરૂબંધુમાતસાથે, રહ્યા શ્રી રઘુનાથ; માંહે અંતરગૃહમાં રાજતી, કુળવધુ ચારે સાથ. ૧૩ જેમ શાન્તિ પાસે ક્ષમા રહે, એમ શ્રી કૈશલ્યાપાસ; બારણે મંડપશાળા મધ્યે, બેઠા શ્રી અવિનાશ. ૧૪ ત્યાં જનક આદે અનેક નૃપતિ, સુગ્રીવ

આદે કપિંદ્ર; વળી વિશ્રશ્રનો પુત્ર વિભીષણ, પુણ્ય પંડિત ઈન્દ્ર. ૧૫ ત્યાં વિરાજે મુનિ સકળ ઘણા, શિષ્ય સાથે લાવિયા; અષ્ટાંગ યોગ સમાધી આદે, કરમ મુકી આવિયા. ૧૬ એમ નંદીગ્રામ સમીપ વનમાં, મલ્યો સર્વે સાથ; સભા સહિત વસ્ત્ર મંડપમાં, વિરાજે રઘુનાથ. ૧૭ સુમંત શત્રુઘન કરે છે, સરવની સંભાળ; સહુને શિબિરમાં ઊતાર્યા તે, વિપ્રનેભુપાળ. ૧૮ સુમંતે શેવક સોંપીઆ, જે સેવા માંહે પ્રવિણ; વૈભોગ જોઈ રઘુકુળતણો, સુરભોગ પામ્યો ક્ષીણ. ૧૯ સહુ સાથમાં રઘુનાથશું, ગુરૂ વશિષ્ઠ બોલ્યા તાંહે; મંગળ સ્નાન કર્યા વિના, પ્રવેશાય નહીં પુર માંહે. ૨૦ એવાં ગુરૂ વાયક સુણી, ઊઠયા ભરથ શત્રુઘન; જટા ઊકેલી રામ લક્ષમણ, તણી નિરમળ મન. ૩૧ પછે સુગંધી બહુ ભાતની, તે કરી મરદન અંગ; કેશ ચોળી કર્યા નિરમળ, ઊષ્ણ જળને સંગ. ૨૨ મંજન કરાવી અંગ ચંદન, ચરચિઅ તેણીવાર; પછે સુમંતે પેહેરાવિયાં, નૌતમ પટ અલંકાર. ૨૩ તે ધર્યા અંગે રામ લક્ષમણ શોભાનો નહીં પાર; જોઈ રૂપ લાજે મિન કે તન, રશિક રાજકુમાર. ૨૪ ભરથને આપી હતી રામે, પાદુકા નિજ જેહ; વરસ ચતુર્દશ થયાં બાંધી, જટા મધ્યે તેહ. ૨૫ તે સ્વહસ્તે છોડી જટા ઊકેલી જુગજીવન; પછી સ્નાન કરાવ્યું ભરથ સહિત, સુમંત શતરૂઘન. ૨૬ ત્યારે સીતાને સાસુએ ત્યાં, નવરાવીયાં નિરધાર; નઊત્તમ ચોળી ચિર અંગે, ધરાવ્યા શણગાર. ૨૭ કોટીક ચરૂ કંચન ભરી, જળ ઊષ્ણ મુકયાં તાંહે;

નવરાવિયા સહુ ઋષીને, હરખિયા મનમાંહે. ૨૮ સહુ મુનિ-તણી પુજા રચી, કર્યાં દાન શ્રી રઘુનાથ; એવે સમય થયો ભોજન તણો, ત્યાં ઊઠિયા સહુ સાથ. ૨૯ કોટાનકોટી પાટલા, રૂપા તણા તે ઠાર; તે વસ્ત્ર મંડપમાં નંખાવ્યા, બેસવા તેણી-વાર. ૩૦ મુનિ ભુપ રાક્ષસ કપિ મળ્યા, કરી એક પંક્તિ ધીર; તે સર્વેને લેઈ ભોજન કરવા, બેઠા શ્રી રઘુવીર. ૩૧ અંતરગૃહ માં સ્રીયો સર્વે, માતા આદે જેહ; મુનિ પત્નિયોને સંગ લેઈ બેઠાં, ભોજન કરવા તેહ. ૩૨ કોટીક થાળો કનકની, મણિ-જડીત્ર નાના રંગ; જળપાત્ર જાંબુનદ તણાં, વારી સુગંધી સંગ. ૩૩ પકવાન નાના ભાતનાં, ખટરસ વિંજન સ્વાદે; ભોજન ચાર પ્રકારનાં, ગૃત શર્કરા પય આદે. ૩૪ તે આરો-ગીને સર્વે ઉઠયા, થયા તૃપ્ત જન; જોઈ વૈભવ લાજે લોકપ-ત્તિ, ઊપમા ન બીજી અન્ય. ૩૫ પછી પાન બીડાં આપીયાં, ગુણ ત્રયોદશ સંજુક્ત; આરોગતાં જન સકળ વ્યાધી, થકી થાયે મુક્ત. ૩૬ તે સમે જુદી રસોઈ કરાવી, જનક ભુપે ત્યાંહે; સહુ સાથશું ભોજન કર્યું, પોતાના ડેરા માંહે ૩૭ આ-નંદમાં એમ ત્રણ દિવસ, રહ્યા નંદીગ્રામ; પછી સુમહુરત આપ્યું ગુરૂ, પુર પ્રવેશ્યાનું રામ. ૩૮ તે સમે ગુરૂ આજ્ઞા થકી, ઊઠીયા શ્રી રઘુવીર; બંધુ સહિત રથમાં બેઠા, રાવણરિપુ રણ-ધીર. ૩૯ યોગ પુશ્યાર્ક શુભગતિથિ, ગ્રહવાર પુરણ કામ; શ્રી રામચંદ્રને ચંદ્ર દશમો, સુભહુરત અભિરામ. ૪૦ તત્પર થયા સહુ ભુપતિ, મુનિ સહિત બેઠા યાન; સુગ્રીવાદિકને બે-

સાડયા, વાહન ઉપર ભગવાન. ૪૧ વધુ સહિત બેઠાં માત શિબિકો, હરખ પામી મન; અનેક રથમાં બેસાડી. મુનિપ-ત્નિયો પાવન. ૪૨ વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, શોભા તણો નહિં પાર; સહુ સાથશું રઘુનાથ આવ્યા, અવધપુર મોઝાર. ૪૩ રથમાં બિરાજે રામલક્ષમાણ, ધર્યુંછત્ર મારૂતતન; બેપાસ રહી ચમર કરે, ભરથ ને શત્રુઘન. ૪૪ દુંદુભી વાજે દેવનાં પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય; ઘણું અવધપુર શણગારિયું, શી વરણવું શોભાય. ૪૫ વલણ—શી વરણવુ શોભા અવધપુરની, જ્યારે પ્રવેશ્યા જુગદાધારરે; દેવરાજ પુર રસ પતિ પુરથી, અધીક ર-ચના સારરે. ૪૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટક ધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામેણમંગળસ્નાનકર્ણનામષષ્ટોધ્યાય ૬

અધ્યાય ૭

રાગ સોરઠ ગરબાની દેશી.—અવધપુરની શોભા તે હું શી કહું જો, સપ્તપુરીમાં પ્રથમે જેનુ નામ જો; હતી તેથી શોભા શતગણી ત્યારે થઇ જો, જ્યારે પ્રવેશ્યાસુખ સિંધુશ્રી રામજો. અવધ. ૧ સકળરાજઋષિવાનર તે રચના જુવે જો, ચકિતથઈને નિરખે ચારેપાસ જો; પુરનીબાહેર વાટિકાવનરળિયામણાંજો, સઘન સફળ તરૂ ફુલ્યાં ફુલ સુવાસ જો, અવધ૦ ૨ ગગન ચું-બિત ઉંચાં લતાઓ ભુમિ વળિ જો, શિતળ છાયા રવિકીરણ ના દેખાય જો; તેમાં ક્રિડા કરે છે મરૂગ કસ્તુરીયા જો, લલિત વિહંગના શબ્દસોહાગીયાયજો. અવધ. ૩ માનસરોવરજેવાં સર ઘણાં શોભતાંજો, પાછળ બાંધી સ્ફાટિકમણીની પાળજો;

મણિ સોપાન કમળ ફુલ્યાં પચરંગનાં જો, ખટપદ ગુંજે ક્રીડે કીર મરાળ જો. અવધ૦ ૪ એવી રચના જોતા રાજ માર્ગે સહુ આવતા જો, સરયુને કર્યો શ્રીરામે નમસ્કાર જો; પછી પુરમાંપ્રવેશ્યા પુરૂષોત્તમ આનંદશું જો, વાજીંત્ર વાજે થાયે જય ધ્રુતિકાર જો. અવધ૦ ૫ પુરનો દુર્ગ ઉંચોકરીશેષ ફણાકૃતિ જો, બુરજ દીર્ઘ દરવાજે વજ્રજરકમાડ જો; કોટની ઉપરવૃક્ષ વિશાળ વિરાજતાં જો, વડ જાંબુને અશોક આંબા ઝાડ જો. અવધ. ૬ ચોવીશ યોજન અવધપુરનો વિસ્તાર છે જો, તેમાં શોભે ચોસઠ મોટાં બજાર જો;તેની મધ્યેરાજમારગ અતિ મોકળોજો, પંકરહિત સુંદરી શેરી સકુમાર જો. અવધ. ૭ સકળ દેશની વસ્તુ ભરી છે બજારમાં જો, ધનદ જેવા ત્યાં વણિક બેઠા છે અનેક જો; ઉંચાંમંદિર છજાંઅરૂખાં અટારીયો જો,કનકમણિમય ઝળકે તેજ વિષેક જો. અવધ૦ ૮ઘેર ઘેર કંચનકળશ તોરણ મોતી તણાં જો, ધ્વજા પતાકા પવિત્ર મંગળ ઉપચાર જો;અષ્ટમા સિદ્ધિ નવેનિધ વાસ કરી રહીજો,સમાન બુદ્ધિ છે સર્વે નરનાર જો. અવધ૦ ૯ સર્વે પુન્ય મારગમાં સ્વધર્મ પાળતા જો, કોને ન પીડે દરિદ્ર દુખ ને રોગ જો; શોક વિયોગ ઈર્ષ્યા મદ કોને નહીં જો, સ્વર્ગતુલ્ય ભોગવતાં સર્વ ભોગ જો. અવધ૦ ૧૦ પામી તસ્કર કપટી કો પુરમાં નથી જો, ચારેવર્ણ સ્વધર્મને પંથપળાય જો;દંડજતીકરપુષ્પને બંધનજાણજયો જો, નર એકપત્નિનત્રિયા સહુ પતિવૃતાયજો. અવધ૦ ૧૧જયારે અભ્યાગત નત્ર આવે પોતાને આંગણે જો, ત્યારે ઘરમાં ભો-

જન ન કરે કોય જો; એવાં પુન્યપરાયણ નરનારી વૃત આચરે જો, ઘેર ઘેર હરિકથા હરિમંદિર હોય જો. અવધ૦ ૧૨ ત્રિકાળ ધેનુ દુઝે માગ્યા મેહ ઝરે જો, વેદાધ્યયન કરે વાડ રૂડી પેર જો; વિપ્રને ઘેર અગ્નિહોત્રના કુંડ છે જો, યાચના કરવા નવ જાય કોને ઘેર જો. અવધ૦ ૧૩ શાસ્ત્રની ચરચા કરતા સહુ પંડિત મળી જો, ન્યાય મિમાંસા પાતાંજળ સાંખ્ય વેદાન્ત જો; વ્યાકરણ આદિ આત્મસ્વરૂપ નિશ્ચે કરે જો, તત્વવિચારે ટાળે મનની ભ્રાન્ત જો. અવધ૦ ૧૪ એવા પુરમા પ્રવેશ્યા શ્રી રઘુનાથજી જો, નરનારીને હઈયે હરખ ન માય જો; ઓચિંતો આનંદનો સાગર ઉલટયો જો, ગિરિધારી પ્રભુને જોવા સહુ જાય જો. અવધપુરીની શોભા તે હું શી કહું જો. ૧૫ વલણ--સહુ જોવા ઊભા રઘુવીરને, તે મુકી ઘરનાં કામ રે; જેનો જેવો ભાવ છે તેવાં, દરશન આપતા રામ રે. ૧૬ ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે અયોધ્ધાપુરશોભાવર્ણનંનામસપ્તમોધ્યાય: ૭.

અધ્યાય ૮

રાગ ધોળની દેશી--સાહેલીરે આનંદ અતિ ઘણો, આજ પધાર્યારે અયોધ્ધા માંહે રામ; મંગળદીન આજ સોહામણો, થયાં સહુ જનરે મન પુરણકામ. સાહેલીરે આનંદ અતિઘણો. ૧ પુજા સામગ્રી લેઈને હાથમાં, ઊભી કોટી કરે સુંદર નગરની નાર; વધાવે છે શ્રી રઘુનાથને, થાળ મોતી નીરમાંહેપુષ્પ અપાર. સાહેલીરે. ૨ હરખી નરખીને લેતી ઓવારણાં, દેતી

આશિષરે જીવો ક્રોડ વરીશ; લોચન સફળ કરે પોતા તણાં, મન ત્રુઠયાંરે આજ ઉમયા ને ઈશ. સાહેલીરે૦ ૩ પુજા કરીને ઉતારેરે આરતી, ભારતી ભણુરે રૂડાં મંગળ ગીત; સહુ ત્રિયા તનમનવારતી,હારતી નેત્રેરે અવધ આદિત. સાહેલીરે.૪ જીરે અવધી સરોવર શોભતું, તેમાં કુમોદનીયો સહુ નારી અશેષ; તે પ્રફુલ્લિત થઈ મન લોભતું, જયારે ઉગ્યોરે રામચંદ્ર નિશેષ. સાહેલીરે. ૫ મગમગે ધુપ મંદિરને જાળિયે,ગોખે દિવારે ધૃતના કર્યા સાર;ચઢી લલના જુવે છે માળિયે,જોતાં નિરખીરે કૌશલ રાજકુમાર. સાહેલીરે. ૬ પુર્યા સાથીયા ચોક મોતીતણા, બાંધ્યા તોરણુરે હાથા કુમકુમદ્વાર; વેર્યાં ચંપાફુલ શેરી ઘણાં, ચુવા ચંદનરે છાંટયાં અત્તાર અપાર, સાહેલીરે. ૭ વાજે વાજીંત્ર નાના પ્રકારનાં, નાચે અપ્સરારે આગળ ગુણીજન ગાય; ચાલે જુથ બહુ છડીદારનાં, મુખ બોલતારે મહારાજાને ખમાય.સાહેલીરે૦૮શોભેસીતાસાસુનાસાથમાં.શ્રુતકિર્તિરે માલ્યવીઉર્મિલાય;સદાજેનાંચિત્તાનિજનાથમાં, સહુની મધ્યેરે જે જનકસુતાય સાહેલીરે૦૯ જે છે જકતજનુની કૃપાવતિ, આદિ માયારે ઈન્દરા મહાભાગ;તેનેપુર નારી વધાવતી, દેતી આશિષરે રેહેજો અચળ સોભાગ્ય. સાહેલીરે૦ ૧૦ નભે દુંદભી વાજે અમર તણાં, પુષ્પ વૃષ્ટિરે ક્ષણ ક્ષણ માંહે થાય; એવાં સુખ આપતાં અતિ ઘણાં, રાજદ્વારેરે આવ્યા શ્રી રઘુરાય. સાહેલીરે૦૧૧રથ હાથી ઘોડા શિબીકા ઘણી, ત્યાં પદાતીનારે નવ આવે પાર; શોભે સેન્યા ચતુરંગની, વાજે ઘુઘરારે

ગજ ઘંટા અપાર. સાહેલીરે૦ ૧૨ થાય છત્ર ચામર ને વિંજણુ, ધ્વજા નેજારે ઝળકે જાણે વિજ; શાન્તિ ભણે વિપ્ર અતિ ઘણા, જાણેઊગ્યુંરે આજઆનંદ બીજ. સાહેલીરે૦ ૧૩ જીરે આનંદ સિંધુ ઊછળ્યો, જોઈરઘુપતિરેપુરણચંદ્રપ્રકાશ; વિજોગઆતપ સહુનો ટળ્યો, બલીહારીરે જાય ગિરિધરદાસ. સાહેલીરે૦ ૧૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલમિકીનાટકધારાયાંઊત્તારકાંડેશ્રી રામેણપુરપ્રવેશમહોત્સવોનામઅષ્ટમોધ્યાય: ૮

અધ્યાય ૯

રાગ ધનાશ્રી—રઘુપતિ આવ્યા ગોપુર દ્વારજી, તેની શોભા દીશે અપારજી; ત્યાં તે મુર્તિ સરસ્વતિ ને ગણેશજી, પોતેકરી પુજા તેની પરમેશજી. ૧ (ઢાળ) કરી પ્રથમ પુજા વિનાયકની, ગોપુર કેરે દ્વાર; પછે પ્રવેશ્યા સીંધ પોળમાં, દશરથ રાજકુમાર. ૨ જેમ પ્રવેશે પરમેષ્ટિના, મુખ વિષે ચારે વેદ; વળી વૃત્રાસુરને મારીને, શચીરમણ આવે અભેદ. ૩ એમ અસુરકુળ સંહાર કરીને, પુરમાં પ્રવેશ્યા રામ; રાજધ્વારે અંતરગૃહમાં, આવ્યા પુરણકામ. ૪ માતાયે ઊતારા આરતી, વધાવ્યા ભરી મોતી થાળ; પધરાવિ ।। શુભ આસને, રઘુપતિ દીનદયાળ. ૫ પછે સુમંતે સનમાન કરીને, ઊતાર્યા સહુ રાય; યથાયોગ નિવાસ આપ્યા, સુખી સહુ જન થાય. ૬ વળી વિભીષણ સુગ્રીવને, કપિ સહિત આપ્યો વાસ; સ્થળ સુંદર ઊતાર્યા મુનિ, સેવા કરવા દાસ. ૭ વધુ સહિત માતા મંદીરમાં, પામતાં બ્રહ્માનંદ; ક્ષણે ક્ષણે નિરખતાં, હરખી રઘુપતિ મુ-

ખચંદ. ૮ તે સમે ગુરૂયે વિનવ્યા, કહી મધુર વચન અપાર: મહારાજ રાજ તમારૂં હવે, કરો અંગીકાર. ૯ રઘુનાથ કહે મહારાજ જે, આજ્ઞા કરો આ દિશ; હું દાસ સેવક તમારો તે, લેઈ ચઢાવું શિષ. ૧૦ આજ્ઞા કરી ગુરૂયે પછે, સુમંતને તેણીવાર: સાહિત્ય સરવે મેળવ્યું જે, રાજનો ઊપચાર. ૧૧ શ્વેત છત્ર ને શ્વેત ચામર, શ્વેત ગજ તોખાર; સપ્ત પલ્લવ પંચ મુરતિકા,ચાર સમુદ્રનું વાર.૧૨દિવ્ય સિંઘાસન કનક મણિમય,જડિત્ર નોતમ જેહ;મહા દિપ્તમાન સભા વિષે, લાવિને મુકયું તેહ. ૧૩ તે સભામાં સહુ ભુપતિ મુનિ,માનુભાવ મહંત; શિવ બ્રહ્મા સુરપતિ આદે, આવ્યા દેવ અનંત.૧૪ ત્યાં રઘુપતિનો કર ગ્રહી, ગુરૂ વશિષ્ઠે તેણીવાર; તે સિંહાસન પધરાવિઆ,શુભ લગ્નમાંનિરધાર.૧૫વામભાગે જાનકીને,બેસાડયાં નિવારણ; નોતમ પટ અલંકાર અંગે, પેહેર્યાં પરમસુજાણ. ૧૬ પછે વેદમંત્રે કર્યો વિપ્રે, રામને અભિષેક; સ્વસ્તિવાચન બોલતા, આશિષ વચન અનેક. ૧૭પ્રથમ તિલક કર્યું વશિષ્ઠે, દીધો આશિર્વાદ;તે સમે જય ધુનિ પુષ્પવૃષ્ટિ, થાય દુંદભી નાદ. ૧૮ પછી સકળ રાયે કર્યા કુમકુમ, તિલક તેણીવાર; લેલાટ અક્ષત ચોઢીયા, રઘુવીરને નિરધાર. ૧૯ સહુ ભુપતિ લાવ્યા હતા જે, ભેટ નાના ભાત; શ્રી રામને તે કરી અર્પણ, નમ્યા નૃપ સાક્ષાત. ૨૦ પુરના સકળ વેહેવારિયા, શ્રીમંત મોટા જેહ; તેણે ભાવે કરીને ભેટ મુકી, રામ આગળ તેહ. ૨૧ અપ્શરા નાચે ગાય ગાંધર્વ, વાજે બહુ વા-

જીંત્ર; નારદ મુનિ વેણા વજાડે, ગાય રામચરિત્ર. ૨૨ તે સમે હરખ્યા ભરથજી, ફોડીયો ધન ભંડાર; આપીઆં જાચક વિપ્રને, બહુ વિધી દાન અપાર. ૨૩ રત્નસિંહાસન શોભતા, સીતા સહિત રઘુવીર; તેજોમય રાજે જગત મોહન, ગૌર શ્યામ શરીર. ૨૪ શિર છત્ર ચામર થાય છે, બોલે ખમા છડીદાર; પુરજન પરીંજન જ્ઞાતી ગુરૂજન, હરખનો નહિ પાર. ૨૫ પછે શિવ બ્રહ્મા સુરપતિ આદે,ઉઠિયા સહુ દેવ; શ્રી રામની સ્તુતિ કરી, બેઠા સભામાં તતખેવ ૨૬ ત્યારે બંદીજનનો વેશ ધરીને, વેદ આવિઆ ત્યાંહે; ઉભા રહીને સ્તવન કરતા, સભા મંડપ માંહે. ૨૭ વલણ—સભામંડપમાં વેદ ચાર, થઈ આવિઆ બંદીજનરે;તે સનમુખ ઉભા કરજોડીને, કરતારામસ્તવનરે. ૨૮ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામચંદ્રરાજ્યાભિષેકોનામનવમોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૦

અથ પ્રબંધ—મહારાજ અબધબિહારી, જય રામ રમાપતિ સ્વામિ, જયજય જગદીશા સુર મુનિ ઇશા, પ્રાણતપાલ હરતી દશશિષા, ભુપતિ વેદપતિ વાગીશા, પુરણ પુરૂષોત્તમ પરમિશા; અજ અજીત આણંદરૂપ, ગુણ દેશકાળ રૂજરહિત અવસ્થા; નિરગુણએકઅખંડઅનામય,અવિચળ અવિરળ વ્યાપક વિશ્વસનાતન; મુર્તિ સર્વાત્મા દેહે ચિત્ત પ્રાણ ગુણ અક્ષ પ્રવર્તક, રૂષીક દેવ આકાશ એવા નિરલેપ નિયામક. સતઅસત પ્રકાશક સર્વ ઉરાલય અંતરજામી,કર્મ કાળ મા–

ચાપતિ સ્વામી, સર્વ નિયંતા સૃષ્ટિ ઉદ્દભવ પાલણ કરતા, શ્યાસન શિક્ષા પોષણ ભરતા, ધારણ ચૈતન શક્તિ ધરતા, કારણ રહિત સ્વતંત્ર વિચરતા; અંતે વિશ્વ સકળ સંહારતા, ઊરણ નાભી ઈવ; અખિલ સ્વરાટ યથાવકાશ એક રોમકુપ કબી બ્રહ્માંડ યહ અદ્દભુત લીલા ગતિ અપાર અજ શંકટ સરસ્વતિ શેષ અહં; નહિ વિદીત મુનિ સનકાદીક યોગિ બ્રહ્મ નિષ્ટ તપ યોગ સમાધી; સાધનવંત મહદમહંતાહુ ભગવંતા, ગતિ અનંતા જયાન પરે નહી, ગુપ્ત મર્મ જયો પુરાણ બ્રહ્મ યહ રૂપ અજન્મા જન્મ ધર્યો સુર ગોદ્વીજ કારણ અધમ ઉધારણ, દુષ્ટ વિદારણ, ધરમસ્થાપન ભુ રક્ષાપન પ્રગટ ભય પ્રભુ ભકતને હિતકારી; મહારાજ અવધબિહારી જયરામ રમાપતિ સ્વામિ. ૧ જયજય સુખસાગર, અતિ ઉંજાગર, વયરાગર, નાગર ગુણ આગર, અતિ ઊદાર સચ્ચિદાનંદ, આનંદકંદ લીલાવતાર પ્રભુ, નિગ્રહ અનુગ્રહ કરતુ અકરતુ સ્વામી સમરથ, એક પત્નિવૃતએકબાણએક વચન સત્યનિધી, ધરમધુરીંધર, પતિત પાવન, મુનિમન ભાવન, ચરિત્ર સોહાવન; શોક નશાવન, મંગળ મુજવળ અમીત ગીત ગુણ, રોગ વિયોગ સકળ દુખ દાવન, અવધીરાજ રાજાધીરાજ, નૃપ ચંદ્ર ચુડામણી, રવિકુળ કમળ પ્રકાશક દિનકર, કોટી કામ લાવણ્ય રૂપ; બ્રહ્માંડ ભુપ, કિર્તિ અનુપ, તવ ભકિત વિના ભટકત નિશદીન સો જીવ પરે સંસાર કુપ, જપ જોગ ક્રિયા તપ શુષ્ક બોધ કલ્યાણ કરત નહિ અહો નાથ તવ ઉપાસના બીન મિથ્યા સાધન, અમીત

હોઈ જયું તું શાવધાતી, યહ નિશ્ચે વેદાન્ત વેદ, બ્રહ્મણ્ય દેવ શરણાંગત વત્શળ, દીનદયાળ, ભુમી પતાળ અપવર્ગ માંયહ સુખ નાંહી, જયો સુખહે તવદરશાન માંહીસેવા સમરણુ સંત સમાગમ, ધન્ય ધન્ય સો કહે નીગમાગમ, હેરઘુનાયક, અતિ સુખદાયક, સબસુર નાયક, રિપુ ખળઘાયક, ભજવે લાયક સીતા રામ ચરણુપંકજપરજન ગિરિધરબલીહારી; મહારાજ અવધબિહારી જયરામ રમાપતીસ્વામી. ૨ (દોહા) અનીહ અખંડ અજીત અમલ, અમોઘ બળમતી ધીર; અગાધબોધ અવીનાશી અજ, જયજય શ્રી રઘુવીર. ૧ સકળસભા સુણતાં તદા, વિનપીયા એમ; વેદ સ્તુતી કરીને ગયા; જયાં બ્રહ્મ નિજ ધામ. ૨ અહીપુરનરપુર અમલપુર. એમગયોસકળ સમાજ; સરવ લોક સુખીયા થયા, જયારે રઘુપતી બેઠા રાજ ૩ ઇતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાઉત્તરકાંડેશ્રી રામચંદ્રસ્યવેદકૃતાસ્તુતીર્નામદશમોધ્યાય: ૧૦

અધ્યાય ૧૧

રાગ ધનાશ્રી.--આજ રઘુવર બેઠા રાજ, મંગળ સોહલો; પામ્યો આનંદ સકળસમાજ, મંગળસોહલો. ટેક. મોક્ષદાયણી પુરી અયોધ્યા પુલી કનકને પુલ; રામરાજ સુખદાયક સહુને, નહીં અન્ય એ સમતુલ્ય. મંગળ૦ ૧ પામ્યો ઉદય જયારે રઘુકુળ દિનમણી, અભય થયા સહુ લોક; ટળી વિયોગ ઘોર તમ રજની, જનમ કોક વીશોક. મંગળ૦ ૨ ખળ તસ્કર જે દુષ્ટ અભીમાની, તે ઉલુક થયા છે અંધ; સંજોગ સરોજ

ફુલ્યા તવ છુટયા, સજન મધુકરના બંધ. મંગળ ૩ સીતા રામ રતન સિંહાસન, રાજેઅદભુતજોડી; આભુષણ અમરની ઉપમા, જે કહીયે તે થોડી, મંગળ૦ ૪ શ્રી ઘનશ્યામ દામની જાણે, રવીબીંબ પર રાજે; કોટી કામ વારૂ છબી ઉપર, જોઈ રતિ લાજે. મંગળ૦ ૫ મણિમયમુગટ કુંડળ મકરાકૃતચલકે ચપલ નવિન; જેમ ઘનઘટા ઉપર રવિ ઉદેથયો, સુધાસરોવર મિન. મંગળ૦ ૬ કેશરી તિલક કપોલઅશિતકચ, નાસિકા ચીબુક સુદેશ; કૃપા રંગ રસ અયન નયનયુગ.વંક ભ્રકુટીધનુ વેષ. મંગળ૦ ૭ અધરબિંબ દવીજ પદીક પંકતીમાનુવીધુર શિમ ચળકાર; કંબુ કંઠ ત્રિયલી વૈજયંતી, મુકતા કનકમણી હાર. મંગળ૦૮ વિશાળરદયે સ્કંધપુષ્ટ અતી,ભુજ આજાનું સકુમાર; કડાં સાંકળાં અંગદ મુદ્રીકા, નખ મણી ચંદ્રકાર. મંગળ૦ ૯ ઊદર ઊદાર ત્રીરેખ રોમાવળી કટી કિંકણી રમણીય; નાભી ગંભીર શુચી કુંડીકા રસકી જાહે જંઘા કમનીય મંગળ૦ ૧૦ પદ સરોજપાવન નખમણીગણુ, કોટી તીરથનું ધામ; શરણાંગત સુરતરૂફળદાયક,પાવન પુરણકામ મંગળ૦ ૧૧ નખ શીખ શોભા રામ જાનકી, મનોહર મુર્તી અનુપ ગીરધર મન મંદીરમેં સદા, બશો જુગલકીશોર સ્વરૂપ. મંગળ સોહલો૦ ૧૨ દોહા--રતન શિંહાસન રઘુપતી, રાજે જુગ દાધાર, સુરપુર નર નાગપુર, વરત્યો જેજેકાર. ૧૩ ઈતીશ્રી રામચરીત્રેસંમતવાલમીકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેસીતારામયોશોભાવર્ણનંનામએકાદશોધ્યાયઃ ૧૧

અધ્યાય ૧૨

રાગ સોરઠ.—જયારે રાજ બેઠા રઘુપતિ, ત્યારે વર્ત્યો જેજેકારરે; વળી જાચકને બહુ દાન આપ્યાં, તેનો કહેતાં ન આવે પારરે. ૧ સહુ ભુપ ભેટ કરી રહ્યા, પછે આવ્યા નગરના જનરે; અધીકારી ને વેહેવારિયા, શ્રીમંત નિરમળ મનરે. ૨ મુકી ભેટયો નાના ભાતની, કર્યા રઘુપતિને જુહારરે; પછે પ્રસન્નથઈ પ્રભુએ બેસાડયા, નિજ સભા મોઝારરે. ૩ લક્ષ્મણજી ને ભરથજી વળી, શત્રુઘન ને સુમંતરે; એ ચારેને પાસે બોલાવીને, બેસાડયા ભગવંતરે. ૪ સહુ સભાજન જોતાં તદા, કરી કૃપા શ્રી ભગવાનરે; અધીકાર આપ્યો તે સમે, તેને કર્યા મુખ્ય પ્રધાનરે. ૫ તમો ચારના મત પ્રમાણે હું, ચલાવીશ આ રાજરે; માટે તમો એ સાંભળજો, એમ બોલ્યા શ્રી મહારાજરે. ૬ એવાં વચન સુણી સહુ સભા હરખી, બોલતા ધન્ય ધન્યરે; રામના ગુણ આચરણ લિલા, કહેતા અન્યોઅન્યરે. ૭ તે સમે બહુ વાજીંત્ર વાજે, મંગળ ઉછ્છવ થાયરે; તરીયા તોરણ બાંધ્યાં ઘેરઘેર, માનુની મંગળ ગાયરે. ૮ તે સમે આપ્યાં દાન અતિ ઘણાં, જાચકને શ્રી રામરે; તે ભુપતિ સરખા થયા મન સકળ પુરણકામરે. ૯ વળી માતાયે આપ્યાં ઘણાં રથ, અશ્વ ગોભુદાનરે; મણિ કનક અમર મુકતાફળ, થયા દ્વિજ કુબેર સમાનરે. ૧૦ ખટદશ દિવસ લગી દાન અપાયાં, અધીકદિનદિનસારરે; એમસોળ દિવસ સોહલો વર્ત્યો, અવધપુર મોઝારરે. ૧૧ ભાવતાં ભોજન સરવને, નૃપ કપિસહિત

પુરજનરે; યાચક મુનિ સુર બ્રહ્મા શિવ, સંતોષ પામ્યા મનરે. ૧૨ પછી યથાયોગે સરવને, શિરપાવ આપ્યા રામરે; તે આજ્ઞા પામી સ્તુતિ કરીને, ગયા નિજ નિજ ધામરે. ૧૩ આદરે વળાવ્યા ભુપને, તે ગયા નિજ પુર માંહિરે; સુગ્રીવ વિભીષણ આદિ કપિ, રઘુપતિએ રાખ્યા ત્યાંહિરે. ૧૪ એક પંકિતયે સહુ કરે ભોજન, નવિન વિવિધ પ્રકારે; સરવને પીરસે જાનકી જે, જકતજનુની સારરે. ૧૫ આનંદમાં દિન જાય સહુના સેવતાં અવિનાશરે; જાતાં ન જાણે દિવસ નિશા, એમ વિતી ગયા ખટમાશરે. ૧૬ તે સરવ મનમાં જાણે એમ, સદા રહિયે હ્યાં સુખભેરરે; રખે રામ આપણને કહે. જે જાઓ તમારે ઘેરરે. ૧૭ એમ પરસ્પર વાતો કરે, સુગ્રીવ વિભીષણ આદરે; તે સર્વ ભાવે રામને, સેવતા તજીને પ્રમાદરે. ૧૮ એક સમે સમગ્ર સભા કરીને, બેઠા શ્રી રઘુનાથરે; ત્યારે મધુર વચન બોલિયા, પ્રભુ સુગ્રીવ વિભીષણ સાથરે. ૧૯ અરે કપિપતિ લંકાપતિ, મુજ વચન ધરજો મનરે; મુજ અર્થે ઘર મુકયાં તમો, તે થયા છે બહુ દનરે. ૨૦ હવે પધારો સરવને લેઈ, હે સખા ભકત સુજાણરે; તમો પરમસ્નેહી માહારા, મુને વાલાછો પ્રિય પ્રાણરે. ૨૧ એવાં વચન સુણી રઘુવીરનાં, આવ્યાં નેત્ર આંસુ નિરરે; તન રોમાંચિત ગદગદ થયા, પછી બોલ્યા રાખી ધીરરે. ૨૨ હે નાથ નહિ જઈયે અમો, તમ સેવા તજીને આજરે; નથી જાણતા અમો સ્વપ્નમાં, સંસાર ઘરનાં કાજરે. ૨૩ તમ વિયોગે રહેવાય નહિ, શું કરીયે જઈને ત્યાંરેહે; દરબાર કેરૂં

કામ નીચું. કરીશું રહી આંહેરે. ૨૪ તમ સમાગમ દરશન થકી. નથી લાભ બીજો અન્યરે; સુખ સ્વર્ગ ને અપવર્ગ તેથી અધીક તમ દરશનરે. ૨૫ તમ શરણુ રહીને ચરણુ સેવા, કરીશું સુખભેરરે; હે નાથ હવે કહેશો નહિ અમને જવાનું ઘેરરે. ૨૬ ત્યારે રામ કેહે તમને હું રાખું, સદા મારી પાસરે; પણુ રહ્યાથી થાય ઘણી, સૌ લોકમાં ઉપહાસરે. ૨૭ કહેશે રામઅર્થે રાજ મુકી, પક્ષ કરી બહુ પેરરે; પણુ અંતે ભીખારી થયા, નવ ગયા પાછા ઘેરરે. ૨૮ સંસાર સર્વે એમ કહે માટે, જુવો વિચારી વીરરે; મુજ ભકિત કરજો સદા ત્યાં રહી, રાખજો મન ધીરરે. ૨૯ હે માણુવલ્લભ નથી તમથી, વેગળો હું લગારરે; સદા સ્વતંત્ર વાસ કરી રહ્યો, તમ રદય મોઝારરે. ૩૦ જેવા ભરથ લક્ષમણુશત્રુઘન, મુજવીર વલ્લભ જાણુરે; તેવા વીભીષણુ સુગ્રીવ તમો મુને, વાલા જીવનપ્રાણુરે. ૩૧ હું ઘણો બળીયો અજીત દુર્જય, બ્રહ્માંડનોઅધીપત્યરે; પણુભકતનેઆધીનછું, સિદ્ધાંત એ મુજ સત્યરે. ૩૨ એમ વિભીષણુ સુગ્રીવશું, બોલીઆ જુગદાધારરે; ઘણીશિક્ષા જ્ઞાન ઉપદેશ કરીને, સમજાવ્યા તેણીવારરે. ૩૩ પછી નાના વીધનાં વસ્ત્ર ભુષણુ, પેહેરાવ્યાં નિરવાણુરે; બે છત્ર સિંહાસન આપ્યાં, કનક મણિનાં જાણુરે. ૩૪ એમ સર્વ કપિને પ્રભુએ આપ્યાં, પટ આભુષણુ સારરે; એક અંજનીસુત વિના સહુને, પેહેરાવ્યાં નિરધારરે. ૩૫ ત્યરે સર્વે મનમાં વીચાર કરે છે, સહુને રામ અનુકુળરે, પણુ હનુમંત સામુ કેમ નથી જોતા, નથી આપતા પટકુળરે. ૩૬ ઉપ-

કાર કર્યો એણે મેરૂ જેવડો, કહેતા ન આવે પારરે; કોઇ થકી નવ થાય એવું, કર્યું કામ પવનકુમારરે. ૩૭ એવી આશંકા સૌના મન કેરી, જાણી પોતે રઘુવીરરે; ત્યારે હનુમંતને પાસે બેસાડીને, બોલ્યા શ્રી રણધીરરે. ૩૮ વલણ—રણધીર કહે મારૂતી તું, અનિન્ય ભકત મહા ભાગરે; હું સદા રહ્યો તુજ હ્રદેમાં, પણ મુજ પાસે કંઈ માગરે. ૩૯ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાચાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામેણુસુગ્રીવ વિભીષણાદીનાંઆજ્ઞાકર્ણનામદ્વાદશોધ્યાય: ૧૨

અધ્યાય ૧૩

રાગ બીલાવર—કહે રઘુપતિ સુણ મારૂતતન, તું મને વહાલો છે તન મન ધન; માટે માગ્ય માગ્ય મનવાચ્છિત આજ, પુરૂ તારા સકળ મનોરથ કાજ૧ ત્યારે કરજોડી બોલ્યા હનુમંત, સુણીયે કરૂણાસિંધુ ભગવંત; જો પ્રસન્ન થાય મુને ત્રિભુવન ધણી, તો આપો ભકિત તમ ચરણ જ તણી. ૨ અન્ય ઈચ્છા કશી મારે નથી, સત્ય વચન કહું છું સરવથી; એવું સુણી પ્રસન્ન થયા રઘુનાથ, હનુમંતને શિર મુકયો હાથ. ૩ ત્યારે જનકસુતાયે તેણીવાર, આપ્યાં સહુને વસ્ત્ર અલંકાર; સુગ્રીવ વિભીષણ આદે જેહ, કપિ સહુને પહેરાવ્યાં તેહ. ૪ એક હતી અમુલ્ય મણિની માળ, તે હનુમંતને ઘાલી તત્કાળ; સકળ પૃથ્વીની સમૃદ્ધિ અમુલ્ય, નાવે તે માળા સમતુલ્ય. ૫ તે પોતે કંઠે ઘાલી હનુમંત, જઇ સભામાંથી બેઠા એકાંત; દંતે કરી ફોડતા મણિ ત્યાંહે, જુવે શ્રી રામ છે એ મણિ માંહે. ૬ એમ સકળ મણિ

ફોડયા જયારે, હશીને સુગ્રીવ બોલ્યા તેણીવારરે; અરે હનુમંતે જણાવ્યો કપિનો સ્વભાવ, નથી તમને સારાસારનો ભાવ. ૭ આવો દીવ્ય હારકેમ નાખ્યો ત્રોડી, અમુલ્યમણિસહુ નાખ્યા ફોડી; કર્યું ઘણું અવિવેકનું કામ, જુવે સભા સકળ સાનીધ્ય શ્રી રામ. ૮ કહે હનુંમંતસુણો કપિરાજ, મેં અજ્ઞાને નથી કર્યું એ કાજ; જોયું એમાં છે શ્રી અવધબિહારી, માટે ફોડયા મણી મન એમ વિચારી. ૯ એમાં નવ દીઠા મારા પ્રાણુ આધાર, રામ વીના મીથ્યા શો પાષાણુ ગળે ભાર; ત્યારે સુગ્રીવ કહે તમ રૂદે હનુમંત, ગુપ્ત રાખ્યા હશે શ્રી ભગવંત ૧૦ સુણી એવાં વચન મારૂતી તેણીવાર, નખે નીજ હૃદય ચીર્યું નીરધાર; તે સમે સર્વે દીઠા માંહે રામ, સીતા સહીત પ્રભુ પુરણ કામ. ૧૧ રત્નસિંહાસન જયુગલ કીશોર, રાજે છબી કોટી મદન ચીત ચોર; જેવા સભામાં બેઠા જુગદાધાર, તેવાહનુમંતહૃદય મોઝાર. ૧૨ સકળ સભાયે દીઠા રઘુરાય, રૂંએરૂંએ રામ નામ ધુની થાય; એવું જોઈ ઉઠયા સકળ સમાજન, ગદગદ કંઠે દ-વીત લોચન, ૧૩ જોઈહનુમંતતણો મહીમાય, કરીપરદક્ષિણા લાગે પાય; તે સમે ઉઠયા પોતે રઘુવીર, ભીડયા હૃદેમાં મારૂતી રણધીર. ૧૪ હતું તેવું હૃદય થયું તેણીવાર, પાસે લેઈ બેઠા પછી પ્રાણાધાર; એવો અદભુત મહીમા અંજનીસુત કેરો, જોઇ સહુને આવ્યો વિશ્વાસ ઘણેરો. ૧૫ સહુ સભા સુણતાં બોલ્યા રઘુરાજ, સુણો વિભીષણ સુગ્રીવાદીક આજ; હું રહુ છું સદા ભકતનાહૃદય માંહે, તેનેમુકી નથી જાતો ક્ષણ કયાંહે.

૧૬ તેમ મુજમાં સદા ભકતનો વાસ. હું તેને વશ છું મારે ત્રશ દાશ; તે મુને જાણેછે તન મન ધન્ય. મુને પ્રિય નથી તે વિણ કો અન્ય. ૧૭ છંદ—નથી અન્ય પ્રિય મુજ ભકત સમ, વઈકુંઠ લક્ષ્મિ પ્રજાપતી; મુજ દેહ પ્રભુતા પ્રાણ આદે, તેથી અધીક જનમ ગતી. ૧ જ્યાં વેચે ત્યાં વેચાઊં નીશદીન, ભકત આધીન હું રહું; મુજથકી મારા ભકત કેરી, અધીકતા તમને કહું. ૨ હું અસુર મારૂં સુર ઉગારૂં, સમ વીષમતા મન ગ્રહી; નીચઉચકર્મનો ફળ પ્રદાતા, જીવને ભોકતાવું સહિ. ૩ બ્રહ્માંડ કોટી માંહે મારી, વૃત્તિ સઘળે વિસ્તરી; વળી જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો, દેખાડું લીલા કરી. ૪ મુજ ભકતને સમ વીષમ નહિ, જેને શત્રુ મિત્ર સમાન છે; અવગુણ કોના નવ જુવે, જેનેએક મારૂં ધ્યાન છે, ૫ મન કર્મ વચન કાયા થકી, જેણે વૃત્તિ મુને અર્પણ કરી; વળી કીટથી બ્રહ્મા લગી, જાણે સકળ રૂપે એક હરી. ૬ અનેક ગુણ માયા તણા, તેમાં લુબ્ધ ન થાયે કદા; પોતે નીજરૂપે રહે, સ્વતંત્ર સેવે મુજને સર્વદા. ૭ તે માટે મુજથી અધીક મમજન, સ્પૃહા નહિ જેને મોક્ષની; પ્રત્યક્ષ દેખે સર્વમાં મુને, તજે વાત પરોક્ષની. ૮ માટેઘણી મમતા મુને તેની, અહરનીશ રક્ષા કરૂં; એવા ભકતને વશ દાસ ગીરીધર, થઈ સદા પુંઠળ ફરૂં. ૯ દોહા-મુનેસર્વે ભાવે ભજે, જયાં ત્યાં મુજને જોય; સુણો સુગ્રીવ એવા ભકતથી, બીજું વહાલું નહી કોય ૧ એવાં શ્રીરઘુપતીનાં વચન સુણી, સંતોષ્યા સહુ જન; મહીમા જોઈ હનુમંતનો, વીસ્મે પામ્યા મન. ૨ પછે વીભી-

ષણ સુગ્રીવને કરી, આજ્ઞા શ્રી રઘુરાય; તે તત્પર થઇને ઊઠિયા, નમ્યા રામનેપાય. ૨૯ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેહનુમાનમહિમાવર્ણનનામત્રયોદશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૪

રાગ સામેરી.—અનીહાંરે ઉઠયા સુગ્રીવ વિભીષણ રાય, કૌશલ્યા સુમિત્રાને લાગ્યા પાય; અનીહાંરે વસ્ત્ર આભુષણ આપ્યાં તે દીશ, સરવ માતાએ દીધી આશિશ. ૧ (ઢાળ) આશીશ દીધી માતાયે, હજો કુશળ તમને સર્વદા; દીન દીન અધીક સુખ પામજો, દુખ કલેશ નહી હોયે કદા, ૨ ભાઇ તમો અમારા રામને, ઊપકાર કીધો અતી ઘણો; તમ સાહેથી જાનકી પામ્યા, દશવદન રણમાં હણ્યો. ૩ એવું સુણી કર્યો સાષ્ઠાંગ, રવિસુતે વળી વિશ્રશ્રવાસુતને; એમ પ્રણમી સહુ માતને, પછી આવ્યા શ્રીરઘુવર કને. ૪ સાષ્ટાંગ નમીયા રામ ચરણે, નેત્રે આંસુધાર; ગદગદ ગીરાયે બોલીઆ, હે પ્રભુ પ્રાણાધાર. ૫ દયા રાખજો અમો દીન ઉપર, દાસ જાણી ચરણના; વીસારસો નહી નાથ અમને, માની લેજો શરણના. ૬ પ્રભુ માતપીતા ભ્રાત અમારા, સરવ સધન વલ્લભ તમો; તમો વિન પ્રીયકર જગતમાં; નથી જાણતા બીજું અમો. ૭ માટે કૃપાનાથ સંભાળ લેજો, બાંહે ગ્રહ્યાની લાજ; કોઈ દીન સંભારી કહાવજો, અમ સેવક સરખું કાજ. ૮ સુગ્રીવ વીભીષણનાં વચન એવાં, સુણ્યાં શ્રી રઘુનાથ; હેતે કરી અલિંગન દીધું, મસ્તક મુકયો હાથ. ૪ સર્વને ભેટયા ભાવશું, પછી

બોલ્યા સ્નેહ વચન; તમો સદા ભકિત કરજો મારી અરપી મુજમાં મન. ૧૦ હું નથો તમથી વેગળો, સત્ય માનજો નીરધાર; રહ્યોવાસ કરી તમ હૃદયમાં, મને વહાલા ભકત અપાર. ૧૧ માટે સુખે જાઓ સખા તમો, ચિંતા કશી કરશો નહીં; કંઇ આવશે પ્રસ્તુત ત્યારે, તેડાવીશ તમને અહીં. ૧૨ એવું કહી સહુ સભા સંગે, ઊઠિઆ રઘુનાથ; બંધુ સહિત ચાલ્યા વળાવા, સરવ કપીનો સાથ. ૧૩ પુર બારણે આવ્યા સહુ, ઉભા રહ્યા તે ઠાર; પછી નમ્યા વિભીષણ રામને કરજોડીને તેણીવાર. ૧૪ સુગ્રીવ અંગદ નીળ નળ, શરભ ને જાંબુવંત; મયંદ ગવય ગવાક્ષ આદે, કપિ સકળ બળ વંત. ૧૫ સરવે પ્રભુ પદ પરણમ્યા, ભરથને ભેટયા ત્યાંહે; લક્ષ્મણ શતરૂઘન મારૂતીને, મળ્યા માંહો માંહે. ૧૬ સહુકપિ મળ્યા હનુમંતને, વળી વખાણ્યા બહુવાર; સુગ્રીવ બોલીઆ થઈ ગદગદ, ધન્ય પવનકુમાર. ૧૭ તમ જેવો નહી આ જગ તમાં, બડભાગી બીજો કોય; પદપંકજ પ્રભુના સેવશો નિત્ય, સાનીધ્ય રહીને સોય. ૧૮ હે મતોબળી માય! રાખજો, અમો ભુલશો નહી મન; પ્રભુ સેવામાં સ્મૃતી અમારી, કરા વજો કોઈદન. ૧૯ એમ કહીપ્રભુને ચરણ નમીને, ચાલિઆ વિજર્ય વિચિત્ર; નીજનીજ સ્થાનક સહુગયા, કપિ ગાતારામ ચરિત્ર. ૨૦ લંકાવિષેવીભીષણ ગયા, સાથે તેડી સર્વ સમાજ; પછી વળાવી પુરમાં, વળ્યા બંધુ સહીત રઘુરાજ. ૨૧ એક મારૂતી વીન સર્વ મંડળ, કર્યું રામે વીદાય; સેવા સંભારી સ-

ર્ણની,ગદગદ થયા રઘુરાય. ૨૨ પછી ધર્મરાજ ચલાવતા,રહી અવધપુરમાં રામ, બંધુ સહિત અંજનીસુત, સેવતા પુરણુ કામ. ૨૩ વલણુ—પુરણુકામને સેવતા, મનમાં આનંદ ન માયરે; એમ રાજ કરતા રઘુપતિ, નિત્ય હરખે પુરની પ્રજા-યરે. ૨૪ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તર કાંડેસુગ્રીવવિભીષણાદીનાંસ્વસ્થાનગમનંનામચતુર્દશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૫

રાગ મારૂ.—હુવે અવધપુરીમાં રાજ કરે છે, રાજીવલોચન રામ,રાજનિતિનો ધર્મજ પાળે, ભકતના પુરણુકામ.૧માતા ગુરૂની આજ્ઞા પાળે, કુળનો ધર્મ આચરતા; ગૌ બ્રાહ્મણ સુર અગ્નિ પુજા, નિત્ય નેમ સહુ કરતા. ૨ પ્રજા પાળે છે પુત્રની પેરે, સ્નેહ ધરે સહુ સાથ; સહુને સરખો ભાવ જણાવે, સર્વજ્ઞ શ્રી રઘુનાથ. ૩ દેશમાં તસ્કર જાર દુષ્ટ નહી, હિંસા રહિત સહુજન; વર્ણાશ્રમ નિજ ધર્મ પાળે, વરતે નિરમળ મન. ૪ રોગી રોગ દરિદ્ર વિયોગ ન પીડે, નહિ વિરોધ ને વેર; ચિંતા શોક નહિ મન કોને, સહુને લીલા લેર. ૫ દેવને દુર્લભ ભોગ ભોગવે,મનવાંચ્છિતસુખકારી; નર સહુ એક પતિનવૃત પાળે પતિવૃતા સહુ નાર. ૬ માત પિતા ગુરૂ વૃદ્ધને માને, પુજે પિત્રી ઈષ્ટદેવ; માત પિતા પેહેલું બાળક ન મરે. કરે સંત દ્વિવજ સેવ. ૭ એમ અવધપુરીનાં નરને નારી, સર્વે પુન્ય પવિત્ર; આનંદમાં નિશિ વાસર ઘેર ઘેર, ગાયે રામ ચ-રિત્ર. ૮ માગ્યા મેહ વરસે મહિ ઊપર. જળ નિરમળ અનુ-

ફુળ; ત્રણુ સકુળ અન્ન પાકે અતિ ઘણું,સ્વાદિષ્ઠ ફળ ને ફુલ. ૯ નદી વાપિકા કુપ સરોવર,સદા ભર્યું રહે નિર; કંજ પ્રફુલિત ખટપદ ગુંજે, ખગરવ ફરતા તિર. વાટિકા વન વિચિત્ર સોહાગી, લળી રહ્યા ફળ ફુલે; ધીર સમીર ત્રિવિધનો ચાલે,પત્રે પતત્રી ઝુલે. ૧૧ શિતળ છાયા સઘન વૃક્ષ છે, સરજયું ગંગાને તીર; ઠામ ઠામ વૃંદ તુલશીનાં, મઠ છાઇ રહ્યા મુનિ ધીર. ૧૨ સ્નાન કરવા નર નારી કેરા,જુદા રચ્યા છે ઘાટ;વળી અધીક શોભા છે રાજ ઘાટની, જુદી હય ગયની વાટ. ૧૩ રચ્યાં દેવળ અંબિકાના તીરે, શિવાલયનો નહી પાર; એમ સરજયુની શોભા અતિ ઘણી, વહેછે નિરમળ પુરણુ વાર. ૧૪ રત્નની ખાણુયો ગિરિમાં ઉઘડી, જયાં ત્યાં લક્ષ્મિ પ્રકાશ; અષ્ટમા સિદ્ધિ નવે નિદ્ધિ રહી, કરી અવધપુરીમાં વાસ. ૧૫ વશિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર કુંભજ ઋષિ,ભારદ્વજ આદે જેહ; અવધ પુરીમાં વાસ કરીને, રહ્યા મુનિવર સહુ તેહ. ૧૬ અગસ્તના મુખની કથા સાંભળે, નિત્યમેવ શ્રી રામ; ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે વરતે, લોક તણુા હિત કામ. ૧૭ વળી રાજદવારમાં ચાર મંડપની, રચના કરાવી ત્યાંહે; જયાં જેવું કારજ ત્યાં તેવું, આચરતા તે માંહે. ૧૮ એક સભામંડપ બીજો મુકત મંડપ વળી, ન્યાય મંડપ એવું નામ; વિનોદ મંડપ ચોથો કહીયે, એમ રચના કરાવી રામ. ૧૯ હવે રાજમંડપમાં રાજકાજને ચાલે સહુ વહેવાર; પ્રધાન પટાવત બળીયા બેસે, જયાં જેનો અધીકાર. ૨૦ વળી ન્યાય મંડપમાં ન્યાય ચુકવે, ચાલે નહિ

પાખંડ; ન્યાય અન્યાય જોઈ દેછે તેને, દેવા ઘટે જે દંડ. ૨૧ હવે મુક્ત મંડપમાં મુક્ત મંડળી, બેસે મુનીજન સંત; ત્યાં આત્મ નિરૂપણ સદવિચાર થાયે, સારા સાર અનંત. ૨૨ વળી વિનોદ મંડપમાં મળી, બેસે સખા મિત્ર તે ઠામ; હાસ્યવિનોદની વારતા કરતા, તેની સાથે રામ. ૨૩ એમ ચાર હારે મંડપમાં પોતે પધારે, જેનો સમય થાય ત્યારે; વળી કયારે અસ્વારી મૃગયા ચઢતા, ઊપવન જાતા કયારે. ૨૪ વળી કયારે ખેલાવતા તુરી નવા, લેઇ કયારે બેસે ગજ રથ; વળિ કયારે ચરણ ચાલીને જાતા, શિવ પુજવા સમરથ. ૨૫ વળી કયારે માતાની પાસે બેસીને, કરતા ઘરની વાત; રામના ગુણ ડાહાપણ વાણી જોઇ, સુખ પામે ઘણું માત. ૨૬ રંગમેહેલમાં જનકસુતાશુ, રમતા રૂડી રીત; નાના પ્રકારના ભોગ ભોગવતાં, જે અભ્યાસ કામ અજીત. ૨૫ ચારે બંધુના રંગમેહેલ છે જુદા, તે મહા સુચ પર્વ; પણ માત મંદિરમાં એક પંકિતયે, ભોજન કરતા સર્વ. ૨૮ સુરપતિ સુખથી કોટી ગણું સુખ, ભોગવે ભોગ અપાર; પ્રજા સરવ એમ જાણે રામને, જીવન પ્રાણ આધાર. ૨૯ રામ રાજ સહુને સુખદાયક, વર્તે બ્રહ્માનંદ; શિવ બ્રહ્મા સુરપતી વખાણે, અવધપુરીનો આણંદ. ૩૦

વલણ—આનંદ અવધપુરનો, મળી સહુ દેવ તમામરે; સુણો શ્રોતાજન કહે દાસ ગિરિધર, એમ રઘુપતી કરતા રાજરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે શ્રીરામસ્યરાજનીતિવર્ણુનંનામપંચદશોઽધ્યાય: ૧૫

અધ્યાય ૧૬

રાગ બીલાવર ચોપાઈ—એક સમે ગયા રામ ઊપવન, સાથે છે ભરથ ને મારૂતતન; બેઠા બાગમાં જુગદાધાર, ચરણ સેવા કરે પવનકુમાર. ૧ તે સમે ભરથે પુછયું જોડી હાથ, કહો કરૂણા કરી મુજને નાથ; સંત અસંતનાં લક્ષણ જેહ, કહો સમજાવી જુદાં કરી તેહ. ૨ સુણી એવાં ભરથનાં વિનય વચન, બોલિઆ પ્રભુ થઈને ચિત્ત પ્રસન્ન; અરે ભરથ મુજ ભકત સુજાણ, સદા ઈચ્છે તે સર્વનું કલ્યાણ. ૩ સર્વ સુખાકર સર્વ સ્નેહી, જાણે મુને એક સર્વનો દેહી; પર ઉપકારી ને પરમદયાળ, સદા એક રસ રહે સરવ કાળ. ૪ પર દુઃખે દુઃખીપર સુખે સુખ માને, મન ક્રમ વચન દુખાવે નહી કહાંને; સદા સંતોષીને પરમ ઊદાર, ભકિત મારી એક આત્મ વિચાર. ૫ પરહીત માન મદ લોભ અહંકાર, વિષય પ્રપંચ ના સ્વપને વેહેવાર; શત્રુ મિત્ર સમ હરખ ને શોક, મુજ વિન તૃણસમ જાણે ત્રિલોક. ૬ સદા જેનું મન રહે મુજ રંગે રાતુ, સંકલ્પ રહિત ભકિતરસમાતુ; સુક્ષમસ્થળ પવિત્ર નિષ્કામી, દુખે નહિ શોક હરખે ન સુખ પામી. ૭ કામીનું કામ વિષે જેમ મન, લોભીને પ્રિય લાગે જેમ ધન; એમ જાણે મુને મહારો દાસ, રહે સદા સંસાર સુખથી ઉદાશ. ૮ શમ દમવંત વિચાર વિવેક ભકિત વૈરાગ્ય જ્ઞાન દ્રઢ ટેક; મમ ચરણે રહે સદા જેનું મન, મુજ વિના વાત રૂચે નહિ અન્ય. ૯ દેખે સુણે મુને ચિતવે ચંત, જાણે મારી રચના બ્રહ્માંડ અનંત; સર્વ ભાવે કરી મુજને ભજે,

વિષય પ્રપંચ કપટ છળ તજે. ૧૦ એવા ભગવતિવિરલાજેહ, વિશ્વ સઉને પાવન કરે તેહ; ભકતનો દ્રોહ જે કોઈ કરે, પછી મમ શરણે જો અનુસરે. ૧૧ ત્યારે મેં તેનું રક્ષણ નવ થાય, પામે સુખ જો તેને શરણે જાય; મમદ્રોહી મહાજન શરણે રહે, તે થાય અભય અપવર્ગ જ લહે. ૧૨ મહાજનનો એવો મહિમાય, સુણો ભરથ કહે રઘુરાય; શુદ્ધ સંત કહીએ તેને, એવા ગુણ અંતર જેને. ૧૩ તે જનશું જેને લાગ્યો રંગ, તેનું નામ કહીએ સત્સંગ: એવા પુરૂષ જો એક ક્ષણ મળે, તો જન્મ મરણ તે જીવનું ટળે. ૧૪ (દોહા) એવા ભકત મુજ પ્રાણપ્રિયે, હું તે એક સ્વરૂપ; તેને વશ વરતું સદા, જદપિ ત્રિભોવન ભુપ. ૧ એ ગુણ સાધુના કહ્યા, છે પાવન સુખદ અપાર; સુણો ભરથ હવે કહું, ખળ લક્ષણ દુરાચાર. ૨ ચોપાઈ—વિષય કામી લંપટ દુરભાગી, પરનિંદા પરત્રિયે અનુરાગી; પર ધન હરવા કરે ચતુરાઈ, ઉપર ઉજવાળુ મન કુટીલાઈ. ૧૫ પર સંપત્ય દેખી મન દાઝે, સત સંગત કરતાં શઠ લાજે; થાય પ્રસન્ન ચિત્ત પર દુઃખ દેખી, કરે દ્વેષ રૂડા ગુણ પેખી. ૧૬ નિંદે નીગમાગમવેદ પુરાણ, અહં મમતા મદ કેરી ખાણ; જો કોઈ પુન્ય પંથ અનુસરે, તો તેની ચેષ્ટા ખળ કરે. ૧૭ બ્રહ્મજ્ઞાની થઈ કરે બકવાદ, સાધુ ભકત શિર ધરે અપવાદ; જન્મ કરમ મારાં નિર્મળ જેહ, વાદ કરી કહે મીથ્યા તેહ. ૧૮ સાધુના સરખો ધરે શુભ વેષ, દંભ કરીને દેખાડે પ્રમેશ; ભ્રષ્ટ કરે સદમારગ ગુઢ, કલ્પિત પંથ ચલાવે મુઢ. ૧૯ ગુરૂ થઈ હ-

રણુ કરે પરધન, લેઉ એનું સરવશ જાણુ એમ મન; પછી તેને કપટે કુપંથ દેખાડે, પરનારીને તેછળ કરી પાડે. ૨૦ તેના સ્વામી સાથ કરાવે વેર, તે ભોગવે પોતે બહુ પેર; જીવને ભમાવે જુઠા કરી ઉપદેશ, જેમ અતંજગૃહ મગ્ન થાયે મેષ. ૨૧ એ પ્રકારે વાહે સહુ લોકને, વિત્તકર નવ હરે શોકને; ઉપરથી દેખાડે ઘણો ત્યાગ, અંતરમાં વિષય શું અનુરાગ. ૨૨ વચન બોલે તે વજ્ર સમાન, કરે કુતર્ક ઘણું અભિમાન; એવા ખળનો સંગ જો એક ક્ષણુ કરે, નિશ્ચે તે પ્રાણિ નરક સંચરે. ૨૩ અપાર ગુણુ સાધુના ગુઢ, હોય તેમાં અવગુણુ ખોળે મુઢ; નીજ અવગુણુને પુંઠે ધરે, રંચક ગુણુ તે આંગળ કરે. ૨૪ લોલુપ કામી લંપટ ઘણા, ગમે સંગ ખળને તે તણા; જ્યાં શદ્દવિચાર નિરૂપણુ થાય, ત્યાં થકી પાપી તે ઉઠી જાય. ૨૫ શત સંગત તેને નવ ગમે, શદા કુસંગ શાગરમાં રમે; દયા ધરમ નહીં દીલમાં લેશ, જ્યાં જાય ત્યાં ઊપજાવે કલેશ. ૨૬ શદા સંકલ્પ વિષયના કરે, તેપાપી અધરમ પંથ અનુશરે; અરે ભાઈ એ ખળનાં અંગ, ભુલે ના કરીએ તેનો સંગ. ૨૭

દોહા—શતજુગ ત્રેતામાં નહીં, એવા ખળ મતિમંદ; દવારપર કોઈ કોઈ દેશમાં, કળજુગમાં બહુ વૃંદ. ૩ શત્સંગે સુખ ઉપજે, થાય પરમ કલ્યાણુ ખળ સંગે જાય નરકમાં, ઉભયલોક દુઃખ હાણુ. ૪ એવાં લક્ષણુ સુણી ખળ સાધુનાં, ભરથ સહીત હનુમંત; રઘુપતીને ચરણે નમ્યા, ગદગદ થઇ દ્રવિવંત. ૫ પછી અનુજ મારૂતી સહીત પ્રભુ, પુરમાં પધાર્યા રામ; નિત્યે

એમ ઉપદેશતા, જે જગતગુરૂ નીષ્કામ. ૬ રામ રાજ આનંદ અવધ, પ્રજા અભય અનુકુળ; મનવાંછીત ફળ ભોગ સુખ, નિત્ય નિત્ય મંગળ મુળ. ૭ રાણી જાનકી રામ નૃપ, ભકિત જ્ઞાનમય;રૂપગિરિધરશાન્તિપ્રજાઅનુજ,વિવેકવિરાગઅનુપ. ૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે સંતાસંતગુણવર્ણનનામષોડસોધ્યાયઃ ૧૬

અધ્યાય ૧૭

રાગ ધનાશ્રી—સ્થિર મને સુણજો શ્રોતાસરવજી, એક સમે આવ્યું મોટું પરવજી;અનુજ સંગાથે શ્રી ભગવાનજી, ચાલ્યા કરવા ગંગામાંસ્નાનજી. ૧(ઢાળ)સરયુ ગંગામાંસ્નાનકરવા, ચાલ્યા શ્રી રઘુનાથ; ગુરૂ મિત્ર બંધુ પ્રધાન આદે, અવર દ્વિ-જનો સાથ. ૨ વળી અવધપુરની પ્રજા સરવે, નારી નર વૃદ્ધ બાળ; તે સ્નાન કરવા સરવે ચાલ્યાં, જાણીને પુન્ય કાળ. ૩ ત્યાં સ્નાન કરી બહુ દાન વિધીવત, આપ્યાં શ્રી રઘુવીર; પછે સભા કરી બેઠા પ્રભુ, સરજયુ ગંગાને તિર. ૪ ત્યાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી વૈશ્ય આદે,શુદ્ર જન સમુદાય;સનમુખ તે આવી રહ્યા, જયાં બેઠા શ્રી રઘુરાય. ૫ છે સઘન છાયા વૃક્ષની, શિતળ સદા સુખરાશ;ધીર સમીરસુગંધ ભરિયો,ચાલતો ચોપાસ. ૬ એવો સમય જોઈ શ્રી રામ બોલ્યા, સુણો શકળ પ્રજાય: મુજ વચન શ્રવણ ધારજો, મન માનજો શિક્ષાય. ૭ દેવને દુરલભ મનુષ્ય દેહ છે, સકળ ગુણ ભંડાર; તે નિશ્ચે કરીને માનજો, નહિ મળે વારંવાર. ૮ આ જગતમાં એવો જન્મ ઉત્તમ, પામીને જે

જન; જેણે આત્મસાધન નવ કર્યું, ધીકકાર તેનાં તન. ૯ વળી એવો દેહ પણ અશાશ્વત, ક્ષણ માહે વણશી જાય; એ થકી નરક ને સ્વર્ગ વળી, અપવર્ગ પંથ પળાય. ૧૦ મહા નિષીદ્ધ કર્મે નરક પામે, કામ્ય કર્મે સ્વર્ગ; નિજ ધર્મ નિષ્કામે ભજે મુને, તે પામે અપવર્ગ. ૧૧ માટે સર્વે ગરવ શરીરનો, તજી નીમે રાખે તન; નિજ ધર્મમાં વર્તે સદા, મુજમાં આરોપે મન. ૧૨ હવે વરણાશ્રમના ધર્મ કહું, ભાઈ સુણો શ્રવણે તેહ; કર્મ દ્વાદશ વિપ્રને, વેદે કહ્યાં છે જેહ. ૧૩ દાન લેવું આપવું, ભણે ભણાવે વિદ્યાય; ક્રતુ કરાવે પોતે કરે, એ ખટ કરમ સમુદાય. ૧૪ શમ દમ ઉપર તીતી તીક્ષા, શ્રદ્ધા સાત્વકી સમાધાન; એ વિના વળી છે કર્મ બીજાં, વિપ્ર ધર્મ વિધાન. ૧૫ સુચિ શાન્તિ આર્જવ મૌન્ય ધૃતિ, દયા સત્ય નિર અહંકાર; બ્રહ્મને જાણે જથારથ, એ બ્રાહ્મણનો વેહેવાર. ૧૬ ક્ષત્રી પ્રજાનું કરે પાલણ, પુજે ગૌ દ્વિજ દેવ; કરે યુદ્ધ શુરપણે સદા, તપ યજ્ઞ કરતા એવ ૧૭ કૃષિ કર્મ વાણીજ્ય પશુ પાળણ, વૈશ્ય કર્મ વીચાર; ક્ષત્રી બ્રાહ્મણને નમે, ચાલે પોતાને વેહેવાર. ૧૮ ત્રણે વરણની આજ્ઞા પાળે, સેવે શુદ્ર સુજાણ; મુને ભજે રહી નિજ ધર્મમાં. તેનું થાય પરમ કલ્યાણ. ૧૯ મંત્રોકત મારગ વેદનો, દ્વિજ ક્ષત્રિને અધીકાર; તંત્રોકત મારગ શાસ્ત્ર વિધીયે, વૈશ્ય વર્તે સાર. ૨૦ હવે બ્રહ્મચારી પ્રથમ વયમાં, પાળે વૃત પ્રચંડ; અષ્ટ પ્રકારે ત્યાગ ત્રિયનો, ઉર્ધરેત અખંડ. ૨૧ વળી બીજો આશ્રમ ગૃહસ્થનો છે, ધર્મ નિર્મળ જેહ; કરે સંગ તે નિજ પત્નિનો, અન્ય શું

નહિસ્નેહ.૨૨ માત પિતા ગુરૂનીકરે સેવા,પિત્રી શ્રાદ્ધપ્રમાણુ; ગો વિપ્ર સુર અગ્નિ અતિથી, પુજે પાળે જાણુ. ૨૩ કરે ઉપાર્જનનિજ ન્યાયથી, અન્ય દ્રવ્ય વસ્તુ પવિત્ર; કરે પોષણુનિજ પરિવારનું, સુણે મારાં વિશદ ચરિત્ર. ૨૪ વિવાહ કર્મ મૃતક ક્રિયા આચરે નિજ કુળ રીત; એવો ધર્મ ગૃહસ્થાશ્રમનો,પાળજો આણી પ્રિત્ય. ૨૫ નિજ પુત્રને ઘર સોંપી જાયે, દંપતી વન માંહે; વાનપ્રસ્તપણું તે પાળે, શિળવૃત રહી ત્યાંહે. ૨૬ સહુ ભોગનો પરિત્યાગ કરે,ફળ આહાર ભુમિ શયન; વલ્કલ વેષ્ટિત અંગ રાખે, તપ કરે જઈ વન. ૨૭ હવે છેલો આશ્રમ સંન્યાશી જેને, સરવ કરમનો ન્યાસ;શિખાસુત્રનો પરીત્યાગ તેને,જાણજો સંન્યાસ.૨૮બ્રહ્મભુત થઇ વિચરે જગતમાં,તજે દેહ ઈંદ્રિ અધ્યાસ; પરમહંસ પણ તેને કહીયે, અખંડ દ્રષ્ટિ પ્રકાશ. ૨૯ જોબનપણે સ્ત્રીને તજી, સંન્યાસ લે જો કોય; રતુ જાય ત્રિયાનાં અફળ, તેટલી બાળહત્યા હોય. ૩૦ સ્ત્રી પ્રસન્ન થઈ જો આજ્ઞા દે, વૈરાગ પામી પ્રાય; ત્યારે દોષ નહિ તે પુરૂષને, એવો નિગમ કેરો ન્યાય. ૩૧ એમ ચાર વરણને ચાર આશ્રમ, તણાં પાળે કર્મ; તેમાં રહી મુજને ભજે,ત્યારે સફળ થાયે ધર્મ. ૩૨ તે માટે સરવે પ્રજાજન, સાંભળો મુજ વચન; પરનિંદા પરધન પરત્રિયા,સ્વપ્ને ન ધરશો મન.૩૩ ગો વિપ્ર સુરગુરૂ તિર્થ સાધુ, નિગમ ભક્ત સુજાણ; એ અષ્ટ અંગજ માહરાં, જે નિંદે મુઢ અજાણ. ૩૪ તે પાપી પામે અધોગતિ, મહા નિકટ નરક નિવાસ; પછે નિચ યોની અવતરે,ફળ ભો-

ગવે દુઃખ રાશ. ૩૫ નીજ ધરમ નીતિયે કરી, મુજને ભજે નીરભેદ; આલોકમાંસુખ પામશે, પરલોકમુક્તિવેદ. ૩૬ એવી શિક્ષાસુણીરઘુવીરની, થયાં લોક ચિત્ત પ્રસન; પછે રામ સાથે આવિયા, નિજ અવધપુર પાવન. ૩૭ વલણ—અવધપુરમાં રામ આવ્યા, કરી પ્રજાને શિક્ષાયરે; ધરમ રાજ ચલાવે છે, વરતેછે નિજ ન્યાયરે. ૩૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટક ધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામેણપ્રજાયાંવર્ણાશ્રમધરમવર્ણુનનામશપ્તદશોધ્યાયઃ ૧૭

અધ્યાય ૧૮

રાગ મારૂ—સુણો શ્રોતા થઈસાવધાન, કરો ચરિત્ર સુધારસ પાન; એમ રાજ કરે રઘુવીર, પાળે પ્રજા ધરમના ધીર. ૧ એક સમે શ્રી દેવમોરાર, બેઠા મુકતમંડપ મોઝાર; પાસેબેઠા ભકતજન ભ્રાત, કરે ધરમ નીતિની વાત, ૨ જુમનાં તીર તણા તેણીવાર, આવ્યા લોક તે કરતા પોકાર; દ્વારપાળેકર્યુંતવજાણ, સુણી બોલ્યા પુરૂષપુરાણ. ૩ અરે કોણે પીડી પ્રજા મારી, કોણ થયો એવો દુરાચારી; સરવ લોકે કર્યો નમસ્કાર, ઉભા કરજોડીને તેણીવાર. ૪ દરશન કરતાં પામ્યાં ઘણું સુખ, નિવેધું નાથ આગળ દુઃખ; મહારાજ સુણો એક વાત, અમો પુત્ર તમો છો તાત. ૫ દેશ મથુરાં જુમનાં તિર, ત્યાં છે દુષ્ટ અસુર મહાવિર; મેરૂ દૈત્યનો પુત્ર તે ઠામ, તેનું લવણાશુર એવું નામ. ૬ તે પાપી કરે છે અન્યાય, તેથી ગઉબ્રાહ્મણ પીડાય, હીંસા કરતાં ડરે નહીં મન, ઘણા મનુષ્યો પમાડયા પ-

તન. ૭ અમોએ દુખ નવ સહેવાય, માટે કહેવા આવ્યા રઘુ-
રાય; કરો શ્રીપતિ સાહે અમારી, છો પ્રજાપતિ દેવ મોરારી.
૮લોકનાં સુણી એવાં વચન, રામને ક્રોધ પ્રગટયો મન; ફરકે
અધર ભરૂગુટી કપોળ, રીસે નેત્ર થયાં રાતાં ચોળ. ૯ અલ્યા
બેઠો છો હું વિદ્દમાન, પીડે મારી પ્રજાને અજ્ઞાન; મંગાવ્યું
કોડંડ તેણીવાર, દુષ્ટનો કરૂં હવડાં સંહાર. ૧૦ રામનાં સુણી
ક્રોધ વચન, સભા માંહે ઊઠયા શત્રુઘન; બોલ્યા વચન જો-
ડીને હાથ, મુને આજ્ઞા આપો હે નાથ. ૧૧ પ્રભુ તમ કરૂણાએ
આજ,મારૂં દુષ્ટ કરૂં શુભ કાજ;કરી આજ્ઞા પુરૂષપુરાણ,આ-
પી મંત્ર શકિત દિવ્ય બાણ. ૧૨ અસ્ત્ર યુકિત બતાવી અપાર,
શત્રુઘન ચઢયા તેણીવાર; ત્રણ ક્ષોણી દળ લેઈ સાથ, ચાલ્યા
છે શ્રુત કિર્તિનાથ.૧૩ આવીઉતર્યાજુમના તિર, ત્યાં મળ્યા
ઘણા મુનિવર ધીર; ઉત્પત્તિ અસુરની જેહ, વિપરે કહી શત્રુ-
ઘનને તેહ. ૧૪ આરાધ્યા પુર્વે ઊમાનાથ, શિવે ત્રિશુળ આ-
પ્યું એને હાથ; એની પાસે ત્રિશુળ જો હોય, ત્યાં લગી મારી
શકે નહિ કોય. ૧૫ માટે કહું એક એનો ઉપાય,જયારે અહાર
લેવાને એ જાય, ઉઘાડે ગુફા તવ અનુકુળ, હરિ લાવો એ રૂદ્ર
ત્રિશુળ. ૧૬ ત્યારે ક્ષીણ થશે બળ એહ, પછી મરશે નિ:સં-
હ; મુનિવચનસુણી નિરધાર, હર્યું ત્રિશુળ ના લાગીવાર. ૧૭
પછી ઘેર્યો અસુરને ત્યાંહે, દારૂણ યુદ્ધ થયું માંહોમાંહે;દુષ્ટ;
વચન બોલ્યો રહી સામો, અલ્યારામે માર્યો મુજ મામો.૧૮
તે રાવણનો હું ભાણેજ સાર, વેર લેઊં હણી તમ ચાર; સુણી

વચન અસુરનાં વામ; તે સાથે કર્યો ઘોર સંગ્રામ. ૧૯ શતરૂઘનેકાઢયું એક બાણુ, જેઆપ્યું હતુ પુરૂષપુરાણુ; બ્રહ્માનું સરજેલુ જેહ, મધુકૈટભ માર્યો તેહ. ૨૦ જેવો પલયનોહુતાશન, મુકયો તે શર શતરૂઘન; તેણેઅસુરનું છેદયું શિષ, મરૂત્યુપામી પડયો તે દીશ. ૨૧ મુનિયે કર્યો જયજયકાર, લોક હરખ પામ્યા છે અપાર; અયોધ્યામાં ગઇ તે વાત, સુણી પરસન થયા જુગતાત. ૨૨ છત્ર ચામર, સિંહાસન, રામે મોકલીયાં તે દન; મથુરાપુર કેરૂં રાજ, શતરૂઘનને આપ્યું મહારાજ. ૨૩ જેવી અવધપુરી કહેવાય, એવી થઇ મથુરાની શોભાય; સમુદ્ર પર્યંત શતરૂઘન, કરે રાજ તે નિર્મળ મન. ૨૪આચરે નિજ કુળનો ધર્મ, જે કહ્યું વેદે ક્ષત્રીનું કર્મ; પરજા લોક પામેઘણું સુખ, સ્વપ્ને નહિ કોને દુઃખ ૨૫ વલણ—નહિ દુઃખ દરિદ્ર વિયોગ કોને, નહિ તસ્કર પીડા રોગરે; સહુ લોક ભજતા રામને, ભોગવે વિધ વિધ ભોગરે. ૨૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયા ઉત્તારકાંડેશત્રુઘનેનલવણાસુરહનનં નામઅષ્ટાદશોધ્યાયઃ ૧૮

અધ્યાય ૧૯

રાગ ધનાશ્રી—લવણાસુરને પમાડયો પતનજી, મથુરામાં પરાજ કરે શત્રુઘનજી; હવેરઘુતિ પોતે શું કરતા કાજજી, અવધપુરીનું ચલાવે રાજજી. ૧ ઢાળ—રાજ કરતા રઘુપતિ તે, અવધપુર મોઝાર; નિજ પ્રજા સુખ પામે ઘણું, ચાલેવરણાશ્રમ વહેવાર. ૨ અકાળ મરૂત્યુ ન થાય કોનું, અવધ વિણુ તે વાર;

માત પિતા પહેલું બાળક ન મરે, રામ રાજ મોઝાર; ૩ તે સમે એક બ્રાહ્મણ તણો સુત મરૂત્યુ પામ્યો ત્યાંહે; મહા શોક પ્રગટયો તેને,રેહેતો અવધપુર માંહે. ૪ મૃત પુત્ર લેઈને દંપતિ, આવ્યાં તદા દરબાર; આક્રંદ કરતાં અતિઘણું, રોતાં કરી પોકાર. ૫ ત્યારે સભા કરી શ્રી રામ બેઠા, મિત્રિ બંધુ માંહે; તે સભામાં શબ નાખીયું, બ્રાહ્મણે જઈને ત્યાંહે. ૬ પછી રૂદન કરતો વિપ્ર બોલ્યો,સુણો શ્રી રઘુરાય;અધર્મ તમે શો આચર્યો, તમ રાજમાં અન્યાય. ૭ મા બાપ પહેલો પુત્ર મારો, મરણ પામ્યો આજ; અધર્મ શો એવો થયો છે રામ કેરૂ રાજ' ૮ તે જીવાડો આ પુત્ર નહિ તો, દઈશ તમને શ્રાપ; એવાં વચન સુણી શ્રી રામજી, મન પામીયા પરીતાપ.૯ તે સમે બેઠા હતા નારદ, સભામાં નિરધાર; કરજોડી પ્રભુએ પુછીયું, કહો સત્ય બ્રહ્મકુમાર.૧૦શે પાપથી એ પુત્ર દ્વજનો,મરણ પામ્યો આજ; મુજ રાજમાં અન્યાય શો જે, થાયવિપરીત કાજ. ૧૧ એવું પ્રશ્ન સુણી રઘુવીરનું બોલિયાવિણાપાણ; આ સમયમાં કો શુદ્ર કરતો, હશે તપ નિરવાણ.૧૨ અધીકાર નહિ તપ તણો તેને, નિગમ બોલ્યો ન્યાય; તે પાપથી એ પુત્ર દ્વિજનો, મરણ પામ્યો પ્રાય. ૧૩ એવું વચન સુણી નારદ તણું,ઉઠિયા જુગદાધાર; સ્મરણ કર્યું પુષ્પક તણું, આવિયું તેણીવાર.૧૪ પછી ધીરજ આપી વિપ્રને, સમરથ શ્રી રઘુનાથ; પ્રભુ ચઢયા પુષ્પ વિમાન પર, લેઈ સૈન્ય મંત્રી સાથ. ૧૫ સહુ પૃથ્વીમાં શોધવા લાગ્યા, સરિતા ગિરિ પુર વન; ગિરિ કિનારા ત્રઠ સ-

રોવર, શોધવા જુગજીવન. ૧૬ પછી એમ કરતાં આવિયા, દક્ષિણ દિશા મોઝાર; સમુદ્ર તિર સઘન વનમાં, પ્રૌઢ ગિરિ છે સાર. ૧૭ તે ગિરિ ઉપર ભીલ એક, તપ કરવા બેઠો ત્યાંહે; ધુમર પાન કરતો અધોમુખે, ધરી કામના મન માંહે. ૧૮ શ્રી રામે દીઠો તેહને, પુછીઊં આવી પાસ; અલ્પ્યાંશે અર્થે તું તપ કરે છે, કહે સત્ય પ્રકાશ. ૧૯ કોણ ગોત્ર ગુરૂ કુળ વરણ તુજ, કોણ વેદ મંત્ર પ્રમાણ; શે અર્થે કરતો કષ્ટ કાયા, ભષ્ટ જન્મે જાણ. ૨૦ ત્યારે ધુમર વાણી બોલીયો, હું વરણ માંહે કિરાત સ્વર્ગ ફળને પામવાને, તપ કરૂ દીન રાત. ૨૧ ત્યારે રામ કહે લે સ્વર્ગ તુજને, પમાડુ હું આજ; એમ કહી એક બાણ ધનુષ્યે, ચઢાવ્યું મહારાજ ૨૨ તે બાણે કરી શિષ છેદીયુ, પામીયો મરણ કિરાત; પ્રભુ કૃપાયે તે ભીલનો, દીવ્ય દેહ થયો સાક્ષાત. ૨૩ વિમાન આવ્યું તે સમે, શોભા તણો નહીં પાર; તે માંહે બેસીને ગયો, થઈ દિવ્ય સ્વર્ગ મોઝાર. ૪૪ એટલે આવ્યો સુરપતી, જયાં હતા શ્રી જુગદીશ; સાષ્ટાંગ કરી રઘુપતી ચરણે, ઇંદ્ર નામ્યુ શિષ. ૨૫ મઘવાપતી કર જોડી બોલ્યો, સુણો શ્રી મહારાજ; હું આંજ્ઞાવર્તિ તમારો, પરભુ કહો મુને કાંઈ કાજ. ૨૬ રઘુવીર કહે મુજ પુર વિષે, એક બ્રાહ્મણ કેરો અપત્ય; માત પીતા પહેલો મરણ પામ્યો, જીવાડો તે સત્ય. ૨૭ એવું સુણીને આશ્ચર્ય પામ્યો, ઈન્દ્ર તેણીવાર; પરભુ કૃપાયે હું ભોગવું, સુર લોકનો અધીકાર. ૨૮ વિશ્વના આત્મારામ છો, જીવના જીવન પ્રાણ તે પરભુ પ્રાકૃત મનુષ્ય થઈ, મુજ સાથ બોલો વાણ. ૨૯

એમ કહી પુષ્પકવિમાન બેઠો, ઇન્દ્ર તેણીવાર;રઘુનાથ વળતા આવીયા, નીજ અવધપુર મોઝાર. ૩૦ અમરૂતબિંદુ ઈન્દ્રે મુક્યો, પુત્રના મુખ માંહે; તત્કાળ ઉઠી થયો બેઠો, બાળક જીવ્યો ત્યાંહે. ૩૧ રઘુનાથ ચરણે નમી ચાલ્યો.ઈન્દ સ્વર્ગ મોઝાર; તે વીપ્રઆનંદ પામીયો,વરતિયો જય જયકાર. ૩૨ ક્ષણુ માંહે સરજે વિશ્વ સહુ, પોષણુ કરે પરમેશ; વળી જીવાડે સહુ જગતને, જેની સત્તા ચૈતન લેશ. ૩૩ જેની કટાક્ષે કાળ કંપે, લોકપતી સમુદાય; તે ઈન્દ્ર પાસે વિપ્ર બાળક, જીવાડયોરઘુરાય. ૩૪ એ ચરિત્ર લૌકીક જાણજો, માનુષિલીલા કામ; માનુભાવ જાણે મહિમા એ જે,બ્રહ્મપુરાણુ કામ. ૩૫ એમ વિચારી શ્રોતા સહુ, સંદેહ ન કરશો કોય; સાક્ષાત એ પુરણુ પ્રભુ,પણુ ધરમ પાળે સોય. ૩૬ તે વિપ્ર બાળક જીવાડયો,સેવા કરી બહુ પેર;રથમાં બેસાડીત્રણે જાણને, વળાવ્યા નિજ ઘેર. ૩૭ એવાં ચરિત્ર અદભુત રામનાં, જે સુણે નર ને નાર: કરે કૃપા તેને રઘુપતી, પામે પદારથ ચાર. ૩૮ વલણ—ચાર પદારથ પામે તે જન,સંકટ સરવે જાયરે; કહે દ સ ગિરિધર શ્રોતાસુણો, પાવન રામ કથાયરે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશુદ્રં હત્વાબ્રહ્મપુત્રજીવનંનામએકોનવિંશોધ્યાય

અધ્યાય ૨૦

રાગ સોરઠ—એક સમે રઘુનાથજી,બેઠા પુષ્પવિમાન; દરશન કરવા અગસ્તનાં, ચાલ્યા શ્રી ભગવાન, એક સમે રઘુનાથજી.૧ સાથે અનુચર છે ઘણા,ડાહ્યો મિત્રિ સુમંત; ધર્મમર્મ

કરતા શ્રી રામને, વાયુસુત બળવંત. એક. ૨ તે વિમાન આ-
કાશે ચાલતું, આવ્યું મહાવન માંહે; એટલે એક કૌતક થયું,
બે પક્ષી વઢે ત્યાંહે. એક. ૩ એક ઊલુક બીજો ગીધ છે, આ-
વ્યા કરતા પોકાર; ન્યાય કરો પરભુ અમ તણો, ટાળો કલેશ
અપાર. એક. ૪ ત્યારે રામે વિમાન સ્થંભાવિયું, બોલ્યા મ-
ધુરી વાણ; કહો ભાઈ શી વઢવાડ છે, બોલો સત્ય પરમાણ.
એક. ૫ ત્યારે ઊલુક વચન વળતુ વદે, મારૂ ઘર હતુ જયાંહે;
કાઢી મુકયો મને ત્યાં થકી, ગીધ રહ્યોછે તે માંહે. એક. ૬ ત્યારે
ગીધ કહે પ્રભુ સાંભળો.નિશ્ચેછે મુજ ધામ; એ ઊલુક તો મારે
ગળે પડે, શિક્ષા કરો શ્રીરામ. એક૦ ૭ અલ્યા ગીધ તારૂં ઘર
કયાં હતું, કે દાહાડાનું કોહાર; સત્ય વચન મુજને કહે, પુછે
વિશ્વાધાર. એક.૮ ત્યારે ગીધ કહે નહોતી ધરા, જે દહાડાની
આંહે; ત્યારે વૃક્ષ ઉપર મેં માળો કર્યો, તે દીવસનો ત્યાંહે.
એક૦ ૯ ત્યારે ઉલુક કહે જયારે ઈશ્વરે પૃથ્વી કરી નિરમાણ;
ત્યાર પછી તરૂ ઉપરે, મેં માળો કર્યો જાણ. એક૦ ૧૦ એવું
સુણી હસ્યા રઘુનાથજી. ગીધને કરયો તિરસ્કાર; અલ્યા ઊ-
લુક કહે તે તો સત્ય છે, ભુમિ તરૂનો આધાર. એક. ૧૧ ભુમિ
વિના તરૂ હોયે નહીં, જુઠી ગીધની વાણ; વૃક્ષ આધાર માળા
તણો, સાચો ઉલુક પરમાણ. એક૦ ૧૨ એવું કહીને કોપ્યા
શ્રી રામજી, ગીધ પર અવિનાશ; બાણ કાઢયું એને મારવા,
બોલી વાણી આકાશ. એક. ૧૩ હે રામ ન હણશો એ ગીધને
એની સુણો ઉતપત્ત; એ પુરવે હતો મચ્છ દેશનો, ભુપતિ

બ્રહ્મદત્ત. એક૦ ૧૪ એ અંકીત મુનિ ગઉતમ તણી, સેવા કરે બહુ પેર; એક દીવસ એણે તેડીયા, ભોજન કરવાને ઘેર. એક૦ ૧૫ તેણે માંસ પકાવ્યું રે પાકમાં, મુકયું મુનિવર પાસ; તે જોઇને ગઊતમ ઋષિ કોપીયા, થયા ચીતમાં ઉદાશ. એક૦ ૧૬ શ્રાપ દીધો મુનિયે તદા, ભુપને તેણીવાર; અલ્યા પાપી તું ગીધ પક્ષી થજે, કરજે માંસનો આહાર. એક૦ ૧૭ ત્યારે સ્તુતિ કરી રાજાએ ઘણી, પુછયો અનુગ્રહ એવ; દયા ઉપરની દ્વિજને ઘણી, બોલ્યા મુનિ તતખેવ. એક૦ ૧૮ અલ્યા પરગટ થયા છે પોતે પરભુ, દશરથરાયને દ્વાર; દરશન થાશે તે રામનુ, સંભાષણ જેણીવાર. એક૦ ૧૯ ત્યારે ઉદ્ધાર થાશે તુજ તણો, સ્વર્ગલોક નિવાસ, તે અવસર આજ એને મળયો, પામ્યો પદ અવિનાશ. એક. ૨૦ એવું સુણીનેશ્રીરામે કૃપા કરી, પક્ષી પર એવ; ગીધની દેહ પડી ત્યાંહાં, થયો તતક્ષણ દેવ. એક૦ ૨૧ ચરણ વંદી શ્રી રામના, બેઠા વિમાન મોઝાર; નાક પ્રષ્ટે તે પક્ષી ગયા, થયો જયજયકાર. એક. ૨૨ એવા અધમ ઉધારણ રઘુપતી, દીનાનાથ દયાળ; ગીધ ઉલુકને ઉદ્ધારીયા, છુટયાં કરમ તે કાળ. એક૦ ૨૩ પરભુ ઉપર પુષ્પ વૃષ્ટિ કરી, દેવે તેણીવાર; પછે વિમાન ચલાવ્યું ત્યાંથકી, દક્ષિણ દિશા મોઝાર. એક. ૨૪ વલણ--દક્ષિણ દિશા વિમાન ચલાવ્યું, પોતે પુરણ કામરે; અગસ્ત મુનિનાં દરશન કરવા; આશ્રમ આવ્યા રામરે. ૨૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉતરકાંડેશ્રીરામેણગ્રધોલ્લુકયોઃ શાપ વિમો-

ચનોનામવિંશતિતમોધ્યાય: ૨૦

અધ્યાય ૨૧

રાગ ધનાશ્રી—અગસ્તને આશ્રમ આવ્યારામજી,મુનિને કીધા દંડ પ્રમાણુજી; જોઈ રઘુપતીને ઉઠયા મુનિજનજી, ભુજ ભરી દીધું આલિંગનજી. ૧ (ઢાળ.) આલીંગન દીધું રામને, હરખ્યા કુંભજ મુન્ય; મુને કર્યો પાવન રામજી,આજ દીવસ ઘડીને ધન્ય. ૨ આસન ઉપર પધરાવીયા,કર્યો વિનયબહુસ-ત્કાર; વળી પકવ ફળ જળ મિષ્ઠ પ્રભુને, કરાવ્યોછે આહાર.૩ પછે જુગમકંકણુ હીમહીરા,રત્નજડીત્ર વિશાળ; તે પહેરાવ્યાં શ્રી રામને કર,અગસ્તતે તત્કાળ.૪ થયા પ્રસન્ન કંકણુ જોઈને પુછયું મુનિને રામ; કુત વિધી વસ્તુ સ્વર્ગની, કયાંથી તમારે ધામ.૫ ત્યારે ઘટોદભવ કહે સુણોપ્રભુ,એ કંકણુની કહુંવાત; એ મનુષ્ય લોકે નવ મળે, દુર્લભ સદા સાક્ષાત. ૬ એક રાય વૈદ્રભ દેશનો, સત્યવાન એ અભિધાન; તે તપસ્વિ પુન્યવંત મહા, કીધાં અપરમીત દાન. ૭ મણિ કનક ભુષણ અશ્વ ગજ રથ, કર્યાં દાન અપાર; એક અન્નદાન વિના સહુ, અપીયું છે નિરધાર. ૮ એક સમે મૃગયા નિકળ્યો, વન એકલો ભુપાળ; ત્યાં આયુરદા આવી રહગે, ત્યારે થયો તેનો કાળ.૯ તે પુન્ય-ના પ્રતાપથી, ધર્યો દિવ્ય દેહ તેણીવાર; વિમાનમાં બેસી તદા નૃપ ગયો સ્વર્ગ મોઝાર. ૧૦ ત્યાં ભોગ નાના ભાતના, તે ભોગવતો રાજન; પણ અન્યદાન કર્યું નથી, માટે ક્ષુધા પીડે તન. ૧૧ વિધીને કહ્યું મુને ક્ષુધા પીડે, આહાર આપો આજ;

મેં ભુખ્યા રહેવાતું નથી, નવ ગમે સુખ મહારાજ. ૧૨ એવાં વચન સુણી તે રાયનાં, બોલ્યા પ્રજાપતી ભગવાન; હું ખાવા શું આપું તુને, નથી કર્યું તેં અન્નદાન. ૧૩ એમ ઘણાં વચન વિધીએ કહ્યાં, પણ હઠ ગ્રહ્યો રાજન; પ્રજાપતિ તવ કોપીયા, પછે બોલ્યા ક્રોધ વચન. ૧૪ તું પ્રેત થઇ નિજ તન તણા, કર માંસકેરો અહાર; તે કદાપી ખુટે નહી, એમ બોલ્યા પદ્મકુમાર. ૧૫ હે રામ વિધીના વચનથી, થયો ભુત તે રાજન; તે ભક્ષણ કરવા દેહ તણું, નિત્ય આવતો આ વન. ૧૬ પરમેષ્ટિને વચને કરી, ખુટે નહીં તન તેહ; એમ વહી ગયા દીન કેટલા, અકળાયો રાજા એહ. ૧૭ નિત્ય ભક્ષ કરવા આવતો, ધરી પ્રેત કેરૂં રૂપ; વળી દેવ થઇને જાય પાછો, સ્વર્ગમાં તે ભુપ. ૧૮ સુણો રઘુપતી અન્નદાન મોટું, સરવથી નિરવાણ; અન્ન વિના અન્ય ઉપાયથી, નવ રહે કોના પ્રાણ. ૧૯ જેમ શાન્તિ સમ નહીં સુખ બીજું, ગુરૂસમ નહિ સેવ, ઉદાર સમ ધનવંત નહીં, શંભુ સમાન નહીં દેવ. ૨૦ જેમ તીથીમાં દ્વાદશી મોટી, તીરથ માંહે પ્રયાગ; નહિ મંત્ર હરિના નામ સમ, બ્રહ્મ યજ્ઞ સમ નહી યાગ. ૨૧ એમ દાનમાં અન્નદાન છે, બીજું ન એ સમતુલ્ય; જે થકી થાયે તૃપ્તિ જન, તે માટે એહ અમુલ્ય ૨૨ કંઈ વિધી નહીં અન્નદાનમાં, નહિ દેશકાળ સુજાણ; ક્ષુધારીને આપવું, નહિ પાત્રનું પરમાણ. ૨૩ તે માટે હો સીતાપતી, મહીમા ઘણો અન્નદાન; પેલો રાય નિત્ય માંસ ભક્ષી, બેસી જાય વિમાન. ૨૪ એક સમે પ્રાથના કરી, પુછ્યું વિ-

ધીને રાય; મહારાજ આવું કરમ મારૂં, કહો કેમ મુકાય. ૨૫ ત્યારેપ્રજાપતીને દયા આવી, બોલ્યા સ્નેહ વચન; અગસ્તના દરશન થકી, તૃપ્તિ થશે રાજન. ૨૬ એવાં સુણી વચન ધાતા તણાં, મુજ પાસે આવ્યો રાય; દુઃખ નિવેધું પોતા તણું, કર જોડી લાગ્યો પાય. ૨૭ મેં હાથ મુકયો શિષ તેને, સુણો શ્રી ભગવાન; તવ ભકિતના પરતાપથી; આપ્યું અભય વરદાન. ૨૮ ક્ષુધા નિવરતી તે તણી, થયા સદા તૃપ્તિ પ્રાણ; ટળી ગયું પરેતપણું તદા, સુખ પામીયો નિરવાણ. ૨૯ તે રાય પાસે હતાં કંકણ, દિધી નિરમીત જેહ; મુને આપીને ગયો સ્વર્ગ લોકે, સુણો રાઘવ તેહ. ૩૦ તે મેં તમને આપીયાં, રઘુપતી કંકણ આજ; કર્યું પાન અમરૂત તણું ભુપે, સુણો શ્રી મહારાજ. ૩૧ એવાં વચન સુણી મુનિવર તણાં, થયા પ્રસન્ન શ્રી રઘુનાથ; વળી પ્રશ્ન બીજો પુછીયો, કુંભજ મુનિની સાથ. ૩૨ વલણ. કુંભજ ઋષિને રામે પુછ્યો, પ્રશ્ન તેણીવારરે, તે શ્રોતાજનસહુ સાંભળો, કહું તેનો વિસ્તારરે. ૩૩ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામઅગસ્તસંવાદેસત્યવાનોપાખ્યાનેનામએકવિંશતિતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૨૨

રાગ મારૂ.—શ્રી અવધબિહારી અગસ્તને પુછે, કહો મુનિવર વાત; આવન કેરૂં નામ પડયું કેમ, ડંડકારણ્ય વિખ્યાત. ૧ પુરવ તણી ઉત્પત્તિ એની, કહો સકળ વિસ્તાર; શ્રી રામનાં એવાં વચન સુણી, બોલ્યા મિત્રી વરૂણ કુમાર. ૨ સુણો

રામ આ ઠામે હતો, એક ડંડક નામે દેશ; તેનો વિસ્તાર શત યોજનનો, રાય ડંડક નામે નરેશ. ૩ તે સુરજવંશી મનુ પુત્ર જ કહીયે, ઈક્ષ્વાકુ જેનું નામ; તેનો પુત્ર એક ડંડક રાજા, રાજ કરે અભિરામ. ૪ તે એક સમે વનમાંહે નિકળ્યો; મ્રગયા કારણ રાય; ત્યાં મુનિવરના આશ્રમ બહુ દીઠા, પવિત્ર સકળ શોભાય. ૫ તે આશ્રમ જોતો આવ્યો રાજા, ભ્રગુના આશ્રમ માંહે; અતિ સુંદર શોભા જોઈને, રાજા બેઠો ઘડી એક ત્યાંહે. ૬ ત્યારે ભ્રગુઋષિ તો ઘર માંહે હતા નહિ, કરવા ગયાતા સ્નાન; એક કન્યા રૂષિની કુંવારી હતી, મહા રૂપવંતી ગુણવાન. ૭ તે ભ્રગુ તનયા દશ વરસ તણી, તેનું આરજ્યા એવું નામ; તે જોઈને રાજા મોહ્યો તતક્ષણ, પ્રગટ થયો મન કામ. ૮ પછી સ્થળ એકાંત જોઈ જોરાવરી રાયે, સંગ કરયો તેણીવાર; તે કન્યા પડી ત્યાં મુરછીત થઈને, કરતી હાહાકાર. ૯ ત્યારે લજ્યા પામ્યો ડંડકરાજા, અસ્વે થયો અસ્વાર; ઉતાવળો નિજ પુરમાં આવ્યો, ભુલ્યો વિવેક વિચાર. ૧૦ હવે ભ્રગુઋષિ સ્નાન કરી ઘેર આવ્યા, દીઠો મહા ઉત્પાત; પછી ચિંતાતુર થઉ દ્વિજ બાળકને, પુછી મુનિયે વાત. ૧૧ ત્યારે તેણે કહ્યું એક રાય આવ્યોતો, અશ્વ બેસીને આંહે; તે તુરી બારણે બાંધી પેઠો, તમારા આશ્રમ માંહે. ૧૨ પછી ઉતાવળો તે નિકળી નાઠો, કરમ કરી રાજન; એવાં વચન સુણીને ભ્રગુઋષિ કોપ્યા, રકત થયાં લોચન. ૧૩ જે પાપીયે મુજ આશ્રમમાં આવી, કરમ કર્યું અઘટીત; તે રાય બળીને ભષ્મ થજો, તેનું નથ રાજ કુળ

સહિત. ૧૪ દ્રવ્ય દેશ પશુ મનુષ્ય વૃક્ષ, વળી કાષ્ટ ધાતુ પાષાણ; જયાં લગી એનું રાજ હોય તે, ભસ્મ થજો નિરવાણ. ૧૫ એમ ભ્રગુના મુખથી વચન નિકળ્યું, જેવી શેષ મુખ જવાળ; તે કહ્યા પ્રમાણે દેશ રાય બળી, ભસ્મ થયો તત્કાળ. ૧૬ તે દીવસથી દેશ સકળ થયો, ઊજડ શત યોજન; પશુ પક્ષી તરૂ મનુષ્ય ઠરે નહીં, ન મળે તૃણ જળ અન્ન. ૧૭ સુણો રાઘવ એમ કરતાં, વિત્યા સંવત્સર શત સાત; ત્યાં લગી રાયનો દેશ સકળ તે, સુન્ય પડયો સાક્ષાત. ૧૮ પછી એક સમે વિંધ્યાચળ પાસે, આવ્યા નારદ મુન્ય; તે ગિરિને પરસ્પર કલેશ કરાવા, બોલ્યા કપટ વચન. ૧૯ અલ્યા તુજ કરતાં ઘણો મેરૂ ઉંચો, તું નીચો નિરવાણ; એવી વિરોધ વાત કહીને ત્યાંથી, ચાલ્યા વિણાપાણ. ૨૦ પછી વિંધ્યાચળ વધવાને માંડયો મનમાં ધરી અહંકાર; તેણે રવિમંડળ આછાયું, થયો સહુ લોક માંહે અંધકાર. ૨૧ ત્યારે દેવ સકળ મળી વાત વિચારી, કરીયે કાંઈ જતન; મુનિ અગસ્ત ગુરૂએ ગિરીના છે, માનશે તેનું વચન. ૨૨ સુણો રામ હું તે સમે રહેતો, વારાણસી મોઝાર; સુરપતી આદ દેવ સકળ ત્યાં, આવી કર્યો પોકાર. ૨૩ ત્યારે હું ગંગા ત્રઠ મુકી, આવ્યો વિંધ્યાચળની પાસ; મુને ગુરૂ જાણી સાષ્ટાંગ કર્યો, ગિરિ પૃથ્વી પડિયો તાસ. ૨૪ ત્યારે વચન કહ્યું મેં સુણ વિંધ્યાદ્રી, સુતો રહેજે આંહે; તે દીવસનો હું પાછુ નિશ્ચે, વશિયો આ વન માંહે. ૨૫ ઈન્દ્રને કહીને ઔષધી કેરો, વરસાવ્યો પરજન્ય; અનેક પ્રકારની ઊગી વનસ્પતિ, સઘન થયું છે

વન. ૨૮ આ ડંડક રાયનો દેશ હતો માટે, ડંડકારણ્ય કહેવાય; ઉત્પત્તિ ડંડકવન કેરી, કહી તમને રઘુરાય. ૨૯ એવું સુણી રઘુપતીમુનિ ચરણે લાગ્યા,આજ્ઞા માગી ત્યાંહે; પછી પુષ્પવીમાનમાંબેસી પોતે, આવ્યાઅવધપુર માંહે. ૩૦ વલણ- અવધપુરમાંરામ આવ્યા,કરી અગસ્તનાં દરશનરે; પછી રાજ ચલાવે પોતાનું, સહુ હરખે પુરજના જનરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામ ચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામાગસ્તસંવાદેડંડકારણ્યોત્પત્તિકથનંનામદ્વિવિંશતિતમોધ્યાયઃ ૨૨

અધ્યાય ૨૩

દોહા.—સુધા સિંધુ રઘુવર કથા, પુનીત મધુર ભરપુરઃ મગન થાય જન મિન મન, જાય તાપ દુઃખ દુર. ૧ રામકથા સર માન સમ, મુકતા અરથ અનેક;ચરે વિવેકી હંસજન, તિક્ષણ બુદ્ધિ વિષેક. ૨ રત્નાગર સમ હરિકથા, પદપદ અરથ રતન; માંહે પ્રવેશી કાઢતા, મરજીવા જે જન. ૩ રામરાજ અવધી નગર, જગત દુખ વ્યાધી વિયોગ;ચંદ્રકળાદિનદિન બઢે, સકળ સુમંગળ ભોગ. ૪ ન્યાય ધર્મ વરતે સદા,રાજ શિરોમાણી સાધ; જતિ ચઢાવ્યો ગેદ પર, સ્વાનતણે અપરાધ. ૫ રાગ મારૂ—સુણો શ્રોતા તજીને પ્રમાદ, કહું સ્વાન જતીનો સંવાદ; કરે રાજય રઘુપતી ત્યાંહે, એક સંન્યાશી રહે પુર માંહે. ૧ તે સરજુમાં કરીને સ્નાન, આવ્યો પુરમાં થઈ સાવધાન; ચાલ્યો રાજમારગ મોઝાર, એક સ્વાન બેઠો છે તે ઠાર ૨ તે વેળા તેણે ધુણાવ્યું શિષ, લાગ્યા છાંટા ચઠી છે રીસ; જતીયે કરી ક્રોધ

અપાર, કર્યો સ્વાનને ડંડપ્રહાર. ૩ સ્વાન કહે અલ્યા શો અ-
ધરમ. રામ રાજ્યમાં મારે કયમ; પ્રભુ પાસે ચાલ્યા અન્યાઈ,
લીધો દઈને રામદવાઇ. ૪ ઘંટ અદલની દોરી જ્યાંહે, સ્વાન
મુખશું ખેંચી ત્યાંહે; સભા કરીનેબેઠા શ્રીરામ, ઘંટનાદસુણ્યો
તે ઠામ. ૫ અરે લક્ષ્મણ જો તું આજ, કોણ આવ્યો દુઃખી શે
કાજ; સુમિત્રી જઈ તેડી લાવ્યા, સ્વાનસંન્યાશી બન્યો આ-
વ્યા. ૬ જતિને બેસાડ્યો આસન, પુછે શ્વાન ને જુગજીવન;
અલ્યા કહો તમારી વઢવાડ, શાને કાજે કરોછો રાડ. ૭બોલ્યો
શ્વાન તે નામી શિષ, સુણો સત્ય વચન જુગદીશ; હું બેઠો હ-
તો મારગ માંહે, જતિયે મુને માર્યો ત્યાંહે. ૮ સુણી શ્વાન વ-
ચન અભિરામ, સંન્યાશીને પુછે શ્રી રામ; જતીને કહે બ્રહ્મ
અખંડ, કેમ શ્વાનને માર્યો ડંડ. ૯સંન્યાશી કહે સુણો ભગ-
વાન, હું જતોતો કરીને સનાન; એણે શિષ ધુણાવ્યું શ્રીરંગ,
અપાવન કર્યું મુજ અંગ. ૧૦નિત્ય કર્મને લાગી વાર, તે માટે
મેં કીધો પ્રહાર; કહે સ્વાન સુણો માહારાજ, કરો ન્યાય અ-
મારો આજ. ૧૧ મારે વસવું મારગ માંહે, નહી ધામ જે ર-
હિયે ત્યાંહે; કંઇ મળે તો કરીયે અશન, વૃષા આતપ શિત
સહન. ૧૨ કરૂં જેમ તેમ દેહ નિર્વાહ, પુર્વ કર્મ છુટું અવગાહ;
એક ઈશ્વર સામી અમારો, નથી આશરો અન્ય વિચારો. ૧૩
તે વિશ્વંભરપોષણ કરતો, જંતુ માત્રનાં પેટ જ ભરતો; એને જોઈ
આવતો આ દિશ. જાણીને નથી ધુણાવ્યું શિષ. ૧૪એતો જા-
તિસભાવ અમારો, એણે શા માટે મુજને માર્યો; જો હું કોપું

તદા ભગવંત, તો એ સંન્યાશીનો આણું અંત, ૧૫ પણ મેં ક્ષમા રાખી મન, ડંડપ્રહાર સહ્યો મેં તન; હું જાણું આવું રામનું રાજ, તેમાં કેમ થાયે કડું કાજ. ૧૬ છે તેવું હું બોલ્યો તમ સાથ, ઘટે તેવું કરો હે નાથ, સ્વાનનાં સુણી દીન વચન, દ્રવિભુત થયા ભગવન. ૧૭ બોલ્યા ક્રોધ કરી શ્રીરામ, જતિયે કર્યું કુડું કામ; ધરી વેષ રૂડો થઈ સાધ, માર્યો પશુને વિના અપરાધ. ૧૮ મારો ભય નથી ધરતા મન, શું થયું પામ્યા ઉત્તમ તન; કંપે મારી કટાક્ષે કાળ, આજ્ઞા પાળે સદા લોકપાળ. ૧૯ મુજ ભયથી તપે છે ભાનુ, વાયુ ચંદ્ર ભુમિ ને કુશાનુ; હું છું કર્મ તણો ફળ દાતા, કો ના થાય વિમુખનો ત્રાતા ૨૦ જીવ કર્મ કરે છે જેવું, ભુકતાવું તેને સુખ દુઃખ તેવું; હું વિશ્વંભર વિશ્વનો રાય, સહુ સૃષ્ટિ છે મારી પ્રજાય. ૨૧ હું છું નિગ્રહ અનુગ્રહ કરતા. ઊદભવ પાલણ ને સંહરતા; શું કરૂં ધર્યો ક્ષત્રીમાં દેહ, માટે ધર્મ પાળું છું એહ. ૨૨ કરે વિપ્ર કોટી અપરાધ, તોય મેં ના દુભાયે સાધ; છે રઘુકુળની એવી રીતી, ના થાયે કલ્પાંતે અનીતિ. ૨૩ ના કરૂં શિક્ષા તો થાય ભ્રષ્ટ, પમાડે રંક જીવને કષ્ટ; તે માટે કરો એક ઊપાય, કરી સેવકને આજ્ઞાય. ૨૪ એ જતિને ચઢાવો ગયંદ, ફેરવો પુરમાં મતિ મંદ; અન્ય વરણને ખર અધીકાર, પુજ્ય માટે રાખો એનો ભાર. ૨૫ જતિ તે જે જીતે અવિવેક, દેખે સર્વત્રે આત્મા એક; ન જાણે મૂને ઘટ ઘટ વાસ, ત્યારે મિથ્યા તેનો સંન્યાસ. ૨૬ એવું કહીને મગાવ્યો મતંગ, ફેરવ્યો બેસાડીને ઉતંગ; એવી શિક્ષા કરી

રઘુવીર;રાખ્યો ધર્મ પંથ મતિધીર. ૨૭ રામ રાજ્યનો એવો ન્યાય,જેમાં અઘટીત કર્મ ન થાય;વારંવાર વખાણેલોક,સુણીને જન થાય વિશોક. ૨૮ ચૌદ લોકમાં ચાલી ખ્યાત, જતિ શ્વાન વિરોધની વાત;એવા રામ ગરીબ નિવાજ, સ્વામિ સકળ તણા શિરતાજ. ૨૯ ધરી મનુષ્ય તણો અવતાર, એવા રામ ભજો નરનાર; એમ સહસ્ર એકાદશ વર્ષ, રામ રાજ કર્યું ઊતકર્ષ. ૩૦ વલણ—એવું રાજ રામે કર્યું અવધપુર, સહસ્ર એકાદશ વર્ષ રે; પુત્રની પેરે પ્રજા પાળે,નહીં અધર્મ કેરો સ્પર્શ રે. ૩૧ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે સ્વાન સંન્યાશીસંવાદેસંન્યાશીશ્યાસનંનામત્રયોવિંશતિતમોધ્યાય: ૨૩

અધ્યાય ૨૪

રાગ સામેરી—અનીહાંરે સુણો શ્રોતાજન થઇ સાવધાન, કરો રૂડું રામ કથા મૃત પાન; જે થકી જન્મ મરણ જાયે રોગ, સુખે ભોગવે પરમાનંદ ભોગ. ૧ (ઢાળ.) ભોગ પરમાનંદ પામે, વામે જન્મ મરણ વ્યથા; તે માટે સેવો સર્વદા, ભાઈ અમૃત રૂપી હરી કથા. ૨ મહારાજ રાજધીરાજ કરતા, રાજ અવધપુર તણું; ગુરૂ માત અનુજ વધુજન હરખે, પ્રજા સુખ પામે ઘણું.૩ એવું રાજ નિરવિઘન રામનું, તે સુરવખાણે સર્ગમાં; જે સુખ પામે અવધવાસી, તે નથી અપવર્ગમાં૪ કેટલા દીન વહી ગયા પુંઠે, આવ્યો સમય સોહામણો; સગર્ભ સીતાજી થયાં, આનંદ વાધ્યો અતિ ઘણો. ૫ જે જગત માતા

પ્રાણવરૂપિણી,જનકતનયા શુભ મતિ;તે વૈદેહીયે ગર્ભ ધરીયો, અધીક તન શોભા સતિ. ૬ પંચમાસી તણી રક્ષા, સીતાને બાંધી તદા; સહુ અવધમાં આનંદ વરત્યો, સોહલો મંગળ સદા. ૭ તે સમે આવી વસંત રિતુ,વન વૃક્ષ ફુલ્યાં અતિ ઘણાં મકરંદ લેવા મધુપ ગુંજે, પક્ષી શબ્દ સોહામણા. ૮ કુસુમિત કીંશુક શોભતા, ત્રિવિધી પવન રૂચીકર વહે; મોરીયા આમર અતિ ઘણા, શુક પીક શબ્દ મધુર કહે. ૯ રિતુરાજમાં ક્ષિતિ તણો રસ, તરૂ શાખાયે પ્રસર્યો તદા; નર નારી કેરા નેત્રમાં, આવી મદન વસીયો સદા. ૧૦ એવી વસંત રિતુની શોભા જોઇને, રઘુપતિ સત્વર થયા; શ્રી જાનકીને સંગ લેઈ, વનક્રીડા કરવાને ગયા. ૧૧ કુસુમિત વન એકાંત સ્થળમાં, વિરાજયા રઘુકુળ મણિ;જનકતનયા સંગ શોભે,લીલા કરતા અતિ ઘણી. ૧૨ તે સમે હાસ વિનોદમાં, પ્રભુ બોલ્યા અતિ હરખે કરી; અરે પ્રિયે તું કંઇ માગ્ય મુજશું, કામના મનમાં ધરી. ૧૩ જે ઈચ્છા હોય તે કરૂં પુરણ, પ્રસન્ન થઇ કહું છું તુને;તારૂં સ્વરૂપ ગુણ લાવણ્ય જોઈ,અતિ હેત ઉપન્યું છેમુને. ૧૪ ત્યારે હસી બોલ્યાં મધુર વચને, સીતાજી તેણે સમે; હું જાણું વનમાં જઈ રહુ, મુજ ચિત્ત વિષે એવું ગમે. ૧૫ પ્રભુ પંચ રાત્રી વન રહી, ઋષિ પત્નિનાં દરશન કરૂં; એવી ઇચ્છા મુજને થાય છે, તે સ્વામિ તમને કહું ખરૂં. ૧૬ ત્યારે રામ કહે હો વૈદેહી,વર્ષ ચતુર્દશ વન રહી;વન વેદના પામી ઘણું,તોયે હજુ તૃપ્તિ થઈ નહીં. ૧૭ પછે ભવિષ્ય આગહ્યું વિચારી,

રઘુવીર બોલ્યા થઈ દુ:ખી;અરે અવશ્ય તુજને મોકલીશ વન, જોવા કારણ વિધુમુખી. ૧૮ એવું કહી પછી આવ્યા મંદીર, સીતા સાથે રઘુપતી; તે બીજું કોઈ જાણે નહીં, જે ગહન ઈ-શ્વરની ગતી. ૧૯ વલણ—ગતી ઈશ્વરની ગહન છે, તે નવ જાણે કો જનરે; કહે દાસ ગિરિધર સુણો શ્રોતા, હવે સીતા જાશે વનરે. ૨૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારા-ચાંઉત્તરકાંડે સીતાશ્રીમંતોત્સવેશ્રીરામપ્રાર્થનંનામચતુરવિંશોઽધ્યાય: ૨૪

અધ્યાય ૨૫

રાગ ધનાશ્રી—મંદીર આવ્યાં સીતા ને રામજી, પછી પોતે વિચાર્યું પુરણ કામજી;તેડાવ્યાનગરનારક્ષક જેહજી, ચોકીવાળા ફરતા તેહજી. ૧ (ઢાળ.) જે ફરતા નિત્યે નગ્ર માંહે, ચો-કીવાળા જયાંહે; તેને પાસે તેડી પુછતા, પોતે રઘુપતિ ત્યાંહે. ૨ કહો ભાઈ પુરના લોક સરવે, ચાલે છે નિજ ધર્મ; તે સુખી છે કે દુ:ખી છે, મુજને કહો તે મર્મ. ૩વળી રાજાછું હું નગ્રનો, મને નિંદે વંદે કોય કો રૂડી ભુંડી વાત મારી, કરેછે પુર સોય. ૪તે જથારથ મુજને કહો,નવ લાવશો મન લાજ;ત્યારે ગ્રામ રક્ષક બોલીયા, તમે સુણો શ્રી મહારાજ. ૫ પુર માંહેલોક સ-કળ સુખી,નથી દુ ખ રોગ વિજોગ;નિજધર્મ પાળેપ્રજા સહુ, મનવાંચ્છિત ભોગવે ભોગ. ૬ સદકીર્તિ સ્તવન કરે તમારી, પરમ ભક્ત સુજાણ; પરનિંદા પરધન પરત્રિયા, સ્વપ્ને નહીં નિરવાણ. ૭ પણ એક અઘટિત વાત સુણી, પ્રભુ કહેતાં આવે

લાજ; તમો ખરૂં પુછયું માટે કહું છું, પરગટ કરીને આજ. ૮ એક રજક રહે છે પુર વિષે, મહા દુષ્ટ પાપી જન; તેણે ત્રિયાને તાડન કરી, કાંઇ દ્વેષ આણી મન. ૯ તે રીસાવી નિજ પિયેર ગઈ, રહી પિતાના ઘર માંહે; તેણે ફરી તેડી નહી તેને, વીત્યા બહુ દીન ત્યાંહે. ૧૦ પછી એક સમે તેનો પિતા, ગ્રહી પુત્રી કેરો હાથ; મુકવા આવીયો જામાત્રને ઘેર, વિનય કરી તે સાથ. ૧૧ ત્યારે રજક ક્રોધે બોલીયો, નિજ સ્વશુર પ્રત્યે વાણ; એને મારે મંદીર રાખું નહિ, જો જાયે મારા પરાણ. ૧૨ હું તે રામ નહી જે રાવણને, શ્રી રહી ચતુર્દશ માસ; પાછી તેને લાવી સંઘરી, પડયો મોહ વિષયને પાસ. ૧૩ જેમ રામે રાખી સીતાને, એમ હું ન રાખું એ નાર; લંછન લાગે મારા કુળમાં, કરે સહુ ધીકકાર. ૧૪ અમો શુદ્ધ જાતિ રજકની, જગતના કહાડું ડાઘ; મુજ શિર ઉપર ચઢે કલંક જો, એ સ્ત્રીશું કરૂં અનુરાગ. ૧૫ હું લંપટ નહી કાંઈ રામ જેવો. નહિ રાખું ઘર માંહે; મારે એનું મુખ જોવું નહિં, જીહાંલગી જીવું આંહે. ૧૬ મહારાજ તે ચંડાળ એવું, બોલ્યો દુષ્ટ વચન; એવું સુણી શ્રી રઘુવીરને, ઘણો ખેદ ઉપન્યો મન. ૧૭ તે રજકનાં દુર વાકયથી, ઘણું રૂદે તપ્યું રણધીર; એકાંત જઇ પ્રભુયે, બોલાવ્યા લક્ષ્મણ વિર. ૧૮ અરે ભ્રાત સુણ એક વાત કહું, કોઈ જાણે નહિં જેમ આંહે; રથમાં બેસાડી સીતાને, મુકી આવ તું વન માંહે. ૧૯ આપણે લાવ્યા લંકાથી શ્રીય, મારી દશમુખ એવ; અગ્નિ પરવેશી શુદ્ધ થઈ, તેના સાક્ષીછે મુનિ દેવ. ૨૦ એ ગંગાજળ

જેવી નિરમળ છે, સહુ જાણે આડે અંક; પણ દુષ્ટ રજકે મેહેણું દીધું, માથે ચઢાવ્યું કલંક. ૨૧ તે માટે સીતા મેં તજી, હું કહું સત્ય વચન; બોલે કઠણ વચન લોક તે, સેહેવાય મેં નહિં મન. ૨૨ એવાં વચન સુણીસુમિત્રીને, લાગી નખ શિખ ઝાળ; એ રજક એવું બોલે કેમ, એની જીભ છેદું તતકાળ. ૨૩ એ દુષ્ટ કેરા વચનથી, કેમતજાય સીતા આજ; એ અજ્ઞાને બોલ્યો હશે, માટે વિચારો મહારાજ. ૨૪ પાખંડી દુરમતિ વેદ નિંદે. પંડિતનો કરે ત્યાગ, વળી રાજહંસ તજે નહી, જો મુકત નિંદે કાગ. ૨૫ દાદુર નિંદે કમળને, શીલીમુખ તજે ન સરોજ; કાયર નિંદે શુરને પણ, તજે નહિં તન ઓજ. ૨૬ કુબુદ્ધિ નિંદે સંતને, પુજે વિવેકી તેહ; વળી તસ્કર નિંદે ચંદ્રને, પણ ચકોર ન તજે સ્નેહ. ૨૭ એમ ગુણ સરીતા જાનકી, સહસા તજી નવ જાય; એ રજકના લેઉં પ્રાણ હવડાં, સુણો શ્રી રઘુરાય. ૨૮ આટલા દીન દુઃખ વેઠીયું. હવડાં થયો વિશ્રામ; વળી કલેશ કયાં ઉભો કરો છો, ક્ષમા રાખો રામ. ૨૯ સહુ જગત જાણે જાનકીને, પરમ સાધવી રૂપ; વિના અપરાધ ન ઘટે તજવી, તે રવિકુળ ભુપ. ૩૦ અપરાધ કોટી કરી કો નમ, શરણ આવે જન; તો તેને પાળો છો પ્રભુ, આજ શું વિચાર્યું મન. ૩૧ જાનકી તજતાં જગતમાં, અપજશ થશે મહારાજ; આણુજીતું કલંક ઉદે કરી, શીદ વિસ્તારો છો આજ. ૩૨ એમ અનંતે ઘણાં વચન કહીને નેત્રે ભરિયાં નીર; ત્યારે ધીરજ આપી ભરતને પછી બોલ્યા શ્રી રઘુવીર. ૩૩ અરે લક્ષમણ એ ચતુરાઈ સર્વે

જાવા દે તું આજ; એ સીતાને મુકી આવ વન, કર શિઘ્ર કહ્યું તે કાજ. ૩૪ હું જાણું છું એ સાધવી છે, ધરમ ધારણ ધીર; પણ લોકનો અપવાદ મેં, નથી સહેવાતો સુણ વિર. ૩૫ લોકાપવાદ થકી જગતમાં, ડર્યો નહીં જે જન; તે જીવતાં મરૂત જાણવો, ધીક્કાર તેનું તન. ૩૬ માટે પ્રભાતે એ જાનકી, વન લેઈ જા નિરવાણ; એ વિષે બોલીશ નહી ફરી, મુજ સત્ય વચન પ્રમાણ. ૩૭ નીદાન વાત કહી જદા, પણ કરી શ્રી રઘુવીર ત્યારે લક્ષ્મણ અણબોલ્યા રહ્યા, ગઈ સકળ મનની ધીર. ૩૮ વારૂ પરભુ હું પ્રભાતે લેઈ, જઈશ શ્રી વન માંહે; પછી ઉઠી આવ્યા નીજ ભોવન, સોચે સુમિત્રી ત્યાંહે. ૩૯ વલણ.—સુમીત્રી કરતા શોચના, નવ નિંદ્રા આવી રાતરે; એમ રજની દુ:ખમાં વહી ગઈ, ઉઠા જયારે થયો પ્રભાતરે. ૪૦ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઊત્તરકાંડેરજકદુરવાકયશ્રવણાત્લક્ષ્માણંપ્રતીસીતાત્યાગાજ્ઞાકરણંનામપંચવિંશોધ્યાયઃ

અધ્યાય ૨૬

રાગ ભૈરવ—સીતાજીને વન મોકલવા, કરી આજ્ઞા શ્યામશરીર; રહી રાત ઘટીકા ચાર પાછલી, ઊઠયા લક્ષ્મણ વિર. ૧ સત્વર થઈ રથ જોડી આવ્યા, સીતાજીને ભોવન; કરી વંદના જનક સુતાની, બોલ્યા દીન વચન. ૨ હે માતા તમને વન દેખાડવા, આજ્ઞા કરી માહારાજ; માટે સાવધાન થઈ રથમાં બેસો, ચાલો જઈએ આજ. ૩ એવાં લક્ષ્મણજીનાં વચન સુણીને, સીતા હરખ્યાં મન; જાણ્યું મારો મનોરથ સફળ કર્યો,

મુને પ્રસન્ન થયા ભગવન. ૪ ઉપવનમાં એકાંત સ્થળે, મેં પ્રભુને કહ્યું તું જેહ; વન જોવાની ઈચ્છા મુજને, સફળ વચન કર્યું તેહ. ૫ એવું જાણીને હરખ્યાં મનમાં, ઉઠયાં જનકકુમારી; વસ્ત્રાભુષણ સાથે લીધાં, અનેક સામગ્રી સારી. ૬ રઘુપતી ચરણે શિષ નમાવી,બોલ્યાં મધુર વચન; મહારાજ હું લક્ષમણજી સાથે, જઈ આવું છું વન. ૭ નેત્રની સમશ્યા નાથે કરી, પણ બોલ્યા નહિ મુખ વાણ; પછી સરવ સામગ્રી લેઈને, સીતા રથમાં બેઠાં જાણ. ૮ ત્યારે લક્ષમણજીએ રથ હાંકયો તે, ઉતાવળો તેણીવાર; પુરજન કોઈએ જાણે નહી એમ, નિકળ્યાં નગ્રની બહાર. ૯ વાયુ વેગે રથ હાંકે લક્ષમણ, સીતા બેઠાં તે માંહે; અપશુકન બહુ થાયે મારગે, આવ્યાં ગંગા ત્રઠ જયાંહે ૧૦ વિષ્ણુ ચરણ જાવ્યાં પાર ઊતરી, દક્ષિણપંથ પળાય; આગળ જાતાં વિકટ વન આવ્યું, ત્યારે સીતાને થઈ ચિંતાય. ૧૧ વ્યાઘ્ર વરૂ ને અજગર મોટા, પક્ષિ બોલે ક્રુર; અંધકાર વન પરવત સંકુળ, નવ દેખાયે સુર. ૧૨ મનુષ્ય માત્ર કો નવ મળે વનમાં, નહી રૂષિ આશ્રમ; વિકટ પંથ દારૂણ વન મધ્યે, હય પામ્યા ઘણું શ્રમ. ૧૩ એવું ભયંકર વન જોઈ સીતા, ભયઘણું પામ્યાં મન; પછે ગદગદ કંઠે લક્ષમણ સાથે, બોલ્યાં દીન વચન. ૧૪ વલણ.—મન ભય પામી ગદગદ કંઠે, બોલ્યાં સીતા વચનરે; મારા દીયરજી મુને યાં કેમ લાવ્યા, આતો દીસે દારૂણ વનરે. ૧૫ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઊત્તરકાંડેસીતાત્યાગોનામષડ્વિંશોધ્યાય: ૨૬

અધ્યાય ૨૭

રાગ શોક રામગ્રી—હવે જનકસુતા શોકાતુર થઈ બોલ્યાં, લક્ષ્મણ સાથ વચનરે હો દીયરજી; તમો મુજને યાંહાં કેમ તેડી લાવ્યા, આતો દીસે છે દારૂણ વનરે હો દીયરજી. ૧ નથી આશ્રમ મુનિવર કેરા, ઉજડ વન દીસેરે હો દીયરજી; કો અસુર આવશે આંહે, હવે શું કરીયેરે હો દીયરજી. ૨ મારૂં દક્ષિણ અંગ ને નેત્ર, ભુજા વળી ફરકેરે હો દીયરજી; ઘણા થાય છે માનશુકન, રૂદે મારૂં ધડકેરે હો દીયરજી. ૩ મુને દીવસલાગે છે ઉદાસ, રવિ તેજ આછાં રે હો દીયરજી; આપણે ઘણો ભોગવ્યો વનવાસ, માટે હીંડો પાછારે હો દીયરજી. ૪ મુવા પક્ષી બોલે છે કરાળ, હવે શું થાશેરે હો દીયરજી; વક વ્યાઘ્ર મારે ઘણી ફાળ, જાણે આવી ખાશેરે હો દીયરજી. ૫ નથી સંગે કો સેવક જન, કોની હુંફ ધરીયેરે હો દીયરજી; આપણ એકલડાં આવે વન, ફાટીને મરિયેરે હો દીયરજી. ૬ મુજ અબળાની બુધ નરસ, મેં માગ્યું એવું રે હો દીયરજી; વેઠ્યું દુઃખ ચતુરદશ વરસ, હવે વન કેવુંરે હો દીયરજી. ૭ કોણ જાણે શું હશે હોનાર, કર્મગતિ મારીરે હો દીયરજી; તેવો ઉપજે મન વિચાર, ડહાપણ જાય હારીરે હો દીયરજી. ૮ રથ પાછો વાળો હો વિર ઝાઝું શું કહીયેરે હો દીયરજી; હવે ગઈ મારા મનની ધીર, કહો કેમ રહીયેરે હો દીયરજી. ૯ નથી બોલતા થઈ ઘણીવાર, તમો મુજ સાથેરે હો દીયરજી; શું તજી મુને માણુઆધાર, નિરદે થઈ નાથેરે હો દીયરજી. ૧૦ કાંઈ કપટ તમારે

મન, દીસે મોટી એડીરે હો દીયરજી; બાકી શીદ લાવો આવે વન, એકલડી તેડીરે હો દીયરજી. ૧૧ જો ના કહો ખરેખરી વાણ્ય, જથારથ જેવુંરે હો દીયરજી; તમને રામચરણની આણ્ય, કરવું છે કેવુંરે હો દીયરજી. ૧૨ એવું સુણી સમરથ, કંપાવ્યાં રોમરે હો દીયરજી; દુર વન જઈ રાખ્યો પછે રથ, ઉતરીયા ભોમ્યરે હો દીયરજી. ૧૩ વલણ—ભોમ્ય ઉતરીયા લક્ષમણજી,એક વૃક્ષ તળે નિરધારરે;ત્યાં જનકસુતાને ઉતારી, બેસાડયાં પૃથવી મોઝારરે. ૧૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેલક્ષમણપ્રતિસીતાયાંસભયવચનંનામસપ્તવિંશોધ્યાયઃ૨૭

અધ્યાય ૨૮

રાગ આશાવરી—સુમીત્રિયે સીતાજીને ભુમિ બેસાડયાં, ને પરદક્ષિણા કરી ત્યાંહે; સાષ્ટાંગ નમન કરી શિર મુકયું, જાનકીના પદ માંહે. ૧ એમ નમસ્કાર કરીને પછે, લક્ષમણે ઓચિંતુ રડી દીધું;અરે માતા તમને તજયાં રામે, અઘટીત કારજ કીધું. ૨ એક દુષ્ટ રજકના મેંણા માટે, કર્યો તમારો ત્યાગ; મેં ઘણું કહ્યું પણ માન્યું ન, પ્રભુએ ઉતાર્યો અનુરાગ. ૩ હું શું કરૂં માતા મુજને કીધી, આજ્ઞા શ્રી રઘુવીરે; ત્યારે તમને હું વન મુકવા આવ્યો, રાખી મનમાં ધીર. ૪ એવાં લક્ષમણજીનાં વચન સુણી, થઈ સીતાને મુર્છાય;જેમ કદળા ઊપર વિજ પડે, વા થાય વજ્રનો ઘાય. ૫ જેમ તેજ હિન થાયે મુક્તાફળ, પડતાં અગ્નિ માંહે;એમ મુર્છિત થઈને સીતા પડયાં

થયાં અચેતન ત્યાંહે. ૬ ત્યારે વનદેવ્યા પંચતત્વને સોંપ્યાં, લક્ષમણે જનકકુમારી; પછે ઈન્દ્રજીતરિપુ રથમાં બેઠા, થઈ શોકાતુર ભારી. ૭ પછી રથ હાંકીને ચાલ્યા લક્ષમણ, મુકી સીતાને વન; આંસુ ચોધારે રૂદન કરંતાં, રાતાં થયાં લોચન. ૮ એમ અવધપુરીમાં આવ્યા સુમીત્રી, નમ્યા રામને પાય; સર્વ નગ્રમાં જાણ થયું, જે રામે તજ્યાં સીતાય. ૯ કૌશલ્યાદીક માતા સર્વે, રૂદન કરે બહુ પેર; રાંધ્યાં અન્ન રહ્યાં અવધમાં, શોક પડયો ઘેરેઘેર. ૧૦ હવે નર નારી સહુ નગ્ર તણી, મળી વાત કરે છે ત્યાંહે; શે અપરાધે ગર્ભવતિ શ્રીય, રામે તજી વનમાંહે. ૧૧ પેલા રજકને સર્વે ગાળો દે છે, લોક કરે ધીકકાર; એ ચંડાળ કયાંથી જનમ્યો અવધપુર, દેવા દુઃખ અપાર. ૧૨ એમ અવધવાશી શોકાતુર સર્વે, સીતા તજ્યાં જયારે વન; એ સમે એક સંદેહ છે મોટો, તે સુણો શ્રોતાજન. ૧૩ અવધવાશીજન સર્વે સુધર્મિ, સુમતિ પુન્ય પવિત્ર; પરમભક્ત સીતા રઘુવરના, વહાલું રામચરિત્ર. ૧૪ રાગ દ્વેષ હિંસા નહીં કોને, પરનિંદા પરદ્રોહ; કુતર્ક વચન મુખે નવ બોલે, નહિ ક્રોધ મદ મોહ. ૧૫ સીતા રામ પર પ્રીતિ સહુને, જાણે પ્રાણઆધાર; તો તે રામને કુવચન કેમ કહે, સ્વપ્ન વિષે નીરધાર. ૧૬ શ્રી રામરાજ વળી અવધપુરમાં, જન્મ નિવાસી જેહ; તે રજક એવો કેમ દુષ્ટ રહ્યા છે, એ મોટો સંદેહ. ૧૭ જેણે નીરભે થઈ નિંદા કરી રામની, બોલ્યો વચન કટુ ઝેર; સીતાનો ત્યાગ કરાવ્યો એણે, હશે પુરવનું વેર. ૧૮ એ સંદેહ નીરવતી

કરવા માટે, કહું યથારથ જાણ; રજકને વૈર સીતા સાથે, તે કથા છે પદ્મપુરાણ. ૧૯ વલણ—પદ્મપુરાણે પાતાળ ખંડે, શેષ વાત્સાયણ સંવાદરે; રામાશ્વમેધમાં એ કથા છે, સુણો શ્રોતા તજીને પ્રમાદરે. ૨૦ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે વનેસીતાત્યક્ત્વાલક્ષમણસ્યરામસામિપ્યાગમનંનામઅષ્ટવિંશોધ્યાયઃ ૨૮

અધ્યાય ૨૯

રાગ ધનાશ્રી—સુણો શ્રોતા સહુ એકે મનજી, પદ્મપુરાણની કથા પાવનજી; પાતાળ ખંડે રામાશ્વમેધ જેહજી, શેષવાત્સાયણનો સંવાદ તેહજી. ૧ (ઢાળ) સંવાદ શેષ વાત્સાયણ ઋષિનો, રામાશ્વમેધકથાય; ગાતાં સુણતાં શિખતાં, મહા પતિત પાવન થાય. ૨ જ્યારે ખટ વરસનાં હતાં સીતા, જનકરાયને ઘેર; કુમારીકા સખી સાથે રમતાં, કરતાં લીલાલે'ર. ૩ એક સમે વાડીમાં ગયાં, નિજ સાહેલી લેઈ સંગ; ત્યાં સખી સાથે ધુતક્રિડા, રમે નાના રંગ. ૪ તે સમે સનમુખ વૃક્ષ પર, બે પક્ષી બેઠાં ત્યાંહે; તે શુક શુકી આનંદમાં, કરે વાત માંહો માંહે. ૫ શુક શુકીને શ્રવણ કરાવતો, રૂડી રામકથા પાવન; ત્યારે રમત મુકી સીતાજી લાગ્યાં, સુણવા એકે મન. ૬ પ્રથમથી રામચરિત્ર સહુ, કે'વા માંડયું કરી વિસ્તાર; તદાત્મ સીતાશ્રવણમાં, લાગી રહ્યો એક તાર. ૭ રઘુવીર જન્મ ઉછવ કથા, બાળચરિત્ર ઋતુ રક્ષાય; પછે જનકપુર આગમન વળી, ધનુભંગ શ્રીવિવાય. ૮ કેકઈ વચન પ્રસ્તાવ વન, દશરથ મરણ દુઃખી લોક, ચિત્ર-

કુટ ભરતા ગમન, મળિયા રામ શમન વિશોક. ૯ દંડકારણ્ય પવિત્ર કરી, પંચવટી કીધો વાસ; સુર્પનખા વિરૂપ ખર દુખર વધ, કૃતમાયા મૃગનો નાસ. ૧૦ ત્યારે સીતાજીનું હરણ કરી, લંકા ગયો દશાનન; કીરે કથા કહી ત્યાં લગી, પછે રહ્યો ગ્રહીને મુન્ય. ૧૧ તે ચરિત્ર સુણ્યા જાનકી, ઘણું થયાં આતુર મન; અધુરી કથા કેમ મુકી એણે, લાગી ચટપટી તન. ૧૨ તે વાડીના રખવાળને કહ્યું, સીતાયે તતકાળ; હે વાપીન રક્ષક વૃક્ષ ઊપર, નાંખ હવડાં જાળ. ૧૩ આ બે પક્ષી ગ્રહણ કરીને, આપ્ય મુજ કર માંહે; એવાં વચન સુણી સીતા તણાં, તે થયો સત્વર ત્યાંહે. ૧૪ વનરક્ષકે તવ જાળ નાખી, પક્ષી આલ્યાં જોડ; તે જાનકીને સોંપીયાં, પુરણ થયા મન કોડ. ૧૫ પક્ષી ગ્રહ્યાં બે કર વિષે, પછે બોલિઆં જનકસુતાય; અલ્યા કીર કહે મુજને યથા જે, રહી અધુરી કથાય. ૧૬ અલ્યા કોની પુત્રી કોણ સીતા, કોણ તે રઘુપત્ય; જે રાવણ હરણ કરી ગયો, પછી શી થઈ તેની ગત્ય. ૧૭ ત્યારે શુક કહે બાઈ સાંભળો, મુનિ વાલ્મિકને આશ્રમ; તે વૃક્ષ ઉપર અમો રહેતાં, સ્ત્રી પુરૂષ અનુક્રમ. ૧૮ શતકોટી રામચરિત્ર પાવન, કર્યું વાલ્મિક મુન્ય; શિષ્યને નિત્ય ભણાવતા, સમજાવી અરથ રતન. ૧૯ તે સાંભળતાં નિત્યે અમો, કે'તા મુનિવર જેહ; એટલી સ્મૃતિ રહી મુને, બાકી ગયો ભુલી તેહ. ૨૦ અમો પક્ષી કેરી અલ્પ બુદ્ધિ, રૂદે રહે નહી વાત; હવે આગળ આવડતી નથી, એ કથા મુજને માત. ૨૧ જાનકી કહે પુરણ થયા વિન, નહીં જવા દેશેં

આજ; એમ કહી પંજર મંગાવ્યું; પક્ષીનેરહેવા કાજ. ૨૨ પછે પંજરમાં ઘાલી તદા, તે શુકીને નિરધાર; કર માંહેથી શુક જોર કરીને, ઊડીયો તેણીવાર. ૨૩ તે શુકી ગર્ભવતી હતી, ને પામી વિપરિત યોગ, સીતાયેઘાલી પીંજરામા, થયો સ્વામિ વિજોગ. ૨૪ તતકાળ તેણે પ્રાણ તજીઆ, શુકી પામી મરણ; પસ્તાવો સીતાયે કર્યો, પછી કાઢી નાખી ધરણ. ૨૪ તે કીરે દીઠી કામની જે, મરણ પામી ત્યાંહે; કલ્પાંત ઘણું તેણે કર્યું, દુઃખ પામીયો મન માંહે. ૨૬ પછી મન વિચાર્યું મારે મરવું, જીવું તે કોણ કાજ; ત્યાં થકી પોપટ ઉડીયો તે, આવ્યો તિરથરાજ. ૨૭ કીરે કરી મન કલ્પના, મુજ ગરભવંતિ નાર; તે વિજોગ કરાવ્યો સીતાયે, વછોડયાં સ્ત્રી ભરથાર. ૨૮ માટે જનકતનયા જાનકી તે, સગર્ભા થાયે જાણ; ત્યારે વિયોગ સ્વામિનો થાજો, સત્ય કહુ નિરવાણ. ૨૯ પ્રયાગ જળમાં તન ઝં[illegible]ાવ્યું, એવું કહીને વચન; તે રજક થઈને અવતર્યો, જે અવધપુર પાવન. ૩૦ તેણે સીતાને વન કઢાવ્યાં, દુષ્ટ વચન બોલ્યો અંધ; વિયોગ પાડયો સ્વામીનો, તે પુરવ જન્મ સંબંધ ૩૧ એજગતજનુની જાનકી, સાક્ષાત લક્ષિમરૂપ; વળીજગતપીતા શ્રીરામ તે, કોટી બ્રહ્માંડના ભુપ. ૩૨ સર્વ જીવ કેરા કર્મના ફળ પ્રદાતા એરામ; તેને નથી કાંઈઆવરાણ, છે સ્વતસિદ્ધ પુરણકામ. ૩૩ પણ લોક મારગ આચરે, કરવા ધરમ વિસ્તાર; બાકી રજક કેરા વચનથી, કેમ તજે જનકકુમાર. ૩૪ એ ઈચ્છાશક્તિરામની, જાનકી પુન્યપવિત્ર; તે રણસંબંધ જણાવા માટે, કર્યું એહ ચરિત્ર. ૩૫

માટે તર્ક ના કરશો અહિં,શ્રોતા વિવેકી જન;એ પ્રભુને નથી શોક મોહ, છે જ્ઞાન આનંદઘન. ૩૬ વળી બીજું કારણ એક છે, સીતા તજ્યાનો ભ્રમ; તે સંક્ષેપે કહું,જે યથારથ અનુક્રમ. ૩૭ વલણ—અનુક્રમે કરી એ કથા કહું, જે માટે તજ્યાં સીતાયરે; કહે દાસ ગિરિધર સુણો શ્રોતા ધરજો મન અભિપ્રાયરે. ૩૮ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકપ્રાકૃતકાંઉત્તરકાંડેરજકપુર્વજન્મકથનંનામએકોનત્રીંશોધ્યાય: ૨૯

અધ્યાય ૩૦

રાગ મારૂ—સુણો શ્રોતા સાવધાન થઈને,સીતા તજ્યાનો મર્મ; પુર્વે પિતાનું વચન પાળવા, વન ગયા પુરણબ્રહ્મ. ૧ ત્યારે આયુષ્ય હતું ભુપતિ કેરૂં, દ્વાદશ વર્ષનું જાણ;પણ રામ વિયોગે રાય દશરથે, તજ્યા તતક્ષણ પ્રાણ. ૨ અકાળ મૃત્યુયે મરણજ પામ્યા, રહ્યા જઈને સ્વર્ગ; કર્મ અશેષ હતાં માટે તે, નવ પામ્યા અપવર્ગ. ૩ પછી વન પુરણ કરી અવધપુરીમાં, આવ્યા પુરણ કામ; સહસ્ર એકાદશ વર્ષ લગી, ત્યાં રાજ્ય કર્યું શ્રીરામ. ૪ પછી વિચાર્યું પ્રભુએ પોતે, હવે જવું સ્વધામ; પ્રથમ પિતાને મોક્ષ જ આપું, તો થાયે શુભ કામ. ૫ પ્રારબ્ધ કર્મ તણું ફળ સુખ દુઃખ, પાપ પુન્યથી હોય; તે પુરણ ભોગવ્યા વિન દેહે ગુણ મય, મોક્ષ ન પામે કોય. ૬ જ્યારે કર્મ શુભાશુભનો ક્ષય આવે, વાસના ટળે અશેષ; સરવ સંગથી મુકત થાય ત્યારે, જાય સમસ્ત કલેશ. ૭ વેદશાસ્ત્રની રીતિ એવી, મોક્ષ તણો અનુક્રમ; પણ કરતુ અ-

કરતુ અન્યથા કરતુ, સમરથ પુરણ બ્રહ્મ. ૮ મહા પાપી પ્રાણી રામ નામથી, મોક્ષને પળાય; તે દશરથની ગતિનું શું કહેવું, પુત્ર જેના રઘુરાય. ૯ વળી લોક વેદ સહુ એમજ કહે છે, અંતે જયાં મતિ જાય; થાય ગતિ તેવી તે જનની, એવો છે એક ન્યાય. ૧૦ શ્રી રામ રામ રઘુવીર જ કહેતાં, તજીયા દશરથે પ્રાણ; તો મોક્ષ ન પામે શા માટે, એ હરીની ઈચ્છા નિરવાણ. ૧૧ તે દશરથ રાજા સ્વર્ગ રહ્યા છે,એમ વિચાર્યું રામ; ન્યાયે કરી નરપતિને આપું, હું મારૂં નિજ ધામ. ૧૨ વરષ દ્વાદશાનું આયુષ્ય બાકી, તે હું ભોગવું આજ; પણ સીતાને અરધાંગજ રાખું,તો થાય વિપરીત કાજ. ૧૩ હું ધર્મ સ્થાપવા પ્રગટયો ભુતળ, પાળવા વેદનાં કર્મ; જો જાનકી સહીત એ રાજ્ય ભોગવું, ભ્રષ્ટ થાયે નિજ ધર્મ. ૧૪ એમ વિચારી પિતાનું આયુષ્ય,રામે કર્યું અંગીકાર;માટેસીતાનો પરિત્યાગ જ કીધો,મોકલ્યાં વનમોઝાર.૧૫ રજકને દુષ્ટ વચન બોલાવ્યાં, કરી પ્રેરણા રામ; તે નિમીત્યે કરી તજીઆં જાનકી, વનમાં પુરણકામ. ૧૬ માટે શ્રોતાજન સંદેહ નવ કરશો, સુણીને એહ કથાય; ચરિત્ર અટપટાં ઈશ્વરનાં, નવ જણાય તે અભિપ્રાય. ૧૭ કો હરિ ઈચ્છાનો પાર ન પામે, અલ્પ મહા મતિવાન; આકાશ તણો જેમ પાર પામવા, મશક ને ગરૂડ સમાન. ૧૮ હવે વૈદેહીને વનમાં તજીને.લક્ષ્મણ આવ્યા ઘેર, મુર્છિત થઇને સીતા પડીયાં, વળતી શી થઈ પેર. ૧૯

વલણ—શી પેર થઈ ત્યાં સીતાની, જે અચેત પડીયાં

વનરે; પછી ચાર ઘડીયે વળી મુર્છા, ત્યારે કરવા લાગ્યાં રૂદ-નરે. ૨૦ ઈતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાં ઉત્તરકાંડેશ્રી રામેણસ્વધર્મ પ્રતિપાળનાર્થેદશરથમોક્ષાર્થેસી-તા ત્યાગોનામત્રિંશોધ્યાય: ૩૦

અધ્યાય ૩૧

દોહા—જ્યારે જાનકીને મુરછા વળી, શાતા આવી તન; પાસે લક્ષમણને દીઠા નહિ,ત્યારે કરવા માંડ્યું રૂદન. ૧ લોચન જળ ધારા વહે, અંગ પછાડે આપ; પછી સીતાયે મધુરે સ્વરે, કરવા માંડયો વિલાપ. ૨ રાગ સોરઠ—વૈદેહી વનમાં વલવલે, કરે વિવિધ વિલાપ; રૃદય ભીંજે છે આંસુજળે, પામ્યાં અતિ પરિતાપ, વૈદેહી વનમાં વલવલે. ૧ હો લક્ષમણજી તમો ક્યાં ગયા, મુકી મુજને વન; આવડા નિરદય કેમ થયા, દયા નવ ધરી મન. વૈદેહી૦ ૨ હવડાં મારી પાસે હતા, ક્યાં સંતાયા હો વિર; મારા સમ દેખા ઘો મુને. આ વેળા રઘુવીર. વૈદેહી૦ ૩ હો અવધપુરીના રાજીઆ, દશરથ રાજકુમાર; શે અપરાધે મુને તજી, એકલી વન મોઝાર. વૈદેહી૦ ૪ પ્રભુ શરણાગત-વત્સલ તમો, બાંહે ગ્રહ્યાની લાજ: હું છું તમારી કીંકરી, વ-હારે ધાજો મહારાજ. વૈદેહી૦ ૫ પ્રભુ મુજ અર્થે બહુ શ્રમ કર્યો હણિયો નિશિચર સાથ; એટલું કરી અંતે તજી, ન ઘટે તમને હો નાથ વૈદેહી૦ ૬ તમ ચરણ સેવા હું ચુકી નથી, રાખ્યું છે ચિત્ત ઠામ; તે અંતરની જાણોછો પ્રભુ, અંતરજામી રામ. વૈ-દેહી૦ ૭ તમો વાત વિસ્તારી રજકની, પામ્યા મનમાં રોશ;

લંછન લાગે રવિ કુળ વિષે, જો દેશો મુજ શિર દોષ વૈદેહી૦ ૮ માટે સાય કરો મારી શામળા, લાવો મનમાં મેહેર;તેડાવો પ્રભુ પાછી મુને, ન કરીએ આવડો કેર. વૈદેહી ૦ ૯ આ વન કંટક છે બિહામણું,હું એકલડી નાર;સખાસાહેલી કો સંપ નહીં, રહું કોને આધાર. વૈદેહી૦ ૧૦ હો જનક નૃપતિ મુજ બાપજી લ્યો પુત્રીની સંભાળ, હો પિતા હું તમને વાલી ઘણું કરો મારી પ્રતિપાળ. વૈદેહી૦૧૧ જેમમચ્છ તરફડે તાપેકરી, સુકાય સરોવર પાણી; જેમ પુર્વે વનમાં પડી, નઈષિદ રાયની રાણિ. વૈદેહિ૦ ૧૧ એમ વિદેહિ વિલપેઅતીઘણું,મુખે કરતાં રૂદન; સીતા રોતાં રોયાં તરૂ, પશુ પક્ષિજન. વૈદેહિ૦૧ ૩તેણિ વેળાયે કંપિ ધરા, ભુમિજાને શોક; મનમાં રટણ કરે રામનું, જીભ્યાએ પુરાણશ્લોક. વૈદેહિ૦૧૪ હવે પ્રાણતજું હું માહરો, પાડુ નિશ્ચે તન; પછિ કેશનો પાસ કંઠે ધર્યો, ત્યારે વિચાર્યું મન. વૈદેહિ૦૧૫ જોહું ત્યાગકરૂં દેહનો,તોઆત્મહત્યા થાય; વળિ મોઢું પાપ લાગે મુને, ગર્ભ કેરિ હત્યાય. વૈદેહિ૦૧૬ એમ વિચારિને જાનકિ, કાઢયો કંઠેથીપાસ; પછિ ગાઢે સ્વ-રથી રૂદન કરે, મુકે મુખ નિશ્વાસ. વૈદેહિ૦૧૭ વલણ---નિ-સ્વાસ મુકે અધર સુકે, કરમાયું કમળવદનરે;તેવનકેરાં ખગ ગ આવિ, કરતાં આશ્વાસનરે. ૧૯ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસં-મતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેસીતાયામુર્છાવિરામા-

પવચનંનામએકત્રીંશોધ્યાય: ૩૧

અધ્યાય ૩૨

રાગ સારંગ-- એણે પ્રકારે સીતા એકલડાં, વનમાં કરતાં રૂદન; તેણે સમે કંદમુળ લેવાને, નિકળ્યા વાલ્મિક મુન્ય. ૧ તે મુનિયે સીતાનું રૂદન સાંભળ્યું, પાસે આવ્યા ધાઈ; મુનિયે ઓળખી જનકસુતા, કહે તું યાં કયાંથી બાઈ. અરે સિતા મેં ઓળખી તુજને, જનકનિ તનયા જાણી; દશરથસુત શ્રી રામચંદ્ર તે, અવધપતિનિ રાણી. ૩ અરે પુત્રી આ વનમાં કયાંથિ, તું એકલડી આજ; ત્યારેસીતાયેવૃત્તાંતકહ્યું જે તજી, રઘુપતિ મહારાજ. ૪ ત્યારે મુનિ કહે બાઈ ચિંતા નવ કરશો, મુને ઓળખે છે ભગવાન; જનકરાય પણ મારો મિત્ર છે, તું મુજ પુત્રી સમાન. ૫ તું જક્તજનુનિ જનકસુતા છે, લક્ષ્મિનો અવતાર; બાઈ મનુષ્ય દેહ ભુતળમાં ધરી, તમોલીલાકરો છો અપાર. ૬ માટે ચાલ પુત્રી મુજ આશ્રમમાં, હું પાળીશ રૂડી પેર; ત્યાં ૠષિપત્નિયો સાથે રહેજો, સુખી થશો મુજ ઘેર. ૭ વળી તારા ઉદરથિ પુત્ર પ્રગટશે, બળિયા બે રણુધિર; મહા પ-રાક્રમી પુત્ર થશે તે જીતશે શ્રી રઘુવીર. ૮ એમ ઘણાં વચન કહી ધિરજ આપી, સીતાને મુનિનાથ; જનકસુતાને રોતાં રા-ખ્યાં, મુસ્તક મુકયો હાથ. ૯ ત્યારે સિતા મુનિનાં વચન સાં-ભળી, સંતોષ્યાં મનજાણ્ય; તમો પિતાશું પુત્રી તમારી, એવી બોલ્યાં વાણ્ય. ૧૦ પછી વાલ્મિકમુનિ સિતાને તેડી, આવ્યા નિજ આશ્રમ; ફળ જળ આપી સ્વાગત કીધિ, ઉતર્યાં અનુ-ક્રમ. ૧૧ ત્યારે અનેક વિપ્ર તેણે સમે, આવ્યા વન મધેથિ

અનુપ; વાલ્મિક મુનિને પુછવા લાગ્યા,જોઈસીતાનું રૂપ. ૧૨ અરે પિતા આ કયાંથિ લાવ્યા, કોણુ છે કોનિ નારી,ત્યારે મુનિએ કહ્યું એ રામનિ રાણિ, સિતા જનકકુમારિ. ૧૩ એવાં વચન સુણિ સહુ વિપ્ર કહે, એ શિદ લાવ્યા મહારાજ; વિઘ્ન થશે આપણા આશ્રમમાં, નહિ રહે કોની લાજ.૧૪એણે રાવણનું કુળકર્યું નિકંદન,મરાવ્યો મારીચરંક;વળીલોકાપવાદ લાગ્યો મોટો, એને માથે ચડયું છેકલંક.૧૫ આપણા આશ્રમમાં નવ જોઈએ, એનું સુંદર રૂપ; એ છતાં ઉપાધી થાય આપણે, એ તો કલેશનો કુપ. ૧૬ આપણે ગ્રામમુકીને સર્વે, વનમાં કીધો વાસ; ત્યારે ઉપાધિ કેમ સંગ્રહ કરીએ, રહીએ સદા ઉદાસ. ૧૭ એમ તર્ક વચન કુટિલ ઘણા બોલે, કરતા સોર બકોર; તે વિપ્ર કર્મ જડ કંઈ નવ સમજે, કેવળ વેદિયા ઢોર. ૧૮ તે વચન સુણિને પાસે આવ્યાં,જનકસુતા તેણિવાર વૈદેહિએ કરજોડી સહુ, વિપ્રને કર્યો નમસ્કાર. ૧૯ અરે મહારાજએવું શું બોલો,કઠણ વચન અતિ વંક;હવેતમેકહો તે હું કરૂં જેમ, ઉતરે મારૂં કલંક. ૨૦ ત્યારે એક વિપ્રગાજીને બોલ્યો તર્ક કરીને ત્યાંહે; અરે સીતા તું સાધવી હોય તો, લાવ્ય ભાગીરથી આંહે.૨૧ આ આશ્રમ પાસે ગંગા આવે, તો અમને સુખ થાય; ત્યારે સીતા તુજને સતિ જાચે પુજીએ તારા પાય. ૨૨ એવાં વચન વિપ્રનાંસુણીને,સીતા દુખ પામ્યાં મન માંહે; પછી ગંગાની સ્તુતિકરવાલાગ્યાં,ગદગદકંઠે ત્યાંહે. ૨૩ વલણ—ગદગદ કંઠે ગંગા કેરી,સ્તુતિ કરતાંસીતાયરે;

સર્વે મુનિવર પાસે ઊભા, જોતા તે ચર્ચા યરે. ૨૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તારકાંડે વાલ્મિકેનસ્વસ્યામંપ્રતિસીતાનયનંનામદ્વાત્રીંશોધ્યાય: ૩૨

અધ્યાય ૩૩

રાગ સિંધુડો ડંકની ચાલ—જય વિષ્ણું પાદોદકી અખિલ જન પુનીતકર, દાની મનમોદકી સિંધુ અંગે; અધમઉધારણી સગર કુળતારણી, પરમ શિવકારણી માત ગંગે. જય વિષ્ણું. ૧ જય સાર સહુ તત્વનું સથન વિધીયે કર્યું, પ્રથમ પરમેષ્ટીનું પાપ વામ્યું; તેથી પુજાકરી વિષ્ણુના ચરણુની, પુનીત નખત્વાર વિસ્તાર પામ્યું. જય વિ. ૨ જય સુરસુરીબ્રહ્મ કટાહ વીદારણી, નભગતી ચારણી ધુની અપાર; દીલીપસુત કામના સફળ પુરાણ કરી, અનગ અજરી ધરી શિષધાર. જય વિ. ૩ જય રૂદ્ર શીરવાસની અખીલ અઘનાશીની, કળિ મળ ત્રાસિની અભયદાતા; પૃથ્વી પાવન કરી ધાર પ્રાચીદીશી, ચંડધની ખંડ ગિરિ શરણત્રાતા. જય વિ. ૪ જય સરિતવ જાન્હવી વિમળ ભોગાવતી, નામ મંદાકીની પાપહારી; ભુતળ ભાગીરથી પુનીત પ્રભાવતી, અલકનંદાસુર આનંદકારી. જય વિ. ૫ જય સનકાદીક વિધી રૂદ શારદ સ્તવે, સિદ્ધ મુનિ યોગી નિત્ય સેવ્યમાન; યક્ષ રક્ષાદી નર નાગ કીન્નર અમર, પુજી ગંધર્વ કરે ગીતગાનં. જય વિ. ૬ સ્મરે તો સંકટ ટળે દર્શનેઅઘબળે, સ્પર્શતાં દેહ ત્રિશુદ્ધ થાયે; સ્તવન કરતાં પામે તત્વ ત્રિલોકનુ અંત હરિચરણને શરણ જાયે. જય વિ. ૭ જય અંબ સગરા-

૯મજ મોક્ષદાયક મહા,મહાત્મ ગુણુ અતિ વિશાળજાન્હુ જાતા દાસ ગિરિધર સદા ઉભય ત્રઠ પાવની, રાખીયે આજ મોરી લાજ માતા. જય વિ. ૮ દોહા—એ ગંગાષ્ટક પાવન પરમ, જેજપેનરને નાર;મુકત થાય મહા પાપથી, પામે પદારથચાર. ૯ સ્તુતીસુણી જનકસુતા તણી, ગંગાયેતેણીવાર; ત્યારે ધારા આવી ગર્જતી, જેનો પ્રચંડ વેગ અપાર. ૧૦ ઈતિશ્રીરામચ-રિત્રેસંતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેસીતયાભાગીરથી પ્રાર્થનંનામત્રયત્રીંશોધ્યાય: ૩૩

અધ્યાય ૩૪

રાગ મારૂ—સ્તુતિ સાંભળીને તેણીવારે, ધાયાં ગંગા સી-તાજીની વહારે; થયો ઓચિંતો ગડેડાટ, ભડકી નાઠા બ્રાહ્મણ બારે વાટ. ૧ આવી પ્રચંડ ગંગાની ધાર,ઉછળતું એક યોજન વાર; ઘુઘવાટ ગરજના થાય, ફોડે પરવત સોંસરી જાય. ૨ મુળ માંહેથી વૃક્ષ ઉખેડે, જયાં ત્યાં જળ ફરતું રેડે; ઉછળ્યા જળ સાગર જેમ.નાઠા મુનિવર મુકી આશ્રમ. ૩ કર્યાંઆગળનાનાં બાળ, સીના શરણે આવ્યાં તત્કાળ; પાહી પાહી વીદેહી કૃ-પાવાન, રાખો શરણ અમો છું અજ્ઞાન. ૪ અમો કરયું તમારૂં હેલન. કર્મ જડ અભિમાની મન; છો તમો શુદ્ધ પતિવ્રતાય, સરવ સતીયો તમારી કળાય. ૫ જો છોરૂ કછોરૂ થાય, પણકોપ કરે નહિ માય;ક્ષમા રાખો હવે જાનકી માત, સમાવો જળ આવ્યું અધાત. ૬ તણાઈ જાશે અમારાં ધામ,ત્યારે રહીશું અ-મો કોણ ઠામ; તમને વારંવાર શિર નામુ, માતા જુવો આ

બાળક સામુ. ૭ એમ વિપ્રકાલાવાલા કરે, રૂષિપત્નિયો ખોળા પાથરે; દેખી કરગરતો મુનિસાથ, સીતાયે કર્યો ઉંચો હાથ. ૮ જળ સમી ગયુ તે સ્થાન, વહેવા લાગી તે ધાર સમાન; નિવરત્યો ભય મુનિવર કેરો, સહુને વાધ્યો હરખ ઘણેરો. ૯ વાલ્મિકના આશ્રમ પાસ, વહે છે ગંગા સુક્ષ્મ સુખરાસ; ગંગાની પુજા સીતાયે કરી, સહુ મુનિયે ત્યાં સ્તુતિ ઉચરી. ૧૦ સકળ વિપ્રે પાડયુંતેનું નામ, સીતા ધારા ગંગા તેણેઠામ; મુનિ કરતા મંજનપાન, જપ હોમ ને તપ અનુષ્ઠાન. ૧૧ મઠ બાંધી રહ્યા તેને તિર, જેનું શીતળનિરમળ નિર; વૈદેહીને વખાણુતા સરવ, તે દહાડેથી વિપ્રે તજીયો ગરવ. ૧૨ એવું જાનકી કેરૂં ચરિત્ર, સુણુતાં પાપી થાય પવિત્ર; આ જગતમાં ભોગવે સુખભોગ, અંતે શ્રી હરિચરણ સંજોગ. ૧૩ વલણ.—સંજોગ થાય હરિચરણનો, કરે શ્રવણ એ આખ્યાનરે; કહે દાસ ગિરિધર કથા અદ્ભુત, સુણો શ્રોતા થઈ સાવધાનરે. ૧૪ ઇતિશ્રી રામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેવાલ્મિકયાશ્રમેગંગામનંનામચતુરત્રીંશોધ્યાય: ૩૪

અધ્યાય ૩૫

રાગ ધનાશ્રી—વાલ્મિક કેરા આશ્રમ માંહેજી, રહ્યાં સુખ પામી સીતાત્યાંહેજી; સરવે મુનિયે કર્યો એક વિચારજી, કોઈ નવ જાણે સીતાને આ ઠારજી. ૧ (ઢાળ.) ભાઈ વાત એ કહેશો નહિ, અન્ય કો ન જાણે મર્મ; જે જનક તનયા જાનકી, રહ્યાં આપણે આશ્રમ. ૨ એમ સીતાજી સુખ પામિઆં પો-

ષણુ કરે મુનિરાય;સ્વાગત કરે મુનિ પત્નિયો,આનંદમાં દીન જાય. ૩ વાલ્મિક મુનિના આશ્રમે, ઠરી રહ્યાં જનક કુમાર; દીન દીન વૃદ્ધી ગરભ પામે, સીતા ઉદર મોઝાર, ૪ નવ માસ ત્યાં પુરણુ થયા, આવ્યો પ્રસવ કેરો દીન;. મુનિપત્નિયો ત્યાં વૃદ્ધ આવી, પાસે રહી શુભ મન. ૫ શુભ યોગ વાર નક્ષત્ર તિથિ, શુભ લગ્ન રવિ મધ્યાન; તે સમે સુંદર પુત્ર જનમિયા, જુગલરૂપ નિધાન. ૬ પ્રથમ જન્મ્યો તે લઘુ, તે પુંઠે આવ્યો જેષ્ટ; એમ થયા પ્રસવ બે પુત્ર તે સમે, કીંદ્રિયાગ્રહ શ્રેષ્ટ. ૭ તે સમે વાલ્મિક સ્નાન કરતા, હતા ગંગા માંહે; સહુ શિષ્ય દોડીનેં ગયા,કહી વધામણી જઈ ત્યાંહે. ૮ ત્યારે વાલ્મિકે બે કર વિષે,લવ કુશ ગ્રહ્યાતા જેહ; તે સહીત આશ્રમ આવિઆ, ઊતાવળા મુનિ એહ. ૯ હવે વામ કરમાં દરભની, એક શળી તે કુશ જાણુ; દ્વિગુણી તે દક્ષણિ હસ્તમાં, તેનું નામ લવ નિ-રવાણુ. ૧૦ તે સહિત કર વાલ્મિક મુનિ. આવિઆ આશ્રમ માંહે;જાત કરમ કર્યું કુંવરનું ,વેદ વિધીએ ત્યાંહે. ૧૧ અભિ-ષેક કીધો કુશ થકી,તેનું પાડીયુ કુશ નામ;લવેઅભિષેક કર્યો તદા, લવ નામ તે અભિરામ.૧૨ હવે જેષ્ટ કુશ ને લઘુ લવ, મહા શ્યામ સુંદર વેષ; શ્રી રામનાં પ્રતિબીંબ તદવત જાણે ચંદ્રદીનેશ. ૧૩ વાલ્મિકે વધાઈ ઘણી કરી, આપીઆં દાન અનેક;સહુ દ્વિજે આશિરવાદ દીધો,શાન્તિ મંત્રાભિષેક.૧૪ જેમ શુકલ પક્ષનો ચંદ્રમા ચઢે, અધીક અધીક કળાય; એમ કુંવર વૃદ્ધિ પામતા,દીન દીન મોટા થાય. ૧૫ તન શ્યામસું-

દર કમળમુખ, આકરણુ નેત્ર વિશાળ; રામના સરખી આકૃ-તિ, બળવાન બન્યો બાળ. ૧૬ તેનું લાલણુ પાલણુ કરે નિત્યે, મુનિ વાલ્મિક જેહ; એમ કરતાં થયા મોટા, સાત વરસના તેહ. ૧૭ ત્યારે મુંજીબંધન તણો આરંભ, કર્યો ત્યાં મુનિજન વળી કામધેનુ સ્વર્ગમાંથી, મગાવી તે દન. ૧૮ અનેક મુનિવર તેડાવિઆ, તિહાં થાય મંગળ ગીત; વેદમંત્રે ધરાવ્યાં, બે કું-વરને ઉપવિત. ૧૯ સહુ વિપ્ર રાખ્યા સપ્ત દીન, ભોજન નાના ભાત; જે જે પદારથ જોઈએ તે, આપે કામદુર્ગા સાક્ષાત. ૨૦ આશિષ દીધી સરવ મુનિએ, આપ્યાં બહુ વરદાન; લવકુશ બન્યો શોભત, બળ ગુણરૂપ નિધાન. ૨૧ ભોજન કરાવી દ-ક્ષિણા દીધી, આપિઆં વસ્ત્ર અપાર; વિદાય કીધા વાલ્મિકે સહુ, વિપ્રને તેણીવાર. ૨૨ વિદાય કરી તે કામધેનું, સ્વર્ગમાં નિરવાણ; જાનકી હરખ્યાં અતિ ઘણું, જોઈ પુત્ર પરમ સુજાણ. ૨૩ પછી વેદાધ્યયન બે પુત્રને, મુનિએ કરાવ્યું ત્યાંહે; ખટ શાસ્ત્ર સકળ પુરાણ ભણીઆ, હરખતા મન માંહે. ૨૪ ધનુર-વેદની યુક્તિ સરવે, મંત્રશાસ્ત્ર વિષેક; સસ્ત્ર ગ્રેહેવાની કળા, વળી અસ્ત્ર મંત્ર અનેક. ૨૫ શતકોટી રામાયણ પુનિત, વા-લ્મિકે કરી હતી જેહ; બે રાઘવીને ભણાવી, સહુ અર્થ સાથે તેહ. ૨૬ તે રામચરિત્રનું ગાન કરતા પુત્ર રૂડી પેર; લવ કુશને ગાવા તેડી, લાવે મુનિ ઘેર ઘેર. ૨૭ સપ્ત સ્વર ત્રણ ગ્રામ આદે, રાગ ને ઊપરાગ; તે મેળવી રામચરિત્ર ગાતાં મન ધરી અનુરાગ. ૨૮ એમ ચૌદ વિદ્યા કળા ચોસઠ રાજનીતિ

નિધાનઃઋષિયે સકળતેશીખવ્યું,ભણ્યા બન્ચોકુંવરસમાન. ૨૯ અનેક ઋષિના બાળ સાથે, રમે બન્ચો વિર; નિજ માતને મુનિતણી, આજ્ઞા પાળતા મતિધીર. ૩૦ વનમાંથી કંદમુળ લાવી, મુકે મુનિવર પાસ; સેવા કરે માતા તણી, માનતા મુનિનો ત્રાસ. ૩૧સત સંગેકરીને મનુષ, જેમ વીસરે દુખ સંસાર; એમ વિસર્યાં શ્રી વીજોગનું દુખ, જોઈ પુત્રને નીરધાર. ૩૨ વલણ—એમ વિસર્યાં શ્રી વિજોગનું દુખ, જોઈ પુત્રને મહા રણધીરરે;દશ વરશના થયા રાઘવી, ત્યારે મૃગયા રમતા વિરરે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંઉત્તર કાંડેલવકુશજન્મકથનંનામપંચત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૫

અધ્યાય ૩૬

રાગ મારૂ—થયા લવ કુશ દશ વરષ તણા, ત્યારે મૃગયા રમતા વિર;ક્ષત્રી ધરમ આચરતા પોતે, ધનુષ બાણ ગ્રહીધીર. ૧ એક સમે બે વિર ગયા છે, મૃગયા કરવા વન; ત્યાં ગિરિના શિખર ઉપર બેઠા,એક શ્રૃંગી ઋષિ મુનિજન.૨ મૃગના જેવી આકૃતિ તેની,દેખાય પર્વત માંહે; તે બંધુ છે વાલ્મિક મુનિના તપને બેઠા ત્યાંહે. ૩ જાનકીપુત્રે દીઠા તેને, મૃગ જાણ્યો નિરધાર; લવ કુશે બે બાણ ચઢાવી, મુકયાં તેણીવાર. ૪ તે આવી વાગ્યા ઋષિ રૂદેમાં, તજીઆ તતક્ષણ પ્રાણ; પછે તેને લેઈને બે જાણ આવિઆ, મુનિ આશ્રમ નિરવાણ. ૫ ત્યારે વાલ્મિકે ઓળખ્યો બંધુ પોતાનો,કહ્યું લવ કુશને ત્યાંહે;તમો ઘણા બળિઆ થયા માટે, મુજ વિરને માર્યો આંહે. ૬ અરે

પુત્રો લાગ્યું પાપ તમને,બેઠી બ્રહ્મહત્યાય;એવાં વચન સુણીને પુત્ર પસ્તાયા, શોક કરે સીતાય. ૭ પછે વિધીયુકતે વાલ્મિકે કર્યો, નિજ બંધુને સંસ્કાર; દાહક્રિયા ઉતરક્રિયા કીધી, શાસ્ત્રતણે અનુસાર. ૮ ત્યારે જનકસુતાએ કહ્યું મુનિવરને,જાણી વિપરીત કાજ;અરે પિતા એ તિક્ષણ ઘણીછે, સુર્યવંશ મહારાજ. ૯ વળી મોટો પ્રતાપ તમ વિધાનો, તે મહા પરાક્રમી થાય; માટે પુત્ર તણો એ દોષ નિરવર્તિ, કરો તમો મુનિરાય. ૧૦ વળી લવ કુશ કહે સ્વામિ અમને,કહો ઉપાય કરીયે તેહ; બ્રહ્મહત્યાનું મહા પાપ એ,અમ શિર બેઠું જેહ. ૧૧ ભાઈ બ્રહ્મકમળ એક સહસ્રથકી, કરો શિવ પુજન સુત જ્યારે. બ્રહ્મહત્યાનું પાપ ઉતરશે, પવિત્ર થાશો ત્યારે. ૧૨ લવ કુશ કહે ક્યાં બ્રહ્મકમળ છે, કહો તે અમને તાત; ત્યાં થકી લાવીને અમો કરીયે, શિવપુજન સાક્ષાત. ૧૩ મુનિ કહે નગર અયોધ્ધા પાસે, છે બ્રહ્મસરોવર ત્યાંહે; સહસ્ર પાંખડી કેરાં થાય છે, બ્રહ્મકમળ તે માંહે. ૧૪ તે કમળે કરી શ્રી રામચંદ્ર, શિવપુજન નીત્યે કરે છે; અનેક યોદ્ધા રક્ષા કરતા, સરોવર પુંઠે ફરે છે. ૧૫ ત્યારે વળતા હશી બે બાળક કહેછે,એના શા છે ભાર; હમણાં લાવીયે બ્રહ્મકમળ, કરી રક્ષકનો સંહાર. ૧૬ કદાપી અવધનો રાય રામ, જો ચઢી આવશે ત્યાંહે; તો તેને ઝાલી બંધન કરી,યાંહાં લાવીશું ક્ષણ માંહે. ૧૭ એવું કહીકર ધનુષ બાણ ગ્રહી, ચાલીઆ બન્યો વિર; ચંદ્ર સુરજ તેજસ્વિ જેવા, ધનુરવિદ્યાના ધીર. ૧૮ અવધપંથ પુછીને ચાલીઆ, જેવા

સિંહના બાળ; વન પરવત ઓળંગી આવ્યા, બ્રહ્મસરોવર પાળ. ૧૯ કુશે પ્રવેશ કર્યો સરોવરમાં,તોડયાં કમળ અપાર; રક્ષક ક્રોધ કરી આવ્યા, તેનો લવે કર્યો સંહાર. ૨૦ કોઈએક ઊગર્યા તે નાસી ગયા, પુરી અયોધ્ધા માંહે; સમાચાર સર્વે કહ્યા જઈને, રઘુપતિ બેઠા જયાંહે. ૨૧ મહારાજ આપણા સરોવરમાં, મુનિ બાળક બે બળવંત; કમળ અતિ ઘણાં તોડયાં તેણે, મારયા જોદ્ધ અનંત.૨૨ એવું સુણી શત્રુઘન ક્રોધે કરીને, ઉઠ્યા તેણીવાર; કોણે તોડયાં એ કમળ આપણાં, હવડાં કરૂં સંહાર.૨૩ ત્યારે શ્રી રઘુવર હશિને બોલિઆ,શત્રુઘનશુ વાણ; અરે ભાઇ જવાદ્યો એ કો હશે, મુનિવરના બાળક જાણ. ૨૪ એ આજ્ઞાકારી હશે વિપ્રના, દેશે તમને શ્રાપ; તે બાળકને જો કદાપી હણીયે, તો પણ લાગે પાપ. ૨૫ એમ ક્રોધ સમાવ્યો વિર તણો,સુત જાણી પુરાણબ્રહ્મ;પછે કમળ લેઈ બે વિર ગયા તે, મુનિવરને આશ્રમ.૨૬ માત જાનકી મુનિ વાલ્મિક જોઇ, પામ્યાં ઘણું આશ્ચર્ય; હરખી પરસ્પર વાત કરે એ, પુત્રનું અદ્દભુત વિર્ય. ૨૭ પછેવિધીએ કહીને વાલ્મિકમુનિએ, કરાવ્યુ શિવપુજન; પુત્રને હસ્તે ચઢાવ્યાં શિવને, બ્રહ્મકમળ પાવન. ૨૮ બ્રહ્મહત્યા ઊતરી લવકુશની, તતક્ષણ થયા પવિત્ર; વારંવાર વખાણે સુરમુનિ, રાઘવી કેરાં ચરિત્ર. ૨૯. વલણ—ચરિત્ર પાવન રાઘવીનાં, વખાણે સુર મુનિજનરે; નિજ પુત્રને લાડ લડાવતા, નિત્ય સીતા હરખે મનરે. ૩૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેબ્રહ્મ

હત્યાનિવારણાર્થેબ્રહ્મકમલૈશિવપુજનં નામષટ્ત્રીંશોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૩૭

રાગ કાફી--સુણો શ્રોતા થઈ સાવધાન, પાવન લવકુશનું આખ્યાન; બ્રહ્મકમળે પુજ્યા શિવરાય, તેથી ઉતરી બ્રહ્મહ-ત્યાય. ૧ પુત્રે વાત કહી વિસ્તારી, હરખ્યાં મુનિને જનકકુમારી; વખાણે સુતને મુનિભુપ, રામના પ્રતિબિંબ સ્વરૂપ. ૨ એકસમે આદે કવિજન, ગયા ગંગામાં કરવા મંજન; બેઠાં આશ્રમમાં વૈદેહી, પાસે પુત્ર બે પરમ સ્નેહી. ૩ સીતાની કરે ચરણ સે-વાય, ભુમિજાને તે હરખ ન માય; એકેકો પદ લેઈ ઊછંગે, સેવતા સુત પામી ઊમંગે. ૪ સુખ દુઃખની કરતા વાત, સુણી દ્રવિત થાયે ઘણું માત; લવ કુશે પુછ્યું તેણીવાર, આપણે કેમ રહ્યાં વન મોઝાર. ૫ માતા વસવા તણું કોણ ગામ, અ-મારા તાત તણું શું નામ; કુળ ગોત્ર કુટુંબ ને જ્ઞાત, કોણ વંશ પિતામહ તાત. ૬ થયો જન્મ અમારો ક્યાંહે, કેમ વસવું પડ્યું વન માંહે; તે વૃતાંત કહો સહુ માય, સુણી વચન બોલીઆં સીતાય. ૭ નગ્ર અવધપુરી પાવન, રવિકુળમાં થયા ઉત્પન્ન; અજના સુત દશરથ સાર, તેને પુત્ર પ્રગટ થયા ચાર. ૮ રામ લક્ષ્મણ શત્રુઘન ભરથ, ચારે બંધુ એ મહા સમરથ; તેમાં રામ તમારા પિતાય, જે છે કોટી બ્રહ્માંડના રાય ૯ સાક્ષાત એ શ્રી ભગવાંન, શિવ બ્રહ્મા ધરે જેનું ધ્યાન; માર્યા રાક્ષસ દુષ્ટ અપાર, ઉતાર્યો જેણે ભુમિનો ભાર. ૧૦ કર્યું રાવણ કુળ છેદન, તાર્યા અનેક પૃથ્વીના જન; વર્ષ સહસ્ર એકાદશ આજ, ગયાં કરતાં

અયોધ્ધાનુંરાજ.૧૧એક દુષ્ટ રજકને વચન,મુને તજી પ્રભુએ આ વન; એમ આદ્દીથી સરવ કથાય, માંડીને કહી પુત્ર ને માય ૧૨ ભુમિજા થયાં ગદ્દગદ્દ ત્યાંહે, આંસુ ધાર ચાલી નેત્ર માંહે; સંભારી નિજ દુઃખની વાત, ભરાયું રૂદેઅકસ્માત.૧૩ વાર્યાં માતને કરતાં રૂદન, આપી ધીરજ લુછ્યાં લોચન;એમ કાયર થાઓ કેમ, રૂઓ તો છે અમારા સમ. ૧૪ દેહનાં સુખ દુઃખ હોય જેહ, ના છુટે ભોગવ્યા વિન તેહ; તજ્યાં વિન અ-પરાધે આમ,ધર્મવંત શાના એ રામ.૧૫ શું કરીયે જો એછે પિતાય, કરીયે બીજાને હવડાં શિક્ષાય; માટે રાખો હવે મન ધીર, સત્યવાદ્દી જાણીઆ રઘુવીર. ૧૬ સુતે સમજાવ્યાં કહી ઘણું જ્ઞાન, એમ કર્યું સીતાનુ સમાધાન; માતાની સેવા ક-રતા કુમાર; એમ કરતાં થયાં વરષ બાર. ૧૭ વર્ષ દ્વાદ્દશના થયા તન, જોઈને જાનકી હરખે મન; કરે ધરમ નીતિનીવાત, એમ સુખે રહ્યાં સુત માત. ૧૮ વલણુ—માતા પુત્ર સહિત સુખ પામે, રહી એટલે એહ કથાયરે; કહે દ્દાસ ગિરિધર સુણો શ્રોતા, હવે અયોધ્ધામાં શું થાયરે. ૧૯ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસં-મતવાલ્મિકી નાટકધારાયાં ઉત્તરકાંડેસીતયાલવકુશયોર્પતિ સ્વત્યાગકથનંનામસપ્તત્રીંશોધ્યાયઃ ૩૭

અધ્યાય ૩૮

રાગ મેવાડો—હવે અવધપુરીમાં શ્રી મા'રાજજી, ધરમ નિજ પાળે ચલાવે રાજજી; સેવે રઘુપતિને બંધુ સમાજજી, આજ્ઞા પ્રમાણે કરતા કાજજી. (ઢાળ) સહુ કાજ કરતા રા-

જનું, લેઈ આજ્ઞા શ્રી રઘુવીર તણી; નિજ ધર્મ કર્મને પ્રજા પાળે, ગુરૂ વિષે મમતા ઘણી. ૨ શત્રુઘન લક્ષમણ ભરથને, તીંહાં થયા બબે પુત્ર; સ્વરૂપબળ વિદ્યા નિપુણ, જેણે શોભીયે વરસુત્ર. ૩ લક્ષમણના બે પુત્ર અંગદ, ચિત્રકેતુ નામ: તક્ષ પુષ્કળ પુત્ર બે થયા, ભરથને અભિરામ. ૪ સુબાહુ સુતસૈન્ય નામે, શત્રુઘન સુત સાર; એ પ્રકારે ઉત્પન્ન ખટ સુત, સુંદરરાજકુમાર. ૫ તે પુત્રને પરણાવીઆ, વિવાહ કરી શુભ ઠામ; વધુસહિત ખટસુત શોભીયે, જાણે રૂપે રતિ ને કામ. ૬ હવે શ્રોતાજન સહુ એક ચિત્તે, સુણો ધરીને ધીર; જે દીવશથી જાનકીને, તજીઆં શ્રી રઘુવીર. ૭ તે દીવસથી પુર અયોદ્ધામાં, પડવા માંડયો કાળ; વૃ-ષ્ટિ ન થાયે દેશમાં, વર્ત્યો સમયવિકરાળ. ૮ એમ વરષ દ્વાદશ વહી ગયાં, થઈ અનાવૃષ્ટિ જાણ; સહુ પીડાવા માંડી પ્રજા, દુઃખ ઉપન્યું નિરવાણ. ૯ ત્યારે અવધપુરમાં સભા કરીને, બેઠા શ્રી રઘુનાથ; ગુરૂ વશિષ્ટને પુછયું તદા, પ્રભુએ જોડી જુગહાથ. ૧૦ મહારાજ મારા રાજ્યમાં, જળ વૃષ્ટિ થઈ કેમ બંધ; તેણે પી-ડાયે મુજ પ્રજા તે, કહો કોણ પાપ સંબંધ. ૧૧ રઘુવીર કેરાં વચન સુણીને, બોલિઆ બ્રહ્મકુમાર; હે અંતરજામી જાણો છો તોયે, કહું સત્ય વિચાર. ૧૨ જે પરમ સાધ્વી જાનકી, સાક્ષાત લક્ષ્મિ રૂપ; અપરાધ પાખે સતિને તમો, તજી રવિકુળભુપ. ૧૩ તે કારણ માટે મેઘની, વૃષ્ટિ ન થાયે રામ; માટે યજ્ઞ વિધીયે-થી કરો, અશ્વમેઘ જેનુ નામ. ૧૪ એવાં વશિષ્ઠ કેરાં વચન સુણી, યજ્ઞ આરંભ્યો રઘુવીર; યજ્ઞનો મંડપ રચાવ્યો, સરજયુ

ગંગાને તિર. ૧૫ વળી બીજું કારણ યજ્ઞનું છે, સુણો શ્રોતા-જન; રામાશ્વમેધની પદ્મપુરાણે, કથા છે પાવન. ૧૬ વાત્સાયણ રૂષિ પ્રત્યે કહી, શેષ કરી વિસ્તાર; પાતાળખંડે વરણુવી, અડશેટ અધ્યાય સાર. ૧૭ કહે શેષ વાત્સાયણ સુણો, એક આસન મતિ ધીર; કહું કથા એ અશ્વ મેધની, જેમાં ચરિત્ર શ્રી રઘુવીર. ૧૮ એક સમે શ્રી રઘુવીર બેઠા સભામાં નિરધાર; અગસ્ત મુનિ ત્યાં આવિઆ, ઉઠી કર્યો બહુ સત્કાર. ૧૯ શ્રી રામચંદ્રે કરી પુજા, બેસાડયા આસન; વિનયસ્તુતિ કરી બોલ્યા, પછે પ્રભુ મધુર વચન. ૨૦ એક સંદેહ મુજમાં થયો તે, નિવારો ઘટ જાત; માનુભાવ તમને પ્રશ્ન પુછુ, કહો કરી વિખ્યાત. ૨૧ કુળ સહીત મેં રાવણ હણ્યો, કરી યુદ્ધ લંકા માંહે; તે કોણ જ્ઞાતી ગોત્ર એનું, કહો મુજને આંહે. ૨૨ એવાં વચન સુણી સીતાપતીનાં, બોલ્યા મુનીવર વાણ; હે બ્રહ્મપુરણ રામજી, સર્વજ્ઞછો સુજાણ. ૨૩ તમો કારણ છો સૃષ્ટી તણા, ઉત્પતી સ્થીતી લયકાર; વળી આત્મા અંતરજામી સહુના, વીશ્વના આધાર. ૨૪ સહુ જીવકેરા કર્મનાં, ફળ પ્રદાતા છો રામ; અખંડ જ્ઞાન અનીહ વ્યાપક, સકળ પુરણકામ. ૨૫ તોયે અજાણ્યા થઈ મુને, પુછો રાવણની ઉતપત્ય; માનુષીલીલા જણાવા, પળાવા અમને સત્ય. ૨૬ પછે અગસ્તે આદી થકી કહી, રાવણ જન્મકથાય; પૌલસ્તના કુળ વીષે પ્રગટયો, સુણો શ્રી રઘુરાય. ૨૭ તે વાત સુણી મુની મુખ થકી, જે બ્રહ્મકુળમાં જાત્ય; સહુ સભા સુણતાં બોલીઆ, ગદ્દગદ થઈ

જુગતાત. ૨૮ અહો મેં કૃત આચર્યું. નવ કરે ક્ષત્રી ધીર; મેં બ્રહ્મકુળનો વધ કર્યો, એમ બોલીઆ રઘુવીર. ૨૯ પછે ધર્મ સ્થાપન બ્રહ્મહત્યા, કરી અંગીકાર; તે સમે રઘુપતી ખેદ પામ્યા, મોહ લોકાચાર. ૩૦ઢળી પડયા તવઆસન થકી, મુર્છીત થઈ રઘુનાથ; ત્યારે અગસ્તેશ્રી રામને, બેઠા કર્યા ગ્રહી હાથ. ૩૧ કુંભજઋષિ કહે સાંભળો, સર્વજ્ઞ શ્રી રઘુરાય; તવ નામ જપતાં માત્રમાં, મહા પાપી પાવન થાય. ૩૨ તે તમારે પ્રભુ પાપ શાનું, અસંભવએ વાત; નિગ્રહ અનુગ્રહ સરવના, કરતા તમો વીખ્યાત. ૩૩ સાવધાન થઈરઘુવીર બોલ્યા, મુની સાથ વચન, મેં અવતરી રઘુવંશમાં, હણ્યું બ્રહ્મકુળ પાવન. ૩૪ મહા પાપ એ મુજથી થયું, તે નીવારો મુનીરાય; ઊપાય કહો તે હું કરૂં, જેમ ટળે બ્રહ્મહત્યાય ૩૫ ત્યારે ઘટોદ્ભવ કહે અરે રઘુપતી, તમો પુણ્ય પવીત્ર; અવતાર કારણ ધર્મસ્થાપન, કરો મનુષ્યચરીત્ર. ૩૬ તમોનીયંતા સહુ જગતના, નીરલેપવ્યાપક એક; નથી તમારે શુભ અશુભ કંઈ, સમ વીષ મનુષ્ય વીષેક. ૩૭ તથાપી કરો ધરમ સ્થાપન, લોકસંગ્રહ અર્થ; ઉપાય કહું તે આચરો. જે વેદ પંથ સમર્થ. ૩૮અશ્વમેધ યજ્ઞ કરો પ્રભુ, જેથી ટળે મહા પાપ; વળી ઘટારત રઘુવંશમાં, પ્રભુ પુત્ર રૂપે આપ. ૩૯ કુંભજ તણાં વાયક સુણી નીશ્ચે થયું મન રામ; અશ્વમેધનો આરંભ કરવા, ઊઠયા પુરણ કામ ૪૦ વલણ.— પુરણકામ શ્રી રામજીયે, અશ્વમેધનો આરંભ કર્યો; હવે યજ્ઞ કેરી કહું કથા, તે શ્રોતાજન શ્રવણેધરો. ૪૧ઈતીશ્રીરામ ચરિત્રે

સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશેષવાત્સાયાણુસંવાદે અગસ્તાજ્ઞયાશ્રીરામેણુઅશ્વમેધારંભોનામઅષ્ટત્રીંશોધ્યાય:

અધ્યાય ૩૯

રાગ આશાવરી—હવે અશ્વમેધનો આરંભ કરવા, ચાલીઆ શ્રી રઘુવીર; મંડપ રચાવ્યો ચાર જોજનનો,સરજયુગંગાને તીર.૧ દેશ દેશમાં દુત મોકલી,મુનિવરને તેડાવ્યા;વળી સગા સંબંધી રાય હતા તે, સૈન સહીત તિહાં આવ્યા. ૨ સુગ્રીવ વિભીષણુ નળ નીળ અંગદ, શરભને જાંબુવાન; ગવાક્ષકેશારી રસભની આદે, આવી મળ્યા બળવાન. ૩ વશિષ્ઠ વિશ્વામીત્ર કુંભજરૂષિ, ગૌતમ ને વામદેવ;ભારદ્વાજ ને યાજ્ઞવલ્કયમુનિ, અત્રી અંગિરા એવ.૪ નારદ અસીત કપીમુનિ,પરવત શુક્રાચારજ મુન્ય; વ્યાસ હરિ તપરાશર બ્રહસ્પતી, લોક સમજોત કરંન્ય. ૫ એવા મુનિવર અતિ ઘણા આવ્યા,સાથેશિષ્ય અપાર;ચારે વેદ પરાયણુ સર્વે; ત્રિકાળજ્ઞાનીસાર. ૬ સર્વનીપુજા કરીશ્રી રામે,બેસાડયા આસન;અહોભાગ્ય મોટું આજમળિઆ, માનુભાવ પાવન.૭હું મહાપુરૂષનાં દરશાન પામ્યો, યજ્ઞ નીમીત્તેઆજ;સત્સંગસમ લાભ નહીં,અપવર્ગસ્વર્ગભુરાજ ૮સર્વ મુનિ માહોમાંહે કરે ચર્ચા, આત્મનિરૂપણુ જ્ઞાન; તત્વસંખ્યા નિર્વેદ વખાણે, ભક્તિયોગ ને ધ્યાન. ૯ કેટલા દીન એમ કરતાં વિત્યા, આવ્યો સમય વસંત; વશિષ્ઠ અગસ્તની આજ્ઞાયે કર્યો, યજ્ઞ આરંભ શ્રી કંત.૧૦હવે યજ્ઞનું સાહીત્ય સર્વે મેળવ્યું, વેદ વિધીએ પ્રમાણુ; બંધુ પ્રધાન સકળ જન

કરતા, કારજ તે નીરવાણ.૧૧ અશ્વ અનોપમ આણીને બાં-
ધ્યો, મનવેગી શ્યામ કરણ; પીત પુંછ રકત વદન જ શોભે,
ઊજવળ જેનું વરણ. ૧૨ શ્રી રામચંદ્ર દીક્ષા લેઈ બેઠા, આ-
પીઆં દાનં અપાર; સાથે સોનાની સીતા કરીને, બેસાડયાં
તેણીવાર. ૧૩ ભુમી શયન બ્રહ્મચર્ય જે પાળે, ભોગરહીત સુ-
ખકારી; મૃગનુ શૃગ કટીયે ખોસ્યું,અજીતમેખળા ધારી.૧૪
આચારજ મુની વશીષ્ઠ થયા,જે યજ્ઞકર્મના જાણ;ચારદીશાયે
નીમ્યા બેબે, મંત્રવેત્તા નીરવાણ. ૧૫ અસીત દેવળ બે પુર્વ
દ્વારે, અંગીરા ને ગૌતમ વામ; જાતુકરન્ય જાબાલી પશ્ચીમ,
દક્ષીણ કશ્યપ અત્રી નામ. ૧૬ અગસ્ત મુની તે કર્મ અધી-
ષ્ઠાતા, અધ્વર્ય વેદ વ્યાસ; યજ્ઞદ્વાર પાળણરૂષી, બ્રહ્મસ્થાને
વીધીનો વાસ. ૧૭ હવે આચારજ ઋત્વિજ મળીને, કરાવ્યું
અશ્વ પુજન;કનકપત્ર તેને શીર બાંધ્યું,વશીષ્ઠે લખીનેવચન.
૧૮અવધપુરીના રાજાદશરથ, મુગટમાણી નૃપ ધીર;રઘુવંશી
રઘુકુળના મંડન, પુત્ર તેના રઘુવીર. ૧૯ રાવણરીપુ ખળદળ
ગંજન,રથપંડીત શ્રી રામ;એક બાણ એક પત્નિ વચન.એક
ભકતના પુરણકામ.૨૦ તેજ રામનો યજ્ઞતુરી.નૃપ જીતવાં મુ-
કયો જાણ: જે બળીઆ હોય તે બાંધજો ભાઈ, મુકીને આશા
પ્રાણ. ૨૧એવું પત્રલખીનેવશિષ્ઠ ગુરૂએ,બાંધ્યું અશ્વનેશિષ;
તેની પુઠળ રક્ષા કરવા શત્રુઘન, સજજ થયા તે દીશ. ૨૨ શ્રી
રામચંદ્રે શીક્ષા ઘણી દીધી, શત્રુઘનને ત્યાંહે; અરે ભાઈ હું
કહું તે રીતે આચરજે રણ માંહે. ૨૩ જે મદોન્મત વિર થશા

નપુંસક, પળાય મુકી ધીર; સ્ત્રી વિપ્ર સાધુજન સાથે, યુદ્ધ કરીશ ન વિર. ૨૪ વળી શસ્ત્રરહિત મુર્છિતની ઉપર, કરવો ઘટે નહિં ઘાય; એમ શત્રુઘનને સમજાવીને, શિક્ષા કહી રઘુરાય. ૨૫ ત્યારે તેણે સમે ત્યાં જનક તણો સુત, લક્ષ્મિનિધી એવું નામ; તે હાંશી વચન હશિને બોલ્યો, સાંભળીયે શ્રી રામ. ૨૬ તમો શિખામણ શું ઘો સમજાવી, શત્રુઘનને આજ; પણ જેવી રીત તમારા કુળની, તેવું કરશે કાજ. ૨૭ તમો કહ્યું જે સ્ત્રી વિપ્રને, શસ્ત્રરહિત જે જન; તેની ઉપર ઘા નવ કરવો, બોલ્યા એવું વચન. ૨૮ પણ પ્રથમ તમારા પિતાયે માર્યો. વિપ્ર શ્રવણ નિરધાર; તમે પૌલસ્ત ઋષિના કુળનો, કર્યો છે સંહાર. ૨૯ વળી નારી તાડીકાને વમો મારી, મુકીને એક બાણ; કીરાત તપસ્વીને વળી હણીયો, શસ્ત્ર રહિત નિરવાણ. ૩૦ તે દહાડે કયાં ધરમ ગયો તો, હવે કરો છો વડાઈ; એવાં શાલક કેરાં વચન સુણીને, બોલિઆ જનકજમાઇ. ૩૧ અરે જનકવિદેહ તણા સુત છો, તમો શું જાણો એ રીત; વિરરસ કેરી વાત ન જાણો, સન્યાશીશું પ્રીત. ૩૨ એવા હાંશીવચન પરસ્પર કરતા, પ્રતિઉત્તર એમ વાળી; તે સુણી સભાજન સરવે હસિઆ, લીધી માંહોમાંહે તાળી. ૩૩ વલણ.—

તાળી લેતા માંહોમાંહે, સર્વે હસિઆ સભાના જનરે; એવો આનંદ વાધ્યો અંગમાં, જોઈ યજ્ઞ મહોત્સવ મનરે. ૩૪

ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંશેષવાત્સ્યાયનસંવાદેઅશ્વમેધીકેશ્રીરામેણશત્રુઘનબોધોનામએકોનચ-

ત્વારીંશોધ્યાયઃ ૩૯

અધ્યાય ૪૦

રાગ કાફી--આવ્યો મહુરત કેરો દીન, થયાં તત્પર સરવે જન; શત્રુઘનની સાથે વિર, અશ્વરક્ષક જાયે ધીર. ૧ તે સમે ભરથ કેરો પુત્ર, રણપંડિત બળિયો સુત્ર;તેનું પુષ્કળજી એવું નામ; જેના રૂપથી લાજે કામ. ૨ વરષ દ્વાદશનો છે કુમાર, જાણે સકળ વિદ્યા અનુસાર; તે શત્રુઘન કેરી સંગ, જાવાને શસ્ત્ર સજીઆં અંગ. ૩ ભાથા ટોપ કવચ કોડંડ, ધર્યાં ભુષણ ભાર અખંડ; લઈ માત તણી આજ્ઞાય, આવી લાગ્યો કૌશલ્યાને પાય. ૪ સુમિત્રા કેકૈને નામ્યું શિષ, દીધી સરવ માતાએ આશિષ; પછે ચાલ્યો ત્યાં થકી તન, આવ્યો પોતાને રંગભોવન. ૫ વધુ પુષ્કળજીની જેહ, કાન્તિ નામે મહા સતિ તેહ; જેના રૂપ થકી રતિ લાજે, સુંદરી શુભ વેષ વિરાજે. ૬ વરષ દ્વાદશમાં વય જેની,અંગ ઉપમા શી કહું તેની;છેપતિવૃત મંડન એહ, જાણે પતી પરમેશ્વર જેહ. ૭ નીજ સ્વામીને આવતો નરખી,હરીવદની હૈયામાં હરખી;એટલે ત્યાં પુષ્કળ આવ્યો, ભરી મોતીની થાળે વધાવ્યો. ૮ હસી બોલ્યો સુણો હે નાર, આજ છોડે છે યજ્ઞ તોખાર; રક્ષાને જાયે શત્રુઘન, સૈન સહીત ઘણા રાજન. ૯ હું જાઉછું કાકાને સંગ, જીતવા ભુપતી રણજંગ; ત્યાં જાવાને વીલંબ જ થાય, માટે આપો મુને આજ્ઞાય. ૧૦ સુણી નાથનાં એવાં વચન, સામું જોયું ભરી લોચન; પછી ગ્રહી નીજ સ્વામીનો હાથ, બોલી મધુર વ-

ચન હે નાથ. ૧૧હું તો દાસી તમારી સ્વામીન,એક વિનતી ધરજો મન, તમો જાણુશો જે કંઈ આશ, હશે ભોગ તણો અ-ભીલાષ. ૧૨ પણુ સાચું કહું છું આજ, જાઓ સુખ થકી મ-હારાજ; કાકાની પાળજો આજ્ઞાય, જીતજો પૃથ્વીના રાય. ૧૩ કરજો જુદ્ધ રહી સનમુખ, નવ ધરશો મરણનું દુઃખ: થોડું જીવી જો કીર્તિ કરીયે, ઘણું જીવ્યાની આશા ન ધરીયે.૧૪ જશરહીત જીવ્યા ઘણા દીન,તેણે શું થયું કાજ સ્વામીન;ઉભે લોકમાં અપજશ થાય,મનુષ્યા દેહ એળે જાય.૧૫ તમો કહેશો ભોગવીયે ભોગ, ઘણું જીવીને સુખ સંજોગ; પણુ અન્ય જ-ન્મમાં સ્વામીન, અહાર નિંદ્રા ભય મૈથુન. ૧૬ પશુ પક્ષીમાં એ સુખ હોય, વીષે સંતુષ્ટ નવ થાય કોય;કોટી કલ્પ ભોગવે કામ, તોય જીવ ન પામે વિરામ. ૧૭ હુન હોમે અગ્નિ જેમ, વાધે અદકી જવાળા તેમ; એવી વાસના કેરી પ્રવાય. ભોગવે નવ તૃપ્તિ થાય. ૧૮ વીષેમાં દોષ દેખે જયારે, તેનુ મન પાછું વળે ત્યારે; રોગ જેવા જયારે ભાસે ભોગ, ટળે ત્યારે એ મુળ સંજોગ. ૧૯ એવો સંસાર મીથ્યા જાણી, પછી ભજવા પુરૂ-ષપુરાણી; માટે કહું છું જોડીને હાથ, મન ધીરજ રાખજો નાથ. ૨૦ જયારે યુદ્ધ કરો સ્વામીન, મુજમાં નવ ધરશો મન; રખે પુંઠ દેખાડતા પાછી,થશે કુળની કીર્તિ આછી.૨૧ રઘુકુળમાં છે જન્મ તમારો, ને પરંપરા મન વીચારો; જો પીતામહ કેરાં કરમ, માર્યો વૃષપરવા નીજ ધરમ. ૨૨ કરી દેવ તણી રક્ષાય, અદ્યાપી લોક કીર્ત્તિ ગાય; વળી કાકાજી કેશવરામ, માર્યો

રાવણ જેનું નામ ૨૩ તમો કહેવાઓ તેના પુત્ર, કુળદીપક ધ-રમના સુત્ર; માટે રાખજો કુળની લાજ, વખાણે જેમ ભુપ સમાજ. ૨૪ પાછા ફરશો ધરી જો ભીત, તો થાશે મુને મહા-વીપરીત, જેઠ દીએર સહિયેરનો સાથ, દેશે મેણાં ઘણાં મુને નાથ. ૨૫ વળી મહિએરીઆ મોઝાર, કહેશે કાયર તુજ ભર-થાર; એમ કહી સમજાવ્યો સ્વામિ, પદ નાથ તણે શિર નામી. ૨૬ કરી પુજા બેસાડી પાટ, કર્યું કુમકુમ તિલક લલાટ; ચોખા ચોઢી કરી મનુહાર, આરોપ્યો કંઠે પુષ્પનો હાર. ૨૭ આપ્યુ તાંબુળ કરી અરચન, પછી દીધું અલિંગન; લાગીપાયે જોડીને હાથ, ધરી નેહ વળાવ્યો નાથ. ૨૮ બેઠા પુષ્કળજી રથ માંહે, લેઈ આજ્ઞા ત્રિયાની ત્યાંહે; ખેડયા પવનવેગીતોખાર, આવ્યા જીહાં છે શ્રી દેવમોરાર. ૨૯ વલણ—જીહાં વિરાજે શ્રી રઘુ-પતી, ત્યાં આવ્યા પુષ્કળ વિરરે; પાયે લાગી આજ્ઞા માગી, જોઈહરખીઆ શામશરિરરે. ૩૦ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવા-લ્મિકીનાટકધારાયાં ઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેપુષ્કળ શ્રીરામસા-મીપ્યાંગમનં નામચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૦

અધ્યાય ૪૧.

રાગ મેવાડો—ફણીધર કહે સુણો વાત્સાયણમુનિ, પાવન યજ્ઞ કથાયજી; પુષ્કળજી સજજન થઈને આવ્યો, જીહાં બેઠાશ્રી રઘુરાયજી. ૧ ત્યારે રૂદે ચાંપીને ઉછંગ બેસાડયો, પુષ્કળને શ્રી રામજી; પછે શત્રુઘન સુમંતની સાથે, બોલીઆપુરણકામજી. ૨ અરે ભાઈ આ પુષ્કળને તમો, સાંચવજો રણ માંહેજી; યુદ્ધ

સમે એની પાસે રહેજો,રક્ષા કરજો ત્યાંહેજી. ૩ પછે એવું કહીને આજ્ઞા આપી, ચાલીઆ શત્રુઘનજી; પુષ્કળજી તે સાથે ચઠીયો, ભરથજી કેરા તનજી. ૪ વળી જનકવિદેહી તણો સુત કહીયે, લક્ષ્મિનીધી એવું નામજી; તે નીજ સૈન્યા લઈ સાથે ચઢિઓ,અશ્વરક્ષાનેકામજી. ૫ વળીસુગ્રીવઅંગદજાંબુવાન, નળ નીળ શરભ હનુમંતજી; ગવાક્ષ કેશરિ આદે કપી સહુ, ચાલીઆમહાબળવંતજી. ૬ વળી અન્યકેટલા સંબંધીરાજા, ચઢીઆ સૈન્ય સહીતજી; સુમંત પ્રધાન પોતાના છે, વળી સૈન્યાપતી રણુજીતજી. ૭ વૈશાખ માસ પુર્ણિમાને દીન, વાર લગ્ન પાવનજી; સરજયુ તીર ઉપરથી અશ્વને, છોડી મુકયો તે દીનજી. ૮ નાહાના પ્રકારનાં વાજીંત્ર વાજે સૈન્ય તણો નહિં પારજી; હાક વાગી શત્રુઘન કેરી, પ્રથ્વી સહે નહિ ભારજી. ૯ તે અશ્વ સ્વઇચ્છાએ કરી ચાલે, પુંઠળ સરવે વીરજી; ગિરિ સરીતા ઓળંગી જાતા,રાખી મનમાં ધીરજી. ૧૦ અદકા વેગે સરવથી ચાલે, યજ્ઞતુરી તેણીવારજી;સ્વઇચ્છાએ કરી આવ્યો પ્રથમે,અહિછત્ર નગર મોઝારજી. ૧૧ દમન નામે નૃપતિમહા બળિઓ,રાજ કરે પુર માંહેજી;તે શ્રી રામચંદ્રનો ભકત હતો, માટે યુદ્ધ કર્યું નહિં ત્યાંહેજી. ૧૨ તે રાજય લક્ષ્મિ સોંપીને મળીઆ,દમન ભુપતીનામજી;શત્રુસુદનની સાથે ચાલ્યો,અશ્વ રક્ષાને કામજી. ૧૩ હવે ત્યાં થકી આગળ અશ્વ ગયો, ઋષિ ચ્યવનતણે આશ્રમજી;ત્યારે શત્રુઘનેસુમંતને પુછયું,વનદેખી મહા રમ્યજી. ૧૪ આ વનમાં આશ્રમ છે કોનો, કોણ મુનિ

મહાનંતજી; એવાં વચન સુણી શત્રુઘન કેરાં. બોલ્યો પ્રધાન સુમંતજી.૧૫ એક ભ્રગુવંશમાં પ્રગટ થયાછે, તે ચ્યવન રૂષિ તેનું નામજી: તે આ વનમાં આશ્રમ બાંધી, રહેછે આણે ઠામજી.૧૬ જેણે માનભંગ મઘવાનતી કીધો. કરાવ્યો નૃપ ઘેર યાગજી; અશ્વનિકુમારને અપાવ્યો પોતે, યજ્ઞતણો જે ભાગજી. ૧૭ સુમંતનાં એવાં વચન સુણી બોલ્યાશત્રુઘન તેણીવારજી; તે ચ્યવન રૂષિનીકથા કહો મુજને, મુળ થકી વિસ્તારજી. ૧૮ વલણ—મુળ થકી વિસ્તાર એનો, કહો તે મુજને મિત્રરે; એવાં શત્રુઘનનાં વચન સુણી, કહે સુમંતચ્યવન ચરિત્રરે. ૧૯

તિ શ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટક ધારાયાંઉત્તરકાંડે અશ્વ મેધીકે સુમંતશત્રુઘનસંવાદેએકચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૧

અધ્યાય ૪૨

રાગ ધનાશ્રી—રૂષિ વાત્સાયણને કહેછે અનંતજી, શત્રુઘન સાથેબોલ્યાસુમંતજી; પુર્વે ભ્રગુરૂષિ વન મોઝારજી, આશ્રમ બાંધી રહે નર નારજી૧ (ઢાળ.) આશ્રમ બાંધી રહે ભ્રગુરૂષિ, અગ્નિહોત્રી ત્યાંહે; ગયા એક સમયે લેવા સમીધ, સંધ્યા સમે વન માંહે. ૨ ત્યારે દમન નામે અસુર આવ્યો, કુંડ કીધો ભંગ; સગર્ભ હતી મુનિપત્નિ તેને, ચાલિઓ લેઈ નિજ સંગ ૩ વૃક જાય હરણી હરી જેમ, એમ ચાલીઓ લેઈ મુનીનાર; થયો ગર્ભશ્રાવ તેણે સમે, પડયો પુત્ર પ્રથ્વી મોઝાર. ૪ તેજ પુંજ અગ્નિ શિખા સરખો, બોલીઓ ક્રોધ વચન; અરે દુષ્ટ અઘટીત કૃત્ય કરે થજો, ભસ્મ બળી તુજ તન. ૫ એવું કહે-

તામાં તે દમન રાક્ષસ, બળ્યો ક્ષણમાં ત્યાંહે; મુનિપતિન તે સુત લેઇ વળતી, આવી આશ્રમ માંહે. ૬ એટલે ભ્રગુ તિહાં આવિઆ, પતિનિયે કહ્યું વરતંત; તે સુણી મનમાં ખેદ પામીઆ, ચઢયો ક્રોધ અનંત. ૭ અલ્યા અગ્નિ હું સેવું તુને, તું દેવ છે પરતક્ષ; થયુ વિઘ્ન તે કેમ રહ્યો સાંખી, જોઈને નિજચક્ષ. ૮ પછે શ્રાપ દીધો અગ્નિને, સુણ વન્હિ કહું એક વાત; તુજ દેખતાં આવ્યો અસુર, કરી ગયો મહા ઉતપાત. ૯ તેં વાર્યો નહિં કેમ દુષ્ટને, સાંખી રહ્યો શું મુઢ; માટે સરવ ભક્ષિ અનળ થાજે, શ્રાપદીધોગુઢ. ૧૦ એવો શ્રાપ સુણીનેસ્તુતિકીધી, ભૃગુ તણી હુતાશ; કૃપાનિધી કરો અનુગ્રહ, ત્યારે બોલીઆ વચન પ્રકાશ. ૧૧ તું સરવભક્ષિ થઈશ પણ, રેહેજે સદા પાવન; અપવિત્ર નહિ થાયે કદા, એવો કર્યો અનુગ્રહ મન. ૧૨ પછી જાતકરમ કર્યું તે સુતનું, ચ્યવન પાડયું નામ; મોટા થયો ઉપવિત આપ્યું, ભણ્યો વિદ્યા કામ. ૧૩ પછેઆજ્ઞા લેઈનિજપિતાની, તે ગયો રેવા તીર; ઊપકંઠે આસન વાળીને, તપ કરવા બેઠો ધીર. ૧૪ દશ સહસ્ર વર્ષજ વહી ગયાં, કર્યોઘોરતપ તે દીશ; થયા રાફ ઉધેઈ તણા, અંગે વૃક્ષ જાળાં શિષ. ૧૫ પછે એકદાશર્યાતા રાજા, ચંદવંશી જેહ; સહકુટંબનિકળ્યોતીરથ, કરવા આવ્યો વનમાં તેહ. ૧૬ તે રહ્યો કરીવિશ્રામ ત્યાં, સહુ સૈન્યશું રાજન; મંડુકી પુત્રી રાયની, નીકળી રમવા વન. ૧૭ તે કન્યા રમતી આવી જ્યાં, તપ કરે વિપ્ર ચ્યવન; છે છીદ્ર ઉધેઇ રાફમાં, ઝગમગે મુની લોચન. ૧૮ કર માંહે લેઇને દરભશલાખા,

ઘાલી તેહ મોઝાર; તેણે નેત્ર ફોડયાં મુનિ તણાં, નીકળી રૂધી-
રની ધાર. ૧૯ તે સમે ઘણો ઉત્પાત વરત્યો, રાય સૈન્યા માંહે;
થયાં બંધ સરવે જીવનાં,શિષણુ ગુદ્દા બે ત્યાંહે. ૨૦તે રાયે જા-
ણી વારતા,તે, આવ્યો મુનિવર પાસ; કરી પ્રાર્થના પરણાવી
કન્યા, ગયો ભુપં અવાસ. ૨૧ પછી ચ્યવન ઋષિ તે કન્યા
સાથે, રહ્યા કરી આશ્રમ;ઘણી સેવા કરતી સાધવી,પાળે પો-
તાનો ધરમ. ૨૨ જેમ અત્રિની સેવા કરે, અનુસુયા એકેમન;
એમ સેવા કરતાં ચ્યવન કેરી, વહી ગયા બહુ દીન. ૨૩ એક
સહસ્ત્ર વરસ વિતી ગયાં, કરતાં મુનીની સેવ; એક સમે અ-
શ્વિનીકુમાર,આવ્યા મુનિ આશ્રમ દેવ. ૨૪ સતિયે પુજા તેની
કરી,બેસાડિઆ આસન;સત્કાર અતિશે જોઇને, તે થયા દેવ
પ્રસન્ન. ૨૫ અરે સાધવી તુ માગ્ય વર, જે ઈચ્છા હોયોજ;-
ત્યારે સતી કહે મુજ પતિ તણાં, દ્રગ આપીયે મહારાજ. ૨૬
ત્યારે વૈદ કહે ઈંદ્રે અમારો,યજ્ઞ કેરો ભાગ;તે બંધ કીધો જો-
રથી, કરીયો અમારો ત્યાગ. ૨૭ તે અમને પાછો અપાવો,
ત્યારે ચ્યવન બોલિઆ વાણ; તમને અપાવું યજ્ઞ કેરો, ભાગ
નિશ્ચે જાણ. ૨૮ મુની વચન લેઈ વૈદે રચ્યો, એક કુંડ પુરણ-
વાર; ઔષધી નાંખી તેહમાં, મંત્રીત કર્યો નિરધાર. ૨૯પછી
ચ્યવન ઋષિનો કર ગ્રહી, ઊઠાડિઆ છે ત્યાંહે; બે દેવ ત્રીજા
મુનિ વળતા, પ્રવેશ્યા તે માંહે. ૩૦કરી સ્નાનબહારે નીકળ્યા,
ઉપકંઠ ઉભા તેહ; થયું દીવ્ય રૂપ મુની તણું, ખટદશ વરસની
દેહ. ૩૧ અલંકાર મંડિત વરૂણ, વય રૂપથી લાજે કામ;

મુનીપતિન જોઈ આશ્ચર્ય પામી,ઓળખીઆ નહી શ્યામ. ૩૨
પછી સ્તુતી કીધી દેવની,ત્યારેસોંપીયો ભરથાર; તે વૈદ નિજ
લોકે ગયા, વરતીયો જયજયકાર. ૩૩ તે સ્ત્રીયે મુનિ આજ્ઞા
થકી, દ્રહમાં કર્યું છે સ્નાન; અદભુત કાન્તિ શોભતી, થઈ ર-
તી રૂપ સમાન. ૩૪ પછી યોગમાયાને બળે, નિરમ્યું વિમાન
મુનીશ; સંપન તેમાં ભોગ સરવે, અધીક વઈભવ ઈશ. ૩૫
નિજ સ્વામીને લેઈ સુંદરી, ચઢી તે વિમાન મોઝાર;એક સ-
હસ્ત્ર દાસી સેવતી, સેવક તણો નહિ પાર. ૩૬ પતિન સહીત
એમ ઘણા દીન, ભોગવિઆ મુનિયે ભોગ; તૃપ્તિ થયા પછી
ત્યાગ કીધો, ગ્રહ્યો મનમાં જોગ. ૩૭ પયોષણી તિરે સહિત
પતિન, રહ્યા કરી આશ્રમ; તપ ધ્યાન ને અનુષ્ઠાન કરતા, આ-
ચરે નિજધર્મ. ૩૮એક સમે ત્યાં સરયાતી રાજા,આવ્યો આ-
શ્રમભુપ; મન ખેદ પામ્યો કુડજાણયું,જોઈ રૂષિનું રૂપ. ૩૯પછે
પુત્રીયે વૃત્તાંતસરવે,કહ્યું માંડી પિતાય; તે સુણી હરખ્યો ભુપ-
તિ, લાગ્યો મુનિને પાય.૪૦ ત્યારે ચ્યવન કહે હો રાયજી, કરો
યજ્ઞ તમ ઘેર આજ; મેં વચન આપ્યું દેવને, તે થાય સિદ્ધિ
કાજ. ૪૧ પુત્રી જમાત્રને તેડી રાજા, આવિયો નિજ ઘેર; આ-
રંભ યજ્ઞ તણો કર્યો,વરિયા મુનિ બહુ પેર. ૪૨ અશ્વિનીકુમા-
રને ભાગઆપ્યો,ચ્યવન ઋષિયે ત્યાહે; મારવા આવ્યો ઈન્દ્ર
મુનીને, વજ્ર ગ્રહી કર માંહે. ૪૩ હણુવા કારણકર્યો હસ્તઉંચો,
થયો હાહાકાર;સ્થંભ સ્થંભ બોલ્યા મુનિ, સ્થંભીયો કર તે-
ણીવાર. ૪૪ પીડા ઘણી થઈ ઈન્દ્રને, સ્તવિયા તદા મુનિજન;

કરો ક્ષમા મુજ અપરાધ મારો, અનુગ્રહ સ્વામીન. ૪૫ મુનીયે કૃપા કરી ઈન્દ્રને કહ્યું, આજથી નીરધાર, અશ્વની કુમારને યજ્ઞ કેરો, ભાગ આપો સાર. ૪૬ તે દીવસથી થયો ચાલતો, યજ્ઞ કેરો ભાગ: ૪૭ આખ્યાન એ મુનિ ચ્યવનનું જે, સુણે નર ને નાર; મહા પાપથી મુકાય તે, પામે પદારથ ચાર. ૪૮ સુમંત કહે હે શત્રુઘન તે, ચયવનનું આ વન; સુંદર સ્થળ સોહામણું, આશ્રમ છે પાવન. ૪૯ વલણ—પાવન આશ્રમ મુનિ તણો, તિહાં આવ્યા શત્રુઘનરે; ચયવન રૂષિને પાયે લાગીઆ, પામીઆ સહુ દરશનરે. ૫૦ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેસુમંતશત્રુઘન સંવાદેચયવનો પાખ્યાને દ્વિચત્વારિંશોધ્યાય: ૪૨

અધ્યાય ૪૩

રાગ પરજ—ચયવનૠષિને આશ્રમ આવી, ઉતરીયો સહુ સાથ; શત્રુઘન આવી પાયે નમીઆ, દીધી આશીષ તિહાં મુનિનાથ. ૧ પયોષ્ણી માંહે સ્નાન કરી, માગી મુનિવરની આજ્ઞાય; પછે તિહાં થકી અશ્વ તે આગળ ચાલ્યો, પુંઠળ વિર પળાય. ૨ તે અશ્વ આવ્યો વાજીપુરમાં, જીહાં સુધર્મિ નામે ભુપાળ; તે રાય રામનો ભક્ત હતો માટે, આવી મળ્યો તતકાળ. ૩ તેણે સ્વાગતકીધીશત્રુઘનની, સંતોષ્યોસહુસાથ; ખાનપાન બહુ વિધીનાં આપી, પાયે નમ્યો નરનાથ. ૪ તેણે સાતસેં હસ્તિ ભેટ કર્યા. સ્વેત કાન્તિ ચંદ્ર સમાન; એક સહસ્રરથ કંચન મણિમય, અશ્વ સારથીવાન. ૫ વળી અશ્વ

ઉજવળ દશસહસ્રજ આપીઆ,વસ્ત્ર ભુષણ ભંડાર, તે એટલું આપીને સાથે,ચાલ્યો ભુપતી તેણીવાર. ૬ તિહાં થકી આગળ અશ્વજ ચાલ્યો,પુંઠળ યોદ્ધ પળાય;એટલેએક તિહાં પરવત દીઠો, શી કહુ તેની શોભાય. ૭ સુવર્ણ રજતમણિં સ્ફટીકનો, મંડીતછે શત શૃંગ;જેમાં ઘોષ થાય ઘણા પ્રવાહ જળના, ગુંજે શુક ભૃંગ. ૮ અનેક વૃક્ષ વિશાળ વિરાજે, વન સઘન ચોપાસ; અપ્સરા સહીત દેવ તિહાં આવી કરતા વિવિધ વિલાસ. ૯ પાસે ગંગાના તરંગ ઉછળે, ઉજવળ કરપુરવંત; પ્રતિબિંબ પડે માંહે પરવતનું, તેની રચના થાય અનંત. ૧૦ વળી ચારે પાસેભોમીરૂપાની, ઝળકેતેજ અપાર; એવી શોભા જોઈ શત્રુઘન પુછે, સુમંતને તેણીવાર.૧૧ અરે મિત્ર આ ગીરિ વિચીત્ર છે, એનો શો મહિમાય; એવાં વચન સુણીને સુમતિ બોલિઓ,સાંભળો કહું અભિપ્રાય.૧૨ નિલગિરિ એનું નામ જ કહીએ, સ્ફટીકનો ચોપાસ; શ્રી પુરૂષોત્તમ સાક્ષાત સદા, એમાં રહ્યા કરીને વાસ. ૧૩ અહિં સરવે દેવ નિત્યે આવે છે, પુજવા શ્રી ભગવાન; એ પરવતનુ દરશન નવ પામે, જે હોયે અધમ અઘવાન.૧૪જે વિષ્ણુ ભકિતથી વિમુખ હોય, નિજ ધર્મ રહિત જે જન; નીલ તેલ ઘ્રત લાક્ષ મધુ, કરે વિક્રય જે કંચન. ૧૫ મદપાની ને પરત્રિય લંપટ, પરનિંદક મતવાદી; સજજન વંચક મધુર વસ્તુ, કરે ભક્ષણ રસના સ્વાદી.૧૬ પમાડે દુખપતિ સાધવીસ્ત્રીને,ભુકન્યા વિક્રય કરતા;વિશ્વાસઘાત કરે પંકિતભેદ, ગો દ્વિજની વૃત્તિ હરતા. ૧૭ બ્રહ્મણ

સંધીમાં ભોજન મૈથુન, ક્ષૌર કરાવે જેહ; એવા પાપી પ્રાણી નીળગિરિ, સ્વપને નવ દેખે વહ.૧૮ મહા પુણ્યવાન પ્રાણીતે પામે, પરવતનું દરશન; એ પુરૂષોત્તમનું ક્ષેત્ર ૭ કહીયે, મુક્તિતણું ભોવન.૧૯ નિત્યે આવતા સ્વર્ગ નિવાસી, કરવા પ્રભુ અરચન; ધુપ દીપ નૈવેદ આર્તિ, કરતા નિર્મળ મન. ૨૦ એ પ્રભુનો મહાપ્રસાદ મળે, જન અશન કરે જો કોય; તે પ્રાણિ નિશ્ચે પદ પામે, રૂપ ચતુરભુજ હોય. ૨૧ સુમંત કહે સુણો શત્રુઘન, એવો પ્રસાદનો મહિમાય; તે તણું દ્રષ્ટાંત કહું એક, ઈતિહાસની કથાય ૨૨ વલણ—કહું કથાય એક ઇતિહાસની, તે સુણો શત્રુઘનરે; શેષ કહે વાત્સાયણ ઋષિને, ગિરિ મહિમા પાવનરે.૨૩ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેનીળગિરિદર્શનોનામત્રોચત્વારીંશોધ્યાય:

અધ્યાય ૪૪

દોહા--વાત્સાયણને શેષ કહે,સુણીએહો મુનીજન;શત્રુઘનને સુમંત કહે, ગિરીમહીમા પાવન.૧ રાગ બીલાવર--કંચનપુરએકનગ્ર વિશાળ,રાજ કરે રત્નગ્રીવ ભુપાળ;વિશાળાક્ષી એવું રાણીનું નામ,શોભેરૂપેજેવાં રતિ ને કામ. ૧ તે પુરમાં નહો વ્યાધીને રોગ, ઘણા દીન વિત્યા બે ભોગવતાં ભોગ;આવ્યો તેને વૃદ્ધપણે વૈરાગ, ઉતર્યો વીષે પરથી અનુરાગ. ૨ રાણીશું બોલ્યો તે રાય વચન, હવે ભોગ રૂચે નહી મારે મન; આયુષ્ય વૃથા ગયું આપણું,હવે સાધન કરીયે મોક્ષ જ તણું. ૩ રાય રાણી એમ કરે વીચાર, એટલે આવ્યો એક તાપસ

દ્વાર; રાયે કર્યું તેનું પુજન, કરજોડી બોલ્યો તેશું વચન. ૪ મોક્ષ પામવાને માહારાજ, કંઈ પાવનકારી તીરથ બતાવો આજ; ત્યારે તપસ્વી કહે સુણ રાય, પૃથ્વીમાં તીરથ ઘણાં કહેવાય. ૫ પણ નીળગીરી પુરૂષોત્તામ ધામ, આપે ધર્મ અર્થ મોક્ષ ને કામ; ગંગા સાગરનો સંગમ ત્યાંહે, પાસે ગણ્ડકી વીષ્ણુ તે માંહે. ૬ તે સ્વનસીદ્ધ અરચા ભગવાન, બ્રહ્મ પ્રતીષ્ઠીત મુર્તિ જ્ઞાન; જે શાલીગ્રામની પુજા કરે, તે જન ભવસાગર તરે. ૭ એ નીળગીરી છે તેની પાસ, પામે મોક્ષ કરે જે વાસ; એ ગીરીનુ મહીમા છે ઘણું, સુણો દ્રષ્ટાંત કહુ તે તણું. ૮ પુરવે કીરાતપ્રથુક એવું નામ, કરતો તે જીવહિંસાનું કામ; એક સમે ચઢયો ગીરીશ, વીષ્ણુપ્રસાદ મળ્યો તે દીશ. ૯ ભક્ષણ કરતાં છુટી દેહ, થયો ચતુરભુજ તતક્ષણ તેહ; બેસી વીમાન ગયો અપવર્ગ, દેવનાં દુંદુભી વાગ્યાં સ્વર્ગ. ૧૦ તે માટે તીહાં જાઓ ભુપ, જુઓ જઈ પુરૂષોત્તામ રૂપ; એવાં તાંપસ કેરાં સુણી વચન, રાણી સહીત આવ્યો રાજન. ૧૧ ગંડકી ગંગામાં કર્યું સ્નાન, પુજ્યા મુનીવર કરી સનમાન; પછી નીળ ગીરીઊપર ચઢીઓ ભુપાળ, પ્રભુ દરશન પામ્યો તતકાળ. ૧૨ વીષ્ણુ નઈવેદ્યનો કીધો આહાર, કુટુંબ સહીત પામીઓ ઊદ્ધાર; કહે સુમંત હો શત્રુઘન એવો છે નીળગીરી પાવન. (દોહા) પાવન છે પરવત સદા, જ્યાં પુરૂષોત્તમનો વાસ; પાપી દેખે નહી કદા, પ્રાણી પુન્ય પ્રકાશ. ૧૪ શ્રોતાજન સરવે સુણો, કહું એક એનો મરમ; એ નીળાચળવાશી પ્રભુ, પુરૂષોત્તમ પરીબ્રહ્મ. ૧૫ તે પ્રભુપ્રીતે

પધારીઆ,દેશ ઊડીશા માહે;ઈન્દ્રદ્રુમનએકભુપતી લાવીઓ પ્રભુને ત્યાંહે. ૧૬ જગન્નાથ જેને કહે, નામ સકળ સંસાર; મહાપ્રસાદમાં ભેદ નહિં, વરણાવરણ વિચાર. ૧૭ એ નીળાચળવાશી પ્રભુ, જગન્નાથ જુગદીશ;દરશન કરતાં દુખ ટળે, પાપ જાય તે દીશ. ૧૮ સુમંતે શત્રુઘન પ્રતે, કથા કહી તેણીવાર, તે સુણી આગળ ચાલિઆ.કરી પરવતને નમસ્કાર.૧૯ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે ઉતર કાંડે અશ્વમેધીકે શ્રી પુરૂષોત્તમ પ્રસાદ મહિમા વર્ણનંનામ ચતુશ્ચત્વારીંશોધ્યાય: ૪૪

અધ્યાય ૪૫

રાગ આશાવરી—નીળગિરીથી અશ્વ જ ચાલીઓ પુંઠળ જોધ પળાય;ચક્રાંક નામે નગ્રમાં આવીઓ, તિહાંછે સુધર્મિ રાય.૧દમનપુત્ર તે રાય તણો,તેણે બાંધીઓ યજ્ઞ તોખાર;પછી તેની સાથે ઘણું યુદ્ધ થયું, કહેતાં ગ્રંથ પામે વિસ્તાર. ૨ શત્રુઘને તે રાયને જીતીઓ. છોડાવીઓ કેકાણ; નિજ સેન્ન લેઈ નૃપ સાથે ચાલીઓ, અશ્વરક્ષાને જાણ. ૩ તિહાં થકી તેજ પુરમાં આવીઓ, યજ્ઞતુરી તતકાળ; મહા રમ્ય નગર છે કનક મણિમય, સત્યવંત ભુપાળ, ૪ એક વિશાળ મંદીર દેવ તણું છે, કામાક્ષી જેનું નામ; તે સરવ કામના પુરણ કરવા, રહી છે તેણે ઠામ. ૫ સ્થંભરાય નામે એ પુરમાં, કરતો પુર્વે રાજ; તેને સંતાન કંઈ ઉદે થયું નહીં માટે ચિંતા કરે મહારાજ. ૬ ત્યારે એક સમે જાબાલી ઋષિ તે, આવિઆ રાયને ઘેર; આતિથ્ય પુજન બહુ વિધ કીધું, કહી સહુ દુઃખની પેર.૭ પછી જાબા-

લીરૂષિયે વિધીયુકતે કરી, ગૌ પુંજાવી ત્યાંહે; ત્યારે સત્યવાન તેને પુત્ર થયો, નૃપ હરખ્યો ઘણું મન માંહે. ૮ તે પુત્ર મહા ધર્મિષ્ટથયો,લાગિઓ કરવા પુરનું રાજ; વિષ્ણુ ભકિતપરાયણ પોતે,કરે પરમારથ કાજ. ૯ તે પુર પાસે અશ્વજ આવ્યો, અનુચરે દીઠો ત્યાંહે; તેણે જાણુ કર્યુંજઇભુપતીને, ત્યારે હરખ્યો ઘણું મન માંહે. ૧૦ પછી શત્રુઘનની સામે ગયો, તે સભા સહિત રાજન; સ્વાગત કરીને તેડી લાવ્યા, સહુને કરાવ્યું ભોજન. ૧૧ વ રાયે સરવે અરપણ કીધું, રાજ દ્રવ્ય ભંડાર; પછી નિજ સૈન્યા લેઈ સાથે,ચાલિઓ રાખવા યજ્ઞ તો ખાર. ૧૨ હવે તિહાં થકી અશ્વ તે આગળ ચાલીઓ,આવ્યું મહા એક વન; પણ શ્રોતાજન સુણો એક ચિતે, તિહાં થયું મોટું વિઘન. ૧૩ છે રાવણના સખા વિદ્યુતમાળીને, ઊગ્રદંત એવું નામ;તે બન્યો વિરે જતાં હય દીઠો, રહેતા તેણે કામ. ૧૪ એણે ઓચિંતુ અંધકાર કરીને, કીધું હયનું હરણ; તે આકાશ મારગે લઈને ચાલીઓ, નાગણી ભીતી મરણ. ૧૫ ત્યારે તે સમે હાહાકાર જ વરતીઓ, ભય પામિઆ ઘણું મન; તે અંધકારમાં નવ સુજે,અકળાયા સહુ જન. ૧૬ પછી ભરથ પુત્ર પુષ્કળજીતેણે, મુકયું રવિનું બાણ; ત્યારે થયો પ્રકાશ ટળ્યું આવરણ, સહુ દીપ્ત દિશા નિરવાણ. ૧૭ત્યારે કરવા લાગીઆ શોધ અશ્વની, દીઠો જતાં આકાશ; એવું દેખી તદા મારૂતસુત કુદીઓ, ક્રોધ કરીને તાસ. ૧૮ તે વિદ્યુતમાળી સાથે કીધું,હનુમંતે ઘણુ યુદ્ધ; તોય દુષ્ટ ન પરાજય પામ્યો, પછી વિચારી બુદ્ધ. ૧૯

વામ કરે કરી ઝડપ મારી, અશ્વ ઝાલીઓ કરી રીસ; દક્ષિણ હસ્તે ક્રોધ કરીને,ઉડાડયું અસુરનુ શિષ.૨૦ પછી પુષ્કળજીએ ઉગ્રદંતને,ણારીઓ મુકીને બાણુ; બન્યો દુષ્ટને હણીને લાવીઆ, યજ્ઞ તણો કેકાણ. ૨૧ દેવે પુષ્પની વૃષ્ટિ કરીને, વખાણીઆ ઘણું તેણીવાર; શત્રુસુદન મન આનંદ પામીઆ, વરતીઓ જેજેકાર. ૨૨ સોરઠ—વરતીઓ જેજેકાર પછી, અશ્વ તિ-હાંથી પાછો વળ્યો; દક્ષિણપંથ મોઝાર, ચાલીઆ જોદ્ધા સહુ મળી. ૨૩ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઉત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકેવિદ્યુતમાળીઉગ્રદંતયોર્મરણંનામપં-ચચત્વારીંશોધ્યાયઃ ૪૫

અધ્યાય ૪૬

રાગ ધનાશ્રી—દક્ષિણ પંથે વળીઓ તોખારજી, પુંઠળ ચાલ્યું સૈન્ય અપારજી; રક્ષા કરતા મહા શુરવીરજી, અસ્વ તે આવ્યો રેવાની તીરજી. ૧ (ઢાળ.) રેવા તણા ઉપકંઠ ઉપર, આવ્યો યજ્ઞ તોખાર; મહા દિવ્ય વન રળિયામણું,શોભા તણો નહીં પાર. ૨ ત્યાં રમ્ય આશ્રમ છે ઘણા, મુનિ વૃંદ ઠામોઠામ; તે મધ્ય આશ્રમ એક મોટો, દીઠો એ અભિરામ. ૩ શત્રુઘને વળી સુમંતને, પુછીયું તેણીવાર; અરે વિર કહો કોણ મુનિ, મોટા રહે આણે ઠાર. ૪ સુમતી કહે હો શત્રુઘન,મનશીલ મુની મહાનંત; આરણ્ય મુનિ જ્ઞાની મહા વિત ભકિતવંત.૫ એવું સુણી તદા શત્રુઘને કર્યો, તે વનમાં વિશ્રામ; ત્યાં સૈન્ય સરવે ઊતાર્યું, શંકરી ત્રઠ અભીરામ. ૬ પછે સાજ મંડળ લેઈને, ચા-

લીઆ શત્રુઘન; આરણ્યને આશ્રમ આવીઆ, કરવા મુનિ દરશાન. ૭ સહુ રામ નમીઆ મુનિને,ત્યારે કર્યો ઘણોસત્કાર; પછે મધુર વચને માન દેઈ,બેસાડીઆ તેણીવાર. ૮ ત્યારે વિપ્રવર કહે અરે વિરો, કોણ છો તમો આજ; શે અરથે તમો નિકળ્યા, તે કહો મુને મહારાજ. ૯ શત્રુઘને વૃતાન્ત સરવે,યજ્ઞ કેરૂં જેહ; આરણ્ય મુનિને સરવ સુણતાં, કહ્યું માંડી તેહ. ૧૦ તે સુણી હસ્યા આરણ્ય મુનિ, વળી થયા ગદગદ પ્રેમ; પછે શત્રુઘનશુ બોલીઆ, મુનિ વચન મંગળ ક્ષેમ.૧૧ અરે શત્રુઘન સાવધાન થઈને, સુણો કહું તે માંહે; લોમશમુનિ આવ્યા તા પુરવે, મારા આશ્રમ માંહે. ૧૨ આતિથ્ય પુજન મેં કર્યું, બેસાડીઆ આસન; પછે વિનય કરી લોમશ પ્રતે, મેં પુછયું પ્રશ્ન વચન.૧૩ મહારાજ મૃત્યુલોકમાં,ધરી જન્મ મનુષ્યાદેહ;કલ્યાણ કેમ થાય જીવનું,મને કહો કારણ તેહ.૧૪ લોમશમુનિ તવ બોલીઆ, મુજ સાતે મધુર વચન; ભગવાનનીભકિતવિના,નથી બીજું સાધન અન્ય.૧૫જે પુરણબ્રહ્મ અખંડવ્યાપક, અંતરજામીરામ;નિયંતામાયાતણા,ભકતના પુરણકામ.૧૬ઊદ્દ્ભવ સ્થિતિ લય સૃષ્ટિના,જીવના જીવનપ્રાણ; ઈશ્વર તણા ઈશ્વર છે, વેદ જે નિરવાણ.૧૭ જે બ્રહ્માદી દેવના નામી,કોટી બ્રહ્માંડના રાય;જેની કટાક્ષે કાળ કંપે,લોકપતિસમુદાય.૧૮એવા પ્રભુને સેવિએ નિત્યે,સ્મરણકરિએ નામ;ચરિત્ર સુણીએ ગાન કરીએ, અરપીએ મન કામ. ૧૯ ભજીએ સદા ભગવાનને, આશકિતએ અનુદીન;નિત્યે ધ્યાન

ધરિએ હરી તણું, અરપીએ તન મન ધન. ૨૦ એકાંત ભક્તિ થકી, જેવા હરી થાય પ્રસન; એ સમાન થાયે લાભ એવું, નથી સાધન અન્ય. ૨૧ સર્વંત્ર વ્યાપક છે પ્રભુ, ચર અચરમાં નિરધાર; તોય ભકત અરથે ધરમ સ્થાપન, ધરે છે અવતાર. ૨૨ જુગોજુગમાં જન્મ હરિના, ચરિત્ર નિરમળ કર્મ; તે શ્રવણ કીરતન થકી પ્રાણી, થાય પાવન પર્મ. ૨૩ હમણાં તે પ્રગટ્યા છે પ્રભુ, શ્રી રામ પુરણબ્રહ્મ; સાક્ષાત લક્ષ્મિ સહીત પોતે, ન જાણે કો મરમ. ૨૪ ઘણા દુષ્ટ પ્રગટ્યા પ્રથ્વીમાં, પીડાયા બ્રાહ્મણ દેવ; તેણે ધરમનું છેદન કર્યું, ઘણું પાપ પ્રગટ્યુ એવ. ૨૫ ત્યારે અવતર્યા પોતે પ્રભુ, હરવા તે ભુમીનો ભાર; કાકુસ્થ કુળમાં રાય દશરથ, અયોધ્યાપુર સાર. ૨૬ માતા કોશલ્યાથકી, થયા પ્રગટ પોતે રામ; સુમીત્રાથી થયા લક્ષ્મણ, શેષ પુરણ-કામ. ૨૭ કેકઈ થકી બે વિર પ્રગટ્યા, ભરથ શત્રુઘન; એમ પુત્ર ચાર પ્રગટીઆ, ચતુર વ્યુહ પાવન. ૨૮ તેણે બાળલીલા બહુ કરી પછે થયા તરૂણ કીશોર; ઉપવિત પહેર્યાં ભણ્યા વિદ્યા, ચતુરના ચિત્ત ચોર. ૨૯ પછે વિશ્વામીત્રની યજ્ઞ રક્ષા, કરી જુગજીવન; લોમશ કહે આરણ્યમુની, તે કથા કહું પાવન. ૩૦

વલણ—પાવન રામચરિત્ર સરવે, કહું સંક્ષેપે સમુદાયરે; આરણ્યમુનિ કહે શત્રુઘનને, સુણે છે સરવ સભાયરે. ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેશત્રુઘનારણ્યસંવાદેલોમશકૃતરામાયણેષડ્ચત્વારીંશોધ્યાયઃ ૪૬

અધ્યાય ૪૭

રાગ ધનાશ્રી—ઋષિ વાત્સાયણને કહે છે શેષજી, લોમશ બોલીઆસુણો હો મુનેશજી;વિશ્વામિત્રે જાચીઆરઘુરાયજી, યજ્ઞ તણી કરવા રક્ષાયજી.૧ (ઢાળ.) રક્ષા કરવા યજ્ઞની, ચાલિઆ રામ લક્ષ્મણ વિર; કર શર અમોઘની ખંગ કટી, કોડંડ ધર રણધીર. ૨ તિહાં માર્યા સુબાહુ તાડીકા, કરી યજ્ઞની રક્ષાય; પછી રામ લક્ષ્મણ સહિત કૌષિક, જનકપુરમાં જાય. ૩ શિવ તણું ત્રંબક તોડીયું, રામે સ્વયંવર માંહે;તે લક્ષ્મિ સીતા જનકપુત્રી, વર્યાં પોતે ત્યાંહે. ૪ પંદર વરસના રામજી, ખટ વરસનાં સીતાય; તે સમે પરણી આવિઆ, પુર અયોધ્યા રઘુરાય. ૫ પછે વરષ દ્વાદશ કરી લીલા, શ્રી સહિત ભગવાન; ત્યારે અપર માતે માગીયું,રાયની પાસ વચન.૬ તે પિતુવચન પાળવા માટે,ચાલિઆ પુરણકામ;સીતાલક્ષ્મણસંગ લેઈને, વસ્યા વનમાં રામ. ૭ વરસ ચતુરદશ વન રહેવા, પણ કર્યું તે દીશ; ત્યારે અષ્ટાદશ વરસનાં સીતા, રામ સતાવીશ. ૮ દ્વાદશ વરસ પુરણ થતાં, આવિઆ પંચવટી મોઝાર; તેરમે વરસે સુરપનખાને, વીરૂપ કરી નીરધાર ૯ મારીચને મૃગ કર રાવણ, આવિઓ તે ઠામ; તે માયા મૃગને હણ્યો પોતે, રામ પુરણકામ. ૧૦ માઘ માસે કૃષ્ણ અષ્ટમી, સુરજ આવીએ શિષ શ્રી જાનકીનું હરણ કીધું, રાવણે તે દીશ. ૧૧ મારગ જાતાં જટાયુએ, યુદ્ધ કર્યું રાવણ સાથ; તેને હસી સીતા લેઈ પુરમાં, ગયો લંકાનાથ. ૧૨ પછી રામ લક્ષ્મણ શોધ કરતા,

આવીઆ રશીમુખ; તિહાં વાળી વાનર મારીયો, સુગ્રીવને આપ્યું સુખ. ૧૩ રાજ સોંપ્યુ સુગ્રીવને, રહ્યા કેટલા દીન તાંહે, પછી સુદ્ધિ લેવા મોકલીઆ, બળીઆ કપિ ભુ માંહે. ૧૪ માર્ગશિર સુદી દશમીએ, મળીઆ સંપાતી હનુમંત; એકાદશીએ સમુદ્ર ઓળંગ્યો, મારૂતસુત બળવંત. ૧૫ તે રાત્રીએ શોધ્યું નગર, નવ જડી જનકની બાળ; પછી અશોકવનમાં આવિઆ, દ્વાદશી પ્રાતઃકાળ. ૧૬ મુદ્રિકા આપી રામની, કહ્યા સીતાને સંદેશ; અશોકવન ઉજાડીયું, હણિઆ અસુર મહા બળવેશ. ૧૭ અક્ષે કુમારને મારીયો, આવ્યો ઈન્દ્રજીત અબળવંત; ચતુરદશીએ બાંધીઆ, બ્રહ્મપાશથી હનુમંત. ૧૮ પુનમે લંકા પ્રજાળી, ફરી કુદ્યા પવનકુમાર; માર્ગશિર કૃષ્ણ પ્રતિપદા દીન, આવીઆ સાગર પાર. ૧૯ મધુવન ઉજાડયું ષષ્ટિયે, મળીઆ સપ્તમી શ્રી રામ; વૃત્તાન્ત સહુ માંડી કહ્યું, કપીએ કર્યુ જે કામ. ૨૦ પ્રયાણ કીધું નવમીએ, કપીએ સૈન્યશું રઘુવીર; તે સાત દીવસે આવિઆ, શ્રી રામ સાગર તિર. ૨૧ વિશ્રામ કરીને ત્યાં રહ્યા. કપીસૈન્યા ઠામો ઠામ; પોષ શુદ ચતુરથીને દીન, મળીઆ વિભીષણને રામ. ૨૨ યુકિત બતાવી રામને, ઉતરવા સિંધુ પાર; આસનવાળી ચાર દીન, ત્યાં બેઠા જુગદાધાર. ૨૩ પછે નવમીએ મળીઓ જળનીધી, તેણે પુજીઆ શ્રી રઘુનાથ; શુદ દશમીએ બાંધવા માંડા, પાજય મળી કપિ સાથ. ૨૪ ત્રયોદશીએ પુરણ થઈ, કુચ કર્યું શ્રી રઘુરાય; ચતુરદશીએ ચાલીયા, આવિઆ સુવેલુ દ્વિતિયાય. ૨૫ વી–

શ્રામ કરીને તિહાં રહ્યા, સૈન્યા સહિત રણધીર; અષ્ટમીને નદી આવીઆ જે, શુક સારણ બે વિર. ૨૬ પછી પોષ વદી દ્વાદશીનો, દીન થયો જેણીવાર; હાજરી લીધી કપિદળની, પે સુરજકુમાર. ૨૭ ત્રયોદશીથી ત્રણ દીન કરી, રાવણે સિદ્ધ સૈન્યાય; માઘ શુદ પ્રતીપદા અંગત, વિષ્ટિકરવાં જાય. ૨૮ પછી બીજથી અષ્ટમી લગી, વઢયા વાનર રાક્ષસ ગર્વ; નાગ પાશે નવમીએ, ઈંદ્રજીતે બાંધીઆ સર્વ. ૨૯ ત્યારે ગરૂડ આવીઆ દશમીએ, થયા મુક્ત બંધન સુર; એકાદશીએ યુદ્ધ કર્યું, જે મધુકેતુ અસુર. ૩૦ દ્વાદશીએ મુર્છિત કર્યા, રાક્ષસે સહુને ત્યાંહે; ત્રયોદશી સાવધાન થઈ, યુદ્ધ કર્યું માંહોમાંહે. ૩૧ ચતુરદશીથી પ્રતિપદા લગી, થયું યુદ્ધ મહા ઘોર; પછી નીળ કપીએ મારીયો, જે ધુમ્રકેતન જોર. ૩૨ બીજથી તે ચતુરથી લગી, થયો રામ રાવણ સંગ્રામ; રાવણ પરાભવ પામીયો, તે નાઠો મુકી મામ. ૩૩ પછે કુંભકરણને ઊઠાડીયો, તે આવિયો રણ માંહે; ચતુરદશી લગી યુદ્ધ કર્યું, પછી રામે મારીયો ત્યાંહે ૩૪ અમાસે પામ્યો શોકરાવણ, બંધ રહ્યું તવ યુદ્ધ: ફાલ્ગુણ શુદ પ્રતીપદાયે, ચઢીયો ઈન્દ્રજીત વીરૂદ્ધ. ૩૫ તે ચતુરથી લગી વઢયો વળતા, આવીઆ રાક્ષસ પંચ; તે પુનમ સુધી યુદ્ધ કરી, પછી મરણ પામ્યા સંચ. ૩૬ ફાગણ વદી પ્રતિપદાયે, ઈંદ્રજીતે કર્યો સંગ્રામ; સહુ સૈન્યને ઘાયલ કર્યું, તેણે જીતીઆ શ્રી રામ. ૩૭ ઔષધી કરતાં પાંચ દીન વિત્યા, રહ્યું યુદ્ધ બંધ; પછે લક્ષ્મણેઈન્દ્રજીતસાથે, કર્યો મોટો દ્વંદ. ૩૮ અષ્ટમીથીત્રયોદશી

લગી, તે વઢયા કરીને રીસ; લક્ષમણે માર્યો ઈન્દ્રજીત, દુઃખી થયો દશશિષ. ૩૯ સહગવન કરિયું શુલોચના, પડયો તે દીવસ સંગ્રામ; પછે રાવણ ચઢિયો યુદ્ધ કરવા, ઊભા સનમુખ રામ. ૪૦ ચૈત્ર સુદી અષ્ટમી લગી, યુદ્ધ કર્યું મહા રણરંગ; પછે નવમીએ રાવણે મારી, શક્તિ લક્ષમણ અંગ. ૪૧ દશમીએ લાવ્યા દ્રોણાચળ, હનુમંતજી તેણીવાર; રહ્યું બંધ યુદ્ધ તે દીવસે, ઉઠયા સુમીત્રિ નીરધાર. ૪૨ એકાદશીએ મોકલ્યો, માતલિ ઈન્દ્રે ત્યાંહે; રથ રાખી નમિયો ચરણ, બેઠા રઘુપતી તે માંહે. ૪૩ પછે દશાનન સાથે કર્યો, પ્રભુએ મહા સંગ્રામ; ચૈત્ર વદી ચૌદશે, મારીયો રાવણને શ્રી રામ. ૪૪ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી દેવે, થયો જેજેકાર; એમ વિજય પામ્યા હણીને, પૌલસ્તનો પરિવાર. ૪૫ માહા સુદી દ્વિતીયાને દીને, કરીયો યુદ્ધ આરંભ ત્યાંહે; તે ચૈત્ર વદી ચૌદશે, પુરણ સતાશી દીન માંહે. ૪૬ તે માંહે પંદર દીવસ પડીઆ, શોક માટે જેહ; બોહોતેર દીવસ ખરેખરૂં, યુદ્ધ થયુ નિશ્ચે એહ; હવે ચૈત્ર કેરી અમાસે કરીઆ, રાવણને સંસ્કાર; તેનીદાહક્રિયા ઉતરક્રિયા. તે કરાવી જુગદાધાર. ૪૮ વૈશાખ શુદી દ્વિતીયા દીને, વિભીષણને આપીયું રાજ; અક્ષેતૃતિયા જાનકીને, મળીયા શ્રી મહારાજ. ૪૯ ચતુર્થીએ ચઢયા તે પ્રભુ, બેઠા તે પુષ્પવિમાન; સીતા લક્ષમણ કપિદળ, વિભીષણ સહીત ભગવાન. ૫૦ ભારદ્વાજને આશ્રમ રહ્યા, પંચમી પુરણકામ; ષષ્ઠિએ નંદીગ્રામમાં, ભરથને મળિઆ રામ. ૫૧ સપ્તમી આવ્યા અવધપુરમાં, રામ બેઠા રાજ;

વરસ ચતુરદશ થયાં પુરણ, સિધ્યાં સરવે કાજ. ૫૨ જયારે રાવણે હરણ કર્યું તદા, રેહ્યા સીતા રામ વિયોગ;તે ચાદ માસને દીન એકાદશે, થયો ફરી સંજોગ. ૫૩ તેતરિશ વરસનાં જાનકી, બેતાલીશ વરસે રામ; તારે અવધપુરમાં રાજ કરવા, બેઠા પુરણ કામ. ૫૪ વરસ એકાદશ સહસ્ર સુધિ, રાજ કર્યું મહાભાગ;એક રજકનાકુર વચનથી,કરિઓજાનકિનો ત્યાગ. ૫૫ પછે અગસ્તના ઊપદેશથી, કરિઓ યજ્ઞ શ્રિ રઘુનાથ; એમ રામચરિત્ર કહ્યાં સહુ,લોમશે મારિ સાથ. ૫૬ એ ગાતાં સુણતાં શિખતાં, મહા પતિત પાવન થાય; કરે કૃપા શ્રિ રઘુવિર અંતે, ચરણ શરણ પળાયે. ૫૭ લોમશે રામાયણ કહી, એ વિશદ રામ ચરિત્ર; તે શત્રુઘન મેં કહ્યું તમને, રસીક પુન્ય પવિત્ર. ૫૮ મેં મળવા માટે રામને, રાખિયું છે આ તન;કાંઈ ફેરા વાળ્યો કાળ પાછો, કરૂં નીત્ય ભજન. ૫૯ હવે અવધપુરમાં જઈશ હું,કરવા પ્રભુ દરશન;રઘુપતિ સાનીધ્ય નીશ્ચે, હવે મુકિશ મારૂં તન. ૬૦ એમ શત્રુઘનને કહી કથા, આરણ્યમુનીએ તાંહે; તે સુણીને આશ્ચર્ય પામ્યા, હરખિઆ મન માંહે.૬૧ હવે શ્રોતાજન સહુ સાંભળો,રઘુપતિ ચરિત્ર અપાર; ધરમ સ્થાપન ભક્તકારણ,જુગેજુગ અવતાર.૭૨ માટે સંદેહ કો કરશો નહીં, શ્રોતા વિવેકિ જન; ભાવે કરિને રામના ગુણ, સુણિ ધરજો મન. ૭૩આટલા ગુણ છે રામના, કરે માપ સંખ્યા જેહ; તે અલ્પ બુદ્ધિ જાણવા,જે ધરે મન સંદેહ.૭૪ ભુમિ રજકણ ગગન તારા, મેઘબિંદુ પ્રમાણ; બુધવાન તે ગ-

ણુના કરે, હરિગુણ અપરમીત જાણ. ૬૫ તે માટેજન આળસ તજી,કરો હરિકથામૃત પાન;ત્રય તાપ વામે અભય પામે,મુળ શ્રી ભગવાન. ૬૬ ઈતિશ્રીપદ્મપુરાણમાં,પાતાળ ખંડ કહેવાય, રામાશ્વમેધમાં વરણવ્યો,છત્રીશમો અધ્યાય. ૬૭ વાત્સાયાણ મુની પ્રત્યે કહ્યું,શેષે કરી વિસ્તાર;તે શત્રુઘનને નીવેદીયુ, આરણ્યમુનીએ સાર. ૬૮ વલણ—આરણમુનીએ શત્રુઘનને, કહ્યું રામચરિત્રરે; કહે દાસ ગીરિધર જે સુણે ભાવે, તે પ્રાણી થાય પવિત્રરે. ૬૯ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં ઉત્તરકાડેઅશ્વમેધીકેશત્રુઘનારન્યસંવાદેલોમશકૃતરામાયણે સપ્તચત્વારીંશોધ્યાયઃ ૪૭

અધ્યાય ૪૮

રાગ મેવાડો—શ્રી રામચરિત્ર સુણીને શત્રુઘન,મનમાંથયા છે પ્રસન્નજી; આરણ્યમુની પછી તિહાં થકી ચાલીઆ, કરવા રામ દરશનજી. ૧ અવધપુરીમાં આવીઆ તતક્ષણ, સરજયુ ગંગાને તીરજી; યજ્ઞમંડપમાં દીક્ષા લેઈને,જીહાં બેઠા શ્રી રઘુવીરજી. ૨ મુનીવરને જોઈ રઘુપતી ઉઠયા, સભા સહીત તેણીવારજી; ઉત્તમ આસન પર બેસાડયા, પુજન કીધું અપારજી. ૩ અહો ભાગ્ય મોટું આજ મુજને,મળીઆ માનુભાવજી;મુજને પાવન કીધો મુનીવરે, બોલીઆ જાનકી નાવજી. ૪ જે મોટા પુરૂષ જગતમાં વીચરે,લોકનું કરવા કલ્યાણજી;ઈચ્છારહીત ઊપકારજ કરતા,સ્વારથ નહી નીરવાણજી.૫ તીરથમાં સ્નાન કરે પ્રાણી સહુ,પાપ મુકીને જાયજી;પછે સંતચરણના

સ્પર્શ થકી, તે તીરથ પાવન થાયજી.૬ એવા પુરૂષનો સંગકરે ક્ષણ,તે જન થાય અભંગજી;અપવર્ગસ્વર્ગ નહી તે તુલનાએ, જે સુખ લાવ સતસંગજી.૭ એમ શ્રીપતી બોલીઆ શ્રીમુખ વાયક,સુણતાં સર્વ સભાયજી; વારંવાર વખાણે મુંનિ, બ્રહ્મણ્યદેવ રઘુરાયજી. ૮ પછે આરણ્યમુનીએ રામચંદનું, ધરવા માંડીયું ધ્યાનજી; એક દ્રષ્ટે કરી અંગો અંગનું, રૂપ સુધારસ પાવન.૯ ઘનશ્યામતનમનમોહનછબી,વારૂ કોટીક કામજી; ચારૂ ચરણ તલકંજ સકોમલ,નખમણિ તેજનું ધામજી. ૧૦ કળશ છત્ર ધ્વજઅંકુશ આદે,રેખા અષ્ટાદશસારજી;ત્રિવિધી તાપ પાપજ ટાળે, શરણાંગત આધારજી. ૧૧ જાનુ જંઘા સકુમાર કટીએ,પીતાંબર પરીધાનજી; કટી મૃગ શૃંગ મેખલા મણિમય.નાભીગંભીર ગુણવાનજી.૧૨ ઉદરઊદારવીરાજેત્રીવલી,ઊનરતરદય વિશાળજી; ઊતરી વસ્ત્ર ને બ્રહ્મ સુત્ર મણિ, મુકતાફળની માળજી ૧૩ઉસ્કંધ પુષ્ટ ભુજ કરી કર કોમળ,આ જાન બાહુ વિરાજેજી; કડાં સાંકળાં અંગદ મુદ્રીકા,પુનરંભવ વિધુ લાજેજી.૧૪ કંબુ કંઠ ઉન્નત ત્રીરેખા,ચારૂ ચિબુકસુદેશજી;અધરબિંબરદપદીકપંકિતસમ, મધુરહાસ્યકુટીકેશજી. ૧૫ ગલ સ્થળ શુભ તીક્ષણ નાશા,રાજીવનેત્ર વિશાળજી;અણીઆળાંઆકરણ લગી, માંહે કૃપા રંગકરૂણાળજી.૧૫ વંક ભ્રકુટી કોદંડ શી જોણે,કૃતાન્તને કંપાવેજી;કેશરી તિલક લલાટે કુમકુમ, અક્ષત મધ્ય સોહાવેજી. ૧૭ મકરાકૃત કુંડળ કાને,પ્રતિબિંબ પડેછે ગાલજી; સુધા સરોવરમાં રમતાં માનુ,

મદન મચ્છનાં બાળજી. ૧૮ અતિ સકુમાર અસિત કછ વાળ્યો, અંબોડો શિર કેશજી; તે પર ઝળકે મુગટ મણિમય, જેમ ઘન ઘટા દીનેશજી. ૧૯ મુની મંડળ વેષ્ટિત બેઠા, મૃગચર્માસન ભગવાનજી; નખશીખ છબી આરણ્યમુનીએ, કર્યું રામનું ધ્યાનજી. ૨૦ પછી નેત્ર દ્વારે કરીને ઉતાર્યા, રૂદે માહે રઘુવીરજી; ચાર ઘટિકા સ્થિર થઈ ઠરિયા, રાખી મનમાં ધીરજી. ૨૧ પછી બ્રહ્મરંધ્ર ફાટીયું મુનીવરનું, નિકળ્યું તેજ અપારજી; શ્રી રામચંદ્રના મુખમાં પ્રવેશ્યું વરત્યો જેજેકારજી. ૨૨ સાયુજ્યમુકિત પામીઆ મુનિવર, સરવે જોતાં જાણુજી; આરણ્ય રૂષિએ એણીપેર તજીઆ, રામની સાનીધ્ય પ્રાણજી. ૨૩ તે સમે દેવનાં દુંદભી વાગીઆં, પુષ્પની થઈ વરષાયજી; સરવ મુનીએ આશિષ દીધી, પ્રસન્ન થયા રઘુરાયજી. ૨૪ એમ આરણ્ય મુનીવર મુકિત પામીઆ, કૃપા કરી શ્રી રામજી; એ કથા સુણે તે જન પામે, ધરમ અર્થ મોક્ષને કામજી. ૨૫ શેષનાગ કહે મુનિ વાત્સાયણ, એવા દેવ મોરારજી; હવે યજ્ઞ તણો તુરી આગળ ચાલ્યો, તેનો કહું વિસ્તારજી. ૨૬ વલણ—વિસ્તાર કહું તે મુની આશ્રમથી, કયાં ગયો યજ્ઞ તણો તુરી; સહુ શ્રોતાજન સાવધાનથઇને, એકવારબોલોશ્રીહરિ. ૨૭ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેશ્રીરામચંદ્રધ્યાનાંત આરણ્યઋષિમોક્ષોનામઅષ્ટચત્વારીંશોધ્યાય:

અધ્યાય ૪૯

દોહા—આરણ્ય તણા આશ્રમ થકી, ચાલીઓ યજ્ઞ તોખાર;

શત્રુઘન આદે સહુ, પુંઠળ યોધ અપાર. ૧ રાગ મારૂ—પુંઠે અગણિત યોદ્ધા વિર, ચાલ્યો જાય રેવાજીની નિર; એટલે દ્રહ આવ્યો એક, અતિ ઉંડો ને જળ છે વિષેક. ૨ તે રેવાના દ્રહ મોઝાર, પ્રવેશ્યો તેમાં યજ્ઞતોખાર; થયો ગુપ્ત દેખાય ન ત્યાંહે, હાહાકાર થયો સૈનમાંહે, ૩ શત્રુસુદને જાણી વાત, ત્યારે પામીઆ ઘણું પરિતાપ; ચિંતાતુર થઈને જાણ, કહેવા લાગીઆ તે સહુને વાણ. ૪ ભાઈઓ હવે કરીશું કેમ, કરો ખોળ જડે હય જેમ; કહ્યું એમ જયારે શત્રુઘન, ત્યારે સુમંત બોલ્યો વચન.૫ ગયો અશ્વ રેવા જળ માંહે,બીજાથી નવ આવે આંહે; જળમાં પેસવાની ગતિ આજ, ત્રણ જણને છે મહારાજ. ૫ એક તમો બીજા હનુમંત, ત્રીજો પુષ્કળ મહા બુધવંત; સુણી મંત્રીનાં વચન ગંભિર, થયા તત્પર ત્રણે વિર. ૭ સૈન સકળ રહ્યું છે બહાર; ત્રણે પેઠા તે દ્રહ મોઝાર: જયારે ઊંડા ગયા જળ માંહે; દીઠું પુર એક રમણિક ત્યાંહે. ૮ તેની મધ્યે છે કંચન મેહેલ, શોભા સ્વરગ તણી તિહાં સેલ; તેની શી વરણવું શોભાય, જોતાં રચના ભુલે બ્રહ્માય. ૯ મણિ સ્થંભ ઘણા તે માંહે, અશ્વ બાંધેલો દીઠો તાંહે; મેહેલમાં મણિ પર્યંક સાર,તે ઊપર બેઠી એક નાર. ૧૦ છત્ર ચામર વિંજન થાય, ઘણી કીંકરી કરતી સેવાય, શત્રુઘન પુષ્કળને મારૂતિ, ત્રણ વિરે દીઠી તે સતી. ૧૧ જોઈ વિસ્મે પામીઆ તેણીવાર, કર્યો છે દેવીને નમસ્કાર; તે છે રૂદ્રદેહા સાક્ષાત, ત્રણ વરિને પુછી વાત. ૧૨ કહે: ભાઈ તમારૂં શું નામ, કેમ આવીઆ તમો આ ઠામ; ત્યારે

મારૂ તીયેતેરથાન,કહ્યું યજ્ઞ તણું વર્તમાન.૧૩તે સુણીનેદેવી તતકાળ, ઘણું પસ્તાવા લાગી બાળ; અરે દુઃખીઆ મેં મોટા સાધ, કર્યો રામ તણો અપરાધ. ૧૪ અમો અશ્વ બાંધ્યો છે એહ, લેઈ જાઓ.સુખેથી તેહ;એવું કહીને આપીયું એક અસ્ત્ર, મહા અમોઘ તીક્ષણ શસ્ત્ર.૧૫ વૈરી વિદારણ તેનું નામ, શત્રુઘનને આપ્યું ને ઠામ;પછે બોલી તે દેવી વચન,સુણ સમરથ શત્રુઘન.૧૬ આગળ મણિભુપ સાથે યુદ્ધ. તિહાં થશે મહા મોટો વિરૂદ્ધ; તે સમે મુકજો અસ્ત્ર સાર. વિજે પામશો એક જ વાર.૧૭ મંત્ર યુકિત બતાવી સમસ્ત,ભરથાનુંજે ગ્રહ્યું તે હસ્ત; માગી દેવી તણી આજ્ઞાય, અશ્વ છોડીને વિર પળાય. ૧૮ રેવા જળથી નિકળીઆ બહાર, ત્યારે વરત્યો જેજેકાર; મળ્યા સૈનને શત્રુઘન, થયો હરખ તે સહુને મન. વલણ—હરખ વાધ્યો સહુ વિરને, ચાલીઆ કરતા જેજેકારરે; એક દેવપુર નામે નગ્રમાં, આવ્યો યજ્ઞ તોખારરે.૨૦ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકી નાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેરેવાજ્ઞઅશ્વપ્રાપ્તિનાર્મએકોનપંચાશતમોધ્યાય: ૪૯

અધ્યાય ૫૦

રાગ સારંગ—હવે ચક્ષુશ્રવા કહે સુણો મુનિવર, વાત્સાયણ મતી ધીર; તે દેવરાજપુર કેરી રચના, શોભા ઘણી ગંભિર. ૧ મણી હેમ તણાં મંદીર છે સર્વે, સ્ફાટીક રત્ન જડાવ; ગગન ચુંબીત અતી ઊંચાં દીસે, શિખર કળશ ધ્વજાય. ૨ બત્રીશ લક્ષણા પુરૂષ સકળ છે, ઘેર ઘેર પદ્મણી નાર; પતિવૃતા ઘણું

પાળે ત્રિયા સહુ, એક પતિન નર સાર. ૩ પદ્મરાગ મણિ કેરી ભુમી, સ્ફાટીક છે તે માંહે; તેણે કરી પક્ષ શુકલ કૃષ્ણનો, ભેદ જણાય ન ત્યાંહે. ૪ તે પુર જોઈને મોહ પામે છે, દેવતાઈ છે વાસ; મહા પુણ્યવાન પ્રાણીનો થાયે, પુરમાં.જન્મં નિવાસ. ૫ હવે વિરમણિ રાજા તે સુધરમે, રાજ કરે છે ત્યાંહે; સાક્ષાત શ્રી મહાદેવ રહ્યા છે, વશ થઈને ઘર માંહે. ૬ વળી ચાર પુત્ર છે બળીયા રાયને, ધનુર્વિદ્યાના ધીર; તે રૂકમાંગદ ને શુભાંગદ નામે, પ્રબુધ ને સિંધ વિર.૭તેચાર મધ્યે રૂકમાંગદ મોટો,કામરૂપ કહેવાય;તે સુંદરીયોનેસંગ લેઈને,નિકળ્યોવનક્રિયાય. ૮ તે વન સઘન ફળ ફુલયુકત છે બોલે કારંડવ મોર; કોકીલા હંસ પારાવત પોપટ, મેનાં બપૈયા ચકોર. ૯ ખટ રિતુ વાસ કરીને સદા રહી, ચાલે ત્રિવિધી સમીર, સઘન કુંજમાં કામનિઓશું,ક્રિડા કરતોવિર.૧૦નૃત્ય ગાન કરી રીઝવે રંભા,થઈ રહ્યોછે થેઇકાર;તે વનમાં શ્રીરામચંદ્રનો,આવ્યો યજ્ઞ તોખાર. ૧૧તે દીઠો પ્રિયાયે પતિને કહ્યું, જુઓ અશ્વ અનોપમ રંગ, પછી પત્ર વાંચી રૂકમાંગદે ઝાલ્યો, પામી હરખ ઊમંગ. ૧૨ વાજીંત્ર વાજતે પુરમાં આવ્યો, કહી પીતાને વાત;ત્યારે ભુપે તે હયબંધાવ્યો તતક્ષણ,જાણીશંભુનો પ્રતાપ.૧૩ત્યારે શિવે કહ્યું આ ભુપતી એ હય, બાંધવો ન ઘટે આજ; જે પુરાણબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ કહીયે. શ્રી રામચંદ્ર મહારાજ. ૧૪ તે પ્રભુ કેરો યજ્ઞતુરી નૃપ,આપીને લાગોપાય;હું જેનું ધ્યાનધરૂંછું નિત્યે, તે છે એ રઘુરાય. ૧૫ એવાં વચન સુણી તે સદાશિવ કેરાં,

બોલ્યો ભુપતિ વાણ;હવે પુરૂષારથ શું મારૂં જો આપું,પાછો યજ્ઞ કેકાણ. ૧૬ પ્રજા પાળવી પુત્ર સમી,ગૌ બ્રાહ્મણ રક્ષા ધર્મ રણમાં સનમુખ યુદ્ધ જ કરવું, એ ક્ષત્રીનો ધર્મ. ૧૭ માટે કાયર થઈ હવે નવ મુકું,યજ્ઞ તણો હય આજ;વળી તમસરખા સ્વામિ શિર મારે;ચિંતા શી મહારાજ. ૧૮ એવાં વચન સુણી તે વિરમણિનાં,પ્રસન્ન થયા મહાદેવ;ભોળાનાથ નિજ ભકતની સાથે, બોલીઆ વચન તતખેવ. ૧૯ અરે ભુપ હવે અશ્વ ન આપીશ, કર જઈને સંગ્રામ; તુને રઘુપતિનાં દરશન કરાવું, તો શંકર મારૂં નામ. ૨૦ એમ પુંઠ થાબડી આજ્ઞા આપી,ભુપને શ્રી ભગવાન;ત્યારે ચતુરંગ દળ સિદ્ધ કરી,રાયે વજડાવ્યાં નિ-શાન. ૨૧ હવે અસ્વ હર્યો તે રક્ષકે,કીધું શત્રુઘનને જાણ, ત્યારે ભરથાનુજને ક્રોધ ચઢયો,અલ્યા કોણે હર્યો કેકાણ. ૨૨ સાચી વાત કહી નહી કોણે, ચિંતાતુર થયા મન; એટલે અકસ્માત તીહાં આવિઆ, નારદ બ્રહ્મા તન. ૨૩ ત્યારે શત્રુઘને પુજા કરી પુછયું,કહો મુજને મુનિરાય;આ અશ્વનુ હરણ કર્યું હશે કોણે, મુજને ચિંતા થાય. ૨૪ ત્યારે નારદ કહે સુણ દશરથનંદન, દેવરાજપુર ગામ; પુર્વે દેવે વસાવ્યું એ પુર, વિરમણિ નૃપ નામ. ૨૫ તે રાય શિવનો પરમ ભકત છે,વશ કરીઆ મહાદેવ; તેણે પોતાના મંદીરમાં રાખીઆ. કરતો નિત્યે સેવ. ૨૬ વળિ ચાર પુત્ર એ ભુપતીને,તેમાં રૂકમાંગદ છે જેષ્ટ; અશ્વનું હરણ કર્યું તેણે સહુ, વિર મધ્યે છે શ્રેષ્ટ. ૨૭ એવું વૃતાન્ત કહીને નારદ, પામિઆ અંતરધાન; હવે શત્રુઘન સાવધાન થયા ને,

વજડાવીઆં નિશાન. ૩૮ વલણ—નિશાન વાગીઆં બે વિરનાં, થયા યુદ્ધ કરવા સાવધાનરે; સામાસામી રણસ્થંભ રોપિઆ, આવીયું સૈન્ય સમાનરે. ૨૯ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસં-મતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે અશ્વમેધીકેદેવ રાજપુરે વિરમણીનાંઅશ્વબંધનંનામપંચાશત્તમોધ્યાય: ૫૦

અધ્યાય ૫૧

રાગ સામેરી—અનીહાંરે શત્રુઘને સૈન્ય કર્યું સાવધાન, યુદ્ધ કરવાને ઉભા બળવાન; અનીહાંરે વ્યુહ તણી રચના કીધી અ-પાર, બળિયો યોદ્ધ રહ્યા તેને દ્વાર. ૧ (ઢાળ.) દ્વાર વ્યુહને જોધ રાખ્યા, જુક્ત કરી બહુ પેર; ચતુરંગ દળનો દુર્ગ રચીયો વિકટ ગતી ચોફેર. ૨ એમ વ્યુહ તણી રચના રચી, રણ માંહે શત્રુઘન; એટલે આવ્યો સૈન્ય સાથે, વિરમણી રાજન. ૩ સે-નાપતિ આગળ થયો, રિપુવાર નામે જેહ; તેની પુંઠળ ચાર સુત, રાયના ચઢીયા તેહ. ૪ રૂકમાંગદ ને શુભાંગદ વળી, વિર સિંધ પ્રબુધ; તે કવચ ભાથા ધરી અંગે, આવિયા કરવા યુદ્ધ. ૫ વળિ રાય કેરો જમાત્ર છે, બળમીત્ર નામે જેહ; નિજ સેન લેઈ થઈ રથારૂઢ, ચઢીયો યુદ્ધ કરવા તેહ; તેની પુંઠળ વિરમણી નૃપ, ચઢીયો સેન અપાર; છત્ર ચામર થાયે બોલે, બંદીજન જશવિસ્તાર. ૭ યુદ્ધ થવા માંડયું પરસ્પર, બોલતા મારોમાર; સિંહનાદ કરતા શુર, થાય શસ્ત્રના ચળકાર. ૮ આવ્યો પુષ્કળ સામો રૂકમાંગદ, ચઢી કનક રથમહા વિર; અભીમાનશું બો-લવા લાગ્યો, પુરૂષ વચન ગંભિર. ૯ ત્યારે પુષ્કળે બહુ બાણ

મુકીયાં છેદ્યાં તે નૃપ તન; દશ બાણુ માર્યાં ભરથસુતને, પીડા પ્રગટી તન. ૧૦ ત્યારે પુષ્કળે તવ વીશ માર્યા, રાજકુંવરને ત્યાંહે; બન્યો વિર સમાન કહાવે, નિપુણ છે યુદ્ધ માંહે. ૧૧ જેમ ષડાનંન ને તારકાસુર, એમ વડે બે વિર; પછી પુષ્કળેદશ બાણુ માર્યાં, ધરી મનમાં ધીર. ૧૨ રાજપુત્રનો રથભંગકીધો, અશ્વ માર્યા ચાર; ધ્વજદંડ છેદી હણ્યો સુત, પડીયો પ્રથ્વી રાજકુમાર. ૧૩ ત્યારે બીજે રથ રૂકમાંગદ બેઠો, બોલ્યો ક્રોધ વચન; હવે જોજે પરાક્રમ માહરૂં, તું ભરથ કેરા તન. ૧૪ એવું કહી ભ્રામ્યકાસ્ત્ર મુકયુ, રાજકુંવરે ત્યાંહે; પુષ્કળ તણો રથ એક યોજન, ઉડાડયો નભ માંહે ૧૫ પ્રથ્વી પડયો પછી ભ્રમાણ કરવા, લાગીયો ઘણું તેહ; ઘણું જત્ન કરીને સારથીએ, સ્થિર કર્યો એહ. ૧૬ પછી સનમુખ આવી પુષ્કળે, પવનાસ્ત્ર મુકયું તાસ: તેણે રૂકમાંગદનો રથ ઉડાડયો, ભમ્યો ઘણું આકાશ. ૧૭ તે ગયો રવિમંડળ લગી, તિહાં લાગ્યું તેજ અપાર: થયો દગ્ધ રથ હય સારથી, તાપે કરી તેણીવાર. ૧૮ પછી સર્વે સંકટ હરણુ હરનું, કર્યું સ્મરણ કુમાર; શિવની કૃપાયે આવી પાછો, પડયો પૃથ્વી મોઝાર. ૧૯ તે રૂકમાંગદ મુરછીત થયો, પડયો વિકળ થઈને ત્યાંહે; ત્યારે ત્યાં હાહાકાર વરત્યો, રાય સેના માંહે. ૨૦ તે જોઈ કોપ્યો વિરમણિ નૃપ, આવ્યો તેણેઠાર; ક્રોધ કરીને ગાજીઓ, ત્યારે ધરા કંપી અપાર. ૨૧ પછી રાયે આવી પુષ્કળશું, કરવા માંડયો સંગ્રામ; તે ભુપ કેરૂં યુધ્ધજોઈ, મા'રથી મુકે મામ. ૨૨ ચારે પાસે મુકતા, રાઘવી બાણ અ-

પાર; સેના સમુદ્ર માં એકલો જોઈ, ધાયા પવન કુમાર. ૨૩ પ્રચંડ પરવત પ્રાય તન, તોમર ગ્રહ્યું છે પાણ; એવા મારૂતિને જોઈને, પછી બોલ્યા પુષ્કળ વાણ. ૨૪ હે મહાપુરૂષ તમો શું કરવા, આવ્યા અહીં કપિરાય; એ ભુપના શા ભાર છે, હવડાં કરૂં શિક્ષાય. ૨૫ હનુમંત કહે હો વિર સુણ, એ ભુપ બળિઓ એવ; દાનેશ્વરી મહા શુર છે, એને સહાય શ્રી મહાદેવ. ૨૬ એવાં વચન સુણિ હનુમંતનાં, ધાયો બીજો રાજકુમાર; મહા વિર શુરવિર સિંધે, કરવા માંડયું યુધ્ધ અપાર. ૨૭ વળી શુભાંગદની સાથે વઢતો, લક્ષ્મિ નિધી બળપુર; પ્રબુધ પુત્રની સાથે વળગ્યો, સુમદ કપિવર શુર. ૨૮ વિરમણિશું વઢે પુષ્કળ, થયો તિહાં સંગ્રામ; બળવંત શુરા ચતુર પુરા, ન મુકે કો ઠામ. ૨૯ ભરથાત્મજે દશ બાણ માર્યાં, રાયના હૃદે માંહે; ત્યારે રાજાએ શર ત્રણ મુકયાં, ક્રોધ કરીને ત્યાંહે. ૩૦ પુષ્કળ તણું લલાટ વેંધીયું, ચાલી રૂધીરની ધાર; રથ ભંગ કીધો રાઘવીનો; અશ્વ મારીઆ ચાર. ૩૧ ત્યારે બીજે રથ કાન્તિપતિ, બેઠો ધરી મન રીસ; પછી કવચટોપ ધનુષ નૃપનું, છેદ્યીયું તે દીશ. ૩૨ રથ ભંગ કીધો રાયનો, ભેદીયું સર્વે અંગ; તન માંહેથી ચાલ્યું રૂધીર, પુષ્કળે રાખ્યો રંગ; ૩૩ નરપતી બેઠો અન્ય રથ, મન ચઢયો ક્રોધ અપાર; જેમ અખંડ મેઘ તણી ઝડી, એમ મારતો શરમાર. ૩૪ સંહાર કરિયો સૈન્યનો, હય હણિઆ આણી રીસ; ફાટે કુંભસ્થળ વિશિખથી, પાડતા ગજવર ચીસ. ૩૫ શ્રોણીતની સરિતા વહી, ગજ રથ અશ્વ તણાય; જેમ

તામરપરણિ ચઢે પુરે, ઘોર કરતી જાય. ૩૬ પિશાચ કરતા ભક્ષ ભૈરવ, ભુત ને વૈતાળ; જોગણિ નાચે નગ્ન કર ગ્રહી, નરક પાળની નાળ. ૩૭વળી સિંચાણા વાયસ વરૂ, શુકર શૃં-ગાલ ને કંક;સર્વને મોટું પર્વ આવીયું,કરે ભક્ષ નિશંક. ૩૮ એમ વિરમણિએ શરે ઢાંકયો,રવિ થયું અંધકાર; તે સમે રા-ઘવ સેનામાં, વરતીઓ હાહાકાર. ૩૯ વલણ—હાહાકાર વરતીઓ તદા કર્યો વિરમણિએ સંહારરે;એવું જોઈને પુષ્કળ કોપીઆ, કર્યું રામસ્મરણ તેણિવારરે. ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસં-મતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકે વિરમણિપુષ્કળ સંગ્રામો નામ એક પંચાશ તમો ધ્યાય: ૫૧

અધ્યાય ૫૨

રાગ મારૂ—કર્યું રામસ્મરણ તેણિવાર, કોપ્યો પુષ્કળ વિર અપાર; મુકીયું દીવ્ય બાણ તતકાળ, તેણે છેદી સકળ શર જાળ. ૧ અંધકારનો કીધો નાશ,થયો દીનમણિ કેરો પ્રકાશ; પછી રાયની સનમુખ આવ્યો,કરોધ વચન કરી બોલાવ્યો. ૨ અરે વિરમણિ સુણ વ્યકત, તું છે શિવજી તણો મહા ભકત, હવે જોજે પ્રાક્રમ મારૂં, તારૂ સેન સકળ સંહારૂ. ૩ તને ત્રણ બાણે નિરધાર, કરૂં મુરછીત આણીવાર; ના કરૂં જો મુરછીત આપ, તો હજો મુજને મહા પાપ. ૪ જે જગતપાવની ગંગ, તેની નિંદા કરે જે કુસંગ; તેનો દોષ મારે શિર રાય, પમાડું જો નહી મુરછાય. ૫ એમ કહીને મુકયું એક બાણ, મહા અમોઘ તિક્ષણ જાણ; દીઠો આવતો તે શર ભુપ, તેની સન-

મુખ સાધ્યો અનુપ. ૬ તે શરે શર છેદયો જ્યારે, લાજ્યો પુ-
ષ્કળ તેણીવારે; બીજું બાણ મુકયું ભરથ તન, છેદયું તે પણ
વળિ રાજન. ૭ ત્યારે શોકાતુર થયો વિર, ગઈ સરવે મનની
ધીર; પછે શુર થયા સાવધાન, કરયું ગુરૂ વશિષ્ઠનું ધ્યાન. ૮
સંભાર્યા પોતે શ્રી રઘુનાથ, ત્રીજું બાણ કાઢી ગ્રહ્યું હાથ; માત
પિતા ભકિતનું પુન્ય, બાણ મધ્યે મુકયું રઘુતન. ૯ પછી શર
કીધો સંધાણ, વાગ્યો રાય હૃદેમાં જાણ; આવી મુરછા પડીયો
રાજન, ગતિભંગ થઇને તન. ૧૦ હરખ્યો પુષ્કળ તેણીવાર,
સરવે કહેતા જયજયકાર; કર્યો સકળ સેનાનો અંત. એમ
વિજય પામ્યો બળવંત. ૧૧ મા'વિરે મારી મુષ્ટિ ત્યાંહે, રા-
જપુત્ર તણા હૃદે માંહે; થયો મુરછીત તેણિવાર, મુખે ચાલી
રૂધીરનીધાર. ૧૨ જોઈ બંધુ પિતાની પેર. ધાયા વિર બે લેવાને
વેર; શુભાંગ પ્રબુધ્ધ એવું નામ, આવ્યા કરતા મહા સંગ્રામ.
૧૩ તેણે મારૂતિ સાથે ત્યાંહે, ઘણું યુધ્ધ કર્યું રણ માંહે; નિજ
પુચ્છે કરી હનુમંત, રથ સહીત બાંધી આ બળવંત. ૧૪ પછા-
ડયા તેને પ્રથ્વી મોઝાર, પડયા મુરછીત થઇ નીરધાર; રાયનો
જમાત્ર બળમીત્ર, તેને સુમદે કર્યો જેમ ચીત્ર ૧૫ વળીસેના-
પતી રિપુવાર, સુગ્રીવે કર્યો તેનો સંહાર; શત્રુઘનજય પામ્યા
એમ, પોતાના યોદ્ધ કુશળ ક્ષેમ. ૧૬ સરવે રાય તણો પરિ-
વાર, પડયો મુરછીત થઈ નીરધાર; તે. જોઇને કોપ્યા મહાદેવ,
કરમાં ગ્રહ્યું પિનાક તતખેવ. ૧૭ બેઠા રથમાં શંકરરાય, ચ-
ઢયા ભકતની કરવા સહાય; ભુત; પ્રેતની સેના સાથ, આવ્યા

રણુમાં ગિરીજાનાથ. ૧૮ ક્રોધ શિવનો કાળ સમાન, આવ્યા સુર જોવા બેસી વિમાન; ગિરિ ડોલ્યા પ્રથ્વી ચઢી ચાક, તે સમે હરની વાગી હાક. ૧૯ વલણ—હાક મારી શંકરે, કયાં ગયો શત્રુઘનરે; કહે દાસ ગીરીધર સુણો શ્રોતા, એમ કોપ્યા પંચવદનરે. ઈતિશ્રીરામચરીત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં અશ્વમેધીકે વિરમણિપક્ષેણુ મહાદેવસંગ્રામાગમનંનામદ્વિ-પંચાશતમોધ્યાય: ૫૨

અધ્યાય ૫૩

છંદ—યુધ્યે ચઢયા પંચવદન, કોપ્યા ક્રોધ આણી મન; કરમાંગ્રહ્યું શુળપિનાક,કરી ગર્જનામારી હાક.૧ મસ્તકજટાજુટ સઘન, ગજનું ચર્મ ઓઢયું તન; ધરી શ્મશાન વિભુતી અંગ, શોભે અલંકાર ભુજંગ. ૨ રાજે અર્ધચંદ્ર લલાટ, ક્રોધ કરે ભસ્મ સ્વરાટ; ઉપવિત સર્પનુ જગદીશ, વહેતી ગંગની-રમળ શિષ. ૩ દીઠા સર્વ જન પરતક્ષ, આનન પંચનેત્રી ચક્ષ; કંઠે રૂંઢ કેરી માળ, કરમાં ગ્રહ્યું બ્રહ્મકપાળ. ૪ સાથે સેન મહા વિક્રાળ, ભૈરવ ભુત ને વૈતાળ; વાજે ડાક ડમરૂ શંખ, શિંગિપાણુવગેમુખડંખ. ૫ કરવાભક્તકેરીસહાય,યુધ્યે ચઢયા શંકરરાય; પોતે વિરાજીઆ રથ માંહે, આવિઆ રામસેના જયાંહે. ૬ એવું જોઈ શિવનું રૂપ, કંપી સકળ સેનાભુપ; કરી ગર્જના ઘોર પ્રચંડ,વ્યાપ્યો શબ્દ સકળ બ્રહ્માંડ. ૭ ધ્રુજી ધરા સળકયો શેષ,પર્વત સિંધુ સરિત અશેષ;ડોલ્યા દેવ દશે દીગ-પાળ, જાણે હવો પ્રલેકાળ. ૮ મુકયાં શિવે બાણુ અપાર, ગણુ

સહુ કરે મારો માર; એવો થયો મહા સંગ્રામ, નાઠા જોધ મુકી મામ. ૯ પુરવે ત્રિપુરમર્દન જેમ, વ્યાપ્યો કરોધ શિવને તેમ; કરવા માંડયું યુદ્ધ મહા ઘોર, પાડે ચીસ કરતા શોર. ૧૦ કીધો સેનનો સંહાર, ત્યારે હવો હાહાકાર; બોલી આશંભુ કરોધા શક્ત, ક્યાં છે વિરમણિ મુજ ભક્ત. ૧૧ કોણે કર્યો મુરછીત એહ, તેને હણું નિરસંદેહ; એમ કહી કોપીઆ શુલપાણુ, ગાજીઆ મેઘ ગંભિર વાણુ. ૧૨ વઢતા નંદી ને હનુમંત, ભૃગી સુબાહુ બળવંત; ગણુ ચંડાશ ને કુશરાય, ચંડ ને સુમદ કપી કહેવાય. ૧૩ પુષ્કળ વીરભદ્ર સમાન, ભૈરવ લક્ષ્મિનીધી બળવાન; શિવની સાથે શત્રુઘ્ન, વઢતા કરોધ આણી મન. ૧૪ દોહા.—કરોધ કરી વઢતા સહુ, યોદ્ધા સરવ સમાન; પછે પુષ્કળ ઉપર કોપીઆ, જે વીરભદ્ર બળવાન. ૧૫ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વમેધીકે શત્રુઘ્ન મહાદેવ સંગ્રામો નામત્રી પંચાશ તમો ધ્યાય: ૫૩

અધ્યાય ૫૪

રાગ સામેરી—વીરભદ્ર વળતો કોપીયો. શિવ તણો ગણુ સમરથ; તેણે ગદા મારી ભંગ કીધો, પુષ્કળ કેરો રથ. ૧ ત્યારે અન્ય રથે આરૂઢ થઈ, યુદ્ધ માંડયું તેણીવાર; અહોરાત્રી વઢતાં વીરને, એમ વહી ગયા દીન ચાર. ૨ પછી પુષ્કળને લેઈ ઉડીયો, વીરભદ્ર તે નભ માંહે; મહા ઘોર યુદ્ધ કર્યું તદા, જુવે દેવ સરવે ત્યાંહે. ૩ પછી પુષ્કળને લેઈ પછાડયો, પ્રથ્વી ઉપર તેણીવાર; ત્યારે મુર્છા પામ્યો ભરથનો સુત, હવો હાહાકાર. ૪

ત્યારે શત્રુઘન ઘણું શોક પામ્યા, જોઈ મુરછિત બાળ; પછી શિવની સાથે યુદ્ધ કરવા, માંડીયું તે કાળ. ૫ હવે શત્રુઘન ને શિવવઢેછે, ઘોર તે સંગ્રામ; વિમાનબેસી દેવ જોતા, યોદ્ધામુકે મામ. ૬ એમ અહોરાત્રી દીન એકાદશ, યુદ્ધ થયું નિરધાર; શત્રુઘને પછી મુકીયું, બ્રહ્માસ્ત્ર તેણીવાર. ૭ મુખ વિકાશી તે શસ્ત્ર ગળિયું, એવા ઈશ અખંડ; પછી પંચવદને મુકીયું, પશુ-પતાકાસ્ત્ર પ્રચંડ. ૮ તેણે શત્રુઘનનું હૃદે ભેદયું, પડયા મુરછીત ત્યાંહે; ત્યારે હાહાકાર હવો તદા, તે રામ સેના માંહે. ૯ હવે શત્રુઘન પુષ્કળને, લીધા સારથીયે જેહ; રથ માંહે વાલી લેઈ ગયો, એકાંત રાખ્યા તેહ. ૧૦ એવું જોઈને અંજની નંદન, ગ-ર્જના કરી ઘોર; શિવ તણી સનમુખ યુદ્ધ કરવા, આવ્યો પ-વનકીશોર. ૧૧ અરે શંભુ મેં રશિમુખમાં, પુરવે સુણ્યું તે એહ; શિવ રામનામહા ભકત છે, વળી પરમવૈષ્ણવ જેહ. ૧૨ તે તમો અઘટીત કર્મ કીધું, જાણી જોઈને આજ; રામના બંધુ પુત્રને તમો, હણ્યા શ્રીમા'રાજ. ૧૩ હે ઈશ તમને ઘટે નહીં, આ કૃત્ય કરવું આંહે; એવાં વચન સુણી મા'વિરનાં, પછે બોલીયા શીવ ત્યાંહે. ૧૪ અરે વત્સ તું કહે ખરૂં, ઈષ્ટ દેવ મા'રા રામ; પણ ભકત આધીન હું થયો, માટે કર્યું એવું કામ. ૧૫ એવું સુણીને સિંહનાદ કીધો, કોપ્યો પવનકુમાર; એક પ્રૌઢ પરવત શિવની ઉપર, નાખીયો તેણીવાર. ૧૬ તેણે શિવ તણો રથ ભંગ કીધો, મારીયા તોખાર; ત્યારે નંદી ઉપર ઈશ બેઠા ચ-ઢયો ક્રોધ અપાર. ૨૭ મહા પ્રલે કેરા અગ્નિવત, એક ત્રિશુળ

ઝાલીયું હાથ, હનુમંત ઉપર નાખીયું, કરી જોર ગીરિજા નાથ. ૧૮ પવનાત્મજે આવતુ ઝાલીયું, કર વિષે તતખેવ; તે ત્રિશુળ કીધું ભંગ તવ, કોપીઆ શ્રી માહાદેવ. ૧૯ પછે શિવે મારી શક્તિ એક, હનુમંતના હૃદે માંહે; ક્ષણેક મુરછીત થઈ રહ્યા, અંજનીનંદન ત્યાંહે ૨૦ સાવધાન થઈ ઉઠયા પછી, એક ગ્રહ્યું વૃક્ષ વિશાળ; બે કરે ગ્રહી શિવ અંગ ઊપર, ઝાપટીયું તતકાળ. ૨૧ શિવ તણા તનમાં થયા કચ્ચર, રહ્યા તા જે નાગ; જ્યાં ત્યાં તે નાશી ગયા, સ્થળ મુકીને મહાભાગ. ૨૨ એવું જોઈને મદનારીને, મન ચઢી સબળી રીસ; બે હસ્તમાં ગ્રહી મુશળ માર્યું, મારૂતીને શિષ. ૨૩ તે ચુકાવ્યું મહા વિચીક્ષણ, અંજની નંદન જેહ; પછી પ્રથ્વી ફોડી રસાતળમાં, ગયું મુશળ તેહ. ૨૪ ત્યારે વજ્રદેહે કરી વૃષ્ટિ, વૃક્ષ ને પાષાણ; તે નીવારણ કરતા તદા, માહાદેવ મુકી બાણ. ૨૫ પવનાત્મજે પછી નંદી પુંઠળ, પુંછ વિંટયું ત્યાંહે; શિવ સહીત નંદી ફેરવ્યો, ઘણીવાર તે નભ માંહે. ૨૬ ત્યારે અકળાયા ઘણું અનંગ અજરી, થયા વ્યાકુળ મન; વાત્સલ્ય ભાવે વિર સાથે, બોલીઆ મધુર વચન. ૨૭ અરે અહોસીતા શોકહારણ, મહાજતી બળવાન; થયો પ્રસન્ન હું તુજ પરાક્રમ જોઈ, માગ તું વરદાન. ૨૮ ત્યારે મારૂતી કહે સુણો સ્વામી, સત્ય કહું મહારાજ; આ શત્રુઘન પુષ્કળની આદે, પડયા મુરછીત આજ. ૨૯ તે માટે હું ઔષધી લાવું, દ્રાણાચળથી આંહે; તમો રક્ષા કરજો ત્યાં લગી. તન સાચવજો રણ માંહે. ૩૦ ત્યારે શિવ કહે જા સુખે કરી, નવ ધરીશ

ચિંતા મન; હું રૂડી રીતે કરીશ રક્ષા, રાખીશ સૌનાં તન. ૩૧ એવું વચન લેઈ શંભુ તણું, પછી ઉડયો પવનકુમાર; મુખેશ્રી રામનું નામ જપતો, જાય વેગે અપાર. ૩૨ વલણ—અપાર વેગે અંજની સુત, ઊડયો જાય આકાશરે; શ્રી રામકૃપાયે આવી ઉભો, દ્રોણાચળની પાસરે. ઈતિશ્રીરામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં અશ્વ મેધીકે હનુમંત દ્રોણાચળાં પ્રતિગમનંનામ ચતુર પંચાશતમો ધ્યાયઃ ૫૪

અધ્યાય ૫૫

રાગ મારૂ—દ્રોણાચળની પાસે હનુમંત, આવી ઊભા મહા બળવંત; કર્યું લાંગુલ શેષાકાર, બાંધ્યો ગિરિવર તેણીવાર. ૧ ઉખેડે પરવતને જેવે, એક કૌતક પ્રગટયું તેવે; ત્યાં દેવ મુકયા સુરરાય, કરવા ઐાષધીની રક્ષાય. ૨ લેઇ આયુદ્ધ ઊઠયા તેહ, શસ્ત્ર માર કર્યો જેમ મેહ; જોઈ કોપે ચઢયા કપીનાથ, ઘણું યુદ્ધ કર્યું તે સાથ. ૩ તેમાંથી કેટલાએક દેવ, નાશીને કહ્યું ઈન્દ્રને એવ; ઈન્દ્રે જાણીઆ શ્રી હનુમંત, રામભકત મહા બળવંત. ૪ જીતે નહીં તેશું કરતાં વિરોધ, તે માટે ન કર્યો કાંઈ ક્રોધ; પછે દેવ સકળની સાથ, ઈન્દ્રે મોકલીઆ સુર ગુરૂનાથ. ૫ આવીઆ અંગીરસ તેણે ઠાર, જયાં રહ્યા છે પવનકુમાર; ઉભાબ્રહસ્પતિ સનમુખ અગ્ર, તેની પુંઠળ દેવ સમગ્ર. ૬ સ્તુતિ કરવા લાગિઆ તેહ, કરૂણામૃત વાણી જેહ; સુણો શ્રોતાજનનિરધાર, બોલિઆવાચસ્પતિતેણીવાર. ૭છંદલાવણી જય હનુમંત મહા બળવંતા, નમો નમો તુજને; પવનપુત્ર પ્ર-

ણુતારતી મોચન, ધન્ય મહા ભુજને. ૧ અંજનીનંદન સુરજ શિષ્ય,મહામતિફાલ્ગુણુ જાતા;સીતા શોકહારણુ ભયવારણુ, શરણુંાગત ત્રાતા. ૨ શ્રી રામચંદ્રના પરમ પ્રિયે છો, અનન્ય દાસ કા'વો; કપિવંશના જીવન મહાજન, મન કરૂણા લાવો. ૩ લંકા દહન ગહન ગુણુ ગંભીર, ક્ષય અક્ષય કરતા; નીશિચર વીપીન અશોક શોકદા, અદ્દભુત કૃત ધરતા. ૪ પ્રાણુ તણા દાતાર થયા, રણુમાંરામાનુજને; જય હનુમંતા મહા બળવંતા નમો નમો તુજને. ૫ ઉદધી ક્રમણુ ત્રિવિક્રમ,કેશરીસુતરાક્ષસ હંતા;અગ્ર સચીવ સુગ્રીવના, વજ્રતનુકીર્તિવંતા.૧ પીગનેત્ર નેરકતવદનશુચિ,ઉર્ધ્વ રેત રહેવું;દર્પહાદશાનન દીર્ઘવાળધી, કાળડંડ જેવું. ૨ મહિકાવતી પતિ મરદન રૂપ,ધર્યુંજે મહાકાળી; થયો નથી થાશે નહિ, સ્વામી સેવક તુજ ટાળી. ૩ તુજ નામ થકી ભય સંકટ, રોગ વિયોગ સકળ નાસે; ડાકેણુ શાકેણુ ભુત પ્રેત, નાટક ચેટક ત્રાસે. ૪ કહે ગિરિધર ભુધર ભય ભંજન, સાર કરો મુજને; જય હનુમંતા મહા બળવંતા,નમો નમો તુજને. ૫ (દોહા)બ્રહ્મચારી અવિકારી મન, ધરમ સત્ય વ્રત ધીર; રૂદ્ર અંશ જતિ વજ્રતન, જય જય જય મહાવિર. ૧ સુરગુરૂયે એવી સ્તુતિ કરી, ગદગદ દીન વચન; તે સુણીને બોલીઆ મારૂતિ, થઈ મન માંહે પ્રસન્ન. ૨ રાગ મારૂ બોલીઆ પ્રસન થઇ હનુમંત,કહ્યું બ્રહસ્પતિને વૃતાન્ત; રામ બંધુ પુત્ર સૈન્યાય, તે સરવે પામ્યા છે મુરછાય. ૧૯ લેઇ ઔષધી જાવું જરૂર, માટે ક્યાં કરો મુજને અસુર; એવું

સુણી જે હતી ગિરિ માંહે, હવે ઔષધી આપી ત્યાંહે. ૨૦ લેઈ કરમાં તે પવનકુમાર, આવ્યા સૈન્ય પડયું તે ઠાર; શત્રુઘન પુષ્કળ આદે વિર, અન્ય રાજકુંવર રણધીર. ૨૧ કર્યો ઔષધી કેરો સ્પર્શ, ઉઠયા થઈ સચેત ઉત્કર્ષ; લાગ્યો ઔષધી પવન સમાન, ઉભે સૈન્ય થયું સાવધાન. ૨૨ સરવે પામીઆ સુખ અપાર, વધ્યો હરખ થયો જેજેકાર; મારૂતિને વખાણે સહુ રાય, મુખે ધન્ય ધન્ય કહેતા જાય. ૨૩ વલણ.—ધન્ય ધન્ય કહેતા ઊઠયા સર્વે, ફરી કરવા માંડીઓ સંગ્રામરે; વિરમણિ ને શત્રુઘન, યુદ્ધ કરતા તેણે ઠામરે. ૨૪ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાં ઉત્તરકાંડે અશ્વમેધીકે ઔષધ્યાતયનાતસૈન્યાસજીવનંનામ પંચ પંચાશતમો ધ્યાયઃ ૫૫

અધ્યાય ૫૬

રાગ સામેરી—અનીહાંરે વિરમણિ સાથે શત્રુઘન, યુદ્ધ આરંભીયું કરી ક્રોધ મન; અનીહાંરે સામાસામી રાખ્યા છે રથ, મુકે છે બાણ મહા સમરથ ૧ (ઢાળ.) સમરથ શત્રુઘને તદા, અગનાસ્ત્ર મુકીયું બાણ; મેઘાસ્ત્ર સાંધ્યું વિરમણિયે, શાન્તિ થઈ નિરવાણ. ૨ ભરથાનુંજે વાતાસ્ત્ર મુકીયું, મેઘ કીધો દુર; ત્યારે તે સમે પરવતાસ્ત્ર મુકીયું વિરમણિ નૃપ સુર. ૩ શાત્રુઘને વજ્રાસ્ત્ર મુકીયું, નારાયણ મણિ ભુપ; સમાન ઉતર્યા એમ બન્યો, વિઘાયે તદરૂપ. ૪ શિવમંત્ર ભણી પંચ બાણ મુકીઆં, મણિભુપે તેણીવાર; તે રામાનુજને રૂદે વાગીઆં, થયું દુઃખ અપાર. ૫ પછે દત્ત દેવી તણો શર, વૈરી વિદારણ જેહ; શત્રુઘને તવ મુ-

કીયો, મણિભુપ ઉપર તેહ. ૬ તે રૂદ્રે વાગીઆ રાયને, પડયો થઈ તદા ગતિ ભંગ; એમ વિજે પામીઆ શત્રુઘન, રાખ્યો ઘણો રણરંગ. ૭ વળી સૈન્ય સહુ મુર્છિત કર્યું, મુર્છાસ્ત્ર મુકીયું બાણ; એવો પરાજય જોઈ ભકતનો, કોપે ચઢયા શુધપાંણ. ૮ ત્યાં રથારૂઢ થઈ યુદ્ધ કરવા, ચઢયા છે શિવરાય; તે કરોધથી સહુ દેવ કંપ્યા, મહા પ્રલય જેમ થાય. ૯ મહારૂદ્ર કેરા કરોધની, પ્રગટી તે જવાળ પ્રચંડ; દાઝવા લાગીઆ સરવ જન તે, તેજ વ્યાપ્યું બ્રહ્માંડ. ૧૦ ઘોર સમય વરત્યો તદા, તે ઉભય સૈન્યા માંહે; ત્યારે શત્રુઘન વ્યાકુળ થયા, સહુ ધીરજ ગઈ છે ત્યાંહે. ૧૧ પછે સંભાર્યા શ્રી રામને, ભરથાનું જે તેણીવાર; લોચન સજળ ગદગદ ગિરા, કર્યો આરતનાદ પોકાર. ૧૨ હે દીનબંધુ દયાસિંધુ, પ્રણુત દુઃખમોચન; વહારે ધાજો અમારી, રઘુપતિ કમળલોચન. ૧૩ હે રામ રામ રમાપતિ, સંકટહરણ સ્વામીન; વિહારી સરજયુ તિરના, રઘુવીર જુગજીવન. ૧૪ એમ સ્મરણ કરતાં માત્રમાં, પ્રગટયા ત્યાં ભગવાન; લાવણ્ય કોટી મનોજ તન, ઘનશ્યામ રૂપ નીધાન. ૧૫ બેઠા હતા દીક્ષિત થઈ પ્રભુ, જેવા સરજુ તિર; તે સ્વરૂપે પ્રગટયા ત્યાંહાં, સૈન્યમાં શ્રી રઘુવીર. ૧૬ દીક્ષિત રામે સરવને, આપ્યાં તદા દરશન; કર થકી નાખી શસ્ત્ર પાયે, પડયા પંચવદન. ૧૭ પછે કર ગ્રહી ઉઠાડયા શિવને, ભેટીઆ શ્રી રામ; કરજોડી સ્તુતિ કરી શિવે, સુણો પુરણકામ. ૧૮ હે નાથ મેં આપ્યું હતું, મણિભુપને વરદાન; તે વચન મારૂં પાળીઉં, કર્યું સત્ય શ્રી ભગવાન; ૧૯

એવું કહી મણિરાયને, સકુટુંબ તેણીવાર; દરશન કરાવીઆં રામનાં, વરત્યો જેજેકાર.૨૦વળી શત્રુઘન હનુમંત આદે, મળ્યા શ્રી રણધીર; પછી સન્ય સર્વે ઊઠાડયું, કરી કૃપાદ્રષ્ટિ રઘુવીર ૨૧.રાય વિરમણિએ રાજયવક્ષિમ, દેહ કુટુંબ પરિવાર; રામાર્પણ સર્વે કરી, પાયે નમીઓ તેણીવાર. ૨૨ પછી રાયના સુત રૂકમાંગદને, આપીઉં રામે રાજ; મણિભુપે સેવા બહુ કરી, સંતોષ્યો સરવ સમાજ.૨૩ વળી શત્રુઘનને ધીરજ આપી, પોતે શ્રી ભગવાન; પછી સદાશિવ શ્રી રામ બન્યો, થયા અંતરધ્યાન. ૨૪ તે શત્રુઘન પાસે રહ્યો, દેવરાજપુરનો નાથ; અશ્વરક્ષા અર્થે ચાલીઓ, સેન લેઈને સાથ. ૨૫ આખ્યાન એ મણિભુપનું, જે સુણે નર ને નાર; તેનાં સરવ સંકટ દુ:ખટળે, કરે કૃપા દેવમોરાર. ૨૬ વલણ--કરે કૃપા તેને મોરારી, હરે દુ:ખ સંકટ સમુદાયરે; કહે દાસ ગિરિધર સુણો શ્રોતા, રામાશ્વમેધ કથાયરે. ૨૭ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં ઉત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકે મહાદેવ પ્રતિજ્ઞા પાલનાર્થેશ્રી રામાવિર્ભાવોનામષટ્ પંચાશતમોધ્યાય: ૫૬

અધ્યાય ૫૭

રાગ સુરતી મહિનાની ચાલ.--દેવરાજપુરથી પછી, ચાલીઓ યજ્ઞ તોખાર; પુંઠળ સરવ ભુપતિ, સાથે સૈન્ય અપાર. ૧ ભરતખંડ માં હે થઈ,નિકળ્યો આગળ ત્યાં હે;સહુ દેશ ઓળંગીને આવિઓ, હિમકુટ ગિરિ જયાંહે. ૨ તે પરવત ઉંચો અતિ ઘણો, વિસ્તાર યોજન એક; વન રસિક રળિયામણું,

વૃક્ષ વિશાળ વિષેક. ૩ કેશુ કદંબ ને કદળી, શાલ ને તાલ ત-
માલ; ધાત્રી અશોક ને આમલી, લીમ લવીંગ રસાળ. ૪
બકુલ મંદરા ને માલતી, ચંદન ચંપક છોડ; બીલી બદામ
બદ્રી ઘણી. દાઢમ દ્રાક્ષ અખોડ. ૫ નાગ પુન્નાગ ઈલાયચી,
ચારૂ ચીરોજી ખજુર; જાઈ જુઈને કેતકી, સીતાફળી રસપુર.
૬ મુચકુંદ મરૂવો ને મોગરો, કેવડો ફણુસ નારંગ; શતપત્રી
ને શેવંત્રી, વધી રહ્યા વેણુ ઉતંગ. ૭ સાગ શીશમ ને સરગવો,
શ્રીફળી સુખડ સાર; વડ પીંપળ પાને કરી, કરમદી કરે કલાર.
૮ ઘુલર ગુંદી ને ગેગડી, રાયણુ રાતી ચોળ; લલિત લતાઓ
ભુમી લળી, ત્રિવિધી પવન ઝકોળ. ૯ તે વનમાં એવી ફુલી,
વનસ્પતિ ભાર અઢાર; સદા વસંત સોહામણો, બોલે છે પક્ષિ
અપાર. ૧૦ હંસ કારંડવ કોકીલા, ક્રીડે કળાકર કીર; મધુકર
ગુંજે અતિ ઘણા, ચાલે સુંગધી સમીર. ૧૧ એવા તે વનમાં
આવિઓ, રામનો યજ્ઞ તોખાર; ઓચિંતો સ્થંભી રહ્યો પ્રથ્વી
ઊપર તેણીવાર. ૧૨ ચારે ચરણુ ચોંટી રહ્યા, હાલે ન ચાલે
એહ; રક્ષક જોઈ વિસ્મે થયા, પ્રગટયો મન સંદેહ. ૧૩ ત્યારે
શત્રુઘનને ચિંતા થઇ, સ્થંભ્યો કેમ કેકાણુ; અનેક ઉપાય કર્યા
પણ, ચાલે નહિ નિરવાણ. ૧૨ પછે મારૂતીએ નિજ લાંગુલ.
વિંટયું અશ્વને અંગ; ખેંચે ઘણું ખંખારીને, તોય ના હાલે તુ-
રંગ. ૧૫ ત્યારે શત્રુઘને ત્યાં સુમંતને, પુછીયું તેણીવાર; કો
મહા પુરૂષ અહીં હોય તો, પુછીયે તેને વિચાર. ૧૬ ત્યારે સે-
વકને ત્યાં દોડાવિઆ, ચારે દીશાએ સુમંત; રહેતા હતા તે વ-

નમાં, શૌનક મુનિ મહાનંત. ૧૭ અનેક મુનીના મંડળ માંહે, શોભતા શૌનક તેહ; હરિનાં ચરિત્ર વખાણતા, આત્મનીરૂપણ જેહ. ૧૮ એવા મુનીને જાણી કરી, કરવા ચાલ્યા દરશન; રાજમંડળી લેઈને, ત્યાં ગયા શત્રુઘન. ૧૯ વલણ—શત્રુઘન લેઇ રાજમંડળ, આવ્યા મુનિવર પાસરે; પ્રદક્ષણા કરી પાયે લાગીઆ, ત્યારે મુનીએ દીધી આશરે. ૨૦ ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઊત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેશૌનકાશ્રમેઅશ્વસ્થંભનંનામસપ્તપંચાશતમોધ્યાય: ૫૭

અધ્યાય ૫૮

રાગ આશાવરી—હવે શૌનકમુનીને પાયે લાગીઆ, શત્રુધ્ન આદે નરેશ; આદર કરી સહુને બેસાડયા, કુશળ પુછીયું મુનેશ. ૧ ત્યારે સકળ વૃત્તાંત કહ્યું શૌનકને, શત્રુઘને તેણીવાર; કહો મા'રાજ કેમ સ્થંભ્યો અમારો, યજ્ઞ તણો તોખાર. ૨ એવાંવચનસુણી શૌનકમુનિ બોલ્યા, ધ્યાન કરીને મન; અશ્વ સ્થંભિઓતેનું કારણ કહું, તે સાંભળો શત્રુઘન. ૩ગૌડદેશમાં કાવેરી ત્રઠ, તપ કરતો દ્વિજ એક; સાત્વીક એવું નામ જ તેનું, કરીયુ કષ્ટ વિષેક. ૪ પછી કાળે કરીને મરણ જ પામ્યો, સાત્વીક બ્રાહ્મણ જેહ; દીવ્ય રૂપ ધરી વિમાન બેશી, ગયો સ્વર્ગમાં તેહ. ૫ તે તપના પુન્ય પ્રભાવે કરી, ભોગવે મનગમતા ભોગ; અનેક અપછરા સાથેરમતો, પામ્યો સુખ સંજોગ. ૬ તે એક સમે વિમાનમાં બેશી, સંગ લેઈ ઘણી નાર; મેરૂના શિખર ઉપર તે આવ્યો, જેની છે શોભા અપાર. ૭ જયાંનુ-

વૃક્ષની તળે બેઠો,જ્યાં જાંબુવતી સરિતાય;સ્રીયો અનેક સા-થે કરતો, નીશંક થઈ ક્રીડાય. ૮ ત્યાં મુની કેટલા બેઠા તેની, લાજ ધરી નહીં મન; વળી અવગણુના કરી સકળ વિપ્રની, બોલીઆ વ્યંગ વચન.૯ ત્યારે મુનીવર ક્રોધ કરી બોલીઆ, અલ્યા નીરલજ અસુર સમાન; આસુરી બુદ્ધિ તેં કરી માટે, અસુર થજે અઘવાન. ૧૦ એવો મુનીએ શ્રાપ દીધો તતક્ષણુ, થયો રાક્ષસ તેણીવાર; પછી કરજોડીને અનુગ્રહ પુછીઓ, મુ-નીવરને નીરધાર. ૧૧ ત્યારે માનુભાવ મુની કહે અલ્યા, જઈ રહે હીમગિરિ વન માંહે; શ્રી રામચંદ્રનો યજ્ઞતુરી તે, ફરતો આવશે ત્યાંહે.૧૨ત્યારે સ્થંભન કરજે તેહ તુરી,તું જુક્તિ કરી તે ઠાર; હનુમંત રામચરિત્ર ગાશે, પામીશ તવ ઉદ્ધાર. ૧૩ સુણો શત્રુઘન તે શ્રાપથી, રાક્ષસ થયો નીરવાણુ;આ વન વિષે આવી રહ્યો, તેણે સ્થંભાવ્યો કેકાણુ. ૧૪ માટે મારૂતી પાસે રામકથાનું, ગાન કરાવો સાર; તે શ્રવણુ કરીને શ્રાપ મુકાશે, ચાલશે તોખાર.૧૫એવાં વચન સુણી શત્રુઘન બોલ્યા,શૌનક પ્રત્યે વાણુ; અરે મ'રાજ એ વિપ્ર સાત્વીક, મહા તપસ્વી જાણુ.૧૬તે રાક્ષસયોની પામ્યો ક્ષણુમાં,નીવરત્યો તપ મહી-માય;એ કરમતાણી જે ગહન ગતિ તે, કહો મુને મુનીરાય.૧૭ જે કર્મવિપાકે કરીને પ્રાણી,નર્ક સ્વર્ગને પામે;તે કારણુકહો વિસ્તારી, જે થકી સંદેહ સકળ વિરામે. ૧૮ વલણુ—સંદેહ જાયે મન તણો, કહો કરમ ગતિ ધારરે; એવાં શત્રુઘનનાં વ-ચન સુણી, બોલીયા શૌનકમુની તણીવારરે. ૧૯ ઈતિશ્રીરા-

મચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશત્રુઘનશૌનક સંવાદેરાક્ષસપુર્વજન્મકથનંનામઅષ્ટપંચાશતમોધ્યાયઃ૫૮

અધ્યાય ૫૯

રાગ બીલાવર—શૌનકમુનિ તવ બોલીઆ વાણ, સુણો શત્રુઘન ચતુરસુજાણ; જે હરણ કરે પર ત્રિયા પર ધન,તેને જમના દુત કરે બંધન. ૧ તેને નાખે તામીશ્ર નર્ક મોઝાર, એક સહસ્ત્ર વરસ દુઃખ સહે અપાર; પછે શુકર યોની પામે તેહ, એવું પાપ કરે નર જેહ. ૨ જે ભુતદ્રોહ કરી ઊદર જ ભરે, નીજ કુટુંબનુ પોષણ કરે; અંધ તામીશ્ર નર્ક જેનું નામ, તે જીવને નાખે તેણ ઠામ. ૩ ક્લેશ પામે ત્યાં પ્રાણી ઘણું, એવું ફળ ભોગવે તે તણું; જે નર જંતુબંધન કરે, દુઃખ દેઈ તેનું વીત્તહરે.૪ રૈ રૈ નર્કમાં જાયે તેહ,દુઃખ પામે પાપીજનજેહ; જે નિંદે તીરથ ને વેદ પુરાણ, ગૌ બ્રાહ્મણ ભક્ત દેવને જાણ ૫ તેને નાખે કાળ શત્રુ નરક મોઝાર, એક સહસ્ત્ર યોજન તેનો વીસ્તાર;તે સહસ્ત્ર વરસ લગી ભોગવે દુઃખ,એવો ખળ નિંદક નવ પામેસુખ. ૬જે યોગ્યદંડ કરે થઇ ભુપ,વાડંડે ભકતદ્વિજ સાધુરૂપ; તેને શુકરમુંગી નરક મોઝાર, નાખીને મારે ઉપર માર.૭ કઠોર ડાઢ જમદુત જ તણી, તેમાં વેદના પમાડે ઘણી; જે ગૌ બ્રાહ્મણની વૃત્તિ હરે, તે અંધકુપ નરકે સંચરે. ૮ જે પરસ્વ હરણ કરે પાપીષ્ટ, નવ અરપે બ્રાહ્મણ સાધુ ઈષ્ટ; પોતે મધુર અન્ન ભક્ષણ કરે, તે ક્રુમી ભોજન નરકે સંચરે. ૯ જે સુવરણ મણી ચોરે પરકમાં, તેને નાખે દુષ્ટનામા નરકમાં; જે

પંક્તિભેદ કરે અતી ઘણું, કરે પોષણુ નીજ દેહ જ તણું. ૧૦
તેને કુંભીપાક નાખે તતકાળ,માંહે તસ તેલની આવે જવાળ;
જે વેદપંથ માથે પગ ધરે, ચંડાળ સ્રીશું ગમન જ કરે. ૧૧
લોહ સ્થંભ તસ સાથે તે જન, કરાવે તેશું આલિંગન; વળી
વઈતરણીમાં તે અંશનો, કરાવે ભક્ષણુ રકત માંસનો. ૧૩ જે
દંભે કરીને લોકને વાય, ધુતીને તેનું સરવસ ખાય; વૈશાસન
નરકને પામે તેહ, પછી પામે તે ચંડાળનો દેહ. ૧૩ જે વૃશલી
સાથે ગમન જ કરે, તે પુયનામા નરકે સંચરે;જે રજસ્વળાશું
રમે અજ્ઞાન, તેને રેતકુંડમાં કરાવે પાન.૧૪ જે લુંટે ગ્રામ લ-
ગાડે લાહે, તેને નાખે અગ્નિકુંડ જ માંહે;જે કપટ કરી વીખ દે
પાપીષ્ટ,તે જીવને અશાન કરાવે વિષ્ટ.૧૫ કુડી સાખ પુરે જે
જન, અધોમુખીનર્કમાં થાયે પતન;જે ગુરૂને તિરસ્કારજ કરે,
વા બ્રાહ્મણુ ભકત નો દ્રેશ જ ધરે.૧૬ ડંસ કરેતેનેવીંછી સ્વા-
ન,પડે અશીપત્રનરકે અજ્ઞાન;જે પરનો ધર્મ નિંદે અતીઘણું,
કરે અભીમાન આચારજ તણું. ૧૭ તે નીચ યોની અવતરે
કાકા,શ્વાન શુક ને વીડાળ વરાક;જે જીભ્યાને સ્વાદે કરેસુરા-
પાન, તેને જમ લોહરસ પાયે નિદાન. ૧૮ જે જીવ અભક્ષા
ભક્ષણુ કરે, અગમ નાગમન કર્મ આચરે; તે પડે અધો મુખી
નરકમોઝાર,વળી જમ કીંકર ઘણો મારે માર.૧૯વિશ્વાસઘાત
જે પ્રાણી કરે, તે શુળમુખી નરકે સંચરે; જે રૂડા પુરૂષનું ભુંડું
ચહાય, તે સર્પડંશ નરકમાં જાય. ૨૦ એ વીન નરક ઘણાં છે
જેહ, પાપી જીવ ભોગવે તેહ; શૌનક કહે સુણો શત્રુઘન, એ

પાર ન આવે કરતાં કથન. ૨૧જેવું કર્મ તેવું ફળ ભોગવે,જ-
ન્મ ધરી સુખ દુઃખ જોગવે; પાપ તણું ફળ દુખ જાણજો,
પુન્યનું ફળ સુખ પ્રમાણજો. ૨૨ એવું બોલીઆ જ્યારેશૌનક
મુન્ય, તે સુણીને પુછે શત્રુઘન; શે પાપે કરી દુખ રોગ જ
થાય, તે માનુભાવ કહો મુને કથાય. ૨૩ વલણ—તે કથા કહો
શે પાપે કરી, દુખ રોગ થાયે તનરે; એવાં શત્રુઘનનાં વચન
સુણી, પછે બોલીયા શૌનક મુન્યરે. ૨૪ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસં-
મતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઊત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકેશૌનકશત્રુ-
ઘનસંવાદેકર્મવિપાકકથનંનામએકોનશષ્ટિતમોધ્યાય ૫૯

અધ્યાય ૬૦

દોહા—હવે શૌનક મુનીવર બોલીઆ, સુણો રઘુપુંગવ રણ-
ધીર; પુરવ પાપે પ્રાણીને, આવે રોગ શરીર. ૧ તમને તેનો
ભેદ કહું, અનુક્રમ કરીને આજ; નિષ્ચે કરમ વિપાકનો, મન
ધરજો મહારાજ. ૨ (ચોપાઈ.) પુરવે જે મદપાની જંત,તેના
હોયે કાળા દંત; અભક્ષા ભક્ષ જે જન કરે, ગુલ્મ રોગ ઉદરે
વિસ્તરે. ૩ ઉત્તર મુખે કરે ભોજન પાન, તેનું ઉદર હોયે ક્રમી-
વાન; મંઝારાદીકનું સ્પરસ્યું અન્ન, તેને જે જન કરે આસન.
૪ તેને કુખે દુરગંધી હોય,તેની પાસે ન બેસે કોય; ગંકિતભે-
દથી ભોજન કરે, તેનેઉદર વાયુ વિસ્તરે.૫ કરે વિઘન ભોજન
સંજોગ, તેને થાય અજીરણ રોગ; થઈ ધનવંત દાન નવ કરે,
મંદાગ્નિ તેને ઉંદરે. ૬ છાહારોગી વિખ દનાર, વાત પડાપદ
રોગી અપાર; સુન્ય વાદી અંગે કફ વાત, અતી વિષયની

નિરબળ જાત. ૭ જે સરવ જન પરિતાપાં મુળ, તેના ઉદરમાં આવે શુળ; જે અગ્નિ લગાડે વન મોઝાર, તેને થાયે રોગ અતિસાર. ૮ દેવ જળાશયે કરે મુત્ર વિષ્ટ, હોય તેને ઉદર બંધ કીષ્ટ; ગરભપાત કરે જન જેહ. વંઝાદોષ ભોગવે તેહ. ૯ જે સજનવંચી ચોરી ખાય, તેને ઉદરે ચુંક જ થાય; પ્રતિમા ભંગ કરે જે જન, પ્રતિષ્ટા રહિત થાયે તેનુ તન. ૧૦ જે સત્ય વચન ખંડી કરે વાદ, પક્ષે બોલે તજી મરજાદ; ત્યાગ દેખાડી ભોગવે ભોગ, પક્ષાઘાત થાયે તેને રોગ. ૧૧ જે જુવે એક સ્વારથ દ્રષ્ટે ઘણું, એક નેત્ર થાયે તે તણું; જેના નેત્રમાં દ્વેષ જ ઘણો, સહી ના શકે સદગુણુ કો તણો. ૧૨ જુવે જાર તસ્કર અભિપ્રાય, નેત્રહીણુ તે અંધ જ થાય; બ્રાહ્મણુ દેવનું ચોરે ધન, તેનાં ગળી જાય હસ્ત ને તન. ૧૩ ત્રાંબુ ચોરે રકત વિકાર, પાંડુ રોગ કાંસુ હરનાર; પીંગટ મુરધની પિતળ ચોરે, તિલ ચોરે ત્રિયાજ્વરનું જોર. ૧૪ કંચન ચોરે કુબડો થાય, રજત ચોરની સ્વેત જ કાય; વાત રોગ તલ તસ્કરે, અન્ન ચોરે તે ભુખે મરે. ૧૫ નગ્ન ફરે જે ચોર વસ્ત્રનો, છીદીત તન ચોરક શસ્ત્રનો; અસત્ય બોલે તો થાય બોબડો, રૂપ માની હોય કુબડો. ૧૬ પિતા પત્નિશું રમે જે જન, લિંગ રહીત થાયે તેનુંતન; ગુરૂપત્નીશું ગમન જ કરે, મુત્રકૃચ્છ તેને વિસ્તરે. ૧૭ કન્યાગમન કરે નર જેહ, રકતદુષ્ટ થાય તેનીદેહ; ગમન કરે જે ભગની સંગ, ગજકરણુરોગથાય તેને અંગ. ૧૮ ભ્રાત પત્નિીશું જાર જ રમે, ગુલ્મકુષ્ટરૂજ તેને દમે; સ્વામીની ગમન કરેજે જન, ફેદુ

રોગ થાયે તેને તન. ૧૯ પિતુ ભગની જે જન ભોગવે, ભગેંદ્ર રોગ તે જન ભોગવે, માતુલપત્નિશું રમે રંગ, જુઠું થાય તેનું વામ અંગ. ૨૦ પિતાબંધુ પત્નિ સંજોગ, તેને હસ્ત થાયે વારંવાર પતરોગ; મીત્ર નારીશું રમે જે જાર, મરતપત્નિ થાયે વારંવાર. ૨૧ હરશ રોગ થાયે ગોત્રગમન, પુંશ્ચલ્લીપતી વિસ્ફુટીક તન; પુત્ર સ્ત્રીશું રમે અનુકુળ, મંદ મંદ આવે અંગશુળ. ૨૨ તપસ્વિનીશું કરે જે સ્નેહ, તેને નિશ્ચે થાય પ્રમેહ; પશુયોનીશું ગમન જ કરે, તે પ્રાણી ભોગ વિષે નવ ઠરે. ૨૩ જે વેષ દેખાડી ધુતી ખાય, તેને રોગ જળંધર થાય; જીવ તણી જે હિંસા કરે, તે પ્રાણી નરકે સંચરે. ૨૪ એટલા દોષ સંક્ષેપે કહ્યા, એ વિન અન્ય ઘણા એક રહ્યા; કથન કરતાં નાવે પાર, માટે કિંચીત કર્યો વિસ્તાર. ૨૫ નર નારી જે કૃત્ય આચરે, તે દુખ પામે રોગે મરે; હે શત્રુઘન શૌનક ભણે, સર્વ જંતુ વશ કરમજ તણે. ૨૮ જેની રૂડી દેહ આકૃતી, રૂડા ભોગ ને રૂડી મતિ; શુભાચરણુ સુખ પરમાણજો, તે પુન્યવાન પ્રાણી જાણજો. ૨૭ જેનું કરૂપ ને દેહ રોગીષ્ટ, દુખી દરીદ્ર કુમતિ પાપીષ્ઠ; પણ સર્વ પાપનું પ્રાયશ્ચિત એક, શ્રી રામનામ મહા મંત્ર વિવેક. ૨૮ કોટી કર્મ એથી મુકાય પાપ તણી મતિ સહુ ટળી જાય; હરિથી જે જીવ વિમુખ થઈ ફરે, તેને તીરથ પાવન નવ કરે. ૨૯ લેતાં નારાયણનું નામ, પામે ધર્મ અર્થ મોક્ષ ને કામ; તે માટે સુણો શત્રુઘન, માનો અમારૂં સત્ય વચન. ૩૦ અશ્વની પાસે જઈ ગુણવાન, રામચરિત્ર કરાવો ગાન; તેથી અસુરનો

થશે ઉદ્ધાર, તતક્ષણ ચાલશે યજ્ઞ તોખાર. ૩૧ એવું સુણી રીપુસુદન રાય, શૌનક મુનિને લાગ્યા પાય; આજ્ઞા માગી આવ્યા ત્યાંય, અશ્વ યજ્ઞનો થંભ્યો જ્યાંહ. ૩૨ હનુમંતે ગાન કર્યું તેણીવાર, તવ રાક્ષસ તે પામ્યો ઉદ્ધાર; દીવ્યરૂપ તે વેળા થયો, વિમાનબેસીનેસ્વરગે ગયો. ૩૩ તતક્ષણ ચાલ્યો યજ્ઞ તોખાર, કરતા સરવે જયજયકાર; ઈતિશ્રી પદ્મપુરાણ મોઝાર પાતાળખંડે વર્ણવી નીરધાર. ૩૪ રામાશ્વમેધ તણી જે કથાય અડતાળીશમો એ અધ્યાય; શેષે વાત્સાયણને કહી, શૌનકથી શત્રુઘન લહી. ૩૫ નિશ્ચે કરમવિપાક જ તણો, નામ તણો મહીમા અતિ ઘણો; તેહ કથા પ્રાકૃતમાં કરી, શ્રોતાજન બોલો શ્રી હરી. ૩૬ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે શૌનક શત્રુઘન સંવાદે કર્મ વિપાક કથનં નામ ષષ્ટીતમો ધ્યાય: ૬૦

અધ્યાય ૬૧

રાગ ધનાશ્રી—ત્યાં થકી ચાલ્યો યજ્ઞ કેકાણજી, સકળ સૈન્ય તેની પુંઠળ જાણજી; સેવા ઘણી કરતા તે અશ્વની દાસજી, એમ કરતાં આવ્યો હીમાચળ પાસજી. ૧ (ઢાળ.) હીમાચળ પરવતની પાસે, આવ્યો યજ્ઞતોખાર; ત્યાં કુંડળપુર નામે નગર, મહા રમ્ય શોભા સાર. ૨ ત્યાં આદીતીના કરણનાં, કુંડળ પડયાં તે ઠામ; તે માટે એ નગરનું, પાડયું કુંડળપુરએવું નામ. ૩ ત્યાં સુરથ નામે રાય છે, શ્રી રામનો મહા ભકત; વળીસત્યવાદી ધરમપાળક, જાણે સરવે જગત. ૪ તે રાય કેરા રાજયમાં

સત્યવાદી પ્રજા મહા ધર્મિષ્ટ; સ્વધરમ પાળે વરણુ ચારે, કો નહિપાપીષ્ટ. ૫ પરદ્રોહ પરત્રિયા પરનીંદા, પર દ્રવ્ય પરહેલન તેની વાસના નવ થાય સ્વપ્ને, એવાં નિરમળ મન. ૬ અકાળ મૃત્યુ મરણુ નહીં, કોને ન પીડા રોગ; દુખી દરિદ્રીનહી કો પુર-માં, ભોગવે મહાં ભોગ. ૭ યમલોકમાં કોઇ જાય નહી, એવાં પુન્ય પ્રાણી ત્યાંહે; આયુષ્ય પુરણુ ભોગવી, જાયે વિષ્ણુલોક જ માંહે. ૮ એક સમે યમને કહ્યું, દુત સુરથ કેરૂં ચરિત્ર; ત્યાં અમારો અધીકાર નહીં, સહુ પ્રજા પુન્ય પવિત્ર. ૯ તે સુણી યમ આશ્ચર્ય પામ્યા, થયો સંદેહ ત્યાંહે; મુનિવેષ ધરીને ધર્મ આવ્યા, કુંડળપુરની માંહે. ૧૦ તે સુરથરાયની સભામાં, યમ આવિયા તેણીવાર; ત્યારે ભુપ ઉઠી થયો ઉભો. કર્યો બહુ સ-તકાર. ૧૧ સિંહાસન પર બેસાડી, ભુપે કરી પુજાય; મસ્તક નમાવી સ્તવન કીધું, બોલીયો પછે રાય. ૧૨ હે મહા પુરૂષ તમો પધાર્યા, કરવા મુને પાવન; સતસંગ સમ ત્રીલોકમાં, નથી લાભ બીજો અન્ય. ૧૩ માટે હરિકથાનું સ્મરણ સુજને, કરાવો મહારાજ; જેથી ટળે મહા પાપ જનનાં, થાય સરવે કાજ. ૧૪ ત્યારે યમ હશીને બોલીઆ, એમ શું કહો રાજન; એ હરી તે વળી કોણુ છે, તેની શી કથા કીરતન. ૧૫ હરીકથા શ્રવણુથકી, તમારૂં શું થાશે કલ્યાણુ; નિજ કરમથી સંસાર સહુ, ભોગવે સુખ દુખ જાણુ. ૧૬ પાપે કરીને નરક પામે, પુ-ન્યે સ્વરગે જાય; એમ કર્મને વશ જીવ સહુ તો, હરી થકીશું થાય. ૧૭ કર્મે કરી બ્રહ્મા થયા, સત્ય લોક પામ્યા તેહ; કરમે

કરીને સુરપતિ, સ્વરગનો રાજા જેહ. ૧૮ માટે યજ્ઞ યાગ કરી તમો, નૃપ કરો દેવ પ્રસન્ન; તેણે મનવંછીત સુખ પામશો, જઈ રહેશો સ્વરગ સદન. ૧૯ માટે હરી કથાથો શ્રે તમારૂં, થવાનું શું રાય; જો કામ કર્મ કરો સદા, ભોગવો સુખ સમુદાય. ૨૦ એવાં વચન સુણી યમ રાજનાં, મન ખેદ પામ્યો ભુપ; મહા ક્રોધ કરીને બોલીયો, અલ્યા મુરખ બ્રાહ્મણરૂપ. ૨૧ ઉત્તમ જન્મ ધીકકાર તારો, ધીકક છે તુજને ધર્મ; તું હરી તણી નિંદા કરીને, શ્રેષ્ટ માને કર્મ. ૨૨ અલ્યા વિચારી જો વાત ઉંડી, શું બકે જેમ તેમ; તું કર્મ જડ કર્મને માને, મોક્ષ થાશે કેમ. ૨૩ અલ્યા સ્વર્ગાદીક જે કર્મનાં ફળ, નાશવંત નિશેધ; ક્ષિણપુન્ય મૃત્યુલોકે, પડે એમ કહે વેદ. ૩૪ વળી સ્વરગનાવિષે ભોગને, તું વખાણે અનુકુળ; પણ ઈન્દ્રને શુકર તણું, સુખ તે સમે સમતુલ. ૨૫ વળી ઈન્દ્ર બ્રહ્મા આદ્ય સરવે, આશાશ્વત છે જાણ; અક્ષર અખંડ હરીતણું, પદ સદા સુખ નિરવાણ. ૨૬ ભગવાનની ભકિત થકી, થયા મુકત જીવ અપાર ધ્રુવ પ્રેહેલ્લાદ વિભીષણ પામ્યા, અખંડ પદ નિરધાર. ૨૭ શ્રી વાસુદેવનો ત્યાગ કરી જે, ઊપાસે અન્ય દેવ; મતિમંદ ગંગા ત્રઠ તૃષિત જઈ, કુપ વણાવે એવ. ૨૮ વળી તીરથ વૃત જપ હોમ તપ, મુખ યોગ અધ્યયદાન; તે આચરતાં હરી નામ લે તો, સફળ થાય નિદાન. ૨૯ શ્રીનારાયણનાનામવિન, આચરે સાધનજેહ; ઉગરેતેનેકેવળ શ્રમ, તુ સાવધાતી તેહ. ૩૦ અચ્યુતને અર્પણ કર્યાં, કરે કૃતિ અજ્ઞાન; તેસમ્યક ફળ નવ પામે, જેવું ભસ્મમાં અવદાન. ૩૧

ભકિત કલ્પતરૂ કામ ધુક, ચિંતામણીથી વરીષ્ટ; તે ઈચ્છિત આપે સરવ સુખ, વળી સદા અખંડ બળીષ્ટ. ૩૨ એવા હરી તણી નિંદા કરે જે, કર્મવાદી મુઢ; એમ કીંકર નાખે નરકમાં, તેને માર મારે ગુઢ. ૩૩ શું કરૂં જો તું વિપ્ર છે, માટે ધરૂં પાછો પાય; નહી તો બાંધી મારૂ માર તુજને, કરૂં ઘણી શિક્ષાય. ૩૪ તારૂં મુખ દેખાડીશ નહી મુને, તેં ઘણી કરી નિંદાય; એને કાઢી મુકો પુર થકી, કરી સેવકને આજ્ઞાય. ૩૫ એવી ટેક જોઈ રાજા તણી, ને થયા ધરમ પ્રસન્ન; પછી પ્રગટ કીધું રૂપ પોતે, પામીઆ સહુ દરશાન. ૩૬ અરે ભુપતિ તું માગ્ય વર કંઈ, મારી પાસે આજ; જે ઈચ્છા હોયે મન વિષે, તે પુરૂ મનોરથ કાજ. ૩૭ હું ધરમવાસી સ્વરગનો, આવ્યો જોવા તુજ પરિક્ષાય; ધન્ય ધન્ય છે તુને ભુપતી, કુળ ધન્ય માત પિતાય. ૩૮ તુજ દરશને થાયે પતીત પાવન, પામે મોક્ષ નીદાન; તારી ભકિત જોઈ થયો પ્રસન્ન હું, માટે માગ્ય તું વરદાન. ૩૯ ત્યારે સુરથ કહે શ્રી રામજીનાં, પામુ હું દરશન; ત્યાં લગી મારીદેહ પડે નહીં, સુણો યમ રાજન. ૪૦ મુજ પુર વિષે યમ યાતના નહી, સરવ પામે સુખ; વળી શોક રોગ વિયોગ નહી, ભોગવે નહી કો દુખ. ૪૧ એવાં વચન સુણી રાજા તણાં ને, થયા ધરમ પ્રસન્ન; અસ્તુ કહી નિજ લોકમાં, પછી ગયા યમરાજન. ૪૨ એવો સુરથ રાજા સત્યવાદી, ભકત હરીનો જાણ; તે પુર તણા ઉપવન વિષે, આવ્યો યજ્ઞ કેકાણ. ૪૩ સેવકે જઈ કહ્યું રાયને, ત્યારે હરખ્યો મન અપાર; શ્રી રામચંદ્રનાં થશે

દરશાન, કર્યો એમ વિચાર. ૪૪ પછી અશ્વ બાંધ્યો ભુપતિ, વજડાવિયાં નિશાન; રણસ્થંભ રોપ્યો યુદ્ધ કરવા, સુર થયા સાવધાન. ૪૫ વલણ—તે સુર થયા સાવધાન સરવે, બાંધીઓ યજ્ઞ તોખારરે; ત્યારે શત્રુઘને સુમંતને, પુછીયું તેણીવારરે. ૪૬ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઊત્તાર કાંડે અશ્વમેધીકે કુંડળ પુરે અશ્વ ગમન સુરથ્રા પાખ્યા નંનામ એકષષ્ટીતમો ધ્યાયઃ ૬૧

અધ્યાય ૬૨

રાગ મારૂ—હવે સુમંતને શત્રુઘન પુછે, કોણે બાંધ્યો યજ્ઞ તોખાર;એ ભુપતિનું શું નામ પરાક્રમ,કહો મુજને વિસ્તાર. ૧ ત્યારે સુમતિયે તે સુરથ રાયનું, કહ્યું ચરિત્ર વિસ્તારી; અરે શત્રુઘન એ સમાન નથી, બીજો નૃપ બળધારી. ૨ શ્રી રામચંદનો પરમ ભકત વળી, સત્યસિંધુ રણધીર; છે દશ પુત્ર અતિ બળિયારાયને,રણપંડિત મહાવિર. ૩ રિપુજીતદુરવાર પ્રતાપી, બળ મોહક ચંપક એવ; હર યક્ષ ભુરી દેહ સુરથી, મોદક ને સહદેવ. ૪ એ દશે દીશાને જીતે એવા, પુત્ર દશે બળવાન; વળી તે કરતાં મહા બળિયો કા'વે, ભુપતિ ઈન્દ્ર સમાન. ૫ હું જાણું છું તમો સઘળે જીત્યા, પણ એ નૃપ નહી જીતાય; જો યુદ્ધ કર્યા વિના અશ્વ આપે, કંઈ એવો કરીયે ઉપાય. ૬ માટે શામ દામ ભેદે કરી લીજે,શ્યામકરણ આણીવાર;વળી પુત્રને વિષ્ટિ કરવા,મોકલી એ નિરધાર, ૭હવે મિત્રીતણાં એવાં વચન સુણીને, વિચાર્યું શત્રુઘન, પછે અંગદને પાસે તેડીને,

બોલીઆ હેત વચન. ૮ અરે વિર જા કુંડળપુર, સુરથરાયની પાસ; વિવેક કરીને વિષ્ટિ કરજે, દેખાડી અમારો ત્રાસ. ૯ તું વચન બોલ્યામાં પરમ ચતુર છે, માટે જા નીરધાર; જેમ યુદ્ધ કર્યા વિંન નમે ભુપતી, આપે યજ્ઞ તોખાર. ૧૦ એવાં વચન સુણીને અંગદ ચાલ્યો, સમરી સીતા કંત; કુંડળપુરની શોભા જોઈને, ચકીત થયો બળવંત. ૧૧ પછે રાજ સભામાં આવ્યો તતક્ષણ, પોતે વાળી કુમાર; સુરથરાયે ઘણું માન દેઈને, બેસાડયો તેણીવાર. ૧૨ પછી મધુર વચને ભુપતિ બોલ્યો, કોણ તમો કપિરાજ; કોના પુત્ર શું નામ તમારૂં, આવ્યા છો શે કાજ. ૧૩ ત્યારે અંગદ કહે તમો સુણો ભુપતિ, હું વાળી કેરો તન; શ્રી રામચંદ્રનો કિંકર હું છું, એ મારા સ્વામીન. ૧૪ હું સીતાપતિનો આજ્ઞાકારી, અંગદ મારૂં નામ; તે પ્રભુ કેરો યજ્ઞતુરી, નૃપ આવ્યો આણે ઠામ. ૧૫ શત્રુઘન તે પુંઠળ છે, શ્રી રામચંદ્રના વિર; અન્ય ઘણા પ્રથ્વીના રાજા, સાથે છે રણધીર. ૧૬ અનેક દેશ જીતી લીધા, વશ કીધા સહુ રાય; શ્રી રામચંદ્રનો પ્રતાપ જાણી, ભુપતી નમીઆ પાય. ૧૭ તે શત્રુઘન અહીં આવ્યા છે, ઊતરીયા ઉપવન; અસંખ્ય સૈન્યા સાથે છે વળી, પ્રથ્વીના રાજન. ૧૮ ભરથપુત્ર પુષ્કળ મહા બળિયો, સુગ્રીવ ને હનુમંત; વિભીષણ આદે યોદ્ધ ઘણા તે, કાળનો આણે અંત. ૧૯ ત્યાં વાત સુણી જે સુરથરાયે, બાંધ્યો છે તોખાર; ત્યારે રામબંધુએ મુને મોકલીયો, કહેવા આણે ઠાર. ૨૦ તમો રામચંદ્રના પરમ ભક્ત છો, ધરમ તણા નિજરૂપ;

માટે વિરોધ કરવો ઘટે નહી તમને, જુઓ વિચારી ભુપ. ૨૧ શત્રુઘન મન એમ વિચારે, રામ ભક્ત એ રાય; તે સાથે યુદ્ધ કરીયે તો, હરિદાસ તણો દ્રોહ થાય. ૨૨ માટે અશ્વ આપીને મળો તો સારૂ; વાર નહિ વિરોધ; તે માટે મુજને મોકલીયો, કરવા તમને બોધ. ૨૩ તમે અશ્વ આપીને પાયે લાગો, શત્રુ-ઘનને આજ; સ્વાગત સેવા કરો સર્વની, થાશે રૂડાં કાજ. ૨૪ એવાં અંગદ કેરાં વચન સુણીને, હશીયો સુરથ રાય; અરે વાળીનંદન ધન્ય તુને, તું ચતુર ઘણો કહેવાય. ૨૫ પણ જુવો વીચારી ધરમ અમારો, ક્ષત્રી કેરો આજ; જો યુદ્ધ કર્યા વીન અશ્વ આપું તો, લાગે કુળમાં લાજ. ૨૬ ગુરૂ શિષ્ય સ્વામિ સેવક, વળી પિતા પુત્ર ને વિર; તે ધર્મ રાખવા માટે ક્ષત્રી, યુદ્ધ કરે રણધીર. ૨૭ જો મળવું હોત મારે પહેલું તો, બાંધત [illegible]ને અશ્વ; હવે મારી હાંશી થાયે, જો મળુ મુકી ગર્વ. ૨૮ માટે અંગદ તું જઈ શત્રુઘનને, કહે હવડાં તતકાળ; ભાઈ સાવ-ધાન થાઓ યુદ્ધ કરવા, મુકી આળપંપાળ. ૨૯ તમો રવિવં-શમાં જન્મ ધરી, શું કાયર થાઓ આમ; વળી ક્ષત્રી કેરો મોક્ષ ધરમ છે, કરવો જે સંગ્રામ. ૩૦ અરે અંગદ ચતુરાઈ તારી, જાણી મેં નિરવાણ; પણ યુદ્ધ કર્યા વિન અશ્વ ન આપું, કહેજે સત્ય પ્રમાણ. ૩૧ વલણ—જઈને કહે તું શત્રુઘનને, એમ નહીં આપું કેકાણુરે; એવાં વાયક સુણી સુરથરાજાનાં, પછે અંગદ બોલ્યો વાણુરે. ૩૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવા-લ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેસુરથસભાયાંવિ[illegible]

કર્ણાર્થેઅંગદાગમનંનામદ્વિષષ્ઠીતમોધ્યાયઃ ૬૨

અધ્યાય ૬૩

રાગ ધનાશ્રી—અંગદ બોલ્યો સુણો રાજનજી, તમો નિરમળ જાણિઆ શત્રુઘનજી; નથી જોયાં તમેએમનાંકામજી, જે ધરમ સ્થાપવા પ્રગટયા રામજી. ૧ (ઢાળ) શ્રી રામ પુરણબ્રહ્મ પ્રગટયા, હરવા ભુમી ભાર; વળી ધરમનું સ્થાપન કરવા, દુષ્ટનો સંહાર. ૨ જેણે માર્યા સબાહુ તાડિકા, ખર દુખર ત્રિશીરા જેહ; વળી રાવણ કેરા કુળ તણો, સંહાર કીધો તેહ. ૩ ને રામના બંધુ શત્રુઘન, મહાબળી રણધીર; જેનું પરાક્રમ શ્રી મુખે, નિત્ય વખાણે રઘુવીર. ૪ જેણે મારિયો રાક્ષસ મયાસુર, યમુના ત્રઠ મોઝાર; દેશ મથુરાં કર્યા નિરભે, સુખી લોક અપાર. ૫ વળી અશ્વરક્ષા અર્થે જીત્યા, પ્રથ્વીના રાજન; તેને નિરબળ કહો તમો, રાય શું વિચારી મન. ૬ એક ભરથજીનો પુત્ર પુષ્કળ, કોણે નવ જીતાય; વળી મારૂતિ મહાવિર જે, કરે કાળને શિક્ષાય. ૭ તો તમારો શો આશારો, ક્ષણ માંહે જીતેભુપ; પણ ભકત જાણી રામના, સત્યવાદી ધરમ સ્વરૂપ. ૮ બાકી યુધ્યે નહી જીતો તમો, રાઘવીને રાજન; માટે અશ્વ આપી પાયે લાગો, માનો મારૂં વચન. ૯ એવાં વાયક વાળીપુત્રનાંસુણી, બોલ્યા સુરથરાય; અરે અંગદ ન હોય રાવણ સભા જે, રોપે જઈને પાય. ૧૦ આ તો યુદ્ધ કરીને જીતવું, સનમુખ રહી નિરધાર; એમ છુટશે નહીં છળ કરે, જાશે તમારો ભાર. ૧૧ મેં દરશન કરવા રામનું, પણ કર્યું સત્યવચન; માટે અશ્વ અમથો

ન આપું,જો પડે મારૂં તન. ૧૨ રણ માંહેમુરછીત કરૂં સહુને, યુદ્ધ થકી તે ઠામ;શ્રી રામને ત્યાં તેડાવું તો,સુરથ મારૂંનામ. ૧૩ કદાપી રણ માંહે જો હું, મરણ પામીશ આજ; તોયે પણ સદગતિ થાશે, રૂડી કીર્તિ કાજ.૧૪મેં મળવા શ્રી રઘુવીરને, કપિ રાખીછે આ દેહ; તે પ્રભુ પણ પાળશે મારૂં,જાણી સાચો સ્નેહ.૧૫સુણ અંગદ એ સત્ય વચન મારૂં,પ્રતિજ્ઞાકરૂં આ-જ;રણ માંહેજીતી સરવને, તેડાવું શ્રીમા'રાજ.૧૬ નથી બો-લતોઅભીમાનથી,હું કહુંનિરમળમન;એ ભક્તવત્સળપ્રભુ, મુજને આપશે દરશન. ૧૭ માટે વાળીનંદન જઈ કહો,તમો શત્રુઘનને એહ; હવે યુદ્ધ કર્યા વિન પામશો નહિ, યજ્ઞ વાજી જેહ.૧૮એવાં નિશ્ચે વચનઅંગદેસુણી,કર્યો સુરથને પરણા-મ; ત્યાં થકી ઉઠી આવ્યો છે, સૈન્ય જેણે ઠામ.૧૯ સહુ સભા સુણતાં શત્રુઘનને,કહ્યું તે વૃતંત; નહિ અશ્વ આપે યુદ્ધ કર્યા વિન, રાય છે બળવંત. ૨૦ આશ્ચર્ય પામ્યા સરવ કો, સુણી સુરથનો સંદેશ; પછી સજ થયા સંગ્રામ કરવા, સકળ સૈન્ય નરેશ. ૨૧ વલણ—નરેશ સહુ સત્વર થયા, યુદ્ધ કરવા તે ણીવારરે;વાજીંત્ર વાગે અતિઘણાં,થાયે શસ્રનો ચળકારરે.૨૨ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅ-શ્વમેધીકેસુરથાંગદસંવાદેત્રીષષ્ટીતમોધ્યાયઃ ૬૩

અધ્યાય ૬૪

રાગ સોરઠ—રાય સુરથ સાથે યુદ્ધ કરવા, ચઢયા શત્રુઘન; છે વીર શુરા વેશ પુરા, પ્રથ્વીના રાજન. ૧ ચતુરંગ દળ હય

ગજ પદાતી, રથ તણો નહિ પાર; ધ્વજા પતાકા ફરફરે, જાણે વિદ્યુતના ચળકાર. ૨ હવે કુંડળપુરપતિ ચઢયો પોતે, સાથેનીજ સૈન્યાય; આગળ ચઢયા દશ પુત્ર શુરા રહ્યા પુંઠળ રાય. ૩ વાજીંત્ર વાગે અતિ ઘણાં તે, ઉભે દળ મોઝાર; મહા જોદ્ધ્ના પદ મહારથી, પૃથ્વી સહે નહિ ભાર. ૪ સિંહનાદ કરતા સૈન્યમાં તે, સામા સામી શુર; એમ સુરથને શ્રી રામનું દળ, મળ્યુ સાગર પુર, ૫ બિરદા વળી બંદીજન બોલે, ઉભે કુળની ખ્યાત; રાગ સિંધુ ગાય ગુણીજન, આલાપી સ્વર સાત. ૬ હવે થવા માંડયું યુદ્ધ પરસ્પર, કરે મારો માર; ઘાય મારે શુર થાયે, શસ્ત્રના ચળકાર. ૭ રથે રથ ને ગજે ગજ, એમ ભડે ભીરૂ જોડ; મહારથી સામા મહારથી, મન સકળ ભરીયા ક્રોડ. ૮ વળી રાયના દશ પુત્ર વઢતા, વિર મહા સમરથ; એક એકના ત્યાં અડયા આવી, સામા સામી રથ. ૯ હવે મોદક સામો કુશધ્વજ વળી, વિમદ ને રિપુજીત; પુષ્કળ ને ચંપક વઢે, સુરથી સુબાહુ અજીત. ૧૦ દુરવાર ને લક્ષ્મિનિધી, બળમોહક અંગદ એવ; પ્રતાપ્રાઢય ને પ્રતાપિ, સત્યવાન ને સહદેવ. ૧૧ હરયક્ષ ને નીલરત્ન રાજા, વઢે તેણીવાર; ભરીદેહ ને વિરમણિ તે, કરે યુદ્ધ અપાર. ૧૨ એમ દશે જાણ દશ પુત્ર સામા, કરે મહા સંગ્રામ; તે સમેનું યુદ્ધ જોઈને, મારથી મુકે મામ. ૧૩ વિમાન બેશી દેવ જોતા, યુદ્ધ તે મહા ઘોર; ભુંબાણુ કરતા મરતા, સ્વર તણો થાય શોર. ૧૪ સુસવાડ ચાલે શર તણી, જેમ આખંડ મેઘની ધાર; ત્રંબાળુ જેમ નગર ગડગડે, અગ્નિ તણીતના

ચળકાર. ૧૫ શુરને અંગે ચોટીયાં શર, અમીત શોભે આમ; જેમ વૃષારૂતુમાં કળાકર, નાચત ઠામો ઠામ. ૧૬ શ્રોણીતની સરિતા વહી, ગજ રથ તણાયા જાય; ભુત ભૈરવ ભક્ષ કરે, જોગણી નાચે ગાય. ૧૭ હવે ચંપક ને પુષ્કળ વઢે છે, બન્યો એ મહા વિર; કો પાછો પગ મુકે નહીં, એવા મહા રથી રણ-ધીર. ૧૮ પુષ્કળ સુત તે ભરથનો, રાયનો ચંપક નામ; તેનું યુદ્ધ જોઈને દેવ નાઠા, મુકી મનની હામ. ૧૯ સહુ યોદ્ધ જોતા ચકિત થઈ, સંગ્રામ મુકી ત્યાંહે; એક એકથી નવ ઓસરે, એવા રાજકુંવર રણ માંહે. ૨૦ અસ્ત્રવિદ્યાયે સમાન બન્યો, ઊતર્યા જેણીવાર; ત્યારે સુરથનો સુત કોપીયો, કર્યો ધનુષનો ટંકાર. ૨૧ ગુરૂ સ્મરણ કરીને શર ચઢાવ્યો, દીસમાન પ્રચંડ; આકરણ સુધી ખેંચીયું. મહા બળ કરીકોડંડ. ૨૨ પછી ચંપકે રામાસ્ત્ર મુકયું, મંત્ર ભણી તેણીવાર; તેણે પુષ્કળને બંધન કર્યો,ત્યારેહવો હાહાકાર. ૨૩ ઉવલ્લણ—હાહાકારહવો સૈન્યામાં, જયારે બાંધ્યો પુષ્કળ વિરરે; રિપુદમન દુઃખીઆ થયા, ત્યાં મુકી મનની ધીરરે. ૨૪ ઇતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઊત્તરકાંડે અશ્વ મેધીકે શત્રુઘન સુરથે સંગ્રામ પુષ્કળ બંધનં નામ ચતુઃષષ્ટીતમો ધ્યાયઃ ૬૪

અધ્યાય ૬૫

રાગ મારૂ—જયારે બાંધીઓ પુષ્કળ બળવંત,ત્યારે કોપે ચઢયા હનુમંત; ચંપક સામા આવ્યા મહાવીર; યુદ્ધ કરવા માંડયું રણધીર. ૧ મુકીઆં ચંપકે બાણ અનંત,ભાગી નાખ્યા

ગ્રહી હનુમંત; પછી વજાતનુ થયા સ્વસ્થ, માર્યું તાડ વૃક્ષ ગ્રહી હસ્ત. ૨ તે છેદ્રયું ચંપકે મુકી બાણ, સિંહનાદ કર્યો નીવારણ; ગ્રહી મદોન્મત માતંગ, મારીઓ મારૂતિયે તેને અંગ. ૩ ચંપકે શર મુકી ઉડાડયો, પાછો હનુમંત ઉપર પાડયો; માર્યા મારૂતીને પંચ બાણ, રૂદે માંહે વાગ્યાં નીરવાણ. ૪ ત્યારે કોપ્યા ત્યાં પવન કુમાર, ઝાલ્યો રાજકુંવર તેણીવાર; ગ્રહી હસ્ત ને ઉડયા આકાશ, છુટયો કરથી પામ્યો અવકાશ. ૫ નભ મારગે રહીને ત્યાંહે; ઘણું યુદ્ધ કર્યું માંહોમાંહે; પછે કર્યું પ્રાક્રમ શિષ્ય તરણી, પુછે બાંધી પછાડીયો ધરણી. ૬ પડીયો ચંપક થઈ મુરછાય, તે દેખી ધાયો સુરથરાય; મારૂતીની સાથે અભીરામ, રાય કરતો મહા સંગ્રામ. ૭ મારે વૃક્ષ ઉપર મા'વિર, ઉડાડે શરથી નૃપ ધીર; ભ્રામ્યાસ્ત્ર મુકયું રાજન, ઉડયા આકાશમાં વાયુતન. ૮ હનુમંત ભમ્યા ઘણી વાર, નવ આવ્યો તે પંથનો પાર; રાય મુકતો બાણ અપાર, વાળ્યો સૈન્ય તણો સંહાર. ૯ તે જોઈને શત્રુઘન વિર, આવ્યા સનમુખ મહા રણધીર; માર્યા સુરથને પંચ બાણ, તેણે ભેદીયું રૂદે નીરવાણ. ૧૦ ત્યારે કોપે ચઢીઓ રાજન, વરસાવ્યો વીશીખ પરજન્ય; શત્રુઘને મુકયા ઘણા સર્પ, ગરૂડાસ્ત્ર મુકયું તવ નર્પ. ૧૧ પરવતાસ્ત્ર મુકયું રઘુતન, વજ્રાસ્ત્ર મુકયું રાજન; રિપુમર્દને સાંધ્યું બ્રહ્માસ્ત્ર, રાયે મુકયું મા'દેવનું અસ્ત્ર. ૧૨ અસ્ત્રવિદ્યાયે તે બળવાન, એમ ઉતર્યા બન્યો સમાન; સુરથે શત્રુઘનને ત્યાંહે, બ્રહ્મશકિત મારી રૂદે માંહે. ૧૩ આવી મુર્છા પડયા તેણીવાર.

હવો સૈન્યામાં હાહાકાર; તે કાળે જોઈ ભુપતી સરવ, ધાયા વિર ધરી મન ગરવ. ૧૪ થયું ઘોર યુદ્ધ તેણીવાર, કહેતાં ગ્રંથ પામે વિસ્તાર; શર ચાલે બોલે સુસવાટ, ઉભે સૈન્યનો વાળિયો ડાટ. ૧૫ કોપ્યા વિભીષણ ને સુગ્રીવ, તેણે યુદ્ધ કર્યું છે અ-તીવ; સુરથ રાય તણા દશ તન, કર્યા મુરછીત પ્રથ્વી પતન. ૧૬ સુગ્રીવે રાખ્યો રણ રંગ, કર્યો રાય તણો રથ ભંગ; બેઠા ભુપતિ બીજે રથ, શર ચાપ ગ્રહી સમરથ. ૧૭ માર્યાં સુગ્રી-વને દશ બાણ, પડીયો અચેત થઈ નીરવાણ; વિભીષણને તે મારીઆં વીસ, પડયો લંકાપતિ પાડી ચીશ. ૧૮ તે સમે ધાયો પવનકુમાર, કરતો લાંગુળ કેરો માર; પુંછે બાંધ્યો રાયનો રથ, પ્રથ્વીમાં પછાડયો સમરથ. ૧૯ થયો મુરછીત ક્ષણ બળવાન, પછી ઉઠીઓ થઈ સાવધાન; મુકયું રામાસ્ત્ર તેણીવાર, કરી-યો બંધન પવનકુમાર. ૨૦ પછી સેના માંહે રાજન, મોહ-નાસ્ત્ર મુકયું તે દન; મોહ પામી પડયા સહુ વિર, ગતિ ભંગ થઈ ગઈ ધીર. ૨૧ સઉ સેન થયું છે અચેત, તેમાં મારૂતિ છે સાવચેત; બંધાયું છે રામાસ્ત્રે ગાત્ર, નથી લેખવતા તલમાત્ર. ૨૨ નથી તોડયાં બંધ પ્રમાદ, રામાસ્ત્ર રાખી મરજાદ; સ્વામી પ્રત્યે સેવકનો ધરમ, તે પાળ્યો અંજનીસુતે પરમ. ૨૩ બેઠા શિમળ થઈ ભુ માંહે, ચારે પાસે જુવે છે ત્યાંહે; સઉ સેન થયું અચેતન, જોઈ વિરે વિચારીઉ મન. ૨૪ નિજ પુચ્છ તણી કરી ઓટ, સેન પાછળ કીધો કોટ; પછી મનમાં રાખી ધીર, બેઠા સમરે શ્રી રઘુવીર. ૨૫ તે સમે નારદ મુનીરાય, એકલા નભ

પંથે પળાય;દીઠા રામસેનાના હવાલ,પડયા વિર થઈ બેહાલ. ૨૬ જોઈ આવ્યા સરજુ તીર, જ્યાં બેઠા શ્રી રઘુવીર; મળ્યો સકળ મુનીનો સાથ, બેઠા દીક્ષા લેઈ રઘુનાથ.૨૭ વલણ—રઘુનાથ બેઠા દીક્ષા લેઈને, ત્યાં આવિઆ નારદ ઋષિરાયરે;સુરથે જીત્યા સરવને, તે માંડી કહી કથાયરે. ૨૮ ઈતિશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વમેધીકે-સુરથેશત્રુઘનસેના મુરછના નંતરં નારદે નશ્રીરામપ્રતિકથનં નામ પંચષષ્ટીતમો ધ્યાય: ૬૫

અધ્યાય ૬૬

રાગ ધનાળી—નારદે કહી જે સકળ કથાયજી, તે સુણીને ઉઠયા શ્રી રઘુરાયજી; મુનિ સભા લેઈ શ્રી ભગવાનજી,તલક્ષણુ બેઠા પુષ્પવિમાનજી. (ઢાળ.) પુષ્પવિમાનમાં પ્રભુ બેઠા, ચલાવ્યું તેણીવાર;ક્ષણુ માંહે આવિઆ અવધપતી,નિજદળ પડયું તેઠાર.૨ વિમાન રાખિઉં ભોમીઉપર, ઉતર્યા દીનદયાળ; કરી કૃપાદ્રષ્ટિ સરવ પ્રત્યે, ઉઠિઆ તતકાળ. ૩ ઊભય સેના તણા જનનાં, થયાં દ્રઢ સહુ અંગ; ઊઠયા અશ્વ ગજ રથ પદાતિ, ચતુરંગ સેના શંગ. ૪ ટળે તિમીર જેમ રવિ ઉદયથી, વળી શરદ આગમ ઘન; એમ રામચંદ્રની કૃપાદ્રષ્ટે, થયા નિરમળ તન. ૫ શત્રુઘન પુષ્કળ આદિ સહુ તે, નમ્યા રામને પાય; આનંદ સુખ પામ્યા ઘણું, જયારે મળ્યા શ્રી રઘુરાય. ૬ વળી સુરથરાયે રામ દીઠા, શોભે તન ઘનશ્યામ; મુખ હશીત રાજીવ નેત્ર સુંદર,લાજે કોટીક કામ.૭ એવું સ્વરૂપ જોઈ સી-

તાપતીનું,રોમાંચિતથયો રાય;સાષ્ટાંગ કરી પડીઓ દંડવત, શ્રી રઘુપતીને પા . ૮ અપરાધ જાણી પોતાનો, ગદગદ થયો નીરધાર;પ્રભુ ચરણ સિંચ્યા આંસુયે,શિર મુકી રહ્યો ઘણીવાર. ૯ પછે રામે ઉઠાડયો રાયને, પોતે ગ્રહી જુગ હાથ; પ્રભુ ભકત-વત્સળ દ્રવિત થઈને, ભીડયો રૂદીયા સાથ. ૧૦ તે સમે વાગ્યાં દુંદુભી, વરસાવ્યાં દેવે ફુલ; સહુ ભાગ્ય વખાણે ભુપનું બીજો નહીં એ સમતુલ્ય. ૧૧ સ્તુતિ ઘણી કરી રામની, રાય સુરથે જોડી હાથ; મુજ દીન કેરી પ્રતીજ્ઞા, પાળી તમો હે નાથ. ૧૨ આજ ભકતવત્સળ બીરદ તે, સાચું કર્યું મા'રાજ; પ્રભુ પધારયા પણ પાળવા, રાખવા મારી લાજ. ૧૩ એમ વિનય વચન ભુપે કહ્યાં, ઘણાં દીનપણ તેણીવાર, દશ પુત્ર નમીઆ રામચરણે, થયો જયજયકાર.૧૪ પછે સુરથરાજા રાજમંડળ, સહિત શ્રી રઘુરાય; તે કુંડળપુરમાં ગયો તેડી, હઈયે હરખ ન માય. ૧૫ પુરની પ્રજા જોઈ રામને, હરખી ઘણું તે કાળ; શુભ લલિત લલના વધાવે,ભરી પુષ્પ મોતી થાળ. ૧૬ ઘેરઘેર ધર્યા ઉપચાર મંગળ, ચોક ચારૂ બજાર; દરશન કરી જન દયાનિધીનાં માને સફળ અવતાર.૧૭સુખ આપતા એમ સરવને, પ્રભુ આવ્યા રાજદ્વાર; તે ઉતરયા સુંદર સ્થળે, રાયે કીધી સેવા અપાર. ૧૮ ભોજન નાના ભાતનાં,તાંબુલ બીડાં સાથ; ઋષિ રાજમંડળ સહિત પોતે, આરોગીઆ રઘુનાથ.૧૯ સહુ સેનને સંતોષીયું, આપીઆં ભોજન પાન; એમ સુરથરાયના મંદીરમાં, રહ્યા ત્રણ દીવસ ભગવાન. ૨૦ પછે ચોથે દીન થયા

જાવા તત્પર, પોતે જુગદાધાર;ત્યારે રાયે રામાર્પણ કર્યું, સહુ રાજ ધન પરિવાર. ૨૧ કરજોડીને સ્તુતિ કરી ભુપે,બોલ્યો દીન વચન; પ્રભુ દરશાન કરવા તમારૂં, મેં રાખ્યું છે આ તન. ૨૨ હવે નાથ નિરખ્યા નેત્રથી,પણ પાળ્યું પુરણકામ, પ્રભુ શરણ આપો ચરણનું, નથી અન્ય આશા રામ. ૨૩ એવાં વચન સુણી રાજા તણાં, ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુવીર; તમો રક્ષા કરવા અશ્વની, જાઓ ધરી મનમાં ધીર. ૨૪ આવજો વળતા અવધપુર, જોવા યજ્ઞ મહોચ્છવ ત્યાંહે; તમો સદા મારે શરણ છો, નથી વેગળો ક્ષણ કયાંહે. ૨૫ પછે રાય કેરા પુત્રને આપ્યું, પ્રભુયે પાછું રાજ; શત્રુઘનને શિક્ષા કરી, વે'લા આવજો કરી કાજ. ૨૬ પછે બેઠા પુષ્પવિમાનમાં,મુનિમંડળશું રઘુવીર;યજ્ઞમંડપમાં આવિઆ પ્રભુ,સરજુગંગાની તીર. ૨૭ હવે અશ્વ ત્યાંથીચાલીયો,પુંઠળ ઘણા નરનાથ;નિજ સેનલેઈનેસુરથરાજા,ચાલીઓ તેની સાથ. ૨૮ એ કથા સુરથરાયની,જે સુણેનર ને નાર; કરે કૃપા તેને રઘુપતિ, પામે પદારથ ચાર. ૨૯ વલણ- ચાર પદારથ પામે તે જન,જે કથાસુણે પ્રેમેકરી;કહેદાસગિરિધર સહુ ભાવ ધરી, શ્રોતાજન બોલો શ્રી હરી. ૩૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકેસુરપાખ્યાનેશ્રીરામદર્શનાતઅશ્વમાસિનામશષ્ટષષ્ટીતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૬૭

રાગ ધનાશ્રી—કુંડળપુરથી ચાલ્યો કેકાણજી, નીજ ઈચ્છાએ વિચરે જાણજી;સોળ પદ્મ દળ પુંઠે પળાયજી, વાજીંત્રવાજેછુ

ણીજન ગાયજી. ૧ (ઢાળ) ગાય ગુણીજન વિશદ કીર્ત્તિ, પાવન જે રઘુકુળ તણી; જેનું નામ લેતાં જાય અઘ, એવા રામ રાય ચુડામણી. ૨ તેના યજ્ઞનો હય ફર્યો સઘળે જીતી, નૃપવર સજ થયો; અંગ બંગ કલિંગ દ્રાવડ, મરૂત તૈલંગે ગયો. ૩ એમ અનેક દેશ ફર્યો તુરી, તિહાં રાય જીત્યા જેટલા; પ્રતાપ જાણી રામનો, આવી મળ્યા નૃપ કેટલા. ૪ ગિરિ સરિતસર વનપુર વિપુલ, યજ્ઞ તુરી ઘાટ ફરયો ઘણે; પછી એમ કરતાં આવીયો, આશ્રમ મુનિ વાલ્મિક તણે. ૫ તે વન અતિરળિઆમણું, શુક પીક મૃગ ક્રીડા કરે; વસંતરત પુલી સદા સુરભી, શ્રીવિધી ગુણ વિસ્તરે. ૬ રહ્યાં તે વન મધે જાનકી, જે જગતજનુની ઈન્દિરા; વાલ્મિકના આશ્રમ વિષે, ભજે રામને ગુણમંદિરા. ૭ આદી કવિ જે મુનિ વાલ્મિક, આશ્રમે નથી તે કાળમાં; વરૂણને ઘેર યજ્ઞ કરાવવા, ગયા છે પાતાલમાં. ૮ બે પુત્ર સીતા તણા લવ કુશ, પાળે આજ્ઞા માતા તણી; ફળ જળ લાવી આપતા, નિજ ધરમ પર મમતા ઘણી. ૯ જ્યારે મુનિ પાતાળે ગયા, ત્યારે કહી ગયા બે ભ્રાતને; આપણા વનની રક્ષા કરજો, સેવજો નિજ માતને. ૧૦ ત્યારે એક સમે કુશ ગયો વનમાં, દુર ફળ લેવા તદા; લવ કરે રક્ષા વન તણી, કર ધનુષ બાણ ગ્રહી તદા. ૧૧ સંગે મુનિના પુત્ર નાના તે, સાથે વનમાં ફરે; એક વૃક્ષ છાયા તળે બેઠા, ક્રીડા મન ગમતી કરે. ૧૨ એવે સમે તે વન વિષે આવ્યો, યજ્ઞ તુરી રઘુવર તણો; જાણે કામે હયનું રૂપ વરીયું, એમ શોભે અતિ ઘણો. ૧૩ મુનિબાળકદીઠો

તદા, લવને કહે જોને તુરી;એ હશે કોનો કેમ આવ્યો. શોભતો રૂપે કરી. ૧૪ એવું સુણીને લવ ગયો પાસે, ઝાલ્યો હય હસ્તે જદા; કનકપત્ર લેલાટ હતું તે, છોડીને વાંચ્યુતદા. ૧૫ તે પત્ર વાંચી થયોંવાકેફ,બોલ્યો દ્વિજ તનશું હશી;ભાઈ આજ આ-વ્યો લાગ શુભ, એને બાંધ્યાની ચિંતા કશી. ૧૬ જુવો લખ્યું માહા અભિમાનથી, એમ કેવો બળિઓ રામ છે; વિના દોષ મુજ માતા તજી, માટે મારે એનું કામ છે. ૧૭ શું થઈ ધરા નિરવિર જે, એમ કરે મોટમતા ઘણી;કોઈ નથી ક્ષત્રી પ્રથ્વી-માં, શું એને માથે છે મણિ.૧૮શું એ પુરૂષ પેદા થયા, બાકી નપુંષક બીજા હશે;હું નથી બ્હીતો રામથી, જોઊં એ થકી હવે શું થશે. ૧૯ એ પિતા છે તો ભલે છે, એણે પરભવી મુજ માતને;તે દોષ નિવરતી કરૂ,ઘણી શિક્ષાઆપુ તાતને. ૨૦હવે પ્રતિજ્ઞા છે માહરે,એશું વિરોધ કરૂં ઘણો;જીત્યા વિના હય ન આપું તો, ખરો સુત સીતા તણો.૨૧ મુનિ વાલ્મિકની વિદ્યા તણો, તે પ્રતાપ દેખાડું સરવને; તો ધાવેલો શ્રીયને ખરો, જો ઉતારૂં એના ગરવને.૨૨ એવું કહી નાખ્યું અશ્વકંઠે,અંગવસ્ત્ર પોતા તણું; રંભાતરૂએ તુરંગ બાંધીઓ, વિપ્રસુત વારે ઘણું ૨૩ભાઈ શું કરવા એ અશ્વ બાંધે કોબળિઆ ભુપતીનોહશે; તે હવડાં આવી લેઇ જશે, વળી ઝાલી તુજને મારશે. ૨૪ લવ કહે મિથ્યા શું લવો, તમો જુઓ દુર ઉભા રહી; એક સમે આવે કાળ તોપણ, તેને શિક્ષા કરૂં સહી. ૨૫ વલણ—સહી કરૂં શિક્ષા કાળને, એમ બોલ્યો લવ રણધીરરે; કદળીને થડ

અશ્વ બાંધી, પછી સજ થઈ ઉભો વિરરે. ૨૬ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેવાલ્મિકાશ્રમેલવેનઅશ્વબંધનંનામસપ્તષષ્ટીતમો ઽધ્યાયઃ ૬૭

અધ્યાય ૬૮

રાગ સામેરી—હવે કદળીને થડ અશ્વ બાંધી, ઉભો લવ તે ઠાર; તે ચિંતવતો ચારે દીશા, જાણે તીક્ષણ સિંહકુમાર. ૧ એટલે આવ્યા અશ્વરક્ષક, દીઠો હય તે ઠાર; મુનિ બાળકને પુછયું તદા, કોણે બાંધ્યો યજ્ઞ તોખાર. ૨ ત્યારે વિપ્રસુત કહે પેલો ઉભો, શામસુંદર વિર; આકરણ નેત્ર પ્રચંડ ભુજ, મહા ધનુર્વિદ્યા ધીર. ૩ એણે અશ્વ બાંધીઓ તમારો, એવી બોલ્યા બાળક વાણ; તે અસ્વરક્ષક જોઈ લવને, થયા વિસ્મય જાણ. ૪ એટલે દળ ચતુરંગ આવ્યું, અગ્ર શત્રુઘન; ત્યારે અસ્વરક્ષકે કહ્યું જઈ સુણતાં સકળ રાજન. ૫ પેલે બાળકે હય બાંધીયો, કદળી થડ મોઝાર; એવું સુણીને આશ્ચર્ય પામ્યા, આવ્યા તેણે ઠાર. ૬ તે પુત્રને જોઈ હસ્યા સરવે, પામીઆ મન ઉમંગ; ભાઈ રમત એ શીશુએ કરી, માટે છોડી લાવો તરંગ. ૭ ત્યારે સરવે બોલીઆ, અલ્યા બાળક સુણ તું વાણ; છોડી આપ્ય હય શ્રી રામનો, જાવું અમારે જાણ. ૮ ત્યારે ક્રોધ કરી લવ બોલીયો, મેં બાધીઓ યજ્ઞ તોખાર; તે છુટવો હવે કઠણ છે, હોયે હાંશી કેરો વિચાર. ૯ અલ્યા તસ્કરો તમો કાણ છો, જે બોલો કાયર વાણ; જો દુઃખતું હોય પેટમાં તો, આવો લેવા કેકાણ. ૧૦ હું યુદ્ધ કરવાની વાટ જોઉં છું, કયાં છે તારો રામ; તેને જઈને કહો

વે'લા, આવે આણે ઠામ.૧૧ તમો બાળક જાણી મુજને, સ-
ર્વ કરોછો આળ; પણ પ્રાણ લેઈશ સરવના, છું કાળ કેરો
કાળ. ૧૨ એવાં વચન સુણી શત્રુઘને, કરી સેવકને આજ્ઞાય;
ભાઈ છોડી લાવો અશ્વએ, બાળક થકી શું થાય.૧૩ તે સુણી
વિર સહસ્ર આવ્યા, છોડવા કેકાણ;ત્યારે લવે સજ થઈ ધનુષ
ગ્રહી, માર્યા સરવને બાણ. ૧૪ તેણે હસ્ત કાપ્યા સહસ્રના,
જેમ પડે તરૂનાં પત્ર;હોકારો તવ સબળો થયો, સહુ વિર કો-
પ્યા તત્ર. ૧૫ ત્યાં થવા માંડયું યુદ્ધ દારૂણ, વઢે વિર અપાર;
શર તણી વૃષ્ટિ થાય છે એમ, અખંડ મેઘની ધાર. ૧૬ એમ
ભુમીજાસુત બાણ મુકે, થાય ગરજના ઘોર; દુરથી સહુ રાજા
જુવે, આ બાળકનું શું જોર.૧૭ભાઈ વરસ દ્વાદશનો કુંવરછે,
બળ તણો નહિં પાર; એનાં ચિન્હ રૂડાં દીસે, કો હશે એ રાજ-
કુમાર. ૧૮ કો વિર કહે એ વિપ્રસુત, પણ ગુરૂ સમરથ હોય;
એમ વખાણી વાતો કરે સહુ, કુંવર સામું જોય.૧૯ તે દેખ-
તાં સીતાસુતે કર્યું, સેન તારોતાર; દળ સરવે પામ્યું પરાજય.
ત્યારે હવો હાહાકાર. ૨૦ જેમ વૃષાઋતુમાં શોભીયે, કરે કળા
કળાકર જાણ;એમ ચોટીઆંસરવને અંગે,લવ તણાં જેબાણ.
૨૧ દળભંગ જોઈ શત્રુઘને, રથ હંકાવ્યો તેણીવાર; સનમુખ
આવીને રહ્યા, લવ હતો જેણે ઠાર.૨૨ રિપુસુદને દીઠો કુંવર,
અદભુત આકૃતિ રૂપ;જાણે શું બીજા રઘુપતિ,બ્રહ્માંડકેરાભુપ.
૨૩ ત્યારે રિપુદમને પુછયું,અલ્યા કુંવર કોનો તન;તને વિદ્યા
કોણે ભણાવી, પછે બોલ્યો પુત્ર વચન.૨૪ તને પુછ્યાનું કા-

રણ શું છે, અલ્યા યુદ્ધ કર મુજ સાથ; તારાથી હું બ્હીતો નથી, જો આવશે રઘુનાથ. ૨૫ અલ્યા તમ સરખા ગજ તણા યુદ્ધ તે, વિદારવાને કાજ; તે નિશ્ચે કરીને જાણજે, હું પ્રગટ થયો સિંહરાજ. ૨૬ વિષ્નુ વાહન આગળ જથા, ઉરંગે જવાય ન જેમ; એમ રહેતાં મુજ સનમુખ થાશે, ગતિ તમારી તેમ. ૨૭ એવાં વચન સુણીને કોપીઆ, પછી શત્રુઘન તેનીવાર; સિંહનાદ કરીને લવની ઉપર, મુકયાં બાણ અપાર. ૨૮ સીતાસુતે તે છેદીઆં, શત્રુઘન કેરાં બાણ; પછે રીપુદમનને હૃદેમાં માર્યાં, પંચ શર નિરવાણ. ૨૯ તે વીશીખ વાગ્યાં મર્મમાં, ઉછળ્યા રથ મોઝાર; શત્રુઘન મુરછીત થઈ પડયા, ત્યારે હવો હાહાકાર. ૩૦ વલણ--હાહાકાર હવો તદા, થયા મુરછીત શત્રુઘનરે; એવું વિપરિત જોઈને કોપિઆ, પછે ધાયા મારૂતતનરે. ૩૧ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમનવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકેલવેનશત્રુઘનમુર્છનંનામઅષ્ટષષ્ઠીતમોધ્યાય

અધ્યાય ૬૯

રાગ મારૂ--થયા મુરછીત શત્રુઘન, ત્યારે ધાયા તે મારૂતતન; એક પરવત ગ્રહીને પાણ, આવ્યા લવ સનમુખનિરવાણ. ૧ મુકયું લવે બાણ તેણીવાર, ઉશડયો ગિરિ તે નીરધાર; વૃક્ષ પાષાણ ગ્રહી બળવંત, કરી વૃષ્ટિ ઘણી હનુમંત. ૨ સામાં રાઘવી મુકે બાણ, છેદે સકળ તરૂ નીરવાણ; હનુમંતે જાણ્યું એમ મન, એ હશે જાનકીનો તન. ૩ માટે ઉપજી મન કરૂણાય, બળ જોઈને વિસ્મ થાય; વળી યુદ્ધ કરે પદ રોપી,

રાઘવી મારતો શર કોપી. ૪ અંજનીસુત બોલ્યા વચન, કહે ભાઈ તું કોનો તન; સીતાપુત્ર કહે કપિરાજ, તારે પુછયા તણું શું કાજ. ૫ એમ ગોષ્ટિકરે આ ઠામ, નહીં થાએ તમારૂં કામ; એમ કહીને મુકયું નારાચ, બ્રામ્ય મંત્ર ભણીનેસાચ ૬ વાગ્યું મારૂતિના હ્રદે માંહે, ઊડયા તતક્ષણ નભ માંહે; ભમતા ઘણું પવનકુમાર, ધાયો પુષ્કળ તેનીવાર. ૭ તે જોઈ લવ વિચારેમન, એ હશે ભરથજીનો તન; દીઠોલવને વિરથ નીરધાર, પુષ્કળ ઉતરિઓ તેનીવાર. ૮ પોતે ધનુષ બાણ ગ્રહ્યાં હસ્ત, સીતાપુત્ર થયો છે સ્વસ્થ; વરષ દ્વાદશના બે વિર, શોભે ધનુર વિદ્યાના ધીર. ૯ એક કામને બીજો વસંત, રવીરાકાપતિ તેજવંત; જેમ નવ રસમાં રૂદ્ર વિર, એમ શોભતા બે રણધીર. ૧૦ સામસામી કરે છે વિરૂદ્ધ, જુવે અંતરિક્ષ દેવ તે યુદ્ધ; શત્રુઘનને, વળી મુરછાય, જુવે દુરથકી સહુ રાય. ૧૧ બન્યો રાઘવાં મહા બળવંત, ક્રોધે કાળનો આણે અંત; ઘણું યુદ્ધ કર્યું તે કુમાર, કહેતાં ગ્રંથ પામે વિસ્તાર. ૧૨ ઉતરયા અસ્ત્રવિદ્યાએ સમાન, લવ પુષ્કળ બે બળવાન; લવે કાળાસ્ત્ર મુકયું ત્યાંહે, વાગ્યું પુષ્કળના હ્રદે માંહે. ૧૩ થઈ મુરછા પડયો ભરથતન, ત્યારે ધાયા શત્રુઘન; કરી બાણવૃષ્ટિ તે દીશ, લવ છેદી નાખે કરી રીશ. ૧૪ રિપુમદન મુકે જે જે બાણ, સીતાપુત્ર છેદે નિરવાણ; એમ યુદ્ધ થયું ઘણીવાર, પછે કોપ્યા કૈકઈના કુમાર. ૧૫ એક કાઢયું બાણ નીરવાણ, રામનું તે આપેલું જાણ; કહ્યું તુ રઘુપતિએ જેહ, સંકટ સમે મુકજે એહ. ૧૬ તે કર્યું ધનુષ સંધાન, મહા તે-

જસ્વિ દીપ્તમાન; તે મુકયું જયારે શત્રુઘન,ત્યારે લવે વિચા-
રિયું મન. ૧૭ આ અગ્નિવત ઝળકે બાણ,નિશ્ચે મારશેમુજને
જાણ; મારી પાસે નથી કુશ વિર, એવું કહી રાખી પછે ધીર.
૧૮ આવ્યો શર કરાલ સુસવાડ, જાણે પ્રલે અગ્નિનો ઉમાડ;
લવે સ્મરણ કર્યું અગ્નિ કેરૂં, મુકયું તિક્ષણ બાણ ઘણેરૂં. ૧૯
શત્રુઘનનો શર તેણીવાર,છેદયો મધ્ય થકી નીરધાર; તેનોઅગ્ર
ભાગ ઊડયો તાંહે, તે વાગ્યો લવને હૃદેમાંહે. ૨૦પડયો વિકળ
થઇને વિર, થયું ચઈતન રહીત શરીર; જયારે લવ પામ્યો મુ-
ર્છાય, રામ સૈન્યમાં જયજય થાય. ૨૧ સિંહનાદ કરે ભુપાળ,
કહે પરસ્પર પડીયો બાળ; જુવેતે ગળેથી નૃપ ધીર, પણ પાસે
ન આવે કો વિર. ૨૨ વલણ—કો વિર પાસે અવાય નહીં, એ-
વો લવ કેરો મન ત્રાસરે; ત્યારે રીપુસુદન રથમાંથી ઉતર્યા,
આવ્યા કુંવરની પાસરે. ૨૩ ઈતિશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વા-
લ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તરકાંડે અશ્વમેધીકે શત્રુઘને લવમુ-
ર્છનં નામ એકોન સપ્તતિતમો અધ્યાય: ૬૯

અધ્યાય ૭૦

રાગ વેરાડી—હવે શત્રુઘન રથમાંથી ઊતરીને, આવિઆ
કુંવરની પાસ;સુંદરરૂપ જોઈ લવ કેરૂં,બોલ્યા થઇને ઉદાસ. ૧
આ કુંવર એકલો વનમાં ક્યાંથી, કોણ હશે એનો તાત; આ-
વો રત્ન પુત્ર જેણીએ જનમ્યો, ધન્ય ધન્ય એની માત. ૨ મુખ
સુંદર આકરણ નેત્ર એના, અજાન બાહુ પ્રચંડ. એના કુળમાં
અજવાળું કરવા, ઉગ્યો હતો માર્તંડ. ૩ પછે રિપુમર્દને ઉછં-

ગમાં લીધો, જોયું સુહાસ્ય વદન; રૂપ જોઈ નિશ્વાસ જ મુકે, જળ ભરિઉં લોચન. ૩ પછી વદન પખાળ્યું શિતળ જળથી, નાંખ્યો શિત પવન; તોયે મુર્છા વળી નહીં લવની, ત્યારે બોલ્યા શત્રુઘન. ૫ જો જાણ થશે એની જનુનીને, તો તે નહી જીવે જાણ; માટે પ્રભુની પાસે લેઇ જાઉં, એને જીવાડું નીરવાણ. ૬ એવું કહી નિજ રથમાં નાંખ્યો, લવને તેણીવાર; વાજીંત્ર વાજતે વળિયા પાછા, છોડીને તો ખાર. ૬ તે ઋષિના પુત્રે દીઠો તેને, લેઈ જાતાં બળવંત; તેણે સીતાની પાસે આવીને, કહ્યું સકળ વરતંત. ૮ અરે માત કો ભુપે માર્યો, લવને ત્યાં નિરધાર; તે રથમાં ઘાલી લેઈ જાયછે, હવડાં આણીવાર. ૯ એવું સાંભળી સીતાજી થયાં, મુરછીત તેણે ઠાર; જેમ પડે પુતળી કાષ્ટની, એમ પડીઆં છે નિરધાર. ૧૦ પછે ઉઠીને આક્રંદ કરેછે, અંગ પછાડે આપ; નેત્રે જળ ચોધારાં ચાલે, કરતાં વિવિધ વિલાપ. ૧૧ અરે દૈવ તેં આ શું કીધું, દીધું દુઃખ અપાર; આજ પરવશ મારો પુત્ર પડયો, કોણ કરે બુમ ને વાર. ૧૨ જેષ્ટ કુંવર કુશ પાસે નથી ને, હું એકલડી આંહે; વાલ્મિક મુનિ તો ઘેર નથી, ને હું એકલડી આંહે. ૧૩ હતી સુરજ ચંદ્રમા સરખી મારે, બે બાળકની જોડ; તે લવને હવે કયારે દેખીશ, દઈવે દીધી ખોડ. ૧૪ બે સજોડે લેઈને અવધપુર, જાવાની હતી આશ; તે મનસુબા મન માંહેરહ્યા, ને દઈવે કીધી નીરાશ. ૧૫ અહોરઘુપતિ પ્રાણનાથ છો, ભકતવત્સળ મહારાજ; પ્રભુ આંહે ગ્રહ્યાની લાજ ન આવી, કીધું આવું કાજ. ૧૬ ચઉદ વરસ

વન સાથે રાખી, રાવણુશું યુદ્ધ કીધું; ઘણી મમતા મુજ સારૂ રાખી, અંતે દુઃખ શું દીધું. ૧૬ પ્રભુ તમો કરો છો ભલું સ-રવનું, સમાન સરવે અંક; હું દુઃખ પામું તે મારે કર્મે, નથી તમારો વંક. ૧૮ ઘણું ગદગદ કંઠે વિલાપ કરતાં, સીતાજી તેણીવાર; એમ માનુષિલીલા જણાવે છે, લક્ષ્મિનો અવતાર. ૧૯ એટલે કુશ વનમાં હતો તેને, માનશુકન થયા ત્યાં હે; તે ઊતાવળો ચિંતા કરતો, આવ્યો નિજ આશ્રમ માંહે ૨૦ વળી અન્ય ગ્રંથમાં એમ કહ્યું છે, તે સુણો શ્રોતા ધીર; અવંતિકામાં યજ્ઞ કરાવા, ગયો હતો કુશ વિર. ૨૧ મુનિવરને તેડવા આવ્યો તો, ઉજેણુનો ભુપાળ; ત્યારે યજ્ઞ કરાવા રસપતિ ઘેર, મુનીજતા હતા પાતાળ. ૨૨ ત્યારે વાલ્મિક મુનીયે આજ્ઞા આપી, કુશને તેણીવાર; તે અનેક વિપ્ર સાથે લેઈ ચાલ્યો, અવંતીકામોઝાર ૨૩ તે પુરાણુ યજ્ઞ કરાવી પાછો, આવ્યો આશ્રમ માંહે; માન-શુકન ઘણા થયા મારગે, ઊચાટ કરતો ત્યાં હે. ૨૪ જુવે તો મા-તને રોતાં દીઠાં, નીજ આશ્રમ મોઝાર; ત્યારે તતક્ષણુ આવી છાનાં રાખિયાં, લુછયાં લોચન વાર. ૨૫ અહો માત કેમ રૂદન કરોછો, કયાં ગયો લવ મુજ વિર; અમો છતાં શું સંકટ તમને, રાખો મનમાં ધીર. ૨૬ ત્યારે સીતાં કહે કો રાય તણો સુત, આવ્યો યજ્ઞ તોખાર; તે લવે પત્ર વાંચીને બાંધ્યો, કદળી થડ મોઝાર. ૨૬ ત્યારે ઘણું સૈન્ય આવીયું તે પુંઠે, યુદ્ધ થયું મહા ઘોર; તેણે લવને મુરછીત કીધો, માર્યો કરીને જોર ૨૮ તે ર-થમાં ઘાલી લેઈ જાય છે, લવને ત્યાં નીરધાર; તે કહ્યું મુને સુ-

નીબાળકે, હવડાં આણીવાર. ૨૯ તે સુણીને કુશ ઉભો થયો તતક્ષણ, ગ્રહ્યાં ધનુષ ને બાણ; પછીનીજ મળથી ધીરજઆપી, માતાશું બોલ્યો વાણ. ૩૦ હું હવડાં મારૂંક્ષણમાંજઈજો, મહા બળિયો હશે રાય; વા રાક્ષસ ગાંધ્રવ કીન્નર તોપણ, તેને જીતું માય. ૩૧ જદપિ મહા બળિયોકાળ હશે, યમઈન્દ્ર વરૂણ કુબેર; વા બ્રહ્મા વિષ્ણુ શંકર તોપણ, યુદ્ધ કરી લેઉં વેર. ૩૨ મુજ બંધુને મુકાવી લાવું, સાથેયજ્ઞ તોખાર; તો પુત્ર તમારો ખરો જાણજો, પણ કરી કહું નિરધાર. ૩૩ એમ કહીને કુંડ માં હેથી લીધી વિભુતીસંગ; કરમાં લેઈને મંત્રીતેને, લેપન કીધું અંગ. ૩૪ પછી પરદક્ષિણા સીતાની કરીને; ચરણે નમાવ્યું શિષ; માતાયે કર મસ્તક મુકયો, દીધી અતિ આશિષ. ૩૫ પછીગુ-રૂનું સ્મરણ કરીને, ચાલ્યો જેવો સિંહનો બાળ; સૈન્યા પુંઠળ આવી મળિયો, ઉતાવળો તતકાળ. ૩૬ વલણ.—તતકાળ આવી મળ્યો સૈન્યાને, જેમ સરપપુંઠે ઉરગાદરે; ઘણી હાંક મારી દુરથી, પછી કીધો છે સિંહનાદરે. ૩૭ ઇતિશ્રીરામચરિ-ત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે અશ્વ મેધીકેસીતા વચનાતલવાનયનાર્થેકુશાગમનંનામસપ્તમો અધ્યાય:૭૦

અધ્યાય ૭૧

રાગ ધનાશ્રી—કુશ હાક મારીને બોલ્યો વચનજી, અલ્યા ઉભા રહો તસ્કર દુરિજનજી; કયમ લેઈ જાઓછો વિરઅમા-રોજી, હવડાં ઉતારીશ નાદ તમારોજી. ૧ (ઢાળ) હવડાં ઊ-તારીશ નાદ તમારો, કરૂં સકળ સંહાર; એવાં વચન સુણીને

વિર સર્વે, પાછું જોયું તેણીવાર.૨ ત્યારે દીઠો કુશને આવતો, જાણે રૂપેશ્રીરઘુવીર; કુમાર દ્વાદશવર્ષનો.રણપંડિત મહાબળ ધીર. ૩ એ તો સર્વનો સંહાર કરશે, દીસે એવો પ્રચંડ; પછે કુશે સજ થઈને, ચઢાવ્યું પોતાનું કોદંડ. ૪ પછી એકે કાળે સર્વ ઊપર,મુકયાં અગણિત બાણ; અકળાવિઆ સહુ રાયને, સૈન્યા કરે બુંબાણ. ૫ એવું પ્રાક્રમ જોઈ પુત્રનું, કોપ્યા શત્રુઘન તેણીવાર; નિરવાણમંત્રનાં બાણ દશ,મુકીયાંછે નિરધાર. ૬ વળી કુશે છેદ્યાં આવતાં,સનમુખ શરથી તેહ;ત્યારે કોપીઓ સૈન્યાપતિ, છે મૃગેન્દ્ર નામે જેહ.૭ તેણે ઘણું યુદ્ધ કુશ સાથે કીધું, કહેતાં નંઆવે પાર; પછી રૂદ્ર શર મુકીને તેને, મારિયો નિરધાર. ૮ ત્યારે હાહાકાર હવો તદા, જયારે માર્યો વિર મગેંદ્ર; તેનો બંધુ તે સમે, જેનું નામ છે નાગેંદ્ર. ૯તેણે કુશની ઊંપર ક્રોધ કરીને, બાણ મુકયાં વીશ; સીતાસુતે એક બાણથી,શર છેદીઆં તે દીશ.૧૦ જેમ એક હરીના નામથી, સહુ ભસ્મ થાયે પાપ; એમ સીતાનંદન તણા શરનો, ક્રોઢ અધીક પ્રતાપ.૧૧ પછી વીશીચ મુકીયું અર્ધચંદ્ર,કુશેધરી મન રીસ; તે બાણે કરીને છેદીયું, નાગેંદ્ર કેરૂં શીષ. ૧૨ ત્યારે ક્રોધ કરીને એક કાળે, સહુ ભુપને માર્યા દશ દશ બાણ; મુરછીત થઈ પ્રથવી પડયા સહુ, અચેતન નિરવાણ.૧૩ સીતાસુતે સંહાર કીધો,હણી સહુ સેનાય;શ્રોણિતની સરિતા વહી, હય ગજ તણાયા જાય.૧૪ દળભંગ જોઈ પોતા તણું, કોપીયા શત્રુઘન; એ સુતે અનરથ બહુ કર્યો, માટે પમાડું એને પ-

તન. ૧૫ એમ વિચારી એક બાણુ માર્યું, કુશ તણા હ્રદે માંહે; તેણે વ્યથા થઈ ક્ષણુ એક, પાછો થયો સાવધ ત્યાંહે. ૧૬ પછી ચરણ ચિંતવી ગુરૂ તણા, મુક્યું કુશે બાણુ; તેણે શત્રુઘનનું હ્રદે. ભેદીઉં, રૂધીર ચાલીઉં જાણુ. ૧૭ જેમ શૈલ કેરૂં શિખર ભેદે, વજ્રથી સુરરાય; એમ શત્રુઘન મુરછીત થઈને, પડયા મત્યુ પ્રાણુ. ૧૮ એમ પડયું શોડષ પદ્મ દળ, સહુ પ્રથ્વીના રાજન; રિપુદમન આદે રણુ પડીયા, થઈને અચેતન તન. ૧૯ એવું જોઈને પછી કુશ પ્રવેશ્યા, રામ સેના માંહે; થઈ ચપળ તે ચારે દીશા, વિરને શોધે ત્યાંહે. ૨૦ પછીશત્રુઘનના મુખ્યરથમાં, દીઠો તે લવ વિર; તેને ઊચકીને રૂદે ચાંપ્યો, ધરી મનમાં ધીર. ૨૧ ભણી મંત્ર મૃત્યુંજય તણો, ફેરવ્યો મુખ પર હાથ; ત્યારે નેત્ર ઉઘાડી સુચેતન થઈ, બોલ્યો લવ કુશ સાથ. ૨૨ ભાઈ અયોધ્યાપતિ રામને, મેં બાંધીયો તોખાર; તેના વિર આદે રાય સહુને, કર્યો છે સંહાર. ૨૩ ઘણું યુદ્ધ કર્યું તે સાથ પણુ, મુને પમાડયો મુર્છા; હે વિર તેં આ રણુ વિષે આવી, કરી મુજ સહાય. ૨૪ તે કયાં ગયો હય ખોળી કાઢો, બાંધીયો તોખાર; જે મુકાવાને આવશે, તેનો કરીશું સંહાર. ૨૫ એવું વચન સુણીને કુશ કહે મેં જીત્યા સર્વે વિર; વળી દળ સકળ સંહારીયું, થયાં ચેતનરહિત શરીર. ૨૬ શ્રીરામનો હય કુશે જાણ્યો, હરખીઓ મહાભાગ; કહે અધર ચાંપી દંતશુ, ભાઈ ભલો આવ્યો લાગ. ૨૮ પછી વિર બન્યો સજજ થયા, ઝાલીઓ યજ્ઞ તોખાર; કદળીના વૃક્ષે બાંધીને, ઊભા રહ્યા તે ઠાર.

૨૮ વળી આવે જો કોઈ અવધથી, એમ કરે પરસ્પર હાસ; તો સાથેથી સંહાર કરીને જઈએ માતા પાસ.૨૯ એમ વિચારિ ઊભા રહ્યા, બે રઘુનંદન ત્યાંહે; કો જન ગયા તે સૈન્યામાંથી અવધપુર છે જયાંહે. ૩૦ વલણ—અવધપુરમાં સરજુ તીરે, આવ્યા સેનામાંથી જનરે; તેણે રણુ તણી સહુ વાત કહી,જ્યાં બેઠા જુગજીવનરે. ૩૧ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઊત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે કુશેન શત્રુઘન સૈન્યા મુર્છનં નામ એકાસપ્તીતમોઅધ્યાય ૭૧

અધ્યાય ૭૨

દોહા.—હવે દીક્ષા લેઈ બેઠા પ્રભુ, સરજયુ કેરે તિર; રાજ મંડળ બ્રહ્મઋષિ, વેષ્ટિત શ્રી રઘુવીર. ૧ ત્યાં સેવકે આવીને કહ્યું,શત્રુઘનનું વરતંત; સૈન્યસહીતસંહાર સુણી,વિકળથયા ભગવંત.૨ પછે લક્ષ્મણને આજ્ઞા કરી, રઘુપતીએ તેણિવાર; તતક્ષાણ રથ ઉપર ચઢયા, સાથે સૈન્ય અપાર. ૩ કાળજીત સૈન્યાપતી,લક્ષ્મણુજી રણુધિર;અપાર સૈન્યા સાથેલેઈ ચાલ્યા બન્યો વિર.૪ ઊંતાવળા તે આવિઆ, વાલ્મિકના વન માંહે; આવતી દીઠી બે જણે, અપાર સેના તાંહે. ૫ ત્યારે કુશ બંધવને લવ કહે, ભાઈ ભાગી ગયું મુજ ચાંપ; હવે શા વડે યુદ્ધ કરિશ હું, પ્રગટયો મન પરિતાપ. ૬ ત્યારે વળતો બોલ્યો વિર કુશ,અહીં કોણુ આપે કોડંડ; માટે આરાધન કરો સુર્યનુ જો થાય પ્રસન્ન માર્તંડ. ત્યારે બે વિરે કર જોડીઆ, ઊર્ધ્વ નેત્ર ધરિધિર; સ્તુતી કરતા દીનકર તણિ, સાથે બન્યે

વિર. ૮ (અથ પ્રબંધ) મહારાજ રવિતમ હરતા; જય દેવ દીવાકર સ્વામી. (ટેક,)જય જય તમનાશક વિશ્વ પ્રકાશક, સહસ્ત્ર કિરણ અંબરચુડામણિ;સૂર્યનારાયણ સકળવિશ્વજન ચક્ષુદેવ,રાવજી મીલીદછેદનં બંધજય ભાનુવીરોચન વિભાવસુ દીનમણી સુખદાયક એક ચક્રરણ કનક મણીમય, સપ્તવદન હય અરૂણ સારથી વેગ વિપુલ અતિ અપાર પંથે નિમિશાર્ધમાં, આદી પુરૂષ તું નિરવિકાર જય બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ ત્રિગુણાત્મક, જયોતીરૂપ તું મારતંડ સવિતાત્રીઅંગ, જય ભાસ્કર તરૂણી સુરપતંગ, સહુ નેત્ર પ્રકાશક વિવસ્વાન ભાનુ રસ્મિહંસ, દ્વાદશ મુર્ત્તિ સુગ્રહાવતંસ, જય સકળ રોગ દુખિ હારાણ ભયહર. શરણાંગત સુખદાયક લાયક, મનવંછીત ફળરિપુ ખળ ઘાયક, કાળ રૂપ કાળાત્મા સૃષ્ટિ ઉદ્દભવ પાલણપ્રલે સંઘારણ,કરતા હરતા વૃષ્ટિ પોષાણ વારી સોષણ નમો નમો આદીત્ય વિભાકાર, જન આરત હર ભકતવત્સળ પ્રણતી કરૂણાકર, જન ગિરિધર કહે સ્તવન કરૂં તવ ચરણ કમળ શીર નામી; મહારાજ રવિતમ હરતા જય દેવ દીવાકર સ્વામી. ૧ (દોહા) એમ સ્તવન કર્યું સુરજ તણું, લવ કુશ નીરમળ મન; તે સુણીને તતક્ષણ તદા, થયા ગભસ્તિ પ્રસન્ન. ૧૭ અક્ષય ભાથા અભંગ ધનુષ, અભેદ કવચ અમુલ્ય; તે આપ્યાં બે વિરને, સુરજે ત્યાં સમતુલ્ય. ૧૮ ત્યારે નમસ્કાર કરી ભાનુને, લીધાં બન્યો કુમાર; સુર્યદત્ત ધનુ ગ્રહી, કીધો છે ટંકાર.૧૯વલણ.—ટંકાર કીધો લવ કુશે,તેનો થયો નાદ અ-

મીતરે; એટલેસનમુખઆવી પહોચ્યા, લક્ષ્મણુનેકાળજીતરે. ૨૦ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિમકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે અશ્વમેધીકેલવકુશાભ્યાંસુર્યસ્તવનંનામદ્વિસપ્તીતમોધ્યાય

અધ્યાય ૭૩

રાગ મારૂ—આવ્યા લક્ષ્મણુને કાળજીત, આઠ ક્ષોણીસેના સહીત; ઘણો થાયછે સોરબકોર, જોઈને કોપ્યા રાઘવ કીશોર. ૧ સેનાને કરી આજ્ઞા અનંત, એ બે બાળકનો લ્યો અંત; તે સમે દોડયા સરવે વિર, કરતા યુદ્ધ ન શુદ્ધ શરીર. ૨ મળી લવ કુશ બન્યો બાળ, ઘણાં બાણુ મુકે તતકાળ; ચાલે શર કરતાં સુસવાડ, જાણે વરસે છે માસ અસાડ. ૩ આવતાં શસ્ત્ર સહુનાં છેદે, બાણુ મુકી તેનાં અંગભેદે; હસ્તિ કેરાં કુંભસ્થળ ફાડે, પાડે બ્રીસ તુરંગત્રાડે. ૪ કોપ્યા રાઘવી તેણીવાર, કરવા માંડયો સેનાનો સંહાર; બે વિર મળી તાડી વાટ, નાઠી રામસેના બારે વાટ. ૫ એવું જોઈ ધાયો વિચિત્ર, રૂધીરાક્ષસ રામનો મીત્ર; તે આવ્યો તો લક્ષ્મણ સાથ, ધાયો ગદા ગ્રહીને હાથ. ૬ નાખી લવની ઊપર તેણીવાર, મહા પ્રચંડ જેમાં ઘણો ભાર; સીતાસુતે માર્યું એક બાણુ, ગદા ચુરણુ કરી નિરવાણ. ૭ તેણે મારી ઝપટ પ્રચંડ, લવના કરમાંથી લીધું કોડંડ; ઉડયો આકાશે અકસ્માત, જોઈ વિસ્મે થયા બે ભ્રાત. જેમ ફળ ગ્રહી ઉડે પક્ષી, એમ નભ ગયો અમીષભક્ષી; ગુરૂ સ્મરણ કર્યું લવ શુર, ભણ્યો અંત્રીક્ષ મંત્ર ચતુર. ૯ ઉડયો રાક્ષસ પુંઠે કુમાર, જેમ ખગપતી વેગ અપાર; પોતાનું કોડંડ થઈ સ્વસ્થ,

ઝડપી લીધું જમણે હસ્ત ૧૦ ડાબે હાથે કરી હેઈ હાક, તેના મુખમાંમારી લપડાક; તે ભમ્યો નભમાંઘણીવાર, પછી પડીયો પ્રથ્વી મોઝાર. ૧૧ પડતાં તે થઈ ગયો ચુર, લેઈ ધનુષ આવ્યો લવ શુર; વખાણ્યો તે ઘણું કુશ વિર, એવો લવ રણપંડીત ધીર. ૧૨ પડ્યો અસુર તે પ્રથ્વી માંહે, ત્યારે ધાયો ધરાધર ત્યાંહે; માર્યા લવને ત્યાં પંચ બાણ, તે છેદ્યાં એક શરથી જાણ. ૧૩ પછી બોલ્યા હસી લવ ધીર, અલ્યા સાંભળ લક્ષમણ વિર; તેં માર્યો ઈન્દ્રજીત અકાજ, તે વિદ્યા મુને દેખાડ આજ. ૧૪ રહ્યો ચૌદ વરસ નિર અહાર, ભોગ નિંદ્રા તજી નિરધાર; આજ યુદ્ધ યથા અવકાશ, રણમાં કરૂં તારો નાશ. ૧૫ ત્યારે લક્ષમણ પુછે વાણ, તારાં માત પિતા કહે કોણ; કોણે વિદ્યા ભણાવ્યો તુજને, તારૂં નામ કહે ભાઈ મુજને. ૧૬ હશી બોલ્યો ભુમિજાકુમાર, રણમાં ગોષ્ટિ તણો શો વિચાર; અલ્યા મારાં જે માતપિતાય, તે જાણે છે જગત સમુદાય. ૧૭ તારે પુછવા તણું શું કામ, મારી સનમુખ કર સંગ્રામ; એમ કહી મુક્યો શર સમરથ, લક્ષમણજીનો ઉડાડ્યો રથ. ૧૮ ભમ્યો આકાશમાં ઘણીવાર, પછે પડીયો તે પ્રથ્વી મોઝાર; થયો તે રથ ભાગીચુર, બેઠા અન્ય રથે મહા શુર. ૧૯ પછે યુદ્ધ કરતા બળવાન, જુવે દેવતા બેશીવિમાન; મુક્યું ગદાસ્ત્ર નિંદ્રાજીત, થઈ વૃષ્ટિ ગદાની અમીત. ૨૦ ત્યારે લવે મેલી ચક્રબાણ, છેદી સકળ ગદા નિરવાણ; પર્વતાસ્ત્ર મુક્યું જતિ ધીર, વજ્રાસ્ત્રે નિવાર્યું લવ વિર. ૨૧ ત્યારે પુંઠ સીતા સુતે જાણ, મેલ્યું દ્વાદશ સુર્યનું બાણ;

પ્રગટ્યું તેજ ભિષણ ઘણું એહ, બ્રહ્મલોક લગી ગયું તેહ. ૨૨ રાહુ અસ્ત્ર મુકયું ફણીપાળ, લીધુ તેજ ગ્રહી તતકાળ; પછી કામાસ્ત્ર મુકયું અનંત, કામાન્તક તે સામું બળવંત. ૨૩ લવે ભિષ્મ કર્યો શર કામ, તે જોઈ મુકી લક્ષ્મણે મામ; મુકયું અહિપતિયે અગ્નિ અસ્ત્ર, લવે સનમુખ સાંધ્યું મેઘાસ્ત્ર. ૨૪ વળી સર્પાસ્ત્ર મુકયું અહિરાજ, પ્રગટયા કોટીક સર્પ સમાજ; ગરૂડાસ્ત્ર મુકયું લવ વિર, લય પામ્યાં તે સર્પ શરીર. ૨૫ એમ અસ્ત્રવિદ્યાયે સમાન, ઉતર્યા બન્યોવિર બળવાન; સાહક્ષોણી સેના સરવ, લવે મારી ઉતાર્યો ગરવ. ૨૬ પામ્યા આશ્ચર્ય લક્ષ્મણ વિર, વિચારે મન મુકી ધીર; નથી લેવાતો હવે તોખાર, રહ્યો યજ્ઞ અધુરો તે ઠાર. ૨૭ એ હશે વિષ્ણુને મા'દેવ, પ્રગટયા બાળક રૂપે એવ; અહિનાયક એમ વિચારે, અંજનીસુત બોલિઆ ત્યારે. ૨૮ તમો કરો વિશ્રામ ક્ષણ વિર, ઘણું શ્રમીત થયા છો ધીર; એમ કહી ગાજીઓ પવન કુમાર, આવ્યો સનમુખ તેણીવાર. ૨૯ વલણ—લવ સનમુખ આવ્યા મારૂતિ, ગ્રહી પર્વત મોટો પાણુરે; એવા અંજનીસુતને જોઈને બોલ્યો સીતાનંદન વાણુરે. ૩૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે લવ કુશાખ્યાં લક્ષ્મણેનસહસંગ્રામોનામત્રીસપ્તીતમોધ્યાય: ૭૩

અધ્યાય ૭૦

રાગ ધનાશ્રી—મારૂતી આવ્યા સનમુખજેણીવારજી, ત્યારે ક્રોધે બોલ્યો વૈદેહી કુમારજી; અલ્યા કપિવર તારૂં કેટલું જોર-

જી, પણ ચેતજે હવે લંકાના ચોરજી.૧ (ઢાળ) તું ચોર લંકા તણા હવે, ચેતજે નીરવાણ; એવું કહી હનુમંત ઉપર, લવે મુકયું બાણ. ૨તે બાણે કરી કપિઉડાડયો, પર્વત મોટો પ્રૌઢ; પછી પંચ શર માર્યા હૃદેમાં, મારૂતિને ગુઢ. ૩ તે બાણ કેરા ઘાયથી, ઘણી વ્યથા વ્યાપી તન; જાણે હણું એ બાળને, પછી વિચાર્યું એમ મન. ૪ એ પુત્ર હશે શ્રી રામના, છે રૂપ સાદ્રશ જાણ; જાનકી ઉદરથી પ્રગટીઆ, માટે મહા બળિઆ નિરવાણ. ૫ કદાપિ એમ હોય તોએ, પુત્ર હણાયે કેમ; માટે રમત જેવું યુદ્ધ કરૂં, નવ વિઘ્ન થાયે જેમ. ૬ એમ વિચારી મારૂતિકુદ્યા, તલપ મારી ત્યાંહે; ઓચિંતાગ્રહી સુત ઘાલિયા, પોતાની બગલો માંહે. ૬ પછી ઉડીયા આકાશમાં તે, લેઈ પવન કુમાર; ઘણું ભમાવી પછે મુકીઆ, તે પુત્ર પ્રથ્વી મોઝાર. ૮ એવું જોઈને લવ કોપીયો, ઉછળ્યો તે બળવંત; લઘુલાઘવતાકરીને તદા, પુંછે ગ્રહ્યા હનુમંત. ૯બે કર ગ્રહીનેફેરવ્યા, ચાકે ચઢાવ્યા છેક; ત્યાંથી ઊછાળી નાખિઆ, જઈ પડીયા જોજન એક. ૧૦ આશ્ચર્ય પામ્યા જોઇ તે, આકાશમાં સહુ દેવ; ત્યારે લવ તણી સનમુખ આવ્યા, લક્ષમણજી તતખેવ. ૧૧ ઘણું યુદ્ધ કર્યું બે જણ મળી, કહેતાં ન આવે પાર; લક્ષમણતણીસેના સકળનો, લવે કરયો સંહાર. ૧૨ પછે અધર સાથે દંત ચાંપી, ક્રોધ આણી મન; સુમીત્રીશું ઉંચે સ્વરથી, બોલિઓ સીતાતન. ૧૩ અરે લક્ષમણ ચેત હવે, મારૂ તુજને દાર; માટે સાહેક તારો હોય તે, બોલાવ્ય આણીવાર. ૧૪ એવું કહી નાદાસ્ત્ર મુકયું, લવેબાણ

પ્રચંડ; તેનો ગડગડાટ થયો ઘણો, વાધ્યો સકળ બ્રહ્માંડ. ૧૫ લક્ષમણ તણા હૃદે માંહે વાગ્યું, બાણ તિક્ષણ તેહ; પડ્યા મુરછીત પ્રથ્વી ઉપર, અચેતન થઈ દેહ. ૧૬ તે ગડગડાટ ગયો અયોધ્યામાં, ઘોર શબ્દ અપાર; તે સુણીને શ્રી રામ બોલીઆ, ભરથશું તેણીવાર. ૧૭ અરે ભરથ કંઈ ઉત્પાત વર્ત્યો. લક્ષમણને રણ માંહે; માટે તમો જાઓ ઊતાવળા, જુઓ શું થયુ હશે ત્યાંહે. ૧૮ વળી બાળક એ જઈને જુઓ, છે જુગલ કોના તન; છે કોના જેવી આકૃતિ, તે પરિક્ષા કરજો મન. ૧૯ વળી વિદ્યા કોણે ભણાવી, કોણ ગુરૂ હશે મહાનંત; એમ અજાણ્યા થઈ પ્રભુ કહેછે, ભરથને ભગવંત. ૨૦ એ બાળકને જો મારશો, તો થાશે કુડુ કાજ; માટે મારી પાસે લાવજો, રથ માંહે ઘાલી આજ. ૨૧ એમ ભરથને શિક્ષા કરી, સમજાવિયા રણધીર; સમાચાર આવ્યા એટલે, જે પડ્યા લક્ષમણ વિર. ૨૨ તે સુણી શોકાતુર થયા, જન વ્યિકળ શ્રી રઘુનાથ; ભરથે ઘણું સમજાવિયા, રામને જોડી હાથ. ૨૩ પછી આજ્ઞા માગી ચાલીઆ, ભરથજી તેણીવાર; વાજીત્ર વાજે અતી ઘણાં, સેના તણો નહી પાર. ૨૪ વલણ— અપાર સેના લેઈને, આવ્યા ભરથજી તેણીવારરે; વાલ્મિક મુનીના વન વિષે, લવ કુશ રહ્યા જે ઠારરે. ૨૫ ઇતીશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે લવેનલક્ષમણ મુર્છન ભરથાગમનં નામ ચતુઃસપ્તીતમો અધ્યાયઃ૭૪

અધ્યાય ૭૫

રાગ આશાવરી—હવે ભરથજી સેના લેઈને આવ્યા, વાલ્મિકના વન માંહે; ત્યારે મારૂતિની મુર્છા વળી તે સમે, મળ્યા ભરથજીને ત્યાંહે. ૧ પછી કેકૈ સુતે બે વિરને દીઠા, ઊભા ગ્રહી દંડ; ઘનશ્યામ તનુ વિશાળ લોચન, આજાન બાહુ પ્રચંડ. ૨ તે પુત્ર તણું એવું રૂપ જોઈ, હનુમંતને કહે છે ભરથ; ભાઈ એ સુત છે રાઘવના જેવા, બાળ ગુણ રૂપ સમરથ. ૩ શ્રી જાનકીને જ્યારે રામે તજ્યાં, ત્યારે હતાં ગર્ભિણી તેહ; કો મુનીને આશ્રમ પ્રસવ થયા હશે, નિશ્ચે સીતાસુત એહ. ૪ ત્યારે મારૂતિ કહે મુજને પણ ભાસે, નિશ્ચે એવું જાણ; હવે ભરથ મારૂતિ ત્યાં દીઠા, બન્યો વિર નિરવાણ. ૫ ત્યારે લવનો કર ગ્રહીને કુશ બોલિઓ, સાંભળ મારા વિર; પેલા નર વાંનર બે વાતો કરેછે, એ બળિયા રણધીર. ૬ માટે શ્યામકરણનીરક્ષા કર તું હું કરૂં યુદ્ધ એ સાથ; એમ કહી કર્યો ટંકાર ધનુષનો, શર કાઢી ગ્રહ્યો હાથ. ૭ પછી ભરથની પ્રત્યે વાણી બોલિઓ, કુશ રાખી મન ધીર; અલ્યા હું તુજને જાણું છું નિશ્ચે, તું લક્ષ્મણનો વડો વિર. ૮ વળી તુ રણમાં શું કરવા આવ્યો, ને શું છે તારૂં નામ; એવાં વચન સુણીને હસ્યા ભરથજી, બોલીઆ તેણે ઠામ. ૯ અલ્યા બાળક અશ્વ અમારો આપીને, જાઓ તમારે ઘેર; અમો તમને જીવતદાન આપીયે, શાને કરોછો વેર. ૧૦ વળી માતપિતા ગુરૂ કોણ તમારાં, ને કોણ ગોત્ર અવતાર; તમો બન્યો વિરનું નામ કહો મુને, બાળક છો સકુમાર. ૧૧

એવાં વચન સુણી કુશ ચંદ્ર ચુડામણી,હશિને બોલ્યો વચન; ભાઈ જીવતદાન દેવાને આવ્યા,ગર્વ ધરીને મન. ૧૨ પણ બે બંધવ તારા રણમાં પડીયા, ત્રીજો પુષ્કળ ધીર;તેનેક્રિયાકર્યા પછી જીવતદાન, તું આપજે અમને વિર. ૧૩ વળીબંધુપુત્રનું વેર લેઈશ,ત્યારે થઈશ ઊરણીયો આપ; માટે જા તને જીવતદાન હું આપું શીદ કરે સંતાપ. ૧૪ તું જે રામને બળે કરીને, બોલે છે થઈ ધીર; તેને તેડી લાવ જોઉં કેવો છે, બળિયો તે તારો રઘુવીર. ૧૫ અલ્યા તમો જાણો એ પુત્ર છેતરી, શામકરણલેઈ જઈએ;પણ તમ સરિખા ગજને હણુ ત્યા,અમો સિંહ આ વનમાં રહીએ. ૧૬ અલ્યા બંધુ તમારો રામ અધરમી, તે જાણે સકળ સંસાર;તે તમારો નાશ ઉતારવાને, અમો લીધો છે અવતાર.૧૭ જેમ સિંહ મૂછ ભોરંગ મણિ, વળી કૃપણનું ધન સતિ નાર;તે જીવતાં પર હાથ ચઢે નહિ, એમ એ યજ્ઞતોખાર.૧૮ માટે અમને જીત્યાવિન યજ્ઞતણો હય,નહિ પામો નિરવાણ;એવાં વાંકા વચન સુણી ભરથજી કોપ્યા, ગ્રહ્યાં ધનુષ ને બાણ. ૧૯ વલણ.—ધનુષ બાણ કરમાં ગ્રહીને, કોપ્યા ભરથજીતેણીવારરે; પછીકુશનીસાથેયુદ્ધ માંડયું,હનુમંતનેકૈકે કુમારરે. ૨૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેભરથકુશસંવાદોનામપંચસપ્તતમોઽધ્યાય.

અધ્યાય ૭૬

રાગ સામેરી—હવે કુશની સનમુખ કરવા માંડયું, ભરથે યુદ્ધ તેણીવાર; ક્રોધ કેકરી કૈસુતે, મુકીયાં બાણ અપાર. ૧ તે

ભરથ જે જે બાણ મુકે, તે છેદે કુશ તતખેવ; જેમ સર્પ કેરા સમુહને, વિડારતો વિનતેવ. ૨ ત્યારે ભરથે કાર્તિકવિર્યનો, શર મુકીયો તેણીવાર; ભાર્ગવાસ્ત્ર મુકી તે શર, છેદીયો નિરધાર. ૩ ત્યારે ભરથે મેરી કાળ રાત્રી, થયુ અંધારૂં ઘોર; પ્રકાશ કીધો રવિ અસ્ત્રે, પ્રગટ રામકિશોર. ૪ કેકૈસુતે ત્રંબકાસ્ત્ર મુકયું, મહા તેજસ્વિ જેહ; છેદીઉં ભસ્મ અસુરાસ્ત્ર કરીને, કુશે તતક્ષણ તેહ. ૫ રામાસ્ત્ર મુકયું ભરથજી, આવ્યું ગાજતું તેણીવાર; તે આવતાં કુશે ગ્રહ્યું કરમાં, ધર્યું નિખંગ મોઝાર. ૬ ત્યારે દીવ્ય શકિતહુંકારી ભરથે, તદા કરી રીશ; રમાસ્ત્ર મુકી ભુમીજાસુત, છેદન કરી તે દીશ. ૭ ભરથે તદા બ્રહ્માસ્ત્ર મુકયું, તેજવંત વિશાળ; નારાયણાસ્ત્રે કરી છેદયું, કુશે તે તતકાળ. ૮ એમ અસ્ત્ર વિદ્યાયે સમાન બન્યો, ઉતર્યા તે ઠાર; પછી ભરથ કેરા સૈન્યનો, કુશે કર્યો સંહાર. ૯ વળી સુર્યમુખ એક બાણ કાઢયું, સીતાપુત્રે ત્યાંહે; વિજળી સરખું ચળકતું, ઘણું તેજ છે તે માંહે. ૧૦ તે કુશે મુકયું ક્રોધ કરી, ગાજતું ઘોર અપાર; આવી ભરથના રૂદે માંહે વાગ્યું હવો હાહાકાર. ૧૧ રથ માંહેથી ઊછળી પડીયા, પ્રથ્વી થઈ મુર્છાય; રહિત શ્વાસોશ્વાસ વિપરીત, અચેતન થઈ કાય. ૧૨ તે સમે હોકારો કરી, ઊછળ્યા પવનકુમાર; એક પ્રૌઢ પરવત કર ગ્રહી નાખ્યો, કુશ ઊપર તે ણીવાર. ૧૩ ત્યારે કુશે તવ વજાસ્ત્ર મુકી, ગિરિ કરિયો ચુર; મારૂતિ ધાયા મુષ્ટિ વાળી, મારવાને શુર. ૧૪ જાનકીનંદને પંચ શર, મારિયાં કરીને જોર; તેણે ઉડાડયા આકાશમાં, ઘણું ભમ્યા પ-

વનકિશોર.૧૫ તે ભમીમે ભુતળ પડયા; અતી પીડાયા બળ-વંત; પછી ક્રોધ કરી કુશ અંગ વિંટયું, પુંછથી હનુમંત.૧૬ લઘુ લાઘવતા કરીને તદા, નિકળ્યો કુશ નિરધાર; તે પછી બે હસ્ત ગ્રહી,ફેરવ્યા પવનકુમાર.૧૭ પછી પ્રથ્વી ઊપર પછા-ડયા,મુરછીત થયા હનુમંત;એમ સર્વને હણીવિજય પામ્યો, કુશ થયો યશવંત.૧૮ હવે ભરથ પડીઆ જે સમે, રણમાં થઈ મુરછાય; તે અનુચરે આવી કહ્યું, જ્યાં બેઠા શ્રી રઘુરાય. ૧૯ થયા વિકળ શ્રી રઘુનાજી,સુણી ભરથ કેરૂં પતન; માનુ-ષિલીલા આચરી, ઘણું કરે રામ રૂદન. ૨૦ પછે રીસે કરીને રામ ઊઠયા, ક્રોધે કંપ્યાં રોમ; વળી યજ્ઞકંકણ તોડી નાખ્યું, બંધ કીધો હોમ. ૨૧ પછે દીક્ષા મુકી ઊઠિઆ, થયા રથારૂઢ રઘુવીર;ત્યારે અયોધ્યાપુરખળભળ્યું,સરવે મુકી મનની ધીર. ૨૨ કાંઈ શેષ સેના જે હતી, તે સરવ લીધી સાથ; વળી સં-બંધી નૃપ બંધુસુત,લઈ ચાલ્યા શ્રી રઘુનાથ.૨૩વાજીંત્રવાજે અતિ ઘણાં,થાય શસ્ત્રના ચળકાર;એમ ચાલ્યું ચતુરંગ દળ, પ્રથ્વી સહે નહીં ભાર. ૨૪ જેમ વૃષારૂતુમાં સુરસરિતું, પુર નીધાનમાં જાય;એમ વાલ્મિક મુનિના વન વિષે,આવ્યા સે-નશું રઘુરાય.૨૫ ત્યાં જુવે તો નીજ બંધુ પડીઆ,દળ સહિત નીરધાર; ત્યારે ક્ષોભ પામ્યા રામજી,કર્યો પ્રથ્વીને નમસ્કાર. ૨૬ હે ક્ષમા તુજ કન્યાએ મુજને, ઘણો દીધો દંડ; એવું કહી પછે સજજ થયા, રામે ગ્રહ્યું કોદંડ.૨૭ ટંકાર કીધો ધનુષનો, મહા ઘોર તીક્ષણ નાદ; ત્યારે કપિદળ ને વિભીષણ, ઊઠિઆ

સુણતાં સાદ,૨૭ રઘુનાથને પાએ નમ્યા,સુગ્રીવાદીક સહુ કીશ; હનુમંતે કહ્યું રઘુવીરને, વૃતાંત સહુ તે દીશ. ૨૯ ત્યારે વિભીષણે દેખાડીયા,શ્રી રામને બે બાળ; ઘનશ્યામ સુંદર મદનમોહન, કોમળ નેત્ર વિશાળ. ૩૦ કીશોર વય તન ભુજ આજાનું મુંજી કોપીન વેષ; યજ્ઞોપવિત શુભ ઝળકતા, શિર ખીટલીઆળા કેશ. ૩૧ એક એક સામું જોઇ કરતા, મંદ મધુરી હાસ; કર શર ધનુષ ગ્રહીને ઉભા, શ્યામકરણની પાસ. ૩૨ એવા પુત્ર જોઈ શ્રી રામને, મન ઊપન્યું હેત; મળવા ઊરશુ ઊર તદા, વાત્સલ્ય પ્રેમ સમેત. ૩૩ જેમ પુર્ણિમાનો ચંદ્ર જોઈને, ઉછળે સરિતાનાથ; એમ રામ રોમાંચિત થયા, ફરકયો દક્ષિણ હાથ. ૩૪ પછે સ્નેહે કરી રઘુવીર બોલ્યા, મારૂતિશું તાંહે; એ બે બાળકને લાવ્ય ઝાલી,મારી પાસે આંહે. ૩૫ વલણ.—આંહી લાવ્ય ઝાલી બે પુત્રને, એમ બોલ્યા જુગદાધારરે; એવાં રામચંદ્રનાં વચન સુણીને,ચાલ્યા પવનકુમારરે ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તારકાંડેઅશ્વમેધીકેકુશેનભરથ સુર્દ્ગનંશ્રુત્વાશ્રીરામાગમનંનામષડસપ્તતમોધ્યાય: ૭૬

અધ્યાય ૭૭

રાગ મારૂ—લવ કુશની ઉપર તેણીવાર, આવ્યા કુદતા પવનકુમાર; લવે ખાળ્યા મુકીને બાણ, બોલ્યા હનુમંતસાથે વાણ. ૧ અલ્યા નહિ એ અશોકવન, જે ઊજડ કર્યું અંજનીતન; નહીં યુદ્ધ અસુરનું તાસ. જે પામે નરૂ પાષાણે નાશ. ૨ ન હોયે દ્રોણ જે ઊખેડી લાવે, તારૂં બળ અમશું નહીં ફાવે;

વળી સિંધુ ગોપદવત જેહ, કુદીને લંકા બાળી તેહ. ૩ એવા ન હોએ અમો તે જાણુ, આવ્યો ઝાલવાને નિરવાણુ; અમારી માતાને ઉપકાર, તેં કીધો ઘણો પવનકુમાર. ૪ તે સંભારી તને કપિરાજ, જાવા દેઉછુ જીવતો આજ; માટે હોય જો જીવ્યાની આશ, તો ઉતાવળો અહીંથી નાશ. ૫ એવું કહી શર માર્યો બળવંત, ઉરાડયા આકાશે હનુમંત; તે સમે આવ્યો સુગ્રીવરાજ, લવશું યુદ્ધ કરવાને કાજ. ૬ત્યારે બોલ્યો વચન કુશ વિર, અલ્યા વનચર જાત અધીર; અલ્યા અધરમી વાનર વામ, કર્યો ગુરૂ તેં અધરમી રામ. ૭ તેની પાસે મરાવ્યો વિર, ભોગવે તેની અસ્ત્રી અધીર; તમો મરકટનેશું જ્ઞાન, જેવો સંગ તેવી હોય સાન. ૮ ગુરૂ નીરદય કપટી પ્રબુધ, તેનો શિષ્ય કયાંથી હોય શુધ; એવું કહીને માર્યું એક બાણ, વાગ્યું સુગ્રીવને નીરવાણ. ૯ થયો મુરછીત સુરજકુમાર, ધાયો જાંબુવાન તેણીવાર; તેને જોઈ બોલીઓ કુશ વિર, અલ્યા વૃદ્ધ રીંછ મતી ધીર. ૧૦ તું આવ્યો શીદ મરવા કાજ, રામ અરથે આવ્યા છો વાજ; એવું સુણી ધાયો જાંબુવાન, ગ્રહ્યા બે સુતને બળવાન. ૧૧ છુટયા ત્યાંથી વૈદેહીકુમાર, કર્યો એકેકો પદનો પ્રહાર; તેથી પીડા થઇ પરતક્ષ, પછે ઉઠયો ગ્રહી એક વૃક્ષ. ૧૨ તરૂ મારવા આવે જેવે, કુશે શર એક નાખ્યો તેવે; વાગ્યો મર્મ રૂદેમાં ઘાય, જાંબુવાનને થઈ મુરછાય. ૧૩ ત્યારે ધાયા નળ ને નીળ, ગુણવંત મહાબળ શીળ; તેને જોઈ ભુમીજાતન, હશી બોલ્યો તે મર્મ વચન. ૧૪ અલ્યા વનચર કીશ અચેત,

નથી બાંધવી સાગરસેત; આ તો શુરવિરનું છે કામ, શીદ મરવા આવ્યા આ ઠામ. ૧૫ માર્યા બે વિરે બે નારાચ, બન્યો વિરને કીધા અવાચ; ત્યારે આવ્યો વાળીકુમાર, નામ અંગદ બળિયો અપાર. ૧૬ ત્યારે બોલીયો હશી લવ વિર, સુણુ અંગદ તું રણુધીર; અહ્યા રાવણુ કેરી સભાય, પણુ કરીને તેં રોપ્યો પાય. ૧૭ પણુ તે નથી આણે ઠામ, આ તો શુર તણો સંગ્રામ; જયાં ત્યાં વિષ્ટિ કરી બારે વાટ, રામે રાખ્યો જાણી જેમ ભાટ. ૧૮ સુગ્રીવે મરાવ્યો તુજ તાત, રામે માર્યો તેસકળ વીખ્યાત; એ શત્રુનું કરતાં કાજ, નથી આવતી તુજને લાજ. ૧૯ એવાં સુણી ઘણાં મરમ વચન, પછે કોપ્યો વાળીનોતન; ઘણું યુદ્ધ કર્યું લવ સંગ, અંગદે રાખ્યો નસુરંગ ૨૦ લવે બાણુ માર્યા પંચાશ, વિંધ્યું અંગદનું તન તાસ; ત્યારે ધાયાતો રશભ મયંદ, તેની સાથે કર્યો ઘણો દ્વંદ. ૨૧ જાનકીનંદને તે દીશ, કર્યા મુરછીત સરવે કીશ; મરમ વચન સુણાવી કર્ણ, તેનું બળ કરી લેતા હર્ણ. ૨૨ અષ્ટ જુથપતી એ પ્રકાર, પડયા મુરછીત પ્રથ્વીમોઝાર: દળભંગજોઈ તે ઠામ, ગ્રહી કોડંડ કોપ્યા રામ. ૨૩ વલણુ.—શ્રીરામ કોપી આ કોડંડ ચઢાવી, તાણી કર્યો ટંકારરે; ત્યારે પરવત સહિત પૃથ્વી ડોલી, ઉછળ્યા સિંધુ અપારરે. ૨૪ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વમેધીકે લવકુશ પરાક્રમ વર્ણનંનામ સપ્તસપ્તીતમોધ્યાય: ૭૭

અધ્યાય ૭૮

રાગ ધનાશ્રી—જ્યારે રામે કરીયો ધનુષ ટંકારજી,સુણી સીતાકરતાંચિંતાઅપારજી;પ્રભુનુબળજાણેભુમીજાયજી,જેના શરનો અતુલ્લ મહીમાયજી.૧(ઢાળ)અમોઘ મહીમા રામ શરને,જાણી જનકસુતાય;કેમ સહન કરશો પુત્ર મારા,શીશુ કોમળ કાય. ૨ એમ મોહપામ્યાં પુત્રશુ, વાત્સલ્ય પ્રેમસ્નેહ; એવું જાણી પછી જાનકી, પ્રભુ સ્તવન કરતાં તેહ. ૩ હે નીરદ્દે નવ થશો જોઇ, બાળકનો અપરાધ; નહિ સહન થાયે શર તમારો,બળ અમોઘ અગાધ. ૪ છે વૃત તમારે એક પત્નિ,એક વચન એક બાણ; તે આ સમે એક બાણનું પાણ, મુકજો નિરવાણ.૫પ્રભુ જાણી આત્મજ પોતાના,ઘણી દયા ધરજો મન; જેમ કિરણ ભાનુ ભીન્ન નહી, એમ તમારે એ તન. ૬ એવી સ્તુતી સીતાયે કરી, સુણી અંતરજામી રામ; મન વિચારીયું જેમ વિઘ્ન નવ થાયે, પુત્રને આ ઠામ.૭ પાણ યુદ્ધ કરૂંકાંઇએ કહું, લૌકિક લીલા જેહ;તે સુણી વિમુખ વિભ્રમ થશે,ભક્તને નીરસંદેહ. ૮ પછી ધનુષ ઉપર શર ચઢાવી, બોલિઆ રામ વચન;અહ્યા પુત્રો મુકો પ્રથમ શર તમો,ન્યાય વિચારી મન. ૯એવું સુણીલવકુશે મુકીઆં,બાણ જુગલકીશોર તેણીવાર; રઘુવીર પદની પાસે આવી, બાણે કરયો નમસ્કાર. ૧૦ ઘણી સ્તુતી તે બાણે કરી,સંતર્પાયા રઘુરાય; પાછાં આવી પ્રવેશિઆં નીખંગમાં, એવો મંત્રનો મહિમાય. ૧૧ પછી રામે બે શર મુકિઆં,ધનુષે ચઢાવી ત્યાંહે;ભુજાત્મજે આવતાંઝડપી,

આલીઆં છે કર માંહે.૧૨ વળી પંચાશર મહા ક્રોધ કરી,મુ-
કીઆં પુરૂષપુરાણ; તે આવતાં શર છેદીઆં, મુકી કુશે દશ
બાણ.૧૩ શ્રી રામે દીઠું બળ અધિક, બે પુત્રનું તે ઠાર; શત
બાણું મુકીઆં ક્રોધ કરિને, કુશ ઊપર તેણીવાર. ૧૪ ત્યારે
કુશે કાર્મુક શસ્ત્ર મુકીઆં,રઘુપતી એકલક્ષ;દશ લક્ષ સીતા-
નંદને મુકી, છેદીયાં પરતક્ષ. ૧૫ કરી વૃષ્ટિ કોટી શર તણી,
રવિમંડળ ઢાંકીયું રામ; કર્યો બાણનો મંડપ,થયું અંધકારતે
ઠામ.૧૬ત્યારે અસંખ્ય શરમુકીયાં કુશે,દીવ્યાસ્ત્ર મંત્રેનાસ;
શરજાળ છેદીને કર્યો,ઉદ્યોતભાનુ પ્રકાશ.૧૬ વિષ્ણુવાહનને
જોઈને,જેમ વિલય પામે સર્પ;ત્રિપુરારિ લોચન ઝળથી,થાય
ભસ્મ બળિ કંદર્પ.૧૮એમ ભુમીજાસુતને શરે,રામબાણનો
થયો નાશ;વૈમાન બેશી દેવ સરવે, જુવે છે આકાશ. ૧૯
મહા પરાક્રમ જોઈ પુત્રનું, આશ્ચર્ય પામ્યા રામ; લવ કુશની
સાથે મધુર વચને, બોલિઆ પુરણકામ. ૨૦ હે બાળક જોઈ
બળ તમારૂં, હું પ્રસન્ન થયો ઘણું મન; જે માગો તે હું આપુ
તમને,કહું સત્ય વચન.૨૧ત્યારે કુશ હશીને બોલિઓ, તમો
છો દાતાર;દાનેશ્વરી એ ભીઆ જુવો, મોટમ તણો નથી પાર.
૨૨ અરે તમો જેવા ત્રિભુવનમાં, નથી નીરદે કોય; જે કરમ
સરવે છે તમારાં,સંસારજાણે સોય.૨૩ કોણ કહે તમને ધર્મિ
સાધુ, સત્યવાદીસુર; તમો વળિ વાનર મારીઓ, કપટ કરીને
શુર. ૨૪ વળિ સીતા સરખી સાધવી, ભાગીરથી સમ આપ;
જેનુ નામ લેતાં અધમ પ્રાણી, થાય તે નીષ્પાપ. ૨૫ ચીદરત્ન

જેવી તે સતી, પાળતી પતીવૃત ધરમ; વિના અપરાધે તજી વનમાં, એવાં તમારાં કરમ.૨૬ તે અમ સરખાકોઇ જાણે છે, બીજા કરે નહીં વાત, આજ સમે આવ્યો તે માટે, અમો કરૂં-છું વિખ્યાત. ૨૬ પણ જે દા'ડે તજીજાનકી,સદકીર્તિ ગઈ તે સાથ; બળ પુરૂષારથ ને પરાક્રમ, ગયું જાણજો રઘુનાથ. ૨૮ એવા બોલ સુણી બે બાળકના. જોઇ રહ્યા નીચું રામ,જળભ-રાઈ આવીઉં નેત્રમાં, ગદ્દગદ્દ થયા તે ઠામ.૨૯ મન એમ જાણે પુત્રને હું, દેઊં આલિંગન; પછે કરૂણારસ લેપન કરેલાં, બો-લ્યા રામ વચન. ૩૦ અરે પુત્રો તમને કોણે ભણાવ્યા, ગુરૂ તમારા કોણ; તમો કુંવર કોના કેમ રહ્યા, આ વન વિષે નીર-વાણ. ૩૧ ત્યારે ઋશિ બોલ્યા બે જણા, શી તમારે પડપુછ; સનમુખ રહીને યુદ્ધ કરો, જો હોય મુખ પર મુછ. ૩૨ તમો ક્ષત્રી થઇ સંગ્રામ મુકી, કરવા માંડી વાત; કાયર તણું એ કામ છે, નહીં શુરમાં વિખ્યાત. ૩૩ રણ માંહે બંધુ પડયા છે, તેનો શોક તજીને આજ; હવે તમારે અમ વિદ્યાનું, પુછયા તણું શું કાજ. ૩૪ તમો અયોદ્ધાના રાય કહાવો, જન્મ રવિ કુળ માંહે; લંકાપતી રાવણ હણ્યો,દેખાડો બળતે આંહે ૩૫ જોઈએ તમને કેવા ભણાવ્યા, ગુરૂવશિષ્ઠવિશ્વામિત્ર,તે પ્રાક્રમ વિદ્યા તણું કરો, પ્રગટ વિર્ય વિચિત્ર. ૩૬ વાતો કરે નથી છુ-ટવું, પામશો નહીં તોખાર; લાગતો હોય ભય તો જાઓ ના-શી, અવધપુર મોઝાર. ૩૭ નિકર થયા ત્રિયાહીન માટે, લ્યો હવે સન્યાસ; છેલ્લો આશ્રમ પાળો જઈને, કરો વન વાસ.

૩૮ શુરવિર હોય તો યુદ્ધ કરો, સનમુખ રહીને આંજ; નીકર તમારે શસ્ત્ર બાંધ્યા, તણું શું છે કાજ. ૩૯ અમો સતી કેરા પુત્ર છું, જનમીઆ વન માંહે; મુની વાલ્મિકે વિદ્યા ભણાવ્યા, પાળ્યા અમને આંહે. ૪૦ એવાં વચન સુણી લવ કુશ તણાં, થયા વિરળ શ્રી રઘુરાય; પછે સીતાને વિરહે કરી, રામને થઈ મુરછાય. ૪૧ વલણ.—મુરછા આવી પ્રથ્વી પડિઆ. જ્યારે સંભાર્યા સીતાયરે; ક્ષણુમાત્રમાં સાવચેત થઈ, પછે ઉઠયા શ્રી રઘુરાયરે. ૪૨ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાચાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેલવકુશમર્મવાક્યાસિશ્રુત્વાશ્રીરામસ્યસિતાવિરહાતવિષાદોત્પત્તિર્નામઅષ્ટસપ્તીતમોધ્યાય:

અધ્યાય ૭૯

રાગ મારૂ—હવે શ્રોતાજન સાવધાન થઈ સુણો, લવ કુશનું આખ્યાન; જ્યારે મુર્છા વળી ત્યારે સાવધાન થઈને, ઉઠયા શ્રી બળ વાન. ૧ ત્યારે હનુમંત વિભિષણની મુર્છા વળી, આવ્યા ઉઠીને પાસ; કર જોડીને બન્યો જણ બોલ્યા, સુણીયે શ્રી અવિનાશ. ૨ અરે મહારાજ એ ચીરણજીવિ છે, તમારા પ્રતિબીંબ રૂપ; બાકિ બીજા તણુ બળ હોય ન એવું. નિશ્ચે રઘુકુળ ભુપ. ૩ તમારી કટાક્ષે કાંળજ કંપે, લોકપતિ સમુદાય; તો આશરો શો એ બાળકનો, જે તમને જીતાને જાય. ૪ પણ વાત્સલ્ય ભાવેરમાડો છો, પ્રભુ પુત્ર પોતાના જાણી; વળિ આશ્ચર્ય શું જે અંશ તમારા, બળિઆ સારંગપાણી. ૫ એવાંવચન સુણીને એક વૃક્ષ તળે, પ્રભુ બેઠા શિતળ છાંયે; વિભિષણ હ-

નુમંતપાસેબેઠા,વાતકરે માંહોમાંહે. ૬ ત્યારે દીનાનાથે દીવસ
ગણ્યા, જયારે સિતાને તજ્યાં વન; આજ બાર વરષ ને ત્રણ
માસ પર, અધિક થયો એક દીન. ૬ ત્યારે લવ કુશને કહે છે
ભાઈ, જો પેલા વૃક્ષ તળે રઘુનાથ; શો મોટો મનસુબો કરે છે,
હનુમંત વિભીષણ સાથ. ૮ ત્યારે કુશ કહે આપણી માતાને,
એણે બેસાડી વન માંહે; માટે એને આપણે કેમ બેસવા દઈ
એ,આવિ શિતળછાંયે. ૯ એવું કહિને કુશે એક બાણ મુકયું,
તીક્ષણ બાણ પ્રચંડ; તે મધ્ય માંહેથી વૃક્ષ ઊડયું, રહ્યો તરૂનો
દંડ. ૧૦ ત્યારે ભડકિને ઊઠયા રઘુનંદન, સેવક બન્યો સાથ;
અદભુત કર્મ જોઈ પછે બોલ્યા, હશિને શ્રી રઘુનાથ. ૧૧ અરે
ભાઈ એ નથી થતા, વશ મુજથી હવે જાણ; કાંઇએક યુદ્ધ ક-
રિએસનમુખરહી,સુત સાથે નીરવાણ. ૧૨ એમ કહિને આવિ
ઉભા,રઘુપતિ ગ્રહિ કોદંડ;લવ કુશ ઉપર માંડયાંમુકવા, રામે
બાણ પ્રચંડ. ૧૩ જેજે બાણરઘુપતિનાં આવેછે, છેદે લવકુશ
વિર, કેટલિક વાર એમ રમત કરી પછે કોપ્યા શ્રી રણધિર.
૧૪ પ્રલય અગ્નિનો બાણ જ મુકયો,રઘુપતિયે તણિવાર; તેણે
તેજ બિંબની જવાળા પ્રગટી, શું કરશે વિશ્વ સંહાર. ૧૫
હવે ધનુષ થકી તે શર છુટયો,તેનો તાપ સહ્યો નવ જાય; અ-
ગ્નિ તણા અંગારા વરસે, ઘોર શબ્દ ઘણો થાય. ૧૬ તે જોઈને
લવસાવધાન થયો,બે બાણ સહાબાંચાપ, ગુરૂ વાલ્મિક કેરૂં
સમરણ કરિને,મુક્યાં સનમુખ આપ. ૧૬ તેણે આવતું છેદીઉં
રામ બાણ; ઘણું ક્રોધ કરિને ન; [illegible] ભાગ તે શરના કિધા,

ગાજ્યો જાનકીતન. ૧૮ હવે આકાશમાં સુર સહિત અંગના, વિમાન બેશી એવ; સીતા પુત્રનું યુદ્ધ જુવે છે, ઇન્દ્રાદીક સહુ દેવ. ૧૯ કો અલ્પ બુદ્ધિ આશંકા કરે; કહેશે અમોઘ રામનાં બાણ; તે ઘણાંક છેદી નાંખ્યાં લવ કુશે, એ તો કાવ્ય અપ્રમાણ. ૨૦ પણ અરે ભાઈ સુણો શ્રોતા, સમજુ ન ધરશો સંદેહ; કરતુ અકરતુ અન્યથા કરતુ, ઈશ્વર સમરથ એહ. ૨૧ પ્રથમે સીતાયે સ્તુતિ કરી, શ્રીરામની સુત હેત; વળી પ્રભુને વહાલા પુત્ર છે, વાત્સલ્ય પ્રેમ સમેત. ૨૨ રામને મન સંકલ્પ એમ, રખે પુત્રને થાય ઘાત; તે માટે નિજ શર વીફળ કીધાં, જાણીને જગતાત. ૨૩ વળી પિતા કરતાં પુત્રની કહી, અધીકતા યુદ્ધ માંહે; તેનો યથા ન્યાયે અરથ શ્રોતા, સુણો કહું છું ત્યાંહે. ૨૪ જેમ કારજ કેરી અધીકતા, કહે કારણ મોટું થાય; વળી નામનો મહિમા મહત્ત તે, નામી માંહે સમય. ૨૫ એમ પરાક્રમ કહે પુત્રનું, વધે પિતા કેરૂં માન; જેમ રશ્મિ તેજનું સ્તવન રવિમાં, પામે પર્યવસાન. ૨૬ માટે લવ કુશે રઘુવીરશુ, રણ કર્યો આર્ત સંગ્રામ; લઘુલાઘવતા કરીને તદા, ઘણી હારમનાવ્યા રામ. ૨૭ પછે ક્રોધે કરીને કુશે માર્યું, મોહનાસ્ત્રનુ બાણ; તે તિક્ષણ વાગ્યુ રામ હૃદેમાં, પડિઆ પુરૂષપુરાણ. ૨૮ પૃથ્વીકંપ થયો તેણી વેળા, ડોલ્યા દશે દિગપાળ; ગિરિનાં શિખર પડયાં ત્રુટી, ખળભળિઆં સાતે પાતાળ. ૨૯ હવે મુર્છિત થઈને રામ પડયા છે, પૃથ્વી ઊપર જયારે; હનુમંત વિભીષણ બન્યો મળીને, ધાયા તેણીવારે. ૩૦ ઘોર યુદ્ધ કીધું બન્યો મળી, રાણી

નહીં મરજાદ; પણ સીતાસુતના માર થકી તે, પામ્યા ખેદ બાશાદ. ૩૧ હવે લંકાપતીને લવ બે વઢના, કુશ ને શ્રી હનુ-પાછો પગ કોઈયે નથી ધરતા, ચારે જાણ બળવંત. ૩૨ ત્યારે લવે કાળાંત્તકનો શર માર્યો, વિભીષણને તેણીવાર; તેથી વિ-શ્રવાસુતને મુરછા થઇ, પડયા પૃથ્વી મોઝાર. ૩૩ પછી કુશે બાણ વજ્રાસ્ત્ર મુકીને, મારૂતિ મુરછીત કીધો; એમ જય પામ્યા રઘુપતિને જીતી, રણમાં મહા જશ લીધો ૩૪ હવે શ્રોતાજન સંદેહ નવ કરશો, મુરછીત જાણી રામ; એ તો વિરામ પામી-આ પુત્ર, પોતાના જાણીને પુરણકામ. ૩૫ અછેદ્ય અભેદ્ય અ-વિનાશી, જકતના જીવનપ્રાણ; તે જાણી જોઈને નેત્ર મીંચી, પડી રહ્યા છે પુરૂષપુરાણ. ૩૬ એમ સરવે તણો સંહાર કરીને, વિરામ પામિઆ વિર; પછી આલિંગન દેઈ આનંદ પામિઆ, હરખિઆ છે રણધીર ૩૭ વલણ—રણધીર બન્યો રાઘવી, તે મનમાં હરખિઆ અપારરે; પછી બન્યો વિર પ્રવેશ્યા તતક્ષણ, રામ સેના મોઝારરે. ૩૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટકધારાયા ઉત્તર કાંડે અશ્વમેધીકે શ્રી રામચંદ્ર મોહાવિર્ભાવોનામ એકોન સીતીતમોધ્યાય: ૭૯

અધ્યાય ૮૦

રાગ બિલાવર—મુરછા પામ્યા જયારે શ્રી રણધીર, ત્યારે પ્રવેશ્યા સૈન્યમાં બન્યો વિર; ચોદેશ ફરી જોયુ દળ માંહે, તે આવ્યા રામ રહ્યા છે જયાંહે. ૧ આનુપિલીલા કરી રઘુવીર, નેત્ર મીંચી સુતા રામ શરીર; પરદક્ષણા કરી બંન્યો સંગ,

પછી રામને ચરણે નમ્યા સાષ્ટાંગ. ૨ પિતાની પદરજ વંદી તે દીશ, તે પુત્રે લેઈને ચઢાવી શિષ; પછી ઉતાર્યા પ્રભુના અલંકાર, મુગટ કુંડળ કંકણુ ને હાર. ૩ કટીમેખળા કૌસ્તુભ વનમાળ, તે ઊતારી લવે પહેર્યાં તતકાળ; વળી લક્ષ્મણજીનાં આભુષણ જેહ, કુશે નિજ અંગે પહેર્યાં તેહ. ૪ બંન્યો પુત્ર શોભે અનુરૂપ, જાણે લક્ષ્મણ રામ અયોધ્યાના ભુપ; પછી રામના રથ બેઠા બે વિર, પુઠે બાંધ્યા કપિબળીયા ધીર. ૫ નળ નીળ સુગ્રીવને હનુમંત, અંગદ જાંબુવાન બળવંત; પુંછે ગ્રહ્યા ખટ કપિ કુમાર, રથ પુંઠળ બાંધ્યા તેણીવાર. ૬ શ્યામકરણ હય લીધો સંગ, ચાલ્યા મન પામી ઊમંગ; પછો રથ હાંકી નીજ આશ્રમ જાય, પેલા કપિનાં અંગ તે ભુમી રોળાય. ૭ તે મધ્યે બે જણ છે સાવચેત, તે એક એકને કરતા સંકેત; ત્યારે જાંબુવાન કહે હો હનુમંત, ઉઠ આપણ યુદ્ધ કરીએ બળવંત. ૮ થાય છે આપણા અંગમાં પ્રહાર, પિડે છે કંટક ઉપર અપાર; સુણી જાંબુવાનનાં એવાં વચન, ત્યારે હળવે બોલ્યા વાયુતન. ૯ અરે રીંછપતી કહું વાત વિષેક. હવે ધીરજ રાખી રહો ક્ષણ એક; ત્રીભુવનનાથ પડયા મુરછીત, બંધુ પુત્ર સહુ સૈન્ય સહિત ૧૦ આ એમના છે જુગલ કુમાર, જાય છે મુનિ આશ્રમ મોઝાર; ત્યાં છે જાનકી નિરમળ મન, એ મીશ આપણે થશે દર્શાન. ૧૧ તે જગતજનુની ટાળશે દુઃખ, છોડાવી આપણને કરશે સુખ, એમ છાની વાત કરે માંહે મર્મ, એટલે આવ્યો મુનિ આશ્રમ. ૧૨ ત્યારે રથ રાખ્યો આશ્રમની બહાર,

ઉતર્યા બન્યો ભુજાકુમાર; હવે જનકસુતા રહ્યાં છે જે ઠામ, બેઠાં પદ્માસન જપતાં શ્રી રામ. ૧૩ એક સત્ય વરત મનમાં ધીર, એવે દીઠા આવતા બન્યો વિર; મુગટ કુંડળ જોઈ ભુષણ સાર, જાણે આવ્યા રામ લક્ષમણ નિરધાર. ૧૪ એટલે પાસે આવ્યા તન, ઓળખ્યા પ્રસન્ન થયાં છે મન; લાગ્યા બંન્યો જણ સાથે પાય, ઉછંગે બેસાડી પુછે માય. ૧૫ અરે પુત્ર એ ભુપતિ કોણ, જે લાવ્યા યુદ્ધ કરીને કેકાણ; ત્યારે પુત્રે સકળ કથા કહી ત્યાંહે, જેવું નીપન્યું સેના માંહે. ૧૬ શ્રી રામચંદ્રનો યજ્ઞતોખાર, આવ્યો તો આપણા વન મોઝાર; તે બાંધ્યો અમો વિચારી બુધ, જીત્યા સકળ તેશું કરી યુદ્ધ ૧૭ બંધુ સહિત કર્યા મુરછીત રામ, અશ્વ લેઈ આવ્યા અમો આ ઠામ; એવી વાત સીતાયે સુણી, થયાં ચકીત દંતશુ જીભ્યા હણી. ૧૮ કર ઘશીને ધુણાવ્યું શિષ, અરે આ શું કરમ થયું જુગદીશ; કંઠ રૂંધાયા શ્વાસ ન માય, ઢળી પડયાં તતક્ષણ થઇ મુરછાય. ૧૯ દોહા—હવે જાનકીને મુરછા થઈ, ઢળિ પડયાં તેણિવાર; શરિર અચેતન થઈ ગયું, શુદ્ધિ નહિ લગાર. ૨૦ ત્યારે સાવધાન પુત્રે કર્યા, બેસાડયાં ગ્રહિ પાણ; જોઈ વિકળતા માતની, સુત દુઃખ પામ્યા જાણ. ૨૧ જ્યારે સુદ્ધિ આવી શરિરની, ત્યારે સંભારિઉ દુઃખ આપ; નેત્રે જળધારા વહે, કરતાં વિવિધ વિલાપ ૨૨ ઈતિશ્રિરામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકિનાટક ધારાયાં ઉત્તરકાંડે અશ્વમેધિકે લવકુશયોર્વચનશ્રૃત્વાસિતામુર્છાનં નામઅસિતમોધ્યાયઃ ૮૦

અધ્યાય ૮૧

રાગ શોક વેરાડી—જ્યારે સીતાને મુરછા વળિરે, ત્યારે કરતાં શોક રૂદન; રૂદે તાડણુ કરેરે, પૃથ્વી પછાડે પોતાનું તન. ૧ અરે હો પુત્રો તમોરે, પિતાનો વધ કરી આવિઆ કેમ; જ્યારે તમો અંશ્વ બાંધીયારે, મુને કહ્યો ન કેમ પેહેલો મર્મ. ૨ ત્યારે પાછો આપતતુરીરે, જઈને હુ લાગતમણુ પાય; અપરાધ તમ તણોરે, કરત ક્ષમા સરવે રઘુરાય. ૩ મેં જાણ્યું અન્ય કોઈ હશેરે, પ્રથ્વી તણો રાજા બળવંત; મેં પ્રભુને જાણ્યા નહિરે, ભરથ શત્રુઘન સાથે અનંત. ૪ કુટુંબ કળહ કર્યોરે, વણુ સમજે તમો મારા તન; મારા પ્રાણુજીવન તણાંરે, હવે કો કરાવે મુને દરશાન. ૫ હવે જીવીને હું શું કરૂંરે, શું દેખાડુ જગતમાં મુખ; અરે હું દુરભાગ્યણીરે, હા હા દઈવે દીધું ઘણું દુઃખ. ૬ અરે વામ વિધી થયોરે, ઠરી નવ બેઠી હું કોઈ દીન; મેં જે ધાર્યું હતુંરે, તે રહ્યા મનના મનોરથ મન. ૭ મેં જાણ્યું પુત્ર લેઈનેરે, જઈશું સમેતાં અવધમોઝાર; મારીસાસુ સુખ પામશેરે, ખોળે બેસાડીશું બન્યો કુમાર. ૮ તે આશ નીરાશ થઈરે, પ્રાણુપતીયે પાડયો વિયોગ; હું ધીરજ કેમ ધરૂંરે, ફરી પાછો ક્યારે પામીશ સંજોગ. ૯ પ્રભુ વિના અપરાધથીરે, તજી મુને એકલડી વનવાસ; છેક નીરદે થયા નાથજીરે, ફરી નવ લીધો મારો તપાસ. ૧૦ હો મુનિ તમો ક્યાં ગયારે, તમો વિના થયું વિપરીત આ વન; હવે વેહેલા આવો તાતજીરે, જઈને જગાડો પ્રાણુજીવન. ૧૧ વરસ દ્વાદશથયાંરે, ચાલેછે સ્વામી વિયોગનું

દુઃખ;વળી એવામાં આવું થયું રે,કોને કહીયે કવાઈ કુખ. ૧૨ હવે કહેવાનું કાંઈ નથીરે, મારે માથે ઉગ્યાં છે દુઃખનાં ઝાડ; મુને લેઈ જાઓ પ્રભુ કનેરે, હો પુત્રો માનું તમારો પાડ. ૧૩ એમ સતી વિલપે ઘણું રે, રોઈરોઈ રાતાં થયાં લોચન; ત્યારે છાનાં રાખ્યાં લવ કુશેરે, કરજોડી બોલિયા દીન વચન. ૧૪ ધીરજ રાખો માવડીરે, શાને કરો છો આવડું કલ્પાંત; એ તો મુરછા વળી જશેરે,હવડાં ઉઠશે શ્રીભગવંત. ૧૫વલણ-ઉઠશે શ્રી ભગવંત હવડાં, વળી હશે મુરછાયરે; એતો લોકિકલીલા જણાવે, માટે શોક ન ધરશો માયરે. ૧૬ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઊત્તરકાંડેઅશ્વમેધોકેસીતાવિલાપાનંતરંલવકુશાભ્યાંબોધકરણંનામ એકાશીતી તમોધ્યાય:

અધ્યાય ૮૨

રાગ પરજ—હવે શ્રોતાજન સંદેહ નવ કરશો, સુણી સીતાજીના વિલાપ; એ તો જગતજનુની માન ઈન્દ્રિરા, અખંડ જ્ઞાન પ્રતાપ. ૧ વળી શોક મોહ જેને નથી સ્વપ્ને, અવિચળ આનંદરૂપ; નિરમળ હૃદય સદા સુખસાગર, અવાપ્ત કામ અનુપ. ૨ શ્રી રામચંદ્રની એ ચિદ્દશક્તિ, અંતર ઈચ્છા કાં’વે; પ્રભુની પ્રભુતા જાણે જથારથ, અજ્ઞાનમાં નવ આવે. ૩ જેનો મહિમા વેદ વખાણે, ઈન્દ્ર બ્રહ્મા ત્રિપુરારી; તે ધરમ સ્થાપવા પ્રભુની સાથે,જનમીઆંજનકકુમારી.૪મનુષ્યાકૃતી અવતાર ધર્યો,માટે માનુષિલીલાકરતાં; લોકવેહેવારનોભાવ જણાવે, જુદી નથી આચરતાં.પત્તે માટે સાવધાન થઈ, શ્રોતા સુણજો

એકે મન; છે સીતા રામ વિયોગ રહિત, જોયામાં જુદાં તન. ૬ હવે સીતાજીનો શોક સમાવિને, પુત્રે આપી ધિર; પછે મધુર વચન માતાની સાથે, બોલિઆ બન્યો વિર. ૭ હે અંબે અમો લાવ્યા છું વાંનર, રમવા સારૂ આજ; તે ઉઠો તમને દેખાડું, તમો જુઓ અમારૂં કાજ. ૮ ત્યારે જનકસુતા ઉઠી આવિઆં આશ્રમ કેરી બહાર; જુવે તો ખટકપિ બાંધીઆ દીઠા, બળિઆ યોધ અપાર. ૯ વિસ્મય પામીઆં તે જોઈ સિતા, દીઠું અદ્દ-ભુત કરમ; અતુલિત બળ એ બાળક કેરૂ, મહા પરાક્રમ પરમ. ૧૦ પછી છોડયા સીતાયે સ્વહસ્તે કરીને, સરવે કપિનો સાથ; તે જનક સુતાને ચરણે નમીઆ, ત્યારે મસ્તક મુકયો હાથ. ૧૧ અરે વિરા તમો જાઓને વે'લા, જ્યાં છે જુગજીવન; તે સર્વ તણિ તમો રક્ષા કરજો, જેમ નવ થાય વિઘન. ૧૨ પછી આજ્ઞા માગી સરવ ગયા, તે રામસેના મોઝાર; ત્યારે પાતાળ-માંથી આવિઆ મુનિ વાલ્મિક, આશ્રમ તેણીવાર. ૧૩ ત્યારે સાતાયે સહુ સમાચાર કહ્યા, તે મુનિવરને વરતંત; અરે પિતા પુત્રે કર્યું વિપરીત, આણ્યો સરવનો અંગ. ૧૪ એવાં વચન સુણીનેવાલ્મિકચાલિઆ, ઉતાવળાતેણીવાર; જળનું કમંડળ કરમાં લેઈ આવિઆ, રામસેના જે ઠાર. ૧૫ મુખ્ય જોદ્ધાને તે જળ છાંટયું, મંત્રીને મુનિરાય; અમૃતદ્રષ્ટિયે કરી જોયું, ઉઠી સકળ સેનાય. ૧૬ તે સાવધાન થયાં શરીર સહુનાં, ક્ષણ નવ લાગી વાર; શ્રી રામચંદ્રને મુનિવર મળિઆ, વરત્યો જયજ-યકાર. ૧૭ લક્ષમણ ભરથ શત્રુઘન આદે અન્યદેશના રાજ-

ધાન મળિ સઉ લાગિઆ, મુનિવર કેરે પાય. ૧૮ પછી રામ-ચંદ્રની સનમુખ ઉભા, પોતે વાલ્મિક મુન્ય; ગદગદ કંઠે કરૂણા વચને, રામનું કરવા સ્તવન. ૧૯ વલણ.—શ્રી રામચંદ્રની સ્તુતિ કરતા, મુનિ વાલ્મિક તેણીવારરે; તે સાંભળતાં સુખ ઉપજે, થાય પાવન નરને નારરે. ૨૦ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે વાલ્મિકીના રામસેનાસંજીવનનામદ્વાશીતીતમોધ્યાયઃ ૮૨

અધ્યાય ૮૩

છંદ ત્રોટક—જય રામ કૃપાળ દયાળ હરી, પરમારથ વિગ્રહ દેહ ધરિ; જગ કારણે આપ અહેતુ સદા, ધર માનુષ રૂપ ન મોહ કદા. ૧ તરિણી કુળમંડન મૌલી મણિ, પ્રગટયા કમળા કુચપાળ ફણિ; કરકંજ ધરી શર ચાપવરં, કૃત વિશ ભુજાદશ શિષ હરં. ૨ પૃથ્વી તળ પાવન પુન્ય કરી, પદ તીરથરાજ સ્વછંદ ફરી; હત દુષ્ટ નિશાચર ઘોરતમં, કૃત સ્થાપન સેન અભે નિગમં. ૩ જય શ્રીપતિ ભુપતિ ભુપપતિ, યજ્ઞરૂપ ગીરિપતિ સર્વગતી; સત્ય શુદ્ધ પ્રકાશક જ્ઞાનમયં, ગત ઉદભવવ્યાપક વિશ્વ અયં. ૪ અમરામર સિદ્ધ ગતિ ન લહે, નિગમાર્ગ મપુનગુણ કહે; ભક્ત ગો સુરસાર સાહેકસત્યવતં, ધર્મસ્થાપન એ અવતાર વ્રતં. ૫ અદ્ભુત ચરિત્ર અનુપવરં, કવિ વાક્વિલાસ ન માનસરં; સનકાદીક શેષ મહેશ ગિરા, નભ નાયક લાયક વિપ્રવરા. ૬ તપ યોગિ સમાધી સુધ્યાન ધરે, યહ જીવન મુક્ત જ બ્રહ્મ પરે; તદપિ તજી ધ્યાન સુણે ચરિતં, હરતાં

ત્રય તાપ ગુણા સરિતં.૭ મનશિળ મુની તજીયોગ ક્રિયા, ભજતે સગુણાંકૃતી રૂપ તયા; મદ માનરહિત સદા વિચરે. નીત્ય મુકતા કથામૃત પાન કરે.૮ જય બોધ અઘાત અખંડ અજં, લય પાળન વિશ્વ સંહાર સજં; જયતિ સતચિદ્ અનંદવનં, વડવાનળ દાહક દુષ્ટ વનં.૯ અવતાર અનામય ભુમી તળં, વિચારી મમ વાણી કરી સુફળં; કૃત પુરણકામ કૃપાળ પ્રભો, પ્રણુઆમી રમાપતિ રામ વિભો. ૧૦ દોહા—પુરણ અંશ કરૂણાતન, કૃપાસિંધુ રણધીર, સતચિદ આનંદરૂપ ઘન જયજય શ્રી રઘુવીર. ૧૧ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વમેધીકે વાલ્મિકી શ્રી રામ સ્તુતિકરણ નામ ત્રયો શીતીતમો ધ્યાય: ૮૩

અધ્યાય ૮૪

રાગ ભુપાળ—મુની વાલ્મિકેરે, સ્તુતી કરી શ્રી રઘુવર તણી; થઈ પ્રસન્નજરે, બોલ્યા પછે ત્રિભુવન ધણી. ૧ અહો મુનિવરરે, હું તમારો સેવક સદા; તમારે વરાજરે, જે કહો તે કરૂં સરવદા. ૨ તમો આગમરે, વાણી બોલ્યા છો જેટલી; ધરી જન્મજરે, મેં લીલા કીધી તેટલી. ૩ તમો મુજનેરે, જે ઊપકાર કર્યો ઈહાં; બીજે નવ થાયરે, સત્ય કહી ત્રિલોકમાં. ૪ હવે માગોરે, સત્ય વચન પાણુ સહી; તમ જેવારે, મારે હેતુ બીજો નહિ.૫ લઈ વચનજરે,મુનિવર આશ્રમ આવિઆ; બે પુત્રનેરે, સમજાવીને ત્યાં લાવીઆ. ૬ સાથે લીધોરે, જે હતો યજ્ઞ તણો તુરી; રામ પાસેરે, મુનીવર ત્યાં આવ્યા ફરી.

૭ સાષ્ટાંગજરે, લવ કુશે પ્રભુ ચરણે કર્યા; થઈ પ્રસન્નજરે, શ્રી રામે કર મુસ્તક ધર્યા. ૮ મુની બોલ્યારે, વિનય વચન વાણી કહી; પ્રભુ પુત્રજરે, આ તમારા જાણો સહી. ૯ મુજ આશ્રમેરે, જન્મ થયો એ સુત તણો; છે બળીયારે, મહિમા જેનો અતિ ઘણો. ૧૦ એવું સુણીનેરે, હરખ્યા શ્રી રઘુનાથજી; બે પુત્રનેરે, ભીડયા હૃદય સાથજી. ૧૧ હરખ આંસુએરે, શિર સિંચ્યાં સુતનાં સદા; પોતે પુત્રનેરે, લેઈ ઉછંગ બેઠા તદા. ૧૨ સરવે હરખ્યારે, જેજેકાર કરે તહીં; વૃષ્ટિ પુષ્પનીરે, દુંદભી વાગ્યાં સ્વરગમહીં. ૧૩ દુત મોકલ્યોરે, અવધમાં કહેવા વધામણી; પુત્રની ખ્યાતરે, સુધ પામ્યા સીતા તણી. ૧૪ સુણી હરખ્યોરે, માત આદેપરિવારજી; વહેંચી વધામણીરે, આપ્યાં છે દાન અપારજી, ૧૫ રથ બેશીરે, વશિષ્ટ મુનિ ત્યાં આવિઆ; મળ્યા રામનેરે, આશીર્વચને બોલિઆ. ૧૬ દીઠા મુનિએરે, બે પુત્ર રામના સંગમાં, જેમ સતચીદરે, આનંદના ઊછંગમાં. ૧૭ ઉઠી લાગ્યારે, લવ કુશ મુની ચરણે તદા; દીધી આશિષરે, સુખી રહેજો સુત સરવદા. ૧૮ ભરગચ્છીનારે, ડેહેરા તંબુ તાણ્યા તીહાં; સભા કરીનેરે, શ્રી રઘુવર બેઠા જીહાં. ૧૯ પછે વિનવ્યારે, વશિષ્ઠ વાલ્મિકે શ્રી રામને; અંગીકૃત કરોરે, પ્રભુશ્રી એ પુરણકામને. ૨૦ આપી આજ્ઞારે, રઘુપતિએ નીજ ભ્રાતને; ચાલ્યા તેડવારે, વિર સહુ જગમાતને. ૨૧ ભરથ લક્ષ્મણરે, શત્રુઘનને સુમંતજી; લંકાપતિરે, સુગ્રીવ ને હનુમંતજી. ૨૨ અન્ય બીજારે, કપીવર ભુપતિ અતિ ઘણા; ચાલિઆ સરવેરે,

અનન્ય ભકત રઘુવર તણા. ૨૩ મુનિ સાથેરે, આશ્રમમાં સહુ આવિઆ; ઘણા સેવકરે, સાથે સુખાસન લાવિઆ. ૨૪ બંધુ સરવેરે, પાયે લાગિઆ સીતા તણે; કરી વિન તીરે, માન દેઈ કરૂણાપણે. ૨૫ બોલ્યા ભરથજીરે, હે અંબ પધારો કૃપા કરી; ત્યારે સીતાએરે, દુઃખ સંભારી આંખ્ય જળે ભરી. ૨૬ પછી વાલ્મિકેરે, સાસરવાસો કર્યો ઘણું; દીન વચનેરે, સંતોષ્યુંમન સીતા તણું. ૨૭ થયા ગદગદરે, સીતાની સાથે બોલ્યામૂની; હે પુત્રીરે, તું નીરમળ જેવી સુર ધુની. ૨૮ તું છે પુરણરે, તુજને હું શું કહું કથી; બાઈ તાહરીયે, મેં સ્વાંગત કાંઇ થઈ નથી. ૨૯ તું મહાલક્ષ્મિરે, જકત જનેતા છે સતી; તારૂં સન્માનરે, નથી થયું કાંઈ મારી વની. ૩૦ દરભ આશનરે, ફળ જળથી પોષણ કરી; ક્ષમા કરજેરે, હું વિપ્ર ઊપર કરૂણા ધરો. ૩૧ અહીંનું સુખ દુઃખરે, મનમાં કાંઈ નવ લાવશો; બાઈ હવેરે, ફરી અહીં કયાંથી આવશો. ૩૨ એમ કહીનેરે, ગદગદ કંઠ થયા ઘણું; મુની રોયારે, સંભારી હેત સીતા તણું. ૩૩ ત્યારે વળતાંરે, વચન વૈદેહી ઓચર્યાં; હો મુની તમોરે, મુજને વાનાં ઘણાં કર્યાં. ૩૪ તમ આશ્રમેરે, હું સુખ પામી અતિ ઘણું; તેણે વિસર્યુંરે, જે દુઃખ પતી બિરહ તણું. ૩૫ જેમ ગરભનેરે, માતા રાખે જતને કરી; એમ રાખીરે, તમો મુજને હું સુખે ઠરી. ૩૬ હો પીતાજીરે, તમારૂં હેત નહી વિસરે; નીજ માબાપરે, તમથી અધીક બીજું શું કરે. ૩૭ તમો જનકથીરે, મારે હેતુ છો અતિઘણા; મુને પાળીરે, સાથી ગયા દુઃખ વેગળા

તણા. ૩૮ એમ કહીને રે, મુનીને પાયે નમ્યાં ફરી: પછી સીતાયેરે, મુનિપત્નયોની પુજા કરી. ૩૯ પુત્રીને જેમરે, પીતા વળાવે સાસરે; એવી સ્વાગત્યરે; વાલ્મિકે કરી તે વાસરે. ૪૦ પછી માગીરે, મુનીવરની આજ્ઞા તદા; સુખાસનમાંરે, બેઠાં સીતાજી સરવદા. ૪૧ ભરથ લક્ષમણુરે; ચામર બે પાસે કરે; સરવમંડળરે, સીતાની સાથે પરવરે. ૪૨ અંજનીસુતરે, ખમા ખમા મુખ બોલતા; વિયોગે દુ:ખીરે, મગ્ન થઈ મુનિ ડોલતા. ૪૩ એમ આવીઆરે, રામસમીપે જયાહરે, રાખી શીબીકારે, ઉતર્યાં જાનકી ત્યાહરે. ૪૪ વલણ.—ઉતર્યાં જાનકી સુખાસનથી, દુર થકી તેણીવારરે; પછી ચરણે ચાલી આવિઆં, જ્યાં બેઠા જુગદધારરે ૪૫ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે લવકુશાખ્યાં સીતાનયનંનામચતુરસીતીતમોધ્યાય ૮૪

અધ્યાય ૮૫

રાગ ધનાશ્રી—સીતા આવ્યા જીહાં રઘુવીરજી, ચરણે નમીઆં ધરી મન ધીરજી: મુનિવર બોલિઆ મધ્ય સમાજજી, સુણો મમ વાણી શ્રી મા'રાજજી. ૧ (ઢાળ) મા'રાજ પુત્રી જનકની, મમ ધરમ કન્યા એહ; તે કરો અંગીકૃત પ્રભુ થઈ પ્રસન્ન નિરસંદેહ. ૨ એ આદી મધ્ય ને અંતમાં, સરવથા છે નિષ્પાપ; તેના સાક્ષી છે ભુ નભ અનળ, રવિ ચંદ્ર વાયુ આપ. ૩ એ પરમ સાધવી જાનકી, પ્રભુ બેસાડો અરધાંગ; તમો અંતરજામી સર્વની, ગતી જાણો છો શ્રીરંગ. ૪

સઉ સભા સુણતાં વાલ્મિકે, એમ વિનવ્યા રઘુવીર; એટલે થઈ આકાશવાણી, ગીરા મહા ગંભીર. ૫ હે રામ મુનિવર સત્ય કહે છે, પરમ સાધવી એહ; કરો અંગીકાર કૃપા કરી, નવ ધરશો મન સંદેહ. ૬ બે પુત્ર સિતા તણા નીશ્ચે, છે તમારા અંશ; એ ત્રણ જણ શુદ્ધ સત્વ છે, તે જાણજો અવતંશ. ૭ એવું સુણી ઊઠયા રામજી, મન પ્રસન્ન થઈ તેણીવાર; શ્રીય આલિંગિ આસન બેસાડયાં, થયો જયજ કાર. ૮ છે વામ ભાગે જાનકી, બે પુત્ર દક્ષિણ પાસ; તે સમે વૃષ્ટિ પુષ્પ દુંદભી, ગડગડયાં આકાશ. ૯ સઉ સભા બોલે શબ્દ જયજય, હરખનો નહી પાર; ઇન્દ્રાદીકે આદે દેવ સરવે, આવિઆ તે ઠાર. ૧૦ પછી કામદુર્ગાને તેડાવી કરી, સ્મરણથી વાલ્મિક મુન્ય; તે જે જોઈએ તે સરવ આપે, વસ્ત્ર તૃણ જળ અન્ન. ૧૧ ભાવતાં ભોજન સરવને, ઘ્રત શર્કરા પયયુક્ત; તે અશનથી સુખ ઉપજે, થાય સકળ દુઃખથી મુકત. ૧૨ એમ ત્રણ દીવસ વાલ્મિક મુનિયે, રાખિઆ જુગદાધાર; અસંખ્યદળ સાથે પ્રભુને; કર્યો પ્રાણુચાર. ૧૩ મુનિરાજશું પછે રઘુપતી, બોલિઆ વચન કર જોડ; હવે આજ્ઞા આપો અવધ જાવા, પહોંચે મનના કોડ ૧૪ તમો પણ ચાલો તીહાં. યજ્ઞમાં મુનિ મા'રાજ; તમ વન વિષે હોય વિપ્ર તે પણ, સાથે તેડો આજ. ૧૫ ત્યારે વિદાય કીધી કામધેનું, વાલ્મિકે તેણીવાર; તત્પર થયા જાવા અવધપુર, સાથે વિપ્રઅપાર. ૧૬ સાવધાનસહુ સેના થઈ, વાજીઆં બહુ વાજીંત્ર; ચતુર સેના ચળકતી, ધ્વજ કળશ ચીત્ર વિચીત્ર.

૧૭વાલ્મિક મુનિને બેસાડયા રથમાં,સહીત સહુ મુન્ય; પછી પોતાને રથ સહીત સીતા, બેઠા જુગજીવન. ૧૮ બે પુત્ર બેઠા હસ્તિ ઉપર,શોભાનો નહી પાર;ત્યાં છત્ર ચામર થાયછે,બોલે ખમા છડીદાર.૧૯સહુ સાથશું રઘુનાથ ચાલીઆ,સેના સાગર પુર;હય હણહણે ગજ ઘુમતા, સિંહનાદ કરવા સુર. ૨૦ એમ અવધપુરીમાં આવિઆ, ઊતર્યા સરજુ તિર; સહુ ભુપતિની સ્વાગતિ કરી,સરવજ્ઞ શ્રી રઘુવીર.૨૧ સહુ સાસુનેસીતા મળ્યાં, લાગિઆં સરવને પાય; થયાં પ્રસન્ન જોઈ બે પુત્રને, હરખ્યાં કઉશલ્યા માય. ૨૨ ઉછંગમાં બેસાડીઆ, લવ કુશ જથા રવી ચંદ;કઉશલ્યા પ્રેમે થયાં ગદગદ,પામ્યાં બ્રહ્માનંદ. ૨૩ સીતાને ચાંપીઆં રૂદેશું, માતા ભરે લોચન; સુખ દુખની વાતો કરી, થઈ વેદના જે વન. ૨૪ પછી નાના વિધનાં દાન આપીઆં, માતાએ તેણીવાર; એમ હળીમળીસુખીઆં થયાં, વર્તીઓ જયજયકાર. ૨૫ વલણ.—જયજયકાર વરત્યો તદા, થયાં સફળ સહુ મનકામરે; પછી યજ્ઞપુરણ કરવાને બેઠા,દીક્ષા લેઈ શ્રી રામરે. ૨૬ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તાર કાંડે અશ્વ મેધીકે વાલ્મિકી વચનાત પુત્રભ્યાં સહસતમંગીકૃત્યપુરપ્રવેશોનામ પંચાશીતીતમો ધ્યાય. ૮૫

અધ્યાય ૮૬

રાગ મારૂ—બેઠા દીક્ષા લેઈને શ્રી રામ, સાથે જાનકી પુરણકામ; પેહેર્યાં વસ્ત્ર આભુષણ સાર, તેની શોભા તણો નહિ પાર. ૧ ત્યાં અનેક પૃથ્વીના ભુપ, બેઠા મુનીવર વેદ સ્વરૂપ;

બેઠા પરતક્ષસરવે દેવ,નીજ આસન ઉપર એવ.૨ વાજે વાજીં-
ત્રનાનાપ્રકાર,બંદીજનક બોલે જશ વિસ્તાર; નાચે અપછરા
નાના રંગ, સરવેના મન હરખ ઉમંગ. ૩ યજ્ઞમંડપ ચાર જો-
જન,મદ્ય કુંડરચ્યો છે પાવન;આચારજ છે બ્રહ્મકુમાર,બીજા
વરિયા વિપ્ર અપાર. ૪ તેમાં મુખ્ય અગસ્ત ને વ્યાસ, કરાવે
ઋતુ બેશીને પાસ; હુતાશન માંહે કર્યા હોમ,પ્રગટી જવાળા
છાયોધુમર વ્યોમ.૫ આપે આહુતી નાનાપ્રકાર,કરે ઋત્વિજ
મંત્ર ઉચ્ચાર; ઉંચા હસ્ત કરી મુની ડોલે, સ્વાહાકાર સ્વધા
મુખ બોલે. ૬ ઓંકાર તણી ધુનિ થાય, વષટ્કાર તે ભણતા
જાય; જે પ્રભુ યજ્ઞમુર્તિ અખંડ, યજ્ઞભુક્તા વ્યાપક બ્રહ્માંડ.૭
તે પ્રભુ પાળવાને ધર્મ,પોતે આચરે યજ્ઞનું કર્મ;જક્તનાગુરૂ
શ્રીહરિ જાણ, જેની શ્વાસા થઇ વેદ વાણ. ૮ તે પ્રભુ સુણતાં
સભા સર્વ, પુછતા રૂને તજી ગર્વ; મારા યજ્ઞ માંહેહો મુનેશ,
નવ રહે કશી ન્યુનતા લેશ.૯ સુણીને હસ્યા બ્રહ્મ કુમાર, સુણો
શ્રીપતી જુગદાધાર; અમો જાણું છું વેદનો ધરમ, સરવ યજ્ઞ
તણું જે કરમ.૧૦ પુરવે મરૂત જેવા રાજન, તેણે યજ્ઞ કર્યો
પાવન; આપ્યુ સુવરણ દ્વિજને અપાર, લેઈજતાં તેને લાગ્યો
ભાર. ૧૧ તેણે નાખ્યું હીમાચળ માહે. અદ્યાપી તે પડયું છે
ત્યાંહે; એવા ભુપ ઘણા થયા પુરવે,તેણેયજ્ઞ કર્યા વિધી સરવે.
૧૨ અમો કરાવનાર ક્રુત કેરા,ઉપચાર પવિત્ર ઘણેરા;હુત હો-
મીએ નાના પ્રકાર, વેદમંત્રનો કરીએ ઉચ્ચાર.૧૩ યજ્ઞ પુરણ
સમે સુણો રામ, અમો જપીએ તમારૂં નામ;હુત મંત્ર અશુ-

દ્ધિ જાય, તેથી યજ્ઞ તે પુરણુ થાય. ૧૪ દેશકાળ ને દ્રવ્ય અ-
શુદ્ધિ, ટળે દોષ થાયે તેની શુદ્ધિ; જેના નામ તણો એ પ્રતાપ,
તે પ્રભુ ક્રતુ કરતા આપ. ૧૫ તેમાં ન્યુનતા રહે કેમ. રવિ પાસે
ન કિંચિત તેમ; માટે સુણીએ શ્રી મા'રાજ, પ્રભુ યજ્ઞ પુરણુ
થયો આજ. ૧૬ હવે ઊઠો શ્રી રઘુરાય, સહુ વિપ્રની કરવી પુ-
જાય; જે અધીકારીનું જેવું માન, તેને આપવું તેવું દાન. ૧૭
ગુરૂનાં સુણી એવાં વચન, સીતા સહીત ઊઠયા ભગવન; બંધુ
પુત્ર મળી તેણીવાર, લાવ્યા પુજા તણો ઉપચાર. ૧૮ સીતા
સહીત પ્રથમ રઘુરાય, કરી વશિષ્ઠ મુનિની પુજાય; મણિભુષણ
વસ્ત્ર અપાર, રત્ન મુક્તાફળના હાર. ૧૯ અર્ઘ આરતી ધુપને
દીપ, સ્તુતિ વિનયસંતોષ્યા વિપ્ર; કીધી પુજા શોડષ ઉપચાર,
સીતા રામે કર્યો નમસ્કાર. ૨૦ ત્યાર પુંઠે મુની જે અગસ્ત,
તેની પુજા કરી વિધી સ્વહસ્ત; પછી સત્યવતિ સુત વ્યાસ,
તેને પુજી આ અતી ઉલ્લાસ. ૨૧ પછી ચ્યવન ઋષિ મહાનંત,
તેની પુજા કરી ભગવંત; શુક્રાચારજ બ્રહસ્પતી જેહ, વિશ્વા-
મીત્ર ને વાલ્મિક તેહ. ૨૨ તે આદે સઊ મુનિનો સાથ, તેની
પુજા કરી રઘુનાથ; જે રીતે કરી ગુરૂની સેવ, તે રીતે પુજયા
સઊ મુનીદેવ. ૨૩ આપ્યાં બહુ વિધીનાં પછી દાન, તેનું કોણે
ન થાયે માન; એકેકા વિપ્રને તેણીવાર, આપ્યું હેમ લક્ષ લક્ષ-
ભાર. ૨૪ વસ્ત્ર વિચિત્ર નાના રંગ, અલંકાર આપે ઘણા અં-
ગ; કરાવ્યાં મીષ્ટ ભોજન પાન, સંતોષ્યા મુનિને ભગવાન. ૨૫

વલણુ.—ભગવાને સંતોષ્યા મુનિ ત્યાં, કરિયો બહુ સતકાર

રે; ત્યારે તેણુ સમે ત્યાં અગસ્ત બોલ્યા, સુણીયે જુગદાધારરે. ૨૬ ઇતિ શ્રી રામચરિત્રે સસંત વાલ્મિકી નાટક ધારણ્યાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે સીતયા સહશ્રી રામેણુ ઋત્વિજ પુજ નંનામષડશી તીતમો ધ્યાયઃ ૮૬

અધ્યાય ૮૭

રાગ સામેરી—અનીહાંરે ઘટસંભવ બોલ્યા વચન, સુણીઓ શ્રીપતી જુગજીવન; ઘટ ભરી લાવો તિરથનું વાર, તેથી ક્ષાલણુ કરવા યજ્ઞ તો ખાર. ૧ (ઢાળ) તો ખાસ્સે હવે સ્નાન કરાવો, લાવો તિરથનું વાર; ચતુષષ્ટિદંપતિ, ઘટ ગ્રહી ચાલો નીરધાર. ૨ એમ અગસ્તે આજ્ઞા કરી, ત્યારે ઊઠયા શ્રી રઘુ-રાય; ચોસઠ જોડાં સ્ત્રી પુરૂષ તે, જળ ભરવાને જાય. ૩ શ્રીરામ સંગે જાનકી ઊર્મીલા લક્ષમણુ વિર; ભરથની સાથે માંડવી, શ્રુતકિર્તિ રિપુ હરધીર. ૪ વળી કાંતિ ને પુષ્કળની આદે, રાજ-કુંવરસમુદાય; લક્ષ્મનિધી ને ક્ષેમળા, રિપુજીત અંગ સેનાય. ૫ વળી સત્યવ્રતિ ને સુબાહુ, સહકિર્તિ સુમદ નરેશ; મનોજ્ઞ-યા ને વિરમાણી, મહામુર્તિ ને લંકેશ. ૬ રાય મલાપાત્રને મતિ-તિ, નીળ રત્નરમ્યા ભામ, અશ્વાગ્ર ને કામાંગના. મનોજ્ઞ સુરથ નામ. ૭ ઇત્યાદી રાજા રાણીયોશું, સજ્યા તન શણગાર; કર માંહે કુંભ કનક તણા, ગ્રહી ચાલિઆ ભરવા વાર. ૮ સર-જયુ ગંગામાં આવિઆ, સાથે ઘણા મુનિજન, ત્યારે વેદમંત્રે કરી વશિષ્ઠે, મંત્રર્યું જળ પાવન. ૯ તે નિરના ઘટ ભરી આ-ણીયા, દંપતી કર માંહે; ચોસઠ જોડાં જળ ભરી, પછે વળ્યાં

પાછાં ત્યાંહે. ૧૦ મુનિ વેદ ભણતા જાય આગળ, વાજે બહુ વાંજીંત્ર; એમ યજ્ઞ મંડપ માંહે આવ્યા. શોભા ચીત્ર વિચીત્ર. ૧૧ત્યાં અશ્વ ઉભો રાખીયો,શુભ સ્વસ્તિવાચન થાય; ઉભા રહ્યા અગસ્ત વશિષ્ઠજી, બે પાસ બે મુનિરાય. ૧૨ શ્રી રામ સીતા યજ્ઞ હયને, કરાવે છે સ્નાન; કર માંહે ઘટ લેઈ રેડતા, જળ સ્વયં શ્રી ભગવાન. ૧૩ એમ જળે ક્ષાલણ કરી વળતો, પુજીયો કેકાણ; મુનિ મંત્રભણતા જાયછે,નિર્વિઘ્ન ક્ષેમકલ્યાણ. ૧૪ આશ્ચર્ય પામ્યા વિપ્ર સહુ, કરતા પરસ્પર વાત, શ્રીરામ પુરણબ્રહ્મ છે, એ અખીલ જગના તાત. ૧૫ જેનું નામ લેતાં અધમ પ્રાણી, પાપથી મુકાય; સંસ્રૃતિ દુઃખથી મુક્ત થઈ, અપવર્ગ પંથ પળાય. ૧૬ તે પાપ મુકત નિમિત કરતા, યજ્ઞ શ્રી રઘુવીર; એ લોક સંગ્રહ અરથ પાળે, ધરમ વૃત રણધીર. ૧૭ પછે ખડગ મંત્રી વશિષ્ઠે, આપ્યું પ્રભુને હાથ; બીજે કરે ગ્રહી કેશવાળી, અશ્વની રઘુનાથ. ૧૮ જયારે અશ્વ પૃષ્ટે સ્પર્શ કીધો, હસ્ત રવિકુળ ભુપ; ત્યારે તુરી તણો દેહ પડયો તતક્ષણ, થયો દીવ્ય સ્વરૂપ. ૧૯ ચતુર્ભુજ ઘનશ્યામ તન, ચતુરા યુદ્ધ મંડીત વેષ; અલંકાર માણીમય કનકના, પટ મુગટ કુંડળ દેશ. ૨૦ તે અશ્વ મટીને થયો એવો, દીવ્ય રૂપે સારતતકાળ આવ્યું વિમાન સુંદર, બેઠો તે મોઝાર. ૨૧ ગાણ સિદ્ધ ચાર અપ્સરા, કરતાં સુમંગળ ગાંન; માંહે છત્ર ચામર થાય છે, શોભા તે સ્વર્ગ સમાન. ૨૨ એવા દીવ્ય રૂપને દીઠો સરવે, પામીઆ અચરજ મન; પછે તેના સાથે બોલીઆ, શ્રી રામ

મધુર વચન. ૨૩ કહે ભાઈ પુર્વે કોણ તું, કેમ પામીઓ અશ્વ-
ની દેહ; કેમ થયો હવડાં દીવ્ય રૂપે, એ મોટો સંદેહ. ૨૪ એવાં
વચન સુણી રઘુવીરનાં, પછે તેણે જોડયા હાથ; સહુ સભા
સુણતાં મેઘ ગંભિર, બોલ્યો પ્રભુની સાથ. ૨૫ હે અંતરજામી
સર્વગત, સદ અસદ વ્યાપક વેદ; વળી બાહ્યા ભિતર તણું ત-
મને, જ્ઞાન છે નિરભેદ. ૨૬ તોય અજાણ્યા થઇ મુને પુછો,
જણાવા સહુ જન; ત્યારે જથારથ વૃતાન્ત મારૂં, કહું શ્રી ભ-
ગવન. ૨૭ વલણ.—ભગવાન આદે સભા સરવે, સુણતાં તે
નિરધારરે; શ્રી રામ સનમુખ વચન બોલ્યો, દીવ્ય રૂપ તેણી-
વારરે. ૨૮ ઈતિશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારા-
યાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ મેધીકે અશ્વરામ કર સ્પર્શના ગદ્દેવ રૂપ
પ્રાપ્તિ ર્નામ સપ્ત સીતી તમો ધ્યાય. ૮૭

અધ્યાય ૮૮

રાગ બિલાવર ચોપાઈ.—હવે દીવ્ય રૂપ કહે સુણો રઘુરાય,
હું પુર્વે હતો બ્રાહ્મણની કાય; વિદ્યા થોડી ભણ્યો અલ્પ મતિ,
સારા સામ નવ જાણું રતિ. ૧ મન અહંકાર અનરથનું મુળ,
ચાલતો વેદ થકી પ્રતિકુળ; લોક માંહે પુજાવા કામ, દંભ કરૂં
જઈ ઠામો ઠામ. ૨ જ્યાં ત્યાં કરતો મિથ્યાવાદ, શુભ કર્મે મન
થાય પ્રમાદ; ઘણા દીવસ એમ વાહ્યા લોક, મિથ્યા જન્મ ગ-
માવ્યો ફોક. ૩ મોટું પર્વ હતું એક દન, સરજયુ તિર મળિઆ
સહુ જન; મોટો મેળો ભરાયો ત્યાંહે, હું પણ આવ્યો તે સ્થળ
માંહે. ૪ પુલીન વિષે વન છે મહા રમ્ય, તિહાં ઘણા મુનિવ-

રના આશ્રમ; ફુલી વનસ્પતિ ભાર અઢાર, ત્રિવિધી પવન શોભા અતિ સાર. ૫ સરજ્યુગંગામાં કરીને સ્નાન, હું બેઠો જોઇ સુંદર સ્થાન; અગ્નિ હોત્રનો કુંડ જ કર્યો, જાજવલ્યમાનઅગ્નિ ત્યાં ધર્યો. ૬ યજ્ઞ સમીધ મુકી સહુ પાસ, લોકને જોવા મિથ્યા ભાસ; બેઠો ધરી ત્યાં દંભન રૂપ; આવી નમે છે મોટા ભુપ. ૭ યજ્ઞં કરમ નવ કરતો લેશ, લેઈ બેઠો સહુ મિથ્યા વેષ; ત્યારે તેણે સમે તે યાત્રા માંહે, મુની દુરવાશા આવીઆ ત્યાંહે. ૮ કો દ્વિજ જપ તપ હોમ જ કરે, કો યોગ ધ્યાન પુજા આચરે; વળી કો વેદાધ્યન કરતા વિપ્ર, કો હરિકથા સુણાવે ક્ષિપ્ર. ૯ તે સહુને જોતા મુની દુરવાશ, વળતા આવીઆ મારી પાસ; ચીત્રકારી જોઈ મારૂ તન, ક્રોધ ચઢયો મુનીવરને મન. ૧૦ અલ્યા દંભ કરી બેઠો છે તુંય, જોજે શીક્ષા કરૂં છું હુંય; મુરખ તુજને દેઊં શ્રાપ, તું પશુ યોનિ ભોગવજે આપ. ૧૧ એવાં વચન સુણી હું કંપ્યો કાય, ઉઠી લાગ્યો મુનીવરને પાય; પ્રસન્ન કર્યા સ્તવીને મુનીજન, મુજ, અનુગ્રહ કરીએ સ્વામીન. ૧૨ ત્યારે દુરવાશાને આવી દયા, પછે બોલીઆ કરી મુજ ઉપર મયા; અલ્યા તારો અનુગ્રહ કરૂં છું હુંય, શામકરણ હય થાજે તુંય. ૧૩ પછે થોડા દીવસમાં શ્રી ભગવાન, ધરશે જન્મ અવધ સ્વસ્થાન; રઘુકુળમાં દશરથ ભુપાળ, થશે પ્રગટ ત્યાં દીન દયાળ ૧૪ તે રામચંદ્ર કરશે અશ્વયાગ, ત્યારે તુને વરશે મહાભાગ; પુર્ણાહુતિ સમે યજ્ઞને અંત, તુજ પ્રષ્ટે કર ધરશે ભગવંત. ૧૫ શ્રી રામ હસ્તના સ્પરશે કરી, તતક્ષણ તું

જાઈશ ઉધરી; એવું કહી ગયા અત્રીતન, અશ્વ થયો હું જુગ જીવન. ૧૬ તે મુનિ વચન થકી મા'રાજ, મુજને કરૂણા કીધી આજ; હું પતીતના છોડયા બંધ, પામ્યો મહા સુખ મુક્તિ સંબંધ.૧૭ એમ કહી પ્રભુને કરીયો નમસ્કાર,પછી ચાલ્યો શાશ્વત પદ મોઝાર; દેવનાં દુંદભી વાગ્યાં ત્યાંહે, ગયો અશ્વ અપવર્ગજ માંહે. ૧૮ આશ્ચર્ય પામી સરવ સભાય, ત્યારે મુનિવરને પુછે રઘુરાય; અશ્વ હોમ્યા વિન મુનિ મા'રાજ, પુરણ યજ્ઞ કેમ થાશે આજ. ૧૯ પછી વશિષ્ઠ કુંભજ બંન્યો મુન્ય, રામની સાથે બોલ્યા વચન; આ અશ્વના અંગનું કરપુર,તેને હોમ કરો તમો સુર. ૨૦ દેવને પણ એ પ્રિયે છે ઘણું, એથી કામ ચાલશેઆપણું; એવું સુણી શ્રી જુગદાધાર, કરપુર હોમ્યું કુંડ મોઝાર. ૨૧ અંગ અંગના મંત્રજ ભણી, પુર્ણાહુતી કરી યજ્ઞ તણી; પ્રત્યક્ષ બેઠા સર્વે દેવ. યજ્ઞ ભાગ સહુ પામ્યા એવ. ૨૨ દેવઋષિ પિતૃ તેણીવાર, તૃપ્તિ થયા સહુ યજ્ઞ મોઝાર; એમ સીતા સહિત પોતે રઘુવીર, યજ્ઞ પુરણ કરીયો રણધીર. ૨૩ વલણ.—રણધીર શ્રી રઘુવીર પોતે, કર્યો પુરણ યજ્ઞ મા'રાજરે; પછી વશિષ્ઠ ગુરૂની આજ્ઞાયે, ચાલ્યા અવભ્રત કરવા કાજરે. ૨૪ ઈતિ શ્રી રામચરિત્રે રામત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે અશ્વ પર્વ જન્મ કથંતરં યજ્ઞપુર્ણાહુતીકરણં નામઅષ્ટાસીતીતમોધ્યાય: ૮૮

અધ્યાય ૮૯

રાગ ધવળ ધનાશ્રી—હવે ગુરૂની આજ્ઞા શિષ ચઢાવી,

સીતા સહિત ભગવાનજી; યજ્ઞને અંતે ઉઠીને ચાલ્યા, કરવા અવભ્રત સ્નાનજી. ૧ સાથે સકળ દેશના રાજા, રાણીયોશું તેણીવારજી; સરવે મુનિવર પત્નિયો સાથે, તન શોભતા શણુગારજી. ૨ નાના પ્રકારનાં વાજીંત્ર વાજે, ગાંધર્વ અપ્છરા ગાયજી; એવી શોભાયે શ્રી અવધબિહારી, અવભ્રત કરવા જાયજી. ૩ હવે સરજુગંગામાં પ્રવેશ્યા પોતે, સીતા સહિત રઘુરાયજી; અન્ય સકળ જન પુંઠે પ્રવેશ્યા, અસ્ત્રી પુરૂષ સમુદાયજી. ૪ હરદી કુમકુમ કેસર ચંદન, અત્તાર કસ્તુરી બરાસજી; તે એક એકને નરનારી લેપન કરે, મરદે સુગંધી સુવાસજી. ૫ અસ્ત્રી પુરૂષ સઉ લજજા મુકી, છાંટે સુગંધી અનંતજી; રંગમાં અંગ ભીંજી ગયાં સહુનાં, જાણે શું રમતાં વસંતજી. ૬ સરવ સુગંધી મરદી રહ્યા પછી, છાંટવા માંડીયું તોયજી; લાજ મુકીને છાંટે પરસ્પર, અદભુત ઉચ્છવ હોયજી. ૭ શ્રી પુરૂષોત્તમ પુરાણાનંદ પોતે, રમે રમાડે એમજી; અનેક અબળા છાંટે પરસ્પર, ઉર ધરી આનંદ પ્રેમજી. ૮ કુમકુમ કેસર મંડિત ત્રિયાનાં, મુખ દીશે જળ માંહેજી; જાણે કનકનાં કમળજ ફુલ્યાં, એવી શોભા થઈ ત્યાંહેજી. ૯ દંતની પંકિત કોમળ કોશ માનું, નેત્ર મધુકર રૂપજી; છુટાકેશ સેવાળ સરિખા, કંઠે તે માળ અનુપજી. ૧૦ એમ અદભુત રૂપે સહુ ગજવનિ, જળક્રીડા તે કરતીજી; એક એકનો કર ઝાલી જુવંતી, મંગળ ગાતી ફરતીજી. ૧૧ દેશદેશના લોકજ સરવે, આવ્યા તે ઉચ્છવ જોવાજી; ત્રિવિધ તાપ સંસાર જનીત દુઃખ, કલેશ

શોક સહુ ખોવાજી. ૧૨ પોતે પરસ્પર જળ ઉછાળે, જાનકી
ને રઘુરાયજી; જેમ ભકિત જ્ઞાન બે રૂપ ધરીને, આનંદજળમાં
નહાયજી. ૧૩ વળી છાંટે સ્ત્રી પુરૂષ અતિ ઘણું, એક એક ઉ-
પર વારજી; તે અખંડ ધારા ચાલે ચોદીશ, જાણે નેત્રે નીરધારજી. ૧૪ તુટયાં હાર અંગદ કટીમેખળા, છુટા સઉના સઉ
કેશજી; ભીજયાં વસ્ત્ર તનુ લપટયાં, શોભે અદભુત વેષજી. ૧૫
જેમ કામદેવ રતિ સાથે શોભે, અનેક રૂપે સારજી; જાણે શૃંગા-
રરસના સાગર માંહે, એમ ઝીલે નરનારજી. ૧૬ તે લીલા જોઈ
શિવ બ્રહ્મા મોહ્યા, સુરપતી આદે દેવજી; તે નરનારીનાં ભાગ્ય
વખાણે, મગ્ન થઈ મન એવજી. ૧૭ એમ અવભતમો ઉચ્છવ
કરી વળતાં, સરવ નીકળિઆં બહારજી; ત્યારે સુમંત શકટ
ઘણાં ભરી લાવ્યો. તે સમે પટ અલંકારજી. ૧૮ પ્રથમ મુનિ
સઉને પેહેરાવિઆં, સહિત પતિનયો ત્યાંહેજી; પછી સીતા, રામે
નૌતમ પટ ભુષણ, પહેરીયાં તન માંહેજી ૧૯ અન્ય રાય રાણીને
આપીઆ, મનગમતા શણગારજી; વિવિધ રંગનાં વસ્ત્રજ
પેહેર્યા, નરનારીએ સારજી. ૨૦ પુર્વ તણાં જે પટ આભુષણ,
યાચકને સહુ આપ્યાંજી; રંક દરિદ્રી ન્યાલ થયાને, દુખડાં તેનાં
કાપ્યાંજી. ૨૧ હવે કનક રથે રઘુવીર વીરાજીઆ, સીતાશું
તેણીવારજી; જેમ ઉદયાચળ પર દીનમણિ એવા, દશરથ રા-
જકુમારજી. ૨૨ મુનિવર સરવે રથમાં બેઠા, નીજ પતિન છે
સાથજી, નિજ વાહન સહીત રાણીયો, બેઠા સઉ નરનાથજી.
૨૩ વાજીંત્ર વાજે નાના વિધનાં, આગળ ગાંધર્વ ગાયજી; ખ-

મા ખમા છડીદારજ બોલે, ચામર વિંજન થાયજી. ૨૪ એમ અવભ્રત કરીને અવધબિહારી, આવે અવધપુરમાંહેજી; અનેક દેશના ભુપ સંગાથે, નિજ કુટુંબ મુનિ ત્યાંહેજી. ૨૫ હવે પુરમાં નરનારી હરખ્યાં, આવતા જોઈ રઘુનાથજી; કરે આરતી વધાવે મુક્તા, પુષ્પ અંજળી સાથજી. ૨૬ પરનારી સહુ લેતી ઓવારણાં, આશિષ દેતી અપારજી; એમ સરવને મહા સુખ આપતા, રઘુપતિ આવિઆ રાજદ્વારજી. ૨૭ વલણ—રાજદ્વારમાં આવિઆ પોતે, અવભ્રત કરી શ્રી રામરે; એમ અશ્વમેધ કીધો પુરણ, સફળ થયાં મનકામરે ૨૮ ઈતિ શ્રી રામ ચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેઅશ્વમેધીકેકેશ્રીરામ અવભ્રતસ્નાનંકૃત્વાપુરપ્રવેશોનામનવાશીતીતમોધ્યાયઃ ૮૯

અધ્યાય ૯૦

રાગ ધનાશ્રી—યજ્ઞ પુરણ કરી આવિઆ રામજી, અખીલ વિશ્વના પુરણ કામજી; સરવ ભુપતિ કપિ મુનિજનજી, તેને કરાવિઆં રૂચી ભોજનજી. ૧ (ઢાળ) ભોજન નાના ભાતનાં, સહુને કરાવિયાં તાંહે; પછી વસ્ત્રાભુષણ આપીને, સંતોષીઆ મન માંહે. ૨ ગજ અશ્વ રથ ને કનક ભુમી, વસ્ત્ર ગૌ મણિગ્રામ; શ્રીરામે આપીઆં દાન બહુ, વિપ્રને તેણે ઠામ. ૩ નટ ભાટ યાચક બંદી ચારણ, અપ્સરા ગુણીજન; તેને વિવિધકેરાં દાન આપી, કરીઆં તૃપ્તી મન. ૪ પછી માન દેઈને વળાવિઆ સહુ, ભુપતિ મુનિરાય; વખાણતા એ યજ્ઞને, નિજ દેશમાં સઉ જાય. ૫ સ્તુતિ કરી નમીઆ દેવ સહુ, કરી આજ્ઞા પુર-

ણુકામ; મહોત્સવ યજ્ઞ વખાણતા તે, ગયા નિજ નિજ ધામ. ૬ રાજધાની શ્રી રઘુવીરની તે, શોભા નવ કહેવાય; એ વૈભવ જોઈને માન મુકે, લોકપતિ સમુદાય. ૭ એ પ્રકારે સરજુગંગા ત્રઠ, ફરી ફરી તે ઠામ; ત્રણ અશ્વમેધ યજ્ઞ કર્યા, સીતા સહીત શ્રી રામ. ૮ વળી તે વિના કેટલા કરિઆ, અન્ય યાગ પવિત્ર; ત્રિલોક માંહે વખાણતા જન, રામ રાજ પવિત્ર ૯ લવ કુશ તણો વિવાહ કર્યો, વિધીયુકત શ્રી રામ; કર્યા મહા મહોત્સવ લગ્નના, પરણાવિઆ શુભ ઠામ. ૧૦ અતિ રૂપ ગુણ લાવણ્ય કન્યા, કુળવધુ પતિ ધરમ; પરિવાર પુત્રે પહોતા, ઉદક કીર્તિ કરમ. ૧૧ એમ અષ્ટ પુત્ર વધુ સહીત, શોભીએ જેમ રતિકામ, માતપિતાની આજ્ઞા પાળે, કુળ ક્રીયા અભિરામ. ૧૨એ પ્રકારે રઘુનાથજીયે, કર્યાં ચરિત્ર અપાર; કોટીક સરસ્વતી શેષથી, કહેતાં ન આવે પાર. ૧૩પછી મીત્રી બંધુને માતે મળી, કર્યો રામે વિચાર; ગુરૂ માત આજ્ઞા થકી સોંપીઓ, પુત્રને અધી-કાર. ૧૪ એમ સુમુહુરત જોઈ પુત્ર સહુને, વ્હેંચી આપિઆ દેશ; તે અષ્ટ ભાગ સમાન સંપત્તિ, આપી શ્રી પરમેશ. ૧૫ જે ચાર બંધુ તણા કહીયે, અષ્ટ પુત્ર રતન; તેની વેહેંચાણ વિ-સ્તારી કહું, તે સુણો શ્રોતાજન. ૧૬શ્રી રામના બે પુત્ર લવકુશ, શામ સુંદર વેશ; કુશને તે કૌશલ્ય દેશ આપીઓ, લવને ઉ-ત્તરદેશ. ૧૭ હવે લક્ષ્મણજીના પુત્ર અંગદ, ચિત્ર કેતુ નામ; એ દેશ આપિઆ તેને, શ્રી રામ પુરણકામ. ૧૮ ગજાશ્વ ન-ગરી તણું આપીઉં, અંગદને તે રાજ; ધન રત્ન દેશ સોહા-

મણો, ચિત્રકેતુ ને, મા'રાજ. ૧૯ હવે ભરથ કેરો પુત્ર પ્રથમે, નામ પુષ્કળ જેહ; તેને પુષ્કરાવતિ નગરી કેરૂં, રાજ આપીઉં તેહ. ૨૦ વળી પુત્ર બીજો તક્ષ નામે, મહા બળિયો સાર; તક્ષ-શિલાક્ષ દેશ નામે, આપિઓ તે નિરધાર. ૨૧ હવે શત્રુઘનસુત સુબાહુ,શ્રુતસેના નામે એશ;શ્રુતસેનને વિદીશા નગર,સુબા-હુને મથુરાં દેશ.૨૨ એમ અષ્ટ પુત્રને અષ્ટ નગરી,દેશ શુભાગ વિશાળ;તે તણું આપીઉં રાજ તેને, કર્યા જે ભુપાળ.૨૩ તેને રાજનીતિ ધર્મ કુળનો, શિખવ્યો રઘુનાથ;વળી ડાહ્યા મીત્રિ સોંપીઆ, સુત શિષ મુકયો હાથ. ૨૪ નવિન છત્ર સિંહાસન ચામર, દળ ચતુરંગ સંગ; સહુ દેશ માંહે મોકલ્યા, વધુ સ-હીત સુત શ્રીરંગ. ૨૫ રઘુનાથજીયે રાજ આપીઉં, દેશ સુતને જેહ; શ્રી ભાગવતમાં નવમ સ્કંધે, વ્યાસ વાણી એહ. ૨૬ વલણ—એ વાણી વ્યાસ તણી યથારથ, શ્રી ભાગવત નવમ સ્કંધરે;તે સંક્ષેપે કરી રામકથામાં,મેલ્યો એહ સંબંધરે. ૨૮ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રી રામચંદ્રેણપુત્રાણાંરાજયાભિષેકોનામનવતીતમોધ્યાયઃ ૯૦

અધ્યાય ૯૧

રાગ ધનાશ્રી—સુતને આપીઆ સરવે દેશજી, પછે નિવર્ત પામ્યા પોતે પરમેશજી; એક સમે પોતે પુરણ કામજી, રંગ-ભોવનમાં બેઠા રામજી. ૧ (ઢાળ) રંગભોવનમાં રામ બેઠા, સુંદર સેજાસન;જનકતનયા સાધવી,સેવતાં નિરમળ મન.૨ તે સમે શ્રી રઘુવીર બોલ્યા, સુણો સતી એક વાત; અવતાર

કારણ આપણું,પુરણ થયું સાક્ષાત. ૩ સાડુ દુષ્ટ નો સંહાર કરિયા,ઉતાર્યો ભુ ભાર;હવે અવધવાશી આપણાં,તેને આપવો ઉદ્ધાર. ૪ સ્વધામ જાવું આપણે,હવે નથી બીજું કામ; માટે તમે પ્રથમ ગુપ્ત થાઓ, પૃથ્વીમાં અભીરામ. ૫ એમ સીતાને સમજાવીઆં, જે મન તણા અનુસાર; ત્યાર પુંઠે કેટલા દીન, વહી ગયા નીરધાર. ૬ એક સમે બેઠા સભામાં, સમરથ શ્રી રઘુરાય; ત્યારે રંગભોવન માંહે છે, ત્યાં એકલાં સીતાય. ૭ તે સમે કેકૈ આવીઆં, સીતા તણે ભોવન; સાસુ જાણી થયાં ઊભાં, આપીયું આસન. ૮ બહુ પેરની સ્વાગત કરી, પછે સીતા બેઠાં પાસ; ત્યારે કેકૈયે ત્યાં વાત પુછી, આણી મન ઉલ્લાસ. ૯ અરે જાનકી તમો રહ્યાં લંકાં, વિતીઆ બહુ દીન; તે રાવણ કેરૂં રૂપ કેવું, હતું પ્રૌઢું તન. ૧૦ ત્યારે વૈદેહી કહે સાંભળો,કહું માત સાચી વાણ; દ્રષ્ટિ કરી મેં નથી જોયું,રૂપ એનું જાણ. ૧૧ પણ એક દીન બેઠી હતી હું, અશોકવાડી માંહે; ત્યારે રાવણ આવી રહ્યો ઊભો, મારી સનમુખ ત્યાંહે. ૧૨ ત્યારે ધ્યાનમાંથી નેત્ર મારાં,ઉઘડયાં નિરવાણ; એના ચરણનો અંગુષ્ટ મારી,દ્રષ્ટે પડિયો જાણ. ૧૩ ત્યારે કેકૈ કહે તેહનો કેવો, પુષ્ટ પ્રૌઢ અપાર: મુને ચીત્ર કાઢી દેખાડો,અંગુષ્ટનો આકાર. ૧૪ તવ સીતાયે આળેખિયો, અંગુષ્ટ લખીયો ભીંત; કેકઈ તણા મનનું કપટ, નવ જાણીયું વિપરીત. ૧૫ કેકઈયે કરમાં કલમ ગ્રહીને,લખ્યો નિશિચર ભુપ; અંગુષ્ટાના અનુમાનથી, ચિતર્યું રાવણ રૂપ. ૧૬ ઊઠીને આવી બારણે; બકવાદ કરતી

ઘોર; દશ વીશ નારી મળવીને, કરવા માંડયો સોર. ૧૬ બાઈ જુવોને આચરણ એ, સીતા તણું નિરધાર; મંદીરમાં રાવણ તણી, મુર્ત્તિ કરી છે સાર ૧૮ કટાક્ષ વચન ઘણાં કહ્યાં, હાંસી કરી તેણીવાર; તે સાંભળતાં જાનકી, ઉઠીને આવ્યાં બહાર. ૧૯ અરે બાઈ તમારે આવડો શો, મુજ ઉપર છે રોષ; તમો કૃત્ય નીજ હાથે કરી, વળી ઘો છો મુને દોષ. ૨૦ એવું કહી પછી જાનકી, ગદગદ થયાં તેણીવાર; પૃથ્વી કેરી સ્તુતિ કરતાં, નેત્રે જળની ધાર. ૨૧ હે ક્ષમા ઉરવી ભુમી ભુ મહી, મેદની મહા ભાગ; વસુંધરા ધરણીધરા તું, આપ મુજને માગ. ૨૨ હે અવનિ અચળા વસુમતી, ક્ષોણી ક્ષિતિ અભીરામ; ગો અનંતા વિશ્વંભરા. જગતી કરો મુજ ઠામ, ૨૩ હે માત એ દુર વચનથી મુને, થાય બહુ પરિતાપ; તુજ ઉદર માંહે ગુપ્ત કરીને, ટાળીયે સંતાપ. ૨૪ એવું કહેતા માંહે ધરા ફાટી, થયો શબ્દ અપાર; ધરી રૂપ પ્રથ્વી નિકળ્યાં, મહા તેજનો અંબાર. ૨૫ કરમાં સિંહાસન કનકનું, ગ્રહી રહ્યાં ઊભાં ત્યાંહે; માંહે સીતાને પધરાવીઆં, થયાં ગુપ્ત પ્રથ્વી માંહે. ૨૬ તે ભોમ્ય પાછી મળી ગઈ, ક્ષણએ ન લાગી વાર; સહુ સ્રીયો આદ રાણીયો, કરતી તે હાહાકાર. ૨૬ સહુ નગ્ર માંહે વાત ચાલી, રૂદન કરતા લોક; કલ્પાંત કરતાં કઉશલ્યાજી, વરતિયો મહા શોક. ૨૮ વલણ—મહા શોક વર્ત્યો તે સમે, સહુ અવધપુરમાં ત્યાંહે રે; એ પ્રકારે શ્રી જાનકીજી, સમાયાં પ્રથિવ માંહે રે. ઈતિશ્રિ રામચરિત્રે સંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તર કાંડેકૈવચનાત

સીતાયાપૃથ્વીપ્રવેશોનામએકનવતીતમોધ્યાય: ૯૧

અધ્યાય ૯૨

રાગ મારૂ—પૃથ્વી માંહે સમાયાં સીતા, સરવે નગર થયું ભયભીતા; સાક્ષાત જે લક્ષ્મિરૂપ, જેની કીર્તિ અમલ અનુપ. ૧ ભરથ લક્ષમણ શત્રુઘન, કરે રાણીઓ સરવ રૂદન; નીસ્તેજ થયો રાણીવાસ, બેઠા રામ થઈને ઉદાશ. ૨ પુત્રવધુ આદી પરીવાર, તેના શોક તણો નહી પાર; એમ વહી ગયા કેટલા દન, સહુના વ્યગ્ર થયાં છે મન. ૩ એક સમે લક્ષમણને રામ, બેઠા નીજ મંદીર અભીરામ; એટલે આવ્યો તીહાં એક દુત, વિપ્રવેશ ધરી અદભુત. ૪ કર્યો રઘુપતીને નમસ્કાર, કર જોડી બોલ્યો તેણીવાર; કૃપાનાથ કહેવું છે કામ, માટે બેસીએ એકાંત ઠામ. ૫ ત્રીજું કોઈ નઆવે પાસ, ત્યારે બોલ્યા શ્રી અવિનાશ; ભાઈ લક્ષમણ બારણે બેસો, હું સુણીને આવું સંદેશો. ૬ અમો બંન્યો જણ કરૂં વાત, ત્રીજો આવે નહિ સુણ ભાત; જો કદાપી આવશે કોય, તેને મારીશ નિશ્ચે સોય. ૭ લક્ષમણજીને બેસાડયા દ્વાર, ગયા ઘર માંહે જગદાધાર; પેલો દુત બોલ્યો જોડી હાથ, મુને બ્રહ્માયે મોકલ્યો નાથ. ૮ ધર્મરાજ તે મારૂં નામ, અજ્ઞાવર્તિ તમારો રામ; વિધીયે કહ્યું છે નીરધાર, હવે ઉતર્યો પૃથ્વીનો ભાર. ૯ થયો સ્થાપન વેદનો ધર્મ, ચાલે વરણાશ્રમનાં કર્મ; થયાં સરવે પુરણ કામ, પ્રભુ હવે પધારો ધામ ૧૦ દશ સહસ્ર વરસનું જાણ, ત્રેતાયુગમાં આયુષ્ય પ્રમાણ; થયાં સહસ્ર ત્રયોદશ વર્ષ, ઘણી લીલા કરી ઉત્કર્ષ. ૧૧ કહેવા

જોગ નથી હું દાસ, તમો સ્વતંત્ર છો શ્રીનીવાસ; તમો બાંધી છે આ મન્યાય, પ્રભુ માટે કરૂં સુચનાય.૧૨ એવું કહાવ્યું છે મારી સાથ, ઘટે તેમ કરો હે નાથ; ત્યારે બોલીઆ શ્રી ભગવન. તે વિચાર છે મારે મન.૧૩ એમ કરતાં વાત વિષેક,એવે કૌતક પ્રગટયું એક; ઋષિ દુરવાશા તેણીવાર, રૂદ્ર અંશ ને ક્રોધી અપાર. ૧૪ આવિઆ બારણે તે મુનીરાય,ઉઠી લક્ષ્મણ લાગ્યા પાય; મુની બોલ્યા તેણે ઠામ, અરે લક્ષ્મણ કયાં છે રામ. ૧૫ સુમીત્રી કહે બેસો મહારાજ. હવડાં આવે છે કરીને કાજ; એવું વચન સુણી અવિરોધ, મુની બોલ્યા કરીને ક્રોધ. ૧૬ અલ્યા નથી ઓળખતો મુજને, હવડાં શીક્ષાકરૂં છું તુજને; મારૂં નામ ક્રોધી નીરધાર,ઊતાર્યો ઇન્દ્રનો અહંકાર.૧૭ ત્રૈલોકની લક્ષ્મિ જેહ, ક્ષણમાં નાશ પમાડી તેહ; મારૂં વચન તે અગ્નિ જવાળ,બાળી ભસ્મ કરૂં તત્કાળ.૧૮ વિચાર્યું સુણી લક્ષ્મણ આપ. જાણ્યું દેશે મુજને શ્રાપ; ભયપામી સુમીત્રી ત્યાંહે, ગયા ઉતાવળા ઘર માંહે. ૧૯ ધર્મ પામ્યા અંતરધ્યાન, ઉઠી આવ્યા શ્રી ભગવાન; લક્ષમણે કહ્યું નામી શીષ, આવ્યા છે દુરવાશા મુનીશ. ૨૦ સુણી સત્વર આવ્યા રામ, મુનિને કર્યો દંડ પ્રણામ; કરજોડી ઉભા સનમુખ, મુનિ પામ્યા ઘણું મન સુખ. ૨૧ નખશીખ પ્રભુને નરખ્યા, રામરૂપ જોઈ ઋષિ હરખ્યા; પછી સ્તુતિ કરતા દુરવાશ, જય કોટી બ્રહ્માંડ નીવાસ, ૨૨ જય ખળવન દહન કૃશાનું, જય સંત સરોરૂહ ભાનું; જય બ્રહ્મણ્ય દેવ દયાળ, જય ભકત તણા પ્રતીપાળ. ૨૩ સચ્ચિદા-

નંદ પુરણબ્રહ્મ, નીરોપા ધીકને નૈષ્કર્મ;જય અંતરજામી અ-
કામ, જય વિશ્વના આત્મારામ. ૨૪જગ વ્યાપક જગદાધાર,
નમું રામને વારંવાર;ઘણી સ્તુતિ કરી મુનિ ધીર, ત્યારે પ્રસન્ન
થયા રઘુબીર. ૨.૫માગો માગો મુનિવર આજ.જે ઈચ્છા હોય
તે કરૂં કાજ; મુની કહે કાંઈ અપેક્ષા નથી, સત્ય રાઘવ કહું
સરવથી. ૨૬થયું પાવન પ્રભુ દરશન, તેણે શિતળ પામ્યું મન;
કહ્યાં લક્ષમણને કુવચન, તે ક્ષમા કરજો સ્વામીન. ૨૭ ક્ષુધા
પ્રગટી છે મુજ તન, મારે કરવું છે ભોજન; સુણીને હસ્યા રઘુ-
પતિ એહ, સર્પ સિંહ ને બ્રાહ્મણ જેહ.૨૮ક્ષુધાતુર હોય જેણી-
વાર, ત્યારે તે કરે ક્રોધ અપાર; એવું કહીને શ્રી રઘુનાથ, પછે
મુનીવરનો ગ્રહ્યો હાથ. ૨૯ ઘરમાં તેડી લાવ્યા ભગવાન, બહુ
પ્રકારે કરાવ્યું ભોજન; થયા તૃપ્તિ પુરણકામ, સ્તુતિ કરીને
ગયા નિજ ઠામ. ૩૦ ત્યારે પુંઠળ શ્રી રઘુરાય, બેઠા મેળવી
સર્વ સભાય: હવે લક્ષમણજી તેણીવાર, કરતા મન માંહે વિ-
ચાર. ૩૧ પ્રભુએ પણ કરીયું જેહ, મેં આજ્ઞા લોપી તેહ; શે
કારણ હવે રાખું તન, જાય રામનું સત્ય વચન. ૩૨ પ્રભુ તો
નહીં બોલે એહ, મુજ ઊપર છે ઘણો સ્નેહ; પણ મારે પાળવું
સત્ય, જે બોલ્યા છે શ્રી રઘુપત્ય. ૩૩એવો ધર્મ વિચારી ધીર,
સભામાં આવ્યા લક્ષમણવિર; રામને નમ્યા જોડી બે હાથ,
ઊભા સનમુખ પન્નગ નાથ.૩૪બોલ્યા સુણતાં સરવસભાય,
સુણો સત્યસિંધુ રઘુરાય; દુત સાથે કરવાને વાત, તમો પણ
કરિયું સાક્ષાત. ૩૫ જે કો આવે મંદીર માંહે, તેને તતક્ષણ

હણુવો તાંહે; તે આજ્ઞા કરી મેં ભંગ, માટે હણુવો મને શ્રી-રંગ. ૩૬ દુરવાશાનો મહા ભય જાણિ, આવ્યો ઘરમાં હું સારંગપાંણી; કર્યું વચન તમારૂ ખંડ, અપરાધીને દેવો દંડ. ૩૭ વલણ—દંડ દેવો નિશ્ચે મુજને, પાળુ સત્ય વચનરે; લક્ષ્મણજી એવું બોલ્યા જ્યારે, ત્યારે વિસ્મે થયા સહુ જનરે. ૩૮ઈતિ શ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તરકાંડે બ્રહ્માજ્ઞયધર્મેણાગત્યશ્રીરામમાર્થનંનામદ્વિનવતીતમોધ્યાયઃ ૯૨

અધ્યાય ૯૩

રાગ આશાવરી—લક્ષ્મણજીનાં વચન સુણી, પામી વિસ્મય સરવ સભાય; પછે સ્નેહ સહીત મધુર વચન, કરી બોલીયા શ્રી રઘુરાય ૧ અરે ભાઈ શું બોલે એવું, વિપરીત વ્યંગ વચન; પ્રાણ થકી મુજને તું વલ્લભ, જીવન તન મન ધન. ૨ અમો પ્રતિજ્ઞા કરી તે ખરી. પણ કારણ કહું એક ત્યાંહે; અમો વાત કરી રહ્યા ત્યાર પછી, તમો આવિયા મંદીર માંહે. ૩ વળિ દુરવાશાએ ક્રોધ કર્યો, જાણ્યું શ્રાપ દેશે નીરવાણ; તે માટે તું આવ્યો મંદીરમાં, કરવા મુજને જાણ. ૪ માટે દોષ નથી કાંઈ એમાં તારો, સાંભળ સાચું વિર; એવું કહિને થયા પ્રભુ ગદગદ, ચાલ્યાં નેત્રમાં નિર. ૫ તારે લક્ષ્મણજી કહે શાને કાજ, મોહ ધરો મહારાજ; એ માયા સરવે દુર કરિને, શિક્ષા કરો મને આજ. ૬ સત્યવાદીને સ્નેહ ન ઘરચો, માત પિતા સુત વિર, રાજ સંપત્તિ દેહ જાય પ્રાણ, ધરમ રાખવો ધીર. ૭ જુઓ આપણા વંશમાં હરિશ્ચંદ્ર રાજાયે, વેઠ્યું દુઃખ અપાર;

નીચ કર્મ કરીને પણ રાખ્યું,સત્ય પોતાનું સાર.૮ વળિ પીતા આપણાને તમો વાહાલા, તન મન પ્રાણજીવંન; તે સત્ય વચન પાળવા માટે, મોકલ્યા દારૂણ વન. ૯ વળિ ફરશુરામે જમદગ્નિનું, વચન કર્યું પ્રમાણ; મસ્તક છેદ્યાં માત ભ્રાતનાં રાખ્યો ધર્મ સુજાણ.૧૦ માટે સત્ય વચન તમારૂં પાળો, બોલ્યા શ્રીમુખ જેહ; મુજ માટે પ્રભુ ધરમ ન મુકો, આણી અંતર સ્નેહ. ૧૧ એવાં વચન સુણી શ્રી રામચંદ્રને, દુઃખ ઘણું પ્રગટયું મન; ધરમ સંકટમાં પડિયા પોતે, નીચું જોઈ રહ્યા મુન્ય.૧૨ તેવે સમે ત્યાં આવ્યા વશિષ્ઠજી, જાણ્યું સહુ વૃતાંત; ત્યારે મસ્તક ધુણાવીને મુનિવર, બેઠા પોતાને સ્થાન. ૧૩ પછી શ્રી રઘુવીરની સાથે વળતા, બોલીઆ બ્રહ્મકુમાર; એ ભાવી પદારથ ભુલે નહીં, કંઈ હોય જે હોનાર. ૧૪ ત્યારે કર જોડીનેરઘુપતિ કહે છે,સાંભળો મુનીમહારાજ;હું ધરમ સંકટમાં પડયો છું, માટે સુઝ બતાવો આજ. ૧૫ ત્યારે વશિષ્ઠ વાતવિચારીબોલીયા,સુણીએ શ્રીરઘુરાય;ઉપાય એક બતાવું તમને, ધર્મ શાસ્ત્રનો ન્યાય. ૧૬ જે વધવા લાયક પુરૂષ હોય તેને, કરવો દેશ ત્યાગ; તેમાં ધર્મ અહીંસા તે વળી રહે ગે,સત્ય વચન મહા ભાગ. ૧૭ એવું ધર્મ વચન ગુરૂજી બોલીઆ, પુરવતું બે પાસ; તે સાંભળી શ્રી રામ રહ્યા, નવ બોલીઆ વચન પ્રકાશ.૧૮ એટલે સ્વર્ગ નીવાશી ઈંદ્ર જે, અમર તણો રાજ; તે ગજારૂઢ થઈ આવ્યો કરવા, રઘુપતિનાં દરશન. ૧૯ શ્રી રામચંદ્રને ચરણે લાગ્યો,સ્તુતિ કરી બહુ જાણ;ત્યારે સુ-

રઘુપતિ સાથે વશિષ્ઠ મુનિવર, તતક્ષણ બોલીયા વાણ. ૨૦ અરે ઈન્દ્ર તમો લક્ષમણજીને, તેડી જાઓ નિજ ઘેર; સ્વાગત સેવા બહુ વિધી કરજો, રાખજો રૂડી પેર. ૨૧ પછે ગુરૂ આજ્ઞાયે લક્ષમણ ચાલીઆ, સહુને કર્યો નમસ્કાર; ઈન્દ્રની સાથે ઐરાવત બેશી, ગયા સ્વર્ગ મોઝાર. ૨૨ મઘવાપતિના મંદીર માંહે, રહ્યા સુમીત્રી ત્યાંહે; દેવસકળ મળી સેવા કરતા, સત્વર આજ્ઞા માંહે. ૨૩ હવે લક્ષમણ જાતાં રઘુપતિને, ઘણો શોક થયો છે મન. લાવણ્યતા ગુણ સ્નેહ સંભારીને, કરતા રામ રૂદન. ૨૪ ભરથ શત્રુઘન આદે સહુનાં, નેત્રમાં ચાલે નીર; પછે વશિષ્ઠ ગુરૂએ છાના રાખ્યા, સમજાવ્યા દેઈ ધીર. ૨૫ હવે અવધપુરીમાં સરવે જાણ્યું, લક્ષમણજીનો ત્યાગ; નર નારી સહુ રૂદન કરે છે, લાગ્યો મોટો દાગ. ૨૬ રાણીવાસમાં રાણીયો રોતી, પુત્ર વધુ પરિવાર; કઉશલ્યા આદે માતાઓને, શોક તણો નહીં પાર. ૨૭ પછે ગુરૂ વશિષ્ઠે આવી સહુને, સમજાવ્યાં તે દન. સજ્જન કેરો શોક સમાવ્યો, કહીને જ્ઞાન વચન. ૨૮

વલણ—જ્ઞાન ઉપદેશ કરીને સહુને, સમજાવ્યા મુનિરાયરે; એમ દીવસ કેટલા વહી ગયા, શું કરતા હવા રઘુરાયરે.

ઈતિશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે વશિષ્ઠાજ્ઞયાલક્ષમણત્યાગોનામત્રીનવતીતમોધ્યાય ૯૩

અધ્યાય ૯૪

રાગ સોરઠ—હવે એક સમે રઘુનાથજી આવ્યા, કઉશલ્યાને દ્વાર; માત પાસે આવી બેઠા, કરતા વાત વિચાર. ૧ ત્યારે

કુઉશલ્યાજી બોલિયાં, સુણો રામ કહું એક વાત, હવે નથી ગમતું મુજને, આ ઘર વિષે સાક્ષાત. ૨ જે જાનકી કુળ વધુ મારી, લક્ષમણ સરખો પુત્ર; તે મને મુકીને ગયાં, લાગે ઉદાશી ઘરસુત્ર. ૪ સૌ લોક કહે છે તે ખરૂં, મેં જાણીયું નિરવાણ; સંસારમાં સુખ જેટલું, દુઃખ તેટલું પ્રમાણ ૪ હે રામ હવે હું શું કરૂં, અકળાય મારૂં મન; નથી જંપ વળતો જીવને, ભાવે નહીં જળ અન્ન. ૫ હજુ પ્રાણ મારો જાય નહીં, શું રહ્યો જોવા દુઃખ; હવે ધીરજ શી વાતે ધરૂ, શું રહ્યું ઘરમાં સુખ. ૬ એવું કહી-ને રોવા લાગ્યાં, માત જેણીવાર; ત્યારે ઘણી આશ્વાસન કરીને, બોલિયા જગદાધાર. ૭ હે માત દુઃખ શાને ધરો, એ અશાશ્વત સંસાર; સહુ રણ સંબંધે મળે, આવી પુત્રને પરિવાર. ૮ જેમ વૃક્ષ ઉપર પક્ષી બેસે, નિશાએ નિરવાણ; તે પ્રભાતે સહુ ઉડી જાએ, જયાં ત્યાં પ્રમાણ. ૯ વળી નાવમાં આવી મળે, એકઠાં બેસે ત્યાંહે; તે પાર ઉતરીને પળાય, પ્રથક મારગ માંહે. ૧૦ મહા પર્વમાં તીરથ વિષે, ટોળે મળે સૌ જન; તે પંચ રાત્રિ પછી કોઈનું, થાય નહીં દરશન. ૧૧ એ પ્રકારે આ જગતમાં છે; ગ્રહસ્થનો વેહેવાર; સૌ પુરવ સંચે મળી આવી, સહોદર નરનાર. ૧૨ જેની અવધ પુરી થઈ તેણે, ક્ષણ નવ રહેવાય; તેની સાથે કોઇએ જવાય નહીં, માનજો સાચું માય. ૧૩ આ દેહ જુઠી સર્વથા, દેહ તણા જુઠા ભોગ; એ સ્વપ્ન જેવું જાણજો, સુખ દુઃખ વિયોગ. ૧૪ વ્યતિરેક આત્મા એ થકી, તે સદા છે સુખ રૂપ; પ્રપંચમાં પડતો નથી, ચૈતન્ય સાક્ષી અનુપ. ૧૫

ત્યારે કૌશલ્યા કહે રઘુપતિ, હું પ્રશ્ન પુછું એક; આ દેહ આત્મા એક છે કે, દેહ થકી વ્યતિરેક. ૧૬ સુખ દુ:ખ થાયે દેહને, કે જીવને કહો રામ; મરણ પામે દેહ ત્યારે, જીવ રહે કોણ ઠામ. ૧૭ સંબંધ આત્મા દેહ તણો, જયારે નથી રઘુંરાય; ત્યારે દુ:ખથી કેમ શોક પામે, સુખે કેમ હરખાય. ૧૮ શિત ઉષ્ણ ને ક્ષિણ વૃદ્ધિ, ક્ષુધા તૃષા પુણ્ય પાપ; તે માની લે છે જીવ એ, કેમ તપે છે પરિતાપ. ૧૯ તે માટે દેહ આત્મા તણો, મને કહો જથારથ ભેદ; જે થકી શાંત થાય મુજ મન, ઉપજે નિર્વેદ. ૨૦ વલણ—નિર્વેદથી અજ્ઞાન જાએ, થાએ શાંતિ મનરે; એવાં વચન માતનાં સાંભળી, પછે બોલ્યા શ્રી ભગવનરે. ૨૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેશ્રીરામપ્રતિકૌશલ્યયાપ્રશ્નકર્ણનામચતુર્નવતીતમોધ્યાય: ૯૪

અધ્યાય ૯૫

રાગ ધનાશ્રી—રઘુપતિ બોલિઆ સુણીયે માતજી, પ્રશ્નનો ઊત્તાર કહું સાક્ષાતજી; આદ્દી પુરૂષ જે પ્રથમ એકજી, તે થકી પ્રગટયા જીવ અનેકજી. ૧ (ઢાળ) અનેક જીવ ઉદે થયા, તેનો કહું વિસ્તાર; જેમ સુરજનું પ્રતિબિંબ જળમાં, સ્થુળ સુક્ષમ સાર. ૨ એમ આદ્દી પુરૂષે ઇક્ષણા કરી, માયા ઉપર જયાંહે; વિકાર પામી પ્રકૃતિ, મહત્વ પ્રગટયું ત્યાંહે. ૩ મહત્વથી અહંકાર ત્રિગુણી, સત્વ રજ તમ જાણુ; તે ત્રણે ગુણથી વિશ્વ સરવે, ઊપન્યું નિરવાણ. ૪ ભુત પંચે તમો ગુણના, પૃથ્વી જળ આકાશ; તેજ વાયુ પંચ મળીને. થયો દેહ પ્રકાશ. ૫

હવેરજોગુણથી ઇન્દ્રિયો દશ,ઉપરની નીરવાણ; મન બુધ ચિત્ત અહંકાર આશય, સતોગુણથી જાણ. ૬ શબ્દ સ્પર્શ રસ રૂપ ગંધ,એત્રિષે માત્રા પંચ; ચોવીશ તત્વમળી બંધાયો,દેહ જડ પરપંચ. ૭.પછે ચતુરદશદેવતા મુકયા,ઈન્દ્રિયોને સ્થાન; પણ દેહ ચઈતન નવં શયો, રહ્યો અચેતન જડવાન. ૮ પંચાશ એ- કુન વાયુ મુકયા,તોયે ન ઊઠયું સ્વરાટ; પછે પ્રવેશ્યા ભગવાન તેમાં, થયો ચૈતન ઘાટ. ૯ પ્રતિબિંબ તેમાં બ્રહ્મનું, જે જીવ ચૈતન અંશ;તેણે કરી ચૈતન થયો, આ દેહ જડ અવતંશ.૧૦ જેમ કોટી ઘટ જળના ભર્યા, તેમાં સુરજ ભાસે એક; એમ એક બ્રહ્મની ચૈતન્ય શકિત,થયા જીવ અનેક.૧૧એમઅનાદી કાળની બાંધી,કળા એવી જાણ;તેણે કરીને થાય છે,આ વિશ્વ કેરી ખાણ.૧૨ અજર અમર એ જીવ છે, ચૈતન્ય રૂપ અખંડ, નથી નાશ થાતો કદાપી, પડતા આશાશ્વત ખંડ.૧૩ તે જીવ નખશીખ રહ્યો વ્યાપી,દેહ માંહે અરૂપ;એ દેહ તણા અધ્યા- સથી, પોતે થયો તદરૂપ. ૧૪ તે જડ ચૈતન નિગ્રંથીયે કરી, થયો ઊદે અહંકાર; ત્યારે અહંકૃતા માન્યુ જીવે, દેહ તણો વેહેવાર. ૧૫ અહંકૃતિ રૂપી મને વશ, કરીયો સદા લયલીન; દશ ઈન્દ્રિયોના વિષે દેખાડી,કર્યો છે મહા દીન.૧૬ તે વિષય માટે કર્મ બહુ વિધ,કરાવેછે મન:એ કુસંગે કરી મુકત આ- ત્મા,પામીયો બંધન.૧૬ ચિત્તવિષય માંહે મળી ગયું,વિષય ચિત્તામાં તદરૂપ; જેમ લોહ ચુંબકને ગ્રહે,એમ પરસ્પર અનુ- રૂપ.૧૮શિત ઊષ્ણને ક્ષિણવૃદ્ધિ, દેહ તણો જે ધર્મ; અધ્યા-

સથી એ માની લે છે, પીડા પામે પર્મ. ૧૯ ક્ષુધા પીપાસા પ્રાણુ મનનો, ધર્મ હર્ષ ને શોક; તે માની લે છે જીવ પોતે, બંધ ને વળી મોક્ષ.૨૦એ પ્રકારે આ જગત સરવે,પડયું માયા માંહે; તે માટે દેહનો ધર્મ સરવે, માની લે છે તાંહે. ૨૧ આ દેહ કેરો ભોગ જયારે, પુરણુ થાયે માત; ત્યારે જીવ મુકી નિકળે જડ, દેહ પડે સાક્ષાત. ૨૨ નવ તત્વનુ વાસના લિંગ, તે જીવ સાથે જાય; કરમ સંચીત હોય જેવાં, દેહ તેવો થાય. ૨૩તે નવિન દેહ પામી કરી,ભોગવે ચિત્ત કર્મ;જે વરણુ માંહે અવતરે,આચરે તેવો ધર્મ.૨૪એમ જન્મમરણુ પ્રવાહ કેરો, ન આવે વળી પાર; અજ્ઞાનથી ઘણું આથડે, ભુલ્યો સ્વરૂપ વિચાર ૨૫ જેમ રાજપુત્ર ભુલો પડે,મળ્યોભીખારીનો સંગ; તેની સંગે ભીક્ષા માગતો,ભુલી ગયો કુળ રંગ. ૨૬ એમ જીવ ઈશ્વિર અંશ છે, ચૈતન્ય ઘન શાક્ષાત; તે વિષયસંગે દીન થઈ, દુઃખ પામતો બહુ ભાત. ૨૭ એ જીવ કેરો જીવ છે, જે પરમાત્મા અવિનાશ; તે અંતરજામી સાક્ષીવત, રહે સદા એની પાસ. ૨૮ જે બ્રહ્મ પુરણુ પ્રકાશક છે,નિત્ય મુક્ત સબંધ; તેને જાણુતો નથી જીવ એ,થયો મુરખ વિષય અંધ. ૨૯ વલણુ. વિષય અંધ નથી જાણુતો. જે પાસે રહ્યો પરિબ્રહ્મરે; એવાં વચન સુણી રઘુવીરનાં, પછી માતા પુછે મરમરે. ૩૦ ઈતિ શ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉતર કાંડે શ્રીરામેણુ કૈશલ્યા બોધોનામ પંચન વતીતમો ધ્યાય: ૯૫

અધ્યાય ૯૬

રાગ બીહાગ—પુછે કઉશલ્યાજી તેણીવાર, સુણો રામકથા કહું નીરધાર; જીવને થયો માયા સંબંધ, વિષય વાસનાએ પામ્યો બંધ. ૧ તે મુકત થયાનો ઉપાય, મુજને કહો શ્રી રઘુ-રાય; જીવ ટળે જન્મ ને મરણ, જાય અજ્ઞાનનું આવરણ. ૨ માતાનાં સુણી વચન ગંભિર, બોલ્યા સમરથ શ્રી રઘુવીર; જીવને છુટવાનો ઉપાય, સાવધાન થઈ સુણો માય. ૩ સત્સંગ કરે નીરધાર, તેથી સમજે સરવ વિચાર; સત્સંગ છે સરવનું મુળ, જ્ઞાન ભકિત વૈરાગનું કુળ. ૪ સંત લક્ષણ પુરણ જેહ, કહું વિસ્તારીને તેહ; સ્થુળ સુક્ષમ પાવન તન, ગુણ સાગર ગર્વ ન મન. ૫ રાગ દ્વેષ ને મમતા માન, જેને શત્રુ મિત્રી સમાન; નિસ્પૃહી નહીં ત્રષ્ણા રોષ, સ્તુતિ નિંદા રહીત નિર્દોષ. ૬ જેને અખંડ જ્ઞાન પ્રકાશ, જાણે મુજને સરવાવાસ; કીડી કુંજરબ્રહ્મા ભુપ, જાણે સરવે મારાં રૂપ ૭ ટળ્યો જકત તણો આભાસ, હું મારૂં એ બન્યો થયાં નાશ; વૈરાગેથી કર્યો દ્રઢ જોગ, કાગ વિષ્ટા જેવા જાણે ભોગ. ૮ કર્યું વાસના મુળ છેદન, વિષયથી મોહ ન પામે મન; માયા કૃત્ય પ્રપંચ પ્રમાણે, સમ લોષ્ટા કાંચન જાણે. ૯ કરે એકાંત ભકિત મારી, જેનું ચિત સદા અવિકારી; દુઃખ સુખ હરખ ને શોક, જાણે સમાન સરવે લોક. ૧૦ જ્ઞાની સમ દમ સાધનવંત, શબ્દ બ્રહ્મનો જાણે અંત, પરબ્રહ્મ પરાયણ સંત, તેને કહીએ મોટા મહંત. ૧૧ કરૂણારસ ભરિઆં નેત્ર, પર ઉપંજટીનૂં ક્ષેત્ર: દયાવંત ઉદાર

પ્રમુખ, આપે શરણાંગતને સુખ. ૧૨ આત્મલાભે કરી સંતુષ્ટ, બ્રહ્મ આનંદ રસમાં પુષ્ટ; એવાં લક્ષણ હોય જેને, મારો વૈષ્ણવ કહીએ તેને. ૧૩ વિષય સંગથી મુકતની જુકત, તે માટે કહીએ જીવનમુકત; એવા સંતશુ લાગે રંગ, તેનું નામ કહીએ સત્સંગ ૧૪ તેને શરણે જાયે જે જન, કરે સેવા તેનાં શુદ્ધ મન; વિષયી પામર હોય જંત, તેને સમજાવે દયાવંત. ૧૫ મારાં જન્મને કર્મ ચરિત્ર, પ્રથમે તે સુણાવે પવિત્ર; મારા ગુણ ગાયે ઘણું પ્રિતે, મારૂં નામસ્મરણ કરે નિતે. ૧૬ મારી મુર્તિ તણી કરે સેવ, વળી વંદન અરચા એવ; થાય અનીન્યપણે મુજ દાસ, ચિત્તમાં નહિ અન્ય ઉપાસ. ૧૭ હું સદા જીવ સંગી વખાણે, એવું માની મને રખે જાણે; દેહ ઈન્દ્રિયો પ્રાણને મન, સુત દારા ધામ ને ધન. ૧૮ કરે મુજને સમર્પણ સર્વ, મુને સેવે સદા ગત ગર્વ; એ છે નવધા ભકિત પ્રકાર, આચરે અનુક્રમથી સાર. ૧૯ ગુરૂશાસ્ત્ર તણો વિશ્વાસ, નિશ્ચે માની કરે અભ્યાસ; મુને અંતરજામી જાણે, મારી મુર્તિ ધ્યાનમાં આણે. ૨૦ પામે વિશ્વ થકી વૈરાગ, કરે સકળ કુસંગનો ત્યાગ; મન જીતે તજી સંકલ્પ, સમ લક્ષમણ પામે સ્વલ્પ. ૨૧ નિરવિષયઈન્દ્રિયોકરે જેહ, દમ શાધન કહીએ તેહ; મનઈન્દ્રિયો વૃતિ વિરામે, ઉપરામ તદાચીત પામે. ૨૨ સહે સુખ દુઃખ દ્વંદ સબંધી, બુદ્ધિ આસ્તિકી શ્રદ્ધા બંધ; સારા સાર વિવેકનું જ્ઞાન, આવે ત્યારે થાયે સમાધાન. ૨૩ સાધન સંપત્તિવંત, થયો ત્યારે મુમુક્ષુએ જંત; જ્ઞાન પામવાનો અધીકારી, થયો જીવ તદા અવિકારી.

૨૪ ત્યારે બ્રહ્મનું રૂપ ચૈતન,થયો જાણવા જોગ એ જન; જાય સતગુરૂ કેરે શર્ણ, કરે સેવા તે શુભ આચર્ણ. ૨૫ ગુરૂ આપે તે જ્ઞાન અખંડ, જાણે આત્મા એ પિંડ બ્રહ્માંડ; ઘન અંજન વિદ્યાવન,આડ.રહીતદ્દેખે જેમં ધન. ૨૬ એમ વિશ્વ ન ભાસે તેને,ગુરૂજ્ઞાન જ આપે જેને;જેમ ઘર માંહે વસ્તુ હોય,અંધારે નવ દ્દેખે કોય. ૨૭ જુવે દ્દીપક પ્રગટી જ્યારે, આવે કર માંહે તતક્ષણ ત્યારે;એમ અંતરમાં અવિનાશ,કહયો ચૈતન સાક્ષી પ્રકાશ. ૨૮ ગુરૂ જ્ઞાન કરાવે તેનું, મોટું ભાગ્યહોય જેનું;જ્યાં જુવે ત્યાં મુજને દેખે, હું વિના બીજું અન્ય ન પેખે.૨૯જાણે વ્યાપક જેમ આકાશ, ટળે દેહ ઈન્દ્રિનો અધ્યાસ; જીવન મુક્ત થાએ તે જન, કો કાળે નવ પામે પતન. ૩૦ એવું સમજીને હે માત,મને આત્મા જાણે સાક્ષાત;પુત્રભાવની બુદ્ધિટાળો, મને અંતર માંહી નીહાળો. ૩૧ હું છું વ્યાપક અંતરજામી, ગુણાતિત ને ગુણનો સ્વામી;સૃષ્ટિ ઉદ્દે પોષણ સંહરતા,હું કરૂં પણ રહું છું અકરતા. ૩૨ હું છું કારણ રૂપ અનાદ્દી, કો નથી જાણતું મુજ આદ્દી; હું ધરૂં જન્મ સ્થાપન ધર્મ, કરી કર્મ ને રહું છું અકર્મ. ૩૩ એવો જાણી મને હે માય, તજો પુત્ર તણો અભિપ્રાય;મનમાંથી કરો ગૃહ ત્યાગ, આણો વિશ્વ ઉપર વઈરાગ. ૩૪ વલણ—વૈરાગ પામો વિશ્વથી, જાણો મીથ્યા જગદ્દાભાસરે;એક આત્મા વ્યાપક જુઓ સઘળે, જે પુરણ અખંડ પ્રકાશરે. ૩૫ ઈતિશ્રીરામ ચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઊત્તરકાંડેશ્રીરામેણુકૌશલ્યા બોધો નામષડ

નવતીતમોઽધ્યાયઃ ૯૬

અધ્યાય ૯૭

રાગ ધંનાશ્રી—કહ્યું રઘુપતીએ જે નિરમળ જ્ઞાનજી,કૌશલ્યાએ તે ધરિયું કાનજી; વળતાં પુછે વિચારી માયજી, કહો મને નિશ્ચે શ્રી રઘુરાયજી. ૧ (ઢાળ) રઘુનાથ મુજને કહો નિશ્ચે, આત્મા કેરૂ રૂપ; તે જાણવાની કળા કેવી, થાય લક્ષ અનુપ. ૨ વળી ચીત્ત ચંચળ ઠરે નહીં, સંકલ્પ કરતુ એહ; આધાર અવલંબન વિના, ક્ષણમાત્ર રહે નહીં તેહ. ૩ ત્યારે રામ વળતી બોલિઆ, હે અંબ કહું નિરવાણ; એકે મને સુણજો તમો, મહા ધીરજરાખી પ્રાણ. ૪મારા સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરતાં, અચંચળચિતહોય;તેધ્યાનધરવાતણીરીતી, કહુંતમનેસોય. ૫ પવિત્ર સમ ભુમી વિષે,એકાંત સ્થળની માંહે;પદ્મ આશાન કરીને વળી, બેસવું નિશ્ચે તાંહે. ૬ બાહ્ય ઇન્દ્રિય શબ્દ આદે, વિષય કહીયે જેહ;તે સમેટી અંતર વિષે, લાવીએ વૃતિ તેહ. ૭ પછે મન નિર્સંકલ્પથી,પ્રાણાયામ કરવો તાંહે; પ્રણવમંત્ર થકી તદા, રોકવું અંતર માંહે. ૮ અપાન ઉંચો ચઢાવીને, અંતર લેવો પ્રાણ;સમાન બન્યો મેળવી, સ્થિર રાખવો નિરવાણ. ૯ સ્થિર થાય જ્યારે પ્રાણ ત્યારે, મન નિશ્ચળ હોય; વૃતિ ન જાએ બારણે, અંતર સમાધી સોય. ૧૦ મન પવન વૃતિ તણો જ્યારે,રોધપામેતાંહે;ત્યારે સિંહાસન સોના તણું, કલપવુ અંતર માંહે. ૧૧ તેની ઉપર અષ્ટદળ, કોમળ કમળ આશાન;તિઆં મુર્તિ મારી ચતુરભુજ,શુભ શામ સુંદર તન.

૧૨ ચાર આયુધ મુગટ કુંડળ, કડાં કંકણુહાર; કટીમેખળા મુદ્રીકા અંગદ, ચરણુ નેપુર સાર. ૧૩ શ્રી વત્સ કૌસ્તુભ ભ્રગુ લાંછન, પુષ્પ તુલશી માળ; સુગંધ મૃગમદ અરગજા ને, તીલક કેશર ભાલ. ૧૪ મુચહાસ્ય કરૂણામૃત દ્રવિત, નાશિકા તિક્ષણુ જાણું; ચારૂ ચીબુક દર ગ્રીવા ત્રિવલા, અધેર અરૂણુ પ્રમાણુ. ૧૫ બહુ રંગ શોભે અંગ અંબર, પીતાંબર પરિધાન; આકરણુ નેત્ર વિશાળ ભ્રૂ ધનું, ભુજ પ્રલંબ આજાન. ૧૬ ઉદાર ઉદર ત્રીરેખ શોભે, વિશાળ હૃદય સુરંગ; ગંભિર નાભી કટી સુક્ષ્મ, કોમળ જાનુ જંઘ. ૧૭ પદકમળ નખ છબી ચંદ્રમા, કોટી તિરથનું ધામ; અંકુશ ધ્વજ આદે અષ્ટાદશ, ચિન્હ પુરણુકામ. ૧૮ કોટી કામ સ્વરૂપ કોટી, સુરજ તેજ પ્રકાશ; વિદ્યુત કોટી ચપળતા, શિત કોટી ચંદ્ર વિશાળ. ૧૯ નખ-શીખ અંગો અંગને, અવિલોકવું એકે મન; વૃત્તિ સ્વરૂપાકાર થાએ, સ્મૃતિ રહે નહીં તન. ૨૦ એ પ્રકારે અભ્યાસ કરતાં, મન તણો જય થાય; પછે અંતરજામી બ્રહ્મ નિર્ગુણુ, લક્ષથી ઓળખાય. ૨૧ જાગ્રત સ્વપ્ન શુષુપ્તિએ, જીવ વૃત્તિ જાણુ; ત્રિઅવસ્થામાં ગ્રહ્યો અન્વય. શાક્ષીવત નિરવાણુ. ૨૨ તુરીય જેની ભુમિકા, પણુ રહ્યો તુરિઆતીત; દેહે ઈન્દ્રિ મનનો પ્રવર્ત્તક. વળી પ્રકાશક થાય રહિત. ૨૩ મન ઈન્દ્રિઓની વૃત્તિ જયારે, લીન થાએ જયાંહે; ત્યાં જાણુપણું છે જેનું, તુરીયે અવસ્થા માંહે. ૨૪ તે જ્ઞપ્તી માત્ર સ્વરૂપ કહીએ, સુખાનંદ અનુપ; એ માત આત્મા જાણુજો, તે બ્રહ્મ ચૈતન ભુપ. ૨૫

અધ્યાસનો અપવાદ કરતાં,શેષ રહે જે સત્ય;વિધી તણો વિધીએ સદા છે,નિષેધ અવધીઅત્ય ૨૬ એ સમજવાની સંજ્ઞા નથી, ગ્રહણ કરવા વસ્ત, એ વિના સરવે અશાશ્વત, જે દ્રષ્ટ શ્રુત સમસ્ત. ૨૭ હે માત એ આત્મા વિષે, વૃત્તિ કરો લયલીન; પામશો પરમાનંદ સુખ, જેમ મહા જળમાં મીન.૨૮ અધ્યાસ દેહનો છુટશે, દુ:ખ કલેષ થાયે દુર; નિરવાણ પદને પામશો, જસે વાસના અકુંર. ૨૯ મમ ધામમાં રહેશો અચળ,નહિં પુનર્ભવ સંસાર;ત્યાં ભોગ પરમાનંદ પદનો,સુખ તણો નહીં પાર. ૩૦ વલણ—નહિં પાર પરમાણંદ સુખનો, મમ ધામ મુક્ત સદનરે; એવું જ્ઞાન કહ્યું શ્રી રઘુપતિ, તે માતાએ ધર્યું મનરે. ૩૧ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટક ધારાયાં ઉતરકાંડે શ્રી રામ કૌશલ્યા સંવાદે સમાધીયો ગોનામ સપ્ત નવતીતમો ધ્યાય: ૯૭.

અધ્યાય ૯૮

રાગ ધનાશ્રી—માતા સમજ્યાં સરવે મર્મજી,રામને જાણ્યા પુરણબ્રહ્મજી; અનુભવ પ્રગટયો ત્યાં સાક્ષાતજી,પછે પદ્માસન કરી બેઠાં માતજી.૧(ઢાળ) પદ્માસન કરી માત બેઠાં, ધરવા હરિનું ધ્યાન;ઈન્દ્રિયો વૃતિ સમેટી,મન સ્થિર કર્યું સમાન.૨ ઉન્મુનિ મુદ્રાએ થકી,કર્યો પ્રાણાયામ પરણામ;અધ ઉર્ધવાયુખેંચીને,મેળવ્યાઅંતરજામ. ૩જેવુંધ્યાનરઘુપતીએ કહ્યું, તે આચર્યું તણીવાર; જે કોટી કામ સ્વરૂપ મુર્તિ, શોભાનો નહીં પાર. ૪ અલંકાર મંડિત શ્યામસુંદર, ચતુરભુજ

ભગવાન; નખશીખ નિરખ્યું અનુક્રમથી, કોટી સુરજ સમાન. ૫ તે મુર્તિ રાખી ધ્યાનમાં, દ્રઢ ચીત કરીયું તાંહે; પછે પ્રાણ ઊંચો ચઢાવ્યો, તે ઉર્ધ્વ મારગ માંહે. ૬ ષડ ચક્ર ભેદી ચાલિયો તે, ગયો દશમે દ્વાર; બ્રહ્મરંધ્ર ફાટયું માતનું, શાનિધ જગદાધાર. ૭ તે યોગ અગ્નિ વડે તન, પરજળ્યું કર્પુરવંત; ક્ષણ માત્રમાં દેહ ભસ્મ થઈ, ચાલી સુગંધ અનંત. ૮ વિમાન આવ્યું તે સમે, શોભા તણો નહિં પાર; દીવ્ય રૂપ ધરીને કૌશલ્યાજી, બેઠાં તે મોઝાર. ૯ તે સમે સરવે કુટુંબ મળિયું, ગુરૂ આદી પ્રધાન; દીવ્ય રૂપ ધરીને માત બેઠાં, દીઠું દ્રષ્ટ વિમાન. ૧૦ દુંદુભી વાગ્યાં દેવનાં, થઈ પુષ્પ વૃષ્ટિ તાંહે, સહુ સાથશું રઘુનાથ આશ્ચર્ય, પામિઆ મન માંહે. ૧૧ ઘણી સ્તુતી કીધી રામની, કઉંશલ્યાએ તેણીવાર; વશિષ્ઠ આદી વિપ્રને ત્યાં, કર્યો છે નમસ્કાર. ૧૨ વિમાન ચાલ્યું ત્યાં થકી, સૌ દેખતાં પ્રમાણ; અપવર્ગ માતા પામિઆં, કઈવિલ્યપદ નીરવાણ. ૧૩ એમ મોક્ષ પામ્યાં માતજી, વિસ્મે થયો શૌ સાથ; ત્યારે આંસુ આ[illegible]ાં નેત્રમાં, રોયા ઘણું રઘુનાથ. ૧૪ રઘુનાથ રોતાં સાથ સરવે, રૂદન કરતાં તાંહે; શત્રુસુદનને ભરથજી ઘણું, દુઃખ ધરે મન માંહે. ૧૫ પછે ગુરૂ વશિષ્ઠે રોતા રાખ્યા, સરવને તે ઠામ; ગદગદ કંઠે વચન વળતા, બોલિઆ શ્રીરામ. ૧૬ હે ગુરૂ તમને કહું સાચું, માનજો નિરવાણ; માતના જેવું સુખ જગતમાં, નથી બીજું જાણ. ૧૭ સંસાર માંહે કુટુંબ સરવે, સ્વારથી નીરધાર; માબાપ તે પરમારથી, વાત્શલ્ય પ્રેમ અપાર.

૧૮ દશ માસ રાખે ગર્ભમાં, વેઠે ઘણું તવ દુ:ખ; પ્રસવ્યા પછી તે બાળકને, બહુ વિધ પમાડે સુખ. ૧૯ક્ષણે ક્ષણે જોતી રહે, રખે પુત્રને દુખ થાય; તે રાત દિન પોષણ કરે, જેમ પુષ્ટિ પામે કોય. ૨૦ એ પ્રકારે ઉછેરતાં, પછી થાય મોટા તન; તોયે ભાવ રાખે રહિત સ્વારથ, પ્રેમથી અનુદીન. ૨૧ તે માત કેરો ઉરણીયો, સુત કો કાળે નવ થાય; માતની સેવા ન કરે તે, પુત્ર નરક પળાય. ૨૨ માતની આજ્ઞા ભંગ કરી, દુર વચન બોલે મુખ; તે પુત્ર શુકર શ્વાન થઈ, બહુ જન્મ પામે દુખ. ૨૩ ત્રીયા પુત્ર બંધુ મીત્ર થાએ, દ્રવ્યથી ગુણ ગાય; માબાપ નવ કહેવાયે કોઇને, કર્યાં તે નવ થાય. ૨૪ સંસારમાં તીરથ ત્રીવેણી, માત પીતા ગુરૂ જેહ; એની સેવાથી સુખ મળે બહુ વિધ, મોક્ષ પામે તેહ. ૨૫ માટે સાંભળો મુનિરાજ મુજ પર, માતનું ઘણું હેત; મુજને ક્ષણું નવ વિસરે, વાત્સલ્ય પ્રેમ સમેત. ૨૬ હું નિત્ય મુકત અબંધ છું, મને કોઈએ નવ જીતાય; પણ માત કેરા સ્નેહથી, મુજ ચિત ગદગદ થાય. ૨૭ મારા ભકત સેવા કરે બહુ વિધ, સંત જ્ઞાની સોય; માતના જેવાં લાડ મુજને, લડાવે નહિ કોય. ૨૮ હું અજન્મા ધરૂ જન્મ તે, વળી માતના સુખ કાજ; ઘણું ગમે મુજને લાડ તે, સત્ય માનજો મહારાજ. ૨૯ એવાં વચન કહીને રઘુપતી, ઘણું ભર્યા નેત્રે નિર; પછી આશ્વાસન કરી નિતિવચને, આપી ગુરૂએ ધીર. ૩૦ ધીરજ આપી વશિષ્ઠ ગુરૂએ, સમજાવ્યો સઉ સાથ; ઉતરક્રિયા માતા તણી, કરી પોતે શ્રી રઘુનાથ.

વલણ—રઘુનાથે નિજ હાથે કરીને, આપ્યાં અપરમીત દાનરે; સરવનગ્રને ભોજન કરાવ્યું,સંતોષિયા ભગવાનરે. ૩ર ઇતિશ્રી રામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉતરકાંડે કૌશલ્યામોક્ષપ્રાપ્તિર્રામેણુમાતુગુણુવર્ણનંનામઅષ્ટનવતીતમોધ્યાય.

અધ્યાય ૯૯

રાગ બિલાવરની ચોપાઈ—સુણો શ્રોતા ધરી ધીરજ મન, ત્યાર પુંઠે ગયા થોડા દન; સુમીત્રા કેકઈ બન્યો માય, મરણ પામ્યાં તે ઈશ્વર ઈચ્છાય. ૧ તેની ક્રિયા વિધીવત કરી, દાન બહુ વિધી આપ્યાંહરી; તે માતા પામ્યાં પરમપદધામ, એવા દીનબંધુ કરૂણાનિધી રામ. ૨ પછી રઘુપતિ બેઠા મંદિર માંહે, વશિષ્ઠ ગુરૂને તેડાવ્યા ત્યાંહે; એકાંતમાંબેઠાઅવિનાશ, તે સમે નહિ કો બીજું પાસ. ૩ ત્યારે કરજોડી બોલ્યા રઘુપતિ, સાંભળિયે મુનિવર મહા મતિ; તમો ત્રિકાળજ્ઞાની છો મહારાજ, કંઈ તમનેનથી અજાણ્યું કાજ. ૪ મીરૂં સ્વરૂપ જાણોછોતમો, તો વિસ્તારી શું કહીએ અમો; જે કારણ મેં જન્મજ ધર્યો, તે સરવ મનોરથ પુરણ કર્યો. ૫ ઊતાર્યો પૃથ્વીનો ભાર, દુષ્ટ તણો કરિયો સંહાર; વેદ ધરમ દ્રઢ સ્થાપ્યો તદા, સુર સાધુ સુખ પામે સદા. ૬ અવતાર કૃત્ય મરણ થયું આજ, તે માટે બિનતિ કરૂં મહારાજ; આજ્ઞા આપો મહા મુનિ તમો, તો હવે સ્વધામપધારૂં અમો. ૭ રઘુપતિનાં એવાંસુણીને વચન, મુનિવર દુખ પામ્યા ઘણું મન; ચાલી નેત્રમાં આંસુધાર, ગદગદ થઈબોલ્યા તેણીવાર. ૮ અહો રામ શું બોલિઆ તમો,

તમપાખે કેમરહીયેઅમો;તમોઅમારૂં સરવસધન,સુખના સિંધુ માણજીવન.૯ સાધુ સુર ગો દ્વિજના પ્રતિપાળ,અનાથ બંધુ દીનદયાળ; પિતા અમારા બ્રહ્મા જેહ, પુરવે મુને કહ્યુંતું એહ.૧૦ અરે પુત્ર જા પૃથ્વી માંહે, અવધપુરી પાવન છે જ્યાં-હે; સુરજવંશી રાજા તણું,તેનું કરજે પુરોહિતપણું.૧૧ એવું સુણી હું બોલ્યો તેણીવાર, અહો પિતાજીકહું નિરધાર;નીચું કરમ એ હું નહિ કરૂં,વનમાં જઈને તપ આચરૂં.૧૧ પુરોહિ તપણામાં છે બહુ પાપ, તેથી હુ પામું સંતાપ; મૃતકક્રિયા ને શ્રાદ્ધ અનંત,વિવાહ વાસ્તુને શ્રીમંત.૧૩જાતકર્મ ઉપવિત વિચાર,અનેક વિધી કરવા સંસ્કાર;તે કર્મ કરાવીને લેવુંદાન, તેમાં પાપ ઘણું અભિધાન.૧૪માટે પુરોહિત કર્મ કરૂં નહિ જાણ, ત્યારે ફરીને પ્રજાપતી બોલ્યા વાણ; પુત્ર વચન માન્ય મુજ તણું,આગળ લાભ તુજને છે ઘણું.૧૫ રવિકુળમાં દશ-રથ રાજન, ત્યાં અવતરશે શ્રી ભગવન; પુરણબ્રહ્મ સનાતન ઈશ, તે રામરૂપ ધરશે જુગદીશ. ૧૬ તે પ્રભુ લાડ પાળશે ઘ-ણું, દેખાડશે સુખસેવાતણું;ગુરૂપદવી મોટી આપશે,સહુમાં શ્રેષ્ઠ કરી થાપશે. ૧૭ એવું જાણી પુરોહિત પણું, અંગીકાર કર્યું તમ તણું; તે શો સત્ય કર્યું મહારાજ, ઘણી વધારી મારી લાજ.૧૮ જગતગુરૂ તમો છો જગદીશ,ગુરૂપદવી આપી મુને ઈશ;શિવબ્રહ્માઈન્દ્રાદીક દેવ, તમ આજ્ઞા પાળે નીત્યમેવ.૧૯ તે પ્રભુસેવક થઈ સરવદા, મારી આજ્ઞા પાળીસદા; જેની ક-ટાક્ષે કંપે કાળ,તે મારો ભય ધરતા ભુપાળ.૨૦બ્રહ્મણ્યદેવમાં

નહિ કંઈ મણા, શા શા ગુણ ગાઉં તમ તણા; માટે પ્રભુ મુને તેડો સાથ, તમ વિના હું કેમ રહું રઘુનાથ. ૨૧ એમ કહી મુનિ ગદગદ થયા, રઘુપતિની સનમુખ જોઈ રહ્યા; ત્યારે બોલ્યા શ્રી રઘુવીર, સુણીએ મુનિ મન રાખી ધીર. ૨૨ તમો બ્રહ્મવેત્તા છો જાણ, નથી બંધ તમને નિરવાંણ; જીવનમુક્ત સદા છો તમો, તમને મોક્ષ શું આપું અમો. ૨૩ તમ સરખા જે પુરૂષ અવિકાર, તે ક્ષણમાં જગત કરે ઉદ્ધાર; માટે સરવ નગ્ર લેઈ જાઉં અમો, પુત્રની પાસે રહેજો તમો. ૨૪ રૂડી રીત્યે ચલાવજો રાજ, રઘુકુળની છે તમને લાજ; એમ કહી ઉઠયા રઘુપતિ, રાજસભા આવ્યા મહામતિ. ૨૫ સભા મેળવી સહુ તે દીશ, તેની સાથ બોલ્યા જગદીશ; પડો ફેરવ્યો પુરમાં આજ, સ્વધામ જાવા કેરે કાજ. ૨૬ જેને ઈચ્છા હોયે મન, તતબર થઈ આવો સઉ જન; નરનારી વૃદ્ધજોબન બાળ, સર્વ આવજો પ્રાત:કાળ. ૨૭ રામ તણાં એવાં સુણી વચન, પ્રધાને મોકલ્યાં પુરમાં જન; ચાટાં શેરી પોળજ માંહે, ઢોલ વજાડી કહેતા ત્યાંહે. ૨૮ સરવે લોકે જાણી વાત, રઘુપતી સ્વધામ જાય પ્રભાત; પછી હનુમંતને આજ્ઞા કરી, ચાલ્યા રામ ચરણ મન ધરી. ૨૯ વિભીષણ સુગ્રીવ બે રાજન, ગયા તેડવા મારૂનતન; સઉને હર્ષ થયો છે ઘણો, રઘુપતી સાથ જાવા તણો. ૩૦ વલણ.—રઘુપતી સાથે સ્વધામ જાવા, હરખ્યા લોક તત્કાળ રે; એમ રજની સરવે વહી ગઇ, પછે હવો પ્રાત કાળ રે. ૩૧ ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉતરકાંડે શ્રીરામેણ વશિષ્ઠજ્ઞાનગ્રહીત્વાસ્વ-

ધામાગમનંવિચારોનામનવનવતીતમોધ્યાય. ૯૯

અધ્યાય ૧૦૦

રાગ પ્રેશર્ડા—પ્રભાત કાળે વહેલા ઉઠી,શ્રી રામે કર્યું છે સ્નાન; નિત્યકર્મ પોતાનું કરીને, આપ્યાં વિધીવત દાન. ૧ પછે વસ્ત્રાભુષણ અંગ ધરીને,બેઠા મંદીર માંહે;મોટા વિપ્ર વશિષ્ઠની આદ્દે, સર્વે આવ્યા તાંહે.૨ ભરથ શત્રુઘન પાસે તેડાવ્યા, સુમંત આદ્દી પ્રધાન; તે સરવેને સાથે લેઈ ચાલ્યા, પોતે શ્રી ભગવાન. ૩સરજયુગંગાનેત્રઠ આવ્યા,રામઘાટછે જાંહે; તેમાં સ્નાન કરીને આવાહન કીધું,વીરજયા કેરૂં તાંહે.૪ ત્યારે ગુપ્ત રૂપે આવીને પ્રવેશ્યાં, સરજયુમાં તેણીવાર; સ્પર્શ કરંતાં તે જળના, થાય ચત્રુભુજ નિરધાર. ૫ ત્યારે સરજયુમાંથી બહાર નિકળ્યા,પોતે શ્રી રઘુવીર;પછે દાન બહુ વિધી રામે આપ્યાં, અનુક્રમથી રણધીર. ૬ હવે સરજયુ તીર કરાવ્યો મોટા, વસ્ત્ર મંડપ તેણીવાર;તે મધે સિંહાસન ઊપર, બેઠા જુગદ્દાધાર. ૭ સભા કરી તીહાં બેઠા પોતે, પાસે ગુરૂ જન ભ્રાત; નગ્રલોકઆવે છે તીહાં, ચારે વરણ વિખ્યાત. ૮ ત્યારે તેણે સમે મુનીવર શૌ આવ્યા, ત્રિકાળ જ્ઞાની જેહ; વામદ્દેવ વીતીહોત્ર ને અત્રી, ભ્રગુ અંગીરા એહ. ૯ વિશ્વામીત્ર અગસ્ત ચ્યવન, ઋષિ લોમસ ને માર્કંડ;પૌલસ્ત ભારદ્વાજ ને વાલ્મિક,ગૌતમ કોશિક ચંડ.૧૦શૌનક સનકાદ્દીક ને નારદ્દ,આદ્દે ઘણા મુંનિજન;શ્રી રામે સહુને પ્રણામ કરીને, બેસાડયા આસન.૧૧હવે હનુમંતને મોકલ્યાતા, પ્રથમે પોતે શ્રી રઘુનાથ;તે વિભીષણ સુગ્રીવ

ઘે રાજાને, તેડી લાવ્યા સાથ.૧૨ તે આવીને નમ્યા શ્રી રામ-ચંદ્રને, સ્તુતી કરી બહુ પેર;પ્રભુએ તેને બેસાડયા પાસે.અતી ઘણા આદરભેર.૧૩એમ સરવ સભા મળી બેઠા, પોતે સરજ્યુ કેરી તિર; ત્યારે અનુચરને પાસે તેડાવીને,બોલ્યાશ્રી રઘુવીર. ૧૪ અવધપુરીના વાશી શૌને,જાણ કરો નીરધાર; જેને સ્વ-ધામ જાવું હોય તે, સરવે નિકળો નર ને નાર. ૧૫જે જેનેવ-હાલી વસ્તુ હોય તે, સરવે લેજો સાથ; આવી સરજ્યુ માંહે સ્નાન કરો, એમ બોલ્યા શ્રી રઘુનાથ. ૧૬ એવું સાંભળીને અનેક અનુચર,ચાલ્યા નગર વિષે તેણીવાર;ઘર ઘર પ્રત્યે કહ્યું સરવને, સુણી ચાલીઆં નર નાર. ૧૮ બ્રાહ્મણક્ષત્રી વૈશ્યશુદ્ર, પુર બાહેર નીકળ્યા સર્વ; જેમ સંઘ મલીને જાય તિરથમાં, નહાવા મોટું પર્વ. ૧૮ એમ પોતપોતાનાં જુથ મળીને,સંગ ચાલ્યો સોય; નીજ બાળક વૃદ્ધને સાથે લીધાં,ઘરમાંરહ્યુંનહીં કોય. ૧૯ વસ્ત્રાભુષણ અંગે સજ્યાં, પ્રિય વસ્તુ લેઈ સંગ; દ્વાર ઊઘાડાંમુકયાં સરવે,મનમાં હરખઉમંગ.૨૦ ગૌ મહિષી ને વૃષભ ઊંટ ખર, વાજી ગજ મંજાર; શ્વાન અજા શુક મેંના આદે, જે હતાં જેને દ્વાર. ૨૧ તે સરવેને સાથે લીધાં, ને આવ્યાં સરજુ તિર; ભીડ ઘણી દેખીને વળતા, બોલીઆ શ્રી રઘુવીર. ૨૨ સ્વધામ આવ્યાની જેને મુજ સાથે, ઈચ્છા હોયે મન; તે વસ્ત્ર સહીત સરજુમાં પેશી, સ્નાન કરો શૌ જન. ૨૩ એવાં વચન સુણી શ્રી રામચંદ્રનાં, હરખ્યા સરવે લોક; સર-જ્યુ માંહે પ્રવેશ્યા તતક્ષણ, મુકી મનનો શોક. ૨૪ તે ગંગા-

જળનો સ્પર્શ કરતાં,દીવ્ય થયો દેહ વરણ; મસ્તક ઝળકે કી-
રીટ મુગટ, મકરાકૃત કુંડળ કરણ. ૨૫ ચાર ભુજા ચતુરા યુદ્ધ
મંડીત, પિત વસન વનમાળ; સુંદરશ્યામ કમળદળ લોચન,
પ્રગટયા રૂપ રશાળ. ૨૬ તેણે સમે આવી રહ્યાં અંતરીક્ષ, લ-
ક્ષો લક્ષ વિમાન; વિદ્યુત વરણ ધ્વજાઓ ઝળકે, કંચન કળશ
વીતાન. ૨૭ તે દીવ્યરૂપ ધરી વીમાન બેઠાં, અવધપુરીનાં
જન ત્યારે દુતને પાસે તેડાવીને, બોલ્યા શ્રી રામ વચન. ૨૮
અલ્યા જુવો નગ્રમાં કોઈ રહ્યુ છે, પશુ પક્ષી નર તાંહે; તે સ-
રવ ઠેકાણે શોધ કરીને, લાવો તેને આંહે. ૨૯ વલણ.—શોધ
કરીને લાવો તેને, સહુ જીવ જંતુ પરમાણુરે; એવાં વચન
સુણીને અનુચર ફરતા,શોધ કરતા નીરવાણુરે. ૩૦ ઈતિશ્રીરામ
ચરિત્રેસંમતવાલ્મિકી નાટકધારાયાંઉતાર કાંડેશ્રીરામેણઅ-
યોદ્ધાવાશીભી સહશર્યુતિરાગમનંનામશતકોધ્યાય.૧૦૦

અધ્યાય ૧૦૧.

રાગ સામેરી.—અનીહાંરે અનુચર ફરતા પુર મોઝાર, શો-
ધતા સરવ તે ઠારોઠાર;અનીહાંરે સુક્ષ્મ જીવ જંતુહતા જયાં હે,
નાંખ્યા તે સરવે લેઈ સરજયુ માંહે. ૧ (ઢાળ.) સરજયુમાં
સહુ જીવ નાંખ્યા, તે થયા દીવ્ય સ્વરૂપ; એવી અકળ ગતિ
ઈશ્વર તણી, તે અતકર્ય વા ! અનુપ. ૨ એમ અનુચર ફરતા
અવધપુરીમાં,જોયું સરવે ગામ;એક સ્વાન સડેલો મરવા પ-
ડયો છે, દીઠો તેણે ઠામ. ૩ ઊતાવળા અનુચર આવીને, બો-
લીઆ પ્રભુની સાથ; સરવે પુર અમો જોયું ફરીને, હવે નથી

રઘુ કોઈ નાથ. ૪ પણ એક ઠેકાણે શ્વાન પડયો છે, તેની દુર-ગંધીનો નહીં પાર; તેના મસ્તક માંહી જીવ પડયા છે, પામે દુઃખ અપાર. ૫ રઘુપતી કહે લેઈ જાઓ સુખાસન, લાવો બેસાડીને આંહે; શિર વિષેથી પડી જાય નહિં, કોઈ જીવ રહે નહીં તાંહે. ૬ એવું કહેતામાં અનુચરે જઈ, શીબીકામાં ઘાલ્યો શ્વાન; ઊતાવળા લેઈ આવ્યા તેને, જયાં છે શ્રી ભગવાન. ૭ સરજયુમાં તે શ્વાનજ નાંખ્યો, દીવ્ય થયો તતકાળ; તેના મસ્તકમાં હતા જીવ, તે થયા દીવ્ય દેહ વિશાળ. ૮ પેલો શ્વાન હતો તે ચત્રુભુજ થઈને. આવ્યો પ્રભુની પાસ; ચરણે નમી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, ગદગદ વચન પ્રકાશ. ૯ ત્યારે અવધપતીએ પુછયું તેને, પુરવે હતો તું કોણ; થયો શ્વાન શે કરમે કરી, મહા દુઃખ સહ્યું નિરવાણ. ૧૦ એવાં વચન સુણી રઘુવીરનાં, બોલ્યો શ્વાન દીવ્ય સ્વરૂપ; ગત જન્મ કેરી કહું કથા તે, સુણો રવિકુળ ભુપ. ૧૧ પુરવે હતો હું શુદ્ર જાતી, ભણ્યો કાંઇ વિદ્યાય; પછી દંભીને વાદ કરતો, સદ ધરમ નિંદાય. ૧૨ વાચાળ સાધુ વેષ લીધો, પુજાવા જગ માંહે; ગુરૂ થઈ ફરતો જગતમાં, ઘણા શિષ્ય કીધા તાંહે. ૧૩ તે સેવા બહુ વિધી કરે મારી, ભાવતાં ભોજન; વસ્ત્ર નાના ભાતનાં, વળી ભેટ કરતા ધન. ૧૪ એમ ઘણા દીન સેવા કરાવી, ગુરૂ થઈ તેણીવાર; કલ્યાણ તેનું નવ કર્યું, નવ જાણ્યો તત્વ વિચાર. ૧૫ તે પાપથી હું શ્વાન થઇ, મહા દુઃખ પામ્યો નેટ; મેં છળ કરીને છેતર્યા સહુને, ભર્યું કપટે પેટ. ૧૬ તે શિષ્ય સરવે કીટ થઇને, પડયા મસ્તક માંહે;

મુજ રૂધીર કેરૂં પાન કરિયું, દુઃખ દીધું તાંહે. ૧૭ માટે ગુરૂ થઈને શિષ્યનું, કરી કપટ ખાશે જેહ; કલ્યાણ તેનું નહીં કરે તો, ભોગવશે દુઃખ તેહ. ૧૮ પ્રભુ તમો દીનદયાળ છો, આચરો પર ઉપકાર; નથી કરમ જોતા જીવનું, તેને આપો છો ઉદ્ધાર. ૧૯ એવું કહી રઘુવીરને, ફરી નમ્યો ચરણે તાંહે; સહુ શિષ્યને નિજ સંગ લેઈ, બેઠો વિમાનજ માંહે. ૨૦ આશ્ચર્ય પામ્યા સર્વ કો, મન વિચારે મુની ધીર; તે સરવ સુણતાં વચન વળતા, બોલીઆ રઘુવીર. ૨૧ ભાઈ ગુરૂપદવી કઠણ છે વળી, અધીક સહુથી એહ; ભગવાન સમ ગુણ હોય જેમાં, ગુરૂ કહીએ તેહ. ૨૨ ઉત્પતી પ્રલય જાણે જથા, વિદ્યા અવિદ્યારૂપ; અગતીગતિ સહુ ભુતની, વળી બ્રહ્મજ્ઞાન અનુપ. ૨૩ તત્વમસીની આદી વાચક, વેદનાં નીરવાણ; સહુ શાસ્ત્રના મન ભિન્ન તે, અનુભવ જથારથ જાણ. ૨૪ ઉપાસના દ્રઢ ધ્યાન જ્ઞાન, વિવેક ને વૈરાગ; નિર્બંધ મુકત સદા રહે, અધ્યાસના કરે ત્યાગ. ૨૫ વળી વિષયીપામર મુમુક્ષુનાં. ઓળખે આચરણ; ઉપદેશ તેવો આપતા, અધીકારીનું જોઈ વરણ. ૨૬ એવાં લક્ષણ હોય જેમાં, ગુરૂ કહીએ ધન્ય; તે મુક્ત માટે જીવનાં, છોડે સકળ બંધન. ૨૭ જે સંગ મુકત થયો નથી વળી, વિષય પર અનુરાગ; નથી સાસાર વિવેક ભકિત. જ્ઞાન ને વૈરાગ. ૨૮ તે ગુરૂ થઈ જગતમાં કરતા જીવને ઉપદેશ; નવ જ્ઞાન આવે લેશ તે, જાણજો માયિક વેષ. ૨૯ જેમ અંધ સંગે બધીર મળિયો, શું કરે સિદ્ધાંત; એક સુણે નહીં બીજો ન દેખે, જાણજો દ્રષ્ટાંત. ૩૦ એમ જ્ઞાન

રહિત ગુરૂ સદા, ને શિષ્ય સાધન સહિત; તે ઉભય મુકત ન થાય કોઇ દીન, મલીનમાયિક ચિત્ત. ૩૧ એ પ્રકારે રઘુનાથજી, બોલિયા તેણીવાર; તેસુણી સરવે સભાજન કહે, ધન્ય જુગદાં- ધાર. ૩૨. હવે અવધવાસી દીવ્ય દેહ ધરી, બેઠા સરવ વિમાન; આવી રહ્યું સહુ ત્યારે, આજ્ઞા કરી ભગવાન. ૩૩ વિમાન લા- ગ્યાં ચાલવા, ત્યારે બોલ્યા સહુ પુરજન; આણ દીધી રામની, વિચાર કરીને મન. ૩૪ રઘુનાથ અમને મોકલીયે, રહે અવ- ધપુર માંહે; ત્યારે પ્રભુ પાખે અમો કેમ, રહીયે જઇને ત્યાંહે. ૩૫ માટે પ્રભુ આગળ થાય ત્યારે, પુંઠળ જઈ એ જાણ; વિ- માન તે સ્થંભી રહ્યાં, જયારે દીધી રામની આણ. ૩૫ વલણ. રામ આણ માની વિમાન સરવે, સ્થંભ્યાં તેણે ઠારરે; એ સમે સત્ય લોકથી આવ્યા, બ્રહ્મા ત્યાં નિરધારરે. ૩૭ ઇતિશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે શ્રીરામેણ ગુરૂ લક્ષણ વર્ણન સર્યુજલંસ્નાત્વા પ્રજાભિ ર્વિમાનારોહણં નામએકશતકાધ્યાય: ૧૦૧

અધ્યાય ૧૦૨

દોહરા—હવે સત્યલોકથી આવીઆ, બ્રહ્મા તેણીવાર; મરી- ચાદીક સાથે ઘણા, માનશીક પુત્ર અપાર. ૧ હંસ ઉપરથી ઉતર્યા, ચાલી આવ્યા ત્યાંહે; કરજોડી ઉભા રહ્યા, રઘુપતી બેઠા જયાહે. ૨ સ્તુતિ કરતા બ્રહ્મા ત્યાં, રામની તેણી વાર; વિ- નય વચન બહુ બોલતા, ચતુરમુખે નીરધાર. ૩ (પદ્ધરીછંદ) જયતિરઘુપતીકરૂણાનિધાન, જય વ્યાપક વિશ્વઅખંડ જ્ઞાન;

દુઃખ દીન હરણુ દેવાધીદેવ, સબ કાળ કરત ઈન્દ્રાદિ સેવ. ૧
જય અપાર છિન્ન આનંદઘન, સંહાર અસુર વત્સળ પ્રપન્ન;
જય સૃષ્ઠિ ઉદ્દભવ હરણુપાળ, વિન હેતુ કૃત કારણુ કૃપાળ. ૨
ઈશ્વરવ્યાપક વિભુતી અનેક, જગ સુત્રધાર ચૈતન્ય એક; તવ
શ્યાસન પાળત લોકપાળ, ભય માની ખરખત મેઘ માળ. ૩
સુરજ સોષણુ કરકું પ્રકાશ, ઔષધી પોષણુઈન્દુ વિલાસ;વહે
મારૂત સદા સમે અનુકુળ, ઋતુ આવત જાત ફળાદી ફુલ. ૪
દાહશકિત ધારત અનળ આપ,રવિસુત જાને જગ પુન્યપાપ;
મુની ધાર પાવન વેદ ધર્મ, અનુસાર ચલત યજ્ઞાદી કર્મ. ૫
દીપાવતી ધરા ધરત અનંત, ત્યૌદીશા અચળ દીગજ રહંત;
સબ જાનત એ પ્રભુતા પ્રચંડ, જેમ મન તનહી તેહી દેત દંડ.
૬ જબ જબ યહ ગ્લાની હોત ધર્મ, સુર સાધુ દુખી ગત વેદ
કર્મ; ભુવ પીડિત ભાર અધરમી ભુપ. તબહી તુમે ધર્ત વિ-
ચીત્ર રૂપ ૭ હત નીરદે અસુર કૃતાંતકાળ, નિજ ભકત હૃદય
માનસ મરાળ; જે દુષ્ટ દહન વન જાત વેધ, સુરગોજન મુની
મન હર્ણુ ખેદ. ૮ કિયે બાળ તરૂન અદ્દભુત ચરિત્ર, સુનિ ગા-
વત સો મંગલ પવિત્ર;તે જન્મ મરણુ દુ ખ મુકત હોત, ભવ-
સિંધુ તરન દ્રઢ નામ પોત.૯ નહીં દેશ કાળ વિધી ક્રિયા ભેદ,
નર નારી ન આશ્રમ વર્ણુ વેદ;જો જન્મ કરમ ગાવત પુનીત,
તવલીલામંગળ સુખદ ગીત.૧૦તે પાવતઅમૃતપદ નિદાન,
જહીકારણુ જોગી ધરત ધ્યાન; અધીકારી જપત જો રામ
નામ,તીનકુ નહીં દુરલભ પરમ ધામ. ૧૧ જો ગુણુ ભવસિંધુ

સુગમ સેત, સો સંકટ હરણ દયા નિકેત; જય દીનબંધુ કરૂ-ણા નિવાસ, ગીરધારી પ્રભુમેં દીનદાસ. ૧૩ દોહા—બ્રહ્માએ એવી સ્તુતિ કરી, નમ્યા સજળ લોચન; પછે રઘુપતિએ આદર કરી, બેસાડયા આસન. ૧૪ ઈતિશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે બ્રહ્મયા શ્રી રામ સ્તુનિ કરણનામદ્વીશ તમો ધ્યાય: ૧૦૨

અધ્યાય ૧૦૩

રાગ સોરઠ—પ્રજાપતી નીરધાર, આસન બેઠા સ્તુનિ કરી; તતક્ષણ સભા મોઝાર, શંકર આવ્યા તે સમે. ૧ નીલકંઠ ત્રય નેન, ભાલ ચંદ્ર ઝળકી રહ્યો; કમળ ભુજા વરદેન, ત્રિશુલ ડાક ડમરૂ ગ્રહ્યાં. ૨ ઊપવિત સરપાકાર, જટા વિષે ગંગા વહે ગૌર વરણ સકુમાર, વિભુતિ લેપન અંગમાં. ૩ ગળે રૂંઢની માળ, મૃગચર્મ અંગેધર્યું; ભોળાનાથ દયાળ, નંદી ઉપરથી ઉતર્યા. ૪ આવ્યા સભા મોઝાર, કરજોડી ઉભા રહ્યા; રામ તણી તે-ણીવાર, સ્તુતિ કરતા સન્મુખ રહી. ૫ (છંદ) નમામી બ્રહ્મ ભાવનં, અખીલ લોકપાવનં: દનુજ દુષ્ટ દાવનં, નરાકૃતિ સો-હાવનં. ૧ ત્રિલોક લોક ભુષણં, વિશોકહારી દુષણં; અધર્મ વારી શોષણં, સુવેદ કર્મ પોષણં. ૨ નમામી કમળ લોચનં, ખળાદી માન મોચનં; ત્વદીયકા વિશોચનં, ત્રિતાપ શીત રોચનં. ઉત્વદબ્જઅંધ્રી દુર્લભં, મલિનચેત નિર્લભં; અમાન સંતં સુલભં, નમામી ભકત વલ્લભં. ૪ કઠોર ચાપ ખંડણં, દશાનનવિહંડણં; પરાત્પરં પ્રચંડણં નૃપાધીમાલી મડણં. ૫

મરીચ્ય આદી દુરમતી, કબંધ તાડીકા હતી; દદાતી અક્ષ રંગતી, નમામી મુરલીજાપતી. ૬ સમર કળા વીચિક્ષણું, અમોઘ બાણ તિક્ષણું; અભીતશર્ણું ભીક્ષાણું, કૃપા કટાક્ષઈક્ષણું. ૭ અજન્મ જન્મ ધારયં, પતિત ઓક તારયં; સુરા અરિ વિદારયં, વિછેદ ભુમી ભારયં. ૮ચરિત ગીત નિર્મળં, ગ્રણુંગતી અમરત ફળં; શ્રવણ મનાદી મંગળં, પુનીત પાપ પ્રજ્વલં. ૯ અનાદી રૂપ અવ્યયં, ભવાન ભુત ભવ્યયં; ગુણાશ્રીતં તનુઅયં, સમગ્ર લોક સવ્યયં. ૧૦ અતિંદ્રિય પરાત્પરં, અગાધબોધ ઈશ્વરં; ન જાની તે કૃતવરં, અહંવિવિધ ધરાધરં. ૧૧ ક્ષર ક્ષરાતી મક્ષરં, અછેદ વેદ અંબરં; કલૌમલૌધ મેહરં. નમો નમો નમ: પુરં. (દોહા.) સ્તવન કર્યું એમ રામનુ, શંભુ પરમ ઉદાર: તે સુણીને ઉઠયા રઘુપતિ, ભીડયા હ્રદય મોઝાર. ૧ ભાવે કરી ભેટયા તદા, શિવને શ્રી રઘુનાથ; આસન પર બેસાડિઆ, ગ્રહી શંકરનો હાથ. ૨ ત્યારે સુરપતિ આવ્યા સ્વરગથી, બીજા દેવ અપાર; સાથેતેડી લાવિઆ, લક્ષમણને નીરધાર. ૩વળીપુર્વેરહ્યાતાસ્વરગમાં, દશરથરાજાજેહવિમાન બેશી આવિઆ, દેવની સાથે તેહ. ૪ ત્યારે નૃપને જોઈ ઉભા થયા, રઘુપતિ તેણીવાર; સીતાને પાએ લાગીઆ, ગદગદ પ્રેમ અપાર. ૫ પોતે રામની સન્મુખ જોઈ રહ્યા, દશરથ નૃપ નિરવાણ; નખશીખ મુર્તિ પ્રભુ તણી, ધરી ધ્યાનમાં જાણ. ૬ ત્યારે રઘુપતિ કહે સુણો તાતજી, કરો સરજયુમાં સ્નાન; મહા રૂપ પરમપદ પામશો, ભુપતિ ભાગ્યવાન. ૭ પછેતતક્ષણ નૃપનાહ્યા

જઈ, થયા ચતુર્ભુજ રૂપ; વિમાનમાં બેઠા જઈ, પામ્યા મોક્ષ અનુપ.૮ (સોરઠ.) દશરથ નૃપ તેણીવાર, પરમ ધામ પામ્યા સહી; વરત્યો જયજયકાર, પુષ્પવૃષ્ટિ સુરનરે કરી.૯ ા ૨ ૬ઈતિ શ્રીરામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તાર કાંડે શિવેણુરામસ્તુતીદશરથમોક્ષોત્રીશતમો ધ્યાય. ૧૦૩

અધ્યાય ૧૦૪

દોહા—હવે દેવ સકળ ત્યાં આવિયા, કુબેર વરૂણ યમઇંદ્ર; અગ્નિ વાયુ દીગપાળ વસુ, દીનમણિ તારા ચંદ્ર. ૨ સરવે દેવ પુંઠળ રહ્યા, અગ્ર ઉભા સુરનાથ; સ્તુતી કરતા શ્રી રામની, જોડીને જુગ હાથ. ૨ (છપ્પય.) જય જય શ્રી જુગદીશ, ઈશ અજ અંતરજામી; ધરા ધર્મ વાગીશ, પતિજન પુરણકામી; સુરઅંધન પરિછેદ, વેદપંથ પાળક પુરણ; મુનિ મનરંજનક્રત સમુહ દનુજાદીક ચુરણ; કી[illegible] મુકત અવધી પુરજન સકળ, ણુમય કર્મ વિકર્મ તન; અદ્ભુત ચરિત્ર ગિરીધર પ્રભુ, જય રઘુપતિ આનંદઘન ૧ (દુહા.) સુરપતિ સ્તવન કરી રહ્યા, બેઠા નિજ આસન; દીગપતિ કરજોડી તદા, બોલ્યા વિનય વચન. ૩ (સવૈયા.) જય બ્રહ્મ સનાતન ઈશ વિભો, ભવનાગ વિદારક નામ હરી; શરણાંગત વત્સળ ટેક સદા, ગતિદાયક પુરણકામ કરી, કપિકોલ્લ કીરાત નિશાચરની, ચકીએ નિરભે નીજ ધામ ધરી; બદરીફળ જુંઠ ખવાય ભઈ, જનની ગતિ લાયક જયો શબરી; ભવદંડ પ્રચંડ વિખંડ કીયો, પન રાખ તીયો નૃપતિ ગનમે; પિતુ આયમ કોનકુ બીચ્યરે, તબહી

મુનિ ચીર ધરે તનમેં; ભુવદેવ અરી અઘ જયાર દીયો, તદ તિરથરાજ કીયો બનમેં; કરૂણાયતન કમનીયઘનં, યહ મંગળ રૂપ બસો બનમેં. ૨ કવિત દશરથકે નંદન, રાવણ કુળકે નિકંદન ભારહારી, જગબંધન માનુ ધરમધ્વજ ધારીહે; જટાયુકી છટાદેખ નેનનમે જલ પીતા, જેશી ક્રિયા કીની એસે ઊપગાદીહે; જાસુ ભઈદેવધુની, તાકો ધ્યાન ધરત મુનિ, એસે પદ પાવનકે વટ ઘોરચા પનોવારીહે; કહત ગીરધારી, પદરજકી બલિહારી, ગઉતમકી નારી, વાકુ છીન્નમે ઊદ્ધારીહે. ૧ (દુહા.) પરમારથ સ્વારથ રહિત, જન્મ સચ્ચિદાનંદ; સાત્વતકુળ પાવક પ્રભુ, જય જય રઘુકુળચંદ. ૪ સકળ દેવતા સ્તુતિ કરી, નમ્યા રામને પાય; સભા માહે બેસાડિયા, પ્રસન્ન થયા રઘુરાય. ૫ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડે સર્વદેવૈરકૃતાશ્રીરામચંદ્રસ્તુતિર્નામચતુશતકોધ્યાય. ૧૦૪

અધ્યાય ૧૦૫

દુહા—હવે ઇન્દ્રની સાથે આવીયા, લક્ષ્મણજી તેણીવાર; સાષ્ટાંગ દંડવત કરી નમ્યા, રામચરણ મોઝાર. ૧ ત્યારે કર ગ્રહીને ઉઠાડિયા, લક્ષ્મણને રઘુવીર; સરવ સભા સુણતાં તદા, બોલ્યા શ્રી રણધીર. ૨ અરે ભાઈ જાઓ તમો, સરજયુગંગા માંહે; સ્નાન કરીને આવજો, મારી પાસે આંહે. ૩ એવાં વચન સુણી શ્રી રામનાં, ચાલ્યા લક્ષ્મણ વિર; સરજયુમાં પેઠા જઈ, જળ છે મહા ગંભિર. ૪ ત્યારે મનુષ્યાકૃતિ મટી ગઈ તદા, શેષ રૂપ થયા ત્યાંહે; સહસ્રાફળા દ્યુતિ ચળકી, સહસ્રા-

માણી શિર માંહે.૫ ઉજવળ સ્ફાટીક વરણુ સમે,કાન્તિ અદ્-ભુત રૂપ; જુગલ સહસ્ર લોચન ઝગે,જળહળ જ્યોત અનુપ. ૬ એવા અનંત તતક્ષણુ આવિઆ, જ્યાં બેઠા શ્રી રઘુરાય; સ્તુતિ કરતા સુન્મુખ રહી, સુણતાં સરવ સભાય. ૭ (છંદ ભુજંગી.) નમો રામ રામ નમો પર્મ ધામં, અખીલ વિશ્વ ત્રાતા જનં પુર્ણ કામં;અલીપ્તં વિભોવ્યાપકં બ્રહ્મભુપં,નમો સચ્ચિદાનંદ સર્વાત્માારૂપં.૧ અછેદ્યં અભેદ્યં અનીરીહમેકં, અખંડ અજં નામ રૂપં અનેકં;અજામીશ નિર્બંધ નિરવાણુ દાતા, પ્રપનં જન સર્વદા સરવે ત્રાતા ૨ સદા નિરગુણં ગુણુ મયુરૂપ ધરતા, દ્વિજા નિર્જરા ગો ધરા ગુપ કરતા; ક્ષમા સુર-વિખન પ્રારથીતં પર્મહેતું, પીડા ટાળવા પાળવા ધર્મસેતું.૩ પરીત્રાય સાધુવિનાશાય દુષ્ટં,અભેદાયકં સંભવં ભાવ પુષ્ટં; કળાપુર્ણ અંશેવીહુશ્રી સહીતં,પ્રભો ઉદ્ભવં ભાનુવંશે અ-જીતં.૪કૃતં બાળ પ્રૌગંડલીલા અપારં,હતં બ્રહ્મદ્રોહી નીવીડ અંધકારં;નમોભુમીજાવલ્લભં ભુપ સ્વામી,પુનાતિધરાદંડ-કારણ્યગામી.પતિરથપાદ ચતાં ભુમીભાર હરતા,નિગમધર્મ ધરતાનમોવિશ્વભરતા;નિજાનંદસંદેહ અવ્યકતમુળં,મંગળ ધ્યાન હરતિત્રઇતાપ શુળં;નમો ભવ રૂજાભેષજં નામ ધીરં, સમનસંશ્રતી કામ ક્રોધાદિ વિરં; નમો નિર્મળ કશ્મલં દુખ હારી,મધુમર્દનં મોક્ષદાતા મોરારી.૭હરી વાસુદેવં ઋષીકેશ ધારં, નમો શ્રીધરં માધવં મોહપારં; દયાધીશ ઈશાન અજ સેવ્ય માનં,પ્રભો પ્રાહી પ્રણુતી અભે ભકિતદાનં.૮ (દોહા.)

બ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદ અજ, અવિરલ પુરણ જ્ઞાન; ભકતવત્સળ કરૂણાનિધી, જયજયશ્રીભગવાન. ૯સહસ્ત્રાનનએવીસ્તુતીકરી, વંદી કમળ પદ રામ; સકળ સભા જોતાં તદા, ગયા શેષ નીજ ધામ. ૧૦ઇતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઉત્તરકાંડેશ્રીરામસ્યશેષનાગકૃતાસ્તુતિનામપંચશતકોધ્યાય:

અધ્યાય ૧૦૬

રાગ બિલાવર ચોપાઇ—એણીપેરે ગયા શેષ નીજ ધામ, પછે વિભીષણશું બોલ્યા શ્રી રામ; અહો લંકાપતિ સુણો મુજ વાત, તમો નિજ ઘેર પધારો ભ્રાત. ૧ મારૂં સ્મરણ ત્યાં કરજો સદા, અખંડ ભાગ ભોગવજો તદા; રઘુપતિનાં એવાં સુણી વચન, વિભીષણે જળ ભરિયું લોચન. ૨ પછે પ્રભુ પદ ઊપર મુકયું શિષ, ગદગદ થઈ બોલ્યો તે દીશ; અહો નાથ મુને તેડો સંગ, તમ વિના હું કેમ રહું શ્રીરંગ. ૩રાજભોગ મનમાં નવ ધરૂં, પ્રભુ પદકમળની સેવા કરૂં; એવો કોણ અભાગીજન, તજી પ્રભુ સેવા વિષય ધરે મન. ૪ માટે મુજને બહીરમુખ કાં કરો નાથ, કીંકર જાણી તેડો પ્રભુ સાથ; ત્યારે રામ કહે સુણો લંકાભુપ, માનો વચન મારૂં અનુપ. ૫ હું તમથી કાંઈ અળગો નથી, ભકતની પાસે રહ્યો સરવથી; જતો આવતો નથી હું કહીં, સકળ વિશ્વ વ્યાપક છું સહી. ૬ આવાગમન મુને કહેછે જેહ, સદા નારકી જાણો તેહ; અજન્માજન્મ ઘણા અનુસરૂં, જેવું કામ તેવું રૂપ જ ધરૂં. ૭ સ્થાપન ધરમ દુષ્ટ અભિમાન, ઉતારીને પામું અંતરધ્યાન; એ આવિર્ભાવ અ-

સુક્રમ, મારા ભક્ત તે તે જાણે મર્મ. ૮ એમ પરંપરા ભેદ છે સહી, તે અજ્ઞાની જન સમજે નહિ; હું મનુષ્ય ચરિત્ર દેખાડું ઘણું, એ નાટક મારી માયા તણું. ૯ હું છું સદા અલીપ્ત અસંગ, ઘટઘટ વ્યાપીક નાના રંગ; અકરતાપણે કરૂં છું સરવ, અભીમાનીનો ટાળું ગરવ. ૧૦ સત્વગુણીની રક્ષા કરૂં, રજ તમનો નિગ્રહ આચરૂં; જુગજુગમાં મારા અવતાર, જન્મ કરમ મુજ દીવ્ય અપાર. ૧૧ ગાતાં સુણતાં પ્રાણી જેહ, મારૂં પરમપદ પામે તેહ; તે માટે લંકાપતિ આજ, હવડાં કરો તમો નગ્રનું રાજ ૧૨ મેં આપ્યું છે તમને વરદાન, તે મિથ્યા નવ થાયે માન; એક કલ્પ સુધી પ્રમાણ, કરો રાજ લંકાનું જાણ. ૧૩ સંકટ સમે હું સહાય કરીશ, અંતે મુજ પદ માંહે ધરીશ; સત્ય વચન મારૂં છે સહી, અવધ તજી નથી જાતો કહીં. ૧૪ સદા રહ્યોછું કરીને વાસ, મુજને દેખશે મારા દાસ; બહિર્મુખને દરશન એ નહિ, અદ્રશ્યપણે અમો રહીશું અહીં. ૧૫ તે માટે જાઓ તમે સુખે વિર, કરો રાજ્ય મન રાખી ધીર; મારૂં સ્મરણ કરજો ત્યાં રહી, મુજને આત્મા જાણજો સહી ૧૬ એવાં વચન કહીને ગ્રહ્યો હાથ, ભેટ્યા વિભીષણને રઘુનાથ; મસ્તક કર મુકયો ભગવંત, આજ્ઞા આપી કરૂણાવંત. ૧૭ રામ વચન લોપાયું નહિં, રહ્યા વિભીષણ મુન્યજ ગ્રહી; પછી પ્રભુને ચરણે નામી શિષ, આજ્ઞા માગી ચાલ્યા લંકાધીશ. ૧૮ હવે સુગ્રીવ આદે વાનર જેહ, શ્રી રામે પાસે તેડાવ્યા તેહ; તેને આજ્ઞા કરી ભગવાન, જાઓ સરજ્યુમાં કરી

આવો સ્નાન. ૧૯ વચન સુણી સહુ ચાલ્યા ત્યાંહે, પેઠા સરજયુ ગંગા માંહે; જળનો સ્પર્શ કર્યો જેટલે, દીવ્યરૂપ પામ્યા તેટલે. ૨૦ સૌ દેવે લીધાતા અવતાર, બેશી વિમાન ગયા સ્વર્ગ મોઝાર; કુટુંબ સહિત ઘોરાજા જેહ, પ્રભુનું પરમપદ પામ્યા તેહ. ૨૧ સૌન્ય પ્રધાન મિત્ર મારથી, પામ્યા મોક્ષ રહ્યું કો નથી; કંઈ સેવક મીત્રજન જેહ, કુશની પાસે સોંપ્યા તેહ. ૨૨ વલણ—કુશપુત્રની પાસે તે રહ્યા, કરવા રાજ તણું જે કાજરે; પછી જાંબુવાનને પાસે તેડાવી, બોલ્યા શ્રી મહારાજરે. ૨૩ ઈતિશ્રીરામચરિત્રેસંમતવાલ્મિકીનાટકધારાયાંઉત્તરકાંડેસુશ્રીવાદીવાનરાણાંસ્વર્ગારોહણંનામષડશતકોધ્યાય: ૧૦૬

અધ્યાય ૧૦૭

ચોપાઈ—રઘુપતિ કહે સુણો જાંબુવાન, માનજો મારૂં સત્ય વચન; પશ્ચિમ દેશ સમુદ્રની તિર, ગોમતાચળ પરવત ગંભીર. ૧ મોટી ગુફા છે તે ગિરી માંહે, કુટુંબ સહિત જઈને રહો ત્યાંહે; દ્વાપર યુગના અંતર મોઝાર, ત્યારે હું ધરીશ કૃષ્ણાવતાર. ૨ ચઢશે ચોરી મણિની મુજ શિષ, તેને ખોળવા હું આવીશ તે દીશ; ત્યાં તમ સાથે મારે યુદ્ધ બહુ થશે, ત્યારે પુરવની સ્મૃતિ આવશે. ૩ ઓળખશો મુજને નિરધાર, મારી સ્તુતિ કરશો તેણીવાર; પુત્રી થાશે જાંબુવતી નામ, પરણાવશો મુજને તે ઠામ. ૪ તે જાંબુવતીનો જન્મક થાય, સુણજો કહું તેનો અભિપ્રાય; સીતાનું હરણ થયું જેણીવાર, અમો ખોળતા ડંડકવન મોઝાર. ૫ ત્યારે યમુનાગિરિ રહેતાં શિવ

સતિ, મુને નમસ્કાર કરિયા પશુપતી; તવ ઉમયાને પડિયા સંદેહ, રાજકુંવર રડતા ફરે એહ. ૬ કેમ કર્યો શિવે એમને નમસ્કાર, કહી સચ્ચિદાનંદ અપાર; સતિ આવ્યાં મુજ પરિક્ષાય; સીતાનું રૂપ ધર્યું ઉમયાય. ૭ મેં ઓળખીને તવ હાંશી કરી, તવ લાજ્યાં સતિ ગયાં પાછાં ફરી; સીતાનુ રૂપ ધર્યું તે કાજ, તજયાં સતિને શિવ મહારાજ. ૮ ઉમયાયે વિચાર્યું મન હવે ના રાખવું મારે તન; તે દોષ ટાળવાને નિરધાર, અંશે કરી લેશે અવતાર. ૯ તે ઉમયા અંશ જાંબુવતી થશે, તમ પુત્રી મુજને પરણશે; ત્યારે પછી પામશો નિજ ધામ, થશે સકળ મન પુરણકામ. ૧૦ માટે જાઓ સખા સુખે કરી ત્યાંહે, મારૂં સ્મરણ કરજો મન માંહે; એવું સાંભળી જાંબુવાન, ગયા નમી પદ શ્રી ભગવાન. ૧૧ સુણો શ્રોતાજન એ અભિપ્રાય, જે જાંબુવતી અંશ ઉમયાય; તે હરીવંશમાં છે એ કથાય, માટે સંદેહ નવ કરશો સર્વથાય. ૧૨ (દોહા) એમ રીંછપતીને આજ્ઞા કરી, દયાનિધી રઘુવીર; પછી અંજની સુતનો કર ગ્રહી, બોલ્યા શ્રી રણધીર. ૧૩ અરે મારૂતી કહું તુને, તું મુજ દાસ અનીન; અજર અમર બળવંત છે, મુજ ગુણ સાગર મીન. ૧૪ તું ભુતળમાં રહેજે સદા, તારી કરશે સૌ પુજાય; જે જન તુજને સમરશે, તેનાં સંકટ દુર પળાય. ૧૫ કથા થાય જ્યાં માહરી, તે સાંભળજે મહાવિર; રામ ચરિત્ર પવીત્રનો, તું શ્રોતા મતી ધીર. ૧૬ તુજ મુજમાં અંતર નથી, સત્ય કહું નિરધાર; વાસ કરી હું રહું સદા, ભકતના હૃદય

મોઝાર. ૧૭ મારો વિજોગ તારે નહિ, એ મુજ સત્ય વચન; સ્મરણ કરે તું જે સમે, તતક્ષણ દેઉ દરશન. ૧૮ એવાં વચન સુણી રઘુવીરનાં, થયા ગદગદ પવન કુમાર; સાષ્ટાંગ કરી શિર મુકીયું, રઘુપતી ચરણ મોઝાર. ૧૯ ત્યારે મસ્તક કર મુકયો પ્રભુ, ઉઠાડયા ગ્રહી હાથ; ધીરજ આપી બહુ વિધી, પ્રસન્ન થયા રઘુનાથ. ૨૦ વલણ—ધીરજ આપી બહુ પ્રકારે એમ, કર્યું સહુનું સમાધાનરે; પછી ભરથ શત્રુઘન પાસે તેડી, બોલ્યા શ્રી ભગવાનરે. ૨૧ ઇતીશ્રી રામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે જાંબુવાન હનુમાનયો: શ્રી રામવર પ્રાપ્તિર્નામસપ્તશત કો ધ્યાય: ૧૦૭

અધ્યાય ૧૦૮

રાગ સામેરી—ભરથ શત્રુઘન પાસે તેડાવીને, બોલીયા શ્રી રામ; જાઓ સરજુ માંહે સ્નાન કરીને, આવો આણે ઠામ. ૧ ત્યારે વચન સુણી બે વિર ઉઠયા, ગયા તતક્ષણ ત્યાંહે; સ્નાન કરવા પેઠા જયારે, સરયુગંગા માંહે. ૨ ત્યારે ભરથજી થયા શંખ રૂપે, પાંચજન્ય જેનું નામ; શત્રુઘન થયા ચક્ર સુદરશન, આવ્યા જ્યાં શ્રી રામ. ૩ પછી રામે ચતુર્ભુજ રૂપ ધરિયું, તેજનો અંબાર; શંખ ચક્ર ને ગદા પદ્મ, તે ધર્યાં કર મોઆર. ૪ એટલે આવ્યા ગરૂડજી, પ્રભુ ચરણ નામ્યું શિષ; સહુ દેખતાં હરિ વાહન ઉપર, બેઠા શ્રી જગદીશ. ૫ ત્યારે પૃથ્વીમાંથી નિકળ્યાં, શ્રી જાનકી તણીવાર, તે થયાં લક્ષ્મિરૂપ પોતે, શોભાનો નહિ પાર. ૬ પછી ગરૂડ ઊપર વામ ભાગે, બેઠાં હરિની

સંગ; ઘન માંહે ચમકે દામની, એમ શોભતા શ્રીરંગ. ૭ દુંદભી વાગ્યાં દેવનાં, થયો શબ્દ જયજયકાર; સુરઅંગનાએં જળીભ-રી, કરે પુષ્પવૃષ્ટિ અપાર. ૮ વળી ચર્મ અસિ કોદંડ શર, તેણે ધર્યાં પારશદરૂપ; નીજ રથતણા જે અશ્વ અદ્ભુત, થયા દીવ્ય અનુપ ૯ ગાયત્રી મુર્તિ શ્રુતિ, ઓંકાર આદે મંત્ર; તેણે છત્ર ચામર કર ગ્રહ્યાં, નારદ વજાડે જંત્ર. ૧૦ રઘુ યજુર શામ ને અરથ કહિયે; વેદ ચારે જેહ; ખમા ખમા મુખ બોલતા, ચોપદાર ચાલે તેહ. ૧૧ ત્યારે વશિષ્ઠ આદે સહુ મુનિને, રામે કર્યો નમસ્કાર; પછી ગરૂડને આજ્ઞા કરી, ચાલ્યા ઉર્ધ્વપંથ મોઝાર. ૧૨ તે સમે સરવે લોકપતી, જોવાને આવ્યા ત્યાંહે; ગાંધર્વ ચારણ સિદ્ધ કીન્નર, રહ્યા અંત્રીક્ષ માંહે. ૧૩ મરૂત પિત્રી યક્ષ ગણ વળી, અમર દશ દીગપાળ; અપ્છરા કરતી નૃત્ય સુંદર, ગાતી ગાત રસાળ. ૧૪ ક્ષણે ક્ષણે કરતા અમર, પુષ્પની વૃષ્ટિ ધાર; જયધુની વ્યાપી દશ દિશા, વાજીંત્રનો નહીં પાર. ૧૫ મધ્યાન સમય થયો છે જયારે, સુરજ આવ્યો શિષ; તે સમે સરજુ તીરથી, ચાલીઆ શ્રી જગદીશ. ૧૬ આગળ ગરૂડજી ચાલતા, શ્રી સહીત દેવ-મોરાર; તેની પુંઠે સરવ વિમાન ચાલ્યાં, શોભાનો નહિ પાર. ૧૭ જે દેવનો જહાં લોક આવે, વ્યોમ મારગ માંહે; ત્યારે પ્ર-ભુને પ્રણામ કરી, રહેતા હવા સુર ત્યાંહે. ૧૮ એ પ્રકારે રઘુ-નાથજી. પર પ્રજાશું તેણીવાર; નિજ ધામમાં પહોંચ્યા પ્રભુ, વરતીયો જયજયકાર. ૧૯ આવ્યા હતા જે મુનિ સકળ, તે ગયા નિજ નિજ ધામ; કહેતા હવા શ્રી રામની, પ્રભુતા પર-

સ્પરઠામ. ૨૦ શ્રી રામે આવાહન કર્યુંતું, વિરજ્યાનું તે ઠાર; તે વિસરજન પામ્યાં તદા, નીજલોકમાં નીરધાર. ૨૧ સીતા તણો કુશ પુત્ર જે, હનુમંત આદી પ્રધાન; વશિષ્ઠજી તેને તેડીને, પુર પ્રવેશ્યા સંસ્થાન. ૨૨ કેટલે દીવસે અયોધ્યા, ફરીં વસાવી શોભાય; કુશ રાજ કરતો તે તણું, મહા ધર્મ નીતિ ન્યાય. ૨૩ અષ્ટ પુત્રથી વંશ વિસ્તર્યો, રઘુકુળ તણો નિરધાર; તેમાં રઘુપતીના વંશનો, કુશથી કહુ વિસ્તાર. ૨૪ વલણ—વિસ્તાર કહુ શ્રી રામકુળનો, જે કુશ થકી નિરધારરે; તે શ્રોતાજન સાવધાન થઈને, સુણજો વંશ વિસ્તારરે. ૨૫ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકીનાટકધારાયાં ઉત્તર કાંડે શ્રી રામચંદ્ર સીતાયાસહ ગરૂડારોહણંકૃત્વાવૈકુંઠ પ્રવેશોનામઅષ્ટશતકોધ્યાય: ૧૦૮

અધ્યાય ૧૦૯

રાગ મારૂ—હવે શ્રોતાજન સાવધાન થઈને, સુણજો સર્વ સમાજ; શ્રી રામચંદ્રનો પવિત્ર વંશ તે, વિસ્તારી કહુ આજ. ૧ શ્રી જાનકી કેરો પુત્રજ કહીયે, વિર કુંવર કુશ નામ; તેણે અવધપુરીનું રાજ કર્યું, જેમાં અર્થ ધર્મ ને કામ. ૨ તે કુશનો પુત્ર અતિથી નામે, સુરજે આપ્યો જેહ; ધર્મરાજ તેણે કર્યું ઘણા દીન, મહા બળીઓ તેહ. ૩ વળી તે તણો પુત્ર નિશિધ થયો, તેનો પુંઢરીક અભીધાન; પછે મહા પરાક્રમી પુત્ર થયો, તેને ક્ષેમધનુ બળવાન. ૪ વળી દેવાનીક થયો આત્મજ તેનો, તે તણો પુત્ર અનિહ; હવે તેથી પ્રગટયો પારીજાત જાણો, નર મધે મહા સિંહ. ૫ તેનો બળ સુત તેથી સ્થળ થયો, વજ્રનાભ

સુત તેનો; સુગુણુ પુત્ર વળી તેનો, વિધૃતિ મહા પ્રતાપ બળ જેનો.૬ હિરણ્યનાભ મહા ધીરવિર,થયો સુરજ મંત્રથી જેહ: વળી જૈમુનિ કેરો શિષ્ય જ કહાવે; જ્ઞાની વિચીક્ષણુ તેહ. ૭ વળી યાસીવૃળીક જેની પાસે,ભણ્યો યોગવિદ્યા સમર્થ; સાધન સિદ્ધ કળા સહુ જાણે,અષ્ટાંગયોગનો અર્થ.૮તે હિરણ્યનાભનો પુષ્પ થયો, તેનો ધ્રુવસિંધુ એવું નામ; તે થકી પુત્ર સુદ્દતવિર તેનો, અગ્નિવરણુ બળધામ. ૯ વળી સીઘ્ર નામે સુત તેનો થયો, તેથી મરૂત નામે તન; તેણે અવધપુરીનું રાજ કર્યું, પછે તપ કરવા ગયો વન.૧૦કલાપગ્રામહિમાચળ પાસે, અઘપિ રહ્યો છે ત્યાંહે; તે સતયુગ આવશે ત્યારે, કરશે રાજ અવધપુર માંહે. ૧૧ તે કળિયુગ જાણી સુરજવંશનું, બીજ રહ્યો છે રાય; હવે પુત્ર પ્રશુસુત મરૂત તણો, તે મહા બળિઓ કહેવાય. ૧૨ વળી તેનો સુત એક સંધી નામે, પુરૂષ મધે મહાવિર;પછે પુત્ર અમ શરણુ તેનો થયો,જે ધનુર્વિદ્યાનો ધીર. ૧૩ હવે મહાસ્વાન તેનો થયો,વિશ્વસાપ્રસનજીત તેનોતન; તેનો તક્ષક તેથી વૃહદ્દબળ, પુરૂષાર્થમાં ધન્ય. ૧૪ વળી તે તણો પુત્ર વહદ્દરણુ કહીએ, તેથી ઉરૂક્રીએ નામ; તે થકી વછથયો વૃદ્ધ તેનો, પ્રતિવ્યોમ અભિરામ. ૧૫ તે થકી ભાનુ દીવાકર તેનો,સેહદેવસુત શ્રીમાન:તે તણો પુત્ર જુગલબળિઆ, વૃહદસ્વ તે ભાનુમાન. ૧૬ તે ભાનુમાનનો પુત્રજ કહીએ, નામ તેનું પ્રતિકાશ; સુપ્રતીક તેને આત્મજ, તેને ત્રણુ થયા સુખરાશ.૧૭ એક મરૂ દેવ બીજો સુનક્ષેત્ર,ત્રીજો પુષ્કર નામે

જાણુ; તે પુષ્કરને થયો વૃહદ્દમરાજ વનો, બઢહી પુત્ર પ્રમાણુ. ૧૮ તે થકી પુત્ર કૃતંજય નામે, રણુજય તેનો તન; તે થકી સંજયછાક જ તેનો, સુધોદય નિરમળ મન. ૧૯ હવે તે થકી લાંગુળ પુત્ર થયો તેનો, પ્રસૈન્યજીત કહેવાય; તે થકી ક્ષુદ્ર કરૂણુકજ, તેના થકી સુરથરાય. ૨૦ તે થકી પુત્ર સુમીત્ર થયો, તેણે કર્યું થોડા દીન રાજ; પછે ઘોર કળીમાં નષ્ટ વંશ થયો, ભ્રષ્ટ કર્મ કુળરાજ. ૨૧ ઇક્ષ્વાકુરાયનો વંશ એટલો, ચાલ્યો કળિયુગ માંહે; એ સુરજવંશનો મરૂતરા તે, ધ્યાન ધરે છે ત્યાંહે. ૨૨ એક ચંદ્રવંશનો દેવાપી રાજા, તે રહ્યા તેણે ઠાર; તપ કરે છે એ બન્યો ભુપતિ, કલાપગ્રામ મોઝાર. ૨૩ જયારે સતયુગનો આરંભ થશે, ત્યારે કરશે બન્યો રાજ; તે થકી વંશ વિસ્તાર પામશે. ધર્મરાજ મહારાજ. ૨૪ એ પરંપરા કહી રવિકુળ કેરી, શાસ્ત્ર તણે અનુસાર; ભાવ ધરી સુણશે જન જે, તેનો પામશે વંશ વિસ્તાર. ૨૫ વલણ–વિસ્તાર પામશે વંશ તેનો, જે ભાવે સુણે નરનારરે; કહે દાસ ગીરિધર હવે સંક્ષેપે કરૂં, રામચરિત્ર વિસ્તારરે. ૨૬ ઇતિશ્રીરામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે કુશવંશ વર્ણનંનામનવશતકોધ્યાય:૧૦૯

અધ્યાય ૧૧૦

રાગ ધનાશ્રી–સુણો શ્રોતાજન થઈ સાવધાનજી; ધરી રસલીલા અમૃત પાનજી; સપ્ત કાંડમાં જે થઈ કથાયજી, તે સંક્ષેપે કરી હવે કહેવાયજી. ૧ (ઢાળ) સંક્ષેપથી કહું ચરિત્ર

સરવે, અથ ઈતિ સમુદાય; જે સાંભળ્યાથી આદી અંતની, સ્મૃતિ સરવે થાય. ૨ બાળકાંડમાં કહી પ્રથમ, રાવણકુળ ઉતપત્ય; તપ દીગવિજે વિસ્તાર કુળ, ઊપમાન બંધ વિપત્ય. ૩ દશરથ કૌશલ્યા તણો જે, સકળ લગ્ન સંબંધ; કુબેર વધુ શ્રાપીત દશાનન, દુઃખીત નિરજર બંધ, ૪ પછી ક્ષીર સિંધુ આગમન ભુવ, સહીત સુર સહુ ત્યાં હે; કર્યું સ્તવન નારાયણ તણું, થઈ ગીરા સાગર માંહે.૫ શાંત્વન કરીને ધીરજ આપી, કહ્યો જન્મ વિચાર; પછી રાય દશરથ શ્રવણ વધ કૃત, શ્રાપવર નિરધાર. ૬ વળી અસુર વૃષપર્વા તણો, વધ કે કૈ વર પસ્તાવ; ચરિત્ર શ્રૃંગી આગમન, પુત્રેષ્ટ યજ્ઞ પ્રભાવ. ૭ ત્યારે યજ્ઞપુરૂષ પ્રસન્ન થઈ, ચર આપીયા સુપવિત્ર; સુવર્ચસા ચર ગ્રહી ગઈ, હનુમંત જન્મ ચરિત્ર.૮ શ્રી રામ લક્ષ્મણ ભરથજી, શત્રુઘન સુત ચાર; તેનાં જન્મ કરમ વિધાન, બાળચરિત્ર ઉપવિત સાર. ૯ વિદ્યા ભણ્યા તિરથાટણ, આગમન ગાધી કુમાર; ગુરૂદીક્ષા લેઈને રામ ચાલ્યા, યજ્ઞ રક્ષણ સારં.૧૦ ગંગા તણી ઉત્પત્તિ કહી, તાડીકા વધ એક બાણ; સુબાહુ આદ્દે હણ્યા અસુર,ક્રતુ કરાવ્યો નિરવાણ.૧૧ પછે અહલ્યા ઉદ્ધાર ઉત્પત્તિ, સીતા જન્મ કથાય; તે મુની સાથે જનકપુર, આવિયા શ્રી રઘુરાય.૧૨ત્યાં સ્વયંવર જીત્યો સકળ,કોડંડ ખંડી રામ; આગમન દશરથ લગ્ન, ચારે પુત્રનાં તે ઠામ. ૧૩ પછી ફરશુધરનો ગરવ ટાળ્યો, આવ્યા પુર મોઝાર; એ બાળકાંડમાં કહી કથા, એમાં ઘણો વિસ્તાર. ૧૪ પછી ભરથ શત્રુઘ્ન

ગયા, માતુળ કેરી સાથ; ત્યારે વૃદ્ધપણું જાણી વિચાર્યું,ચીત્ત અવધીનાથ. ૧૫ વશિષ્ઠ ગુરૂને પુછીયું, લેઈ સરવનો અભિમાન; રામને રાજ્યાભિષેક કરવા,મહુરત લીધુ રાય. ૧૬ ત્યારે કૈકેયે માગ્યાં વચન,નૃપ થયા દુ:ખિયા જાણ;શ્રીરામ લક્ષ્મણ જાનકી, વન નિકળ્યાં નિરવાણ. ૧૭ ત્યાં ભેટ થઈ ઘોરાયની, ઉતર્યાં ગંગા પાર; મુની આશ્રમે જઈને રહ્યા, ચિત્રકુટ ગિરિ મોઝાર. ૧૮ સુમંતે આવીને કહ્યું, જયારે પામ્યા રાય પતન; મોશાળથી તેડાવિયા,ભરથ ને શત્રુઘન. ૧૯ કરી ક્રિયા દશરથ રાયની, પછી કુટુંબ લોક અપાર; રામને મળવા ભરથજી, આવ્યા ચિત્રકોટ મોઝાર. ૨૦ ત્યાં સમાગમ થયો સરવનો, ઈષ્ટિ મીત્ર ગુરૂજન ભાત; ઘણાં વચન કહીને શોક સરવે, સમાવ્યો જગતાત. ૨૧ પાદુકા લેઈ રઘુવીરની, વળ્યા ભરથજી નિરધાર;પછી નંદીગ્રામ સમીપ બેઠા, તપ કરવા તે ઠાર;સહુ સાથ આવ્યો અવધપુર તે, અવધ રાખી મન; એ અયોધ્યાકાંડમાં, સરવે કથા કહી પાવન. ૨૩ ચિત્રકોટથી રઘુનાથજી, ચાલીયા દક્ષિણ માંહે; અત્રિને આશ્રમ આવીયા, સિંહાદ્રિ પર્વત જયાંહે.૨૪ વિરાધ વધ કરીને ગયા,શરભંગને આશ્રમ; તે મુનિને સદ્ગતિ આપી, ચાલ્યા પુરણબ્રહ્મ.૨૫ પછી સુતીક્ષણ મંદકરણ, આશ્રમ થકી ચાલ્યા દુર; અગસ્તને મળિ ચાલીયા; જયાં જટાયુ બળપુર. ૨૬ પછી ડંડકવન ગોદાવરી ત્ર્રઠ, રહ્યા શ્રી રઘુવીર; ત્યાં અસુર સમર મારિયો, લક્ષ્મણ જતિવૃત ધીર.૨૭સુર્પનખાના નાશા કરણ છેદન, દુખરવધ

કાય; માયા મૃગ છેદન દશાનન, હરણકૃત સીતાય. ૨૮ પછી જટાયુ યુદ્ધ પરાજય, કરી ગયો લંકા માંહે; તેની શોધ કરતા રામ લક્ષ્મણ, આવ્યા છે ગીધ જયાંહે. ૨૯ તેને ગતિ આપિ ગિરિ યમુનાં, ચઢયા શ્રી રઘુવીર; સંવાદ શીવ ઉમયા તણો, આવ્યા કૃષ્ણવેલી તીર. ૩૦ કબંધ વધ શબરી ગતિ, કર્યો પંપાશર વિશ્રામ; આરણ્યકાંડમાં એટલી તે, કથા કહી અભિરામ. ૩૧ મારૂતિ સમાગમ વળી, સુગ્રીવ તણી કહી ઉત્પત્ય; સુગ્રીવ મળીયા રામને, કરી મિત્રી વાચા સત્ય. ૩૨ ઋષિમુખ પરવત તાડ ભેદન, વાળી વધ એક બાણ; સુગ્રીવ રાજયાભિષેક વર્ણવ, વૃષાદર્શ સુજાણ. ૩૩ શ્રીય સુધી કારણ મોકલ્યા, કપિ દગ્ધ વન પરિહાર; ડંડોત્રઋષિ સુત મોક્ષ પામ્યો, સુપ્રભા ઉદ્ધાર ૩૪ સિંધુ તણે ગઢ આવિયા, કપિ કરે મન વિચાર; થયો સમાગમ સંપાતિનો, શ્રીય શુદ્ધિ કહી તણીવાર. ૩૫ ઓળંગવા તત્પર થયા, જળનીધી મારૂતતન; કિષ્કીંધાકાંડમાં એટલી, તે કથા કહી પાવન. ૩૬ સિંધુ ઓળંગી લંકા સરવે, શોધી પવનકુમાર; પછે રૂદ્રવેંણા ગીત ગાયુ, અશોકવન મોઝાર. ૩૭ મુદ્રિકા આપી જાનકીને, સમાવ્યો પરિતાપ; અશોકવન ઉજડ કર્યું, રાક્ષસ અનેક નિપાત. ૩૮ બ્રહ્મપાશ બંધન દહન લંકા બ્રહ્મપગ વિધાન; સમુદ્ર ઉલંઘી મારૂતિ, કહી શુદ્ધિ શ્રી ભગવાન. ૩૯ રઘુનાથ કપિદળ લેઈ ચઢયા, આવિયો સાગરતીર; ત્યાં વીભીષણ આવીમળ્યો, રાવણતણો લઘુવીર. ૪૦ પછી પાજબંધનકરીને, સ્થાપીઆ શ્રી મહાદેવ;

ઉતર્યા સૈન્યસહિત રઘુવર, સુવેલુ તતખેવ.૪૧ કપિદળ તણી સંખ્યા કહી,શુકશારણચતુર અપાર;ઉપમાન કીધું લક્ષ્મણે, દશમુખ તણું તેણીવાર. ૪૨-વલણ—ઊપમાન પામ્યો રાવણ ત્યારે, થઇ મનમાં ચિંતાયરે; એમ સંક્ષેપે વર્ણવી સરવે, સુંદરકાંડ કથાયરે. ૪૩ ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તાર કાંડે બાળકાંડાદી સુંદરકાંડાતીનું ક્રમણિ કરણં નામદશશતકોઽધ્યાય: ૧૧૦

અધ્યાય ૧૧૧

રાગ સામેરી—હવે માયા દેખાડી રાવણે, પામ્યાં સીતા મન વીષાદ;પછી મયસુતા સીતા તણો,થયો પરસ્પર સંવાદ. ૧ સુગ્રીવ રાવણ યુદ્ધ વળતી,અંગદ વિષ્ટિ હોય, પછે યુદ્ધનો આરંભ રાક્ષસ કપિ કરતા સોય.૨ સર્પાસ્ત્રબંધન રામસૈન્યા, પ્રહસ્ત મરણ કથાય; મંદોદરીયે કહી સકળ, દશમુખને શિ- ક્ષાય. ૩ રાવણ તણું યુદ્ધ વરણવ્યું, કુંભકરણ મરણ વિધાન; જામાત્ર સુત મીત્રી ઘણા, પામ્યા તે મરણ નીદાન.૪ઈન્દ્રજીત વધ જુકિત કહી, સુલોચનાનું ચરિત્ર;પછે અહીરાવણ મહી- રાવણ વધ, કહી કથા ચીત્ર વિચિત્ર. ૫ પછે રાવણ યુદ્ધ કરવા ચઢયો, લક્ષ્મણને શકિત ઘાય; ગિરિ દ્રોણ ઔષધી લાવતાં, મળ્યા ભર્થને મહાકાય. ૬સુખ થયું લક્ષ્મણને તદા, યુદ્ધ કર્યું રાવણસાથે;સહુને હણી પછી રાવણનો,વધ કર્યો શ્રી રઘુનાથે. ૭ સદગતિ પામ્યા સહુ અસુર,વીભીષણને આપ્યું રાજ; સહુ મુકત બંધન દેવ કીધા, જીવાડ્યો કપીનો સમાજ.૮કરીદીવ્ય

મળીયાં જાનકી, થયા પ્રસન્ન શ્રી રઘુરાય; પ્રભુ બેઠા પુષ્પવિમાનમાં,યુદ્ધકાંડની એકથાય.૯કપિ વિભીષણ શ્રીયઅનુજ, સાથે ચાલ્યું પુષ્પવિમાન;કૃપા કરી નીજ પુર ભણી, આવીયા શ્રી ભગવાન.૧૦ભર્થની આદે મળ્યાસહુને, કર્યું મંગળસ્નાન; પછે સુ મહુરત લેઈરાજ બેઠા, અવધપુર સ્વસ્થાન. ૧૧ લંકેશ સુગ્રીવને વળાવ્યા,માન દેઈ રઘુવીર; પછે રાજનિતી પ્રજા પાળી,ધર્મધારણ ધીર.૧૨ ત્યારે લવણાસુરનો વધ કર્યો,નીરભે મથુરાંદેશ;દ્વિજસુતજીવાડયોભીલને,આપી ગતિ પ્રમેશ. ૧૩ વળી શ્વાન સન્યાશી ઉલુક, બગ તણો કીધો ન્યાય;બ્રહ્મા-દત્તનું આખ્યાન,વરણાશ્રમ ધર્મ સમુદાય.૧૪ શ્રીમતી સીતાજી તણું, પરીએટ દુરવચન; શુક શુકીને સંવાદે તજીયાં, જાનકીને વન. ૧૫ વાલ્મિકને આશ્રમ રહ્યાં, ગંગા તેડાવ્યાં એવ; લવ કુશ જન્મ પુનિ બંધુ હત, બ્રહ્મકમળ પુજ્યા દેવ. ૧૬ અગસ્તના ઉપદેશથી, યજ્ઞ આરંભ્યો શ્રી રામ; શત્રુઘન પુષ્કળ સેન લેઈ, ચઢયા અશ્વ રક્ષણ કામ. ૧૭ દમન નૃપ પ્રથમે નમ્યો, પછે ચ્યવન જન્મ કથાય; રાય સુધરમી કેરી સ્વાગત, નિલગિરિ મહિમાય. ૧૮ સતવંતપુરથી હય ગયો, કામાક્ષિ દેવિ જયાંહે; ઉગ્રદંત વિદ્યુતમાળિનો, કર્યો પરાજય ક્ષણ માંહે. ૧૯ આરણ્ય રામાયણ કહી, મુનિ મોક્ષ પામ્યા જેહ; વળી રેવાજળમાં અશ્વ બુડયો, લાવિયા પછી તેહ. ૨૦ વિરમણિ સાથે યુદ્ધ થયું,શિવ સહીત મહા સંગ્રામ; મારૂતિ લાવ્યા દ્રોણ ઔષધી, આવિયા શ્રી રામ. ૨૧ પછી અશ્વ

સ્થંભન મળ્યા શૌનક, કહ્યો કર્મ વિપાક; સુરથ ધરમ વિવાદ અદભુત, અંગદ વિષ્ટિ વાક. ૨૨ યુદ્ધ વરણુવ્યું સુરથ તણું, ત્યાં પધાર્યા રઘુવીર; લવ કુશે યુદ્ધ કર્યું ઘણું, જીત્યા શત્રુઘન ધીર. ૨૩ વળી રામ લક્ષ્મણ ભરથને, લવ કુશે મનાવી હાર; થયો શોક સીતાને તદા, પછી આપ્યો યજ્ઞ તોખાર. ૨૪ પછે જીવાડી સેના સકળ, વાલ્મિક મુનિએ ત્યાંહે; સીતા સહિત સુત લેઈને, પ્રભુ આવ્યા અવધી માંહે. ૨૫ સીતા સહિત ક્રતુકકર્યો પુરણ, સ્નાન અવભ્રત દાન; પછે મુનિ નૃપને વળાવ્યા, બહુ વિધી કરી સન્માન. ૨૬ પુત્રને આપ્યા દેશ સરવે, કર્યો રાજ્યાભિષેક; સીતા સમાયાં સુમીત્રીનો, ત્યાગ કરીયો ટેક. ૨૭ પછે કૌશલ્યાને જ્ઞાન આપ્યું, પામીયાં નિજલોક; સ્વધામ લીલા વરણુવી, પદપદે પુણ્યશ્લોક. ૨૮ એમ વર્ષ ત્રયોદશ સહસ્ર સુધી, કર્યું રામે રાજ; પછી પધાર્યા નીજ ધામ પ્રભુ. લેઈ અવધ લોક સમાજ. ૨૯ એમ સપ્ત કાંડની કથા સરવે, કહી મતિ અનુસાર; એના અવાંતરમાં બહુ પ્રકારે, કથા કહી વિસ્તાર. ૩૦ શતકોટી રામચરિત્રનો, નવ પાર પામે કોય; જેમ સમુદ્ર કેરા પારમાં, ગજ પીપીલકા સમ હોય. ૩૧ આકાશ કેરો તાગ લેવા, મશક ગરૂડ સમાન; એમ અલ્પ બુદ્ધિ મહાનધી, નવ થાય હરી ગુણમાન ૩૨ બે સહસ્ર જીભ્યા શેષને તે, નવિન ગુણ નિત્ય ગાય; એક કલ્પ સુધી વરણુવે, પાણ પુરણ નવ કહેવાય. ૩૩ કવિ કહી ગયા વળી કહે ઘણા, કહેશે મતિ અનુસાર, નવ થાય પુરણ રામની,

લીલા સમુદ્ર અપાર. ૩૪ હું અલ્પ બુદ્ધિ શું કહું, જે અ-
જીત ઈન્દ્રિ મન; વ્યવસાય તેમાં અતિ ઘણા, વળી ક્ષણભંગુર
તન. ૩૫ પણ ગુરૂકૃપાયે વરણુવ્યા, કાંઈ એક હરિ ગુણગ્રામ;
જે કલ્પનાં મન માંહતી તે, થયાં પુરણ કામ. ૩૬ કંઈ હોય
દુષણ કાવ્યમાં, અઘટીત અલ્પ વચન; કાંઈ અઘટીત ઓછું
અશોભિત, રસહિણ પદ પરિછીન. ૩૭ તે ક્ષમા કરજો રઘુ-
પતિ, અપરાધ મારા સર્વ; મેં ગાયા છે ગુણ દીન થઈ, નથી
ધર્યો મનમાં ગર્વ. ૩૮ પ્રભુ તમો દીનદયાળ છો, ભકતના પુ-
રણકામ; નિજ દાસના અવગુણ નથી, ચિત્ત લાવતા શ્રી રામ.
૩૯ તમો પ્રસન્ન થાઓ પુષ્પ પત્રે, ભાવથી ભગવાન; એવું
જાણીને વીશ્વાસ આણી, કર્યું છે ગુણ ગાન. ૪૦ જેમ બાળક
બોલે બોબડું, માબાપ હરખે મન; એ પ્રકારે ગુણ વરણવ્યા,
જાણજો જુગજીવન. ૪૧ શ્રી રામ લક્ષ્મણ જાનકી, સંકટહરણ
હનુમંન; થજો પ્રસન્ન સુણી મુજ વિનતી, છો તમો કરૂણા-
વંત. ૪૨ છે ભકતવત્સલ રઘુપતિ, ઊદાર દીનદયાળ; નવ
લાવશો મુજ દોષ મન, પ્રભુ રાખજો સંભાળ. ૪૩ પાપી અ-
જામેળ ઊધર્યો, લીધું નારાયણ સુત નામ; ગજરાજ હરી
એકવાર કહેતાં, પામીયો નીજ ધામ. ૪૪ પોપટ ભણાવતાં
પુંશ્ચલી, સદગતિ પામી તેહ; વળી દાસીસુત નારદ હતા, થયા
સંત શીરોમણી જેહ. ૪૫ વળી ધ્રુવ અમ્બરીષ પ્રલ્હાદ વિભી-
ષણ, આદે ભકત અનંત; તવ નામથી નિર્મળ થયા, જશ
ગાય જેના સંત. ૪૬ રામ રામ જપ્યું નામ પ્રતિકુળ, વ્યાધ

વાલ્મિક રાજ; મહા કવિ પદવી પામીઆ, સહુ કવિ તણું શિર તાજ. ૪૭ એવું જાણીને વિશ્વાસ આણી, ગાયા ગુણ પાવન; એ અરજ ધરજો મન વિષે, કરૂણાનિધી ભગવન. ૪૮ જે કર્મ કાયા મન વડે, થયું વાણી ઈન્દ્રિય સાથ; તે સરવ અર્પણ કરૂ તમને, માની લેજો નાથ. ૪૯ વળી સર્વ વૈશ્નવ ભગવતિને, નમું છું કરજોડ; નિજ દાસ જાણી દયા કરજો, દેશો નહીં કાંઈ ખોડ. ૫૦ સરવે મળી અપરાધ મારો, ક્ષમા કરજો દોષ; હું અલ્પ બુદ્ધિ બાળક જાણી, લાવશો નહીં રોષ. ૫૧ જે પ્રકારે પતિત પાવન, ગાયું રામચરિત્ર; વિષયમાંથી વૃત્તિ કાઢવા, ને કરવા મન પવિત્ર. ૫૨ વલણ—પવિત્ર કરવા મન વાણી, ટાળવા પાપ વિચિત્રરે; પામવા પરમાનંદ પદને, ગાયું રામચરિત્રરે. ૫૩ ઈતિ શ્રીરામ ચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટક ધારાયાં ઉત્તર કાંડે યુદ્ધ કાંડ ઉત્તર કાંડયોરનુ ક્રમણિ કરણ નામ એકાદશ શતકોધ્યાય: ૧૧૧

અધ્યાય ૧૧૨

રાગ ધવળ ધનાશ્રી—શ્રી રામચરિત્ર સુધારસ સિંધુ, પાવન સુખદ અપારજી; શમન ત્રિતાપ શીતળ પરીપુરણ, અરથ રત્ન માંહે સારજી. ૧ કથા કલ્પતરૂ પુરણ કામના, શાખા કાંડ સુજાણજી; ઉપશાખા અધ્યાય વીચીત્ર અતી, ચોપાઈ પત્ર પ્રમાણજી. ૨ અક્ષર પુષ્પ ને અરથ વાસના, ફળ પરમાનંદ રૂપજી; નવરસ ભાવરૂપી રસ પુરણ, મધુર સ્વાદ અનુપજી. ૩ આશ્રીતજન અવીચળ પદ પામે, હોય અનુભવ અપરોક્ષજી;

ઊભય લોકમાં જશ પ્રાપ્તિ, પરમ અરથ કામ ને મોક્ષજી. ૪ એ રામકથા શુદ્ધ ભાવ થકી જે, સુણે ભણે નર નારજી; આ લોક મધે તે ભોગ ભોગવે, અંતે હરિપદ સારજી. ૫ બ્રાહ્મણ બ્રહ્મતત્વને જાણે, ક્ષત્રી વિજે બળ પામેજી; વૈશ્યને સ્મૃદ્ધિ સંતતિ બહુ વિતિ, શુદ્ર સુખી દુઃખ વામેજી. ૬ અપુત્રવાન પુત્રફળ પામે, નીરધન પામે ધનજી; રોગ મુકત રોગીજનથાયે, બંધી મુકત બંધનજી. ૭ ભૈરવ ભુત પીશાચ જોગણી, દોષ નડે નહી તેનેજી; ગ્રહ પિત્રી તેને નવ પીડે, ભાવ ભરોંસો જે-નેજી. ૮ શત્રુ પરાભવ કરી શકે તેને, ભય સરવેથી મુકાયજી; જે ઈચ્છા હોય મન તણી તે, મનોરથ પુરણ થાયજી. ૯ બાળ-હત્યા ગૌ બ્રહ્મ સ્ત્રીવધ, ગુરૂદ્રોહી ચંડાળજી; મહા પાપ થકી તે મુકાયે પ્રાણી, એ સાંભળતાં તતકાળજી. ૧૦ શ્રદ્ધા સહીત વિશ્વાસ ધરી જન, સુણે ભણે જે કોયજી; સરવે તીરથનું ફળ પામે, અશ્વમેધ તણું પુણ્ય હોયજી. ૧૦ સાક્ષર દ્વિજને લખા-વીયે, પુસ્તક દાન કરે જન જેહજી; પૃથ્વી દાન તણું પુણ્ય હોય તેને, મહા સુખ પામે તેહજી. ૧૨ જેના ઘરમાં એ રામ-ચરિત્રનાં, પુસ્તક કેરો વાસજી; અખંડ લક્ષ્મિ વંશ વિસ્તરે, દરિદ્ર રોગ થાય નાશજી. ૧૩ અપાર મહિમા હરિગુણ કેરો, તેણે જાણે મોટા સંતજી; સતજુગ ત્રેતા દ્વાપર કરતાં, છે કળિમાં મહિમા અનંતજી. ૧૪ દોષ નિધી મહા ઘોર કળીજુગ, થાય ન તપ ક્રતુ જાપજી; સરવ સાધન ગત સાર થયાં, હરિનામનો અધીક પ્રતાપજી. ૧૫ વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર એમ કહે છે મોટા

પુરૂષ મુખ બોલેજી; કેશવ કિરતન કળિયુગ સાધન, અવર નહિ એને તોલેજી. ૧૬ એવું જાણી વિશ્વાસ ધરી મન, ગાયા હરિગુણ ગ્રામજી; ખોડમાં હેશો કવિજન કોઇ જાણી, પ્રાકૃત પદ અભિરામજી. ૧૭ પીંગળ ભેદ છંદ નવ જોણું, કાવ્ય તણી જે રીતજી; સરસ વિરસ પદ પરિછીને પુરણ, ગાયું હરિગુણ ગીતજી. ૧૮ બુદ્ધિ પ્રમાણ એ ગ્રંથ કર્યો, રસહિણ હોયે અલંકારજી; તે દોષ ક્ષમા કરજો સહુ કવિજન, રાખજો ચીત્ત ઉદારજી. ૧૯ જેવા તેવા પણ હરિના ગુણ છે, પાવન પતીત અનુપજી; નાનું મોટું સાકરનું શ્રીફળ, સરવ દીશા રસ રૂપજી. ૨૦ અવળું સવળું બીજ પડે પણ, ઉગે પ્રથ્વી મોઝારજી; એમ જે તે પ્રકારે હરિના ગુણ, તે કલ્યાણકારી અપારજી. ૨૧ એ રામચરિત્રનો ગ્રંથ થયો, પરીપુરણ હરિ કરૂણાયજી; સપ્તકાંડ વિસ્તાર ઘણો છે, તેની કહું સંખ્યાયજી. ૨૨ અધ્યાય બસે નવાણું પુરા, ગીશતમાં એક નુન્યજી; નવ સહસ્ત્ર શતપંચની ઉપર, ચોપઇ એકાવનજી. ૨૩ ગીત રાગની ચાલ જુજવી, રસીક ઢાળ વિશ્રામજી; છંદ પ્રબંધની રચના અદભુત, પાવન જશ અભીરામજી. ૨૪ વાલ્મિકી રામાયણનો અરથ, માંહે નાટક કૃતહનુમંતજી; તે થકી ભાષા ગ્રંથ કર્યો છે, લેઈ દ્રષ્ટાંત અનંતજી. ૨૫ પદ્મપુરાણ ને અગ્નિપુરાણનો, મેળવ્યો માંહે સંબંધજી; એ અલ્પબુદ્ધિ તે માટે કંઈ એક, કર્યું પ્રાકૃત પદબંધજી. ૨૬ જેમ ક્ષીરસમુદ્ર ભર્યો પય કેરો, તે પુરણ નવ પીવાયજી; પણ ચંચુજળથી તૃષા વિરામે, પક્ષી સુખીઆં

થાયજી. ૨૭ એમ અપાર ગુણ શ્રી રામચંદ્રના, પુરણ નવ કહેવાયજી; શેષ ગીરા ગણનાયક ગાતાં, મનમાંહે સંકુચાયજી. ૨૮ તો હું મંદમીત મહા કામી, કેમ કરી જાણું પારજી; પણ ગુરૂકૃપાએ કરીઆ કંઇ એક, હરીના ગુણ વીસ્તારજી. ૨૯ પંગુર લંઘે ગીરીવર મોટા, મુંગો થાય વાચાળજી; પુરણબ્રહ્મકૃપા કરે તો, થાય મુરખ બુદ્ધિવીશાળજી. ૩૦ શાકે સતરસેં અઠાવન, ધન સંક્રાંતી ત્યાંહેજી; સંવત અષ્ટાદશ ત્રીનેવું, હેમંતઋતુની માંહેજી. ૩૧ માગશીરકૃષ્ણપક્ષ નૌમીતીથી, રવીવાસર દીન મધ્યજી; ચીત્રા નક્ષત્ર યોગ શુક્રમાં, વણીજ કરણ સમરથજી. ૩૨ કુંભ લગ્ન અભીજીત મહુરતમાં, ગ્રંથ પુરણ થયો એહજી; શ્લોક અરથ ધર્યાં છે એમાં, નવ કરશો સંદેહજી. ૩૩ શ્રી વલ્લભકુળ કમળ દીવાકર, શ્રી પુરૂષોત્તમ નામજી; શરણાંગતવત્સળ સુખદાયક, નીજ જન પુરણ કામજી. ૩૪ શબ્દબ્રહ્મ પરાયણ કાવ્ય, કળા સુ પ્રવીણજી; કૃપા દ્રષ્ટી કરે જેની ઉપર, તેના અઘ થાય ક્ષીણજી. ૩૫ પાખંડ ધરમ તમ ખંડ કરવા, આચારજ કુળ દીપજી; શ્રી કૃષ્ણના નામનો મંત્રજ આપી, કીધા જીવ સમીપજી. ૩૬ નવધા ભકિત સ્થાપન ભુતળ, સેવા નંદકુમારજી; બ્રહ્મનીસાથે સંબંધ કરાવ્યો, તાર્યા જીવ અપારજી. ૩૭ પરિક્રમા ત્રીશ પૃથ્વી કીધી, પદપદ તીરથ રૂપજી; દૈવી જીવને શરણે લેઇ, કર્યું ભકિત દાન અનુપજી. ૩૮ તે પુરૂષોત્તમનો અંકિત સેવક, ચરણ કમળનો દાસજી; એવા ગુરૂની આજ્ઞા થકી, કીધો ગ્રંથ વિલાસજી. ૩૯ પરમારથ કારણ સમ-

રીયો,નથી કર્યો સ્વારથ લેશજી; માન દંભ મુકીગયા છે,પા-
વન ગુણ પરમેશજી.૪૦ વૈશ્ય વરણમાં જન્મ ધરીયો,વિરક્ષે-
ત્રમાં વાસજી;વણીકજ્ઞાતિદશાલાડની,વૈશ્નવગીરીધરદાસજી.
૪૧ સરવ સંત વૈશ્નવ કવીજનને, પાયે નમું કર જોડજી; કંઈ
દોષ હોય એ કૃતિ મધ્ય, મુજને નવ દેશો ખોડજી. ૪૨ વાણી
તણો પ્રેરક પુરૂષોત્તમ, અંતરજામીજેહજી;તે પ્રભુની ઈચ્છાએ
થયું છે, રામચરિત્ર એહજી. ૪૩ જેમ કાષ્ટની પુતળીક્રિયાકરે,
તે સુત્રધાર આધારજી;એમ સકળ જીવ હરિની સત્તાએ,વરતે
છે અનુસારજી.૪૪ એ ઉત્તરકાંડ થયો પરિપુરણ,અધ્યાય એ-
કસોબારજી;ચોપાઈએકત્રીસેંઅઠાણું,એમાંઘણો વિસ્તારજી
૪૫ નિરમળ જશ શ્રી રામચંદ્રના, ગાયામતી અનુમાનજી;
નીમીત માત્ર જન ગિરિધર કહાવે,કરતા શ્રી ભગવાનજી.૪૬
વલણ—ભગવાન ભયહર કામ પુરણ,રાખજો શરણ કૃપા કરી;
કર જોડીને કહે દાસ ગિરિધર, શ્રોતાજન બોલો શ્રી હરી. ૪૭
॥૧૧૨॥ઈતિશ્રી રામચરિત્રે સંમત વાલ્મિકી નાટકધારાયાં
ઉત્તર કાંડ સંપુર્ણમ્. શ્રી કૃષ્ણાર્પણ મસ્તુ શ્રીરસ્તુ સંવત
૧૮૯૩ માર્ગશિર્ષ માસે કૃષ્ણ પક્ષે તિથિ નોમી ભાનુવાસરે
સંપુર્ણ. સ્વકૃતં પરોપકારાર્થાય સંપુર્ણ મસ્તુ: જે વાંચે તેને
એ મારા જેશ્રીકૃષ્ણ છે. શ્રી રામચરિત્ર કાંડ ૭॥ અધ્યાય.૨૯૯
॥ ચોપાઈ. ૯૫૫૧ ॥

શ્રી રામચંદ્રજીના ધ્યાનની સ્તુતિ.

શ્રી રામચંદ્ર કૃપાળુ ભજ મન હરણ ભવ દારૂણં;
નવ કંજ લોચન કંજ મુખકર કંજ પદ કંજારૂણં.
કંદર્પ અગણિત અમિત છબિ નવ નિલ નિરજ સુંદરં;
[illegible] પિત માંનહુ[1] તડિત[2] રૂચિ સુચી નૌમી[3] જનકસુતા વરં.
શિર મુકુટ કુંડલ તિલક ચારૂ ઉગાર અંગ વિભુષણં;
અજાન ભુજ શર ચાપધર સંગ્રામજીત ખર દુખણં.
ભજ દિનબંધુ દીનેશ દાનવ દલન દુષ્ટ નિકંદનં;
રઘુનંદન આનંદ કંદ કૌશલ્યચંદ દશરથનંદનં.
ઇતિ વદત તુલસિદાસ શંકર શેષ મુનિ મનરંજનં;
મમહૃદય કંજ નિવાસ કરૂ[4] કામાદિ ખળદળ[5] ગંજન.

શ્લોક.

અચ્યુતં કેશવં રામનારાયણં, કૃષ્ણદામોદરં વાસુદેવહરે ॥
શ્રીધરં માધવં ગોપિકાવલ્લભં, જાનકીનાયકં રામચંદ્રભજેત્

ઈતી શ્રી

ઉત્તરકાંડ.

સમાપ્ત.

---

૧ જાણે. ૨ વીજળી. ૩ નમું છું. ૪ કરો. ૫ મહા લુચ્ચાઓનું લશ્કર.

ઇતિ શ્રી
ગિરધરદાસ કૃત
રામાયણ.
સંપૂર્ણ.

મળવાનું ઠેકાણું.

નારણલાલ મોતીલાલ.

બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.